D. AVRELII

AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI,

EPISTOLAE

Maiori ſtudio, fide ac religione quàm hactenus vnquam excuſæ, atque à vitiis, quibus multiplici olim impreſsione contaminatæ fuerant, vindicatæ.

TOMVS SECVNDVS.

Cum duplici Indice, vno nominum ad quos hæ Auguſtini Epiſtolæ miſſæ fuere: Altero rerum omnium in vnaquaque Epiſtola contentarum locupletiſsimo.

LVGDVNI,

APVD SEBASTIANVM HONORATVM.

M. D. LXI.

Bibliopola Lectori.

D. Aurelij Augustini, Hipponensis episcopi, Epistolas, vt promissionis fidem præstare perseueremus, iam nunc in tuum vsum (Lector optime) publicamus, quas grato, vt soles, animo excipies, reliqua eiusdem opera spe alacri datum iri certum habens. Vale.

PRAEFATIO.

EX calce secundi libri Retractationum, item ex epistola, quæ præfixa est catalogo hæreseôn ad Quoduult Deum, satis quidem perspicuum est id temporis nec epistolas, nec populares orationes ab Augustino fuisse digestas: nec post id ab eo curatum, vel illud arguit, quod in hoc volumine, neque temporũ, neque personarum, neque materiarum vlla videtur habita ratio. Certius autẽ id arguit, quòd quædam admistæ fuerãt, quę primo statim gu tu deprehendebantur Augustini non esse, quas addita censura notauimus: nonnullæ simpliciter cõfictæ, quod genus sunt illæ Bonifacij ad Augustinum, Augustini ad Bonifaciũ. Nullam tamen omnino loco mouimus, pręter vnam: & vehementer prolixam, & insigniter illiteratam, ne id quidẽ facturi nisi eadem in Tomis haberetur. Tanta nobis cautio fuit, ne quis quid de nostra queri possit industria. Ad hæc inspersæ sunt nonnullæ, quas Augustinus ipse in Retractationibus libros appellat. Quanquam interdum subdifficile est epistolam à libro distinguere. Augustinus alicubi sic loquitur, quasi breuitas aut prolixitas tribuat adimátve nomẽ epistolę verius, quàm orationis genus, aut argumẽti ratio, præsertim quũ hoc exemplũ ab Apostolis venerit, vt argumenta quamuis seria cõmitterentur epistolis. Siquidem exceptis euangeliis, quo nomine cõplectimur & Apostolorum gesta, præter epistolas nihil scripto prodiderunt, sed eas de rebus haud quaquã familiaribus, tum quas vellent ab omnibus legi.

Alicubi putat epiſtolam non videri,quæ non præferat nomen & ſcribentis,& eius ad quẽ ſcribitur. Et ſanè ſunt aliquot,quas verè poſsis epiſtolas dicere,referentes familiare quiddam,& inſtar humani colloquij,licet perpaucæ. Verùm hac de re liberum eſto ſuũ cuique iudicium. Illud auſim affirmare,non alio in opere magis elucere ſanctiſsimi viri pietatem,charitatem, manſuetudinem, humanitatem, ciuilitatem, ſtudium crediti gregis, amorem concordiæ,& zelum domus Dei. Vt ſatagit,vt molitur, vt ſe vertit in omnia, quoties affulſit aliqua ſpes pertrahendi vel paganum ad Chriſtũ, vel hæreticum ad eccleſiæ cõmunionem, vt ſe ſubmittit, vt iuxta Paulum,mutat vocem ſuam,vndequaque venans occaſionem excitandæ propagandæq́; pietatis,vbicunque ſentit aliquã bonæ mentis ſcintillam reſidere. Cui mulierculæ,cui plebeio,cui aulico,cui pagano, cui hæretico nõ promptè, manſuetè,blandéque reſpõdet. Quàm anxia ſolicitudine, pro ſceleratiſsimis, nec vna morte dignis Circuncellionibus intercedit? Quis maiori ſtudio pro ſuis amicis interpellauit, quàm ille pro ſuis hoſtibus? Quanto nixu parturit omnes Chriſto,quàm gratulatur reſipiſcẽtibus, quàm ſolicitè proſpicit periclitantibus,quàm ſedulò docet errantes, mederi ſtudens omnibus,perdere neminem? Quàm miſerè vritur ad quoduis exortum offendiculum? Videas verò gallinã euangelicam ſolicitam & anxiam,vt ſub alas colligat foueátq; pullos ſuos. In nonnullis epiſtolis agnoſcere licebit & illud forenſe dicendi genus, quod Græci δικανικὸν appellant, præcipue quum agit aduerſus Donati factionem: nec deeſt

argum

argumentorum ſubtilitati, quæ illi peculiaris eſt, δείνωσις. Verùm ſiue docet, ſiue corripit, ſiue pugnat cum deploratis hoſtibus, nuſquã tamen nõ ſentias Christianę charitatis natiuam dulcedinem, vt, ſi tamen congruit hęc collatio, mihi videatur quendã è Comœdia referre Mitionem, qui tum mitis etiam eſt, quũ obiurgat maximè. In hoc vno velut in ſpeculo, contemplari licet epiſcopũ qualem depinxit Paulus, ἀνεπίληπτον, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικὸν, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ᾽ ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, φιλάγαθον, ἐγκρατῆ, ὅσιον, δίκαιον, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, δυνατὸν καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινούσῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, μετὰ πάσης πραότητος. Ad hoc ſpeculum ſi ſeſe cõtemplentur epiſcopi, & qui pręcipuam epiſcoporũ functionem occupant theologi, pudebit opinor quoſdam ſui ſupercilij, cũ inſcitia coniuncti, pudebit ſæuitiæ cũ impuris moribus copulatæ. Ex aliis Auguſtini libris perſpicere licebit, qualis fuerit adhuc infans in Chriſto: ex aliis, qualis fuerit iuuenis, qualis ſenex, ex hoc vno volumine ſemel totũ Augnſtinum cognoſces. Vberiores fructus nobis dediſſet illud ingenium, ſi in Italia, Galliáve vel naſci, vel viuere contigiſſet. Rudis erat Africa voluptatũ auida, ſtudiorum inimica, curioſarũ rerum appetens. Vnde frequenter exercent illum quæſtionibus ſubfriuolis, nec multũ facientibus ad pietatẽ: & ad ſuæ gentis affectus ſæpe cogitur attemperare calamũ. Verùm tali excolendo ſenticeto, tali opus erat agricola. Quanquàm digniora lectu ſcripturus erat, ſi vel ad Romanorum aut Græcorum iudicia ſe compo-

1. Tim. 3. Tit. 1.

ſuiſſet, vel minus indulſiſſet ſimplicium imperi-
tiæ. Sed Chriſtiana charitas prius habet prodeſſe
quàm plurimis, quàm probari præcipuis, fraternæ
ſalutis, quàm ſuæ gloriæ ſitientior. Quoſdam au-
tem, præcipuę mulierculas, pia quædam habebat
ambitio, pulchrum eſſe ducentes, qualecunq; ſcri-
ptum impetraſſe ab epiſcopo. Ita factū eſt, vt dum
vir pius omnium votis obſequitur, minus alicubi
ſatis faciat lectori faſtidioſo. Vix quenquam credi-
turum opinor, quantum mihi ſudoris exhauſtum
ſit in tollendis mendis, ac reponēda ſermonis con-
fuſiſsima diſtinctione. Sed ea demum perfecta eſt
eleemoſyna, quæ confertur neſcienti: generoſior
etiam, quæ confertur auerſanti. Hęc Chriſto fœne-
ramus, non hominibus, quorum vix credibilem
ingratitudinem in nimium multis experimur.
Quanquam horum malitia nequaquam nos à be-
nefaciendi ſtudio deterrebit vnquam. Cum optimę
fidei debitore nobis res eſt. Ne quid omittam, ab
huius voluminis calce reſecuimus loquaciſsimam
Coronidem ſub titulis Cyrilli, ſubito Latinè lo-
quentis, & Auguſtini Græco malè Latinè ſcriben-
tis, impudētiſsimè confictam. Cuius tamen legen-
dæ ſi quem fortè tenet libido, reperiet inter ea quę
diui Hieronymi Tomis adiuncta ſunt. Illic expleat
ſeſe affatim, qui talibus capitur deliciis. Hæc cor-
date lector, fac euoluas attentè, non pœnitebit in-
ſumpti temporis. Bene Vale.

INDEX NOMINVM EORVM, AD QVOS HAE D. AVGVSTINI EPIstolæ missæ fuêre.

Long

FINIS.

INDEX RERVM OMNIVM IN VNAQVAQVE EPISTOLA CONTENTARVM LOCVPLETISSIMVS.

red

multa

Clerici

rem

Aug

August

Aug

Aug

Auguſt

alios

August

FINIS.

DIVI

AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, LIBER EPISTOLARVM FELICITER INCIPIT.

Augustinus Volusiano, exhortans illum ad scribendum, & indicans quid ex literis sacris illi potißimum sit legendum. Epistola I.

DOMINO illustri, & meritò pręstantissimo filio Volusiano, Augustinus Episcopus. De salute tua quã & in hoc seculo, & in Christo esse cupio, sanctæ matris tuæ votis sum fortasse etiam ipse nõ impar. Vnde meritis tuis reddens salutationis obsequium, † hortor vt valeo, vt literarum verè certéque sanctarũ studio te curam nõ pigeat impendere. Syncera enim & solida res est, nec fucatis eloquiis ambit ad animũ, nec vllo linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitat. Multùm mouet, non verborũ sed rerum auidum, & multùm terret, factura securum: Præcipuè Apostolorũ linguas exhortor vt legas, ex his enim ad cognoscendos prophetas excitaberis, quorum testimoniis vtuntur Apostoli. Si quid autem vel cùm legis vel cùm cogitas tibi oritur quæstionis, in quo dissoluendo videar necessarius, scribe vt rescribam. Magis enim hoc fortè domino adiuuãte potero, quàm præsentialiter † loqui tecum, non solùm propter occupationes varias & meas & tuas, quoniam non cùm mihi vacat, occurrit vt & tibi vacet, verũetiam propter eorum irruentem præsentiam, qui plerunque nõ sunt apti tali negotio, magísque linguę certaminibus, quàm scien-

† *officiũ.*

Quid in primis legendum.

† *præsentialia.*

Cōmodius scribere. tiæ luminibus delectantur. Quòd autem scriptum habetur, semper vacat ad legendum, cùm vacat legenti: nec onerosum fit præsens, quòd cùm voles surgitur, cùm voles ponitur.

Volusianus Augustino proponens illi quæstiones quomodo Deus immensus claudi potuerit vtero virginis & an mundi curam deseruerit interim, & an miraculis satis declarata sit eius diuinitas. Epistola 11.

DOmino verè sancto ac meritò venerabili patri Augustino Episcopo, Volusianus. Petis à me vir probitatis iustitiæque documentum, vt aliqua ex ambiguis lectionis peritæ discēda percontер. Amplector gratiam muneris imperati, méque libens in disciplinas tuas offero, veteris sententiæ autoritatem sequutus, quæ nullam ad perdiscendū abundare credit ætatem. Neque immeritò sapiens prudentię studia nullis terminis neq; fine cōclusit, quando primordiis suis remota virtus nunquā adeò referatur adeuntibus, vt omnis protinus ad agnitionem patescat. Domine verè sancte ac meritò venerabilis pater, est operæpretium cognoscere habitam inter nos proximè confabulationem. Quibusdam amicorū conuentibus aderamus frequentes, proferebantur illic pro ingeniis studiisque sententię: Erat tamen sermo* Rhetorica partitio (apud agnoscentē loquor) nam etiam ista paulò antè docuisti. Adstruebatur quid esset inuentio, quæ inuentionis acrimonia, quantus disponēdi labor, quæ translationis gratia, quæ * iconismatum pulchritudo. & pro ingenio naturáque materiæ, apposita etiam dicēdi facultas. Alij rursus poëticā eleuabant fauentes. Ne hanc quidē eloquētiæ partem tacitā aut inhonoram reliquis, vt cōuenienter poëta dixerit:

Inter victrices hederas tibi serpere lauros.

Dicebatur ergo quantus iconię esset ornatus, quę metaphorarū venustas, quanta in cōparatione sublimitas, iam leues enodésque versus, atq; vt ita dixerim, cæsurarum modulata variatio. Tunc ad familiarem tuam philosophiā sermo deflectitur, quam ipse Aristotelico more tanquàm * Esocraticam fouere consueueras. Quærebamus & quid egerit pręceptor ex Lycio: quid Academiæ multiplex & continuata cunctatio: quid ille disputator ex porticu: quid Physicorū peritia: quid Epicureorum voluptas: quid inter omnes infinita disputandi libido. Túncque magis ignorata veritas, postquam præsumptum est quod possit agnosci. Dum in his confabulatio nostra remoratur

Marginal notes: * Hūc titulū Cicero dedit libro suo. * εἰκὼν imago. εἰκόνισμα, schema est quo, imago rei ponitur ob oculos. * Esocraticā vox notha est, quidā codex esothericam ab ἔσωθεν vt dicimus neotericā. Scribendū opinor Esotericā

tur, vnus à multis: Et quis, inquit, est sapientia ad perfectum Christianitatis imbutus, qui ambigua in quibus hæreo possit aperire, dubiósque sensus meos vera vel verisimili credulitate firmare? Stupemus tacentes †. Tunc in hæc spõte prorupit: Miror vtrũ mũdi dominus & rector, intemeratæ fœminæ corpus impleuerit, pertulerit decẽ mensiũ longa illa fastidia mater, & tamen virgo enixa sit solennitate pariendi, & post hęc virginitas putetur intacta.* His & alia subnectit: Intra corpusculũ vagientis infantiæ latet, cui parua *† putatur vniuersitas: patitur puerilitatis annos, adolescit, iuuentute solidatur: tamdiu à sedibus suis abest ille regnator, atque ad vnũ corpusculum totius mundi cura transfertur: Deinde in somnos resoluitur, cibo alitur, omnes mortalium sentit affectus, nec vllis competentibus signis tantæ maiestatis indicia clarescunt, quoniam laruialis illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis, [hæc] si & alia cogites, Deo parua sunt. Interuenimus vlterius inquirenti, solutóque conuentu, ad potioris peritiæ merita distulimus, ne dum in cautius secreta temerantur, in culpam deflecteret error innocuus. Accepisti vir totius gloriæ capax imperitiæ confessionem, quid à partibus nostris † desideretur agnoscis. Interest famæ tuæ, vt quæsita nouerimus. Vtcunque absque detrimento cultus diuini in aliis sacerdotibus toleratur inscitia: at cùm ad antistitem Augustinũ venitur, legi deest quicquid contigerit ignorari. Incolumem venerationem tuam diuinitas summa tueatur domine verè sancte ac meritò venerabilis pater.

† hærẽtes. Noua verò quæstio.

** Aliàs, intacta permanserit.*

**† Aliàs, par vix.*

Significat leprosos mũdatos, ægrotos sanatos, & mortuos excitatos.

† vestris.

Subscriptio.

Augustinus Volusiano ad singula respondet.

Epistola III

Domino illustri & meritò insigni, & præstantissimo filio Volusiano, Augustinus in domino salutẽ. Legi literas tuas, in quibus vidi magni cuiusdã dialogi specimen, laudabili breuitate comprehensum. Respondere igitur debui, nec pro dilatione aliquid excusationis opponere. Accidit enim opportunè, vt ab aliis † negotiis mihi aliquantulum vacaret. Quibus autẽ dictandis hoc otium statueram impendere, paululum distuli, nequaquam iustum esse arbitratus, vt quem ad quærendum exhortatus ipse fueram, differrem quęrentem. Quis autem nostrũ, qui Christi (vt possumus) gratiã ministramus, cum tua verba legerit, ita te velit doctrina instrui Christiana, vt tibi tantũ sufficiat ad salutem,

Eximiæ cuiusdam humanitatis in Augustino, quòd superiorẽ Epistolam responso dignatus est. [illegible]

† alienis.

non huius vitæ quàm vaporis esse simillimam, tantillum apparentis & ilico vanescentis atque pereuntis, sermo diuinus admonere curauit, sed illam salutem propter quã adipiscendam & in æternum obtinendam Christiani sumus? Parum est ergo nobis sic te instrui, vt tibi sit liberando satis. Ingenium quippe & eloquium tuum tam excellens támque luculentum, prodesse debet etiam cæteris, contra quorum tarditatem seu peruersitatem, conuenientissimè defendenda est tantæ gratiæ dispẽsatio, quam superbæ animulæ nihili pendunt, quæ nimis affectant plurimùm posse, & ad sua vitia sananda vel etiã refrænanda, nihil possunt. Quæris igitur: Vtrum mundi dominus & rector intemeratæ fœminæ corpus impleuerit, pertulerit decem mensiũm longa illa fastidia mater, & tamen virgo enixa sit, solennitate pariendi, & post hæc virginitas inuiolata permanserit. Vtrum intra corpusculum vagientis infantiæ latuerit, cui parua *† putatur vniuersitas, passus fuerit pueri-litatis annos, adoleuerit, iuuentute solidatus sit, tam diu à sedibus suis abfuerit regnator ille, atque in vnũ corpusculum, totius mundi cura translata sit, deinde in somnos resolutus sit, cibo alitus, omnes mortaliũ senserit affectus, neque vllis competentibus signis claruerint tantæ maiestatis indicia, quoniã larualis illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis, hæc & alia sit cogites, Deo parua sunt. Hãc scribis in quodam conuentu amicorũ ab vno ex multis qui aderant illatam esse quæstionem, vos autem interuenisse vlterius inquirenti, solutúmque conuentum, ad potioris peritiæ merita distulisse, ne dum incautius secreta temerãtur, in culpam deflecteret error innocuus, Deinde ad me literarum tuarum dirigis intentionem, & post hanc imperitiæ confessionem, admones vt à partibus nostris quid desideretur agnoscam. Adiungis etiã famæ meæ interesse vt quæsita noueritis, quod vtcunque absque detrimento diuini cultus in aliis sacerdotibus toleratur inscitia, at cùm ad me antistitem venitur, legi deesse quicquid cõtigerit ignorari. Primùm igitur hanc de me opinionẽ facilè præsumptã, quæso deponas, eúmq; animũ quamuis erga me beneuolentissimũ soluas atq; exuas: ac de me mihi magis quã vlli alij eredas, si mihi dilectionis vicem rependis. Tanta est enim Christianarũ profunditas literarũ, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia vsque ad decrepitam senectutem maximo ocio, summo studio, meliore ingenio conarer

*† *Aliàs, vix par.*

Larualis purgatio,

Scripturæ profunditas

addis

addiſcere: Non quo ad ea quæ neceſſaria ſunt ſaluti, tãta in eis perueniatur difficultate ſed cùm quiſque ibi fidẽ tenuerit, ſine qua piè rectéque non viuitur, tam multa támque multiplicibus myſteriorũ vmbraculis opaca intelligenda proficientibus reſtant, tantáque nõ ſolũ in verbis, quibus iſta dicta ſunt, verũ etiam in rebus quæ intelligẽdæ ſunt latet altitudo ſapiẽtiæ, vt annoſiſsimis, acutiſsimis, flagrãtiſsimíſq; cupiditate diſcendi hoc contingat, quod eadẽ ſcriptura quodam loco habet, Cùm conſummauerit homo, tunc incipit. Sed quid hinc plura? Veniendum potius eſt ad rem quã requiris: Vbi primùm ſcire te volo, non hoc Chriſtianam habere doctrinã quòd ita ſit Deus infuſus carni qua ex virgine naſceretur, vt curam gubernãdæ vniuerſitatis, vel deſeruerit vel amiſerit, vel ad illud corpuſculum quaſi contractam materiã collectámq; tranſtulerit. Hominum iſte ſenſus eſt, nihil niſi corporea valentium cogitare, ſiue iſta, craſsiora, ſicut ſunt humor atq; humus, ſiue ſubtiliora, ſicut aëris & lucis, ſed tamen corpora, quorũ nullum poteſt eſſe vbique totũ, quoniã per innumerabiles partes aliud alibi abeat, †* neceſſe eſt. Et quantumcunque ſit corpus ſeu quantulumcũque corpuſculũ loci occupet ſpatiũ, eundémque locũ ſic impleat, vt in nulla eius parte ſit totum, ac per hoc denſari ac rareſcere, cõtrahi & dilatari, in minutias deteri, & grandeſcere in molem, nõ niſi corporum eſt. Longè aliud eſt animæ natura quàm corporis, quanto magis Dei, qui creator eſt & animæ & corporis? Non ſic Deus dicitur implere mundum velut aqua, velut aër, velut ipſa lux, vt minore ſui parte, minorem mundi impleat partẽ, & maiore maiorem. Nouit vbiq; totus eſſe, & nullo contineri loco. Nouit venire non recedendo vbi erat. Nouit abire non deſerendo quò venerat. Miratur hoc mens humana, & quia non capit, fortaſſe nec credit: Seipſam primitus ingrata miretur, ſeipſam paululũ ſi poteſt attollat à corpore, & ab eis rebus quas ſolet ſentire per corpus: & videat ipſa quid ſit, quæ vtitur corpore. Sed fortè non poteſt: Magni quippe eſt ingenij, vt ait quidã, ſeuocare mentem à ſenſibus, & cogitationẽ à conſuetudine abducere. Ipſos ergo corporis ſenſus, aliquanto inſuetius & vigilantius perſcrutetur. Sunt certè quinque partiti corporis ſenſus, qui nec ſine corpore, nec ſine anima eſſe poſſunt, quia neq; ſentire eſt niſi viuentis, quod ab anima eſt corpori, neq; ſine corporeis inſtrumẽtis, & quaſi vaſis atque organis videmus, audimus, cæteríſq; tribus vtimur ſen-

Lux corpus.

†Aliàs, habeat.

Cicero.

Senſus corporis.

sibus: intẽdat hęc anima rationalis, & sensus corporis non sensibus corporis, sed ipsa mente atque ratione consideret. Certè sentire homo non potest nisi viuat, viuit autem in carne, antequam morte vtrunq; dirimatur. Quo modo igitur anima quæ sunt extra carnem suam sentit, quæ non nisi in carne sua viuit? An non ab eius carne lõgissime absunt sidera in cælo? An non in cęlo videt solem? An sentire non est videre, cùm sit in quinq; sensibus cæteris excellentior visus? An & in cælo viuit, quia & in cęlo sentit, & sensus esse non potest *vbi vita non est? An sentit, & vbi non viuit, quia cùm in sua tantum carne viuat, sentit etiam in his locis, quæ præter eius carnem continent ea quæ tangit aspectu? Vidésne quàm hoc sit latebrosum in sensu tam conspicuo qui visus dicitur? Attende & auditum: Nam & ipse se foras quodam modo diffundit à carne. Vnde enim dicimus: Foris sonat, nisi ibi sentiamus vbi sonat? Ergo & illic extra carnem nostram viuimus. An sentire possumus, & vbi non viuimus, cùm sensus sine vita esse non possit? Cæteri tres sensus, apud seipsos sentiunt, quamuis de olfactu vtcunq; possit dubitari. De gustu autem atq; tactu, nulla controuersia est, quòd ea quæ gustamus & tãgimus, non alibi quàm in carne nostra sentimus. Proinde isti tres sensus, ab hac cõsideratione semoueantur. Visus auditúsq; afferunt mirabilem quæstionem: Aut quo modo anima sentiat vbi nõ viuit, aut quo modo viuat vbi non est. Neq; enim nisi in carne sua est. Sentit autem etiam præter carnem suam. Ibi quippe sentit vbi videt, quia & videre sentire est. Ibi sentit vbi audit, quia & audire sentire est. Aut ergo & ibi viuit, ac per hoc, etiam θ & θ ibi est, aut sentit & † vbi non viuit, aut viuit & vbi non est. Hæc omnia mira sunt, nihil horum affirmari sine quadã velut absurditate potest: & de sensu loquimur morticino. Quid igitur est ipsa anima, præter corporis sensum, id est in mente qua ista cõsiderat? Neq; enim sensu corporis, de ipsis sensibus corporis iudicat: & putamus nobis de omnipotentia Dei incredibile dici aliquid, cùm dicitur verbum Dei per quod omnia facta sunt, sic assumpsisse corpus ex virgine, & sensibus apparuisse mortalibus, vt immortalitatem suam non corruperit, vt ęternitatẽ suam non mutauerit, vt potestatem suam nõ minuerit, vt administrationẽ mundi non deseruerit, vt à sinu patris, id est à secreto, quo cum illo & in illo est, non recesserit? Verbum Dei sic intellige per quod facta sunt omnia, non vt eius transire aliquid cogites, & ex futuro

* esse potest

† etiam

θ Mens, θ vivus,

præterit

præteritum fieri. Manet sicuti est, & vbiq; totum est. Venit autem cùm manifestatur, & cùm occultatur abscedit. Adest tamē siue occultum siue manifestum, sicut lux adest oculis & videntis & cæci, sed videnti adest præsens, cæco verò absens. Adest & vox audientibus auribus, adest etiam surdis, sed illis patet, istis latet. Quid autē mirabilius quàm id quod accidit in vocibus nostris, verbísq; sonantibus, in re scilicet raptim transitoria? Cùm enim loquimur, ne secūdæ quidem syllabæ locus est, nisi prima sonare destiterit, & tamen si vnus assit auditor, totū audit quod dicimus, & si duo assint, tantundē ambo audiūt, quod & singulis totum est. Et si audiat multitudo silens non inter se particulatim cōminuunt sonos tanquam cibos, sed omne quod sonat & omnibus totum est, & singulis totum. Ita ne iam non illud est potius incredibile, si verbum hominis transiens quod exhibetur auribus, verbum Dei permanēs non exhibetur † rebus: vt quemadmodum hoc simul auditur à singulis etiam totum, ita illud simul vbiq; sit totum? Non itaq; metuendum est corpusculum infantiæ, ne in illo tantas Deus angustias passus esse videatur. Neque enim mole sed virtute magnus est Deus, qui prouidentia sua meliorē sensum magis formiculis & apiculis dedit quàm asinis & camelis: Qui ex grano minutissimo seminis tantam ficulneę arboris magnitudinem creat, cùm ex multo maioribus seminibus longè minora multa nascantur: Qui pupillam tam paruā ditauit acie, qua per oculos emicante, in ictu temporis cælum propè dimidium lustraret: Qui ex puncto & quasi cētro cerebri, sensus omnes quinaria distributione diffudit: Qui corde membro tam exiguo vitalem motum per corporis cuncta dispensat, his atq; huiusmodi rebus, insinuans magna de minimis, qui nō est paruus in paruis. Ipsa enim magnitudo virtutis eius, quę nullas in angusto sentit angustias, vterum virginalem, non aduētitio sed indigena puerperio fœcundauit. Ipsa enim † animam rationalem, & per eandem etiam corpus humanū, totúmq; omnino hominē in melius mutandum, nullo modo in deterius mutata coaptauit, nomen humanitatis ab eo dignanter assumens, diuinitatis ei largiter tribuēs. Ipsa virtus per inuiolatæ matris virginea viscera, mēbra infantis eduxit, quæ postea per clausa hostia, mēbra iuuenis introduxit. Hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplū poscitur, nō erit singulare. Demus Deū aliquid posse, quod nos fateamur inuestigare nō posse. In talibus rebus, totá

† non alibi exhiberet

† sibi

ratio facti est potentia faciētis. Iam illud, quod in somnos soluitur, & cibo alitur, & omnes humanos sentit affectus, hominem persuadet hominibus, quem non consumpsit vtiq; sed assumpsit. Ecce sic factum est, & tamen quidam hæretici, peruersè mirando laudandóq; eius virtutem, naturam humanam in eo prorsus agnoscere noluerunt, vbi est omnis gratiæ cõmendatio, qua saluos facit credentes in se, profundos thesauros sapientiæ & scientiæ continens, & fide mentes imbuens, quas ad æternam contemplationem veritatis incommutabilis prouehat. Quid si omnipotens, hominem vbicunq; formatũ non ex materno vtero crearet, sed repentinum inferret aspectibus? Quid si nullas ex paruulo in iuuentam mutaret ætates, nullos cibos, nullos caperet somnos? nónne opinionem confirmaret erroris, nec hominem verum suscepisse vllo modo crederetur: & dum omnia mirabiliter facit, auferret quod misericorditer fecit? Nunc verò ita inter Deũ & homines mediator apparuit, vt in vnitate personæ copulans vtranq; naturam, & solita sublimaret insolitis, & insolita solitis temperaret. Quid autẽ non mirum facit Deus in omnibus creaturæ motibus, nisi consuetudine quotidiana viluissent? Denique quàm multa vsitata calcantur, quæ considerata stupẽtur: sicut ipsa vis seminum, quos numeros habet & quàm viuaces, quàm efficaces, quàm latenter potentes, quàm in paruo magna molientes, quis adeat animo, quis promat eloquio? Ille igitur sibi hominem sine semine operatus est, qui in rerũ natura sine seminibus operatur & semina. Ille in suo corpore numeros temporum mensurásque seruauit ætatum, qui sine vlla sui mutabilitate murando contexuit ordinem seculorum. Hoc enim creuit in tempore, quod cœpit ex tempore. Verbum autem in principio, per quod facta sunt tempora, tempus elegit quo susciperet carnem, non tempori cessit vt verteretur in carnẽ. Homo quippe Deo accessit, non Deus à se recessit. Sic autem quidam reddi sibi rationem flagitant, quo modo Deus homini permistus sit, vt vna fieret persona Christi, cùm hoc semel fieri oportuerit, quasi rationẽ ipsi reddant de re quæ quotidie fit, quo modo misceatur anima corpori, vt vna persona fiat hominis? Nam sicut in vnitate personæ anima vnitur corpori vt homo sit, ita in vnitate personæ Deus vnitur homini, vt Christus sit. In illa ergo persona mistura est animæ & corporis, in hac persona mistura est Dei, & hominis, si tamen recedat auditor à consuetudine corporum, qua

Deus homini permistus dura loquitur.

Mistura.

solent

ſolent duo liquores ita commiſceri, vt neuter ſeruet integritatem ſuam, quanquã & in ipſis corporibus aëri lux incorrupta miſceatur. Ergo perſona hominis, miſtura eſt animæ & corporis: perſona autem Chriſti, miſtura eſt Dei & hominis. Cum enim verbum Dei permiſtum eſt animæ habẽti corpus, ſimul & animã ſuſcepit & corpus. Illud quotidie fit ad procreandos homines: hoc ſemel factum eſt ad liberãdos homines. Verumtamẽ duarum rerum incorporearum commiſtio facilius credi debuit, quàm vnius incorporeæ, & alterius corporeæ. Nam ſi anima in ſua natura non fallitur, incorpoream ſe eſſe comprehendit, multomagis incorporeum eſt verbum Dei, ac per hoc verbi Dei & animæ credibilior debuit eſſe permiſtio, quã animæ & corporis. Sed hoc in nobis ipſis experimur, illud in Chriſto credere iubemur. Si autẽ vtrunq; nobis pariter inexpertum credendum præciperetur, quid horum citius crederemus? Quo modo non fateremur duo incorporea, quàm vnum corporeum alterúmq; incorporeum facilius potuiſſe miſceri, ſi tamen non indignè ad iſta miſtionis vel miſturæ nomen admittitur propter conſuetudinẽ corporalium rerum, longè aliter ſe habẽtium aliterq; notarum? Verbum igitur Dei, idémq; Dei filius, patri coæternus, eadémq; virtus & ſapientia Dei, à ſuperno fine creaturæ rationalis vſq; ad infimũ finem creaturæ corporalis attingens fortiter, & diſponens omnia ſuauiter, præſens & latens, nuſquã concluſa, nuſquam diſciſſa, nuſquam tumida, ſed ſine mole vbiq; tota, longè alio modo quodã quàm eo quo creaturis cæteris adeſt, ſuſcepit hominem, ſéq; & illum fecit vnum Ieſum Chriſtum, mediatorem Dei & hominum, æqualem patri ſecundum diuinitatem, minorem patre ſecundum carnem, hoc eſt ſecundum hominem, incommutabiliter immortalem ſecũdum æqualem patri diuinitatem, eundémq; mutabilem atq; mortalem ſecundum cognitam*†nobis infirmitatem, in quo Chriſto eo tempore, quod opportuniſsimum ipſe nouerat, & ante ſecula diſpoſuerat, venit hominibus magiſterium & adiutorium, ad capeſſendã ſempiternam ſalutem. Magiſterium quidẽ vt ea quæ hic antedicta ſunt vtiliter vera, non ſolùm à prophetis ſanctis qui omnia vera dixerũt, verumetiam à philoſophis atq; ipſis poëtis, & huiuſcemodi autoribus literarũ, quos multa vera falſis miſcuiſſe quis ambigat? illius etiam in carne præſentata confirmaret autoritas, propter eos qui [illa] nõ poſſent in ipſa intima veritate cernere atq; diſcer-

Miſtura.

Permiſtio

Minor.

* † *aliàs cognatam*

nere: Quæ veritas & antequam hominem assumeret, ipsa aderat omnibus qui eius participes esse potuerunt: Maximè verò suę incarnationis exemplo id salubriter persuasit, vt quoniam homines pleriq; diuinitatis auidi, per potestates cælestes, quas deos putarent, ritúsq; varios illicitorum non sacrorum sed sacrilegiorum, ambiendum sibi arbitrarentur ad Deum, magis superbè quàm piè, qua in re pro angelis sanctis eis se dęmones superbæ cogitationis supponunt: scirent homines tam proximum esse Deum pietati hominum, ad quem velut longè positum per interpositas potestates ambiebant, vt hominem suscipere dignaretur, & cum illo vniri quodam modo, vt ei sic coaptaretur homo totus, quemadmodum animę corpus, excepta concretione mutabili, in quam non conuertitur Deus, & quam videmus quod habeat & corpus & animus. Adiutorium autem quod sine gratia fidei quæ ab illo est, nemo potest vincere concupiscentias vitiosas, & si qua earũ residua non vicerit veniali remissione purgari. Quod ergo ad magisterium eius attinet: quis nũc extremus idiota, vel quæ abiecta muliercula non credit animæ immortalitatem, vitámque post mortem futuram? Quod apud Gręcos olim primus Pherecydes Assyrius cùm disputasset, Pythagorã Samiũ illius disputatiõis nouitate permotum ex athleta in philosophũ vertit. Nũc ergo quod Maro ait, & omnes videmus, Amomũ Assyriũ vulgò nascitur. Quod autẽ ad adiutoriũ gratiæ ptinet quæ in Christo est, ipse est omnino,

Pherecydes. *Pythagoras.* *Cicero in Tusculanis.*

Quo duce si qua manent sceleris vestigia nostri
Irrita perpetua soluent formidine terras.

Virgilius Æglo. 4

Sed nullis, inquiunt, cõpetẽtibus signis claruerũt tantæ maiestatis indicia, quia larualis illa purgatio, debiliũ curæ, reddita vita defunctis, si & alia considerẽtur, Deo parua sunt. Fatemur quidem & nos talia quędã fecisse prophetas. Nam in his signis quid excellentius quàm mortuos resurrexisse? Fecit hoc Helias, fecit hoc Helisæus. Nam de Magorum miraculis, vtrum etiam mortuos suscitauerint, illi viderint, qui & Apuleium se contra magicarum artium crimina copiosissimè defendentem, conantur non accusando sed laudando conuincere. Nos legimus Magos Aegyptiorum artium istarum peritissimos, à Moyse famulo Dei fuisse superatos, cùm illi quædam mira nefandis artibus agerent, ille Deo suppliciter† inuocato, machinamenta eorum cuncta subuerteret. Sed & ipse Moyses & cæteri prophetę veracissimi dominũ Christum prophetauerũt, &

1. Reg. 17. *4. Reg. 4.* *Apuleius* *Exod. 7. & seq.* *† simpliciter*

gloriam

gloriam magnam ei dederunt, hunc non tanquam parem sibi nec in eadem miraculorum potentia superiorem, sed planè dominum Deum omnium & hominẽ propter homines factum venturum prænũtiauerunt. Qui propterea & ipse talia facere voluit, ne esset absurdum, quæ per illos fecerat, si ipse nõ faceret. Sed tamen & aliquid propriũ facere debuit: Nasci de virgine, à mortuis resurgere, in cælũ ascendere. Hoc Deo qui parum putat, quid plus expectet ignoro. Arbitror enim talia flagitari, qualia gerens hominẽ facere non debuit. Nam in principio erat verbũ, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt. Num homine assumpto aliũ mundũ facere debuit, vt eum esse crederemus, per quẽ factus est mũdus? Sed nec maior mundus, nec isti æqualis in hoc mundo fieri posset. Si autem minorem faceret infra istũ, similiter hoc quoque parum putaretur. Quia ergo non oportebat vt nouum faceret mundum, noua fecit in mũdo. Homo enim de virgine procreatus, & à mortuis in æternam vitã resuscitatus, & super cælos exaltatus, potentius fortasse opus est quàm mundus. Hic fortè respondent, se factum hoc esse non credere. Quid ergo fiet hominibus, qui minima contemnunt, maiora non credunt? Reddita vita defunctis, ideo creditur: quia & alij fecerunt, & parum est Deo. Caro propria de virgine creata, & à morte in æterna vita super cælos leuata, ideo non creditur, quia nemo fecit, & cõpetit Deo: ac per hoc quæ sibi quisque facilia nõ factu sed captu putat, æquo animo accipit, supra ea veluti ficta pro falsis ducit. Noli eis esse similis obsecro te: Disputantur hæc latius, & omnis quæstionũ necessariarũ sinus perscrutati discussique panduntur: sed intellectui fides aditum aperit, infidelitas claudit. Quẽ non moueat ad credẽdũ tantus ab initio ipse rerum gestarũ ordo, & ipsa connexio temporũ: præteritis fidem de præsentibus faciens, priora posterioribus & recentioribus antiqua confirmans? Eligitur vnus ex gente Chaldæorũ, pietate fidelissima præditus, cui promissa diuina post tantã seculorũ seriẽ nouissimis tẽporibus cõplenda produntur, atque in eius semine omnes gentes habituræ benedictionem prænuntiantur. Sic vnum Deum verũ colens vniuersitatis creatorem, gignit filium senex, de coniuge quam spe pariendi penitus destitutã sterilitas ætásq; iam fecerat. Propagatur ex illo numerosissimus popul⁹, multiplicatus in Aegypto, quò illã stirpẽ ex orientalibus partibus, promissis effectísque

Ioan. 1.

Salustius

Series fidei Christianæ.

Gene. 12.

creb

crebreſcens diſpoſitio diuina tranſmiſerat. Educitur ex Aegypti ſeruitute gens valida, horrendis ſignis atq; miraculis, pulſiſque impiis gentibus, in terrã promiſsionis perducta & conſtituta, regno etiã ſublimatur. Deinde præualeſcente peccato, ſacrilegis auſibus Deum verum qui eis tanta beneficia † contulerat ſæpiſsimè offendens, variiſq; flagellata cladibus, & proſperitatibus conſolata, vſq; ad Chriſti incarnationem declarationémq; perducitur. Quem Chriſtũ, Dei verbum, Dei filium, Deum in carne venturum, moriturũ, reſurrecturum, in cęlum aſcenſurum, præpollentiſsimo ſuo nomine, in omnibus gentibus dicatos ſibi populos habiturum, Inque illo remiſsionem peccatorum, ſalutémque æternam futuram eſſe credentibus, omnia gentis illius promiſſa, omnes Prophetiæ, ſacerdotia, ſacrificia, templũ, & cuncta omnino ſacramenta ſonuerunt. Venit Chriſtus, complentur in eius ortu, vita, dictis, factis, paſsionibus, morte, reſurrectione, aſcẽſione omnia præconia prophetarum. Mittit ſpiritum ſanctum, implet fideles vna in domo congregatos, & hocipſum promiſſum orãdo atque deſiderando expectantes. Impleti autem ſpiritu ſancto, loquuntur repente linguis omnium gentium, arguunt fidenter errores, prædicant ſaluberrimam veritatem, exhortãtur ad pœnitentiã præteritæ culpabilis vitæ, indulgentiã de diuina gratia pollicentur, prædicationẽ pietatis veræque religionis ſigna congruentia & miracula conſequuntur. Excitatur aduerſus eos ſæua infidelitas, tolerant prædicta, ſperant promiſſa, docent pręcepta, numero exigui per mundum diſſeminantur, populos facilitate mirabili conuertunt, inter inimicos augentur, perſequutionibus creſcunt, per afflictionũ anguſtias vſq; in terrarum extrema dilatantur. Ex imperitiſsimis, ex abiectiſsimis, ex pauciſsimis illuminantur, nobilitantur, multiplicantur, præclariſſima ingenia, cultiſsima eloquia, mirabiléſque peritias acutorum, facundorum atq; doctorũ ſubiugant Chriſto, & ad prædicandum viam pietatis ſalutiſq; conuertunt: Alternis aduerſitatibus & proſperitatibus rerũ, patientiã & temperantiã vigilanter exercent: mundo declinãte in extrema feſsiſq; rebus ætatem vltimam proteſtante, multò fidẽtius, quia & hoc prædictum eſt, æternã ciuitatis cæleſtis felicitatẽ expectant. Atque inter hæc omnia cõtra Eccleſiam Chriſti impiarũ gentiũ infidelitas fremit: euincit illa patiendo, & inconcuſſam fidẽ inter obſiſtentium ſæuitiam proferendo: reuelatæ veritatis, quæ diu prom

† bona

promissis mysticis velabatur, sacrificio succedente, illa sacrificia quibus hoc figurabatũr, templi ipsius euersione tolluntur: reproba per infidelitatem gens ipsa Iudæorum à sedibus extirpata, per mundum vsquequaq; dispergitur, vt vbiq; portet codices sanctos, ac sic prophetiæ testimoniũ, qua Christus & Ecclesia prænuntiata est, ne ad tempus à nobis fictum existimaretur, ab ipsis aduersariis proferatur, vbi etiã ipsos prædictum est non fuisse credituros. Templa & simulacra dæmonũ, ritúsq; sacrilegi paulatim àtque alternatim secundum prædicta prophetica subuertuntur: hæreses aduersus nomen Christi, sub velamẽto tamen nominis Christi, ad exercendam doctrinã sanctæ religionis, sicut prænuntiatæ sunt pullulant. Hæc omnia sicut leguntur prædicta, ita cernũtur impleta, atque ex his iam tot & tantis quæ restant expectantur implenda. Quæ tandem mens auida æternitatis, vitáque præsentis breuitate permota, contra huius diuinæ autoritatis culmen luménq; contendat? Quæ disputationes, quę literę quorũlibet philosophorum, quæ leges quarũlibet ciuitatum, duobus pręceptis, ex quibus Christus dicit totam legem prophetásque pendere, vllo modo sint comparandæ: Diliges dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & proximum tuum tanquam teipsum? Hic physica, quoniam omnes omnium naturarum causæ in Deo creatore sunt: Hic Ethica, quoniã vita bona & honesta non aliunde formatur, quàm cùm ea quæ diligenda sunt, quemadmodum diligenda sunt, diliguntur, hoc est Deus & proximus: Hic logica, quoniam veritas luménq; animæ rationalis non nisi Deus est. Hic etiã laudabilis reipublicæ salus: neque enim cõditur & custoditur optima ciuitas, nisi fundamento & vinculo fidei, firmæque cõcordiæ, cùm bonum commune diligitur, quod summum ac verissimum, Deus est, atq; in illo inuicẽ syncerissimè se diligunt homines, cùm propter illũ se diligãt, cui quo animo diligant occultare non possunt. Modus autẽ ipse dicendi, quo sancta scriptura cõtexitur, quàm omnibus accessibilis quãuis paucissimis penetrabilis, ea quæ aperta cõtinet quasi amicus familiaris sine fuco ad cor loquitur indoctorũ atq; doctorũ. Ea verò quæ in mysteriis occultat, nec ipsa eloquio superbo erigit, quò nõ audeat accedere mens tardiuscula & inerudita, quasi pauper ad diuitẽ, sed inuitat omnes humili sermone, quos non solùm manifesta pascat, sed etiã secreta exerceat veritate, hoc in prõptis quod in recon-

Mat. 22.

Scriptura & doctis & indoctis prodita vtilisque.

ditis

ditis habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus operta desiderantur, desiderata quodammodo renouantur, renouata suauiter intimantur. His salubriter & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus est animus, qui vel errando eam nescit esse saluberrimam, vel odit ægrotando medicinã. Vides quàm prolixam epistolam fecerim? Si quid ergo te mouet, atque inter nos pertractari tanti habes, non tibi faciat angustias vsitatarũ epistolarum, velut custodiendus modus: quia & optimè nosti quàm grandes eas veteres habuerint, cùm aliquid agerent quod explicare breuiter non valerent: & si autorum ad alias literas pertinentium, mos esset alius, nostrorum nobis in hac re dignius imitanda præberetur autoritas. Inspice itaque modum epistolarum Apostolicarum, vel eorum etiam qui illa diuina eloquia tractauerunt, & non pigeat te vel multa quærenda proponere, si multa te permouent, vel aliquando diutius versare quod quæris, vt quantum fieri per tales quales [nos] sumus potest, non remaneat dubitationis nubilũ, quod obstet lumini veritatis. Scio enim excellentiam tuam, quorundam perpeti obstinatissimas cõtradictiones, qui propterea putant, vel putari volunt Christianam doctrinam vtilitati non conuenire reipublicæ, quia nolunt stare rempublicam firmitate virtutum, sed impunitate vitiorum. Non autem sicut regi homini † vel cuilibet principi ciuitatis, ita etiam Deo quicquid à multis peccatur inultum est. Misericordia verò eius & gratia prædicata hominibus per hominem Christum, impartita autem per Deum, Deique filium eundem ipsum Christum, non deserit eos qui ex eius fide viuunt, eúmq; piè colunt, siue mala huius vitæ patienter fortitérque experiantur, siue bonis eius misericorditer ac temperanter vtantur, æternum pro vtroque præmium recepturi in ciuitate superna atque diuina: vbi iam non sit molestè tolerãda calamitas, nec laboriosè frænanda cupiditas, sed sola sine vlla difficultate, & perfecta libertate retinẽda Dei & proximi charitas. Incolumem feliciorémq; te misericordissima Dei omnipotentia tueatur domine illustris & meritò insignis, ac præstantissime fili. Sanctam & in Christo dignissimè honorandam matrem, cuius pro te Deus preces exaudiat pro meritis vestris officiosissimè saluto. Sanctus frater & coëpiscopus meus Possidius, præstantiam vestram multùm salutat.

† hominũ

Marcellinus Auguſtino: Narrans quoſdam calumniari, quòd Deus veterem legem abrogarit: quódque doctrina Euangelica ſit inutilis Reipublicæ, denique Christianos principes multum malorum inuexiſſe Reipub. *Epiſtola IIII.*

DOmino nimiúmque venerabili, & omnibus mihi officiis vnicè percolendo, patri Auguſtino. Marcellinus. Vir illuſtris Voluſianus beatitudinis tuæ mihi literas legit, imò me quidem cogente pluribus legit, quæ ſcilicet omnia quæ à te dicuntur quia verè mirāda ſunt, vſquequaq; miratus ſum. Sermonis enim diuini gratia humiliter tumens, facilè vt placeret emeruit. Hinc enim plurimū placuit ꝙ hominis greſſus aliquanto titubātes, boni propoſiti exhortatione ſtatuere & firmare contendis. Eſt enim nobis cum eodem quotidiana pro viribus noſtris, & pro ingenij paupertate diſputatio. Sanctæ ſiquidem matris eius precatione cōpulſus, cura mihi eſt eum frequēntius ſalutandi gratia cōuenire, licet vicem in hac parte reddere, etiā ipſe dignetur. Accepta autē venerabilitatis tuæ epiſtola, homo qui à veri Dei ſtabilitate, multorum (quorū in hac vrbe copia eſt) perſuaſione reuocatur, ita motus eſt, vt ſi quantū ipſe confirmat literarum prolixitatē minimè formidaſſet, omne beatitudini tuæ quod habere poteſt, inſinuaſſet ambiguū. Sed tamen ſatis, ſicut etiā ipſe probare dignaberis, culto accuratóq; ſermone, & Romanæ eloquentiæ nitore perſpicuo, Aliqua ſibi exolui impendiò poſtulauit. Quæ quidem quæſtio vſquequaque detrita eſt, & eorum ſuper hac parte ſatis nota calliditas, qui diſpenſationem dominicæ incarnationis infamant. Sed tamen etiam ego in hac parte, quia plurimis quicquid reſcripſeris profuturum eſſe confido, precator acceſſerim, vt ad ea vigilantius reſpondere digneris, in quibus nihil amplius dominum quàm alij homines facere potuerunt, feciſſe vel geſsiſſe mentiuntur. Apollonium ſiquidem ſuum nobis, & Apuleium alióſque magicæ artis homines in medium proferunt, quorum maiora contendunt extitiſſe miracula. Ipſe autem vir illuſtris ſuperius memoratus, multa eſſe dixit præſentibus aliquantis, quæ huic poſſent iungi non immerito quæſtioni, ſi, vt antè dixit, non ab eius partibus, epiſtolaris conſiderata breuitas fuiſſet: Quæ tamen licet ſcribere noluerit, tacere non eſt paſſus. Dicebat enim quod & ſi ſibi hodie incarnationis dominicæ ratio redderetur, reddi vix ad liquidum poſsit, cur hic Deus qui & veter

Solœciſmus.

Apollonius.

Apuleius.

veteris testamenti Deus esse firmatur spretis veteribus sacrificiis delectatus est nouis. Nihil enim corrigi posse asserebat, nisi quod antè factum nō rectè probaretur, vel quod semel rectè factum sit, immutari vllatenus nō debuisse. Rectè enim facta dicebat mutari nisi iniustè non posse, maximè quia ista vanitas inconstantiæ dominum † posśit arguere. Tum deinde quòd eius prædicatio atq; doctrinæ reipublicæ moribus nulla ex parte cōueniat, vtpote, sicut à multis dicitur, cuius hoc constet præceptū vt nulli malum pro malo reddere debeamus, & percutienti aliā præbere maxillā, & palliū dare persistenti tunicam tollere, & cum eo qui nos angariare voluerit ire debere spatio itineris duplicato, quæ omnia reipublicæ moribus asserit esse cōtraria. Nam quis tolli sibi ab hoste aliquid patiatur, vel Romanæ prouinciæ deprædatori non mala velit belli iure reponere? & cætera quæ dici ad rem † posse intelligit venerabilitas tua. Hæc ergo omnia, ipsi posse adiūgi æstimo quæstioni, intantum vt per Christianos principes, Christianam religionem maxima ex parte seruantes, tanta (etiā si ipse de hac parte taceat) reipublicæ mala euenisse manifestum sit: vnde beatitudo tua mecum dignetur agnoscere. Ad hęc omnia, quoniam multorum manibus sine dubio tradetur sanctitatis tuæ desiderata responsio, plenus debet & elucubratus solutionis splendor ostendi, maximè quia cùm ista gererentur, eximius Hipponensis regionis possessor & dominus præsens aderat, qui & sanctitatem tuam sub ironiæ adulatione laudaret, & sibi cùm de iis quæreret, minimè satisfactum esse contenderet: Ego verò ad hæc omnia promisśionis non immemor sed exactor, libros confici deprecor Ecclesiæ, hoc maximè tempore, incredibiliter profuturos.

† *Deum*

Matt. 5.

† *reliqua*

Augustinus Marcellino ad hæc respondet. Epistola V.

DOmino eximio & meritò insigni, charisśimo ac desiderantisśimo filio Marcellino, Augustinus in domino salutem. Illustri viro & eloquętisśimo nobísq; dilectisśimo filio Volusiano, non amplius quàm ad illud quod inquirendum putauit respondendū fuit. Ad ea verò quæ mihi pertractanda atque soluenda [in] epistola tua ipse misisti, siue ab illo, siue etiam ab aliis, vel suggerantur vel ingerantur, ad te potius pro viribus nostris pertractata & soluta mitti debuerunt: non sic quemadmodum agendum est de his librorum negotio, sed quemadmodū potis es epistolari adesse

collo

colloquio,† vt ſi tibi viſum fuerit,qui eorum motus quotidianis diſputationibus experiris, & illis legantur hæ literæ. At ſi auriculis eorum minus pietate fidei præcultis, ſermo iſte non ſufficit,prius inter nos quod eis putas ſufficere peragatur,tum demũ ad illos quod peractũ fuerit perferatur. Multa enim ſunt à quibus ſenſus eorũ ſi adhuc abhorret & reſilit,vel vberiore vel ſubtiliore ratione vel certè autoritate, cui reſiſtere indignum putent perſuaderi aliquãdo forſitan poſsit. Ergo in epiſtola tua poſuiſti,moueri quoſdam,cur hic Deus qui & veteris teſtamenti Deus eſſe firmatur,ſpretis veteribus ſacrificiis,delectatus ſit nouis. Nihil enim corrigi poſſe aſſerunt, niſi quod ante nõ rectè factum probaretur,vel quod ſemel rectè factum ſit, nullatenus immutari debuiſſe. Rectè enim facta dicunt, mutari niſi iniuſtè non poſſe. Hæc verba ex literis tuis in has meas tranſtuliſti. Quibus ſi reſpõdere copioſè velim,tẽpus me citius quàm exempla defecerint, quibus rerum ipſa natura,& opera humana certa ratione, pro temporum opportunitate mutentur, nec tamen eadem ratio ſit mutabilis, qua iſta mutantur. Vnde pauca commemorem, vt ex his excitata quodam modo iam per plura ſimilia vigil currat intentio. Nónne hyemi æſtas addito ſenſim calore ſuccedit? Nónne diurnis, tempora nocturna vertuntur? Quotiens noſtræ variantur ætates? adoleſcentiæ pueritia non reditura cedit: iuuentus adoleſcentiæ non manſura ſuccedit: finiens iuuentutem ſenectus; ſenectus autem morte finitur. Hæc omnia mutantur, nec mutatur diuinæ prouidentiæ ratio, qua fit vt iſta mutentur. Non autem opinor cùm agricola æſtate aliud iuſſerit quàm iuſſerat hyeme,ratio mutatur agriculturę. Et cùm mane ſurgit qui nocte quieſcebat,vitæ conſilium nõ mutauit. Aliud magiſter adoleſcẽti quàm puero ſolebat impoſuit. Doctrina igitur conſtans,mutato præcepto nõ mutat inſtructionem. Nam magnus ille noſtrorum temporum medicus Vindicianus conſultus à quodam,dolori eius adhiberi iuſsit quod in tempore congruere videbatur, adhibitum ſanitas conſequuta eſt. Deinde poſt annos aliquot eadem rurſus corporis cauſa commota, hoc idem ille putauit adhibendum, adhibitum vertit in peius. Miratus recurrit ad medicum,indicat factum: at ille vt erat acerrimus, ita reſpondit; Ideo malè acceptus es: quia non ego iuſsi: vt omnes qui audiſſent,parúmque hominem noſſent,non eum arte medicinali fidere, ſed neſcio

† Potiùs eſt epiſtola-rũ ſat eſſe colloquutio.

Vindiciani dictũ.

† *Quibus-dã postea.*

qua illicita potentia putarent. Vnde cùm esset à quibus poterat † stupentibus interrogatus, aperuit quod nõ intellexerant, videlicet illi ætati iam non hoc se fuisse iussurum. Tantũ igitur valet ratione atque artibus non mutatis, quid secundũ eas sit pro temporum varietate mutandum. Non itaque verũ est quod dicitur, Semel rectè factum nullatenus esse mutandum. Mutata quippe temporis causa, quod rectè ante factum fuerat ita mutari vera ratio plerunque flagitat, vt cùm ipsi dicant rectè nõ fieri si mutetur, contrà veritas clamet, Rectè non fieri nisi mutetur: quia vtrunque tunc erit rectũ, si erit pro temporum varietate diuersum. Quod enim in diuersitate personarum vno tẽpore accidere potest, vt huic liceat aliquid impune facere, *θ* quod *θ* illi non liceat, non quòd dissimilis sit res, sed [quod] is qui facit: ita ab vna eadémque persona diuersis temporibus tunc oportet aliquid fieri, tunc non oportet, non quòd sui dissimilis sit qui facit, sed quando facit. Hæc quæstio quàm latè pateat, profectò videt quisquis pulchri aptique distãtiam sparsam quodammodo in vniuersitate rerum valet neque negligit intueri. Pulchrum enim per seipsum cõsideratur atque laudatur, cui turpe ac deforme contrariũ est. Aptum verò, cui ex aduerso, est ineptũ, quasi religatum pendet adiunde, nec ex semetipso, sed ex eo cui connectitur indicatur: nimirum etiam decens atque indecẽs, vel hoc idẽ est vel perinde habetur: Age nunc eà quæ diximus, refer ad illud vnde agitur: Aptum fuit primis temporibus sacrificium, quod præceperat Deus, nunc verò non ita est. Aliud enim præcepit quod huic tempori aptũ esset, qui multo magis quàm homo nouit, quid cuique tempori accommodatè adhibeatur: quid quãdo impertiat, addat, auferat, detrahat, augeat, minuátue, immutabilis mutabilium, sicut creator ita moderator, donec vniuersi seculi pulchritudo, cuius particulæ sunt quæ suis quibúsque temporibus apta sunt, velut magnũ carmen cuiusdam ineffabilis modulatoris excurrat atque inde transeant in æternam contemplationem speciei qui Deum ritè colunt, etiam cùm tempus est fidei. Falluntur autem qui existimant hæc Deum iubere causa suæ vtilitatis voluptatis. Et meritò mouentur, cur Deus ista mutauerit, quasi delectatione mutabili aliud sibi iubens offerri illo prius tempore, aliud isto: Non autem ita est. Nihil enim Deus iubet quod sibi prosit, sed illi cui iubet. Ideo * verus est dominus, qui seruo non indiget, & quo seruus indiget. In ea quippe

Terentius in Adelphis.

12. de Ciuitate Dei. ca. 4. & 5.

10. de Ciuitate Dei ca. 5.

* *Aliàs, Ipse.*

scriptu

ſcriptura quæ vetus dicitur teſtamentum, & eo tempore quo adhuc illa offerebantur ſacrificia : quæ hoc tempore non offeruntur, dictum eſt: Dixi domino, Deus meus es tu, quoniã bonorum meorum nõ eges. Nec illorum ergo ſacrificiorũ egebat Deus, nec cuiuſquã eget vnquam, ſed rerum diuinitus impartitarum, vel imbuendo virtutibus animo, vel æternę ſaluti adipiſcendæ quædam ſigna ſunt, quorum celebratione atque functione, nõ Deo ſed nobis vtilia pietatis officia exercentur. Nimis autem longum eſt conuenienter diſputare de varietate ſignorum, quę cùm ad res diuinas pertinent ſacramenta appellantur. Sicut autem non ideo mutabilis homo, quia manè aliud, aliud veſpere: illud hoc menſe, illud alio, nõ hoc iſto anno quod illo: ita non ideo mutabilis Deus, quia vniuerſi ſeculi priore volumine aliud, aliud poſteriore ſibi iuſsit offerri, quò conuenienter ſignificationes ad doctrinã religionis ſaluberrimam pertinentes, per mutabilia tempora ſine vlla ſui mutatione diſponeret. Nam vt nouerint ò, homines ô, quos hæc mouent, iam hoc fuiſſe in ratione diuina, nec cùm iſta noua conſtituerentur, ſubitò priora diſplicuiſſe velut mutabili voluntate, ſed hoc iam fixum & ſtatutum fuiſſe in ipſa ſapientia Dei, cui de maioribus etiã rerum mutationibus, eadem ſcriptura dicit. Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipſe es: Inſinuandũ eſt eis mutationem iſtam ſacramentorũ teſtamenti veteris & noui etiã prædictum fuiſſe propheticis vocibus. Ita enim videbunt, ſi poterunt, id quòd in tempore nouum eſt, non eſſe nouum apud eum qui condidit tempora, & ſine tempore habet omnia quæ ſuis quibúſque temporibus pro eorum varietate diſtribuit. Nam & in illo pſalmo vnde cõmemoraui aliquid qud demonſtrarem non egere Deum ſacrificiis noſtris cui dicitur: Dixi domino Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum nõ eges: Paulò pòſt legitur ex perſona Chriſti: Non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus, hoc eſt pecorum victimis, quibus prius congregabantur conuenticula Iudęorum. & alibi dicit: Non accipiam de manu tua vitulos, neq; de gregibus tuis hircos. Et alius propheta: Ecce, inquit, dies venient, dicit dominus, & confirmabo ſuper domum Iacob teſtamentum nouum, non ſicut teſtamentum, quod diſpoſui patribus eorum cùm eduxi eos de terra Aegypti: & alia multa ſunt de hac re teſtimonia, quibus hoc Deum facturum eſſe prædictum eſt, quæ commemorare nõ longum

Pſal. 15. *Pſal. 101.* *Pſal. 15.* *Pſal. 49.* *Hier. 31.*

est. Hic iam si satis constitit, quod rectè alio tempore constitutum est, itidem alio tempore posse mutari, mutantis opere nō dispositione mutata, quam dispositionem intelligibilis ratio continet, vbi sine tempore simul sunt quę in temporibus simul fieri non possunt, quia tempora non simul currunt. Quispiam fortassis expectet causas à nobis ipsius mutationis accipere, quod ipse nosti quàm prolixi sit negotij. Veruntamen breuiter dici potest, quod homini acuto fortasse suffecerit, aliis sacramentis prænuntiari Christū cùm venturus esset, aliis cùm venisset annuntiari oportuisse, sicut modo nos idipsum loquentes diuersitas rerum compulit etiam verba mutare. Siquidem aliud est prænuntiari, aliud annuntiari, aliud cùm venturus esset, aliud cùm venisset. Nunc deinde videamus quale sit illud quod in epistola tua sequitur. Adiecisti enim eos dicere, quòd Christi prædicatio atque doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte cōueniat, cuius hoc cōstat esse præceptū, vt nulli malum pro malo reddere debeamus: & percutienti, aliam præbere maxillam: & pallium dare ei, qui tunicam auferre perstiterit: & cum eo qui nos angariare voluerit, ire debere spatio itineris duplicato. Quæ omnia reipublicæ moribus asseruntur esse contraria. Nam quis, inquiunt, tolli sibi ab hoste aliquid patiatur, vel Romanæ prouinciæ deprædatoribus non mala velit belli iure reponere? Hæc atque huiusmodi verba obtrectantium, siue nō obtrectando, sed quærendo talia loquentium operosius fortasse refellerem, nisi hæ disceptationes haberentur cū viris liberaliter institutis. Vnde quid opus est vt diutius laboremus, ac nō ipsos potius percontemur, quomodo poterāt gubernare atque augere rempublicam, quā ex parua & inopi, magnam opulentámque fecerūt, qui accepta iniuria ignoscere quàm persequi malebant? Quomodo Cæsari administratori vtiq; reipublicæ mores eius extollens Cicero dicebat, quòd nihil obliuisci soleret nisi iniurias? Dicebat enim hoc tam magnus laudator, aut tam magnus adulator. Sed si laudator, talem Cæsarem nouerat. Si autem adulator, talem esse debere ostendebat principem ciuitatis, qualem illum fallaciter prædicabat. Quid est autem nō reddere malum pro malo, nisi abhorrere ab vlciscēdi libidine? Quid est accepta iniuria ignoscere malle quàm persequi, & nihil nisi iniurias obliuisci? Hęc cùm in eorum leguntur autoribus, exclamatur & plauditur, describi atque prædicari mores videntur, quibus dignū esset

Mat. 5.

Bellum.

exurg

exurgere ciuitatem, quæ tot gentibus imperaret; quòd accepta iniuria ignoſcere quàm perſequi malebant. Cùm verò legitur præcipiente autoritate diuina, non reddendum malum pro malo, cùm hæc tam ſalubris admonitio cõgregationibus populorum tanquã publicis vtriuſque ſexus, atque omnium ætatum & dignitatum ſcholis de ſuperiore loco perſonat, accuſatur religio tanquã inimica reipublicæ. Quæ ſi vt dignum eſt audiretur, lõgè melius Romulo, Numa, Bruto, cæteríſque illis Romanæ gentis præclaris viris conſtitueret, conſecrâret, firmaret, augerétque rempublicam. Quid enim eſt reſpublica niſi res populi? Res ergo communis, res vtique ciuitatis. Quid eſt autem ciuitas, niſi multitudo hominũ, in quoddam vinculum redacta cõcordiæ? Apud eos enim ita legitur: Breui multitudo diuerſa atque vaga, concordia ciuitas facta erat. Quæ porrò præcepta concordiæ in ſuis templis vnquam illi legẽda cenſuerunt, quandoquidem miſeri quærere cogebantur, quónam modo ſine offenſione cuiuſquam eorũ diſcordes inter ſe deos ſuos colere poſſent? Quod ſi imitari diſcordãtes vellent, rupto concordiæ vinculo ciuitas laberetur; quod poſtea paulatim decoloratis corruptíſq; moribus, agi cœpit per bella ciuilia. Quãta verò præcepta cõcordiæ nõ humanis diſputationibus exquiſita, ſed diuina autoritate cõſcripta in Chriſti eccleſiis lectitentur, quis vel ab illa religione alienus, ita ſurdus eſt vt ignoret? Ad hoc enim & illa pertinent quę malunt exagitare quàm diſcere, alteram percutienti præbendam eſſe maxillam: volenti auferre tunicam dandum etiã pallium: cum angariante duplicandam viam. Hoc quippe fit, vt vincatur bono malus, imò in homine malo vincatur bono malum, & homo liberetur à malo, nõ exteriore & alieno, ſed intimo ac ſuo, quo grauius & pernicioſius, quàm cuiuſuis hoſtis extrinſecus immanitate vaſtatur. Qui ergo vincit bono malum, patienter amittit temporalia commoda, vt doceat quàm pro fide atque iuſtitia contemnenda ſint, quæ ille nimis amando fit malus, ac ſic iniurioſus ab eo ipſo cui fecit iniuriam, diſcat qualia ſint propter quæ fecit iniuriã atque inconcordiã, qua nihil eſt vtilius ciuitati. pœnitens acquiratur, victus nõ ſæuientis viribus, ſed beneuolentia patiẽtis. Tunc enim rectè fit, cum videtur ei profuturũ eſſe propter quẽ fit, ad operandam in eo correctionem atque concordiã. Hoc certè animo faciendũ eſt, etiam ſi alius exitus cõſequatur, nec corrigi velit atque pacari propter

quem corrigendum atq; pacandum, velut curandum & sanandum adhibita est ista medicina. Alioquin si verba attēderimus eorúmq; proprietati seruiēdum putauerimus, non est præbenda maxilla dextera, si sinistra fuerit percussa. Quoniam si quis te, inquit, percusserit in maxillam dexteram, præbe illi & sinistram. Magis autē sinistra percutitur, quod in eam potius partem, quàm ad dexterā, ferientis facilior ictus est. Sed sic intelligi solet, ac si dictum esset: Si quis in te meliora fuerit persequutus & inferiora ei præbe, ne vindictæ potius, quàm patientiæ studens, contemnas ęterna pro temporalibus, cùm potius temporalia pro æternis contemnenda sint, tanquam sinistra pro dextris. Hæc semper fuit sanctorum martyrum intentio: vindicta enim vltima iustè poscitur, quādo nullus iam restat correctionis locus, extremo scilicet, summoq; iudicio. Nunc verò cauendum est ne vindicādi cupiditate amittatur, vt nihil aliud dicam, ipsa patientia, quæ pluris est habēda, quàm omne quod potest etiam inuito inimicus auferre. Nanq; aliud Euāgelista in eadem sententia nullam fecit dexteræ mentionem, sed tantum maxillam & alteram nominauit, vt aliquanto distinctius intelligeretur in altero, ipsum alterum simpliciter eādem patientiam commendare. Paratus itaq; debet esse homo iustus & pius patienter eorum malitiā sustinere, quos fieri bonos quærit, vt numerus potius crescat bonorum, non vt pari malitia se quoq; numero addat malorum. Deniq; ista præcepta magis ad præparationem cordis quæ intus est pertinere, quàm ad opus quod in aperto fit, vt teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia, in manifesto autem id fiat quod eis videtur prodesse posse, quibus bene velle debemus, hinc liquidò ostēditur, quòd ipse dominus Iesus exemplum singulare patientiæ cùm percuteretur in faciē, respondit: Si malè dixi, exprobra de malo: si autem bene, quid me cædis? Nequaquā igitur præceptum suum si verba intueamur impleuit: neq; enim præbuit percutienti alteram partem, sed potius prohibuit, ne qui fecerat iniuriam augeret: & tamē paratus venerat, non solùm in faciem percuti, verumetiam pro his quoq; à quibus hæc patiebatur, crucifixus occidi, pro quibus ait in cruce pendens: Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Nec Paulus Apostolus pręceptum domini & magistri sui videtur implesse, vbi etiā ipse percussus in faciem dixit principi sacerdotum: Percutiet te Deus paries dealbate, sedens iudicas † me secundum legem, & contra

Margin notes: ὑχῆμα · *Libr. 1. de ser. Domini in mõte. ca. 20. & 21.* · *Luca 6.* · *Ioan. 18.* · *Luca 22.* · *† sedes iudicare*

contra legem iubes me percuti. Et cùm à circũstantibus diceretur: Iniuriam facis principi sacerdotum, incidenter† eos admonere voluit quid dixerit, vt qui saperent intelligerent iam destruendum esse aduẽtu Christi parietem dealbatum, hoc est, hypocrisim sacerdotij Iudæorum. Ait quippe: Nesciui fratres quia princeps est, Scriptum est enim, Principi populi tui non maledices. Cùm proculdubio qui in eodem populo creuerat, atq; ibi lege fuerat eruditus, illum principem sacerdotum nescire non posset, nec eos quibus ita notus erat, vllo modo falleret quo† nesciret. Sunt ergo ista præcepta patientiæ semper in cordis præparatione retinenda, ipsáq; beneuolentia ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate cõplenda est. Agenda sunt autem multa, etiam cum inuitis benigna quadam asperitate plectendis, quorũ potius vtilitati consulẽdum est quàm voluntati, quod in principe ciuitatis luculẽtissimè illorum literæ laudauerũt. Nam in corripiendo filio quanlibet aspere, nunquam profecto amor paternus amittitur. Fit tamen quod nolit & doleat, qui etiam inuitus videtur dolore sanandus. Ac per hoc si terrena ista respublica præcepta Christiana custodiat, & ipsa bella sine beneuolentia non gerentur, vt ad pietatis iustitiæq; pacatam societatem victis facilius consulatur. Nam cui licẽtia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur, Quoniam nihil est infelicius felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur. Sed peruersa & aduersa corda mortalium, felices res humanas putant, cùm tectorum splendor attenditur, & labes non attenditur animorum: cùm theatrorum moles extruuntur, & effodiuntur fundamenta virtutum: Cùm gloriosa est effusionis insania, & opera misericordiæ deridentur: Cùm ex his quæ diuitibus abundant, luxuriãtur histriones: & necessaria vix habent pauperes. Cùm Deus qui doctrinæ suæ publicis vocibus contra hoc malum publicum clamat, ab impiis [populis] blasphematur, & dij tales requiruntur, in quorum honorem ea ipsa theatrica corporum & animorum dedecora celebrentur. Hæc si Deus pollere permittat, tunc indignatur grauius. Hæc si impunita dimittat, tunc punit infestius, Cùm verò euertit subsidium vitiorum, & copiosas libidines inopes reddit, misericorditer aduersatur. Misericorditer enim si fieri posset etiam bella gererentur à bonis, vt licentiosis cupiditatibus domitis, hæc vitia perderentur, quæ iusto imperio vel extirpari vel

† *irrideter*

Exod. 22.

† *quod*

deprimi debuerunt. Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus in Euangelio diceretur, vt abiicerent arma, séq; militiæ omnino subtraherent. Dictum est autem eis: Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere pręcepit, militare vtiq; non prohibuit. Proinde qui doctrinā Christi aduersam dicunt esse reipublicæ, dent exercitū talem quales doctrina Christi esse milites iussit, Dent tales prouinciales, tales maritos, tales coniuges, tales parentes, tales filios, tales dominos, tales seruos, tales reges, tales iudices, tales deniq; debitorum redditores & exactores ipsius fisci, quales esse præcepit doctrina Christiana, & audeant eam dicere aduersam esse reipublicæ, imò verò [non] dubitent eam confiteri magnam si ei obtēperetur salutē esse reipublicæ. Vt quid autem ad illud respondeam quod dicūt per quosdam Imperatores Christianos multa mala imperio accidisse Romano? Hæc generalis cōquæstio calumniosa est. Nam si apertius certè de præteritis Imperatoribus aliqua commemorarent, possem similia vel fortasse etiam grauiora de Imperatoribus nō Christianis & ego commemorare, vt intelligerent vel hominum hæc esse vitia non doctrinæ, vel non Imperatorū, sed aliorum sine quibus Imperatores agere nihil possunt. Ex quo enim tempore pessum ire cœperit Romana respublica, satis liquet, literæ loquuntur ipsorū, longè antequam Christi nomen eluxisset in terris, dictum est: O vrbem venalem, & maturè perituram, si emptorem inuenerit. In libro etiam belli Catilinæ, ante aduentū vtiq; Christi, idem nobilissimus historicus eorum, non tacet quando primùm insueuerit exercitus populi Romani amare, potare, signa, tabulas pictas, vasa cælata mirari, & ea priuatim & publicè rapere, delubra spoliare, sacra prophanáq; omnia polluere. Quando ergo nec hominibus nec ipsis etiam quos deos putabant morum corruptorum & perditorum auaritia rapacitásq; parcebat, tunc cœpit perire laudabile illud decus salúsq; reipublicæ. Quos deinde vitia pessima successus habuerint, & quanto humanarum rerū malo illa iniquitas prosperata sit, nūc longum est dicere. Audiant Satyricum suum garriendo vera dicentem,

Seruabat castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitijs contingi parua sinebat
Tecta labor, somniq; breues, & vellere Thusco,

Belli patrocinium — *Lucæ 3.* — *4. de Ciuitate Dei. cap. 2.* — *2. de Ciuitate Dei cap. 18.* — *Salustius.* — *Iuuenalis Saty. 6.*

Vexetæ

Vexata duraq́; manus,ac proximus vrbi
Hannibal,& ſtantes Collina in turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala,ſæuior armis
Luxuria incubuit.victúmq; vlciſcitur orbem.
Nullum crimen abeſt,facinúſq; libidinis,ex quo
Pauperras Romana perit.

Quid ergo expectas,vt ego exaggerem, quãta mala importauerit ſucceſſu proſpero iniquitas ſubleuata,quandoquidem & ipſi qui aliquanto prudentius attẽderunt,plus dolendam viderunt paupertatem,quàm opulẽtiam periſſe Romanam? In illa enim morum integritas ſeruabatur,per hanc autem non muros vrbis, ſed mentes ipſius ciuitatis dira nequitia omni hoſte peior irrupit.Gratias domino Deo noſtro,qui contra iſta mala miſit nobis adiutoriũ ſingulare.Quò enim nõ tolleret,quem non inuolueret, in quod profundum non demergeret fluuius iſte horrendæ nequitiæ generis humani, niſi crux Chriſti in tanta velut mole autoritatis eminentius firmiúſq; figeretur, cuius apprehenſo robore,ſtabiles eſſemus,ne malè ſuadẽtium vel in mala impellentiũ,tam vaſto huius mundi gurgite abrepti ſorberemur?In iſta enim colluuie morum peſsimorum,& veteris perditæ diſciplinę,maximè venire ac ſubuenire debuit cæleſtis autoritas,quæ voluntariã paupertatem,quæ continentiam,beneuolentiam,iuſtitiam atq; concordiam,verámq; pietatem perſuaderet,cæteráſq; vitæ luminoſas validáſq; virtutes non tantùm propter iſtam vitam honeſtiſsimè gerendam,nec tantùm propter ciuitatis terrenæ cõcordiſsimam ſocietatem, verumetiam propter adipiſcendam ſempiternam ſalutem, & ſempiterni cuiuſdã populi cæleſtem diuinámq; rempublicam, cui nos ciues adſciſcit fides,ſpes,charitas: vt quandiu inde peregrinamur,feramus eos, ſi corrigere non valemus, qui vitiis impunitis volunt ſtare rempublicã,quam primi Romani conſtituerunt,auxerúntq; virtutibus,& ſi non habẽtes veram pietatem,erga Deum verum,quæ etiã illos in æternam ciuitatem poſſet ſalubri regione† perducere,cuſtodientes tamen quandã ſui generis probitatem,quæ poſſet terrenæ ciuitati conſtituendæ,augendæ,conſeruãdæq; ſufficere.Deus enim ſic oſtendit in opulentiſsimo & præclaro imperio Romanorũ, quantùm valerent ciuiles, etiam ſine vera religione virtutes, vt intelligeretur hac addita fieri homines ciues alterius ciuitatis, cuius rex veritas,cuius lex charitas,cuius modus æternitas.Quis an

† *religione*

tem vel risu dignum nō putet, quòd Apollonium & Apuleium cæteróſq; magicarum artium peritiſsimos, conferre Christo, vel etiam præferre conantur? quanquã tolerabilius ferendum ſit, quando iſtos ei potius comparant, quàm deos ſuos? Multò enim melior (quod fatēdum eſt) Apollonius fuit, quàm tot ſtuprorum autor & perpetrator, quem Iouem nominant. Iſta inquiunt fabuloſa ſunt. Adhuc ergo laudēt reipublicæ luxurioſam, licentioſam, planéq; ſacrilegã felicitatem†, quæ iſta Deorum probra confinxit, quæ non ſolùm in fabulis audienda poſuit, verumetiam in theatris ſpectanda propoſuit: vbi crimina plura eſſent quàm nomina†, quæ ipſi dij ſibi exhiberi habebãt libenter, qui in ſuos cultores vindicare debuerunt, quòd ea ſaltem viderent patienter. Sed non ſunt ipſi, inquiunt, qui talium fabularũ mendacio celebrantur. Qui ergo ſunt iſti, qui talium turpitudinum celebratione placãtur? Horum dæmonum peruerſitatem atq; fallaciam, per quos & magicæ artes, humanas mentes decipiũt, quia prodidit Christiana doctrina, quia mundo vniuerſo patefacit, quia angelos ſanctos ab eorum malignitate diſtinxit, quia cauendos potius, & quemadmodũ cauerentur, admonuit, reipublicæ dicitur inimica, quaſi nō ſi omnino per iſtos eſſet temporalis obtinenda felicitas, quælibet potius fuerit infelicitas eligenda. Sed neq; hinc Deus voluit dubitari, qui primum populũ vnum verum Deum colentē, deos autem falſiſsimos contemnētem, quandiu oportuit teſtamentũ vetus vbi velamentum teſtamenti noui eſt, obumbrari, tanta rerum terrenarũ felicitate honeſtauit, vt quiuis intelligat, nec ipſam eſſe in dæmonum poteſtate, ſed in illius vnius, cui angeli ſeruiunt, quem dæmones cōtremiſcunt. Apuleius enim vt de illo potiſsimum loquamur, qui nobis Afris Afer eſt notior, nō dico ad regnum, ſed nec ad aliquam quidem iudiciariam reipublicæ poteſtatē, cum omnibus ſuis magicis artibus potuit peruenire, Honeſto patriæ ſuæ loco natus, & liberaliter educatus, magnáq; præditus eloquentia. An fortè iſta, vt philoſophus voluntate contempſit, qui ſacerdos prouinciæ pro magno fuit, vt munera ederet, veneratoréſque veſtiret, & pro ſtatua ſibi apud Coēnſes locanda, ex qua ciuitate habebat vxorē, aduerſus contradictionem quorundam ciuium litigaret? Quod poſteros ne lateret, eiuſdem litis orationem ſcriptam, memoriæ commendauit. Quod ergo ad iſtam terrenam pertinet felicitatem, fuit magus† ille quoad potuit. Vnde apparet eum nihil amplius fuiſſe,

† facultatem,

† numina,

Apuleius magus.

† magnus

fuiſſe,non quia noluit,ſed quia non potuit. Quanquam & aduerſus quoſdam, qui ei Magicarum artium crimen intenderent,eloquentiſsimè ſe defendit. Vnde miror laudatores eius, qui eum neſcio quæ feciſſe miracula illis artibus prædicant, contra eius defenſionem teſtes eſſe conari.Sed viderint vtrum verum ipſi perhibeant teſtimonium, & ille falſam defenſionem.Illud ſi ſapiunt,attendant,qui Magicas artes, non vtique niſi pro felicitate terrena vel damnabili curioſitate conquirunt,vel ab eis innocentes,periculoſa tamen eas admiratione collaudant, & videant Dauid noſtrum ſine vllis talibus artibus ex paſtore ouium perueniſſe ad regiam dignitatem: cuius & peccata & merita fidelis ſcriptura non tacuit, vt ſciremus & quibus modis non offenderetur Deus, & quibus modis placaretur offenſus. Quantùm autem attinet ad miracula, quæ humanis ſenſibus ſtupenda monſtrantur, multùm errant qui Prophetis ſanctis miraculorum magnorum nobilitate præſtantibus magos comparant: quantomagis ſi eos compararent Chriſto, quem Prophetæ illi quibus magi quilibet nullo modo ſunt comparandi, prænuntiauerunt eſſe venturum, & ſecundum carnem,quam ſuſcepit †ex virgine, & ſecundum diuinitatem,qua nunquam ſeparatur à patre? Video me feciſſe prolixiſsimam epiſtolam,nec tamen de Chriſto dixiſſe omnia,quæ vel eis, qui tardiore ingenio diuina non valent aſſequi,vel eis, qui licet acutè moueantur, contentioſum tamen ſtudium & præoccupatio diuturni erroris ab intelligendo impedit, ſufficere vtcunque poſsint. Veruptamen cognoſce, quid eos contrà moueat,atque reſcribe,vt vel epiſtolis, vel libris, ſi adiuuerit Deus, ad omnia reſpondere curemus. Sis in domino felix: gratia & miſericordia eius domine eximie & meritò inſignis,chariſsime ac deſiderantiſsime fili.

† *ſumpſit*

Auguſtinus Italicæ viduæ conſolans illam ſuper obitu mariti, ac refellens eorum opinionem, qui dicebant Deum videri corporeis oculis. Epiſtola VI.

DOminæ eximiæ & meritò præſtantiſsimæ atque in Chriſti charitate honorandæ filiæ Italicæ: Auguſtinus Epiſcopus in domino,ſalutem. Non ſolùm literis tuis, verumetiam ipſo referēte qui pertulit, comperi, multùm te flagitare literas meas, credentem quòd ex eis conſolationem habere plurimam poſsis. Tu itaque videris

deris quid exinde capias, ego tamen eas negare vel differre non debui. Consoletur autẽ te fides & spes tua, & ipsa charitas quæ diffunditur in cordibus piorũ, per spiritum sanctũ, cuius nunc aliquid pro pignore accepimus, vt ipsam plenitudinem desiderare nouerimus. Non enim te desolatam putare debes, cùm in interiore homine habeas præsentem Christum per fidem in corde tuo: Aut sic te cõtristari oportet quemadmodum gentes, quæ spem non habent, cùm veracissima promissione speremus nos in † hac vita, vnde migraturi quosdã nostros migrantes non amisimus, sed præmisimus, ad eam vitam esse venturos, vbi nobis erunt quanto notiores, tanto vtiq; chariores, & sine timore vllius dissensionis † amabiles. Hic autẽ & † coniunx tuus, cuius abscessu vidua diceris, tibi notissimus erit: † ô qui quãuis & hic tibi notus esset, ô sibi tamẽ notior erat quàm tibi. Et vnde hoc cùm tu eius corporalẽ faciem videres, quam ipse vtiq; nõ videbat, nisi quia notitia nostri certior intus est, vbi nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est: sed cùm venerit dominus & illuminauerit abscondita tenebrarum, & manifestauerit cogitationes cordis, tunc nihil latebit proximum in proximo, nec erit quod suis quisque aperiat, abscondat alienis, vbi nullus erit alienus. Lux verò ipsa qua illuminabuntur, hæc omnia quæ modo in cordibus reconduntur, qualis aut quanta sit, quæ † lingua proferat, quis saltẽ infirma mente contingat? Profectò lux illa Deus ipse est: quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ, sed lux mentium purgatarum, non istorum corporis oculorum. Erit ergo tunc mens idonea, quæ illam lucem videat, quod nunc videndum non † est. Hoc autem oculos videre corporis neque nunc potest, neque tunc poterit. Omne quippe quod oculis corporis conspici potest, in loco aliquo sit necesse est, nec vbiq; sit totũ, sed minore sui parte minorem locum occupet, & maiore maiorem. Non ita est Deus inuisibilis, & incorruptibilis qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilẽ, quem nemo hominum vidit nec videre potest. Per hoc enim videri ab homine non potest, per quod videt homo corpore * corpora. Nam etsi mentibus piorum esset inaccessibilis, non diceretur: Accedite ad eum & illuminamini. Etsi mentibus piorum esset inuisibilis non diceretur: Videbimus eum sicuti est. Nam perspice totam ipsam in epistola Ioannis sententiam: Dilectissimi, inquit, filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus.

Scim

Marginalia: 1. Thess. 4. — † de — † discessionis — † etsi — † erat: — 1. Cor. 2. & 4. — † quis — † quod nũc nondum — 1. Tim. 6. — * aliàs, corporeus corporea. — Psal. 33. — 1. Ioan. 3.

Scimus quoniam cùm apparuerit ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. In tãtum ergo videbimus, inquãtum ſimiles ei erimus, quia & nunc intantum nõ videmus, inquantũ diſsimiles ſumus. Inde igitur videbimus, vnde ſimiles erimus. Quis autem dementiſsimus dixerit, corpore nos vel eſſe, vel futuros eſſe ſimiles Deo. In interiore igitur homine iſta ſimilitudo eſt, qui renouatur in agnitionem Dei, ſecundũ imaginem eius qui creauit illum. Et tanto efficimur ſimiliores illi, quanto magis in eius cognitione & charitate proficimus, quia & ſi exterior homo noſter corrũpitur, ſed interior renouatur de die in diem: Ita ſanè vt in hac vita quantuſcunque profectus ſit, lõgè abſit ab illa perfectione ſimilitudinis, quæ idonea erit ad videndum Deum, ſicut dicit Apoſtolus, facie ad faciem. In quibus certè verbis ſi corporalem faciem voluerimus accipere, conſequens erit, vt etiam Deus talem habeat faciem: & ſit aliquod interuallum inter noſtram & ipſius cùm eum videbimus facie ad faciem. Et ſi interuallum, vtique finis & membrorum habitus terminatus, & cætera abſurda dictúque & cogitatu impia: quibus animalis homo non percipiens ea quæ ſunt ſpiritus Dei, fallaciſsimis vanitatibus luditur. Dicunt enim quidam eorum qui talia garriunt, quãtum† ad me potuit peruenire, nos Deũ videre nunc mente, tunc corpore, ita vt etiam impios eum pari modo aſſeuerent eſſe viſuros. Vide quantum in peius proficiũt cùm ſine limite timoris vel pudoris, hac atq; illac vagabunda fertur impunita loquacitas. Anteà dicebant carni ſuæ tantum hoc præſtitiſſe Chriſtum, vt corporeis oculis videret Deum: Deinde addiderunt etiam omnes ſanctos receptis in reſurrectione corporibus, eodem modo Deum eſſe viſuros. Nunc iam iſtam poſsibilitatem etiam impiis donauerunt. Donent ſanè quantum volunt & quibus volunt: quis audeat contradicere hominibus, de ſuo donantibus? Qui enim loquitur mendacium, de ſuo loquitur. Tu autem cum iis qui ſanam doctrinam tenent, nihil iſtorũ audeas vſurpare de tuo: Sed cùm legis: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt, intellige impios non viſuros: neque enim beati & mundo corde† ſunt impij. Item cùm legis. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem: Intellige inde nos tunc viſuros facie ad faciẽ, vnde videmus nunc per ſpeculum in ænigmate. Hoc autem vtrunque interioris hominis munus eſt, ſiue cùm in iſta peregrinatione adhuc per fidem ambu

Coloſſ.3. *2.Cor.4.* †*ſicut* *Ioan.8.* *Matt.5.* *1.Cor.13.* †*mundi-cordes*

ambulatur in qua vtitur ſpeculo & ænigmate, ſiue in illa patria cùm per ſpeciem cōtemplabitur. Pro qua viſione poſitum eſt: Facie ad faciem. Audiat caro carnalibus ebria cogitationibus. Spiritus eſt Deus, & ideo qui adorant Deum, in ſpiritu & veritate oportet adorare. Si adorare, quanto magis videre? Quis enim audeat affirmare Dei ſubſtantiam corporaliter videri, cùm eam noluerit corporaliter adorari? Sed argutè ſibi videntur dicere, & quaſi interrogando premere: potuit Chriſtus carni ſuæ præſtare, vt oculis corporeis videret patrem, an non potuit? Vt ſi non potuiſſe reſponderimus, omnipotentiæ Dei nos derogaſſe proclament: Si autem potuiſſe concesserimus, argumentationem ſuam ex noſtra reſponſione concludant. Quanto iam tolerabilius deſipiunt, qui carnem aſſerunt conuerſum iri in ſubſtantiā Dei, & hanc † futuram eſſe quod Deus eſt, vt ſic eam ſaltem videndo Deo faciant idoneam, non tanta diuerſitate diſsimilem. Quam vanitatem credo iſtos abigere à fide ſua fortaſſe & ab auribus. Et tamen ſi interrogatione de hoc ſimiliter vrgeantur, poſsitne Deus hoc, an non efficere poſsit, vtrum eius poteſtati detrahent ſi non poſſe reſponderint, an hoc futurum fatebuntur, ſi poſſe conceſſerint? Quomodo ergo exierint de hoc laqueo alieno, ſic exeant de ſuo. Deinde cur ſolis oculis corporeis Chriſti, hoc donum attributum eſſe contendunt, num etiam cæteris ſenſibus? Sonus ergo erit Deus, vt poſsit eius etiam auribus percipi? Et halitus erit vt ſentiri poſsit eius olfactu? Et liquor aliquis erit vt poſsit & bibi? Et moles erit vt poſsit & tangi? Non, inquiunt. Quid ergo? An illud poteſt Deus, & hoc non poteſt? Si non poſſe dixerint, cur derogant omnipotentiæ Dei? Si poſſe & nolle reſponderint, cur ſolis oculis fauent, inuident autem cæteris ſenſibus corporis Chriſti? An quouſque volunt deſipiunt? Quanto nos melius, qui non eorum inſipientiæ terminos figimus, ſed vt deſipiant prorſus nolumus? Multa proferri poſſunt, ad iſtam dementiam refutandam: Sed ſi aliquando irruerint auribus tuis hæc interim eis lege, & quid reſpondeant non pigeat te reſcribere vt potes. Ad hoc enim fide corda noſtra mundantur, quia nobis fidei merces viſio Dei promittitur. Quæ ſi per corporis oculos erit, fruſtra ad eam percipiendam ſanctorum animus exercetur. Imò verò tam peruerſè ſentiens animus non in ſe exercetur, ſed totus in carne eſt. Vbi enim tenatius habitabit & fixius, niſi vnde ſe Deum viſurum eſſe

Margin notes: *Ioan.* 4. (beside "bus. Spiritus eſt Deus"); † *hoc* (beside "conuerſum iri").

eſſe præſumit? Quod certè quantum malum ſit, intelligentiæ potius dimitto tuæ, quàm longo ſermone moliar explicare. In protectione domini ſemper habitet cor tuum domina eximia & meritò præſtantiſsima, atque Chriſti charitate honoranda filia. Honorabiles tecum nobíſque in domino dilectiſſimos filios tuos debito meritis noſtris officio reſaluta.

Auguſtinus Marcellino, reſpondens quæſtiuncula: mox oſtendens, quantum ſuis ſcriptis tribui vellet, explicans locum taxatum ex libris de libero arbitrio. Deinde tractat varias opiniones de origine animarum. Poſtremò reijcit quorundam argumentum, qui ideo non credebant Mariam virginem peperiſſe, quod id nunquam aliàs factum ſit. *Epiſtola VII.*

Domino eximio, & meritò inſigni, multúmque chariſsimo filio Marcellino: Auguſtinus in domino ſalutem. Epiſtolam tuam quam per ſanctum fratrem & coëpiſcopum meum Bonifacium accepi, quæſiui vt † reſcriberem, nec inueni. Recolui tamen te in ea quæſiſſe, quomodo inuenerint Magi Pharaonis, conuerſa in ſanguinem tota aqua Aegypti, vnde ſimile aliquid facerent. Quæ duobus modis ſolui quæſtio ſolet: Siue cùm † marina aqua potuerit offerri, ſiue (quod eſt credibilius) quia in ea regione in qua erant filij Iſraël, iſtæ plagæ non fiebant. Hoc enim quibuſdam ſcripturæ illius locis apertiſsimè expreſſum, admonet etiam vbi non dictum eſt quid intelligi debeat. Illæ autem literæ tuæ, quas presbyter Vrbanus attulit, habent quæſtionem mihi propoſitam ex libris non diuinis, ſed meis, quos ſcripſi de libero arbitrio. In talibus autem quæſtionibus non multùm laboro, quia etſi defendi ſententia mea liquida ratione non poteſt, mea eſt, non eius autoris cuius ſenſum improbare fas non eſt, etiam cùm in eo non intelligo hoc vnde † ſentitur quod improbandum eſt. Ego proinde fateor, me ex eorum numero eſſe conari, qui proficiendo ſcribunt, & ſcribendo proficiunt. Vnde ſi aliquid vel incautius, vel indoctius à me poſitum eſt, quod non ſolùm ab aliis qui videre id poſſunt meritò reprehendatur, verumetiam à meipſo, quia & ego ſaltem poſteà videre debeo ſi proficio, nec mirandum eſt, nec dolendum, ſed potius ignoſcendum atque gratulandum, non quia erratum eſt, ſed quia improbatum. Nam nimis peruerſè ſeipſum amat, qui & alios vult errare, vt error ſuus lateat. Quanto enim melius

† cùm

† quod

† cum eo non intellecto hoc inde

melius & vtilius,[vt]vbi ipse errauit,alij non errant,quorum admonitu errore careat. Quòd si noluerit,saltem comites erroris non habeat.Si enim mihi Deus quod volo præstiterit,vt omnium librorũ meorum quæcunque mihi rectissimè displicent,opere aliquo ad hoc ipsum instituto colligam atque demonstrem:tunc videbunt omnes homines quàm nõ sim acceptor personæ meæ. Vos autem qui me multùm diligitis,si talem me asseritis aduersus eos,quorum malitia vel imperitia, vel intelligentia reprehendor,vt me nusquã scriptorum meorum errasse dicatis,frustra laboratis,nõ bonam causam suscepistis,facilè in ea me ipso iudice superamini:Quoniã non mihi placet, cùm à charissimis meis talis esse existimor qualis non sum. Profectò enim non me, sed pro me alium sub meo nomine diligunt,si non quod sum,sed quod non sum diligunt. Nam inquantum me nouerunt,vel de me verum credunt,ego ab eis diligor:Inquantũ autem mihi tribuunt quod in me non cognoscunt,alium talem qualem me putant,pro me diligunt.

Luciani versio.

Romani maximus autor Tullius eloquij, nullum vnquã verbum inquit quod reuocare vellet emisit. Quæ quidem laus quamuis præclarissima videatur, tamen credibilior est de nimium fatuo,quàm de sapiẽte perfecto.Nam & illos,quos vulgo moriones vocant,quanto magis à sensu cõmuni dissonant, magisq; absurdi & insulsi sunt, tanto magis nullum verbum emittũt,quod reuocare velint, quia dicti mali vel stulti vel incommodi pœnitere,vtiq; cordatorum est.Sed si in bonam partem accipiatur,vt quempiam talem fuisse credamus, qui cùm sapiẽter omnia loqueretur, nullum vnquam verbum quod reuocare vellet,emisit.Hoc potius de hominibus Dei,qui spiritu sancto acti,loquuti sunt,quàm de illo quẽ sic Cicero laudat,saluberrima pietate credendũ est. Ab hac ego excellentia tam longè absum,vt si nullum verbum quod reuocare vellem protulero,fatuo sum quàm sapienti similior.Illius quippe scripta summa sunt autoritate dignissima, qui nullũ verbũ non quod reuocare vellet, sed q^d reuocare deberet emisit. Hoc quisquis nondum est assequutus,secundas habeat partes modestię,quia primas non potuit habere sapientiæ,quia nõ valuit omnia nõ pœnitenda diligenter dixisse,pœniteat quæ cognouerit dicenda non fuisse. Cùm ergo nõ sicut quidã charissimi mei putãt, nulla vel pauca, sed potius plura fortasse quàm etiã maledici opinantur verba dixerim,quę mallem reuocare,si possem,non

Secundæ partes modestiæ.

mihi

mihi Tulliana illa blanditur sententia, qua dictum est, nullum vnquam verbum quod reuocare vellet, emisit:sed angit me planè Horatiana sententia,

Nescit vox missa reuerti.

Hinc est quod periculosissimarum quæstionum libros, de Genesi scilicet, & de Trinitate, diutius teneo quàm vultis & fertis, vt si nō potuerint nisi habere aliqua quæ meritò reprehendantur, saltē pauciora sint quàm esse possent, si præcipiti festinatione inconsultiùs ederentur. Vos enim vt vestræ indicant literæ (nam hoc mihi etiā sanctus frater & coëpiscopus meus scripsit Florentius) ideo vt edantur vrgetis, quo possint à me dum in hac carne viuo, defendi, cùm vel ab inimicis mordentibus, vel etiā ab amicis parum intelligētibus, fortasse in quibusdā cœperint accusari. Quod vtique propterea dicitis, quia nō putatis esse in eis aliquid quod vera possit ratione culpari. Alioquin nō me ad eorū editionem, sed ad diligentiorē emendationē potius hortaremini. Ego autē iudices veros, & veritate seueros, magis intueor, inter quos & meipsum primitus cōstituere volo, vt ad illos ea tantū reprehēdenda perueniāt, quæ à me quāuis sedulò perscrutāte minimè videri potuerūt. Quæ cùm ita sint, hoc tamen quod in tertio libro de Libero arbitrio, cùm de substantia rationali agerem, sic à me positū est vt dicerem, In corporibus autē inferioribus anima post peccatū ordinata, regit corpus suū, non omnimodo pro arbitrio, sed sicut leges vniuersitatis sinunt: diligenter aduertant, qui putant me aliquid de anima humana velut certū statuisse atq; fixisse, quod vel ex parētibus per propaginē veniat, vel in actibus vitæ superioris atque cælestis peccauerit, vt corruptibili carni mereretur includi: & videant sic à me verba fuisse perpensa, vt retento eo quod certū habeo, post peccatū primi hominis, natos esse atq; nasci cæteros homines in carne peccati, cui sanandæ venit in domino similitudo carnis peccati, ita omnia sonarent, vt nulli præiudicarent opinioni quatuor illarum, quas postea digessi atq; distinxi, nō confirmans aliquā, sed interim quod agebam sequestrata illarū discussione determinans, vt quæcunque illarū vera esset, Deus sine dubio laudaretur. Siue enim ex illa vna omnes animæ propagentur, siue singillatim in singulis fiant, siue extra creatæ mittantur, siue in corpora sponte mergantur, proculdubio creatura ista rationalis, id est, humanæ animæ natura, in corporibus inferioribus, hoc est

terrenis, post peccatum ordinata regit corpus suum, nõ omnimodo pro arbitrio interim quod constat [post] peccatũ primi hominis. Non enim dictũ est, post peccatum suũ, aut postea quàm peccauit: sed dictũ est, post peccatum: vt quodlibet postea si fieri posset, discussa ratio declararet, siue peccatum eius, siue peccatum parentis carnis eius, rectè dictũ intelligeretur quod dictum est: Post peccatum in inferioribus corporibus ordinata, regit corpus suum, non omnimodo pro suo arbitrio, quia & caro concupiscit aduersus spiritũ, & ingemiscimus grauati, & corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Et quis omnia enarret carnalis infirmitatis incommoda? Quæ vtique non erunt, cùm corruptibile hoc induerit corruptionem, vt absorbeatur mortale à vita. Tunc itaque spiritale corpus reget omnimodo pro ❡ libero ❡ arbitrio, nunc verò non omnimodo, sed sicut leges vniuersitatis sinunt, per quas constitutũ est, vt corpora orta occidãt, & aucta senescant. Nam illius primi hominis anima, ante peccatum etiã si nondum spiritale corpus sed animale, tamẽ pro arbitrio regebat. Post peccatum autẽ, id est, postea quàm peccatũ in illa carne cõmissum est, ex qua deinceps propagaretur caro peccati, anima rationalis sic est in inferioribus corporibus ordinata, vt nõ omnimodo pro arbitrio regat corpus suũ. Quod si nondum acquiescunt in paruulis, qui nulla adhuc peccata propria cõmiserunt, iam tamen esse carnem peccati, quia & huic sanandæ cùm baptizantur necessaria est medicina, similitudo illa carnis peccati, nec sic istis * verbis nostri habẽt quod succenseant. Constat quippe, nisi fallor, eandem carnem etiã si non vitio, sed natura infirma est, tamen post peccatum cœpisse nasci, quia neque ita creatus est Adam, neque aliquẽ genuit ante peccatũ. Quærant ergo alia, quæ rectè reprehendant, nõ solum in aliis festinantius editis, verumetiã in hisipsis libris meis de lib. arbitrio. Neque enim eos inuenturos nego vnde mihi beneficiũ conferant, quoniam si illi (quòd iam in multorũ manus exierunt) corrigi non possunt, ego certè quoniã viuo adhuc possum. Hæc autem verba tam cautè à me posita, vt nulli de animæ exortu, quatuor illarum opinioni rationive præscriberem, hi tantum reprehendant, qui reprehendendam putant eandẽ ipsam de re tam obscura cunctationem meam: cõtra quos me non defendo, quod rectè faciam in hac quęstione cunctari, cum omnino nõ dubitem & immortalem esse animã, non ita vt Deus, qui solus habet

Galat. 5.
2. Cor. 5.
Sap. 9.
* Aliàs isti.

bet immortalitatem, ſed modo quodã ſui generis, & eam eſſe creaturam non ſubſtantiam creatoris, & ſi quid aliud de natura eius certiſsimum teneo. Sed quia hoc me facere compellit de animæ exortu caliginoſiſsimæ quæſtionis obſcuritas, manum potius porrigant cõfitenti, & quicquid illud eſt noſſe cupienti, & doceant ſi poſſunt, vel oſtendant ſi quid de hac re vel certa ratione didicerũt, vel apertiſsimo diuino eloquio crediderunt. Si enim ratio contra diuinarum ſcripturarum autoritatẽ redditur, quàmlibet acuta ſit, fallit veriſimilitudine, nam vera eſſe nõ poteſt. Rurſus ſi manifeſtiſsimæ certæque rationi velut ſcripturarũ ſanctarum obiicitur autoritas, nõ intelligit qui hoc facit: & nõ ſcripturarum illarum ſenſum ad quem penetrare non potuit, ſed ſuum potius obiicit veritati, nec quod in eis ſed quod in ſeipſo velut pro eis inuenit, opponit. Exẽpli gratia: Diligẽter attende quod dicã. Scriptum eſt prope ſinem libri qui vocatur Eccleſiaſtes, cum de ſolutione hominis, quæ fit per mortẽ iſtam, qua dirimitur anima à corpore, ſcriptura loqueretur: Et cõuertatur puluis in terrã ſicut fuit, & ſpiritus reuertatur ad Deũ qui dedit eũ. Sentẽtia huius autoritatis proculdubio certa eſt, nec quenquã decipit falſitate, ſed ſi quiſpiã voluerit eam ſic interpretari, vt inde animarum propaginem, quod ex illa vna quã Deus primo homini dedit omnes cæteræ veniant, conetur aſtruere, videtur illi ſuffragari quod ibi de carne dictũ eſt pulueris nomine. Nam vtique puluis & ſpiritus nihil aliud hoc loco, quàm caro & anima intelligitur: vt eo modo affirmet animam reuerti ad Deum, quod ſit de traduce illius animæ quã primo homini dedit Deus, quemadmodum cõuertitur caro in terrã, cum ſit etiã ipſa de traduce illius carnis, quæ in primo homine de terra facta eſt: ac ſi contendat, ex hoc quod de carne notiſsimum eſt, debere nos credere illud quod de anima occultũ eſt. De traduce quippe carnis nõ ambigitur, ſed de animæ ambigitur. Vtrunque autẽ ita poſitum eſt in hoc teſtimonio, velut ſingula ſingulis parili ratione reddãtur: caro ſcilicet cõuertatur in terrã ſicut fuit. Inde enim ſumpta eſt quando factus eſt primus homo. Et ſpiritus reuertatur ad Deũ qui dedit eum quãdo inſufflauit in faciẽ hominis, quẽ finxerat flatũ vitæ, & factus eſt homo in animam viuã, vt deinceps ex vtraq; re vtriuſq; rei propago decurreret. Verũtamen ſi illud eſt verum, quod animas nõ ex illa vna propagatas, ſed alibi creatas ſingulis ſingulas Deus dat etiã, huic ſentẽtiæ con-

Eccle. 12.
1. Retr. 1.

gruit, quod dictum eſt: Spiritus reuertatur ad Deum, qui dedit eum. Solæ ergo reliquæ duæ opiniones videntur excludi: quia ſi fierent in ſingulis hominibus animæ propriæ cũ creantur, non putaretur dici debuiſſe: Spiritus reuertatur ad Deum qui dedit eum, ſed ad Deũ qui fecit eum. Dedit enim veluti ſic ſonat, quaſi iam extra fuerit, quod dari poſſet. Deinde quod dictum eſt. Reuertatur ad Deũ, vrgent verbo & premunt dicentes, Quomodo reuertetur vbi nunquam antea fuerit? Potius enim dici debuiſſe aſſerunt, & ad Deum vel pergat, vel vadat ad Deum, quàm reuertatur ad Deũ, ſi nunquã illic antea ſpiritus iſte fuiſſe credendus eſt. Item quomodo animæ ſponte labantur in corpus, cum ſcriptũ ſit, Dedit eum, nõ tam in promtu eſt explicare: ac per hoc vt dixi, duæ iſtæ opiniones ſub verbis huius teſtimonij laborant, Vna qua putantur ſingulę quæque animæ in ſingulis ſuis corporibus fieri ſingulæ: alia qua putantur in corpora ſponte demergi. Duabus autem illis ſiue de traduce illius vnius veniant, ſiue antea iam creatæ & apud Deum conſtitutæ, ſingulis corporibus dentur, ſine labore verba iſta coaptantur. Et tamen ſi aſſertores eius ſententiæ, qua credũtur animæ in ſuis ſingulis corporibus fieri affirment, ita eſſe dictũ de ſpiritu, qui pro anima poſitus eſt, Deus dedit eum, quemadmodũ rectè dicitur dediſſe nobis oculos, vel aures, vel manus, vel quodlibet aliud, quæ membra vtique nõ extra iam fecerat & alicubi repoſita habebat, quæ cũ opus eſſet, daret, hoc eſt, adderet & adiungeret: ſed illic ea fecit in corpore cui dediſſe illa dicitur: quid ei reſpondeatur nõ video, niſi fortè alia vel alia teſtimonia proferantur, vel certa ratio vnde iſta opinio refellatur. Itémque illi qui putant animas in corpora ſpõte defluere, ſic accipiunt dictũ: Deus dedit eum, quomodo dictũ eſt: tradidit illos Deus in concupiſcentiã cordis eorum. Proinde vnum verbũ relinquitur, quod dictum eſt: Reuertatur ad Deũ, pro peccato accipi poſſit reuerti vbi ante non fuit, ſi animæ in ſuis quæque corporibus fiunt. quo ſolo verbo vna illarum quatuor anguſtatur opinio. Sed neque propter hoc vnum verbũ temere exiſtimo illam ſententiam eſſe refutandam, ne fortè poſſit oſtendi aliquo genere locutionis, quo ſancta ſcriptura vti ſolet, hoc quoque rectè dici potuiſſe, vt reuerti intelligatur ad Deũ ſpiritus creatus, tanquã ad autorem à quo creatus eſt, nõ tanquã ad eum apud quem primitus fuit. Hæc ideo ſcripſi, vt quiſquis illarũ quatuor de anima ſenten

ſententiarum aliquam voluerit aſtruere atque defendere, talia proferat vel de ſcripturis in autoritatem eccleſiaſticam receptis, quæ nõ poſsint aliter accipi, ſicuti eſt, quod Deus hominem fecit: vel rationem tam certam vt contradictio aut nulla exiſtat, aut inſaniæ ſimilis merito iudicetur: velut ſi quiſquam dicat, nec veritatem cognoſcere, nec falli quenquam poſſe niſi viuentẽ. Neque enim vt videamus, quàm ſit hoc verum, ſcripturarum autoritas neceſſaria eſt, ac non ſenſus ipſe communis ita verum eſſe perſpicua ratione proclamet, vt quiſquis contradixerit, dementiſsimus habeatur. Hoc ſi in iſta obſcuriſsima quæſtione quæ de anima eſt, præſtare aliquis poteſt, adiuuet imperitiam meã. Quod ſi non poteſt, non culpet cunctationem meam. De virginitate autem ſanctæ Mariæ, ſi hoc quod ſcripſi non perſuadet fieri potuiſſe, neganda ſunt omnia, quæ mirabiliter in corporibus acciderunt. Quod ſi propterea non creditur, quia ſemel factum eſt, quære ab amico quẽ hoc adhuc mouet, vtrum nihil inueniatur in literis ſecularibus, quod & ſemel factum ſit, & tamen creditum non fabuloſa vanitate, ſed ſicut exiſtimant hiſtorica fide, quære obſecro te. Si enim tale aliquid in illis literis inueniri negauerit, admonendus eſt: ſi autem faſſus fuerit, ſoluta quæſtio eſt.

1. Retra. 1.
2. Retr. 23

Auguſtinus Hieronymo: de noua poſt lxx. veteris teſtamenti verſione, déque Petro reprehenſo à Paulo Galat. 2. ventilans quæſtionem de mendacio officioſo. Hæc epiſtola non eſt reddita Hierony. quòd is cui tradita fuerat mutato conſilio non eſt profectus, eam ſcripſerat adhuc presbyter.

Epiſtola VIII.

DOmino dilectiſsimo & cultu ſynceriſsimo charitatis obſequendo, atque amplectendo fratri & compresbytero Hieronymo, Auguſtinus. Nunquam æquè quiſquam tam facie † cuilibet innotuit, quàm mihi tuorum in domino ſtudiorũ quieta lætitia, & verè exercitatio liberalis. Quanquã ego† percupiã omnino te noſſe, tamen exiguũ quiddã tui munus habeo, præſentiã videlicet corporis, quã ipſam etiã poſtea quàm te beatiſsimus nunc epiſcopus, tunc verò iam epiſcopatu dignus, frater Alypius vidit, remeánſq; à me viſus eſt, negare nõ poſſum magna ex parte mihi eſſe relatu eius impreſſam, & ante reditum, cũ te ille ibi videbat, ego videbã ſed oculis eius. Non enim animo me atq; illum, ſed corpore duos, qui nouerit, dixerit, cõcordia duntaxat

† quicquã facilè.
† ergo.

& familiaritate fidissima, non meritis quibus ille antecellit. Quia ergo me primitus communione spiritus, quo in vnum †nectimur, nitimur, †deinde illius ex ore iam diligis, nequaquam impudenter quasi aliquis ignotus commendo germanitati tuæ fratrem Profuturum, quem nostris conatibus adiutorio tuo vere profuturum speramus, nisi forte quod talis est vt ipse tibi per eum fiam commendatior, quàm ille per me. Hactenus fortasse scribere debuerim, si esse vellem epistolarum solēnium more contentus. Sed scatet animus in loquelas communicandas tecum de studiis nostris quæ habemus in Christo Iesu domino nostro, qui nobis multas vtilitates & viatica quædam demonstrati à se itineris etiam per tuam charitatem nō mediocriter ministrare dignatur. Petimus ergo & nobiscum petit omnis Africanarum ecclesiarum studiosa societas, vt interpretandis eorū libris, qui Græcè scripturas nostras quàm optime tractauerunt, curam atq; operā impendere non graueris. Potes enim efficere, vt nos quoq; habeamus tales illos viros, & vnū potissimum quem tu libentius in tuis literis sonas. De vertēdis autem in Latinam linguam sanctis literis canonicis, laborare te nollem, nisi eo modo quo Iob interpretatus es, vt signis adhibitis quid inter hanc tuam & Septuaginta, quorum est grauissima autoritas, interpretationem distet, appareat. Satis autē nequeo mirari, si aliquid adhuc in Hebræis exemplaribus inuenitur, quod tot interpretes illius linguæ peritissimos fugerit. Omitto enim Septuaginta, de quorum vel consilij vel spiritus maiore concordia quàm si vnus homo esset non audeo in aliquam partem certam ferre sentētiam, nisi quod eis præminentem autoritatem in hoc munere sine controuersia tribuendam existimo. Illi me plus mouent, qui cùm posteriores interpretarentur, & verborum locutionúmq; Hebræarū viam atq; regulas mordicus, vt fertur, tenerēt, non solùm inter se non consenserunt, sed etiam reliquerunt multa, quæ tanto pòst eruenda & prodenda remanerent. ‖ Et aut obscura sunt aut manifesta. ‖ Si enim obscura sunt, te quoq; in eis falli potuisse, † ‖ non immerito ‖ creditur. Si autem manifesta: superfluum est te voluisse explanare, quod illos latere non potuit. † Huius igitur rei pro tua charitate, expositis causis, certum me facias obsecrauerim. Legi etiam quædā scripta quæ tua dicerētur, in epistolas Apostoli Pauli, quarū vnam ad Galatas, cùm enodare velles, venit in manus locus ille quo Apostolus Petrus à perniciosa simulatione

Marginal notes: † *nectimur,* — 18. *De ciuita. Dei ca. 42. 23.* — *Prouerb. è Aάξ.* — *Dilēma.* — † *posse,* † *manifesta: illos in eis falli potuisse non creditur.* — *Perniciosa simulatio.*

tione reuocatur. Ibi patrocinium mendacij susceptum esse vel abs te tali viro, vel à quopiam si alius illa scripsit, fateor, non mediocriter doleo, donec refellantur, si forte refelli possunt ea quę me mouēt. Mihi enim videtur exitiosissimè credi aliquod in libris sanctis esse mendacium, id est, eos homines per quos nobis illa scriptura ministrata est atq; cōscripta, aliquid in libris suis fuisse mentitos. Alia quippe quæstio est, sit ne aliquando mētiri viri boni. Et alia quæstio est, vtrum scriptorem sanctarum scripturarū mentiri oportuerit: Imò vero non alia, sed nulla quæstio est. Admisso enim semel in tātū autoritatis fastigium officioso aliquo mēdacio, nulla illorū librorū particula remanebit, quę non vtcunq; †videbitur, vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, eadē perniciosissima regula ad mentientis autoris cōsilium, officiúmq; referatur. Si enim mentiebatur Apostolus Paulus, cùm Apostolū Petrum obiurgans diceret: Si tu cùm sis Iudæus, gentiliter & non Iudaicè viuis, quēadmodū gentes cogis Iudaizare? & rectè illi videbatur Petrus fecisse, quem non rectè fecisse, & dixit & scripsit, vt quasi animos tumultuantium deliniret: quid respōdebimus, cùm exurrexerint peruersi homines, prohibentes nuptias, quos futuros ipse prænunciauit, & dixerint totum illud quod idem Apostolus de matrimoniorum iure firmando locutus est, propter homines qui dilectione coniugum tumultuari poterant fuisse mentitum, scilicet non quod hoc senserit, sed vt illorum placaretur aduersitas? Non opus est multa commemorare. Possunt enim videri etiam de laudibus Dei esse officiosa mendacia, vt apud homines pigriores dilectio eius ardescat, atq; ita nusquā certa erit in libris sanctis castæ veritatis autoritas. Nónne attendimus eundem Apostolum, cùm ingenti cura commendandę veritatis dicere: Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides nostra. †Inuenimur autem & falsi testes Dei, quia testimonium diximus aduersus Deum, quod suscitauit Christum quem nō suscitauit? Si quis huic diceret, quid in hoc mendacio perhorrescis, cùm id dixeris, quod etiam si falsum sit ad laudem Dei maximè pertinet? Nónne huius detestatus insaniam, quibus posset verbis & significationibus in lucem penetralia sui cordis aperiret, clamans non minore aut fortasse etiam maiore scelere, in Deo laudari falsitatem, quàm vituperari veritatem? Agendum est igitur, vt ad cognitionem diuinarum scripturarum talis homo accedat, qui

Margin: † vt cuiq; aliàs, vtrunq;. — Galat. 2. — 1. Cor. 15. — † vestra.

de ſanctis libris, tam ſanctè & veraciter exiſtimet, vt nolit aliqua eorum parte delectari per officioſa mendacia, potiúsq; id quod non intelligit trãſeat, quàm cor ſuum præferat illi veritati. Profectò enim cùm † hoc dicit, credi ſibi expetit, & id agit vt diuinarum ſcripturarũ autoritatibus non credamus. Et ego quidem qualibuſcunq; viribus quas dominus ſuggerit, omnia illa teſtimonia quæ adhibita ſunt aſtruendæ vtilitati mendacij, aliter oportere intelligi oſtenderem, vt vbiq; eorum firma veritas doceretur. Quàm enim teſtimonia mendacia eſſe non debent, tam non debent fauere mendacio. Sed hoc intelligentiæ relinquo tuæ. Admota enim lectioni diligẽtiori conſideratione, multo id fortaſſe faciliusvidebis quàm ego. Ad hanc autem conſiderationem coget te pietas, qua cognoſcis fluctuare autoritatem ſcripturarum diuinarum, † vt in eis quod vult quiſq; credat, quod non vult non credat, ſi ſemel fuerit perſuaſum aliqua illos viros per quos nobis hæc miniſtrata ſunt, in ſcripturis ſuis officioſè potuiſſe mentiri: Niſi fortè regulas quaſdam daturus es, quibus nouerimus vbi oporteat mentiri, vbi non oporteat. Quod ſi fieri poteſt, nullo modo mẽdacibus dubiíſq; rationibus id explices quæſo, nec me oneroſum, aut impudentem iudices, per humanitatem veraciſsimam domini noſtri. Nam vt non dicam nulla, certè non magna culpa meus error veritati fauet, ſi rectè in te poteſt veritas fauere mẽdacio. Multa alia cum ſynceriſsimo corde tuo loqui cuperem, & de Chriſtiano ſtudio conferre, ſed huic deſiderio meo nulla epiſtola ſatis eſt. Vberius idipſum poſſum per fratrem, quem miſcendum & alendum dulcibus atq; vtilibus ſermocinationibus tuis, miſiſſe me gaudeo: Et tamen quãtum vellem, nec ipſe (quod pace eius dixerim) forſitan capit, quanquam nihilo me illi prætulerim. Ego enim me fateor tui capaciorem, ſed ipſum video fieri pleniorem, quo me ſine dubitatione antecellit: & poſteaquam redierit (quod domino adiuuante proſperatũ iri ſpero) cùm eius pectoris abs te cumulati, particeps fuero, non eſt impleturus quod in me adhuc vacuum erit atq; auidum ſenſorum tuorum. Ita fiet vt & ego etiam tunc egentior ſim, ille copioſior. Sanè idem frater, aliqua ſcripta noſtra fert ſecum, quibus legendis ſi dignationem adhibueris, etiam ſynceram atq; fraternã ſeueritatẽ adhibeas quæſo. Non enim aliter intelligo quod ſcriptum eſt: Emẽdabit me iuſtus in miſericordia, & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguet

[Margin: † qui — † ſcriptorũ diuinorũ, — Pſal. 140]

guet caput meum: niſi quia magis amat obiurgator ſanans, quàm adulator vngens caput. Ego autem difficillimè bonus iudex lego quod ſcripſerim, ſed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum vitia mea, ſed hæc malo audire à melioribus, ne cùm me rectè fortaſſe reprehendero, rurſus mihi blandiar, & meticuloſam potius mihi videar in me quàm iuſtam tuliſſe ſententiam.

Auguſtinus Hieronymo. De titulo libri de Scriptoribus eccleſiaſticis. Deinde de Petro reprehenſo, de quo ſuprà, hortatur illum, vt prodat Origenis & ſingulorum hæreticorum errata *Epiſtola IX.*

DOmino dilectiſsimo & cultu ſynceriſsimo charitatis obſeruando, atq; amplectendo, fratri & compresbytero Hieronymo, Auguſtinus. Habeo gratiam quòd pro ſubſcripta† ſalutatione plenã mihi epiſtolam reddidiſti, ſed breuiorem multò, quàm ex te vellem ſumere tali viro, à quo tẽpora quantalibet occupet, nullus ſermo prolixus eſt. Quanquam itaq; nos negotiorũ alienorum, eorúmq; ſeculariũ curis circunſtemur ingentibus, tamen epiſtolæ tuæ breuitati facilè non ignoſcerem, niſi cogitarẽ quàm paucioribus verbis meis redderetur. Quare aggredere quæſo iſtam nobiſcum literariam colloquutionẽ, ne multum ad nos diſiungendos liceat abſentiæ corporali, quanquã ſimus in domino ſpiritus vnitate coniuncti, etiã ſi ab ſtylo quieſcamus & taceamus. Et libri quidem quos de horreo dominico elaboraſti, penè totum te nobis exhibẽt. Si enim propterea te non nouimus, quia faciem tui corporis non vidimus, hoc modo nec ipſe te noſti. Nam tu quoq; non vides eam. Si autẽ tibi non ob aliud notus es, niſi quia noſti animũ tuum, & nos eum non mediocriter nouimus in literis tuis, in quibus benedicimus domino, quòd tibi & nobis, omnibúſq; fratribus qui tua legũt, te talem dedit. Liber quidem tuus inter cætera non diu eſt vt venit in manus noſtras, quæ ſit eius inſcriptio, neſcimus adhuc. Non enim hoc codex ipſe, vt aſſolet, in liminari pagina prætendebat. Epitaphium tamen appellari dicebat frater, apud quem inuentus eſt. Quod ei nomen tibi placuiſſe vt inderetur, crederemus, ſi eorum tantum hominum vel vitas vel ſcripta ibi legiſſemus, qui iam defuncti eſſent. Cùm verò multorum & eo tempore quo ſcribebatur, & nunc vſq; viuentium ibi commemorentur opuſcula, miramur cur hunc ei titulũ vel impoſue-

† *preſſus ſcripta*

ris, vel imposuisse credaris. Sanè vtiliter à te conscriptum eundem librum satis approbamus. In expositione quoq; epistolæ Pauli Apostoli ad Galatas, inuenimus aliquid quod nos multum moueat. Si enim ad scripturas sanctas admissa fuerint, velut officiosa mendacia: quid in eis remanebit autoritatis? Quæ tandem de scripturis illis sententia proferetur, cuius pondere contentiosæ falsitatis obteratur improbitas? Statim enim vt protuleris, si aliter sapit qui cōtra nititur, dicit illud quod prolatum erit, honesto aliquo officio scriptorem fuisse mētitum. Vbi enim hoc nō poterit, si potuit in ea narratione, quā exorsus Apostolus ait: Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior, credi, affirmaríq; mentitus, eo loco vbi dixit de Petro & Barnaba: cùm viderē quia non rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij. Si enim rectè illi ingrediebantur, iste mentitus est: si autem ibi mentitus est, vbi verum dixit? An ibi verum dixisse videbitur, vbi hoc dixerit quod lector sapit? Cùm verò contra sensum lectoris aliquid occurrerit, officioso mendacio deputabitur? Non enim deesse potuerunt causæ, cur existimetur non solùm potuisse, verumetiam debuisse mētiri, si huic regulæ conceditur locus. Non opus est hanc causam multis verbis agere, præsertim apud te, cui sapiēter prouidenti dictum sat est. Nequaquam verò mihi arrogauerim, vt ingenium tuum diuino dono aureum, meis obolis ditare contendam, nec quisquam te magis idoneus, qui opus illud emendet. Neq; enim à me docēdus es quomodo intelligatur quod idem dicit: Factus sum Iudæis tāquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem, & cætera, quæ ibi dicuntur cōpassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tāquam ægrotus, qui ministrat ægroto: nō cùm se febres habere mentitur, sed cum animo cōdolentis cogitat quemadmodum sibi ministrari vellet, si ipse ægrotaret, & sic ipse aliis ægrotantibus ministrando compatitur. Nam vtiq; Iudæus erat, Christianus autem factus, non Iudæorum sacramenta reliquerat, quæ cōuenienter ille populus & legitimo tēpore quo oportebat, acceperat. Ideóq; susceperat ea celebrāda, cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent, sicut à parentibus per legem acceperāt, custodire, etiam cum Christo credidissent: non tamen in eis iam cōstituerent spem salutis, quoniā per dominum Iesum salus ipsa, quæ illis sacramentis significabatur, aduenerat. Ideoq; gentibus quòd insuetos à fidei reuocarent onere gra

Galat.2. *Galat.2.* *1. Cor.9.*

re graui & non neceſſario, nullo modo imponenda eſſe cenſebat. Quapropter non ideo Petrum emendauit, quòd paternas traditiones obſeruaret, quod ſi facere vellet, nec mendaciter, nec incongruè faceret: quamuis enim iam ſuperflua, tamen ſolita non nocerent. Sed quoniã gentes cogebat Iudaizare, quod nullo modo poſſet, niſi ea ſic ageret, tanquam adhuc etiã poſt domini aduentũ neceſſaria ſaluti forent, quod vehemẽter per Apoſtolatũ Pauli† veritas diſſuaſit. Nec Apoſtolus Petrus hoc ignorabat, ſed id faciebat, timens eos qui ex circũciſione erãt. Itaq; & ipſe verè correctus eſt, Et Paulus vera narrauit, ne ſancta ſcriptura quæ ad fidẽ poſteris edita eſt, admiſſa autoritate mẽdacij, tota dubia nutet & fluctuet. Nõ enim poteſt aut oportet literis explicari, quãta & quàm inexplicabilia mala conſequantur, ſi hoc cõceſſerimus. Poſſet autẽ opportunè minúſque periculoſè demonſtrari, ſi corã inter nos colloqueremur. Hoc ergo Iudæorum Paulus dimiſerat quod malũ habebant, & in primis illud quod ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuã iuſtitiam volentes cõſtituere, iuſtitiæ Dei nõ ſunt ſubiecti. Deinde quod poſt paſsionẽ & reſurrectionem Chriſti, dato ac manifeſtato ſacramento gratiæ, ſecundũ ordinẽ Melchiſedech, adhuc putabant ſacramenta vetera, non ex cõſuetudine ſolẽnitatis, ſed ex neceſsitate ſalutis eſſe celebranda. Quæ tamen ſi nunquam fuiſſent neceſſaria, infructuoſè atque inaniter pro eis Maccabæi martyres fierent. Poſtremò illud quod prædicatores gratiæ Chriſtianos, Iudæi tanquam hoſtes legis perſequebantur. Hos itaque atque huiuſmodi errores & vitia dicit ſe damnare, & vt ſtercora arbitratum, vt Chriſtum lucrifaceret, nõ obſeruationes legis ſi more patrio celebrarentur, ſicut & ab ipſo celebratæ ſunt ſine vlla ſalutis neceſsitate, ſicut Iudęi celebrandas putabãt, aut fallaci ſimulatione, quod in Petro reprehẽderat. Nam ſi propterà illa ſacramẽta celebrauit, quia ſimulauit ſe Iudæũ, vt illos lucrifaceret: cur nõ etiã ſacrificauit cũ Gentibus, quia & iis qui ſine lege erãt tanquã ſine lege factus eſt, vt eos quoq; lucrifaceret, niſi quia & illud fecit, vt natura Iudęus, & hoc totũ dixit, nõ vt fallaciter ſe fingeret eſſe quod nõ erat, ſed vt miſericorditer eis ita ſubueniẽdũ eſſe ſentiret, ac ſi ipſe in eodẽ errore laboraret, non ſcilicet mẽtiẽtis aſtu, ſed compatientis affectu. Sicut eoipſo loco generaliter intulit: Factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem, vt ſequens cõcluſio: Omnibus omnia factus ſum, vt omnes lucrifacerem,

Galat. 2. *Hoc nunquam fecit Petr⁹, nec tamẽ meminit eſt Paulus.* *† Apoſtolum Paulum* *Rom. 10.* *Fallax ſimulatio.* *1. Cor. 9.*

ad

ad hæc referenda intelligatur, vt cuiusque infirmitatem tanquam in seipso miseratus appareat. Non enim & cùm diceret: Quis infirmatur, & ego nõ infirmor? infirmitatem alterius simulasse[se] potius quàm condoluisse volebat intelligi. Quare arripe obsecro te ingenuam & verè Christianam cum charitate seueritatem, ad illud opus corrigendum atque emendandum, & παλινῳδίαν, vt dicitur, cane. Incõparabiliter enim pulchrior est veritas Christianorum, quàm Helena Græcorum. Pro ista enim fortius nostri martyres aduersus hãc Sodomam, quàm pro illa illi heroës aduersus Troiam dimicauerũt. Neque hoc ideo dico, vt oculos cordis recipias, quos absit vt amiseris, sed vt aduertas, quos cùm habeas sanos & vigiles, nescio qua dissimulatione auertisti, vt nõ intenderes, quæ consequantur aduersa, si semel creditum fuerit, posse honestè atque piè accipi, scriptorem diuinorum librorum in aliqua sui operis parte mentiri. Scripseram hinc iam aliquãdo ad te epistolam, quæ non perlata est, quia nec perrexit cui perferendam tradideram. Ex qua mihi illud suggestum est, cùm istam dictarem, quod in hac quoque prætermittere non debui, vt si alia est sententia tua, eadémq; est melior, timori meo libenter ignoscas. Si enim aliter sentis, verúmque tu sentis (Nam nisi verum sit, melius esse non potest) vt non dicam nulla, certè non magna culpa, meus error veritati fauet, si rectè in quoquã veritas potest fauere mendacio. De Origene autem quod rescriberę dignatus es, iam sciebam, non tãtum in Ecclesiasticis literis, sed in omnibus recta & vera quæ inuenerimus approbare atque laudare, falsa verò & praua improbare atque reprehẽdere. Sed illud de prudẽtia doctrináque tua desiderabam, & adhuc desidero, vt nota nobis facias eaipsa eius errata, quibus à fide veritatis ille vir tantus recessisse conuincitur. In libro etiã quo cunctos quorũ meminisse potuisti scriptores ecclesiasticos, & eorũ scripta commemorasti, cõmodius vt arbitror fieret, si nominatis eis, quos hæresiotas esse nosti (quãdo ne ipsos quidem prætermittere volueris) subiungeres etiam in quibus cauendi essent, quanquam nõnullos etiam præterieris, quod scire cuperem quo consilio factũ sit. Aut si illud volumen fortè onerare noluisti, vt cõmemoratis hæreticis, non adderes in quibus eos catholica dãnauit autoritas. † Peto ne graue sit literario labori tuo, quo nõ mediocriter per domini Dei nostri gratiã in Latina lingua sanctorũ studia, & accẽdisti & adiuuisti, id quod tibi

Helena causa belli.

Origenes.

† Ecclesia.

per humilitatem meam fraterna charitas indicit, vt ſi occupationes tuæ ſinunt, omnium hæreticorum peruerſa dogmata, qui rectitudinem fidei Chriſtianæ, vſque ad hoc tempus, vel imprudentia, vel peruicacia deprauare conati ſunt, vno libello breuiter digeſta edas in noticiam eorum, quibus aut nõ vacat, propter alia negotia, aut non valent, propter alienam linguam, tam multa legere atque cognoſcere. Diu te rogarem, niſi hoc ſoleret eſſe indicium minus prȩſumentis de charitate. Hũc interea fratrem noſtrum Paulum in Chriſto, multũ commendo benignitati tuæ, cuius in noſtris regionibus exiſtimationi bonum coram Deo teſtimonium perhibemus.

Auguſtinus Hieronymo, dehortans à libris teſtamenti veteris ex Hebræo vertendis, & exhortans vt Septuaginta verſionem mirè deprauatam ac variantem reddat ſuæ veritati. Nouum teſtamentum ab eo caſtigatum probat. Epiſtola X.

DOmino venerabili & deſiderabili ſancto fratri, & compresbytero Hieronymo, Auguſtinus in domino ſalutem. Ex quo cœpi ad te ſcribere, aut tua ſcripta deſiderare, nunquam mihi melior occurrit occaſio, quàm vt per Dei ſeruum ac miniſtrum fideliſsimum, mihíque chariſsimum, mea tibi afferretur epiſtola, qualis eſt filius noſter Cyprianus diaconus. Per hunc certè ita ſpero literas tuas, vt certius in hoc rerum genere quicquam ſperare non poſsim. Nam nec ſtudium in petẽdis reſcriptis memorato filio noſtro deerit, nec gratia in promerendis, nec diligẽtia in cuſtodiẽdis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis: tantum ſi aliquo modo merear, adiuuet dominus, & aſsit cordi tuo & deſiderio meo, vt fraternã voluntatẽ nulla maior voluntas impediat. Quia ergo duas iam epiſtolas miſi, nullã autem tuam poſteà recepi, eaſdem ipſas rurſus mittere volui, credens eas non perueniſſe. Quæ etſi peruenerunt, ac fortaſſe tuæ potius ad me peruenire minimè potuerunt, ea ipſa ſcripta, quæ iam miſiſti, iterum mitte, ſi fortè reſeruata ſunt. Sin minus, rurſus dicta quod legã, dum tamen his reſpondere ne graueris, quod iam diu eſt, vt expecto. Primas etiã, quas ad te adhuc presbyter literas præparaueram, mittendas per quendam fratrem noſtrum Profuturum, qui poſteà collega nobis factus iam ex hac vita migrauit, nec eas tunc ipſe perferre potuit, quia continuo dum proficiſci diſponit, Epiſcopatus ſarcina

detentus, ac deinde in breui defunctus eſt, etiam nunc mittere volui: vt ſcias in tua colloquia quàm olim inardeſcam, & quam vim patiar, quòd à me tam longè abſunt ſenſus corporis tui, per quos adire poſsit ad animum tuum, animus meus, mi frater dulciſsime, & in domini † membris honorande. In hac autem epiſtola, hoc addo, quod poſteà didicimus, Iob ex Hebræo à te interpretatum, cùm iam quandam haberemus interpretationem tuam eiuſdem Prophetæ ex Græco eloquio verſam in Latinum, vbi tamen aſteriſcis notaſti quæ in Hebræo ſunt, & in Græco deſunt, obeliſcis † autem quæ in Græco inueniuntur, & in Hebræo non ſunt, tam mirabili diligentia, vt quibuſdam in locis ad verba ſingula, ſtellas ſignificantes videamus eadem verba eſſe in Hebræo, in Græco autem non eſſe. Porrò in hac poſteriore interpretatione, quæ verſa eſt ex Hebræo, non eadem verborũ fides occurrit, nec parum turbat cogitantem, vel cur in illa prima tanta diligentia figantur aſteriſci, vt minimas etiam particulas orationis indicent deeſſe codicibus Græcis quæ ſunt in Hebræis: vel cur in hac altera quæ ex Hebræis eſt, negligentius hoc curatum ſit, vt non eædem particulæ locis ſuis inuenirentur. Aliquid inde, exempli gratia, volui ponere. Sed mihi ad horã codex defuit, qui ex Hebræo eſt. Veruntamen quia præuolas ingenio, non ſolùm quid dixerim, verumetiam quid dicere voluerim, ſatis vt opinor, intelligis, vt cauſa reddita, quod mouet ediſſeras. Ego ſanè te mallem Græcas potius canonicas nobis interpretari ſcripturas, quæras, quæ ſeptuaginta interpretum autoritate perhibentur. Perdurum erit enim, ſi tua interpretatio, per multas Eccleſias frequentius cœperit lectitari, quod à Græcis Eccleſiis Latinæ Eccleſiæ diſſonabunt: maximè quia facilè contradictor conuincitur Græco prolato libro, id eſt, linguæ notiſsimæ. Quiſquis autem in eo quod ex Hebræo tranſlatum eſt, aliquo inſolito permotus fuerit, & falſi crimen intenderit, vix aut vnquam ad Hebræa teſtimonia peruenitur, quibus defendatur obiectum. Quòd ſi etiam peruentum fuerit, tot Latinas & Græcas autoritates damnari quis ferat? Huc accedit, quia etiam conſulti Hebræi, poſſunt aliud reſpondere, vt tu ſolus neceſſarius videaris, qui etiam ipſos poſsis conuincere; ſed tamen qui iudicet, † mirum ſi potueris inuenire. Nam quidam frater noſter Epiſcopus, cùm lectitare inſtituiſſet in Eccleſia cui præeſt, interpretationem tuam, mouit quiddã longè aliter

Marginal notes: † Chriſti — † obelis — † quo iudice,

aliter abs te positum apud Ionam Prophetam, quàm erat omnium sensibus & ibi & memoriæque inueteratum, & tot ætatum successionibus decantatum. Factus est tantus tumultus in plebe, maximè Græcis arguentibus & inflãmantibus calumniam falsitatis, vt cogeretur Episcopus (ea quippe ciuitas erat) Iudæorum testimonium flagitare. Vtrum autem illi imperitia an malitia, hoc esse in Hebræis codicibus responderunt, quod & Græci & Latini habebant atq; dicebant. Quid plura? Coactus est homo velut mendositatem corrigere, volens post magnum periculum non remanere sine plebe. Vnde etiam nobis videtur, aliquando te quoque in nonnullis falli potuisse. Et vide hoc quale sit in eis literis, quæ non possunt collatis vsitatarum linguarũ testimoniis emendari. Proinde non paruas Deo gratias agimus de opere tuo, quòd Euangelium ex Græco interpretatus es, quia penè in omnibus nulla offensio est, cùm scripturam Græcam contulerimus. Vnde si quispiam veteri falsitati contentiosus fauerit, prolatis collatísq; codicibus, vel docetur facillimè, vel refellitur. Etsi quædam rarissima meritò mouent, quis tam durus est, qui labori tam vtili, non facilè ignoscat, cui vicem laudis referre nõ sufficit? Quid tibi autem videatur, cur in multis aliter se habeat Hebræorum codicum autoritas, aliter Græcorum quæ dicitur Septuaginta vellem dignareris aperire. Neque enim paruum pondus habet illa, quæ sic meruit diffamari, & qua vsos Apostolos non solùm res ipsa indicat, sed etiã te attestatum esse memini. Ac per hoc plurimum profueris, si eam Græcã scripturam, quam septuaginta operati sunt, Latinæ veritati reddideris, quæ in diuersis codicibus ita varia est, vt tolerari vix possit: & ita suspecta ne in Græco aliud inueniatur, vt inde aliquid proferri aut probari dubitetur. Breuẽ putabã futurã hanc epistolã, sed nescio quomodo ita mihi dulce factũ est in ea progredi, ac si tecũ loquerer. Sed obsecro te per dominum, ne te pigeat ad omnia respondere, & præstare mihi, quantum potueris, præsentiam tuam.

Et hodie variant.

Hieronymus Augustino respondens ad officiosi mendacij calumniam, déque translatione veteris testamenti, ac de hedera vocabulo apud Ionam. *Epistola XI.*

DOmino verè sancto & beatissimo Papæ Augustino, Hieronymus in Domino † salutem. Tres simul epistolas, imò libellos breues, per Diaconum Cyprianum tuæ dignationis accepi, diuersas vt tu nom

† *Christo*

nominas quæstiones, vt ego sentio reprehensiones opusculorum meorũ continentes. Ad quas si respondere voluero, libri magnitudine opus erit. Tamẽ conabor quantũ facere possum, modum nõ egredi longioris epistolæ, & festinanti fratri moram nõ facere, qui ante triduum quàm profecturus erat, à me epistolas flagitauit, vt penè in procinctu, hæc qualiacunque sunt, effutire cõpellerer, & tumultuario respondere sermone, nõ maturitate scribentis, sed dictantis temeritate, quę plerunque nõ in doctrinã, sed in casum vertitur, vt fortissimos quosque milites, subita bella conturbant, & antè coguntur fugere, quàm possint arma corripere. Cæterùm nostra armatura Christus est, & Apostoli Pauli institutio, qui scribit ad Ephesios: Assumite arma Dei, vt possitis resistere in die malo. Et rursum: State succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam iustitiæ, & calciati pedes in præparationem Euãgelij pacis, super omnia accipientes scutum fidei, in quo possitis vniuersa tela maligni ignita extinguere, & galeam salutis accipite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. His quondam telis, rex Dauid armatus, procedebat ad prælium, & quinq; lapides de torrente accipiens læuigatos, nihil asperitatis & sordiũ inter huius seculi turbines in sensibus suis esse monstrabat, bibens de torrente in via, & idcirco exaltatus caput superbissimum Goliam, suo potissimùm mucrone truncauit, percutiens in fronte blasphemum, & in ea parte corporis vulnerãs, in qua & præsumptor sacerdotij Ozias lepra percutitur, & sanctus gloriatur in domino, dicens: Signatũ est super nos lumen vultus tui domine. Dicamus igitur & nos: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo & psallam in gloria mea. Exurge psalteriũ & cithara, exurgã diluculo: vt in nobis possit impleri, Aperi os tuũ, & ego adimplebo illud. Et dominus dabit verbum euangelizãtibus virtute multa. Te quoq; ipsum orare nõ dubito, vt inter nos cõtendentes veritas superet. Non enim tuam quæris gloriam, sed Christi. Cúmque tu viceris, & ego vincam, si meum errorẽ intellexero: & ecõtrario, me vincente, tu superas, quia non filij parentibus, sed parentes filiis thesaurizant. Et in Paralipomenon libro legimus, quòd filij Israël ad pugnandum processerint mente pacifica, inter ipsos quoque gladios & effusiones sanguinis, & cadauera prostratorum, non suam, sed pacis victoriam cogitantes. Respondeamus igitur ad omnia, ac multiplices quæstiones, si Christus

Alienius exordiũ.

Ephes. 6.

1. Reg. 17.

Psal. 109

1. Cor. 12.

iusse

iuſſerit,breui ſermone ſoluamus.Prætermitto ſalutationis officia,quibus meũ demulces caput, taceo de blanditiis, quibus reprehenſionẽ mei niteris cõſolari.Ad ipſas cauſas veniã.Dicis accepiſſe te librum meũ à quodam fratre,qui titulum non haberet, in quo ſcriptores Eccleſiaſticos, tam Græcos quàm Latinos enumerauerim.Cúmque ab eo quæreres,vt tuis verbis vtar,cur liminaris pagina non eſſet inſcripta,vel quo cenſeretur nomine,reſpondiſſe,appellari epitaphiũ.Et argumentaris,quod rectè ſic vocaretur,ſi eorũ tantùm vel vitas,vel ſcripta ibi legiſſes,qui iam defuncti eſſent. Cùm verò multorũ,& eo tempore quo ſcribebatur,& nunc vſque viuentiũ commemorarentur opuſcula,mirari te,cur ei hunc titulum impoſuerim.Puto intelligere prudentiam tuã,quod ex opere ipſo titulum potueris intelligere. Legiſti enim & Græcos & Latinos, qui vitas virorũ illuſtrium deſcripſerunt,quòd nunquã epitaphiũ huic operi ſcripſerint,ſed de illuſtribus viris:Verbi gratia,ducibus, philoſophis,oratoribus, hiſtoricis,poëtis, epicis, tragicis,comicis.Epitaphiũ autem propriè ſcribitur mortuorum.Quod quidem in dormitione (ſanctæ memoriæ) Nepotiani presbyteri olim feciſſe me noui.Ergo hic liber vel de illuſtribus viris, vel propriè de ſcriptoribus Eccleſiaſticis appellandus eſt,licet à pleriſque emẽdatoribus imperitis,de autoribus dicatur inſcriptus.Secũdo loco qnæris,cur dixerim in commentariis epiſtolæ ad Galatas,Paulum id in Petro nõ potuiſſe reprehẽdere quod ipſe fecerat,nec in alio arguere ſimulationem cuius ipſe tenebatur reus.Et aſſeris reprehenſionem Apoſtolicam non fuiſſe diſpenſatoriã ſed veram,& me nõ debere docere mendacium,ſed viuerſa quæ ſcripta ſunt ita ſonare vt ſcripta ſunt.Ad quæ primum reſpõdeo,debuiſſe prudentiam tuam præfatiunculæ commentariorum meorum meminiſſe dicentis ex perſona mea,Quid igitur?ego ſtultus aut temerarius,qui id pollicear,quod ille nõ potuit? Minimè.Quin potius in eo mihi videor cautior atque timidior, quòd imbecillitatem virium mearum ſentiens,Origenis commentarios ſequutus ſum. Scripſit enim ille vir in epiſtolam Pauli ad Galatas quinque propriè volumina,& decimum ſtromatum ſuorum librum, commatico ſuper explanationem eius ſermone compleuit.Tractatus quoque varios & excerpta,quæ vel ſola poſſent ſufficere cõpoſuit. Prætermitto Didymum videntem meum,& Apollinarem Laodicenũ,de Eccleſia nuper egreſ-

De claris ſcriptoribus.

Galat. 2.

Origenes ſuper ad Gal.

Didymus videns.

Apollinaris.

Alexander. *Eusebius.* *Theodorus.*

sum,& Alexandrum veterem hæreticum, Eusebium quoque Emisenum,& Theodorũ Heracleotem, qui & ipsi nonnullos super hac re commentarios reliquerunt. E quibus vel ũ pauca decerperem, fieret aliquid quod non penitus contemneretur. Itaque vt simpliciter fatear, legi hæc omnia,& in mente mea plurima coaceruãs,accito notario,vel mea vel aliena dictaui, nec ordinis,nec verborũ interdum,nec sensuum memor. Iam domini misericordiæ est,ne per imperitiam nostram ab aliis bene dicta dispereant,& nõ placeant inter extraneos,quæ placent inter suos. Si quid igitur reprehensione dignũ putaueras in explanatione nostra,eruditionis tuæ fuerat quærere, vtrum ea quæ scripsimus haberentur in Græcis, vt si illi nõ dixissent, tunc meam propriè sententiam condemnares:præsertim cùm libere in præfatione confessus sim, Origenis cõmentarios me esse sequutum , & vel mea vel aliena dictasse,† & in fine eiusdem capituli quod reprehendis,scripserim,Si cui iste non placet sensus,quo nec Petrus peccasse,nec Paulus procaciter ostẽditur arguisse maiorem,debet exponere qua consequẽtia Paulus in altero reprehendat quod ipse commisit. Ex quo ostendi me non ex definito id defendere,quod in Græcis legeram, sed ea expressisse quæ legerã,vt lectoris arbitrio derelinquerem, vtrũ probanda essent an improbanda. Tu igitur ne quod ego petieram non faceres nouum argumentum reperisti : vt assereres gentiles qui in Christum credidissent , legis onere liberos,eos autem qui ex Iudæis crederent legi esse subiectos , vt per vtrorúmque personam,& Paulus rectè reprehenderet eos qui legem seruarent,quasi doctor gentiũ,& Petrus iure reprehenderetur,qui princeps circuncisionis id imperauerit gentibus,quod soli qui ex Iudæis erant debuerint obseruare. Hoc si placet,imò quia placet,vt quicunque credunt ex Iudæis debitores sint legis faciendæ , tu vt episcopus in toto orbe notissimus,debes hanc promulgare sententiã , & in assensum tuum omnes coëpiscopos trahere. Ego in paruo tuguriolo,† cũ monachis,id est,cum compeccatoribus meis,de magnis statuere non audeo,nisi hoc ingenuè confiteri,me maiorũ scripta legere,& in commentariis secundum omnium cõsuetudinem varias ponere explanationes, vt è multis sequatur vnusquisque quod velit. Quod quidẽ te puto & in seculari literatura , & in diuinis libris legisse & probasse. Hãc antẽ explanationẽ,† quã primus Origenes in decimo stromatum libro , vbi epistolam Pauli

† dicta esse. *Galat. 2.* *Galat. 5.* *† tuguriũculo.* *† expositionem.*

Pauli ad Galatas interpretatur,& cæteri deinceps interpretes sunt sequuti,illa vel maximè causa subintroducũt,vt Porphyrio respondeant blasphemanti,qui Pauli arguit procacitatem, quòd principem Apostolorũ Petrum ausus est reprehendere,& arguere in faciem,ac ratione constringere quod malè fecerit, id est,in eo errore fuerit,in quo fuit ipse qui aliũ arguit delinquentem. Quid dicam de Ioanne,qui dudũ in pontificali gradu Constantinopolitanã rexit Ecclesiam,& propriè super hoc capitulo latissimum exarauit librum,in quo Origenis & veterum sententiã est sequutus?Si igitur me reprehendis errantem,patere me quæso errare cũ talibus,& cùm me erroris mei multos socios habere perspexeris,tu veritatis tuæ saltẽ vnum adstipulatorẽ proferre debebis.Hęc de explanatione vnius capituli epistolæ ad Galatas. Sed ne videar aduersus rationem tuam niti testium numero,& occasione virorũ illustrium subterfugere veritatem,nec manum audere cõferere,breuiter de scripturis exempla proponam. In Actibus Apostolorum, vox facta est ad Petrum dicens:Surge Petre,occide & manduca,id est,omnia animalia quadrupedum & serpentiũ terræ,& volatilium cæli. Quo dicto,ostenditur nullum hominẽ secundum naturam esse pollutum,sed æqualiter omnes ad Christi Euangeliũ prouocari. Ad quod respondit Petrus:Absit,quia nunquã manducaui commune & immundum. Et vox ad eum de cælo secũdò facta est dicens:Quæ Deus mundauit,† tu ne cõmune dixeris.Iuit itaque Cęsaream,& ingressus ad Cornelium aperiens os suum dixit:In veritate comperi,quia non est personarum acceptor Deus,sed in omni gente qui timet eum & operatur iustitiam,acceptus est illi. Denique cecidit spiritus sanctus super eos, & obstupuerunt ex circuncisione fideles qui venerant cum Petro,quod & in nationes gratia spiritus sancti esset effusa. Tunc respondit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest, vt non baptizentur ij, qui spiritum sanctum acceperunt sicut & nos? Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Audierunt autem Apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quia & gentes recepissent verbum Dei. Cùm autem ascendisset Petrus Hierosolymã,disceptabant aduersus illum qui erant ex circuncisione dicentes:Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum illis? Quibus omni ratione exposita, nouissimè orationem suam hoc sermone conclusit:Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus sicut & no-

Origenes. *Porphyrius.* *Ioannes Chrysostomus.* *Act. 10.* *†purificauit.* *Act. 11.*

bis qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis eram qui possem prohibere Deum? His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum, dicentes: Ergo & gentibus, Deus pœnitentiã ad vitam dedit. Rursum cum multo pòst tẽpore Paulus & Barnabas venissent Antiochiam, & congregata ecclesia, retulissent quanta fecisset Deus cum illis, & quia aperuisset ° Deus ° gentibus ostium fidei, quidã descendentes de Iudæa docebant fratres atque dicebant: Nisi circuncidamini secundum morem Mosi, nõ potestis salui fieri. Commota igitur seditione non minima aduersus Paulum & Barnabam, statuerũt ascendere & ipsi qui accusabantur, & ij qui accusabãt, ad Apostolos & presbyteros Hierosolymam super hac quæstione. Cúnque Hierosolymã perrexissent, exurrexerunt quidã de hæresi Pharisæorum, qui crediderant in Christum dicentes: Oportet circuncidi eos & præcipere illis, vt seruent legem Moysi. Et cum magna super hoc verbo oriretur quæstio, Petrus solita libertate, Viri, inquit, fratres, vos scitis quoniã ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meum audire gentes verbũ Euangelij & credere: & qui nouit corda, Deus testimonium perhibuit, dans illis spiritum sanctũ sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Nunc autẽ quid tentatis Deũ, imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? Sed per gratiã domini nostri Iesu Christi credimus saluari quemadmodum & illi. Tacuit autẽ omnis multitudo, & in sententiam eius Iacobus Apostolus & omnes simul presbyteri trãsierunt. Hæc non debent molesta esse lectori, sed & illi & mihi vtilia, vt probemus ante Apostolum Paulum non ignorasse Petrum, imò principem huius fuisse decreti, legem post Euangelium non esse seruandam. Denique tantæ Petrus autoritatis fuit, vt Paulus in epistola sua scripserit, Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus XV. Rursúmque in consequẽtibus: Post annos XIIII. ascendi iterum Hierosolymam cum Barnaba assumpto & Tito: Ascendi autem secundũ reuelationem, & exposui eis Euangeliũ quod prædico inter gentes: ostendens se non habuisse securitatem Euangelij prædicandi, nisi Petri & qui cũ eo erant fuisset sententia roboratum. Statímque sequitur: Separatim autem iis qui videbantur aliquid esse, ne fortè in vacuum currerem, aut cucurrissem. Quare separatim & non publicè? † Ne fortè fidelibus

Act. 14. & 15.

Galat. 1.

Galat. 1.

† in publico?

libus ex numero Iudæorum, qui legem putabant esse seruandam, & sic credendum in domino saluatore, fidei scandalum nasceretur. Ergo & eo tempore cũ Petrus venisset Antiochiã, licet hoc Apostolorum acta nõ scribant, sed affirmanti Paulo credendum sit, in faciem illi Paulus restitisse se scribit, quia reprehensibilis erat. Prius enim quàm venirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat, cum autem venissent, subtrahebat se & segregabat, timens eos qui ex circũcisione erant. Et consenserunt cum illo cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas abduceretur ab his in illam simulationem. Sed cũ vidissem, inquit, quòd non rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus: Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & non Iudaicè viuis, quomodo cogis gentes Iudaizare? Et cætera. Nulli ergo dubiũ est, quòd Petrus Apostolus sententiæ huius cuius nunc præuaricator arguitur, primus autor extiterit. Causa autem præuaricationis, timor est Iudæorum. Dicit enim scriptura, quòd primũ edebat cum gentibus, cùm autẽ venissent quidam à Iacobo, subtrahebat se & segregabat, timens eos qui ex circuncisione erant. Timebat autem Iudæos quorũ erat Apostolus, ne per occasionem gentilium à fide Christi recederent, & imitator pastoris boni, perderet gregem sibi creditum. Sicut ergo ostendimus Petrum bene quidem sensisse de abolitione legis Mosaicæ, sed ad simulationem obseruandæ eius timore compulsum, videamus an ipse Paulus qui alium arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro: Perambulabat autem Paulus Syriam & Ciliciam confirmans ecclesias, perueni̇tque in Derben, & Listram, & ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris viduæ fidelis, patre autẽ gentili, Huic testimonium reddebant qui Listris erant & Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci, & assumens circuncidit eum propter Iudæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quòd pater eius gentilis esset. O beate Apostole Paule, qui in Petro reprehenderas simulationem quare subtraxisset se à gentibus propter metum Iudæorũ, qui à Iacobo venerant, cur Timotheum filium hominis gentilis vtique & ipsum gentilẽ (neque enim Iudæus erat qui nõ fuerat circuncisus) contra sententiã tuam circuncidi coëgisti? Respondebis mihi: Propter Iudæos qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoscis in circũcisione discipuli venientis ex gentibus, ignosce & Petro præcessori tuo, quòd aliqua fecerit metu fidelium

Act. 15. & 16.

Iudæorum. Rursum scriptum est: Paulus verò cùm adhuc sustinuisset dies multos, fratribus vale dicēs nauigauit Syriam, & cum eo Priscilla & Aquila, & totondit sibi in Cenchreis caput, votum enim habuerat. Esto vt ibi timore Iudęorum compulsus sit facere quod nolebat, quare comam nutriuit ex voto, & postea eam in Cenchreis torōdit ex lege, quòd Nazaræi qui se Deo vouerint iuxta præceptum Moysi facere consueuerunt. Verum hæc ad cōparationē eius rei quæ sequitur, parua sunt. Refert Lucas sacræ historiæ scriptor: Cùm venissemus Hierosolymam, libenter susceperunt nos fratres, & sequenti die Iacobus & omnes seniores qui cum eo erant, Euangelio illius comprobato, dixerūt ei: Vides frater quot milia sunt in Iudæa qui crediderunt in Christo, & hi omnes æmulatores sunt legis. Audierūt autem de te quod discessionem doceas à Moyse eorum qui per gentes sunt Iudæorum, dicens nō debere eos circuncidere filios suos, neq; secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtiq; oportet conuenire multitudinem, Audierunt enim te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votū habentes super se, his assumptis, sanctifica te cum ipsis, & impende in eos vt radant capita, & scient omnes quia quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem. Tunc Paulus assumptis viris, postera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoq; eorū oblatio. O Paule & in hoc te rursus interrogo, Cur caput raseris, cur nudipedalia exercueris de ceremoniis Iudæorum, cur obtuleris sacrificia, & secundū legem hostiæ pro te fuerint immolatæ? Vtiq; respondebis: Ne scandalizarentur qui ex Iudæis crediderant. Simulasti ergo Iudæum, vt Iudæos lucrifaceres, & hanc ipsam simulationem Iacobus & cæteri te docuere presbyteri, sed tamē euadere non potuisti. Orta enim seditione cùm occidendus esses, raptus es à tribuno, & ab eo missus Cæsaream, sub custodia militum diligenti, ne te Iudæi quasi simulatorem ac destructorem legis occiderent, atq; inde Romam perueniens, in hospitio quod tibi conduxeras, Christum & Iudæis & gentibus prædicasti, & sentētia tua Neronis gladio confirmata est. Didicimus quod propter metum Iudęorum, & Petrus & Paulus æqualiter finxerint se legis præcepta seruare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehendat quod ipse commisit? Ego imò alij ante me exposuerūt

Act.21.

causam

cauſam quam putauerant, non officioſum mendacium defendentes ſicut tu ſcribis, ſed docentes honeſtam diſpenſationem, vt & Apoſtolorum prudentiam demõſtrarent, & blaſphemantis Porphyrij imprudentiam coërcerent, qui Petrum & Paulum puerili dicit inter ſe pugnaſſe certamine, imò exarſiſſe Paulum in inuidiam virtutum Petri, & ea ſcripſiſſe iactanter, quæ vel non fecerit, vel ſi fecerit, procaciter fecerit, id in alio reprehendens quod ipſe cõmiſerit. Interpretati ſunt illi vt potuerunt, tu quo modo iſtum locum ediſſeres, vtiq; meliora dicturus qui veterum ſententiá reprobaſti. Scribis ad me in epiſtola tua, Neq; enim à me docendus es, quo modo intelligatur quod idem Apoſtolus dicit: Factus ſum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem, & cætera quæ ibi dicũtur compaſsione miſericordiæ, non ſimulatione fallaciæ. Fit enim tanquam æger qui miniſtrat ægroto, non cùm ſe febres habere mentitur, ſed cum animo cõdolentis, cogitat quemadmodum ſibi ſeruiri vellet, ſi ipſe ægrotaret. Nam vtique Iudæus erat, Chriſtianus autem factus, non Iudæorum ſacramẽta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat, Ideóq; ſuſcepit ea celebranda cùm iam Chriſti eſſet Apoſtolus, vt doceret nõ eſſe pernicioſa iis qui ea vellent ſicut à parentibus per legẽ acceperant cuſtodire, etiam cùm in Chriſto credidiſſent, non tamẽ in eis iam conſtituerent ſpem ſalutis, quoniam per dominum Ieſum ſalus ipſa quæ illis ſacramentis ſignificabatur aduenerat: Totius ſermonis tui, quem diſputatione longiſsima protraxiſti hic ſenſus eſt, vt Petrus non errauerit in eo quod iis qui ex Iudæis crediderãt, putauerit legem eſſe ſeruandam, ſed in eo à recti linea deuiarit, quod gentes coëgerit iudaizare. Coëgerit autem non docentis imperio, ſed cõuerſationis exemplo. Et Paulus nõ contraria ſit loquutus iis quæ ipſe geſſerat, ſed quare Petrus eos qui ex gentibus erant iudaizare compelleret. Hæc ergo ſumma eſt quæſtionis, imò ſententiæ tuæ, vt poſt Euangelium Chriſti bene faciant Iudæi credentes ſi legis mandata cuſtodiant, hoc eſt ſi ſacrificia offerant, quæ obtulit Paulus, ſi filios circuncidant, ſi Sabbatum ſeruent, vt Paulus in Timotheo, & omnes obſeruauere Iudæi. Si hoc verũ eſt, in Cherinthi & Hebionis hæreſim dilabimur, qui credentes in Chriſto, propter hoc ſolum à patribus anathematizati ſunt quod legis ceremonias Chriſti Euangelio miſcuerunt, & ſic noua confeſsi ſunt, vt vetera

Mẽdaciũ officioſum

1.Cor.9.

non amitterent. Quid dicam de Hebionitis qui Christianos esse se simulant? Vsq; hodie per totas orientis synagogas inter Iudæos hæresis est quæ dicitur Mineorum, & à pharisæis nunc vsq; damnatur, quos vulgo Nazareos nuncupant, qui credunt in Christũ filium Dei natum de virgine Maria, & eum dicunt esse qui sub Poncio Pilato passus est & resurrexit, in quem & nos credimus. Sed dum volunt & Iudæi esse & Christiani, nec Iudæi sunt nec Christiani. Oro ergo te, vt qui nostro vulnusculo medendum putas, quod acu foratum, imò punctum, vt di citur, huius sententiæ medearis vulneri, quod lancea, & (vt ita dicam) phalaricæ mole percussum est. Neq; enim eiusdem est criminis in explanatione scripturarum diuersas maiorum sententias ponere, & hæresim sceleratissimã rursum in ecclesiam introducere. Sin autem hæc nobis incumbit necessitas, vt Iudæos cum legitimis suis suscipiamus, & licebit eis obseruare in ecclesiis Christi quod exercuerũt in synagogis Sathanæ, dicam quod sentio, nõ illi Christiani fient, sed nos Iudæos faciẽt. Quis enim hoc Christianorum patienter audiat, quod in tua epistola continetur: Iudæus erat Paulus, Christianus autem factus, non Iudæorum sacramenta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat, Ideóq; suscepit celebranda ea cum iam Christi esset Apostolus vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent sicut à parentibus per legem acceperant custodire? Rursum obsecro te, vt pace tua meum dolorem audias. Iudæorum Paulus ceremonias obseruabat, cum iam Christi esset Apostolus, & dicis eas non esse perniciosas iis qui eas velint sicut à parentibus acceperant custodire? Ego econtrario loquar, & reclamante mundo, libera voce pronuntiem, ceremonias Iudæorum & perniciosas esse & mortiferas Christianis. Et quicunq; eas obseruauerit, siue ex Iudęis, siue ex gẽtibus, eum in barathrum diaboli deuolutum. Finis enim legis Christus [est] ad institiam omni credenti, Iudæo scilicet atq; gentili. Neq; enim omni credenti erit finis ad iustitiam, si Iudæus excipitur. [Et] in Euangelio legimus: Lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem Baptistam. Et in alio loco: Propterea ergo magis quęrebant eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat esse Deum, æqualem se faciens Deo. Et iterum: De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiã pro gratia, quia lex per Moysem data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est.

Rom.10. *Luca 16.* *Ioan.5.* *Ioan.1.*

cta eſt. Pro legis gratia quæ præteriit gratiam Euangelij accepimus permanentem, & pro vmbris & imaginibus veteris inſtrumenti, veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Hieremias quoq; ex perſona Dei vaticinatur: Ecce dies veniunt dicit dominus, & cōſummabo domui Iſraël & domui Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum quod diſpoſui patribus eorum, in die quando apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti. Obſerua quid dicat, quòd non populo gentilium ei, qui ante non receperat † teſtamentū, ſed populo Iudæorum cui legem dederat per Moyſem, teſtamentum nouum Euangelij repromittat, vt nequaquam viuant in vetuſtate literæ, ſed in nouitate ſpiritus. Paulus autem ſuper cuius nomine nunc quæſtio ventilatur, crebras huiuſcemodi ponit ſententias, è quibus breuitatis ſtudio pauca ſubnectā: Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil prodeſt. Et iterū: Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Et infra: Si ſpiritu ducimini, iam non eſtis ſub lege. Ex quo apparet, qui ſub lege eſt, non diſpenſatiue vt noſtri voluere maiores, ſed verè vt tu intelligis, eum ſpiritum ſanctum non habere. Qualia ſint autem præcepta legalia, Deo docēte diſcamus. Ego, inquit, dedi eis præcepta non bona, & iuſtificationes in quibus non viuant in eis. Hæc dicimus, non quo legem iuxta Manichæum & Marcionē deſtruamus, quam & ſanctam & ſpiritalem iuxta Apoſtolū nouimus: ſed quia poſtquam fides venit, & temporum plenitudo, miſit Deus filium ſuum natum † ex muliere factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erāt redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus, & nequaquā ſub pædagogo, ſed ſub adulto & domino & hærede viuamus. Sequitur in epiſtola tua: Non ideo Petrum emēdauit quòd paternas traditiones obſeruaret, quod ſi facere vellet, nec mendaciter nec incongre faceret. Iterum dico: Epiſcopus es eccleſiarum Chriſti magiſter: vt probes verum eſſe quod aſſeris, ſuſcipe aliquem Iudæorum qui factus Chriſtianus, natum ſibi filium circūcidat, qui obſeruet ſabbatum, qui abſtineat à cibis quos Deus creauit ad vtendū cum gratiarum actione, qui quartodecimo die menſis primi agnum mactet ad veſperā, & cum hoc feceris, imò non feceris (ſcio enim te Chriſtianum, & rem ſacrilegam nō eſſe facturum) velis nolis tuam ſententiam reprobabis, & tunc ſcies † opere difficilius eſſe confirmare ſua, quàm aliena reprehendere. Ac ne forſitan tibi non

Hiere. 31.

† cum quo ante nō fecerat.

Gala. 5.

Ezec. 20.

† factum

† diſces

crederemus, imò non intelligeremus quid diceres (Frequenter enim in longum sermo protractus, caret intelligentia, & dum non sentitur, ab imperitis minus reprehenditur) inculcas & replicas, hoc ergo Iudæorũ Paulus dimiserat quod malum habebant. Quod est malum Iudæorum, quod Paulus dimiserat? Vtiq; illud quod sequitur, quòd ignorãtes, inquit, Dei iustitiã, & suam volentes cõstituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Deinde quòd post passionem & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramẽto gratiæ, secundũ ordinẽ Melchisedech: adhuc putabant vetera sacramenta non ex cõsuetudine solennitatis, sed ex necessitatis salutis esse celebrãda. Quæ tamen si nunquam fuissent necessaria, infructuose atq; inaniter pro eis Maccabæi martyres fierẽt. Postremo illud, quod prædicatores gratiæ Christianos, Iudæi tanquam hostes legis persequerentur. Hos atq; huiusmodi errores & vitia, dicit se damnare, & vt stercora arbitratur, vt Christum lucrifaceret. Didicimus per te, quæ Apostolus Paulus mala reliquerit Iudæorum: Rursum te docẽte discamus, quæ bona eorum tenuerit. Obseruationes inquies legis quas more patrio celebrant, sicut ab ipso Paulo celebratæ sunt, sine vlla salutis necessitate. Id quid velis dicere, sine vlla salutis necessitate, non satis intelligo. Si enim salutem non afferunt, cur obseruantur? Si autem obseruanda sunt, vtiq; salutem afferũt, maximè quæ obseruata martyres faciũt. Non enim obseruarẽtur, nisi salutem afferrent. Neq; enim indifferentia sunt inter bonum & malum, sicut philosophi disputant. Bonum est continentia, malum est luxuria. Inter vtrunq; indifferens ambulare, digerere alui stercora, capitis naribus purgamẽta proiicere, sputis rheumata iacere. Hoc nec bonum nec malum est. Siue enim feceris siue non feceris, nec iustitiam habebis nec iniustitiam. Obseruare autem legis ceremonias, non potest esse indifferens, sed aut malũ est, aut bonum est. Tu dicis bonum, ego assero malum, & malum nõ solùm iis qui ex gentibus, sed & iis qui ex Iudaico populo crediderunt. In hoc nisi fallor loco, dũ aliud vitas, in aliud deuolueris. Dum enim metuis Porphyrium blasphemãtem, in Hebionis incurris laqueos, iis qui credunt ex Iudæis obseruãdam legem esse decernens. Et quia periculosum intelligis esse quod dicis, rursum illud superfluis verbis temperare conaris: sine vlla salutis necessitate, sicut Iudęi celebranda putabant, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat Paulus. Petrus igitur simulauit legis

Prolixus Augustinus & subobscurus

Rom. 10.

Philip. 3.

Fallax simulatio.

legis cuſtodiam, iſte autem reprehenſor Petri, audacter obſeruauit legitima. Sequitur enim in epiſtola tua: Nam ſi propterea illa ſacramenta celebrauit, quia ſimulauit ſe Iudæū, vt illos lucrifaceret: cur nō etiā ſacrificauit cū Gētibus, quia & iis qui ſine lege erant, tanquam ſine lege factus eſt, vt eos quoque lucrifaceret, niſi quia & illud fecit, vt natura Iudæus, & hoc totū dixit, non vt Paulus ſe fingeret eſſe, quod non erat, ſed vt miſericorditer ita ſubueniendum eſſe ſentiret, ac ſi ipſe in eo errore laboraret, non ſcilicet mentientis aſtu, ſed compatientis affectu. Bene defendis Paulū, quod non ſimulauerit errorem Iudæorum ſed verè fuerit in errore. Neque imitari voluerit Petrum mentientem, vt quod erat metu Iudæorū diſsimularet, ſed tota libertate Iudæum ſe eſſe diceret. Noua clemētia Apoſtoli, dum Iudæos Chriſtianos vult facere, ipſe Iudæus factus eſt. Non enim poterat luxurioſos ad frugalitatē reducere, niſi ſe luxurioſum probaſſet, & miſericorditer vt ipſe dicis ſubuenire miſeris, niſi ſe miſerum ipſe ſentiret. Verè enim miſelli, & miſericorditer deplorandi, qui contentione ſua & amore legis abolitæ, Apoſtolum Chriſti fecere Iudæum. Nec multum intereſt, inter meam, & tuam ſententiam, quia ego dico & Petrum & Paulum timore fidelium Iudæorum, legis exercuiſſe, imò ſimulaſſe mandata. Tu autem aſſeris, hoc eos feciſſe clementer, non mentientis aſtu, ſed compatiētis affectu, dūmodo illud conſtet vel metu, vel miſericordia, eos ſimulaſſe ſe eſſe, quod non erant. Illud autem argumentum, quo aduerſus nos vteris, quod & gentilibus debuerit gentilis fieri, ſi Iudæis Iudæus factus eſt, magis pro nobis facit. Sicut enim nō fuit verè Iudæus, ſic nec verè gentilis erat: & ſicut non fuit verè gētilis, ſic nec verè Iudæus erat. In eo autē imitator gentiliū eſt, quia præputiū recipit in fide Chriſti, & indifferēter permittit veſci cibis, quos damnant Iudæi, non cultum vt tu putas idolorum. In Chriſto enim Ieſu nec circūciſio eſt aliquid, nec præputiū, ſed obſeruatio mandatorum Dei. Quæſo igitur te & iterum atque iterum deprecor, vt ignoſcas diſputatiunculæ meæ, & quòd modum meum egreſſus ſum, tibi imputes, qui coëgiſti vt ſcriberē, & mihi cum Steſichoro oculos abſtuliſti. Nec me putes magiſtrū eſſe mendacij, qui ſequor Chriſtū dicentem: Ego ſum via, veritas, & vita. Nec poteſt fieri, vt veritatis cultor mendacio colla ſummittam. Neque mihi imperitorū plebeculam concites qui te venerantur vt Epiſcopū, & in Eccle-ſia

ſίκαιον. *Gal. 5. & 6.* *Ioan. 14.*

sia declamantem sacerdotij honore suscipiunt, me autem ætatis vltimæ, & penè decrepitum, ac monasterij & ruris secreta sectantem, paruipendũt, & quæras tibi quos doceas siue reprehendas. Ad nos enim tantis maris atque terrarum à te diuisos spatiis, vix vocis tuæ sonus peruenit. Et si forsitan literas scripseris, ante eas Italia ac Roma suscipient, quàm ad me cui mittendæ sunt deferantur. Quod autem in aliis quæris epistolis, cur mea prior in libris canonicis interpretatio asteriscos habeat, & virgulas prænotatas, & posteà aliã translationẽ absque his signis ediderim, pace tua dixerim, videris mihi non intelligere, quod quæsisti. Illa enim interpretatio Septuaginta interpretum est, & vbicunq; virgulæ, id est, obeli sunt, significatur, quòd septuaginta plus dixerint, quàm habetur in Hebręo: vbi autem asterisci, id est, stellæ prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum est. Et ibi Græca transtulimus, hic de ipso Hebraico quod intelligebamus expressimus, sensuum potius veritatem, quàm verborum interdum ordinẽ conseruantes. Et miror quomodo septuaginta interpretum libros legas, non puros vt ab eis editi sunt, sed ab Origene emendatos, siue corruptos per obelos & asteriscos, & Christiani hominis interpretatiunculam non sequaris, præsertim cùm ea quæ addita sunt ex hominis Iudæi atq; blasphemi post passionem Christi editione transtulerit. Vis amator esse verus septuaginta interpretum, non legas ea quæ sub asteriscis sunt, imò rade de voluminibus, vt veterum te fautorem probes. Quod si feceris, omnes Ecclesiarum bibliothecas condemnare cogeris. Vix enim vnus, aut alter inuenietur liber, qui ista non habeat. Porrò quod dicis, nõ debuisse me interpretari post veteres, & nouo vteris syllogismo, Aut obscura fuerunt quæ interpretati sunt septuaginta aut manifesta. Si obscura, te quoq; in eis falli potuisse credendum est. Si manifesta, illos in eis falli non potuisse perspicuum est. Tuo tibi sermone respondeo. Omnes veteres tractatores qui nos in domino præcesserunt, & qui scripturas sanctas interpretati sunt, aut obscura interpretati sunt, aut manifesta. Si obscura, quomodo tu post eos ausus es disserere, quod illi explanare non potuerunt? Si manifesta, superfluum est te voluisse disserere, quod illos latere nõ potuit, maximè in explanatione Psalmorũ, quos apud Græcos interpretati sunt multis voluminibus. Primus Origenes, Secũdus Eusebius Cæsariensis, Tertius Theodorus Heracleotes, Quartus

Declamare.

Aſterius Scythopolitanus, Quintus Apollinaris Laodicenus, Sextus Didymus Alexandrinus, Feruntur & diuerſorũ in paucos Pſalmos opuſcula, Sed nunc de integro Pſalmorũ corpore dicimus. Apud Latinos autem Hilarius Pictauienſis, & Euſebius Vercellenſis Epiſcopi, Origenem & Euſebium tranſtulerunt. Quorum priorem & noſter Ambroſius in quibuſdam ſequutus eſt. Reſpondeat mihi prudentia tua, quare tu poſt tantos & tales interpretes in explanatione Pſalmorũ diuerſa ſenſeris? Si enim obſcuri ſunt Pſalmi, te quoq; in eis falli potuiſſe credendum eſt. Si manifeſti, illos in eis falli potuiſſe nõ creditur: ac per hoc vtroque modo ſuperflua erit interpretatio tua: & hac lege poſt priores nullus loqui audebit, & quodcunque alius occupauerit, alius de eo ſcribendi non habebit licentiam: quin potius humanitatis tuæ eſt, in quo veniam tibi tribuis, indulgere & cæteris. Ego enim non tam vetera abolere conatus ſum, quæ linguæ meæ hominibus emendate de Græco in Latinum tranſtuli, quàm ea teſtimonia quæ à Iudæis prætermiſſa ſunt vel corrupta, proferre in medium, vt ſcirent noſtri quid Hebræa veritas contineret, ſi cui legere non placet, nemo compellit inuitum. Bibat vinum vetus cum ſuauitate, & noſtra muſta contemnat, quæ in explanatione priorum edita ſunt, vt ſicubi illa non intelliguntur, ex noſtris manifeſtiora fiant. Quod autem genus interpretationis in ſcripturis ſanctis ſequendum ſit, liber quem ſcripſi de optimo genere interpretandi, & omnes præfatiunculæ diuinorum voluminum quas editioni noſtræ præpoſuimus explicant, ad illáſque prudentem lectorem remittendum puto. Et ſi me vt dicis in noui teſtamenti emendatione ſuſcipis, exponíſque cauſam cur ſuſcipias, quia plurimi linguæ Græcæ habentes ſcientiam, de meo poſſent opere iudicare, eandem integritatem debueras etiam in veteri credere teſtamento, quod non noſtra confinximus, ſed vt apud Hebræos inuenimus, diuina tranſtulimus. Sicubi dubitas, Hebræos interroga. Sed fortè dices: Quid ſi Hebræi aut reſpondere noluerint, aut mentiri voluerint? Tota frequentia Iudæorum in mea interpretatione reticebit, nullúſque inueniri poterit, qui Hebrææ linguę habeat notionem: aut omnes imitabuntur illos Iudæos, quos dicis in Africæ repertos oppidulo in meam conſpiraſſe calumniam? Huiuſcemodi enim in epiſtola tua texis fabulã. Quidam frater noſter coëpiſcopus, cùm lectitare inſtituiſſet in Eccleſia cui præeſt

Ambroſius.

interp

interpretationem tuam, mouit quiddam longè aliter à te positum apud Ionam Prophetam, quàm erat omnium sensibus memoriæque inueteratum, & tot ætatum successionibus decantatum. Factus est tãtus tumultus in plebe, maximè Græcis arguentibus & inflammãtibus calumniã falsitatis, vt cogeretur Episcopus (ea quippe ciuitas erat) Iudæorũ testimoniũ flagitare. Vtrum autem illi imperitia, an malitia, hoc esse in Hebræis codicibus respõderũt, quod & Græci & Latini habebãt atq; dicebant. Quid plura? Coactus est homo velut mẽdositatem corrigere, volens post magnũ periculũ nõ remanere sine plebe. Vnde etiam nobis videtur aliquando te quoque in nonnullis falli potuisse. Dicis me in Iona Propheta male quiddam interpretatum, & seditione populi cõclamante, propter vnius verbi dissonantiã, Episcopum penè sacerdotium perdidisse. Et quid sit illud quod male interpretatus sim subtrahis, auferens mihi occasionem defensionis meæ, ne quicquid dixeris me respondente soluatur: nisi fortè vt ante annos plurimos cõcurbita venit in mediũ, asserẽte illius temporis Cornelio & Asinio Pollione, me hederam pro cucurbita transtulisse. Super qua re in cõmentario Ionæ Prophetæ, plenius respondimus. Hoc tantum nunc dixisse cõtenti, quod in eo loco vbi Septuaginta interpretes cucurbitã, & Aquila cum reliquis hederã transtulerunt, id est κισσὸν, in Hebręo volumine cicęion scriptũ habetur, quam vulgo Syri ciceiam* vocant. Est autem genus virgulti, lata habens folia, in modum pampini. Cúmque plantatũ fuerit, cito consurgit in arbusculam, absq; vllis calamorũ & hastilium adminiculis, quibus & cucurbitæ & hederæ indigẽt, suo trunco se sustinens. Hoc ergo verbum de verbo edisserens, si ciceion transferre voluissem, nullus intelligeret: si cucurbitã, id dicerem quod in Hebraico non habetur: hederam posui, vt cæteris interpretibus consentirem. Sin autem Iudæi vestri, vt ipse asseris, malitia, vel imperitia, hoc dixerunt esse in voluminibus Hebræorum, quod in Græcis & Latinis codicibus cõtinetur, manifestũ est eos aut Hebræas ignorare literas, aut ad irridẽdos cucurbitarios voluisse mentiri. Peto in fine epistolæ, vt quiescentem senem, olímque veteranũ, militare nõ cogas, & rursum de vita periclitari: Tu qui iuuenis es, & in Pontificali culmine constitutus, doceto populos, & nouis Africæ frugibus Romana tecta locupleta. Mihi sufficit cum auditore & lectore pauperculo in angulo monasterij susurrare.

Vide Hie. in 4. cap. Ionæ.

** In comm̃t. Ionæ habetur ciceron.*

קִיקָיוֹן

Augustinus Hieronymo, negans se scripsisse librum in eum: in hoc errans, quod aliquis prolixam epistolam librum appellasset. Epistola XII.

DOmino charissimo & desiderantissimo & honorando in Christo fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus in domino salutem. Audiui peruenisse in manus tuas literas meas, sed quod adhuc rescripta non merui, nequaquam imputauerim dilectioni tuæ. Aliquid proculdubiò impedimenti fuit. Vnde agnosco à me dominum potius deprecandum, vt tuæ voluntati det facultatem mittendi quod rescripseris. Nam rescribendi iam dedit, quia cùm volueris facillimè poteris. Etiam hoc ad me sanè perlatum, vtrum quidem crederem dubitaui, sed hinc quoque tibi aliquid vtrum scriberem dubitare non debui. Hoc autem breue est, suggestum esse charitati tuæ, à nescio quibus fratribus, mihi dictum est, quod librum aduersus te scripserim, Romámque miserim. Hoc falsum esse noueris, Deum nostrum testor, hoc me non fecisse. Sed si fortè aliqua in aliquibus scriptis meis reperiuntur, in quibus aliter aliquid quàm tu sensisse reperiar, non contra te dictum, sed quod mihi videbatur à me scriptum esse, puto te debere cognoscere, aut si cognosci nõ potest, credere θ debere θ. Ita sanè hoc dixerim, vt ego non tantum paratissimus sim si quid te in meis scriptis mouerit, fraternè accipere quid contrà sentias, aut de correctione mea, aut de ipsa tua beneuolentia gauisurus, verumetiam hoc à te postulem ac flagitem. O si licuisset, & si non cohabitante, saltem vicino te in domino perfrui, ad crebrum & dulce colloquium. Sed quia id non est datum, peto vt hoc ipsum, quod in Christo qua possumus simul sumus, conseruari studeas, & augeri, ac perfici, & rescripta quamuis rara, non spernere. Saluta obsequio meo sanctum fratrem Paulinianum, & omnes fratres qui tecum, ac de te, in domino gaudent. Memor nostri exaudiaris à domino in omni sancto desiderio tuo, dómine charissime & desiderantissime & honorande in Christo frater.

Vtrũ pro an.

Hieronymus Augustino, iam accepta epistola quæ calumniatur de mendacio officioso, sed dubitans etiamnum an sit Augustini, negans se responsurum, nisi certus de autore. Meminit & Ruffini ficto nomine.

Epist

Epistola. XIII.

DOmino verè sancto, ac beatissimo papæ Augustino, Hieronymus in Christo salutem. In ipso profectionis articulo, sancti filij nostri Asterij hypodiaconi necessarij mei, beatitudinis tuæ literæ superuenerũt, quibus satisfacis, te cõtra paruitatem meã librum Romam nõ misisse. Hoc nec ego factũ audieram, sed epistolæ cuiusdam quasi ad me scriptæ, per fratrem nostrũ Sysinnium diaconum, huc exemplaria peruenerunt. In quibus hortaris vt παλινῳδίαν super quodam Apostoli capitulo canam, & imiter Stesichorũ inter vituperationes & laudes Helenę fluctuantem, vt qui detrahendo oculos perdiderat, laudando receperit. Ego simpliciter fateor dignationi tuæ, licet stylus & ἐπιχειρήματα tua mihi viderentur, tamen non temere exẽplaribus literarum credendum putaui, ne fortè me respondente læsus iustè expostulares, quod probare ante debuissem tuũ esse sermonẽ, & sic rescribere. Accessit ad morã sanctæ & venerabilis Paulæ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore assedimus, penè epistolæ tuæ, vel eius qui sub tuo nomine scripserat, obliti sumus, memores illius versiculi: Musica in luctu importuna narratio. Itaq; si tua est epistola, apertè scribe, vel mitte exemplaria veriora, vt absq; vllo rancore stomachi, in scripturarum disputatione versemur, & vel nostrum emendemus errorem, vel alium frustra reprehendisse doceamus. Absit autem à me, vt quicquã de libris beatitudinis tuæ attingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, & aliena non carpere. Cæterùm optimè nouit prudentia tua, vnumquenque in suo sensu abundare, & puerilis esse iactantiæ (quod olim adolescentuli facere consueuerant) accusando illustres viros, suo nomini famam quærere. Nec tam stultus sum, vt diuersitate explanationum tuarum me lædi putem, quia nec tu læderis, si nos cõtraria senserimus. Sed illa est vera inter amicos reprehensio, si nostram peram non videntes, aliorum iuxta Persium manticam consideremus. Superest vt diligas diligentẽ, & in scripturarum campo, iuuenis senem nõ prouoces. Nos nostra habuimus tempora, & cucurrimus quantũ potuimus. Nunc te currente, & longa spatia transmeante, †nobis debetur otiũ: simúlque vt cum venia & honore tuo dixerim, ne solus mihi de poëtis aliquid proposuisse videaris, memento Daretis & Entelli: & vulgaris prouerbij, quòd bos lassus fortius figat pedẽ.

Eccle. 22. *70. dist. Vnam.* *Persius, Sed præcedenti spectatur mantica tergo.* *† ra, mittente,* *Virgil. 5. Æneid.*

Tristes

Triſtes hæc dictauimus. Vtinam mereremur cõplexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua vel diſceremus. Miſit mihi temeritate ſolita, maledicta ſua Calphurnius cognomẽto Lanarius, quę ad Africam quoque ſtudio eius didici perueniſſe. Ad quæ breuiter ex parte reſpondi, & libelli eius vobis miſi exemplaria, latius opus cum opportunum fuerit primo miſſurus tempore. In quo illud caui ne in quoquam exiſtimationem læderem Chriſtianam, ſed tantum vt delirantis imperitíque mendacium ac vecordiam cõfutarem. Memento mei ſancte ac venerabilis papa. Vide quantum te diligam, vt ne prouocatus quidem voluerim reſpondere, nec credam tuum eſſe quod in altero forte reprehenderem. Frater Communis ſuppliciter te ſalutat.

Ruffinus.

Hieronymus Auguſtino, expoſtulans de epiſtola ſeu libro illius per Italiam ſparſo, quo taxabatur locus non reſtè expoſitus in epiſtola ad Galatas, hortans Auguſtinum, vt ſi pruriat amore gloriæ, iuuenes iuuenis potius ad certamen prouocet, ſenem emeritum ſinat quieſcere.

Epiſtola XIIII.

Domino verè ſancto & beatiſsimo papæ Auguſtino, Hieronymus in domino † ſalutem. Crebras ad me epiſtolas dirigis, & ſæpe compellis vt reſpondeam cuidã epiſtolæ tuæ, cuius ad me vt ante iam ſcripſi per fratrem Syſinnium diaconũ exemplaria peruenerunt, abſque ſubſcriptione tua, & quæ primum per fratrẽ Profuturũ, ſecundo per quendam aliũ te miſiſſe ſignificas, & interim Profuturum retractum de itinere, & epiſcopum conſtitutum, veloci morte ſubtractũ: illum, cuius nomẽ retices, maris timuiſſe diſcrimina, & nauigationis mutaſſe conſilium. Quæ cum ita ſint, ſatis mirari nequeo, quomodo ipſa epiſtola, & Romæ & in Italia haberi à pleriſque dicatur, & ad me ſolum non peruenerit, cui ſoli miſſa eſt: præſertim cũ idem frater Syſinnius inter cæteros tractatus tuos dixerit eam ſe nõ in Africa, non apud te, ſed in inſula Adriæ ante hoc fermè quinquennium reperiſſe. De amicitia omnis tollenda ſuſpitio eſt, & ſic cum amico quaſi cũ altero ſe eſt loquendũ. Nonnulli familiares mei & vaſa Chriſti, quorũ Hieroſolymis & in ſanctis locis permagna copia eſt, ſuggerebant non ſimplici à te animo factum, ſed laudẽ atque rumuſculos & gloriolam populo requi-

† Chriſto.

rente, vt de nobis cresceres, vt multi cognoscerent, te prouocare, me timere: te scribere vt doctũ, me tacere vt imperitum: & tandem reperisse qui garrulitati meæ modum imponeret. Ego autem vt simpliciter fatear, dignationi tuæ, primũ idcirco respondere nolui, quia tuã liquido epistolam nõ credebam, nec vt vulgi de quibusdã prouerbium est, litum melle gladiũ. Deinde illud cauebam, ne episcopo cõmunionis meæ, viderer procaciter respondere, & aliqua in reprehendentis epistola reprehendere, præsertim cũ quędam in illa hæretica iudicarem. Ad extremum ne tu iure expostulares & diceres: Quid enim? Epistolam meam videras, & notæ tibi manus in subscriptione signa deprehẽderas, vt tam facilè amicum læderes, & alterius malicia in meã verteres cõtumeliã? Igitur, vt ante iam scripsi, aut mitte eandem epistolam tua subscriptam manu, aut senem latitantem in cellula lacessere desine. Sin autem tuam vis vel exercere vel ostentare doctrinam, quære iuuenes & disertos & nobiles, quorũ Romæ dicuntur esse quamplurimi, qui possint & audeant tecum congredi, & in disputatione sanctarum scripturarũ iugum cũ episcopo ducere. Ego quondam miles, nunc veteranus, & tuas & aliorũ debeo laudare victorias, non ipse rursus effœto corpore dimicare, ne si me frequẽter ad rescribendũ impuleris, illius recorder historiæ, quod Hannibalem iuueniliter exultantẽ Q. Maximus patiẽtia sua fregerit.

Litum melle gladium

Titus li.

Virgil. Aeg[l]o.9.

> *Omnia fert ætas, animum quoque: sæpe ego longos*
> *Cantando puerum memini me condere soles.*
> *Nunc oblita mihi tot carmina, vox quoque Mœrim*
> *Iam fugit ipsa.*

2. Reg.19

Et vt magis de scripturis sanctis loquar, Berzellai ille Galaadites, regis Dauid beneficia, omnésque delicias iuueni delegãs filio, ostendit senectutẽ hæc repetere nõ debere nec oblata suscipere. Quod autẽ iuras te aduersum me librũ nõ scripsisse, neq; Romã misisse quẽ nõ scripseris, sed si fortè aliqua in tuis scriptis reperiantur, quæ à meo sensu discrepent, non me à te læsum, sed à te scriptum quod tibi rectum videbatur. Quæso, vt me patienter audias. Non scripsisti librum, & quomodo mihi reprehensionis à te meæ, per alios scripta delata sunt? Cur habet Italia, quod tu non scripsisti? Qua ratione poscis vt rescribam ad ea quæ scripsisse te denegas? Nec tam hebes sum, vt si diuersa senseris, me à te læsum putem. Sed si mea cominus dicta reprehendas, & rationẽ scriptorum expetas, & quæ scripserim

Epistolã appellat librum.

rim

ylm emendare compellas,& ad παλινῳδίαν prouoces,& oculos mihi reddas,in hoc lęditur amicitia,in hoc necessitudinis iura violantur:Ne videamur certare pueriliter,& fautoribus inuicem vel detractoribus nostris tribuere materiam cõtendendi, hæc scribo,quia te pure & Christiane diligere cupio,nec quicquam in mea mente retinere, quod distet à labiis.Non enim conuenit,vt ab adolescẽtia vsque ad hanc ætatem,in monasteriolo cũ sanctis fratribus labore desudans, aliquid contra episcopum cõmunionis meæ scribere audeam, & eũ episcopum, quem ante cœpi amare quàm nosse, qui me prior ad amicitiã prouocauit,quem post me orientem in scripturarũ eruditione lætatus sum.Igitur aut tuum negato librum,si fortè non tuus est, & desine flagitare rescriptum ad ea quæ non scripsisti:aut si tuus est,ingenuè confitere, vt si in defensionem mei aliqua scripsero,in te culpa sit qui prouocasti, non in me qui respondere compulsus sum. Addis præterea te paratum esse, vt si quid me in tuis scriptis mouerit, aut corrigere voluero, fraternè accipias, & non solum mea in te beneuolentia gauisurum,sed vt hoc ipsum faciam deprecaris. Rursum dico quod sentio. Prouocas senem, tacentem stimulas, videris iactare doctrinam.Non est autem ætatis meæ putari maleuolum erga eum,cui magis fauorem debeo. Etsi in Euangeliis ac prophetis peruersi homines inueniunt, quod nitantur reprehendere,miraris si in tuis libris & maximè in scripturarum expositione, quæ vel obscurissimæ sunt, quædam à recti linea discrepare videantur. Et hoc dico, non quod operibus tuis quædam reprehendenda iam censeam. Neque enim lectioni eorum vnquam operam dedi, nec horum exemplariorum apud nos copia est, præter soliloquiorum tuorum libros & quosdam commentarios in psalmos, quos si vellem discutere,non dicam à me(qui nihil sum) sed à veterum Græcorum docere interpretationibus discrepare. Vale mi amice charissimè,ætate fili,dignitate parens,& hoc à me rogatus obserua, vt quicquid mihi scripseris,ad me primum facias peruenire.

Obscuritas scripturarũ.

Augustinus Hieronymo, Offensus aculeis quibusdam literarum Hieronymi,de quibus multa argutatur, blanditijs leniens sententiarum asperitatem, multis verbis deplorans inter Ruffinum & Hieronymum,tam amicos doctos, celebres, senes,& monachos,tam amarulentam discordiam incidisse, non sine graui totius ecclesię scandalo.

Epiſtola XV.

DOmino venerando & deſiderãtiſsimo fratri & compresbytero Hieronymo, Auguſtinus in domino ſalutem. Quãuis exiſtimem antequam iſtas ſumeres, veniſſe in manus tuas literas meas, quas per Dei ſeruum filium[noſtrum]Cyprianum diaconum miſi, quibus certiſsimè agnoſceres meã eſſe epiſtolam, cuius exemplaria illuc perueniſſe cõmemoraſti, Vnde iam me arbitror reſcriptis tuis velut Entellinis grandibus atq; acribus ceſtibus, tanquam audacem Daretam cœpiſſe pulſari atque verſari. Nunc tamen eis ipſis reſpondeo literis tuis, quas mihi per ſanctum filium noſtrũ Aſterium mittere dignatus es. In quibus multa in me cõperi tuæ beneuolentiſsimæ charitatis, & rurſus quædam nonnullius à me tuæ offenſionis iudicia. Itaq; vbi mulcebar legens, ibi continuo feriebar, hoc ſanè vel maximè admirans, quòd cùm dicas te exẽplaribus literarũ mearum ideo temere nõ putaſſe credendũ, ne fortè te reſpondente læſus iuſtè expoſtularem, quòd probare ante debuiſſes, meũ eſſe ſermonem, & ſic reſcribere, poſtea iubeas ſi mea eſt epiſtola, apertè me ſcribere, aut mittere exẽplaria veriora, vt abſque vlla rancore ſtomachi in ſcripturarũ diſputatione verſemur. Quo pacto enim poſſumus in hac diſputatione ſine rancore verſari, ſi me lædere paras? Aut ſi nõ paras, quomodo ego te non lædente, abs te læſus iuſtè expoſtularẽ, quòd probare ante debuiſſes, meũ eſſe ſermonem, & ſic reſcribere? Hoc eſt & ſic lædere. Niſi enim reſcribẽdo læſiſſes, ego iuſtè expoſtulare nõ poſſem. Proinde cũ ita reſcribis vt lædas, quis locus nobis relinquitur in diſputatione ſcripturarũ, ſine vllo rancore verſandi? Ego quidem abſit vt lædar, ſi mihi certa ratione volueris & potueris demonſtrare illud ex epiſtola Apoſtoli, vel quid aliud ſcripturarum ſanctarũ te verius intellexiſſe quàm me. Imò verò abſit, vt non cũ gratiarũ actione lucris meis deputem, ſi fuero te docente inſtructus, aut emendante correctus. Veruntamen tu mihi frater chariſsime, niſi te putares læſum ſcriptis meis, nõ me putares lædi poſſe reſcriptis tuis. Nullo enim modo id de te opinatus fuero, quòd nõ te arbitraris læſum, ſi ſic tamen reſcribis vt lædas. Aut ſi te nõ ſic reſcribẽte, ego propter nimiam ſtultitiã meam lædi poſſe putatus ſum, hoc ipſo læſiſti planè, quòd de me ita ſenſiſti. Sed nullo modo tu me, quẽ nunquam talẽ expertus es, temere talem crederes, qui literarũ mearum

Virg. Aeneid. 5.

ἐν φλυαρῷ.

exem

exemplaribus, etiam cum ſtylum meũ noſſes, temere credere noluiſti. Si enim non immeritò vidiſti; me iuſtè expoſtulaturum fuiſſe, ſi temere crederes eſſe literas meas, quæ non eſſent meæ: quanto iuſtius expoſtularem meipſum temere putatum talem, qualẽ me expertus nõ eſſet qui putauiſſet? Nequaquam ergo ita prolabereris, vt te nõ reſcribente quo læderer, me tamen exiſtimares nimis inſipientem, etiã tali tuo reſcripto lędi potuiſſe. Reſtat igitur vt lædere me reſcribendo diſponeres, ſi certo documento meas eſſe illas literas noſſes. Atque ita, credo quod iniuſtè me lædendum putares, ſupereſt vt agnoſcam peccatum meum, quòd prior te illis literis lęſerim, quas meas eſſe negare non poſſum. Cur itaque conor cõtra fluminis tractum, ac nõ potius veniã peto? Obſecro te ergo per manſuetudinem Chriſti, vt ſi læſi te, dimittas mihi, nec me viciſsim lædendo malum pro malo reddas. Lædes autem me, ſi mihi tacueris errorem meũ, quem fortè inueneris in factis, vel dictis meis. Nam ſi ea in me reprehenderis quæ reprehendenda non ſunt, te lædis magis quàm me: quod abſit à moribus & ſancto propoſito tuo, vt hoc facias voluntate lædendi, culpans in me aliquid dente maledico, quod mente veridica eſſe ſcis non culpandum. Ac per hoc aut beneuolo corde arguas, etiam ſi caret delicto, quem arguendum putas: aut paterno affectu mulceas, quẽ abiicere nequeas. Poteſt enim fieri vt tibi aliud videatur quàm veritas habet, dum tamen abs te aliud nõ fiat quàm charitas habet: vt & ego amiciſsimã reprehenſionem gratiſsimè accipiam, etiã ſi reprehendi nõ meruit quod rectè defendi poteſt, aut agnoſcam ſimul & beneuolentiam tuam, & culpam meã, & quantum dominus donat in alio gratus, in alio emendatus inueniar. Quid ergo, fortaſſe dura, ſed certè ſalubria verba tua, tanquã ceſtus Entelli pertimeſcam? Cædebatur ille, nõ curabatur: & ideo vincebatur, non ſanabatur. Ego autem ſi medicinalem correptionem tuã tranquillus accepero, nõ dolebo: ſi verò infirmitas velut humana mea, etiã cum veraciter arguor, nõ poteſt niſi aliquantulum contriſtari, melius tumor capitis dolet dum curatur, quàm dum ei parcitur & non ſanatur. Hoc eſt enim quod acutè vidit, qui dixit: Vtiliores eſſe plerunq; inimicos iurgantes, quàm amicos obiurgare metuẽtes. Illi enim dum rixantur, dicũt aliquãdo vera quæ corrigamus: iſti autẽ minorẽ quàm oportet exhibẽt iuſtitiæ libertatẽ, dum amicitiæ timẽt exaſperare dulcedinẽ. Quapropter etſi bos, vt

tibi videris, laſſus ſenectute fortè corporis, non vigore animi, tamen in area dominica fructuoſo labore deſudans, ecce ſum, ſi quid perperam dixi, fortius fige pedem. Non mihi eſſe debet moleſtum pondus ætatis tuæ, dummodo conteratur palea culpæ meæ. Proinde illud quod in extremo epiſtolæ tuæ poſuiſti, cùm magni deſiderij ſuſpirio vel lego vel recolo. Vtinam, inquis, mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel diſceremus. Ego autem dico, vtinã ſaltem propinquis terrarum locis habitaremus, vt ſi non poſſent miſceri noſtra colloquia, literę poſſent eſſe crebriores. Nunc verò tanto locorũ interuallo abſumus à ſenſibus noſtris, vt de illis verbis Apoſtoli ad Galatas, iuuenem me ad tuam ſanctitatem ſcripſiſſe meminerim, & ecce iam ſenex necdum reſcripta meruerim, faciliúſq; ad te exemplaria epiſtolæ meæ peruenerint, neſcio qua occaſione perueniẽte, quàm ipſa epiſtola me curante. Homo enim qui eam tunc acceperat, nec ad te pertulit, nec ad me retulit. Tantæ autem mihi in literis tuis, quæ in manus noſtras venire potuerunt, apparent res, vt nihil ſtudiorũ meorum mallem, ſi poſſem, quàm inhærere lateri tuo. Quod ego quia non poſſum, aliquem noſtrorum in domino filiorum erudiendum ad te mittere cogito, ſi etiam de hac re tua reſcripta meruero. Nam neq; in me tantum ſciẽtiæ ſcripturarum diuinarum eſt, aut eſſe iam poterit, quantum ineſſe tibi video. Et ſi quid in hac re habeo facultatis, vtcunq; impendo populo Dei. Vacare autem ſtudiis diligẽtius quàm quæ populi audiunt inſtruendis, propter eccleſiaſticas occupationes omnino nõ poſſum. Neſcio quæ ſcripta maledica ſuper tuo nomine ad Africam perueniſſe audiuimus. Accepimus tamen quod dignatus es mittere, illis reſpondens maledictis. Quo perlecto, fateor, multum dolui inter tam charas familiaréſq; perſonas, cunctis penè eccleſiis notiſsimo amicitiæ vinculo copulatas, tantum malum extitiſſe diſcordiæ. Et tu quidem quantũ tibi modereris, quãtúmq; teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictum pro maledicto, ſatis in tuis literis eminet. Veruntamen eas ipſas cùm legiſſem, contabui dolore, & obrigui timore: quid de me illa facerent, quæ in te ille ſcripſit, ſi in manus meas fortè veniſſent? Væ mundo ab ſcandalis. Ecce fit, ecce prorſus impletur quod Veritas ait: Quoniã abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorũ. Quæ ſibi enim iam fida pectora tuto refundantur? In cuius ſenſu tota ſe proiiciat ſecura dilectio?

Fatetur verum.

Ruffinus.

Legendũ arbitror,

dilectio?

dilectio? Quis deniq; amicus nō formidetur quaſi futurus inimicus, ſi potuit inter Hieronymū & Ruffinum hoc quod plangimus exoriri? O miſera & miſeranda conditio. O infida in voluntatibus amicorum ſciētia præſentium, vbi nulla eſt præſcientia futurorum. Sed quid hoc alteri de altero gemendum putem, quādo nec ipſe quidē ſibi homo eſt notus in poſterum? Nouit enim vtcunq; vix fortè nunc qualis ſit, qualis autē poſtea futurus ſit ignorat. Hæc porrò non tantum ſcientia qualis quiſq; ſit, verumetiā præſcientia qualis futurus ſit, ſi eſt in ſanctis & beatis angelis, quo modo fuerit diabolus beatus aliquādo, cùm adhuc angelus bonus eſſet, ſciēs futuram iniquitatem ſuam & ſempiternum ſupplicium, omnino non video. De qua re, ſi tamē eam noſſe opus eſt, vellem audire quid ſentias. Vide quid faciant terræ ac maria, quæ nos corporaliter dirimunt. Si hæc epiſtola mea, quā legis ego eſſem, iam mihi diceres quod quæſiui. Nunc verò quando reſcribes? quando mittes? quando perueniet? quando accipiam? Et tamen vtinam quandoq; fiat, quod tam cito fieri non poſſe quàm volumus, quāta poſſumus tolerantia ſuſtinemus. Vnde recurro ad illa verba epiſtolæ tuę dulciſsima, ſanctiq; deſiderij tui pleniſsima, & ea facio viciſsim mea. Vtinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua vel diſceremus, ſi tamen eſſe vllo modò poſſet quod ego te docerem. In his autem verbis non iam tuis tantum, ſed etiam meis vbi delector & reficior, & ipſo quāuis pendente & non attingēte, vtriuſq; noſtrū deſiderio non parua ex parte cōſolor: Ibi rurſus acerrimis dolorū ſtimulis fodior, dum cogito inter vos, quibus Deus hoc ipſum quod vterq; noſtrum optauit, largū prolixúmq; conceſſerat, vt cōiunctiſsimi & familiariſsimi mella ſcripturarū ſanctarū pariter lamberetis, tantæ amaritudinis irrepſiſſe pernitiē. quando non, vbi nō, cui non homini formidandam, cum eo tempore quo abiectis iam ſarcinis ſecularibus, iam expediti dominū ſequebamini, & in ea terra viuebatis ſimul, in qua dominus humanis pedibus ambulans: Pacē meam, inquit, do vobis, pacem meam relinquo vobis, viris ætate maturis, & in eloquio domini habitantibus vobis accidere potuit? Verè tētatio eſt vita humana ſuper terram. Heu mihi, qui vos alicubi ſimul inuenire nō poſſum, fortè vt moueor, vt doleo, vt timeo, prociderē ad pedes veſtros, flerem quātum valerem, rogarem quantū amarem: nunc vnumquenq; veſtrum pro ſeipſo, nunc vtrunq; pro alterutro, & pro

In cnius ſinū totū.

Quæſtio ocioſa.

Ioan. 14.

Iob 7.

aliis & maximè infirmis, pro quibus Christus mortuus est, qui vos tanquam in theatro vitæ huius cum magno sui periculo spectant: ne de vobis ea conscribendo spargatis, quæ quandoq; concordantes delere non poteritis, qui nunc cõcordare nolitis, aut quę concordes legere timeatis, ne iterum litigetis. Verum dico charitati tuæ, nihil me magis quàm hoc exemplum tremuisse, cùm quædam ad me in epistola tua legerem tuæ indignationis indicia, nõ tam illa de Entello & boue lasso, vbi mihi potius hilariter iocari, quàm iracũde minari visus es, quàm illud quod serio te scripsisse satis apparet: Vnde supra eloquutus sum, plus fortasse quàm debui, sed nõ plus quàm timui, vbi aisti, ne fortè læsus iustè expostulares. Rogo te, si fieri potest vt inter nos quæramus & disseramus aliquid, quo sine amaritudine discordiæ corda nostra pascantur, fiat. Si autem non possum dicere quid mihi emendãdum videatur in scriptis tuis, nec tu in meis, nisi cum suspicione inuidiæ, aut læsione amicitiæ, quiescamus ab his, & nostræ vitæ salutique parcamus. Minus certè assequatur illa quæ inflat, dum nõ offendatur illa quæ ædificat. Ego me longè esse sentio ab illa perfectione, de qua scriptum est: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Sed plane in Dei misericordia puto me posse facilè abs te petere veniam, si quid offendi: quod mihi aperire debes, vt cùm te audiero, lucreris fratrem tuum. Neq; enim quia hoc propter lõginquitatem terrarũ non potes facere inter me & te, propterea debes sinere errare me. Prorsus quod ad ipsas res, quas nosse volumus, attinet, si quid veri me tenere vel scio vel credo vel puto, in quo tu aliter sentis, quantũ dat dominus sine tua iniuria conabor asserere. Quod autem pertinet ad offensionẽ tuam, cùm te indignatum sensero, nihil aliud quàm veniam deprecabor. Nec omnino arbitror te succensere potuisse, nisi aut hoc dicerem quod non debui, aut nõ sic dicerem vt debui, quia nec miror minus nos scire inuicem, quàm scimus à coniũctissimis & familiarissimis nostris. In quorũ ego charitatem, fateor, facilè me totum proiicio, præsertim fatigatum scandalis seculi, & in ea sine vlla solicitudine requiesco. Deũ quippe illic esse sentio, in quem me securus proiicio, & in quo securus requiesco. Nec in hac mea securitate crastinũ illud humanæ fragilitatis incertum, de quo superius gemui, omnino formido. Cùm enim hominem christiana charitate flagrantẽ, eáq; mihi fidelẽ amicum factum esse sentio, quicquid ei cõsiliorũ meorum cogitationum

Iacobi 3.

tionúmq; committo,nõ homini committo, ſed illi in quo manet vt talis ſit. Deus enim charitas eſt,& qui manet in charitate,in Deo manet:quam ſi deſeruerit,tantũ faciat neceſſe eſt dolorem,quantũ manens fecerat gaudium. Veruntamẽ ex amico intimo factus inimicus,quærat ſibi potius quod fingat aſtutus, non inueniat quod prodat iratus. Hoc autem vnuſquiſq; facile aſſequitur,non occultando quod fecerit, ſed non faciẽdo quod occultare velit. Quod miſericordia Dei bonis piiſq; cõcedit,vt inter inimicos quoſlibet futuros liberi ſecuríq; verſentur,aliena peccata ſibi commiſſa non prodant, quæ prodi timeant ipſi nulla committãt. Cùm enim falſum quid à maledico fingitur, aut omnino nõ creditur,aut certè integra ſalute ſola fama vexatur. Cùm autẽ malum perpetratur,hoſtis eſt intimus, etiam ſi nullius intimi loquacitate aut lite vulgetur. Quapropter qs prudẽtium non videat,etiam tu quàm tolerabiliter feras amicisſimi quondam & familiarisſimi incredibiles nunc inimicitias,conſolante conſcientia,& quemadmodũ vel quod iactitat, vel quod à quibuſdã forſitã creditur,in ſiniſtris armis deputes, quibus non minus quàm dextris contra diabolum dimicatur? Veruntamen illum maluerim aliquo modo mitiorẽ, quàm te iſto modo armatiorem. Hoc magnũ & triſte miraculum eſt,ex amicitijs talib. ad has inimicitias perueniſſe: lætũ erit & multò maius,ex inimicitiis talibus ad priſtinã cõcordiã reuertiſſe.

1. Ioan. 4

Auguſtinus Præſidio,quem conſacerdotem appellat quum Hieronymus appellet Diaconum,ſi tamen idem eſt.

Epiſtola XVI.

DOmino beatisſimo & meritò venerando fratri & conſacerdoti Præſidio, Auguſtinus in domino ſalutem. Sicut præſens rogaui ſynceritatem tuam,nunc quoq; cõmoneo,vt literas meas ſancto fratri & com presbytero noſtro Hieronymo mittere nõ graueris. Vt autem nouerit charitas tua,quemadmodũ etiam tu illi pro mea cauſa ſcribere debeas, miſi exemplaria literarum & mearum ad ipſum, & ad me ipſius, quibus lectis pro tua ſancta prudentia facilè videas,& modum meum quem ſeruandũ putaui,& motum eius quem non fruſtra timui. Aut ſi ego quod non debui, vel quo modo non debui, aliquid ſcripſi, non ad illum de me, ſed ad meipſum potius fraterna dilectione mitte ſermonem, quo correctus petam vt ignoſcat,ſi meã culpã ipſe cognouero.

Hieronymus August. commendans illi Præsidium, & salutem iubens Alipium. Epistola XVII.

DOmino verè sancto & beatissimo Papæ Augustino Hieronymus in Christo salutē. Anno præterito per fratrem nostrum Asterium hypodiaconum dignationi tuæ epistolam miseram, promptum reddēs salutationis officium, quam tibi arbitror redditam. Nunc quoq; per sanctum fratrem meum Præsidium diaconū obsecro primum vt memineris mei. Deinde vt baiulum literarū habeas commēdatum, & mihi scias germanissimū, & in quibuscunq; necessitas postulauerit, foueas atq; sustētes, nō quod aliqua re (Christo tribuēte) indigeat, sed quòd bonorum amicitias auidissimè expetat, & se in his coniungendis maximum putet beneficium consequutum. Cur autem ad Occidentem nauigauerit, ipso poteris narrāte cognoscere. Nos in monasterio constituti, variis hincinde fluctibus quatimur, & peregrinationis molestias sustinemus. Sed credimus in eo qui dixit: Confidite, ego vici mundum, quod ipso tribuente & præsule, contra hostem diabolum victoriam consequamur. Sanctum & venerabilem fratrem nostrum papam Alipium vt meo obsequio salutes, obsecro. Sancti fratres, qui nobiscum in monasterio domino seruire festinant, oppidò te salutant. Incolumem te & memorem mei, Christus dominus noster tueatur omnipotēs, domine verè sancte & suscipiende papa.

Hieronymus Augustino, hoc agens, quanquam illi respondit de mendacio & cucurbita, tamē amicitiam oportere manere incolumem, rogátq; vt posthac abstineant ab huiusmodi quæstionibus, quæ ferè in contentionem exeunt. Epistola XVIII.

DOmino verè sancto & beatissimo Papæ Augustino Hieronymus in domino salutē. Cùm à sancto fratre nostro Firmo solicitè quærerem quid ageres, sospitem te lætus audiui. Rursum cùm tuas literas non dico sperarem, sed exigerem, nesciēte te de Africa se profectum esse dixit. Itaq; reddo tibi per eum salutationis officia, qui te vnico amore complectitur, simúlq; obsecro vt ignoscas pudori meo, quòd diu præcipienti vt rescriberem, negare non potui. Nec ego tibi, sed causæ causa respōdit. Et si culpa est respondisse, quæso vt patienter audias, multo maior est prouocasse. Sed facessant istiusmodi querimoniæ. Sit inter nos pura germanitas, & deinceps non quæstionum, sed charitatis ad nos

scripta

ſcripta mittamus. Sancti fratres, qui nobiſcum domino ſeruiunt, affatim te ſalutant. Sanctos, qui tecum Chriſti leue trahunt iugum, præcipuè ſanctum & ſuſcipiendum Papam Alipium vt meo obſequio ſalutes, precor. Incolumem te & memorem mei Chriſtus Deus noſter tueatur omnipotens. Domine verè ſancte & beatiſsime Papa, ſi legiſti librum explanationum in Ionam, puto quòd ridiculam cucurbitæ non recipias quæſtionem. Si autem amicus, qui me primus gladio petiit, ſtylo repulſus eſt, ſit humanitatis tuæ atque iuſtitiæ accuſantem reprehendere, non reſpondentem. In ſcripturarum campo ſi placet, ſine noſtro inuicem dolore ludamus.

Auguſtinus Hieronymo, accuratius reſpondet de mendacio officioſo, docens Petrum verè erraſſe, atque à Paulo verè iuréque reprehenſum: deprecatúrque veniam, quod dictis quibuſdam incautioribus Hieronymi animum offenderit, excuſans quòd nulla ſua culpa epiſtola per multorum obambularit manus, priuſquam ad eum, cui ſcripta erat, peruenerat. *Epiſtola XIX.*

Domino dilectiſsimo, & in Chriſti viſceribus honorãdo, ſancto fratri & compresbytero Hieronymo, Auguſtinus in domino ſalutem. Iampridem tuæ charitati prolixam epiſtolam miſi, reſpondens illi tuæ, quam per ſanctum filium tuum Aſterium, nunc iam non ſolum fratrem, verumetiam collegã meum miſiſſe te recolis. Quæ vtrũ in manus tuas peruenire meruerit, adhuc neſcio, niſi quòd per fratrẽ ſynceriſsimum Firmum ſcribis, Si ille qui me primum gladio petiit, ſtylo repulſus eſt, vt ſit humanitatis meæ atque iuſtitiæ accuſantem reprehendere non reſpondentem. Hoc ſolo tenuiſsimo indicio vtcunque coniicio, legiſſe te illam epiſtolam meam. In ea quippe deploraui tantam inter vos extitiſſe diſcordiam, de quorum tanta amicitia, quaquauerſum eam fama diffuderat, charitas fraterna gaudebat. Quod non feci reprehendendo in aliquo germanitatem tuam, cuius in ea re aliquam culpam me cognouiſſe non auſus ſum dicere, ſed dolendo humanam miſeriam, cuius in amicitiis mutua charitate retinendis, quãtalibet illa ſit, incerta permanſio eſt. Verùm illud malueram tuis noſſe reſcriptis, vtrum mihi veniam quam popoſceram dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quamuis hilarior quidam vultus literarum tuarũ etiã hoc me impetraſſe ſignificare videatur, ſi tamẽ poſt lectam illã miſſæ ſunt, quod in eis minimè apparet. Petis vel

potius

potius fiducia charitatis iubes, vt in scripturarum campo, sine nostro inuicem dolore ludamus. Equidem quantum ad me attinet, serio nos ista quàm ludo agere mallem. Quod si hoc verbum tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor maius aliquid expeto à benignitate viriũ tuarum, prudentiáque tam docta & otiosa, annosa, studiosa, ingeniosa diligentia, hæc tibi non tantum donante, verumetiã dictante spiritu sancto, vt in magnis & laboriosis quæstionibus, non tanquam ludentem in campo scripturarum, sed in mõtibus anhelantem adiuues. Si autẽ propter hilaritatẽ, quam esse inter charissimos disserentes decet, putasti dicendum esse, ludamus: siue illud apertum & planum sit vnde colloquimur, siue arduũ atq; difficile: hoc ipsum edoce obsecro te, quónam modo assequi valeamus, vt cùm fortè aliquid nos mouet, quod nobis etsi nõ cautius attendentibus, certè tardius intelligentibus nõ probatũ est, & quid nobis videatur contrà conamur asserere, si hoc aliquanto securiore libertate dicamus, non incidamus in suspitionẽ puerilis iactantiæ, quasi nostro nomini famã, viros illustres accusando quæramus. Si autẽ aliquid asperum quod refellendi necessitate depromptum fuerit, quo tolerabile fiat, leniore circũfundamus eloquio, ne litũ melle gladium stringere iudicemur. Nisi fortè ille modus est, quo vtrũque hoc vitiũ vel vitij suspicionẽ caueamus, si cum doctiore amico sic disputemus, vt quicquid dixerit, necesse sit approbare, nec quærendi saltem causa liceat aliquantulũ reluctari. Tum verò sine vllo timore offensionis tanquã in campo luditur, sed mirũ si nobis non illuditur. Ego enim fateor charitati tuæ, solis eis scripturarũ libris qui iam canonici appellantur, didici hũc timorẽ honorémq; deferre, vt
" nullũ eorũ autorẽ scribendo aliquid errasse firmissimè credã.
" Ac si aliquid in eis offerẽdo literis, quod videatur contrarium
" veritati, nihil aliud quàm vel mẽdosum esse codicẽ, vel inter-
" pretẽ nõ assequutũ esse quod dictũ est, vel me minimè intelle-
" xisse non ambigam. Alios autẽ ita lego, vt quãtalibet sanctita-
" te doctrináq; præpolleant, nõ ideo verum putem quia ipsi ita
" senserunt, sed quia mihi vel per illos autores canonicos, vel
" probabili ratione quod à vero non abhorreat, persuadere po-
" tuerunt. Nec te mi frater sentire aliquid aliter existimo, prorsus, inquam, non te arbitror sic legi tuos libros velle, tãquam Prophetarum vel Apostolorũ, de quorũ scriptis quod omni errore careãt, dubitare nefariũ est. Absit hoc à pia humilitate &

Dist. 9. c. ego solis.

veraci

veraci de temetipſo cogitatione, qua niſi eſſes prædirus, non vtique diceres: Vtinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel diſceremus. Quod ſi teipſum, conſideratione vitæ ac morum tuorũ, nõ ſimulatè, nõ fallaciter dixiſſe credo, quãtomagis æquũ eſt me credere Apoſtolum Paulũ non aliud ſenſiſſe quàm ſcripſerit, vbi ait de Petro & Barnaba: Cùm viderẽ quia nõ rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus: Si tu cùm ſis Iudæus, Gentiliter & nõ Iudaicè viuis, quomodo gentes cogis Iudaizare? De quo enim certus ſim quòd me ſcribendo vel loquendo nõ fallat, ſi fallebat Apoſtolus filios ſuos, quos iterum parturiebat, donec in eis Chriſtus, id eſt veritas formaretur? Quibus cùm præmiſiſſet dicens: Quæ autẽ ſcribo vobis, ecce corã Deo quia non mentior, nõ tamen veraciter ſcribebat, ſed neſcio qua diſpẽſatoriã ſimulatione fallebat, vidiſſe ſe Petrum & Barnabã non rectè ad Euangelij veritatem ingredientes, ac Petro in faciẽ reſtitiſſe, non ob aliud, niſi quòd gentes cogeret Iudaizare. At enim ſatius eſt credere Apoſtolũ Paulũ aliquid non verè ſcripſiſſe, quàm Apoſtolũ Petrum non rectè aliquid egiſſe? Hoc ſi ita eſt, dicamus (qđ abſit) ſatius eſt credere mentiri Euangelium, quàm negatũ eſſe à Petro Chriſtũ: & mentiri regnorum librũ, quàm tantum Prophetã à domino Deo tam excellenter electum, & in concupiſcenda atq; obducenda vxore aliena, cõmiſiſſe adulterium, & in marito eius necando tam horrendum homicidium. Imò verò ſanctã ſcripturã in ſummo & cæleſti autoritatis culmine collocatam, de veritate eius certus ac ſecurus legam, & in ea homines vel approbatos, vel emendatos, vel damnatos veraciter diſcam, potius quàm facta humana, dum in quibuſdam laudabilis excellentiæ perſonis aliquãdo credere timeo reprehẽdẽda, ipſa diuina eloquia mihi ſint vbiq; ſuſpecta. Manichęi plurima diuinarũ ſcripturarum, quibus eorum nefarius error clariſsima ſentẽtiarũ perſpicuitate cõuincitur, quia in alium ſenſum detorquere non poſſunt, falſa eſſe contendũt: ita tamen, vt eandẽ falſitatem non ſcribentibus Apoſtolis tribuant, ſed neſcio quibus codicũ corruptoribus, Quod tamen quia nec pluribus ſiue *† antiquioribus exemplaribus, nec præcedẽtis linguæ autoritate (vnde Latini libri interpretati ſunt) probare aliquando potuerunt, notiſsima omnibus veritate ſuperati confuſiq; diſcedũt. Itáne nõ intelligit prudẽtia ſancta tua, quãta malitiæ illorũ pateſcat occaſio, ſi non

Galat. 2. ὀρθοποδοῦσι Galat. 4. Galat. 1.

*† aliàs nec

ſi non ab aliis Apoſtolicas literas eſſe falſatas, ſed ipſos Apoſtolos falſa ſcripſiſſe dicamus? Nõ eſt, inquis, credibile, hoc in Petro Paulum, quod ipſe Paulus fecerat, arguiſſe. Non nũc inquiro quid fecerit, ſed quid ſcripſerit quæro: hoc ad quæſtionẽ quam ſuſcepi maximè pertinet, vt veritas diuinarũ ſcripturarum, ad noſtram fidẽ ædificandã memoriæ commendata, non à quibuſlibet, ſed ab ipſis Apoſtolis, ac per hoc in canonicũ autoritatis culmen recepta, ex omni parte verax atq; indubitanda perſiſtat. Nam ſi hoc fecit Petrus quod facere debuit: mentitus eſt Paulus quòd enim viderit non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij. Quiſquis enim hoc facit quod facere debet, rectè vtiq; facit. Et ideo falſum de illo dicit, qui dicit eum non rectè feciſſe, quod eũ nouit facere debuiſſe. Si autẽ verum ſcripſit Paulus, verum eſt quòd Petrus nõ rectè tunc ingrediebatur ad veritatem Euangelij. Id verò † faciebat quod facere nõ debebat: & ſi tale aliquid Paulus ipſe iam fecerat, correctũ potius etiã ipſum credam coapoſtoli ſui correctionẽ potuiſſe negligere, quàm mẽdaciter aliquid in ſua epiſtola poſuiſſe, & epiſtola qualibet, quantomagis in illa, in qua præloquutus ait: Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior. Ego quidem illud Petrũ ſic egiſſe credo, vt gentes cogeret iudaizare. Hoc enim lego ſcripſiſſe Paulum, quem mentitũ eſſe non credo, & ideo non rectè agebat hoc Petrus. Erat enim contra Euangelij veritatem, vt putarent, qui credebant in Chriſtum, ſine illis veteribus ſacramentis ſaluos ſe eſſe non poſſe. Hoc enim cõtendebant Antiochiæ, qui ex circũciſione crediderant: contra quos Paulus perſeueranter acritérque confligit. Ipſum verò Paulum non ad hoc id egiſſe, quod vel Timotheũ circuncidit, vel Cenchreis votũ perſoluit, vel Hieroſolymis à Iacobo admonitus, cũ eis qui vouerãt, legitima illa celebranda ſuſcepit, vt putari videretur per ea ſacramẽta etiã Chriſtianam ſalutẽ dari, ſed ne illa quæ prioribus, vt congruebat temporibus, in vmbris rerũ futurarũ Deus fieri iuſſerat, tãquã idolatriã Gẽtiliũ dãnare crederetur. Hoc eſt enim quod illi Iacobus ait, auditũ de illo eſſe quod diſciſsionẽ † * doceat à Moyſe. Quod vtiq; nefas eſt vt credentes in Chriſtum diſcindãtur à Propheta Chriſti, tãquã eius doctrinã deteſtãtes atq; dãnãtes, de quo ipſe Chriſtus dicit: Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi, de me enim ille ſcripſit. Attẽde enim obſecro ipſa verba Iacobi: Vides, inquit, frater quot millia ſunt in Iudæa qui crediderũt

Marginal notes: † ergo — Galat. 1. — συναγῶν. — † diſceſsionem — * Non eſt diſciſsio, ſed ἀποστασίαν, hoc eſt diſceſsio ſiue defectio.

diderunt in Chriſtum,& hi omnes æmulatores ſunt legis. Audierunt autẽ de te quia diſciſsionem†doces à Moyſe,eorũ qui per gentes ſunt Iudæorũ, dicens nõ debere circũcidere eos filios ſuos,neq; ſecũdũ cõſuetudinẽ ingredi. Quid ergo eſt? Vtique oportet cõuenire multitudinẽ, audierũt enim te superueniſſe:hoc ergo fac quod tibi dicimus, Sunt nobis viri quatuor votum habẽtes ſuper ſe, his aſſumptis ſanctifica te cum ipſis, & impẽde in eos vt radãt capita,& ſciẽt omnes quia quæ de te audierũt,falſa ſunt,ſed ſequeris & ipſe,cuſtodiẽs legẽ: de gentibus autẽ qui crediderũt,nos mãdauimus,iudicãtes nihil eiuſmodi ſeruare illos,niſi vt ſe obſeruent ab idolis immolato,& à ſanguine,& à fornicatione. Nõ,vt opinor, obſcurũ eſt & Iacobum hoc ideo monuiſſe, vt ſcirẽt falſa eſſe quæ de illo audierant,ij qui cùm Chriſtũ ex Iudæis credidiſſent,tamen æmulatores erant legis:ne per doctrinam Chriſti velut ſacrilega,nec Deo mandante cõſcripta dãnari putarentur,quæ per Moyſem patribus fuerãt miniſtrata:hoc enim de Paulo iactauerãt,non illi qui intelligebant quo animo à Iudæis fidelibus obſeruari tunc iſta deberẽt, propter cõmẽdandã ſcilicet autoritatẽ diuinam,& ſacramentorũ illorũ propheticã ſanctitatẽ, nõ propter adipiſcendã ſalutẽ,quæ iam in Chriſto reuelabatur, & per baptiſmi ſacramentũ miniſtrabatur,Sed illi hoc de Paulo ſparſerant,qui ſic ea volebãt obſeruari,tanquã ſine his in Euangelio ſalus credẽtibus eſſe nõ poſſet,Ipſum enim ſenſerãt vehementiſsimũ gratiæ prædicatorẽ,& intentioni eorũ maximè aduerſum,docentẽ non per illã hominẽ iuſtificari, ſed per gratiam Ieſu Chriſti,cuius prænũtiãdæ cauſa illæ vmbræ in lege mandatæ ſunt. Et ideo illi inuidiam & perſequutionem molientes concitare, tanquam inimicũ legis mandatorúmq; diuinorum criminabantur: cuius falſæ criminationis inuidiã congruentiùs deuitare non poſſet,quàm vt ea ipſe celebraret,quæ damnare tanquam ſacrilega putabatur: atq; ita oſtenderet nec Iudæos tunc ab eis tãquam à nefariis prohibendos, nec gentiles ad ea tanquam ad neceſſaria compellendos. Nam ſi reuera ſic ea reprobaret,quẽadmodũ de illo auditum erat, & ideo celebranda ſuſciperet,vt actione ſimulata ſuã poſſet occultare ſententiã,nõ ei diceret Iacobus,Et ſciẽt omnes,ſed diceret,Et putabunt omnes,quoniam quæ de te audierũt falſa ſunt: præſertim quia in ipſis Hieroſolymis Apoſtoli iam decreuerant, ne quiſquã gentes cogeret iudaizare:nõ autẽ decreuerãt, ne quiſquam

†diſciſsionem

Omittit ſuffocatũ.

Ceremoniæ.

quam tunc Iudæos Iudaizare prohiberet, quamuis etiã ipſos iam doctrina Christiana nõ cogeret. Proinde ſi poſt hoc Apoſtolorum decretum Petrus habuit illam in Antiochia ſimulationem, qua gentes cogeret Iudaizare, quo iam nec ipſe cogebatur, quãuis propter commendanda eloquia Dei, quæ Iudæis ſunt credita, nõ prohibebatur: quid mirũ ſi conſtringebat eum Paulus liberè aſſerere, quod cũ cæteris Apoſtolis ſe Hieroſolymis decreuiſſe meminerat? Si autem hoc (quod magis arbitror) ante illud Hieroſolymitanũ conciliũ Petrus fecit, nec ſic mirum eſt, quòd eum volebat Paulus nõ timidè obtegere, ſed fidẽter aſſerere quod eũ pariter ſentire iam nouerat: ſiue quod cum eo cõtulerat Euãgeliũ: ſiue quod in Cornelij Centurionis vocatione etiã diuinitus eum de hac re admonitũ acceperat: ſiue quod antequam illi, quos timuerat, veniſſent Antiochiam, cum gentibus eum conueſci viderat. Neq; enim negamus in hac ſententia fuiſſe iam Petrũ, in qua & Paulus fuit. Non itaq; tunc eum quid in ea re verum eſſet docebat, ſed eius ſimulationem, qua gentes iudaizare cogebãtur, arguebat: non ob aliud, niſi quia ſic illa omnia ſimulatoria gerebantur, tanquã verum eſſet quod illi dicebãt, qui ſine circuncisione prępucij atq; aliis obſeruationibus vmbræ futurorum putabãt, credentes ſaluos eſſe non poſſe. Ergo & Timotheũ circuncidit propterea, ne Iudæis, & maximè cognationi eius maternæ ſic viderẽtur qui ex gentibus in Chriſtum crediderãt, deteſtari circuncisionẽ, ſicut idololatria deteſtanda eſt, cùm illam Deus fieri pręceperit, hãc Satanas perſuaſerit. Et Titum propterea non circũcidit, ne occaſionem daret eis, qui ſine vlla † circũciſione dicebant credentes ſaluos eſſe non poſſe, & ad deceptionẽ gentium hoc etiam Paulũ ſentire iactarent. Quod ipſe ſatis ſignificat, vbi ait: Sed neq; Titus, qui mecũ erat, cùm eſſet Græcus, compulſus eſt circuncidi: propter ſubintroductos autẽ falſos fratres, qui ſubintroierant perſcrutari libertatẽ noſtrã, vt nos in ſeruitutẽ redigerent, quibus nec ad horam ceſsimus ſubiectioni, vt veritas Euangelij permaneat apud nos. Hic apparet quid eos captare intellexerit, vt nõ faceret quod in Timotheo fecerat, & ꝙ ea libertate facere poterat, qua oſtẽderat illa ſacramẽta nec tãquã neceſſaria debere appeti, nec tanquam ſacrilega debere damnari. Sed cauendum eſt videlicet in hac diſputatione, ne ſicut Philoſophi quædã facta hominũ media dicamus inter rectè factum & peccatum, quæ neq; in rectè factis, neque in peccatis numer

11. q. 9. ſententiã.

† illa

Galat. 2.

numerentur, & vrgeamur eo, quod obseruare legis ceremonias, nō potest esse indifferens, sed aut bonum, aut malum: Vt si bonū dixerimus, eas nos quoque obseruare cogamur: si autem malum, nō verè, sed simulatè ab Apostolis obseruatas esse credamus. Ego verò Apostolis non tam exemplū philosophorum timeo, quando & illi in sua disputatione veri aliquid dicunt, quàm forensium aduocatorū, quando in alienarum causarum actione mentiuntur. Quorum similitudo, si in ipsa expositione epistolæ ad Galatas ad confirmandam simulationem Petri & Pauli putata est decenter induci, quid ego apud te timeam nomen philosophorum: qui non propterea vani sunt, quia omnia falsa dicunt, sed quia & falsis plerisque confidunt, & vbi vera inueniuntur dicere, à Christi gratia, qui est ipsa veritas, alieni sunt. Cur autem nō dicam præcepta illa veterum sacramentorum nec bona esse, quia non eis homines iustificantur: vmbræ enim sunt, prænunciantes gratiā quia iustificamur: nec tamen mala, quia diuinitus præcepta sunt, temporibus personísque congruentia, cum me adiuuet etiā prophetica sententia, quæ dicit Deus se illi populo dedisse præcepta nō bona. Fortè enim propterea non dixit mala, sed tantū non bona, id est non talia, vt illis homines boni fiant, aut sine illis boni nō fiant. Vellem me doceret benigna synceritas tua, vtrū simulatè quisquā sanctus orientalis, cùm Romam venerit, ieiunet sabbato, excepto illo die paschalis vigiliæ? Quod si malum esse dixerimus, non solū Romanam Ecclesiā, sed etiam multa ei vicina, & aliquanto remotiora damnabimus, vbi mos idem tenetur & manet. Si autem nō ieiunare sabbato malum putauerimus, tot ecclesias orientis, & multo maiorem orbis Christiani partē, qua temeritate criminabimur? Placétne tibi vt medium quiddam esse dicamus, quod tamen acceptabile sit ei, qui hoc non simulatè, sed congruenti societate atque obseruantia fecerit? Et tamen nihil inde legimus in canonicis libris præceptū esse Christianis: quantomagis illud malum dicere nō audeo, quod Deū præcepisse ipsa Christiana fide negare nō possum, qua didici, nō eo me iustificari, sed gratia Dei, per Iesum Christū dominum nostrum? Dico ergo circūcisionē præpucij, & cætera huiusmodi, priori populo per testamentum quod vetus dicitur, diuinitus data, ad significationem futurorū, quæ per Christū oportebat impleri, quibus aduenientibus, remansisse illa Christianis legenda tantū ad intelligentiā præmissæ prophetiæ, non autem

Dis. 12. Illa.

necessariò facienda quasi adhuc expectandum esset, vt veniret fidei reuelatio, quæ his significabatur esse ventura. Sed quãuis gentibus imponenda nõ essent, non tamen sic debuisse auferri à consuetudine Iudæorũ, tanquam detestanda atq; damnanda. Sensim proinde atque paulatim feruente sanè prædicatione gratiæ Christi, qua sola nossent credentes se iustificari saluósque fieri, non illis vmbris rerum antea futurarũ, tunc iam venientium atque præsentiũ, vt in illorum Iudæorũ vocatione, quos præsentia carnis domini, & Apostolica tempora sic inuenerant, omnis illa actio consumeretur vmbrarũ: hoc eis suffecisse ad commendationem, vt non tanquã detestanda, & similis idololatriæ vitaretur, vltra verò non haberet progressum, ne putaretur necessaria tanquã vel ab illa salus esset, vel sine illa esse non posset. Quod putauerunt hæretici, qui dum volunt & Iudęi esse & Christiani, nec Iudęi nec Christiani esse potuerũt. Quorum sententiã mihi cauendam, quãuis in ea nunquã fuerim, tamen beneuolentissimè admonere dignatus es. In cuius sententiæ nõ consensionem sed simulationẽ Petrus timore inciderat, vt de illo Paulus verissimè scriberet, quod eũ vidisset non rectè ingredientem ad veritatem Euãgelij, eíque verissimè diceret quod gentes Iudaizare cogebat: Quod Paulus vtique nõ cogebat, ob hoc illa vetera veraciter vbi opus esset obseruans, vt damnanda nõ esse monstraret: prædicans tamen instanter non eis, sed reuelata gratia fidei, fideles saluos fieri, ne ad ea quenquã velut necessaria ſ suscipienda ſ compelleret. Sic autem credo Apostolum Paulum veraciter cuncta illa gessisse, nec tamen nunc quenquã factum ex Iudæo Christianũ, vel cogo vel sino talia veraciter celebrare, sicut nec tu cui videtur Paulus ea simulasse, cogis istũ vel finis talia simulare. An vis vt etiã ego dicã hanc esse summã quæstionis, imò sententiæ tuæ, vt post Euangeliũ Christi, bene faciant credẽtes Iudæi, si sacrificia offerant quæ obtulit Paulus, si filios circũcidant, si sabbatum obseruẽt, vt Paulus in Timotheo, & omnes obseruare Iudæi, dum hęc simulatè ac fallaciter agant? Hoc si ita est, nõ iam in hæresim Hebionis, vel eorũ quos vulgo Nazareos nuncupant, vel quãlibet aliã veterem, sed nescio in quã nouam delabimur, quæ sit eo perniciosior, quo nõ errore sed proposito est ac voluntate fallaci. Quod si respondeas, vt te ab hac purges sententia, tũc Apostolos ista laudabiliter simulasse, ne scãdalizarentur infirmi qui ex Iudęis multi crediderãt, & ea respuẽda

nond

nondum intelligebant. Nunc verò cõfirmata per tot gẽtes doctrina gratiæ Chriſtianæ, † confirmata etiã per omnes Chriſti ecclesias lectione legis & prophetarum, quomodo hæc intelligenda nõ obſeruanda recitentur, quiſquis ea ſimulando agere voluerit, θ videatur θ inſanire: cur mihi nõ licet dicere Apoſtolum Paulũ, & alios rectæ fidei Chriſtianos, tunc illa vetera ſacramenta paululũ obſeruando veraciter cõmendare debuiſſe, ne putarentur illæ propheticæ ſignificationis obſeruationes à piiſsimis patribus cuſtoditæ, tanquã ſacrilegia diabolica à poſteris deteſtatæ? Iam enim cũ veniſſet fides quæ prius illis obſeruationibus prænunciata, poſt mortem & reſurrectionẽ domini reuelata eſt, amiſerant tanquã vitam officij ſui. Veruntamen ſicut defuncta corpora neceſſariorum officiis deducenda erant quodãmodo ad ſepulturã, nec ſimulatè ſed religioſè, non autem deſerenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus tanquã canum morſibus proiicienda. Proinde nunc quiſquis Chriſtianorũ, quãuis ſit ex Iudęis ſimiliter ea celebrare voluerit, tanquam ſopitos cineres eruens, nõ erit pius deductor vel baiulus corporis, ſed impius ſepulturæ violator. Fateor ſanè in eo, quod epiſtola mea cõtinet, quod ideo ſacramenta Iudęorum Paulus celebranda ſuſceperat, cũ iam Chriſti eſſet Apoſtolus, vt doceret non eſſe perniciosa iis qui ea vellent, ſicut à parentibus per legẽ acceperant, cuſtodire: minus me poſuiſſe, illo duntaxat tẽpore, quo primũ fidei gratia reuelata eſt. Tunc enim hoc nõ erat perniciosum, progreſſu verò temporis erat perniciosum, niſi θ illæ obſeruationes ab omnibus Chriſtianis desererentur: ne ſi tũc fierent: nõ diſcerneretur quod Deus populo ſuo per Moyſem præcepit, ab eo quod in templis dæmoniorũ ſpiritus immundus inſtituit. Proinde potius culpãda eſt negligẽtia mea, quia hoc nõ addidi, quã obiurgatio tua. Verũtamen longe antequã literas tuas accepiſſem, ſcribens contra Fauſtũ Manichæum quomodo eundẽ locum, quãuis breuiter explicauerim, & hoc illic nõ prætermiſerim, & legere poterit ſi non dedignetur benignitas tua, & à chariſsimis noſtris, per quos nũc hęc ſcripta miſi, quomodo volueris tibi fides fiat, illud me ante dictaſſe: mihíque de animo meo crede, quod corã Deo loquẽs iure charitatis expoſco, nunquã mihi viſum fuiſſe, etiã nũc Chriſtianos ex Iudæis factos, ſacramẽta illa vetera quolibet affectu cęlebrare, & quouis animo debere ab eis nullomodo coli: † cũ illud de Paulo ſemper ita ſenſerim, ex quo illius

† Chriſti.

2. Retr. 7.

† affectu celebrari debere, aut eis vllo modo licere.

literæ innotuerunt, sicut nec tibi videtur hoc tēpore, cuiquam esse simulanda ista, cum hoc fecisse Apostolos credas. Proinde sicut tu è contrario loqueris, & licet reclamante (sicut scribis) mundo, libera voce pronuntias ceremonias Iudæorū, & perniciosas esse & mortiferas Christianis, & quicūque eas obseruauerit, siue ex Iudæis siue ex gentibus eū in barathrum diaboli deuolutum, Ita ego hanc vocem tuā omnino cōfirmo, & addo: Quicūque eas obseruauerit, siue ex Iudæis siue ex gentibus, non solū veraciter, verumetiā simulatè, eum in barathrū diaboli deuolutum. Quid quæris amplius? Sed sicut tu simulationem Apostolorum ab huius temporis ratione secernis, ita ego Pauli Apostoli veracem tunc in his omnibus conuersationem ab huius temporis, quāuis minimè simulata ceremoniarū Iudaicarum obseruatione secerno: quoniā tunc fuit approbanda, nunc detestanda. Ita quāuis legerimus: Lex & prophetæ vsque ad Ioannem baptistā, & quia propterea quærebāt Iudæi Christum interficere, quia non solū soluebat sabbatū, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo: & quia gratiam pro gratia accepimus, & quoniam lex per Moysem data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est, Et per Hieremiā promissum est daturum Deū testamentum nouum domui Iuda, non secundū testamentum, quod disposuit patribus eorū: non tamen arbitror ipsum dominū fallaciter à parentibus circuncisum. Aut si hoc propter ętatem minimè prohibebat, nec illud arbitror eū dixisse fallaciter leproso, quem certè nō illa per Moysem præcepta obseruatio, sed ipse mundauerat: Vade & offer pro te sacrificiū quod præcepit Moyses in testimoniū illis. Nec fallaciter ascendit ad diē festū, vsqueadeo nō causa ostentationis coram hominibus, vt non euidenter ascēderit, sed latenter. At enim dixit idem Apostolus: Ecce ego Paulus dico vobis quia si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodesse Christū? An quia hoc fallaciter factū est, ideo non obfuit? At ipse hoc nō posuit: nec ait, Si circūcidamini veraciter, sicut nec fallaciter, sed sine vlla exceptione dixit: Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Sicut ergo tu vis hic locū dare sententiæ tuæ, vt velis subintelligi nisi fallaciter, ita nō impudenter flagito, vt etiā nos illic intelligere sinas eis dictū: Si circuncidamini, qui propterea volebant circuncidi, quod aliter se putabāt in Christo saluos esse nō posse. Hoc ergo animo,

Luc.16. *Ioan.5.* *Ioan.1.* *Hiere.31.* *Galat.5.*

hac

hac voluntate, iſta intentione quiſquis tunc circuncidebatur, Chriſtus ei nihil omnino proderat. Sicut alibi apertè dicit: Nam ſi per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt? Hoc ergo declarat, & quod ipſe cõmemoraſti: Euacuatī eſtis à Chriſto, qui lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Illos itaque arguit qui ſe iuſtificari in lege credebant, nõ qui legitima illa in eius honore, à quo mandata ſunt, obſeruabant, intelligentes & qua * prænuntiandæ veritatis ratione mãdata ſint, & quouſque debeant perdurare. Vnde eſt illud quod ait: Si ſpiritu ducimini, non adhuc eſtis ſub lege: vnde velut colligis apparere, qui ſub lege eſt, non eſt diſpenſatiue, vt noſtros putas voluiſſe maiores, ſed verè vt ego intelligo, eũ ſpiritum ſanctũ nõ habere, magna mihi videtur quæſtio, quid ſit eſſe ſub lege ſic, quemadmodũ Apoſtolus culpat. Neq; enim hoc eum propter circũciſionẽ arbitror dicere, aut illa ſacrificia, quæ tũc facta à patribus: nunc à Chriſtianis non fiunt, & cætera huiuſmodi, ſed hoc ipſum etiã quod lex iubet: Non cõcupiſces: quod fatemur certè Chriſtianos debere obſeruare, atq; Euãgelica maximè illuſtratione prædicari. Legẽ dicit eſſe ſanctã, & mandatũ ſanctum & iuſtũ, & bonũ. Deinde ſubiungit: Quod ergo bonũ eſt mihi factum eſt mors? Abſit, Sed peccatum vt appareat peccatũ, per bonum mihi operatum eſt mortem, vt fiat ſupra modum peccator, aut peccatũ per mandatum. Quod autem hic dicit, peccatum per mandatum fieri ſupra modũ, hoc alibi ait: Lex ſubintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. Et alibi, cùm ſuperius de diſpenſatione gratiæ loqueretur, quod ipſa iuſtificet: velut interrogans ait: Quid ergo lex? Atque huic interrogationi cõtinuo reſpondit: Præuaricationis gratia poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſſum eſt. Hos ergo damnabiliter dicit eſſe ſub lege, quos reos facit lex, non implentes legem, dum nõ intelligendo gratiæ beneficiũ ad faciẽda Dei præcepta, quaſi de ſuis viribus ſuperba elatione præſumunt. Plenitudo enim legis charitas. Charitas verò Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, non per noſipſos, ſed per ſpiritũ ſanctũ qui datus eſt nobis. Sed huic rei quantũ ſatis eſt explicandæ, prolixior fortaſſe & ſui proprij voluminis ſermo debetur. Si ergo illud quod lex ait: Non concupiſces, ſi humana infirmitas gratia Dei adiuta non fuerit, ſub ſe reum tenet, & præuaricatorem potius damnat, quàm liberat peccatorem, quanto magis illa quæ ſignifica-

Galat. 2.
Aliàs quia.
Rom. 7.
Rom. 5.
Galat. 3.
Rom. 13.
Rom. 5.

tionis causa præcepta sunt, circũcisio & cætera, quæ reuelatione gratiæ latius innotescente necesse fuerat aboleri, iustificare neminem poterant? Non tamen ideo fuerant tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cùm ipsa gratia iam cœperat reuelari, quæ vmbris talibus fuerat prænuntiata: sed permittenda paululum eis maximè qui ex illo populo cui data sunt venerant. Postea verò tanquã cum honore sepulta sũut, à Christianis omnibus irreparabiliter deserenda. Hoc autem quod dicis, non dispẽsatiue vt nostri voluere maiores, quid sibi vult oro te? Aut enim hoc est quod ego appello officiosum mẽdacium, vt hæc dispensatio sit officiũ velut honeste mentiendi: aut quid aliud sit omnino non video, nisi fortè addito nomine dispensationis fiat, vt mendacium non sit mendacium. Quod si absurdũ est, cur ergo non apertè dicis officiosum mendacium defendendum, nisi fortè nomen te mouet, quia non tam vsitatum est in Ecclesiasticis libris vocabulum officij, quod Ambrosius noster nõ timuit, qui suos quosdam libros vtilium præceptionũ plenus, de officiis voluit appellare? An si officiose mentiatur quisq; culpandus est, si dispensatiue approbandus? Rogo te mentiatur vbi legerit qui hoc putat, quia & in hoc magna quæstio est, sit ne aliquando mentiri viri boni, imò viri Christiani, qualibus dictum est, Sit in ore vestro, est est, non non, vt non sub iudicio decidatis. Et qui cum fide audiunt: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Sed, vt dixi, & alia & magna quæstio est: eligat quod voluerit qui hoc existimat vbi mentiatur, dum tamen à scribentibus autoribus sanctarum scripturarum & maximè canonicarum, inconcussè credatur & defendatur omnino abesse mendacium: ne dispensatores Christi de quibus dictum est, Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, tanquam magnum aliquid sibi fideliter didicisse videantur, pro veritatis dispensatione mentiri, cùm ipsa fides, in Latino sermone ab eo dicatur appellata, quia fit quod dicitur. Vbi autem fit quod dicitur, mentiendi vtiq; non est locus. Fidelis igitur dispensator Apostolus Paulus, proculdubio nobis exhibet in scribendo fidem, quia veritatis dispensator erat, non falsitatis. Ac per hoc verum scripsit vidisse se Petrum non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij, eiq; in faciem restitisse, quòd gentes cogeret Iudaizare. Ipse verò Petrus, quod à Paulo fiebat vtiliter libertate charitatis, sancta ac benigna pietate humilitatis accepit: atq; ita rarius & sanctius exemp-

Dispẽsatio

Ambrosius.

Matt. 5.

Psal. 5.

1. Cor. 4.

Fides.

exemplum posteris præbuit, quo non dedignarētur, sicubi fortè recti tramitem reliquissent, etiam à posterioribus corrigi, quàm Paulus, quo confidenter auderent etiam minores maioribus pro defendenda Euangelica veritate salua fraterna charitate resistere. Nam cùm satius multo sit à tenendo itinere in nullo quàm in aliquo declinare, multo est tamē mirabilius & laudabilius libenter accipere corrigentē, quàm audacter corrigere deuiātem. Est laus itaq; iustæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro: quæ quantum mihi pro modulo meo videtur, magis fuerat aduersus calumniantē Porphyrium defendenda, quā vt ei daretur obtrectādi maior occasio, qua multo mordacius criminaretur Christianos fallaciter vel suas literas scribere, vel Dei sui sacramēta tractare. Flagitas à me vt aliquem saltem vnum ostendam, cuius in hac re sententiam sim sequutus, cùm tu tam plures nominatim commemoraueris, qui te in eo quod adstruis, præcesserunt, petens vt in eo, si te reprehendo errantem, patiar te errare cum talibus: quorum ego fateor, neminem legi, sed cùm sint fermè sex vel septem, horum quatuor autoritatem tu quoque infringis, Nam Laodicenum, cuius nomen taces, de ecclesia dicis nuper egressum, Alexandrum autem veterem hæreticum: Origenem verò ac Didymum, reprehensos abs te lego in recentioribus opusculis tuis, & non mediocriter, nec de mediocribus quæstionibus, quamuis Origenem mirabiliter ante laudaueris. Cùm his ergo errare puto quia nec teipse patieris, quamuis hoc perinde dicatur, ac si in hac sententia non errauerint. Nam quis est qui se velit cum quolibet errare? Tres igitur restāt, Eusebius Emissenus, Theodorus Heracleotes, & quem paulopòst commemoras, Ioannes, qui dudum in pontificali gradu Constantinopolitanam rexit ecclesiam. Porrò si quæras vel recolas quid hinc senserit noster Ambrosius, quid noster itidem Cyprianus, inuenies fortasse nec nobis defuisse, quos in eo quod asserimus sequeremur: quanquam sicut paulo antè dixi, tantummodo scripturis canonicis hanc ingenuam debeam seruitutem, qua eas solas ita sequar, vt cōscriptores earum nihil in eis omnino errasse, nihil fallaciter posuisse nō dubitem. Proinde cùm quæro tertium, vt tres etiam ego tribus opponam, possem quidem (vt arbitror) facilè reperire si multa legissem, veruntamen ipse mihi pro his omnibus, imò supra hæc omnes Apostolus Paulus occurrit. Ad ipsum confugio, ad ipsum omnes † quid aliud

† *ab omnibus.*

† literarũ eius tractatorib. * scripsit.

sentiunt literalibus suis tractatibus† prouoco, ipsum interrogans interpello & requiro, in eo quod scriptũ est * ad Galatas, vidisse se Petrum non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij, eiq; in faciem propterea restitisse, quod illa simulatione gẽtes iudaizare cogebat. Vtrum verum scripserit, an fortè nescio qua dispẽsatiua falsitate mentitus sit. Et audio eum paulò superius in eiusdem narrationis exordio, religiosa voce mihi clamãtem, Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior. Dent veniam quilibet aliud opinãtes, ego magis credo tanto Apostolo in suis & pro suis literis iuranti, quàm cuiquam doctissimo de alienis literis disputanti. Nec dici timeo sic Paulum defendere, quod nõ simularit errorem Iudæorum, sed verè fuerit in errore: quoniam neq; simulabat errorẽ, qui libertate Apostolica, sicut illi tempori congruebat, vetera illa sacramenta, vbi opus erat agendo, cõmendabat ea, non Satanæ versutia decipiendis hominibus, sed Dei prouidentia prænuntiandis rebus futuris prophetice constituta. Nec verè fuerat in errore Iudęorum, qui non solùm nouerat, sed etiam instãter & acriter prædicabat eos errare, qui putabãt gentibus imponenda, vel iustificationi quorumcunq; fideliũ necessaria. Quod autem dixi eum factum Iudæis tãquam Iudæum, & tanquã gentilem gentilibus, non mentientis astu, sed compatiẽtis affectu, quemadmodum dixerim parum mihi visus es attendisse, imò ego fortasse non satis hoc explanare potuerim. Neq; enim hoc ideo dixi, quod misericorditer illa simulauerit, sed quia sic ea non simulauit, quæ faciebat similia Iudæis quemadmodũ nec illa, quæ faciebat similia gentibus, quæ tu quoq; commemorasti, atq; in eo me quod non ingrate fateor adiuuisti. Cùm enim abs te quæsissem in epistola mea, quo modo putetur, ideo factus Iudæis tanquã Iudæus, quia fallaciter suscepit sacramenta Iudæorum, cùm & gentibus tanquam gentilis factus sit, nec tamen suscepit fallaciter sacrificia gentiũ: tu respondisti, in eo factum gentibus tãquam gentilẽ, quòd præpucium receperit, quòd indifferenter permiserit vesci cibis, quos damnãt Iudæi: Vbi ego quæro, vtrũ & hoc simulatè fecerit? Quod si absurdissimum atq; falsissimũ est: Sic ergo & illa, in quibus Iudæorum consuetudini cõgruebat libertate prudenti, non necessitate seruili, aut quod est indignius dispensatione fallaci potius quàm fideli. Fidelibus enim & iis qui cognouerunt veritatem, sicut ipse testatur, nisi fortè & hic fallit omnis creatura Dei bona

est, &

eſt,& nihil abiiciendum, quod cum gratiarum actione accipitur. Ergo & ipſi Paulo non ſolùm viro,verũetiam diſpenſatori maximè fideli,nõ ſolùm cognitori, verumetiam doctori veritatis, omnis vtiq; in cibis creatura Dei non ſimulatè ſed verè bona erat.Cur igitur nihil ſimulatè ſuſcipiẽdo ſacrorum ceremoniarúmq; gentilium,ſed de cibis & præputio vera ſentiẽdo atq; docendo,tamen tanquã gentilis factus eſt gentibus,& non potuit fieri tanquam Iudæus Iudæis,niſi fallaciter ſuſcipiendo ſacramenta Iudæorum? Cur oleaſtro inſerto ſeruauit diſpẽſationis veracẽ fidem,& naturalibus ramis, non extra, ſed in arbore conſtitutis, neſcio quod diſpenſatoriæ ſimulationis velamen obtendit?Cur factus tãquam gentilis gentibus,quod ſentit docet,quod ait ſentit:Factus autem tãquam Iudæus Iudæis, aliud in pectore claudit , aliud promit in verbis , in factis , in ſcriptis ? Sed abſit hoc ſapere. Vtriſq; enim debebat charitatẽ de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus eſt,vt omnes lucrifàceret,non mẽtientis aſtu,ſed compatientis affectu,Id eſt,non omnia mala hominum fallaciter agendo, ſed aliorum omnium malis omnibus, tanquam ſi ſua eſſent,miſericordis medicinę diligentiã procurando.Cùm itaq; illa teſtamenti veteris ſacramenta etiam ſibi agenda minimè recuſabat,nõ miſericorditer fallebat,ſed omnino nõ fallens,atq; hoc modo à domino Deo illa vſq; ad certi temporis diſpenſationem iuſſa eſſe cõmendans,à ſacrilegis ſacris gentium diſtinguebat. Tunc autẽ non mentientis aſtu,ſed compatientis affectu,Iudæis tanquã Iudæus fiebat,quando eos ab illo errore,quo vel in Chriſtũ credere nolebant,vel per vetera ſacerdotia ſua ceremoniarúmq; obſeruationes,ſe à peccatis poſſe mundari fieríq; ſaluos exiſtimabãt,ſic liberare cupiebat, tanquam ipſe illo errore teneretur , Diligens vtiq; proximum tanquam ſeipſum, & hæc aliis faciens, quæ ſibi ab aliis fieri vellet,ſi hoc illi opus eſſet.Quod cùm dominus monuiſſet adiunxit:Hæc eſt enim lex & prophetæ.Hunc compatiẽtis affectum,in eadem epiſtola ad Galatas præcipit dicẽs: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpiritales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, attendens teipſum ne & tu tenteris. Vide ſi non dixit,fieri tanquã ille,vt illum lucrifacias.Non vtiq; vt ipſum delictum fallaciter ageret, aut ſe id habere ſimularet, ſed vt in alterius delicto, quid etiã ſibi accidere poſſet,attenderet, atq; ita alteri tanquã ſibi ab altero vel-

1.Cor.9.

Matt.22

Gala.6.

let, misericorditer subueniret, hoc est, non mentientis astu, sed compatientis affectu: sic Iudæo, sic gentili, sic cuilibet homini Paulus in errore, vel peccato aliquo constituto, non simulando quod non erat, sed compatiendo quia esse potuisset, tanquã qui se hominẽ cogitaret, omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret. Teipsum si placet obsecro te paulisper intuere, teipsum inquã erga memeipsum & recole, vel si habes conscripta relege verba tua in illa epistola quam mihi per fratrem nostrum, iam collegam meum Cyprianũ breuiorẽ misisti, quàm veraci, quàm germano, quã pleno charitatis affectu, cùm quædam me in te commisisse expostulasses grauiter subiunxisti, In hoc læditur amicitia, In hoc necessitudinis iura violantur, ne videamur certare pueriliter, & fautoribus inuicẽ, vel detractoribus nostris tribuere materiam contendendi. Hæc abs te verba, non solùm ex animo dicta sentio, verũetiam benigno animo ad consulendum mihi. Deniq; addis quod etiam si non adderes appareret, & dicis: Hæc scribo quia purè & Christianè diligere te cupio, nec quicquã in mea mente retinere quod distet à labiis. O vir sancte mihiq; (vt Deus videt animã meã) veraci corde dilecte, hoc ipsum quod posuisti in literis tuis, quod te mihi exhibuisse non dubito, hoc ipsum omnino Apostolum Paulum credo exhibuisse in literis suis, nõ vni cuilibet homini, sed Iudæis & Græcis, & omnibus gentibus filiis suis quos in Euangelio genuerat, & quos [iterum] pariẽdos parturiebat, & deinde posterorũ tot milibus fidelium Christianorum, propter quos illa memoriæ mandabatur epistola, vt nihil in sua mente retineret, quod distaret à labiis. Certè factus es etiã tu tãquam ego, non mentientis astu, sed compatiẽtis affectu, cùm cogitares tam me nõ reliquendũ in ea culpa in quam me prolapsum existimasti, quàm nec te velles, si eo modo prolapsus esses. Vnde agens gratias beneuolæ menti erga me tuæ, simul posco vt etiam mihi non succenseas, quod cùm in opusculis tuis aliqua me mouerent, motũ meum intimaui tibi, hoc erga me ab omnibus seruari volens, quod erga te ipse seruaui, vt quicquid improbandũ putant in scriptis meis, nec laudent subdolo pectore nec ita reprehendant apud alios, vt taceant apud me, Hinc potius existimans lædi amicitiam & necessitudinis iura violari. Nescio enim verũ Christianæ amicitiæ putandæ sint in quibus magis valet vulgare prouerbium: Obsequium amicos, veritas odium parit, quàm ecclesiasticũ: Fideliora sunt vulnera amici,

Terẽtius.
Prou. 27.

quàm

quàm voluntaria oſcula inimici. Proinde chariſsimos noſtros qui noſtris laboribus ſyncerißimè fauent, hoc potius quanta poſſumus inſtantia doceamus, quo ſciant fieri poſſe, vt inter chariſsimos aliquid alterutro ſermone contradicatur, nec tamen charitas ipſa minuatur, nec veritas odiũ pariat, quæ debetur amicitiæ, ſiue illud verũ ſit quod cõtradicitur, ſiue corde veraci qualecunq; ſit dicitur, nõ retinendo in mente quod diſtet à labiis. Credant itaq; fratres noſtri familiares tui, quibus teſtimonium perhibes quod ſint vaſa Chriſti, me inuito factum, nec mediocrem de hac re dolorẽ ineſſe cordi meo, quod literæ meæ prius in multorum manus venerũt, quàm ad te ad quem ſcriptę ſunt peruenire potuerunt. Quo autem modo id acciderit, & longum eſt enarrare, & niſi fallor ſuperfluum, cùm ſufficiat ſi quid mihi in hoc creditur, non eo factũ animo quo putatur, nec omnino meæ fuiſſe voluntatis aut diſpoſitionis aut conſenſionis aut ſaltem cognitionis vt fieret. Hoc ſi non credunt, quod teſte Deo loquor, quid amplius faciam non habeo. Ego tamen, abſit vt eos credam hæc tuæ ſanctitati maleuola mente ſuggerere, ad excitandas inter nos inimicitias, quas miſericordia domini Dei noſtri auertat à nobis, ſed ſine vllo nocendi animo, facilè de homine humana vitia ſuſpicari. Hoc enim me de illis æquũ eſt credere, ſi vaſa ſunt Chriſti, non in contumeliã, ſed in honorẽ facta & diſpoſita in domo magna à Deo in opus bonum. Quod ſi poſt hanc atteſtationem meam, ſi in notitiam eorum venerit facere voluerint, quàm nõ rectè faciant, & tu vides. Quod ſanè ſcripſeram nullum me librum aduerſus te Romam miſiſſe, ideo ſcripſeram, quia & libri nomen, ab illa epiſtola diſcernebam. Vnde omnino neſcio quid aliud te audiſſe exiſtimauerã, nec Romam ipſam epiſtolam, ſed tibi miſeram, & aduerſus te non eſſe arbitrabar, quod ſynceritate amicitiæ ſiue ad admonendũ, ſiue ad te, vel mę abs te corrigendum feciſſe me noueram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipſum obſecro per gratiam qua redempti ſumus, vt quæcunq; tua bona quæ tibi pietate † domini conceſſa ſunt, in literis meis poſui, non me exiſtimes inſidioſo blandiloquio poſuiſſe. Si quid autem in te peccaui, dimittas mihi. Nec illud quod de te, neſcio cuius poëtæ factũ, ineptius fortaſſe quã literatius à me cõmemoratũ eſt, amplius quam dixi, ad te trahas, cũ cõtinuo ſubiecerim, nõ hoc ideo me dixiſſe, vt oculos cordis reciperes, quos abſit vnquã vt amiſeris, ſed vt aduerteres quos

† *bonitate*

ſanos

sanos ac vigiles haberes. Propter solam ergo παλινῳδίαν, si aliquid scripserimus, qđ scripto posteriore destruere debeamus, imitandam, non propter Stesichori cæcitatẽ, quam cordi tuo nec tribui, nec timui, attingendum illud existimaui: atq; identidem rogo, vt me fidẽter corrigas, vbi mihi hoc opus esse perspexeris. Quanquã enim secundũ honorũ vocabula, quæ iam Ecclesiæ vsus obtinuit, Episcopatus presbyterio maior sit: tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est, licet etiã à minore quolibet, nõ sit refugiẽda vel dedignanda correctio. De interpretatione tua iam mihi persuasisti, qua vtilitate, scripturas volueris trãsferre de Hebręis, vt scilicet ea quæ à Iudæis prętermissa, vel corrupta sunt, proferres in mediũ. Sed insinuare digneris peto, à quibus Iudæis, vtrũ ab eisipsis, qui ante aduentũ domini interpretati sunt, & si ita est, quibus, vel quónam eorũ: an ab istis posterius, qui propterea putari possunt, aliqua de codicibus Græcis, vel subtraxisse vel in eis corrupisse, ne illis testimoniis de Christiana fide cõuincerẽtur: Illi autẽ anteriores, cur hoc facere voluerint, nõ inuenio. Deinde nobis mittas obsecro, interpretationẽ tuã de Septuaginta, quam te edidisse nesciebã. Librum quoq; tuũ, cuius mẽtionẽ fecisti, de optimo genere interpretãdi, cupio legere, & adhuc nosse, quomodo coæquanda sit in interprete peritia linguarũ, cõiecturis eorum, qui scripturas edisserendo pertractant, quos necesse est etiã si rectæ atq; vnius fidei fuerint, varias parere in multorũ locorũ obscuritate sentẽtias, quamuis nequaquam ipsa varietas ab eiusdẽ fidei vnitate discordet. Sicut etiã vnus tractator secundum eandem fidẽ, aliter, atq; aliter, eundẽ locum potest exponere, quia hoc eius obscuritas patitur. Ideo autẽ desidero interpretationem tuam de Septuaginta, vt & tanta Latinorum interpretum, qui qualescunque hoc ausi sunt, quantum possumus imperitia careamus: & ij qui me inuidere putant vtilibus laboribus tuis, tandẽ aliquando, si fieri potest, intelligant, propterea me nolle tuã ex Hebræo interpretationẽ in Ecclesiis legi, ne contra Septuaginta autoritatẽ, tanquam nouum aliquid proferẽtes, magno scãdalo perturbemus plebes Christi, quarum aures & corda illam interpretationẽ audire consueuerũt, quæ etiã ab Apostolis approbata est. Vnde illud apud Ionam virgultum, si in Hebræo nec hedera est, nec cucurbita, sed nescio quid aliud, quod trunco suo nixũ, nullis sustentandum adminiculis erigatur, mallem iam in omnibus Latinis, cucurbi-

tam

iam legi. Non enim frustra hoc puto Septuaginta posuisse, nisi quia & huic simile sciebant. Satis me, imò fortasse plus quàm satis, tribus epistolis tuis respondisse arbitror, quarum duas per Cyprianum accepi, vnam per Firmum. Rescribe quod visum fuerit ad nos vel alios instruendos. Dabo autē operā diligentiorē, quantum me adiuuat dominus, vt literæ quas ad te scribo, prius ad te perueniant, quàm ad quēquam à quo latius dispergantur. Fateor enim, nec mihi hoc fieri velle, de tuis ad me, quod de meis, ad te factum iustissimè expostulas. Tamen placeat nobis inuicem, non tantum charitas, verumetiā libertas amicitiæ, ne apud me taceas, vel ego apud te, quod in nostris literis vicissim nos monet, eo scilicet animo qui oculis Dei in fraterna dilectione non displicet. Quod si inter nos fieri posse sine ipsius dilectionis perniciosa offensione non putas, non fiat. Illa enim charitas, quam tecum habere vellem, profectò maior est, sed melior hæc minor, quàm nulla est.

Augustinus Longiniano Pagano Philosopho, prouocans illum ad scribendum quæ sit optima ad felicitatem via, indicans quæ sit apud Christianos, Epistola XX.

LOnginiano Augustinus. Solere, aiunt quendam veterum dicere, quibus satis persuasum esset, vt nihil mallent se esse quàm viros bonos, his reliquam facilem esse doctrinam. Hæc sententia, si ritè recolo, Socratica est: longè antiquior Prophetica præcesserat, præcipiens hominibus breuiter & simul, non tantum vt se nihil malint esse quàm bonos, verumetiam, vnde fiant boni. Diliges, inquit, dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: & diliges proximum tuum, tanquam teipsum. Hoc cui persuasum esset, non ei reliquam facilem, sed eam totam esse doctrinam duntaxat vtilem ac salubrem. Multæ enim doctrinæ sunt, si tamen doctrinæ dicendæ sunt, vel superfluæ vel noxiæ. Veterum libris Christus attestans: In his, inquit, duobus præceptis, tota lex pendet & prophetæ. Proinde quia mihi videor inspexisse tanquam in speculo sermocinationis [mecum] tuæ, nihil te esse malle, quàm virum bonum, Deum quo nihil est melius, & vnde humanus animus haurit vt bonus sit, quónam modo colendum credas, audeo percontari: nam quod eum colendum credas, iam teneo: Quæro etiam quid de Christo sentias. Quod enim eum non paruipendas, aduerti: sed vtrum ea, & sola via, quæ ab illo demon

Mat. 22.

demonstrata est, ad vitam beatam perueniri posse existimes, & aliqua ex causa non eã negligas ire, sed differas, an & aliam vel alias, ad tam optimam, & præ omnibus appetendam possessionem vias esse arbitreris, & aliquam earum, iam te ingredi credas, nosse cupio, vt opinor, non impudenter: diligo enim te, propter id quod suprà dixi, méque abs te diligi non temerè existimo, nec vlla de re alia inter eos, qui se beneuolè nouerunt, sermo fructuosior, vel impenditur, vel reposcitur, vel accipitur, vel recipitur, quàm vnde boni beatique simus.

Longinianus Augustino ad id respondens iuxta Trimegistum & Platonicos, per minores deos perueniri ad summum Deum: sed non sine sacris purificatorijs Epistola XXI.

DOmino venerando & verè ac meritò percolendo sancto patri Augustino, Longinianus. Beatus sum & relucentis puræ virtutis tuæ lumine admodum illustratus, qui dignum me diuini tui affaminis honore cumulandum esse duxisti. Sed graue mihi onus, & difficillimam respondendi prouidentiam † domine venerande, satis imponis, & præcipuè tuis contationibus, & sub hoc tempore in talibus explicandis, per meæ opinionis sententiam, id est, à Pagano homine: quæstionibus siquidem abundet, quod ex parte vel iamdudum inter nos conuenerit, vel nunc identidem literis magis magísque conueniat præceptis, non dicam tantum Socraticis, nec tuis Romanorum vir verè optime Propheticis, aut paucis Hierosolymiticis, sed etiam Orpheicis atque Ageticis, & Trimegisticis: longè ante illis antiquioribus, & penè rudibus adhuc seculis, diis autoribus enatis, & toti orbi terræ certis limitibus partiti trifariam diuinitus ostensis, priusquam nomen aut Europa caperet, aut Asia acciperet, aut Libya posſideret, virum bonum, vt tu mediusfidius & eris & fuisti. Siquidem adhuc post hominum memoriam, nisi Xenophontis figmentis compositæ fabulæ schema concedas, adhuc audierim, legerim, viderim neminem, aut certè post vnum nullum, quod Deo teste bono periculo certóque dixerim, nisi te, Deum conniti semper agnoscere, & posse puritatem animi corporísque pro[illegible]cta grauedine sectari facillimè, & spe perfectæ conscientiæ non dubia credulitate tenere. Verum qua via effici posſit magis est vt tu non nescias, & mihi nõ insinuato extrinsecus aliquo disseras, quàm vt à me domine percolende scias. Qua tunc fateor huius boni

† prouincium

in

In sedem profecturus sufficiens, vt mea expetunt sacerdotia, minimè necdum, & si tamen potuero, viaticum colligo. Verum quid traditum sanctè atque antiquitus teneam atque custodiam, vt potuero paucis edicam. Via est in Deum melior qua vir bonus, piis, iustis, puris, castis, veris dictis factísque *suis*, sine vlla temporum mutatorũ captata iactatione probatus, & deorum comitatu vallatus, Dei vtique potestatibus emeritus, † id est eius vnius & vniuersi & incomprehensibilis & ineffabilis infatigabilisque creatoris impletus virtutibus: Quod (vt verum † est) angelos dicitis, vel quid alterum post Deum vel cum Deo, aut à Deo, aut in Deum intentione animi mentísque ire festinat. Via est inquam qua purgati antiquorum sacrorum, piis præceptis expiationibúsque purissimis & obscœnis † obseruationibus decocti, anima & corpore constantes deproperant. De Christo autem tuæ iam credulitatis carnali & spiritu Dei, † per quem in illum summum beatum virum † & patrem omnium ire securus es domine pater percolende, non audeo nec valeo quid sentiam exprimere, quia quod nescio difficillimum credo definire. Vt autem me cultorem tuarum virtutum, dignatus es iam olim scienti insinuare, quod diligas, satis ad bonæ vitæ testimonium habeo, quòd cùm ne tibi displiceam, qui Deo per te animámque tuam quotidie insinuas custodio, intelligis proculdubiò quòd & ego te delectabiliter diligam, cùm tui iudicij de me habiti normam lineámque accipiens teneam. Sed ante omnia quæso te, vt exiguæ opinioni meæ veniam concedas, & sermoni meo ad te, quia coëgisti, remisso fortè incongruo facilè indulgeas, & me quid de his existimes, vel tu quid sentias, sanctis scriptis tuis, vt ille ait, iam non melle, sed nectare dulcioribus, si mereor informare digneris. Dei pietate perfruaris domine pater, ac perpetua sanctitate Deo placeas quod necesse est.

† emeritis. *† vestrum* *† abstemijs* *† spiritus deno, al. Deo,* *† verum*

Augustinus Longiniano, cætera probans, hoc tantum explanari quærens, quur putarit opus sacrificijs ei, qui iam diuinis virtutibus sit circumuallatus.

Epistola XXII.

Longiniano Augustinus. Cepi fructum scripti mei, rescriptum scilicet beneuolentiæ tuæ. Vndè iam video exortum & exorsum inter nos magnæ hac de re magna disputationis quasi semẽtẽ, hoc est quod volebam prius, deinde quo adhuc volo, Deus adiuuabit.

Id

Id autem eſt vt hoc cœptum debito ac ſalubri fine claudatur. Proinde quod de Chriſto nihil temere tibi vel negandum vel affirmandum putaſti, hoc in Pagani animo temperamentum nõ inuitus acceperim. Quod verò etiã ſcriptis meis doceri te cupis de hac re, nequaquam abnuam neque deſiſtam huic tam bonæ mihique chariſsimæ ſeruire voluntati tuæ. Sed prius opus eſt eliquare, quomodo recipiam † ſententiã tuam de antiquis ſacris. Cùm enim dixiſſes eam viã in Deum eſſe meliorem qua vir bonus, piis, iuſtis, puris, caſtis, veris dictis factiſq; ſine vlla temporũ mutatorum captata iactatione probatus, & Deorũ comitatu vallatus, Dei vtiq; poteſtatibus emeritus, † id eſt, eius vnius & vniuerſi & incõprehenſibilis & infatigabilis, ineffabiliſque creatoris adimpletus virtutibus, quos, vt verũ † eſt, angelos dicitis, vel quid alterum poſt Deum vel à Deo vel cum Deo, in Deum intẽtione animi mentiſq; ire feſtinat. Quę verba ex epiſtola tua recognoſcis, cùm † addidiſti & aiſti: Via eſt, inquam, qua purgati antiquorum ſacrorum piis pręceptis, expiationibúſq; puriſsimis, & obſcœnis † obſeruationibus decocti, anima & corpore conſtantes deproperant. In his verbis ſentio, ni fallor, videri tibi non ſufficere ad viam qua itur ad Deum, vti vir bonus, piis, iuſtis, puris, caſtis, veris, dictis factíſque promereatur deos, quorũ comitatu vallatus in illum ſummum Deum omnium creatorem ire feſtinet, niſi etiam ſacrorum antiquorum piis præceptis expiationibúſque purgetur. Quamobrẽ velim ſcire quid arbitreris eſſe per ſacra purgandum, in eo qui piè, iuſtè, purè veracitérq; viuendo promeretur deos, & per eos vnum illum Deorum Deum. Si enim adhuc ſacris purgandus eſt, vtique mundus nõ eſt, & ſi mundus nõ eſt, piè, iuſtè, purè, caſtéque non viuit. Si enim iam ita viuit, iam mundus eſt. Porrò iam mundum atque purũ, quid opus eſt ſacris expiando purgari? Itaque hic nodus eſt diſputationis noſtræ, quo ſoluto cõſequentia videbimus: Viuátne homo bene vt ſacris purgetur? An ſacris purgetur vt bene viuat? An ipſe quantuſcunq; bene viuendi in homine modus nondũ ſit idoneus ad beatam vitam quæ ex Deo capitur, niſi accedant adiumenta ſacrorum? An bene viuẽdi quædã velut portio ſit etiam ſacra percipere, ſcilicet vt nõ aliud ſit bene viuere, aliud ſacratè viuere, ſed bene viuẽdi terminus † etiã ſacrata vita claudat. Horũ quatuor quæ ꝓpoſui qđ potiſsimũ probes, quæſo te literis aperire nõ pigeat. Plurimũ quippe intereſt ad id qđ ſuſcepimus

† eliquare quodã modo, perſpicuámque ſumere.
† emeritis.
† veſtrũ.
† poſtea.
† abſtemijs.
† terminus

pimus

pimus inter nos colloquendo peragere, ne cùm multa non neceſſaria, tanquã ea ſentias quæ fortè non ſentis, refellere molior, tẽpus neceſſariũ in ſuperfluis inſumatur. Onerare te itaque epiſtola nolui, vt te cito reſcribente cætera contexamus.

Auguſtinus Bonifacio epiſcopo, reſpondet qui fiat vt infantibus in baptiſmo proſit parentum fides, quum poſt baptiſmum non noceat illis parentum impietas. Deinde quomodo ſuſceptores in baptiſmo reſpondeant illos credere, quum paruuli reuera non credant, & incertum ſit, an ſint credituri.

Epiſtola XXIII.

BOnifacio coëpiſcopo, Auguſtinus in domino ſalutem. Quæris à me vtrũ parentes baptizatis paruulis ſuis noceant, cùm eos dæmoniorũ ſacrificiis ſanare conantur. Et ſi non nocent, quomodo eis proſit cùm baptizantur parentum fides, quorũ eis non poteſt obeſſe perfidia. Vbi reſpondeo tantam illius ſacramenti, hoc eſt baptiſmi ſalutaris eſſe virtutem in ſancta compage corporis Chriſti, vt ſemel generatus per aliorũ carnalem voluptatem cùm ſemel regeneratus fuerit, per aliorũ ſpiritalem voluntatẽ, deinceps non poſſit vinculo alienæ iniquitatis obſtringi, cui nulla ſua voluntate conſentit. Et anima enim patris mea eſt, inquit, & anima filij mea eſt: Anima quæ peccauerit ipſa morietur; non autem peccat ipſa, cũ parentes ei omnino neſcienti, vel quilibet alius adhibet ſacrilegia dæmoniorũ. Sed ideo ex Adã traxit, quod ſacramenti illius gratia ſolueretur, quia nondũ erat anima ſeparatim viuens, id eſt, altera anima de qua diceretur: Et anima patris mea eſt, & anima filij mea eſt. Iam itaque cùm homo in ſeipſo eſt, ab eo qui genuit alter effectus, peccato alterius ſine ſua conſenſione non tenetur obnoxius. Traxit ergo reatum, quia vnus erat cũ illo & in illo à quo traxit, quando quod traxit admiſtũ eſt. Non autẽ trahit alter ab altero, quando ſua vnoquoque propria vita viuente iam eſt vnde dicatur: Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Vt autẽ poſſit regenerari per officiũ voluntatis alienæ, cũ offertur conſecrandus, facit hoc vnus ſpiritus, ex quo regeneratur oblatus. Non enim ſcriptũ eſt: Niſi quis renatus fuerit, ex parentũ voluntate, aut ex offerentiũ vel miniſtrantium fide: ſed, niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu. Aqua igitur exhibens forinſecus ſacramentum gratiæ, & ſpiritus operans intrinſecus beneficiũ gratiæ, ſoluens vinculum culpæ, reconcilians bonũ naturæ, rege-

De conſ. diſtin. 4. quæris.

Ezech. 18

1. q. iam itaque.

Ioan. 3.

† *regenerant.* nerat, † hominem in vno Christo, ex vno Adam generatum. Regenerans ergo spiritus in maioribus offerētibus, & paruulo oblato renatoque cōmunis est. Ideo per hāc societatē, vnius eiusdémq; spiritus prodest offerentiū voluntas paruulo oblato. Quando autē in paruulū maiores peccant, offerentes eum, atque obligare conantes dæmonū sacrilegis vinculis, non est anima vtrorumque cōmunis, vt etiam culpam possint habere communem. Non enim sic communicatur culpa, per alterius voluntatē, quemadmodū communicatur gratia per sancti spiritus vnitatē. Potest enim, & in hoc, & in illo homine esse vnus spiritus sanctus, etiā si inuicem nesciant, per quem fit † vtriusque gratia cōmunis. Non autem potest spiritus hominis esse & huius & illius, per quem peccante altero, & altero non peccante, sit tamen culpa communis. Ac per hoc potest paruulus semel ex parentum carne generatus, Dei spiritu regenerari, vt & illius † obligatio contracta soluatur. Non potest autem semel Dei spiritu regeneratus ex parentum carne regenerari, vt obligatio quæ soluta est, iterum contrahatur. Et ideo semel perceptā paruulus Christi gratiā, non amittit nisi propria impietate, si ætatis accessu, tam malus euaserit. Tunc enim etiam propria incipiet habere peccata, quæ non regeneratione auferantur, sed alia curatione sanentur. Veruntamen rectè dicuntur parentes, vel quicūque maiores, filios seu quoslibet paruulos baptizatos dæmoniorū sacrilegiis obligare conantes, spiritaliter homicidæ. Nam in illis quidem interfectionē non faciunt, sed quantū in ipsis est interfectores fiunt. Rectéque illis dicitur, quando ab hoc scelere prohibentur, Nolite occidere paruulos vestros. Dicit enim & Apostolus: Spiritum nolite extinguere, nō quia ille extingui potest: sed quantum in ipsis est, extinctores eius meritò dicuntur, qui sic agunt vt extinctum velint. Isto sensu rectè intelligi potest, quod scripsit beatus Cyprianus, in epistola de lapsis, cùm eos qui tempore persecutionis, idolis immolauerant, arguens, Ac ne quid deesset, inquit, ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus impositi vel attrectati, amiserunt paruuli, quod in primo statim natiuitatis exordio, fuerant consequuti. Amiserunt, dixit, quātum attinuit ad illorū scelus, à quibus amittere coacti sunt. Amiserunt in eorū mente ac voluntate, qui in illos tantū facinus commiserunt. Nam si in seipsis amisissent, remāsissent vtique diuina sentētia, sine vlla defensione damnandi. Quod si

Marginal notes: *De consec. distin. 4. c. queris.* — † *sit.* — † *ex illis* — *1. Thess. 5.* — *Cyprianus excusatur.*

sanctus

ſanctus Cyprianus arbitraretur, nō eorum defenſionem continuo ſubiiceret, dicens: Nonne illi, cùm iudicij dies venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo & poculo domini, ad prophana contagia ſponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes ſenſimus parricidas. Illi nobis eccleſiam matrē, illi patrem Deū negauerunt, vt dum parui & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios ad conſortiū criminis iungimur, aliena fraude caperemur. Hanc defenſionē non ſibi necteret, niſi iuſtiſsimā crederet, & in Dei iudicio paruulis profuturā. Si enim verè dicitur: Nos nihil fecimus, anima quæ nō peccauerit, ipſa eur morietur, nec illi peribunt ſub Dei iuſto iudicio, quos parētes ſuo ſcelere, quantū ad ſeipſos attinet, perdiderunt. Illud verò quod in eadem cōmemoratur epiſtola, quandam paruulam turbatis in fugam parentibus, nutrici derelictā, atque ab eadem nutrice dæmonū ſacrilegiis impactam, poſtea in eccleſia illatam ſibi Euchariſtiā, miris motibus reſpuiſſe: Ideo mihi videtur diuinitus factum, ne maiores putarent nihil ſe in paruulos in illa iniquitate peccare, ſed potius intelligerent, per illum ſignificantem quodam modo geſtum corporis eorū qui loqui non poterant, ſe mirabiliter admoneri quid ipſi facere deberent, qui poſt tantum illud nefas ſacramentis ſalutaribus † irruebant, vnde ſe vtiq; pœnitendo abſtinere deberent. Nec cum tale aliquid diuina prouidentia per infantulos agit, ipſos id agere ſcientia vel ratione credendum eſt. Neque enim quia cuiuſdā prophetæ dementiā Deus voluit, etiā aſina loquente coërcere, ideo admiranda eſt aſinorum ſapiētia. Porrò, ſi † per animal irrationale ſonuit aliquid homini ſimillimum, quod miraculo diuino non cordi aſinino tribuendum ſit. Ita potuit omnipotens per infantis animam, nō vbi ratio nulla erat, ſed vbi adhuc ſopita erat, geſtu corporis eius oſtendere, quid illi qui & in ſe, & in paruulos ſuos peccauerant, curare deberent. Cæterùm cùm infans non redeat in parentem, vt cum illo, & in illo, vnus homo ſit, ſed omnino alter ſit, habens carnem ſuam, & animam ſuā: Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Nec illud te moueat, quod quidam non ea fide ad baptiſmum percipiendum paruulos ferunt, vt gratia ſpiritali, ad vitam regenerentur æternam: ſed quod eos putant hoc remedio, temporalem retinere, vel recipere, ſanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur, quia non ab iſtis hac intentione offeruntur. Celebrantur enim per eos

Etiā infantibus dabatur Euchariſtia.

† gratiæ ſacramēti ſalutaris

† ſicut

De cons. distin. 4. queris. necessaria ministeria. Filios autem seu quoslibet paruulos, dæmoniorum sacrilegiis obligare conantes, spiritaliter sunt homicidæ. Nam in illis quidem infectionẽ non faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores fiunt. Et rectè illis dicitur, quando ab hoc scelere prohibentur, Nolite occidere paruulos vestros. Non autẽ rectè his dicitur: Nolite verba sacramentorũ, sine quibus cõsecrari paruulus nõ potest, recitare. Spiritus autem ille sanctus, qui habitat in sanctis, ex quibus vna illa columba deargentata charitatis igne conflatur, agit quod agit etiã per seruitutem, aliquando nõ solùm simpliciter ignorantium, verumetiã damnabiliter indignorum. Offeruntur quippe paruuli, ad percipiendam spiritalem gratiã, nõ tam ab eis, quorũ gestantur manibus, quanuis & ab ipsis, si & ipsi boni fideles sunt, quàm ab vniuersa societate sanctorũ atque fideliũ. *Societas sanctorũ.* Ab omnibus nanque offerri rectè intelliguntur, quibus placet quod offeruntur, & quorũ sancta atq; indiuidua charitate, ad communicationem sancti spiritus adiuuantur. Tota hoc ergo mater ecclesia, quæ in sanctis est, facit, quia tota omnes, tota singulos parit. Nam si Christiani baptismi sacramẽtum, quod vnũ atque idipsum est, etiã apud hæreticos valet & sufficit ad consecrationẽ, quanuis ad vitę æternæ participationẽ non sufficiat, quæ consecratio reũ quidem facit hæreticũ extra domini gregem habentem dominicum characterẽ, corrigendũ tamen admonet sana doctrina, nõ iterum similiter consecrandũ; *Character.* quãto potius in catholica ecclesia, etiã per stipulæ ministeriũ, frumẽta purganda portãtur, vt ad massæ societatem, mediante area perducantur? Illud autẽ nolo te fallat, vt existimes reatus vinculum, ex Adam tractũ, aliter non posse dirũpi, nisi paruuli ad percipiendã Christi gratiã, à parentibus offerãtur. Sic enim scribens dicis, vt sicut parentes fuerunt autores ad eorum pœnam, per fidem parentum identidem iustificentur, cùm videas multos nõ offerri à parẽtibus, sed etiã à quibuslibet extraneis, sicut à dominis seruuli aliquando offeruntur: Et nonnunquam mortuis parentibus suis, paruuli baptizantur ab eis oblati qui [in] illis huiusmodi misericordiã præbere potuerũt. Aliquãdo etiã quos crudeliter parẽtes exposuerunt, nutriẽdos à quibuslibet, nonnunquã à sacris virginibus colligũtur, & ab eis offeruntur ad baptismũ. Quæ certè proprios filios nõ habuerunt vllos, nec habere disponunt: ac per hoc nihil aliud hic fieri vides, nisi quod in Euãgelio scriptum est, cùm dominus interrogasset;

gaſſet, quis illi à latronibus ſauciato, & ſemiuiuo in via derelicto proximus fuiſſet. Reſpõſum eſt enim, Qui in illũ fecit miſericordiã. Difficillimã ſanè quæſtionẽ tibi propoſuiſſe viſus es, in extremo inquiſitionis tuæ, ea videlicet intentione qua ſoles vehementer cauere mendaciũ. Si conſtituã, inquis, ante te paruulum, & interrogem, vtrũ cùm creuerit, futurus ſit caſtus, vel fur nõ ſit futurus, ſine dubio reſpondebis, neſcio. Et vtrũ in eadem paruulæ ætate cõſtitutus, cogitet aliquid boni vel mali, dices, neſcio. Si itaque de moribus eius futuris nihil audes certi promittere, & de eius præſenti cogitatione, quid eſt illud quod quãdo ad baptiſmũ offeruntur, pro eis parẽtes tanquam fidei doctores† reſpõdent, & dicunt illos facere, quod illa ætas cogitare non poteſt, aut ſi poteſt, occultum eſt? Interrogamus enim eos à quibus offeruntur, & dicimus, credit in Deũ, de illa ætate, quæ vtrũ ſit Deus ignorat: reſpõdent, credit, & ad cætera ſic reſpondetur ſingula quæ geruntur. Vnde miror parentes in iſtis rebus tam fidenter pro paruulo reſpõdere, vt dicant eum tanta bona facere quæ ad horã qua baptizatur, baptizator interrogat, tamẽ eadem hora ſi ſubiiciam: erit caſtus qui baptizatur, aut nõ erit fur, neſcio vtrũ audet dicere aliquis, aliquid horum erit, aut nõ erit, ſicut mihi ſine dubitatione reſpondet, quòd credat in Deũ, & quòd ſe conuertat ad Deũ. Deinde ſcripta tua concludens adiungis & dicis. Ad iſtas ergo quæſtiones peto breuiter reſpõdere digneris, ita vt nõ mihi de cõſuetudine pręſcribas, ſed rationẽ reddas. His literis tuis lectis & relectis, & quantũ temporis anguſtię ſinebant cõſideratis, recordatus ſum Nebridiũ amicum meũ, qui cùm eſſet rerum obſcurarũ ad doctrinã pietatis maximè pertinentiũ diligẽtiſsimus & acerrimus inquiſitor, valde oderat de quęſtione magna reſponſionẽ breuem. Et quiſquis hoc popoſciſſet, ægerrime ferebat, eúmq; ſi perſona pateretur, vultu indignabundus & voce cohibebat, indignũ deputans qui talia quæreret, cũ de re tãta, tam multa dici poſſent, deberéntq;, neſciret. Sed ego tibi non ſimilliter, vt ſolebat ille, ſuccenſeo. Es enim Epiſcopus, multis curis occupatus, vt ego. Vnde nec tibi facilè vacat prolixũ aliquid legere, nec mihi ſcribere: Nam ille tunc adoleſcens qui talia breuiter volebat audire, & multa in noſtra ſermocinatione quęrebat, ab ocioſo quærebat ocioſus. Tu verò cogitãs nũc, quis, & à quo iſta flagites, breuiter de re tãta reſpõdere me iubes. Ecce facio quantũ poſſum, dominus adiuuet, vt quod po-

Luc.10.

Suſceptorum fideiuſſio.

† fide dictores.

Nebridius.

De conſe. diſt in. 4. quæsiui.

stulas possim. Nēpe sæpe ita loquimur, vt pascha propinquante, dicamus, crastinam vel perendinam [esse] domini passionem, cùm ille ante tam multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta sit. Nempe ipso die dominico dicimus: Hodie dominus resurrexit, cùm ex quo resurrexit tot anni transierunt. Cur nemo tam ineptus est, vt nos ita loquentes arguat esse mentitos, nisi quia istos dies secundũ illorum quibus hæc gesta sunt similitudinem nuncupamus, vt dicatur ipse dies, qui non est ipse, sed reuolutione tẽporis similis eius: & dicatur illo die fieri, propter sacramenti celebrationē, quod non illo die, sed iam olim factum est? Nónne semel immolatus est Christus in seipso, & tamen in sacramento non solùm per omnes paschæ solennitates, sed omni die populis immolatur: nec vtiq; mentitur qui interrogatus eum responderit immolari? Si enim sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerunq; etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundũ quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentũ fidei, fides est. Nihil est autem aliud credere, quàm fidem habere. Ac per hoc cum respondetur paruulus credere, qui fidei nondum habet affectum, respondetur fidem habere, propter fidei sacramentum, & conuertere se ad Deum, propter cõuersionis sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationem pertinet sacramenti. Sicut de ipso baptismo Apostolus, Cõsepulti, inquit, sumus Christo per baptismũ in mortem. Non ait, sepulturam significamus, sed prorsus ait, consepulti sumus. Sacramentum ergo tantæ rei non nisi eiusdem rei vocabulo nũcupauit. Itaq; paruulum, etsi nondum fides illa quæ in credentium voluntate consistit, iam tamen ipsius fidei sacramentum fidelem facit. Nam sicut credere respondetur, ita etiam fidelis vocatur, non rem ipsa mente annuendo, sed ipsius rei sacramentum percipiendo. Cùm autem homo sapere cœperit, nõ illud sacramentum repetit, sed intelligit, eiúsq; veritati consona etiam voluntate coaptabitur. Hoc quandiu non potest, valebit sacramentum ad eius tutelam aduersus contrarias potestates: & tantum valebit vt si ante rationis vsum ex hac vita emigrauerit, per ipsum sacramentum commendante ecclesiæ charitate, ab illa condemnatione, quæ per vnum hominē intrauit in mundum.

Eucharistia

4. di. si vero. 4. sent. dist. 4. ca. nec tam.

Rom. 6.

De cons. dist. 4. nihil est.

De cons. distin. 4. queris.

Christ

Christiano adiutorio liberetur. Hoc qui nō credit, & fieri non posse arbitratur, profectò infidelis est, & si habeat fidei sacramentum: longéq; melior est ille paruulus, qui etiam si fidem nondum habeat in cogitatione, non ei tamen obicem contrariæ cogitationis opponit, vnde sacramentū eius salubriter percipit. Respondi sicut existimo quæstionibus tuis, quantum attinet ad minus capaces & ad contentiosos non satis, quantum autem ad pacatos & intelligentes plus fortè quàm sat est. Nec tibi ad excusationē meam obieci firmissimam cōsuetudinem, sed saluberrimæ consuetudinis reddidi quam potui rationem.

Obtur.

Hieronymus Augustino & Alipio, Aduersus Hieronymi libros, quos scripsit contra Pelagianos, rescripserat Anianus quidam Diaconus, hortatur itaq; Augustinum vt ipse illi respondeat.

Epistola XXIIII.

DOminis verè sanctis atq; omni affectione ac iure venerandis, Alipio & Augustino episcopis Hieronymus in Christo salutem. Sanctus Innocentius presbyter qui huius sermonis est portitor anno præterito quasi nequaquā in Africam reuersurus, mea ad dignationem vestram scripta nō sumpsit. Tamen Deo gratias agimus, quòd ita euenit, vt nostrum silentium, vestris epistolis vinceretis. Mihi enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo vestræ reuerentiæ, testem inuocans Deum, quod si posset fieri, assumptis alis colūbæ, vestris amplexibus implicarer: semper quidem pro merito virtutum vestrarū, sed nunc maximè quia cooperatoribus & autoribus vobis hæresis Celestina iugulata est: quæ ita infecit corda multorū, vt cùm superatos dānatósq; esse se sentiant, tamē venena mentiū non omittant, & quod solū possunt nos oderint, per quos putāt se libertatē docēdæ hæreseos perdidisse. Quòd autem quæritis vtrum rescripserim contra libros Aniani pseudodiaconi Celedensis, qui copiosissimè pascitur vt alienæ blasphemię verba friuola subministret, sciatis me ipsos libros in schedulis missos à sancto fratre Eusebio presbytero suscepisse, non ante multū temporis, & exinde vel ingruētibus morbis, vel dormitione sanctæ & venerabilis filiæ vestræ Eustochij ita doluisse, vt propemodū contēnendos putarem. In eodē enim luto hæsitat, & exceptis verbis tinnulis atq; emendicatis nihil aliud loquitur. Tamen multū egimus, vt dum epistolæ meæ respondere conatur, apertius se proderet, & blasphemias suas omnib. patefaceret. Quicquid enim in

Celestini iidem qui Pelagiani.

Eustochij mors.

illa miserabili synodo Diospolitana dixisse se denegat, in hoc opere profitetur, nec grande est ineptissimis næniis respondere. Si autem dominus vitam tribuerit, & notariorum habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis respondebimus, non vt conuincamus hæresim emortuam, sed vt imperitiam atq; blasphemiam eius nostris sermonibus confutemus. Méliúsq; hoc faceret sanctitas vestra, ne compellamur contra hæreticum nostra laudare. Sancti filij communes Albina Pinianus & Melania plurimũ vos salutãt. Has literulas de sancta Bethlehem sancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis vestra Paula miserabiliter precatur, vt memores eius sitis, & multum vos salutat. Incolumes vos & memores mei domini nostri Iesu Christi tueatur clementia, domini verè sancti atque omni affectione venerabiles patres.

Hieronymus Augustino gratulans illi quod hæreticorum omnium meruerit odium, quod quidem gaudet sibi illi cum illo esse commune. De Donatistis potissimum sentit.

Epistola *XXV.*

DOmino sancto ac beatissimo papæ Augustino, Hieronymus. Omni quidem tempore beatitudinem tuam eo quo decet honore veneratus sum, & habitantem in te dilexi dominum saluatorem, sed nunc si fieri potest cumulo aliquid addimus, & plena complemus, vt absq; tui nominis mentione ne vnam quidem horam præterire patiamur, qui contra flantes ventos ardore fidei perstitisti, maluistíq;, quantum in te fuit, solus liberari de Sodomis, quàm cum pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudentia tua. Macte virtute in orbe celebraris, catholici te conditorem antiquæ rursum fidei venerantur, atq; suspiciunt: & quod signum maioris gloriæ est, omnes hæretici detestantur: & me pari persequuntur odio, vt quos gladiis nequeunt, voto interficiant. Incolumem & mei memorem te Christi domini clemẽtia tueatur domine venerande & beatissime papa.

Hieronymus Augustino per ænigma significans illi Romam esse captam à Gotthis, nec tamen agnoscere manum Dei, sed accersitis auxilijs, moliri rebellionem.

Epistola *XXVI.*

MVlti vtroq; claudicant pede, & nec fractis quidem ceruicibus inclinantur, habentes affectum erroris pristini, cùm prædicandi eandem non habeant libertatem

bertatem

bertatem, Sancti fratres qui cum noſtra paruitate, præcipuè ſanctæ ac venerabiles filiæ tuæ ſuppliciter te ſalutant. Fratres tuos dominum meum Alipium, & dominũ meum Euodium, vt meo nomine ſalutes, precor coronam tuam. Capta Hieruſalem tenetur à Nabuchodonoſor, nec Hieremiæ vult audire conſilia, quin potius Aegyptum deſiderat vt moriatur in Taphnes, & ibi ſeruitute pereat ſempiterna.

Hieronymus Marcellino & Anapſychiæ, exponens diuerſas & veterum & recentium ſententias de origine animarum, hortans vt reliqua petant ab Auguſtino, indicánsq; quibus ipſe ſit occupatus ſtudijs.

Epiſtola XXVII.

DOminis verè ſanctis atq; omni officiorum charitate venerandis filiis Marcellino & Anapſychiæ, Hieronymus in Christo ſalutem. Tandem ex Africa veſtræ literas vnanimitatis, accepi, & me non pœnitet impudentiæ, qua tacentibus vobis epiſtolas meas frequenter ingreſsi, vt reſcriptum mererer & vos eſſe ſoſpites nõ aliis nuntiantibus, ſed veſtro potiſsimum ſermone cognoſcerem. Super animæ ſtatu memini veſtræ quæſtiunculæ imò maximè eccleſiaſticæ quæſtionis: Vtrum lapſa de cælo ſit, vt Pythagoras philoſophus, omnésq; Platonici, & Origenes putãt, anima. An à propria Dei ſubſtantia, vt Stoici, Manichæus & Hiſpaniæ Priſcilliani hæreſes ſuſpicantur, An in theſauro habeantur Dei olim conditæ, vt quidam eccleſiaſtici ſtulta perſuaſione confidunt. An quotidie à Deo fiant, & mittantur in corpora, ſecundum illud quod in Euangelio ſcriptum eſt: Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. An certè ex traduce, vt Tertullianus, Apollinaris, & maxima pars Occidentalium autumant vt quo modo corpus ex corpore, ſic anima naſcatur ex anima, & ſimili cum brutis animantibus conditione ſubſiſtant. Super quo quid mihi videatur, in opuſculis contra Ruffinum [olim] ſcripſiſſe me noui aduerſus eum libellum, quem ſanctæ memoriæ Anaſtaſio epiſcopo Romanæ eccleſiæ edidit, † In quo lubrica & ſubdola, imò ſtulta confeſsione, dum auditorũ ſimplicitati illudere nititur, ſuæ fidei, imò perfidiæ illuſit, quos libros reor ſanctum parentem veſtrũ habere Oceanum. Olim enim editi ſunt multis Ruffini libris aduerſus [nos] calũnias reſpondentes. † Certè habes ibi virum ſanctum & eruditum Auguſtinum epiſcopũ, qui viua, vt aiunt, voce docere te pote-

Anima è cælo lapſa

Ioan. 5.

Tertullianus, Apollinaris.

† dedit,

† reſpuentes.

rit, & suam imò per se nostram explicare sententiam. Et Ezechielis volumen olim aggredi volui,& spõsionẽ creberrimam studiosis lectoribus reddere, sed in ipso dictandi exordio, ita animus meus Occidentalium prouinciarum,& maximè vrbis Romanæ vastatione cõfusus est, vt iuxta vulgare prouerbium, proprium quoq; ignorarem vocabulũ, diúq; tacui, sciens tempus esse lacrymarum. Hoc autem anno cùm tres explicassem libros, subitus impetus Barbarorum, de quibus tuus dicit Virgilius: Latéq; vagantes Barcæi,& sancta scriptura de Ismahel: contra faciem omnium fratrum suorum habitabit, sic Aegypti limitem, Palęstinæ, Phœnici, Syriæ percurrit ad instar torrenis cuncta secum trahens, vt vix manus eorum misericordia Christi potuerimus euadere. Quòd si iuxta inclytũ oratorem silent inter arma leges, quanto magis studia scripturarum, quę & librorum multitudine & silentio, ac librariorum sedulitate quódque vel proprium est securitate & otio dictantium indigent. Duos itaq; libros misi sanctæ filiæ meæ Fabiolę, quorum exẽpla si volueris, ab ipsa poteris mutuari. Pro angustia quippe temporis alios describere nõ potui, quos cùm legeris & vestibula videris, facilis coniectura erit, qualis ipsa sit futura domus. Sed credo in Dei misericordia qui nos adiuuit in difficillimo principio supradicti operis, quod ipse adiuuet & in penè vltimis prophetæ partibus, in quibus Gog & Magog bella narrantur, & in extremis in quibus sacratissimi & inexplicabilis templi ædificatio, varietas mensuráq; describitur. Sanctus frater noster Oceanus, cui vos cupitis commendari, tantus & talis est,& sic eruditus in lege domini, vt absq; nostro rogatu instruere vos possit, & nostram super cunctis quæstionibus scripturarum pro modulo communis ingenij explicare sententiam. Incolumes vos & prolixa ætate florentes, Christus Deus noster tueatur omnipotens domini verè sancti.

Virgilius.

Cicero.

Augustinus Hieronymo, recensens varias de animarum origine sententias, cupit doceri quæ potissimum tenenda sit, aduersus Pelagianos.

Epistola XXVIII.

Deum nostrum qui nos vocauit in suum regnum & gloriã, & rogaui & rogo, vt hoc quod ad te scribo, sancte frater Hieronyme, consulens te de iis quæ nescio, fructuosum esse nobis velit. Quanquã enim te multo quàm ego sum ætate maiorem, tamẽ etiam ipse iam senex

senex cōsulo: sed ad discendum quod opus est, nulla mihi ætas sera videri potest. quia & si senes magis decet docere quàm discere, magis tamē discere quàm quid doceant ignorare. Nihil equidē molestius fero in omnibus angustiis meis quas patior in difficillimis quæstionibus, quàm in tam longinqua tuæ charitatis absentia, vt vix possim meas dare, vel recipere literas tuas, per interualla nō dierū, nō mēsiū, sed aliquot annorū: cùm si fieri posset, quotidie præsentē te habere vellē, cū quo loqueret quicquid vellē. Nec ideo tamen nō debui facere quod potui, si non potui totū quod volui. Ecce venit ad me religiosus iuuenis, catholica pace frater, ætate filius, honore cōpresbyter noster Orosius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans studio, vtile vas in domo domini esse desiderans, ad refellendas falsas perniciosásque doctrinas, quæ animas Hispanorum multo infelicius quàm corpora barbaricus gladius trucidarunt. Nam inde ad nos vsq; ab Oceani litore properauit, fama excitus, quòd à me posset de iis quę scire vellet, quicquid vellet audire. Neq; nullū cœpit aduentus sui fructū. Primò ne de me multū famæ crederet. Deinde docui hominem quod potui, quod autē non potui, vnde discere posset admonui, atque vt ad te iret hortatus sum. Qua in re cōsiliū vel præceptū meū cùm libenter & obedienter acciperet, rogaui eū vt abs te veniens, per nos ad propria remearet. Quam eius pollicitationē tenēs, occasionē mihi credidi à domino esse cōcessam, qua tibi scriberē de iis, quæ per te scire cupio. Quærebā enim quē ad te mitterē, nec mihi facilè occurrebat idoneus & fide agendi, & alacritate obediendi, & exercitatione peregrinandi. Vbi ergo istū iuuenē expertus sum, eum ipsum esse qualē à domino petebā, dubitare non potui. Accipe igitur quę mihi peto aperiri, ac disserere nō graueris. Quæstio de anima multos mouet, in quibus & me esse cōfiteor. Nam quid de anima firmissimè teneā, nō tacebo. Deinde subiungā, quid mihi adhuc expediri velim. Anima hominis immortalis est, secundū quendā modum suum. Non enim omnimodo sicut Deus, de quo dictū est, quia solus habet immortalitatē. Nam de animæ mortibus sancta scriptura multa commemorat. Vnde illud est: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Sed quod ita moritur alienata à vita Dei, vt tamē in natura sua viuere nō omnino desistat: ita mortalis ex aliqua causa inuenitur, vt etiā immortalis nō sine ratione dicatur. Non est pars Dei anima. Si enim hoc esset, omninò incōmutabilis atq; incor

Diuisio epistolæ.

Solus Deus vere immortalis.

Anima non est pars Dei.

incorruptibilis esset. Quod si esset, nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius: nec aliquid in semetipsa vel inciperet habere quod nõ habebat, vel desineret habere quod habebat, quantum ad eius ipsius affectiones pertinet. Quàm verò aliter se habeat, nõ opus est extrinsecus testimonio, quisquis seipsum aduertit, agnoscit. Frustra autẽ dicitur ab eis qui animam Dei partem esse volunt, hanc eius labem ac turpitudinẽ quam videmus in nequissimis hominibus, hanc denique infirmitatem & ægritudinem quam sentimus in omnibus hominibus, nõ ex ipsa illi esse, sed ex corpore. Quid interest vnde ægrotet, quæ si esset incommutabilis aliquo modo, vndelibet ægrotare non posset. Nam quod verè incommutabile & incorruptibile est, nullius rei accessu cõmutari vel corrumpi potest. Alioquin nõ Achillea tantũ, sicut fabulæ ferunt, sed omnis caro esset inuulnerabilis, si nullus ei casus accideret. Non est itaq; natura incõmutabilis, quæ aliquo modo, aliqua causa, aliqua parte mutabilis est. Deum autem nefas est, nisi vere summéque incommutabilem credere. Non est igitur anima pars Dei. Incorpoream quoque esse animã, etsi difficile tardioribus persuaderi potest, mihi tamen fateor esse persuasum. Sed ne verbi cõtrouersiam vel superfluo faciã vel merito patiar, quoniã cùm de re constat, non est opus certare de nomine si corpus est, omnis substantia vel essentia, vel si quid aptius nuncupatur id quod aliquo modo est in seipso, corpus est anima. Item si eam solam incorpoream placet appellare naturã, quæ summè incõmutabilis & vbique tota est, corpus est anima, quoniam tale aliquid ipsa nõ est. Porrò si corpus non est, nisi quod per loci spatiũ aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita sistitur vel mouetur, vt maiore sui parte maiorẽ locũ occupet, & breuiore breuiorem, minúsq; sit in parte, quàm in toto, non est corpus anima. Per totũ quippe corpus quod animat, nõ locali diffusione, sed quadã vitali intentione porrigitur. Nam per omnes eius particulas, tota simul adest, nec minor in minoribus, & in maioribus maior, sed alicubi intensius, alicubi remissius, & in omnibus tota, & in singulis tota est. Neque enim aliter quod in corpore etiã non toto sentit, tamen tota sentit. Nam cum exiguo puncto in carne viua aliquid tangitur, quãuis locus ille nõ solum totius corporis non sit, sed vix in corpore videatur, animã tamen totam non latet: neque id quod sentitur per corporis cuncta discurrit, sed ibi tantum sentitur vbi sit. Vnde ergo ad

Achilles inuulnerabilis.

Anima incorporea.

totam

totã mox peruenit, quod non in toto fit, niſi quia & ibi tota eſt vbi fit, nec vt tota ibi ſit, cætera deſerit? Viuunt enim & illa ea præſente, vbi nihil tale factũ eſt. Quod ſi fieret & vtrũq; ſimul fieret, ſimul vtrũq; totã pariter nõ lateret. Proinde & in omnibus ſimul, & in ſingulis particulis corporis ſui, tota ſimul eſſe nõ poſſet, ſi per illas ita diffunderetur vt videmus corpora diffuſa per ſpatia locorũ, minoribus ſuis partibus minora occupare, & amplioribus ampliora. Quapropter ſi anima corpus eſſe dicenda eſt, nõ eſt certè corpus quale terrenũ eſt, nec quale humidũ, aut aëreum, aut æthereũ. Omnia quippe talia maiora ſunt, in maioribus locis, & minora, in minoribus locis, & nihil eorum in aliqua ſui parte totum adeſt, ſed vt ſunt partes locorum, ita occupantur partibus corporũ. Vnde intelligitur anima, ſiue corpus, ſiue incorporea dicenda ſit, propriã quandam habere naturam, omnibus his mũdanæ molis elementis excellentiore ſubſtantia creatam, quæ veraciter nõ poſsit in aliqua phantaſia corporaliũ imaginũ quas per carnis ſenſus percipimus cogitari, ſed mẽte intelligi, vitáque ſentiri. Nec hæc perinde* loquor, vt te quæ tibi nota ſunt doceã, ſed vt aperiã quid firmiſsimè de anima teneã ne me quiſquam cùm ad ea venero quæ requiro, nihil de anima vel ſciẽtia vel fide tenere arbitretur. Certus etiã ſum animã nulla Dei culpa, nulla Dei neceſsitate vel ſua, ſed propria voluntate in peccatum eſſe collapſam: nec liberari poſſe de corpore mortis huius vel ſuæ voluntatis virtute tanquã ſibi ad hoc ſufficiẽte, vel ipſius corporis morte, ſed gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum: nec omnino eſſe animam vllam in genere humano, cui non ſit neceſſarius ad liberationem mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Quæcunq; autem ſine gratia mediatoris & ſacramẽto eius in qualibet corporis ætate de corpore exierit, & in pœnam futurã & vltimo iudicio recepturã corpus ad pœnam.* Si autem poſt generationem humanã quæ facta eſt ex Adam, regeneretur in Chriſto, ad eius pertinens ſocietatem, & requiem poſt mortẽ corporis habituram, & corpus ad gloriam recepturam. Hæc ſunt quæ de anima firmiſsimè teneo. Nunc accipe quæſo quid requiram, & noli me ſpernere, ne† te ſpernat qui pro nobis dignatus eſt ſperni. Quæro vbi cõtraxerit anima reatum, quo trahitur in cõdemnationem, etiam infantis morte præuenti, ſi ei per ſacramentũ quo etiam paruuli baptizantur, Chriſti gratia non ſubuenerit. Non enim es ex

Aliàs proinde

Anima ſua culpa lapſa ſola Dei miſericordia liberatur.

* *ad pœnã dãni.*

† *ſic non*

Animæ reatus vnde.

illis

illis qui modo noua quædam garrire cœperunt, dicentes nullum reatum esse ex Adam tractum, qui per baptismum in infante soluatur. Quod te sapere si scirē, imò nisi te id non sapere scirē, nequaquā hoc abs te quærerē aut quærēdū putarem. Sed quia tenemus de hac re sententiā tuā cōcinnentē catholicæ fundatissimæ fidei, quia † * & Iouiniani vaniloquia redarguens adhibuisti testimoniū ex libro Iob, Nemo mundus in cōspectu tuo, nec infans cuius est diei vnius vita super terram. Deinde subiunxisti, Tenemúrq; rei in similitudinē præuaricationis Adæ. Et liber tuus in Ionā Prophetā satis hoc insigniter dilucidéq; declarat, vbi ieiunare paruulos propter ipsum originale peccatū merito coactos esse dixisti: nō inconuenienter abs te quæro, hunc reatū anima vbi cōtraxerit, vnde oporteat eam etiā in illa ætate per sacramentū Christianæ gratiæ liberari. Ego quidē ante aliquot annos cùm libros quosdā scriberem de libero arbitrio, qui in multorū manus exierūt, & nunc habentur à plurimis, quatuor opiniones de animæ incarnatione: Vtrum ex illa vna quæ primo homini data est cæteræ propagentur: An singulis quibusque nouæ etiā modò fiant: An alicubi iam existentes vel mittantur diuinitus vel sponte labātur in corpora: ita putaui esse tractandas, vt quælibet earum vera esset, non impediret intentionē meam qua tunc aduersus eos quantis poteram viribus agebam, qui naturā mali suo principio præditam, aduersus Deum conantur inducere, id est cōtra Manichæos. Nam de Priscillianistis adhuc nihil audierā qui non multum ab istis dissimiles blasphemias fabulantur. Ideo quintam opinionē non addidi, quam in tua epistola inter cæteras cōmemorasti, ne aliquam præterires, vbi de hac quæstione interroganti rescripsisti religiosæ memoriæ viro nobísque in Christi charitate gratissimo Marcellino, quòd anima nō sit pars Dei. Primò quia nō de incarnatione eius sed de natura quæritur dùm hoc quæritur. Deinde quia hic hoc sentiunt illi, cōtra quos agebā, & id maximè agebā, vt creatoris inculpabilem inuiolabilémque naturā à creaturæ vitiis & labe secernerem, cùm illi à substātia mali cui propriū principium principésque tribuunt, ipsam boni Dei substantiam ex parte qua capta est corruptā & oppressam, & ad peccandi necessitatē perductam esse contendunt. Hoc itaque excepto hæreticæ opinionis errore, ex quatuor reliquis opinionibus, quænā sit eligēda scire desidero. Quæcūq; enim eligenda est, absit vt impugnet

Pelagiū notat.

*† * Aliàs qua*

Iob 15.

Lib. 3. de libero arbitrio.

Quælibet pro quæcunque, ita frequenter loquitur.

hanc

hanc fidem de qua certi sumus, omni animæ etiam paruuli infantis necessariã esse liberationẽ ex obligatione peccati eámq; nullam esse nisi per Iesum Christũ & hũc crucifixũ. Proinde ne longum faciamus, hoc certè sentis ꝙ singulas animas singulis nascentibus etiã modò Deus faciat. Cui sentẽtiæ ne obiiciatur quod omnes creaturas sexto die cõsummauerit Deus, & septimo die requieuerit, adhibes testimonium ex Euangelio: Pater meus vsq; nunc operatur, & ego operor. Sic enim ad Marcellinũ scripsisti: In qua epistola etiã mei cõmemorationẽ beneuolentissimè facere dignatus es, quod hic me haberet in Africa, qui ei ipsam facilius possem explicare sentẽtiã. Quod si potuissem, non ille hoc abs te tam longè posito inquireret, si tamen id tibi ex Africa scripsit. Nam quãdo scripserit nescio, tantum scio quòd de hoc bene cognouerit cunctationem meam. Vnde me inconsulto facere voluit, quanquã etiã si consuleret magis hortarer, & gratias agerẽ quòd nobis cõferre omnibus posset, nisi tu breuiter rescribere quàm respondere maluisses. Credo ne superfluò laborares vbi ego essem quem putabas id optime scire quod ille quæsiuerat. Ecce volo vt illa sententia etiã mea sit; sed nondum esse cõfirmo. Misisti ad me discipulos, vt ea doceam quæ nondum ipse didici. Doce ergo quod doceam. Nam vt doceã multi à me flagitant, eísq; me sicut alia multa & hoc ignorare cõfiteor. Et fortasse quamuis in os meum verecũdentur, tamẽ apud se dicunt: Tu es magister in Israel & hæc ignoras? Quod quidẽ dominus ei dixit qui erat vnus illorum quos delectabat vocari Rabbi. Vnde etiã ad verum magistrũ nocte venerat, quia fortassis erubescat discere, qui docere consueuerat: me autẽ potius magistrũ audire, quàm velut magistrũ delectat audiri. Recolo enim quid dixerit eis quos præ cæteris elegit. Vos autem, inquit, nolite vocari ab hominibus Rabbi, vnus enim est magister vester Christus. Nec alius docuit Moysem per Ietro, nec alius Corneliũ etiã per priorẽ Petrum, nec alius Petrum etiã per posteriorem Paulum. A quocunque enim verum dicitur, illo donante dicitur qui est ipsa veritas. Quid si ideo adhuc ista nescimus, & ea neq; orando, neque legendo, neque cogitando & ratiocinando inuenire potuimus, vt probemur non solùm indoctos quãta charitate doceamus, verũ à doctis etiã quãta humilitate discamus? Doce ergo quæso quod doceã, doce quod teneã, & dic mihi si animæ singillatim in singulis [hodiéq;] nascẽtibus fiunt, vbi in paruulis pec-

Singulorum animæ singulæ.

Ioan. 5.

Ioan. 3.

Mat. 23.

Argumentũ Pelagianorum.

cent, vt indigeant in sacramento Christi remissione peccati, peccantes in Adã, ex quo caro est propagata peccati, Aut si non peccant, qua iustitia creatoris ita peccato obligantur alieno, cum exinde propagatis mẽbris mortalibus inseruntur, vt eas nisi per Ecclesiã subuentũ fuerit, damnatio cõsequatur, cum in earum potestate nõ sit, vt eis possit gratia baptismi subueniri. Tot igitur animarũ milia quæ in mortibus paruulorũ sine indulgentia Christiani sacramenti de corporibus exeunt, qua æquitate damnantur, si nouæ creatæ nullo suo præcedẽte peccato, sed voluntate creatoris singulæ singulis nascentibus adhæserunt, quibus eas animãdis ille creauit & dedit, qui vtique nouerat quod vnaquæque earũ nulla sua culpa sine baptismo Christi de corpore fuerat exitura? Quoniã igitur neq; de Deo possumus dicere, quod vel cogat animas fieri peccatrices, vel puniat innocentes, neq; negare fas nobis est, eas quę sine Christi sacramento de corporibus exierint, etiam paruulorum non nisi in damnationem trahi; Obsecro te quo modo hæc opinio defenditur, quà creduntur animæ non ex illa vna primi hominis fieri omnes, sed sicut illa vna vni, ita singulis singulæ? Ea verò quæ dicuntur alia cõtra hanc opinionem, facile puto me posse refellere, sicuti est illud, quo eam sibi quidam videntur vrgere, quo modo cõsummauerit Deus omnia opera sua sexto die, & septimo requieuit, si nouas adhuc animas creat? Quibus si dixerimus quod ex Euãgelio in supradicta epistola posuisti: Pater meus vsq; nunc operatur. Respondent, operatur, dictum est institutas administrando, non nouas instituendo naturas, ne scripturæ Geneseos cõtradicatur, vbi apertissimè legitur, consummàsse Deũ omnia opera sua. Nam & quod eum scriptum est requieuisse, vtiq; à creandis nouis creaturis intelligendum est, non à gubernandis, quia tunc ea quæ non erant, fecit, à quibus faciendis requieuit, quia cõsummauerat omnia, quæ antequã essent, vidit esse faciẽda, vt deinceps nõ ea, quæ nõ erãt, sed ex iis quę iam erãt, crearet & faceret quicquid faceret. Ita vtrũq; verũ esse mõstratur, & qđ dictũ est, requieuit ab operibus suis & quod dictũ est, vsque nunc operatur, quoniã Genesi non potest Euangelium esse contrariũ. Verùm iis qui hæc ideo dicũt, ne credatur modò Deus, sicut illam vnam, nouas animas, quæ nõ erant, facere, sed ex illa vna quæ iam erat eas creare, vel ex fonte aliquo, siue thésauro quodã, quem tũc fecit, eas mittere, facilè respondetur, etiam illis sex diebus multa Deum creasse ex

Gene. 2.

Ioan. 5.

ex iis naturis quas iam creauerat, ſicut ex aquis alites & piſces, ex terra autem arbores, fœnū, animalia: ſed quod ea quæ non erant tunc fecerit, manifeſtum eſt. Nulla enim erat auis, nullus piſcis, nulla arbor, nullū animal; & bene intelligitur ab iis creatis requieuiſſe quæ nō erant, & creata ſunt, id eſt ceſſaſſe, ne vltra quæ nō erant, crearentur. Sed nūc quod dicitur animas nō in (neſcio quo) fonte iam exiſtentes mittere, nec de ſeipſo tanquā ſuas particulas irrorare, nec de illa vna originaliter trahere, nec pro delictis ante carnem cōmiſsis, carneis vinculis cōpedire, ſed nouas creare ſingulas, ſingulis ſuā cuique naſcenti: nō aliquid facere dicitur, quod ante non fecerat. Iam enim ſexto die fecerat hominē ad imaginem ſuā, quod vtique ſecundū animā rationalem feciſſe intelligitur. [Tandem poſt longam diſputationem eccleſiaſticam confirmaſti ſententiā,] Hoc & nunc facit, non inſtituendo quod nō erat, ſed multiplicando quod erat. Vnde & illud verū eſt quod à rebus quæ non erant inſtituendis requieuit, Et hoc verū eſt quod non ſolū gubernando quæ fecit, verumetiam aliquid non quod nondū, ſed quod iam creauerat numeroſius creando vſque nūc operatur. Vel ſic ergo, vel alio modo quolibet eximus ab eo quod nobis obiicitur de requie Dei ab operibus ſuis, ne propterea nō credamus nūc vſque fieri animas nouas, non ex illa vna, ſed ſicut illam vnam. Nam quod dicitur, quare facit animas eis, quos nouit cito morituros? Poſſumus reſpondere, parentū hinc peccata vel conuinci vel flagellari. Poſſumus etiā rectè illius moderationi iſta relinquere, quem ſcimus omnibus temporaliter tranſeuntibus rebus, vbi ſunt etiā animalium ortus & obitus, curſum ornatiſsimū atq; ordinatiſsimū dare, ſed nos iſta ſentire nō poſſe, quæ ſi ſentiremus delectatione ineffabili mulceremur. Non enim fruſtra per Prophetā qui hæc diuinitus inſpirata didicerat, dictū eſt de Deo. Qui profert numeroſè ſeculū, Vnde Muſica, id eſt ſcientia ſenſúsve bene modulandi, ad admonitionē magnæ rei, etiā mortalibus rationales habentibus animas Dei largitate conceſſa eſt. Vnde ſi homo faciendi carminis artifex, nouit, quas, quibus moras vocibus tribuat, vt illud quod canitur, decedēsibus ac ſuccedentibus ſonis pulcherrimè currat ac tranſeat: quanto magis Deus cuius ſapiētia per quā fecit omnia, longè omnibus artibus præferenda eſt, nulla in naturis naſcentibus & occidentibus temporum ſpatia, quæ tanquā ſyllabæ ac verba ad particulas huius ſeculi pertinent,

Animarum fons.

Anima cur datur mox morituris.

Vniuerſi cōcentus.

Eſt apud Eſa. c. 40 Iuxta edit. 70. ὁ ἐκφέρων κατ' ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ.

in hoc labentium rerum tanquã mirabili cantico, vel breuius, vel productius, quàm modulatio pręcognita & pręfinita deposcit, præterire permittit? Hoc cum etiã de arboris folio dixerim, & de nostrorũ numero capillorum, quanto magis de hominis ortu & occasu, cuius tẽporalis vita breuius productiúsve nõ tenditur, quàm Deus dispositor temporũ nouit vniuersitatis moderamini cõsonare? Id etiã, quod aiunt: Omne quod in tempore cœpit esse, immortale esse non posse, quia omnia orta occidunt, & aucta senescunt, vt eo modo credi cogãt animum humanũ ideo esse immortalem, quod ante omnia tempora sit creatus, nõ mouet fidem nostrã. Vt enim alia taceam, cœpit esse in tempore immortalitas carnis Christi, quę tamen iam nõ moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Illud verò quod in libro aduersus Ruffinum posuisti, quosdam huic sententiæ calumniari, quod Deũ dare animas adulterinis conceptibus videatur indignũ, vnde conantur adstruere meritis gestæ ante carnẽ vitæ, animas quasi ad ergastula huiusmodi iustè posse perduci, non me mouet multa cogitantem, quibus hæc posset calumnia refutari. Et quod ipse respondisti, non esse vicium sementis in tritico, quod furto dicitur esse sublatum, sed in eo qui frumenta furatus est, nec idcirco terram nõ debuisse gremio suo semina confouere, quia sator immunda ea proiecerit manu, elegãtissima similitudo est. Quam, & antequã legerem, nullas mihi obiectio ista de adulterinis fœtibus in hac quęstione faciebat angustias, generaliter intuenti multa bona Deum facere etiã de nostris malis, nostrísq; peccatis. Animalis autem cuiuscũque creatio, si habeat pium prudentémq; consideratorem, ineffabilem laudem creatori excitat, quãto magis creatio non cuiuslibet animalis, sed hominis? Si autem causa creandi quæritur, nulla citius & melius respondetur, nisi quia omnis creatura Dei bona est. Et quid dignius, quàm vt bona faciat bonus Deus, quæ nemo potest facere nisi Deus? Hæc & alia quæ possum, sicut possum dico, aduersus eos qui hãc opinionẽ qua creduntur animæ sicut illa vna singulis fieri labefactare conantur. Sed cũ ad pœnas ventũ est paruulorũ, magnis mihi crede coarctor angustiis, nec quid respondeam prorsus inuenio, nõ solũ eas pœnas dico, quas habet post hanc vitã illa damnatio, quò necesse est trahantur si de corpore exierint sine Christianæ gratiæ sacramẽto, sed eas ipsas quæ in hac vita dolentibus nobis, versantur ante oculos, quas enumerare si velim

Rom. 6.

Platonis sentẽtia.

lim, prius tempus quàm exẽpla deficient. Languescunt ęgritudinibus: torquẽtur doloribus, fame & siti cruciãtur, debilitantur mẽbris, priuantur sensibus, vexantur ab immũdis spiritibus. Demonstrandũ est vtiq; quomodo ista sine vlla sua mala causa iustè patiãtur. Non enim dicis fas est, aut ista ignorante Deo fieri, aut eũ non posse resistere facientibus, aut iniustè ista vel facere vel permittere. Nunquid nã sicut illa animalia irrationabilia rectè dicimus in vsus dari naturis excellẽtioribus, etsi vitiosis, sicut apertissimè in Euangelio videmus, porcos ad vsum desideratũ cõcessos esse dęmonibus, hoc & de homine rectè possumus dicere? Animal est enim, sed rationale, etsi mortale: Anima est rationalis in illis mẽbris, quæ tãtis afflictionibus pœnas luit. Deus bonus est, Deus iustus est, Deus omnipotẽs est: hoc dubitare omnino demẽtis est. Tãtorũ ergo malorũ quæ fiũt in paruulis, causa iusta dicatur. Nẽpe cũ maiores ita † patiuntur, solemus dicere, aut sicut in Iob merita examinari, aut sicut in Herode peccata puniri. Et de quibusdã exẽplis quę Deus manifesta esse voluit, alia quę obscura sunt hominũ coniecturæ cõceditur, sed hoc in maioribus. De paruulis autẽ quid respõdeamus edissere, si pœnis tãtis nulla in eis sunt punienda peccata. Nam vtiq; nulla est in illis ætatibus examinãda iustitia. De ingeniorũ verò diuersitate quid dicã, quæ quidẽ in paruulis latet, sed ab ipsis exordiis naturalibus ducta, apparet in grãdibus, quorũ nõnulli tã tardi & obliuiosi sunt, vt ne prima quidẽ discere literarũ elementa potuerint: Quidã verò tantæ sunt fatuitatis, vt nõ multũ à pecoribus differant: quos Moriones vulgò vocãt. Respõdetur fortasse, corpora hoc faciunt. Sed nũquid secũdũ hãc sententiã quã defendi volumus, anima sibi corpus elegit, & in eligẽdo cũ falleretur errauit? Aut cũ in corpus cogeretur intrare necessitate nascẽdi, alia corpora præoccupãtibus animarũ turbis, ipsa aliud nõ inuenit? Et sicut in spectaculo aliquo locũ, ita carnẽ nõ quã voluit, sed quã valuit occupauit? Nunquid hæc & talia vel dicere possumus vel sentire debemus? Doce igitur quid sentire, quid dicere debeamus, vt cõstet nobis ratio nouarũ animarũ sigillatimq; factarũ singulis corporibus. Ego quidem nõ de ingeniis, sed saltẽ de pœnis paruulorũ quas in hac vita patiũtur, dixi aliquid in libris illis de libero arbitrio. Quod quale sit, & cur mihi in istam quam habemus in manibus quæstione nõ sufficiat, intimabo: & eum ipsum de tertio libro locũ secerptũ his literis inserã. Nam ita

Matt. 8.

† *ista.*

Lib. 3. de libero arbitrio.

se habet. De cruciatibus autem corporis quibus affliguntur paruuli, quorũ per ætatem nulla peccata sunt, si animæ quibus animantur, nõ priusquam ipsi homines esse cœperunt, maior querela & quasi misericors depromi solet, cùm dicitur, quid mali fecerunt vt ista paterentur? Quasi possit esse meritũ innocentiæ, antequã quisquã *† nocere aliquid possit. Cũ autem boni aliquid operatur Deus in emendatione maiorum, cum paruulorũ suorum qui eis chari sunt doloribus ac mortibus flagellantur, cur ista nõ fiant, quando cũ transierint, pro nõ factis erunt in quibus facta sunt: Propter quos autem facta sunt, aut meliores erunt si temporalibus incommodis emẽdati, rectius elegerint viuere, aut excusationẽ in futuri iudicij supplicio nõ habebunt, si vitæ huius angoribus, ad æternã vitam desyderium cõuertere noluerint? Quis autẽ nouit, quid paruulis de quorũ cruciatibus duritia maiorũ contunditur, aut exercetur fides, aut misericordia probatur. Quis inquam ergo nouit quid ipsis paruulis in secreto iudiciorũ suorum bonæ cõpensationis reseruet Deus? Quoniam quanquam nihil rectè fecerint, tamen nec peccantes aliquid ista perpessi sunt. Non enim frustra etiã infantes illos, qui cũ dominus noster Iesus Christus necandus ab Herode quæreretur, occisi sunt, in honore martyrum receptos cõmendat Ecclesia. Hęc tunc dixi, cũ hanc ipsam de qua nunc agitur vellem communire sententiã. Sicut enim paulò antè cõmemoraui, quæcunq; illarũ de animæ incarnatione quatuor opinionũ vera esset, inculpatã substãtiam creatoris, & à nostrorũ peccatorum societate remotissimã nitebar ostendere. Et ideo quæcunq; illarũ veritate posset cõuinci & repudiari, ad curã intentionis meæ quã tunc habebã non pertinebat: quandoquidẽ cunctis diligẽtiore disputatione discussis, quæcunq; illarũ rectè vinceret cæteras, me securissimo fieret, quando etiã secundũ omnes id quod agebam inuictum persistere demonstrabã. Nunc verò vnã volo si possum ratione recta eligere ex omnibus: & propterea huiusipsius de qua nũc agimus defensionẽ in iis quę cõmemoraui de illo libro verbis meis attentius intuens, validã firmámq; nõ video. Nam velut firmamentũ eius illud est quod ibi dixi: Quis autẽ nouit quid paruulis de quorũ cruciatibus duritia maiorum contunditur, aut exercetur fides, aut misericordia probatur? Quis, inquam, ergo nouit quid ipsis paruulis in secreto iudiciorũ suorũ bonæ compensationis reseruet Deus? Quoniam quanquã nihil

*† Aliàs quisque.

recte fecerint,tamen nec peccantes aliquid iſta perpeſsi ſunt. Sed hoc nõ immerito dici video,de iis qui vel pro Chriſti nomine ac vera religione tale aliquid etiã neſcientes patiuntur, vel ſacramento Chriſti iam imbuti ſunt, quia ſine ſocietate vnius mediatoris liberari à damnatione non poſſunt,vt poſsis eis etiã pro illis malis quę hic in diuerſis afflictionibus pertulerunt,compenſatio iſta præſtari. Nunc autem cũ iſta quæſtio nõ poſsit abſolui,niſi etiã de iis paruulis reſpõdeatur,qui poſt grauiſsimos cruciatus ſine ſacramento Chriſtianæ ſocietatis expirant,quæ circa eos cõpenſatio cogitanda eſt,quibus inſuper & damnatio præparata eſt? Nam & de baptiſmo paruulorum in eodẽ libro,non quidem ſufficienter,ſed quantum illi operi ſatis eſſe videbatur vtcunque reſpõdi,quod etiã neſcientibus,& fidem ſuã nondum habentibus prodeſt:non tamen de damnatione eorum paruulorum,qui ſine illo ex hac vita emigrant tunc aliquid dicendum putaui,quia nõ quod nũc agitur agebatur. Sed vt omittamus & contemnamus ea quæ breui tempore patiuntur,nec tranſacta reuocantur,nũquid ſimiliter cõtemnere poſſumus,quod per vnũ hominem mors,& per vnũ hominẽ reſurrectio mortuorũ? Sicut enim in Adã omnes moriuntur,ſic & in Chriſto omnes viuificabũtur. Per hanc enim Apoſtolicam diuinam clarámq; ſententiã, ſatis euidẽter elucet,neminẽ ire in mortem niſi per Adã,neminem ire in vitam æternã niſi per Chriſtũ. Hoc eſt quippe omnes & omnes, quia ſicut omnes homines per primam,hoc eſt per carnalem generationẽ pertinent ad Adam:ſic omnes homines ad ſecundam, id eſt,ſpiritalem regenerationem veniunt,quicũque ad Chriſtum perueniunt. Ideo ergo dictũ eſt,& hic omnes, & ibi omnes,quia ſicut omnes qui moriuntur,nõ niſi in Adam moriuntur,ita omnes qui viuificabuntur,non niſi in Chriſto viuificabuntur. Ac per hoc:quiſquis nobis dixerit, quenquã in reſurrectione mortuorũ viuificari poſſe niſi in Chriſto, tanquã peſtis cõmunis fidei deteſtandus eſt. Item quiſquis dixerit quòd in Chriſto viuificabuntur etiã paruuli,qui ſine ſacramẽti eius participatione de vita exeunt:hic profecto & contra Apoſtolicam prædicationẽ venit,& totam cõdemnat Eccleſiã, vbi propterea cũ baptizandis paruulis feſtinatur & curritur,quia ſine dubio creditur aliter eos in Chriſto viuificari omnino non poſſe. Qui autẽ non viuificatur in Chriſto, reſtat vt in eadem dãnatione maneat,de qua dicit Apoſtolus: Per vnius delictũ in

1. Cor. 15.

Rom. 5.

omnes homines ad condemnationē. Cui delicto obnoxios paruulos nasci, & omnis credit Ecclesia, & ipse iam cōtra Iouinianum disputans, & exponēs Ionam prophetam, sicut pauloantè commemoraui, fide veracissima definisti, credo & in aliis locis opusculorum tuorū, quæ vel non legi, vel in præsentia non recordor. Huius igitur dānationis in paruulos causam requiro, quia neq; animarum si nouæ fiunt singulis singulæ, video esse vllum in illa ætate peccatū, nec à Deo damnari aliquam credo quam videt nullum habere peccatum. An fortè dicēdum est in paruulo carnem solam causam esse peccati, nouā vero illi animam fieri, qua secundum Dei præcepta viuente in adiutorio gratiæ Christi, & ipsi carni edomitæ ac subiectæ † possit incorruptionis meritum cōparare? Sed quia in paruulo anima nondum id agere potest, nisi Christi acceperit sacramentum, per hanc gratiam carni eius acquiritur, quod illius moribus nondum potuit. Si autem sine vllo † sacramēto anima paruuli exierit, ipsa quidem in æterna vita erit, vnde eam nullū peccatum potuit separare caro vero eius nō resurget in Christo, non percepto ante mortem illius sacramento? Hanc opinionem nunquam audiui, nunquā legi. Sed planè audiui & credidi, propter quod & locutus sum, quia veniet hora quando omnes qui in monumentis sunt audient vocē eius, & procedent qui bene fecerunt in resurrectionem vitæ. Ipsa est de qua dicitur: Et per vnum hominē resurrectio mortuorum. Ipsa est qua in Christo omnes viuificabuntur. Qui autē male egerunt, in resurrectionem iudicij. Quid hic ergo de illis infantibus intelligendum est, qui priusquam possent agere vel bene vel male, sine baptismo corpore exuti sunt? Nihil hic de talibus dictū est. Sed si caro eorum ideo non resurget, quia nec boni aliquid egerūt nec mali, nec illorū resurrectura est, qui percepta baptismi gratia, in illa ętate defuncti sunt, in qua nihil bene vel male agere potuerunt. Si autē illi inter sanctos resurgent, id est inter eos qui bene egerunt, inter quos & illi resurrecturi sunt, nisi inter eos qui male egerunt, ne aliquas humanas animas credamus corpora sua nō recepturas, siue in resurrectionem vitæ, siue in resurrectionem iudicij? Quæ sententia priusquā refellatur, ipsa nouitate iam displicet. Deinde quis ferat si credāt se illi qui ad baptismum cum suis paruulis currunt, propter carnes eorum, non propter animas currere? Beatus quidē Cyprianus non aliquod decretum condens nouū, sed Ecclesiæ fidem firmissimam

seruans

Marginalia: † subiugatæ; † illo; Ioan. 5.; 1. Cor. 15.; Cyprianus.

seruans; ad corrigendum eos qui putabant ante octauũ diem natiuitatis non esse paruulũ baptizandũ, non carnem, sed animam dixit[non]esse perdendã,& mox natũ rite baptizari posse, cum suis quibusdam coëpiscopis censuit. Sed cõtra Cypriani aliquam opinionem, vbi quod viuendũ fuit fortasse non vidit, sentiat quisq; quod libet, tantum contra Apostolicã manifestissimam fidem nemo sentiat, qui ex vnius delicto omnes in condemnationem duci prædicat, ex qua condẽnatione non liberat nisi gratia Dei per Iesum Christũ dominũ nostrum, in quo vno omnes viuificãtur quicunq; viuificantur. Cõtra Ecclesiæ fundatissimũ morem nemo sentiat, vbi ad baptismũ si propter sola paruulorũ corpora curreretur, baptizandi offerrẽtur & mortui. Quæ cùm ita sint: quærenda causa est atq; reddẽda, quare dãnentur animæ quæ nouæ creantur singulis quibusq; nascentibus, si præter Christi sacramentũ paruuli moriantur. Damnari enim eas si sic de corpore exierint, & sancta scriptura,& sancta est testis Ecclesia. Vnde illa de animarũ nouarum creatione sententia, si hanc fidem fundatissimã non oppugnat, sit & mea: si oppugnat, nõ sit & tua. Nolo mihi dicatur pro hac sententia debere accipi quod scriptum est: Qui finxit spiritum hominis in ipso,& qui finxit sigillatim corda eorũ. Aliquid fortissimum atq; inuictissimũ requirẽdum est, quod non cogat * Deum credere vllarũ animarũ sine culpa aliqua dãnatorum. Nam vel tantundẽ valet vel plus est forsitan creare quàm fingere:& tamen scriptum est; Cor mũdum crea in me Deus. Nec ideo putari potest anima hoc loco optare se fieri priusquã aliquid esset. Sicut ergo iam existens creatur innouatione iustitiç, sic iam existens fingitur & conformatione doctrinæ. Nec illud quod in Ecclesiaste scriptũ est: Tunc cõuertetur in terram puluis sicut fuit, & spiritus reuertetur ad dominum qui dedit illum. Istam cõfirmat sententiã, quam volumus esse nostrã. Plus enim hoc suffragatur eis, qui ex vna putãt omnes esse animas. Nam sicut cõuertitur, inquiunt, puluis in terrã sicut fuit, & tamen caro de qua hoc dictũ est, ad hominẽ nõ reuertitur ex quo propagata est, sed ad terrã vnde primus homo factus est: sic & spiritus ex illius vnius spiritu propagatus, non tamen ad eum reuertitur, sed ad dominũ à quo illi datus est. Verum quia hoc testimoniũ ita pro istis sonat, vt non omnimodo huic opinioni quam defendi volo, videatur esse contrarium, admonendã tantùm credidi prudentiã tuam, ne talibus testimoniis ex his an

Roma. 5.

Psal. 32.

**Coniunctio nõ, videtur superesse.*

Sermo pertinet ad argumẽtatione Pelagiani, Si animæ singulæ nouæ creantur, non traxẽrunt peccatum ex Adam, iniustè igitur dãnantur.

gustiis me coneris eruere. Nam licet nemo faciat optando vt verum sit quod verum non est, tamen si fieri posset optarem vt hæc sententia vera esset, sicut opto vt si vera est, abs te liquidissimè atq; inuictissimè defendatur. Hæc autē difficultas etiam illos sequitur, qui iam existētes alibi animas & ab initio diuinorum operum præparatas, à Deo mitti opinantur in corpora. Nam & ab his hoc idē quæritur, si animæ inculpatæ obedienter veniunt quò mittuntur, cur in paruulis si non baptizati vitam istam finierint, puniuntur? Eadē prorsus in vtraq; sententia difficultas est. Illi sibi vidētur de hac facilius exire quæstione, qui animas asseuerant pro meritis vitæ prioris singulas singulis corporibus implicari. Hoc enim putant esse in Adā mori, in carne scilicet quæ propagata est ex Adam supplicia pēdere. A quo reatu, inquiunt, gratia Christi liberat pusillos cum magnis. Hoc quidē rectè, veraciter, optiméq; qđ gratia Christi liberat à reatu peccatorū pusillos cum magnis. Sed in alia superiore vita peccare animas, & inde præcipitari in carceres carneos, non credo, non acquiesco, non consentio. Primo quoniam nescio per quos fieri circūitus id aiunt isti, vt post nescio quāta volumina seculorū iterum ad istam sarcinā corruptibilis carnis & supplicia pendenda redeundum sit. Qua opinione quid horribilius cogitari posit ignoro: Deinde quis tandem iustus defunctus est de quo non, si isti vera dicunt, soliciti esse debeamus, ne in sinu Abrahæ peccans in flammas illius diuitis deiiciatur? Cur enim nō & post hoc corpus peccari posit si & ante potuit? Postremo, longe aliud est in Adam peccasse, Vnde dicit Apostolus: In quo omnes peccauerunt: & aliud est extra Adam nescio vbi peccasse, & ideo in Adam, id est, in carnem, quæ ex Adam propagata est, tanquam in carcerem trudi. Illam vero opinionem quod ex vna fiant omnes animæ, nō discutere volo nisi necesse sit. Atq; vtinam ista de qua nunc agimus, si vera est, sic abs te defendatur, vt hoc necesse iam non sit. Quamuis autem desiderem, rogem, votis ardētibus exoptem & expectem, vt per te mihi dominus huius rei auferat ignorantiam, tamen si, quod absit, minime meruero, patientiā mihi petam à domino Deo nostro: in quem sic credimus, vt aliqua nobis nō aperiri etiā pulsantibus nullo modo aduersus eum murmurare debeamus. Memini prius ipsis Apostolis dictū: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. In his quantū ad me attinet etiam hoc deputē. Neq; qui hoc sciam me indigner

11. de ciui. Dei c. 23.

Rom. 5.

indig

Indignum,nec hocipſo etiã conuincar indignior. Multa enim alia ſimiliter neſcio, quæ commemorare vel enumerare non poſſum. Et hoc tolerabiliter ignorarem,niſi metuerẽ ne aliqua iſtarum opinionũ cõtra illud quod firmiſsima retinemus fide, incautis obreperet mentibus. Sed antequam ſciam quæ nam earum potius eligenda ſit,hoc me nõ temere ſentire profiteor, eam quæ vera eſt non aduerſari robuſtiſsimæ ac fundatiſsimę fidei, qua Chriſti eccleſia nec paruulos homines recentiſsimè natos à damnatione credit, niſi per gratiam nominis Chriſti quam in ſuis ſacramentis commendauit,poſſe liberari.

Auguſtinus Hieronymo,de loco qui eſt Iacobi ſecundo: Qui offenderit in vno,factus eſt omnium reus,multa obiter admiſcens de Stoicis, qui docebant omnia peccata eſſe paria, & quiſquis haberet vnam virtutum,habere omnes:qui careret vna,nullam habere.

Epiſtola XXIX.

QVod ad te ſcripſi honorande mihi in Chriſto frater Hieronyme,quærens de anima humana,ſi naſcentibus ſingulis nouæ ſingulę nunc vſq; fiunt,vbi peccati vinculum contrahant, quod per ſacramentũ gratiæ Chriſti etiam in infantibus recenter natis,ſoluendum eſſe non dubitamus,cùm in non paruum volumen procederet, nolui vlla alia onerare quæſtione, ſed quod vrget acrius, multo minus eſt negligendum.Proinde quæro,& per Deum obſecro, vt exponas mihi quod multis exiſtimo profuturum,aut ſi iam vel abs te vel ab alio aliquo expoſitũ habes,dirigas nobis,quo modo accipiendum ſit, quod in epiſtola Iacobi Apoſtoli ſcriptum eſt:Quicũq; enim totam legem ſeruauerit,offendat autem in vno,factus eſt omnium reus.quæ res talis ac tãta eſt, vt quod hinc tibi non iam olim ſcripſi,multum me pœniteat. De agenda nanq; præſenti vita, quo modo ad vitam perueniamus æternam,nõ de præterita perſcrutãda, quam penitus demerſit obliuio,ſicut eſt illud quod de anima quærendum putaui,hæc vertitur quæſtio.Eleganter autem dictum eſſe narratur, quod huic rei ſatis apte cõuenit.Cùm quidam ruiſſet in puteum,vbi aqua tanta erat, vt eum magis exciperet ne moreretur, quàm ſuffocaret ne loqueretur,acceſsit alius,& eo viſo admirans *† ait: Quo modo huc cecidiſti? Ait ille, Obſecro,inquit,cogita quo modo hinc me liberes,non quo modo huc ceciderim quæras.Ita quoniã fatemur & fide catholica tenemus,de reatu peccati tãquam de puteo, etiam paruuli infantis animam Chriſti

Iacobi 2.

2. Retrac. cap.45.

Facetum.

† cóq; vi ſo miſerãs

gratia liberandam, ſatis eſt ei, quòd modum quo modo ſalus fiat, nouimus, etiam ſi nunquam quo modo in malum illud deuenerit nouerimus. Sed ideo putaui eſſe quærendũ, ne forte ex illis opinionibus incarnationis animæ aliquam teneamus incautius, quæ liberandã prorſus animam paruuli contradicat, negans eam eſſe in iſto malo. Hoc igitur firmiſsimè retento, quod anima paruuli de reatu peccati liberãda eſt, nec alio modo liberanda niſi gratia Dei per Ieſum Chriſtũ dominum noſtrum, ſi poſſumus etiã ipſius mali cauſam & originẽ noſſe, vaniloquis non diſputatoribus ſed litigatoribus paratius inſtructiúſq; reſiſtimus. Si autem non poſſumus, non quia latet miſeriæ principium, ideo pigreſcere miſericordiæ debet officium. Aduerſus eos autẽ qui ſibi videntur ſcire quod neſciũt, hoc tutiores ſumus, quod hanc ignorantiam noſtrã non ignoramus. Aliud eſt enim quod neſcire malũ eſt, aliud quod ſciri vel non poteſt, vel non opus eſt, vel ad vitã quam quærimus indifferẽs eſt. Hoc vero quod de literis Apoſtoli Iacobi nunc requiro, in hac ipſa qua viuimus, & vt ſemper viuamus Deo placere ſtudemus, actione verſatur. Quo modo igitur intelligendũ eſt obſecro te: Quicunq; totam legem ſeruauerit, offendat autẽ in vno, factus eſt omnium reus? Itáne † qui furtũ fecerit, imò vero qui dixerit diuiti: ſede hic, pauperi autẽ: tu ſta illic, & homicidij & adulterij & ſacrilegij reus eſt? Quod ſi nõ eſt, quo modo qui in vno offendit, factus eſt omniũ reus? An illud quod dixit de diuite & paupere ad iſta non pertinet, quorũ ſi quis in vno offenderit, fiet omnium reus? Red recolendum eſt vnde venerit illa ſententia, & quæ illam ſuperiora pepererint, quibúſq; cõnexa dependeat. Fratres mei nolite inquit in perſonarũ acceptione habere fidem domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. Etenim ſi introierit in conuentũ verum vir annulũ aureum habẽs in veſte cãdida, introierit autẽ & pauper in ſordido habitu, & intẽdatis in eum qui indutus eſt veſte præclara, & dicatis ei: Tu ſede hic bene, pauperi autẽ dicatis, tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum meorũ. Nónne iudicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationũ iniquarũ? Audite fratres mei dilectiſsimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mũdo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromiſit Deus diligẽtibus ſe? Vos autẽ exhonoraſtis pauperẽ, propter illũ ſcilicet cui dictũ eſt: ſta illic, cum habẽti annulũ aureũ dictum eſſet: tu ſede hic bene. Ac deinde ſequitur eandẽ ipſam ſententiã latius verſans & explicãs: Nónne

† Item.

Nónne,inquit,diuites per potentiā opprimunt vos,& trahunt ad iudicia? Nónne ipſi blaſphemāt bonū nomen quod inuocatum eſt ſuper vos? Siquidē legē perficitis regalē ſecundū ſcripturam? Diliges proximum tuum ſicut teipſum, bene facitis. Si autē perſonas accipitis, peccatū operamini, redarguti à lege quaſi transgreſſores[legis.] Vide quemadmodū tranſgreſſores legis appellat,qui dicūt diuiti:ſede hic,& pauperi: ſta illic. Vnde ne putarent contemptibile eſſe peccatū,in hac vna re legem tranſgredi,ſequutus adiunxit: Quicunq; totam legem ſeruauerit,offendit autem in vno,factus eſt omnium reus. Qui enim dixit:non mœchaberis,dixit & nō occides. Quod ſi non occidis,mœcharis autē,factus es tranſgreſſor legis:propter id quod dixerat,redarguti à lege,quaſi tranſgreſſores. Quæ cùm ita ſint,conſequēs videtur,niſi alio modo intelligēdū oſtendatur, vt qui dixerit diuiti:ſede hic,& pauperi: ſta illic, huic non honorē,quē illi deferens, & idololatra & blaſphemus & adulter & homicida,& ne, quod longū eſt, cuncta commemorem, reus omniū criminū iudicandus ſit. Offendens quippe in vno, factus eſt omnium reus. At enim qui vnā virtutē habet,omnes habet,& qui vnā nō habet,nullā habet. Hoc ſi verū eſt,cōfirmatur iſta ſententia. Sed ego eam exponi volo,nō confirmari,quæ per ſeipſam apud nos omnibus Philoſophorum autoritatibus firmior eſt. Et illud quidem de virtutibus & vitiis,ſi veraciter dicitur,non eſt conſequens,vt propter hoc omnia peccata ſint paria. Nā illud de inſeparabilitate virtutū, niſi forſitan fallor, tamen ſi verum memini,quod vix memini,omnibus Philoſophis placuit,qui eaſdem virtutes agendæ vitæ neceſſarias eſſe dixerunt. Hoc autem de parilitate peccatorum ſoli Stoici auſi ſunt diſputare,contra omnem ſenſum generis humani: quam eorum vanitatē in Iouiniano illo,qui in hac ſententia Stoicus erat,in aucupādis autē & defenſandis voluptatibus Epicureus, de ſcripturis ſanctis dilucidiſsimè cōuiciſti. In qua tua ſuauiſſima & præclariſsima diſputatione ſatis euidenter apparuit, non placuiſſe autoribus noſtris, vel ipſi potius quæ per eos loquuta eſt veritati,omnia paria eſſe peccata. Quomodo autem fieri poſsit,vt etiā ſi hæc de virtutibus verū eſt, nō tamen ideo cogamur fateri æqualitatem omniū peccatorū,quantum poſſum adiuuante domino aperire conabor. Quod ſi effecero,approbabis:vbi verò cauſæ defuero,tu ſupplebis. Certè hinc perſuadent, qui vnā virtutem habuerit, habere omnes:& omnes deeſſe

Stoici peccata facimt paria.

deesse cui vna defuerit, quòd prudētia nec ignaua, nec iniusta, nec intemperans potest esse. Nam si aliquid horū fuerit, prudentia nō erit. Porrò si prudētia tunc erit, si & fortis & iusta & tēperans sit, profectò vbi fuerit, secū habet cæteras. Sic & fortitudo imprudens esse nō potest vel intēperans vel iniusta: sic temperantia necesse est vt prudēs, fortis, & iusta sit: sic iustitia non est nisi sit prudens, fortis, & tēperans. Ita vbi est vna vera aliqua earū, & aliæ similiter sunt. Vbi autem aliæ desunt, vera vna illa non est, etiā si aliquo modo similis esse videatur. Sunt enim vt scis quædā vitia virtutibus aperta discretione contraria, vt imprudētia prudentiæ. Sunt autē quædā tantū quia vitia sunt, ideo cōtraria, quædā tamē specie fallaci similia, vt eidem prudentiæ, non imprudentia, sed astutia. Nunc enim eam dico astutiā, quæ vsitatius in malitiosis intelligi & vocari† solet, nō sicut nostra loqui scriptura cōsueuit, quæ sæpe astutiā in bono ponit. Vnde: Estote astuti vt serpentes. Et illud, Vt & innocentibus det astutiam: quanquam & apud illos Romanæ linguæ disertissimus dixerit, neq; illi tamen ad cauendum dolus, aut astutia deerant: astutiā ponens in bono: sed apud illos rarissimum, apud nostros frequentissimum est. Itémque in partibus temperātiæ apertissimè cōtraria est effusio parsimoniæ: ea verò quæ tenacitas dici vulgo solet, vitiū quidē est, tamen parsimoniæ simile, non natura, sed fallacissima specie. Item dissimilitudine manifesta contraria est iniustitia iustitiæ. Solet autem quasi imitari iustitiam vindicandi se libido, sed vitiū est. Ignauia fortitudini perspicuè contraria est, duritia verò distat natura, fallit similitudine. Constātia pars quædā virtutis est. Ab hac incōstantia longè abhorret, & indubiè contrasistit. Pertinacia verò constantia dici affectat, & non est, quia illa est virtus, hoc vitiū. Vt ergo non iterum hæc eadē cōmemorare necesse sit, exempli gratia, ponamus aliquid, vnde possint cætera intelligi. Catilina, vt de illo scripserunt qui nosse potuerūt, frigus, sitim, famem ferre poterat, erátq; patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quàm cuiquam credibile est, ac per hoc & sibi & suis magna præditus fortitudine videbatur. Sed hæc fortitudo prudens non erat, mala enim pro bonis eligebat. Temperans non erat, corruptelis enim turpissimis fœdabatur. Iusta non erat, nam cōtra patriā coniurauerat. Et ideo nec fortitudo erat, sed duritia sibi, vt stultos falleret, nomen fortitudinis imponebat. Nam si fortitudo esset, nō vitiū, sed virtus esset. Si autē virtus

Virtutum catena.

† notari

Mat. 10.

Dolus & astutia in bonum.

Sallustius

eſſet, à cæteris virtutibus tanquã inſeparabilibus comitibus nunquã relinqueretur. Quapropter dum quæritur etiã de vitiis, vtrũ ipſa ſimiliter omnia ſint vbi vnum erit: aut nulla ſint vbi vnũ nõ erit: laborioſum eſt id oſtẽdere, proptereà quia vni virtuti duo vitia opponi ſolent, & quod apertè contrariũ eſt, & quod ſpecie ſimilitudinis adũbratur. Vnde illa Catilinæ quia fortitudo nõ erat, quæ ſ eſſet, cùm ſ ſecum virtutes alias nõ habebat, facilius videbatur. Quod verò ignauia fuerit, vbi exercitatio quaſlibet grauiſsimas moleſtias perpetiendi atq; tolerandi, ſupra quàm cuiquam credibile eſt, fuit: ægrè perſuaderi poteſt. Sed fortè acutius intuentibus, ignauia apparet ipſa duritia, quia laborẽ bonorũ ſtudiorũ qbus vera acquiritur fortitudo neglexerat. Verũtamen quia ſunt audaces qui timidi non ſunt, & rurſus timidi quibus abeſt audacia, cùm ſit vtrunq; vitium, quoniã qui vera virtute fortis eſt, nec temerè audet, nec inconſultè timet: cogimur fateri vitia plura eſſe virtutibus. Vnde aliquando vitiũ vitio tollitur, vt amore laudis, amor pecuniæ. Aliquãdo vnũ cedit vt plura ſuccedant, velut qui ebrioſus fuerit, ſi modicũ biberit, & tenacitatẽ & ambitionẽ didicerit. Poſſunt itaq; vitia etiã cedere vitiis ſuccedentibus non virtutibus, & ideo plura ſunt. Virtus verò quò vna ingreſſa fuerit, quoniã ſecũ cæteras ducit, profectò vitia cedẽt omnia quæcunq; inerant. Non enim omnia inerant, ſed aliquando totidẽ, aliquando plura paucioribus, vel pauciora pluribus ſuccedebant. Hæc vtrum ita ſe habeant, diligentius inquirendum eſt. Non enim & iſta diuina ſententia eſt qua dicitur: Qui vnam virtutem habuerit, omnes habet, eique nulla ineſt, cui vna defuerit: ſed hominibus hoc viſum eſt, multũ quidẽ ingenioſis, ſtudioſis, ſed tamen hominibus. Ego verò neſcio quẽadmodũ dicã non dico virũ à quo denominata dicitur virtus, ſed etiam mulierem, quæ viro ſuo ſeruat tori fidẽ, ſi hoc faciat propter præceptum & promiſſum Dei, & quæ primitus ſit fidelis, non habere pudicitiã, aut pudicitiã nullã vel paruã eſſe virtutem. Sic & maritum qui hoc idem ſeruat vxori. Et tamen ſunt plurimi tales, quorũ ſine aliquo peccato eſſe neminẽ dixerim, & vtique illud qualecunq; peccatũ ex aliquo vitio venit. Vnde pudicitia coniugalis in viris fœminiſq; religioſis cùm proculdubio virtus ſit: nõ enim aut nihil aut vitiũ eſt, nõ tamen ſecum habet omnes virtutes. Nã ſi omnes ibi eſſent, nullũ eſſet vitiũ: ſi nullum vitium, nullum omnino peccatum. Quis autem ſine

aliquo

aliquo peccato? Quis ergo sine aliquo vitio, id est fomite quodam vel quasi sine radice peccati, cùm clamet qui supra pectus domini recũbebat: Si dixerimus quia † peccatũ non habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis non est? Neq; hoc apud te diutius agendũ est, sed propter alios qui fortè hoc legerint [hæc] dico. Nam tu quidẽ in eodem ipso opere splẽdido cõtra Iouinianum etiam hoc de scripturis sanctis diligenter probasti. Vbi etiã ex hac ipsa epistola, cuius verba sunt, quorũ nunc intellectũ requirimus, posuisti qđ scriptũ est: In multis enim offendimus omnes. Non enim ait, Offenditis, sed offendimus omnes, cùm Christi loqueretur Apostolus. Et cùm hoc loco dicat: Quicunque autẽ totã legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Ibi non in vno sed in multis, nec quasdam sed omnes dixit offendere. Absit autem vt quisquam fidelis existimet tot millia seruorũ Christi, qui veraciter dicũt se habere peccatũ, ne seipsos decipiant, & veritas in eis non sit, nullam habere virtutẽ, cùm virtus magna sit sapientia. Dixit autem ipsa sapiẽtia homini: Ecce pietas est sapientia. Absit ergo vt dicamus tot ac tantos fideles & pios homines Dei nõ habere pietatẽ, quam Græci vel εὐσέβειαν, vel expressius & plenius θεοσέβειαν vocant. Quid autẽ est pietas nisi Deus cultus? Et vnde ille colitur nisi charitate? Charitas igitur de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, magna & vera virtus est qa ipsa est & finis præcepti. Meritò dicta est fortis sicut mors, siue quia nemo eam vincit sicut mortem, siue quia in hac vita vsque ad mortẽ est mẽsura Charitatis, Sicut dominus ait: Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animã suã ponat [quis] pro amicis suis: siue potius, quia sicut mors animã auellit à sensibus carnis, sic charitas à concupiscentiis carnalibus. Huic subseruit sciẽtia cùm est vtilis, nam sine illa inflat. Quod verò illa ædificãdo implenerit, nihil ibi ista inane quod inflet inueniet. Vtilẽ porrò sciẽtiã definiẽdo mõstrauit, vbi cùm dixisset: Ecce pietas est sapiẽtia, cõtinuò subiũxit: Abstinere verò à malis, sciẽtia est. Cur ergo nõ dicimus, qui hanc virtutẽ habet habere omnes, cùm plenitudo legis sit charitas? An quãto magis est in homine, tanto magis est virtute præditus? Quãto autem minus, tanto minus est † virtus, quia ipsa est virtus: & quanto minus est virtus, tanto maius est vitiũ? Vbi ergo illa plena & perfecta erit, nihil ex vitio remanebit. Proinde mihi videntur Stoici falli, quia proficiẽtẽ hominẽ in sapientia nolũt omnino habere

1. Ioan. 1.
† quod
Iacobi 3. & 2.
1. Tim. 1.
Canti. 8.
Ioan. 15.
† inest

habere ſapientiã: ſed tunc habere cùm in ea omnino perfectus fuerit: nõ quia illum perfectũ negãt, ſed niſi ex profundo quodam emergẽdo repente emicet in auras ſapiẽtiæ liberas, nulla ex parte eſſe ſapientẽ. Sicut enim nihil intereſt ad hominem præfocandũ, vtrũ aquã ſtadiis multis ſuper ſe habeat altã, aut vnum palmum aut digitum, ſic illos qui tendũt ad ſapientiam proficere quidẽ dicunt, tanquam ab imo gurgitis ſurgentes in aërem, ſed niſi totam ſtultitiã velut opprimentem aquã proficiendo velut emergendo euaſerint, nõ habere virtutẽ nec eſſe ſapientes. Vbi autẽ euaſerint, mox habere totã, nec quicquam ſtultitiæ remanere, vnde omnino vllũ peccatum poſsit exiſtere. Hæc ſimilitudo vbi ſtultitia velut aqua, & ſapientia velut aër ponitur, vt animus à præfocatione ſtultitiæ tanquã emergens in ſapientia repẽte reſpiret, nõ mihi videtur ſatis accommodata noſtrarum ſcripturarum autoritati. Sed illa potius, vt vitium vel ſtultitia tenebris, luci autẽ virtus & ſapientia comparetur, quantũ iſta ſimilia de corporalibus ad intelligibilia duci poſſunt: Nõ itaq; ſicut de aquis in aërem ſurgens, vbi earum ſummum tranſierit repẽte quantũ ſufficit inſpiratur, ſed ſicut de tenebris in lucem procedens, paulatim progrediendo illuminatur. Quod donec pleniſsimè fiat; iam eũ tamen dicimus tanquã de abditiſsima ſpelunca egredientẽ, vicinia lucis afflatũ tantomagis, quãtomagis propinquat egreſſus: † vt illud quod in eo lucet, ſit vtiq; ex lumine quò progreditur, Illud autem quod adhuc obſcurum eſt, ſit ex tenebris vnde egreditur. Itaque & nõ iuſtificabitur in cõſpectu Dei omnis viuens, & tamen iuſtus ex fide viuit. Et induti ſunt ſancti iuſtitia, alius ma-ius, † alius minus. Et nemo hic viuit ſine peccato, & hoc alius maius, † alius minus. Optimus autẽ eſt qui minimũ. Sed quid ego † tãquã oblitus cui loquor, doctori ſimilis factus ſum, cùm propoſuerim quid abs te diſcere velim? Sed quia de peccatorum parilitate, vnde in id quod aiebã incidit quæſtio: examinandam tibi ſententiã meam promere ſtatuerã, iam eam tandem aliquando concludam. Quia & ſi verum eſſet † eum qui habet vnam, omnes habere virtutes: eum qui vnam nõ habet, nullam habere, nec ſic peccata ſunt paria: quia vbi virtus nulla eſt, nihil quidẽ rectũ eſt, nec tamen ideo nõ prauo prauius eſt, diſtortóque diſtortius. Si autẽ, quod puto eſſe verius ſacriſq; literis cõgruẽtius, ita ſunt animæ intentiones, vt corporis membra, nõ quod videãtur locis, ſed quod ſentiantur affectibus, & aliud

† appropinquat egreſſus.
Pſal. 142.
Abac. 2.
† magis.
† ago
† teſt.

aliud illuminatur amplius, aliud minus, aliud omnino caret lumine & tenebroso inumbratur obstaculo, profectò ita vt quisq; illustratione piæ charitatis affectus est, in alio actu magis, in alio minus, in alio nihil: sic potest dici habere aliam, & aliam non habere, aliam magis, aliã minus habere virtutem. Nam & maior est in isto charitas quàm in illo, rectè possumus dicere, & aliqua in isto, nulla † in illo, quantũ pertinet ad charitatẽ quæ pietas est: & in ipso vno homine quod maiorẽ habuit pudicitiã quàm patientiam, & maiorẽ hodie quàm heri si proficit: & adhuc nõ habeat continentiã, & habeat nõ paruam misericordiã. Et vt generaliter breuitérq; complectar, quã de virtute habeam notionem, quod ad rectè viuendũ attinet: virtus est charitas, qua id quod diligendum est diligitur hæc in aliis maior, in aliis minor, in aliis nulla est. Plenissima verò quæ iam non possit augeri, quandiu hic homo viuit est in nemine, quãdiu autem augeri potest, profectò illud quod minus est quàm debet, ex vitio est. Ex quo vitio non est iustus in terra qui faciat bonum & non peccet. Ex quo vitio non iustificabitur in conspectu Dei omnis viuens. Propter quod vitium, si dixerimus, quia † peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Propter quod etiam quantũlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere: Dimitte nobis debita nostra, cùm iam omnia in baptismo dicta, facta, cogitata, dimissa sint. Quis itaq; qui rectè videt, vnde & quãdo & vbi speranda † sit illa perfectio cui non sit quod adiici possit? Si autẽ præcepta non essent, non vtiq; esset vbi se homo certius inspiceret & videret, vnde auerteretur, quò conaretur, quare gratularetur, quid precaretur. Magna est ergo vtilitas præceptorũ, si libero arbitrio tantum detur, vt gratia Dei [plena] amplius honoretur. Quæ si ita se habẽt, vnde fiet omniũ reus, si in vno offendat, qui totã legẽ seruauerit? An fortè quia plenitudo legis charitas est, qua Deus proximúsq; diligitur, in qbus præceptis charitatis tota lex pẽdet & ꝓphetæ, merito sit reus omniũ qui cõtra illã facit, in qua pẽdẽt omnia? Nemo autẽ peccat nisi aduersus illã faciendo, quia nõ adulterabis, nõ homicidiũ facies, nõ furaberis, nõ cõcupisces, & si quod est aliud mãdatũ, in hoc sermone recapitulatur, in eo quod diligis proximum tuũ tanquam teipsum. Dilectio proximi malũ non operatur. Plenitudo autẽ legis [est] charitas. Nemo autẽ diligit proximum, nisi diligens Deum, & hoc quantum potest, proximo impendat, quem

† *aliqua.*
3. *Reg.* 8.
Psal. 142.
1. *Ioan.* 1.
† *quod*
Matt. 6.
† *quærenda*
Solutio quæstionis.
Rom. 13.

quem diligit tanquam ſemetipſum vt & ille diligat Deum, quem ſi ipſe nõ diligit, nec ſe nec proximũ diligit. Ac per hoc qui totam legẽ ſeruauerit, ſi in vno offenderit, fit omniũ reus, quia cõtra charitatem facit, vnde tota lex pendet. Reus itaque fit omniũ, faciendo contra eam in qua pendent omnia. Cur ergo nõ dicantur paria peccata? An forte quia magis facit cõtra charitatem, qui grauius peccat, minus qui leuius? Et hoc ipſo quod amittit, fit quidem omniũ reus, ſed grauius peccans, vel in pluribus peccans magis reus: Leuius autem vel in paucioribus peccans minus reus, tãto maiore ſcilicet reatu, quãto amplius: tanto minore quanto minus peccauerit, tamen etiã ſi in vno offenderit, reus [omnium] eſt, quia cõtra eam facit, in qua pendent omnia. Quæ ſi vera ſunt, eo modo & illud abſoluitur quod ait homo etiã Apoſtolicæ gratię. In multis enim offendimus omnes. Omnes enim offendimus, ſed vnus grauius, alius leuius. Quãto quiſq; grauius leuiúſq; peccauerit, tanto in peccato comittendo maior, quanto in diligendo Deo & proximo minor. Et rurſus, tanto minor in peccati perpetratione, quãto maior in Dei & proximi dilectione. Tãto itaq; plenior iniquitatis, quãto inanior charitatis. Et tunc perfecti ſumus in charitate, quãdo nihil reſtat ex infirmitate. Nec ſanè quantũ arbitror putandũ eſt leue [eſſe] peccatum in perſonarũ acceptione habere fidẽ domini noſtri Ieſu Chriſti, ſi illam diſtantiã ſedẽdi ac ſtandi ad honores eccleſiaſticos referamus. Quis enim ferat eligi diuitem ad ſedem honoris Eccleſię cõtempto paupere inſtructiore atq; ſanctiore? Si autem de quotidianis cõſeſſibus loquitur, quis nõ hic peccat, ſi tamẽ peccat, niſi cum apud ſeipſum intus ita judicat, vt ei tanto melior quanto ditior illo eſſe videatur? Hoc enim videtur ſignificaſſe cũ dicit: Nónne judicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices iniquarũ cogitationũ? Lex itaq; libertatis, lex charitatis eſt, de qua dicit: Si tamen legẽ perficitis regalẽ ſecundũ ſcripturas? Diliges proximum tuũ ſicut teipſum, bene facitis. Si autẽ perſonas accipitis, peccatũ operamini, redargutì à lege tanquã tranſgreſſores. Et poſt illã ſententiã ad intelligendũ difficillimam de qua ſatis dixi, quod dicendũ putaui, eandẽ legem libertatis cõmemorans: Sic loquamini, inquit, & ſic facite, ſicut per legẽ libertatis incipiẽtes iudicari. Et quoniã quid paulò antè dixerit, nouit, quoniã in multis offendimus omnes, ſuggerit; dominicam tanquã quotidianã quotidianis, & ſi leuioribus: tamẽ vulneri-

Iac. 3.

Stare ſedere quid tropice.

Iac. 2.

bus medicinâ. Iudiciũ enim, inquit, sine misericordia illi, qui nõ facit misericordiã. Hinc enim & dominus: dimitte, inquit, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis. Superexultat autẽ misericordia iudiciũ: [Non dictũ est, Vincit misericordia iudicium:] non enim est aduersa iudicio, sed superexultat: quia plures per misericordiã colliguntur, Sed qui misericordiam præstiterunt. Beati enim misericordes, quia ipsis miserebitur Deus. Et hoc vtique iustũ est: vt dimittatur eis, quia dimiserũt: & detur eis, quia dederũt. Inest quippe Deo & misericordia iudicanti, & iudiciũ miseranti. Propter quod ei dicitur: Misericordiã & iudicium cantabo tibi domine. Nam quisquis velut nimium iustus iudiciũ sine misericordia quasi securus expectat, iram iustissimã prouocat, quã timens ille dicit: Ne intres in iudiciũ cũ seruo tuo. Vnde dicitur populo cõtumaci: Quid vultis mecum iudicio cõtendere? Cum enim rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur castũ se habere cor? Aut quis gloriabitur mundũ se esse à peccato? Quæ igitur spes est, nisi superexultet misericordia iudiciũ? Sed erga illos qui misericordiam fecerũt veraciter dicendo: Dimitte nobis sicut & nos dimittimus, & sine murmuratione dando: Hilarẽ enim datorem diligit Deus. Deniq; sanctus Iacobus iam ex isto loco de misericordiæ operibus loquitur, vt quos vehementer illa sententia terruerat, cõsoletur, cum admonet, quomodo etiã quotidiana peccata sine quibus hic non viuitur, quotidianis remediis expientur, ne homo qui cũ in vno offenderit fiat omniũ reus in multis offendendo, quia in multis offendimus propter magnũ aggerem reatus sui minutatim collectũ, ad tribunal tanti iudicis perueniat, & eam quã nõ fecit misericordiã nõ inueniat, sed potius dimittẽdo atq; dando mereatur sibi dimitti peccata, † reddíque promissa. Multa dixi quibus tibi tædiũ fortassis inferrẽ, qui hæc quæ tamẽ approbas, nõ expectas discere, ꝙ ea docere cõsueuisti. Si quid autẽ est in eis, quantũ ad rem ipsam pertinet, nã quali eloquio explicata sint nõ nimis curo: Si quid ergo in eis est quod eruditionem offendat tuã, quæso vt rescribendo admoneas, & me corrigere non graueris. Infelix est enim qui nõ tantos etiam † sanctos tuorũ studiorum labores, & digne honorat, & de his domino Deo nostro, cuius munere talis es, gratias agit. Vnde cum libentius debeam à quolibet discere, quod inutiliter ignoro: quàm promptius quoslibet docere quod scio, quãto iustius hoc abs te charitatis debitum flagito

Luc. 6. *ὑπερκαυχᾶται.* *Psal. 100* *Psal. 142* *Hier. 2.* *† debita.* *† & tam*

gito

gito, cuius doctrina in nomine & adiutorio domini tantũ in Latina lingua ecclesiasticæ literæ adiutę sunt, quantũ vnquã † antea potuerũt. Maximè tamẽ istã sententiã: Quicunq; totam legẽ seruauerit, offendat autẽ in vno, factus est omniũ reus: si quo alio modo exponi melius posse nouit dilectio tua, per dominum obsecro, vt id nobiscum communicare digneris.

† nunquã

Hieronymus Augustino, laudans quidem illius duos libellos, sed excusans cur non responderit. Epistola XXX.

DOmino verè sancto, & omni mihi affectione venerabili papæ Augustino, Hieronymus in Christo salutem. Virum honorabilem fratrem meũ, filium dignationis tuę Orosium presbyterũ, & suì merito & te iubẽte suscepi. Sed incidit tẽpus difficillimũ, quãdo mihi tacere melius fuit quàm loqui, ita vt nostra studia cessarent, & iuxta Appiũ canina exerceretur facũdia. Itaq; duobus libellis tuis quos meo nomini dedicasti, eruditissimis & omni eloquẽtiæ splẽdore fulgẽtibus, ad tẽpus respõdere nõ potui. Non quo quicquã in illis reprehendendũ putem, sed quia iuxta apostolum: Vnusquisque in suo sensu abundet, alius quidem sic, alius autẽ sic. Certè quicquid dici potuit, & sublimi ingenio de scripturarum sanctarũ hauriri fontibus, à te positum atq; dissertum est. Sed quæso reuerentiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingeniũ. Nos enim inter nos eruditionis causa disserimus. Cæterũ æmuli & maximè hæretici si diuersas inter nos sententias viderint, de animi calumniabuntur rancore descẽdere. Mihi autem decretũ est te amare, te suscipere, colere, mirari, tuáq; dicta quasi mea defendere: Certe & in dialogo quẽ nuper edidi, tuæ beatitudinis vt dignũ fuerat recordatus sum magísq; demus operam vt perniciosissima hæresis de ecclesiis auferatur quæ semper simulat pœnitentiã: vt docẽdi in ecclesiis habeat facultatẽ, Ne si aperta se luce prodiderit, foras expulsa moriatur. Sanctæ ac venerabiles filiæ tuæ Eustochiũ & Paula, & genere suo & exhortatione tua digne gradiuntur, specialitérque salutant beatitudinem tuã: Omnis quoque fraternitas quæ nobiscũ domino saluatori seruire conatur. Sanctum presbyterũ Firmũ, anno præterito ob rem earũ Rauennam, & inde Africam Siciliámq; direximus: quẽ putamus iam in Africæ partibus cõmorari. Sanctos tuos adhærentes lateri, vt meo obsequio salutes, precor. Literas quoque meas ad sanctũ presbyterũ Firmum direxi, quæ si ad te venerint, ei dirigere

Vide chiliades Erasmi.

Rom. 14.

non graueris. Incolumem te & mei memorẽ Christus dominus custodiat, domine verè sancte & beatissime papa. Grandẽ Latini sermonis in ista prouincia notariorũ patimur penuriã, & idcirco præceptis tuis parere nõ possumus, maxime in editione Septuaginta quæ asteriscis verubúsq; distincta est. Pleraque enim prioris laboris ob fraudem † cuiusdam amisimus.

† fraude.

Paulinus Episcopus Augustino gratias agit pro libris quinque quos aduersus Manichæos scripserat, dono missis, prædicans illius eruditionem, ac vicissim panem dono mittit amicitiæ & eiusdem cõmunionis symbolum. Epistola. XXXI.

Domino fratri vnanimo & venerabili Augustino, Paulinus & Therasia peccatores. Charitas Christi quæ vrget nos etiã absentes, licet per vnitatẽ fidei alligat, ipsa fiduciã ad te scribendi, pudore depulso præstitit, téq; per literas tuas visceribus meis intimauit, quas & de scholasticis facultatibus affluẽtes, & de cælestibus fauis dulces, vt animæ meæ medicas & altrices, in quinque libris interim teneo, quos munere benedicti & venerabilis nobis episcopi, nostri Alipij, nõ pro nostra instructione tantũ, sed etiã pro ecclesiæ multarũ vrbiũ vtilitate suscepimus. Hos igitur nũc libros lectioni habeo, in his me oblecto, de his cibũ capio, non illum qui perit, sed qui operatur vitæ æternæ substantiam per fidem nostrã qua adcorporamur in Christo Iesu domino nostro. cum fides nostra quæ visibilium negligens, inuisibilibus inhiat, per charitatẽ omnia secundũ veritatem omnipotentis Dei credentem, literis & exemplis fideliũ roboretur. O vere sal terrę, quo præcordia nostra ne possint seculi vanescere errore condiuntur. O lucerna digne supra candelabrũ ecclesiæ posita, quę late catholicis vrbibus de septiformi ligno pastum oleo lætitię lumen effundens, densas licet hæreticorum caligines discutis, & lucem veritatis à cõfusione tenebrarũ splendore clarifici sermonis enubilas. Vides frater vnanime, admirabilis in Christo domino & suscipiẽde, quàm familiariter agnouerim te, quãto admirer stupore, quàm magno amore cõplectar, qui quotidie colloquio literarum tuarũ fruor, & oris tui spiritu vescor. Os enim tuũ fistulã aquæ viuæ & venã fontis æterni merito dixerim, quia fons vitæ aquæ salientis in vitã æternã Christus effectus est. Cuius desiderio sitiuit in te anima mea, & vbertate tui fluminis inebriari terra mea concupiuit. Ideoq; cũ hoc Pentateucho tuo contra Manichæos me satis armaueris, si qua in

Lino fortè.

Ioan. 4.

alios

alios quoque hoſtes catholicæ fidei munimina cõparaſti,quia hoſtis noſter cui mille nocendi artes,tam variis expugnandus eſt telis quã oppugnat inſidiis,quæſo promere mihi de armamentario tuo,& conferre nõ abnuas arma iuſtitiæ.Sum enim laborioſus,& iam nunc ſub magno honore † peccator,veteranus in numero peccatorũ, ſed æterno regi nouus in corpore tyro militiæ.Sapientiã mundi miſer hucuſque miratus ſum, & per inutiles literas reprobatámq; prudentiã Deo ſtultus & mutus fui.Poſtquã inueteraui inter inimicos meos, & euanui in cogitationibus meis,leuaui oculos meos in montes,ad præcepta legis & gratiæ dona ſuſcipiens:vnde mihi auxiliũ venit à domino,qui non ſecundũ iniquitates retribuẽs,illuminauit cæcum,ſoluit cõpeditum,humiliauit erectum male,vt erigeret humiliatum pie. Sequor igitur non æquis adhuc paſsibus magna iuſtorũ veſtigia,ſi poſsim orationibus veſtris apprehẽdere,in quo Dei miſerationibus apprehenſus ſum. Rege ergo paruulũ in terra reptantẽ,& tuis greſsibus ingredi doce.Nolo enim in me corporalis ortus magis quàm ſpiritalis exortus ætatem cõſideres,Quippe ętas mihi ſecundũ carnem ea[iam] eſt,qua fuit ille ab Apoſtolis in porta ſpecioſa verbi poteſtate ſanatus. In natalibus autẽ animæ,illius adhuc mihi tẽpus infantiæ eſt,quæ intentatis Chriſto vulneribus immolata digno ſanguine agni victimã præcucurrit, & dominicam auſpicata eſt paſsionẽ.Atque ideo vt infantem adhuc verbo Dei & ſpiritali ætate lactentem,educa verbis tuis,vberibus fidei ſapiẽtiæ charitatis inhiantem.Si officiũ commune cõſideras frater es, ſi maturitatem ingenij tui & ſenſuum,pater mihi es,etſi forte ſis æuo iunior,quia te ad maturitatem meriti honor ſeniorem prouexit,& iuuenem cana prudentia.Foue igitur & corrobora me in ſacris literis & ſpiritalibus ſtudiis, tempore (vt dixi) recentem,& ob hoc poſt longa diſcrimina,poſt multa naufragia,vſu rudem,vix dum à fluctibus ſeculi emergentem tu qui iam ſolido litore conſtitutus, tuto † excipe ſinu,vt in portum ſalutis, ſi dignum putas, pariter nauigemus. Interea me de periculis vitæ iſtius & profundo peccatorum euadere nitentem,orationibus tuis tanquam tabula ſuſtine,vt de hoc mundo quaſi de naufragio nudus euadam. Idcirco enim me leuare ſarcinis,& veſtimentis onerantibus exuere curaui,vt vndoſum hoc,quod inter uos & Deum peccatis interlatrantibus ſeparat, præſentis vitæ ſalum,omni amictu carnis, & cura diei

† onere.

Act. 3. & 4. Dicitur annorum amplius quàm 40.

† conſtitiſti toto.

sequentis, iubente & adiuuante Christo & expeditus enatem: neq; id me perfecisse glorior, quod & si gloriari possem in domino gloriarer, cuius est perficere quod nobis adiacet velle. Sed concupiscit adhuc anima mea desiderare iudicia domini. Vide quando assequatur effectum Dei voluntatum, qui adhuc ipsum desiderare desiderat. Quod in me tamen est, dilexi decorem domus sanctæ, & quantum in me fuit, elegeram abiectus esse in domo domini. Sed cui placuit segregare me ab vtero matris meæ, & ab amicitia carnis & sanguinis ad gratiam suam trahere, eidem placuit inopem me omnis boni meriti, suscitare de terra, & de lacu miseriarum, ac de luto fæcis educere, vt collocaret me cum principibus populi sui, & partem meam in tua sorte poneret, vt te præstante meritis, officio sociatus æquarer. Præsumptione igitur non mea, sed placito & ordinatione domini, fraternitatis tuæ mihi fœdus vsurpans, tanto indignus honore me dignor, quia te pro tua sanctitate certo scio, nam veritate sapis, non alta sapere, sed humilibus congruere. Ideoq; prompte & intime recepturũ spero charitatem humilitatis nostræ. Quam quidem iam recepisse te per beatissimum sacerdotem Alipium, quia dignatur patrem nostrum, cõfido. Is enim sine dubio de se tibi exemplum præbuit nos ante notitiam, & supra meritum diligendi, qui incognitos sibi nos & longinqua [soli &] sali intercapedine disparatos, spiritu veræ dilectionis, qui vbiq; & penetrat & effunditur, & videre diligendo potuit, & alloquẽdo pertingere. His nobis prima affectus sui documenta, & charitatis tuæ pignora in supradicto munere librorum dedit. Et quanto studuit impendio, vt sanctitatem tuam non ipsius tantum verbis, sed plenius eloquentia & fide tua cognita non possemus amare mediocriter, tantopere curasse eũdem credimus, vt nos vicissim ipsius imitatione plurimum diligas. Gratia Dei tecum, vt est, in æternum maneat; optamus frater in Christo domino vnanime, venerabilis, desiderantissime. Totam domum, & omnem comitem, & æmulatorem in domino sanctitatis tuæ plurimo fraternitatis vnanimæ salutamus affectu. Panem vnum, quem vnanimitatis indicio misimus charitati tuæ, rogamus accipiendo benedicas.

Rom. 12. συναπαγόμενοι.

Augustinus Paulino, amplectens illius beneuolentiam & mutuum declarans amorem: nonnulla de Licentio, cuius ætati metuebat, ne vergeret ad ea quæ sunt mundi.

Epistola

Epiſtola XXXII.

DOmino verè ſancto & venerabili,&eximia in Chriſto laude prædicando,fratri Paulino, Auguſtinus in domino ſalutem. O bone vir & bone frater, latebas animam meam,& ei dico vt toleret, quid adhuc lates oculos meos,& vix[mihi]obtemperat, imò non obtemperat.An verò tolerat?Cur ergo me excruciat deſideriũ tui apud ipſam intus animam? Nam ſi moleſtias corporis paterer,& ſi non perturbarent æquitatẽ animi mei, recte illas tolerare dicerer. Cùm autem non æquo animo fero quod te nõ video,intolerabile eſt iſtam appellare tolerantiam. Sed quando tu talis es,eſſe ſine te fortaſſe intolerabilius toleraretur.Bene eſt ergo quia æquo animo ferre nõ poſſum,quod ſi æquo animo ferrem,æquo animo ferendus non eſſem. Mirũ eſt,ſed tamen verum quod mihi accidit:doleóq; quod te non video,& meipſum conſolatur dolor.Ita mihi diſplicet fortitudo,qua patiẽter fertur abſentia bonorum,ſicuti es.Nam & Hieruſalem futuram deſideramus vtiq;, & quanto patientius † deſideramus ipſam, tanto patiẽtius ſuſtinemus omnia propter ipſam. Quis igitur poteſt non gaudere te viſo,vt poſſet quandiu te non videt, non dolere?Ergo neutrum poſſum,& quoniã ſi poſſem,immaniter poſſem,non poſſe delector,atq; in eo quod delector nõnullum ſolatium eſt.Dolentem itaq; me non ſedatus, ſed conſideratus conſolatur dolor. Ne reprehendas quæſo ſanctiore grauitate qua præuales, & dicas non rectè me dolere quod adhuc te non nouerim, cùm animũ mihi tuum, hoc eſt teipſum interiorem aſpiciẽdum patefeceris.Quid enim ſi vſpiam[te]vel in terrena tua ciuitate didiciſſem fratrem & dilectorem meum,& tantum in domino ac talem virum, nullúmne me dolorem ſenſurum fuiſſe arbitrareris,ſi nõ ſinerer noſſe domum tuam? Quomodo ergo non doleam quod nondum faciem tuam noui,hoc eſt domum animæ tuæ,quã ſicut meam noui? Legi enim literas tuas fluentes lac & mel, præferentes ſimplicitatem cordis tui,in qua quæris dominum,ſentiẽs de illo in bonitate,& afferens ei claritatem & honorem.Legerũt fratres & gaudent infatigabiliter &ineffabiliter,tam vberibus & tam excellẽtibus donis Dei,bonis tuis.Quotquot eas legerunt,rapiunt,qui† rapiuntur cùm legũt.Quàm ſuauis odor Chriſti, & quã fragrat ex eis:dici non poteſt, illæ literæ cùm te offerunt vt videaris, quantum nos excitent vt quæraris:nam& perſpicabilẽ faciunt

† impatientius

† quia

& deſiderabilem. Quanto enim præſentiam tuam nobis quodam modo exhibēt, tanto abſentiā nos ferre non ſinūt. Amant te omnes in eis, & amari abs te cupiunt, Laudatur & benedicitur Deus, cuius gratia tu talis es. Ibi excitatur Chriſtus, vt ventos & maria tibi placare tendenti ad ſtabilitatem ſuam dignetur. Ibi coniunx excitatur † non dux ad molliciem viro ſuo, ſed ad fortitudinem redux in oſſa viri ſui: quam in tuam vnitatem redactā & redditā, & ſpiritalibus tibi tanto firmioribus, quanto caſtioribus nexibus copulatā, officiis veſtræ ſanctitati debitis in te vno ore ſalutamus. † Ibi cedri Libani ad terram depoſitæ, & in arcæ fabricam compagine charitatis erectæ, mundi huius fluctus imputribiliter ſecant. Ibi gloria vt acquiratur, contemnitur: & mūdus vt obtineatur, relinquitur. Ibi paruuli ſiue etiam grandiuſculi filij Babylonis eliduntur ad petrā, vitia ſcilicet cōfuſionis ſuperbiæq; ſecularis. Hæc atq; huiuſmodi ſuauiſsima ſpectacula, literæ tuæ præbent legentibus, literę illæ literæ fidei, non fictæ, literæ ſpei bonæ, literæ puræ charitatis. Quo modo nobis anhelant ſitim tuam, & deſideriū defectúmq; animæ tuæ in atria domini? Quid amoris ſanctiſsimi ſpirant? Quantam opulentiā ſynceri cordis exæſtuant? Quas agunt gratias Deo? Quas impetrāt à Deo? Blandiores ſunt, an ardentiores: luminoſiores, an fœcūdiores? Quid enim eſt quod ita nos mulcent: ita accendunt: ita cōpluunt, & ita ſerenæ ſunt? Quid eſt quæſo te, aut quid tibi pro eis rependā, niſi quia totus ſum tuus in eo, cuius totus es tu. Si parum eſt, plus certè nō habeo. Tu autē feciſti vt non mihi parum videatur, qui me in illa epiſtola tantis laudibus honorare dignatus es, vt cùm tibi me refundo, ſi parum hoc tibi putem, non crediddiſſe cōuincar. Pudet me quidē tantū boni de me credere, ſed plus piget tibi non credere. Eſt quod faciam. Non me credam talem qualē putas, quoniā non agnoſco: & credam me abs te diligi, quoniā ſentio & planè percipio: Ita nec in me temerarius, nec in te ingratus exitero. Et cùm me tibi totum offero, parū non eſt: offero enim quem vehementiſsimè diligis: & offero, ſi non qualem me eſſe arbitraris, eum tamen, pro quo vt talis eſſe merear deprecaris. Hoc enim magis iam peto facias, ne minus optes mihi adiici ad id quod ſum, dum me exiſtimas iam eſſe quod nō ſum. Ecce chariſsimus meus eſt, & ab ineunte adoleſcētia mihi familiariter amiciſsimus, qui hanc eximietati tuæ ac præſtantiſsimæ charitati epiſtolā apportat. Huius nomē eſt in libro de vera religione, quem tua ſanctitas (quantū literis indicas) libētiſsi-

† Videtur à legentibus ibi cōiunx.

† mente vna reſalutamus.

me legit. Factus eſt enim tibi etiam tãti viri, qui tibi eum miſit, commendatione iucundior. Neq; enim † huic tam familiari amico meo velim credas, quæ de me forte laudans dixerit. Sẽſi enim etiam ipſum ſæpe non mẽtiendi ſtudio, ſed amandi propẽſione falli iudicantẽ, & arbitrari iam me accepiſſe quædam, quibus accipiendis à domino patẽte ore cordis inhiarem. Et ſi hoc in os meum, quis non cõiiciat quãta de me abſente meliora quàm veriora lætus effundat? Librorũ autem noſtrorum copiam faciet venerabili ſtudio tuo: nam neſcio me aliquid, ſiue ad eorum qui extra eccleſiam Dei ſunt, ſiue ad aures fratrum ſcripſiſſe, quod ipſe nõ habeat. Sed tu cùm legis mi ſancte Pauline, non te ita rapiant, quæ per noſtrã infirmitatem veritas loquitur, vt ea quę ipſe loquor, minus diligẽter aduertas: ne dum auidus auris bona & recta, quæ data miniſtro, nõ ores pro peccatis & erratis quæ ipſe cõmitto. In iis enim ſi aduerteris quæ tibi rectè diſplicebunt, ego ipſe conſpicior: in iis autẽ quæ per donum ſpiritus, quod accepiſti, rectè tibi placẽt in libris meis, ille amandus, ille prædicandus eſt, apud quẽ eſt fons vitæ, & in cuius lumine videbimus lumẽ, & ſine ænigmate & facie ad faciem, nunc autem in ænigmate videmus. In iis ergo quæ ipſe de veteri fermẽto eructaui, cùm ea legens agnoſco, me iudico cum dolore: in iis verò quæ de azymis ſynceritatis & veritatis (dono Dei) dixi, exulto cũ tremore. Quid enim habemus quod non accepimus? Apud Deũ enim † melior eſt, qui maioribus & pluribus, quàm qui minoribus & paucioribus donis Dei diues eſt, quis negat? Sed rurſus melius eſt vel de paruo Dei dono gratias ipſi agere, quàm ſibi agi velle de magno. Hæc vt ex animo ſemper confitear, meúmq; cor à lingua mea non diſſonet, ora pro me frater: Ora obſecro, vt non laudari volens, ſed laudans inuocẽ dominũ, & ab inimicis meis ſaluus fiam. Eſt etiã aliud, quo iſtum fratrem amplius diligas: nam eſt cognatus venerabilis, & vere beati epiſcopi Alipij, quẽ toto pectore amplecteris, & merito: nã quiſquis de illo viro benigne cogitat, de magna Dei miſericordia, & de mirabilibus Dei muneribus cogitat. Itaq; cùm legiſſet petitionem tuam, qua deſiderare te indicaſti, vt hiſtoriã ſuam tibi ſcriberet, & volebat facere propter beneuolentiam tuam, & nolebat propter verecundiam ſuam. Quem cùm viderem inter amorem pudorémq; fluctuantem, onus ab illo in humeros meos tranſtuli: nam hoc mihi etiam per epiſtolã iuſsit. Cito ergo, ſi dominus adiuuerit, totum Ali-

† *tamen.*

id eſt, bona potius quàm vera. Sic aliquoties loquitur. Liuium imitatus.

† *At enim.*

pium inserã precordiis tuis: Nam hoc sum ego maximè veritus, ne ille vereretur aperire omnia, quæ in eum dominus cõtulit, ne alicubi minus intelligẽti (Nõ enim abs te solo illa legerẽtur) nõ diuina munera cõcessa hominibus, sed seipsum prædicare videretur, & tu qui nosti quo modo hæc legas, propter aliorum cauendam infirmitatẽ, fraternæ notitiæ debito fraudareris. Quod iam fecissem, iámq; illum legeres, nisi profectio fratris improuisa repente placuisset. Quem sic cómendo cordi & linguæ tuæ, vt ita comitem ei te præbeas, quasi non nunc illum, sed mecum ante didiceris. Si enim cordi tuo non dubitauerit aperire seipsum, aut ex omni aut ex magna parte sanabitur per linguam tuam. Volo enim eum numerosius contundi eorum vocibus, qui amicũm non seculariter diligunt. Filium autem eius filium nostrũ, cuius etiam nomen in aliquibus nostris libris inuenies, & si ad tuæ charitatis presentiam ipse non pergeret, statuerat* literis in manu tua tradere, consolandum, exhortandum, instruẽdum, non tam oris sono, quàm exemplo roboris tui. Ardeo quippe, vt dum adhuc ætas eius in viridi fœno est, zizania cõuertat in frugem, & credat expertis, quod experiri periculose desiderat. Nũc ergo ex eius carmine, & ex epistola, quam ad eum misi, intelligit beneuolentissima & mansuetissima prudentia tua, quid de illo doleã, quid timeam, quid cupiam. Nec despero affuturum dominũ, vt per te ministrum eius tantis curarum æstibus liberer. Sanè quia multa scripta nostra lecturus es, multo erit mihi gratior dilectio tua, si ex iis quæ tibi displicuerint, emẽdaueris me iustus in misericordia, & argueris me. Non enim talis es, cuius oleo timeam impinguari caput meum. Fratres non solùm qui nobiscum habitant, & qui vbilibet habitantes, Deo pariter seruiunt, sed propè omnes qui nos in Christo libenter nouerũt, salutant, venerantur, desiderant germanitatem, beatitudinem, humanitatem tuam. Non audeo petere, sed si tibi ab ecclesiasticis muneribus vacat, venias & videas† quid mecum sentiat Africa.

** Al. statueram*

† vacat. vides.

Paulinus Augustino, non recepto ab eo responso, denuò per alium scribit eadem quæ prius. Epistola XXXIII.

DOmino fratri sancto & vnanimo Augustino, Paulinus & Therasia peccatores. Iam dudum frater in Christo domino mi vnanime, vt te in sanctis & piis laboribus tuis nesciẽtem agnoui, absentémq; vidi, tota mente complexus, alloquio quoq; familiari atq; fraterno

per

per literas audire properaui. Et credo in manu & in gratia domini sermonem meum ad te fuisse perlatum: sed morante adhuc puero, quem ad te aliósque dilectos æquè Deo salutandos, ante hyemem miseramus, non potuimus vltrà & officium nostrum suspendere, & desiderium sermonis tui cupidissimum temperare. Scripsimus itaque iterato nunc, si priores ad te literæ nostrę peruenire meruerũt: aut primo, si illis in manus tuas perueniendi felicitas nõ fuit. Sed tu frater spiritaliter omnia iudicans, amorẽ in te nostrũ ne pendas officio solo, aut tempore literarũ. Dominus enim testis est, qui vnus atq; idem operatur in suis vbique charitatem suam, iam abinde nobis, ex quo te beneficio venerabiliũ Episcoporũ Aurelij & Alipij, per tua in Manichæos opera cognouimus, ita inditam dilectionẽ tuã, vt nobis non nouam aliquam amicitiam sumere, sed quasi veterem charitatẽ resumere videremur. Denique nunc & si sermone, non tamen tanquam & affectu rudes scribimus, téq; vicissim in spiritu per interiorem hominem quasi recognoscimus. Nec mirũ si & absentes assumus vobis, & ignoti nosmet nouimus, cùm vnius corporis membra simus, vnũ habeamus caput, vna perfundamur gratia, vno pane viuamus, vna incedamus via, eadẽ habitemus domo. Deniq; in omne quod sumus, tota spe ac fide qua stamus in præsenti, nitimur in futurũ, tam in spiritu quàm in corpore domini vnũ sumus, ne simus nihil si ab vno excidamus. Quantulũ ergo est quod absentia corporalis nobis inuidet nostri, nisi sanè fructum istum, quo pascuntur oculi temporalium expectatores? quamuis nec corporalis quidem gratia, temporalis in spiritalibus dici debeat, quibus etiam corporum æternitatem resurrectio largietur, vt audemus in virtute Christi & bonitate Dei patris vel indigni præsumere. Quare vtinam hoc quoq; nobis munus annueret gratia Dei, per dominum nostrum Iesum Christum, vt etiam in carne faciem tuam videremus: non solũ desideriis nostris magnum conferretur gaudiũ, sed etiã mentibus lumen accresceret, & ex tua copia locupletaretur inopia nostra. Quod quidẽ & absentibus largiri potes, hac præsertim occasione, qua filij nostri vnanimes & charissimi nobis in domino, Romanus & Agilis, quos vt nos alios* tibi cõmẽdamus, in nomine domini reuertentur, opere charitatis impleto, in quo tuæ charitatis affectu specialiter vtant rogamus. Nosti enim quàm celsa ꝓmittat altissimus fratri, fratrẽ adiuuãti. Per hos, si quo me gratiæ,

Al. pro alteros

quæ

quæ tibi data eſt, dono remunerari voles, tutò facies. Sūt enim, velim credas, vnum cor, & vna nobiſcum in domino anima. Gratia Dei tecum, vt eſt, in æternum maneat frater in Chriſto domino vnanime, venerabilis, dilectiſsime, & deſiderabilis. Omnes in Chriſto ſanctos, quales tibi cohærere non dubium eſt, à nobis ſaluta. Commenda nos omnibus ſanctis, vt tecum pro nobis orare dignentur.

Auguſtinus Paulino, ad proximam epiſtolam reſpondet: nam ſuperiorem nondum acceperat. *Epiſtola XXXIIII.*

DOminis dilectiſsimis & ſynceriſsimis, verè beatiſsimis, atque abundantiſsima Dei gratia præſtantiſsimis fratribus Paulino & Theraſiæ, Auguſtinus in domino ſalutem. Cùm literas meas, quibus reſpondi prioribus veſtris, ſi tamē veſtris literis vllo modo à me reſponderi poteſt, celerrimè optauerim venire in veſtræ charitatis manus, vt quo pacto abſens cito poſſem eſſe vobiſcum, lucrum mihi veſtræ epiſtolæ cōtulit tarditas mea. Bonus dominus, qui nō tribuit ſæpe quod volumus, vt quod malimus attribuat. Aliud eſt enim quod accepta epiſtola mea ſcripturi eſtis, aliud quod non accipiendo ſcripſiſtis. Quod cùm lætiſsimè legeremus, defuiſſet nobis certa iſta lætitia, ſi vt optauimus maximéque voluimus, cito ad veſtram ſanctitatem noſtræ literæ permeaſſent. Nunc verò & hæc habere ſcripta, & illa ſperare reſcripta, gaudio cumulatiore delectat. Ita nec noſtra culpa accuſari poteſt, & domini largior benignitas fecit quod noſtro deſiderio conducibilius eſſe iudicauit. Sanctos fratres Romanum & Agilem, aliam epiſtolam veſtram audientē voces atq; reddentem, & ſuauiſsimam partē veſtræ præſentiæ, quia† vobis viſendis inhiaramus† auidius, cum magna in domino iucunditate ſuſcepimus. Vnde, aut quando, aut quomodo vel vos præſtare, vel nos poſſemus exigere, vt nos de vobis tanta ſcribendo doceretis, quanta eorum ore didicimus? Aderat etiam quod nulli chartæ adeſſe poteſt, tantum in narrantibus gaudium, vt per ipſum etiam vultum oculóſque loquentium, vos in cordibus eorum ſcriptos cum ineffabili lætitia legeremus. Hoc quoque amplius erat, quod pagina quælibet quantacunque bona ſcripta contineat, nihil ipſa proficit, quāuis ad profectum explicetur aliorum. Hanc autem epiſtolam veſtram, fraternam ſcilicet animam, ſic in eorū colloquio legebamus, vt tāto beatior appareret nobis, quāto vberius cōſcripta eſſet

†qua †inhæreremus

ex vobis. Itaque illam ad eiuſdem beatitatis imitationem, ſtudioſiſsimè de vobis omnia percontando, in noſtra corda tranſcripſimus. Nec ideo tamen eos tam cito à nobis, licet ad vos remeantes, ſine moleſtia paſsi ſumus. Videre enim quæſo vos quibus quatiebamur affectibus: tanto vtiq; dimittendi erant velocius, quãto vobis impenſius obedire cupiebant. Sed quãto id cupiebant magis, tanto vos nobis præſentius exhibebãt: eo quippe indicabant quàm chara veſtra viſcera eſſent. Tãto igitur eos minus dimittere volebamus, quãto iuſtius vt dimitterentur, inſtabant. O rem nõ ferendã, niſi à nobis iſta diſceſsione nõ diſcederemus, niſi vnius eſſemus corporis mẽbra, vnum haberemus caput, vna perfunderemur gratia, vno pane viueremus, vna incederemus via, eadẽ inhabitaremus domo. Cur enim nõ eiſdẽ etiã verbis vteremur? Agnoſcis enim credo hęc eſſe ex epiſtola veſtra. Sed cur potius hæc veſtra ſint verba quàm mea, quæ vtiq; quàm vera ſunt, tam à nobis ab eiuſdẽ capitis cõmunione proueniũt. Et ſi aliquid propriũ vobis donatum habent tantomagis ea ſic dilexi, vt obſiderẽt viã pectoris mei, neq; à corde ad linguã meã verba tranſire ſinerent, donec tanto priora, quanto ſunt veſtra, procederent. Sancti fratres & dilecti Deo, noſtráque inuicem membra, quis dubitet nos vno ſpiritu vegetari, niſi qui nõ ſentit qua nobis dilectione vinciamur? Vellem tamen ſcire, vtrũ hanç abſentiam corporalẽ, vos patiẽtius quàm nos facilius toleretis? Si ita eſt, fateor, nõ amo iſtam fortitudinem veſtram, niſi fortè quia nos tales ſumus, vt minus à vobis deſiderari, quàm vos deſiderare debeamus. In me certè ſi eſſet patientia veſtræ abſentiæ perferendæ, diſplicere t mihi: ſegniter enim agerem, vt vos viderem. Quid autem abſurdius quàm fortitudine fieri ſegniorem? Sed qua Eccleſię cura tenear, ex hoc veſtra charitas oportet attendat, quod beatiſsimus pater Valerius, qui vos nobiſcũ quantũ ſalutet, quantũ ſitiet, audietis ex fratribus, nec presbyterũ me eſſe ſuũ paſſus eſt, niſi maiorẽ mihi coëpiſcopatus ſarcinam imponeret. Quod quidẽ quia tanta eius charitate, tantóque populi ſtudio dominũ id velle credidi, nonnullis iam exemplis præcedentibus, quibus mihi omnis excuſatio claudebatur, vehemẽter timui excuſare. Sed quanquam iugum Chriſti per ſeipſum leue ſit, & ſarcina leuis, tamen propter noſtrã aſperitatẽ atq; infirmitatẽ, ſi quid me mordet hoc vinculũ, atq; vrget hoc onus, ineffabiliter mihi aliquanto veſtræ præſentiæ ſolatio, tolerabilius

Valerij Epiſcopi Auguſtinus coepiſc.

lius & portabilius redderetur. Vos audio curis eiusmodi expe ditiores liberioréſq; viuere quare nō impudēter ego rogo vos & postulo, & flagito, vt in Africā maiore taliū hominum siti, quàm siccitatis nobilitate laborantem, venire dignemini. Scit Deus quia nō solū propter desideriū meū, neq; solum propter eos qui vel per nos vestrū propositū, vel vndecūque fama prædicante didicerūt, sed etiam propter cæteros, qui partim nō audiunt, partim audita non credunt, tamen possunt comperta diligere, vos istis terris etiā corporaliter adesse cupimus. Quanuis enim sedulo atq; misericorditer id agitis, tamen etiā corā hominibus regionū nostrarum luceāt opera vestra, vt videant bona facta vestra, & glorificent patrem vestrū qui in cælis est. Piscatores vocāte domino, quod nauiculas & retia dimiserūt, omnia se dimisisse, & dominū sequutos esse, etiā cōmemorādo lætati sunt. Et reuera omnia contemnit, qui non solū quantum potuit, sed etiam quantum voluit habere, contemnit. Sed in eo quod cupiebatur, oculi Dei testes sunt, in eo quod habebatur etiam hominū. Nescio quo autem modo, cùm superflua & terrena diliguntur, arctius adepta quàm cōcupita constringunt. Nam vnde tristis ille discessit, qui consiliū vitæ æternæ consequendæ quærebat à domino, cùm audisset vendēda esse omnia sua, & distribuenda esse pauperibus, & habendum thesaurum in cælo, si vellet esse perfectus: nisi quia magnas, vt Euangeliū loquitur, habebat diuitias? Aliud est enim nolle incorporare, quæ desunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa velut cibi repudiantur, illa velut membra præciduntur. Quanto igitur & quantum mirabili gaudio nostris temporibus Christiana charitas conspicit, per domini Euangeliū cum lætitia fieri; quod ex ore domini cum tristitia diues audiuit? Quanquam nullis verbis explicem conceptionem ac parturitionem cordis mei, tamen quia prudēter & piè intelligitis nō esse istam vestram, hoc est humanam, sed in vobis domini gloriā. Nam & inimicum cautissimè intuemini, deuotissimeq; agitis, vt tanquā discipuli Christi humiles corde & mites sitis, Vtilius enim terrena opulentia tenetur humiliter, quàm superbè relinquitur. Quia ergo rectè intelligitis nō hāc esse vestrā, sed domini gloriā: videtis quàm parua & exigua dixerim. Dixi enim de laudibus Christi, quibus sunt linguę impares angelorū. Hāc ergo Christi gloriam etiā oculis nostrorū hominū cupimus admoueri, in vno cōiugio proposita vtriq; sexui calcandæ superbiæ,

Lucæ 18.

non

non deſperandæ perfectionis exempla. Neſcio ſi quicquam miſericordius agitis, quàm ſi tantum velitis † latere, quod tales eſtis, quantum tales eſſe voluiſtis. Vetuſtinum impiis quoque miſerabilem puerum veſtræ benignitati charitatíque cõmendo: cauſas calamitatis & peregrinationis eius audietis ex ipſo. Nam & propoſitum eius, quo ſeruiturũ ſe eſſe pollicetur Deo, tẽpus prolixius, & ætas robuſtior, & tranſactus timor certius indicabunt. Tres libros, atq; vtinã tam grandis quæſtionis ita explicatores vt grandes, tantominus metuens in te laborẽ legendi, quanto ardorem perſpicio diligendi, miſi ſanctitati & charitati tuæ: nam quæſtio eorũ de libero arbitrio eſt. Hos autem non habere, aut omnes nõ habere fratrem Romanianum ſcio, per quem propè omnia, quæ quibuſlibet auribus accommodata ſcribere potui, ſtudio in nos tuo non apportanda dedi, ſed ad legenda iudicaui.† Habebat enim iam ille omnia, ſecúmque geſtabat: per eum autẽ prima reſcripta trãſmiſi. Credo iam expertam ſanctitatẽ tuam ſagacitate ſpiritali, quã tibi dominus tribuit, quid ille vir boni animo gerat, & quæ in illo infirmitate pars claudicet. Vnde humanitati & charitati tuæ tam ipſum quàm filium eius, legiſti, vt ſpero, qua ſolicitudine commendauerim, & quanta mihi neceſsitudine copulati ſint. Aedificet eos per te dominus, quod ab illo magis petendũ eſt: nam id tu quàm velis noui. Aduerſus Paganos te ſcribere didici ex fratribus: ſi quid de tuo pectore meremur, indifferenter mitte vt legamus: nam pectus tuũ tale domini oraculũ eſt, vt ex eo nobis placita cõtra implicita, & aduerſus loquaciſsimas quæſtiones explicatiſsima dari reſponſa præſumamus. Libros beatiſsimi Papæ Ambroſij credo habere ſanctitatẽ tuã, eos autem multum deſidero, quos aduerſus nonnullos imperitiſsimos & ſuperbiſsimos, qui de Platonis libris dominum profeciſſe contendunt, diligentiſsimè & copioſiſsimè ſcripſit. Beatiſſimus frater Seuerus de condiſciplinatu noſtro Milenitanæ antiſtes Eccleſiæ, bene apud eandem ciuitatẽ fratribus cognitus, debito nobiſcum officio ſanctitatem veſtram ſalutat. Fratres quoque omnes nobiſcum domino ſeruientes, tam id faciunt, quàm vos deſiderant: tam vos deſiderant, quàm vos diligunt: & tam diligũt, quàm eſtis boni. Panis quẽ miſimus, vberior benedictio fiet, dilectione accipientis veſtræ benignitatis. Cuſtodiat vos dominus ab iſta generatione in æternum, domini dilectiſsimi & ſynceriſsimi verè benigni & abundantiſsi

† *nolitis*

† *legenda indicaui.*

Ambroſius.

Nõ extãt.

tiſsi

tissima domini gratia præstantissimi fratres.

Paulinus Alipio Episcopo, de libris Augustini quos recepit, excusans quòd seruus miserit ad illum Eusebij Chronica. Cupit edoceri de statu Alipij, ipse vicissim de suo nonnulla aperit, veluti significans se velle Alipij vitã in literas mittere. Tres panes dono mittit. Hoc argumentum præcedit epistolam trigesimam secundam. Epistola XXXV.

DOmino meritò honorabili, & beatissimo patri Alipio, Paulinus & Therasia peccatores. Hæc est vera charitas, hæc perfecta dilectio, quã tibi circa humilitatem nostram inesse docuisti, domine verè sancte & merito beatissime ac desiderabilis. Accepimus enim per hominem nostrũ Iulianũ de Carthagine reuertentem literas, tantam nobis sanctitatis tuæ lucem afferentes, vt nobis charitatem tuam nõ agnoscere, sed recognoscere videremur. Quia videlicet ex illo, qui nos ab origine mundi prædestinauit sibi, charitas ista manauit: in quo facti sumus antequam nati, quia ipse fecit nos, & non ipsi nos, qui fecit quæ ventura sunt. Huius igitur præscientia & opere formati in similitudinem voluntatum, & vnitatem fidei, vel vnitatis fidem, præueniẽte notitiam charitate connexi sumus, vt nos inuicem ante corporales conspectus reuelãte spiritu nosceremus. Gratulamur itaq; & gloriamur in domino, qui vnus atq; idem vbiq; terrarum operatur in suis dilectionẽ suam spiritu sancto, quem super omnem carnem effudit, fluminis impetu lætificans ciuitatem suam. In cuius te ciuibus principalem cum principibus populi sui, sede apostolica meritò collocauit: nósq; etiam, quos erexit elisos, & de terra inopes suscitauit, in vestra voluit sorte numerari. Sed magis gratulamur in eo domini munere, quo nos in pectoris tui habitatione constituit: quoque ita visceribus tuis insinuare dignatus est, vt peculiarem nobis charitatis tuæ fiduciam vendicemus, his officiis atque muneribus prouocati, vt nos diffidenter aut leuiter te amare non liceat. Accepimus enim insigne & præcipuum dilectionis & solicitudinis tuæ opus, sancti & perfecti in domino Christo viri, fratris nostri Augustini libris quinque confectũ, quod ita miramur atque suspicimus,* vt dictata diuinitus verba credamus. Itaque fiducia suscipiendæ nobis vnanimitatis tuæ, & ad ipsum scribere ausi sumus, dum nos illi per te, & de imperitia excusandos, & ad charitatẽ cõmendandos præsumimus, sicut & omnibus sanctis, quorum

Psal. 99.

* *Al. suscipimus,*

nos

nos & abſentiũ officiis ſoſpitare dignatus es, pari proculdubio curaturus affectu, vt per ſanctitatem tuã, noſtris inuicem ſalutentur obſequiis, & in clero ſanctitatis tuæ comites, & in monaſteriis fidei ac virtutis tuæ æmulatores. Nã & ſi in populis, ac ſuper populũ agat oues paſcuæ domini, regẽs ſolicitis vigil paſtor excubiis, tamen abdicatione ſeculi, & repulſa carnis ac ſanguinis, deſertũ tibiipſi feciſti, ſecretus à multis, vocatus in paucis. Sanè vicario aliquatenus munere: licet per omnia tibi impar, vt iuſſeras prouidi illam Euſebij venerabilis epiſcopi Conſtãtinopolitani, de cũctis temporibus hiſtoriã. Sed in hoc fuit obtemperandi mora, quod in fructu† tuo, quia ipſe nõ haberem hũc codicem, Romæ reperi apud parentem noſtrũ verè ſanctiſsimũ Dõnionem qui proculdubio prõptius mihi paruit in hoc beneficio, quod tibi deferẽdũ iudicauit.† Verũtamen quia & loca tua mihi ſignificare dignatus es, vt ipſe monuiſti, ad venerabilem ſociũ coronæ tuæ, patrem noſtrũ Aureliũ ita ſcripſimus, vt ſi nũc Hippona regione degeres, illò tibi literas noſtras, & tranſcribendã in Carthagine membranam mittere dignaretur. Quod & ſanctos viros quos indices charitatis ipſorum tuo ſermone cognouimus, Comitem & Euodiũ rogauimus, vt hæc ſcribere ipſi curarent, ne vel parenti Domnioni diutius codex ſuus deforet, & tibi tranſmiſſus ſine neceſsitate redhibendi maneret. Specialiter autẽ hoc à te peto, quoniã me immerẽtem & inopinantem magno tui amore cõpleſti, vt pro hac hiſtoria temporũ, referas mihi omnẽ tuę ſanctitatis hiſtoriam, vt quod genus, vnde ſis domo, tanto vocatus à domino, quibus exordiis ſegregatus ab vtero matris tuæ, ad matrẽ filiorũ Dei prole lætantem, abiurata carnis & ſanguinis ſtirpe tranſieris, & in genus regale & ſacerdotale ſis trãſlatus, ediſſeras. Quod enim indicaſti, iam de humilitatis noſtræ nomine apud Mediolanũ te didiciſſe, cũ illic initiareris, fateor curioſius me velle cõdiſcere, vt ex omni parte te nouerim, quo magis gratuler, ſi à ſuſpiciendo mihi patre noſtro Ambroſio, vel ad fidẽ inuitatus es, vel ad ſacerdotiũ cõſecratus, vt eundẽ ambo habere videamur authore. Nam ego & ſi à Delphino Burdegaliæ baptizatus, à Lampio apud Barcilonam in Hiſpania, per vim inflammatæ ſubito plebis ſacratus ſim, tamẽ Ambroſij ſemper & dilectione ad fidẽ nutritus ſum, & nũc in ſacerdotij ordine cõfoueor. Denique ſuo me clero vendicare voluit, vt & ſi diuerſis locis degam, ipſius presbyter cenſear. Sed de me

† *inſtrumẽtu*

† *indicauit*

Paulinus familiaris Ambroſio, hinc ſumpſit occaſionẽ, qui ſcripſit vitã Ambroſij

ne quid ignores, ſcias antiquiſsimum peccatorem, nõ ita olim de tenebris & vmbra mortis eductum, ſpiritum auræ vitalis hauſiſſe, nec ita olim poſuiſſe in aratro manũ, & crucẽ domini ſuſtuliſſe, quã vt in finem perferre valeamus, orationibus tuis adiuuemur. Accumulabitur hæc meritis tuis merces, ſi interuentu tuo onera noſtra releuaueris. Sanctus enim laborãtẽ adiuuans, quia fratrẽ non audemus dicere, exaltabitur ſicut ciuitas magna. Et tu quidẽ ſuper montem ciuitas ædificata es, vel accẽſa ſuper candelabrũ lucerna in ſeptiformi claritate colluces, nos ſub modio peccatorũ deliteſcimus: viſita literis tuis, & profer in lucẽ in qua ipſe verſaris, ſuper aurea candelabra conſpicuus. Eloquia tua lumẽ ſemitis noſtris erunt & oleo lucernæ tuæ impinguabitur caput noſtrũ. Et accendetur fides, cum de ſpiritu oris tui cibũ mentis & lumen animę ſumpſerimus. Pax & gratia Dei tecum, & corona iuſtitiæ tibi maneat in die illo, domine pater meritò dilectiſsime, & venerabilis & exoptatiſsime. Benedictos ſanctitatis tuæ comites & æmulatores in domino fratres, ſi dignantur, noſtros, tam in Eccleſiis quàm in monaſteriis Carthagini, Thagaſtæ, Hippone regio, & totis parœciis tuis atq; omnibus cognitis tibi per Africã locis, domino catholice ſeruientes, multo affectu & obſequio ſalutari rogamus. Si ipſam mẽbranã ſancti Domnionis acceperis, trãſcriptã nobis remittere dignaberis. Et hoc rogo ſcribas mihi quẽ hymnum meũ cognoueris. Panem vnũ ſanctitati tuæ vnitatis gratia miſimus, in quo etiã trinitatis ſoliditas cõtinetur. Hunc panem eulogiam eſſe, tu facies dignatione ſumendi.

Panis dono miſſus.

Paulinus Romaniano, gratulans eccleſiæ Hipponenſi quod Auguſtinũ meruit epiſcopi collegam. Licentiũ, pro quo ſcripſerat Auguſtinus, hortatur & proſa & carmine, vt contempto aulæ faſtu ſe dedicet Chriſto. Epiſtola XXXVI.

DOmino meritò prędicabili & honorãdo fratri Romaniano, Paulinus & Theraſia. Pridie quàm has daremus, reuerſis ex Africa fratribus noſtris, quorum expectatione nos pendere vidiſti, optatiſsime ſanctorum & chariſsimorũ virorum inde epiſtolas receperamus, id eſt Aurelij, Alipij, Auguſtini, Profuturi, Seueri, iam omnium pariter epiſcoporũ. Ergo tot ſanctarum taliũ recentiſsimis ſermonibus gratulãtes, properauimus ad te noſtram referre lætitiam, vt tibi quoque expectatum in peregrinatione ſolicita gaudiũ feſtiuiſsimis conferremus indiciis. Si fortè

eadem

eadem de venerabilibus & amantiſsimis viris per aliarũ aduentus nauiũ comperiſti, per nos etiã repetita accipe, & quaſi renouata hilaritate rurſus exulta. Quod ſi primus hic à nobis tibi nuntius veniet, gratulare tantã [nobis] in tua patria charitatem Chriſto donante partam, vt quicquid illic diuina prouidentia gerat, mirabilis ſemper, vt ſcriptũ eſt, in ſanctis ſuis, vel primi, vel cũ primis ſciamus. Non autem tantũ hoc ſcribimus gratulandũ, quod epiſcopatum Auguſtinus acceperit, ſed quod hãc Dei curã meruerint Africanæ eccleſiæ, vt verba cæleſtia Auguſtini ore perciperent, qui ad maiorẽ dominici muneris gratiã nouo more prouectus, ita conſecratus eſt, vt non ſuccederet in cathedra epiſcopo, ſed accederet. Nam incolumi Valerio Hipponenſis eccleſiæ epiſcopo, coëpiſcopus Auguſtinus eſt. Et ille beatus ſenex, cui puriſsimã mentem nulla vnquam liuentis inuidiæ macula ſuffudit, dignos ſui cordis pace nũc ab altiſsimo fructus capit, vt quẽ ſucceſſorẽ ſacerdotij ſui ſuppliciter † optabat, hunc mereretur tenere collegam. Credine hoc potuit antequam fieret? Sed in hoc quoq; omnipotentis opere dici euãgelicũ illud poteſt: Hominibus hæc ardua, apud Deũ autẽ omnia poſsibilia. Exultemus itaq; & lætemur in eo qui facit mirabilia ſolus, & qui facit vnanimes habitare in domo, quoniã ipſe reſpexit humilitatẽ noſtrã, & viſitauit in bono plebem ſuam? qui erexit cornu in domo Dauid pueri ſui, & nũc exultauit cornu Eccleſiæ ſuæ in electis ſuis, vt cornua peccatorũ (ſicut per prophetã ſpondet) hoc eſt Donatiſtarũ Manichæorúmq; confringat. Vtinã hæc nunc domini tuba, qua per Auguſtinũ intonat, filij noſtri Licentij impulſet auditus, ſed vt illa audiat aure, qua Chriſtus ingreditur, de qua nõ rapit Dei ſemen inimicus. Tunc verè ſibi ſummus Chriſti pontifex Auguſtinus videbitur, quia ſe tũc & exauditum ſentiet ab excelſo, ſi quem tibi dignũ genuit in literis, hunc & ſibi digne filiũ pariat in Chriſto. Nam & nunc, velim credas, flagrantiſsima de ipſo nobis ſolicitudine ſcripſit. Credimus in omnipotẽtem Chriſtum, quod adoleſcentis noſtri votis carnalibus ſpiritalia vota Auguſtini præualeant: Vincetur vel inuitus (mihi crede) vincetur piiſsimi parentis fide, nec mala victoria vincat, ſi maluerit in perniciem ſuam vincere, quàm pro ſalute ſuperari. Ne vacuũ fraternæ humanitatis officium videretur, de buccellato chriſtianę expeditionis, in cuius procinctu quotidie ad fragilitatis annonam militamus, panes quinq; tibi pariter &

Gratulatio. Hoc fieri vetuit in eo quem ſibi συνεργὸν ex populi conſenſu deſignauit. Extat actũ.

† ſimpliciter

Panes benedicti. filio nostro Licentio misimus. Non enim potuimus à benedictione secernere: quem cupimus eadẽ nobis gratia penitus annectere. Paucis tamẽ & ad ipsum loquamur, ne neget sibi scriptum, quod de se tibi scriptũ est. Aeschino enim dicitur, quod audit Mitio. Sed quid de alienis loquar, cũ de proprio cuncta possimus, & aliena loqui non soleat esse sani capitis, quo Dei gratia sano & saluo sumus, quibus caput est Christus. Incolumem te ætate quàm plurima, & beatum semper cũ tota domo tua, vt cupimus, habeamus in Christo, domine frater meritò honorandissime & desiderantissime. Audi ergo fili legẽ patris tui, id est fidem Augustini, & noli repellere cõsilia matris tuæ, quod æquè nomẽ in te Augustini pietas iure sibi vendicat, qui te tantillum gestauit sinu suo, & à paruulis primo lacte sapiẽtiæ secularis imbutum, nunc etiã spiritalibus lactare & enutrire domino gestit vberibus. Quoniã te adultum ętate corporea, in spiritalibus adhuc cunabulis vagientẽ, videt adhuc infantem verbo Dei vix dum in Christo primis passibus & vestigio titubante repentem, si tamen Augustini doctrina tanquam manus matris, & vlna nutricis instabilem regat paruulum. Quem si audias & sequaris, vt rursum te sermone Salomonis alliciam, Fili coronam accipies gratiarum tuo vertici. Et tunc vere eris ille non phantasmate somniatus, sed ab ipsa veritate formatus consul & pontifex, vacuas imagines falsi operis implente Christo solidis suæ operationis effectibus. Verè enim pontifex & verè consul Licenti eris, si Augustini vestigiis Propheticis & Apostolicis disciplinis, vt sacrato beatus Helisæus Heliæ, vt illustri Apostoli Timotheus adolescẽs adhæreas, indiuulso per itinera diuina comitatu, vt & sacerdotiũ corde perfecto discas mereri, & populis ad salutẽ magistri ore cõsulere. Sat hoc monitis & hortatui, Modico enim sermone & labore te arbitror mi Licenti ad Christũ posse incitari, iam à pueris semper ad studia veritatis & sapiẽtiæ, quod vtrũq; verè est Christus, & omnis boni summũ [bonum] venerabilis Augustini spiritu & ore flammatũ. Qui si parum apud te pro te valuit, quid ego tanto interuallo posterior, & omniũ illius opũ pauper efficiã? Sed q̃a & illius facultatis potẽtia, & tui ingenij humanitate cõfisus, pleniora atq; maiora in te spero elaborata quàm elaboranda, ausus sum hiscere duplici gratia, vt & illi viro deuincta charitate cõpararer in solicitudine tui, & inter eos qui salutem tuã diligunt, vel cõtestato numerarer affectu.

Nam

Nam effectus tui perfectione palmā Augustino potissimū destinatā scio. Vereor fili ne aures tuas asperitate temerarij sermonis offenderim, & per aures animo etiā tuo tædij mei vulnus intulerim. Sed in mētem venit epistola tua qua te musicis familiarē modis intellexi, A quo studio ego æui quondā tui nō abhorrui. Itaq; mihi ad tuā mentem, si in aliquo exulcerassem, deliniendam, remediū literas tuas recordatus reperi: vt te ad dominū harmoniæ omniformis artificē, modulamine carminis euocarē. Quæso te vt aure audias, neq; causam salutis tuæ in verbis meis spernas, sed piam curā & mentem paternam, etiā in despiciendis sermonibus libenter accipias, quibus insitum Christi nomen, quod est supra omne nomen, hanc deberi venerationem facit, vt non posit à credente contemni,

Carmen Elegiacū Paulini ad Licentium.

Quare age rumpe moras & vincla tenacia secli,
Nec metuas placidi mite iugum domini.
Pulchra quidem, sed mira vagis præsentia rerum
Mentibus: at sapiens non stupet ista animus.
Nunc te sollicitat varijs malè suada figuris,
Heu validos etiam vertere Roma potens.
Sed tibi nate precor, semper pater Augustinus
Occurset, cunctas vrbis ad illecebras.
Illum tanta inter fragilis discrimina vitæ
Aspiciens, & habens pectore, tutus eris.
Hoc tamen & repetens iterúmque iterúmque monebo,
Vt fugias duræ lubrica militiæ.
Blandum nomen honos, mala seruitus, exitus æger,
Quem nunc velle iuuat, mox voluisse piget.

Odit longam seruitutem.

Scandere celsa iuuat, tremor est descendere celsis,
Si titubes summa peius ab arce cades.
Nunc tibi falsa placent bona, nunc rapit omnibus auris
Ambitus, & vitreo fert caua fama sinu.
Ast vbi te magno damnosus cinxerit æstu
Blatheus, & sterilis fregerit inde labor,
Serus & incassum spes accusabis inanes,
Et modo quæ nectis rumpere vincla voles.
Tunc reminisceris frustra patris Augustini
Contempsisse dolens veridicos monitus.
Quare si sapiens, & si pius es puer audi,
Et cape verba patrum, consiliúmque senum.
Quid retrahis fera colla iugo? mea sarcina leuis,

Suaue iugum Christi est, vox pia; crede Deo:
Et caput adde iugis, da mollibus ora capistris,
Dimissósq; leui subde humeros oneri.
Nunc potes hoc dum liber agis, dum nulla retentant
Vincula, nulla thori cura, nec altus honor.
Hac bona libertas Christo seruire, & in ipso
Omnibus esse supra: non dominis hominum,
Non vitijs seruit, non regibus ille superbis,
Tantum qui Christo se dederit domino.
Nec tibi nobilitas videatur libera, quam nunc
Sublimem attonita conspicis vrbe vehi.
Quam cernis tanta sibi libertate videri,
Vt dedignetur flectere colla Deo.
Multis ille miser mortalibus & quoq; seruis
Seruit, & ancillas vt dominetur emit.
Norunt eunuchos & magna palatia passi,
Et quisquis Romam sponte miser, patitur:
Quanto sudoris pretio, damnóq; decoris
Constet, ibi chlamydis, hic honor officij.
Nec tamen ipse potens, qui celsior omnibus esse
Emerit, vt nulli seruiat, assequitur.
Cùm bene se tota dominum iactauerit vrbe,
†si *Seruit dæmonijs, ac † simulachra colit.*
Proh dolor hos propter remoraris in vrbe Licenti,
Et regnum Christi spernis, vt his placeas.
Hos vocitas dominos, curua & ceruice salutas,
Quos ligni seruos conspicis & lapidis.
Nomine diuino argentum venerantur & aurum,
Religio est quod amat morbus auaritia.
Imprecor hos vt amet, qui non amat Augustinum,
Non colat & Christum, cui placet hos colere.
Inde ait ipse Deus, dominis non posse duobus
Seruiri, quoniam mens placet vna Deo.
†à *Vna fides, Deus vnus, & vnicus è † patre Christus,*
Haud duplex, vni seruitus est domino.
Quanta etenim cælo ac terris distantia, tanta est
Cæsaris & Christi, rebus & imperijs.
Tollere humo, sed nunc dum spiritus hos regit artus,
Mente polum penetra, nil mora carnis obest.
Corporeis iam nunc morere actibus, & bona vita

Cælestis liquido præmeditare animo.
Spiritus es, quanquam tenearis corpore, si nunc
Mente pia victor carnis opus perimas.
Hæc tibi chare puer fidei † compulsus amore
Scripsi. si recipis, suscipiere Deo.
Crede Augustinum tibi nunc in me geminatum.
Sume duos vnà cum pietate patres.
Spernimur, abstraheris maiore dolore duobus:
Audimur, pignus dulce duobus eris.
In te læta patrum sudauit cura duorum,
Et tibi magnus honos lætificasse duos.
Sed me Augustino cum copulo, non meritorum
Iacto parem, solo comparo amore tui.
Nam quid ego effundam, rorans tibi paupere riuo?
Me præter gemino flumine prolueris.
Frater Alipius est, Augustinúsq; magister,
Sanguinis hic consors, hic sator ingenij.
Tanto fratre vales & præceptore Licenti,
Et dubitas pennis talibus astra sequi?
Quicquid agas (nam te nec speret mundus amicum)
Non daberis terræ, debita Christo anima.
Tu thalamos licet & celsos mediteris honores
Nunc, olim domino restituere tuo.
Credo vnum vincent iusti duo peccatorem,
Et tua fraternæ vota preces abigent.
Ergo redi, qua voce parens, qua sanguine frater,
Ambo sacerdotes te remeare iubent.
Ad tua te retrahunt, nam nunc aliena petisses,
Hæc mage quæ retinent regna tui tua sunt.
Hæc repete, his inhia, externis ne contere tempus,
Si tua nolueris, quisquam aliena dabit?
Non eris ipse tuus, missúsq; per extera longe
Sensibus heu proprij pectoris exul ages.
Sollicitum satis hæc nato cecinisse parentem,
Dum tibi quæ mihimet, vel volo, vel metuo.
Hæc tibi, si recipis, feret olim pagina vitam.
Si renuis, eadem hæc pagina testis erit.
Incolumem mihi te fili charissime, Christus
Annuat, & seruum det sibi perpetuo.
Viue precor, sed viue Deo, nam viuere mundo

† fide

Mortis opus, viua est viuere vita Deo.

Seuerus Augustino è secessu, prouocans illum ad scribendum. An hic sit Seuerus Sulpitius incertum.

Epistola XXXVII.

VEnerabili ac desiderabili & toto sinu charitatis amplectẽdo Episcopo Augustino, Seuerus. Deo gratias frater Austustine, cuius donum est quicquid in nobis bonorum gaudiorum est. Fateor bene mihi tecum est, multum te lego: mirum dicam, sed verũ planè, quàm mihi absens solet esse præsentia, tam pręsens facta est absentia tui. Nullæ se nobis interponunt turbulẽtæ actiones temporalium rerum. Ago quantum possum, & si non tantum possum quantum volo, quid ego dicam quantum volo? Nosti optime quàm auarus sim tui: nec tamẽ murmuro, quia nõ tantum ago quantum volo, quoniã rursus non minus ago quantũ possum. Deo ergo gratias frater dulcissime bene mihi tecum est, gaudeo tecum arctius cõuinctus & vt ita dicã, vnissimè quantum potest adhærẽs tibi, redundantiã vberum tuorum suscipiẽs vires comparo, si possim idoneus effici ad ea cõcutienda & exprimẽda: vt quicquid secretius & interius clausum custodiunt, remotis pellibus, quas adhuc lactenti sugẽdas inserũt, ipsa mihi viscera si possibile est dignẽtur effundere. Viscera inquã, mihi vt refundantur cupio: ô viscera tua, ô viscera pinguia sagina cœlesti, & cõdita omni dulcedine spiritali: viscera tua viscera pura, viscera simplicia, nisi quod duplici sunt vinculo redimita geminæ charitatis: viscera tua viscera perfusa lumine veritatis, & refulgẽtia veritatẽ, Horum me manationi vel resulationi subiicio, quo nox mea in lumine tuo deficiat, vt in diei claritate simul ambulare possimus. O vere artificiosa apis Dei, cõstruens fauos diuini nectaris plenos, manãtes misericordiã & veritatẽ, per quos discurrẽs deliciatur anima mea, & vitali pastu quicquid in se minus inuenit, aut imbecillũ sentit, resarcire & suffulcire molitur. Benedicitur dominus per præconiũ oris tui, & fidele ministeriũ: quod sic cõcinere & respõdere facis canenti tibi domino, vt quicquid de eius plenitudine ad nos vsq; redundat, iucũdius efficiatur, & gratius per tuum elegantẽ famulatum, & succinctã mũdiciam, & fidele ac castum simpléxq; ministeriũ: quod ita resplendere facis per arugutias tuas, & vigilantiã tuã, vt perstringat oculos & in se rapiat, Nisi tu idem innuas dominum, vt quicquid in te delectabile lucet, referẽtes

nos

nos ad illum ipſius eſſe agnoſcamus, de cuius bonitate tam bonus es, & de cuius puritate & ſimplicitate & pulchritudine, purus ſimplex & pulcher es: Et illi agẽtes gratias de bono tuo domino, qui ſuo dignatus eſt †nos tibi adiũgere, vel quoquo modo ſubiungere, vt plenius ſubiiciamur illi, cuius te ductu ac moderatione talẽ gaudemus, vt tibi contingat gaudere de nobis: quod non diffido fore, ſi tuis me orationibus adiuues, cuius imitatione nonnihil iam profeci, vt talis eſſe deſiderem. Vides quid facias quod ſic bonus es, quoniam †nos rapias in amorem proximi, qui nobis primus ad dilectionẽ Dei & vltimus gradus eſt, & quaſi limes quo ſibi vterq; annectitur Dei & proximi: in quo nos, vt dixi, quaſi limite ſtantes, amborũ calore tangimur, & amborũ flagramus amore. Sed quantũ nos iſte ignis exuſſerit & purgauerit proximi, tantũ nos in illum puriorem Dei ire cõpellit. In quo iam nullus nobis amãdi modus imponitur, quãdo ipſe ibi modus eſt ſine modo amare. Non ergo verẽdum eſt ne plus amemus dominũ noſtrum, ſed ne minus timẽdum. Hæc epiſtola ſuperior, quæ tibi me quaſi abſterſa triſtitia facilitate actionũ, de liberali otio quod tecũ mihi agere licuit in hoc rure poſito, nam ita licere potuit, lætiorẽ offert, antequã ſanè venerabilis epiſcopus nos viſitare dignaretur, quaſi meta illorum gaudiorũ ſcripta eſt, & quod verè miror eodem die venit quo ſcripta eſt. Quid hoc eſt quæſo anima mea, niſi fortè quod nos delectat, tamẽ & ſi honeſtũ eſt, non tamen ſatis vtile, quia in parte eſt? Interim licet vniuerſo hãc ipſam partẽ, id eſt noſipſos quantũ pro peccatis noſtris nobis cedit materia id eſt, noſipſi cedimus nobis elimatiores, & cõpaginabiliores, ſi tamen admittis hoc verbũ, aptare moliamur. Habes epiſtolã non pro tua magnitudine, ſed pro mea paruitate longiorẽ, quã & prouocauerim, vt iam non pro mea paruitate, ſed pro tua magnitudine mihi epiſtola mittatur. Quæ tamẽ quantacunq; erit, mihi longa nõ erit, cui totum tempus breue eſt ad legendum. Reſcribe mihi quãdo aut vbi occurrere debeã, propter illam cauſam qua me iuſsiſti occurere. Quod ſi eſt integra, & non fortè aliud melius placuit, tunc occurram: ſin minus, rogo te, nolo me à curſu reuoces meo. Illa enim ſola viſa eſt, quam præponerem mihi. Fratres omnes, qui nobis in domino conſerui ſunt, & deſidero multum & ſaluto.

† tuo. dono ſuo dignetur.

† quàm

Auguſtinus Leto, qui perfectum mundi cõtemptum aggreſſus, videbatur ſolicitari per Satanam ad repetenda quæ reliquerat. Hunc

animat, vt contemptis cognatorum affectibus fortiter pergat. Eſt quidem & erudita, nec infans epiſtola, cæterum plurimum diſſonans à phraſi Auguſtini: Videtur Paulini.

Epiſtola XXXVIII.

DOmino dilectiſsimo & deſiderantiſsimo fratri Leto, Auguſtinus in domino ſalutem. Legi epiſtolam, quam miſiſti fratribus conſolari te cupiens, quod multis tentationibus tua tyrocinia quatiantur. In qua etiam inſinuaſti deſiderare te literas noſtras. Cōdolui frater, & ceſſare à ſcribēdo non potui, ne non ſolùm tuo, ſed etiam meo deſiderio negarē, quod me videbam officio debere charitatis. Si te igitur tyronē Chriſti profiteris, caſtra ne deſeras, in quibus tibi etiā ædificanda turris eſt illa, de qua in Euangelio dominus loquitur: In ea quippe ſtantē, & ſub armis verbi Dei militantem, nulla ex parte penetrare vllæ tentationes valent. Inde & iacta in aduerſariū tela, graui pōdere veniūt, & proſpecta firmo munimine deuitantur. Conſidera etiam dominū noſtrum Ieſum Chriſtū cùm ſit rex noſter, tamen à ſocietate qua etiam frater eſſe dignatus eſt, reges appellaſſe milites ſuos, & vnumquēq; ad bellandū cum rege qui habet viginti milia, inſtructione decem millium idoneū eſſe debere præmonuit. Sed paulo antequam de turre, & de rege exhortatorias ſimilitudines poneret, attēde quid dixerit: Si quis venit ad me, & nō odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc & animā ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et ſi non tulerit crucē ſuam, & venerit poſt me, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Deinde ſubiungit: Qui ex vobis volens turrim ædificare, non primo ſedet & cōputat ſi ſumptus habet ad conſummationē, ne quando cùm poſuerit fundamentū, non poſsit ædificare. Et omnes qui tranſeunt & vident incipiant dicere: Hic homo cœpit ædificare, & nō potuit perficere? Aut quis rex vadens committere bellum cum alio rege, non primū ſedet & cogitat, ſi potens eſt cum decē millibus ei occurrere, qui cum viginti millibus venit ad illum? Cæterū dum adhuc longè eſt, mittit legationem, rogans pacem. Quò autē pertinerent iſtæ ſimilitudines, ipſa concluſione ſatis aperuit. Ait enim: Sic ergo omnis ex vobis, qui non renūtiat omnibus quæ ſunt eius, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Itaq; & ſumptus ad turrim ędificādam, & bellantiū † decem millium aduerſus regē qui viginti habet, nihil eſt aliud quàm vt renuntiet vnuſquiſq; omnibus quæ

Lucæ 14.

† *valētia*

quæ ſunt eius. Præloquutio autem ſuperior cum extrema concluſione cõcordat. In eo enim quod vnuſquiſq; renuntiat omnibus quæ ſunt eius, etiã illud continetur, vt oderit patrẽ ſuũ, & matrẽ, & vxorẽ, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc & animam ſuã. Omnia enim hæc propria eius ſunt, quæ plerũq; implicant, & impediunt ad obtinenda, nõ iſta propria temporaliter tranſitura, ſed in æternum manſura cõmunia. Quo enim tibi modo nunc quædã mulier mater eſt, hoc ipſo vtiq; non eſt & mihi. Quapropter hoc tẽporale ac trãſitoriũ eſt: ſicut trãſiſſe iam vides quod te concepit, quod geſtauit vtero, quod peperit, quod lacte nutriuit. Quod autẽ ſoror in Chriſto eſt, & tibi eſt & mihi, & omnibus quibus vna cæleſtis hęreditas, & pater Deus, & frater Chriſtus, in eadẽ charitatis ſocietate promittitur. Hæc æterna ſunt, hæc nulla tẽporis labe deteruntur, hæc tanto firmius tenẽda ſperantur, quãto minus priuato, ſed communi potius iure obtinẽda prædicantur. Potes hoc facillimè in ipſa tua matre cognoſcere. Nã vnde te nunc irretitũ inuoluit, & ab inſtituto curſu retardatum inflectit & curuat, niſi ex quo tua propria mater eſt? Nam ex quo ſoror eſt omniũ, quibus eſt pater Deus, & mater Eccleſia, tam te non impedit, quàm neq; me, neq; omnes fratres noſtros, qui eam nõ priuata, ſicut tu in domo veſtra, ſed publica in domo Dei charitate diligimus. Quod ergo tu illi etiam carnali neceſsitudine annecteris, ad fortè valere debet familiarius colloquendi, & apertiore ianua conſulendi, vt hoc ipſum quo te priuatim diligit, interficiatur in ea, ne quod ex vtero ſuo te genuit pluris pendat, quàm quod ex vtero Eccleſię genita eſt tecũ. Quod autẽ de matre dixi, hoc de tali cætera propinquitate intelligẽdũ eſt. Hoc etiã quiſque de anima ſua cogitet; vt etiã in ipſa priuatum affectũ oderit, qui proculdubiò temporalis eſt. Diligat autẽ in ea cõmunionem ſocietatémque illam [de] qua dictũ eſt: Erat illis in Deũ anima vna & cor vnum. Sic enim anima tua non eſt propria, ſed omnium fratrum, quorum etiã animæ tuæ ſunt, vel potius quorum animæ cum tua non animæ, ſed anima vna eſt Chriſti vnica, quę de manu canis vt eruatur, canitur † in Pſalmis. Inde ad contemptũ mortis facillimè peruenitur. Nec ſuccẽſeant parentes hoc præcipere dominũ, vt eos oderimus, quando nobis hoc de anima noſtra præcipitur. Nam ſicut nũc de anima iubetur, vt eã propter Chriſtũ cũ parẽtibus oderimus, ita quod alio loco de anima idem dominus dicit, in parentes quoque poteſt

Act. 4.

† *cantat.*

poteſt congruentiſsimè conuenire. Qui amat, inquit, animam ſuam, perdet eam. Dicã etiã fidenter: Qui amat parentes ſuos, perdet eos. De anima quippe hoc ibi dixit, oderit: q^d^ hic, perdat. Sicut autem hoc præceptũ quo perdere iubemur animam noſtram, non ad id valet vt ſe quiſque interimat, quod inexpiabile nefas eſt: & tamen valet vt interimat in ſe carnalẽ animæ affectum, quo cum impedimento futuræ vitæ præſens vita delectat. Hoc eſt enim quod dictum eſt, oderit animam ſuam, & perdat eam, Quod tamen diligendo fit, quandoquidẽ apertiſsimè fructum eiuſdem animæ acquirendę, in eodem præcepto commemorat dicens: Qui perdiderit eam in iſto ſeculo, in vita æterna inueniet eam. Ita de parentibus rectiſsimè dicitur, vt qui eos amat perdat eos, nõ more parricidarũ interficiens, ſed ſpiritali gladio verbo Dei carnalem affectum eorum, quo & ſeipſos, & eos quos genuerũt irritamentis huius ſeculi obligare conãtur, piè fidentérq; percutiens & occidẽs, illud in eis viuere faciat quo fratres ſunt, quo cum filiis ſuis tẽporalibus, parentes æternos Deũ Eccleſiámque cognoſcunt. Ecce rapit te ſtudiũ veritatis cognoſcendæ, atque percipiendæ volũtatis Dei in ſcripturis ſanctis. Rapit Euangelicæ prædicationis officiũ. Dat ſignũ dominus vt vigilemus in caſtris, vt ædificemus turrim, de qua hoſtẽ ſempiternæ vitæ & proſpicere & propellere valeamus. Rapit militem Chriſti, tuba cæleſtis ad prælium, & retinet mater. Non planè talis, qualis Maccabæorum fuit, nec ſaltem ſimilis Lacedæmoniis matribus, de quibus memoriæ proditũ eſt, quod filios ſuos, vt pro terrena patria ſanguinem funderent, multo amplius atq; ardẽtius in certamina bellica, quàm ſignorũ ſonitus excitabant. Nã mater quæ te ad diſcendam vitam remoueri à curis ſecularibus non permittit, ſatis oſtẽdit queẽadmodũ te, ſi opus eſſet, ad obeundã mortem penitus ſeculũ repudiare permitteret. Sed quid dicit, aut quid allegat? Fortè decem illos menſes, quibus viſcera eius onerasti, & dolores parturitionis ac labores educationis? Hoc hoc interfice verbo ſalutari, hoc perde matris vt in vitã æternã inuenias eam. Hoc memẽto vt oderis in ea, ſi diligis eam, ſi tyro Chriſti es, ſi turris fundamenta poſuiſti, ne dicant tranſeuntes: Hic homo cœpit ædificare, & nõ potuit perficere. Carnalis enim affectus eſt iſte, & adhuc veterẽ hominẽ ſonat. Hunc carnalẽ affectũ, & in nobis & in noſtris, militia Chriſtiana vt perimamus hortatur: nec tamen ita vt ingratus ſit quiſq; parẽtibus, & eadem

Ioan.12.

ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τάν.

Lucæ 14.

dem ipſa beneficia, quibus in vitã hanc editus, ſuſceptus, atque nutritus eſt, enumerata derideat: ſeruet potius vbiq; pietatem. Habent hæc locum vbi maiora nõ vocant. Mater Eccleſia, mater eſt etiã matris tuæ. Hæc nos de Chriſto concepit, hæc martyrũ ſanguine parturiuit, hæc in ſempiternã lucẽ peperit, hæc fidei lacte nutriuit & nutrit, cibóſque maiores præparãs, quod adhuc paruuli, & ſine dentibus vagire vultis, horreſcit. Hæc mater toto orbe diffuſa, tam variis & multiplicibus errorum infeſtationibus agitatur, vt abortiui iam filij eius aduerſus eã infeſtis armis belligerare non dubitent. Ignauia etiã atq; torpore quorũdam quos gremio continet, membra ſua frigeſcere plurimis locis & fouẽdis paruulis minus idonea fieri dolet. Vnde niſi per alios filios, vnde niſi per alia membra, quorum è numero es, iuſtũ ac debitum poſcit auxilium? Huius ne tu neceſsitates deſerens, ad carnalia verba conuertaris? Nónne hæc grauioribus querelis inſonat auribus? Nónne hæc chariora viſcera, & cæleſtia vbera oſtentat? Adde viri eius ſuſceptionem carnis, ne carnalibus inhæreres, & à verbo æterno vniuerſa, quæ tibi mater improperat, ne his implicareris aſſumpta: adde cõtumelias, flagella, mortẽ, mortẽ autẽ crucis. Talibus cõcepit te ſeminibus, taliq; in vitã nouã cõnubio ꝑpereat: lãgueſcis & cõtabeſcis in veterẽ hominẽ? Itáne matrẽ terrenã, non habebat imperator tuus? Quæ tamen cùm ei nuntiaretur agenti cæleſtia, reſpõdit: Quæ mihi mater, aut qui fratres? Et extẽdens manũ in diſcipulos ſuos dixit, nõ pertinere ad cognationem ſuã, niſi qui facerent voluntatẽ patris eius. In quo numero profectò etiã ipſam ſanctam Mariã benignus incluſit: Faciebat enim & illa voluntatem patris eius. Ita optimus magiſter atque diuinus, & maternũ nomen quod ei quaſi priuatũ propriúmque nuntiauerant, quia terrenũ erat, in comparatione cæleſtis propinquitatis abiecit: & eandẽ cæleſtẽ propinquitatem, in diſcipulis ſuis commemorans, quo ſibi rurſum cõſortio generis, cum cæteris ſanctis virgo ſancta cohæreret oſtendit. Et ne iſto ſaluberrimo magiſterio, quo cõtemni carnalem affectum in parentibus docuit, adminiculum error acciperet, quo matrem habuiſſe à quibuſdã negatur, alio loco diſcipulos monuit, ne ſe patrẽ in terris dicant habere, vt quomodo illos manifeſtũ eſt habuiſſe patres, ſic ſe habuiſſe matrẽ manifeſtaret, cuius tamen terrena cognatione contẽpta, contemnendarum talium neceſsitudinũ diſcipulis præberet exemplũ. Hæc

Mat. 12.

ergo

ergo interrumpuntur vocibus matris tuæ,& inter hæc locum inuenit cõmemoratio prægnantis atque lactantis,vt de Adam & Eua,alius Adam nascereris & nutrireris.Respice potius,respice Adam secundũ de cælo, & porta iam cælestis imaginem, sicut terreni portasti,Imò & hic habeant locum materna ipsa beneficia,quæ tibi ad eneruationem cordis enumerantur.Habeant prorsus locum,noli esse ingratus, repende gratiã matri tuæ,repende spiritalia pro carnalibus,pro tẽporalibus sempiterna.Sed qui non vult sequi,non impediat.Qui non vult conuerti in melius, caueat † ne in deterius peruertat & euertat. Quid interest vtrũ in vxore, an in matre, dum tamen Eua in qualibet muliere caueatur? Nam ista vmbra pietatis de foliis illius arboris venit,qbus se primũ parentes nostri in ista damnabili nuditate texerũt. Et quicquid in illis verbis atq; suggestione,quasi officiũ tibi charitatis obtẽdit, vt à germanissima atq; syncerissima Euãgelij charitate te detorqueat, ad astutiã serpẽtis pertinet,& ad duplicitatẽ regis illius qui habet viginti millia,quam nos docemur decẽ milliũ,hoc est cordis,in qua Deum quærimus,simplicitate superare.His potius intẽde charissime,& tolle crucẽ tuã & sequere dominũ. Nã cùm te præsens animaduerterẽ domesticis curis à diuino studio retardari,ferri te potius & duci à cruce tua,nõ eam te ferre ac ducere sentiebam. Crucem enim nostrã dominus quam portari à nobis iubet,vt eũ expeditissimi sequamur,quid aliud quàm mortalitatem carnis huius significat? Ipsa enim nos cruciat donec absorbeatur mors in victoriã.Crux ergo hæc ipsa crucifigẽda est,& transfigenda est clauis timoris Dei, ne solutis & liberis membris reluctantẽ portare nõ possis. Sequi enim dominum nisi eam portans,omnino non vales. Nam quomodo eum sequeris,si non es eius?Qui autẽ Iesu Christi sunt,ait Apostolus, carnem suam crucifixerunt cum passionibus & desideriis. Si quid sanè pecuniæ res tua familiaris habet,cuius te implicari negotio nec oportet nec decet,reuera tribuendum est matri & domesticis tuis. Horum quippe indigẽtia si pauperibus vt sis perfectus instituisti distribuere talia,tui primũ apud te locum obtinere debent. Si quis enim suis & maximè domesticis, ait Apostolus,nõ prouidet,fidem negauit, & est infideli deterior. Quibus ordinandis rebus,si vt collũ exueris induendũ sapientiæ vinculis,profectus à nobis es,quid tibi nocent,aut quo pacto te peruellũt matris lacrymæ fluentes carnẽ,aut serui fuga, aut

† caue

Galat.5. παθήμασι ἢ ἐπιθυμίαις.

1. Tim. 5.

aut mors ancillarum, aut fratrum morbosa valetudo? Si est in te charitas ordinata, sciens præponere maiora minoribus, & misericordia moueri, vt pauperes euangelizentur, ne messis domini copiosa operariorum inopia in prædam volucribus iaceat, & paratum habere cor ad sequendam domini voluntatem, in eo quod vel flagellando vel parcendo agere statuerit cum seruis suis: hæc meditare, in his esto, vt profectus tuus manifestus sit in omnibus. Obsecro te vt caueas ne maiorem tristitiam des bonis fratribus torpore tuo, quàm lætitiam alacritate iam dederas. Commendare te autem literis quibus voluisti, tam superfluum putaui, quàm si quisquam te mihi eodem modo commendare voluisset.

Augustinus Licentium iuuenem nobilem & doctum, quondam ipsius discipulum, hortatur ad mundi contemptum, abutens ad hoc ipsius Licentij carmine, quod olim ad præceptorem scripserat. Parum attentus aliquis ex vnica epistola fecit tres. Nam Augustinus carmen Licentianum suæ epistolæ intertexuit, Nos tamen numeros relinquimus, ne dissentiant priorum editionum codices.

Epistola XXXIX.

VIx reperi occasionem scribendi tibi. Quis credat? Sed mihi tamen Licentium necesse est credere. Nolo te causas rationésque rimari, quæ etiam si reddi possent, fidei tamen qua mihi credis non eas debeo. Nam & literas tuas non per eos accepi, per quos possem scripta redhibere. Quæ autem petisti vt peterem, curaui per epistolam quantum promendum videbatur, sed quid effecerim tu videris. Quod si nondum effectum est, vel cùm sciero, agam instantius, vel cùm rursus ipse admonueris. Hactenus quæ huius vitæ vincula perstrepunt tecum locutus sim, nunc paucis accipe pectoris mei æstus de spe tua non transitoria, quónam modo via tibi patescat in Deum. Mi Licenti, etiam atque etiam recusantem & formidantem compedes sapientiæ, timeo te rebus mortalibus validissimè & perniciosissimè compediri. Nam sapientia quos primo alligauerit, & exercitatoriis quibusdam laboribus edomuerit, soluit posteà, liberatísque sese donat ad fruendum: & quos primo temporalibus nexibus erudiuerit, post æternis amplexibus alligat. Quo vinculo, nec iucundius, nec solidius cogitari quicquam potest: prima hæc aliquantulum dura esse cõfiteor, Illa verò vltima, nec dura dixerim, quia dulcissima sunt, nec

mol

mollia quia firmissima. Quid igitur nisi quod dici non potest, sed credi tamẽ & sperari & amari potest? Vincula verò huius mundi, asperitatem habent veram, iucunditatẽ falsam: certum dolorem, incertam voluptatẽ: durũ laborem, timidam quietem: rem plenã miseriæ, spem beatitudinis inanem. His ne tu inseras & collum & manus & pedes, cum & honoribus huiuscemodi subiugari affectas, & facta tua nõ aliter fructuosa existimas, & ambis inhærere, quò nõ modo inuitatus, sed nec cõpulsus quidẽ ire debuisti. Hic tu fortasse Terentiani serui mihi responsum dederis: Ohe, tu verba fundis hic sapientia. Cape igitur vt fundam potius quàm effundam. Aut si ego canto, tu autem ad aliã vocem saltas, nec sic quidem me pœnitet. Habet enim suã hilaritatem ipsa cantatio, etiã cum ad eam membra non mouet, cui plena charitatis modulatione cantatur. Verba quædã in epistolis tuis me mouerunt, † sed de his tractare cùm factorum vitæq; totius tuæ cura excoquat, ineptum putaui.

Terentius

† tuis memorauerunt.

CARMEN HEROICVM LICENTII AD AVGVSTINVM DECLARANS beneuolentiam erga præceptorem, nullis casibus intermorituram.

Arcanum Varronis iter scrutando profundi
Mens habet, aduersámq; fugit conterrita lucem.
Nec mirum, iacet omnis enim mea cura legendi
Te non dante manum, & consurgere sola veretur.
Nam simul, vt perplexa viri compendia tanti
Voluere suasit amor, sacrósq; attingere sensus,
Quis numerum dedit ille tonis, mundúmque tonanti
Disseruit canere, & pariles agitare choreas,
Implicuit varia nostrum caligine pectus,
Induxítque animo rerum violentia nubem.
Inde figurarum positas in puluere formas
Posco amens, alidsque graues offendo tenebras.
Ad summam, astrorum causas clarosque meatus.
Obscuros quorum ille situs per nubila monstrat.
Sic iacui nutans, vt talem omnino ruinam,
Nec qui nos prohibet latebras agnoscere cæli,
Nec persona daret functorum freta cauernis.
Protea nanque ferunt veterum commenta Pelasgûm,
Qui dum sollicitis non vult aperire futura.

Orbiũ cælestiũ concentus.

Quis pro quibus.

Geometria.

Astrologia.

Periphrasi significauit deũ, ac Beelzebub.

Georg. 4.

Alludit ad Aristæum.

Spumat

Spumat aper, fluit vnda, fremit leo, sibilat anguis:
Captum aliquando tamen in munera parua volucrum.
At mihi qui nimium curis grauioribus angor,
Dulcia quisque animæ, sed dulcia pabula quæro,
Varronis responsa latent: quod supplice cantu
Præsidium nympham, regémque & flumina poscam?
An te voce vocem, clari quem rector Olympi
Fontibus infantum præfecit, & abdita iussit
Vbertate animi longè ructare fluenta.
Ferto magister opem, ac tu ne desere vires
Inualidas, mecúmque sacras subuertere glebas
Incipe, tempus enim, nisi me mortalia fallunt,
Labitur, in seniúmque trahit: tibi noster Apollo
Corda replet, patrémque suum patrémque deorum
Conciliat, legémque bonam pacémque cruentam
Monstrat, & abducto velamine singula pandit.
Viginti emensus nam longos forsitan orbes
Solis eras, cum te ratio pulcherrima mundi,
Ditior imperijs, & nectare dulcior omni
Corripuit, statuítque vagum, medióque locauit,
Omnibus vnde aciem posses intendere rebus.
O bone carpe iter annorum, sapientia quantum
Crescit amore sui, inueniens noua culmina semper.
Perge viam qua te soboles præclara tonantis
Perducit, sternens in planos ardua campos.
Et cum luciferos præcordia vesper in ortus
Distulerit, sanctúmque super benedixeris ignem,
Sis memor ipse mei: bibulam qui ponitis aurem
Legibus inuictis, contundite pectora palmis.
Sternite membra solo, meritósque ciete dolores.
Et prohibete nefas, Deum imperat omnibus vnum.
Admonet antistes, venturáque flumina † terrent. † fulmina
O mihi transactos reuocet si pristina soles
Lætificis aurora rotis, quos libera tecum
Ocia tentantes, & candida iura bonorum
Duximus Italiæ medio, montésque per altos.
Non me dura gelu prohiberent frigora cano,
Nec fera tempestas Zephyrûm, fremitúsque Borini,
Quin tua sollicito premerem vestigia passu.
Hoc opus vt iubeas tantum, cruor irrigeat artus,

Solstitio Neuros, bruma sectabimur Istrum.
Ignotus Garamas soluet mihi vincula gerris. † — † gentis
Exampleósque lacus fugiens Hypanis vbi amarus† — †Hipaneius ampis,
Calipidum Scythicas resonat spumosus ad vndas.
Ibimus & Leucos, qua Leucia solis in ortus
Tenditur: & vasti deserta cacumina Casi,
Quis Epidamneas æquat sibi Casia rupes,
Vnde quiescentem auroram, currúsque solutos,
Sopitámque diem media sub nocte viderem,
Te suadente petam: nec enim labor aut metus vllus
Terret, vbi insontes precibus Deus audit apertis.
Et nunc Romulidum sedes & inania tecti
Culmina, bacchatásque domos vanósque tumultus
Desererem, & totus semel in tua corda venirem,
Ni mens coniugio incumbens retineret euntem.
Crede meis, ô docte, malis, veróque dolori,
Quod sine te nullos promittunt carbasa portus,
Erramúsque procul turbata per æquora vitæ.
Præcipites densa veluti caligine nautæ,
Quos furor Australis, stridens & flatus ab Euro
Perculit, & raptis priuauit turbo magistris.
Protinus abruptis miseri voluuntur in vndis.
Non forus aut proræ, non lintea deinde procellas
Ferre valent, ratióque iacet stupefacta regendi.
Sic me ventus agit, voluúntque cupidinis æstus
In mare letiferum, nec terræ protinus absunt,
Sed mecum reputans, tua candida verba magistro
Hæc magis esse reor, tibi credere callida res est.
Decipit, atque animis molitur retia nostris.
Præteritos (oblitus enim præsentia) præsto
Nunc tibi charo nos †, nos nunc de pectore lapsi. — † chara suo &c.
Hei mihi quò ferar, vnde velim tibi pandere mentem,
Ante sub Ægæo optabunt pia tecta palumbes,
Et versà halcyone componat in arbore nidos,
Esuriens vitulos alet ante leæna sequaces,
Atque impasta diu teneros lupa nutriat agnos,
Mutantésque suis diuisum partibus orbem,
Aut Barcæus alet Taurum, aut Hyrcania tauros. † — † Sauros
Ante Thyestæis iterum malè territa mensis,
Interrupta dies refugos vanescat in ortus.

Ante

Ante dabunt imbres Nilum, super æthera damæ
Errabunt montésque canant & flumina laudent, †
Quàm mihi post tergum veniant tua dona magister.
Arcet amor, copulámque tenet communis honesti.
Sic hic regnat amicitiæ decus hoste fugato.
Nam neque propter opes vitreas, aurúmque rebelle,
Iungimus assensus animorum, nam neque vulgi
Nos fortuna ruens, quæ separat ardua, iunxit.
Sed labor interiora legens vulgata libellis,
Atque animis inuenta tuis, & nobile dogma
Edictum, contráque bonos responsa relatus,
Et mea Calliope, quamuis te cominus altum
Horreat, & vultus abscondat, inutile tractans
Hoc tamen hoc animi vinclum, nexúsque fideles,
Non qui montosis firmatas rupibus alpes
Fregit, & Italicas pressit cum mœnibus vrbes,
Rumperet, aut nostro terreret robore quicquam.
Ne procul latices tumidis anfractibus Oxi,
Aut ab Aremphæis Ripheos, aut oppida Caspiâ
Cimmeriásque domos se iungere flumine largo:
Mæotidúmque plagæ, pontus quas obruit Helles,
Europæ atque Asiæ longè discrimina tendant.
Omnis boum per vtrunque latus armenta fatigans
Finibus abscidit lateri Dodona Molossos,
Cognatósque Arabas, nec pacis fœdus amicum
Sidonios inter mansit regnúmque Pelopum,
Sacrilegósque Phryges: quamuis pro tempore cunctis
Hospitio commune fuit, quid denique fratrum
Dissidium, pugnásque canam? quid honesta parentum
Verbera? quid matrum furias, natósque superbos?
Est etiam superum concors discordia rerum,
Tótque fluunt ritus, quot dat sententia leges.
Hæc tenet vnus amor, non si mihi murmura centum
Det Boreas, totidémque animas centúmque per ora
Lingua rigens adamante fremat, memorare valebo
Quæ sociata prius veterum vntura locorum
Distulit, & tereti limauit glarea mundo.
Sed nos præterea qui † *ab vna exurgimus vrbe,*
Quòd domus vna tulit, quòd sanguine tangimur vno
Cælorum, Christiana fides connexuit: & quòd

† plaudēt

† Aliàs, Sed nos præterea quod.

Nos iter immensum disterminat, & plaga ponti
Interfusa coercet, amor contemnit vtrumque.
Gaudia qui spernens oculorum, semper amico
Absenti fruitur, quoniam de corde profundo
Pendet, & internæ rimatur pabula fibræ.
Interea venient quæcunque futura bonorum
Scripta salutiferi sermonis, & illa priorum
Aequiparanda fauis, reputans quæ pectore in alto,
Conceptum in lucem vomuisti nectareum mel.
Præsentem ipsa mihi te reddent, si mihi morem
Gesseris, & libros quibus in te lenta recumbit
Musica tradideris, nam ferueo totus in illos,
Annue, sic nobis verum ratione patescat,
Sic plus Eridano fluat, & contagia mundi.
Ne quicquam volitent nostri circum arua coloni.

Libri de Musica.

RELIQVVM SVPERIORIS EPISTOLAE AVGVSTINI.

Si versus tuus momentis inordinatis peruersus esset, si suis legibus nõ staret, si mẽsuris imparibus aures auditoris offenderet, puderet te certè, nec differres nec desisteres donec ordinares, corrigeres, statueres, æquares versum tuum, discendo & agendo artem metricam acerrimo studio, & labore quolibet. Quod cũ inordinatus ipse peruerteris, cũ legibus Dei tui ipse non stas, neque in agenda vita honestis tuorũ votis, & huic ipsi eruditioni tuæ concinis, abiiciendũ, post tergum putas, & negligendum, quasi præ sono linguæ tuæ sis tibi & voce vilior: & incõpositis moribus quod offendis aures Dei leuius sit, quàm [si] incompositis syllabis tuis grammatica succenseret authoritas. Scribis: *O mihi transactos reuocet si pristina soles. Lætificis aurora rotis, quos libera tecum Ocia tentantes, & candida iura bonorum Duximus Italiæ medio, montésque per altos. Non me dura gelu prohiberent frigora cano. Nec fera tempestas Zephyrũm fremitúsque Borini. Quin tua sollicito premerem vestigia passu. Hoc opus vt iubeas tantum.* Me miserum, si ego nõ iubeo, si non cogo atque impero, si nõ rogo atque supplico. Sed si aures tuę aduersus meas voces clausæ sunt, ori tuo pateant, pateant carmini tuo, exaudi teipsum durissime, immanissime, surdissime. Quo mihi linguam aureã & cor ferreum, quibus ego non carminibus, sed lamentationibus sufficiam plangere carmina tua? In quibus video, quam animam, quod ingeniũ non mihi liceat apprehẽdere, & immolare Deo

ostro? Expectas vt ego iubeã, sis bonus, sis quietus, sis beatus, uasi quiddã mihi dierũ gratius illucescat, quàm vt ingenio uo fruar in domino, aut verè tu nescias quàm † te esuriam & tiam, aut nõ hoc ipso id carmine fatearis: Reuoca animũ quo ta scripsisti, nunc mihi dic: Hoc opus vt iubeas tantum. Ecce ussum meũ, da mihi te, si hoc opus est tantũ, da domino meo , qui omnium nostrũ dominus est, qui tibi illud donauit in- eniũ. Nam ego quid sum, nisi seruus tuus per ipsum; & con- ruus sub ipso. An ipse non iubet? Audi Euangeliũ. Stabat, in- uit Iesus & clamabat: Venite ad me omnes qui laboratis & nerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super os, & discedite à me quia mitis sum & humilis corde, & inue- ietis requiem animabus vestris. Iugum enim meũ lene est, & rcina mea leuis. Si hæc nõ audiuntur, aut vsque ad aures au- iuntur, expectásne Licenti, vt Augustinus iubeat conseruo uo, & nõ plangat potius frustra iubere dominum suũ, imò nõ ubere, sed inuitare & rogare quodammodo, vt qui laborant eficiantur ab eo. Sed videlicet fortissimo & præfidenti collo; ugum mundi iugo Christi est iucundius, qui si laborare nos ogeret, vide quis cogeret, qua mercede cogeret. Vade in Cam aniam, disce Paulinũ egregium & sanctũ Dei seruum quàm randem fastũ seculi huius, tanto generosiore, quanto humi- ore ceruice incunctanter excusserit, vt eam subderet Christi ugo, sicut subdidit: & nunc illo moderatore itineris sui quie- us & modestus exultat, Vade disce, quibus opibus ingenij sa- rificia laudis ei offerat, refundens illi quicquid boni accepit x illo, ne amittat omnia, si nõ in eo reponat à quo hæc sunt †. Quid æstuas? quid fluctuas? quid imaginationibus mortifera- um voluptatum aurem accõmodas, & auertis à nobis? Men- iuntur, moriuntur, in mortem trahunt. Mentiuntur Licenti. c nobis, sicuti optas, Verũ ratione patescat, Sic plus Eridano uat. Non dicit verum, nisi veritas, quia Christus est veritas. Veniamus ad eum ne laboremus. Vt ipse nos reficiat, tollamus ugum eius super nos & discamus ab eo, quoniã mitis est & umilis corde, & inueniemus requiem animabus nostris. Iu- gum enim eius leue est, & sarcina eius leuis est. Ornari abs te diabolus quærit. Si calicẽ aureũ inuenisses in terra donares il- um ecclesię Dei. Accepisti à Deo ingeniũ spiritaliter aureũ, & ministras inde libidinibus, & in illo satanę propinas teipsum. Noli obsecro, sic aliquãdo sentias, quàm misero & miserando

† quid.

Matt. 11

† habet.

pectore hæc scripserim,& miserearis iam mei,si tibi viluisti.

Augustinus Madaurenses idololatras hortatur, vt ab impietate se conuertant ad veram religionem, ostendens illis mysteriũ sacræ trinitatis,& orbem miris incremẽtis iuxta prophetarum & euangeliorum oracula, Christo subiectum. Epistola XLII.

Idololatras fratres vocat & dominos prædicabiles & fratres chariss.

DOminis prædicabilibus & dilectissimis fratribus Madaurẽsibus, quorum per fratrẽ Florentiũ epistolam accepi, Augustinus. Si fortè illi qui inter vos catholici Christiani sunt talia mihi scripta miserunt. hoc tantũ miror, quod non suo potius quàm ordinis nomine. Si autẽ re vera omnes aut propè oẽs ordinis viri ad me dignati estis literas dare, miror quod patri,& in dño salutẽ scripsistis, quorũ mihi superstitiosus cultus idolorũ, cõtra quæ idola facilius tẽpla vestra q̃ corda claudunt, vel potius quę idola nõ magis in tẽplis quã in vestris cordibus includunt, cum magno est dolore notissimus: nisi fortè iam de salute ipsa, quæ in dño est, per quã me salutare voluistis, tandẽ prudẽti cõsideratione cogiteris. Nam si nõ ita est, quæso vos, quid læsi, quid offendi beneuolentiã vestrã, vt me titulo epistolæ vestræ irridẽdũ potius q̃ honorãdũ esse putaretis: dñi prædicabiles & dilectissimi fratres. Quod enim scripsistis: Patri Augustino in dño æternã salutẽ, cùm legerẽ tãta spe subito erectus sum, vt crederẽ vos ad ipsum dñm,& ad ipsam æternã salutem, aut iam esse cõuersos, aut per nostrũ ministeriũ desiderare cõuerti. Sed vbi legi cætera, refriguit animus meus. Quæsiui tamẽ ab epistolæ perlatore, vtrũ iam vel essetis christiani, vel esse cuperetis. Cuius respõsione postea q̃ cõperi, nequaquã vos esse mutatos, grauius dolui, quod Christi nomẽ, cui iam totũ orbẽ subiectũ esse conspicitis, non solũ à vobis repellendũ, sed etiã in nobis irridendũ esse credidistis. Non enim potui cogitare alterũ dñm secundũ quẽ posset Episcopus pater à vobis vocari præter dñm Christum. Et si esset hinc aliqua de interpretatione vestræ sentẽtiæ dubitatio, subscriptione epistolæ tolleret, vbi aperte posuistis: Optam⁹ te dñe in Deo & Christo eius, p multos annos semp in clero tuo gaudere. Quib. omnib. plectis atq; discussis, q mihi aliud occurrere potuit, aut cuilibet homini põt, nisi aut veridico aut fallaci scribẽtiũ animo, hæc esse cõscripta. Sed si veridico aĩo ista scribitis, qs vobis ad hãc veritatẽ interclusit viam? Quis aspera dumeta substrauit? Quis rupiũ prærupta inimicus opposuit? Postremo qs basilicæ ianuã ingredi cupiẽtib. clausit,

t in eodē dño p quē nos ſalutatis,eandē ſalutē nobiſcū habere olitis?Si autē fallaciter atq; irridēter hæc ſcribitis,ita ne tanem mihi negotia veſtra curáda imponitis, vt homē eius per quē aliquid poſſum, audeatis nō veneratione debita attollere, ed inſultatione adulatoria vētilare? Sciatis me chariſsimi cū neffabili p vobis tremore cordis hoc dicere. Noui em̄ quāto grauiorē & pniciosiorē cauſam ſitis habituri apud Deū, ſi fruſtra vobis hoc dixero.Omnia quæ præteritis tēporib.erga humanū genus maiores noſtri geſta eſſe meminerūt,nobíſq; tradiderūt: omnia etiá quæ nos videm⁹,& poſteris tradimus,quæ amē pertinent ád verá religionē quærendá & tenendá,diuina ſcriptura non tacuit, ſed ita omnino cūcta trāſeūt, vt trāſitūra eſſe prædicta ſunt. Videtis certè populū Iudæorū auulſum à ſedibus ſuis,per omnes ferè terras diſſeminatū atq; diffuſum,Et origo eiuſdē populi & incremēta & regni amiſsio & per cūcta diſperſio [illegible] ſicut prædicata ita facta ſunt.] Videtis certè ex ipſo populo verbū Dei,legémq; prodeūtē per Chriſtū,q ex illis mirabiliter natus eſt , omniū gentiū fidē occupaſſe atq; tenuiſſe, ita hæc omnia prænūtiata legimus vt videmus. Videtis certè multos præciſos à radice Chriſtianæ ſocietatis, quæ per ſedes Apoſtolorū,& ſucceſsiones Epiſcoporū,certa per orbē ppagatione diffundit,de ſola figura originis,ſub Chriſtiano nomine quaſi areſcētia ſarmēta gloriari,quas hęreſes & ſchiſmata nominamus:Præuiſa,prædicta,ſcripta ſunt omnia. Videtis certè ſimulacrorū tēpla,partim ſine reparatione collapſa,partim diruta,partim clauſa,partim in vſus alios cōmutata.Ipſáq; ſimulachra,vel cōfringi,vel incēdi,vel includi,vel deſtrui:atq; ipſas huius ſeculi poteſtates, quæ aliquādo p ſimulachris populum Chriſtianū perſequebant,victas & domitas,nō à repugnātib⁹, ſed à moriētibus Chriſtianis,& cōtra eadē ſimulachra p qbus Chriſtianos occidebāt,impet⁹ ſuos legéſq; vertiſſe, & imperij nobiliſsimi eminētiſsimū culmē ad ſepulchrū piſcatoris petri,ſubmiſſo diademate,ſupplicare. Hęc omnia ſcripturæ diuinæ,quæ in manus omniū iam venerunt,ante longiſsima tempora futura eſſe teſtatæ ſunt. Hæc omnia tanto robuſtiore fide lætamur fieri,quāto maiore autoritate prędicata eſſe in ſanctis literis inuenimus. Nunquid nam obſecro vos,nūquid nam ſolum iudiciū Dei,quod inter fideles atq; infideles futurū eſſe in eiſdem literis legimus,cum illa omnia ſicut prædicta ſunt venerint, nunquid nam ſolum iudicium Dei venturum non eſſe

Iudæi ſparſi.

*prædicta eſt. Nam tale quiddā deeſſe videtur.

Sepulchrū Petri.

putabimus? Imò vere veniet, sicut illa omnia venerunt. Nec quisquam erit homo nostrorum temporum qui se in illo iudicio, de sua posit infidelitate defendere, cùm Christum cãtet & iustus ad æquitatẽ, & periurus ad fraudem: & rex ad imperiũ, & miles ad pugnam: & maritus propter regimen, & vxor propter obsequiũ: & pater propter prçceptũ, & filius propter obedietiam: & dominus per † dominationem, & seruus per † famulatum: & humilis ad pietatem, & superbus ad çmulationem: & diues vt porrigat, & pauper vt sumat: & ebriosus ad phialã, & mendicus ad ianuam: & bonus vt præstet, & malus vt fallat: & Christianus venerator, & Paganus adulator: Omnes Christum cantant, & qua voluntate atq; ore cantẽt, eidem ipsi quem cantant rationem sine dubio reddituri sunt. Est quiddam inuisibile, ex quo creatore principio sunt omnia quæ videmus, summum, æternum, incõmutabile & nulli effabile nisi tãtum sibi. Est quiddam quo se ipsa summitas maiestatis narrat & prædicat, non impar gignenti atq; narranti verbum, quod illi † qui verbum gignit ostẽditur. Est quædam sanctitas omnium quæ sancta fiũt sanctificatrix, ipsius incõmutabilis verbi per quod narratur illud principiũ, & ipsius principij quod pari se verbo narrat, inseparabilis & indiuisa cõmunio. Quis autem hoc totum quod non dicendo dicere conatus sum, & dicẽdo non dicere, quis hoc posit serenissima & syncerissima mẽte contueri, eóq; contuitu beatitudinẽ ducere, atq; in id quod intuetur deficiẽs quodã modo se obliuisci, & pergere in illud cuius visione inuisibilis est, quod immortalitate est indui, [&] obtinere æternam salutẽ, per quam me salutare dignamini? Quis hoc posit nisi qui omnes superbiæ suæ toros inanes, peccata sua confitens cõplanauerit, séq; substrauerit mitẽ atq; humilẽ ad accipiẽdum Deum doctorẽ? Quoniã ergo à vanitate superbiæ, prius ad humilitatẽ deponendi sumus, vt inde surgentes solidam celsitudinẽ teneamus, nõ potuit hic nobis tanto magnificentius, quanto blandius inspirari, vt nostra ferocitas non vi, sed persuasione sedaretur, nisi verbũ illud per quod se angelis indicat Deus pater, quod virtus & sapientia eius est, quod corde humano visibilium rerum cupiditate cæcato, videri nõ poterat, personam suam in homine agere atq; ostẽdere dignaretur, vt magis homo timeret extolli fastu hominis, quàm humiliari exemplo Dei. Itaq; nõ Christus regno terreno decoratus, nec Christus terrenis opibus diues, nec Christus vlla terrena

felicita

[Marginalia: † † propter; τριάς.; † quo ille]

icitate prefugens,ſed Chriſtus crucifixus,per totũ terrarum
bem prædicatur.Quod riſerunt prius populi ſuperborũ, &
huc rident reliquiæ. Crediderunt autẽ prius pauci tunc po-
li,quia tunc ad fidem paucorum & contra irriſionẽ populo-
m cùm Chriſtus crucifixus prędicaretur,claudi ambulabãt,
uti loquebantur, ſurdi audiebãt,cæci videbãt,mortui reſur-
bãt.Sic tãdem animaduertit terrena ſuperbia, nihil in ipſis
renis eſſe potẽtius humilitate diuina,vt etiam ſaluberrima
militas humana,cõtra inſultantẽ ſibi ſuperbiã,diuinæ imi-
tionis patrocinio tueretur. Expergiſcimini aliquãdo fratres
ei & parentes mei Madaurenſes,hanc occaſionẽ ſcribẽdi vo-
s Deus mihi obtulit: Quantũ potui quidem in negotio fra-
s Florentij,per quem literas miſiſtis,ſicut Deus voluit, affui
adiuui: Sed tale negotiũ erat quod etiam ſine opera mea fa-
e peragi poſſet. Prope omnes enim domus ipſius homines
i apud Hipponẽ ſunt,nouerũt Florentiũ & multum eius or-
tatem dolent. Sed epiſtola mihi à vobis miſſa eſt vt non im-
dens eſſet Epiſtola mea,cum occaſione à vobis accepta,ido-
rum cultoribus de Chriſto aliquid loqueretur. Sed obſecro
s,ſi eum non inaniter in mea † epiſtola nominaſtis,[vt non † ea
aniter vobis iſta ſcripſerim. Si autem me irridere voluiſtis]
nete illum quem prius iudicatũ irriſit ſuperbus orbis terra-
m,& nunc iudicem ſubiectus expectat.Erit enim teſtis affe-
is in vos cordis mei,per hanc,quantum potui, paginam ex-
eſſus.Erit teſtis vobis in iudicio eius,qui credentes ſibi con-
maturus eſt,& incredulos confuſurus.Deus viuus† & verus, † vnus
s ab omni huius ſeculi vanitate liberatos conuertat ad ſe,
mini prædicabiles & dilectiſsimi fratres.

axiтus Madaurenſis Auguſtino, excuſans à Paganis vnum Deum varijs nominibus coli, indignans mortuos homines coli pro dijs, irridens Punica quædam nomina, perſtringens opinor Chriſtianos, quod venerarentur ſepulchra martyrum, ac notans quòd clanculum ſua ſacra peragerent. Epiſtola XLIII.

Abens† crebro tuis affatibus lætificari,& inſtinctu † auens
tui ſermonis,quo me pauloantè iucundiſsime ſalua
charitate pulſaſti,paria redhibere non deſtiti, ne ſi-
lentium meum pœnitudinẽ appellares. Sed quæſo
ſi hæc quaſi ſeniles artus eſſe duxeris,benignarũ aurium in-
lgentia proſequaris.Olympum montẽ Deorũ eſſe habitacu-
m, ſub incerta fide Græcia fabulatur. At verò noſtræ vrbis

forum salutarium numinũ frequẽtia possessum nos cernimus & probamus. Equidẽ vnum esse Deum summũ, sine initio, sine prole, naturæ ceu patrẽ magnum atq; magnificũ quis tam demens, tam mente captus neget esse certissimũ? Huius nos virtutes per mũdanũ opus diffusas, multis vocabulis inuocamus: quoniam nomen eius cuncti proprium videlicet ignoramus. Nam Deus omnibus religionibus cõmune nomẽ est. Ita fit, vt dum eius quasi quædã membra carptim, variis supplicationibus prosequimur, totũ colere profecto videamur. Sed impatiẽtem me esse tanti erroris dissimulare non possum. Quis enim ferat Ioui fulmina vibrãti præferri Mygdonẽ: Iunoni, Mineruæ, Veneri Vestæq; Sananẽ: & cunctis, proh nefas, diis immortalibus archimartyrẽ Namphanionẽ, inter quos Lucitas etiam haud minore cultu suscipitur, atq; alij interminato numero, diis hominibúsq; odiosa nomina, *qui cõscientia nefandorum facinorũ, specie gloriosæ mortis, scelera sua sceleribus cumulantes, dignum moribus factísq; suis exitum maculati repererunt. Horũ busta si memoratu dignum est, reiectis† tẽplis, neglectis maiorũ suorũ manibus, stulti frequentant, ita vt præsagium vatis illius indigne ferentis emineat:

*al. numina,

†relictis

Inq; Deûm templis iurauit Roma per vmbras.

Lucanus.

Sed mihi hac tempestate propemodum videtur bellum Actiacum rursus exortum, quo Aegyptia monstra in Romanorum deos audeant tela vibrare, minime duratura. Sed illud quæso vir sapientissime, vti remoto facundiæ robore, atque exploso, qua cunctis clarus es, omissis etiam, quibus pugnare solebas Chrysippeis argumentis, postposita paululũ Dialectica, quę neruorũ suorum luctamine nihil certi cuiquam relinquere nititur, ipsa re approbes, quis sit iste Deus, quem vobis Christiani, quasi propriũ vendicatis, & in locis abditis præsentẽ vos videre cõponitis. Nos etenim deos nostros luce palã ante oculos θ omnium, θ atq; aures omniũ mortaliũ piis precibus adoramus, & per suaues hostias propicios nobis efficimus, & à cũctis hæc cerni & probari cõtendimus. Sed vlterius huic certamini me senex inualidus subtraho, & in sentẽtiam Mantuani rhetoris libenter pergo: Trahit suã quenq; voluptas. Post hæc non dubito vir eximie, qui à mea secta deuiasti, hãc epistolam aliquorũ furto detractã, flammis vel quolibet pacto perituram. Quod si acciderit, erit damnum chartulæ, nõ nostri sermonis, cuius exẽplar penes omnes religiosos perpetuo retinebo. Dij te seruent, per quos & eorum atq; cũctorum mortalium com-

Vir. in buc.

unem patrem, vniuersi mortales quos terra sustinet, mille
odis concordi discordia veneramur & colimus.

Augustinus Maximo Grammatico respondet ad superiora. sed sic vt ostendat indigna quibus respondeatur, digna quæ rideantur.

Epistola XLIIII.

SErium ne aliquid inter nos agimus, an iocari libet? Nam sicut tua epistola loquitur, vtrum causæ ipsius infirmitate, an morũ tuorum comitate sit factum, vt malles esse facetior, quã paratior, incertũ habeo. Primo enim Olympi mõtis, & fori vestri cõparatio facta est quæ nescio quò pertinuerit, nisi vt me cõmonefaceret in illo mõte Iouem castra posuisse, cùm aduersus patrẽ bella gereret, vt ea docet historia, quam vestri etiã sacrã vocant: & in isto foro recordarer esse in duobus simulachris, vnum Martẽ nudum, alterum armatum, quorum dæmonium infestissimum ciuibus, porrectis tribus digitis contra collocata statua humana comprimeret. Ergo ne vnquã ego crediderim, mentione illius fori facta, numinũ talium memoriam mihi te renouare voluisse, nisi iocari potius quàm serio agere maluisses. Sed illud planè quod tales deos quædam Dei vnius magni membra esse dixisti, admoneo, quia dignaris, vt ab huiusmodi sacrilegis facetiis te magnopere abstineas. Siquidem illũ Deum dicis vnum, de quo, vt dictum est à veteribus, docti indoctíque consentiũt, huius ne tu membra dicis esse, quorum immanitatem, vel, si hoc maius, potentiam, mortui hominis imago compescit? Plura hinc possem dicere. Vides enim pro tua prudentia, quàm locus latè iste pateat reprehensioni. Sed meipse cohibeo, ne à te rhetoricè potius, quàm veridicè agere existimer. Nam quod nomina * quædam Punica mortuorum collegisti, quibus in nostram religionem, festiuas, vt tibi visum est, cõtumelias iaciendas putares, nescio verũ refellere debeam, an silentio præterire. Si enim res istæ videntur tam leues tuæ grauitati quàm sunt, iocari mihi nõ multũ vacat. Si autẽ graues tibi videntur, miror quòd nominũ absurditate cõmoto, in mentem non venerit habere tuos, & in sacerdotibus Eucaddires, & in numinibus Abeddires. Nam puto ego ista tibi cùm scriberes in animo nõ fuisse, sed more humanitatis & leporis tui, cõmonefacere nos voluisti ad relaxãdũ animũ quãta in vestra superstitione ridẽda sint. Neq; enim vsqueadeò teipsum obliuisci potuisses, vt homo Afer scribens Afris, cùm simus vtrique in Africa const

Sacra historia.

** Al. numina*

†*numina* constituti: Punica nomina †exagitanda existimares. Nam si ea vocabula interpretemur, Namphanio quid aliud significat quàm boni pedis hominem, id est, cuius aduentus afferat aliquid felicitatis: sicut solemus dicere, secundo pede introisse, cuius introitum prosperitas aliqua consecuta sit. Quæ lingua si improbatur abs te, nega Punicis libris, vt à viris doctissimis proditur, multa sapienter esse mandata memoriæ. Pœniteat te certè ibi natum, vbi huiusmodi linguæ cunabula recalent. Si verò & sonus nobis non rationabiliter displicet, & me bene interpretatū illud vocabulū recognoscis, habes quod suc censeas Virgilio tuo, qui Herculem vestrum ad sacra quæ illi ab Euandro celebrantur, inuitat hoc modo:

Virgilius 8. Aene. *Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.*

Secundo pede optat vt veniat. Ergo venire Herculem optat, non Phanionem, de quo tu multum nobis insultare dignaris. Veruntamen si ridere delectat, habes apud nos magnam materiam facetiarum. Deum Stercutium, deam Cloacinam, Venerem caluā, deum Timorem, deum Pallorē, deam Febrem, & cætera innumerabilia huiuscemodi, quibus Romani antiqui simulacrorum cultores templa fecerūt, & colenda censuerūt. Quæ si negligis, Romanos deos negligis, ex quo nō intelligeris nō Romanis initiatus sacris, & tamen Punica numina tanquam numinum Romanorū altaribus dedita, † contemnis ac despicis. Sed mihi videris omnino plusquam nos fortasse illa sacra nihili pēdere, sed ex eis nescio quam captare ad huius vitæ transitum voluptatem, quippe qui etiā non dubitaueris ad Maronē confugere, vt scribis, & eius versu te tueri, quo ait:

Venus calua.

†*deditus,*

Virgil. in Bucol. *Trahit sua quenque voluptas.*

Nam si tibi autoritas Maronis placet, sicut placere significas, profectò etiam illud placet:

Virgil. 8. Aeneid.

Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis,

Et cætera, quibus eum atque huiuscemodi deos vestros vult intelligi homines fuisse. Legerat enim ille multā historiam, vetusta autoritate roboratā, quā etiā Tullius legerat, qui hoc idē in dialogis plus quàm postulare auderemus, cōmemorat, & perducere in hominū notitiā, quātū illa tēpora patiebātur, molitur. Quod autē dicis eo nostris vestra sacra præponi, quod vos publicè colitis deos, nos autē secretioribus cōuēticulis vtimur, Primū illud abs te quæro, quomodo oblitus sis Liberum

Bacchanalia.

illum

um, quem paucorum sacratorum oculis cõmittendum pu-
is: deinde tuipse indicas nihil aliud te agere voluisse, cùm
olicam sacrorũ vestrorũ celebrationẽ cõmemorares, nisi vt
bis † decuriones & primates ciuitatis per plateas vestræ vr- †*nobis*
bacchantes ac furentes ante oculos quasi spectacula pone-
nus. In qua celebritate siue numine inhabitamini, certè vi-
is quale illud sit quod adimit mentem. Si autem fingitis,
e sunt ista etiam in publico vestra secreta, vel quò pertinet
turpe mendacium? deinde cur nulla futura canitis si vates
s, aut cur spoliatis circũstantes, si sani estis? Cùm igitur hæc
& alia quæ nunc prætermittenda existimo, per epistolam
m feceris recordari, quid nos non derideamus deos vestros
s abs teipso subtiliter derideri nemo non intelligit, qui &
enium tuum nouit, & legit literas tuas? Itaque si aliquid
er nos de his rebus vis agamus quod ætati tuæ pruden-
que congruit, quod denique de nostro proposito iure à cha-
imis nostris flagitari potest, quære aliquid † nostra discus- †*aliud*
ne dignum: & ea pro vestris numinibus cura dicere, in qui-
s non te causæ præuaricatorem putemus, quo nos magis
nmoneas, quæ contra illos dici possunt quàm pro eis ali-
d dicas. Ad summam tamen, ne te hoc lateat, & in sacrilega
uitia imprudentem trahat; scias à Christianis catholicis,
rum in vestro oppido etiam Ecclesia cõstituta est, nullum
i mortuorum, nihil denique vt numen adorari quod sit fa-
m & conditum à Deo, sed vnum ipsum Deum, qui fecit &
didit omnia. Differentur ista latius, ipso vero & vno Deo
uuante, cùm te grauiter agere velle cognouero.

ugustinus Armentarium Riparium, & huius vxorem hortatur ad perfectum mundi contemptum quem iam nouerant, vetans tamen ne coniunx votum exequeretur absque coniugis consensu: pia & erudita epistola sed cuius phrasis nihil habet Augustini, videtur eiusdem, cuius est 38.

Epistola XLVI.

Dominis eximiis, meritóque honorabilibus ac desiderabilibus filiis: Armentario & Paulinæ, Augustinus in domino salutẽ. Vir egregius filius meus Ruferius affinis vster retulit mihi quid domino vo-
itis. Qua eius narratione hilaratus, & ibidem metuens, ne
ud suadeat ille tẽtator, q bonis talibus antiquitus inuidet,
ortandũ paucis credidi charitatẽ tuá domine eximie meri-
; honorabilis & desiderabilis fili, vt cogites quod in diuinis
eloq

Ecclesi. 5. eloquiis legitur, Ne tardes cõuerti ad dominum, neq; differas de die in diem atq; arripias curésq; reddẽdũ, quod ei te vouisse nosti, qui & debita exigit, & promissa persoluit. Nã & hoc *Psal. 75.* scriptũ est: Vouete & reddite domino Deo vestro: quanquã & si non vouisses, quid aliud tibi suadẽdũ fuit, aut quid melius ab homine fieri potest, quàm vt ei se restituat, à quo institutus est, præsertim quia charitatis erga nos, Dei tantũ apparuit atque illuxit indicium, vt filium suum vnigenitum mitteret, qui pro *1. Cor. 5.* nobis moreretur? Restat ergo vt fiat quod Apostolus ait, proptereà mortuũ esse Christũ, vt qui viuunt, non sibi iam viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit: nisi fortè adhuc mundus amãdus est, tanta rerũ labe contritus, vt etiã speciem seductionis amiserit. Nam quantũ illi laudãdi atq; prædicãdi, qui dignati nõ sunt etiã cum mundo florente florere: tantum increpandi & accusandi sunt, quos perire cum pereunte delectat. Labores & pericula & exitia huius transitoriæ vitæ, si pro eadem vita quandoq; finienda subeuntur, vt mors eius nõ omnino auferatur, sed paululũ differatur: quanto magis pro æterna subeũda sunt, vbi mortẽ nec natura solicitè cauet, nec ignauia turpiter timet, nec sapientia fortiter sustinet? Nulli quippe erit quæ nõ erit. Habeat igitur te vita æterna in dilectoribus suis. Nónne cernis, hæc vita miserabilis & egena, quàm vehementes habeat, quantúmq; sibi obliget amatores suos? qui tamen periculo eius sæpe turbati, citius eam finiunt, eoipso quod finire formidãt, & mortẽ dum declinãt, accelerãt. veluti si quisquam fluuio rapiẽdus irruat, latronẽ bestiámve fugiẽdo. Iactãt in mare tẽpestate sæuiente aliquando & alimenta, & vt viuant, proiiciunt vnde viuant, ne cito finiatur, quod vel in labore viuitur. Quantis laboribus agitur, vt longiore tempore laboretur, & mors cùm impendere cœperit, ideo cauetur, vt diutius timeatur? Nã inter tot casus fragilitatis humanæ, quàm multæ mortes timentur, quarũ certè vna cùm venerit, restat cæteras non timeri, & tamen fugitur vna, cùm omnes timeantur? Quibus excruciantur doloribus, qui curantur à medicis & secantur? Nunquid vt non moriãtur, sed vt aliquanto serius moriantur? Multi cruciatus suscipiuntur certi, vt pauci dies adiiciantur incerti. Et nõnunquam ipsis doloribus victi, continuo moriuntur, quos mortis timore suscipiunt. Et cùm omnino non eligant vitã finire ne doleant, sed dolere ne finiant, accidit eis vt doleant & finiant; non solum quia & sanati vtique vitam

finiunt

ſiunt poſt dolores, quæ tantis pœnis cõparata nec ſempiter-
ı eſſe poteſt quia mortalis eſt: nec diuturna quia tota breuis
t: nec de ipſo breui ſpatio ſui ſecura quia ſemper incerta eſt,
rũetiam quod aliquãdo eam dolore finierunt quam ne fini-
nt dolere voluerũt. Habet etiã hoc magnũ malum ac vehe-
enter execrandũ & horrendũ nimius amor vitæ iſtius, quod
ulti dum volũt paulò diutius viuere, grauiter offendũt Deũ,
ud quem eſt fons vitæ. Atque ita dum ab eis fruſtrà qui ne-
ſſariò futurus eſt vitæ finis metuitur, illinc prohibentur vbi
ne fine viuitur. Huc accedit quia vita miſera etiã ſi poſſet eſſe
rpetua, nullo modo beatæ vitæ etiã breuiſsimæ cõparanda
, & tamen iſti amando miſerrimã atque breuiſsimam, per-
nt beatiſsimã ac ſempiternã, cùm in hâc ipſa quam malè di
gunt hoc velint quod in altera perdunt: quia vtiq; in iſta nec
iſeriã diligunt, nam beati eſſe volũt, nec breuitatẽ, nam eam
iri nolunt, ſed tantũ quia vita eſt ſic amatur, vt ſæpe propter
m, licet miſeram & breuem, beata & ſempiterna amittatur.
is conſideratis, quid magnũ vita æterna iubet amatoribus
iş, cùm ſe iubet ſic amari, quemadmodũ hæc amatur à ſuis?
ı verò dignum eſt vel ferendum, cùm contemnuntur omnia
æ amantur in mũdo, vt vita poſt paululum finienda, ſaltem
ſum paululũ teneatur in mundo: & non contemnitur mun-
s, vt obtineatur vita, quæ ſine fine apud illum eſt, per quem
ctus eſt mundus? Modò cùm ipſa Roma domicilium clariſ-
ni imperij Barbarico vaſtaretur incurſu, quàm multi huius
tæ temporalis amatores vt eam vel infeliciter producẽdam
dámque redimerent, dederunt omnia quæ illi non ſolũ ob-
ctandæ & obtinẽndæ, †verumetiam ſuſtentandæ tuendæque
ruabant. Solent certè amatores illis quas amant, vt eas ha-
ant, multa conferre: Iſti amatã ſuã non haberent, niſi aman-
inopem reddidiſſent, nec ei multa conferrent, ſed cuncta pò
ıs auferrent, ne ſibi eam hoſtis auferret. Nec eorũ reprehen-
conſilium, Quis enim neſciat periturã fuiſſe ipſam, ſi non
periſſent, quæ recondita fuerant propter ipſam? quamuis &
idam perdiderint prius illa, & mox ipſam: quidã verò licet
rati cuncta perdere propter ipſam, prius perdiderint ipſam,
d hinc admonendi ſumus, quales æternę vitæ dilectores eſſe
beamus, vt propter eam cõtemnamus cuncta ſuperflua, cùm
o hac tranſitoria vita contempta ſint quæ illi fuerant neceſ-
ria. Neque enim amatam noſtram, ſicut illi ſuam, vt tenea-
mus

Pſal. 35.

2. Retrac. 43.

†ornãda.

mus, expoliamus, sed illi æternæ adipiscēdæ, istā temporalem velut famulam expeditiorem seruire facimus. Sic eam † nec ornamentorum vanorū vinculis alligemus, nec curarū noxiarum sarcinis oneremus, audiamúsq; dominū qui nobis illam vitam summo ardore desiderādam fidelissimè pollicetur, velut in totius mundi concione clamātem: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiā. Tollite iugum meum super vos & discite à me quoniā mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meū lene, & onus meū leue est. Hæc disciplina piæ humilitatis, ventosam & turbidam cupiditatē, auidam rerū extra nostram potestatē constitutarū pellit ex animo, & quodammodo expirat. Ibi enim labor, vbi multa quæruntur & diligūtur, quibus adipiscendis atq; retinendis voluntas non satis est, quia consequentem non habet facultatem. Iusta verò vita, cùm volumus adest, quia eam ipsam plene velle, iustitia est. Nec plus aliquid perficienda iustitia est, quàm perfectam voluntatem requirere. † Vide si labor est, vbi velle satis est; vnde diuinitus dictū est, Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Vbi pax, ibi requies: vbi requies, ibi finis appetēdi, vt nulla causa laborādi. Sed hęc volūtas vt plena sit, oportet vt sana sit. Erit autē sana si medicū nō refugiat, cuius solius gratia sanari potest à morbo desideriorum noxiorum. Ipse est ergo medicus qui clamat: Venite ad me omnes qui laboratis, iugū suum lene, & onus leue dicēs: quia diffusa per spiritum sanctum charitate in cordibus nostris, profectò amabitur quod videbitur, & nō erit asperum nec onerosum, si sub hoc vno iugo, quantominus tumida, tantomagis libera ceruice seruiatur. Et hæc est vna sarcina, qua eius baiulus non premitur, sed leuatur. Diuitiæ si diliguntur, ibi seruentur, vbi perire non possunt. Honor si diligitur, illic habeatur vbi nemo indignus honoratur. Salus si diligitur, ibi adipiscenda desideretur, vbi adeptæ nihil timetur. Vita si diligitur, ibi acquiratur vbi nulla morte finitur. Reddite igitur quod vouistis, quia vosipsi estis, & ei vos redditis à quo estis, reddite obsecro. Neque enim quod redditis, reddendo minuetur, sed potius seruabitur & augebitur. Benignus enim exactor est, non egenus: & qui non crescit ex redditis, sed in se crescere faciat redditores. Huic ergo quod non redditur perditur: quod autem redditur, reddendo † additur. Imò verò in eo cui redditur, ipse reddens seruatur. Idipsum quippe erit

red

† facimus
si eam
Matt. 11.
χρηστὸν.
† requirit.
Luce 2.
† redditi

redditũ & redditor, quia idipſum erat debitũ & debitor. Deo namque ſeipſum debet homo, eíque reddẽdus eſt vt beatus ſit, à quo accepit vt ſit. Hoc ſignificat quod in Euãgelio dominus ait: Reddite Cæſari quæ Cæſaris ſunt, & Deo quæ Dei ſunt. *Matt. 22* Hoc enim dixit, cũ ſibi demõſtrato nũmo, & quæſito cuius haberet imaginẽ, reſponſum eſſet, Cæſaris: vt hinc intelligerẽt, quod Deus exigeret ab homine imaginẽ ſuã in homine ipſo, ſicut ſuam Cæſar exigebat in nũmo. Quantomagis ergo reddenda eſt cùm promittitur, cui etiam non promiſſa debetur. Quapropter chariſsime, poſſem quidem pro mea quantulacunque facultatula, ſancti propoſiti quod Deo vouiſſe vos cõperi, vberius laudare fructum, ac demonſtrare quid diſtet inter Chriſtianos dilectores mundi huius, & cõtemptores, quãuis fideles vtrique dicantur. Eodémque vtrique lauacro ſacri fontis abluti ſunt, eiuſdem † imbuti conſecratíque myſteriis, vtrique eiuſdem Euangelij, non auditores tantũm, verum etiam prædicatores: nec vtrique tamen regni Dei lucíſq; participes, & vitæ æternæ, quæ ſola eſt beata, cohæredes. Dominus enim Ieſus non ab eis qui non audiunt, ſed eos inter ſe auditores verborum ſuorum, latiſsimo limite, non tenui diſtinctione diſcreuit. Qui audit, inquit, verba mea hæc & facit ea, ſimilabo eum viro prudenti, qui ædificauit domũ ſuã ſupra petram: Deſcendit pluuia, venerũt flumina, flauerũt venti & impegerunt in domũ illam, & non cecidit: fundata enim erat ſupra petram. Qui autẽ audit verba mea hæc, & non facit ea, ſimilabo eum viro ſtulto, qui ædificauit domũ ſuam ſuper harenam: Deſcendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domum illam & cecidit, & facta eſt ruina eius magna. Audire ergo illa verba, ędificare eſt. In hoc vtrique pares ſunt. In faciendo autem & non faciendo quod audiunt, in tantum diſpar eſt, quantum ædificium patræ ſolidatæ fundatum, diſpar eſt ei, quod ſine vllo fundamẽto facili harenæ mobilitate ſubuertitur. Nec ideo quiſquis omnino non audit, tutius ſibi aliquid comparat. Nihil enim ædificans, ſine vllo tecto multo facilius obruendus, rapiendus, & diſpergendus imbribus, fluuiis ventíſque donatur. Poſsim etiam pro modulo meo eoſdem ipſos pertinẽtes ad dexteram regnúmque cælorum in ſuis gradibus meritíſq; diſtinguere, atq; oſtẽdere quo differat vita cõiugalis filios procreantium, patrũ matrúmq; familiàs, veruntamen religioſorum ac piorum, à beata † vita,

Hæc oratio ſuſpenſa eſt vſq; ad illa verba: Sed quia iam, &c.

† eiſdem

Matt. 7
Luca 6

† ab ea

m

quam vos Deo vouistis, si nunc ad eam vouendam exhortandus esses: sed quia iam vouisti, iam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priusquã esses voti reus, liberũ fuit, quo esses inferior, quãuis non sit gratulanda libertas, qua fit vt non debeatur quod cũ lucro redditur. Nunc verò quia tenetur apud Deũ sponsio tua, nõ te ad magnam iustitiã inuito, sed à magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris, si nõ feceris quod vouisti, qualis mãsisses, si nihil tale vouisses. Minor enim tũc esses, nõ peior. Modo autem tantũ, quod absit, miserior si fidem Deo fregeris, quãto beatior si persolueris. Nec ideo te vouisse pœniteat, imò gaude iam tibi sic nõ licere, quod cũ tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, & dicta imple factis: ipse adiuuabit, qui vota tua expetit. Felix est necessitas, quæ in meliora compellit. Vna sola esse causa posset, qua te id quod vouisti, non solum nõ hortaremur, verumetiã prohiberemus implere, si fortè tua coniunx hoc tecũ suscipere animi seu carnis infirmitate recusaret. Nam & vouenda talia nõ sunt à coniugatis, nisi ex consensu & voluntate cõmuni. Et si præproperè factũ fuerit, magis est corrigenda temeritas, quàm persoluenda promissio. Neque enim Deus exigit, si quis ex alieno aliquid vouerit, sed potius vsurpare vetat alienum. Diuina quippe de hac re per Apostolum est prolata sententia. Vxor nõ habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier: sexum nomine corporis nuncupauit. Sed cum illam tam paratam esse, audiam, Deo dicare continentiã, vt eo solo impediatur, si tibi debitum reddere coniugali iure compellitur, ambo Deo reddite, quod ambo vouistis, vt illi persoluatur quod ab alterutro non exigitis. Si cõtinentia virtus est, sicuti est: cur ad eam sit promptior sexus infirmior, cum virtus à viro potius cognominata videatur, sicut similitudo vocabuli resonat? Noli ergo vir aberrare † à virtute: quam mulier est parata suscipere. Sit vester consensus oblatio ad supernum altare creatoris, & victa concupiscentia, tanto fortius quanto sanctius vinculum charitatis. Gaudeamus de vobis in abundanti gratia Christi, domini eximij meritóque honorabiles & desiderabiles filij.

33. quæst. 5. vna. 4. sent. dist. 32. cap. 1.

Matrimonium consummatũ & ratũ.

1. Cor. 7.

† abhorreas

Augustinus Valentino, in cuius contubernio quidam erat, qui videbatur non rectè sentire de libero arbitrio, Docens nec liberum arbitrium sic asserendum, vt nihil tribuamus gratiæ, nec gratiã ita prædicandam, vt negemus liberũ hominis arbitriũ.

Epist.

Epistola XLVI.

DOmino dilectissimo, & in Christi membris honorando fratri Valẽtino, & fratribus qui tecum sunt, Augustinus in domino salutem. Venerunt ad nos duo iuuenes: Cresconius & Felix, de vestra congregatione se esse dicentes, qui nobis retulerunt monasteriũ vestrum nonnulla dissensione turbatum, eo quòd quidam in vobis sic gratiam prædicent, vt negent hominis esse liberum arbitrium: & quod est grauius, dicant quòd in die iudicij non sit vel redditurus Deus vnicuique secundum opera eius. Etiam hoc tamen indicauerunt, quòd plures vestrum nõ ita sentiant, sed liberum arbitrium adiuuari fateantur per Dei gratiam, vt recta sapiamus atque faciamus, vt cũ venerit dominus reddere vnicuiq; secundum opera eius, inueniat opera nostra bona, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Hoc qui sentiunt, bene sentiunt. Obsecro itaque vos fratres, sicut Corinthios obsecrauit Apostolus, per nomen domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & nõ sint in vobis schismata. Primò enim dominus noster Iesus Christus, sicut scriptum est in Euangelio Ioannis Apostoli, nõ venit vt iudicaret mundum, sed vt saluaretur mundus per ipsum. Postea verò sicut scribit Apostolus Paulus, iudicabit Deus mũdũ quando venturus est, sicut tota Ecclesia in symbolo confitetur: iudicare viuos & mortuos. Si igitur non est Dei gratia, quomodo saluat mundum? Et si non est liberum arbitrium, quomodo iudicat mundum? Proinde librum vel epistolam meam, quam secum ad vos supradicti attulerunt, secundũ hanc fidem intelligite, vt neque negetis Dei gratiam, neque liberum arbitrium sic defendatis, vt à Dei gratia separetis, tanquam sine illa vel cogitare aliquid vel agere secundum Deũ vlla ratione possimus, quod omnino non possumus. Propter hoc enim dominus cum de fructu iustitiæ loqueretur, ait discipulis suis: Sine me nihil potestis facere. Vnde supradictam epistolã ad Sixtum Romanę Ecclesiæ presbyterũ: cõtra nouos hæreticos Pelagianos nouęritis esse conscriptam, qui dicunt gratiam Dei secundũ merita nostra dari, vt qui gloriatur, non in domino, sed in seipso glorietur, hoc est in homine, nõ in domino. Quod prohibet Apostolus dicẽs, Nemo glorietur in homine. Et alio loco: Qui gloriatur, inquit, in domino glorietur. Illi verò hæretici seipsos, à seipsis, iustos fieri putantes, quasi hoc eis non dederit Deus, sed

2. Ret. 66. *Ioan. 3.* *Ioan. 15.* *De gratia & liber. arbi. cap. 1.* *1. Cor. 1.*

ipsi sibi, non vtique in domino, sed in semetipsis gloriantur. Talibus enim dicit Apostolus: Quis enim te discernit? Quod ideo dicit, quia de massa illius perditionis quæ facta est ex Adam, non discernit hominẽ, vt eum faciat vas in honorẽ non in contumeliam, nisi Deus. Sed quoniã homo carnalis & inaniter inflatus cùm audisset: Quis enim te discernit, posset respondere vel voce, vel cogitatione & dicere: Discernit me fides mea, discernit me oratio mea, discernit me iustitia mea. Mox Apostolus occurrit cogitationibus eius, & dixit: Quid enim habes quod nõ accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi nõ acceperis? Sic autẽ gloriantur, quasi nõ acceperint, qui se à seipsis iustificari putant, ac per hoc in semetipsis, nõ in domino gloriantur. Propter quod ego in hac epistola, quæ ad vos peruenit, probaui per testimonia sanctarũ scripturarum, quæ ibi potestis inspicere, & bona opera nostra, & pias orationes, & rectam fidẽ nullo modo in nobis esse potuisse, nisi hæc acceperimus ab illo, de quo dicit Apostolus Iacobus: Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est, descendẽs à patre luminũ. Nec quisquã dicat meritis operum suorũ, vel meritis orationũ suarũ, vel meritis fidei suæ, sibi traditam Dei gratiam, & putetur verum esse quod illi hæretici dicunt, gratiam Dei secundum merita nostra dari: quod omnino falsissimum est. Non quia nullum est meritum, vel bonum piorum, vel malum impiorum: alioquin quo modo iudicabit Deus mundum? Sed misericordia & gratia Dei cõuertit hominem, de qua psalmus dicit: Deus meus misericordia eius præueniet me, vt iustificetur impius, hoc est, ex impio fiat iustus, & incipiat habere meritum bonum, quod Deus † coronabit quando iudicabitur mundus. Multa erant quæ vobis mittere cupiebã, quibus lectis, totam ipsam causam quæ conciliis Episcopalibus acta est aduersus eosdem Pelagianos hæreticos, diligentius & plenius nosse possetis: sed festinauerunt fratres qui ex numero vestro ad nos venerunt, per quos vobis nõ rescripsimus ista, sed scripsimus. Nullas enim ad nos vestræ charitatis literas attulerunt, tamen suscepimus eos, quoniam simplicitas eorũ satis indicabat nihil illos nobis potuisse confingere. Ideo autẽ festinauerũt, vt apud vos agerent pascha, quo possit adiuuante domino tam sanctus dies vestrã pacem quàm dissensionẽ potius inuenire. Melius autẽ facitis quod multum rogo, si ipsum à quo dicunt se fuisse turbatos, ad me mittere

1. Cor. 4.

Noua interpretatio.

Iacobi 1.

Psal. 58.

† dominus

non

non grauemini. Aut enim nõ intelligit librum meũ, aut fortè ipſe non intelligitur, quando difficillimam quæſtionem & paucis intelligibilem ſoluere atque enodare conatur. Ipſa eſt enim quæſtio de gratia Dei, quæ fecit vt homines non intelligentes, putarent Apoſtolum Paulum dicere: Faciamus mala, vt veniant bona. Vnde Apoſtolus Petrus in ſecunda epiſtola ſua: Quapropter, inquit, chariſsimi, hæc expectantes ſatagite, inuiolati & immaculati apud eum reperiri in pace, & domini noſtri cum patientia † ſalutem exiſtimãtes. Sicut & dilectiſsimus frater noſter Paulus, ſecundum eam quæ data eſt ſapientiam ſcripſit vobis, vt & in omnibus epiſtolis loquẽs in eis de his in quibus ſunt quędam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles homines peruertunt, ſicut & cæteras ſcripturas ad propriũ ſuũ interitu. Cauete ergo quod tantus Apoſtolus tam terribiliter dicit, & vbi ſentitis vos non intelligere, interim credite diuinis eloquiis, quia & liberũ eſt hominis arbitrium, & gratia Dei, ſine cuius adiutorio, liberum arbitriũ nec conuerti poteſt ad Deum, nec proficere in Deo. Et quod piè creditis, vt etiã ſapienter intelligatis orate. Et ad hoc ipſum enim, id eſt, vt ſapiẽter intelligamus, eſt vtique liberum arbitrium. Niſi enim libero arbitrio intelligeremus atque ſaperemus, non nobis præciperetur dicente ſcriptura: Intelligite ergo qui inſipientes eſtis in populo, & ſtulti aliquando ſapite. Eo ipſo quippe, quo præceptum & imperatum eſt vt intelligamus atque ſapiamus, obedientiam noſtram requirit, quæ nulla poteſt eſſe ſine libero arbitrio. Sed ſi poſſet hoc ipſum ſine adiutorio Dei gratiæ fieri per liberum arbitrium, vt intelligeremus atque ſaperemus, nõ diceretur Deo: Da mihi intellectum, vt † diſcam mandata tua. Neque in Euangelio ſcriptum eſſet, Tunc aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Nec Iacobus Apoſtolus diceret: Si quis autem veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Potens eſt autem dominus, qui & vobis donet & nobis, vt de noſtra † pace & pia cõſenſione, nuntiis celerrimis gaudeamus. Saluto vos, non ſolum meo nomine, ſed etiam fratrum qui mecum ſunt, & rogo vt pro nobis concorditer atque inſtanter oretis. Sit vobiſcum dominus.

† noſtri patientiã · *Pſal. 93.* · *Pſal. 118.* · *† et* · *Luc. 24.* · *Iacobi 1.* · *† veſtra*

Auguſtinus Valentino de eodem argumento. Hæ duæ epiſtolæ, præferuntur duobus libris, quorum alter habet titulum, de Gratia & libero arbitrio, alter de Correptione & gratia.

Epiſtola XLVII.

DOmino dilectiſsimo,& in Chriſti membris honorando fratri Valētino,& fratribus qui tecum ſunt, Auguſtinus in domino ſalutem. Creſconium Felicem & alium Felicem Dei ſeruos,qui ex veſtra cōgregatione ad nos venerunt, nobiſcum egiſſe paſcha nouerit charitas veſtra. Quos ideo tenuimus aliquanto diutius, vt inſtructiores ad vos redirent,aduerſus nouos hæreticos Pelagianos,in quorum errorem cadit,qui putat aliquo merito humano gratiam Dei dari,quę ſola hominem liberat per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Sed rurſum,qui putat, quādo ad iudicium dominus venerit,non iudicari hominem ſecundū opera ſua, qui iam per ætatē vti potuit libero voluntatis arbitrio: nihilominus in errore eſt. Soli enim paruuli, qui nondum habent opera propria,vel bona vel mala,ſecundum ſolum originale peccatum damnabuntur,quibus per lauacrum regenerationis nō ſubuenit gratia ſaluatoris. Cæteri autem omnes,qui iam vtentes libero arbitrio,ſua propria peccata,originali peccato inſuper addiderunt, ſi de poteſtate tenebrarū per gratiam Dei non eruuntur, nec transferūtur ad Regnum Chriſti, non ſolùm ſecundum originis verumetiam ſecundum propriæ voluntatis merita, iudicium reportabunt. Boni verò etiam ipſi quidem, non ſolùm ſecundū ſuæ bonæ voluntatis merita præmium conſequentur,ſed etiam ipſam bonam voluntatem,per Dei gratiam conſequuti ſunt: ac ſic impletur quod ſcriptū eſt: Ira & indignatio, tribulatio & anguſtia, in omnem animam hominis operantis malum,Iudæi primum & Græci:gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. De qua difficillima quæſtione, hoc eſt de voluntate & gratia,non opus habui etiam in hac epiſtola diutius diſputare quoniam & aliam iam eis dederam,tanquam citius redituris. Et ſcripſi ad vos etiam librum,quem ſi,adiuuante domino,diligenter legeritis, & viuaciter intellexeritis, nullas exiſtimo inter vos de hac re diſſenſiones vlterius iam futuras. Portant autem ſecum & alia,quæ vobis dirigēda eſſe credidimus,quibus cognoſcatis, quemadmodū catholica Eccleſia, in Dei miſericordia Pelagianæ hæreſis venena repulerit. Quod enim ſcriptum eſt ad papam Innocentiū Romanæ vrbis Epiſcopum de concilio prouinciæ Carthaginenſis,& de cōcilio Numidiæ, & aliquanto diligentius à quinq; Epiſcopis, & quæ ipſe ad tria

Rom.7.

Rom.7.

iſta reſcripſit, Item quod Papæ Zoſimo de Africano concilio ſcriptum eſt, eiúſq; reſcriptum ad vniuerſos totius orbis Epiſcopos miſſum,& quod poſteriori cõcilio plenario totius Africæ contra ipſum errorem breuiter conſtituimus, & ſupra memoratum librum meum,quem modo ad vos ſcripſi:hæc omnia & in præſenti legimus cum ipſis,& per eos miſimus vobis. Legimus eis etiam librum beatiſsimi martyris Cypriani, de oratione dominica: & oſtendimus quemadmodum docuerit omnia quæ ad mores noſtros pertinent,quibus recte viuimus, à patre noſtro qui in cælis eſt,eſſe poſcenda, ne de libero præſumentes arbitrio, à diuina gratia decidamus. Vbi etiam demonſtrauimus, quo modo admonuerit idem glorioſiſsimus martyr, etiam pro inimicis noſtris, qui nondum in Chriſtum crediderunt,nos vt credant orare debere. Quod vtiq; inaniter fieret, niſi Eccleſia crederet etiam malas atq; infideles hominum voluntates,per Dei gratiam in bonum poſſe cõuerti. Sed hunc librum ſancti Cypriani, quia dixerunt etiam illic apud vos eſſe,non miſimus. Meam quoq; epiſtolam ad Sixtum Romanæ Eccleſiæ presbyterum datam,quam ſecum ad nos attulerunt, legimus cum eis, & oſtendimus aduerſus eos eſſe conſcriptam, qui dicunt gratiam Dei ſecũdum merita noſtra dari,hoc eſt aduerſus eoſdem Pelagianos. Quantum ergo potuimus, egimus cum iſtis & veſtris & noſtris fratribus, vt in fide ſana catholica perſeuerent, Quæ neq; liberum arbitrium negat,ſiue in vitam malam,ſiue in bonam,neq; tãtum ei tribuit, vt ſine gratia Dei valeat aliquid, ſiue vt ex malo cõuertatur in bonũ,ſiue vt in bono perſeueranter proficiat,ſiue vt ad bonum ſempiternum perueniat, vbi iam non timeat ne deficiat. Vos quoque chariſsimi etiam in hac epiſtola exhortor, quod nos omnes exhortatur Apoſtolus: Non plus ſapere quàm oportet ſapere,ſed ſapere ad temperantiam,ſicut vnicuique Deus partitus eſt menſuram fidei. Attendite quid per Salomonem moneat ſpiritus ſanctus: Rectos curſus, inquit, fac pedibus tuis, & vias tuas dirigere, ne declines in dexteram, neque in ſiniſtram, auerte autem pedem tuum à via mala. Vias enim quæ à dextris ſunt nouit dominus, peruerſæ verò ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt. Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet. In his verbis ſanctæ ſcripturæ conſiderate fratres, quia ſi non eſſet liberum arbitrium, non diceretur: Rectos curſus fac pedibus tuis, &

Innocẽtius Zoſimus Papa.

Li. de gratia & libero arbitrio cap. 19.

Rom. 12.

Prouer. 4

vias tuas dirige: ne declines in dexteram,neq; in sinistram. Et tamen sine Dei gratia si posset hoc fieri, non postea diceretur: Ipse autem rectos faciet cursus tuos,& itinera tua in pace producet.Nolite ergo declinare neq; in dexterā neq; in sinistram, quamuis laudentur viæ quæ à dextris sunt,& vituperētur quæ sunt à sinistris.Hoc est enim propter quod addidit: Auerte autem pedem tuum à via mala, hoc est à sinistra. Quod manifestat in consequētibus dicens:Vias enim quæ à dextris sunt nouit dominus,†peruersæ verò sunt quę à sinistris sunt. Eas vtiq; vias ambulare debemus, quas nouit dominus † de quibus in Psalmo legitur: Nouit dominus viā iustorū,& via impiorum peribit. Hanc enim non nouit dominus,quia sinistra est. Sicut dicturus est etiam illis ad sinistram constitutis: Non noui vos. Quid autem quod ille non nouit, qui vtiq; nouit omnia, siue bona hominum siue mala? Sed quid est:Non vos noui: nisi,tales vos ego non feci? Quemadmodum illud quod dictum est de ipso domino Iesu Christo,quia non nouerat peccatum:quid est nisi[non nouerat]nisi θ quia θ non fecerat? Ac per hoc quod dictum est:Vias quæ à dextris sunt nouit dominus: quo modo intelligēdum est,nisi quia ipse fecit vias dextras,id est,vias iustorum,quæ sunt vtiq; opera bona,quæ præparauit Deus(sicut dicit Apostolus)vt in illis ambulemus.Vias autē sinistras peruersas,id est,vias impiorum,non vtiq; nouit, quia non eas ipse fecit in homine,†sed homo sibi.Propter quod dicit: Odiui autem ego peruersas vias malorum, ipsæ sunt à sinistris. Sed respondetur nobis,Cur ergo dixit:Ne declines in dexteram neq; in sinistram:cum potius dicere debuisse videatur: Tene dexteram,& ne declines in sinistram?Si bonæ sunt viæ quæ à dextris sunt, cur putamus, nisi quia ita viæ sunt bonæ quæ à dextris sunt,vt in dexteram tamen declinare non sit bonum? Declinare quippe ille est intelligēdus in dexteram, qui bona ipsa opera quæ ad vias dexteras pertinent,sibi vult asignare non Deo. Et ideo cùm dixisset:Vias enim quæ à dextris sunt nouit dominus, † peruersæ autem sunt quæ à sinistris sunt, tanquam diceretur ei: Quo modo ergo non vis vt declinemus ad dexteram, sequutus adiunxit:Ipse autem rectos faciet cursus tuos,itinera autē tua in pace producet.Sic ergo intellige, quod tibi præceptū est,Rectos cursus fac pedibus tuis,& vias tuas dirige:vt noueris cum hoc facis, à domino Deo tibi præstari vt hoc facias, & non declinabis ad dexteram, quamuis ambules in viis dextris,

Margin notes: †† Deus, | Psal.1. | † fecit homini. | † Deus,

tris,

tris,non confidens in virtute tua: & ipſe erit virtus tua qui rectos faciet curſus tuos, & itinera tua in pace producet. Quapropter dilectiſsimi,quicunq; dicit, volũtas mea mihi ſufficit ad facienda opera bona, declinat in dexteram. Sed rurſus illi qui putant bonam vitam eſſe deſerendam, quando audiunt ſic Dei gratiam prædicari, vt credatur & intelligatur voluntates hominum ipſas † ex malis bonas facere,ipſas etiam quas fecerit cuſtodire, & propterea dicunt: Faciamus mala vt veniant bona,in ſiniſtram declinãt.Ideo vobis dixit: Non declinetis in dexteram neq; in ſiniſtrã.Hoc eſt, Non ſic defendatis liberum arbitriũ, vt ei bona opera ſine Dei gratia tribuatis: nec ſic defendatis gratiam, vt quaſi de illa ſecuri, mala opera diligatis, quod ipſa gratia Dei auertat à vobis.Talium quippe verba ſibi præponẽs Apoſtolus ait:Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato vt gratia abundet?Atq; his verbis hominum errantium,& Dei gratiam non intelligentium, reſpondit vt debuit dicens:Abſit. Si enim mortui ſumus peccato, quo modo viuemus in eo?Nihil potuit dici breuius & melius.Quid enim nobis gratia Dei vtilius confert in hoc præſenti ſeculo maligno, niſi vt moriamur peccato? Ac per hoc ipſi gratiæ inuenietur ingratus, qui propter illam vult viuere in peccato per quam morimur peccato. Deus autem qui diues eſt in miſericordia, det vobis & ſanum ſapere,&vſq; in finem proficienter in bono propoſito permanere. Hoc pro vobis, hoc pro nobis, hoc pro omnibus qui vos diligunt,& pro eis qui vos oderunt,inſtanter in pace fraterna & vigilanter orate,vt Deo viuatis.[Si quid de vobis mereor,veniat ad me frater Florus.]

† *ipſa*

Roma.3.

Rom.6.

Auguſtinus Vincentio ex hereſi Rogatiana, docens ſe fuiſſe aliquando eius ſententiæ, vt arbitraretur cum hereticis nulla vi,ſed ſolo Dei verbo agẽdum,verum aliorum ſententijs & exemplis ſuperatum mutaſſe ſententiam, & arbitrari leges principum recte implorari aduerſus hoſtes fidei, modo id fiat animo corrigendi non ſtudio vindicandi,aliáq; multa contra anabaptiſmum Donatiſtarum,& pertinaciam illorum.

Epiſtola XLVIII.

Dilectiſsimo fratri Vincẽtio,Auguſtinus. Accepi epiſtolam quam tuam eſſe non mihi incredibile viſum eſt.Attulit enim eam, quem catholicũ Chriſtianum eſſe conſtaret,qui vt opinor mihi mentiri non auderet. † Sed & ſi forte non ſunt literæ tuæ, ego ei qui ſcripſit re-

† *audere non poſſet.*

scribēdum putaui: Nunc me potius quietis esse auidum & pe- tentem, quàm tunc cum me adolescentem viuo adhuc Roga- to cui successisti & apud Carthaginem noueras. Sed Donatistę nimium inquieti sunt, quos per ordinatas à Deo potestates co- hiberi atq; corrigi mihi non videtur inutile. Nam de multo- rum iam correctione gaudemus, qui tam veraciter vnitatem catholicam tenent atq; defendunt, & à pristino errore se libe- ratos esse lætantur, vt eos cum magna gratulatione miremur. Qui tamen nescio qua vi consuetudinis nullo modo mutari in melius cogitarent, nisi hoc terrore perculsi, solicitam mentem ad considerationem veritatis intenderent, ne fortè non pro iu- stitia, sed pro peruersitate & præsumptione hominũ ipsas tem- porales molestias, infructuosa & vana tolerãtia paterentur, & apud Deum postea non inuenirent nisi debitas pœnas impio- rum, qui eius tam lenem admonitionem, & paterna flagella contempserint: Ac sic ista cogitatione dociles facti, non in ca- lumniis & fabulis humanis, sed in diuinis libris promissam per omnes gentes inuenirēt Ecclesiam, quam suis oculis red- di conspicerent, in quibus & Christum prænuntiatum, etiam non visum, super cœlos esse minime dubitarēt. Nunquid nam ego istorum saluti inuidere debebam, vt collegas meos ab hu- iusmodi paterna diligentia reuocarem, per quam factum est vt multos videamus accusare suam pristinã cæcitatem: qui cum super cælos exaltatum Christum etiam non videntes crede- bant, gloriam tamen eius super omnem terram, etiam viden- tes negabant, cum propheta vtrunq; vna sententia tanta mani festatione complexus sit, dicens: Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua: Istos ergo atroces quondam inimicos nostros, pacem & quietem nostram variis violentia- rum & insidiarũ generibus grauiter infestantes, si sic contem- neremus & toleraremus, vt nihil omnino quod ad eos terren- dos ac corrigendos valere posset, excogitaretur & ageretur à nobis, verè malum pro malo redderemus. Si enim quisquam inimicum suum periculosis febribus phreneticũ factum, cur- rere videret in præceps, nónne tunc potius malum pro malo redderet, si eum sic currere permitteret, quàm si corripiendum ligãdúmq; curaret, & tamen tunc ei molestissimus & aduer- sissimus videretur, quando vtilissimus & misericordissimus extitisset? Sed planè salute reparata, tanto vberius ei gratias ageret, quanto sibi eum minus pepercisse sensisset. O si possem tibi

23.q.4.nimium.
2. Retr.5.
De verbis domini ser.6.
Cogi ad fidem quatenus expedit.
Psal.107
33.q.4.nimiũ. Pro bello.

tibi oſtendere ex ipſis Circuncellionibus, quàm multos iam catholicos manifeſtos habeamus damnantes ſuam priſtinam vitam & miſerabilem errorem, quo ſe arbitrabantur pro Eccleſia Dei facere quicquid inquieta temeritate faciebant, qui tamen ad hanc ſanitatem non perducerentur niſi legum iſtarum quæ tibi diſplicent vinculis tanquam phrenetici ligarentur. Quid illud alterum genus morbi grauiſsimi eorum, qui turbulentam quidem audaciam non habebant, ſed quadam vetuſta ſocordia premebantur, dicentes nobis, Verum quidem dicitis, non eſt quod reſpondeatur, ſed durum eſt nobis traditionem parentum relinquere: nónne ſalubriter regula temporalium moleſtiarum excutiendi erant, vt tanquam de ſomno lethargico emergerēt, & in ſalutē vnitatis euigilarent? Quàm multi ex ipſis nunc nobiſcum gaudentes, priſtinum pondus pernicioſi ſui operis accuſant, & fatētur nos ſibi moleſtos eſſe debuiſſe, ne tāquā mortifero ſomno, ita morbo veternoſæ conſuetudinis interirent. At enim quibuſdā iſta non proſunt, nunquid ideo negligenda eſt medicina, quia nonnullorū eſt inſanabilis peſtilentia? Tu non attendis niſi eos qui ita duri ſunt, vt nec iſtam recipiant diſciplinā. De talibus enim ſcriptū eſt, Fruſtra flagellaui filios veſtros, diſciplinā nō receperunt. Puto tamen quia dilectione nō odio flagellati ſunt. Sed debes etiam tam multos attendere, de quorum ſalute gaudemus. Si enim terrerentur & non docerentur, improba quaſi dominatio videretur. Sed rurſus ſi docerentur & nō terrerentur, vetuſtate conſuetudinis obdurati, ad capeſſendam viam ſalutis pigrius mouerentur: quandoquidē multi (quos bene nouimus) reddita ſibi ratione & manifeſtata ex diuinis teſtimoniis veritate, reſpōdebāt nobis, cupere ſe in Eccleſiæ catholicæ cōmunionē trāſire, ſed & violentas perditorum hominum inimicitias formidare, quas quidem pro iuſtitia & pro æterna vita vtique contemnere debuerunt. Sed talium infirmitas donec firmi efficiantur ſuſtinenda eſt non deſperanda. Nec obliuiſcendum quod ipſe dominus adhuc infirmo Petro ait: Non potes me modo ſequi, ſequêris autem poſteá. Cùm verò terrori vtili doctrina ſalutaris adiungitur, vt non ſolum tenebras erroris lux veritatis expellat, verumetiam malæ conſuetudinis vincula vis timoris abrumpat, de multorum (ſicut dixi) ſalute lætamur, benedicentiū nobiſcū, & gratias agentiū Deo, quod ſua pollicitatione completa, qua reges terræ Chriſto ſeruituros eſſe promiſit,

Circuncelliones.

Terrorem probat cū doctrina cōiunctū, nō occiſionem ſine doctrina.

ſic curauit morbidos, ſic ſanauit infirmos. Nō omnis qui parcit amicus eſt, nec omnis qui verberat inimicus. Meliora ſunt vulnera amici, quàm volūtaria oſcula inimici. Melius eſt cum ſeueritate diligere, quàm lenitate decipere. Vtilius eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus iuſtitiā negligebat, quàm eſurienti panis frangitur, vt iniuſtitiæ ſeductus acquieſcat. Et qui phreneticum ligat, & qui lethargicū excitat, ambobus moleſtus, ambos amat. Quis nos poteſt amplius amare quàm Deus? Et tamen nos nō ſolū docere ſuauiter, verūetiā ſalubriter terrere non ceſſat. Fomentis lenibus quibus conſolatur, ſæpe etiam mordaciſsimū medicamētū tribulationis adiungēs, exercet fame patriarchas etiam pios & religioſos, populū contumacem pœnis grauioribus agitat. Non aufert ab Apoſtolo ſtimulū carnis tertio rogatus, vt virtutē in infirmitate pficiat.

Matt.5. Diligamus etiā inimicos noſtros, quia hoc iuſtum eſt, & hoc præcepit Deus, vt ſimus filij patris noſtri qui in cælis eſt, qui facit ſolē ſuū oriri ſuper bonos & malos: & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Sed ſicut iſta dona eius laudamus, ita etiā flagella eius in eos quos diligit cogitemus. Putas neminē debere cogi ad iuſtitiā, cùm legas patremfamiliàs dixiſſe ſeruis: Quoſcunque inueneritis cogite intrare? Cùm legas etiā ipſum primò Saulum, poſteà Paulū, ad cognoſcendā & tenēdam veritatem, magna violentia Chriſti cogentis eſſe compulſum, niſi fortè chariorem putas hominibus eſſe pecuniam, vel quālibet poſſeſsionē, quàm lucē iſtā quæ oculis carpitur. Hanc ille cæleſti

† voce proſtratus lumine † ſubito amiſſam non recuperauit, niſi cùm ſanctæ incorporaretur Eccleſiæ. Et putas nullā vim adhibendam eſſe homini, vt ab erroris pernicie liberetur? cùm ipſum Deum quo nemo nos vtilius diligit certiſsimis exemplis hoc

Ioan.6. facere videas, & Chriſtū audias dicentem: Nemo venit ad me niſi quem pater attraxerit, quod fit in cordibus omniū qui ſe ad eum diuinæ iracūdiæ timore cōuertunt: & noueris aliquando furē auertendis pecoribus pabulum ſpargere, & aliquando paſtorem flagello ad gregem pecora errantia reuocare. Nónne cōtumacē ancillā data ſibi poteſtate, Sara potius affligebat?

Gen.16. Et vtique nō eam quam ſuperius beneficio ſuo matrē fecerat crudeliter oderat, ſed in ea ſuperbiā ſalubriter edomabat. Nō autem ignoras quod iſtæ duæ mulieres Sara & Agar, & duo filij earum Iſaac & Iſmaël, pro ſpiritalibus & carnalibus figurentur. Et cùm legamus ancillam & filium eius à Sara paſſos

graues

graues molestias, Paulus tamen Apostolus dicit, quod ab Ismaële persequutionē sit passus Isaac. Sed sicut tunc, inquit, ille qui erat secundū carnem, persequebatur eum qui erat secundū spiritū, ita & nunc: vt qui possunt intelligāt, magis Ecclesiam catholicā persequutionē pati superbia & impietate carnaliū, quos temporalibus molestiis atq; terroribus emendare conatur. Quicquid ergo facit vera & legitima mater, etiā si asperū amarumque sentiatur, non malū pro malo reddit, sed bonum disciplinæ expellēdo malū iniquitatis apponit, nō odio nocendi, sed dilectione sanandi. Cùm boni & mali eadē faciunt, eadémque patiuntur, nō factis & pœnis, sed causis vtique discernendi sunt. Pharao populum Dei duris laboribus atterebat, Moyses eundem populum impiè agentem duris coërcitionibus affligebat: similia fecerūt, sed nō similiter prodesse voluerunt, Ille dominatione inflatus, iste zelo† inflāmatus est. Iezabel occidit Prophetas, Helias occidit pseudoprophetas, Puto quod diuersa sint merita facientiū, & diuersa passorū. Aspice etiā tempora noui testamenti, quando iam ipsa mansuetudo charitatis, non solū in corde erat seruanda, verūetiam in luce monstranda, quādo Petri gladius in vaginā reuocatur à Christo, & ostenditur non debuisse de vagina eximi nec pro Christo. Legimus tamen non solū quod cæciderunt Iudæi Paulum Apostolum, verumetiam quod cæciderunt & Græci pro Paulo Apostolo Sosthenem Iudæum, Nónne similitudo facti quasi vtrosque coniungit, & tamen eos causæ dissimilitudo discernit? Nēpe Deus proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illū. Nempe de filio ipso dicitur: Qui me dilexit & tradidit semetipsum pro me. Nēpe & de Iuda dicitur, quod introierit in eum Satanas, vt traderet Christum. Cùm ergo & pater tradiderit filiū suum, & ipse Christus corpus suum, & Iudas dominum suum, cur in hac traditione Deus est pius, & homo reus, nisi [quia] in re vna quam fecerunt, causa non vna est ob quā fecerunt. Tres cruces in loco vno erant. In vna latro liberandus, in alia latro damnandus: in media Christus, alterū liberaturus, alterū damnaturus. Quid similius istis crucibus? quid dissimilius istis pendentibus? Traditus est Paulus includendus & colligandus, sed quolibet custode carceris peior est vtiq; Satanas, cui tamen ipse Paulus tradidit hominē in interitū carnis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu. Et hic quid dicimus? Ecce mitiori tradidit crudelis traditor, crudeliori

Galat. 4.

† dilectione

Petri gladius.

Rom. 8.

Galat. 2.

Ioan. 13.

Act. 16.

1. Cor. 5.

trad

tradidit misericors traditor. Discamus frater in similitudine operum discernere animos operantium, ne clausis oculis calumniemur, & beneuolos pro nocentibus accusemus. Itẽ cùm ait Apostolus, tradidisse se quosdam Satanæ vt discerent non blasphemare: malũ pro malo reddidit, an potius malos etiam per malũ emendare, bonũ opus esse indicauit? Si semper esset laudabile persecutionem pati, sufficeret domino dicere: Beati qui persecutionem patiuntur, nec adderet, propter iustitiam. Itẽ si semper esset culpabile persecutionẽ facere, nõ scriptũ esset in sanctis libris: Detrahentẽ proximo suo occultè, hũc persequebar. Aliquando ergo & qui eã patitur, iniustus est, & qui eam facit, iustus est. Sed planè semper, & mali persequuti sunt bonos, & boni persequuti sunt malos. Illi nocendo per iniustitiam, illi cõsulendo per disciplinam. Illi immaniter, illi tẽperanter. Illi seruientes cupiditati, illi charitati. Nam qui trucidat, nõ considerat quemadmodũ laniet: qui autẽ curat, considerat quẽadmodũ secet. Ille enim persequitur sanitatem, ille putredinem. Occiderunt impij Prophetas, occiderunt impios & Prophetæ. Flagellauerunt Iudæi Christum, Iudæos flagellauit & Christus. Traditi sunt Apostoli ab hominibus potestati humanæ, tradiderunt & Apostoli homines potestati Satanæ. In his omnibus quid attenditur, nisi quis eorum pro veritate, quis pro iniquitate, quis nocẽdi causa, quis emẽdandi? Non inuenitur exemplũ in Euangelicis & Apostolicis literis, aliquid petitum à regibus terræ pro Ecclesia & contra inimicos Ecclesiæ, quis negat non inueniri? Sed nondum implebatur illa Prophetia. Et nunc reges intelligite, & erudimini qui iudicatis terrã: Seruite domino in timore. Adhuc enim illud implebatur, qđ in eodem Psalmo paulò superius dicitur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnũ aduersus dominum, & aduersus Christũ eius. Verũtamen si facta præterita in Propheticis libris, figuræ fuerunt futurorum, in rege illo qui appellabatur Nabuchodonosor, vtrũq; tẽpus figuratũ est, & quod sub Apostolis habuit, & quod nunc habet Ecclesia. Temporibus itaque Apostolorum & martyrum illud implebatur quod figuratum est quando rex memoratus pios & iustos cogebat adorare symulacra, & recusantes in flammas mittebat. Nunc autem illud impletur quod paulò pòst in eodem rege figuratum est, cùm cõuersus ad honorandũ Deum verum, decreuit in regno suo

1. Tim. 1. *Matt. 5.* *23. q. 4. inimicum.* *Psal. 100* *23. q. 4. non inuenitur.* *Psal. 2.*

suo, vt quicunque blasphemaret Deum Sidrac Misac & Abdenago, pœnis debitis subiaceret. Prius ergo tẽpus illius regis, significabat priora tempora regum infideliũ, quos passi sunt Christiani pro impiis. Posterius verò tẽpus illius regis, significauit tempora posteriorum regum iam fideliũ, quos patiuntur impij pro Christianis. Sed planè in eis q sub nomine Christi erant † seducti à peruersis, ne fortè oues Christi sint errantes, & ad gregem aliter reuocandæ sint, temperata seueritas & magis mansuetudo seruatur, vt coërcitione exiliorum atque damnorum tribulatione admoneantur considerare quid & quare patiãtur, & discant præponere rumoribus & calumniis hominum scripturas quas legunt. Quis enim nostrum, quis vestrum non laudat leges ab imperatoribus datas aduersus sacrificia Paganorum? Et certè longè ibi pœna seuerior cõstituta est, illius quippe impietatis capitale suppliciũ est. De vobis autem corripiendis atque coërcendis, habita ratio est, qua potius admoneremini ab errore discedere, quàm pro scelere puniremini. Potest enim fortasse etiam de vobis dici, quod ait Apostolus de Iudæis: Testimonium illis perhibeo, quia zelum Dei habent, sed non secundũ scientiã. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suã volentes constituere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti. Quid enim aliud & vos quàm vestrã iustitiã vultis constituere, quando non dicitis iustificari nisi eos qui à vobis potuerunt baptizari? In hac ergo Apostolica sententia quam de Iudæis protulit, hoc distatis à Iudęis, quod vos habetis sacramenta Christiana, quibus illi adhuc carent. Cæterum ad hoc quod ait: Ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, & quod zelum Dei habent, sed non secundum scientiam, pares estis omnino, exceptis duntaxat illis, quicunque in vobis sunt, scientes quid verum sit, & pro animositate suæ peruersitatis, contra veritatem etiã sibi notissimam dimicãtes. Horũ quippe impietas, etiam idololatriam † forsitan superat. Sed quia non facilè conuinci possunt (in animo nanque latet hoc malum) omnes tanquam non à nobis minimis † * alieni leuiori seueritate coërcemini. Et hoc quidem vel de omnibus hæreticis qui Christianis sacramẽtis imbuuntur, & à Christi veritate siue vnitate dissentiunt, vel Donatistis omnibus dixerimus. Quod autem ad vos attinet, qui non solum cum illis communiter Donatistis à Donato, verumetiam propriè Rogatistæ à Rogato appellamini, mitiores quidem esse videmini,

Danie. 3.

† *errant*

Lex aduersus Paganos.

Rom. 10.

† *veritatẽ etiã impietatẽ defendũtque idololatriã, &c.*

* *nimis legendũ arbitror*

† *nimium*

quia

Circuncel-liones. quia cum Circuncellionum immanissimis gregibus non sæuitis, sed nulla bestia si neminem vulneret propterea mansueta dicitur, quia dentes & vngues non habet. Sæuire vos nolle dicitis, ego nõ posse arbitror. Ita enim estis numero exigui, vt mouere vos contra aduersarias vobis multitudines nõ audeatis, etsi cupiatis. Sed ponamus vos etiã nolle, quod non valetis, ponamus vos Euangelicã sententiã qua scriptũ est: Si quis tibi voluerit tunicã tollere, & iudicio tecũ contendere, dimitte illi & pallium, sic intelligere, sic tenere, vt persequẽtibus vos non solum nulla iniuria, verumetiam nullo iure resistendum putetis, hunc certè intellectum Rogatus autor vester, aut non habuit, aut non impleuit. Qui de nescio quibus rebus vt dicitis vestris acerrima perseuerantia etiã forensi disceptatione conflixit. Cui si diceretur, quis vnquam Apostolorum in causa fidei, res suas iudicio publico defendit, sicut tu in epistola tua posuisti, quis vnquam Apostolorum in causa fidei res alienas inuasit? nullum quidem in diuinis literis huius facti reperiret exemplum, sed tamen fortè inueniret aliquam veram defensionem, si veram Ecclesiam retineret, & non sub Ecclesiæ vero nomine impudenter aliquid possideret. Quod autem pertinet ad terrenarum potestatum iussa, contra schismaticos aut hæreticos, vel impetranda vel exerenda, illi quidem à quibus vos separastis acerrimi fuerunt, & contra vos, quantum audire potuimus, & contra Maximianistas, quod gestorum etiam certis documentis probamus: sed tamen nondum ab eis separati eratis, quando Iuliano Imperatori in sua petitione dixerunt, quod apud eum sola iustitia locum haberet, quem certè apostatam nouerant, & idololatriis deditum sic videbant, vt aut iustitiam esse idololatriã faterentur, aut se sceleratè mentitos, negare nõ possent, vt apud eum dicerent solam locum habere iustitiã, apud quem magnũ locum cernerent habere idololatriam. Sed fuerit error in verbo, de facto ipso quid dicis? Si nihil iustum ab imperatore petendum est: cur à Iuliano petitum est, quod iustũ putatum est? An hoc petendũ est, vt sua quisque recuperet, nõ vt aliquem quo ab imperatore coërceatur, accuset? Interim & in suarũ rerum recipiendarum repetitione ab Apostolicis exemplis receditur, quia hoc fecisse nemo inuenitur illorum. Sed tamẽ cum maiores vestri ipsum Cæcilianum tunc Ecclesiæ Carthaginensis episcopum, cui tanquam criminoso cõmunicare noluerunt, apud principem Constantinum

Matt. 5.

Iulianus apostata.

Cæcilianus

per

per Anulinum proconſulem accuſauerunt,non res ſuas amiſſas repetiuerunt, ſed innocentem,ſicut exiſtimamus, & ſicut ipſe iudiciorum exitus docuit calumnioſe appetiuerunt:Quo quid ſceleratius ab eis fieri potuit?Si autẽ, ſicut falſo arbitramini,verè criminoſum iudicandum terrenis poteſtatibus tradiderunt,quid nobis obiicitis quod veſtrorũ præſumptio primitus fecit:quod eos nõ argueremus quia fecerunt,ſi non animo inuido & noxio,ſed emendandi & corrigẽdi voluntate feciſſent.Vos autem indubitanter arguimus,quibus crimen videtur de inimicis cõmunionis noſtræ Chriſtiano imperatori aliquid conqueri, cum libellus à maioribus veſtris Anulino proconſuli datus,& Conſtantino imperatori mittendus,ita ſuperſcriptus ſit:Libellus Eccleſiæ catholicæ, criminum Cæciliani,traditus à parte maiori. Illos autem magis hinc arguimus,quia cũ apud imperatorem vltrò Cæcilianũ accuſaſſent, quem primo vtique apud collegas tranſmarinos conuincere debuerant,ipſo autem imperatore longè ordinatius agente vt epiſcoporum cauſam ad ſe delatam,ad epiſcopos mitteret,nec victi pacem cũ fratribus habere voluerunt:ſed rurſus ad eundem imperatorem venerunt, rurſus nõ Cæcilianum tantum, verumetiam datos ſibi epiſcopos iudices,apud terrenũ regem accuſauerunt,Rurſus ab alio epiſcopali iudicio ad eundẽ imperatorem appellauerũt:Nec eoipſo inter partes cognoſcente atque iudicante,vel veritati vel paci cedendũ eſſe duxerunt. Quid autem aliud ſtatueret Conſtantinus aduerſus Cæcilianum & ſocios eius,ſi eſſent veſtris maioribus accuſantibus victi,quàm quod ſtatuit in eoſipſos, qui cũ vltrò accuſaſſent,nec ea quæ intendebant probare potuiſſent?Noluerunt enim veritati conſentire,nec victi.Illi quippe imperator primus conſtituit in hac cauſa,vt res conuictorum,& vnitati peruicaciter reſiſtentium,fiſco vendicarentur.Sed videlicet ſi veſtris maioribus accuſantibus atque ſuperantibus,cõtra communionem Cęciliani imperator tale aliquid decreuiſſet,prouiſores Eccleſiæ,defenſores pacis & vnitatis nominari velletis. Cum verò in eos qui vltro accuſantes nihil probare potuerunt,nec oblato ſibi gremio pacis,quo correcti exciperentur,conſentire voluerunt,ab imperatoribus talia decernuntur,indignũ facinus clamitatur,neminem ad vnitatem eſſe cogendũ, malum pro malo reddendũ nemini eſſe cõtenditur.Quid eſt aliud quàm id quod de vobis quidã ſcripſit; Quod volumus ſanctũ eſt?Et

Libellus criminũ.

23. q. 4. nimium.

πάντα αὐτιστρέφει. Hemiſtichium Ticonij.

nunc non erat magnum neque difficilè considerare atque cogitare Constantini iudicium atque sententiam contra vos vigere, quæ vestris maioribus Cæcilianũ apud imperatorem totiens accusantibus & non conuincentibus, aduersus vos promulgata est: eam necessario sequi cæteros imperatores, maxime catholicos Christianos, quotiēs de vobis aliquid agere vestræ obstinationis necessitas cogit. Facilè erat ista cogitare, vt vobisipsis aliquādo diceretis: Si Cæcilianus vel innocens fuit, vel nocens & cõuinci nõ potuit, quid in hoc negotio tam longe latéq; diffusa societas Christiana peccauit? Cur orbi Christiano non licuit ignorare, quod non potuerunt qui accusauerant demonstrare? Cur illi quos Christus in agro suo, id est, in hoc mũdo seminauit, & inter zizania crescere vsq; ad messem præcepit, cur tot millia fidelium in omnibus gentibus, quorum multitudinē stellis cæli & harenæ maris dominus comparauit, quos in semine Abrahæ benedicēdos promisit & reddidit, propterea negantur esse Christiani, quia in hac causa in qua discutienda nõ interfuerunt, iudicibus potius suo periculo iudicantibus, quàm victis litigatoribus credere maluerũt? Certè nullius crimen maculat nescientem. Quomodo fideles toto orbe diffusi, crimen traditorũ cognoscere poterant, quòd accusatores etiã si nouerant, tamen eis ostendere nõ valebant? Hos ergo ab hoc crimine innocētes esse, nēpe ipsa ignorantia facillimè ostendit. Cur ergo innocētes falsis criminibus accusantur, quia crimina aliena, seu falsa seu vera nescierũt? Quis locus innocentiæ reseruatur, si crimen est proprium nescire crimen alienum? Porrò si tot gentiũ populos, ipsa ignorantia, sicut dictum est, innocentes ostendit, quàm magnum crimen est ab istorum innocentium cõmunione separari? Nam & facta nocentium, quæ innocentibus demõstrari, vel ab innocentibus credi non possunt, non inquinant quenquam, si propter innocentium consortium etiã cognita sustinentur. Non enim propter malos boni deserendi, sed propter bonos mali tolerandi sunt: sicut tolerauerunt prophetæ contra quos tanta dicebant, nec communionem sacramentorũ illius populi relinquebant: sicut ipse dominus nocentem Iudam vsque ad condignum eius exitum tolerauit, & eum sacram cœnam cũ innocentibus communicare permisit: sicut tolerarunt Apostoli eos qui per inuidiam (quod ipsius diaboli vitium est) Christũ annuntiabant: sicut tolerauit Cyprianus collegarum auaritiam, quam

23. q. 4. nimiũ. 1. quæst. 4. nullus.

23. q. 4. nimiũ. & cap. quã magnum.

quam

quam secundum Apostolum appellat idololatriam. Postremò quicquid tunc inter illos episcopos gestũ est, etiam si fortè ab aliquibus eorum sciebatur, si non sit acceptio personarũ, nunc ab omnibus ignoratur. Cur ergo nõ ab omnibus pax amatur? Hæc facillimè cogitare possetis, aut fortasse etiam cogitatis. Sed melius erat vt amaretis possessiones terrenas, quas timendo perdere cognitæ veritati consentiretis, quàm vt amaretis vanissimã hominum gloriam, quam vos putatis perdere si cognitæ veritati consenseritis. Vides itaque ia[illegible] (vt opinor) non esse considerandum quod quisque cogitur, sed quale sit illud quò cogitur, vtrum bonum an malum: nõ quo quisque bonus possit esse inuitus, sed timendo quod non vult pati, vel relinquit impedientem animositatem, vel ignoratam compellitur cognoscere veritatẽ, vt timens vel respuat falsum de quo contendebat, vel quærat verum quod nesciebat, & volens teneat iam quod nolebat. Superfluo hoc fortasse diceretur quibuslibet verbis, si nõ tam multis ostenderetur exemplis. Non illos aut illos homines, sed multas ciuitates videmus fuisse Donatistas, nunc esse catholicas, detestari vehementer diabolicam separationem, diligere ardenter vnitatem. Quæ tamen timoris huius, qui tibi displicet, occasionibus catholicæ factæ sunt per leges imperatorum, à Constantino apud quem primum vestri vltro Cæcilianum accusauerunt, vsque ad præsentes imperatores, qui iudiciũ illius quem vestri elegerunt, quẽ iudicibus episcopis prætulerunt, iustissimè contra vos custodiendum esse decernũt. His ergo exẽplis à collegis meis mihi propositis cessi, Nam mea primitus sententia erat neminem ad vnitatem Christi esse cogendũ, verbo esse agendũ, disputatione pugnandum, ratione vincendũ, ne fictos catholicos haberemus, quos apertos hæreticos noueramus. Sed hæc opinio mea, non contradicentium verbis, sed demõstrantium superabatur exẽplis: nam primo mihi opponebatur ciuitas mea, quæ cum tota esset in parte Donati, ad vnitatem catholicam timore legum imperialiũ conuersa est, quã nunc videmus ita huius vestræ animositatis perniciem detestari, vt in ea nunquam fuisse credatur. Ita aliæ multæ, quę mihi nominatim cõmemorabãtur, vt ipsis rebus agnoscerem etiã in hac causa rectè intelligi posse quod scriptũ est: Da sapienti occasionẽ, & sapientior erit. Quàm multi enim, quod certo scimus, iam volebant esse catholici, manifestissima veritate cõmoti, & offensionẽ suorum

23. q. 6. vides.

Prior Aug. sententia cõsentiebat cum Lutherana.

Prov. 9.

reuerendo quotidie differebant. Quàm multos non veritas, in qua nunquã præsumpsistis, sed obduratæ consuetudinis graue vinculum colligabat, vt in eis compleretur diuina illa sententia: Verbis nõ emendabitur seruus durus: si enim & intellexerit, non obediet. Quàm multi propterea putabant verã Ecclesiam esse partem Donati, quia eos ad cognoscendam catholicam veritatẽ, securitas torpidos, fastidiosos, pigrósq; faciebat. Quàm multis aditum intrandi obseruabãt rumores maledicorum, qui nescio quid aliud nos in altare Dei ponere iactitabant. Quàm multi nihil interesse credentes in qua quisq; parte Christianus sit, ideo permanebant in parte Donati, quia ibi nati erant, & eos inde discedere, atque ad catholicam nemo transire cogebat. His omnibus harum legum terror, quibus promulgandis reges seruiunt domino in timore, ita profuit, vt nũc alij dicãt: Iam hoc volebamus: Sed Deo gratias, qui nobis occasionem præbuit iámq; faciendi, & dilationum morulas amputauit, alij dicant, Hoc esse verum iam sciebamus, sed nescio qua consuetudine tenebamur: Gratias domino, qui vincula nostra diripuit, & nos ad pacis vinculum transtulit. Alij dicant: Nesciebamus hic esse veritatem, nec eam discere volebamus, sed nos ad eam cognoscendã metus fecit attentos, quo timuimus ne fortè sine vllis rerum æternarũ lucris damno rerum temporaliũ feriremur: Gratias domino, qui negligẽtiam nostrã stimulo terroris excussit, vt saltẽ soliciti quæreremus, quod securi nunquam nosse curauimus. Alij dicant: Nos falsis rumoribus terrebamur intrare, quos falsos esse nesciremus, nisi intraremus: nec intraremus, nisi cogeremur: Gratias domino, qui trepidationem nostrã flagello abstulit, expertos docuit quàm vana & inania de Ecclesia sua mendax fama iactauerit. Hinc iam credimus & illa falsa esse, quæ autores huius heresis criminati sunt, quãdo posteri eorum tam falsa & peiora finxerunt. Alij dicant: Putabamus quidem nihil interesse vbi fidem Christi teneremus: sed gratias domino, qui nos à diuisione collegit, & hoc vni Deo congruere, vt in vnitate colatur, ostendit. His ergo dominicis lucris impediendis, ad contradicendũ me opponerem collegis meis, ne in montibus & collibus vestris, id est, in tumoribus superbiæ vestræ, Christi oues errantes, in pacis ouile colligerentur, vbi est vnus grex & vnus pastor. Ita sanè huic prouisioni cõtradicere debui, ne res quas dicitis vestras, perderetis, & securi Christum proscriberetis: vt iure Romano

Prou. 29.

Phryx plagis,

Mire argumentatur à minore ad maius.

mano testaméta conderetis,& iure diuino patribus conditum testamentũ, vbi scriptũ est, In semine tuo benedicentur omnes gentes, calũniosis criminationibus rumperetis: vt in emptionibus & véditionibus liberos cõtractus haberetis,& vobis diuidere quod Christus emit venditus auderetis: vt quod quisque vestrũ cuiquá donasset, valeret,& quod donauit Deus Deorũ, à solis ortu vsq; ad occasum vocatis filiis nõ valeret: vt de terra corporis vestri in exiliũ non mitteremini,& de regno sanguinis sui, à mari vsq; ad mare,& à flumine vsq; ad terminos orbis terræ Christũ exulem facere conaremini? Imò verò seruiát reges terræ Christo, etiá leges ferédo pro Christo. Maiores vestri Cæcilianũ & socios eius regibus terræ puniẽdos falsis criminibus obiecerũt: Conuertantur leones ad cõminuẽnda ossa calumniantiũ, nec Daniel ipse intercedat innocẽs cõprobatus, & de lacu quo illi pereunt liberatus. Qui enim parat proximo suo foueá, ipse iustius cadet in eá. Eripe te frater, dum in hac carne viuis, ab ira quæ ventura est pertinacibus & superbis. Terror tẽporaliũ potestatum, quãdo veritatẽ oppugnat, iustis fortibus gloriosa probatio est: infirmis periculosa tẽtatio: quádo autẽ veritatẽ prędicat errantibus & discordãtibus, cordatis vtilis admonitio est, & insensatis inutilis afflictio. Non est tamen potestas nisi à Deo. Qui autẽ resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Principes enim non sunt timori bono operi, sed malo. Vis autẽ nõ timere potestatem? Bonũ fac,& habebis laudem ex illa. Siue enim potestas veritati fauens aliquem corrigat, laudẽ habet ex illa qui fuerit emendatus: siue inimica veritati in aliquẽ sæuiat, laudẽ habet ex illa qui victor fuerit coronatus. Tu autẽ non bonũ facis, vt timere nõ debeas potestatem, nisi fortè bonũ est sedere,& nõ aduersus fratrẽ detrahere, sed aduersus fratres omnes in omnibus gentibus constitutos, quibus testimoniũ perhibent prophetæ, Christus, Apostoli, cũ legitur: In semine tuo benedicentur omnes gentes cũ legitur: Ab ortu solis vsq; ad occasum sacrificiũ mundum offertur nomini meo: quoniá glorificatum est nomẽ meũ in gẽtibus, dicit dominus. Audi, dicit dominus, nõ dicit Donatus, aut Rogatus, aut Vincentius aut Hilarius, aut Ambrosius, aut Augustinus, sed dicit dominus cũ legitur: Et benedicẽtur in te †omnes tribus terræ, omnes gẽtes magnificabũt eũ: Benedictus dominus Deus Israël, qui fecit mirabilia solus: Et benedictum nomen gloriæ eius in æternũ, & in seculũ seculi: Et replebitur gloria

Regũ leges Christo seruiunt.

Rom. 13.

Genes. 26

Malac. 1.

† eo

Psal. 71.

eius omnis terra, fiat fiat. Et tu ſedes Cartennis, & cùm decem Rogatiſtis, qui remãſiſtis, dicitis: Non fiat non fiat. Audis loqui Euangeliũ: Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege & prophetis & Pſalmis de me: Et tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas, & dixit eis: Quoniã ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat pati Chriſtũ, & reſurgere à mortuis tertia die, & prędicari in nomine eius pœnitentiã & remiſsionem peccatorum per omnes gentes, incipiẽtibus ab Hieruſalẽ. Legis etiam actus Apoſtolorũ, quemadmodum hoc Euãgelium cœperit ab Hieruſalem, vbi primo illos centum viginti ſpiritus ſanctus impleuit, atq; inde in Iudæam atq; Samariã, & in omnes gentes exierit, ſicut eis dixerat aſcenſurus in cælũ: Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in tota Iudæa & Samaria, & vſq; in fines terræ, quia in omnem terrã exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Et tu contradicis diuinis teſtimoniis tanta firmitate roboratis, tanta luce manifeſtatis, & ad iſtam proſcriptionem Chriſti hæreditatẽ perducere conaris: vt cum in eius nomine, ſicut dixit, prædicetur pœnitentia in omnibus gentibus, quiſquis hac fuerit prædicatione commotus, in qualibet parte orbis terrarum, niſi quæſierit & inuenerit latentem in Mauritania Cæſarienſi Cartennenſem Vincentium, aut aliquem ex eius nouem aut decem conſortibus, dimitti ei peccata non poſsint. Quid non audeat typhus morticinæ pelliculæ, quò nõ ſe præcipitet præſumptio carnis & ſanguinis? Hoccine eſt bonum opus tuum, propter quod non timeas poteſtatem? Tantum ſcandalum ponis aduerſus filium matris tuæ, paruulum ſcilicet, & infirmum, propter quem Chriſtus eſt mortuus, nondum cibo paterno idoneum, ſed adhuc materno lacte nutriendum: & Hilarij libros mihi opponis, vti neges Eccleſiam creſcentem in omnibus gentibus vſque in finem ſeculi, quam Deus contra incredulitatem veſtram cum iuratione promiſit? Et cùm eſſetis infelicíſsimi, ſi tunc quando promittebatur reſiſteretis, nunc etiam cùm redditur contradicitis. Sed hiſtoricus doctus magnũ aliquid inueniſti, quod contra Dei teſtimonia proferendum putares. Dicis enim quãtum ad totius mundi pertinet partes, modica pars eſt in cõpenſatione totius mũdi, in qua fides Chriſtiana nominatur: nec vis attendere, aut te noſſe diſsimulas, in quàm multas iam barbaras nationes tam paruo tempore venerit Euangeliũ, vt nec inimici Chriſti dubitare iam poſsint breui tempore futurũ, quod diſcipulis reſpondit

Lucæ 24.

Act. 1.

Typhꝰ proſ[?]ſtu freq̃uẽs apud Auguſtinum.

Chriſtianorum anguſta ditio.

ſpondit de ſeculi fine quærentibus: Et prædicabitur hoc Euangelium in vniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus gẽtibus, & tunc veniet finis. Nunc & clama & contende quantũ potes, etiã ſi apud Perſas & Indos Euangelium prædicetur, vbi quidẽ iam diu prædicatur, niſi quiſquis hoc audierit Cartennas venerit, vel in viciniam Cartennenſium, mũdari omnino à delictis ſuis non poterit: ita ne ſi carueris iſta voce, rideri te metuis: & cum ea non careas, fleri te non vis? Acutũ autem aliquid videris dicere, cùm catholicæ nomen non ex totius orbis communione interpretaris, ſed ex obſeruatione præceptorũ omnium diuinorum, atq; omnium ſacramentorum, quaſi nos etiam, ſi fortè hinc ſit appellata catholica, quod totum veraciter teneat, cuius veritatis nonnullæ particulæ etiã in diuerſis inueniuntur hæreſibus, huius nominis teſtimonio nitamur ad demõſtrandum eccleſiam in omnibus gentibus, & non promiſsis Dei, & tam multis támq; manifeſtis oraculis ipſius veritatis. Sed nempe hoc eſt totum quod nobis perſuadere conaris, ſolos remanſiſſe Rogatiſtas, qui catholici rectè appellãdi ſunt, ex obſeruatione præceptorum omnium diuinorũ, atq; omnium ſacramentorũ: & vos eſſe ſolos, in quibus inueniat fidẽ cùm venerit filius hominis. Da veniam, nõ credimus. Licet enim & hoc audeas forſitan dicere, vt in nobis poſsit inueniri fides, quam ſe in terra non inuenturum dominus dixit, & non vos in terra ſed in cælo eſſe deputandos: nos tamen Apoſtolus ita cautos reddidit, vt etiam angelũ de cælo nobis aliud euangelizantẽ, præterquam quod accepimus, anathema debere eſſe præceperit. Quo modo autem confidimus ex diuinis literis accepiſſe nos Chriſtũ manifeſtum, ſi non inde accepimus & eccleſiam manifeſtã: quaſlibet quiſq; anſas & vncos aduerſus ſimplicitatẽ veritatis intexat, quaſlibet nebulas callidæ falſitatis offundat, ſicut anathema erit, qui annũtiauerit Chriſtũ neq; paſſum eſſe, neq; tertia die reſurrexiſſe, quoniã in veritate euãgelica accepimus: Oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die: ſic erit anathema quiſquis annuntiauerit eccleſiã præter cõmunionẽ omnium gẽtium: quia eadem veritate conſequẽter accepimus & prædicari in nomine eius pœnitẽtiam & remiſsionẽ peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hieruſalem: Et inconcuſſe tenere debemus, quiſquis vobis annuntiauerit, præterquam quod accepiſtis, anathema ſit. Si autẽ vniuerſos Donatiſtas non audimus, ſe pro eccleſia Chriſti ſupponẽtes, quia

ingenii *Luca* 24.

nullum pro se testimonium de diuinis libris proferunt, quo id doceant: quãtominus rogo te Rogatistas audire debemus, qui nec illud pro se interpretari conabuntur, quod scriptũ est: Vbi pascis, vbi cubas in Meridie? Si enim hoc loco scripturarum Meridies Africa intelligenda est, in parte Donati, quę sub cæli feruentiori plaga est, omnes vos Maximianistæ superabunt, quorum schisma in Byzantio, & in Tripoli exarsit. Sed confligant cum eis Arzuges, & hoc magis ad se pertinere contendãt, Mauritania tamen Cæsariensis, Occidentali quàm Meridianæ parti vicinior, quando nec Africam se vult dici, quo modo de Meridie gloriabitur? non dico aduersus orbem terrarũ, sed aduersus ipsam partem Donati, vnde pars Rogati, breuissimum frustum de frusto maiore præcisum est. Quis autẽ non impudentissime nitatur aliquid in allegoria positũ pro se interpretari, nisi habeat & manifesta testimonia, quorum lumine illustrentur obscura? Quod autẽ omnibus Donatistis dicere solemus, quanto vobis fortius dicimus, si possunt quod fieri nõ potest, aliqui habere causam iustam, qua communionẽ suam separant à communione orbis terrarum, eámq; appellant ecclesiam Christi, quòd se iuste ab omniũ gentium cõmunione separauerint, vnde scitis in Christiana societate, tam longe latéq; diffusa, ne fortè antequam vos separaretis, iam se aliqui iusta causa separauerint in longinquissimis terris, vnde ad vos eorũ iustitiæ fama non potuerit peruenire? Quo modo in vobis potest esse ecclesia potius quàm in illis, qui se priores fortè separauerunt? Ita fit vt cùm hoc nescitis, incerti vobismetipsis sitis, quod necesse est cõtingat omnibus, qui pro sua societate vtuntur testimonio non diuino sed suo. Neq; enim potestis dicere, si hoc contigisset, nos latere non posset, cùm in Africa ipsa, quot iam partes factæ sint ex parte Donati, si interrogemini non dicatis, præsertim quia tanto sibi vidẽtur qui hoc faciunt iustiores, quãto fuerint pauciores, & vtiq; tanto sunt latentiores. Ac per hoc incerti estis, ne fortè aliqui pauci iusti & ideo minime noti, alicubi longè contra Africæ Meridiẽ, antequam pars Donati iustitiam suam à cæterorũ hominũ iniquitate secerneret, se primitus causa æquissima separauerint in latere Aquilonis, & ipsa sit potius ecclesia Dei tanquam Syon spiritalis, quæ vos omnes iusta separatione præuenit, multóq; præsumptius pro se interpretetur quod scriptũ est: Mons Syon latera Aquilonis, civitas regis magni, quã pro se interpretatur pars Donati: Vbi pascis,

Psal. 47.

pascis, vbi cubas in Meridie? Et tamẽ vereris, ne cum imperialibus legibus ad vnitatẽ cogimini, nomen Dei à Iudæis & Paganis diutius blasphemetur, quasi nesciant Iudæi quemadmodum primus populus Israël etiã bello delere voluerit duas illas tribus & dimidiam, quæ vltra Iordanem terras acceperãt, quãdo eas putauerũt se ab vnitate sui populi separasse. Pagani verò magis nos blasphemare possunt de legibus, quas contra idolorũ cultores Christi Imperatores tulerunt, & tamen ex eis multi correcti, & ad Deum viuum verũq; cõuersi sunt, & quotidie conuertuntur. Sed planè & Iudæi & Pagani, si tam paucos putarent esse Christianos, quàm pauci vos estis, qui solos vos Christianos esse perhibetis, nec blasphemare vos dignarẽtur, sed & nunquã ridere cessarent. Non timetis ne vobis dicãt Iudæi: Vbi est quod Paulus vester ecclesiã vestrã intelligit vbi dictum est: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quę non parturis, quoniã multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virũ: præponens multitudinẽ Christianorũ multitudini Iudæorum, si Christi ecclesia est paucitas vestra? Hoccine illis dicturi estis: Ideo magis iusti sumus, quia pauci sumus, nec attenditis eos respõsuros, quodlibet vos esse dicatis, nõ tamẽ estis illi de quibus dictũ est: Multi filij desertæ: si tam exigui numero remãsistis? Hic tu oppositurus es exemplũ iusti illius in diluuio, qui cum domo sua solus liberari dignus inuẽtus est. Vides ergo adhuc quàm longe sis à iustitia prorsus, donec ad septem remaneas, quibus tu sis octauus, iustũ te esse nõ dicimus: si tamen non istam iustitiã sicut dicebã præripuit aliquis ante partem Donati, & cum suis septem iusta aliqua causa cõmotus se longe alibi separauit, & à mundi huius diluuio liberauit. Quod cùm ignoretis an factũ sit, atq; ita vobis inauditũ, sicut multis populis Christianorum in longinquis terris cõstitutorum nomen Donati inauditum est, incerti estis vbi sit ecclesia. Ibi enim erit, vbi primùm forsitã factũ est quod postea vos fecistis, si potuit esse vlla iusta causa, qua vos à cõmunione omnium gentium separare possetis. Nos autem ideo certi sumus neminem se à cõmunione omnium gẽtium iustè separare potuisse, quia non quisq; nostrũ in iustitia sua, sed in scripturis diuinis quærit ecclesiam, & vt promissa est, reddi conspicit. Ipsa est enim de qua dicitur: Sicut lilium in medio spinarũ, ita proxima mea in medio filiarũ. quæ nec spinæ dici possent, nisi malignitate morum: nec filiæ, nisi cõmunione sacramentorũ. Ipsa

Galat. 4.

quodlibet pro quodcunq;.

Canti. 2.

Pſal. 60. eſt quæ dicit: A finibus terræ ad te clamaui, cũ anxiaretur cor
Pſal. 118. meum. Quæ & in alio Pſalmo dicit: Tædiũ detinuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam, & vidi inſenſatos, & tabeſcebam. Ipſa eſt quæ dicit ſpõſo ſuo: Vbi paſcis, vbi cubas
Canti. 1. in Meridie? ne fortè fiam ſicut operta ſuper greges ſodaliũ tuo-
Pſal. 89. rum. Id eſt quod alibi dicitur: Dexterã tuam notã fac mihi, & eruditos corde in ſapientia. In quibus luce fulgentibus & charitate fruentibus, quaſi in Meridie requieſcis, ne fortè velut operta, id eſt occulta & ignorata, irruã nõ in gregem tuum, ſed
Pſal. 54. in greges ſodalium tuorũ, id eſt hæreticorũ. Quos ita ſodales dicit, ſicut ſpinas illas filias propter cõmunionẽ ſacramẽtorũ. De quibus alibi dicitur: Tu verò vnanimis meus, & dux meus, & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos, in domo domini ambulauimus cum cõſenſu. Veniat mors ſuper illos, & deſcendant in infernũ viuentes, ſicut Dathan & Abiron, impiæ ſeparationis autores. Ipſa eſt cui continuo reſpondetur:
Canti. 1. Niſi cognoueris temetipſam ô pulchra inter mulieres, exitu in veſtigiis gregũ, & paſce hædos tuos in tabernaculis paſtorũ. O reſpõſio dulciſsimi ſponſi: Niſi cognoueris temetipſam, in-
Matt. 5. quit. Quia vtiq; non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montẽ conſtituta: & ideo nõ es operta, vt incurras in greges ſodaliũ tuorum. Ego enim ſum mons paratus in cacumine montium, ad quem venient vniuerſæ gentes. Niſi ergo cognoueris temetipſam, non in verbis calumnioſorum, ſed in teſtimoniis libro-
Eſaiæ 54. rum meorũ, niſi cognoueris temetipſam, quia de te dictũ eſt: Porrige longius funiculos, & palos validos confirma, etiã atq; etiam in dexterã atq; ſiniſtrã extende. Semen enim tuum hęreditabit gentes, & ciuitates quæ deſertæ erãt, inhabitabis. Non eſt quod metuas, præualebis enim nec erubeſcas quod deteſtabilis fueris. Confuſionem enim in æternum obliuiſceris, ignominiæ viduitatis tuæ nõ eris memor. Ego enim ſum dominus qui facio te, dominus nomen ei: Et qui eruit te, ipſe Deus Iſraël

Quæ ſit hæc verſio neſcio.

Pſal. 44. vniuerſæ terræ vocabitur. Niſi cognoueris temetipſam ô pulchra inter mulieres, quia de te dictũ eſt: Concupiuit rex ſpeciẽ tuam, quia de te dictũ eſt: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terrã. Niſi ergo cognoueris temetipſam, exi tu, nõ ego te eijcio, ſed exi vt dicatur de te: Ex nobis exierũt, ſed nõ erãt ex nobis. Exi tu in veſtigiis gregum, nõ in veſtigiis meis, ſed in veſtigiis gregũ: nec vnius gregis, ſed gregum diuerſorum & errãtium. Et paſce hædos tuos,

non

non sicut Petrus, cui dicitur: Pasce oues meas, sed pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum, nõ in tabernaculo pastoris, vbi est vnus grex, & vnus pastor. Cognoscit enim semetipsam, ne hoc ei contingat, quia eis contingit hoc, qui se in illa non cognouerunt. Ipsa est, de cuius paucitate dicitur in cõparatione plurimorũ malorum, quia angusta & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui ambulant in ea. Et rursus ipsa est, de cuius multitudine dicitur: Sic erit semen tuum, sicut stellæ cæli, & sicut arena maris. Iidem quippe fideles sancti & boni, & in comparatione plurimorũ malorũ pauci sunt, & per seipsi multi sunt: quia multi filij desertæ magis quàm eius quę habet virum. Et multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abrahã, Isaac, & Iacob, in regno cælorũ: & quia exhibet sibi Deus populum abũdantem æmulatorem bonorum operum. Et multa millia quæ numerare nemo potest, vidẽtur in Apocalypsi, ex omni tribu & lingua in stolis albis palmisq; victricibus. Ipsa est quæ aliquãdo obscuratur, & tanquã obnubilatur multitudine scandalorum, quando peccatores intendunt arcũ, vt sagittent in obscura luna rectos corde. Sed etiam tunc in suis firmissimis eminet. Et si aliqua in his verbis diuinis distributio faciẽda est, fortasse nõ frustra dictũ sit de semine Abrahæ, Sicut stellæ cæli, & sicut arena quæ est ad orã maris: vt in stellis cæli pauciores, firmiores, clarioresq; intelligantur, in arena autẽ maritimi litoris magna multitudo infirmorum atq; carnaliũ. Quæ aliquando trãquillitate tẽporis quieta & libera apparet, aliquãdo autẽ tribulationũ & tentationũ fluctibus operitur atq; turbatur. Tale tunc erat tẽpus, de quo scripsit Hilarius, vnde putasti insidiandũ contra testimonia tot diuina, tanquam perierit Ecclesia de orbe terrarũ. Potes hoc modo dicere, nec tot Ecclesias Galatiæ tunc fuisse, quãdo dicebat Apostolus: O stulti Galatæ, quis vos fascinauit, vt cum spiritu cœperitis, nunc carne cõsummemini? Sic enim calumniaris docto viro, qui tardicordes & timidos grauiter increpabat, quos iterũ parturiebat, donec Christus formarẽ in eis. Quis enim nescit illo tempore obscuris verbis multos parui sensus fuisse delusos, vt putarent hoc credi ab Arrianis, quod etiã ipsi credebãt: alios autem timore cessisse & simulate cõsensisse, nõ rectè ingredientes ad veritatẽ Euangelij, quibus tu posteà correctis sic quemadmodũ notum † est, nolles ignosci? Prorsus nõ nosti literas Dei. Lege enim quid de Petro scripserit Paulus, & quid

Matt. 7.
Gen. 22.
Galat. 4.
Matt. 8.
Psal. 10.
Galat. 3.
Calũnior tibi.
† *tignctum*

& quid inde etiam ſenſerit Cyprianus, & non tibi diſpliceat Eccleſiæ manſuetudo, quæ membra Chriſti diſperſa colligit, non collecta diſpergit: quanquam & illi qui tunc firmiſsimi fuerũt,& verba hęreticorũ inſidioſa intelligere potuerũt pauci quidẽ in cõparatione cæterorũ,ſed tamen etiã ipſi quidã pro fide fortiter exulabant,quidam toto orbe latitabant. Ac ſic Eccleſia, quæ per omnes gentes creſcit,in frumentis Dominicis conſeruata eſt,& vſque in finem,donec omnino gẽtes omnes, etiã Barbaras teneat, cõſeruabitur. Ipſa eſt igitur Eccleſia in bono ſemine, qd ſeminauit filius hominis, & vſq; ad meſſem creſcere inter zizania,prænuntiauit. Ager autem mundus eſt, meſsis finis eſt ſeculi.Hilarius ergo decẽ prouinciarũ Aſianarum,aut zizania nõ triticũ arguebat,aut ipſum etiã triticum, quod defectu quodã periclitabatur,quãto vehementius, tanto vtilius arguendum putabat. Habent enim etiã ſcripturæ Canonicæ hunc arguendi morẽ,vt tanquam omnibus dicatur,& ad quoſdam verbum perueniat. Quod etiam Apoſtolus dicit ad Corinthios:Quomodo dicunt quidam in vobis,quia reſurrectio mortuorum non eſt? Manifeſtat vtique non omnes eſſe tales,verũtamen & tales non extrà, ſed in eis fuiſſe teſtatur, à quibus ne illi ſeducerẽtur,qui nõ ita ſentiebãt,paulò pòſt monuit dicens:Nolite ſeduci, Corrũpunt mores bonos colloquia mala.Sobrij eſtote iuſtè,& nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent.Ad reuerentiã vobis loquor.Quod autem dicit:Cùm enim ſint inter vos æmulatio & contentio, nónne eſtis carnales,& ſecundũ hominem ambulatis: tanquam omnibus dicit.Et vides quàm ſit graue quod dicit. Proinde niſi in ipſa epiſtola legeremus:Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quia in omnibus ditati eſtis in illo in omni verbo & ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis, ita vt nihil deſit vobis in vlla gratia:putaremus omnes Corinthios carnales & animales,nõ percipientes quæ ſunt ſpiritus Dei, contentioſos, æmulos,ſecundum hominẽ ambulantes.Itaque & totus mundus in maligno poſitus eſt,propter zizania quę ſunt per totum mundum,& Chriſtus propitiator eſt peccatorum noſtrorum, non tantum noſtrorum,ſed totius mũdi, propter triticũ quod eſt per totum mundũ. Refrigeſcet autem charitas multorum propter ſcandalorum abundantiam, quanto magis magíſque glorificato Chriſti nomine congregabuntur in cõmunionem

1. Cor. 15. *1. Cor. 3.* *1. Cor. 1.* *1. Ioan. 5.* *Mat. 24.*

ſacra

ſacramentorum eius etiam maligni, & perſeuerabũt omnino peruerſi, ſed tamen tanquam palea de area Dominica non niſi vltima ventilatione ſeparandi: nõ extinguent iſti frumẽta dominica, in eorũ quidẽ cõparatione pauca ſed multa per ſeipſa, non extinguent electos Dei congregandos in fine ſeculi, ſicut Euangelium loquitur à quatuor ventis, à ſummis cælorũ vſq; ad terminos eorũ. Ipſorũ enim vox eſt: Saluũ me fac domine, quomodo † defecit ſanctus? Quoniã diminutæ ſunt veritates à filiis hominum. De quibus & dominus dicit inter abundantiã iniquitatis: Qui perſeuerauerit vſq; in finẽ, hic ſaluus erit. Denique non vnũ hominẽ, ſed plures in eodem Pſalmo loqui conſequentia docent, vbi dicitur: Tu domine ſeruabis nos, & cuſtodies nos à generatione hac in æternũ. Propter hanc enim abundantiam iniquitatis, quam dominus futuram eſſe prædixit, etiã illud poſitũ eſt: Cùm venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra †? Dubitatio enim cuncta ſcientis noſtram in illo dubitationem pręfigurauit, quando Eccleſia ex multis, de quibus multũ ſperauit, ſæpe decepta, quod aliter quàm credebantur inuenti ſunt, ſic perturbatur in ſuis, vt de nullo facilè boni aliquid velit credere. Ipſos tamen, quorum inuenturus eſt fidem in terra, per totum agrũ cum zizaniis creſcere dubitare fas nõ eſt. Ipſa eſt ergo Eccleſia, quæ intra ſagenã dominicam cum malis piſcibus natat, à quibus corde ſemper & moribus ſeparatur atq; diſcedit, vt exhibeatur viro ſuo glorioſa, non habens maculã neq; rugã. Corporalem autẽ ſeparationẽ in litore maris, hoc eſt in fine ſeculi expectat, corrigens quos poteſt, tolerans quos corrigere non valet: non tamen propter eorum quos nõ corrigit, iniquitatẽ, ipſa bonorũ deſerit vnitatem. Noli ergo frater cõtra diuina tam multa, tam clara, tam indubitata teſtimonia colligere velle calumnias ex Epiſcoporum ſcriptis, ſiue noſtrorum, ſicut Hilarij, ſiue antequam pars Donati ſepararetur, ipſius vnitatis, ſicut Cypriani & Agrippini: Primò, quia hoc genus literarum ab autoritate canonis di- ſtinguendũ eſt, Non enim ſic leguntur, tanquã ita ex eis teſtimoniũ proferatur, vt cõtrà ſentire nõ liceat, ſicubi fortè aliter ſapuerint quàm veritas poſtulat. In eo quippe numero ſumus, vt nõ dedignemur etiã nobis dictũ ab Apoſtolo accipere. Et ſi quid aliter ſapitis, id quoq; Deus vobis reuelauit. Verũtamen in id qđ peruenimus in eo ambulemus, in illa via ſcilicet, quæ eſt Chriſtus. De qua via ita Pſalmus loquitur: Deus miſereatur

[Marginalia: † quoniã; Pſal. 11.; Mat. 24.; Luca 18.; † ſuper terram?; Ephes. 5.; Diſ. 9. noli frater.; Philip. 3.; ἀποκάλυψε; Pſal. 66.]

nostri, & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos. Vt cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuũ. Deinde si sancti Cypriani Episcopi & gloriosi martyris, te delectat autoritas, quam quidẽ sicut dixi, à canonica autoritate distinguimus, cur in eo te non delectat, quod vnitatem orbis terræ atq; omniũ gentiũ, & diligendo tenuit, & disputando defendit: quod eos qui se tanquã iustos ab ea separare voluissent, arrogãtissimos & superbissimos iudicauit, irridẽs eos hoc sibi assumere, quod nec Apostolis cõcessit dominus, vt ante tempus zizania colligerent, aut tanquam ipsis paleá ferre, & aream purgare concessum sit, paleas conarentur à tritico separare: quod vnumquenque peccatis alienis maculari non posse monstrauit, quam sibi omnes impiæ seditionis autores solam causam separationis assumũt: quod in eoipso in quo aliter sapuit, collegas diuersa sentientes, nec iudicandos, nec à iure cõmunionis amouendos esse decreuit: Quod in eaipsa epistola ad Iubaianum quæ in concilio, cuius autoritatem ad rebaptizandum sequi vos dicitis, primitus recitata est, cùm fateatur in præteritum sic esse admissos in Ecclesiã qui fuerant alibi baptizati, vt denuo nõ baptizarentur, vnde illos sine baptismo fuisse arbitratur. Tantũ tamen ponit vtilitatis & salubritatis in pace Ecclesiæ, vt propter illã non eos credat ab Ecclesiæ muneribus separari. Qua in re sicut ingeniũ tuũ noui, facillimè perspicis totã causam vestram penitus euersam & extinctam. Si enim sacramenta cũ peccatoribus cõmunicando, sicut putatis, periit Ecclesia quæ fuerat in orbe terrarum, nam vos ideo separastis: iam prius tota perierat, cùm sicut dicit Cyprianus, in eam sine baptismo admittebantur, ac sic nec ipse Cyprianus habebat in qua Ecclesia nasceretur, quãto magis multo posterior vester autor patérque Donatus? Si autem illo tempore, cùm in eam sine baptismo admittebantur, erat tamen Ecclesia quæ pareret Cyprianũ, pareret & Donatũ, manifestum est nõ cõtaminari iustos alienis peccatis, quãdo cum eis sacramenta communicant. Ac per hanc separationem qua existis ab vnitate, qua excusatione possitis abluere non habetis, impletúrq; in vobis sanctæ scripturæ illud oraculũ: Filius malus ipse se iustum dicit, exitum autẽ suam non abluit. Meritis autem Cypriani sic non æquatur, qui propter paria sacramenta nec ipsos hæreticos audet rebaptizare, sicut non æquatur meritis Petri, quisquis non cogit gentes iudaizare. Sed illa

Paleas à tritico separare dei est.

ἀναβαπτισμός.

Petri

Petri non tantum claudicatio, verumetiam correctio in ſcripturis canonicis continetur. Cyprianus autem ſenſiſſe aliter de baptiſmo, quàm forma & conſuetudo habebat Eccleſiæ, nõ in canonicis, ſed in ſuis & in concilij literis inuenitur. Correxiſſe autem iſtam ſententiam non inuenitur: non incongruenter tamen de tali viro exiſtimandũ eſt quod correxerit, & fortaſſe ſuppreſſum ſit ab eis qui hoc errore nimiũ delectati ſunt, & tanto velut patrocinio carere noluerunt: quanquam nõ deſint, qui hoc Cyprianũ prorſus nõ ſenſiſſe contendant, ſed ſub eius nomine à præſumptoribus atq; mendacibus fuiſſe confictum. Neq; enim ſic potuit integritas atque notitia literarum, vnius quâlibet illuſtris Epiſcopi cuſtodiri, quemadmodũ ſcriptura canonica, tot linguarum literis & ordine & ſucceſsione celebrationis Eccleſiaſticæ cuſtoditur, contra quam tamen nõ defuerunt qui ſub nominibus Apoſtolorũ multa cõfingerent: Fruſtra quidẽ, quia illa ſic cõmendata, ſic celebrata, ſic nota eſt. Verum quid poſsit aduerſus literas, non canonica autoritate fundatas, etiã hinc demõſtrauit impiæ conatus audaciæ, quod & aduerſus eas quæ tãta notitiæ mole firmatæ ſunt, ſeſe erigere non prætermiſit. Nos tamen duas ob res, nõ negamus illud ſenſiſſe Cyprianum: quod & ſtylus eius habet quandam propriam faciem qua poſsit agnoſci: & quod ibi magis contra vos noſtra cauſa monſtratur inuictior, veſtræque ſeparationis præſumptio, videlicet ne macularemini peccatis alienis, tota facilitate ſubuertitur, cùm apparet in literis Cypriani, cõmunicata eſſe cum peccatoribus ſacramenta, cùm admiſsi ſunt in Eccleſiam, qui ſecundum veſtram, & ſicut vultis, illius ſententiam, baptiſmum non habebant, & tamen Eccleſiam non periſſe, ſed in ſui generis dignitate per totũ orbem ſparſa dominica frumenta manſiſſe. Ac per hoc ſi perturbati tanquam ad aliquem portum, ſic ad autoritatem Cypriani confugitis, videtis quem illic ſcopulum veſter error offendat. Si autẽ iam nec illuc confugere audetis, ſine vllo luctamine naufragatis. Porrò autẽ Cyprianus, aut non ſenſit omnino quod eũ ſenſiſſe recitatis: aut hoc poſteà correxit in regula veritatis: aut hunc quaſi næuum ſui candidiſsimi pectoris cooperuit vbere charitatis, dum vnitatẽ Eccleſiæ toto orbe creſcẽtis, & copioſiſsimè defendit, & perſeuerãtiſsimè retinuit vinculũ pacis. Scriptum eſt enim: Charitas cooperit multitudinem peccatorum. Acceſſit huc etiam, quod tanquam ſarmentum fructuoſiſsimum, ſi quid

Ex ſtylo iudicium.

1. Petr. 4. 4. ſen. diſ. 6. ſunt tamen.

quid in eo fuerat emendandũ,purgauit pater falce paſsionis. Sarmentum autẽ,ait dominus,quod in me facit fructũ,purgat illud pater meus,vt maiorem fructum afferat. Vnde?niſi quia hærens in diffuſione vitis radicem non deſeruit vnitatis?Nam etſi traderet corpus ſuũ ita vt arderet,charitatem autẽ non haberet,nihil ei prodeſſet. Attende adhuc paululũ in literas Cypriani,vt aduertas quàm inexcuſabilem oſtenderit,qui ſe voluerit ab vnitate eccleſiæ,quã Deus in omnibus gentibus promiſit & reddidit,quaſi iuſtitiæ ſuæ cauſa ſeparare: magíſque intelligas quàm ſit vera ſententia paulòantè à me cõmemorata:Filius malus ipſe ſe iuſtũ dicit,exitum autem ſuũ nõ abluit. Ponit in quadã epiſtola ſua,quam ſcripſit ad Antonianũ, rem quandam ſatis rei de qua nunc agimus, neceſſariã,ſed melius eius verba inſerimus.*Anteceſſores,inquit,noſtri quidẽ de epiſcopis iſthinc,in prouincia noſtra dãdam pacem mœchis non putauerunt,& in totum pœnitentiæ locũ cõtra adulteria clauſerunt:non tamen à coëpiſcoporum ſuorum collegio receſſerunt,aut catholicæ eccleſiæ vnitatem vel duriciæ, vel cenſuræ ſuæ obſtinatione ruperũt, vt quia apud alios adulteris pax dabatur,qui non dabat,de eccleſia ſepararetur, manente concordiæ vinculo, & perſeuerante catholicæ eccleſiæ indiuiduo ſacramento: Actum ſuum diſponit & dirigit vnuſquiſq; epiſcopus,rationẽ propoſiti ſui domino redditurus. Quid ad hæc dicis frater Vincenti?nempe intueris hunc tantũ virũ pacificum epiſcopum, & fortiſsimum martyrem nihil vehemẽtius ſategiſſe,quàm ne vnitatis vinculũ rumperetur. Vides eum parturientem,non ſolùm vt paruuli in Chriſto concepti naſcantur, verumetiam ne iam nati, de ſinu matris excuſsi, moriantur. Porrò autẽ ipſam rem,quam contra impios ſeparatores commemorauit,attende. Si adulteris cõmunicabant,qui pœnitentibus adulteris pacẽ dabant, nunquid illi qui hoc nõ faciebãt, collegio maculabantur iſtorum?Si autẽ quod veritas habet, & quod Eccleſia meritò tenet,rectè pœnitẽtibus adulteris pax dabatur,illi q in totũ locũ pœnitẽtiæ cõtra adulteros claudebãt, impiè vtiq; agebant,qui mẽbris Chriſti ſanitatẽ negabant, & claues Eccleſiæ pulſantibus ſubtrahebãt,& miſericordiſsimæ patientiæ Dei,quæ illos propterea ſinebat viuere, vt pœnitẽdo ſanarentur ſacrificio contriti ſpiritus & cõtribulati cordis oblato, dura crudelitate cõtradicebant. Nec tamen iſtos miſericordes & pacificos, cum eis Chriſtiana ſacramenta communican

** Locus eſt in libri 4. epiſt. 2. vnde hæc deprauatiſsima reſtituimus. ob ſcribas impios.*

nicantes, & eos intra vnitatis retia tolerantes, donec ad litus perducti, separarentur, tam immanis eorũ error & impietas inquinabat, vt si inquinaret, iam tunc ecclesia malorum communione delata esset, nec erat quę pareret ipsum Cyprianum. Si autem, quod certũ est, permãsisset ecclesia, certum est etiam peccatis alienis in vnitate Christi neminem posse maculari, non malorũ factis consentientem, ne ipsis peccatis communicando pollueretur, sed propter societatem bonorũ, malos tanquam paleas, vsq; ad vltimam ventilationem in area dominica tolerantem. Quæ cum ita sint, vbi est præsumptio separationis vestræ? Nónne filij mali estis, qui ipsi vos iustos dicitis, exitum autem vestrum nõ abluitis? Iam si velim & illa cõmemorare quæ Tychonius homo communionis vestræ scriptis suis inserit, qui magis cõtra vos pro ecclesia catholica scripsit, frustra se ab Afrorum, quasi traditorum communione secernens, quo vno eum Parmenianus suffocat, quid respondere poteritis, nisi quod de vobis idem Tychonius dixit, & ego paulò antè recolui, quod volumus sanctum est? Scribit enim ille Tychonius homo, vt dixi, vestræ communionis à ducentis & septuaginta episcopis vestris, cõcilium Carthagini celebratum. In quo concilio per septuaginta & quinq; dies postpositis omnibus præteritis, limatam esse sententiam atque decretam, vt traditoribus immensi criminis reis, si baptizari nollent, pro integris cõmunicaretur. Deuterium autẽ Macrinensem Episcopum communionis vestræ, dicit traditorum plebem congregatam, ecclesiæ miscuisse, & secundum statuta illius concilij à ducentis & septuaginta episcopis vestris facti, fecisse cũ traditoribus vnitatem, eique Deuterio post hoc factũ iugiter communicasse Donatum; nec solum huic Deuterio, sed etiam vniuersis Maurorum Episcopis per quadraginta annos, quos dicit vsq; ad persequutionẽ per Macharii factã, traditoribus sine baptismo communicasse. Sed dicis: Quis mihi est ille Tychonius? ille est Tychonius, quẽ Parmenianus rescribendo cõpescit, & eũ deterret ne talia scribat, non tamen refellit ea ipsa quę scribit: sed vno sicut supra dixi, eum premit, quod cum talia diceret de ecclesia toto orbe diffusa: & quod neminẽ in eius vnitate macularent aliena peccata, ab Afrorum se tamẽ quasi traditorũ contagione remouebat, & erat in parte Donati. Posset autẽ dicere Parmenianus, ista eũ omnia esse mentitum, sed sicut idẽ Tychonius commemorat, adhuc viuebant multi, per

Tychonius Donatista.

quos hæc certissima & apertissima esse ostenderentur. Sed de his taceo, cõtende Tychonium esse mentitum, ad Cyprianum te reuoco, cuius mentionem ipse fecisti. Prorsus secundũ scripta Cypriani, si peccatis alienis in vnitate quisque maculatur, iam ante Cyprianũ periit ecclesia, nec erat vnde existeret ipse Cyprianus. Si autem hoc sentire sacrilegum est, & certum est ecclesiam permanere, nemo alienis peccatis in eius vnitate maculatur: frustrà filij mali iustos vos esse dicitis, exitũ vestrum non abluitis, non purgatis. Cur ergo, inquis, nos quæritis, cur sic suscipitis quos hæreticos dicitis? Vide quàm facilè breuitérque respondeam. Quærimus vos quia peristis, vt de inuentis gaudeamus, de quibus perditis dolebamus. Hæreticos autem vos esse dicimus, sed antequam ad pacem catholicam conuertamini, antequam errore quo irretiti estis exuamini. Cum autem transitis ad nos, prius vtique relinquitis quod eratis, ne ad nos hæretici transeatis. Baptiza ergo me inquis. Facerem si baptizatus non esses, aut si Donati vel Rogati, non Christi baptismo baptizatus esses. Non sacramenta Christiana faciunt te hęreticum, sed praua dissensio. Non propter malum quod processit ex te, negandum est bonum quod remansit in te, quod malo tuo habes, si non ibi habes, vnde est bonum quod habes. Ex catholica enim ecclesia sunt omnia dominica sacramenta, quæ sic habetis & datis, quemadmodum habebantur & dabantur, etiam priusquam inde exiretis. Non tamen ideo non habetis, quia ibi non estis, vnde sunt quæ habetis. Non in vobis mutamus, in quibus nobiscum estis: In multis enim estis nobiscum. Nam & de talibus dictum est, Quoniam in multis erant mecum. Sed ea corrigimus, in quibus nobiscum non estis, & ea vos hic accipere volumus, quæ non habetis illic vbi estis. Nobiscum autem estis in baptismo, in symbolo, in cæteris dominicis sacramentis. In spiritu autem vnitatis, & vinculo pacis, in ipsa deniq; catholica ecclesia, nobiscũ non estis. Hæc si accipiatis, non tunc aderunt, sed tunc proderunt ea quæ habetis. Non ergo sicut putatis suscipimus vestros, sed suscipiendo efficimus nostros qui recedunt à vobis, vt suscipiantur à nobis. Et vt incipiant esse nostri, prius desinunt esse vestri. Nec nobis coniungi compellimus (operarios quidẽ erroris detestamur) sed ideo nobis illos homines coniungi volumus, ne hoc sint quod detestamur. Sed baptizauit, inquis, post Ioannem Paulus Apostolus, Nunquid post hæreticũ? Aut si fortè audes illum amicum

1.q.1.ex catholica.

Psal.54.

spons

ſponſi hæreticum dicere, & in vnitate eccleſiæ non fuiſſe: volo & hoc ſcribas. Si autem hoc dementiſsimum eſt, vel ſentire, vel dicere, iam tuæ prudentiæ eſt conſiderare, quare poſt Ioannem Paulus Apoſtolus baptizauerit. Si enim poſt æqualem, omnes poſt vos baptizare debetis. Si poſt maiorẽ, debes & tu poſt Rogatum. Si poſt minorem, debuit poſt te Rogatus cum presbyter baptizaſſes. Si autem baptiſmus, qui nunc datur, ideo pariter valet in eis quibus datur, quanuis ſint imparis meriti per quos datur, quia Chriſti & non eorũ eſt, à quibus miniſtratur, puto quòd iam intelligas, ideo Paulum dediſſe quibuſdam baptiſmum Chriſti, quia Ioannis baptiſmo fuerant baptizati, non Chriſti. Ioãnis quippe baptiſmus ille dictus eſt, ſicut multis locis diuina ſcriptura teſtatur, quod & ipſe dominus dicit: Baptiſmus Ioannis vnde erat, de cælo, an ex hominibus? Baptiſmus autem quẽ dedit Petrus, non erat Petri, ſed Chriſti: & quem dedit Paulus non erat Pauli, ſed Chriſti: & quẽ dederunt qui tempore Apoſtolorũ nõ caſtè, ſed per inuidiam Chriſtũ annuntiabant, non erat eorum, ſed Chriſti: Et quem dederunt qui tempore Cypriani fundos inſidioſis fraudibus rapiebant, vſuris multiplicantibus fœnus augebãt, non erat eorum ſed Chriſti. Et quia Chriſti erat, ideo quanuis non per æquales daretur, eis tamen quibus dabatur æqualiter proderat. Nam ſi tãto melius quiſq; baptizatur, quanto à meliore fuerit baptizatus, nõ rectè gratias agit Apoſtolus, quod neminem Corinthiorũ baptizauerit, niſi Criſpum & Caium, & Stephanæ domum. Tãto enim melius baptizarentur, quanto erat Paulus melior, ſi ab ipſo baptizarentur. Deniq; cum dicit: Ego plantaui, Apollo rigauit: videtur ſignificare ſe euangelizaſſe, illum baptizaſſe. Nunquid melior Apollo quàm Ioannes? Cur ergo poſt iſtum non baptizauit, qui poſt Ioannẽ baptizauerat, niſi quia iſte baptiſmus per quẽlibet datus, Chriſti erat: ille autẽ per quẽlibet datus, quãuis Chriſto viã præpararet, tamẽ Ioãnis erat? Inuidiosè dici videtur poſt Ioannẽ baptizatũ eſt, & poſt hæreticos nõ baptizatur. Sed poteſt & hoc inuidiosè dici. Poſt Ioannem baptizatũ eſt, & poſt ebrioſos non baptizatur. Melius enim hoc vitium commemoro, quod nec occultare poſſunt in quibus regnat, & quàm multi vbique ſint, quis vel cæcus ignorat? Et tamen inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum Dei non poſsidebũt, etiam hoc ponit Apoſtolus, vbi etiam hæreſes enumerat. Manifeſta autem, inquit, ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immundi-

Matt.21.

Galat.5.

tiæ, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia: quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnũ Dei nõ poſſidebunt. Hac ergo ratione, quãuis baptizatũ ſit poſt Ioannem non baptizatur poſt hæreticũ, qua ratione quãuis baptizatũ ſit poſt Ioannẽ: nõ baptizatur poſt ebrioſum: quoniã & hæreſes & ebrietates in eis operibus ſunt, quę opera qui agunt regnũ Dei nõ poſsidebunt. Nónne tibi videtur quaſi intolerabiliter indignũ, vt cũ baptizatũ fuerit poſt eum, qui non ſobrie vinum habens †, ſed vinũ omnino non bibens, regno Dei viam parauit, non baptizetur poſt ebrioſum, qui regnum Dei nõ poſsidebit? Quid hic reſpondetur, niſi quia ille baptiſmus erat Ioannis, poſt quem Chriſti baptiſmo baptizauit Apoſtolus: iſte autem baptiſmus Chriſti eſt, quo baptizauit ebrioſus? Inter Ioannem & ebrioſum à contrario multũ intereſt: inter baptiſmũ Chriſti & baptiſmum Ioannis nõ à contrario, ſed tamen multũ intereſt. Inter Apoſtolum & ebrioſum multũ intereſt: inter baptiſmum Chriſti, quẽ dedit Apoſtolus, & baptiſmũ Chriſti quem dedit ebrioſus, nihil intereſt. Sic inter Ioannem & hæreticum, à contrario multum intereſt, & inter baptiſmũ Ioannis & inter baptiſmũ Chriſti, quem dat hæreticus, non à contrario, ſed multum intereſt. Inter baptiſmum autem Chriſti, quem dedit Apoſtolus, & baptiſmũ Chriſti quem dat hæreticus, nihil intereſt. Agnoſcitur enim ſacramẽtorum ſpecies æqualis, etiam cùm magna differentia eſt in hominũ meritis. Sed da veniam, errauí quando te volui de ebrioſo baptizante conuincere: exciderat mihi cum Rogatiſta me rem habere, nõ cum qualicunque Donatiſta. Potes enim tu in tam paucis collegis tuis: & in omnibus clericis veſtris nullum inuenire forſitan ebrioſum. Vos enim eſtis, qui nõ ex totius orbis communione, ſed ex obſeruatione præceptorũ omnium diuinorum atque omniũ ſacramentorum tenetis catholicam fidem: in quibus eam ſolis inuenturus eſt, cum venerit filius hominis, quando non inueniet fidem in terra: quia nec terra eſtis, nec in terra, ſed cæleſtes in cęlo habitatis nec attenditis, quia Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiã. Nec vos Euangelij locus ipſe compungit, vbi dominus ait: Cum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Continuo quippe tanquam præſciens nonnullos ſibi ſuperbe arrogaturos hanc fidem, dixit ad quoſdam

† bibens

Iacobi 4.

Lucæ 18.

dam,qui sibi iusti videbantur,& spernebant cæteros, similitudinem hanc:Duo quidã ascẽderunt in templũ orare,vnus pharisæus,& alter publicanus, & cætera. Iam tibi quę sequuntur, ipse responde. Inspice tamen diligentius ipsos paucos vestros, vtrũ nullus illic baptizet ebriosus. Tam enim late vastat hæc pestilentia animas,& tanta libertate dominatur,vt multũ mirer,si non etiam vestrum gregiculum penetrauit:quanuis ante ipsum aduentum filij hominis vnius boni pastoris, iam vos oues ab hædis separasse iactetis. Audi sanè per me vocem dominicorum frumentorũ, in area dominica vsque ad vltimam ventilationem inter paleam laborantium per totum scilicet mundum,qua Deus vocauit terram à Solis ortu vsq; ad occasum,vbi etiam pueri laudant dominum:quicunque vos ex occasione legis huius imperialis, non dilectione corrigendi,sed inimicandi odio persequitur, displicet nobis. Et quanuis res quæque terrena rectè à quoquam possideri non possit nisi vel iure diuino, quo cuncta iustorum sunt:vel iure humano,quod in potestate regum est terræ:ideóque res vestras falso appellatis,quas nec iusti possidetis,& secũdum leges regum terrenorum amittere iussi estis: frustraque dicatis,nos eis cõgregandis laborauimus:cum scriptum legatis, Labores impiorũ iusti edent. Sed tamen quisquis ex occasione huius legis, quã reges terræ Christo seruientes,ad emendandam vestrã impietatem promulgauerunt,res proprias vestras cupide appetit,displicet nobis. Quisquis deniq; ipsas res pauperum,vel basilicas congregationũ, quas sub nomine ecclesiæ tenebatis,quæ omnino non debentur nisi ecclesiæ,quæ vera Christi ecclesia est, non per iustitiam sed per auaritiã tenet,displicet nobis. Quisquis pro aliquo flagitio vel facinore proiectum à vobis ita suscipit,sicut suscipiuntur qui excepto errore quo à nobis separamini,sine crimine apud vos vixerũt,displicet nobis. Sed nec facilè ista mõstratis,& si monstretis,nõnullos,toleramus,quos corrigere vel punire nõ possumus:neq; propter paleam relinquimus aream domini,neq; propter pisces malos rumpimus retia domini,neq; propter hædos in fine segregandos,deserimus gregem domini,neq; propter vasa facta in contumeliam, migramus de domo domini. Tu autem frater quantum mihi videtur,si vanam gloriam hominũ non attendas,& insensatorum cõtemnas opprobrium,qui dicturi sunt,quare modo,sine dubio transies ad ecclesiam,quã veram sentire te intelligo,nec

Ebrietas regnabat in Africa.

23.q.7.c. quicũque.

24.q.1. quisquis.

huius sententiæ tuæ testimonia longe peto. Tu quippe in eiusdem tuæ epistolæ principio, cui nunc respondeo, hæc verba posuisti: Cùm optime, inquis, nouerim te, lõge adhuc à fide Christiana sepositum, & studiis olim deditum literarum, quietis & honestatis fuisse cultorem, Cúmq; postea conuersus ad Christianam fidem, vt ex multorum relatione cognoui, disputationibus legalibus operã dares. Certè si tu ad me illam epistolam misisti, hæc verba tua sunt. Cùm ergo fatearis me conuersum ad Christianam fidem, cùm nec ego ad Donatistas, nec ad Rogatistas conuersus sim, sine vlla dubitatione confirmas, & præter Rogatistas, & præter Donatistas esse Christianam fidẽ. Hęc ergo fides, sicut diximus, in omnibus gentibus dilatatur, quæ secundum Dei testimonium in semine Abrahæ benedicuntur. Quid igitur adhuc dubitas tenere quod sentis, nisi quia id quod non sentis, vel aliquando sensisse vel aliud defendisse cõfunderis, & dum erubescis corrigere errorem, non erubescis permanere in errore, quod vtiq; potius erubescẽdum fuit? Hoc est illud quod scriptura non tacuit. Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gratiam & gloriam. Confusio adducit peccatum, cùm erubescit quisque prauam mutare sententiam, ne aut incõstans putetur, aut diu errasse seipso iudice teneatur, Ita descendunt in infernum viuẽtes. id est suam perditionẽ sentientes, quos Dathan & Abiron & Chore hiatu terræ absorpti, tanto ante futuros figurauerunt. Confusio autem adducit gratiam & gloriam, cùm erubescit quisq; de propria iniquitate, & pœnitendo in melius cõmutatur: quod te facere piget illa perniciosa cõfusione superatũ, ne tibi ab hominibus nescientibus quid loquantur, obiiciatur illa Apostolica sententia: Si enim quæ destruxi, hæc eadem iterum ædifico, præuaricatorem meipsum constituo. Quæ si dici posset etiã in eos qui veritatem correcti prædicant, quam peruersi oppugnabant, in ipsum Paulum primitus diceretur, in quo ecclesiæ Christi magnificabant Deum, audientes quòd euangelizaret fidem, quam aliquando vastabat. Nec quenquam putes ab errore ad veritatem, vel à quocũq; seu magno seu paruo peccato ad correctionem sine pœnitentia posse transire. Sed nimis impudens error est, hinc velle calumniari ecclesiam, quam tot diuinis testimoniis constat esse ecclesiam Christi, quod aliter tractat illos qui eam deserunt, si hoc ipsum pœnitẽdo corrigant, aliter illos qui in ea nondũ fuerunt, & tunc primũ eius pacem accipiunt, illos amplius

Eccle. 4. *Psal. 54.* *Num. 16.* *Galat. 2.* *De pœni. dis 1. Nemunem.*

amplius humiliando, istos lenius suscipiendo, vtrosq; diligẽdo vtrisq; sanandis materna charitate seruiẽdo. Habes epistolam prolixiorẽ fortasse quàm velles, Esset autẽ multo breuior, si te tantum in respondendo cogitarem. Nunc verò [etiam] si tibi nihil prosit, non puto nihil eis profuturã, qui eam legere cum Dei timore, & sine personarum acceptione curauerint. Amen.

Augustinus Deogratias presbytero, respondens ad quæstiones à quodam Pagano ipsi propositas, admonens vt ipse potius illi respondeat, quandoquidem ei quæstiones erant propositæ, propriúmq; librũ suo nomine mittat ad Paganum. Cæterùm Augustini librum communicet tantum Christianis. *Epistola XLIX.*

SYncerissimo fratri & compresbytero Deogratias, Augustinus in domino salutẽ. Quæstiones tibi propositas mihi delegare maluisti, nõ vt opinor pigricia, sed quod ea quoq; ipsa quæ nosti, libentius per nos audis, dum nos nimis diligis. At ego propterea malebam à te illas aperiri, quod ille ipse amicus, qui eas proposuit, quátum ex hoc cõiici datur, quod mihi ad quasdam epistolas non rescripsit, quasi nos verecundatur sequi, viderit quam ob causam. Hoc tamẽ suspicor, nec suspicio mea vel maleuola est vel absurda, cùm & optimè noueris quantum eum diligam, quantóq; mihi dolori sit quod nondũ Christianus est, & vtiq; nõ inconuenienter arbitrer eum, quẽ video mihi rescribere noluisse, nihil sibi à me scribi voluisse. Proinde obsecro te, vt quemadmodum ego tibi parui, atq; inter meas arctissimas occupationes tuam sanctam mihíq; charissimam volũtatem offendere timui, si non facerẽ quod petisti, ita tu quoq; facias quod peto. Hoc est autem, vt breuiter quemadmodum à te, sicut mihi indicasti, postulauit, ad omnia illi respõdere nõ graueris, quod & ante facere potuisti. Scies enim cùm legeris, nihil penè à me dictum, quod ipse non noueras, aut quod me tacente nosse non poteras. Sed hoc opus meũ rogo habeas cùm cæteris, quorum studio scis conuenire: Tuum verò illud, quod flagito, habeat ipse cui hoc potissimum congruit, & cæteri quos non parum ista delectant, quemadmodum dici possunt abs te, inter quos & ipse sum. Viuas semper in Christo nostri memor.

1. Ret. 31.

Quæstionem primam soluens, docet resurrectionem mortuorum talem fore, qualis fuit non Lazari, sed Christi: & quòd Christus post resurrectionem comedit, & cicatrices vulnerum habuit, non fuisse fictitium, nec necessitatis sed voluntatis.

Quæſtio. MOuet quoſdam,& requirũt de duabus reſurrectionibus, quæ cõueniat promiſſæ reſurrectioni, vtrũnam Chriſti, an Lazari? Si Chriſti,inquiunt,quo modo poteſt hæc cõuenire reſurrectioni natorum ex ſemine, eius qui nulla ſeminis conditione natus eſt? Si autem Lazari reſurrectio conuenire aſſeritur,nec hæc quidem cõgruere videtur. Si quidem Lazari reſurrectio facta ſit de corpore nondum tabeſcente,de eo corpore quo Lazarus dicebatur: noſtra autem multis ſeculis pòſt ex confuſo eruetur. Deinde ſi poſt reſurrectionẽ ſtatus beatus futurus eſt, nulla corporis iniuria, nulla neceſsitate famis, quid ſibi vult cibatũ Chriſtum fuiſſe,& vulnera monſtrauiſſe? Sed ſi propter incredulũ fecit,finxit: ſi autem verum oſtẽdit,ergo in reſurrectione accepta futura ſunt vulnera.

Solutio. Quibus reſpondetur,ideo non Lazari reſurrectionẽ,ſed potius Chriſti congruere promiſſæ reſurrectioni,quia Lazarus ita reſurrexit,vt iterũ moreretur: Chriſtus autem, ſicut de illo ſcriptũ eſt, ſurgens à mortuis,iam non moritur,& mors illi vltra nõ dominabitur. *Roma. 6.* Quod etiam promiſſum eſt reſurrecturis in fine ſeculi,& cum illo regnaturis in æternum. Sic autem nõ pertinet ad reſurrectionem,differentia natiuitatis Chriſti & noſtræ,quod ille ſine virili ſemine,nos autẽ non ſine viro & † fœmina creati ſumus, ſicut etiã non pertinet ad ipſius mortis differentiã. Non enim propterea illius non vera mors fuit,quia ſine virili ſemine natus eſt: ſicut nec ipſius primi hominis aliter exorta caro quàm noſtra,quandoquidẽ ille ſine parẽtibus de terra creatus eſt,nos verò ex parẽtibus, aliquid attulit ad differentiã mortis, vt aliter ille moreretur,aliter nos. Sicut autem ad mortis,ſic nec ad reſurrectionis differẽtiã valet diuerſa natiuitas. Sed ſi nec hoc quod ſcriptũ eſt de primo homine,ſimiliter infideles homines volunt credere, quærãt vel animaduertant, ſi vel hoc poſſunt, quàm multorũ animaliũ genera ſine parentibus ex terra procreentur,quæ tamẽ coëundo pariant etiam ipſa ſui ſimile, nec propter diuerſitatẽ natiuitatis intерſit aliquid ad naturã eorũ, quæ procreata ſunt ex terra, & eorũ quæ illis coëuntibus orta ſunt. Similiter enim viuunt,ſimilitérq; moriũtur,quãuis diſsimiliter nata ſint. Ita non eſt abſurdũ, vt ſimiliter reſurgãt corpora,quæ diſsimiliter orta ſunt. Huiuſmodi autẽ homines nõ valentes intueri,ad quam rem interſit aliquid diuerſum,& ad quam non interſit,vbi non aduerterint aliquã diſtantiã primordiorum, etiã omnia conſequẽtia diſtare oportere contendunt:

† *aliàs, nos autem ex viro &,&c.*

dunt:poſſunt tales putare oleum ex adipibus nõ debere natare ſuper aquã,ſicut illud quod ex oliua eſt, quoniã lõge eſt vtriuſque origo diſsimilis:quãdo illud ex ligno,hoc ex carne profluxerit. Quantũ autẽ attinet ad illam differentiam,quod Chriſti corpus,non diſſolutũ tabe atq; putredine,die tertio reſurrexit, noſtra verò poſt longum tẽpus,ex[quadã] quo ſoluta diſceſſerant confuſione,reparabũtur:humanæ facultati vtrũq; impoſſibile eſt, diuinæ autem poteſtati vtrũq; facillimum. Vt enim radius oculi noſtri,non citius peruenit ad propinquiora,quàm ad lõginquiora,ſed vtraq; interualla,parili celeritate cõtingit ita cum in ictu*oculi ſicut Apoſtolus dicit,fit reſurrectio mortuorum, omnipotentiæ Dei & ineffabili nutui tam facile eſt quæq; recentia, quàm diuturno tempore dilapſa cadauera ſuſcitare.Incredibilia ſunt hæc quibuſdã,quia inexperta,cũ omnis natura rerum, tam ſit plena miraculis, vt non quaſi facili perueſtigatione rationis, ſed videndi conſuetudine mira non ſint,atq; ob hoc,nec conſideratione, nec inquiſitione digna videantur. Nam ego & mecũ quicunq; inuiſibilia Dei per ea quę facta ſunt intelligere moliuntur, aut non minus aut amplius admiramur,in vno ſeminis tã paruulo grano,omnia quæ laudamus in arbore tanquã liciata latuiſſe,quã mundi huius tam ingentẽ ſinum, quæ de corporibus humanis dum dilabuntur aſſumit,reſurrectioni futuræ tota & integra redditurum, Quomodo autẽ contrariũ eſt, & Chriſtum poſt reſurrectionẽ cibatum, & in reſurrectione quæ promittitur ciborũ indigentiam non futuram, cum & angelos legamus eiuſdẽ modi eſcas eodémq; modo ſumpſiſſe,non ficto & inani phãtaſmate, ſed manifeſtiſsima veritate,nec tamen neceſsitate, ſed poteſtate? Aliter enim abſorbet terra aquã ſitiẽs, aliter ſolis radius candẽs. Illa indigẽtia,iſte potẽtia. Futuræ ergo reſurrectionis corpus, imperfectæ felicitatis erit,ſi cibos ſumere nõ potuerit, Imperfectæ felicitatis, ſi cibis eguerit. Poſſem hic de cõmutationib. corporaliũ qualitatũ,& de præpotenti valẽtia in inferiora corpora corporũ ſuperiorũ latius diſputare:Sed breuiter mihi reſpõdere propoſitũ eſt,& talibus ingeniis hoc ſcribitur,quæ admonere ſuffecerit.Sciat ſanè qui has ꝓpoſuit quæſtiones,Chriſtum poſt reſurrectionẽ cicatrices non vulnera demonſtraſſe dubitãtibus,propter quos etiã cibũ ac potũ ſumere voluit,non ſemel ſed ſæpius,ne illud nõ corpus, ſed ſpiritũ eſſe arbitrarẽtur,& ſibi non ſolidi,ſed imaginaliter apparere. Tunc autẽ illę

*al. nictu
1. Cor. 15.

falſæ cicatrices fuiſſent, ſi nulla vulnera præceſsiſſent,& tamẽ nec ipſæ eſſent,ſi eas eſſe noluiſſet. Voluit autem certæ diſpenſationis gratia, vt eis quos ædificabat in fide nõ ficta,non aliud pro alio, ſed hoc quod crucifixum viderant, reſurrexiſſe monſtraret. Quid eſt ergo quod dicitur: Si propter incredulum fecit, finxit: quaſi verò ſi quiſquam vir fortis pro patria dimicás, multa aduerſa vulnera exciperet, & peritiſsimo medico, qui hæc ita curare valeret, vt cicatrices nullæ apparerent, ipſe potius diceret, ſic ſe velle ſanari, vt magis eſſent in corpore ſuo veſtigia vulnerum tanquam tituli gloriarũ, ideo ille medicus cicatrices finxiſſe diceretur: quia cùm per artem efficere potuerit, vt non eſſent,certa exiſtente cauſa,per artem effecit potius vt eſſent,quæ vno ſolo modo,ſicut ſuperius dixi,falſæ conuincerentur, ſi nulla vulnera ſanarentur.

Quæſtionem ſecundam ſoluens docet, & ante aduentum Chriſti pios ſeruatos fuiſſe per Chriſtum, cuius gratia nulli genti, nullo ſeculo vnquam defuit, nec ideo diuerſam eſſe religionem, ſi culturæ modus conſilio diuino, prout expedit hominum ſaluti, variatur.

Quæſtio. *†decerpta* ITem alia propoſuerunt, quæ dicerent de Porphyrio contra Chriſtianos, tanquam validiora decreta †. Si Chriſtus ſe, inquiunt, ſalutis viam dicit, gratiam & veritatem, in ſéque ſolo ponit animis ſibi credentibus reditum, quid egerunt tot ſeculorum homines ante Chriſtum? Vt dimittam, inquit, tempora ante Latium regnatum, ab ipſo Latio quaſi principium humani nominis ſumamus: In ipſo Latio ante Albam dij culti ſunt: in Alba æquè religiones ritúſq; valuére templorum. Non paucioribus ſeculis ipſa Roma, longo ſeculorum tractu, ſine Chriſtiana lege fuit. Quid, inquit, actũ de tam innumeris animis, qui omnino in culpa nulla ſunt, ſiquidem is cui credi poſſet, nondum aduentum ſuum hominibus commodarat? Orbis quoq; cum ipſa Roma in ritibus templorum caluit. Quare, inquit, ſaluator, qui dictus eſt, ſeſe tot ſeculis ſubduxit? Sed ne, inquit, dicant, lege Iudaica vetere hominum curatum genus, longo pòſt tempore lex Iudæorum apparuit ac viguit anguſta Syriæ regione, poſtea verò prorepſit etiam in fines Italos, ſed poſt Cæſarem Caium, aut certè ipſo imperante. Quid igitur actum de Romanis animabus vel Latinis, quæ gratia nondum aduenientis Chriſti viduatæ ſunt, vſque in Cæſarum tempus?

Reſpõſio. Huic propoſitioni reſpondetur, vt primo ipſi dicant, vtrum profuer

profuerint hominibus deorum ſuorum ſacra, quæ conſtat certis tẽporibus inſtituta. Quæ ſi negant aliquid profuiſſe ad animarum ſalutem, nobiſcũ ea deſtruunt, & eſſe inania cõfitẽtur. Nos quidẽ etiã pernicioſa monſtramus, ſed paruum non eſt vt ipſi interim prius inania fateantur. Si verò ea defendunt, & ſapienter atque vtiliter aſſerunt inſtituta, quæro quid actum ſit de iis qui antequã hęc inſtituta eſſent, morte obierũt, hac enim vtique ſalute atq; vtilitate fraudati ſunt. Si autẽ potuerũt alio modo purgari, cur nõ idem modus perſeuerauit in poſteros? Quid opus erat inſtituere nouitias conſecrationes, quæ antiquitus nõ fuerũt? Hic ſi dicũt deos quidẽ ipſos ſemper fuiſſe & ad liberandos cultores ſuos pariter vbiq; valuiſſe, ſed pro varietate rerũ temporaliũ ac terrenarũ, quæ ſcirent certis tẽporibus lociſque cõgruere, in his aliàs atque aliàs, alibi atq; alibi, aliter atq; aliter ſibi voluiſſe ſeruiri, cur hãc quęſtionẽ Chriſtianæ religioni ingerũt, in qua nobis ipſi pro diis ſuis aut reſpõdere nõ poſſunt, aut ſi poſſunt in eoipſo ſibi etiã pro noſtra religione reſpondeant: Ita nihil intereſſe pro diuerſa tẽporum locorúmque cõgruẽtia, quàm diuerſis ſacramentis colatur, ſi quod colitur ſanctũ eſt: ſicut nihil intereſt pro diuerſa linguarum auditorúmque cõgruentia, quàm diuerſis ſonis dicatur, ſi quod dicitur verũ eſt: dum hoc ſanè interſit, quod linguę ſonos quibus inter ſe ſua ſenſa cõmunicẽt, etiã homines pacto quodam ſocietatis ſibi inſtituere poſſunt. Quibus autẽ ſacris diuinitati cõgruerent, voluntatẽ Dei ſequuti ſunt, qui rectè ſapuerunt. Quæ omnino nunquã defuit ad ſalutẽ iuſtitiæ pietatíq; mortaliũ, & ſi qua in aliis atq; aliis populis, vna eadémque religione ſociatis varie celebrãtur, quatenus fiat plurimũ refert quo & humana exhortetur vel toleretur infirmitas, & diuina nõ oppugnetur autoritas. Quãobrẽ cùm Chriſtũ dicamus verbum Dei, per quod facta ſunt omnia, & ideo filiũ, quia verbum nec verbũ dictum, atq; tranſactũ, ſed apud incõmutabilẽ patrem incommutabile ipſum atque incommutabiliter manẽs, ſub cuius regimine vniuerſa creatura ſpiritalis & corporalis, pro congruentia temporũ locorúmque adminiſtratur, cuius moderandæ & gubernandæ, quid, quãdo & vbi, circa eam fieri oporteat, ſapiẽtia & ſcientia, penes ipſum eſt. Profectò & antequam propagaret Hebræorum gentẽ, per quam ſui aduentus manifeſtationẽ cõgruis ſacramentis præfiguraret, & ipſis temporibus Iſraelitici regni, & deinde cum ſe in carne de virgine

Iugulat illos ſuo gladio.

accep

accepta mortalibus mortaliter monstrauit,& deinceps vsque nunc,cùm implet omnia quæ per Prophetas antè prædixit,& abhinc vsque in finem seculi,quo sanctos ab impiis diremptu-rus est,& sua cuiq; retributurus,idem ipse est filius Dei, patri coæternus,& incommutabilis sapientia, per quam creata est vniuersa natura,& cuius participatione omnis rationalis ani-ma fit beata.Itaq; ab exordio generis humani,quicũq; in eum crediderũt,eúmq; vtcunq; intellexerũt,& secundũ eius præce-pta piè & iustè vixerũt,quãdolibet & vbilibet fuerint,per eum proculdubiò salui facti sunt.Sicut enim nos in eũ credimus & apud patrẽ manentẽ,& qui in carne iam venerit:sic credebant in eũ antiqui,& apud patrẽ manentẽ,& in carne venturũ.Nec quia pro temporũ varietate nũc factũ annuntiatur, quod tunc futurum prænuntiabatur,ideo fides ipsa variata,vel salus ipsa diuersa est.Nec quia vna eadémq; res, aliis atq; aliis sacris & sacramentis vel prædicatur aut prophetatur, ideo alias atque alias res,vel alias atq; alias salutes oportet intelligi.Quid au-tem quando fiat quod ad vnã eandémq; fideliũ & piorum libe rationem pertineat,consilium Deo tribuamus,nobis obedien-tiam teneamus. Proinde aliis tunc nominibus & signis, aliis autẽ nũc,& prius occultius,posteà manifestius, & prius à pau-cioribus,posteà à pluribus,vna tamen eadémq; religio vera si-gnificatur & obseruatur. Nec nos eis obiicimus, quod aliter Numa Pompilius deos colendos Romanis instituit,atq; aliter ab eis vel Italis anteà colebãtur,nec quod Pythagoreis tẽpori-bus illa Philosophia celebrata est, quæ anteà vel omnino non erat,vel in paucissimis eadẽ sentientibus,nõ tamen eodẽ ritu viuentibus fortasse latitabat:sed vtrum illi dij veri aut colẽdi sint,& vtrũ illa Philosophia animarũ saluti aliquid prosit,hoc cum eis ágimus,hoc in quæstionẽ vocamus,hoc disputãdo con uellimus.Desinant igitur obiicere nobis,quod omni sectæ, & omni nomini religionis obiici potest.Cùm enim non fortuito labi,sed diuina prouidentia tempora ordinari fateantur, quid cuique tempori aptum & opportunum sit, humanũ consilium prætergreditur,& illinc dispergitur,vnde ipsa prouidentia re-bus consulit. Si enim dixerint propterea nõ semper nec vbiq; fuisse Pythagoricã disciplinam, quia Pythagoras homo fuit, neque hoc in potestate habere potuit: nũquid hoc etiam dice-re possunt,eoipso tempore quando fuit, & in his terrarum lo-cis vbi illa Philosophia viguit, omnes qui eum audire potue-

Consilium Dei.

runt

runt, etiam credere ſectaríque eum voluiſſe? Ac per hoc magis ſi tantæ poteſtatis fuiſſet Pythagoras, & vbi vellet, & quando vellet, ſua dogmata prædicaret: & ſi haberet etiã cum ea poteſtate ſummã rerum præſcientiam, nuſquam & nunquam appareret, niſi vbi & quãdo ſibi homines credituros eſſe prænoſceret. Proinde cùm Chriſto non obiiciant, quod eius doctrinã non omnes ſequuntur: ſentiunt enim & ipſi, nequaquã hoc rectè obiici poſſe, vel Philoſophorum ſapientiæ vel etiã numini deorum ſuorum: quid reſpondebunt ſi excepta illa altitudine ſapientiæ & ſcientiæ Dei, vbi fortaſsis aliud diuinũ conſilium longè ſecretius latet, ſine præiudicio etiã aliarũ fortè cauſarũ, quæ à prudentibus inueſtigari queunt, hoc ſolum eis breuitatis gratia, in huius quæſtionis diſputatione dicamus, tunc voluiſſe hominibus apparere Chriſtũ, & apud eos prædicari doctrinã ſuã, quãdo ſciebat & vbi ſciebat eſſe qui in eum fuerant credituri? His enim tẽporibus & his locis, quibus Euãgelium eius non eſt prædicatũ, tales omnes in eius prædicatione futuros eſſe præſciebat, quales non quidẽ omnes, ſed tamen multi in eius corporali præſentia fuerunt, qui in eum nec ſuſcitatis ab eo mortuis credere voluerunt: quales etiã nunc multos videmus, cum tanta manifeſtatione de illo cõpleãtur præconia Prophetarũ, nolle adhuc credere, & malle humana aſtutia reſiſtere, quàm tam claræ atq; perſpicuæ támque ſublimi & ſublimiter diffamatę diuinæ credere † autoritati. Quãdiu paruus & infirmus eſt intellectus hominis, diuinæ debet credere † veritati. Quid ergo mirum ſi tam infidelibus plenum orbẽ terrarum Chriſtus prioribus ſeculis nouerat, vt eis apparere, vel prædicari merito nollet, quos nec verbis nec miraculis ſuis credituros eſſe præſciebat? Neque enim incredibile eſt tales fuiſſe tũc omnes, quales ab eius aduẽtu vſq; ad hoc tẽpus, tam multos fuiſſe & eſſe miramur: & tamen ab initio generis humani, aliàs occultius, aliàs euidentius, ſicut cõgruere temporibus diuinitus viſum eſt, nec prophetari deſtitit, nec qui in eũ crederẽt defuerũt, ab Adã vſq; ad Moyſem, & in ipſo populo Iſraël, qui ſpeciali quodã myſterio gens prophetica fuit, & in aliis gentibus antequam veniſſet in carne. Cùm enim nõnulli cõmemorantur in ſanctis Hebraicis libris, iã ex tẽpore Abrahæ, nec de ſtirpe carnis eius, nec ex populo Iſraël, nec ex aduẽtitia ſocietate in populo Iſraël, qui tamẽ huius ſacramẽti participes fuerũt, cur nõ credamus etiã in cæteris hac atque illac

gent

† † Al. cedere

gentibus, aliàs alios fuisse, quamuis eos cõmemoratos in eisdem autoritatibus nõ legamus? Ita salus religionis huius, per quam solam veram salus vera veracitérque promittitur, nulli vnquã defuit q dignus fuit, & cui defuit dignus nõ fuit: Et ab exordio propagationis humanę, vsq; in finẽ, quibusdã ad præmium, quibusdã ad iudiciũ prædicatur. Ac per hoc & quibus omnino annuntiata nõ est nõ crediturı præsciebantur, & quibus non credituris tamen annũtiata est, in illorũ exemplo demonstrantur. Quibus autẽ credituris annuntiatur, hi regno cælorum & sanctorum angelorum societati præparantur.

Quæstionem tertiam soluens docet, immolationem pecudum, & incendium thuris non reprehensum in Iudæis, quoniam hæc vero Deo immolabantur. Latriam nec hominibus pijs, nec angelis bonis exhibendam, multò minus saxis ac dæmonibus. Denique non ideo religionem apud Christianos aliam esse quàm fuit apud Iudæos aut pios ante legem, quod ritus sacrificiorum sunt nouati.

Quæstio. IAm videamus eam quæ sequitur quæstionem. Accusant, inquit, ritus sacrorum, hostias, thura, & cætera quæ templorum cultus exercuit, cùm idem cultus ab ipsis, inquit, vel à Deo quem colunt exorsus est temporibus priscis, cùm induci- *Responsio.* tur Deus primitus eguisse. Huic respondetur: quoniam ex illo scripturarum nostrarum loco hæc quæstio proposita agnosci- *Gen. 4.* tur, vbi scriptum est, Cain ex fructibus terræ, Abel autem ex primitiuis ouium obtulisse munus Deo, Hinc potius esse intelligendum quàm sit res antiqua sacrificium, quod non nisi vni Deo vero offerri oportere, veraces & sacræ literæ monent, non quòd illo egeat Deus, cùm in eisdem ipsis literis apertissimè *Psal. 15.* sit scriptum: Dixi domino, Deus meus es tu, quoniã bonorum meorum non eges: sed quòd etiam in his, vel acceptandis vel reprobandis vel percipiendis, non nisi hominibus consulat. Nobis enim prodest colere Deum, non ipsi Deo. Cùm ergo inspirat & docet quomodo colendus sit, non solum sua nulla indigentia facit, sed nostra maxima vtilitate. Significatiua sunt autem omnia talia sacrificia, & quarundam rerum similitudines, quibus admoneri nos oporteat ad eaipsa quorum similitudines sunt, siue scrutanda, siue noscenda, siue recolenda. De *10. de Ciuita. Dei, ca. 19. & 20.* qua re quantum satis est disserenda, nõ breuis sermo flagitandus est, quo nunc respondere nobis propositum non est, præsertim quia in aliis opusculis nostris, de hac re multa iam diximus. Et qui ante nos Dei eloquia tractauerunt, de similitudinibus

nibus ſacrificiorum veteris teſtamenti, tanquam vmbris figuríſque futurorũ copioſè loquuti ſunt. Hoc ſanè nec in iſta breuitate prætereundum eſt, quod templũ, ſacerdotẽ, ſacrificiũ, & alia quæcunq; ad hæc pertinẽtia, niſi vni vero Deo deberi noſſent dij falſi, hoc eſt dæmones, qui ſunt præuaricatores angeli, nunquã hæc ſibi à cultoribus ſuis quos decipiunt expetiſſent. Verum hæc cùm exhibẽtur Deo, ſecundũ eius inſpirationem atque doctrinam, vera religio eſt: cum autẽ dæmonibus ſecundum eorum impiam ſuperbiã noxia ſuperſtitio. Quapropter qui Chriſtianas literas vtriuſq; teſtamẽti ſciũt, nõ hoc culpant in ſacrilegis ritibus Paganorũ, quod conſtruant templa, & inſtituant ſacerdotia, & faciant ſacrificia, ſed quòd hæc idolis & dæmoniis exhibeãt. Et idola quidẽ omni ſenſu carere, quis dubitet? Verũtamen cum his locantur ſedibus, honorabili ſublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attẽdantur, ipſa ſimilitudine animatorũ membrorũ atq; ſenſuũ, quãuis inſenſata & exanima afficiunt infirmos animos, vt viuere ac ſpirare videantur, accedente præſertim veneratione multitudinis, qua tantus eis cultus Dei impenditur. Quibus morbidis & peſtilentioſis affectibus medetur ſcriptura diuina, quæ rem quidẽ notã, ſed tamẽ ſalubri remedio admonitionis inculcat, dicẽs: Oculos habent & non vident, aures habent & non audiunt, & cætera talia. Hæc enim verba quo magis aperta & populariter vera ſunt, eo magis incutiunt ſalubrem pudorẽ illis, qui cum talibus ſimulacris diuinũ cum timore cultũ exhibẽt, eáq; viuentibus ſimilia venerãtes, adorãtéſq; cõtuentur, eíſq; velut præſentibus preces allegãt, victimas immolãt, vota perſoluũt, ſic afficiũtur omnino vt ea ſenſu carentia putare non audeant. Ne arbitrentur autem iſti hoc ſolum noſtros libros velle ſonare, quod huiuſcemodi affectus humano cordi ex idolis innaſcitur, apertiſsimè ſcriptũ eſt: quoniam omnes dij Gentiũ dæmonia. Vnde & Apoſtolica diſciplina non ſolum dicit, quod apud Ioannem legitur, Fratres cauete à ſimulacris, verũetiam quod apud Paulum, Quid ergo? Dico quod idolis immolatum ſit aliquid, aut idolum eſt aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmoniis & non Deo immolant: nolo autẽ vos ſocios fieri dæmoniorũ. Vnde ſatis intelligi poteſt, non tam ipſam immolationem (nam vero Deo priſci ſancti immolauerunt) ſed quod diis falſis & impiis dæmoniis immolatur, reprehẽdi à vera religione, in ſuperſtitionibus gẽtiũ. Sicut enim veritas hortatur hom

Pſal. 113.

Pſal. 95.

homines fieri ſocios ſanctorũ angelorum, ita ſeducit impietas ad ſocietatem dæmoniorũ, cui præparatur ignis æternus, ſicut regnum æternũ ſocietati ſanctorũ. Neq; illinc excuſant impij ſua ſacrilega ſacra & ſimulachra, quod eleganter interpretantur quid quæq; ſignificent. Omnis quippe illa interpretatio ad creaturã refertur, nõ ad creatorẽ, cui vni debetur ſeruitus religionis, illa quæ vno nomine. Latria Græcè appellatur. Nec nos dicimus terrã, maria, cælum, ſolem, lunam, ſtellas, & quaſdam non in promptu ſitas cęleſtes poteſtates eſſe dęmonia: ſed cum omnis creatura partim corporalis ſit, partim verò incorporalis, quã etiam ſpiritalem vocamus, manifeſtũ eſt: id quod à nobis piè ac religioſe fit, à voluntate animi proficiſci, quæ creatura ſpiritalis eſt, & omni corporali præponenda. Vnde colligitur corporali creaturæ non eſſe ſacrificandũ. Reſtat ſpiritalis, quæ vel pia, vel impia eſt. Pia ſcilicet in hominibus & angelis iuſtis & Deo rite ſeruientibus, impia verò in hominibus & angelis iniquis, quos etiã dæmones dicimus. Ac per hoc nec ſpiritali, quãuis iuſtæ creaturæ ſacrificandũ eſt. Quoniam quanto magis pia eſt & ſubdita Deo, tãto minus ſe tali honore dignatur, quẽ ſcit non deberi niſi Deo. Quãto ergo pernicioſius eſt ſacrificare dæmoniis, hoc eſt iniquæ ſpiritali creaturæ, quæ in hoc proximo & caliginoſo cælo inhabitans, tanquam in aëreo carcere ſuo prędeſtinata eſt ſupplicio ſempiterno? Quãobrem etiam, cùm ſe homines ſuperioribus cæleſtibus poteſtatibus, quæ non ſunt dæmonia, ſacrificare dicũt, & ſolius nominis intereſſe arbitrãtur, quod illi deos, nos eos angelos appellamus, non ſe opponunt eis ludificãdis multiplici fallacia, niſi dæmones qui errore delectantur & quodãmodo paſcuntur humano, quoniã ſancti angeli nõ approbãt ſacrificiũ, niſi quod ex doctrina veræ ſapientiæ veræque religionis offertur vni vero Deo, cui ſancta ſocietate deſeruiunt. Proinde ſicut impia ſuperbia, ſiue hominũ, ſiue dæmonũ, ſibi hos diuinos honores exhiberi vel iubet vel cupit, ita pia humilitas vel hominũ vel angelorũ ſanctorũ, hæc ſibi oblata recuſauit, & cui deberetur oſtendit. Cuius rei manifeſtiſsima in ſacris literis noſtris exẽpla monſtrantur. Diſpertita autẽ diuinis eloquiis ſacrificia pro tẽporũ congruẽtia, vt alia fierent ante manifeſtationẽ noui teſtamenti, quod ex ipſa vera & in vnius ſacerdotis victima, hoc eſt effuſo Chriſti ſanguine miniſtratur, & aliud nũc quod huic manifeſtationi eſt congruũ, qui iam declarato nomine Chriſtiani appel

λατρεία.

appellamur offeramus, non ſolùm Euangelicis, verumetiam propheticis literis demonſtratur. Mutatio quippe non Dei, non ipſius religionis, ſed ſacrificiorũ & ſacramentorũ impudenter nunc videretur prædicata, niſi fuiſſet antè prædicta. Quemadmodum enim vnus idémque homo, ſi Deo mane aliud offerat, aliud veſpere, pro congruẽtia diurni temporis, non Deum mutat, non religionem, ſicut nec ſalutem, qui alio modo mane, alio veſpere ſalutat. Ita [in] vniuerſo tractu ſeculorum, cum aliud oblatum eſt ab antiquis ſanctis, aliud ab eis qui nũc ſunt offertur, non humana præſumptione, ſed autoritate diuina temporibus congrua ſacra myſteria celebrantur, non Deus aut religio commutatur.

Quæſtionem quartam ſoluens oſtendit quo modo perpendenda peccatorum & æternæ pœnæ proportio, quódque iuſtè Deus pro temporarijs delictis reddit æterna ſupplicia.

IAm nunc deinde videamus, quale ſit quod de menſura peccati atque ſupplicij propoſuit, ſic Euangelio calumniatus. *Quæſtio.* Minatur, inquit, Chriſtus ſibi non credentibus æterna ſupplicia. Et alibi ait: In qua menſura menſi fueritis [in ea] remetietur vobis. *Matt. 7.* Satis, inquit, ridiculè atq; contrarié. Nam ſi ad menſuram redditurus eſt pœnam, & omnis menſura circumſcripta eſt fine temporis, quid ſibi volunt minę infiniti ſupplicij? Iſtam quæſtionem à qualicunque philoſopho eſſe obiectam atq; propoſitam difficile eſt credere. *Solutio.* Quippe qui ait, omnis menſura circumſcribitur tempore, quaſi non ſoleat niſi temporum eſſe menſura, ſicut horarum, & dierum, & annorum. Vel ſicut dicimus breuem ſyllabam ſimplum habere tẽporis, ad ſyllabam longã. Puto enim modios, & rabones, vrnas & amphoras, non temporum eſſe menſuras. *Rabo.* Quo modo ergo omnis mẽſura circumſcribitur tempore? Nónne ipſi dicunt, ſolem iſtum ſempiternum eſſe, qui tamen quantus ſit ad terram, mẽſuris geometricis perſcrutari audent & renuntiare? Quod ſiue poſsint, ſiue non poſsint, conſtat eum tamen propriã ſui orbis habere menſuram. Quia & ſi comprehendunt quantus ſit, menſuram eius comprehendunt, & ſi hoc non aſſequuntur, mẽſuram eius vtiq; non comprehẽdunt, nec ideo nulla eſt, quia homines eam noſſe non poſſunt. Poteſt igitur aliquid & ſempiternum eſſe, & certam ſui modi habere menſurã. Secundum ipſos enim de ſolis æternitate loquutus ſum, vt ſua ſententia conuincantur atque concedant eſſe poſſe aliquid cum mẽſura ſempiternum. Ac ſic

non ideo putent non esse credendum de supplicio sempiterno, quod minatus est Christus, quia idē dixit, In qua mēsura mensi fueritis, remetietur vobis. Si enim dixisset, quod mensi fueritis, hoc metietur vobis, etiā sic non omnino ad eandem rem ex omni parte necesse esset referre sentētiam. Possumus enim rectè dicere, quod plantaueris, hoc decerpes, quāuis nemo plantet pomum sed lignū, decerpit autem pomum magis quàm lignum. sed illud dicimus secundū arboris genus, quia nō ficum plantat, vnde nucē decerpat. Ita dici posset, quod feceris patieris, non vt si stuprum fecerit, stuprū patiatur, sed quod peccato isto fecit legi, hoc ei lex faciat, id est, quia legē talia prohibentem de sua vita abstulit, auferat eum etiā ipsa lex de hominum vita, quam regit. Item si dixisset, quantū mensi fueritis, tantum remetietur vobis, nec sic esset consequēs, vt omnimodo æquales peccatis pœnas intelligere deberemus. Neque enim æqualia sunt, verbi gratia, triticum & hordeū. Et profectò dici posset, quantū mēsi fueritis, tantū remetietur vobis, hoc est, quantum tritici tantum hordei. Quod si de doloribus ageretur atq; diceretur, quātum dolorē ingesseritis, tantus ingeretur vobis, fieri posset, vt tantus dolor esset, quāuis tēpore diuturnior, hoc est, mora maior, vi par. Neq; enim si de duabus lucernis dicamus, tantum ignis iste caluit quantū ille, ideo falsum erit, quia vna earum fortè citius extincta est. Non itaq; si aliquid secundum aliud tantum est, secundū aliud non est tantum, quia non omnino† tantum est, ideo falsus est modus in quo tantum est. Cùm verò dixerit, In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, qúmq; manifestū sit, aliud esse mensuram in qua metitur aliquid, aliud ipsam rem quę metitur, iam fieri potest, vt in qua mēsura homines mensi essent, verbi gratia, modium tritici, in ea illis metiantur milia modiorū, vt & tam multū interesset in quantitate frumenti, & nihil in mensura: vt taceam de ipsarum rerū diuersitate, quia non solùm fieri potest, vt in qua mensura quis mensus fuerit hordeum, in ea illi metiatur triticum, sed qua mensus fuerit frumentum, in ea illi metiatur aurum, & frumenti sit vnus modius, auri quamplurimi. Ita cum sine comparatione rerū ipsarum, & genus & quantitas differat, dici tamen rectissimè potest, In qua mensura mensus est, in ea illi metitum * est. Vnde autem hoc dixerit Christus, paulò superius satis elucet. Nolite, inquit, iudicare vt non iudicemini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Nunquid si iniquo

† omni modo.

Matt. 7.

* aliàs mēsum.

iniquo iudicio iudicabunt, iniquo iudicabuntur? Abſit. Nulla quippe iniquitas apud Deum. Sed ita dictum eſt, in quo iudicio iudicaueritis, in eo iudicabimini, tanquã diceretur, In qua voluntate benefeceritis, in ipſa liberamini, vel in qua voluntate malefeceritis, in ipſa puniemini. Velut ſi quiſpiam ad turpem concupiſcentiam oculis vtens excæcari iuberetur, rectè vtique audiret, In quibus oculis peccaſti, in eis ſupplicium meruiſti. Iudicio enim quiſque animi ſui, ſeu bono ſeu malo vtitur, vel ad benefaciendum, vel ad peccandum. Vnde non iniquum eſt, vt in quo iudicat, in eo iudicetur, Hoc eſt vt in ipſo animi ſui iudicio pœnas luat, cùm ea mala patitur, quæ malè iudicantem animum conſequuntur. Alia nanque ſunt manifeſta tormenta, quæ poſt futura præparantur, etiam ipſa ex eodem malæ voluntatis cardine extracta. In ipſo autem animo, vbi appetitus voluntatis hominum eſt, humanorum menſura factorum continuò pœna ſequitur culpam, plerunq; maior nõ ſentientis cæcitate gratiore. Ideo cum dixiſſet, In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini, ſequutus adiunxit: Et qua mẽſura mẽſi fueritis metietur vobis. In voluntate quippe propria metitur bonus homo bona facta, & in ea metietur ei beatitudo. Itémq; in [mala] voluntate propria, metitur malus homo mala opera, & in ea metietur ei miſeria: quoniam ibi quiſq; bonus eſt, cum bene vult, ibi etiã malus cum male vult. Ac per hoc ibi etiam fit vel beatus vel miſer, hoc eſt, in ipſo ſuæ voluntatis affectu, quæ omniũ factorum meritorúmq; menſura eſt. Ex qualitatibus quippe voluntatum, non ex temporũ ſpaciis, ſiue rectè facta, ſiue peccata metimur. Alioquin maius peccatũ haberetur, arborem deiicere, quàm hominem occidere. Illud enim fit longa mora, ictibus multis, hoc vno ictu breuiſsimo tempore: pro quo tamen exigui temporis tam grãdi peccato, ſi perpetua deportatione homo puniretur, etiam mitius cum illo actũ, quàm dignus fuerat diceretur, quamuis in ſpacio temporali longitudo pœnę, cum breuitate facinoris nullo modo ſit comparanda. Quid ergo contrarium eſt, ſi erunt pariter longa, vel etiam pariter æterna ſupplicia, ſed aliis alia mitiora vel acriora: vt quibus tempus æquale eſt, non ſit æqualis aſperitas, propter menſuram etiam peccatorum, non in productione temporum, ſed in voluntate peccantium? Voluntas quippe ipſa punitur, ſiue animi ſupplicio, ſiue corporis, vt quæ delectatur in peccatis, ipſa plectatur in pœnis, vt & qui iudicat ſine miſericor-

dia, sine misericordia iudicetur. Et in hac quippe sententia, ad hoc solùm eadem mensura est, vt quod non præstitit, non ei prestetur. Atque ita quod ipsa iudicatur æternum erit, quanuis quod iudicauit, æternum esse nequiuerit. In eadem igitur mensura, quanuis non æternorum malefactorum, æterna supplicia remetiuntur, vt quia eternam voluit haberi peccati perfruitionem, æternam vindictæ inueniat seueritatem. Non autem sinit proposita breuitas responsionis meæ, vt colligam omnia, vel certè quamplurima, quæ de peccatis, & de peccatorum pœnis, sancti libri habent, atq; ex his vnã eruam sine vlla ambiguitate sentẽtiam, si tamen id valeã viribus mentis etiam si congruum nanciscar otium. Nunc tamen arbitror satis esse monstratũ, non esse contrariũ æternitati suppliciorum, quòd in eadem mensura redduntur, in qua peccata commissa sunt.

Quæstionem quintam soluens docet à Salomone fieri mentionem filij Dei.

Quæstio. POst hanc quæstionem, qui eas ex Porphyrio proposuit, hoc adiunxit. Sanè etiam de illo, inquit, me dignaberis instruere, si verè dixit Salomon: Filium Deus non habet. *Solutio.* Citò respondetur, Non solùm hoc non dixit, verumetiam dixit, quòd Deus habeat filium: Apud eum enim sapientia loquens, ait: Ante omnes colles genuit me. Et quid est Christus, nisi Dei sapientia? Item quodam loco Prouerbiorum Deus, inquit, docuit me sapientiam, & scientiam sanctorum cognoui. Quis ascendit in cælum & descendit? Quis collegit ventos in sinum: Quis conuertit aquam in vestimento? Quis tenuit fines terrę? Quod nomen est ei, aut quod nomen est filij eius? Horum duorum quæ in extremo cõmemoraui, vnum retulit ad patrem, id est, quod nomen est ei, propter quod dixerat, Deus docuit me sapiẽtiam. Et alterum euidenter ad filium, cum ait, aut quod nomen est filij eius, propter cætera quæ de filio magis intelliguntur, hoc est, quis ascendit in cælum & descendit. Quod Paulus ita commemorat. Qui descendit, ipse est, & qui ascendit super omnes cælos. Quis collegit ventos in sinum, id est, animas credentium in occultum atque secretum, Quibus dicitur: Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quis conuertit aquam in vestimento, vt dici posset, Quotquot in Christum baptizati estis, Christum induistis. Quis tenuit fines terræ, qui dixit discipulis suis: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa, & Samaria, & vsq; in fines terræ.

Prou. 8. Prou. 30. Ephes. 4. Coloss. 3. Galat. 3. Act. 1.

Quæst

Quæstionem sextam dissoluens, ostendit miracula sacris prodita scripturis aut credenda omnia, aut negligenda omnia, aperiens allegoriam de Iona à ceto absorpto, de hedera, & verme matutino, Deum factis loqui, postremò in ijs quæ Christus interpretatus est, non esse liberam hominum diuinationem.

Postrema quæstio proposita est de Iona, nec ipsa quasi ex Porphyrio, sed tanquam ex irrisione Paganorum. Sic enim posita est, Deinde quid sentire, inquit, debemus de Iona, qui dicitur in ventre ceti triduo fuisse, quod ἀπίθανον † est & incredibile, transuoratum cum veste hominem, fuisse in corde piscis. Aut si figura est, hanc dignaberis pandere. Deinde quid sibi etiam illud vult, supra euomitum Ionam cucurbitam natam, quid causæ fuit vt hæc nasceretur. Hoc enim genus quæstionis, multo cachinno à Paganis grauiter irrisum animaduerti. Ad hoc respondetur, quod aut omnia diuina miracula credenda non sint, aut hoc cur non credatur causa nulla sit. In ipsum autem Christum, quod tertio die resurrexerit non crederemus, si fides Christianorum cachinnum metueret Paganorum. Cùm autem hinc quæstionem non proposuerit amicus noster, vtrum credendum sit vel Lazarum resuscitatum esse quarto die, vel ipsum Christum tertio die resurrexisse, multū miror hoc quod factum est de Iona, eum pro incredibili posuisse, nisi fortè facilius putat mortuum de sepulchro resuscitari, quàm viuum in tam vasto vētre belluæ potuisse reseruari. Vt enim omittam commemorare, quanta magnitudo belluarum marinarum, ab eis qui experti sunt indicetur, venter quem costæ illæ muniebant, quæ Carthagine in publico fixæ populo notæ sunt, quot homines in spacio suo capere posset? quis non conijciat, quanto hiatu patebat os illud, quod velut ianua speluncæ illius fuit: nisi fortè vt posuit, vestis esset impedimento, ne Ionas deuorari posset illæsus: quasi per angusta sese coactauerit, qui per abruptum aëris præcipitatus, sic exceptus est, vt prius reciperetur ventre bestię, quàm dente laceraretur. Quanquam scriptura neq; nudum, neq; vestitum in illud antrum deiectum esse dixerit, vt possit intelligi illuc etiam nudus irruisse, si fortè opus erat tanquam ouo corium, ita illi vestem detrahi, quo facilius sorberetur. Sic enim sunt homines de prophetæ huius veste soliciti, quasi aut per fenestrā paruam repsisse, aut in balneas intrasse dicatur, quo etiā si necesse esset intrare vestitum, vix molestum esset, non tamen mirum. Sed habēt reuera quod

Quæstio.

† al. satis aptum nō est.

Solutio.

Costæ ceti.

non credant in diuino miraculo, vaporem vētris quo cibi madescunt potuisse ita temperari, vt vitam hominis conseruaret, Quanto incredibilius ergo proponerēt tres illos viros, ab impio rege in caminū missos, deambulasse in medio ignis illęsos? Quapropter si nulla isti diuina miracula volunt credere, alia disputatione refellendi sunt. Neq; enim debent vnum aliquid tanquam incredibile proponere, & in quæstionem vocare, sed omnia quæ vel talia, vel etiā mirabiliora narrantur, Et tamen si hoc quod de Iona scriptū est, Apuleius Madaurēsis, vel Apollonius Tyaneus fecisse diceretur, quorum multa mira, nullo fideli autore iactitant, quamuis & dæmones nonnulla faciant [sanctis] angelis similia, non veritate, sed specie, non sapiētia, sed planè fallacia, Tamē si de istis vt dixi, quos magos vel philosophos laudabiliter nominant, tale aliquid narraretur, non iam in buccis craparet risus, sed typhus. Ita rideant scripturas nostras quantum possunt rideant, dum per singulos dies rariores pauciorésq; se videant, vel moriendo, vel credēdo, dum implentur omnia quæ prædixerūt, qui hos contra veritatem inaniter pugnaturos, vanè latraturos, paulatim defecturos, tanto ante riserunt, nobisq; posteris suis, nō solùm ea legēda dimiserunt, verum experienda promiserunt. Non sanè absurde, neq; importune requiritur, quid ista significent, vt cùm hoc expositum fuerit, nō tantum gesta, sed etiam propter aliquam significationem conscripta esse credantur. Prius ergo non dubitet, Ionam prophetam in aluo ingenti marinæ beluæ triduo fuisse, qui vult scrutari, cur nam hoc factum sit, Non enim frustra factum est, sed tamen factum est. Si enim mouent ad fidem quę figurate tantū dicta non facta sunt, quanto magis mouere debent, quæ figurate non tantum dicta, sed facta sunt? Nam sicut humana cōsuetudo verbis, ita diuina potentia etiam factis loquitur. Et sicut sermoni humano, verba noua, vel minus vsitata, moderate ac decenter aspersa, splendorem addunt, ita in factis mirabilibus congruenter aliquid significantibus, quodam modo luculentior est diuina eloquentia. Proinde quid figurauerit, quod prophetam belua illa deuoratum, tertio die viuum reddidit cur à nobis quæritur cum hoc Christus exponat? Generatio, inquit, praua & adultera signum quærit, & signū non dabitur ei nisi signum Ionę prophetę. Sicut enim Ionas fuit in vētre ceti, tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. De ipso autem

Apuleius Apollonius.

τῦφος.

Deus facto loquitur.

Matt. 12

De quæstionibus Euangelij libro 1. cap. 8.

tem triduo mortis domini noſtri Ieſu Chriſti,quo modo ratio reddatur,cùm à parte totũ intelligitur,in die primo & nouiſsimo,vt toti tres dies idem cum ſuis noctibus computẽtur, longum eſt diſſerere, & in aliis ſermonibus iam ſæpiſsime dictũ eſt. Sicut ergo Ionas ex naui in aluũ ceti, ita Chriſtus ex ligno in ſepulchrum, vel in mortis profundum. Et ſicut ille pro iis qui tempeſtate periclitabantur,ita Chriſtus pro iis qui in hoc ſeculo fluctuant. Et ſicut primo viſum †eſt vt prædicaretur Niniuitis à Iona,ſed nõ ad eos peruenit prophetia Ionæ,niſi poſteaquam eum cetus euomuit:ita prophetia præmiſſa eſt ad gentes,ſed niſi poſt reſurrectionem Chriſti non peruenit ad gẽtes. Iam verò quod tabernaculum ſibi conſtituit,& conſedit ex aduerſo ciuitatis Niniue,quid ei futurum eſſet expectãs,alterius ſignificationis perſonã propheta geſtabat. Præfigurabat enim carnalem populum Iſraël. Nam huic erat & triſtitia de ſalute Niniuitarum,hoc eſt de redemptione & liberatione gentium. Vnde venit Chriſtus vocare, non iuſtos ſed peccatores in pœnitẽtiam. Vmbraculum ergo cucurbitæ ſuper caput eius, promiſsiones erant veteris teſtamẽti, vel ipſa iam munera,in quibus erat vtiq;,ſicut dicit Apoſtolus,vmbra futurorũ,tanquã ab æſtu temporalium malorum in terra promiſsionis defenſaculum præbens. Vermis autem matutinis quo rodente cucurbita exaruit,idẽ ipſe rurſus Chriſtus occurrit,ex cuius ore Euangelio diffamato, cuncta illa quæ temporaliter apud Iſraëlitas velut vmbraculi †prius ſignificatione viguerunt,euacuata marceſcunt. Et cunctus †ille populus amiſſo Hieroſolymitano regno,& ſacerdotio & ſacrificio(quod totum vmbra erat futuri) in captiua diſperſione magno æſtu tribulationis aduritur ſicut Ionas,quod ſcriptum eſt à ſolis ardore,& dolet grauiter,& tamen dolori eius atq; vmbræ quam diligebat, ſalus gentiũ pœnitentiũmq; præponitur. Adhuc cachinnẽt Pagani, etiam vermem Chriſtum, & hanc interpretationem prophetici ſacramenti ſuperbiore garrulitate derideant, dum tamen & ipſos ſenſim paulatimq; conſumat. Nam de omnibus talibus Eſaias prophetat, per quem nobis dicit Deus: Audite me qui ſcitis iudicium populus meus, in quorũ corde lex mea eſt, opprobria hominum nolite metuere,& detractione eorum ne ſuperemini,nec quod vos ſpernãt magni duxeritis:ſicut enim veſtimentum ita per tempus abſumentur,& ſicut lana à tinea comedẽtur, iuſtitia autẽ mea in æternũ manet. Nos ergo agnoſcamus

Triduum Chriſti.

† *iuſſum*

Luca 5.

Coloſſ. 2.

† *vmbraculi*

† *nunc,*

Chriſtus vermis biſariã intelligitur.

vermem matutinũ, quia & in illo Psalmo cuius titulus inscribitur: Pro susceptione matutina, hoc seipse nomine appellare dignatus est. Ego, inquit, sum vermis & non homo, opprobriũ hominum & abiectio plebis. Hoc opprobrium de illis opprobriis est, quæ iubemur non metuere per Esaiam dicentẽ: Opprobria hominum nolite metuere. Ab isto verme tanquam à tinea comeduntur, qui sub eius dente Euangelico, per singulos dies paucitate sua deficiendo minorantur. Nos hunc agnoscamus, & pro salute diuina, humana opprobria sufferamus. Vermis est propter humilitatẽ carnis, fortassis etiam propter virginis partum. Nam hoc animal plerunq; de carne, vel de quacunq; re terrena, sine vllo concubitu nascitur. Matutinus est, quia diluculo resurrexit. Poterat vtiq; illa cucurbita & sine vllo vermiculo arescere. Postremo si habebat Deus adhuc † vermem necessarium, quid opus erat addere matutinũ, nisi vt ille vermis agnosceretur, qui cãtat pro susceptione matutina: Ego autem sum vermis & nõ homo? Quid ista prophetia, iam ipso rerum affectu & adimpletione lucidius? Si irrisus est vermis iste cùm pẽderet in cruce, sicut in eodem Psalmo scriptum est: Loquuti sunt labiis & mouerunt caput: Sperauit in Deũ, eruat eum, saluum faciat eum, quoniã vult eum. Cùm completa sunt quæ [ibi] prædixit: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: Ipsi verò ‖ non ‖ cõsiderauerunt, & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem: quod tanta manifestatione futurũ in libro antiquo prophetatur, quanta manifestatione factum id nouo Euangelio recitatur? Sed si in hac humilitate, vt dicere cœperam, iste vermis irrisus est, nunquid adhuc irridendus est, cum ea cõpleri cernimus, quæ consequentia Psalmus ipse habet: Commemorabuntur & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ: Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gẽtium: Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Sic commemorati sunt Niniuitæ, & conuersi sunt ad dominum: hanc salutem pœnitentiæ gentiũ tanto ante præfiguratam in Iona, dolebat Israël, sicut nunc dolet vmbra nudatus & æstu sauciatus liceat sanè cuilibet quãlibet aliter, dum tamẽ secũdum regulam fidei, cætera omnia quæ de Iona propheta mysteriis operta sunt, aperire. Illud planè quod in ventre ceti triduo fuit, fas non est aliter intelligere, quàm ab ipso cælesti magistro in Euãgelio commemorauimus reuelatum

Psal. 21.

† ad hoc

rum. Propoſita expoſuimus vt potuimus. Sed ille qui propoſuit, iam ſit Chriſtianus, ne fortè cùm expectat ante librorum ſanctorum finire quæſtiones, prius finiat vitam iſtam, quàm tranſeat à morte ad vitam. Fieri †enim poteſt, quod antequam Chriſtianis ſacramẽtis imbuatur, quærit de reſurrectione mortuorum. Concedẽdum etiam fortaſsis quod de Chriſto quæſiuit, cur tanto pòſt venerit, vel ſi quæ ſunt aliæ paucæ & magnæ quæſtiones, quibus cætera inſeruiunt. Si autẽ qualis eſt illa, In qua menſura menſi fueritis, metietur vobis: vel qualis iſta de Iona, etiam omnes tales antequã ſit Chriſtianus finire cogitat, perparum cogitat vel conditionẽ humanam, vel ætatem iam ſuam. Sunt enim innumerabiles, quæ nõ ſunt finiendæ ante fidem, ne finiatur vita ſine fide. Sed planè retẽta iam fide, ad exercendam piam delectationẽ mẽtium fideliũ ſtudioſiſsimè requirẽdæ, & quod in eis eluxerit, ſine typho arrogantiæ cõmunicandum, quod autem latuerit, ſine ſalutis diſpẽdio tolerãdũ.

† Ferri

Auguſtinus Boniſacio viro militari de Cæſaris comitatu, commonſtrans illi Donatiſtarum hæreſim nihil habere commune cum Ariana, & qua moderatione per metum legum imperialium hæretici poſſunt ad Eccleſiæ ſocietatem reduci, tum de Donatiſtarum & Circuncellionum immanitate, poſtremo de peccato in ſpiritum ſanctum non remittendo. Idem argumentum tractauit epiſtola 48.

Epiſtola L.

LAudo & gratulor & admiror fili dilectiſsime Bonifaci, quod inter curas bellorum & armorum, vehemẽter deſideras ea noſſe quę Dei ſunt. Vere hinc te apparet etiã Dei ipſa virtute militari, fidei ſeruire quam habes in Chriſto. Vt ergo breuiter inſinuem dilectioni tuæ, inter Arrianorũ & Donatiſtarũ, quid interſit errorem, Arriani patris & filij & ſpiritus ſancti, diuerſas ſubſtãtias eſſe dicunt. Donatiſtæ autem non hoc dicunt, ſed vnam trinitatis ſubſtantiam confitentur. Etſi aliqui ipſorum minorẽ filium eſſe dixerunt quàm pater eſt, eiuſdẽ tamen ſubſtantiæ non negarunt. Plurimi verò in eis hoc ſe dicunt omnino credere de patre & filio & ſpiritu ſancto, quod catholica credit Eccleſia. Nec ipſa cum illis vertitur quæſtio, ſed de ſola cõmunione infeliciter litigant, & contra vnitatẽ Chriſti rebelles inimicitias peruerſitate ſui erroris exercent. Aliquando autem ſicut audimus, nonnulli ex ipſis volentes ſibi Gotthos conciliare, quãdo eos vident aliquid poſſe, dicunt hoc ſe credere, quod & illi cre-

dunt. Sed maiorum suorum autoritate vincũtur, quia nec Donatus ipse sic credidisse asseritur, de cuius parte se esse gloriãtur. Non te autẽ ista conturbẽt fili dilectissime. Hæreses enim & scandala futura prædicta sunt, vt inter inimicos erudiamur, ac sic & fides & dilectio nostra possit esse probatior. Fides vtiq; ne ab eis decipiamur, dilectio autem, vt etiam ipsis corrigẽdis quantum possumus cõsulamus, nõ solùm instãtes ne infirmis noceant, atq; vt ab errore nefario liberẽtur, sed etiã orantes pro eis, vt aperiat dñs illis sensum, & intelligant scripturas, quia in sanctis libris, vbi manifestatur dominus Christus, ibi & eius Ecclesia declaratur. Isti autem mirabili cæcitate, cùm ipsum Christum præter scripturas nesciant, eius tamen Ecclesiã non diuinarum literarum autoritate cognoscunt, sed humanarum calumniarum vanitate confingunt. Agnoscũt nobiscum Christum, in eo quod legitur: Foderũt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: Ipsi verò considerauerunt & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortẽ. & nolunt agnoscere Ecclesiã, in eo quod post paululum sequitur: Cõmemorabũtur & conuertentur ad dominũ, vniuersi fines terræ: Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium, Quoniã domini est regnum, & ipse dominabitur gẽtium. Agnoscunt nobiscũ Christum, in eo quod legitur: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: & nolunt agnoscere Ecclesiã in eo quod sequitur: Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Agnoscunt nobiscũ Christum, in eo quod ipse dominus in Euãgelio loquitur: Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die: & nolunt agnoscere Ecclesiam, in eo quod sequitur: & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionẽ peccatorũ per omnes gentes, incipiẽtibus ab Hierusalẽ. Et innumerabilia sunt testimonia librorum sanctorum, quæ in hunc librũ coarctare non debui. In quibus sicut apparet dñs Christus, siue secundũ diuinitatẽ quã æqualis est patri, qui in principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deũ, & Deus erat verbũ, siue secũdum susceptæ carnis humilitatẽ, qua verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis: sic apparet etiã eius Ecclesia, non in sola Africa, sicut isti impudentissima vanitate delirant, sed toto orbe terrarum diffusa. Testimoniis enim diuinis, lites suas præferunt, quia in causa Cæciliani quondam Ecclesiæ Carthaginensis episcopi, cui crimina obiecerũt quæ

Præter scripturas pro missæ scripturis.

Psal. 2.

Luca 24.

Ioan. 1.

2. Ret. 28.

nec

nec potuerunt probare nec poſſunt, ſe ab Eccleſia catholica, hoc eſt ab vnitate omnium gentium diuiſerunt. Quamuis & ſi vera eſſent quæ ab eis obiecta ſunt Cæciliano, & nobis poſſent aliquando monſtrari, ipſum iam mortuum anathematizaremus: ſed tamen Eccleſiam Chriſti quæ non litigioſis opinionibus fingitur, ſed diuinis atteſtationibus cõprobatur, propter quẽlibet hominem relinquere non debemus, quia bonum eſt cõfidere in domino, quàm cõfidere in homine. Neq; enim, quod ſine iniuria innocentiæ illius dixerim, ſi peccauit Cæcilianus, ideo hæreditatem ſuã perdidit Chriſtus. Facile eſt homini, ſeu vera ſeu falſa de altero homine credere, ſed ſceleratæ impudentiæ eſt propter crimina hominis, quæ orbi terrarum non poſsis oſtendere, communionẽ orbis terrarum velle damnare. Vtrum Cæcilianus à traditoribus diuinorũ codicũ fuerit ordinatus, neſcio, non vidi, ab inimicis eius audiui. Non mihi de lege Dei, nõ de præconio Prophetarum, nõ de ſanctitate Pſalmorũ, non de Apoſtolo Chriſti, nõ de Chriſti eloquio recitatur. Eccleſiã verò toto terrarum orbe diffuſam, cui non cõmunicat pars Donati, vniuerſarum ſcripturarũ teſtimonia conſona voce proclamant: In ſemine tuo benedicentur omnes gẽtes. Lex Dei dicit: Ab ortu ſolis vſq; ad occaſum ſacrificium mundũ offertur nomini meo: quoniã glorificatum eſt nomen meum in gentibus. Per Prophetam Deus dixit. Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Per Pſalmũ dominus† dixit. Fructificans & creſcens in vniuerſo mundo. Per Apoſtolũ dominus dixit. Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in tota Iudæa & in Samaria, & vſq; ad fines terræ. Filius Dei ore ſuo dixit. Cæcilianus Eccleſiæ Carthaginẽſis Epiſcopus humanis litib' accuſatur. Eccleſia Chriſti in omnibus gentibus cõſtituta diuinis vocibus cõmẽdatur. Ipſa pietas, veritas, charitas, nos nõ permittit cõtra Cæcilianũ eorum hominũ accipere teſtimoniũ, quos in Eccleſia nõ videmus, cui Deus perhibet teſtimoniũ. Qui enim diuina teſtimonia non ſequuntur, põdus humani teſtimonij perdiderunt. Addo quod Cæciliani cauſam, ipſi ad Imperatoris Conſtantini iudicium accuſando miſerunt, imò verò ipſum Cæcilianũ poſt Epiſcopalia iudicia, vbi eum opprimere non potuerunt, ad ſupradicti imperatoris examen, pertinaciſsimis perſecutoribus perduxerunt. Et quod in nobis modo reprehendunt vt decipiant imperitos dicentes, nõ debere Chriſtianos cõtra inimi-

24.q.2.ſi ſicut.

Geneſ. 26

Mala. 1.

Pſal. 71.

† Deus

Coloſſ. 1.

Luce 24.

Act. 1.

Conſtantinus.

Cæcilianus.

cos

cos Chriſti aliquid à Chriſtianis Imperatoribus poſtularet ipſi priores fecerunt. Quod etiã in collatione, quã ſimul apud Carthaginem habuimus, negare nõ auſi ſunt, imò & gloriari auſi ſunt, ꝙ apud Imperatorẽ maiores eorũ criminaliter Cæcilianũ fuerint inſequuti, inſuper addentes mendaciũ, ꝙ eum illic vicerint fecerintque damnari. Quomodo ergo nunc ipſi nõ ſunt perſequutores, qui cùm accuſando perſequuti ſint Cæcilianũ, & ab eo fuerint ſuperati, falſam ſibi gloriã impudentiſsimo mendacio arrogare voluerunt, nõ ſolum culpam non putantes, verũetiam pro ſua laude iactantes, ſi probarent Cæcilianũ maioribus ſuis accuſantibus fuiſſe damnatũ? Quemadmodum autem in ipſa collatione modis omnibus victi ſint, quoniam valde prolixa ſunt geſta, & tibi aliis rebus Romanæ pacis neceſſariis occupato, multũ eſt vt legantur, breuiarium eorum tibi legi forſitan poterit, quod credo habere fratrẽ & coëpiſcopum meum Optatum: Aut ſi non habet, poteſt faciliimè accipere de Eccleſia Sitiuenſi, quandoquidẽ liber iſte iam ſua prolixitate curis tuis forſitan oneroſus eſt. Hoc enim contigit Donatiſtis, qđ accuſatoribus ſancti Danielis. Sicut enim in illos leones, ſic in iſtos cõuerſæ ſunt leges, quibus innocentem opprimere voluerunt, niſi quod propter miſericordiam Chriſti, magis pro eis ſunt iſtæ leges, quæ illis videtur aduerſæ: quoniã multi per illas correcti ſunt, & quotidie corriguntur, & ſe eſſe correctos, atque ab illa furioſa pernicie liberatos gratias agunt, Et qui oderant diligunt, moleſtáſq; ſibi fuiſſe ſaluberrimas leges quantũ in inſania deteſtabantur, tantũ recepta ſanitate gratulãtur, & in reſiduos cũ quibus fuerãt perituri, iam ſimili dilectione nobiſcum vt pariter inſtemus ne illi pereant, excitãtur. Moleſtus eſt enim & medicus furenti phrenetico, & pater indiſciplinato filio, ille ligando, iſte cædendo, ſed ambo diligendo. Si autẽ illos negligant & perire permittant, iſta potius mãſuetudo falſa, crudelitas eſt. Si enim equus & mulus, quibus non eſt intellectus, morſibus & calcibus reſiſtunt hominibus, à quibus eorũ curanda vulnera contrectantur, & cùm inter dentes eorum & calces ſæpe homines periclitentur, & aliquando vexentur, non tamen eos deſerunt, donec per dolores & moleſtias medicinales, reuocẽt ad ſalutẽ: quanto magis homo ab homine, & frater à fratre, ne in æternum pereat nõ eſt deſerẽdus, qui correctus intelligere poteſt, quantum ſibi præſtabatur beneficium, quando ſe perſequutionem

perp

2. Retrac. 40.

2. Retrac. 39.

Optatus.

23. q. 4. Ipſa pietas.

perpeti querebatur? Sicut ergo Apoſtolus dicit, infatigabiles cùm tempus habemus operemur bonũ ad omnes, qui poſſunt catholicorum præceptorũ † ſermonibus, qui poſſunt catholicorum principum legibus, partim per eos qui diuinis admonitionibus, partim per eos qui iuſsis imperialibus parent, omnes ad ſalutẽ vocẽtur, omnes à pernicie reuocẽtur. Quia & imperatores, quando pro falſitate contra veritatẽ conſtituunt malas leges, probantur bene credentes, & coronantur perſeuerantes. Quando autem pro veritate contra falſitatem conſtituunt bonas leges, terrentur ſæuientes & corriguntur intelligentes. Quicunque ergo legibus Imperatorũ, quæ cõtra veritatẽ Dei ferũtur, obtẽperare nõ vult, acquirit grande præmiũ. Quicunque autẽ legibus Imperatorum, quæ pro Dei veritate ferũtur, obtemperare nõ vult, acquirit grande ſuppliciũ. Nam & temporibus Prophetarũ, omnes reges qui in populo Dei non prohibuerunt, nec euerterũt quæ cõtra Dei præcepta fuerãt inſtituta, culpantur: & qui prohibuerunt & euerterunt, ſuper aliorũ merita laudãtur. Et rex Nabuchodonoſor, cùm ſeruus eſſet idolorum, conſtituit ſacrilegam legem, vt ſimulacrum adoraretur: ſed eius impiæ conſtitutioni qui obedire noluerunt, piè fidelitérque fecerunt. Idem tamen rex, diuino correctus miraculo, piam & laudabilem legem pro veritate cõſtituit, vt quicunq; diceret blaſphemiã in Deũ verũ Sidrac, Miſac, & Abdenago, cum domo ſua penitus interiret. Hãc legẽ ſi qui cõtẽpſerũt, & id quod fuerat cõſtitutũ meritò perpeſsi ſunt, debuerũt dicere, quod iſti dicunt, ſe iuſtos eſſe, quia ex lege regis perſequutionẽ patiebãtur: quod vtique dicerẽt ſi ita inſanirẽt ſicuti iſti inſaniunt, qui diuidunt mẽbra Chriſti, exuflant ſacramenta Chriſti, & de perſequutione gloriãtur, quia prohibẽtur iſta facere legibus Imperatorum, quas conſtituerunt pro vnitate Chriſti, & iactant fallaciter innocentiã ſuam, & quam nõ poſſunt à domino accipere, ab hominibus quærunt martyrũ gloriã. Veri autẽ martyres illi ſunt, de quibus dominus ait: Beati qui perſequutionẽ patiuntur propter iuſtitiam. Non ergo qui propter iniquitatẽ, & propter Chriſtianæ vnitatis impiã diuiſionẽ, ſed qui propter iuſtitiã perſequutionẽ patiuntur, hi martyres veri ſunt. Nam & Agar paſſa eſt perſequutionẽ à Sara, & illa erat ſancta quæ faciebat, illa iniqua quæ patiebatur. Nunquid & huic perſequutioni, quã paſſa eſt Agar, cõparandus eſt ſanctus Dauid, quẽ perſequutus eſt iniquus Saül? Valde vtique diſtat

Gal. 6. | *† Aliàs prædicatorum* | *Diſt. 9. c. Imperatores, et duobus ſeq. 11. q. 3. Imperatores.* | *Danie. 3.* | *Mat. 5.* | *Lib. 1. de ſer. domini in monte, cap. 4.*

distat, non quia patiebatur, sed quia propter iustitiam patiebatur. Et ipse dominus cũ latronibus crucifixus est. Sed quos passio iungebat, causa separabat. Ideo in Psalmo vox illa intelligenda est verorũ martyrũ, volentium se discerni à martyribus falsis: Iudica me Deus & discerne causam meam de gente non sancta: Nõ dixit, discerne pœnã meã, sed discerne causam meã. Potest enim esse impiorũ similis pœna, sed dissimilis est martyrum causa, quorũ & illa vox est: Iniustè persequuti sunt me, adiuua me. Ideo se dignũ existimauit, q adiuuaretur iustè, quia illi persequebantur iniustè. Nam si iustè illi persequerẽtur, nõ fuerat adiuuãdus, sed corrigendus. Si autem putãt quod nemo possit iustè aliquẽ persequi, sicut in collatione dixerunt, illam esse verã Ecclesiam quæ persequutionem patitur, non quæ facit. Omitto dicere quod superius cõmemoraui, quia si ita est, vt dicunt, Cæcilianus ad veram Ecclesiam pertinebat, quando cum maiores illorum vsque ad Imperatoris iudiciũ accusando persequebãtur. Nos enim dicimus, ideo illũ ad verã Ecclesiam pertinuisse, non quia persequutionẽ patiebatur, sed quia propter iustitiam patiebatur. Illos autem ideo fuisse alienatos ab Ecclesia, non quia persequebãtur, sed quia iniustè persequebantur. Nos itaq; hoc dicimus. Illi verò si non quærunt causas quare quisq; faciat persequutionẽ vel quare patiatur, sed hoc putant esse signũ veri Christiani, si persequutionem nõ faciat, sed patiatur, sine dubio Cæcilianũ in ea definitione constituũt, qui non faciebat, sed patiebatur. Maiores autẽ suos ab ea definitione foras mittunt, qui faciebant non patiebantur. Sed hoc, vt dixi, omitto: illud dico, si Ecclesia vera ipsa est quæ persequutionem patitur, nõ quæ facit, quærant ab Apostolo quam Ecclesiam significabat Sara, quãdo persequutionem faciebat ancillæ. Liberam quippe matrem nostrã cælestẽ Hierusalem, id est, veram Dei Ecclesiam, in illa muliere dicit fuisse figuratam, quæ affligebat ancillam. Si autẽ melius discutiamus, magis illa persequebatur Sarã superbiendo, quàm illã Sara coërcendo. Illa enim dominæ faciebat iniuriam, ista imponebat superbiæ disciplinam. Deinde quæro, si boni & sancti nemini faciunt persequutionem, sed tantummodo patiuntur, cuius putãt esse in Psalmo vocẽ, vbi legitur: Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant? Si ergo verũ dicere vel agnoscere volumus, est persequutio iniusta quam faciunt impij Ecclesiæ Christi: & est iusta persequu-

Psal. 42.

Psal. 118.

Cæcilianus.

21. q. 4. si Ecclesia. Ecclesiam reperit ex veteri testamento.

Psal. 14.

ſequutio, quam faciunt impij Eccleſiæ Chriſti. Iſta itaq; beata eſt, quæ perſequutionem patitur propter iuſtitiã: illi verò miſeri qui perſequutionem patiuntur propter iniuſtitiã. Proinde iſta perſequitur diligendo, illa ſæuiendo. Iſta vt corrigat, illi vt euertant. Iſta vt reuocet ab errore, illi vt præcipitent in errorem. Denique iſta perſequitur inimicos, & cõprehendit donec deficiant in vnitate, vt in veritate proficiant. Illi autẽ retribuẽtes mala pro bonis, quia eis cõſulimus ad æternã ſalutem, etiam temporalẽ nobis conãtur auferre, ſic amãtes homicidia, vt in ſeipſis ea perficiãt, quando in aliis perpetrare nõ poſſunt. Sicut enim charitas laborat Eccleſiæ ſic eos ab illa perditione liberare, vt eorũ nemo moriatur: ſic eorum laborat furor, aut nos occidere vt ſuæ crudelitatis paſcant libidinẽ, aut etiã ſeipſos, ne perdidiſſe videantur occidendorum hominũ poteſtatem. Qui autem neſciunt conſuetudinem illorum, putant eos modo ſeipſos occidere, quãdo ab eorum inſaniſsima dominatione per occaſionem legum iſtarũ quæ pro vnitate ſunt conſtitutæ, tanti populi liberantur. Qui autẽ ſciunt, & ante ipſas leges quid facere ſoleant, non eorum mirantur mortes, ſed recordantur mores: maximè quando adhuc cultus fuerat idolorũ, ad Paganorũ celeberrimas ſolẽnitates ingentia turbarum agmina veniebant, nõ vt idola frangerent, ſed vt interficerentur à cultoribus idolorũ. Nam illud ſi accepta legitima poteſtate facere vellẽt, ſi quid eis accidiſſet, poſſent habere qualemcunque vmbrã nominis martyrum, ſed ad hoc ſolũ veniebãt, vt integris idolis ipſi perimerentur. Nam ſinguli quique valentiſsimi iuuenes cultores idolorũ, quis quot occideret, ipſis idolis vouere conſueuerant. Quidã etiã ſe trucidandos armatis viatoribus ingerebãt, percuſſuros eos ſe, niſi ab eis perimerentur terribiliter comminantes. Nonnũquam & à iudicibus tranſeuntibus extorquebant violenter, vt à carnificibus vel ab officio ferirentur. Vnde quidã illos ſic illuſiſſe perhibetur, vt eos tanquam percutiendos ligari & dimitti iuberet, atque ita eorũ impetũ incruentus & illæſus euaderet. Iam verò per abrupta præcipitia, per aquas & flammas occidere ſeipſos, quotidianus illis ludus fuit. Hæc enim eos tria mortis genera diabolus docuit, vt mori volẽtes, quãdo nõ inueniebãt quẽ terrerent, vt eius gladio ferirẽtur, per ſaxa ſe mitterẽt, aut ignibus gurgitibúſq; donarent. Quis autem illos hæc docuiſſe credendus eſt poſsidens cor eorum, niſi ille qui & ſaluatori noſtro, vt ſe de

Prodigioſæ mortis cupido.

Lucæ 4. ſe de pinna templi præcipitaret, tanquam de lege ſuggeſſit? Cuius ſuggeſtionem à ſe vtiq; prohiberent, ſi magiſtrum Chriſtum in corde portarẽt. Sed quia in ſe diabolo potius dederunt locum, aut ſic pereũt quemadmodum grex ille porcorũ, quem *Marci 5.* de monte in mare turba dæmonum deiecit: aut illis mortibus erepti, & pio matris catholicæ gremio collecti, ita liberantur, quemadmodum eſt à domino liberatus, quem pater eius à dæ- *Mat. 17.* monio ſanandũ obtulit dicẽs, quòd aliquãdo cadere in aquam, aliquando in ignem ſoleret. Vnde magna in eos fit miſericordia, cum etiam per iſtas Imperatorum leges, ab illa ſecta, vbi per doctrinas dæmoniorum mendaciloquorum mala iſta didicerunt, prius eripiuntur inuiti, vt in catholica poſtea bonis præceptis & moribus ſanentur aſſueti. Nam multi eorum, quorum iam in vnitate Chriſti, pium fidei feruorem charitatémq; miramur, cum magna lætitia Deo gratias agunt, quod illo errore caruerunt vbi mala iſta bona putauerũt. Quas gratias modo volentes non agerent, niſi prius etiã nolentes ab illa nefaria ſocietate diſcederent. Quid de illis dicamus, qui nobis quotidie confitentur, quod iam olim volebãt eſſe catholici, ſed inter eos habitabant, inter quos & id quod volebãt eſſe non poterant per infirmitatem timoris, vbi ſi vnum verbum pro catholica dicerent, & ipſi & domus eorum funditus euerterẽtur? Quis eſt tam demens, qui neget iſtis debuiſſe per iuſſa imperialia ſubueniri, vt de tanto eruerentur malo, dum illi quos timebant timere coguntur, & eodem timore aut etiam ipſi corriguntur, aut certè cùm ſe correctos eſſe confingunt, correctis parcunt, à quibus antea timebantur? Si autem ſeipſos occidere voluerint, ne illi qui liberandi ſunt liberentur, & eo modo liberantiũ terrere pietatem, vt dum timetur ne quidam perditi pereant, non eruantur perditioni, qui vel iam nolebant perire, vel coërciti poterãt nõ perire, quid hic agit charitas Chriſtiana, præſertim cùm illi qui ſuas mortes volũtarias & furioſas minantur, in populorũ liberãdorũ cõparatione perpauci ſint? Quid agit ergo fraterna dilectio: vtrum dum paucis tranſitorios ignes metuit caminorũ, dimittit omnes æternis ignibus gehennarum: & tam multos vel iam volentes, vel poſteà non valentes per catholicam pacem ad vitã venire perpetuam, relinquit in interitum ſempiternũ, cauendo ne quidã voluntario moriantur interitu, qui viuũt ad impedimentũ ſalutis aliorũ, quos non permittunt ſecundum Chriſti doctrinam viuere,

vt

vt eos doceant quocunque tempore ſecundum conſuetudinem doctrinæ diabolicæ, ad eas quæ in illis modo timentur mortes voluntarias feſtinare: an potius cōſeruat quos poteſt, & ſi ſponte pereant quos conſeruare non poteſt? Vt enim omnes viuant ardēter exoptat, ſed omnes ne pereant plus laborat. Gratias autem domino, quod & apud nos, non quidē in omnibus, ſed valde in pluribus locis, & per alias Africæ partes, ſine vllis iſtorum inſanorū mortibus, pax catholica cucurrit & currit. Ibi autē & illa funeſta contingunt, vbi eſt tam furioſum & inutile hominum genus, qui & aliis temporibus eadē facere conſueuerunt. Et prius quidem quàm iſtæ leges à catholicis imperatoribus mitterētur, pacis atq; vnitatis Chriſti paulatim doctrina creſcebat, & in eam quiſq; ſicut diſcebat & volebat & poterat ex ipſa parte tranſibat, cum tamen apud illos perditorū hominum dementiſsimi greges, in diuerſis cauſis quietem innocentium perturbabāt. Quis non dominus ſeruum ſuum timere compulſus eſt, ſi ad illorū patrociniū cōfugiſſet? Quis euerſori minari ſaltem audebat autori? Quis conſumptorem apothecarū: quis quēlibet poterat exigere debitorē, auxiliū eorum defenſionémq; poſcentem, timore fuſtium & incendiorū mortíſque præſentis? Peſsimorum ſeruorum vt liberi abſcederent tabulæ frangebantur, extorta debitoribus chirographa reddebantur. Quicunq; dura illorum verba cōtempſerunt, durioribus verberibus quod iubebant facere cogebantur, innocētium qui eos offenderāt domus, aut deponebantur ad ſolū, aut ignibus cremabantur. Quidā patresfamiliàs honeſto loco nati, & generoſo cultu educati, vix viui poſt eorum cædes ablati ſunt, vel vincti ad molam, & eam in gyrum ducere, tanquā iumenta contemptibilia verbere adacti ſunt. Quod enim de legibus auxilium, à ciuilibus poteſtatibus aduerſus eos aliquid valuit? quis in præſentia eorū officialis anhelauit, quiſq; quod illi noluiſſent exactor exegit? Quis eos qui eorum cædibus extincti ſunt vindicare tentauit, niſi quod propria de illis ponas poſcebat inſania, cum alij prouocādis in ſe gladiis hominū, quos vt ab eis ferirentur morte terrebant, alij per varia præcipitia, alij per aquas, alij per ignes ſe in mortes voluntarias vſquequaque mittebant, & animas ferales, à ſe ſibi illatis ſuppliciis proiiciebant? Horrebāt iſta plurimi in ipſa ſuperſtitione hęretica conſtituti, & cū innocentiæ ſuæ ſufficere arbitrarētur, quod ſibi talia diſplicerent, dicebatur eis à catholicis: ſi innocētiā veſtram

mala iſta non polluunt, quomodo dicitis orbem Chriſtianum, vel falſis, vel certè ignotis Cæciliani peccatis eſſe pollutum? Quomodo vos nefario ſcelere, ab vnitate catholica, tanquam ab area dominica ſeparatis, quæ vſq; ad tempus ventilationis, neceſſe eſt vt habeat & frumentũ in horreo recondendũ, & paleam ignibus conſumendã? Atque ita quibuſdam ratio reddebatur, vt aliqui ad vnitatem catholicam etiã inimicitias perditorum parati ſuſtinere tranſirent, ſed plures quanuis id vellent, eos tamẽ homines quibus tanta fuerat licentia ſæuiendi, inimicos facere nõ audebant. Nonnulli quippe illos cũ ad nos tranſiſſent crudeliſsimos paſsi ſunt. Accidit etiã vt apud Carthaginem quendã diaconum ſuũ nomine Maximianũ, contra Epiſcopum ſuũ ſuperbientem, quidam epiſcoporum eiuſdem partis facto ſchiſmate, & in plebe Carthaginis diuiſa parte Donati, ordinarent Epiſcopum contra Epiſcopum. Quod cũ eorum pluribus diſpliceret, eundem Maximianum cũ aliis duodecim, qui eius ordinationi præſentes affuerant damnauerunt, cæteris autem ad eandem ſocietatẽ ſchiſmaticis pertinẽtibus, die cõſtituto facultatem redeundi dederunt. Sed poſtea ex ipſis duodecim quoſdam, & ex illis quibus dilatio data fuerat, poſt diem poſitum redeuntes propter pacem ſuã in ſuis honoribus ſuſceperunt, & quoſcunque extra ipſorũ communionem damnati baptizauerant, rebaptizare non auſi ſunt. Cœpit hoc eorum factũ contra illos pro catholica multũ valere, vt ora eorum penitus clauderẽtur. Quæ res cum, ſicut oportebat, ad ſanandos ab ſchiſmate animos hominũ ſpargeretur inſtantius, & quaqua verſum poterat, catholicorũ ſermonibus ac diſputationibus monſtraretur, eos pro pace Donati & dãnatos ſuos in honorem ſuũ integrum ſuſcepiſſe, & baptiſmũ quem damnati vel etiã dilati foris ab eccleſia eorum dederant, non auſos fuiſſe reſcindere, & orbi terrarum cõtra pacem Chriſti contaminationem, neſcio quorũ, obiicere peccatorum, & euacuare baptiſmũ in illis quoq; eccleſiis datum, vnde in Africam venit ipſum Euãgeliũ, plurimi confundebantur, & manifeſtæ veritati erubeſcentes, corrigebantur, ſolito crebrius, & multomagis vbicunque ab eorũ ſæuitia reſpirabat aliquanta libertas. Tum verò illi ſic exarſerunt, & tantis ſunt odiorũ ſtimulis incitati, vt contra eorum inſidias atque violentias, & apertiſsima latrocinia, vix vllæ noſtræ cõmunionis eccleſiæ poſſent eſſe ſecuræ, vix vlla via tuta, qua iter agerent quicunq; aduerſus eo-

rum rabiem pacem catholicam prædicarent, eorúmq; dementiam perspicua veritate conuincerent. Vsque adeo prorsus non solum laicis, vel quibuslibet clericis, sed ipsis quoque episcopis catholicis, quodámmodo proponebatur dura conditio. Aut enim tacenda erat veritas, aut eorum immanitas perferenda. Sed si veritas taceretur, nõ solum nemo fuerat eius silentio liberandus, sed multi etiam illorũ seductione perdendi. Si autẽ veritatis prędicatione furor eorũ ad sæuiendum prouocaretur, aliquibus liberatis nostrísque firmatis, rursus à sequenda veritate, formido impediret infirmos. Cum igitur his angustiis affligeretur ecclesia, quisquis existimat omnia potius sustinenda, quàm Dei auxilium, vt per Christianos imperatores ferretur, fuisse poscendũ, parum attendit nõ bonam de hac negligentia reddi potuisse rationẽ. Quod enim dicunt qui contra suas impietates leges iustas cõstitui nolunt, nõ petisse à regibus terræ Apostolos talia, nõ considerant aliud fuisse tũc tempus, & omnia suis tẽporibus agi. Quis enim tunc in Christũ crediderat imperator, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo seruiret, quando adhuc illud propheticum cõplebatur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnũ aduersus dominũ & aduersus Christũ eius. Nondum autẽ agebatur, quod paulò pòst in eodem psalmo dicitur: Et nunc reges intelligite erudimini qui iudicatis terrã: Seruite domino in timore, & exultate ei cũ tremore. Quomodo ergo reges domino seruiunt in timore, nisi ea quę cõtra iussa domini fiunt, religiosa seueritate prohibẽdo atq; plectẽdo? Aliter enim seruit quia homo est, aliter quia etiã & rex est. Quia homo est, ei seruiuit viuẽdo fideliter: quia verò etiam rex est, seruit leges iusta præcipientes & cõtraria prohibẽtes, cõuenienti vigore sanciẽdo: Sicut seruiuit Ezechias, lucos & tẽpla idolorũ, & illa excelsa quæ cõtra præcepta Dei fuerãt cõstructa destruẽdo. Sicut seruiuit Iosias, talia & ipse faciendo. Sicut seruiuit rex Niniuitarũ, vniuersam ciuitatẽ ad placandũ dominũ cõpellẽdo. Sicut seruiuit Darius, idolum frangẽdũ in potestatẽ Danieli dando, & inimicos eius leonibus ingerendo. Sicut seruiuit Nabuchodonosor, de quo iam diximus, omnes in regno suo positos à blasphemãdo Deo lege terribili prohibẽdo. In hoc ergo seruiũt domino reges, inquantum sunt reges, cũ ea faciunt ad seruiendũ illi, quę non possunt facere nisi reges. Cum itaque nondum reges domino serui-

23. q. 4. si Ecclesia.

Psal. 2.

4. Reg. 18

4. Reg. 22

Ionæ 3.

Dan. 14.

Daniel 3.

rent temporibus Apostolorũ, sed adhuc meditarentur inania, aduersus eum & aduersus Christũ eius, vt prophetarũ prędicta omnia complerentur, non vtiq; tunc possent impietates legibus prohiberi, sed potius exerceri. Sic enim ordo temporum voluebatur, vt & Iudæi occiderẽt prædicatores Christi, putantes se officiũ Deo facere, sicut prædixerat Christus, & gẽtes fremerent aduersus Christianos, & omnis potentia† martyrũ vinceret. Postea verò quàm cœpit impleri quod scriptum est: Et adorabũt eũ omnes reges terræ, omnes gẽtes seruiẽt illi: Quis mente sobrius regibus dicat: Nolite curare in regno vestro à quo tueatur † vel oppugnetur ecclesia domini vestri: non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit esse siue religiosus siue sacrilegus, quibus dici non potest, non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit pudicus esse, quis impudicus? Cur enim cùm datũ sit diuinitus homini liberũ arbitriũ, adulteria legibus puniantur, & sacrilegia permittantur? An fidẽ non seruare leuius est animã Deo, quàm fœminã viro? Aut si ea quę non cõtẽptu, sed ignorantia religionis cõmittuntur, mitius vindicãda, nunquid ideo negligenda sunt? Melius est quidẽ, quis dubitauerit, ad Deum colendũ doctrina homines duci, quàm pœnæ timore vel dolore cõpelli? Sed non quia isti meliores sunt, ideo illi qui tales non sunt negligendi sunt. Multis enim profuit, quod experimẽtis probauimus, prius timore vel dolore cogi, vt postea posint doceri, aut quod iã verbis didicerãt, opere sectari. Proponunt nobis quidam sententiã cuiusdã secularis autoris, qui dixit: Pudore & libertate † liberos retinere satius esse credo, quàm metu. Hoc quidẽ verum est, sed sicut meliores sunt quos dirigit amor: ita plures sunt quos corrigit timor. Nam vt de ipso autore istis respondeatur apud illum etiam legũt, Tu nisi malo coactus, rectè facere nescis. Porrò autem scriptura diuina & propter illos meliores dixit: Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Et propter hos inferiores qui plures sunt, ait, Verbis non emendabitur seruus durus, si enim & intellexerit non obediet. Cum dixit, verbis eum non emẽdari: non eũ iussit deseri, sed tacitè admonuit vnde debeat emẽdari, Alioquin nõ diceret, verbis nõ emẽdabitur, sed tantũmodo diceret: nõ emẽdabitur. Alio quoq; loco dicit: Nõ solùm seruũ, sed etiã filiũ indisciplinatũ plagis esse coërcendũ. Et magno fructu. Nã tu quidẽ, inquit, percutis eũ virga, animã verò eius liberabis à morte. Et alibi dicit: Qui parcit baculo, odit filium

† patiẽtia

† teneatur

Terent. in Adelph.

† liberalitate.

Miror vbi hoc sit in Terentio.

Prou. 23.

Prou. 13.

lium ſuum. Dauid enim qui recta fide veróque intellectu totis animæ ſuæ viribus dicit: Sitiuit†anima mea ad Deum fontem viuũ, quãdo veniã & apparebo ante faciẽ Dei? Et huic tali non ſolùm temporaliũ pœnarũ, vel imperialiũ legũ, ſed nec gehennarũ timor eſt neceſſarius: cui tam deſiderabile bonũ eſt adhærere Deo, vt non ſolũ ab illa fœlicitate alienari, tanquã magnũ ſuppliciũ perhorreſcat, verumetiã differri moleſtè ferat. Sed tamen antequã dicãt boni filij: Concupiſcentiã habemus diſſolui & eſſe cũ Chriſto: multi prius tanquã mali ſerui, & quodámodo improbi fugitiui, ad dominũ ſuũ temporaliũ flagellorũ verbere reuocãtur. Quis enim nos poteſt amplius amare quàm Chriſtus, qui animam ſuam poſuit pro ouibus ſuis? Et tamen cum Petrum & alios Apoſtolos ſolo verbo vocaſſet, Paulũ prius Saulum, eccleſiæ ſuæ poſtea magnũ ædificatorẽ, ſed horrẽdum antea vaſtatorẽ, nõ ſola voce cõpeſcuit, verumetiã poteſtate proſtrauit, atq; infidelitatis tenebris ſæuientẽ, ad deſiderãdum lumẽ cordis vt ſurgeret, prius corporis cæcitate percuſsit. Si pœna illa non eſſet, non ab ea poſtmodũ ſanaretur: Et quãdo apertis oculis nihil videbat, ſi eos ſaluos haberet, non ad impoſitionem manus Ananiæ, vt eorũ aperiretur obtutus, tanquã ſquamas, quibus clauſus fuerat, inde cecidiſſe, ſcriptura narraret. Vbi eſt quod iſti clamare cõſueuerunt, liberum eſt credere vel non credere. Cui vim Chriſtus intulit? quẽ coëgit? Ecce habẽt Paulum Apoſtolũ: agnoſcant in eo prius cogentẽ Chriſtum, & poſtea docentẽ: prius ferientẽ, & poſtea conſolantem. Mirũ eſt autem quomodo ille qui pœna corporis ad Euangeliũ coactus intrauit, plus illis omnibus qui ſolo verbo vocati ſunt in Euangelio laborauit: Et quem maior timor cõpulit ad charitatem eius perfecta charitas foras miſit timorẽ. Cur ergo nõ cogeret eccleſia perditos filios vt redirẽt, ſi perditi filij coëgerunt alios vt perirent? Quamuis etiam illos quos non coëgerunt, ſed tantummodo ſeduxerũt, ſi per terribiles, ſed ſalubres leges in eius gremio reuocentur, blandius pia mater amplectitur, & de illis multò amplius, quàm de iis, quos nũquam perdiderat gratulatur. An non pertinet ad diligentiam paſtoralem, etiam illas oues quæ non violenter ereptæ, ſed blandè leniterque ſeductæ, à grege aberrauerint, & ab alienis cœperint poſsideri, inuentas ad ouile dominicũ, ſi reſiſtere voluerint flagellorũ terroribus, vel etiã doloribus reuocare? præſertim quoniã ſi apud fugitiuos & prædones ſeruos fœcunditate multiplicẽtur, plus

†aliàs, da enim qui &c. dicat Sitiuit.

23. q. 4. Quis nos.

23. quaeſt 6. ſchiſmatici.

habet iuris quod in eis dominicus character agnoſcitur, qui in eis quos ſuſcepimus, nec tamen rebaptizamus minime violatur. Sic enim error corrigendus eſt ouis, vt non in ea corrũpatur ſignaculũ redẽptoris. Neq; enim ſi quiſquã regio charactere aſsignato † *deſertore ſignetur, & accipiat indulgentiã, atq; ille redeat ad militiã, ille autem eſſe in militia in qua nõdum erat incipiat, in aliquo eorũ character ille reſcinditur, an non potius in ambobus agnoſcitur, & honore debito quoniam regius eſt approbatur? Quia ergo non poſſunt malũ eſſe oſtẽdere quò cogũtur, nec ad bonum ſe cogi oportere cõtendũt, ſed à Christo coactum oſtendimus Paulũ. Imitatur itaq; eccleſia in iſtis cogẽdis dominũ ſuum, quę prius vt neminẽ cogeret expectauit, vt de fide regum atq; gentiũ prædicatio prophetica cõpleretur. Etiam hinc enim non abſurde intelligitur illa Apoſtolica ſententia, vbi Paulus beatus dicit: Parati vlciſci omnem inobedientiã [veſtram] cùm cõpleta fuerit prior obediẽtia veſtra. Vnde & ipſe dominus ad magnã cœnam ſuam prius adduci iubet conuiuas, poſtea cogi. Nam cùm ei ſerui ſui reſpõdiſſent, Domine factũ eſt quod iuſsiſti, & adhuc eſt locus: Exite, inquit, in vias & ſepes, & quoſcunq; inueneritis cogite intrare. In illis ergo qui leniter primo adducti ſunt, cõpleta eſt prior obedientia: In iſtis autẽ qui coguntur, inobediẽtia coërcetur. Nam quid eſt, cogite intrare, cùm primò dictũ eſſet adducite, & reſponſum eſſet, factũ eſt quod iuſsiſti & adhuc eſt locus? Si miraculorũ terroribus cogendos voluiſſet intelligi, magis ad eos q̃ prius vocati ſunt diuina miracula multa facta ſunt, maximè ad eos † de quib. dictũ eſt, Iudæi ſigna petũt. In ipſis quoq; gentilibus talia tẽporibus Apoſtolorũ miracula Euangelium commendauerunt, vt ſi talibus cogi iuberentur, priores, vt dixi, potius conuiuæ coacti eſſe merito crederẽtur. Quapropter ſi poteſtate quam per religionem ac fidem regum, tẽpore quo debuit, diuino munere accepit eccleſia, ij qui inueniũtur in viis & in ſepibus, id eſt, in hæreſibus & ſchiſmatibus coguntur intrare, non quia coguntur reprehẽdant, ſed quò cogantur attendant. Cõuiuiũ domini vnitas eſt corporis Chriſti, nõ ſolùm in ſacramẽto altaris, ſed etiã in vinculo pacis. De ipſis ſanè poſſumus veriſsimè dicere quod neminem cogãt ad bonum. Quoſcunq; enim cogunt, nõ cogũt niſi ad malum. Verũtamen antequam iſtæ leges, quibus ad conuiuiũ ſanctum coguntur intrare, in Africã mitterentur, nõnullis fratribus videbatur, in quibus

[Margin notes: † *ἀσίγνατο. — 2. Cor. 10. — Luca 14. — † ad Iudæos σκληρόν. — Mutauit ſententiã.]

bus & ego eram, quãuis Donatistarũ rabies vsquequaq; sæuiret, nõ esse petendũ ab imperatoribus, vt ipsam hæresim iuberent omnino non esse, pœnã cõstituendo eis qui in illa esse voluissent: sed hoc potius cõstituerent, vt eorũ furiosas violẽtias non paterentur qui veritatẽ catholicã vel prædicarent loquẽdo, vel legerent cõstituendo. Quod eo modo fieri aliquatenus posse arbitrabamur, si legẽ piissimæ memoriæ Theodosij quã generaliter in omnes hæreticos promulgauit, vt quisquis eorum episcopus vel clericus vbilibet esset inuentus, decẽ libris auri mulctaretur, expressius in Donatistas, qui se negabãt hæreticos, ita confirmarẽt, vt non omnes ea mulcta ferirẽtur, sed in quorũ regionibus aliquas violentias à clericis vel à Circuncellionibus vel populis eorũ ecclesia catholica pateretur: vt scilicet post protestationẽ catholicorũ, qui fuissent ista perpessi, iam cura ordinũ ad persoluendã mulctam episcopi siue ministri cæteri tenerentur. Ita enim existimabamus eis territis, & nihil tale facere audẽtibus posse libere doceri & teneri catholicam veritatẽ, vt ad eam cogeretur nemo, sed eam qui vellet sine formidine sequeretur, ne falsos & simulatores catholicos haberemus. Et quãuis aliis fratribus aliud videretur, iam ætate grauioribus, vel multarũ ciuitatũ & locorum exẽpla currentibus, vbi firmã & veram catholicã videbamus: quæ tamen ibi talibus beneficiis Dei cõstituta esset atq; firmata, dũ per priorum imperatorũ leges ad cõmunionẽ homines catholicã venire cogerentur, obtinuimus tamen vt illud potius quod dixi ab imperatorib. peteretur, decretũ est in cõcilio nostro, legati ad comitatũ missi sunt. Sed Dei maior misericordia, qui sciret, harum legũ terror & quædã medicinalis molestia quàm multorum esset prauis vel frigidis animis necessaria, & illi duriciẹ quæ verbis emẽdari non potest, sed tamẽ aliquãtula seueritate disciplinæ potest, id egit vt legati nostri quod susceperãt obtinere non possent. Iam enim nos præuenerãt ex aliis locis quædam episcoporũ querelæ grauissimæ, qui mala fuerãt ab ipsis multa perpessi, & à suis sedibus exturbati: præcipue horrẽda & incredibilis cædes Maximiani episcopi catholici ecclesiæ Vagiensis effecit, vt nostra legatio iam quid ageret non haberet. Iam enim lex fuerat promulgata, vt tãtæ immanitatis hæresis Donatistarũ, cui crudelius parci videbat quã ipsa sæuiebat, nõ tantũ violẽta esse, sed omnino esse non sineretur impune, Non tamen supplicio capitali, propter seruandam etiam circa indi-

Lex in hæreticos moderata.

Lex pecuniaria in Donatistas latrones.

gnos mansuetudinem Christianā, sed pecuniariis damnis propositis, & in episcopos vel ministros eorum exilio constituto. Supradictum quippe episcopū Vagiensem, quoniam apud ordinarium iudicem dicta inter partes sententia, obtinuerat basilicam quam illi cùm catholica esset inuaserūt, stantem ad altare irruentes horrendo impetu & furore crudeli, fustibus & huiuscemodi telis, lignis deniq; eiusdē altaris effractis immaniter ceciderunt, pugione etiam percusserunt in inguine, quo vulnere sanguis effluēs cùm exanimem redderet, nisi ei ad vitam maior sæuicia eorum profuisset. Nam cùm grauiter sauciatum per terrā insuper traherent, exundanti venæ puluis obstrusus sanguinem obtinuit, cuius effusione ibat in mortē. Deinde cùm ab eis tandē relictū, nostri cum Psalmis auferre tentarent, illi ira ardentiore succensi, eum de portātium manibus abstulerunt, male mulctatis fugatísq; catholicis, quos ingenti multitudine superabant & facilè sæuiendo terrebant. Inde in quandam turrem leuatum, iam defecisse arbitrantes, cùm ille adhuc viueret abiecerunt. Sed quodā molli aggere exceptus, & à quibusdam nocte trāseuntibus per lucernā conspectus, agnitus atq; collectus, & ad religiosam domū apportatus, adhibita magna cura post multos dies cùm ab illa desperatione recreatus esset, occisum eum tamen fama scelere Donatistarū etiam trans mare nuntiauerat: Quò postea quàm venit, & vita eius inopinatissima apparuit, cicatricibus suis tam multis tam ingentibus tam recentibus, non frustra fama mortuū se nuntiasse monstrauit. Auxilium ergo petiuit ab imperatore Christiano, non tam sui vlciscendi causa, quàm tuēdæ ecclesiæ sibi cre-

23.q.3. *Maximianus.* ditæ. Quod si prętermisisset, non eius fuisset laudanda patiētia, sed negligētia merito culpanda. Neq; enim & Apostolus Paulus vitæ suæ trāsitoriæ cōsulebat, sed ecclesiæ Dei, quando con-

Act. 21. tra illos qui eum occidere conspirauerant, consilium illorum tribuno vt proderetur effecit. Vnde factū est vt eum ad locum quo fuerat perducendus, deduceret miles armatus, ne illorum pateretur insidias. Romanas etiam leges implorare minime

Act. 25. dubitauit, ciuem Romanū se esse proclamās, quos tunc affligi verberibus non licebat. Itémq; ne Iudæis eum interimere cupiētibus traderetur, Cæsaris poposcit auxilium, Romani quidem principis sed non Christiani. Vbi satis ostēdit quid facere deberēt postea Christi dispensatores, quādo imperatores Christianos periclitāte ecclesia reperirent. Hinc ergo factum est, vt

imperat

Imperator religioſus & pius perlatis in notitiã ſuam talibus cauſis, mallet piiſsimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos qui contra Chriſtum Chriſti ſigna portarent, ad vnitatẽ catholicam terrendo & coërcendo redigere, quàm ſæuiendi tantummodo auferre licentiam, & errandi ac pereũdi relinquere. Iam verò cùm ipſæ leges veniſſent in Africam, præcipue illi qui quærebãt occaſionem, aut ſæuiciam furentiũ metuebant, aut ſuos verecundabantur offendere, ad eccleſiam continuo tranſierunt. Multi etiã qui ſola illic à parentibus tradita cõſuetudine tenebantur, qualẽ verò cauſam ipſa hæreſis haberet nunquã antea cogitauerant, nunquam quærere & conſiderare voluerant, mox vbi cœperũt aduertere, & nihil in ea dignũ inuenire propter quod tanta damna paterẽtur, ſine vlla difficultate catholici facti ſunt. Docuit enim eos ſolicitudo, quos negligentes ſecuritas fecerat. Iſtorum autem omnium præcedentium autoritatem & perſuaſionẽ ſequuti ſunt multi, qui minus idonei erant per ſeipſos intelligere, quid diſtaret inter Donatiſtarũ errorem, & catholicam veritatem: Ita cùm magna agmina populorũ vera mater in ſinum gaudens reciperet, remanſerunt turbæ duræ, & in illa peſte infelici animoſitate reſiſtentes: Ex his quoq; plurimi ſimulando cõmunicauerunt, alij paucitate latuerunt. Sed illi qui ſimulabant paulatim aſſueſcendo, & prædicationẽ veritatis audiẽdo, maximè poſt collationẽ & diſputationẽ quæ inter nos & Epiſcopos eorum apud Carthaginem fuit, ex magna parte correcti ſunt. In quibuſdã verò locis, vbi pertinacior & impacatior præualuit multitudo, cui reſiſtere nõ poterant pauciores quorũ erat melior de cõmunione ſententia, aut turbæ autoritati paucorũ potentiorum ſubditæ in malam partẽ obtemperarunt, aliquanto diutius laboratũ eſt. Ex iis ſunt in quibus adhuc laboratur, in quo labore multa catholici, & maximè Epiſcopi & clerici horrenda & dura perpeſsi ſunt, quæ cõmemorare longũ eſt, quando quorundam & oculi extincti ſunt, & cuiuſdã Epiſcopi manus & lingua præciſa eſt, nonnulli etiã trucidati ſunt. Taceo crudeliſsimas cædes, & domorũ deprædationes, per nocturnas aggreſsiones, & incendia, nõ ſolùm priuatorũ habitaculorum, verumetiã eccleſiarum, in quas flammas non defuerunt qui & codices dominicos mitterent. Sed nos huiuſmodi afflictos malis, conſequẽs conſolatus eſt fructus. Nam vbicunq; à perditis iſta commiſſa ſunt, ibi feruentius atq; perfectius vnitas Chri-

Donatiſtarũ immanitas.

stiana profecit,& vberius laudatur dominus qui donare dignatus est vt serui eius passionibus suis lucrarētur fratres suos, & oues eius mortifero errore dispersas in pacem salutis æternæ suo sanguine congregarēt. Potens est dominus & misericors, quem quotidie rogamus vt etiā cæteris det pœnitentiā,& resipiscāt de diaboli laqueis, à quo captiui tenētur secundū ipsius voluntatem, qui non quærunt nisi vnde nobis calumniētur, & retribuant mala pro bonis:quia nec intelligere nouerūt,quem circa eos animū delectationémq; seruemus, & quo modo eos velimus secundū domini præceptū,quod per Ezechielem prophetam pastoribus dedit,reuocare errātes, & perditos inuenire. Illi autē, quod & alibi aliquādo diximus, & quod nobis faciunt,sibi non imputant,& quod sibi faciunt,nobis imputant.

23.q.5. quis enim.

Quis enim nostrū velit non solùm aliquē illorum perire, verumetiā aliquid perdere?Sed si aliter non meruit pacē habere domus Dauid, nisi Absalon filius eius in bello quod cōtra patrem gerebat fuisset extinctus, quāuis magna cura mandauerat suis vt eum quantū possent viuū saluúmq; seruarēt, vt esset cui pœnitēti paternus affectus ignosceret, quid ei restitit, nisi perditū flere, & sui regni pace acquisita suam mœstitiā consolari?Sic ergo catholica mater bellantibus aduersus eam, quid aliud quàm filiis suis,quia vtiq; ex ipsa magna arbore,quæ ramorum suorū porrectione toto orbe diffunditur,iste in Africa ramusculus fractus est,cùm eos charitate parturiat vt redeant ad radicē, sine qua verā vitā habere non possunt, si aliquorum perditione cæteros tā multos collegit,præsertim quia isti non sicut Absalō casu bellico, sed spōtaneo magis interitu pereūt, dolorē materni cordis lenit & sanat tantorū liberatione populorū.Quorū si videas in Christi pace lætitias, frequētias, alacritates,& ad hymnos audiēdos,& canēdos,& adverbū Dei percipiendū celebres hilarésq; cōuentus, multorúmq; in eis cum dolore magno recordationē præteriti erroris, & cum gaudio considerationē cognitæ veritatis,& cum indignatione & detestatione mēdaciū magistrorū,quod modo cognoscāt de nostris sacramētisquàm falsa iactauerint,multorū etiā in eis cōfessiones,quod olim vellēt esse catholici,nec inter homines tāti furoris auderēt: horū ergo populorū congregationes per plurimas Africæ regiones, ab illa perditione liberatorū, si sub vno conspectu videres, tunc diceres nimiæ fuisse crudelitatis, si dum timeretur ne homines desperati & istorū innumerabili

multitud

multitudini nulla æſtimatione comparandi ſuis & voluntariis ignibus cremarentur, iſti in æternum perdendi & ſempiternis ignibus cruciandi relinquerentur. Si enim duo aliqui in vna domo habitarent quàm certiſsimè ſciremus eſſe ruituram, nobíſque id prænuntiantibus nollent credere, atq; in ea manere perſiſterent, ſi eos inde poſſemus eruere vel inuitos, quibus imminentẽ illã ruinã poſteà demõſtraremus, vt redire vlterius ſub eius periculũ non auderent: puto niſi faceremus non immeritò crudeles iudicaremur. Porrò ſi vnus illorũ nobis diceret, quando intraueritis eruere nos, memetipſum continuò trucidabo: alter autem nec exire quidem inde, nec erui vellet, ſed neque necare ſe auderet, quid eligeremus: vtrum ambos ruinæ opprimendos relinquere, an vno ſaltem per miſericordiæ noſtram operam liberato, alterum non noſtra culpa, ſed ſua potius interire? Nemo eſt tam infelix, qui non quid fieri in talibus rebus oporteat facillimè iudicet. Et de duobus hominibus, vno ſcilicet perdito, & vno liberato, ſimilitudinẽ iſtam propoſui. Quid ergo ſentiendũ eſt de quibuſdam paucis perditis, & innumerabili multitudine populorum liberatorum? Non enim vel tot ſunt illi homines qui ſua voluntate pereunt, quot liberantur per iſtas leges ab illa peſtifera æternáque pernicie fundi, pagi, vici, caſtella, municipia, ciuitates. Si autem diligentius rem de qua loquimur cogitemus, puto quod ſi plurimi eſſent in domo ruitura, & inde ſaltẽ vnus liberari poſſet, atq; id cùm facere conaremur, alij ſeipſos præcipitio necarẽt, dolorẽ de cæteris noſtrũ, de vnius ſaltẽ ſalute conſolaremur, nõ tamen ne ſeipſos alij perderent, perire vniuerſos nullo liberato permitteremus. Quid igitur de opere miſericordiæ, quod pro vita æterna adipiſcẽda & pœna æterna vitanda hominibus debemus impendere, iudicandum eſt, ſi pro ſalute iſta nõ ſolũ tẽporali, ſed etiã breui, ad ipſum tẽpus exiguum liberãda, ſic nos hominibus ſubuenire, ratio vera & benigna compellit? Quod autẽ nobis obiiciunt, quod res eorum concupiſcamus & auferamus: Vtinam catholici fiant, & non ſolum quæ dicunt ſua, ſed etiam noſtra in pace nobiſcum & charitate poſsideant. Vſqueadeò autem calumniãdi cupiditate cæcantur, vt non attendant, quàm ſint inter ſe contraria quæ loquũtur. Ipſi certè dicũt & inuidioſsimè ſibi cõqueri videntur, quod eos in noſtrã cõmunionem violento legum imperio coarctamus. Hoc vtique nullo modo faceremus, ſi res eorum

poſsid

23. q. 4. ipſa pietas.

23. quæſt. 4. ipſa pietas.

23. quæſt. 7. quod autem.

possidere vellemus. Quis auarus quærit cōpossessorem? Quis dominandi cupiditate inflāmatus, vel fastu dominationis elatus desiderat habere consortē? Ipsos certè attendant quondam suos iam nostros socios, & fraterna nobis dilectione coniunctos, quēadmodū sua teneant, non solū quæ habebant, sed etiā nostra quæ nō habebant, quæ tamen si pauperū compauperes sumus & nostra sunt & illorum. Si autem priuatim quæ nobis sufficiant possidemus, nō sunt illa nostra sed pauperū, quorum procurationem quodammodo gerimus, non proprietatē nobis vsurpatione damnabili vēdicamus. Quicquid ergo nomine Ecclesiarū partis Donati possidebatur, Christiani Imperatores legibus religiosis cū ipsis Ecclesiis ad catholicā transire iusserunt. Cùm ergo nobiscum sint plebes earundem Ecclesiarum, nobiscum pauperes qui ab eisdē possessiunculis alebantur, ipsi potius foris positi, desinant cōcupiscere aliena, sed intrent in vnitatis societatē, vt pariter gubernemus, nō illa tātū quæ dicūt sua, verūetiā quę dicūtur & nostra. Scriptū est enim: Omnia vestra sunt, vos autē Christi, Christus autē Dei. Sub illo capite in vno eius corpore vnū simus, & de istis talibus rebus faciamus quod scriptū est in Actibus Apostolorū: Erat illis anima vna & cor vnū, & nemo dicebat aliquid propriū, sed erāt illis omnia cōmunia. Amemus qđ cantamus: Ecce quàm bonum & quàm iocundū habitare fratres in vnū, vt sic experiantur, & sciant quàm veraciter ad eos clamet mater catholica, quod scribit beatus Apostolus ad Corinthios: Non quæro quę sunt vestra, sed vos. Si autē cōsideremus quod scriptū est in libro Sapientiæ: Ideo iusti tulerunt spolia impiorum. Itē quod legitur in Prouerbiis: Thesaurizantur autē iustis diuitiæ impiorum: tunc videbimus non esse quærendum qui habeant res hæreticorum, sed qui sint in societate iustorū. Scimus quidem illos tantā sibi arrogare iustitiā, vt eam se iactant nō solū habere, sed etiā aliis hominibus dare. A se quippe dicūt iustificari eum, quem baptizauerint, vbi nihil eis restat, nisi dicere illi qui baptizatur ab eis vt in baptizatorē suum credat. Cur enim non faciat, quando Apostolus dicit: Credenti in eum qui iustificat impiū, deputatur fides eius ad iustitiā? In ipsum ergo credat si eum ipse iustificat, vt deputetur fides eius ad iustitiā. Sed puto quod etiā ipsi seipsos horreant, si tamen ista vel cogitare dignantur. Iustus enim & iustificās nō est nisi Deus. Potest autem & de istis dici quod dicit Apostolus dę Iudæįs, quia ignorantes

Margin notes: 1. Cor. 3. — Act. 4. — Psal. 132. — 2. Cor. 12. — Sapien. 10 — 23. quæst. 7. quēadmodum — Rom. 4. — Rom. 10.

rantes Dei iuſtitiam & ſuam volentes conſtituere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Abſit autẽ vt quiſquam noſtrũ ita ſe iuſtum dicat, vt aut ſuam iuſtitiã velit conſtituere, id eſt, quaſi à ſeipſo ſibi datam, cùm dicatur ei: Quid enim habes quod nõ accepiſti? aut ſine peccato ſe eſſe iactare audeat in hac vita, ſicut ipſi in noſtra collatione dixerũt in ea ſe eſſe Eccleſia quæ iam non habet maculam aut rugam aut aliquid huiuſmodi: neſcientes hoc modo in eis cõpleri, qui vel poſt baptiſmum continuo vel dimiſsis debitis quæ dimittenda in oratione poſcuntur de hoc exeunt corpore, in tota verò Eccleſia tũc futurũ vt ſit omnino non habens maculã aut rugam aut aliquid eiuſmodi, quando dicendũ erit: Vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors aculeus tuus? Aculeus enim mortis eſt peccatũ. In hac autem vita vbi corpus quod corrũpitur aggrauat animã, ſi Eccleſia eorũ iam talis eſt, nõ ergo dicant Deo, quod dominus nos orare docuit, Dimitte nobis debita noſtra. Cùm enim in baptiſmo cuncta dimiſſa ſunt; vt quid hoc poſcit Eccleſia, ſi iam etiã in hac vita non habet maculam aut rugam aut aliquid huiuſmodi? Contemnant & Apoſtolũ Ioannem clamantẽ in Epiſtola ſua: Si dixerimus quia peccatũ nõ habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt. Si autẽ cõfeſsi fuerimus peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, qui dimittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Propter hãc ſpem dicit vniuerſa Eccleſia, Dimitte nobis debita noſtra: vt non ſuperbientes ſed confitentes mundet nos ab omni iniquitate, atq; ita ſibi dominus Chriſtus exhibeat in illa die glorioſam Eccleſiã nõ habentẽ maculam aut rugam aut aliquid eiuſmodi, quam modo mundat lauacro aquæ in verbo: quia neq; aliquid remanet in baptiſmo, quod nõ dimittatur omniũ præteritorũ peccatorũ, ſi tamẽ ipſe baptiſmus nõ fruſtra foris habeatur, ſi aut intus detur, aut ſi iam foris datus eſt, nõ foris cum illo remaneat: & quicquid: b eis qui poſt acceptũ baptiſmum hic viuunt infirmitate humana contrahitur quarũcunq; culparũ, propter ipſum lauacrum dimittitur. Neq; enim aliquid prodeſt non baptizato dicere, Dimitte nobis debita noſtra. Ita modo mundat Eccleſiã ſuam lauacro aquæ in verbo, vt tunc eam ſibi exhibeat non habentem maculam neque rugam, aut aliquid eiuſmodi, totã ſcilicet pulchram atq; perfectã, quando abſorbebitur mors in victoriam. Nunc ergo inquantum viget in nobis quod ex Deo nati ſumus, ex fide viuentes, iuſti ſumus. Inquantũ autem reliquias

1. Cor. 4.

Ephеſ. 5.

2. Retr. 6.

Eccleſia quo modo ſine macula & ruga.

1. Ioan. 1.

Mat. 6.

Epheſ. 5.

mort

mortalitatis ex Adam trahimus, sine peccato non sumus. Et illud enim verum est: Qui natus est ex Deo non peccat. Et illud verum est: Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Dominus itaque Christus & iustus est & iustificans, nos autem iustificati gratis per gratiam ipsius. Non autem iustificat nisi corpus suũ, quod est ecclesia. Et ideo si corpus Christi tollit spolia impiorum, & corpori Christi thesaurizantur diuitiæ impiorum, non debent impij foris remanere, vt calumnientur, sed intrare potius vt iustificentur. Vnde & illud quod de die iudicij scriptũ est: Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & abstulerunt labores eorum, non vtique sic intelligendum est, quia stabit Chananæus aduersus Israël, cùm Chananæi abstulerit labores Israël, sed stabit Nabuthæus aduersus Achab, quoniã labores Nabuthæi abstulit Achab Chananæus quippe impius, Nabuthæus iustus. Eodem modo non stabit Paganus aduersus Christianũ qui abstulit labores eius, quãdo idolorũ expoliata vel donata sunt tẽpla: sed stabit Christianus aduersus Paganũ, qui abstulit labores eius, quãdo martyrũ prostrata sunt corpora. Sic ergo non stabit hæreticus aduersus catholicũ qui abstulit labores eius quãdo præualuerũt leges catholicorũ Imperatorũ: sed stabit catholicus aduersus hæreticũ, qui abstulit labores eius, quãdo furores præualebãt impiorũ Circũcellionũ. Ipsa quippe scriptura soluit quæstionẽ, quæ nõ ait: Tũc stabũt homines, sed tũc stabũt iusti. Et ideo in magna cõstãtia, quia in bona cõsciẽtia. Iustus autẽ hic nemo est iustitia sua, id est, tãquã sibi à seipso facta, sed vt dicit Apostolus: sicut vnicuiq; Deus partitus est mensurã fidei. Sequitur autẽ & adiungit: Sicut enim in vno corpore multa mẽbra habemus, omnia autẽ mẽbra nõ eosdẽ actus habẽt. Ita multi vnũ corpus sumus in Christo. Ac per hoc nemo poterit esse iustus quãdiu fuerit ab vnitate huius corporis separatus. Quẽadmodum enim mẽbrũ, si præcidatur ab hominis viui corpore, non potest tenere spiritũ vitæ: Sic homo qui præciditur de Christi iusti corpore, nullo modo potest spiritũ tenere iustitiæ, etiam si figurã membri teneat quam sumpsit in corpore. In huius ergo compagẽ corporis veniant, & labores suos non dominandi cupiditate, sed bene vtẽdi pietate possideant. Nos autẽ voluntatem nostrã, vt iam dictũ est, ab huius cupiditatis sordibus, quolibet inimico iudicãte purgamus, quãdo eosipsos quorum labo

1. Ioan. 3. *1. Ioan. 1.* *Roma. 3.* *23. q. 7. quemadmodum.* *Sapien. 5.* *Rom. 12.*

labores dicũtur, vt nobiscum & illis & nostris in societate catholica vtantur, quantum valemus inquirimus. Sed hoc est, inquiunt, quod nos mouet. Si iniusti sumus, quare nos quæritis? Quibus respõdemus: Quærimus vos iniustos, ne permaneatis iniusti. Quærimus perditos, vt de inuentis gaudere possimus dicentes: Mortuus erat frater & reuixit, perierat & inuẽtus est. Quare ergo me, inquit, nõ baptizas, vt abluas me à peccatis? Respõdeo: Quia nõ facio iniuriá characteri Imperatoris, cùm errorẽ corrigo desertoris. Quare, inquit, apud te vel pœnitẽtiá nõ ago? Imò nisi egeris saluus esse nõ poteris. Quomodo enim gaudebis te esse correctũ, nisi doleas fuisse peruersum? Quid ergo, inquit, apud vos cùm ad vos trãsimus accipimus? Respondeo: Nõ quidẽ accipitis baptismũ, qui vobis extra compagem corporis Christi inesse potuit, prodesse nõ potuit: sed accipitis vnitatem spiritus in vinculo pacis, sine qua nemo poterit videre Deum, & charitatẽ quæ sicut scriptum est, cooperit multitudinem peccatorũ. Quod tam magnum bonũ, sine quo nec linguas hominũ & angelorũ, nec sciẽtiá omniũ sacramẽtorũ, nec Propheriá nec tantá fidẽ qua montes trãsferãtur, nec omnia quæ possidet homo distributa pauperibus, nec corporis in ignibus passionẽ prodesse aliquid, Apostolus testis est. Hoc ergo tam magnũ bonũ, si paruũ vel nullũ putatis, meritò infeliciter erratis, meritò si in vnitatẽ catholicá nõ trãsitis, peritis. Si ergo, inquiunt, oportet vt nos extra Ecclesiá & aduersus Ecclesiam fuisse pœniteat, vt salui esse possimus, quomodo post istam pœnitentiam apud vos clerici vel etiá Episcopi permanemus? Hoc nõ fieret quoniá reuera, quod fatendũ est, fieri nõ deberet, nisi pacis ipsius cõpensatione sanarentur. Sed sibi hoc dicant & multò maximè humiliter doleant, qui in tanta morte præcisionis iacent, vt isto quodá vulnere matris catholicæ reuiuiscant. Cùm enim præcisus ramus inseritur, fit aliud vulnus in arbore, quo possit recipi vt viuat, qui sine vita radicis peribat. Sed cùm receptus recipienti coaluerit, & vigor consequetur, & fructus. Si autẽ nõ coaluerit, ille quidẽ arescit, sed vita arboris permanebit. Est enim & tale inserẽdi genus, vt nullo præciso ramo qui intus est, ille qui foris est inseratur, nõ tamen nullo sed vel leuissimo arboris vulnere. Ita ergo & isti cùm ad radicẽ catholicá veniũt, nec eis quáuis post erroris sui pœnitentiá honor clericatus aut episcopatus aufertur, fit quidem aliquid tanquam in cortice arboris matris contra integrit

Luca 15.

1. Petr. 4.

1. Cor. 13.

1.Cor.3. gritatem seueritatis. Veruntamen quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, ad Dei misericordiam precibus fusis coalescente insitorũ pace ramorum, charitas cooperit multitudinem peccatorum. Vt enim cõstitueretur in ecclesia, ne quisquam post alicuius criminis pœnitentiã clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, non desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ. Alioquin contra claues datas ecclesię disputabitur, de quibus dictum est: Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cælo: sed ne forsitan etiã de cęteris † criminibus, spe honoris ecclesiastici animus intumescẽs superbè ageret pœnitẽtiã, seuerissimè placuit, vt post actã de crimine dãnabili pœnitentiã, nemo sit clericus, vt desperatione temporalis altitudinis medicina maior & verior esset humilitatis. Nam & sanctus Dauid de criminibus mortiferis pœnitentiam egit, & tamen in honore suo perstitit. Et beatum Petrum quando amarissimas lacrymas fudit, vtiq; dominum negasse pœnituit, & tamen Apostolus mansit. Sed nõ ideo superuacua putanda est posteriorum diligentia, qui vbi saluti nihil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quo salus tutius muniretur, experti credo aliquorũ fictas pœnitẽtias per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas inuenire medicinas, multorum experimẽta morborum. Verum in huiusmodi causis vbi per graues dissensionum scissuras nõ huius aut illius hominis est periculum, sed populorũ strages iacent, detrahendũ est aliquid seueritati, vt maioribus † malis sanandis charitas syncera subueniat. Habeant ergo isti de præterito detestabili errore, sicut Petrus habuit de mẽdaci timore amarum dolorẽ, & veniant ad Ecclesiã Christi verã, hoc est matrẽ catholicã. Sint in illa clerici, sint Episcopi vtiliter, qui cõtra illam fuerũt hostiliter. Nõ inuidemus, imò amplectimur, optamus, hortamur, & quos in viis & sepibus inuenimus, intrare, cogimus, & sic nõdũ quibusdã persuademus, quia nõ res eorũ sed ipsos quærimus. Apostolus Petrus quãdo saluatorẽ negauit & fleuit & Apostolus mãsit, nõdũ acceperat ꝓmissum spiritũ sanctũ. Sed multo magis isti eũ nõ acceperũt, vbi à corporis cõpage diuisi, quod solũ corpus viuificat spiritus sanctus, extra Ecclesiã, & cõtra Ecclesiã, Ecclesiæ sacramẽta tenuerũt, & tanquam ciuili bello nostris cõtra nos erectis signis armísq; pugnauerũt. Veniãt, fiat pax in virtute Hierusalẽ, quæ virtus charitas est. Cui sanctæ ciuitati dictũ est: Fiat pax in virtute tua, & abund

[Marginal notes: Dist. 50. vt constitueretur. — Mat. 16. — † let. ctis. — 23. q. 4. ipsius pietas. — Dist. 50. vt constitueretur. — † aliàs, maiorum. — Psal. 121.]

abundantia in turribus tuis. Non ſe extollāt aduerſus maternā ſolicitudinem, quam pro ipſis & pro tantis populis quos decipiunt vel decipiebant colligendis & habuit & habet: nō superbiant. quia ſic eos ſuſcipit: nō referant ad elationis ſuæ malum quod facit ipſa propter pacis bonum. Sic multitudinibus per ſchiſmata & hęreſes pereuntibus ſubuenire cōſueuit. Hoc diſplicuit Lucifero, quia factū eſt in eis ſuſcipiendis atque ſanandis, qui veneno perierant. Arriano: & cui diſplicuit in tenebras cecidit ſchiſmatis, amiſſo lumine charitatis. Hoc ergo iſtos ab initio ſeruauit Africam catholica & † Epiſcoporū ſententia, qui in eccleſia Romana inter Cæcilianū & partem Donati iudicauerūt, damnatóq; vno quodā Donato, qui author ſchiſmatis fuiſſe manifeſtatus eſt, cæteros correctos etiā ſi extra eccleſiam ordinati eſſent in ſuis honoribus ſuſcipiēdos eſſe cenſuerunt: nō quo etiā foris ab vnitate corporis Chriſti poſſent habere ſpiritum ſanctū, ſed maxime propter eos quos foris poſiti poſſent decipere, & à ſuſceptione illius muneris impedire. Deinde vt etiā ipſorū infirmitas lenius excepta intus ſanabilis fieret, iam nulla pertinacia claudente oculos cordis aduerſus euidentiā veritatis. Quid autem aliud etiā ipſi cogitauerunt, quādo Maximianiſtas quos in ſacrilego ſicut eorū conciliū indicat ſchiſmate damnauerant, & in quorū iam locū alios ordinauerant, poſtea quàm viderunt ab eis populos nō recedere, ne omnes perderent in ſuis honoribus receperunt, & baptiſmo quem foris ab eis damnati dederant, nullam contradictionem quæſtionémq; mouerunt? Quare ergo mirantur, aut querūtur, aut calumniantur quod eos ſic ſuſcepimus pro vera pace Chriſti, & nō recordantur quid ipſi fecerint pro vana quæ cōtra Chriſtum eſt pace Donati? Quod eorum factū ſi cōtra eos teneatur & intelligenter aſſeratur, quid omnino reſpondeant nō habebunt. Quod autē dicunt: ſi peccauimus in ſpiritū ſanctū, quia exufflauimus baptiſmum veſtrum, vt quid nos quæritis, cū remitti nobis hoc peccatum omnino nō poſsit, dicente domino: Qui peccauerit in ſpiritum ſanctū, nō remittetur ei, neque in hoc ſeculo neq; in futuro: nō attendunt, quia ſecundum iſtum ſenſum nemo liberandus eſt. Quis enim nō loquitur aduerſus ſpiritum ſanctū & peccat in eum, ſiue qui nondū eſt Chriſtianus, ſiue qui eſt hæreticus Arrianus, aut Eunomianus, aut Macedonianus qui eum dicunt eſſe creaturā: aut Photinianus, qui eius omnino negat aliquā eſſe ſubſtantiā, ſed vnū tantummodo

† ex

Peccatum in ſpiritū ſanctum irremiſſibile.

Subſtantiā dixit pro perſona.

esse Deum patrem:siue alij hæretici quos commemorare longum est? Nulli ergo istorũ liberandi sunt? Aut ipsi Iudæi quibus dominus hoc obiecit,si in eum crederent nõ erant baptizandi? Non enim ait Saluator:In baptismo remittetur:sed non remittetur,inquit,neq; in hoc seculo neq; in futuro. Intelligãt ergo non omne,sed aliquod significatũ esse peccatum in spiritum sanctũ,quod omnino nõ remittetur. Sicut enim cũ dixisset:Si nõ venirem peccatum nõ haberent:vtique nõ omne peccatum intelligi voluit,quandoquidem pleni erant multis magnísque peccatis,sed aliquod propriũ peccatũ,quod si non haberent possent illis omnia dimitti quæ habebãt:id est,quod in eum venientem nõ crediderunt:Hoc enim nõ haberent peccatum,si non veniret. Sic etiã cum dixit,Qui peccauerit in spiritum sanctũ,vel qui verbũ dixerit aduersus spiritum sanctum, non vtique omne quod in spiritum sanctũ peccatur facto siue dicto,sed aliquod certum & propriũ intelligi voluit. Hoc est autem duritia cordis vsque ad finẽ huius vitæ,qua homo recusat in vnitate corporis Christi,quod viuificat spiritus sanctus, remissionem accipere peccatorũ. Cum enim dixisset discipulis:Accipite spiritum sanctũ,continuo subiecit:Si cui dimiseritis peccata,dimittentur ei:si cui tenueritis,tenebuntur. Huic ergo dono gratiæ Dei quicunq; restiterit & repugnauerit,vel quoquo modo fuerit ab eo alienus,vsque in finẽ huius temporalis vitæ nõ remittetur ei,neq; in hoc seculo neque in futuro: hoc scilicet tam grande peccatũ vt eo teneantur cuncta peccata,quod non probatur ab aliquo esse cõmissum,nisi cũ de corpore exierit:Quãdiu verò hic viuit,eum sicut dicit Apostolus patientia Dei ad pœnitentiã adducit. Sed si ipse:perseuerantissima iniquitate,sicut consequenter adiungit Apostolus,Secundum duritiã cordis sui,& cor impœnitẽs thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei,nõ remittetur ei neque in hoc seculo neq; in futuro. Isti autem cũ quibus agimus vel de quibus agimus nõ sunt desperandi, Adhuc enim sunt in corpore:sed nõ quærant spiritum sanctũ nisi in Christi corpore,cuius habent foris sacramentum, sed rem ipsam nõ tenent intus cuius est illud sacramentum,& ideo sibi iudiciũ manducant & bibunt. Vnus enim panis sacramẽtum est vnitatis:quoniã sicut Apostolus dicit:Vnus panis vnũ corpus multi sumus. Proinde ecclesia catholica sola corpus est Christi,cuius ille caput est saluator corporis sui. Extra hoc corpus neminem viuificat

4. senten. dist. 43. De fide & operibus. c. 28.

ἀμετάνοια.

ficat spiritus sanctus: quia sicut ipse dicit Apostolus: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctũ qui datus est nobis. Non est autem particeps diuinæ charitatis, qui hostis est vnitatis. Non habent itaque spiritum sanctum, qui sunt extra ecclesiã. De illis quippe scriptum est: Qui seipsos segregant animales, spiritum nõ habentes. Sed nec ille eũ percipit, qui fictus est in ecclesia, & quomodo deinde † scriptũ est: Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictũ. Qui ergo vult habere spiritum sanctũ, caueat foris ab ecclesia remanere, caueat in eã simulate intrare. Aut si iam talis intrauit, caueat in eadẽ simulatione persistere, vt veraciter coalescat arbori vitæ. Prolixum tibi librum direxi, & tuis fortasse occupationibus onerosum. Si ergo potuerit tibi vel partibus legi, dabit tibi dominus intellectũ, vt habeas quid respondeas eis corrigẽdis atque sanandis, quos etiam tibiipsi tanquam fideli filio, mater ecclesia vbi potueris, & quomodo potueris, siue ipse loquendo & respondendo, siue ad doctores ecclesiæ perducendo, in adiutorio domini corrigendos sanandósque commendat.

† quoniã & inde.

Macedonius Iudex Cæsareus Augustino, testans se statim fecisse quod ille petierat, eo quòd verecunde peteret, séque legisse libros quos ad se miserat, & eorum ingenium ac sententiam prædicat. Epistola. LI.

DOmino meritò venerabili, & verè suscipiendo patri Augustino Episcopo, Macedonius. Miro modo afficior sapientia tua, & in illis quæ edidisti, & in iis quæ interueniens pro solicitis mittere non grauaris. Nam & illa tantũ habent acuminis, scientiæ, sanctitatis, vt nihil supra sit. Et hæc tantum verecundiæ, vt nisi faciã quod mandas, culpã penes me remanere, nõ in negotio esse diiudicẽ, domine meritò venerabilis, & verè suscipiẽde pater. Nõ enim instas, quod pleriq; homines istius loci faciũt, vt quodcũq; solicitus volueris, extorqueas: sed quod tibi à iudice tot curis obstricto petibile visum fuerit, admones subseruiente verecũdia, quę maxima difficiliũ inter bonos efficacia est. Proinde statim commendatis effectum desiderij tribui: nam sperandi viã ante patefeceram. Explicui tuos libros (neq; enim tam languidi aut inertes erãt, vt me aliud quàm se curare paterentur) iniecerũt manum, ereptúmq; aliis solicitudinũ caussis, suis vinculis illigauerunt. Ita enim mihi Deus propitius sit, vt ego anceps sum quid in illis magis mirer, sacerdotij perfectionẽ, philosophiæ

dogmata,historiæ plenam notitiam, an facundiæ plenam iucunditatem,quæ ita imperitos etiã illicere potest,vt donec explicent,nõ desistant,& cũ explicauerint,adhuc requirant.Conuicti nanq; sunt impudenter pertinaces,iam inde à bonis quæ memorant seculis,pro naturæ rerum obscuritate cõtigisse peiora, falsósque omnes illitis quadam dulcedine felicitatibus suis,per quas nõ ad beatitudinem,sed ad prærupta sunt ducti. Hæc verò nostra præcepta,& simplicis verique Dei mysteria, præter vitam perpetuã quam purissimis virtutibus pollicentur,etiã hęc secularia & necessariò qui nati sumus euẽtura mitigare:& vsus es validissimo exẽplo recentis calamitatis,quo licet firmissimè causam munieris,tamẽ si vtrũuis licuisset,id tibi noluissem suffragari.Sed quãdo orta inde fuerat conuincendorũ stultitię querela,necesse erat inde argumẽta veritatis accersere. Hæc interim occupatus aliis curis, quæ & si vanæ sunt,cũ rerum exitum cogitamus,tamen quasi necessaria pro nascendi conditione,rescripsi.Si otium fuerit & superstes vita, etiã de Italia rescribã,vt tantæ doctrinæ opus debitis,& si non satisfacientibus remuneretur officiis. Incolumem lætámque sanctitatem tuã Deus omnipotens æuo largissimo tueatur,domine meritò desiderabilis & verè suscipiende pater.

Augustinus Macedonio,docens nec Epicureos,nec Stoicos rectè docuisse viam ad veram felicitatem.Non enim esse virtutes nisi relatas ad charitatem Dei & proximi,quæ à Deo donatur, complectens omnes virtutes, nec in hac vita contingere perfectam felicitatem,sed in futura. Epistola LII.

AVgustinus Episcopus famulus Christi familiæque eius, dilecto filio Macedonio in domino salutem. Quamuis sapientiam, quã mihi tribuis,in me non agnoscam, tantæ tamẽ erga me beneuolentiæ tuæ, támq; syncerę gratias ago debeóq; plurimas,& meorũ studiorum labores,tali ac tanto viro placuisse delector. Multo verò amplius, quod animum tuũ charitate æternitatis & veritatis atq; ipsius charitatis affectu diuinæ illi cælestíque reipub. cuius regnator est Christus,& in qua sola semper beatéq; viuendum est,si rectè hic piéque viuatur,agnosco inhiantem, video propinquantem,eiúsque potiundæ amplector ardentem.Inde quippe manat etiã vera amicitia,non pensanda temporalibus commodis,sed gratuito amore potienda. Nemo enim potest veraciter amicus esse hominis,nisi fuerit ipsius primitus veri-

tatis

tatis:quod ſi gratis non fiat. nullo fieri pacto poteſt. De qua re etiã philoſophi multa dixerunt,ſed apud eos, vera pietas,id eſt verax veri Dei cultus, vnde omnia rectè viuendi duci oportet officia,nõ inuenitur:nõ ob aliud,quantum intelligo , niſi quia beatam vitam,ipſi ſibi quodammodo fabricare voluerunt,potiúſq; patrandam quàm impetrandam putauerunt,cũ eius dator nõ ſit niſi Deus. Neque enim facit beatum hominẽ,niſi qui fecit hominem:nam qui tanta creaturæ ſuę bona,bonis maliſque largitur,vt ſint,vt homines ſint,vt vigẽtes ſenſibus,valentes viribus,affluentes opibus ſint,ſeipſum bonis dabit vt beati ſint,quia eius etiam hoc munus eſt vt boni ſint. Illi verò,qui in hac ærumnoſa vita,in his moribundis membris , ſub hac ſarcina corruptibilis carnis,autores ſuæ beatæ vitæ & quaſi conditores eſſe voluerunt,velut propriis eam virtutibus appetentes,iámq; retinentes,nõ ab illo fonte virtutum petentes atque ſperantes,Deum ſuperbiæ ſuæ reſiſtentem ſentire minimè potuerunt. Vnde in errorem abſurdiſsimũ lapſi ſunt,vt cum aſſeuerant,etiã in Phalaridis tauro beatũ eſſe ſapientem,cogantur fateri vitam beatam aliquãdo eſſe fugiendã. Exaggeratis enim malis corporis cedunt,atque in eorũ moleſtiis grauiſsimis abſcedendũ ex hac vita eſſe decernunt. Vbi nolo dicere quantũ ſit ſcelus † ſeipſum hominem occidere inſontem,cũ omnino non debeat vel nocentem. Vnde in primo libro trium illorũ , quos benigniſsimè & ſtudioſiſsimè perlegiſti , multa iam diximus. Sed certè conſideretur , nec ſuperbè ſed ſobriè iudicetur , quo modo vita beata ſit,qua non ſapiens retenta fruitur,ſed illatis ſibi manibus carere compellitur. Eſt apud Ciceronem in extrema,vt ſcis,parte quinti Tuſculanarum libri locus , propter hoc quod dico animaduertendus. Cum enim de cæcitate corporis ageret,atq; affirmaret etiã cæcum beatum eſſe poſſe ſapientẽ,multa dixit quæ per aures percipiendo gauderet. Itémque ſi ſurdus eſſet,ea quibus oblectaretur ad oculos tranſtulit. Si autem vtroq; ſenſu orbaretur,& cæcus ſurdúſq; fieret,nõ eſt auſus hinc ferre ſententiã,eúmque beatum dicere. Sed addidit etiã dolores grauiſsimos corporis,qui eũ ſi non interemerint, ipſe ſe interimat,& ad portum nõ ſentiendi hac liberatus virtute perueniat. Cedit igitur ſapiens immaniſsimis cladibus, atque ſuccũbit,intantum vt eis cogatur & in ſeipſum homicidium perpetrare. Cui iam parcat vt illis careat malis,qui ſibiipſe nõ parcit? Certè ſemper beatus eſt,certè beatam vitam in

Phalaris.

† nefas.

De vita beata li.1.

sua potestate constitutá, nulla vi potest vllius calamitatis amittere. Ecce in cæcitate & surditate & atrocissimis cruciatibus corporis, aut amisit beatam vitam: aut si & in istis afflictionibus adhuc beata est, fit per huiusmodi doctissimorũ hominum disputationes, vt sit aliquando beata vita, quã sapiens ferre non possit: vel quod est absurdius, quam sapiens ferre non debeat, eámq; fugiat, abrumpat, abiiciat, seséq; ab ea ferro etiam seu veneno, vel alia voluntaria morte subducat: vt in portu nõ sentiendi vel nullus omnino sit, quod Epicurei & si qui alij simili stultitia putauerunt, vel ideo beatus quoniã fuerit ab illa beata vita, tanquam ab aliqua peste liberatus. O nimium iactans superbia, *† si beata vita est in cruciatibus corporis, cur in ea non manet sapiens vt fruatur? si autem misera est, quid obsecro te, nisi typhus impedit ne fateatur, ne oret Deũ, ne iusto & misericordi supplicet, qui potens est & vitæ huius mala vel auertere vel mitigare, vel ad ea toleranda fortitudine armare, vel ab eis omnimodo liberare, & post hæc verè beatam vitam dare, quò nullum malum admittatur, & vbi summũ bonum nunquam amittatur? Hoc piorum præmium est, cuius adipiscẽdæ spe vitam istam temporalẽ atq; mortalem, non tam delectabiliter quàm tolerabiliter ducimus, & mala eius tunc bono consilio & diuino munere fortiter ferimus, cùm bonorũ æternorum fideli Dei promissione, & fideli nostra expectatione gaudemus. Ad hoc nos Apostolus exhortatus, ait: Spe gaudẽtes, in tribulatione patientes. Ostendit enim quare in tribulatione patientes, præmittendo, spe gaudentes. Ad hanc spẽ exhortor per Iesum Christum dominũ nostrum. Hoc enim Deus ipse magister, latente maiestate diuinitatis, & carnis infirmitate apparente, non solùm sermonis oraculo docuit, verumetiã suæ passionis & resurrectionis exẽplo roborauit. In altera enim qualia tolerare, in altera qualia debeamus sperare mõstrauit. Cuius & illi gratiam mererentur, nisi elati inflatíq; superbia, inaniter conarentur istam vitam beatã ipsi sibi facere, quod solus Deus veraciter cultoribus suis post hanc vitam se largiturum esse promisit. Sanior quippe est eiusdem Ciceronis illa sententia, vbi ait: Nam hæc vita quidẽ mors est, quam lamentari possem si liberet. Quo modo ergo si rectè lamentatur, beata comprobatur, ac non potius quoniam rectè lamẽtatur, misera esse cõuincitur? Quare assuesce, obsecro te vir bone, beatus esse interim spe, vt sis etiam re, cùm pietati perseuerantissimæ retribuetur

*† *aliàs superbia iactantia.*

Rom. 12.

buetur mercès felicitatis æternæ. Si prolixa epiſtola, oneroſus ſum, tu te hoc impetraſti tibi, qui me ſapientẽ appellaſti. Hinc enim auſus ſum hæc ad te loqui, vt tibi ſapientiam, non qualis mihi ſit, oſtentarem, ſed qualis eſſe debeat oſtenderẽ. Hæc eſt autẽ in præſenti ſeculo verus veri Dei cultus, vt ſit eius in futuro ſeculo certus atq; integer fructus. Hic cõſtantiſsima pietas, ibi ſempiterna felicitas. Ex iſta ſapiẽtia quæ vna & vera eſt ſi quid habeo, à Deo ſumpſi, nõ à me præſumpſi: atq; ab illo in me perfici fideliter ſpero, à quo inchoatum eſſe humiliter gaudeo, nec in eo qđ adhuc non donauit incredulus, nec in eo quod iam donauit ingratus. Non enim meo vel ingenio vel merito, ſed eius dono ſum ſi quid laudabiliter ſum. Nam quædã acutiſsima & excellẽtiſsima ingenia tanto in maiores errores ierunt, quanto præfidentius tanquã ſuis viribus cucurrerunt, nec ſuppliciter ac veraciter Deum, vt viã ſibi oſtẽderet, petiuerũt. Merita verò quorũlibet hominum quæ ſint, quandoquidẽ ille qui non cũ mercede debita, ſed cùm gratuita gratia venit, omnes peccatores ſolus à peccatis liber atq; liberator inuenit. Si ergo nos virtus vera delectat, ei dicamus, quod in eius ſacris literis legimus: Diligam te domine virtus mea. Et ſi verè beati eſſe volumus (quod nolle non poſſumus) id quod in eiſdẽ literis didicimus, fido corde teneamus. Beatus vir, cuius eſt nomẽ domini ſpes eius, & nõ reſpexit in vanitates & inſanias mẽdaces. Quanta eſt autem vanitas, quanta inſania, quantúmq; mendacium, hominem mortalẽ, ærumnoſam vitã mutabili & ſpiritu & carne ducentẽ, tot peccatis oneratũ, tot tẽtationibus ſubditum, tot corruptionibus obnoxiũ, pœniſq; iuſtiſsimis deſtinatum, in ſeipſo fidere vt beatus ſit, quando ne illud quidẽ, quod habet in naturæ ſuæ dignitate præcipuũ, id eſt mentẽ atq; rationẽ, poteſt vẽdicare ab erroribus, niſi Deus aſsit lux mentiũ? Abiiciamus itaq;, obſecro te, falſorũ philoſophorũ vanitates & inſanias mẽdaces: quia nec virtus nobis erit, niſi aſsit ipſe quo iuuemur, nec beatitudo, niſi aſsit ipſe quo fruamur, & totũ mutabile atq; corruptibile noſtrũ, quod per ſeipſum imbecille & quędã materies miſeriarũ eſt, dono immortalitatis atq; incorruptionis abſorbeat. Quoniã verò te reipub. ſcimus amatorẽ, non aliunde eſſe beatũ hominem, aliunde ciuitatẽ, vide quàm ſit in illis ſacris literis clarum. Nam quidam in eis ſancto ſpiritu plenus hæc loquitur orãs: Exime me de manu filiorũ alienorum, quorum os loquutum eſt vanitatem, & dextera eorum

Pſal. 17.

Pſal. 39.

Pſal. 143.

dextera iniquitatis: Quorum filij velut nouellæ cõstabilitæ in iuuentute sua. Filiæ eorum compositæ & ornatæ sicut similitudo templi. Cellaria eorũ plena eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fœcundæ, multiplicantes in exitibus suis, boues eorum crassæ. Non est ruina macerię neq; trãsitus, neq; clamor in plateis eorum: Beatum dixerunt populũ, cui hæc sunt, beatus populus cuius dominus Deus ipsius. Vides exaggeratione terrenæ felicitatis, beatum populum non dici, nisi à filiis alienis: id est, non pertinẽtibus ad regenerationẽ, qua efficimur filij Dei, à quorum manu iste se eximi precatur, ne ab eis in hanc opinionem atq; in peccata impia pertrahatur. Loquendo quippe vanitatem, beatum dixerunt populum, cui hæc sunt, quæ supra cõmemorauit, quibus ea felicitas cõstat, quam solam dilectores huius mundi inquirũt. Et ideo dextera eorum dextera iniquitatis, quia hæc præposuerunt quæ fuerant postponẽda, sicut sinistræ præponitur dextera. Si enim habentur, non in eis beata vita ponenda est, sed subdita debent esse, non prædita: sequẽtia, non ducentia. Huic autem qui sic orabat, & à filiis alienis, qui beatum dixerunt populum cui hæc sunt, eximi discerníq; cupiebat, tanquàm diceremus: Ipse quid sentis? quem beatũ populum dicis? Non ait: Beatus populus, cuius est virtus animi eius. Quod si dixisset, discreuisset quidẽ etiam istum populum ab illo qui beatam vitam in ista visibili & corporali felicitate constituit, sed nondum transcendisset omnes vanitates & insanias mẽdaces: Maledictus enim omnis, sicut alibi eædem literæ docent, qui spem suam ponit in homine. Ergo nec in seipso quisquam debet, quia & ipse homo est. Proinde vt trãsiret omnium vanitatum & insaniarum mendacium limites, atque ibi beatam vitam poneret, vbi verè est: Beatus, inquit, populus, cuius dominus Deus ipsius. Cernis igitur vnde petendũ sit, quod omnes docti indoctíq; desiderãt, & multi errãdo ac superbiendo vnde petatur, & vbi accipiatur ignorant. Vtrique autem in quodam diuino Psalmo simul reprehẽduntur, & qui confidunt in virtute sua, & qui in abundantia diuitiarũ suarum gloriantur: id est & philosophi huius seculi, & abhorrentes vel à tali philosophia beatúmq; dicentes populum, cui suppetit terrena opulentia. Ac per hoc à domino Deo nostro, à quo facti sumus, & virtutem petamus, qua huius vitæ mala superemus, & beatam vitam, qua post istam vitã in eius æternitate perfruamur, vt & in virtute & in præmio virtutis, sicut Apostolus dicit: qui gloriat

Hiere. 17.

Psal. 48.

2. Cor. 10.

gloriatur, in domino glorietur. Hoc nobis velimus, hoc ciuitati cuius ciues ſumus. Non enim aliunde beata ciuitas, aliunde homo, cùm aliud ciuitas non ſit, quàm concors hominum multitudo. Itaq; ſi omnis prudentia tua, qua conſulere conaris rebus humanis: ſi omnis fortitudo, qua nullius iniquitate aduerſante terreris: ſi omnis temperantia, qua in tanta labe nequiſsimæ conſuetudinis hominum te à corruptionibus abſtines: ſi omnis iuſtitia, qua rectè iudicádo ſua cuiq; diſtribuis, id laborat, id nititur, vt ij quibus vis vt bene ſit, ſalui ſint corpore, & ab omni cuiuſquam improbitate tuti atq; pacati habeant filios ſicut nouellas conſtabilitas, filias ornatas ſicut ſimilitudinem templi, cellaria plena eructantia ex hoc in hoc, fœcundas oues, craſſos boues, nec maceriæ ruina deformet prædium, nec litigantium clamor perſonet in plateis eorũ: ita non erunt verè virtutes tuæ, ſicut nec iſtorũ beatitudo. Hic enim ad verum dicendum, illa mea verecundia quam in tua epiſtola benigno ſermone laudaſti, me impedire non debet, ſi quęlibet, inquam, adminiſtratio tua, illis quas commemoraui inſtructa virtutibus, hoc intentionis fine determinatur, vt homines ſecundum carnem nullas iniquas moleſtias patientur: nec ad te exiſtimas pertinere, quò iſtam quietem quam præſtare niteris, referant, id eſt vt verbis non ambiant, quo modo Deum verum, vbi eſt quietæ vitæ omnis fructus, colant, nihil tibi prodeſt ad vitam verè beatam tantus labor. Inuerecundius hoc dicere videor, & oblitus quodam modo conſuetudinem interceſsionũ mearum. Sed ſi nihil eſt verecundia, niſi quidam diſplicendi metus, ego in hac cauſa metuendo non vereor. Metuo enim ne primùm Deo, deinde ipſi amicitię, quam mecum mire dignatus es, iure diſpliceã, ſi minus liber in admonendo fuero, quàm me admonere ſaluberrimè exiſtimo. Sum certè verecundior, cùm tibi pro aliis intercedo: Cùm verò pro teipſo, tanto liberior quanto amicior, quia tanto amicior quanto fidelior: quanquã hæc ipſa non dicerem, niſi verecundius agerem. Quæ ſi maxima eſt, vt ipſe ſcripſiſti, difficilium inter bonos efficacia, adiuuet me pro te apud te, vt in illo te fruar, qui mihi hanc ad te ianuam fiduciámq; præſtitit: præſertim quia id quod ſuggero, iam facile arbitror eſſe animo tuo tot diuinis muneribus adminiculato & inſtructo. Si enim virtutes quas accepiſti, à quo acceperis ſentiens, eiq; gratias agens, eas ad ipſius cultum etiam in tuis iſtis ſecularibus honoribus conferas, tuæq; poteſtati ſubditos

Verecũdia quid.

homines ad eum colẽdum exemplo religiosæ tuæ vitæ,& ipso studio consulendi,seu fouendo seu terrendo erigas & adducas, nihilque aliud in eo, quod per te securius viuunt, velis, nisi vt hinc illum promereantur,apud quem beate viuant:& veræ illæ virtutes erunt,& illius opitulatione,cuius largitate donatæ sunt,ita crescent & perficientur,vt te ad vitam verè beatã,quæ non nisi æterna est,sine vlla dubitatione perducãt: vbi iam nec prudenter discernãtur à bonis mala, quæ non erunt:nec fortiter tolerẽtur aduersa,quia non ibi erit, nisi quod amemus, non etiam quod toleremus : nec temperanter libido frænetur, vbi nulla eius incitamẽta sentiemus:nec iuste subueniatur ope indigentibus, vbi inopem atque indigum non habebimus. Vna ibi virtus erit, & idipsum erit virtus, præmiúmque virtutis, quod dicit in sanctis eloquiis homo qui hoc amat: Mihi autẽ adhærere Deo bonum est. Hæc ibi erit plena & sempiterna sapientia,eadémq; veraciter vita iam beata. Peruẽtio quippe est ad æternum ad summum bonum,cui adhęrere in æternum est finis nostri boni. Dicatur hæc & prudentia, quia prospectissime adhærebit bono quod non amittatur:& fortitudo,quia firmissime adhærebit bono vnde non auellatur:& temperantia, quia castissime adhærebit bono,vbi iam non corrumpatur: & iustitia, quia rectissime adhærebit bono, cui merito subiiciatur. Quanquam & in hac vita virtus non est,nisi diligere quod diligendum est. Id eligere,prudẽtia est: nullis inde auerti molestiis,fortitudo est:nullis illecebris,temperantia est: nulla superbia,iustitia est. Quid autem eligamus quod præcipue diligamus,nisi quo nihil melius inuenimus? Hoc Deus est, cui si diligendo aliquid vel præponimus,vel ęquamus,nosipsos diligere nescimus. Tanto enim nobis melius est, quantomagis in illum imus,quo nihil melius est. Imus autem nõ ambulando, sed amãdo. Quem tanto habebimus præsentiorẽ,quanto eundem amorem,quo in eum tẽdimus,potuerimus habere puriorem. Nec enim locis corporalibus vel extenditur vel includitur. Ad eum ergo,qui vbiq; præsens est, & vbiq; totus, non pedibus ire licet,sed moribus. Mores autẽ nostri non ex eo quod quisq; nouit,sed ex eo quod quisq; diligit,diiudicari solẽt. Nec faciũt bonos vel malos mores,nisi boni vel mali amores. Prauitate ergo nostra à rectitudine Dei longè sumus. Vnde rectum amando corrigimur, vt recto recti adhærere possimus. Ad illum ergo quãta opera possumus,etiam illi vt perueniant agamus

Psal.72.

agamus,quos tanquam noſmetipſos diligimus,ſi noſmetipſos diligere illum diligendo iam nouimus. Chriſtus nanque, id eſt,veritas,dicit: In his duobus præceptis totam legẽ Prophetáſque pendere,vt diligamus Deum ex toto corde,ex tota anima,ex tota mẽte, & diligamus proximos tãquã noſmetipſos. Proximus ſanè hoc loco nõ ſanguinis ꝓpinquitate, ſed rationis ſocietate penſandus eſt, in qua ſocij ſunt omnes homines. Nam ſi pecuniæ ratio ſocios facit, quantomagis ratio naturæ, non negotiandi,ſed naſcendi lege communis?Hinc & illę Comicus(ſicut luculentis ingeniis non deſit reſplendentia veritatis) cùm ab vno ſene alteri ſeni dictum cõponeret.Tãtúmne ab re tua eſt otij tibi - aliena vt cures, ea quæ nihil ad te attinent? Reſpõſum ab altero reddidit:Homo ſum, humani nihil à me alienũ puto.Cui ſententiæ ferũt etiã theatra tota plena ſtultis,indoctiſque applauſiſſe.Ita quippe omniũ affectũ naturaliter attigit ſocietas humanorũ animorũ, vt nullus ibi hominum niſi cuiuſlibet hominis proximũ ſe eſſe ſentiret. Cùm ergo illa dilectione, quam diuina lex imperat, debeat homo diligere Deum,& ſeipſum & proximũ,non tamen ex hoc tria præcepta data ſunt:nec dictũ eſt, in his tribus, ſed in his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ:id eſt,in dilectione Dei ex toto corde,ex tota anima, & ex tota mente, & proximi tanquã ſuiipſius: videlicet vt intelligeretur nullã eſſe aliã dilectionem,qua quiſque diligit ſeipſum, niſi quod diligit Deum. Qui enim aliter ſe diligit,potius ſe odiſſe dicẽdus eſt.Fit quippe iniquus,priuatúrq; luce iuſtitiæ,qui à potiore ac prę ſtãtiore bono auerſus,atque inde vel ad ſeipſum cõuerſus,ad inferiora & egena vtiq; cõuertitur:fitque in ipſo quod veraciſsimè ſcriptum eſt:Qui autẽ amat iniquitatẽ odit animam ſuam. Quia igitur nemo niſi Deum diligendo, diligit ſeipſum, non opus erat vt dato de Dei dilectione præcepto,etiã ſeipſum homo diligere iuberetur:cùm in eo diligat ſeipſum quod diligit Deũ. Debet ergo & proximum diligere tanquam ſeipſum,vt quem potuerit hominem vel beneficentiæ cõſolatione,vel informatione doctrinæ, vel diſciplinæ coërcitione adducat ad colendũ Deum, ſciens in his duobus præceptis totam legem prophetáſque pendere.Hoc qui ſobria diſcretione eligit,prudens eſt: qui nulla hinc afflictione auertitur,fortis eſt:qui nulla alia delectatione,temperans eſt:qui nulla elatione,iuſtus eſt.His virtutibus diuinitus inſpiratis†,per gratiã mediatoris Dei cum

patre

Mat.22. *Terent. in Heaut.* *Pſal.10.* *23.q.4.debet.* † *impartitis,*

patre,& nobiscum hominis Iesu Christi.per quem post inimicitias iniquitatis reconciliamur Deo in spiritu charitatis:His, inquam,virtutibus diuinitus impartitis,& bona vita nũc agitur, & posteà præmium eius , quæ nisi æterna esse non potest, beata vita persoluitur.Hic enim sunt eædem virtutes in actu, ibi in effectu:hic in opere,ibi in mercede:hic in officio , ibi in fine.Itaque omnes boni & sancti,etiam in tormentis quibuslibet diuino fulti adiutorio , spe illius finis beati vocantur, quo fine beati erunt. Nam si in eisdem tormentis & atrocissimis doloribus semper essent cum quibuslibet virtutibus , eos esse miseros nulla sana ratio dubitaret.Pietas igitur , id est, verus veri Dei cultus ad omnia prodest, & quæ molestias huius vitæ auertat aut leniat , & quæ ad illam vitam salutémque perducat,vbi nec aliquid iam mali patiamur , & bono summo sempiternóque perfruamur.Ad hanc te perfectius assequendam & perseuerantissimè retinendam exhortor , vt meipsum : cuius nisi iam particeps esses , tuósque istos honores temporales ei seruire oportere iudicares, non Donatistis hæreticis ad eos in vnitatem Christi pacémque redigendos,per edictum diceres: Pro vobis hoc agitur , pro vobis sacerdotes incorruptæ fidei, pro vobis Imperator Augustus,pro vobis nos quoque eius iudices laboramus. Et alia multa quæ in eodẽ edicto ita posuisti,vt te appareat in terreni iudicis cingulo,non parua ex parte cælestem Rempublicam cogitare. Quare si de veris virtutibus & vera beata vita volui diutius loqui tecum , quæso ne onerosus deputer tuis occupationibus : Imò verò me non esse confido , quando tu adeò magnũ animum & mirabiliter laudandum geris,vt nec illas curas deseras, & his libentius ac familiarius occuperis.

Macedonius Augustino , quærens num ex pietate sit quod iudex precibus Episcoporum condonat pœnam reis , præsertim si probabile sit illos iterum peccaturos. Epistola LIII.

DOmino meritò venerabili , & vnice colendo patri Augustino , Macedonius. Optatas admodum sanctitatis tuæ literas accepi per Bonifacium venerandæ legis antistitem , quem eo magis receptum dilexi,quod ad me desideratum pertulerat sermonem sanctitatis tuæ,& incolumitatem,domine meritò venerabilis,& vnice colende pater. Itaque sine mora quod optabat † obtinuit , verùm quoniam existit occasio , hoc ipsum quantulũcunque est quod

† *petebat*

quod admonitus indulsi, nolo sine mercede remanere. Cupio enim accipere eam, quæ mihi commodet sine pēdentis incommodo, imò quæ mihi commodet cum gloria dependentis. Officium sacerdotij vestri esse dicitis, interuenire pro reis, & nisi obtineatis, offendi quasi quod erat officij vestri, minimè reportetis. Hic ergo vehementer ambigo, vtrum istud ex religione descendat. Nam si à domino peccata adeò prohibentur, vt ne pœnitendi quidem copia post primam pœnitentiam tribuatur: quemadmodum nos possumus ex religione contendere, vt nobis qualecunque illud crimen fuerit, dimittatur? quod vtique cùm impunitum volumus, probamus. Et si constat non minus autorem quam probatorem teneri in omnibus quæ peccantur, certum est nos culpæ societate vinciri, quoties eum impunitum esse cupimus, qui culpæ tenetur obnoxius. Tum prætereà accedit hoc quod grauius est, nam omnia peccata videntur veniabiliora, cùm is qui reus est correctionem promittit. Verùm nunc, vt mores nostri sunt, & sceleris pœnam cupiunt homines sibi relaxari, & id propter quod scelus admissum est, possidere. Pro his quoque interueniendum putat sacerdotium vestrum, de quibus adeò futuri nulla spes est, vt etiam in præsenti eadem criminis ratio perseueret. Nam qui tam peruicaciter tenet propter quæ crimen admisit, ostendit se vbi licentia fuerit, similia peccaturum. Ob hæc igitur consulo prudentiam tuam, & me hoc ambiguo quo laboro absolui desidero, nec ob aliam causam consultum te putes. Cæterum hoc mihi propositum est, vt intercessoribus, præsertim talis meriti qualis tu es, etiam gratiam agam. Pleraque enim quæ sponte facere videri nolo, remissio seueritatis alios armet in crimina, opto bonis intercessoribus relaxare, vt quod libens concedo, salua seueritate iudicij alterius meritò videatur indultum. De scriptis sanctitatis tuæ aliqua mihi promiseras, & non accepi, quæso vt vel nunc mittas, & ad hanc meam epistolam respondeas, vt quia sanctitatem tuam interim videre non datur, saltem sermonibus tuis pascar. Incolumem sanctitatem tuam diuinitas æterna tueatur æuo largissimo, domine meritò venerabilis & verè colende pater.

ὡς ἄγαν.

Augustinus Macedonio, declarans sacerdotes piè intercedere pro promittentibus pœnitentiam ecclesiasticam, & quare hæc pœnitentia non soleat nisi semel concedi, quin & profani iudicis seueritatē clementia temperatam esse debere. Multa obiter de restitutione fraude quasi

de quæsitorum. *Epistola* LIIII.

AVgustinus Episcopus famulus Christi familiæque eius, dilecto filio Macedonio in domino salutem. Negociosissimum in republica virũ,& nõ suis,sed aliorum vtilitatibus attentissimũ, qualem te esse, & tibi gratulamur & rebus humanis, nec deserere debemus alloquio,nec occupare procemio. Accipe itaque quod per me vel nosse voluisti,vel verum ipse nossem experiri. Quod si paruum aut superfluum iudicares,nullo modo inter tam magnas támque necessarias curas tuas curãdum esse censeres. Quæris à me cur officij sacerdotij nostri esse dicamus interuenire pro reis, & nisi obtineamus offendi, quasi quod erat officij nostri minimè reportemus: Vbi vehementer te dicis ambigere verũ istud ex religione descendat. Deinde adiungis, qua ratione ita mouearis. Nam si à domino peccata, inquis, adeò prohibẽtur, vt nec pœnitendi quidem copia post primam pœnitentiã tribuatur,quemadmodum nos possumus ex religione contendere,vt nobis qualecunque illud crimen fuerit,dimittatur? Adhuc grauius vrges,& dicis nos probare quod volumus impunitum:& si constat non minus autorem quàm probatorẽ teneri in omnibus quæ peccantur,certum esse nos culpæ societatẽ vinciri,quoties eum impunitum esse volumus,qui culpæ tenetur obnoxius. His verbis quem non terreas tuæ lenitatis & humanitatis ignarum? Vnde nos qui te nouimus,& hæc quærendi gratia non decernendi scripsisse minimè dubitamus, aliis verbis tuis ad ista citius respõdemus. Tanquam enim nos hæsitare in hac quæstione nolueris,aut prǫuidisti quid dicturi essemus, aut admonuisti quid dicere deberemus. Et aisti: Tum prætereà accidit hoc quod grauius est. Nam omnia peccata videntur veniabiliora,cum is qui reus est,correctionẽ promittit. Antequam ergo discutiam quid sit illud grauius, quod in epistola tua sequitur,hoc interim quod dedisti accipiã, eóque vtar ad molẽ hanc amouendũ,qua nostræ intercessiones posse reprimi videbantur. Ideo quippe quantum facultas datur pro peccatis omnibus intercedimus, quia omnia peccata videtur veniabiliora, cùm is qui reus est correctionẽ promittit. Hæc tua est,hæc & nostra sententia. Nullo modo ergo culpas quas corrigi volumus,approbamus, nec quod perperã cõmittitur, ideo volumus impunitũ esse,quia placet:sed hominẽ miserantes,facinus autẽ seu flagitiũ detestantes, quanto magis nobis displ

Quæstio.

Solutio.

diſplicet vitium, tantominus volumus inemendatum interire vitioſum. Facile enim eſt atq; procliue malos odiſſe, quia mali ſunt, rarum autem & pium eoſdẽ ipſos diligere quia homines ſunt, vt in vno ſimul & culpam improbes, & naturã approbes, ac propterea culpam iuſtius oderis, quod ea fœdatur natura quam diligis. Non eſt igitur iniquitatis, ſed potius humanitatis ſocietate deuinctus, qui propterea eſt criminis perſecutor, vt ſit hominis liberator. Morum porrò corrigẽdorum, nullus alius quàm in hac vita locus: nam poſt hanc quiſq; id habebit, quod in hac ſibimet cõquiſierit. Ideo cõpellimur humani generis charitate interuenire pro reis, ne iſtam vitam ſic finiant per ſupplicium, vt ea finita nõ poſsint finire ſupplicium. Noli ergo dubitare hoc officiũ noſtrũ ex religione deſcendere, cùm Deus apud quem nulla eſt iniquitas, cuius ſumma poteſtas eſt, qui non tantũ qualis quiſque ſit videt, verũetiam qualis futurus ſit præuidet, qui ſolus poteſt iudicando nõ labi, quia in cognoſcendo nõ poteſt falli, facit tamen ſicut Euangeliũ loquitur, ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Cuius mirabilis bonitatis vt ſimus imitatores, dominus Chriſtus exhortãs: Diligite, inquit, inimicos veſtros, & benefacite eis qui vos oderunt, & orate pro eis qui vos perſequuntur, vt ſitis filij patris veſtri qui in cælis eſt, qui facit ſolem ſuũ oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Hac indulgẽtia & lenitate diuina multos abuti ad perniciem ſuã quis neſciat? Quos arguens Apoſtolus, & grauiter increpãs, dicit: Exiſtimas autẽ ô homo omnis, qui iudicas eos qui talia agũt, & facis ea, quoniã tu effugies iudiciũ Dei? An diuitias benignitatis eius & patiẽtiæ & longanimitatis cõtẽnis? Ignoras quoniã benignitas Dei ad pœnitentiã te adducit? Secundũ autẽ duritiam cordis tui & cor † impœnitens, theſaurizas tibi irã in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui reddet vnicuiq; ſecundũ opera eius. Nũquid quoniã iſti in ſua nequitia perſeuerãt, ideo Deus in ſua patiẽtia nõ perſeuerat, per pauca in hoc ſeculo puniens, ne diuina prouidẽtia nõ eſſe credatur, & multa ſeruãs vltimo examini, vt futurũ iudiciũ commendetur? Nõ, vt opinor, magiſter ille cæleſtis impietatẽ nos diligere præcepit, cùm præcepit vt noſtros diligamus inimicos, benefaciamus eis q nos oderũt, oremus pro eis q nos perſequũtur, cũ ꝓculdubiò ſi piè Deũ colimus, inimicos atq; odiis aduerſum nos acerrimis incitatos ac ꝑſequutores, niſi impios habere

23. q. 5. nõ eſt iniqui tatis.

Mat. 5.

Rom. 2.

† Al. duritiã tuã, & cor, &c.

habere non possimus. Num igitur diligendi sunt impij? Num impiis benefaciendũ est? Num pro impiis etiã orandum est? Ita plane. Qui enim hoc præcepit, Deus est: nec tamẽ nos hoc pacto societati adiungit impiorũ quibus & ipse parcendo, & vitã salutémq; largiendo, non vtiq; sociatur. Consiliũ quippe eius, quantum homini pio nosse donatũ est, exponit Apostolus dicens: Ignoras quia patientia Dei ad patientiam te adducit? Ad hanc volumus adduci pro quibus interuenimus, non eorum peccatis vel parcimus vel fauemus. Nam quosdã, quorum crimina manifesta sunt, à vestra seueritate liberatos, à societate tamen remouemus altaris, vt pœnitẽdo placare possint, quem peccando cõtempserant, séque ipsos puniendo. Nã nihil aliud agit, quem veraciter pœnitet, nisi vt id quod mali fecerit, impunitum esse non sinat. Eo quippe modo sibi non parcenti ille parcit, cuius altum iustúmq; iudiciũ nullus cõtemptor euadit. Quod si iniquis & scelestis ille parcẽdo eísq; vitam salutémq; largiendo, etiam plerisque eorum, quos nouit non acturos pœnitentiã, tamen exhibet patientiã: quanto magis nos in eos, qui correctionẽ promittunt, & vtrum faciant quod promittũt, incerti sumus, misericordes esse debemus, vt rigorem nostrũ † pro eis intercedẽdo flectamus, pro quibus & dominum, quem nihil de moribus eorum etiam futuris latet, non tamen impudenter, quia hoc ipse præcepit, oramus? In tantũ autem hominum aliquãdo iniquitas progreditur, vt etiam post actam pœnitentiam, post altaris recõcilationem, vel similia vel grauiora committant: & tamen Deus facit etiam super tales oriri solem suum, nec minus tribuit quàm ante tribuebat largissima munera vitæ ac salutis. Et quamuis eis in ecclesia locus humillimæ pœnitentiæ non concedatur, Deus tamen super eos suæ patientiæ non obliuiscitur. Ex quorum numero si quis nobis dicat: Aut date mihi eundem iterum pœnitendi locum, aut desperatum me permittite, vt faciam quicquid libuerit, quantum meis opibus adiuuor, & humanis legibus non prohibeor, in scortis omniq; luxuria damnabili quidem apud dominum, sed apud homines plerosque etiam laudabili. Aut si me ab hac nequitia reuocatis, dicite vtrum mihi aliquid prosit ad vitam futuram, si in ista vita illecebrosissimæ voluptatis blandimenta contempsero, si libidinum incitamenta frænauero, si ad castigandum corpus meum multa mihi etiam licita & concessa subtraxero, si me pœnitendo vehementius quàm prius excitauero

† vestrum

De pœnitent. dist. 3. In tantũ. 4. sent. dist. Quod verò. 14. c. Iterata pœnitẽtia.

De pœn. dist. 3. In tantum.

uero

vero, si miserabilius ingemuero, si fleuero vberius, si vixero
melius, si pauperes sustẽtauero largius, si charitate, quæ operit
multitudinem peccatorũ, flagrauero ardentius: quis nostrũ ita
desipit, vt huic homini dicat, Nihil tibi ista proderunt in po-
sterum, vade saltem vitæ huius suauitate perfruere? Auertat
Deus tam immanem sacrilegámq; dementiam. Quáuis ergo
caute salubritérq; prouisum sit, vt locus illius humillimę pœ-
nitentiæ semel in ecclesia cõcedatur, ne medicina vilis minus
vtilis esset ægrotis, quæ tanto magis salubris est, quãto minus
contemptibilis fuerit, quis tamen audeat dicere Deo: Quare
huic homini, qui post primã pœnitentiã rursus se laqueis ini-
quitatis obstringit, adhuc iterũ parcis? Quis audeat dicere er-
ga istos nõ agi quod Apostolus ait: Ignoras quia patientia Dei
ad pœnitentiã te adducit? Aut istis exceptis esse definitũ quod
scriptũ est: Beati omnes qui cõfidunt in eum? Aut ad istos non
pertinere quod dicitur: Viriliter agite & cõfortetur cor vestrũ,
omnes qui speratis in dominũ? Cùm igitur super peccatores
tanta sit patientia, tanta misericordia Dei, vt in hac temporali
vita moribus emendatis, nõ damnentur in æternũ, qui nullius
quæ sibi præbeatur expectat misericordiam, quoniã nemo est
illo beatior, nemo potẽtior, nemo iustior, quales nos esse opor-
tet homines erga homines, qui hãc vitam nostrã, quantacunq;
laude cõmendemus†, eam sine peccato esse nõ dicimus? Quòd
si dixerimus, nosipsos, sicut scriptũ est, decipimus, & veritas in
nobis nõ est. Proinde licet accusatoris alia persona sit, alia de-
fensoris, alia intercessoris, alia iudicis, de quorũ propriis offi-
ciis nimis longũ est & nõ necessariũ hoc sermone disserere, Sic
tamen etiã ipsos criminum vltores, atque in hoc officio nõ ira
propria concitatos, sed legum ministros, nec suarũ sed aliena-
rum examinatarum iniuriarũ vindices, quales iudices esse de-
bent, terruit censura diuina vt cogitarent sibi propter sua pec-
cata Dei misericordiam necessariã, nec putarent ad culpã sui
officij pertinere, si quid erga eos misericorditer agerent, quo-
rum vitæ necísq; haberent legitimã potestatem. Nam cùm ad
Dominum Christũ Iudæi adduxissent mulierem in adulterio
comprehensam, eúmq; tentantes dicerẽt, quòd iussa esset lege
lapidari, ac deinde quærerent, quid de illa ipse præciperet: Re-
spondit eis: Qui sine peccato est vestrũ, prior in eam lapidem
iaciat. Ita nec legem improbauit, quæ huiusmodi ream iussit
occîdi, & illos terrendo ad misericordiã reuocauit, quorũ iu-

s

Dist.50. Quamuis. De pœni. distin.3. Quamuis. a sentent. dist.14. illud. Non dabatur secundus pœnitentiæ publicæ locus. Rom.2. Psal.30. †eum laudemus 1.Ioan.1. Misericordia domini. Ioan.8.

dicio hæc posset occidi. Puto quod hac sententia domini audita, si præsens fuit etiam maritus ipse qui violatam sui thori fidem vindicari postulabat, exterritus animum ad voluntatem parcendi ab vlciscendi cupiditate deflexit. Nam quomodo est admonitus accusator ne suas persequeretur iniurias, quando ipsi iudices ita sunt à iudicando prohibiti, qui in adultera punienda, non priuato dolori compellebantur seruire, sed legi? Vnde Ioseph cui virgo Maria domini mater fuerat desponsata, cùm eam comperisset esse prægnantem, cui se nouerat non esse commistum, & ob hoc nihil aliud quàm adulteram credidisset, puniri tamen eam noluit, nec approbator flagitij fuit. Nam hæc voluntas eius etiã iustitiæ deputatur. Ita quippe de illo scriptũ est, Et cũ esset homo iustus, & nollet eã diuulgare, statuit eam occulte dimittere. Hæc eo cogitante, apparuit illi angelus, qui doceret esse numinis, quod ille putauerat criminis. Si ergo cogitata infirmitate communi, & accusatorius dolor, & iudicatorius rigor frangitur, quod tandem censes pro reis esse debere, vel defensoris vel intercessoris officiũ: quandoquidem & vos viri boni qui nunc iudices estis, & in foro aliquando versati causas hominũ suscepistis, satis † quàm libentius defendere quàm accusare soletis? Et tamen defensor ab intercessore plurimũ distat. Nam ille diluendis vel obtegendis criminibus operam maximè impendit. Intercessor autem etiam cùm de culpa constat, pro pœna remouenda vel temperanda curam gerit. Hoc sunt apud Deũ pro peccatoribus iusti, hoc pro se ipsi peccantes inuicem vt faciant admonẽtur. Nam scriptum est: Confitemini inuicem peccata vestra, & orate pro vobis. Has sibi partes humanitatis, vbi potest, omnis homo apud hominem vendicat. Nam quod ipse quisq; domi suæ puniret admissum, in alterius domo vult impunitum. Siue enim adhibeatur apud amicum, siue ille cuiquàm in quem potestas vlciscendi est se præsente succenseat, siue irascenti fortuito superueniat, non iustissimus sed inhumanissimus iudicatur, si non interueniat. Scio ego teipsum cum aliis amicis tuis in ecclesia Carthaginensi intercessisse pro clerico, cui meritò succensebat episcopus, & vtique nullum ibi discrimen sanguinis, sub incruenta disciplina timebatur. Nec cùm id quod etiã vobis displicebat inultum esse velletis, tanquã delicti approbatores vos iudicabamus, sed tanquam humanissimos intercessores audiebamus. Si ergo vobis fas est ecclesiasticam correptionem

Suspitio Ioseph de Maria.

Matt. 1.

Traducere

† scitis

Iacobi 5.

ptionem intercedendo mitigare, quomodo epiſcopus veſtro gladio non debet intercedere, cùm illa exeratur, vt in quem exeritur bene viuat, iſte ne viuat? Poſtremò ipſe dominus, apud homines interceſsit ne lapidaretur adultera,& eo modo nobis interceſsionis commendauit officium,niſi quia ille terrendo fecit,quod nos petendo. Ille enim dominus,nos ſerui ſumus. Veruntamen ille ſic terruit vt omnes timere debeamus. Quis enim eſt noſtrum ſine peccato? Quod cùm illis dixiſſet. à quibus ei offerebatur punienda peccatrix,vt qui ſciret ſe eſſe ſine peccato,prior in illam lapidem mitteret:cecidit ſæuitia, tremente conſcientia. Tunc enim ex illa iam congregatione dilapſi. ſolum miſericordi miſerum reliquerunt. Cedat huic ſententiæ pietas Chriſtianorũ,cui ceſsit impietas Iudæorum. Cedat humilitas obſequentiũ, cui ceſsit ſuperbia perſequentium. Cedat confeſsio fidelis, cui ceſsit ſimulatio tentatoris. Malis parce vir bone:quanto melior,tanto eſto mitior: quãto ſis celſior poteſtate, tanto humilior ſias pietate. Ego quidem intuens mores tuos,appellaui te virum bonum:ſed tu intuens verba Chriſti,dic tibiipſi:Nemo bonus niſi vnus Deus. Quòd cùm verũ ſit(hoc enim veritas dixit) nec ego tamen illud exiſtimari debeo fallaci aſſentatione dixiſſe,& dominicis verbis quaſi contrarius extitiſſe,vt cum ille dicat. Nemo bonus niſi vnus Deus,ego te appellauerim virum bonum. Non enim & ipſe dominus contraria ſibi locutus eſt, vbi ait: Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona. Deus ergo ſingulariter bonus eſt,& hoc amittere nõ poteſt. Nullius enim boni participatione bonus eſt,quoniã bonũ quo bonus eſt,ipſe ſibi eſt:homo autem cùm bonus eſt,ab illo bonus eſt.quod à ſeipſo eſſe nõ poteſt. Illius enim ſpiritu boni fiunt,cuius capax creata eſt noſtra natura per propriam voluntatem. Pertinet ergo ad nos vt boni ſimus.accipere & habere quod dat,qui de ſuo bonus eſt. Quo quiſque neglecto, de ſuo malus eſt. Proinde inquantum homo rectè agit,id eſt ſcienter & amanter,& piè bonum operatur,intantum bonus eſt:inquantum autem peccat. id eſt à veritate & charitate & pietate deuiat,intantum malus eſt. Quis autẽ eſt in hac vita ſine aliquo peccato? Sed eum dicimus bonũ,cuius præualent bona:eúmque optimum, qui peccat minimum. Ideirco ipſe dominus,quos dicit bonos propter participationem gratiæ diuinæ, eoſdem etiam malos dicit propter vitia infirmitatis humanæ, donec totum quo conſta-

Ioan.8.

Marc.10

Luca 6.

Deus quo modo ſolus bonus.

mus, ab omni vitiositate sanatum, transeat in eam vitam, vbi nihil omnino peccabitur. Nam vtique bonos docebat orare, non malos, quibus præcepit vt dicerent: Pater noster qui es in cælis. Ex hoc enim boni, quo filij Dei nõ natura geniti, sed gratia facti, tanquã ij quibus recipientibus eum, dedit potestatem filios Dei fieri. Quæ generatio spiritalis more scripturarum etiam adoptio nominatur, vt distinguatur ab illa generatione Dei de Deo, coæterni de coæterno. Vnde scriptum est: Generationẽ eius quis enarrabit? Cùm ergo bonos esse demonstrauerit, quos voluit Deo veraciter dicere: Pater noster qui est in cœlis: præcepit tamen vt in eadem oratione inter cætera dicerent: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quę debita, esse peccata quãuis manifestum sit, postea tamẽ manifestius declarauit, dicẽs: Si enim dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis & pater vester peccata vestra. Hanc orationẽ baptizati orant, nec est prorsus præteritorum aliquid peccatorũ, quod nõ baptizatis in sancta ecclesia dimittatur. Sed postea viuẽdo in hac fragilitate mortali, nisi cõtraherent quod dimittendũ esset, nõ veraciter dicerent: Dimitte nobis debita nostra. Boni ergo inquantũ non peccant, filij Dei sunt: inquantũ autem peccant (quod sua non mendaci cõfessione testantur) vtiq; mali sunt. Nisi fortè quis dicat, alia bonorũ, alia malorũ esse peccata: quod nõ vsquequaq; improbabiliter dicitur. Veruntamen dominus Iesus sine vlla ambiguitate malos appellauit eosdẽ ipsos quorum patrem dicebat Deũ. Nam in eodem sermone, vbi illam docet orationem, alio loco exhortans ad precandũ Deũ, ait: Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis: Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur. Et paulò pòst: Si ergo vos, inquit, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester qui in cælis est, dabit bona petentibus se? Num igitur Deus pater malorum est? Absit. Quomodo ergo dicitur, pater vester, cælestis quibus dicitur, Cum sitis mali: nisi quia vtrunque veritas monstrat, quid simus Dei dono †, quid humano vitio, hoc commendans, illud emendans? Meritò ait Seneca (qui temporibus Apostolorum fuit, cuius etiã quædam ad Paulum Apostolum leguntur epistolæ) Omnes odit qui malos odit: & tamen ideo diligendi sunt mali, vt non sint mali: quemadmodum non vt permaneant, sed vt sanentur, diliguntur ægroti. Quicquid autem

Matt. 6. | Ioan. 1. | Esaiæ 53. | Matt. 6. | Matt. 7. | † bono | Seneca ad Paulum.

tem poſt eam quæ fit in baptiſmo ablutionem peccatorum in hac vita manendo peccamus,etiã ſi non tale ſit,quod à diuinis remouere cõpellat altaribus,non dolore ſterili,ſed miſericordiæ ſacrificiis expiatur.Quod ergo agimus vt faciatis intercedentibus nobis,Deo nos † noueritis offerre pro vobis.Indigetis enim miſericordia quam præbetis: Et videte quis dixerit: Dimitte & dimittetur vobis, [Date & dabitur vobis.] Quanquam etiam ſi ita viueremus,vt nõ eſſet quare diceremus.Dimitte nobis debita noſtra: quanto à nequitia purior animus eſſet,tanto clementia plenior eſſe deberet,vt,ſi nõ compungeremur ſententia domini dicentis,Qui veſtrũ eſt ſine peccato, prior in illam lapidem iaciat:Ipſius qui hoc dixit ſectaremur exemplum,qui cũ eſſet vtique ſine peccato, ait mulieri quam perterriti illi reliquerant: Nec ego te condemnabo,vade iam deinceps noli peccare.Potuit enim metuere flagitioſa mulier, ne illis diſcedentibus qui ſua peccata cognouerant vt peccato parcerent alieno,illã iuſtiſsimè iam ipſe damnaret qui erat ſine peccato.At ille nõ conſcientia pauidus.ſed plenus clementia,cũ illa reſpõdiſſet à nemine ſe fuiſſe damnatam:nec ego te, inquit,damnabo.Tanquam diceret:Si malitia tibi parcere potuit,quid metuis innocentiã? Et ne delictorum nõ doctor † ſed ‖ ne ‖ approbator videretur,vade ait,iam deinceps noli peccare:vt ſe homini pepercisse,non hominis culpam ſibi placuiſſe monſtraret.Iam vides igitur de religione deſcendere,nec nos ſocietate criminũ obſtringi,quod intercedimus plerunq; etiã pro ſceleratis,& ſi nõ ſcelerati,tamen pro peccatoribus peccatores,& q^d veraciter potius quàm iniurioſè dictũ accipias,puto quod apud peccatores. Nec ideo ſanè fruſtra inſtituta ſunt poteſtas regis,vis gladij cognitoris,vngulę carnificis,arma militis,diſciplina dominantis, ſeueritas etiã boni patris. Habent iſta omnia modos ſuos,cauſas,rationes, vtilitates. Hæc cũ timentur,& coërcẽtur mali,& quietius inter malos viuũt boni: non quia boni pronuntiandi ſunt,qui talia metuendo non peccant(Non enim bonus eſt quiſpiam timore pœnæ, ſed amore iuſtitiæ)veruntamen nõ inutiliter etiam metu legum humana coërcetur audacia,& tuta ſit inter improbos innocentia, & in ipſis improbis dum formidato ſupplicio frænatur facultas,inuocato Deo ſanetur voluntas. Sed huic ordinationi rerum humanarum,contrariæ nõ ſunt interceſsiones Epiſcoporum,Imò verò nec cauſa,nec locus intercedendi vllus eſſet,ſi

Marginalia: † vos — Luc. 6. — Matt. 6. — Ioan. 8. — † donator — 23.q.5.nõ fruſtra.

ista non essent. Tanto enim sunt intercedētium & parcentium beneficia gratiora, quanto peccantium iustiora supplicia. Nec ob aliud quantum sapio, in veteri testamēto, antiquorum temporibus prophetarum seuerior legis vindicta feruebat, nisi vt ostenderetur, rectè iniquis pœnas constitutas: vt quod eis parcere noui testamenti indulgētia commonemur, aut remedium sit salutis quo peccatis parcatur & nostris, aut commendatio mansuetudinis, vt per eos qui parcunt veritas prædicata, non tātum timeatur, verumetiam diligatur. Plurimum autem interest, quo animo quisq; parcat. Sicuti enim est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens. Nam, vt exempli gratia manifestum aliquid ponam, quis non crudelem verius dixerit eum, qui puero pepercerit volēti obstinatissimè de serpentibus ludere? quis autem non misericordem, qui talia prohibent, contemptorem verborum etiam verberibus emendauerit? Et ideo non vsq; ad mortem protendenda est disciplina, vt sit cui prodesse possit, quanquam etiam cùm homo ab homine occiditur, multum distet, vtrum fiat nocendi cupiditate, vel iniuste aliquid auferendi, sicut fit ab inimico, sicut à latrone: an vlciscendi vel obediēdi ordine, sicut à iudice, sicut à carnifice: an euadendi vel subueniendi necessitate, sicut interimitur latro à viatore, hostis à milite. Et aliquādo qui causa mortis fuit, potius in culpa est, quàm ille qui occidit: velut si quisquam decipiat fideiussorem suum, atq; ille pro isto supplicium legitimum luat: nec tamen omnis qui causa alienæ mortis est, reus est. Quid si enim quisquam stuprum petat, seséq; si non impetrauerit interimat? Quid si filius timēs patris pia verbera, præcipitio pereat? Quid si alius homine liberato, vel ne alius liberetur, sibiipse mortē inferat? Num propter istas alienarum mortium causas, aut sceleri consentiēdum est, aut vindicta peccati quæ non fit nocendi, sed corrigendi studio, etiam paterna tollenda, aut opera misericordiæ cohibenda sunt? Hęc cùm accidunt, debemus eis humanum dolorem, non propter illa ne accidant, rectè factorum reprimere voluntatem. Sic etiam cùm intercedimus pro peccatore damnando, sequuntur aliquando quæ nolumus, siue in ipso, qui nostra intercessione liberatur, vt vel immanius impunita grassetur audacia, subdita cupiditati, ingrata lenitati, atq; vnus morti ereptus plurimos necet, vel ipso per beneficium nostrum in melius commutato, moribúsq; correpto, alius malè viuendo pereat, sibiq; huius

Crudelitas parcēs.

23.q.5. cū homo.

lus impunitate propoſita, talia vel grauiora committat: non vt opinor hæc mala imputãda ſunt nobis, cùm intercedimus vobis, ſed potius illa bona, quæ cùm id facimus, intuemur & volumus, id eſt commendatio manſuetudinis, ad conciliandam dilectionem verbo veritatis: & vt qui liberantur à temporali morte, ſic viuant, ne in ęternam, vnde nunquam liberentur, incurrãt. Prodeſt ergo & ſeueritas veſtra, cuius miniſterio quies adiuuatur & noſtra: prodeſt & intercesſio noſtra, cuius miniſterio ſeueritas tẽperatur & veſtra. Non vobis diſpliceat, quòd rogamini à bonis, quia nec bonis diſplicet quod timemini à malis: nam hominum iniquitatẽ etiam Apoſtolus Paulus non tantum de iudicio futuro, verumetiam de poteſtatibus veſtris ſecularibus† terruit aſſerens & ipſas ad diſpenſationem diuinæ prouidentiæ pertinere. Omnis, inquit, anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, Non eſt enim poteſtas niſi à Deo. Quæ autem ſunt, à Deo ordinatę ſunt. Quapropter qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi iudicium acquirũt. Principes enim non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Quòd ſi malum feceris, time: non enim fruſtra gladium portat: Dei enim miniſter eſt, vindex in ira ei qui malè agit. Ideóq; neceſsitate ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed & propter cõſcientiam: ideo enim & tributa præſtatis. Miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum perſeuerantes. Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem, nemini quicquam debeatis niſi vt inuicem diligatis. Hæc verba Apoſtoli vtilitatem veſtræ ſeueritatis oſtendunt. Proinde ſicut dilectionem iuſsi ſunt terrentibus debere qui timent, ita dilectionem iuſsi ſunt timentibus debere qui terrent. Nihil nocendi cupiditate fiat, ſed omnia conſulendi charitate, & nihil fiat immaniter, nihil inhumaniter. Ita formidetur vltio cognitoris, vt nec interceſſoris religio contemnatur: quia & plectendo & ignoſcendo hoc ſolum bene agitur, vt vita hominum corrigatur. Quòd ſi tanta eſt peruerſitas & impietas, vt ei corrigendæ nec diſciplina poſſit prodeſſe nec venia, à bonis tamen intentione atq; conſcientia, quam Deus cernit, ſiue ſeueritate, ſiue lenitate, non niſi officium dilectionis impleatur. Quod autem in epiſtola tua ſequitur, vbi dicis: Verùm nunc vt mores noſtri ſunt, & ſce-

23.q.5.prodeſt.

† præſentibus veſtris ſecuribus.

Roma. 13.

Iram pœnã vocat.

23.q.5. prodeſt.

leris pœnam cupiũt sibi homines relaxari, & id propter quod scelus admissum est, possidere: pessimum hominũ genus commemoras, cui pœnitẽdi medicina omnino nõ prodest. Si enim res aliena, propter quam peccatum est, cùm reddi possit non redditur, nõ agitur pœnitentia, sed fingitur: si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum: sed vt dixi, cùm restitui potest. Plerunq; enim qui aufert, amittit, siue alios patiendo malos, siue ipse male viuẽdo, nec aliud habet vnde restituat. Huic certè nõ possumus dicere, redde quod abstulisti, nisi cùm habere credimus & negare. Vbi quidem si aliquos sustinet repente cruciatus, dũ existimatur habere quod reddat, nulla est iniquitas: quia & si non est vnde luat ablatam pecuniam, meritò tamen, dum eam per molestias corporales redhibere cõpellitur, peccati quo male ablata est, pœnas luit. Sed inhumanũ non est etiam pro talibus intercedere, tanquam pro reis criminum: non ad hoc vt minimè restituantur aliena, sed ne frustra homo in hominẽ sæuiat, ille præsertim, qui iam remisit culpam, sed quærit pecuniam, & si fraudari meruit, non expetit vindicari. Deniq; in talibus causis, si persuadere potuerimus, eos pro quibus interuenimus, nõ habere quod poscitur, continuò nobis eorum molestiæ relaxantur. Aliquando autem misericordes, & in ipso dubio nolunt homini pro incerta pecunia, certa inferre supplicia: ad hanc misericordiam etiam nos prouocare & exhortari decet: Melius enim etiã si habet, amittis, quàm si non habet, aut excrucias aut occìdis. Sed pro istis magis apud eos qui repetunt, quàm apud eos qui iudicant intercedere cõuenit, ne ipse videatur auferre, qui cùm habet potestatem non cogit reddere, quamuis in cogẽdo ita debeat adhibere integritatem, ne amittat humanitatẽ. Illud verò fidentissimè dixerim, eũ qui pro homine ad hoc interuenit, ne malè ablata restituat, & qui ad se confugientem quantum honeste potest ad restituendum non compellit, socium esse fraudis & criminis. Nam misericordius opem nostram talibus subtrahimus, quam impendimus. Non enim opem fert qui ad peccandum adiuuat, ac non potius subuertit atq; opprimit. Sed nunquid ideo nos aut exigere aut ad exigendum tradere vel possumus vel debemus? Agimus quãtum episcopalis facultas datur, & humanum quidem nonnunquam, sed maximè ac semper diuinum iuditium comminantes. Nolentes autem reddere, quos nouimus & male abstulisse, & vnde reddãt habere arguimus,

24. q. 6. capite 1. De vsuris. cũ tu. De re. iu. li. 6. peccatum.

gũimus, increpamus, & detestamur, quosdam clàm, quosdam palam, sicut diuersitas personarum diuersam videtur posse recipere medicinam, nec in aliorum perniciem ad maiorem insaniam concitari. Aliquando etiam si res magis curanda non impedit, sancti altaris cõmunione priuamus. Verùm sæpe accidit vt nos fallant, vel negando se abstulisse, vel affirmando se vnde restituant nõ habere. Sæpe etiam & vos fallimini putando vel nos non agere vt reddant, vel ipsos habere vnde reddãt: & omnes aut penè omnes homines amamus nostras suspiciones vel vocare vel existimare cognitiones, quãdo credibilibus rerum signis mouemur, cùm credibilia nonnulla sint falsa, sicut incredibilia nõnulla sunt vera. Ideo quosdam commemorans, qui & sceleris pœnam sibi cupiunt relaxari, & id propter quod scelus admissum est possidere, addidisti & aisti: Pro his quoq; interueniẽdum putat sacerdotium vestrum. Fieri enim potest, vt tu scias quod ego nescio, & propterea putem pro aliquo interueniendum, quod si me fallere potuit, cùm te non potuerit, vt ego eum non credam possidere quod tu possidere nosti. Ita fit, vt cùm de reo sententia non vna sit nostra, neutri tamen nostrum placeat, quòd res nõ redditur aliena. De homine vt homines, diuersa sentimus, sed in ipsa iustitia simul sumus. Eo modo etiam fieri potest, vt quod scio aliquem non habere, hoc eum tu habere non certissimè teneas, sed credibiliter suspiceris, & ob hoc tibi videar interuenire pro eo, qui & sceleris pœnã sibi cupiat relaxari, & id propter quod scelus admissum est possidere. Ad summã igitur neq; apud tales, si qui reperiuntur qualẽ te esse gaudemus, neq; apud ipsos qui magno studio aliena ac nihil profutura, multóq; etiã periculosa ac periculosa petũt, neq; apud cor meum, cui testis est Deus, ausim dicere, sentire, decernere, interueniendũ esse pro aliquo, vt q̃d scelere abstulit, sceleris impunitate possideat: Sed vt remissa iniuria, quod iniuriosè abstulit reddat, si tamẽ habet quod abstulit, vel aliud vnde illud restituat. Nõ sanè quicquid ab inuito sumitur, iniuriosè aufertur. Nam pleriq; nec medico volunt reddere honorem suum, nec operario mercedem, nec tamẽ hæc qui ab inuito accipiunt, per iniuriam accipiunt, quæ potius per iniuriam non darentur. Sed non ideo debet iudex vendere iustum iuditium, aut testis verum testimonium, quia vendit aduocatus iustum patrocinium, & iurisperitus verum consilium. Illi enim inter vtranq; partem ad examina adhibentur: isti ex vna

Quare parcẽdum magnatibus interdum.

14. q. 5. nõ sanè.

11. q. 3. nõ licet.

parte consistunt. Cùm autem iudicia & testimonia, quæ nec iusta nec vera vendenda sunt, iniqua & falsa venduntur, multo sceleratius vtiq; pecunia sumitur, quia scelerate, etiam quáuis à volentibus datur. Ille tamen solet tanquam malè sibi ablatam pecuniam repetere, qui iustum iudicium emit: quoniam venale esse non debuit. Qui verò pro iniquo iudicio dedit, vellet quidem repetere, nisi timeret vel puderet emisse. Sunt aliæ personæ inferioris loci, quæ ab vtraq; parte non insolenter accipiũt, sicut officialis, & à quo amouetur, & cui admouetur officium, ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, data per tolerabilem consuetudinẽ non solent, magísq; reprehendimus, qui talia inusitatè repetiuerunt, quàm qui ea de more sumpserunt: quoniam multæ necessariæ personæ rebus humanis, vel inuitantur huiusmodi commodis, vel tenentur. Isti si viam vitæ mutauerint, aut excellentioris conscenderint sanctitatis gradum, facilius ea quę hoc modo acquisierũt, tanquam sua pauperibus largiuntur, quàm eis à quibus accepta sunt tanquam aliena restituant. Qui verò contra ius societatis humanæ, furtis, rapinis, calumniis, oppressionibus, inuasionibus abstulerit, reddenda potius quàm donanda censemus, Zachæi publicani Euangelico exemplo, qui cum hospitio dominum suscepisset, in vitam sanctam repente mutatus, Dimidium, inquit, rerum mearum do pauperibus, & si cui aliquid abstuli, quadruplum reddo. Veruntamen si iustitia syncerius consulatur, iustius dicitur aduocato: Redde quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati affuisti, iudicem fefellisti, iustam causam oppressisti, de falsitate vicisti, Quod vides multos honestissimos & disertissimos viros, non solùm impune, verumetiam gloriosè videri sibi committere, quàm cuiquam in quolibet officio militanti, Redde quod accepisti, quando iubente iudice cuicunq; causæ necessarium hominem tenuisti, ne resisteret vinxisti, ne fugeret inclusisti, postremò aut permanẽte lite exhibuisti, aut finita dimisisti. Sed illud cur aduocato non dicatur in promptu est, quia scilicet ita non vult homo repetere, quod patrono vt male vinceret dedit: sicut non vult reddere, quod ab aduersario, cùm malè vicisset, accepit, Quis tandẽ aduocatus, aut ex aduocato ita vir optimus facilè reperitur, qui suscepto suo, dicat: Recipe quod mihi cùm tibi malè adessem dedisti, & redde aduersario tuo, quod me agente iniq; abstulisti? Et tamen quem prioris non rectæ vitæ, re-

Lucæ 19.

ctissimè

ctissimè pœnitet, etiam hoc facere debet, vt si ille qui iniquè litigauit, non vult admonitus corrigere iniquitaté, eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi fortè restituendum est alienum, quod per furtum clanculo aufertur, & restituendum non est alienũ, quod in ipso foro vbi peccata puniuntur, decepto iudice, & circũuentis legibus obtinetur? Quid dicam de vsuris, quas etiam ipsæ leges & iudices reddi iubent? An crudelior est qui subtrahit aliquid vel eripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore? Hæc atque huiusmodi malè vtique possidentur, & vellem vt restituerentur, sed non est quo iudice repetantur. Iam verò si prudẽter intueamur, quod scriptum est: Fidelis hominis totus mundus diuitiarum est, infidelis autem nec obolus: nónne omnes qui sibi videntur gaudere licitè cõquisitis, eisq; vti nesciunt, aliena possidere conuincimus? Hoc enim certè alienũ non est quod iure possidetur: hoc autẽ iure quod iustè, & hoc iustè qđ bene. Omne igitur quod malè possidetur, alienum est: malè autẽ possidet, qui malè vtitur. Cernis ergo quàm multi debeãt reddere aliena, si vel pauci quibus reddantur reperiuntur, qui tamen [vbi] vbi sunt tanto magis ista contẽnunt, quanto ea iustius possidere potuerunt. Iustitiam quippe & nemo male habet, & qui nõ dilexerit non habet. Pecunia verò & à malis malè habetur, & à bonis tanto melius habetur, quãtominus amatur. Sed inter hæc toleratur iniquitas malè habentiũ, & quędã inter eos iura cõstituuntur, quæ appellantur ciuilia, nõ quod hinc fiat vt bene vtentes sint, sed vt malè vtẽtes minus molesti sint: donec fideles & pij, quorum iure sunt omnia, qui vel ex illis fiunt, vel inter illos tantisper viuentes, malis eorũ nõ obstringuntur, sed exercẽtur, perueniãt ad illã ciuitatẽ, vbi hæreditas æternitatis est, vbi nõ habet nisi iustus locũ, non nisi sapiens principatum, vbi possidebunt quicunq; ibi erunt, verè sua. Sed tamen etiã hic nõ intercedimus, vt secũdũ mores legésq; terrenas nõ restituãtur aliena: quãuis placabiles nos † velimus malis, nõ vt placeant vel permaneant mali, sed quia ex illis fiunt quicũq; fiunt boni, & sacrificio misericordiæ placatur Deus, quem nisi propiciũ haberẽt mali, nulli essent boni. Diu est, quòd occupationibus tuis loquendo videor onerosus, cùm tibi homini acuto & docto citò solui potuerit quod quærebas. Iam dudum autem finire deberem, si te tantum scirem fuisse lecturum quod flagitasti vt rescriberem. Felix in Christo viuas fili charissime.

14. q. 4. quid dicam.

prou. 17.

† vos

Dioſcorus Auguſtino proponit multas quæſtiones ex libris de Philoſophia Ciceronis, & ex Oratore eiuſdem, orans vt maturè ad eas reſpondeat. *Epiſtola LV.*

PRocemiare apud te non ſolùm ſuperfluum eſt, ſed etiam moleſtum, qui rem non verba deſideras. Ideóque ſimpliciter audi. Senex Alipius rogatus à me, ſępius pollicitus erat, tecum reſpondere dialogorum pauculis interrogatiũculis: & quoniam in Mauritania dicitur hodiéq; eſſe, peto viribus omnibus & rogo, vt tu ſolus reſpondere digneris, quod etiam præſente ipſo fratre tuo, ſine dubio facturus eras. Non eſt pecunia, non eſt aurum, quod pro quouis daturus eras proculdubiò ſi haberes, nunc verò ſine labore loqueris, quod requiro. Poſſem te plus & per multos charos tuos exorare, ſed noui animum tuum, qui non rogari deſiderat, ſed omnibus præſtare, ſi tantũ abſit quod dedecet, quod In hac re penitus nihil eſt dedecoris: tamen quodcunq; eſt, peto præſtes nauigaturo. Noſti quàm mihi moleſtiſsimum eſt oneri eſſe, non dico ſynceritati tuæ, ſed cuipiam. Solus autem Deus nouit, quoniam nimia neceſsitate impulſus hoc feci. Vobis enim ſaluis & fauente domino nauigaturus ſum, & mores hominum nõ ignoratis, qui procliues ſunt ad vituperandum, & quoniam † ſi interrogatus quis non reſponderit, indoctus & hebes putabitur. Vides ergo obſecro te ad omnia ſine cunctatione reſponde, ne me triſtem dimittas. Sic videam parentes meos, quia propter hoc ſolum Cerdonem miſi, & ipſum expecto ſolum. Frater Zenobius, magiſter memoriæ factus eſt, & miſit nobis eucctionem cum annonis. Si ego dignus non ſum, vt reſpondeas interrogatiunculis meis, ſaltem timeantur annonæ. Incolumem te ſumma diuinitas longè nobis tueatur ætate. Papas plurimum dignationem tuam ſalutat.

† *quam, &c. putetur.*

Auguſtinus Dioſcoro, docens eiuſmodi quæſtiones nec decorè tractari ab Epiſcopo, nec vtiliter dici à Chriſtiano, præſertim cùm iam aduerſus Ethnicos nobis non ſit conflictatio, atque hoc ſtudiorum genus vbique frigeat: hortatur autem ad Chriſti Philoſophiã, quæ ſola docet verum, ſed nõ percipitur niſi ab ijs, qui poſuerunt faſtum humanum. *Epiſtola LVI.*

TV me innumerabilium quæſtionum turba repente circumuallandum, vel potius obruendum putaſti, etiam ſi vacantem otioſúmque credidiſti: Quando enim ego in quolibet otio, tot rerũ nodos

tam

tam feſtinanti,& vt ſcribis,iam penè proficiſcenti poſſem diſſoluere?Numero enim rerũ ipſarum impedirer, etiam ſi non difficiles † ad ſoluendum forent. Tanta ſunt autem perplexitate inuoluti,& tenacitate conſtricti: vt etiam ſi pauci eſſent, otioſiſsimum me occupantes, magna mora temporis fatigarent intentionẽ,atq; attererent vngues meos. Ego autẽ vellem te abripere de medio delicioſarum inquiſitionum tuarum, & conſtipare inter curas meas,vt vel diſceres nõ eſſe inaniter curioſus,vel curioſitatem tuam cibandam atque nutriendam imponere non auderes eis,quorum inter curas vel maxima cura eſt reprimere ac refrænare curioſos. Quanto enim melius, quantóque fructuoſius,ſi in dandis vllis [ad te] literis tempus atque opera impenditur,ad hoc potius impenditur vt reſecentur vanæ atq; fallaces cupiditates tuæ,quæ tantomagis cauendæ ſunt,quanto facilius decipiunt,neſcio qua vmbra honeſtatis & liberalium ſtudiorũ nomine velatę atque palliatæ,quàm vt noſtro miniſterio,atque [vt] ita dixerim,ſatellitio induratæ, † quo tam bonam tuam mentẽ premant vehemẽtius excitentur.Ecce enim tot dialogi lecti, ſi ad videndũ finẽ & capeſſendum omnium actionũ tuarũ nihil te adiuuerunt,quid proſunt dic mihi?Nam vbi finẽ conſtitueris totius huius flagrantiſsimi ſtudij tui, & tibi infructuoſi & nobis moleſti, epiſtola tua ſatis indicas. Cùm enim de ſoluendis quæſtionibus quas miſiſti tu ad me†, per literas ſatageres, ita ſcripſiſti. Poſſem te,inquis,plus & per multos charos tuos exorare,ſed noui animum tuũ,qui nõ rogari deſiderat,ſed omnibus preſtare,ſi tantum abſit quod dedecet,quod in hac re penitus nihil eſt dedecoris:tamen quodcũq; eſt,peto præſtes nauigaturo. In his verbis epiſtolæ tuæ rectè quidẽ de me exiſtimas, quod omnibus præſtare deſiderẽ,ſi abſit quod dedecet. Sed in hac re nihil eſſe dedecoris,nõ mihi videtur. Non enim decora facies rerũ attingit ſenſum meũ,cùm cogito Epiſcopũ Eccleſiaſticis curis circunſtrepentibus diſtrictũ atque diſtentũ, repente quaſi obſurdeſcentẽ cohiberi ab his omnibus,& dialogorũ Tullianorum quæſtiunculas,vni ſcholaſtico exponere. Quod quantũ dedeceat,quanquum tuorũ ſtudiorũ raptus ardore prorſus,nolis attendere, tu etiã ſentis tamen. Quid enim aliud indicat, quod cùm dixiſſes,in hac re penitus nihil eſſe dedecoris, ſtatim adiunxiſti:tamẽ quodcũq; eſt,peto præſtes nauigaturo. Hoc enim ſonat,videri tibi quidem nihil in hac re eſſe dedecoris, tamen quodc

† nodi faciles

† indomitum,

† miſiſti apud me,

quodcunque est dedecoris petere te, vt præstem nauigaturo. Sed quid est quæso te, quod addidisti nauigaturo? An ego, nisi nauigaturus esses, præstare tibi aliquid dedecoris nō deberē? Nimirum putas, quòd aqua marina dedecus abluatur? Quod si ita esset, mecū † certè qui nauigaturus nō sum, inexpiatum remaneret. Scribis etiā nosse me, quàm tibi molestissimum sit oneri esse cuipiā, & attestaris solū Deū nosse, quod nimia necessitate impulsus hoc feceris. Hic sanè cùm epistolā tuā legerem, satis aduerti animum cognoscere necessitatē tuā. Cùm ecce mihi affers & dicis, mores hominū nō ignoratis qui procliues sunt ad vituperandum, & quoniā † si interrogatus quis non responderit, indoctus & hebes putabitur. Hoc loco verò exarsi ad rescribendum tibi. Hoc enim languore animi tui penetrasti mihi pectus, & irrupisti in curas meas, vt dissimulare non possem. quantum me Deus adiuuaret mederi tibi, non vt de tuis quæstionibus enodandis explicandisque cogitarem, sed vt felicitatem tuam pendentem ex linguis hominū atque nutantem à tam infelici retinaculo abrumperē, & cuidā sedi omnino inconcusse stabiliq; religarem. Tu ne ô Dioscore nec Persium tuum respicis insultantem tibi cōtorto versiculo, sed planè puerile caput, si sensus assit, idoneo colapho contundentem atque coërcentem:

† *meum*

† *quam, &c. putetur.*

Persius.

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter.

Tot, vt superius dixi, legisti dialogos, tot Philosophorū altercationibus cor inseruisti, Dic mihi quis eorū finē actionū suarum cōstituerit in fama vulgi, aut in lingua hominū vel bonorum atq; sapientiū? Tu autē, & quod magis pudendū est, iam nauigaturus, satis præclarè te in Africā proficisci testaris, cùm aliam ob causam te oneri nō esse asseris negotiosissimis, & in alia longè distantia intentis Episcopis, vt tibi exponant Ciceronē, nisi quia times homines procliues ad vituperādū, ne interrogatus ab eis, si nō respōderis, indoctus & hebes puteris. O rem dignā vigiliis & lucubrationibus Episcoporū. Non mihi videris aliūde dies noctésq; cogitare, nisi vt in studiis tuis atq; doctrina ‡ æquè ‡ lauderis ab hominib⁹. Quod & si semper ad certa & recta tēdētibus, periculosum esse iudicaui, nūc tamen in te maximè experior. Nō enim aliū de quàm ex eadē pernicie nō vidisti, qua tandē re possemus moueri, vt tibi quod petebas daremus. Quàm enim peruersè tuipse nō ob aliud ad ea discenda quæ interrogas raperis, nisi vt lauderis, aut nō vitupereris ab

ab hominibus, tam peruersè etiam nos putas in tua petitione talibus causis allegatis moueri: & vtinã possemus efficere, vt tu quoque tam inani atque fallaci humanæ laudis bono minimè mouereris, cùm tibi nos indicaremus nõ ad præstandum tibi quod petis, quoniã hæc de te scribis, sed ad te corrigendũ moueri. Mores hominũ, inquis, procliues sunt ad vituperandum. Quid deinde? Si interrogatus quis non responderit, inquis, indoctus & hebes putabitur. Ecce ego te interrogo non de Ciceronis libris aliquid, cuius sensum fortasse legẽtes indagare nõ possunt, sed de epistola ipsa tua, & de sententia verborũ tuorũ. Quæro enim cur non dixeris, qui non responderit, indoctus & hebes manifestabitur, sed potius dixeris, qui non responderit, indoctus & hebes putabitur, nisi quia satis etiam ipse intelligis, eum qui talia non responderit, non esse indoctum & hebetem, sed putari. At ego te admoneo eum, qui taliũ putatorum linguis tanquam falcibus concidi timet, lignum esse aridũ, & ideo non putari tantum indoctũ & hebetẽ, sed verè esse atque conuinci. Fortasse dixeris, Sed cùm hebes animo non sim, & præcipue non esse studeam, nolo hebes animo vel putari. Rectè, sed quo fine nobis, id quæro. Quod enim illis quęstionibus aperiendis tibi & explicandis, nec nobis oneri esse dubitasti, hanc causam & hunc finem esse dixisti, & tam necessarium vt eam nimiam necessitatem appellares, ne scilicet de his interrogatus neq; respondens, ab hominibus ad vituperandũ procliuibus, hebes indoctúsque puteris. Ego autem quæro, hoccine totum sit, cur à nobis ista desideres, an etiã indoctus & hebes putari propter aliud aliquid nolis? Si hoc totum est, cernis vt arbitror hunc esse finem tam vehementis intentionis tuæ, qua nobis quoque oneri es, vt fateris. Quid autem à Dioscoro potest nobis esse oneri, nisi quòd ipsum Dioscorum etiam nescientem onerat, quod non sentiet nisi cùm surgere voluerit: atque vtinam non sic alligarent hæc onera, & frustra etiam humeros conetur excutere: quod non ideo dico, quia istæ discuntur quæstiones, sed quia tali fine discuntur. Hunc enim finem iam certè sentis esse nugatorium, inanem, ventosum: Habet & tumorem, sub quo etiam tabes gignitur, & pupilla mentis ad non videndã opulentiã veritatis offunditur. Crede sic est mi Dioscore, ita te fruar in ipsa cuius voluntate & in ipsa vmbra auerteris dignitate veritatis. Vnde enim tibi, nisi vel hoc modo de hac re fidẽ faciã, non inuenio. Non enim vides eam,

Non damnat studium Ciceronis.

aut

aut vllo modo quandiu linguis humanis ruinoſa gaudia conſtruis, potes eam videre. Si autem ibi nõ finis eſt harum actionum, atque intentionis tuæ, ſed propter aliud aliquid indoctus & hebes nõ vis putari, quæro quid illud ſit: ſi propterea ne anguſtior tibi aditus ad acquirendas temporales diuitias, vxorem impetrandã, honores capeſſendos, & cætera huiuſmodi, præcipiti fluxu tranſcurrentia, atq; in ſe lapſos in vnũ rapientia? Neque ad hunc finẽ tibi ſeruire nos decet, imò decet etiam hinc te amouere. Non enim ſic te prohibemus in incerto famę finem ponere, vt tanquã de Mintio in Eridanum emigres, quò te ipſe fortaſſe Mintius etiã non emigrantẽ impingeret. Cum enim nõ ſatiauerit auidum ſpiritum vanitas laudis humanæ, quia nihil ad cibandum affert niſi inane & inflatum, cogetur eam ipſa auiditas referre in aliud, quaſi vberius atq; fructuoſius, quod nihilominus ſi tẽporali lapſu prꝑterfluit, ita eſt quaſi fluuius ducat in fluuium, vt non ſit finis miſeriæ, quandiu finis officiorum noſtrorum in re inſtabili collocatur. In aliquo igitur firmo atque incommutabili bono te figere volumus conſtantiſsimæ intentionis domũ, & ſecuriſsimam requiem omnis bonæ atque honeſtæ actionis tuæ. Aut fortè iſtam ipſam terrenam felicitatem quam commemoraui, ſi proſperi rumoris aura, aut etiã flatibus vela pandendo ad eam potueris peruenire, hanc etiam cogitas referre in aliud certum & verum & plenum bonum? At mihi non videtur atque omnino ipſa veritas negat, vel tantis ad ſe anfractibus, quæ tam proxima eſt, vel tantis ſumptibus, quæ tam gratuita eſt, perueniri. An ipſa humana laude, tanquã inſtrumento vtendum exiſtimas, vt aditum per hanc prꝑpares ad animos hominum, perſuadendo vera atq; ſalubria, & caues te ne cùm indoctum atq; hebetem putauerint, indignum arbitrarentur, cui aurem vel intentiſsimam vel patientiſsimã præbeant, ſiue ad rectè facta quenquam exhorteris, ſiue malitiam atq; nequitiam peccantis obiurges? Hunc tu finem iuſtitiæ ac beneficentiæ, ſi in illis interrogãdis quæſtionibus cogitaſti, nos de te malè meruimus, quibus in epiſtola tua, non id potius quo moueremur poſuiſti, vt aut libenter daremus quod petebas, aut ideo nõ daremus, quia cauſa quælibet alia fortaſſe prohiberet, Non tamen quia tuæ vanæ cupiditati, non ſolùm ſeruire, verumetiam non reſiſtere puderet. Quanto enim melius atq; ſalubrius queſo te ipſas veritatis regulas, multo certius & breuius per ſeipſas accipis,

quibus

quibus falſa omnia poſsis ipſe refellere,ne quod falſum & pudendum eſt,ſi multorũ annoſas & decrepitas falſitates, ſtudio iactantiore quàm prudentiori didiceris,doctum atque intelligentem te eſſe arbitreris,quòd iam non exiſtimo tibi videri, Non enim fruſtra tam diu tam vera Dioſcoro diximus,ex quo in hac Epiſtola gradimur. Quapropter iam illud videamus, cùm te iſtarum rerũ ignorantia nequaquam indoctum atque hebetem iudices,ſed ipſius potius veritatis,vt quiſquis de his rebus ſcripſit, vel ſcripſerit,aut ea ſint quæ iam certus tenes, aut ſi falſa ſunt,ſecurus ignores, neque de diuerſitate cognoſcenda ſententiarum alienarum,ne quaſi indoctus & hebes remaneas,inani ſolicitudine macereris: Cùm ergo hæc ita ſint, etiam illud ſi placet videamus, vtrum aliorum falſa exiſtimatio, qui ſunt vt ſcribis,ad vituperandum procliues,ita vt ſi te iſta ignorare perſenſerint,indoctũ atq; hebetem, falſò quidem,ſed tamen putent,ſic te mouere debeat,vt etiã ab epiſcopis tibi hæc exponi nõ incongruenter petas:quãdoquidem eo fine iam te iſta cupere credimus,quo illis conſulas ad perſuadendam veritatem vitámque eorum corrigendam,qui te ſi in illis Ciceronis libris indoctum hebetémque putauerint,indignum habebunt,à quo aliquid vtilis salubríſque ſcientiæ ſibi accipiendũ eſſe arbitrentur? Quod nõ ita eſt, mihi crede. Primum quia eſſe aliquos in illis terris,vbi imperitus minimeq; acutus videri times,qui te de iſtis quæſtionibus quicquam interrogent omnino nõ video:quandoquidem hic quò ad ea diſcenda veniſti,& Romæ expertus es,quàm negligẽter habeantur,& ob hoc neq; doceantur neq; diſcantur,& in Africa vſque adeò de his interrogatorem pateris neminem,vt nec teipſum qui patiatur inuenias, eáque inopia Epiſcopis exponenda ea mittere cogaris:quaſi verò Epiſcopi iſti etiam ſi adoleſcentes eodem quo tu raperis animi ardore, vel potius errore, quaſi aliquid magnum hæc diſcere curarunt,vſque ad canos epiſcopales,& vſque ad cathedras Eccleſiaſticas, ea ſibi in memoria durare putarentur:† aut ſi ipſi vellent,non illa,etiã de inuitorum cordibus,curæ maiores grauioréſq; ſecluderẽt:aut ſi aliqua ex eis in animis eorum nimia conſuetudine remanerent, non etiã ipſa obliuione ſepelire mallent recordata,quàm inepta reſpondere quæſita:cũ in ipſa etiã ſcholari leuitate & rhetoricis cathedris,ita obmutuiſſe atq; obtorpuiſſe videantur,vt à Carthagine Hipponem,quo exponi poſsint mittenda exiſti-

† paterẽtur

mentur: vbi tam inſolita atque omnino peregrina ſunt, vt ſi vellem reſpondendi curam inſpicere, aliquid volens videre, quomodo ad ſententiã quæ mihi exponenda eſſet, deſuper veniatur, aut ab ea deinceps quæ contexeretur oratio, codicem prorſus inuenire nõ poſſem. Illi autem Carthaginẽſes rhetores, ſi huic tuo ſtudio defuerunt, nõ modo à me non reprehenduntur, ſed etiã approbantur, ſi fortè iam recolunt, nõ Romanorũ fororum, ſed Græcorũ gymnaſiorum iſta ſolere eſſe certamina. Tu verò cum & in gymnaſia cogitationem inieciſti, & ea quoq; ipſa inueniſti talibus rebus nuda atq; frigida, vbi has curas tuas deponeres, Chriſtianorum tibi baſilica Hipponenſis occurrit, quia in ea nunc ſedet Epiſcopus, quia aliquando iſta pueris vendidit: ſed nec te volo eſſe adhuc puerũ, & me iam eſſe pueriliũ rerum, ſicut nõ venditorem, ita nec largitorem decet. Quæ cũ ita ſiut, id eſt, cum duæ tantæ vrbes Latinarum literarum artifices, Roma atq; Carthago, nec tædio tibi ſint, vt à te iſta perquirant, nec tædia tua curẽt, vt te iſta perquirentem exaudiant, miror tantũ quantum dici nõ poteſt, vereri te tam boni ingenij iuuenem, ne in Grçcis atq; Orientalibus vrbibus quenquã de his rebus moleſtum interrogatorem feras. Facilius quippe corniculas in Africa audieris, quàm in illis partibus hoc genus vocis. Deinde ſi fallor, & quiſquã ibi fortè huiuſmodi quæſtionum tanto vtique odioſior, quanto in illis locis ineptior percontator extiterit, nónne magis caues ne multò facilius exiſtant, qui te Græci homines in Grçcia cõſtitutum, & Græca imbutum primitus lingua, de ipſis philoſophorum libris aliqua interrogent, quæ Cicero in ſuis literis nõ poſuit? Quod ſi acciderit, quid reſponſurus es, potius te iſta in Latinorum autorum libris, quàm in Græcorum noſſe voluiſſe? Qua reſponſione, primò Græciæ facies iniuriã, & noſti quàm illi homines hoc non ferant. Deinde iam exulcerati & irati, quàm citò te, quod nimis nõ vis, & hebetem iudicabunt, qui Græcorum philoſophorũ dogmata, vel potius dogmatum particulas quaſdam diſcerptas atque diſperſas in Latinis dialogis, quàm in ipſorum autorum libris Græcis tota atq; contexta diſcere maluiſti, & indoctum, qui cum tam multa in tua lingua neſcias, earum rerũ fruſtra in aliena colligere ambiſti. An fortè illud reſpondebis, non te Græcos de his rebus libros contempſiſſe, ſed prius Latinos curaſſe cognoſcere, nũc autem velle te in Latinis doctum, iam Græcè quærere? Si hoc nõ pu-

det hominem Græcum Latina puerum didiciſſe, nunc velle diſcere Græca barbatum, pudebit ne tandem in ipſis Latinis ignorare aliqua quæ quàm multi Latini docti tecũ neſciant? Vel hoc ipſo ſentis, quod te nobis magna neceſsitate dicis onerosum, in tanta doctorũ multitudine apud Carthaginem conſtitutus. Poſtremò fac te de omnibus quæ à nobis quæris interrogatum, reſpondere potuiſſe, ecce iam doctiſsimus atq; acutiſsimus diceris, ecce iam te laudibus in cælum Græculus flatus attollit, tu tantum meměto grauitatis tuæ, & illam mereri laudem quo fine volueris, vt ſcilicet eos leuiter leuia iſta miratos, & beneuolentiſsimè atque auidiſsimè iam in tua ora ſuſpenſos, grauiſsimũ aliquid & ſaluberrimũ doceas: idipſum quicquid eſt grauiſsimũ & ſaluberrimũ, vtrũ teneas, & rectè tradere noueris, vellem cognoſcere. Ridiculũ eſt enim cũ propterea ſuperflua multa didiceris, vt tibi aures hominũ ad neceſſaria pręparětur, ipſa neceſſaria nõ tenere, quibus excipiendis eas per ſuperflua præparaueris: & dum occuparis vt diſcas vnde facias intentos, nolle diſcere quod infundatur intentis. Sed ſi hoc te ſcire iam dicis, ídque ipſum Chriſtianam doctrinam eſſe reſpondes, quã te omnibus præponere nouimus, & in ea ſola eſſe præſumere ſpem ſalutis æternæ, non opus eſt ei cognitione dialogorũ Ciceronis, & collectione emendicatarum diſcordantium ſententiarum alienarum procurari auditores, vt oribus tuis intenti fiant, qui abs te aliquid tale accepturi ſunt. Nolo prius aliquid doceas, quod dediſcendum eſt, vt vera doceas. Nam ſi alienarum ſententiarũ diſsidentium & repugnantium cognitio aliquid adiuuat inſinuatorem Chriſtianæ veritatis, vt nouerit quomodò aduerſantes deſtruat falſitates, ad hoc duntaxat, ne quis contra diſſerens, nõ niſi in refellendis ſuis figat oculum, ſua verò ſedulo occultet. Nam cognitio veritatis, omnia falſa, ſi modo proferantur, etiã quæ prius inaudita erant, & diiudicare & ſubuertere idonea eſt, Sed vt nõ ſolum aperta feriantur, ſed etiam abſcondita eruantur, ſi alienos opus eſt cognoſcere errores, erige oculos auréſq; oro te, & vide atque auſculta, vtrũ aliquis aduerſus nos de Anaximene & de Anaxagora proferat aliquid: quãdo iam ne ipſorũ quidem multò recentiorum, multúmq; loquacium Stoicorũ aut Epicureorum cineres caleant, vnde aliqua contra fidem Chriſtianam ſcintilla excitetur: ſed circuli atque conuenticula partim fugacia, partim etiam audacter prompta, vel Donatiſtarũ, vel,

Maximianensium, vel Manichæorum, vel etiam ad quorum greges turbámq; venturus es Arrianorum, Eunomianorum, Macedonianorum, Cataphrygarum, cæterarúmque bestiarũ† innumerabiliter perstrepant: quorũ omnium errores si cognoscere piget, quid nobis est propter defensionẽ Christianæ religionis, quærere quid senserit Anaximenes, & olim sopitas lites inani curiositate recoquere, cum quorundam etiã hæreticorũ, qui nomine Christiano gloriari voluerunt, vt Marcionistarũ & Sabellianorũ, multorúmque præterea iam dissensiones quæstionésq; sileantur: tamẽ si opus est vt dixi, veritati aduersantes prægnoscere aliquas, & prætractatas habere sententias, de hæreticis potius qui se Christianos vocant, quàm de Anaxagora & Democrito nobis cogitandũ fuit. Ille autẽ quisquis abs te quęsierit, quæ tu à nobis quæris, audiat quòd ea doctius & prudentius nescias. Si enim Themistocles nõ curauit quod est habitus indoctior, cũ canere neruis in epulis recusasset, vbi cũ se nescire illa dixisset, atque ei dictũ esset, quid igitur nosti? respondit, Rempublicam ex parua magnam facere: dubitandum est tibi dicere, te ista nescire, cum ei qui rogarit quid noueris, respondere possis, nosse te quoniam † etiam sine istis homo esse possit beatus? Quod si adhuc nõ tenes, tam peruersè ista conquiris, quàm peruersè si aliquo corporis periculo morbo grauareris, deliciosas & tenerrimas vestes potius quàm medicamẽta medicósq; cõquireres. Non enim vllo modo differenda est ista cognitio, aut illa huic, à te pręsertim iam in hac ætate, vel discendi ordine pręferẽda est. Vide autẽ quàm facilè posses hoc scire si velles. Qui enim quærit quomodo ad beatam vitam perueniat, nihil aliud profectò quærit, nisi vbi sit finis boni. hoc est vbi constitutum sit, nõ parua opinione atque temeraria, sed certa atque inconcussa veritate summũ hominis bonum, quod à quolibet vbi constituatur nõ inuenitur, nisi aut in corpore, aut in animo, aut in Deo, aut in duobus aliquibus horum, aut certè in omnibus. Quod si didiceris, neque summum bonũ, nec aliquã partem summi boni omnino esse in corpore, duo restabunt, animus & Deus, quorũ vel in vno, vel in ambobus sit. Si autem adieceris & didiceris hoc idẽ de animo quod de corpore, quid aliud iam nisi Deus occurret, in quo summum hominis bonũ constitutum sit, nõ quo alia bona non sint, sed summum id dicitur quò cuncta referuntur. Eo enim fruendo quisque beatus est propter quod cętera vult habere

†pestium

Themistocles.

† quomodo

bere,cum illud iam non propter aliud, ſed propter ſeipſum
diligatur. Et ideo finis ibi dicitur, quia iam quò excurrat, &
quò referatur nõ inuenitur. Ibi requies appetendi, ibi fruendi
ſecuritas, ibi tranquilliſsimum gaudium optimæ voluntatis.
Da igitur qui citò videat, non corpus eſſe animi bonũ, ſed ani-
mum potius eſſe corporis bonũ. Recedetur iam ab inquirẽdo,
vtrũ ſummum illud bonũ, vel aliqua eius pars ſit in corpore.
Quod enim ſtultiſsimè negatur meliorẽ eſſe animũ corpore,
item ſtultiſsimè negatur meliorem eſſe eũ qui dat beatam vi-
tam vel partem aliquã beatæ vitę, quàm eum qui accipit. Non
igitur accipit animus à corpore vel ſummum bonũ vel par-
tem aliquã ſummi boni. Hoc qui nõ vident, cæcati ſunt dulce-
dine carnaliũ voluptatum, quam ex indigentia ſanitatis veni-
re nõ intuentur. Sanitas autem perfecta corporis, illa extrema
totius hominis immortalitas erit. Tam potenti enim natura
Deus fecit animam, vt ex eius pleniſsima beatitudine quæ in
fine temporum ſanctis promittitur, redundet etiã in inferio-
rem naturam quod eſt corpus, non beatitudo, quæ fruentis &
intelligentis eſt propria, ſed plenitudo ſanitatis, id eſt, incor-
ruptionis vigor. Quod qui nõ vident, vt dixi, bellant inquietis
altercationibus, varie pro ſuo quiſque captu in corpore cõſti-
tuentes ſummũ hominis bonum, & carnalium ſeditioſorum
turbas concitant, inter quos Epicurei apud indoctam multi-
tudinem excellentiore authoritate viguerunt. Da itẽ qui citò
videat animũ quoque ipſum nõ ſuo bono beatum eſſe, cũ bea-
tus eſt, Alioquin nunquã eſſet miſer, & recederetur à quæren-
do, vtrum in animo ſit ſummũ illud, atque, vt ita dixerim, bea-
tificum bonũ, vel aliqua pars eius. Nam cum ſeipſo ſibi quaſi
ſuo bono animus gaudet, ſuperbus eſt. Cum vero perſpicit ſe
eſſe mutabilem, vel hoc vno ſaltem quod de ſtulto ſapiẽs effi-
citur, ſapiẽtiámque eſſe incommutabilem cernit, ſimul opor-
tet cernat eſſe illam ſupra ſuã naturam, eiúſque participatione
atque illũſtratione ſe vberius & certius gaudere, quàm ſeipſo:
ita ceſſans atque detumeſcens à iactatione atq; inflatione pro-
pria, inhærere Deo, atq; ab illo incommutabili refici & refor-
mari nititur à quo eſſe iam capit, non ſolum omnem ſpeciem
rerum omnium, ſiue quæ ſenſu corporis, ſiue quæ intelligẽtia
mentis attinguntur, ſed etiam ipſam capacitatem formatio-
nis ante formationem, cum vel informe aliquid dicitur quod
formari poteſt. Itaq; tanto minus ſe eſſe ſtabilem ſentit, quãto

Epicurei

minus hæret Deo qui summe est. Et ideo illū summe esse, quia nulla mutabilitate proficit seu deficit, sibi autem illam commutationem expedire qua proficit, vt perfectè illi cohæreat, eam vero cōmutationē quę in defectu est, esse vitiosam, omnem autem defectum ad interitum vergere, quò vtrum aliqua res perueniat, tametsi non appareat, tamen apparere omnibus eò ducere interitum, vt non sit quod erat. Vnde colligit non ob aliud res deficere, vel posse deficere, nisi quod ex nihilo factæ sunt, vt quod in eis est quod sunt & manent, & pro defectibus etiam suis ad vniuersitatis complexum ordinātur, ad eius bonitatem omnipotentiámq; pertineat qui summe est & conditor, qui potens est etiam ex nihilo, non tantū aliquid, sed etiam magnum aliquid facere. Primum autem peccatū, hoc est primum voluntarium defectum esse, gaudere ad propriam potestatem. Ad minus enim gaudet, quàm si ad potestatē Dei gaudeat, quæ vtiq; maior est. Hoc nō videntes, & potentias intuentes animi humani, magnámq; pulchritudinem factorum atq; dictorum, etiam si in corpore puduit ponere summū bonum, in ipso tamen animo ponentes, infra vtiq; posuerunt, quàm vbi syncerissima ratione ponendum est. Inter hos qui ita sentiunt apud Græcos philosophos, & numero & disputandi subtilitate *Stoici.* Stoici præualuerunt, qui tamen in naturalibus corporea omnia esse arbitrantes, magis à carne quàm à corpore animum auertere potuerunt. Inter eos autem qui fruendum Deo, à quo & nos & omnia facta sunt, vnum atque summum bonum nostrum esse dicunt, apud illos eminuerūt Platonici, qui non immerito ad officium suum pertinere arbitrati sunt, Stoicis & Epicureis maximè & propè solis omnino resistere. Iidem quippe Academici qui Platonici, quod docet auditorum ipsa successio. Archesilas enim qui primus occultata sententia sua, nihil aliud istos quàm refellere statuit, quære cui successerit, Polemonem inuenies, Quære cui Polemon, Xenocratem. Xenocrati autem discipulo Academiam scholam suam reliquit Plato. Quantum igitur pertinet ad quæstionem de summo hominis bono remoue personas hominum, atq; ipsam disceptationem constitue, profecto reperies duos errores inter se aduersa fronte collidi, Vnum constituentem in corpore, alium constituentem in animo summum bonum. Rationem autem veritatis, qua summū bonum nostrū, Deus esse intelligitur, [vtriq;] resistere, sed non prius docentem vera quàm praua dedocentem.

Platonici, Academici Archesilas. Polemon. Xenocrates. Plato.

tem. Idipſum rurſum adiunctis perſonis conſtitué, reperies Epicureos & Stoicos inter ſe accerrime dimicãtes. Eorum vero litem conantes diiudicare Platonicos, occultantes ſententiam veritatis, & illorum vanam in falſitate fiduciam conuincentes & redarguentes: ſed non ſicut illi errorum ſuorum, ita Platonici veræ rationis perſonã implere potuerunt. Omnibus enim defuit diuinæ humilitatis exemplum, quod opportuniſſimo tempore per dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ illuſtratum eſt: cui vni exemplo in cuiuſuis animo ferociter arrogantis, omnis ſuperbia cedit & frangitur & emoritur. Ideóq; non valẽtes illi autoritate turbas terrenarum rerum delectatione cæcatas ad inuiſibilium fidem ducere, cùm eas viderent Epicureis maximè contentionibus commoueri, non ſolùm ad hauriendam, quò vltro ferebantur, ſed etiam ad defenſitãdam corporis voluptatem, vt in ea ſummum bonum hominis conſtitueretur, Eos autem qui aduerſus hanc voluptatem, virtutis laude mouerentur, minus difficulter eam contemplari in animis hominum, vnde facta bona, de quibus vtcunque poterant iudicare, procederent: ſimul videbant ſi eis conarẽtur inſinuare aliquam rem diuinam, & ſuper omnia incommutabilem, quæ nullo attingeretur corporis ſenſu, ſed ſola mente intelligeretur, quæ tamen etiam naturam ipſius mentis excederet, eúmq; eſſe Deum propoſitũ animo humano ad fruẽdum, purgatum ab omni labe humanarum cupiditatũ, in quo vno acquieſceret omnis beatitudinis appetitus, & in quo nobis vno bonorum omnium finis eſſet, non eos intellecturos, ſed repugnantibus vel Epicureis vel Stoicis, multo quàm ſibi facilius palmã daturos: id eſt † vera ſalubríſq; ſententia, quod perniciotiſsimum eſt generi humano, imperitorum populorũ irriſione ſordeſceret: & hoc in moralibus. In naturalibus autem quæſtionibus ſi iſti dicerent effectricem omniũ naturarum eſſe incorpoream ſapientiã, Illi autem à corpore nuſquã diſcederent, cum alij atomis, alij quatuor elementis, in quibus ad efficiẽda omnia ignis præualeret, principia rerum darẽt, quis non videret ſtultorum abundantiã corpori deditam, cùm incorpoream potentiam conditricem rerum nequaquam valeret intueri, in quorum potius ſuffragium raperetur? Reſtabat pars rationalium quæſtionum. Noſti enim quicquid propter adipiſcẽdam ſapientiam quæritur, aut de moribus, aut de natura, aut de ratione quæſtionem habere. Cùm ergo Epicurei nũquam ſenſus

corporis falli dicerent, Stoici autem falli aliquando concede-rent, vtriq; tamen regulam comprehendendæ veritatis in ſenſibus ponerent, quis iſtis contradicentibus audiret Platonicos? Quis non modo in ſapientium ſed omnino in hominũ numero habẽdos putaret, ſi ab eis prompte diceretur, non ſolùm eſſe aliquid quod neq; tactu corporis, neq; olfactu vel guſtatu, neq; his auribus aut oculis percipi poſsit, neq; omnino talium rerum quæ ita ſentirentur aliqua imaginatione cogitari: ſed id ſolum vere eſſe atq; id ſolum poſſe percipi, quia† incommutabile & ſempiternum eſt, percipi autem ſola intelligentia qua vna veritas quo modo attingi poteſt attingitur? Cùm ergo talia ſentirent Platonici quæ neq; docerent carni deditos homines, neq; tanta eſſent autoritate apud populos, vt credẽda perſuaderent, donec ad eum habitum perduceretur animus quo iſta capiuntur, elegerunt occultare ſententiam ſuam, & contra eos diſſerere, qui verum ſe inueniſſe iactarent, cùm inuentionem ipſam veri in carnis ſenſibus ponerent: & eorum quidem cõſilium quale fuerit, quid attinet quærere? diuinum certè vel diuina aliqua autoritate præditum non fuit. Tantum illud attende, quoniam Plato à Cicerone multis modis apertiſsimè oſtenditur in ſapiẽtia non humana, ſed planẽ diuina, vnde humana quodam modo accenderetur, in illa vtiq; ſapientia prorſus immutabili atq; eodem modo ſemper ſe habente veritate conſtituiſſe, & finem boni & cauſas rerum & ratiocinandi fiduciam, Oppugnatos autem eſſe nomine Epicureorũ & Stoicorũ à Platonicis eos, qui in corporis vel in animi natura ponerent & finem boni & cauſas rerum: & ratiocinandi fiduciam eorum ſucceſsione temporum eſſe deuolutam, vt cùm Chriſtianæ etiam ætatis exordio, rerum inuiſibilium atq; æternarum fides per viſibilia miracula ſalubriter prædicaretur hominibus, qui nec videre nec cogitare aliquid præter corpora poterant, beato Apoſtolo Paulo, qui eandem fidem gentibus præſeminabat, iidem ipſi Epicurei & Stoici in Actibus Apoſtolorum contradixiſſe inueniantur. Qua in re ſatis mihi videtur demonſtratum eſſe, errores gentium, ſiue de moribus, ſiue de natura rerum, ſiue de ratione inueſtigandę veritatis, qui quannis eſſent multi atq; multiplices, in his tamen maximè duabus ſectis eminebant, expugnantibus doctis & tanta diſſerẽdi ſubtilitate atq; copia ſubuertentibus, duraſſe tamen vſq; in tempora Chriſtiana. Quos iam certè noſtra ætate ſic obmutuiſſe

conſpic

† quod

conspicimus, vt vix iam in scholis Rhetorum commemoretur tantum quæ fuerint illorum sentẽtiæ, certamina tamen etiam de loquacissimis Græcorum gymnasiis eradicata atque compressa sunt, ita vt si qua nunc erroris secta contra veritatẽ, hoc est, contra Ecclesiam Christi emerserit, nisi nomine cooperta Christiano, ad pugnandum prosilire non audeat. Ex quo intelligitur ipsos quoque Platonicæ gentis philosophos, paucis mutatis quæ Christiana improbat disciplina, inuictissimo vni regi Christo, pias ceruices oportere submittere, & intelligere verbum Dei homine indutum, qui iussit & creditum est, quod illi vel proferre metuebant. Huic te mi Dioscore vt tota pietate subdas velim, nec aliam tibi ad capessendam & obtinendam veritatẽ viam munias, quàm quæ munita est ab illo, qui gressuum nostrorum tanquam Deus videt infirmitatem. Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, & quoties interrogares hoc dicerem, nõ quo alia non sint præcepta quæ dicantur, sed nisi humilitas omnia quæcunq; benefacimus & præcesserit & comitetur & cõsecuta fuerit, & proposita quam intueamur, & apposita cui adhæreamus, & imposita qua reprimamur, iam nobis de aliquo bono facto gaudẽtibus, totum extorquet de manu superbia: vitia quippe cætera in peccatis, superbia vero etiam in rectè factis timẽda est, ne illa quę laudabiliter facta sunt, ipsius laudis cupiditate amittãtur. Itaque sicut Rhetor ille nobilissimus cùm interrogatus esset, quid ei primum videretur in eloquentiæ præceptis obseruari oportere, pronuntiationem dicitur respondisse: cùm quæreretur quid secundo, eandem pronuntiationem: quid tertio, nihil aliud quàm pronuntiationem dixisse, si interrogares, & quoties interrogares de præceptis Christianæ religionis, nihil me aliud respondere nisi humilitatem liberet, & si forte alia dicere necessitas cogeret. Huic humilitati saluberrimæ quam dominus noster Iesus Christus, vt doceret humiliatus est, huic inquam, maximè aduersatur quædam, vt ita dicam, imperitissima scientia, dum nos scire gaudemus, quid Anaximenes, quid Anaxagoras, quid Pythagoras, quid Democritus senserit, & cæteri huiusmodi, vt docti eruditiq; videamur, cùm hoc à vera doctrina & eruditione longe absit. Qui enim didicerit Deum nõ distendi atq; diffundi per locos neq; finitos neq; infinitos, quasi in aliqua parte maior sit, in aliqua minor, sed totum vbiq; esse præsentem, sicut veritatẽ, cuius nemo so-

γνώμη. ,, ,, Demosthenes.

briè dicit partem eſſe in iſto loco, & partem in illo, quoniam veritas vtiq; Deus eſt, nequaquam eum mouebit quod de infinito aëre ſenſit, quicunque ſenſit quod ipſe Deus eſſet. Quid ad illum ſi neſciat quam dicant iſti corporis formam, eam quippe dicunt quæ vndiq; finita ſit. Et verum refellendi cauſa tanquam Academicus Anaximeni Cicero obiecerit, formã & pulchritudinem Deum habere oportere, quaſi corporeã ſpeciem cogitãs, quia ille corporeum Deum eſſe dixerat, Aër enim corpus eſt: an ne ipſe ſentiebat eſſe formam & pulchritudinem incorpoream veritati, qua ipſe animus informatur, & per quam omnia ſapientis facta pulchra eſſe iudicamus: vt non tantum refellendi gratia, ſed etiam veriſsimè dixerit, quod Deum pulcherrima ſpecie deceat eſſe, quia nihil eſt pulchrius ipſa intelligibili atq; incommutabili veritate. Quod autem ait ille gigni aërem, quem tamen Deum eſſe cenſebat, nullo modo mouet hunc virum, qui intelligit nõ ſicut aër gignitur, id eſt, aliqua cauſa vt ſit efficitur, cùm omnino Deus non ſit, ita genitum eſſe verbum Dei, Deum apud Deum, ſed lõge alio modo, quem nemo niſi cui ipſe Deus inſpirarit, intelligit. Illũ autem etiam in ipſis corporalibus deſipere quis nõ videat, cùm aërem gigni dicat, & Deum velit, eum autem à quo aër gignitur, non enim à nullo gigni poteſt, nõ dicat Deum? Cùm autem dicitur aër eſſe ſemper in motu, nequaquã conturbat hominẽ, vt propterea illum Deum putet, qui nouit omnis corporis motũ inferiorem eſſe, quàm eſt motus animi, Motum autẽ animi longe pigriorem, quàm eſt motus ſummæ atq; incõmutabilis ſapientiæ. Item Anaxagoras ſiue quilibet, ſi mentem dicit ipſam veritatem atq; ſapiẽtiam, quid mihi eſt de verbo cùm homine contẽdere? Manifeſtum eſt enim omniũ rerum deſcriptionem & modum de illa fieri, eámq; non incongrue dici infinitã, non per ſpacia locorum, ſed per potẽtiam quæ cogitatione humana comprehẽdi non poteſt. Neq; quod informe aliquid ſit ipſa ſapientia, hoc enim corporum eſt vt quęcunq; infinita fuerint, ſint & informia. Cicero autem ſtudio refellẽdi quantũ videtur propter aduerſarios corporaliter ſentientes, negat infinito aliquid iungi poſſe, quia ex ea parte qua quicquã adiungitur, neceſſe eſt eſſe in corporibus aliquem finem. Ideo ait nõ eum vidiſſe atq; motum ſenſui iunctum & continentẽ, id eſt, continua copulatione adhærentẽ infinito, id eſt, infinitæ rei vllũ eſſe potuiſſe, quaſi de corporibus ageret, quibus nihil iungi, niſi per

fines

ſines locorum poteſt. Sic autem addidit. Neque ſenſum omnino quo non tota natura pulſa ſentiret, quaſi ille dixiſſet mentem illam ordinatricem & moderatricem rerum omniũ habere ſenſum, qualem haberet anima per corpus. Nàm manifeſtum eſt totam ſentire animam, cùm per corpus aliquid ſentit. Nam totã vtiq; non latet, quicquid illud eſt quod ſentitur. Ad hoc autem dixit totam naturam ſentire, vt illi quaſi auferret, quod ait mentem infinitam. Quomodo enim tota ſentit, ſi infinita eſt? Senſus enim corporis ab aliquo loco incipit, nec percurrit totum niſi ad cuius finẽ peruenerit, quod in infinito dici non poteſt. Sed neque ille de ſenſu corporis aliquid dixerat. Et aliter dicitur totũ quod incorporeum eſt, quia ſine finibus locorũ intelligitur, vt & totum & infinitum dici poſsit: totum propter integritatem, infinitum propter hoc, quia locorũ finibus non ambigitur. Deinde inquit: Si mentem ipſam quaſi animal aliquod eſſe voluit, erit aliquid interius ex quo illud animal nominetur, vt mens iſta quaſi corpus ſit, & habeat intus animam vnde animal appelletur. Vide quemadmodum corporali conſuetudine loquitur. Quomodo enim ſolent videri animalia propter ſenſum † groſſum, vt opinor eorum contra quos diſſerit, & tamen dixit rem quæ illos ſi euigilare poſſent ſatis admoneret, omne quod ſicut corpus viuum animo occurrit, magis animam habere & eſſe animal, quàm animam eſſe cogitari oportere. Hoc eſt enim quod ait: Erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur, ſed adiungit: Quid autem interius mente? Non ergo poteſt mens habere interiorem animam vt ſit animal, quia ipſa eſt interior. Ergo corpus habeat extrinſecus cui ſit interior, vt ſit animal. Hoc eſt enim quod ait: Cingatur igitur corpore externo: quaſi Anaxagoras dixerit, niſi animalis alicuius eſſet, mentem eſſe non poſſe. Si mentem ipſam ſolam ſapientiam eſſe ſentiebat, quæ nullius quaſi animantis propria eſt, quia omnibus animis ſe frui valentibus veritas communiter præſto eſt. Et ideo vide quàm vrbane concludat. Quod quoniam non placet, inquit, hoc eſt non placet Anaxagoræ, vt illa mens quam dicit Deum, cingatur corpore externo quo animal eſſe poſsit, aperta ſimpléxque mens nulla re adiuncta qua ſentire poſsit, id eſt, nullo corpore adiuncto per quod ſentire poſsit, fugere intelligentiæ noſtræ vim & notionem videtur. Nihil verius, quàm fugere hoc vim & notionem intelligentiæ Stoicorum & Epicureorum, qui niſi

† *Aliàs, craſſum*

corp

corporalia cogitare non possunt. Quod autem ait: Nostræ, humanæ intelligi voluit: & bene nõ ait fugit, sed fugere videtur. Hoc enim illis videtur, neminem hoc posse intelligere, & ideo nihil tale esse arbitrantur. Sed quorũdam intelligentiá quantum homini datum est, nõ fugit asse apertá simplicémque sapientiam atque veritaté, quæ nullius animátis sit propria, sed qua cõmuniter omnis quæ id potest anima, sapiens & verax efficitur. Quam si sensit esse Anaxagoras, eámque Deum esse vidit mentémq; appellauit, non solùm nomen Anaxagoræ, quod propter literatam vetustatem, omnes, vt militariter loquar, literatiores libenter sufflant, nos doctos & sapientes non facit, sed ne ipsa quidem eius cognitio qua id verum esse cognouit. Non enim mihi propterea veritas chara esse debet, quia non latuit Anaxagoram, sed quia veritas est, etiam si nullus eam cognouisset illorum. Si igitur nec eius hominis qui verũ forsitan vidit, cognitio nos inflare debet, vt ea quasi docti esse videamus, sed ipsius veri soliditate, qua verè docti esse possumus quanto minus eorum hominum, qui falsa senserũt, nomina & dogmata, nostram possunt adiuuare doctrinam, & latẽtia cognita facere? Cùm si homines sumus, magis nos cõtristari deceat, tot & tam nobilitatorum hominum erroribus, si eos audire contigerit, quàm hæc propterea studiosè quærere, vt inter eos qui illa nesciunt, iactatione inanissima ventilemur. Quan-

Democritus de Deo.

to enim melius ne audissem quidem nomen Democriti, quàm cum dolore cogitarem, nescio quẽ suis temporibus magnum putatũ, qui deos esse arbitraretur imagines. quæ de solidis corporibus fluerent, solidæque ipsæ non essent, eásque hàc atque hàc motu proprio circũeundo atque illabendo in animos hominum facere vt vis diuina cogitetur, cùm profectò illud corpus vnde imago flueret, quanto solidius est, præstantius quoque esse iudicetur? Ideóque fluctuauit eius, sicut isti dicunt mutauítque sententia, vt aliquando naturam quandam de qua fluerent imagines, Deum esse diceret, qui tamen cogitari non posset, nisi per eas imagines quas fundit ac emittit, id est, quæ de illa natura, quam nescio quam corporeã & sempiternam, ac etiam per hoc diuinam putat, quasi vaporis similitudine continua velut emanatione ferrentur, & venirent atque intrarent in animos nostros vt Deum vel deos cogitare possemus. Nullam enim aliam causam cuiuslibet cogitationis nostræ opinantur isti, nisi cùm ab his corporibus quæ cogitamus, ve-

niunt

niunt atque intrant imagines in animos noſtros: quaſi non multa ac propè innumerabilia cogitentur incorporaliter atque intelligibiliter ab eis qui talia cogitare nouerunt, ſicut ipſa ſapientia & veritas. Quam ſi iſti non cogitant, miror quo modo de illa vtcunque diſputent. Si autem cogitant, vellem mihi dicerent, vel de quo corpore, vel qualis in eorũ animos veniat imago veritatis. Quanquam Democritus etiam hoc diſtare in naturalibus quæſtionibus ab Epicuro dicitur, quod iſte ſentit ineſſe cõcurſioni atomorum vim quandam animalem & ſpiritalem: qua vi eum credo & imagines ipſas diuinitate præditas dicere, non omnes omnium rerum, ſed deorum, & principia mentis eſſe in vniuerſis quibus diuinitatem tribuit, & animãtes imagines quæ vel prodeſſe nobis ſoleant vel nocere. Epicurus verò neque aliquid in principiis rerum ponit præter atomos, id eſt, corpuſcula quædam tàm minuta, vt etiam diuidi nequeant, neq; ſentiri, aut viſu, aut tactu poſsint: quorum corpuſculorum concurſu fortuito, & mundos innumerabiles, & animãtia, & ipſas animas fieri dicit, & deos quos humana forma non in aliquo mundo, ſed extra mundos, atq; inter mundos conſtituit: & non vult omnino aliquid præter corpora cogitare: quæ tamẽ vt cogitet, imagines dicit ab ipſis rebus, quas atomis formari putat defluere, atque in animum introire ſubtiliores quàm ſunt illæ imagines quæ ad oculos veniunt. Nam & videndi cauſam hanc eſſe dicit, ingẽtes quaſdam imagines, ita vt vniuerſum mundũ cõplectantur extrinſecus. Intelligis autẽ iam, vt arbitror, quas iſti opinentur imagines. Miror nõ admonuiſſe Democritũ, vel hoc ipſo falſa eſſe quæ dicit, quia veniẽtes tam magnæ imagines in tam breuem animum noſtrum, ſi corporeus, vt illi volunt, tam paruo corpore includitur, totæ illum tãgere nõ poſſunt. A magno enim corpore cùm paruum corpus attingitur, à toto ſimul attingi nullo pacto poteſt. Quomodo igitur totæ ſimul cogitantur, ſi intantum cogitantur, inquantum venientes atque intrantes animũ attingunt, quæ nec totæ intrare poſſunt per tam paruũ corpus, nec totæ tam paruũ animũ attingere? Memẽto me ſecundum illos hæc dicere: non enim ego talem animũ ſentio: aut ſi incorrporeum Democritus animum exiſtimat, Epicurus quidẽ ſolus iſta ratione vrgeri poteſt. Sed etiã ille quare nõ vidit, non opus eſſe nec fieri poſſe, vt incorporeus animus aduentu atq; contactu corporearum imaginum cogitet. De viſu

certè

certè oculorum, ambo pariter redarguuntur, Tam breues enim oculos, tam grandium imaginũ corpora tota attingere nullo modo possunt. Cùm autẽ quæritur ab eis, quare vna imago videatur corporis alicuius, à quo innumerabiliter imagines fluunt, Respondent, eoipso quo frequenter fluunt & transeunt imagines, quasi quadã earum constipatione & densitate fieri, vt ex multis vna videatur. Quam vanitatem Cicero ita refellit, vt eoipso neget æternum Deum eorum posse cogitari, quo innumerabiliter fluentibus & labentibus imaginibus cogitatur. Et quoniam innumerabilitate atomorũ suppeditãte, dicunt fieri formas deorũ sempiternas, cùm ita discedant quædam corpuscula de diuino corpore vt alia succedãt, & dissolui illam naturam eadem successione nõ sinant, Omnia ergo, inquit, æterna essent, quia nulli deest ista innumerabilitas atomorum, quæ perpetuas ruinas subinde suppleat, Deinde quomodo non vereatur iste Deus ne intereat, cùm sine vlla intermissione pulsetur, agitetúrq; atomorũ incursione sempiterna? Pulsari enim dicit illud corpus, quod irruẽtibus atomis feriatur, & agitari quod penetretur, Deinde cùm ex ipso imagines de quibus iam satis dictũ est, semper affluãt, quomodo potest de immortalitate cõfidere? † In quibus omnibus deliramentis hæc opinantium, illud præcipuè dolendũ est, quod non sufficit enarrari, vt nulla cuiusquam disputatione aduersante respuantur. Sed acutissimorũ hominũ ingenia, id etiam negotium susceperunt, vt copiosè ista refellerent, quæ statim dicta etiam à tardissimis derideri abiicique debuerunt. Si enim concesseris esse atomos, si concesseris etiam concursu fortuito seipsas pellere & agitare, num & illud eis fas est concedere, vt inter se atomi fortuito concurrentes, rem aliquam ita conficiant, vt eam forma modificent, figura determinẽt, æqualitate poliant, colore illustrent, anima vegetent? quæ omnia nullo modo nisi arte diuinæ prouidentiæ fieri videt quisquis magis mente quàm oculis amat videre, ídque ab eo expetit à quo factus est. Nam nec ipsas atomos esse vllo modo concedendum est, quod omissa subtilitate quæ de diuisione corporũ à doctis traditur, vide quàm facilè secundum ipsorum opinionem possit ostendi. Certè enim ipsi dicunt omnia quæ sint naturæ, nihil esse aliud quàm corpora & inania quæque his accidant, quod credo motum & pulsum dicere & consequentes formas. Dicant ergo in quo genere ponant imagines, quas de corporibus

solid

† esse securus?

ſolidioribus affluere putant, ipſas minimè ſolidas, ita vt tactu niſi oculorum cùm videmus, & animi cùm cogitamus, ſentiri non poſsint, ſi & ipſa corpora ſunt? Nam ita cenſent, vt exire à corpore & venire ad oculos vel ad animum poſsint, quem nihilominus dicunt eſſe corporeum. Quæro vtrum etiã ab ipſis atomis affluant imagines? Si affluunt, quomodo iam ſunt atomi à quibus aliqua corpora ſeparantur? Si nõ affluunt, aut poteſt aliquid ſine imaginibus cogitari quod vehementer nolũt, aut vnde norunt atomos quas nec cogitare potuerunt? Si iam pudet me iſta refellere, cùm eos nõ puduerit iſta ſentire. Cùm verò auſi ſint etiam defendere, non iam eorũ, ſed ipſius generis humani me pudet, cuius aures hæc ferre potuerunt. Cùm igitur tanta ſit cæcitas mentiũ per ingluuiẽ peccatorũ amorémq; carnis, vt etiam iſta ſententiarum portenta doctores † contere diſputãdo [non] potuerint, dubitabis tu Dioſcore, vel quiſquam vigilanti ingenio præditus, vllo modo ad ſequendã veritatẽ melius conſuli potuiſſe generi humano, quàm vt homo ab ipſa veritate ſuſceptus ineffabiliter atque mirabiliter, & ipſius in terris perſonam gerens, recta præcipiendo, & diuina faciendo, ſalubriter credi perſuaderet, quod nondũ prudenter poſſet intelligi? Huius nos gloriæ ſumus, † huic te immobiliter atque conſtanter credere hortamur, per quem factũ eſt, vt non pauci, ſed populi etiã qui nõ poſſunt iſta diiudicare ratione, fide credãt, donec ſalutaribus præceptis adminiculati euadant ab his perplexitatibus in auras puriſsimæ atq; ſynceriſſimæ veritatis. Cuius autoritati tanto deuotius obtemperari oportet, quanto videmus nullũ iam errorẽ ſe audere extollere, ad congregandas ſibi turbas imperitorum, qui non Chriſtiani nominis velamenta cõquirat. Eos autẽ ſolos ex veteribus præter Chriſtianũ nomen in conuenticulis ſuis aliquãto frequentius perdurare, qui ſcripturas eas tenent, per quas annũtiatum eſſe ipſum dominum Ieſum Chriſtum, ſe intelligere & videre diſsimulant. Porrò illi qui cùm in vnitate atque communione catholica nõ ſint, Chriſtiano tamẽ nomine gloriãtur, cogũtur aduerſari credẽtibus, & audent imperitos quaſi ratione traducere, quãdo maxime cum iſta medicina dominus venerit, vt fidem populis imperaret. Sed hoc facere coguntur, vt dixi, quia iacere ſe abiectiſsime ſentiũt, ſi eorũ autoritas cum autoritate catholica cõferatur. Conantur ergo autoritatem ſtabiliſsimã fundatiſsimæ Eccleſiæ quaſi rationis nomine & pollicitatione

† *otia doctorum*

† *ſeruimus,*

tione ſuperare. Omnium enim hæreticorum quaſi regularis eſt iſta temeritas. Sed ille fidei imperator clementiſsimus, & per cõuentus celeberrimos populorum atque gentiũ, ſedéſque ipſas Apoſtolorum arce authoritatis muniuit eccleſiã, & per pauciores piè doctos & verè ſpiritales viros copioſiſsimis apparatibus etiã inuictiſsimæ rationis armauit. Verũ illa rectiſſima diſciplina eſt, in arcem fidei quàm maximè recipi infirmos, vt pro eis iam tutiſsimè poſitis, fortiſsima ratione pugnetur. Platonici verò, qui falſorũ philoſophorũ erroribus illo tempore circunlatrantibus, nõ habentes diuinã perſonam qua imperarent fidem, ſententiã ſuam tegere querendã, quàm polluendã proferre maluerunt, cum iam Chriſti nomen terrenis regnis admirãtibus perturbatíſq; crebreſceret, emergere cœperant, ad proferendum atq; aperiendum quid Plato ſenſiſſet. Tunc Plotini ſchola Romæ floruit, habuítq; condiſcipulos multos acutiſsimos & ſolertiſsimos viros. Sed aliqui eorum magicarũ artium curioſitate deprauati ſunt, aliqui dominum Ieſum Chriſtum ipſius veritatis atque ſapientiæ incommutabilis quam conabantur attingere cognoſcentes geſtare perſonam, in eius militiam transferunt. Itaque totum culmen autoritatis luménq; rationis in illo vno ſalutari nomine atq; in vna eius Eccleſia, recreando atq; reformando humano generi conſtitutum eſt. Hæc me tibi diutiſsimè in hac Epiſtola locutum, & ſi alia forte tu malles, omnino non pœnitet: Probabis enim hæc magis quanto magis in veritate proficies, & tunc probabis conſilium meum, quod nunc vtilitati ſtudiorum tuorum minus obſecutum putas. Quanquam etiam illis ipſis quæſtionibus tuis, non ſolùm quibuſdam in hac epiſtola, ſed etiam cæteris penè omnibus in ipſis membranis, in quibus eas miſiſti, vt potui breuiter annotando reſponderim. In quibus me ſi parum egiſſe, aut aliud quàm volebas egiſſe arbitraris, non rectè cogitas mi Dioſcore, à quo nũc iſta quæſieris. Oratoris autem libros, & quæ ſunt de oratore, omnes, prætermiſi. Neſcio quis enim nugator mihi eſſe viſus ſum, ſi ea exponenda perſequerer. Nam de cæteris poſſem etiam decenter interrogari, ſi mihi quiſquam res ipſas, non de libris Ciceronis, ſed per ſeipſas tractandas diſſoluendáſque proferret. In illis autem res ipſæ nunc noſtræ profeſsioni minus congruunt. Hæc autem omnia non facerem, niſi me poſt ægritudinem in qua eram cùm homo tuus veniſſet, aliquantũ ab Hippone remouerem. Quibus

item

item diebus perturbatione valetudinis febribúſque repetitus ſum. Inde factum eſt vt tardius quàm poſſent, tibi hæc mitterentur. Quæ quomodo acceperis, reſcripta flagito.

Auguſtinus Dardano reſpondet ad duas quæſtiones, oſtendens quomodo Deus dicatur alicubi eſſe, aut non eſſe, & quomodo Chriſtus non ſit vbique, & rurſus ſic vbique.

Epiſtola LVII.

FAteor me frater dilectiſsimè Dardane, illuſtrior mihi in charitate Chriſti, quàm in huius ſeculi dignitate, literis tuis tardius reſpōdiſſe quàm debui. Cuius rei cauſas nollem quæreres, ne moleſtius me feras diutius excuſantem, quàm pertuliſti tardius reſcribentem. Cum ergo te malim offenſioni meæ facilè ignoſcere, quàm de mea defenſione iudicare, quęcunq; illæ cauſæ fuerint, crede nullū tui apud me eſſe potuiſſe contemptum. Imò enimuerò citiſsimè reſcripſiſſem, ſi te contempſiſſem. Nec modo quia tandem aliquādo reſcripſi, ideo ſaltem tandem aliquando dignū aliquid te lectore molitus ſum, & quod meritò poſſim tuo nomine prænotare. Sed reſcribere vtcunq; iam malui, quàm pati & hanc ætatem me huius officij debitore tranſire. Nec tua me dignitas terruit fecítque cunctantem, cum ſit humanitas tua gratior, quàm illa ſuſpectior. Sed vnde te magis amo, hinc difficilius vnde ſufficiam tantæ auiditati religioſi tui amoris inuenio. Huc acceſsit quos præter mutuæ charitatis flammam, qua fit vt etiā eos quos nunquā vidimus diligamus, dum eos habere quod diligimus credimus, vbi me vtiq; præueniſti, feciſtíq; vt verear in me decipi opinionem atq; expectationem tuā. Præter hoc ergo mihi tales quęſtiones in tua epiſtola propoſuiſti, quæ ſi à quolibet propoſitæ forent, ocio quoq; meo quod mihi deſit, nō paruum negotiū facerēt. Cùm verò abs te proponuntur, cui profunda rimanti ſolutionis earum ſuperficies nequaquā ſat eſt, & proponuntur occupatiſsimo aliarúmque curarum molibus vallato & obſtricto, tuæ prudentiæ eſt & beneuolentiæ cogitare, quàm te placidū habere debeam, vel quod diu nō reſpondi, vel ſi etiā nūc pro tuæ intentionis granditate nō reſpondero. Quæris igitur. Mediator Dei & hominū homo Chriſtus Ieſus, quomodo nunc eſſe credatur in cælo: cū pendens in ligno, iámq; moriturus latroni credēti dixerit: Hodie mecum eris in paradiſo. Et hinc forſaſſe intelligendū dicis paradiſum, quaſi in aliqua cæli parte

Quæſt. 1. *1. Tim. 2.* *Luc. 23.*

compositum, aut quia vbique Deus sit, hominem quoq; illum qui in Deo sit vbiq; diffusum, ex hoc nimirũ intelligi volens, etiam in paradiso esse potuisse qui vbique sit. Vbi ergo quæro vel potius agnosco, quemadmodũ accipias hominẽ Christum, non vtiq; sicut quidam hæretici verbũ Dei, & carnem, hoc est sine anima humana, vt verbũ esset carni pro anima, vel verbũ Dei & animã & carnem, sed sine mente humana, vt verbũ Dei esset animæ pro mente humana. Non vtique sic accipis hominem Christũ, sed sicut superius locutus es, vbi aisti, Christum omnipotentem Deum, ea te ratione credulitatis accipere vt Deum non crederes, nisi perfectum etiã hominem credidisses, profecto cũ dicis hominem perfectum, totam illic naturã humanam vis intelligi. Non est autẽ homo perfectus, si vel anima carni, vel animæ ipsi mens humana defuerit. Si ergo secundũ hominem quem verbũ Deus suscepit, putamus dictum esse: Hodie mecum eris in paradiso, non ex his verbis in cælo existimandus est esse paradisus. Neque enim ipso die in cælo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundũ animam, in sepulchro autem secundũ carnẽ. Et de carne quidem quod eo die in sepulchro sit posita, manifestissimum est Euangeliũ. Quod verò illa anima in infernũ descenderit, Apostolica doctrina prædicat. Quandoquidem beatus Petrus ad hanc rem testimoniũ de Psalmis adhibet, vbi de ipso prædictũ esse demonstrat: Quoniã non derelinques animam meã in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem. Illud de anima dictũ est, quia nõ ibi est derelicta vnde tam citò remeauit: illud de corpore quod in sepulchro corrumpi celeri resurrectione nõ potuit. Sed in sepulchro paradisum nullus intelligit. Et si quisquã esset ita absurdus, vt hoc sapere conaretur, eo quod illud sepulchrũ in horto erat, certè hinc ab ista opinione reuocaretur, quod ille cui dictũ est: Hodie mecum eris in paradiso, nõ illo die fuit cũ Christo in illo sepulchro: nec eius fidei pro magno munere offerretur sepultura carnis, nihil gaudij vel doloris in morte sentientis, cũ ille de requie vbi sensus est, cogitaret. Restat igitur vt si secundũ hominem dictum est: Hodie mecum eris in paradiso, in inferno intelligatur esse paradisus, vbi erat eo die futurus secundum humanam animam Christus. Vtrum autẽ sinus ille Abrahæ vbi diues impius cum in tormentis esset inferni, requiescentem pauperem vidit, vel paradisi censendus vocabulo, vel ad inferos pertinere existimandus

Solutio. *Act. 2.* *Psal. 15.*

mandus sit, non facilè dixerim. De illo quippe diuite legimus dictũ esse: Mortuus est autẽ & diues, & sepultus est in inferno: Et cũ apud inferos in tormentis esset. In pauperis autẽ morte vel requie nõ sunt inferi nominati: Sed contigit, inquit, mori inopem illũ & auferri ab angelis in sinum Abrahę. Deinde ardenti diuiti dicit Abrahã: Inter nos & vos chaos magnũ firmatum est, tanquã inter inferos sedésq; beatorũ. Non enim facilè alicubi scripturarũ inferorum nomẽ positum inuenitur in bono. Vnde etiã quæri solet, si nõ nisi pœnalia rectè intelliguntur inferna, quomodo animã domini Christi piè credamus fuisse in inferno? Sed bene respondetur, ideo descendisse, vt quibus oportuit subueniret. Vnde beatus Petrus eũ dicit soluisse dolores inferni, in quibus impossibile erat teneri eum. Porrò si vtraq; regio & dolentiũ & requiescentiũ, id est, & vbi diues ille torquebatur, & vbi pauper ille lætabatur, in inferno esse credenda est, quis audeat dicere Dominũ Iesum ad pœnales inferni partes venisse tantũmodo, nec fuisse apud eos qui in Abrahę sinu requiescunt? vbi si fuit, ipse est intelligẽdus paradisus, quẽ latronis animæ illo die dignatus est polliceri. Quæ si ita sunt, generale paradisi nomẽ est, vbi feliciter viuitur. Neque enim quia paradisus est appellatus vbi Adã fuit ante peccatum, propterea scriptura prohibita est etiã Ecclesiã vocare paradisum cũ fructu pomorũ. Est autẽ sensus multò expeditior, & ab his omnibus ambiguitatibus liber, si non secundũ id quod homo erat, sed secundũ id quod Deus erat [Christus] dixisse accipiatur: Hodie mecum eris in paradiso. Homo quippe Christus illo die secundũ carnem in sepulchro, secundum animam in inferno futurus erat, Deus verò idẽ ipse Christus vbiq; semper est. Est enim lux quæ lucet etiã in tenebris, quanuis eam tenebræ non cõprehendant. Est virtus & sapientia Dei, de qua scriptum est, quod attingat à fine vsq; ad finẽ fortiter, & disponat omnia suauiter, & attingat vbique propter suã munditiam, & nihil inquinatũ in eam incurrat. Vbicunq; ergo sit paradisus, quisquis beatorũ ibi est, cum illo ibi est qui vbique est. Cum enim sit Christus Deus & homo, Deus vtiq; vnde dicit, Ego & pater vnũ sumus, homo autem vnde dicit, Pater maior me est, idémq; filius Dei vnigenitus à patre, & filius hominis ex semine Dauid secundum carnem, vtrunque in illo obseruandum est cum loquitur, vel cum de illo scriptura loquitur, & quid secundum quid dicatur intuendum. Nam sicut vnus homo est

Lucæ 16. *Aliter distinguunt Græci* *Abrahã in inferno* *Act. 2.* *3. senten. dist. 22. c. Hic quæritur.* *Christus vbique.* *Ioan. 1.* *Sapien. 8.* *Sapien. 7.* *Ioan. 10.* *Ioan. 14.*

anima rationalis & caro, sic & vnus Christus est verbũ & homo. Proinde quod ad verbũ attinet, creator est Christus, Omnia enim per ipsum facta sunt. Quod verò ad hominẽ, creatura est Christus. Factus est enim ex semine Dauid secundũ carnem, & in similitudinem hominũ factus. Item quia in homine duo sunt, anima & caro: secundum animã tristis fuit vsque ad mortem, secundũ carnem passus est mortem. Nec tamen cum filium Dei Christũ dicimus, hominẽ separamus, aut cum eundem Christũ filium hominis dicimus, separamus Deũ. Secundum hominem nanque in terra erat, non in cælo vbi nunc est, quando dicebat, Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, filius hominis qui est in cælo: quãuis secundũ id quod filius Dei erat, esset in cælo, secundum id verò quod filius hominis erat, adhuc esset in terra, nondúmq; ascendisset in cælũ. Similiter cum secundũ id, quod filius Dei est sit dominus gloriæ, secundũ id autem quod est filius hominis crucifixus sit, ait tamen Apostolus: Si enim cognouissent, nunquã dominũ gloriæ crucifixissent. Ac per hoc & filius hominis secundũ Deum erat in cælo, & filius Dei secundũ hominem crucifigebatur in terra. Sicut ergo potuit rectè dici, dominus gloriæ crucifixus, cũ ad solam carnẽ illa pasſio pertineret, ita rectè dici potuit, Hodie mecum eris in paradiso: cũ iuxta humanam humilitatem, per carnem in sepulchro, per animam in inferno illo die futurus esset, iuxta diuinã verò immutabilitatem nunquã de paradiso, quia vbiq; est semper, recesſisset. Noli itaq; dubitare ibi nunc esse hominem Christũ Iesum, vnde venturus est, memoritérq; recole & fideliter tene Christianam confesſionem, quoniã resurrexit à mortuis, ascẽdit in cælum, sedet ad dexteram patris, nec aliunde quàm inde venturus est ad viuos mortuósque iudicandos. Et sic venturus est illa angelica voce testante, quemadmodum ire visus est in cælum, id est in eadem carnis forma atque substantia, cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non est putandus vbique diffusus. Cauendũ est enim, ne ita diuinitatem adstruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens, vt quod in Deo est, ita sit vbique vt Deus. Nam & de nobis verisſima scriptura dicit, quod in illo viuimus, mouemur & sumus, nec tamen sicut ille vbique sumus, sed aliter homo ille in Deo, quoniã aliter & Deus ille in homine proprio quodam & singulari modo. Vna enim perso-

Ioan. 1. *Rom. 1.* *Christus quomodo creatura.* *Secundũ hominem pro eo quod est secundum humanã naturam.* *Ioan. 3.* *1. Cor. 2.* *Christus non vbique.* *Act. 17.*

na Deus & homo est, & vtrunque est vnus Christus Iesus, vbique per id quod Deus est, in cælo autem per id quod homo. Quanquam & in eo ipso quod dicitur Deus vbiq; diffusus, carnali resistendum est cogitationi, & mens à corporis sensibus auocanda, ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deū per cuncta diffundi, sicut humus, aut humor, aut aër, aut lux ista diffunditur: omnis enim huiuscemodi magnitudo minor est in sui parte quàm in toto, sed ita potius sicuti est magna sapiētia etiā in homine cuius corpus est paruū. Et si duo sint sapientes, quorum sit alter corpore grandior, neuter sapientior, non est illa in maiore maior, minor in minore, aut minor in vno quàm in duobus, sed tanta in hoc quāta in illo, & tanta in vnoquoque quanta in vtroq;. Neque enim si æqualiter sunt omnino sapiētes, plus sapiunt ambo quàm singuli, quemadmodum si æqualiter sint immortales, nō plus viuunt [ambo] quàm singuli. Ipsa deniq; immortalitas corporis, quæ in Christi carne præcessit, nobísque in fine futura promittitur, cū magna sit res, nō est profecto mole magna. Sed licet corporaliter habeatur, incorporea quædam excellentia est. Nam cum ipsum immortale corpus minus sit in parte quàm in toto, immortalitas eius tam plena est in parte quàm in toto: & cum sint aliis alia maiora, non tamen aliis alia immortalia sunt membra. Sicut nunc quādo ex omni parte sani sumus secundū modum præsentis in corpore sanitatis, non quia maior est manus tota quàm digitus, ideo manus totius sanitatem maiorē dicimus esse quàm digiti: sed in illis inęqualibus æqualis est ipsa, quando ita breuiora grandioribus comparantur, vt quod tam magnum esse nō potest, quàm est aliud, posit tamen esse tam sanum. Esset autē maior sanitas in maioribus membris si essent maiora saniora. Cùm verò non est ita, sed maiora atque minora tam sana sunt, dispar est profecto in membrorum molibus quantitas, sed par est in disparibus sanitas. Cùm ergo sit corpus aliqua substantia, quantitas eius est in magnitudine molis eius: sanitas verò eius non quantitas, sed qualitas eius est. Non ergo potuit obtinere quantitas corporis, quod potuit qualitas. Nam ita distantibus partibus quæ simul esse non possunt, quoniam sua quæque spacia locorum tenent, minores minora, & maiora maiores, non potuit esse in singulis quibusque partibus tota vel tanta, sed amplior est quantitas in amplioribus partibus, breuior in breuioribus, & in nulla parte tanta

1. sentent. dictin. 37. fateamur.

quanta per totum. Qualitas verò corporis quæ sanitas dicitur, cùm sanum corpus est totum, tanta est in maioribus, quãta in minoribus partibus. Non enim quæ minus magnæ sunt, ideo minus sanæ sunt, aut quæ ampliores, ideo saniores. Absit ergo, vt quod potest in corpore qualitas creati corporis, nõ possit in seipsa substantia creatoris. Est ergo Deus per cuncta diffusus. Ipse quippe ait per prophetam: Cælum & terram ego impleo. Et quod pauloantè posui de sapientia eius: Attingit à fine vsq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Itémq; scriptum est: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Eíq; dicitur in quodam psalmo: Quò abibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cælum, tu ibi es: si descendero ad infernum, ades: quia substantialiter Deus vbiq; diffusus. Sed sic est Deus per cuncta diffusus, vt nõ sit qualitas mundi: sed substantia creatrix mundi, sine labore regens, & sine onere continens mundum. Non tamen per spatia locorum, quasi mole diffusa, ita vt in dimidio mundi corpore sit dimidius, & in alio dimidio dimidius: atq; ita per totum totus, sed in solo cælo totus, & in sola terra totus, & in cælo & in terra totus solus: & nullo contentus loco, sed in seipso vbiq; totus. Ita pater, ita filius, ita spiritus sanctus, ita trinitas vnus Deus. Neque enim mundum inter se in tres partes diuiserunt, quas singulas singuli implerent quasi non haberet vbi esset filius, aut spiritus sanctus in mundo, si totũ occupasset pater. Non ita se habet vera, incorporea, immutabilísq; diuinitas. Non enim corpora sunt, quorũ amplior sit in tribus quàm in singulis magnitudo: nec loca suis molibus tenent, vt distantibus spatiis simul esse non possint. Si enim anima in corpore constituta, non solùm nullas angustias, verumetiam quandam latitudinem inuenit, non corporalium locorum, sed spiritalium gaudiorum, cùm sit quod ait Apostolus, Nescitis quoniam corpora vestra templum in vobis spiritus sancti est, quem habetis à Deo: nec dici nisi stultissimè potest, non habere locum in nostro corpore spiritum sanctum, quod totum nostra anima impleuerit: quãto stultius dicitur illis, angustiis impediri alicubi trinitatem, vt pater & filius & spiritus sanctus, vbiq; simul esse non possint? Verum illud est multo mirabilius, quod cùm Deus vbiq; sit totus, non tamẽ in omnibus habitat. Nõ enim omnibus dici potest, quod ait Apostolus, vel quod iam dixi, vel etiam illud: Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Vnde ecõtrario

Hiere. 23. *Sapien. 8.* *Sapien. 1.* *Psal. 138.* *1. sen. dist. 37. fateamur.* *1. Cor. 6.* *1. sen. dist. 37. sciendum.* *Deus quomodo alicubi non est.*

trario de quibusdam idem dicit: Quisquis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Quis porrò audeat opinari, nisi quisquis inseparabilitaté penitus Trinitatis ignorat, quod in aliquo habitare possit pater aut filius, in quo nō habitat spiritus sanctus: aut in aliquo spiritus sanctus, in quo non & pater & filius? Vnde fatendum est vbique esse Deum per diuinitatis præsentiam, sed non vbiq; per habitationis gratiam. Propter hanc enim habitationem, vbi proculdubio gratia dilectionis eius agnoscitur, non dicimus, Pater noster qui es vbique: cùm & hoc verum sit: sed, Pater noster qui es in cælis; vt templum eius potius in oratione commemoremus, quod & nosipsi esse debemus: & inquantum sumus, intantum ad eius societatem, & adoptionis familiam pertinemus. Si enim populus Dei nondum factus æqualis angelis eius adhuc in ista peregrinatione dicitur templum eius, quantò magis est templum eius in cælis vbi est populus angelorum, quibus aggregandi & coæquandi sumus, cum finita peregrinatione quod promissum est sumpserimus? Cùm igitur qui vbique est non in omnibus habitet, etiam in quibus habitat non æqualiter habitat. Nam vnde est illud quod Helisæus poposcit, vt dupliciter in eo fieret spiritus Dei, qui erat in Helia. Et vnde in omnibus sanctis sunt alij aliis sanctiores, nisi abundantius habendo habitatorem Deum? Quo modo ergo verum supra diximus, quod Deus vbique sit totus, quando in aliis est amplius, in aliis minus? Sed non est negligenter intuendum quod diximus, in seipso esse vbique totum. Non ergo in eis, quia alij plus eum capiunt, alij minus. Ideo enim vbique esse dicitur, quia nulli parti rerum absens est. Ideo totus, quia non parti rerum partem suam præsentem præbet, & alteri parti alteram partem, æquales æqualibus, minori verò minorem, maiorique maiorem, sed non solùm vniuersitati creaturæ, verumetiam cuilibet parti eius totus pariter adest. Hique ab eo longe esse dicuntur, qui peccando dissimillimi facti sunt: & hi ei propinquare, qui eius similitudinem pie viuendo recipiunt. Sicut rectè dicuntur oculi tanto esse ab hac luce longius, quanto fuerint cæciores. Quid enim tam longe est à luce quàm cæcitas, etiam si lux præsto sit, atque oculos perfundat extinctos? Propinquare autem luci merito perhibentur oculi, qui sanitatis accessu aciem recipiendo lucem recipiunt †. Porrò autem quod parum distinctè putauimus posse intelligi, cùm diceremus Deum esse vbique to-

Roma.8. *Matt.6.* *4.Reg.2.* *† aliàs, acie͠ recipiendo proficiunt.*

tum, nisi adderemus in seipso, video diligentius exponendum. Quomodo enim vbiq;, si in seipso? Vbiq; scilicet, quia nusquã est absens. In seipso autem, quia non continetur ab eis quibus est præsens tanquam sine eis esse non posit. Nam spacia locorum tolle corporibus, nusquam erunt: & quia nusquam erunt, nec erunt. Tolle ipsa corpora qualitatibus corporum, non erit vbi sint: & ideo necesse est vt non sint. Etenim cùm per totam suam molem corpus æqualiter sanum est, aut æqualiter candidum, non est in vna quàm in alia parte eius sanitas maior, aut candor, nec maior in toto quàm in parte eius: quia non sanius aut candidius totum constat esse quàm partem. Si autem inæqualiter sit sanum aut inæqualiter candidum, fieri potest vt in minore parte sit sanitas maior aut candor, cùm minora quàm maiora saniora vel candidiora sunt membra: vsqueadeo non mole constat quod in qualitatibus magnum dicitur esse vel paruum, Veruntamen si moles ipsa corporis, quantacunq; vel quantulacunque sit, penitus auferatur, qualitates eius non erit vbi sint, quamuis non mole metiendæ sint. At verò Deus non si minus capitur ab illo cui præsens est, ideo ipse minor est. Totus enim in seipso est, nec in quibus est, ita est vt indigeat eis, tanquam non posit esse nisi in eis. Sicut autem nec ab illo abest in quo non habitat, & totus adest quamuis eum ille non habeat: ita & illi in quo habitat, totus est præsens, quamuis eum non ex toto capiat. Neque enim ad habitandum diuidit se per hominum corda seu corpora, aliam sui partem huic tribuens, illi aliam, sicut lux ista per aditus & per fenestras domorum: sed potius si quemlibet sonum cum corporea res sic ac transitoria surdus non capit, surdaster non totum cupit, atque in iis qui audiunt cùm pariter ei propinquẽt, tantomagis alius alio capit, quanto est acutioris, tanto autem minus, quanto est obtusioris auditus, cùm ille non varie magis minúsve insonet, sed in eo loco in quò sunt, omnibus æqualiter præsto sit: quanto excellentius Deus natura incorporea & immutabiliter viua, qui non sicut sonus per moras temporum tendi & diuidi potest, nec spacio aëreo tanquam loco suo indiget, vbi præsentibus præsto sit, sed æterna stabilitate in seipso manens, totus adesse rebus omnibus potest & singulis totus: quamuis in quibus habitat, habeant eum pro suæ capacitatis diuersitate, alij amplius, alij minus, quos ipse sibi dilectissimũ templum gratia suæ bonitatis ædificat? Et donationum quidem dictæ sunt

Lib.83.q.42.

1.sen.dist.37.ne autem.

diuision

diuiſiones tanquam per partes & membra vnius corporis, vbi & ſimul omnes vnum templum, & ſinguli ſingula templa ſumus, quia non eſt Deus in omnibus quàm in ſingulis maior. Et fit plerunque vt plures eum minus capiant, vnus amplius: Sed cùm dixiſſet Apoſtolus, Diuiſiones autem donationum ſunt, continuo ſubiecit: Idem autem ſpiritus. Item cum ipſas donationum diuiſiones commemoraſſet, Omnia autem hęc inquit, operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens propria vnicuiq; prout vult. Diuidens ergo non ipſe diuiſus, quia ipſe vnus atq; idem. Illæ verò diuiſiones dictæ ſunt, ſicut membrorum in corpore: quia non idem valent aures quod oculi, atq; ita membra cætera diuerſis officiis concorditer diſtributa: quæ tamen cùm ſani ſumus, vna neque diuerſa, nec alibi maiore, alibi minore, ſed cùm ſint ipſa diſparia communi & parili ſalute congaudent. Huius corporis caput eſt Chriſtus, huius corporis vnitas noſtro ſacrificio commendatur, Quod breuiter ſignificauit Apoſtolus dicens: Vnus panis vnum corpus multi ſumus. Per caput noſtrũ reconciliamur Deo, quia in illo eſt diuinitas vnigeniti facta particeps mortalitatis noſtræ, vt & nos participes eius immortalitatis eſſemus. Hoc ſacramentum longe eſt à cordibus ſapientium ſuperborum, & ideo non Chriſtianorum ac per hoc nec vere ſapientium. Illorũ etiam dico ſapientium, qui cognouerunt Deum, quia cognoſcentes Deum, ſicut dicit Apoſtolus, non ſicut Deum glorificauerunt aut gratias egerũt. Noſti autem in quo ſacrificio dicatur, Gratias agamus domino Deo noſtro. A cuius ſacrificij humilitate lõge abeſt typhus & cothurnus illorũ. Et ideo multum mirabilis res eſt, quemadmodum quorundam nondum cognoſcentium Deum ſit inhabitator Deus, & quorundam cognoſcentium non ſit. Nec illi enim ad templum Dei pertinent, qui cognoſcentes Deum non ſicut Deum glorificauerũt, aut gratias egerunt: & ad templum Dei pertinent paruuli ſanctificati ſacramẽto Chriſti, regenerati ſpiritu ſancto, qui certè regenerati per ætatem nondum poſſunt cognoſcere Deum. Vnde quem potuerũt illi noſſe nec habere, iſti potuerunt habere antequam noſſe. Beatiſſimi autem ſunt quibus hoc eſt Deum habere quod noſſe. Ipſa quippe notitia pleniſsima, veriſsima ei, feliciſsima eſt. Hinc iam oportet etiam illam quam poſt epiſtolæ tuæ ſubſcriptionem addidiſti, pertractare quæſtionem, Si adhuc ignorant paruuli Deum, quomodo Ioannes etiam antequam naſceretur, ad

1. Cor. 12.

1. Cor. 10.

Roma. 1.

τῦφος κὸ θόρνος. pro arrogantia.

1. ſen. diſt. 37. capite illud.

Baptiſm' paruulorum.

Secunda quæſtio.

aduentum & præsentiam matris domini, in suæ matris vtero potuit exultare: Cùm enim commemorasses te legisse librum meum de baptismo paruulorum: addidisti & aisti, de prægnantibus quid sentias opto cognoscere, cum credulitatis fidem pro puero mater Ioannis Baptistæ responderit. Hæc sunt certè verba Helizabet matris Ioannis: Beata tu inter mulieres, & beatus fructus ventris tui. Et vnde hoc mihi, vt veniat mater domini mei ad me? Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Hoc autem vt diceret, sicut Euangelista prælocutus est, repleta est spiritu sancto, quo proculdubio reuelante cognouit quid illa exultatio significasset infantis, id est illius venisse matrem, cuius præcursor ipse & demonstrator esset futurus. Potuit ergo esse ista significatio rei tantæ à maioribus cognoscendæ, non à paruulo cognitæ. Nam neq; cùm hoc ante in Euangelio narraretur dictum est, credidit infans in vtero eius, sed exultauit. Neque ipsa dixit, exultauit in fide infans in vtero meo, sed exultauit in gaudio. Videmus autem exultationem nõ solùm paruulorum, sed etiam pecorum, non vtiq; de aliqua fide vel religione, vel quacunque rationali cognitione venientem. Sed hæc planè inusitata & noua extitit, quia in vtero & ad eius aduentum, quæ hominum saluatorem fuerat paritura. Ideo mira, ideo in magnis signis deputanda. Ideo hæc exultatio, & tanquam matri domini reddita resalutatione, sicut solent miracula fieri, facta est diuinitus in infante, non humanitus ab infante. Quanquam etiam si vsqueadeò est in illo puero acceleratus vsus rationis & voluntatis, vt intra viscera materna iam posset agnoscere, credere, consentire, quod in aliis paruulis ætas expectatur vt possint, etiam hoc in miraculis habendum diuinæ potentiæ, non ad humanæ trahendum est exemplar naturæ. Nam quando Deus voluit, etiam iumentum mutum rationabiliter est locutum: Nec ideo sunt admoniti homines in deliberationibus suis, etiam asinina expectare consilia. Quocirca nec quod factum est in Ioanne contemno, nec inde regulam quid sentiendum sit de paruulis figo. Imò id in illo propterea mirabiliter prædico, quia in aliis non inuenio. Habet quidem aliquid simile etiam illa in Rebeccæ vtero lucta geminorum. Verum & hoc vsqueadeò prodigium fuit, vt diuinum propterea mulier oraculum quæreret, & audiret duobus illis infantulis, duos populos fuisse figuratos. Scire † autem diuina paruulos

Solutio.
Lucæ 1.
4. sen. dis. 6. c. illud.
Num. 22.
Super Gene. ad literam. 11. capite 29.
Gen. 25.
† *Nescire*

uulos qui nec humana adhuc nouerint, si verbis velimus ostendere, vereor ne ipsis sensibus nostris facere videamur iniuriã, quando id loquendo suademus, vbi omnes vires † officiúmq; sermonis facillimè superat euidentia veritatis. An non videmus etiã cùm articulatæ vocis qualiacunque signa edere cœperint, atque ad initium fandi transire ab infantia, adhuc eos talia sentire ac dicere, in quibus si remansissent, annísque accedentibus tales esse persisterent, nullus eos vel fatuus, nimium fatuos esse dubitaret? Nisi fortè id restat, vt in vagitu infantię, vel in ipso adhuc vteri silẽtio credamus paruulos fuisse sapientes, posteà verò quàm nobiscũ cœperunt loqui, ad hanc ignorantiam quam ridemus crescẽdo venisse. Quod opinari, vides quàm sit absurdum, cùm puerorum sensus in qualiacunq; verba prorumpens, qui certè ad ea quæ maiores sapiunt penè nullus est, tamen comparatus illi in quo nascuntur intelligentia dici potest. Vnde autem in ipso tanto salutis præsidio, quando eis Christiana gratia subuenitur, quod vocib' quibus possunt & motibus reluctantur, non eis imputatur, atque omnis renisus ipsorum nihili penditur, donec in eis sacramenta peragantur, quibus id quod de originali damnatione tractum est expietur, nisi quia in tantum nesciunt quid faciunt, vt nec facere iudicentur? Porrò si iam vterentur rationis & voluntatis arbitrio, quo illi sanctificationi adhiberi deberet assensus, quãtum mali esset resistere tantæ gratiæ, quámque non solùm nihil prodesset quod fieret, verumetiam inde reatus accresceret, quis Christianus ignoret? Dicimus ergo in baptizatis paruulis, quamuis id nesciant, habitare Spiritum sanctum. Sic enim eum nesciunt quamuis sit in eis, quemadmodum nesciunt & mentem suam: cuius in eis ratio qua vti nõdum possunt, velut quædam scintilla sopita est, excitanda ætatis accessu. Neque hoc in paruulis mirum debet videri, cùm Apostolus quibusdam etiã maioribus dicat: Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? De qualibus pauloantè dixerat: Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: quos etiam paruulos vocat, non carnis ætate, sed mentis. Non itaque percipiebant cognitione Spiritum sanctum qui habitabat in eis. & habitante in se Spiritu sancto, adhuc animales nondum spiritales erant, quia nondũ poterant inhabitatorem suum spiritum cognitione percipere. Habitare autem ideo & in talibus dicetur, quia in eis occultè agit, vt sint templum eius

† aures

1.Cor.6.

1.Cor.2.

eius, idque in proficientibus & proficiendo perseuerantibus perficit. Spe enim salui facti sumus, sicut Apostolus dicit, cùm alio loco dicat: Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Cùm ergo hic dicat, saluos nos fecit: tanquam salus ipsa iam data sit, quemadmodũ intelligendum sit, illic exponit, vbi ait: Spe enim salui facti sumus. Spes autẽ quæ videtur, nõ est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiã expectamus. Multa itaque dicuntur in scripturis tanquam facta sint, cùm in spe adhuc esse intelligãtur. Vnde est & illud quod dominus discipulis ait: Omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis. Quod vsqueadeò secundum spem dictum est futurorum, vt eis postmodum dicat: Multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis illa portare modo. Agit ergo in quibus mortalibus adhuc habitat, ipsam ædificationẽ habitaculi sui, quam non in ista, sed in alia post hanc vitam perficit, quando absorbebitur mors in victoria, dicetúrque illi: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Quid est autem mortis aculeus nisi peccatum? Propter quod nunc etiam renati ex aqua & spiritu, omnibúsque peccatis siue originis ex Adam, in quo omnes peccauerunt, siue factorũ, dictorum, cogitationúmque nostrarum, in illius lauacri mundatione deletis, tamen quia manemus in hac vita humana, quæ tentatio est super terrã, meritò dicimus: Dimitte nobis debita nostra. Et hanc orationem dicit vniuersa Ecclesia, quam mundat Saluator lauacro aquæ in verbo, vt eam sibi exhibeat gloriosam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi. Tunc vtique [cùm] perficietur in re, vbi nunc proficiendo ambulatur in spe. Nam quomodo est nunc non habens maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi, quæ vel in omnibus ad eam pertinẽtibus hominibus, qui iam ratione mentis vtuntur, & voluntatis arbitrio, mortalisque carnis sarcinam portant, vel certè quod etiam ipsos contentiosos necesse est fateri, in multis suis membris veraciter dicit: Dimitte nobis debita nostra? Cùm itaque proficientes in quibus mortalibus habitat dum de die in diem renouãtur, magis magísq; iustificet, exaudiat orantes, mundet confitentes, vt exhibeat sibi templum immaculatum in æternum, meritò dicitur non habitare in eis qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, vel gratias egerunt. Colendo enim & seruiendo creaturæ potius, quàm creatori, non vnius veri Dei templum se esse voluerunt.

Roma. 8. *Titum 3.* *Facta quæ sperantur.* *Ioan. 15.* *Ioan. 16.* *1. Cor. 15.* *Matt. 6.* *Ephes. 5.* *Rom. 1.*

Atque

Atque ita dum volunt eum habere cum multis, facilius effecerunt vt eum non haberent, quàm vt diis multis, falsiſve miſcerent. Et meritò dicitur habitare in eis, quos ſecundum propoſitum vocatos, iuſtificandos glorificandóſque ſuſcepit, etiam antequam incorpoream quæ vbique tota eſt valeant eius noſſe naturam, quantum noſci ex parte per ſpeculum & in ænigmate ab homine in hac vita cùm plurimum profecerit, poteſt. Sunt enim in quibus habitat, multi tales, qualibus dicit Apoſtolus: Non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus, tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi non eſcam. Nondum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis. His quippe etiam illud dicit: Neſcitis quia templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? Hos tales ſi etiá antequam perueniant ad ſpiritalem mentis ætatem, vbi non lacte alantur, ſed ſolido cibo, dies vitæ huius extremus inuenerit, perficiet in eis habitator illorum, quicquid hic intelligentiæ minus habuerunt: quoniam & ab vnitate corporis Chriſti, qui nobis via factus eſt, & à templi Dei ſocietate non receſſerunt. Vnde vt non recedant, regulam fidei puſillis magníſque communem in Eccleſia perſeueranter tenent, & in quod peruenerunt in eo ambulant, donec eis Deus reuelet, ſi quid aliter ſapiunt, cogitationes ſuas carnales non dogmatizant: quia non obdurant contentioſis defenſionibus immanendo, ſed quodammodo ambulando, id eſt, proficiendo deſudant, intelligentiæ perſpicuitatem impetrantes per fidei pietatem. Quæ cùm ita ſint, duo iſta quæ in vno fiunt homine, naſci & renaſci, ad duos homines pertinent, Vnum ad illum primum Adam, alterum ad ſecundum qui dicitur Chriſtus. Sed non prius, ait Apoſtolus, quod ſpiritale eſt, ſed quod animale poſteà ſpiritale. Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis. Qualis terrenus tales & terreni, & qualis cæleſtis tales & cæleſtes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cælo eſt. Item dicit: Per vnum hominem mors, & per vnum hominem reſurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Omnes & omnes ideo dixit: quia in mortem nemo niſi per illum, in vitam nemo niſi per iſtum. In primo patuit quod † hominis arbitrium valeret ad mortē, in ſecundo autem quod † Dei adiutorium valeret ad vitam. Denique primus homo non niſi homo, ſecundus verò Deus & homo

1. Cor. 3.

1. Cor. 6.

1. Cor. 15.

†† quid

mo. Peccatum enim factum est relicto Deo, iustitia non fit sine Deo: ac per hoc nec moreremur nisi per carnalē propaginem de membris illius veniremus, nec viueremus, nisi per spiritalē connexionē membra huius essemus. Ideo nobis opus fuit nasci & renasci, Illi autem propter nos tantummodo nasci. Nos enim à peccato ad iustitiam renascendo transimus, Ille autem à nullo peccato ad iustitiam transitum fecit: sed in eo quod baptizatus est, nostræ regenerationis sacramentum, sua humilitate altius commendauit: Veterem tamen hominē nostrum passione, nouum autem resurrectione significans. Inobedientia nanque concupiscentiæ quæ habitat in carne mortali, qua fit vt eadem membra etiam propter voluntatis moueantur arbitrium, ad eum modum redigitur iustitia coniugali, vt licitè copulatis parentibus generentur, quibus sit necessarium regenerari. Non tamen per huiusmodi conuenientiam maris & fœminæ venire voluit carnem suam Christus, sed de virgine nihil tale in eius conceptu concupiscente, similitudinē carnis peccati sumpsit ille pro nobis, qua caro peccati mundaretur in nobis. Sicut enim per vnius delictum, ait Apostolus, in omnes homines ad condemnationem, ita per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationē vitæ. Nemo enim nascitur nisi operante concupiscentia carnali, quæ tracta est ex primo homine qui est Adam: & nemo renascitur nisi operante gratia spiritali, quæ data est per secundum hominē qui est Christus. Quapropter si ad illum nascendo pertinemus, ad hunc renascendo; nec renasci quisquam potest antequam natus sit, profecto ille singulariter natus est, qui renasci nō opus fuit: quia non ex peccato, in quo nunquam fuit, transitum fecit, neque in iniquitate conceptus est, aut eum in delictis mater eius in vtero aluit: quia Spiritus sanctus superuenit in eam, & virtus altissimi obumbrauit eam: Vnde quod natum est ex eā sanctum vocatur filius Dei. Nuptiarum enim bonum non extinguit, sed modificat inobedientiū membrorum malum, vt limitata quodammodo concupiscentia carnalis, fiat saltem pudicitia coniugalis. Virgo autem Maria cui dictum est: Et virtus altissimi obumbrabit tibi, in sanctā concipiendo prolem, sub tali vmbraculo nullo ardore concupiscentiæ huius æstuauit. Hoc ergo excepto lapide singulari, non video quomodo ædificentur homines in domum Dei ad habendum in se inhabitantem Deum, nisi cùm fuerint renati, quod non possunt

Rom. 5.

4. senten. dist. 6. ca. illud.

Luca 1.

sunt esse antequam nati. Quanlibet itaque sententiam de prægnantibus, imò de hominibus habeamus adhuc intra materna viscera constitutis, vtrum existimemus eos nec ne donari posse aliquo significationis modo: Vel propter Ioannem, qui nondũ in hanc editus lucem, tamen exultauit in gaudio, quod vtiq; nisi operatione Spiritus sancti fieri potuisse quis credat? Vel propter Hieremiam cui dominus dicit: Priusquam exires de vulua, sanctificaui te: Tamẽ illa sanctificatio qua efficimur & singuli templa Dei, & in vnum omnes templum Dei, nõ est nisi renatorum, quod nisi nati homines esse non possunt. Nullus autem vitam in qua natus est bene finiet, nisi renatus antequam finiat. Quod si quisquã dicit iam esse natũ hominẽ, etiã cùm adhuc est in vtero matris, testimoniúmque adhibet ex Euangelio, quia dictum est ad Ioseph de prægnante virgine domini matre: Quod enim in ea natũ est, de Spiritu sancto est. Nunquid nam huic natiuitati accedit secũda natiuitas? Alioquin nõ erit iam secunda, sed tertia. Dominus autẽ cùm hinc loqueretur: Nisi quis, inquit, renatus fuerit denuo, eam scilicet computans primam natiuitatem, quæ fit matre pariente, non concipiente atque prægnante, quæ fit ex ea, non quæ fit in ea. Neque enim renatum dicimus hominẽ quem mater peperit, tanquam iterũ natus sit; qui iam semel natus fuerat in vtero. Sed illa natiuitate nõ cõputata quæ grauidã facit, natus dicitur homo partu, vt possit renasci ex aqua & spiritu. Secundum quam ex matre natiuitatẽ, etiã ipse dominus in Bethleem Iudæ dicitur natus. Si igitur homo regenerari per gratiã spiritus in vtero potest, quoniã restat illi adhuc nasci, renascitur ergo antequã nascitur, quod fieri nullo modo potest. Proinde in cõpagẽ corporis Christi tanquã in viuã structurã templi Dei quę est eius Ecclesia, nati homines nõ ex operibus iustitię quæ fecerunt, sed renascendo per gratiã transferuntur, tanquam de massa ruinæ ad ædificij firmamentum. Præter hoc enim ædificium, quod beatificandũ construitur ad æternam habitationem Dei, vita hominis omnis infelix, & mors est potius appellanda quàm vita. Quisquis ergo inhabitabitur à Deo, ne ira Dei maneat super eum, ab hoc corpore, ab hoc templo, ab hac ciuitate non erit alienus. Omnis autẽ nõ renatus alienus est. Sacramentum porrò regenerationis nostræ manifestũ esse voluit manifestatus mediator. Erat autem antiquis iustis aliquod occultũ, cùm tamen & illi eadem fide salui fierent, quæ

Lucæ 1. *Hiere. 1.* *1. sen. dist. 6. c. illud etiam.* *Nat⁹ pro conceptus.* *Matt. 1.* *Ioan. 3.* *Matt. 2.*

fuerat

fuerat suo tẽpore reuelanda. Non enim audemus fideles temporis nostri præferre amicis Dei per quos nobis ista prophetata sunt, cũ Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob, ita se Deus esse commendet, vt hoc dicat suũ nomen æternum. Quod si circũcisio antiquis sanctis pro baptismo fuisse creditur, quid, respõdebitur de iis, qui antequã hoc præceptũ esset, Deo placuerunt, nõ tamen sine fide? Quia sine fide, vt scriptum est ad Hebræos, impossibile est Deo placere. Habentes autem, inquit Apostolus, eundem spiritũ fidei, propter quod scriptum est: Credidi propter quod & locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur. Non diceret eundem, nisi & illorum idem ipse esset spiritus fidei. Sicut autem illi quando idem sacramentum occultum erat, credebant Christi incarnationem futuram, sic & nos credimus factam. Et à nobis autem & ab aliis, futurus expectatur ad iudicium eius aduentus. Non est enim aliud Dei mysterium nisi Christus, in quo oportet viuificari mortuos in Adam, quia sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur, quemadmodum superius disseruimus. Quamobrem Deus qui vbiq; præsens est, & vbiq; totus, non in omnibus habitat, sed in eis tantum quos efficit beatissimum templum suum, vel beatissima templa sua, eruens eos à potestate tenebrarum, & transferens in regnum filij charitatis suæ, quod incipit à regeneratione. Aliter autem dicitur templum eius in significatione, cùm fit per manus hominum de rebus inanimis, sicut tabernaculum, lignis, velis, pellibus atq; huiusmodi mobilibus, sicut etiam per Salomonem regem, templum lapidibus, lignis, metallis constructum: Aliter verò reipsa vera, quæ illis significationibus figurata est. Vnde dicitur: Et vos tanquam lapides viui, edificamini domus spiritalis. Et vnde item scriptũ est: Nos enim templa Dei viui sumus, sicut Deus dicit: Quoniam inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorũ Deus, & ipsi erũt mihi plebs. Nec mouere nos debet quod per quosdã ad hoc templũ non pertinentes vel nondum pertinentes. id est in quibus non habitat, vel nondum habitat Deus aliquid virtutis operatur: sicut per illũ qui in nomine Christi expellebat dæmonia, cùm Christum non sequeretur, quem permitti iussit propter multis vtilem commendationem nominis sui. Multos quoque ait sibi in nouissima die dicturos: In nomine tuo virtutes multas fecimus. Quibus vtiq; nõ respondet: Nos vos noui, si ad tẽplũ Dei quod inhabit

Hebr.11. *2.Cor.4.* *Psal.115.* *1.Cor.15.* *Coloss.1.* *1.Pet.2.* *2.Cor.6.* *Mat.7.* *Act.10.*

habitando beatificat,pertineret. Cornelius etiã Centurio antequam regeneratione incorporaretur huic templo, miſſum ad ſe angelum videt,auditq; dicẽtem,quòd exauditæ ſint orationes eius,& eleemoſynæ acceptæ. Agit enim hæc Deus tanquam vbique præſens,vel per ſanctos angelos ſuos. Nam illa priuſquam exiret de vulua ſanctificatio Hieremiæ,quanquam nonnulli hoc in typum ſaluatoris accipiant, qui regeneratione nõ eguit,tamen etiã ſi de ipſo propheta accipiatur,poteſt & ſecundum prędeſtinationem nõ inconuenienter intelligi:ſicut filios Dei appellat Euangeliũ nondum regeneratos,vbi Cayphas cum de domino dixiſſet:Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo,& non tota gens pereat,mox Euangeliũ ſecutum adiunxit:Hoc autem à ſemetipſo non dixit,ſed cũ eſſet pontifex anni illius prophetauit, quia Ieſus moriturus erat pro gente,& nõ tantũ pro gente, ſed vt filios Dei,qui erant diſperſi congregaret in vnũ.Filios Dei appellauit vtique præter Hebræam gentem,in cæteris etiã omnibus gentibus cõſtitutos,nondum fideles,nondum baptizatos.Quomodo ergo Dei filios,niſi ſecundũ prædeſtinationem,ſecundum quam & Apoſtolus dicit,quòd nos elegerit Deus in Chriſto,ante conſtitutionem mundi?Illa verò in vnũ congregatio,factura eos erat filios Dei. Neque enim in vnũ dictum eſt aliquẽ corporalem locum,cum de tali vocatione gentiũ propheta prædixerit:Et adorabunt eum vnuſquiſq; de loco ſuo,omnes inſulæ gentiũ: Sed congregaret in vnum dictum eſt,in vnum ſpiritum,& in vnum corpus,cuius vnũ caput eſt Chriſtus.Talis congregatio ædificatio eſt templi Dei.Talem congregationem nõ generatio carnalis,ſed regeneratio ſpiritalis facit.Habitat itaque in ſingulis Deus tanquã in templis ſuis,& in omnibus ſimul in vnũ congregatis,tanquã in templo ſuo. Quod templũ quandiu ſicut arca Noë in hoc ſeculo fluctuat, ſit quod in pſalmo ſcriptũ eſt:Dominus diluuium inhabitat.Quanuis & propter multos in omnibus gentibus populos fideliũ, quos aquarum nomine Apocalypſis ſignificat, poſsit intelligi congruenter: Dominus diluuium inhabitat.Sequitur autem:Et ſedebit dominus rex in æternum. Vtique in ipſo templo ſuo iam in vita ſua æterna poſt fluctuationem huius ſeculi cõſtituto.Deus igitur vbique præſens eſt,& vbique totus præſens, nec vbiq; habitans,ſed in templo ſuo,cui per gratiam benignus eſt & propitius.Capitur autem habitans ab aliis amplius, ab aliis mi-

4.ſenten. diſtin. 6. cap.illud.

Ioan.11.

Ephe.1.

Pſal.28.

Coloss. 2. nus. De ipso verò capite nostro Apostolus ait: Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Non ideo *σωματικῶς.* corporaliter, quia corporeus est Deus, sed aut verbo translato vsus est, tanquã in templo manufacto nõ corporaliter sed vmbraliter habitauerit, id est, præfigurantibus signis. Nam illas omnes obseruationes, vmbras futurorũ vocat, etiã ipso translato vocabulo. Summus enim Deus, sicut scriptum est, non in *Act. 17.* manufactis templis habitat. Aut certè corporaliter dictũ est, quia & in Christi corpore quod assumpsit ex virgine, tanquam in templo habitat Deus. Hinc est enim quod Iudæis signũ pe- *Ioan. 2.* tentibus, cum dixisset: Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud, Euangelista quid hoc esset cõsequenter exponens ait: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Quid ergo est? Hoccine interesse arbitramur inter caput & membra cætera, quod in quolibet quanuis præcipuo membro, velut in aliquo magno Propheta aut Apostolo, quanuis diuinitus habitet, non tamen sicut in capite, quod est Christus, omnis plenitudo diui- *3. sentent.* nitatis? Nam & in nostro corpore inest sensus singulis mem- *distin. 13.* bris, sed non tantus quantus in capite, vbi prorsus omnis est *cap. 1.* quinquepartitus. Ibi enim & visus, & auditus, & olfactus, & gustus, & tactus. In cæteris autem solus est tactus: An etiã præter hoc quod tanquã in templo in illo corpore habitat omnis plenitudo diuinitatis, est aliud quod intersit inter illud caput, & cuiuslibet membri excellentiam? Est planè, quod singulari quadam susceptione hominis illius vna facta est persona cum verbo. De nullo enim sanctorũ dici potuit, aut potest, aut po- *Ioan. 1.* terit: Verbum caro factum est. Nullus sanctorũ, qualibet præstantia gratię, vnigeniti nomen accepit, vt quod est ipsum Dei verbum ante secula, hoc simul cum assumpto homine diceretur. Singularis est ergo illa susceptio, nec cum hominibus aliquibus sanctis quantalibet sapientia & sanctitate præstantibus, vllo modo potest esse communis, vbi diuinæ gratiæ satis perspicuum clarúmque documentum est. Quis enim tam sit sacrilegus, vt audeat affirmare, aliquã posse animam per meritum liberi arbitrij, vt alter sit Christus efficere? Vt ergo ad personam verbi vnigeniti pertineret, quo pacto per liberum arbitrium communiter omnibus & naturaliter datum vna sola anima meruisset, nisi hoc singularis gratia præstitisset, quam fas est prædicare, de qua nefas est velle iudicare. Hæc si pro viribus nostris quantum dominus adiuuit ritè tractauimus

mus, quando Deum vbique præſentem, & non ſpatiis diſtantibus, quaſi aliqua mole vel diſtentione diffuſum, ſed vbique totum cogitare te extendis, auerte mentem ab omnibus imaginibus corporum, quas humana cogitatio voluere conſueuit. Non enim ſic ſapientia, non iuſtitia, non ſic denique charitas cogitatur, de qua ſcriptũ eſt: Deus charitas eſt. Cum verò habitationem eius cogitas, vnitatem cogita, congregationémq; ſanctorum, maximè in cælis: vbi propterea præcipuè dicitur habitare, quia ibi ſit † voluntas eius perfecta eorum in quibus habitat obedientia. Deinde in terra, vbi ædificans habitat domum ſuam, in fine ſeculi dedicandam. Chriſtũ autem dominum noſtrum vnigenitum Dei filiũ æqualem patri, eundémque hominis filium, quo maior eſt pater, & vbique totum præſentem eſſe non dubites tanquam Deum, & in eodem templo Dei eſſe tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cæli propter veri corporis modum. Sed cum me delectat loqui tecum, neſcio vtrum ſeruauerim ſermonis ſufficientis modum, quaſi diuturnum ſilentium loquacitate compenſem. Verùm quia religione & beneuolentia qua me præoccupaſti, ita inuiſceratus es cordi meo, vt tanquam cum amico verè colloquar, quicquid in opere ſtyli noſtri vtiliter elaboratum eſſe cognoſcis, Deo gratias age. Si qua autem vitia mea perſpicis, vti chariſsimus amicus ignoſce, eadem ſcilicet ſynceritate dilectionis mihi optans medicinam, qua concedis & veniam.

1. Ioan. 4.

† ſit

Paulinus Auguſtino proponit nouem quæſtiones ex diuerſis ſcripturarum locis. In hac epiſtola comperi quiddam ridiculum. Paulinus in loco quo Paulus refert alios datos prophetas, alios Apoſtolos, non putat eum ſentire de prophetis veteris teſtamenti, ſed de alio genere prophetarũ. Hic quidam aſſuerat pannum, veluti pro Auguſtino reſpondens, quo nihil vidi ſtultius. Inerant enim hæc verba: Vt enim ad vim termini proficiſcar, Apoſtolus Græcum dicitur ab apos, quod notat argumentum vel præminentiam, & ſtolon, quod eſt miſsio, quaſi præminenter miſſus ad augmentationem ſcilicet fidei catholicæ. Habes guſtum optimè lector, vnde reliqua coniectes, leonem, vt aiunt, ab vnguibus. Aſſumentum ridicule fuerat interiectum inter nomen appellatiuum & epitheton, temporis videlicet & ſequuturi. Hæc portenta quum deprehendantur in libris orthodoxorum, tamen quidam indignantur nobis, quod audemus quædam reſtituere.

Tria vetuſtiſſima exemplaria quæ habuimus, carebant hoc aſſumento.

Epistola LVIII.

DE paucis quæ nunc iam ad nauem currente literarum perlatore, & mihi in ipsius festinatione properanti in mentem venerunt, ne sine corollario mihi rescribas, aliqua proponã: Quæ si fortè lucida sunt, & mihi videntur obscura, nemo prudentium filiorum, qui fortè de nostris in hora lectiunculæ huius circa te steterint, de insipientia mea rideat, sed potius beneuolentia fraternæ charitatis faueat instruẽdo, vt efficiar videntiũ particeps, & ex doctrina tua illuminatis mentibus considerantium mirabilia de lege domini. Dic ergo mihi benedicte doctor Israël, quid sit quod dicitur in psalmo 15. Sanctis qui in terra sunt eius, mirificauit omnes voluntates suas inter illos. Multiplicatæ sunt enim omnes infirmitates eorũ, postea accelerauerũt. Quos ait sanctos qui in terra sint sancti. Num illos Iudæos, qui filij carnis Abrahæ, & non filij repromissionis excluduntur à semine quod in Isaac vocatum est: Ideo sanctos in terra, quia sancti genere carnali, vita autem sensúque terreni sunt, qui terrena sapiunt, & carnali obseruantia in vetustate literę consenescunt: non renascentes in nouam creaturam, quia non receperunt eum per quem vetera transierunt, & facta sunt omnia noua. Sic enim fortè eos in hoc psalmo sanctos appellat, quomodo in Euãgelio iustos, vbi dicit: Nõ veni vocare iustos, sed peccatores: id est illos iustos, qui in sanctitate † generis & litera legis gloriantur. Quibus dicitur: Nolite gloriari in patre Abrahã: quia potens est Deus de lapidibus istis excitare filios Abrahæ: Quorum forma in illo Pharisæo proponitur, qui iustitias suas tanquã nescienti domino recolens, prædicabat in templo: nõ orans vt exaudiretur, sed exigens quasi debitũ mereri pro operibus bonis quidem, sed ingratis Deo. Quia quod iustitia ædificauerat, superbia destruebat: nec idipsum silentio sed voce clamabat, vt appareret eũ non diuinis auribus loqui, qui & ab hominibus vellet audiri. Atque ideo nõ placuit Deo, qui † placebat sibi. Quoniã dissipauit dominus ossa hominum sibi placentiũ. Confusi sunt, inquit, quia spreuit illos, qui cor humile & contribulatũ non spernit. Deniq; & in ipsa Euãgelij parabola, qua Pharisęi & Publicani persona cõfertur, euidẽter ostẽdit ipse dominus quid in homine suscipiat, quid repellat, sicut scriptũ est: Quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiã. Ideo protestatur magis iustificatum abiisse è tẽplo

Psal. 15. — Matt. 9. — † sanctificatione. — Matt. 3. — † quia — Psal. 52. — Luc. 18. — Iacob. 4.

Publi

Publicanum de confeſsione peccatorum ſuorũ, quàm Phariſæum de imputatione iuſtitiarum ſuarum. Meritò autem ille laudator ſui repudiatus abſceſsit à facie Dei, qui cum ipſo nomine etiam peritiã legis præferret, oblitus fuerat in propheta dicentem dominũ: Super quem habitabo niſi ſuper humilem & quietum, & trementem ſermones meos? Ille autẽ in corde cõtrito ſui accuſator accipitur, & obtinet veniã de confeſsis peccatis propter gratiã humilitatis, ſancto illo Phariſæo, quales Iudęi ſancti ſunt, reportante ſarcinam peccatorum de iactantia ſanctitatis. Ipſius nimirum ſunt forma Iudæi illi, [de] quibus Apoſtolus ait: quod ſuã iuſtitiam ſtatuere cupientes, quæ ex lege eſt, iuſtitiæ Dei nõ ſunt ſubiecti, quæ eſt ex fide, quæ reputata eſt patri noſtro Abraham ad iuſtitiã non ex operibus, quia ſecundũ omnipotentiã Dei credidit Deo: Apud quem ille verè iuſtus eſt, qui ex fide viuit: nec ſanctus in terra eſt, ſed in cęlo: quia nõ carne, ſed ſpiritu ambulat: cuius cõuerſatio in cælis eſt, non gloriantis in circuncisione carnis, ſed in circũciſione cordis, quæ nõ litera, ſed ſpiritu agitur inuiſibiliter, vnde laus eius nõ ex hominibus, ſed ex Deo. Deinde quod iungit in eodem verſiculo: Miras fecit voluntates ſuas inter illos: credo ex eo dicit, quòd ipſis primùm lucernam legis accendit, & pręcepta viuendi dedit. Notas enim inquit, fecit vias ſuas Moyſi, & filiis Iſraël volũtates ſuas. Deinde ipſum pietatis ſuæ ſacramẽtum in ipſis operatus eſt, natus in carne ex virgine Deus in gente ipſorũ, & de carne ipſorũ factus ex ſemine Dauid homo: Deinde virtutes ſanitatũ, quas in ipſis & coram ipſis perfecit. Qui per hæc † non modo creditus non eſt, ſed & blaſphematus eſt ab eis, cũ dicerẽt: Hic homo ſi à Deo eſſet, nõ curaret ſabbatis: Et nõ eiicit dæmonia niſi in Beelzebub principe dęmoniorum. Propter hanc mentem obdurata impietate cæcatam, multiplicatæ ſunt infirmitates & tenebræ eorũ. Sed quid eſt quod ait: Poſtea accelerauerunt? Vtrũ in pœnitentiã, ſicut illi in actibus Apoſtolorum, cap. 2, qui beati Petri prædicatione compuncti, crediderunt in eum quem crucifixerant: & feſtinantes tanto expiari peccato, ad donum gratiæ concurrerunt †? An verò quia virtutes animæ ex fide & charitatẽ Dei roborãtur, illis impiis vtroq; vacuis multiplicatæ ſunt infirmitates animę ex impietate ſcelerũ mortiferis languoribus occupatę? Chriſtus etenim lumen & vita credentiũ eſt, & ſanitas ſub pennis eius. Vnde nõ mirum ſi & tenebræ & infirmita-

Eſaia 66.
Rom. 10.
Pſal. 15.
† Quippe hæc.
Ioan. 9.
Matt. 12.
† donum gratiæ concurrerũt.

tes eorum multiplicatæ sunt in interitum, qui vitam & lucem non receperunt, neq; sub pennis eius manere voluerunt. Quos & ipse flens in Euangelio protestatur, sæpe voluit congregare ipsos sub alas suas, sicut gallina congregat pullos suos, & noluerunt. Multiplicatis ergo infirmitatibus quò accelerauerũt, fortè in crucem domini conclamandam, & inuito Pilato nefariis vocibus extorquẽdam, vt adimplerent mensuram patrum suorum, vt isti dominum prophetarum occiderent, quorum patres ipsos prophetas interfecerunt, à quibus hic mundi Sal- *Psal.13.* uator esse venturus nuntiabatur. Postea accelerauerunt. Veloces enim pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt, id *Ioan.14.* est Christum, qui dicit: Ego sum via. In consequenti Psalmo il- *Psal.16.* lud mihi exponi desidero, quid dicat: De absconditis tuis adim- *υἱῶν filijs* pletus est venter eorum. Saturati sunt porcina, vel sicut in qui- *υἱῶν suib'* busdam psalteriis scriptum audio, Saturati sunt filiis, & reli- *Hierony-* querunt quę superfuerunt paruulis suis. Rursus in alio Psalmo *mus tamẽ* admirari soleo, filium ad patrem loqui intelligens, in Psalmo *ex Hebræo* quinquagesimooctauo, vbi de Iudęis inimicis, de quibus supra *vertit fi-* dixerat: Ecce ipsi loquentur in ore suo, & gladius in labiis eo- *liis.* rum, Paulo infra dicit: Ne occideris eos, ne quando obliuiscan- *Psal.58.* tur legis tuæ. Disperge illos in virtute tua, & destrue eos domine. Quod in his vsque in hodiernum diem videmus impleri. Destructi sunt enim à veteri sua gloria sine templo & sine sacrificiis, ac sine prophetis in omnium gentium dispersione viuentes. Sed quid miramur quod iam per prophetam pro eis non occidendis rogabat, pro quibus & sub ipso tempore pas- *Luca 23.* sionis iam ad crucem eum ducentibus precabatur, dicens: Pater dimitte eis, non enim sciunt quid faciunt. Verùm quod adiecit: Ne vnquam obliuiscantur legis tuæ, tanquã propter hoc necessaria esset etiam sine fide Euangelij vita eorum, obscurum mihi fateor. Quid enim iis ad salutem, quæ sola fide quæritur, prodest in legis memoria & meditatione versari, nisi fortè propter honorem legis ipsius, vel generis Abrahã, vt etiam in parte terrena carnalis seminis eius, qua videntur secundum harenam maris computati, legis antiquæ litera perseueret, ne fortè aliqui legendo legem, illuminẽtur ad fidem Christi, qui & legis & prophetarum finis est, & in omnibus eorum libris præfiguratus ac prophetatus elucet? Aut quia ex ipsis impiis eorum, generatio ventura est electorum, qui de singulis tribu-

bus

bus electi, in duodenis millibus ſignabūtur, quibus ipſa reuelatio beati Ioannis ex voce angeli prænuntiantis hoc teſtimonium perhibet, quia comitatui regis æterni familiarius adhærebunt penitus immaculati, & humanæ coniunctionis expertes? De quibus ſpecialiter ait: Sequuntur agnum quocunq; ierit, quia cum mulieribus ſe non coinquinauerunt, virgines enim ſunt. In ſexageſimoſeptimo præter alia illud mihi obſcuriſsimum eſt, quod ait: Veruntamen Deus conquaſſauit capita inimicorum ſuorum, verticem capilli perambulātium in delictis ſuis: quid ſit verticem capilli perambulantiū in delictis. Non enim dixit: Verticem capitis, ſed verticē capilli, qui ſine ſenſu eſt. An repletum peccatis hominem vult oſtendere? Scriptum eſt: Omne cor in dolore à pedibus vſq; ad caput. Et paulo infra quod ait: Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo. A quo ipſo? Et nunquid canes Dei dici poſſunt gentiles, quos ipſe in Euangelio canes nominat? Aut ne fortè ipſos canes Dei dicat, quales æſtimari poſſunt, ſi qui in nomine Chriſtiano gētiliter viuant, quorū pars cum infidelibus ponitur, quia Deum quem verbis colunt, factis negant? Hæc interim de Pſalmis, nunc & de Apoſtolo, quodcunq; proponam. Dicit ad Epheſios, quod in alia epiſtola dixerat de gradibus vel ordinibus diſpoſitionum Dei operante ſpiritu ſancto diuiſiones gratiarum: Et quoſdam quidem dedit Apoſtolos, quoſdā autem prophetas, alios verò euangeliſtas, alios autem paſtores & doctores [vſque] ad conſummationem ſanctorum, & reliqua. Hoc opto diſtinguas mihi in hac diuerſitate nominum, quæ ſit cuique nomini officiorum vel gratiarum proprietas. Quid proprium ſit Apoſtolorum, quid prophetarum, quid Euangeliſtarum, quid paſtorum, quídve doctorū. In omnibus enim his diuerſis nominibus ſimile & propè vnum doctrinæ officiū video fuiſſe tractatum. Hos autē prophetas, quos poſt Apoſtolos poſuit, non puto illos eſſe, qui ordine temporum ante Apoſtolos fuerunt, ſed iſtos, quibus iam ſub Apoſtolis per gratiam donabatur, aut interpretatio ſcripturarum & inſpectio mentium, aut prædictio temporis ſecuturi, vt Agabus cernebat, qui & famem inſtantem prædixit, & quæ beatus Paulus in Hieroſolymis paſſurus eſſet, & verbo denuntiauit, & ſigno zonæ eius oſtendit. Inter paſtores ſpecialiter & doctores quid interſit dinoſcere volo, quia præpoſitis eccleſiæ vtrunque nomen adſcribi ſolet. Item quod ait ad Timotheū: Obſecro igitur primum

Apoc.14 *Pſal.67.* *Matt.15.* *Epheſ.4.* *1.Cor.12.* *Act.11. & 21.* *1.Timo.2.*

omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus: quæso exponas mihi quod discrimen sit in hac diuersitate verborum, cùm omnia mihi quæ gerenda dixit, orationis officio cõuenire videantur.

Cap.2. Item quod ad Romanos ait, interrogo & rogo vt edisseras mihi. Multum enim cęcutire me fateor in hac Apostoli sententia *Roma.11.* de Iudæis quod ait: Secundum Euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem charissimi propter patres, quo modo idem inimici propter nos, qui credidimus ex gentibus, tanquam nõ potuerint gentes credere, nisi Iudæi non *1.Timo.2.* credidissent? Aut ipse vnus omnium creator Deus, qui omnes homines saluos fieri vult, & ad agnitionem veritatis venire, capax non fuit acquisitionis vtriusq; nisi alterum pro altero possideret? Deinde si charissimi propter patres, quo modo aut vnde charissimi, si non credant, & inimici Deo esse persistant? *Psal.138.* Nónne, inquit, qui oderant te Deus, oderam illos, & super inimicos tuos tabescebam, perfecto odio oderam illos? Certè hoc puto, paterna vox loquitur ad filium per prophetam in eodem Psalmo, vbi supra de parte credentium dixerat: Mihi autem *† confortati sunt* nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est † principatus eorum. Quid autem illis prodest ad salutem, quæ non nisi per fidem & gratiam Christi capitur, si propter fidem patrum [Deo] charissimi sunt, cui bono diligũtur quos necesse est propter hoc damnari, quod propter suam infidelitatem à prophetarum & patriarcharum parentum fide discrepantes, inimici sunt Euangelio Christi? Si ergo charissimi Deo, quo modo peribunt? & si non credunt, quo modo non peribunt? Si propter patres sine suo merito diligũtur, quo modo & propter *† propter patres.* quid † non saluabuntur? sed & si fuerint Noë, Daniel, & Iob in *Ezec.14.* medio eorum, filios impios non saluabunt, soli salui erunt. Ad- *Coloss.2.* huc aliud obscurius mihi erue de profundo & in vadum profer. In epistola Colossensiũ omnino colligere non possum quod ait: Nemo vos seducat, volens in humilitate & religione angelorum, quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput, de quibus angelis dicit: si de inimicis & malis, quæ illorum religio, aut quæ humilitas, aut quis sit magister seductionis huius, qui per obtentum nescio cuius angelicæ religionis quasi visa & comperta doceat quæ non vidit: Sine dubio hæretici, qui doctrinas dæmoniorum & sequuntur & promunt conceptis ab eorum spiritu adinuentionibus, quæ

non

non viderunt phantasmata quasi visa fingētes,& pestiferis disputationibus in corda male credula seminātes,ij sunt qui non tenent caput,id est Christum fontem veritatis, cuius doctrinæ quicquid aduersatur,insanum est. Et hi cęci duces cæcorum,de quibus dici puto:Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ,& foderunt sibi lacus contritos, qui non tenent aquam. Deinde in sequenti capite adiecit:Ne tetigeritis,neq; gustaueritis,neq; cōtrectaueritis,quæ sunt omnia in interitum ipso vsu secundum præcepta & doctrinas hominum , rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate ad non parcendū corpori,nō in honore aliquo ad saturitatem carnis. Qui sunt isti, quibus rationem sapientiæ inesse testatur magister veritatis, & tamen ipsam veritatem religionis inesse abneget. Ne forte de talibus loquitur,de quibus ad Timotheum dicit:Habentes autem speciem pietatis,virtutem eius abnegantes? Rogo ergo specialiter hæc capitula duo de Colossensiū epistola per singula mihi verba dissoluas , quia laudabilibus execranda permiscuit. Quid est enim tam laudabile , quàm ratio sapientiæ? & quid tam execrabile,quā superstitio erroris? Humilitas quoq; & Deo placita,& maximè in vera religione laudabilis,cum ratione sapientiæ ipsis datur,De quorum doctrinis & actibus dicitur nobis: Non tetigeritis, neq; gustaueritis quæ sunt in interitum,quia non sunt ex Deo:& omne quod nō est ex fide,peccatum est.Deus autem dissipauit consilia sapientum, qui Deo stulti sunt per prudentiam carnis, quæ non potest legi Dei esse subiecta. Scit enim cogitationes hominum quoniā vanæ sunt. Qualem humilitatem,qualémq; rationem sapientiæ superstitioni ex hominum doctrinis venienti inesse dicat, requiro. Et quod ait:Ad non parcendum corpori,non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Prorsus hæc parū intelligo,quia in eadem sententia magna mihi videtur esse discretio : arbitror enim eum de abstinentia qualibet ficta vel inutili,qualis solet ab hęreticis affectari,hoc dicere,Ad non parcendum corpori. Quod autem adiecit : Non in honore aliquo, quia sancti operis speciem , non in fide veritatis exercentes , nullius gloriæ honorē vel fructu agunt, quod in magna erroris peruersi reprehensione conficiunt:transfigurantes se in ministros iustitiæ.Sed quod adiecit , Ad saturitatem carnis : contrarium mihi videtur illi quod dicit,Ad non parcendum corpori:videtur enim mihi ille non parcere corpori,qui carnem ieiuniis domat, sicut Apostolus

Matt.15. *Hiere.2.* *2. Tim.3.* *Coloss.1.* *Rom.14.* *Psal.32.* *Roma.8.* *Psal.93.* *Coloss.2.*

1. Corin. 9. lus dicit: Liuidum facio corpus meum, & in seruitutem redi-
Liuidũ facio. go: à quo opere saturitas carnis aliena est: nisi forte & ipsam sa-
turandæ carnis curam, quæ maximè obseruantiam religionis
ὑπωπιάζω. prætendentibus probrosa est, non parcere corpori, dixi secun-
1. Theß. 4 dum illud honestatis præceptum, quod alibi dicit, vt vnusquis-
que suum vas honorifice posside re nouerit, vt hostiam viuam
& placentem Deo suum corpus exhibeat: nõ in saturitate car-
† distensio nis, quia dissensio † corporis animæ sobrietatem necat, & ini-
mica est castitati. Restat vt aliquid & de euangelicis locis sug-
geram beatitudini tuæ: non quidem quanta legenti per otium
occurrere solent, nec enim nunc vacabat dispersa per libros
quærere, aut in reminiscendis memoriam ventilare, sed vel
pauca, quæ ad horam dictationis huius in mẽtem veniunt, sci-
scitabor. De resurrectionis forma non grandem, sed plenam fi-
dei instructione epistolã, qua secundæ consultationi meæ, dum
† relatam Carthagini hyemarem, rescripseras, si habes relictã † in sche-
dis, rogo vt mittas, aut certè retexas eam mihi, quod tibi faci-
† scriptura le est. Nam & si scripta † non extat, quia fortè breuis epistola vt
tumultuaria tibi inter libros tuos haberi præstò † sit, renoua
† spreta eam mihi in eodem sensu promptam de thesauro cordis tui, &
mitte ad me inter alia responsa quæ reddes mihi, vt spero, præ-
stante mihi ac tibi commeatum dierum Christo, vt eam, quo
labor tuus in me fructificet, accipiam. Secundum hæc capitula
scripturarum, de quibus te qui vides quasi per Deum interro-
gaui, vt audiam quid in te vel ex te mihi loquatur Deus. Hoc
autem rogo lucere mihi facias, quo modo vel qua ratione do-
minus post resurrectionem vel mulieribus, quæ primæ ad se-
pulchrum venerunt, vel postea illis duobus in via, deinde disci
pulis suis, & non agnitus sit, & agnitus. In eodem enim corpo-
re resurrexit, in quo & passus est. Et quo modo non eadem erat
eiusdem corporis forma quæ fuerat: aut si eadẽ erat, quo mo-
Luca 24. do non agnoscebatur ab iis, qui eum nouerant. Illud verò sa-
cramenti esse credo: quod qui in via ambulantibus non fuerat
agnitus, in fractione panis reuelatus est. Idipsum tamen tuo
Ioan. 20. sensu volo tenere, non meo. Et quod ad Mariam ait: Noli me
tangere, nondum enim ascendi ad patrem: Si cominus stantem
non sinebatur attingere, quo modo eum tangeret cùm ascen-
disset ad patrem, nisi fortè fidei profectu & mentis ascensu, qua
Deus homini fit longinquus aut proximus. & illa dubitauerat
de Christo, quem hortulanum putauerat. Ideo fortaßis audire

meruit:

meruit:Noli me tangere. Indigna enim iudicabatur vt tangeret manu Chriſtum, quem necdum fide apprehenderat; nec intellexerat Deum cùm hortulanũ putaſſet: de quo pauloantè ab angelis audierat: Quid quæritis viuentem cum mortuis? *Lucæ 24.* Noli (ergo) me tangere, quia tibi nondum aſcendi ad patrem, cui adhuc tantũ homo videor: poſteà me tanges, cùm ad agnoſcendum me credendo conſcenderis. De illis etiam beatiſsimi Simeonis verbis quid ſentias, ediſſere mihi, vt ſequar ſenſum tuum, quibus cùm ad videndum ex oraculo Dei Chriſtũ agente ſpiritu veniſſet in templum, & acceptùm ſinu benedixiſſet *Lucæ 2.* infantem dominum *, ait ad Mariam: Ecce hic poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorũ in Iſraël, & in ſignum cui contradicetur: & tuam ipſius animam pertranſibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Nunquid de paſsione Mariæ, quæ nuſquam ſcripta eſt, hoc propheta ſſe credendus eſt? An verò de materno eius affectu, quo poſteà in tempore paſsionis aſsiſtens cruci, qua hoc erat fixum quod ipſa pepererat, maternorum viſcerum dolore confixa eſt, & animam illius, [illa] quæ eius ſecundum carnem filium ipſa ſpectante cõfoderat, crucis rhomphæa penetrabat. Video enim & in Pſalmis de Ioſeph ita dictum eſſe: Humiliauerunt in *Pſal.104* compedibus pedes eius, ferrum pertranſiit animam eius: ſicut in Euangelio dixit Simeon: Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Non ait carnem, ſed animam, in qua pietatis affectio continetur, & doloris aculeus quaſi gladius operatur: cùm aut aliqua carnis ſuæ iniuria afficitur, vt in Ioſeph, qui non mortis, ſed iniuriarum pertulit paſsiones, in ſeruum venditus, & in reum vinculatus, & carceri datus. Aut cùm affectionis maternæ triſtitia vel dolore cruciatur, vt in Maria, quam vtique ad crucem domini, in quo tunc ſui tantum corporis filium cogitabat, materna mens duxerat, vt cùm eum vidiſſet mortuum humana infirmitate lugeret, ſepeliendúmque colligeret, nihil ſibi de ipſius reſurrectione præſumens, quia ſubſecuturæ admirationis fidem, in oculis poſita paſsionis pœna cæcabat. Quamuis eandem aſtantem cruci ſuæ, dominus non morientis infirmitate trepidans conſolatus ſit, ſed ipſam, qua obibat volens, in poteſtate habens mortem, plena virtute viuentis, & conſtantia reſurrecturi de cruce admonet dicens de beato Apoſtolo Ioanne: Mulier ecce filius tuus. Itémque illi ibidem conſiſtenti: Ecce mater tua. Iam ſcilicet ab hu- *Ioan.19.*
mana

** Legẽdũ arbitror, Accepto in ſinu infante, benedixiſſet dominũ.*

συγχέει.

mana fragilitate, qua erat natus ex fœmina, per crucis mortem demigrans in æternitatem Dei, vt esset in gloria Dei patris, delegat homini iura pietatis humanæ, & ex discipulis [adolescentior] suis adolescentiorē elegit, vt cōuenienter assignet virgini Apostolo virginē matrē: Duo pariter in eadē sententia docens, formā pietatis relinquens nobis, cùm est de matre solicitus, vt quam relinquebat corpore, non relinqueret cura. Sed nec corpore relictura, [quia] quem videbat morientem, mox erat visura rediuiuum. Et illud quod ad fidē omniū pertineret, salutiferum pietatis suæ sacramentum, arcana diuini ratione consilij sub hac voce designans, vt & alij matrem delegaret pro matre habendam, & vice sua consolandam, atq; illi vicissim nouum filium vice corporis sui traderet, imò, vt ita dixerim, eigneret quo ostenderet eam præter se, qui ex eā virgine natus esset, nec habuisse filium, nec habere: quia nec saluator tantopere curam desolationis † habuisset eius, si illi vnicus non fuisset. Sed redeamus ad verba Simeonis, in quorum clausula intellectum meum caligare fateor: Et tuam, inquit, animam pertransibit framea vel gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Secundū literam hoc mihi penitus obscurum est, quia nec Mariā beatissimam vsquam legimus occisam, vt de corporali gladio sanctus ille ei futurā passionem prophetasse videatur. Sed quod & subiecit: Vt reuelentur multorum cordiū cogitationes. Scrutans enim, inquit, corda & renes Deus. Et de futuro iudicio Apostolus ait: Quia tunc manifestabit Deus operta cordiū & occulta tenebrarum. Itidem Apostolus, spiritaliter exprimens arma cælestia, quibus in interiori nostro debeamus armari, gladium spiritus dicit verbum Dei. De quo ad Hebræos ait: Viuus sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens, inquit, vsque ad diuisionem animæ & spiritus: & reliqua quæ nosti. Quid ergo mirum, si istius verbi ignita vis, & ancipitis gladij penetrabilior acies, & sancti Ioseph olim, & posteà beatæ Mariæ animā pertransiuit? Nam neq; in illius, neque in huius corpore ferrum transisse cognouimus: atque vt magis pateat ibi Prophetam ferrū pro verbi gladio posuisse, statim subsequente versiculo ait: Sermo domini igniuit illū. Sermo enim Dei & ignis & gladius est, verbo ipso Deo vtrunq; dicente de se: Ignem enim, inquit, veni mittere in terrā, & quid volo nisi iam accendatur? Item alibi dicit: Non veni pacem mittere, sed

† desolatio

Lucæ 2.

Psal. 7.

1. Cor. 4.

Ephes. 6.

Hebr. 4.

Psal. 104

Mat. 10.

glad

gladium. Vides eum vnam vim doctrinæ ſuæ diuerſo ignis & gladij nomine deſignaſſe. Aut quo modo Mariæ illata per gladium paſsio vel tribulatio perſtaret. Itaque hoc ſcire cupio quid ad Mariam pertineret, vt reuelarētur multorū cordium cogitationes: aut vbi apparuit, quia ex eo quod animam eius ſiue carnalis in ferro, ſiue ſpiritalis gladius in verbo Dei pertranſiuit, exinde multorum cordium cogitationes reuelatæ ſint? Expone ergo hanc maximè de verbis Simeonis clauſulam mihi, quia lucem † non dubito ſanctæ animæ tuæ, quæ de interioris oculi puritate meruit illuminationē Spiritus ſancti, per quā ſcrutari & inſpicere poſsit etiam alta Dei. Deus miſereatur mei per orationes tuas, & illuminet vultū tuū ſuper me per lucernā verbi tui, ſancte domine beatiſsime frater in domino Chriſto vnanime magiſter meus in fide veritatis, & ſuſceptor meus in viſceribus charitatis [Chriſti.]

† lucere

Auguſtinus Paulino reſpondet ad nouem propoſitas quæſtiones. Epiſtola LIX.

BEatiſsimo & venerabiliter deſiderabili, & deſiderabiliter venerabili ſancto ſanctéque chariſsimo fratri & coëpiſcopo Paulino, Auguſtinus in domino ſalutem. Quod de peruentione tam proſpera fratris & compresbyteri noſtri Quinti, & qui cum eo nauigauerunt, citò nos dominus exhilarauit, nuntiantibus literis ſanctitatis tuæ, gratias agens ei qui recreat afflictos, & humiles conſolatur, & ſynceritati cordis tui occaſione filij & condiaconi noſtri Ruffini, quæ proxima occurrit, nūc reſcripta perſoluo. De litore nanque Hipponenſi profectus eſt: & approbo miſericordiæ conſiliū, quod tibi dominus inſpirauit, mihiq; inſinuare dignatus es †. Ipſe & hoc adiuuet, ipſe proſperet, qui iam curam noſtrā ex magna parte liniuit, quia peruectus & commēdatus eſt chariſsimus homo nō ſolùm bonis operibus, ſed etiam ſanctis orationibus tuis. Literæ ſanè venerationis tuæ, vbi multa quæſiſti, & quærenda admonuiſti, & quærendo docuiſti, ad me peruenerunt. Sed quas ipſe continuo reſcripſi per homines eorundem ſanctorum ſolatiorum noſtrorū, ſicut his tuis recentioribus comperi, non ſunt redditæ venerationi tuæ. In quibus quidem, quatenus ad interrogata reſponderim, recolere non valui: nec earum exemplum cùm requiſiſſem, vbi hæc omnia poſſem recognoſcere, inueni. Ad nonnulla tamen me reſpondiſſe certus omnino ſum, & ideo non ad omnia, quæ

† eſt.

vt

vt citò finirem, festinatio perlatoris vrgebat. Simul etiam miseram, sicut iusseras, & illius epistolæ exemplum, quam tuæ charitati apud Carthaginem de corporum resurrectione scripseram, vbi de vsu membrorum exorta erat quæstio. Nunc ergo & hoc misi, & alterum alterius, quia nec ipsam in manus tuas peruenisse conieci, eo quòd iterum interrogasti quædam, quæ iam me in ea respondisse lego & agnosco. Sed ista per qué dixerim nescio. Scripta quippe charitatis tuæ, quibus ea reddidi, sicut etiam ipsa indicant, missa sunt mihi ab Hippone à nostris, cùm essem apud sanctum fratrem & coëpiscopum nostrum Bonifacium: nam eorum perlatorem non vidi, & continuo rescripta non distuli. Quia ergo, tunc sicut scripsi, non potueram inspicere codices Græcos propter quædam Psalmi 16. inspexi posteà quos inueni. Et vnus habebat, quod & Latini nostri: Domine perdēs de terra dispertire eos. Alius sicut ipse posuisti: A paucis de terra. Et illud quidem apertū habet sensum: Perdens de terra quam eis dedisti, dispertire eos in gentibus, quod & factum eis est, cùm graui bello expugnati atque subuersi sunt. Illud autem alterum quo modo accipiēdum sit, non mihi occurrit, nisi quia in comparatione perditæ multitudinis, eorum reliquiæ saluæ factæ sunt vtique in paucis, à quibus eos dispertiendos, hoc est diuidendos atque separandos, scriptura prænuntiauit dicens: Domine à paucis, id est, à reliquiis, quas ex illa gente saluas fecisti, de terra dispertire eos, vt terram intelligamus Ecclesiam hæreditatémque fidelium atque sanctorum, quæ dicitur terra viuentium, & quæ etiam illo loco rectè intelligi potest: Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram. Cùm autem dictum esset, A paucis de terra diuide eos: additum est, in vita eorum: vt in manifesto futurum intelligeretur, dum hic viuunt. Separantur enim multi ab Ecclesia, sed cùm moriuntur, qui tamen cùm viuunt per sacramentorum communionem vnitatísque catholicæ, videntur Ecclesiæ copulati. Isti ergo diuisi sunt à paucis, qui diuisi sunt de terra, † quam sicut agrum suum excolit pater agricola. Diuisi autem in vita sua, id est, hic in manifesto sicut videmus. Sequitur autem: Et de absconditis tuis adimpletus est venter eorum: id est, præter hoc quod in manifesto diuisi sunt, etiam de absconditis tuis, quæ in occulto reddis, retributione † malorum, adimpletus est venter eorum. Ventrem posuit pro internorum latentiúmque secretis. Quod verò sequitur:

Solutio primæ quæstionis.

Psal. 16.

Augustinus consulit Græcos codices.

Matt. 5.

† Al. paucis, qui ex illis crediderunt de terra.

† conscientia

Satu-

Saturati sunt porcina: Iam quid mihi ex hoc videretur, aperui. Sed quod alij codices habent, & verius habere perhibentur, [quia] diligentiora exemplaria per accentus notam eandem verbi Græci ambiguitatem Græco scribendi more dissoluunt, obscurius est quidem, sed electiori sententiæ videtur aptius conuenire. Quia enim dixerat: Et de absconditis tuis adimpletus est venter eorum: quibus verbis occulta Dei iudicia significata sunt. Occulti quippe sunt miseri, qui etiam gaudent in malis, quos tradidit Deus in concupiscentias cordis eorum: velut quæreretur vnde possint cognosci, qui in abscondito ira Dei adimpleti sunt: & responderetur quod in Euangelio dictum est: Ex fructibus eorum cognoscetis eos: continuo subiunctum est, Saturati sunt filiis: hoc est fructibus: quod euidentius dicitur operibus suis. Vnde alibi legitur: Parturiuit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Et alibi: Dein concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum. Mali ergo filij, mala opera, quibus cognoscuntur: & qui de absconditis Dei iudiciis internis cogitationum suarum tanquam in ventrem adimpleti sunt. Bona opera boni filij sunt. Vnde ad sponsam Ecclesiam dicitur: Dentes tui sicut grex detonsarum ascendens de lauacro, quæ omnes geminos creant, & sterilis non est in illis. In quo gemino fœtu, geminum opus dilectionis agnoscitur, Dei scilicet & proximi. In quibus duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Iste autem sensus quo ita exponitur quod scriptum est, Saturati sunt filiis: non mihi occurrerat, cùm antè rescriberem, sed recensui breuissimã quandam eiusdem Psalmi expositionem quam iam olim dictaueram, & hoc satis breuiter à me positum reperi. Inspexi etiam codices Græcos, vtrũ datiuus casus esset quod dictũ est, filiis, an genitiuus, quo illa lingua vtitur pro ablatiuo, & inueni genitiuum. Quod si ad verbum interpretaretur, scriptũ esset, Saturati sunt filiorum, sed rectè interpres sententiã secutus est, & Latino more dixit, Saturati sunt filiis. Quod verò sequitur, Et reliquerũt reliquias paruulis suis: Existimo paruulos accipiendos manifestos carnis filios. Vnde etiam secundũ istam, non de porcina, sed de filiis expositionẽ, manet illa sententia qua dixerunt: Sanguis huius super nos & super filios nostros. Ita enim reliquerũt operũ suorũ reliquias paruulis suis. In quintodecimo autẽ Psalmo quod scriptum est: Mirificauit, vel mirificet omnes volũtates suas inter illos: nihil prohibet intelligi, imò

Pro ὑῶν, ὑιῶν legisse videtur qui vertit porcinam.

Mat. 7.

Psal. 7.

Iacob. 1.

Cant. 4.

Mat. 22.

Mat. 27.

Psal. 15.

Solutio quæstionis secundæ.

& conuenientius videtur non inter illos, ſed in illis. Sic enim & Græci codices habent. Sæpe autem quod habet illa lingua in illis, noſtri interpretantur inter illos, vbi videtur ſententiæ cõuenire. Accipiamus ergo, Sanctis qui ſunt in terra eius, mirificauit omnes voluntates ſuas in illis: quod plerique codices habent. Et intelligamus voluntates eius, munera gratiæ, quæ gratis data eſt, id eſt, quia voluit, nõ quia debebatur. Vnde eſt: Scuto bonæ volũtatis tuæ cuſtodiſti † nos. Et, In voluntate tua deduxiſti me. Et, Voluntarie genuit nos verbo veritatis. Et, Pluuiam voluntariã ſegregans Deus hæreditati tuæ. Et, Diuidens propria vnicuiq; prout vult: & alia innumerabilia. Proinde, Mirificauit omnes voluntates ſuas in illis, in quibus niſi in ſanctis qui in terra ſunt eius? Si enim terra, ſicut ſupra oſtẽdimus, poteſt accipi in bono, & vbi nõ additum eſt eius, quanto magis vbi dicitur terra eius? Miras ergo fecit omnes voluntates ſuas in illis. Miras omnino fecit, quia eos ex deſperatione mirabiliter liberauit. Ex hac admiratione exclamat Apoſtolus: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei. Supra quippe dixerat: Concluſit enim Deus omnes in infidelitate, vt omnium miſereatur. Nam hoc etiã hic ſequitur: Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt. Infirmitates poſuit pro peccatis: ſicut ad Romanos Apoſtolus dicit, Si enim Chriſtus cùm infirmi eſſemus, adhuc iuxta tempus pro impiis mortuus eſt: hos dixit infirmos quos impios. Deinde paulò pòſt eandem ſententiam repetens, Commendat, inquit, ſuam charitatem Deus in nobis, quoniam cùm adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Quos infirmos ſupra, eos hic peccatores appellauit. Item in conſequentibus hoc idẽ aliis verbis verſans. Si enim cùm inimici eſſemus, inquit, reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius. Ac per hoc in eo quod dictum eſt: Multiplicatæ ſunt infirmitates eorũ: intelliguntur multiplicata peccata eorum. Lex enim ſubintrauit, vt abundaret delictum. Sed quoniã vbi abundauit delictum, ſuperabundauit gratia, ideo poſteà accelerauerũt. Non enim venit ille vocare iuſtos, ſed peccatores: quia nõ eſt opus ſanis medicus, ſed ægrotantibus, quorũ ſcilicet multiplicatæ ſunt infirmitates, vt eis ſanandis eſſet neceſſaria tãtæ gratiæ medicina, & cui dimittuntur peccata multa, diligeret multũ. Hoc cinis vaccæ & aſperſio ſanguinis, & cruentarũ multiplicatio victimarũ ſignificabat, nõ efficiebat. Ideo deinceps dicit: Non congrega

Marginal notes: Pſal. 5. Pſal. 72. Iacob. 1. † coronaſti. Pſal. 67. 1. Cor. 12. Pſal. 15. Roma. 11. Pſal. 15. Roma. 5. Matt. 9. Pſal. 15.

gregabo conuenticula eorum de ſanguinibus:id eſt illorum ſacrificiorum, quæ immolabantur in figura ſanguinis Chriſti. Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Nomina quippe illorũ erant in multiplicatione infirmitatum: fornicatores, idolis ſeruientes, adulteri, molles, maſculorum concubitores, fures, auari, raptores, ebrioſi, maledici, & quicunque alij regnũ Dei nõ poſsidebunt. Sed vbi abundante peccato, ſuperabundauit gratia, poſtea accelerauerunt. Hęc quidem fuerunt, ſed abluti ſunt, ſed ſanctificati ſunt, ſed iuſtificati ſunt in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri. Ideo non memor erit nominum illorũ per labia ſua. Sanè codices emendatiores & electioris authoritatis, nõ habent voluntates ſuas, ſed voluntates meas, quod tantundem valet, quia ex perſona filij Dei dicitur. Ipſe quippe loquitur, quẽ verba illa euidenter oſtẽdunt, quibus & Apoſtoli vſi ſunt: Non derelinques animam meã in inferno, nec dabis ſanctum tuũ videre corruptionem. Eadem ſunt vtriq; munera gratię patris & filij & ſpiritus ſancti. Et ideo rectiſsimè & filius eas poteſt dicere volũtates ſuas. Quod verò in pſalmo 58. de Iudæis intelligitur, dicente: Ne occideris eos, ne quãdo obliuiſcantur legis tuæ: conuenienter mihi videtur intelligi ita eſſe prænuntiatum, eandem gentem etiã debellatam atq; ſubuerſam, in populi victoris ſuperſtitiones nõ fuiſſe ceſſuram, ſed in veteri lege manſuram, vt apud eam eſſet teſtimoniũ ſcripturarũ toto orbe terrarũ, vnde eccleſia fuerat euocanda. Nullo enim euidentiore documento oſtẽditur gentibus, quod ſaluberrimè aduertitur, non inopinatum & repentinũ aliquid inſtitutum ſpiritu præſumptionis humanæ, vt Chriſti nomen in ſpe ſalutis æternæ tanta authoritate præpolleat, ſed olim fuiſſe prophetatũ atq; conſcriptũ. Nam ipſa prophetia quid aliud niſi à noſtris putaretur eſſe conficta, ſi non de inimicorũ codicibus probaretur? Ideo ne occideris eos, ne ipſius gẽtis nomẽ extinxeris, ne quãdo obliuiſcantur legis tuæ. Quod vtriq; fieret, ſi ritus & ſacra gentilium colere compulſi penitus qualecunque nomen religionis ſuæ minimè retinerent. Quod in eorũ figura etiam de Cain ſcriptũ eſt, quod conſtituit in eo dominus ſignũ, ne quis occideret eum. Denique cũ dixiſſet: Ne occideris eos, ne quando obliuiſcantur legis tuæ: velut quæreretur quid de illis eſſet faciendũ, vt in aliquos vſus teſtimonij veritatis non occidantur, id eſt non conſumantur, neque obliuiſcantur legis Dei,

Epheſ.5. *Noſtri cõtra habit. αὐτοῦ* *Act.2.* *Pſal.58.* *Geneſ.4.* *Pſal.48.*

continuo subiunxit: Disperge illos in virtute tua. Si enim in vno loco essent terrarum, non adiuuarent testimonio prædicationem Euangelij, quæ fructificat toto orbe terrarum. Ideo disperge illos in virtute tua, vt eius ipsius, cuius fuerunt negatores, persecutores, interfectores, vbique sint testes per ipsam legem, quam non obliuiscuntur, in qua est ille prophetatus quem nō sequuntur. Neq; enim eis aliquid prodest, quòd eam nō obliuiscuntur. Aliud est enim legem Dei habere in memoria, aliud in intellectu & effectu. In LX. autem VIII. psal. quod quæris quid sit, Veruntamen Deus conquassabit capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis: nō mihi videtur aliud dictum, quàm Deus conquassabit capita inimicorum suorū nimium superbientium, nimium se extollentiū in delictis suis. Per hyperbolen quippe significauit superbiam tantū se extollentem, & tanta elatione incedentem quasi capilli verticem perambulando calcaret. Item in eodem psal. quod scriptum est: Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso: non semper in malo accipiendi sunt canes, Alioquin non reprehenderentur apud prophetam canes nescientes latrare, & amantes dormitare. Profecto enim laudabiles canes essent, si & latrare scirent, & vigilare amarent. Et certè illi trecenti in numero per crucis literam sacratissimo nō eligerentur ad victoriam faciendam, qui tanquam canes lamberent aquam, nisi aliquid magnū significarent. Vigilant enim & latrant boni canes, & pro domo & pro domino, & pro grege, & pro pastore. Deniq; & hinc in ecclesiæ laudibus, cùm prophetia exereretur, lingua canum est commemorata nō dentes. Tuorum autem canum dixit ex inimicis, id est vt qui erant inimici tui fierent canes tui, & latrarent pro te qui sæuiebant in te. Addidit autem, Ab ipso: vt non à seipsis hoc factū intelligerent, sed ab ipso, id est misericordia eius & gratia. De propheteis quod ait Apostolus: Quosdam quidem dedit Deus in ecclesia Apostolos, quosdam autem prophetas: hoc ita intelligo quod ipse scripsisti, prophetas eos dictos isto loco ex quibus Agabus erat non illos qui venturum in carne dominum prophetauerunt: Euangelistas verò inuenimus, quos Apostolos fuisse non legimus, Sicut fuerunt Lucas & Marcus. Pastores autem & doctores quos maximè vt discernerem voluisti, eosdem puto esse sicut & tibi visum est, vt non alios pastores, alios doctores intelligamus, sed ideo cum prædixisset, pastores, subiunxisse docto-

Quæstionis 3. solutio. *Hyperbole* *Esaiæ 56.* *Iudic 7.* *Quæst. 4. solutio.* *Ephes. 4.* *Episcopus doctor.*

res,vt intelligerent paſtores ad officium ſuum pertinere doctrinam. Ideo enim non ait: Quoſdam autẽ paſtores quoſdam verò doctores: ſed cũ ſuperiora ipſo locutionis genere diſtingueret dicendo, quoſdam autem Apoſtolos, quoſdam autem prophetas, quoſdam verò Euangeliſtas, hoc tanquam vnũ aliquid duobus nominibus amplexus eſt, quoſdam autem paſtores & doctores. Illa planè difficillimè diſcernuntur, vbi ad Timotheum ſcribens ait: Obſecro itaque primum omnium fieri obſecrationes, orationes, interpellationes, gratiarũ actiones. Secundum Græcum enim eloquium diſcernenda ſunt. Nam noſtri interpretes vix reperiuntur, qui ea diligenter & ſciẽter transferre curauerint. Ecce enim ſicut ea ipſe poſuiſti: Obſecro fieri obſecrationes: non eodem verbo vtrunque dixit Apoſtolus, qui vtique Grecè illam ſcripſit epiſtolã, ſed pro eo quod in Latino eſt obſecro, ille Græcè dixit παρακαλῶ. Pro eo verò quod Latinus veſter obſecrationes, ille poſuit δεήσεις. Proinde alij codices in quibus & noſtri ſunt, nõ habent obſecrationes, ſed deprecationes. Tria porrò quæ ſequuntur, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, plerique Latini codices ſic habent. Vnde ſi velimus ſecundum Latinæ linguæ proprietates iſta diſcernere more loquendi, noſtram vel qualencunque ſcientiam fortaſſe tenebimus, ſed mirum ſi ſententiam Græci ſermonis vel conſuetudinis obtinebimus. Precationem & deprecationem, multi noſtri idem putant, & hoc quotidiano vſu iam omnino præualuit: Qui autem diſtinctius Latine locuti ſunt, precationibus vtebantur in optandis bonis, deprecationibus verò in deuitandis malis. Precari enim dicebant eſſe precando & bona optare: Imprecari mala: quod vulgò iam dicitur maledicere. Deprecari autem mala precando depellere; Sed vſitatum iam loquendi modũ potius ſequamur, & ſiue precationes ſiue deprecationes inuenerimus, quod Græci δεήσεις vocant, non putemus emendandum eſſe. Orationes verò, quas Græcus habet προσευχὰς, diſtinguere à precibus vel precationibus omnino difficile eſt. Quod verò quidam codices non habent orationes ſed adorationes, quia non dictum eſt in Græco εὐχὰς, ſed προσευχὰς non arbitror ſcienter interpretatum, προσευχὰς enim orationes dici à Græcis notiſsimum eſt. Et vtique aliud eſt orare, aliud eſt adorare. Denique non iſto verbo, ſed alio legitur in Græco: Dominũ Deum tuũ adorabis. Et, adorabo ad templum ſanctũ tuum: &

Quæſt. 5.
1. Tim. 2
græca laudamus.
Matt. 4.
Pſal. 5.

siqua similia. Pro interpellationibus autem, quod nostri habent, secundum codices credo vestros postulationes posuisti. Hæc interim duo, id est quod alij postulationes, alij interpellationes interpretati sunt, vnum verbum transferre voluerunt quod Græcus habet ἐντεύξεις. Et profectò aduertis, Sed nosti aliud esse interpellare, aliud postulare. Non enim solemus dicere, postulant interpellaturi, sed interpellant postulaturi. Veruntamen ex vicinitate verbum vsurpatum, cui propinquitas ipsa impetrat intellectũ, non est velut censoria notatione culpandum. Nam & de ipso domino Iesu Christo dictũ est, quod interpellat pro nobis. Nunquid interpellat, & non etiã postulat? Imò verò quia postulat, pro eo positum est interpellat. Euidenter quippe alibi de eo dicitur: Et si quis peccauerit, aduocatum habemus ad patrem Iesum Christum iustum, ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quanquã fortassis codices apud vos etiam in eo loco de domino Iesu Christo nõ habent interpellat pro nobis, sed postulat pro nobis. In Græco enim quo verbo hic positæ sunt interpellationes, quas ipse posuisti postulationes, ipsum & illic verbũ est, vbi scriptum est, interpellat pro nobis. Cũ igitur & qui precatur [oret] & qui orat precetur, & qui interpellat Deũ ad hoc interpellet, vt oret & precetur, quid sibi vult quod ista ita posuit Apostolus, vt nõ sit eorum negligenda distinctio? Excepto itaque nomine generali, & salua loquendi consuetudine, secundũ quam siue dicas precationem, siue orationẽ, siue interpellationem, vel postulationem, vna eadémque res intelligitur, aliqua etiam singulorum istorũ proprietas inquirenda est, sed ad eam liquidò peruenire difficile est. Multa quippe hinc dici possunt quæ improbanda nõ sint, sed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis vel penè omnis frequentat ecclesia, vt precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud quod est in domini mensa, incipiat benedici: orationes cum benedicitur & sanctificatur, & ad distribuendum cõminuitur, quam totam petitionem ferè omnis ecclesia dominica oratione concludit. Ad quem intellectum etiã verbi Græci origo nos adiuuat. Nam eam quã dicunt εὐχὴν, raro ita scriptura ponit vt intelligatur oratio, sed plerunque & multò vsitatius votum appellat εὐχὴν. προσευχὴν verò, quod verbum ita positum est, vnde tractamus, semper orationem vocat. Vnde hanc verbi originem sicut superius dixi, nõnulli minus erudite intuen

Postulationes.

Rom. 8.

1. Ioan. 2.

Preces ante cõsecrationem.

tuen

tuentes, προσευχὴν non orationem sed adorationem dicere voluerunt, quæ potius προσκύνησις dicitur. Sed quia oratio interdum dicitur, quæ vocatur εὐχή, adoratio putata est προσευχή. Porrò si vsitatius, vt dixi, in scripturis votum appellatur εὐχὴ, excepto nomine generali orationis, ea propsiè intelligẽda est oratio, quam facimus ad votum, id est πρὸς εὐχήν. Vouentur autem omnia quæ offerũtur Deo, maximè sancti altaris oblatio, quo sacramento prædicatur nostrum aliud † votum maximum, quo nos vouimus in Christo esse mansuros, vtique in compage corporis Christi. Cuius rei sacramentum est, quod vnus panis, vnũ corpus multi sumus. Ideo in huius sanctificatione & distributionis præparatione, existimo Apostolũ iussisse propriè fieri προσευχὰς, id est orationes, vel, vt nonnulli minus perite interpretati sunt, adorationes: hoc est enim ad votum, quod vsitatius in scripturis nuncupatur εὐχὴ. Interpellationes autem, siue, vt vestri codices habent, postulationes, fiunt cum populus benedicitur. Tunc enim antistites velut aduocati, susceptos suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt potestati. Quibus peractis & participato tanto sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commendauit Apostolus. Hæc autem causa præcipua fuit ista dicendi, vt his breuiter perstrictis atque significatis, nõ putaretur negligendum esse quod sequitur: Pro omnibus hominibus, pro regibus, & iis qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & charitate: ne quisquam sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas, existimaret non esse ista facienda pro his, à quibus persecutionẽ patiebatur ecclesia, cum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda. Vnde adiungit & dicit: Hoc enim bonum & acceptum est coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et ne quisquam diceret posse esse salutis viam in bona cõuersatione, & vnius Dei omnipotentis cultu, sine participatione corporis & sanguinis Christi, Vnus enim Deus, inquit, & vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, vt illud quod dixerat, Omnes homines vult saluos fieri: nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediatorem, nõ Deum quod semper verbum erat, sed hominem Christum Iesum, cum verbum caro factum est & habitauit in nobis. Vnde nec illud moueat te, quod de Iudæis idem Apostolus

† illud

1. Cor. 10.

Benedictio sacerdotis.

1. Tim. 2.

Ibidem.

Ioan. 1.

Roma. 11. ait: Secũdum Euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem dilecti propter patres. Altitudo quippe illa diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, & illa inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius hinc fidelibus cordibus magnam ingerunt admirationem, qui de illius sapientia pertingente à fine vsq; ad finem fortiter & omnia suauiter disponente nõ dubitant, quid sit quod ei placet, vt nascantur, crescant ac multiplicentur ij, quos & si malos ipse nõ fecit, tamen malos futuros esse præsciuit. Nimis enim consiliũ eius in abdito est, quo etiam malis bene vtitur ad profectum bonorum, etiam in hoc mirificans omnipotentiam bonitatis suæ: quia sicut illorũ nequitiæ est male vti bonis operibus eius, sic illius sapientiæ est bene vti malis operibus eorum. Hanc igitur altitudinem sacramenti sic commẽdat Apostolus: Nolo vos ignorare fratres hoc sacramentum, vt non sitis vobis sapiẽtes, quia cæcitas ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gẽtium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Ex parte dixit, quia non omnes excæcati sunt, Erãt enim ex illis qui Christum cognouerunt. Plenitudo autem gentium in his intrat, qui secundum propositũ vocati sunt: & sic omnis Israël saluus fiet, quia & ex Iudæis & ex gentibus qui secundum propositum vocati sunt, ipsi verus sunt Israël. De quo dicit idem Apostolus: Et super Israël Dei. Illos autem dicit Israël secundum carnem: Videte, inquit, Israël secundum carnem. Deinde interponit testimonium prophetæ: Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab *Esaie 59.* Iacob, & hoc illis à me testamentum cùm abstulero peccata eorum, non vtiq; omnium Iudæorum sed electorum. Hinc adiungit ea quæ inquirenda posuisti, Secundum Euangelium quidem inimici propter vos. Pretium quidem redemptionis nostræ sanguis est Christi, qui vtiq; non nisi ab inimicis potuit occidi. Hic est ille vsus malorum in profectum bonorũ. Quod verò adiungit, Secundum electionem autem dilecti propter patres, hinc ostẽdit non illos inimicos, sed electos esse dilectos. Sed scripturæ mos est ita loqui de parte tanquam de toto, sicut Corinthios in primis epistolæ suæ partibus, ita laudat tanquã omnes tales sint, cùm essent laudabiles quidam eorum: & postea in nonnullis epistolæ ipsius locis, ita reprehendit tanquam omnes culpabiles essent propter quosdã qui tales erant. Istam diuinarum scripturarum consuetudinem per omne corpus literarum eius creberrime sparsam, quisquis diligenter aduertit,

Generalis sermo per tẽ duntaxat designans.

:it, multa dissoluit quæ inter se videntur esse contraria. Inimicos ergo alios dicit, alios dilectos. Sed qui in vno populo erát velut eosdem ipsos dicere videtur, quáquam & ex ipsis inimicis qui crucifixerunt dominum pleriq; conuersi sunt & apparuerunt electi. Tunc electi quando conuersi quantum ad salutis initium: quantum verò ad Dei præscientiam non tunc electi, sed ante constitutionem mundi, sicut idem dicit Apostolus, quod elegerit nos ante mundi constitutionem. Duobus itaque modis, ipsi inimici qui dilecti, siue quia in vno populo vtrique fuerant, siue quia ex inimicis sæuientibus vsq; ad sanguinem Christi, quidam eorum dilecti facti erant secundum electionem quæ latebat in præscientia Dei. Ad hoc enim addidit, propter patres, quia id quod patribus promissum est, oportebat impleri, sicut circa finem epistolæ ad Romanos ait: Dico enim Christum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum, gentes autem super misericordia glorificare Deum. Secundum istam misericordiam dictum est: Inimici propter vos, quod & supra dixerat, illorum delicto salus gẽtibus. Cùm autem dixisset: Secundum electionem propter patres: addidit: Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio Dei. Vides certè illos significari, qui pertinent ad numerum prædestinatorũ, De quibus alio loco dicit: Scimus quia diligentibus Deũ omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Qui verò electi, ipsi sunt secundum propositum vocati, in quibus Dei proculdubio præscientia falli non potest. Hos præsciuit & prædestinauit conformes imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: Quos autem prædestinauit, illos & vocauit. Hæc vocatio est secundum propositum, hæc est sine pœnitentia. Quos autem vocauit, illos & iustificauit, Quos autem iustificauit, illos & glorificauit, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Non sunt in ista vocatione, qui in fide quæ per dilectionem operatur, etiam si aliquantum ambulant, non perseuerant vsque in finem: & vtique potuerunt rapi, ne malicia mutaret intellectum eorum, si ad illam prædestinationem & vocationem, quæ secundum propositum & sine pœnitentia est, pertinerent. At ne quisquam præsumptor ita de occultis iudicet alienis, vt dicat: Ideo non rapti sunt ex hac vita, antequam essent fidei desertores, quia in eadem vita non fideliter ambulabant, & hoc in

Ephes. 1. *Roma. 15.* *Roma. 11.* *Roma. 8.* *Mat. 22.* *Sapien. 4.*

eorum cordibus nouerat dominus, quamuis hominibus aliter appareret: quid dicturus est de infantulis paruulis, qui plerique accepto in illa ætate Christianæ gratiæ sacramento, cùm sine dubio pertinerent ad vitam æternam regnúmque cælorum, si continuo ex hac vita emigrarent, sinuntur crescere. & nonnulli etiam apostatæ fiunt. Vnde? nisi quia non pertinent ad illam prædestinationem, & secũdum propositum ac sine pœnitentia vocationem. Cur autem ad eam alij pertineant, alij non pertineant, occulta causa esse potest, iniusta nõ potest. Nũquid enim iniquitas apud Deum? Absit. Nam & hoc ad illam pertinet altitudinem iudiciorum, quam mirans tanquam expauit Apostolus. Ideo quippe illa iudicia vocat, ne quisquã talia fieri putet, siue iniquitate, siue temeritate facientis, siue casu & fortuito labentibus illis partibus tam dispositorum sub tãta sapientia Dei seculorum. In epistola porrò ad Colossenses, quod scriptum est: Nemo vos seducat volens in humilitate, & cætera quæ sequuntur, quousque tibi obscura esse dixisti, nec ego adhuc sine caligine intelligo, atque vtinam præsens de me ista quæsisses. In eo quippe sensu, quem mihi in his verbis habere videor adhibenda est quædam pronuntiatio in vultu & modo vocis qui exprimi literis nõ potest, vt ex aliqua parte aperiatur, quod ideo fit obscurius, quia non rectè sicut existimo pronuntiatur. Quod enim scriptum est: Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis: tanquam præceptum putatur Apostoli, nescio quid tangere, gustare, attaminare prohibentis. Contra est autem, si tamẽ in tanta obscuritate ista non fallor. Per irrisionem quippe verba posuit eorum, à quibus eos nolebat decipi atque seduci, qui discernentes cibos secũdum culturam angelorum, atque ita de hoc mundo decernentes, dicunt: Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis, cùm sint omnia munda mundis, & omnis creatura Dei bona sit. Quod in alio loco ipse euidenter commendat. Totam ergo ipsius sententiæ circunstantiam videamus. Ita enim Apostoli intẽtione perspecta, sensum eius quantum valemus, fortasse tenebimus. Quibus enim ita scribit, metuebat eos seduci vmbris rerum dulci nomine scientiæ, & auerti à luce veritatis, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Hanc autem sub nomine sapientiæ vel scientiæ curam vanarum superfluarúmve obseruationum, & de superstitione gentilitatis, maximéque ab eis qui Philosophi sunt nuncupati, & à Iudaismo cauendam esse cernebat, vbi erant vmbræ futurorum

Quæstionis 7. solutio.

Coloss. 2.

μιμυταπῶς.

turorum remouendæ. quoniam lumen earum iam Chriſtus aduenerat. Cùm ergo commemoraſſet & commendaſſet quantum certamen pro eis haberet, & pro iis qui Laodicææ fuerant, & quicunq; non viderāt faciem eius in carne, vt cordibus conſolarētur copulati in charitate, & in omnibus diuitiis plenitudinis intellectus, ad cognoſcendum myſterium Dei, quod eſt Chriſtus, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, Hoc dico, inquit, vt nemo vos circunueniat in veriſimili ſermone: quia veritatis amore ducebantur, veriſimilitudinem illis timuit ne deciperentur, Et ideo commendauit in Chriſto quod dulciſsimum habebant theſaurū, ſcilicet ſapientiæ & ſcientiæ, cuius nomine & promiſsione induci poterant in errorem. Nam & ſi corpore, inquit, abſens ſum, ſpiritu vobiſcum ſum, gaudēs & videns veſtram ordinationē, & id quod deeſt fidei veſtræ in Chriſto. Ideo illis timebat, quoniam quid eis adhuc deeſſet, videbat. Sicut ergo accepiſtis, inquit, Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, in ipſo ambulate radicati & ſuperædificati in ipſo, & cōfirmati in fide, ſicut & didiciſtis, abundantes in ea gratiarum actione. Vult eos fide nutriri, vt capaces fiant participandorum theſaurorum ſapientiæ & ſcientiæ, qui ſunt abſcōditi in Chriſto, ne antequam fiut ad hæc idonei, veriſimili ſermone capiantur, & à veritatis itinere deuient. Deinde apertius quid eis timeat oſtendens: Videte, inquit, ne quis vos decipiat per philoſophiam & inanem ſeductionem ſecundum traditionem hominum ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum, quia in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Ideo corporaliter dixit, quia illi vmbraliter ſeducebant, tranſlato verbo vſus, ſicut etiam vmbræ nomē in his rebus non eſt vtiq; verbum proprium, ſed quadam ſimilitudinis ratione trāſlatum. Et eſtis in illo inquit repleti, qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis. Per principatus enim & poteſtates ſuperſtitio gētilium vel philoſophi ſeducebant, prædicantes illam quam vocant theologiam per elemēta huius mundi. Caput autem omnium Chriſtum, principium omnium voluit intelligi, ſicut ipſe ait cùm ei dictum eſſet: Tu quis es? Reſpondit: Principium qui & loquor vobis. Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factū eſt nihil. Mirabiliter autem vult eos eſſe horum mirabilium contemptores, cùm eos oſtendit corpus factos illius capitis, dicēdo: Et eſtis in illo repleti, qui eſt caput omnis principatus & poteſta-

Coloſſ. 2.

πιθανολογία.

Coloſſ. 2.

Ioan. 8.

Ioan. 1.

Coloſſ.2. tis. Hinc iam ne vmbris Iudaiſmi ſeducãtur adiungit? In quo etiam circuncisi eſtis, circuncisione non manufacta in expoliatione corporis carnis. Vel ſicut aliqui habent, In expoliatione corporis peccatorum carnis circuncisionis Chriſti, conſepulti ei in baptiſmum, in quo & conſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui ſuſcitauit illum à mortuis. Vide quemadmodum & hic corpus Chriſti eos oſtendit, vt iſta contemnãt, cohærentes tãto capiti ſuo, mediatori Dei & hominum Chriſto Ieſu, & nullum falſum vel inualidum medium per quod Deo cohæreant requirentes. Et vos, inquit, cùm eſſetis mortui in delictis & præpucio carnis veſtræ, Præpucium vocauit quod ſignificatur præpucio, hoc eſt, delicta carnalia quibus expoliandi ſumus, Viuificauit, inquit, cum illo donans vobis omnia delicta, delẽs quod aduerſus nos erat chirographum in decretis, quod erat contrarium nobis, quia reos lex faciebat, quæ ſubintrauerat vt abũdaret delictum. Tollens, inquit, illud de medio & affigens illud cruci, exuens ſe carne principatus & poteſtates exemplauit, fiducialiter triumphans eos in ſemetipſo: non vtique bonos ſed malos principatus & malas poteſtates, diabolicas ſcilicet & dæmoniacas exemplauit, id eſt exemplũ de illis dedit, vt quemadmodum ipſe ſe exuit carne, ſic ſuos oſtenderet exuendos carnalibus vitiis, per quæ illi eis dominabãtur. Iam hic diligenter attende quemadmodum inferat propter quod cuncta iſta cõmemorauimus. Nemo ergo vos, inquit, iudicet in cibo, tãquam propterea omnia illa dixerit, quia iſti per huiuſmodi obſeruationes ſeducebãtur à veritate qua liberi fiebant. De qua dictum eſt in euangelio: Et veritas liberabit vos, id eſt liberos faciet. Nemo ergo vos, inquit, iudicet in cibo aut in potu aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quod eſt vmbra futurorum: hoc propter Iudaiſmũ. Deinde ſequitur propter ſuperſtitiones gentiliũ, Corpus autem Chriſti, inquit, nemo vos conuincat. Turpe eſt, inquit, & nimis incongruum, & à generoſitate veſtrę libertatis alienum, vt cùm ſitis corpus Chriſti, ſeduceamini vmbris, & conuinci videamini veluti peccãtes, ſi hæc obſeruari negligitis. Corpus ergo Chriſti, nemo vos cõuincat volẽs in humilitate cordis. Hoc ſi per verbum Græcum diceretur, etiã in Latina cõſuetudine populari, ſonaret vſitatius. Sic enim & vulgo dicitur, qui diuitem affectat thelodiues, & qui ſapientem theloſapiẽs, & cætera huiuſmodi. Ergo & hic thelo humilis, quod plenius dicitur thelon humilis, id

Exemplare ἐδειγμάτισεν.

Ioan.8.

ἐλευθερώσει. καταβραβευέτω. ἐθελόθρησκε miſta eſt vox Græca Latinæ, ſicut & compresbyte, coepiſcopus, ſubdiaconus, condiaconus.

Jis, id est, volens humilis, affectans humilitatem, quod intelligitur, volens videri humilis, affectans humilitatem. Hoc enim in talibus obseruationibus agitur, vt cor hominis velut religione humile reddatur. Addidit autē & culturā angelorum, vel sicut vestri codices habent, religionē angelorū, quæ Græcè θρησκεία dicitur, angelos volens intelligi principatus, quos elementorū mundi huius præpositos, in his obseruationibus colendos esse arbitrantur. Nemo ergo vos, inquit, cōuincat cùm sitis corpus Christi, volens videri humilis corde in cultura angelorum, quæ non vidit inculcans. Vel sicut quidā codices habent: Quæ vidit inculcans. Aut enim sic dicere voluit: Quæ non vidit inculcās, quia homines ista suspicionibus & opinionibus agunt, non quod viderint ista esse faciēda. Aut certè quæ vidit inculcans, ideo magna existimans quia vidit ea quibusdam locis obseruari alibi ab hominibus quorum autoritati haberet fidem etiam ratione non reddita: & ideo sibi magnus videtur, quia ei contigit quorundam sacrorum videre secreta. Sed plenior sensus est, quæ non vidit inculcans, frustra inflatus mente carnis suæ. Mirabiliter ibi eum dixit inflatū mente carnis suæ, vbi thelohumilem suprà dixerat. Fit enim miris modis in anima hominis vt de falsa humilitate magis inflетur, quàm si apertius superbiret. Et non tenens, inquit, caput, quod vult Christū intelligi, ex quo omne corpus cōpactum, † & connexum subministratum & copulatum crescit in incrementū Dei. Si ergo mortui estis cū Christo ab elemētis huius mundi, quid adhuc velut viuētes de hoc mūdo decernitis? His dictis inserit verba eorū qui decernunt de hoc mundo, per has obseruationes quasi rationabiles affectata vanitate humilitatis inflati, Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis. Recolamus quod dictū est superius, vt hoc intelligamus. Non vult enim eos in his obseruationibus iudicari vbi dicitur: Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis, quæ sunt omnia, inquit, in corruptionē per abusionē. Omnia hęc, inquit, magis ad corruptionem valent, cùm superstitiosè ab his abstinetur, vt eis homo abutatur, id est; nō eis vtatur secundum præcepta & doctrinas hominū. Hoc planum est, sed quod sequitur multum requiris. Quæ sunt quidē rationem habentia sapientiæ in obseruatione & humilitate cordis & vexatione corporis. Vel sicut alij interpretati sunt: Ad non parcendū corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis: Cur, inquis, hæc

Rebaptizare solet quidam.

Inculcans ἐμβατεύων.

Coloss 2.

† per contactum,

ἐντιμῇ.

ἀφειδίᾳ.

dicit

dicit rationem habere sapientiæ, quæ ita reprehendit? Dicam quod & ipse in scripturis potes aduertere, sæpe sapientiam positam etiam in sedibus mundi huius, quam dicit expresſius sapientiã huius mundi. Nec moueat quod hic non addidit, mundi. Non enim & in alio loco, cùm ait: Vbi sapiẽs vbi scriba, addidit huius mũdi, vt diceret vbi sapiẽs huius mundi, & tamen hoc intelligitur, Sic & iſta ratio sapientiæ. Nihil enim ab eis dicitur in huiuſmodi ſuperſtitioſis obſeruationibus, vbi non mundi huius elementa naturámque rerum, ratio quædam sapientiæ reddi videatur. Nam & cùm dicit: Cauete ne quis vos decipiat per Philoſophiã: non ait, huius mundi. Et quid eſt Philoſophia Latinè niſi ſtudium ſapientiæ? Sunt ergo, inquit, iſta rationem quidem habentia ſapientiæ, id eſt, de quibus aliqua ratio reddatur, ſecundum elementa mundi huius, & principatus ac poteſtates in obſeruatione & humilitate cordis. Id enim agũt iſta, vt ſuperſtitionis vitio cor humilietur ad non parcendum corpori, dum fraudatur iſtis eſcis, quibus cõpellitur abſtinere, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis; non quod honoratius illo magis quàm illo cibo caro ſaturetur, cùm ad eius neceſsitatem non pertineat, niſi quolibet valetudini apto alimento refici atque fulciri. De Euangelio inquiſitio tua ſolet multos mouere, quo modo dominus poſt reſurrectionem, cùm in eodẽ corpore ſurrexerit, à quibuſdam qui eum nouerant, vtriuſque ſexus hominibus & agnitus non ſit, & agnitus ſit. Vbi primũ quæri ſolet, verum in eius corpore, an potius in illorum oculis aliquid factum ſit, quo nõ poſſet agnoſci? Cùm enim legitur: Tenebantur oculi eorũ ne agnoſcerent eum, impedimentũ quoddã agnoſcendi videtur in luminibus factum eſſe cernentium. Cùm verò apertè alibi dicitur: Apparuit eis in alia effigie, vtique in ipſo corpore, cuius alia erat effigies, aliquid factum fuiſſe, quo impedimento tenerentur, id eſt, moram agnoſcẽdi paterentur oculi eorũ. Sed ego miror cùm duo ſint in corpore, quibus cuiuſq; ſpecies agnoſcatur, lineamẽta & color, cur ante reſurrectionẽ, quod in monte ita transfiguratus eſt, vt fieret vultus eius ſplẽdidus ſicut ſol, neminẽ mouet eum vſque ad tantam excellentiam fulgoris & lucis colorẽ ſui corporis mutare potuiſſe: & poſt reſurrectionem mouet aliquatenus lineamenta mutata eſſe, vt non poſſet agnoſci: & rurſum eadem potentiæ facultate, ſicut tunc priſtinum colorem, ſic & poſt reſurrectionem priſtina liniamẽta reuocaſſe. Nam & illi tres

1. Cor. 1.

Quæſtionis 8. ſolutio.

Lucæ 24.

Mar. 16.

tres diſcipuli, ante quorũ oculos in monte transfiguratus eſt, non eum agnoſcerent, ſi ad eos talis aliunde veniſſet: ſed quia cum illo erant ipſum eſſe certiſsimè retinebant. At enim corpus ipſum erat in quo reſurrexit. Quid hoc ad rem? Nam illud vtique ipſum corpus erat, in quo in monte transfiguratus eſt, & ipſum erat iuuenis in quo natus eſt: & tamen ſi quis eum repentè iuuenem vidiſſet, qui non niſi infantulum noſſet, non vtique agnoſceret. An verò ad liniamenta mutanda non poteſt celeriter Dei poteſtas, quod poteſt per annorum moras hominis ætas? Quod autem Mariæ dixit: Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad patrem: nihil aliud noueris me intelligere quàm tu. Ita enim ſignificare voluit tactum ſpiritalem, id eſt, acceſſum fidei ſe requirere, qua creditur eum excelſum eſſe cum patre. Et quod ab illis duobus in fractione panis eſt agnitus, ſacramentum eſſe, quo nos in agnitionem ſuam congregat, nullus debet ambigere. De verbis Simeonis, vbi ait virgini matri domini: Et tuam ipſius animam pertranſibit framea: In alia epiſtola, cuius exemplum etiam modo miſi, dixi quid mihi videatur, quod etiam tibi inter cętera viſum eſt. Et quod adiunxit: Vt denudentur multorũ cordium cogitationes: hoc intelligendum puto, quia per domini paſsionem, & inſidiæ Iudæorum, & diſcipulorum infirmitas patuit. Tribulationẽ igitur, gladij nomine ſignificatam eſſe, credibile eſt, quo materna anima vulnerata eſt doloris affectu. Ipſe fuit gladius in ore perſecutorum, de quibus in Pſalmo dicitur: Et gladius in ore eorum. Ipſi enim erant filij hominum, quorum dentes arma & ſagittę, & lingua eorũ gladius acutus. Nam & ferrũ quod pertranſiit animam Ioſeph, pro dura tribulatione poſitum ferrũ mihi videtur. Apertè quippe dicitur: Ferrũ pertranſiit animã eius donec veniret verbum eius, id eſt, tandiu fuit in dura tribulatione, donec fieret quod prædixit. Hinc enim magnus eſt habitus, & ab illa tribulatione liberatus. Sed ne humanæ ſapiẽtiæ tribueretur quod venit verbũ eius, id eſt, factũ eſt quod prædixit, more ſuo ſcriptura ſancta Deo inde dat gloriam. Et continuo ſubiungit: Eloquium domini igniuit eum. Et potui non defui interrogationibus tuis adiutus orationibus tuis, & ipſis quas miſiſti diſputationibus tuis. Cùm enim interrogando diſputas, & quæris acriter, & doces humiliter. Vtile eſt autem vt de obſcuritatibus diuinarum ſcripturarum, quas exercitationis noſtræ cauſa Deus eſſe voluit, multæ inueniantur

ſent

Ioan. 20.

Quæſtionis 9. ſolutio.

Pſal. 58.

Pſal. 58.

Pſal. 10

sententiæ, cùm aliud alij videtur, quæ tamen omnes sanæ fidei doctrinæque concordent. Dabis sanè veniam stylo meo multum festinanti, vt iam in naui constituto occurrerem perlatori. Filium autem nostrum Paulinum in Christi charitate dulcissimum, in hac potius epistola resaluto, & paucis vt festinus exhortor, vt misericordiæ domini, qui sciens dare auxilium de tribulatione, eum turbulentissima tempestate misit in portum, quo tu pelago tranquilliore permeasti, ipsi marinæ tranquillitati minimè credens, & qui eius rudimentis excipiendis atque nutriendis te dedit, gratias agat quantas potest, & omnia ossa eius dicant, Domine quis similis tibi? Non enim vberiore fructu legit vel audit me docentem ac disserentem, vel quibuslibet exhortationibus accedentem, quàm inspicit te viuentem. Resalutant sanctam & syncerissimam benignitatem tuá conserui mei qui mecum sunt. Condiaconus autem noster Peregrinus, ex quo à me profectus est cum sancto fratre nostro Vrbano, quando Episcopatus sarcinã subire perrexit, nondum remeauit Hipponem. Saluos eos tamen in nomine Christi, & literis eorum & fama nuntiante cognoscimus. Compresbyterum Paulinum, & omnes qui tua præsentia in domino perfruuntur germano salutamus affectu.

Augustinus Cæciliano præsidi, vt suo edicto coërceat Donatistas iuxta Hipponem, quemadmodum alibi fecerat.

Epistola L X.

DOmino eximio, & in Christi charitate vere merito honorabili ac suscipiendo filio Cæciliano, Augustinus. Administrationis tuæ claritas & fama virtutum, pietatis quoque Christianæ laudanda diligentia & fida syncaritas, quæ tibi diuina munera eo donante gaudes tributa, à quo speras promittẽte potiora, excitauerunt me, vt hoc epistolari alloquio, æstus causarum mearum excellentiæ aperirem tuæ†. Quantum enim per alias Africæ terras te vnitati catholicæ mirabili efficacia consuluisse gaudemus, tantum dolemus regionem Hipponensium, & ei vicinas partes confines Numidiæ, præsidiali edicti tui vigore nondũ adiuuari meruisse, domine eximie & in Christi charitate [vere] meritóque honorabilis ac suscipiende fili. Quod ne meæ potius negligentiæ deputetur, qui Episcopalem sarcinam Hippone sustineo, tuæ magnificentiæ non tacendũ putaui. Quantum etiam in campo Hipponensi hæretica præsumat audacia, si ex

† Al. cum excellẽtia aperirem v.c.

ſi ex fratribus & collegis meis, qui hæc tuæ ſublimitati narrare potuerint, vel ex presbytero, quem cum literis miſi. fueris audire dignatus, adiuuante domino Deo noſtro. proculdubiò prouidebis vt tumor ſacrilegæ vanitatis, terrendo ſanetur potius, quàm vlciſcendo reſecetur.

Auguſtinus Dulcitio Tribunio, vt Donatiſtas edicto ſuo corrigat, non occidat, déque mira veſania quorundam qui ſibi necem conſciſcebant. *Epiſtola LXI.*

De iſto Dulcitio vide 2. retract. 59. & 63.

DOmino eximio & honorabili filio Dulcitio, Auguſtinus ſalutem in domino. Non debui contemnere petitionem tuam, qua deſideraſti à me inſtitui, quemadmodum te oporteat hæreticis reſpondere, quorum ſalus in domini miſericordia, inſtantia quoque tuæ ſtrenuitatis inquiritur. Quamuis enim ingentes eorum multitudines, vnde plurimum gratulamur, quidam tamen eorum & Deo & hominibus miſerabili inſtinctu furoris ingrati, niſi ſuis cædibus nos vaſtare non poſſunt, ſuo nos exitio terrere ſe credunt, aut lætitiam ſuam quærentes de mortibus noſtris, aut triſtitiam noſtram de mortibus ſuis. Sed non debet tot tantorúmque populorum ſalutem, furioſus error hominum impedire paucorum: quid eis velimus, non ſolum Deus & prudentes homines, verũetiam ipſi cùm ſint nobis inimiciſsimi, ſentiunt. Cùm enim ſuæ prouinciæ terrendos putant, non dubitent nos timere, ne pereant. Sed quid faciamus, vidẽtes quod multi adiuuante domino per occaſionem veſtram viam pacis inueniant? Nunquid prohibere nos poſſumus vel debemus ab hac vnitatis inſtantia, dum metuimus ne quidam duriſsimi & in ſeipſos crudeliſsimi, non noſtra ſed propria voluntate ſe perdant? Optaremus quidem vt omnes qui contra Chriſtum portant ſignum Chriſti, & contra Euangelium de ipſo Euangelio quod non intelligunt gloriantur, à ſua peruerſitate diſcederẽt. Sed quoniã Deus occulta ſatis diſpoſitione, ſed tamen iuſta, nonnullos eorũ pœnis prędeſtinauit extremis, proculdubiò melius incomparabili numeroſitate plurimis ab illa peſtifera diuiſione & diſperſione redintegratis atque collectis, quidam ſuis ignibus pereunt, quàm pariter vniuerſi ſempiternis ignibus gehennarũ merito ſacrilegæ diſſenſionis ardebũt. Sic enim pereũtes dolet Eccleſia, quẽadmodũ rebellem filium ſanctus Dauid, de cuius ſalute ſeruanda ſolicita dilectione

mand

mandauerat. Nam eum merito nefandæ impietatis extinctum, etiã cum testimonio lacrymosæ vocis ingemuit. Veruntamen superbo & maligno discedente in locum suũ, populus Dei qui fuerat illius tyrannide diuisus, agnouit regem suũ. Et de amisso filio mœrorem patris, perfectio consolata est vnitatis. Non itaque reprehendimus domine eximie & honorabilis fili, quod tales homines apud Tamugadem, prius edicto admonendos existimasti: sed quod ibi dixisti, noueritis vos debitæ neci dandos: putauerunt sicut eorũ rescripta indicant, hoc te fuisse comminatum, quòd tu illos apprehensos fueras occisurus, nõ intelligentes de illa nece, quam ipsi sibi volunt ingerere te locutũ. Non enim tu in eos ius gladij vllis legibus accepisti, aut imperialibus constitutis, quorum tibi iniuncta est executio, hoc præceptum est vt necentur. Secundo sanè edicto dilectionis tuæ planius quid volueris aperuisti. Quòd autem etiam ipsum Episcopum illorum putasti literis alloquẽdum, humanissimè ostendisti, quanta mansuetudine temperati sint in catholica Ecclesia, etiam qui potestate Christiani Imperatoris, siue terrendo, siue plectendo corrigendis præficiuntur erroribus, nisi quod honorificentioribus eum verbis tractasti quàm decebat hæreticum. Sed quod eius responsioni me respondere voluisti, credo te arbitratum etiam hoc Tamugaden sibus debere præstare, vt fallax doctrina ipsius à quo seducebantur, aliquanto diligentius refellatur: verùm nos & occupatissimi sumus, & iam plurimis opusculis nostris huiusmodi vaniloquia refutamus. Iam enim nescio quoties disputando & scribendo monstrauimus, non eos posse habere martyrũ mortem, quia Christianorum non habent vitam, cum martyrẽ non faciat pœna, sed causa. Docuimus etiam liberum arbitrium sic homini datum, vt tamen & diuinis legibus & humanis rectissime grauium supplicia constituta sint peccatorum: & pertinere ad religiosos reges terræ, non solùm adulteria, vel homicidia, vel huiusmodi alia flagitia seu facinora, verũetiam sacrilegia seueritate cõgrua cohibere. Multúmq; illos falli, qui putant à nobis istos tales suscipi, quales sunt, quia non eos rebaptizamus. Quomodo enim tales suscipiũtur quales sunt, cùm sint hæretici, & ad nos transeundo fiant catholici? Neq; enim propterea corda deprauata non licet corrigi, quia sacramenta semel data non licet iterari. De mortibus autem furiosissimis, quas quidam eorũ ipsi sibi inferunt, de quibus solent detestabiles

Mira in hæreticos clemẽtia.

Spõtanea mors.

les & abominabiles eſſe multis,etiam ſuis quorum mẽtes dementia non tanta poſſedit,eis ſecundum ſcripturas rationémque Chriſtianorum ſępe reſpondimus:quoniam ſcriptum eſt, Qui ſibi nequam cui bonus?Aut certè in eiſdem poſitum temtationibus,mori volẽtem accidat & proximum,qui ſibi expedire & licere putat occidere ſeipſum, quoniã ſcriptura dicit, Diliges proximum tuum tanquam teipſum. Nullis autem iubentibus legibus vel legitimis poteſtatibus,non licere alterũ occidere, etiam volentem & parentem, & viuere iam non valentem,ſatis indicat ſcriptura Regnorum. Vbi rex Dauid regis Saulis interfectorẽ iuſsit occidi,cum ille dixiſſet ab eo iam ſaucio atq; ſemiuiuo petitum ſe fuiſſe vt hoc faceret,& animã corporis nexibus obluctantẽ ſoluiq; cupientem,vno ictu vulneris ab illis cruciatibus liberaret.Proinde quia omnis qui ſine vlla legitimæ poteſtatis authoritate hominem occidit, homicida eſt,quiſquis ſeipſum occidit non ſit homicida ſi nõ homo eſt. Hæc omnia multimodis in aliis plurimis noſtris ſermonibus & literis diximus. Veruntamen,quod fatendum, de iſto Razio ſeniore,quem ſumma exemplorum inopia coarctati ſe in Maccabæorũ libris,quaſi ad authoritatem ſceleris quo ſeipſos perdunt, perſcrutatis omnibus eccleſiaſticis authoritatibus,vix aliquando inueniſſe gloriantur,adhuc eis nunquam reſpondiſſe me recolo: ſed quod tuæ charitati & prudentibus quibuſq; ſufficiat ad iſtos redarguendos,ſi ad vitam Chriſtianorum de Iudæa gente atque illis literis parati ſunt omnium ſanctorum exempla transferre, tunc & hoc transferant: Si autem illic ſunt plurima eorum quoque hominum, qui literarum illarum veritate laudati ſunt, vel huic iam tempori non conuenientia, vel etiam illo tempore non rectè facta, tale etiam hoc eſt quod in ſeipſum Razius iſte commiſit: qui cum eſſet & apud ſuos nobilis, & multum in Iudaiſmo profeciſſet,quæ ſibi in cõparatione iuſtitiæ Chriſtianæ,damna & ſtercora fuiſſe dicit Apoſtolus,& propter hoc idem Razius Iudæorum pater appellatur:quid mirum eſt ſi tanquam homini elatio ſuperba ſubrepſit, vt mallet manu propria perimi,quàm poſt illam in ſuorum aſpectibus celſitudinem, ſuſtinere indignam in hoſtium manibus ſeruitutem? Solent in literis gentilium iſta laudari.In his autem Maccabęorũ libris,quãuis homo fuerit ipſe laudatus,factũ tamen eius narratum eſt nõ laudatum,& iudicandum potius quã imitandũ, quaſi ante oculos

Eccle.14. *Leuit.19.* *Mat.22.* *2.Reg.1.* *2.mac.14* *Razius.*

constitutum:non sanè nostro iudicio iudicandũ,quod nos quoque vt homines habere possemus,sed iudicio doctrinę sobriæ, quæ in ipsis quoq; libris veteribus clara est. Longè quippe fuit iste Razius à verbis illis vbi legitur:Omne quod tibi applicitum fuerit accipe,& in dolore sustine,& in humilitate tua patientiam habe. Non ergo fuit iste vir eligendæ mortis sapiẽs, sed ferendæ humilitatis impatiens. Scriptũ est,quod voluerit nobiliter & viriliter mori,sed nunquid ideo sapienter?Nobiliter scilicet,ne libertatem sui generis captiuus amitteret. Viriliter autem,quod tantas vires animi haberet, quibus idoneus esset vt seipse perimeret, quod gladio cum implere nõ posset, de muro se præcipitem dedit,& sic adhuc viuus abruptam cucurrit ad petram,atq; ibi exanguis intestina sua produxit,quę vtraque manu dissipata spargebat in populũ,ac deinde postea defessus occubuit.Magna hæc sunt,nec tamen bona,Nõ enim bonum est omne quod magnum est, quoniam sunt magna etiam mala: Deus dixit, Innocentem & iustum ne occidas. Si ergo iste innocens & iustus non fuit, cur proponitur imitandus? Si autem innocens & iustus fuit,quare interfector innocentis & iusti,id est,ipsius Razij insuper putatur esse laudandus?Hæc interim, ne nimium prolixa fiat,huic epistolæ implendæ satis sint. Debeo autẽ Tamugadensibus eiusmodi ministerium charitatis,quoniam mihi & noto tuo & ab honorabili & charissimo filio meo Eleusino, qui tribunatum apud eos egit bene insinuati sunt, vt ambabus epistolis Gaudentij Donatistarum episcopi, & maximè posteriori, quam secundum scripturas sanctas se fecisse arbitratur,ita respondeam ne aliquid prætermissum putetur.

Ecclesiastici 2. *Exod. 23* *2. Ret. 59*

Augustinus Celestino Diacono de mutua beneuolentia.
Epistola LXII.

DOmino venerabili nimiúmque desiderabili, sancto fratri & condiacono Cælestino, Augustinus in domino salutem. Quanuis longè absens fuerim, quando per Proiectum clericum ad me directa Hipponem sanctitatis tuæ scripta venerunt,tamen posteaquam veni, eisque lectis,rescriptorũ debitorem me factũ esse cognoui,reddendi tempus operiebar:& ecce subitò profecturi à nobis charissimi fratris nostri Albini acoluthi,gratissima occurrit occasio.De tua igitur,quę mihi exoptatissima est,salute lætatus, sanctitati tuæ salutationem debitam reddo.Semper autem de-

beo

beo charitatem, quæ ſola etiam reddita, ſemper detinet debitorem. Redditur enim cum impenditur, debetur autem etiã ſi reddita fuerit, quia nullũ eſt tempus quando impendẽda iam nõ ſit: nec cum redditur amittitur, ſed potius reddendo multiplicatur: habendo enim redditur nõ carendo. Et cũ reddi non poſsit niſi habeatur, nec haberi poteſt niſi reddatur: imò etiam cũ redditur ab homine, creſcit in homine, & tanto maior acquiritur, quãto pluribus redditur. Quomodo autem negetur amicis, quæ debetur & inimicis? Sed inimicis tanta † impenditur, amicis ſecura rependitur. Agit tamẽ quantum poteſt, vt ab iis etiam quibus pro malis bona retribuit, id recipiat quod impendit. Optamus quippe fieri amicum, quem veraciter diligimus inimicum: quia non eum diligimus niſi velimus bonum, quod vtique non erit niſi amiſerit inimicitiarũ malum. Non ergo ſic impenditur charitas vt pecunia. Excepto enim quod impendendo illa diminuitur, hæc augetur etiã illo inter ſe differunt: quod pecuniã cui dederimus tunc ei beneuolentiores erimus ſi recipere nõ quæramus: non autem poteſt eſſe verus charitatis impenſor, niſi fuerit benignus exactor: quoniam pecunia cũ recipitur accedit cui datur, ſed recedit à quo datur, charitas verò non ſolum apud eum creſcit, qui hanc ab eo quem diligit, exigit, etiam ſi nõ recipit, ſed etiam ille à quo eam recipit tunc incipit habere cum reddit. Proinde domine frater mutuã tibi charitatem libens reddo gaudénſq; recipio: quam recipio adhuc repeto, quam reddo adhuc debeo. Vnum enim magiſtrum apud quẽ condiſcipuli ſumus, per eius Apoſtolum dociles audire debemus præcipientem ac dicentem, Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis.

† cautа

Rom. 13.

Auguſtinus Cæleſtino de triplici rerum ordine.

Epiſtola LXIII.

AVguſtinus Cæleſtino. O vtinam poſſem aſsiduè tibi aliquid dicere, Id autem aliquid eſt, vt curis exueremur inanibus, & curis indueremur vtilibus. Nam de ſecuritate neſcio vtrũ quicquam in hoc mundo ſperandum ſit. Scripſi nec recepi vlla reſcripta. Miſi aduerſum Manichæos libros quos paratos & emendatos mittere potui, nec quicquam ex illis iudicij motúſque noſtri notum mihi factum eſt. Nunc eos repetere iam me, vos autem reſtituere conuenit. Peto itaque ne differatis eos remittere cum reſcriptis, quibus noſſe cupio quid de illis geritis, vel adhuc ad

illum errorem expugnandum quid armaturæ vobis esse arbitremini. Sanè quoniam te noui, accipe hoc quoddam grande & breue. Est natura pet locos & tempora mutabilis, vt est corpus. Et est natura per locos nullo modo, sed tantum per tempora etiam ipsa mutabilis vt anima. Et est natura quæ nec per locos nec per tempora mutari potest, hoc Deus est. Quod hic insinuaui quoquo modo mutabile, creatura dicitur: quod immutabile creator. Cum autem omne quod esse dicimus, inquantum manet dicamus, & inquantum vnum est, omnis porrò pulchritudinis forma vnitas sit, vides profecto in ista distributione naturarum, quid summe sit: quid infime, & tamen sit: quid medie, maiúsque infimo & minus summo sit. Summum illud est ipsa beatitas. Infimum quod nec beatum esse potest nec miserum. Quod verò medium, viuit inclinatione ad infimum, miserè, conuersione ad summum beatè viuit. Qui Christo credit, non diligit infimum, non superbit in medio, atque ita in summo inhærere fit idoneus: & hoc est totum quòd agere iubemur, monemur, accendimur.

8. de Gen. ad literã. c. 25. et 26 1. sen. dist. 37. ca. & duob. seq.

Augustinus presbyter Aurelio episcopo, lamentans temulentiã, contentiones ac dolos mire regnare apud Afros, etiã in solennibus conuiuijs in honorem martyrum fieri solitis, ostendẽs quibus modis poßit illis mederi. *Epistola LXIIII.*

AVrelio episcopo, Augustinus presbyter. Qua gratia respõderem literis sanctitatis tuæ, cum diu hæsitans non reperirem: omnia enim vicit affectus animi mei, quem iam sponte surgentem lectio epistolæ tuæ multò ardentius excitauit: commisi me iam Deo qui pro viribus meis operaretur in me, vt ea rescriberem, quæ vtrique nostrum studio in domino & curæ Ecclesiasticæ pro tua præstantia & mea obsecundatione congruerent. Atque illud primum, quod orationibus meis te adiuuari credis, non solum non defugio, verumetiam libenter amplector, Ita enim, & si non meis, certè tuis, me dominus nunc † exaudiet. Quod fratrem Alipium in nostra coniunctione mansisse, vt exemplo sit fratribus curas mundi huius vitare cupientibus, beneuolentissimè accepisti, ago gratias quas nullis verbis explicare posim: dominus hoc rependat in animam tuam. Omnis itaque fratrum cœtus qui apud nos cœpit coalescere, tanta tibi prærogatiua obstrictus est, vt locis terrarum tantum longè disiunctis ita nobis consulueris tanquam præsenti

† noster.

ſentiſsimus ſpiritu. Quapropter precibus quantum valemus incumbimus, vt locum † tibi commiſſum tecum dominus ſuſtinere dignetur, nec te vſpiam deſerere, ſed adeſſe adiutor in opportunitatibus, faciẽs cum Eccleſia ſua miſericordiam per ſacerdotiũ tuum, quale ſpiritales viri vt faciat, lachrymis eum gemitibúſque interpellãt. Scias itaque domine beatiſsime & pleniſsima charitate venerabilis, non deſperare nos, imò ſperare vehementer, quòd dominus & Deus noſter per authoritatem perſonæ quam geris, quam non carni, ſed ſpiritui tuo impoſitam eſſe confidimus, multas carnales fœlicitates & ægritudines, quas Africana Eccleſia in multis patitur in paucis gemit, conſiliorũ grauitate & tua poſsit ſanare. Cùm enim Apoſtolus tria breuiter genera viciorũ deteſtanda & vitanda vno in loco poſuerit, de quibus innumerabilium peccatorũ exurgit ſeges, vnum horum quod ſecundo loco poſuit acerrimè in Eccleſia vindicatur, duo autem reliqua, id eſt, primum & vltimum, tolerabilia videntur hominibus, atq; ita paulatim fieri poteſt, vt nec vicia iã putentur. Ait enim vas electionis: Nõ in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudiciciis, non in contentione & dolo, ſed induite vos dominum Ieſum Chriſtum, & carnis curam ne feceritis in concupiſcentiis. Horum ergo trium, cubilia & impudicitię, tam magnum crimen putatur, vt nemo dignus, nõ modo Eccleſiaſtico miniſterio, ſed ipſa etiam ſacramentorũ communione videatur, qui ſe iſto peccato maculauerit. Et rectè omnino. Sed quare ſolũ? Comeſſationes enim & ebrietates ita conceſſæ & licitę putantur, vt in honorem etiam beatiſsimorũ martyrum non ſolum per dies ſolennes, quod ipſum quis non lugendũ videat qui hęc non carnis oculis inſpicit, ſed etiã quotidie celebrentur. Quã fœditatem, ſi tantum flagitioſa & non etiã ſacrilega eſſet, quibuſcunque tolerantiæ viribus ſuſtentandã putaremus. Quanquam vbi eſt illud, quod cum multa vicia enumeraſſet idem Apoſtolus, inter quæ poſuit ebrioſos, ita concluſit, vt diceret cum talibus nec panem edere. Sed feramus hæc in luxu & labe domeſtica, & eorum conuiuiorum quæ priuatis parietibus continentur, accipiamúſq; cum eis corpus Chriſti cũ quibus panem edere prohibemur, ſaltẽ de ſanctorum corporũ ſepulchris, ſaltem de locis ſacrorũ, de domibus orationum tantũ dedecus arceatur. Quis enim audet negare † priuatim quod cum frequentatur in ſanctis locis, honor martyrum nomi-

† gregem.

Roma. 13.

44. diſt. Et comeſſationes.

1. Corin. 5.

Ebrioſi in honorem martyrũ

† vetare

natur? Hæc si prima Africa tentaret auferre à cæteris terris, imitatione digna esse deberet. Cùm verò & per Italiæ maximam partem, & in aliis omnibus aut propè omnibus träsmarinis Ecclesiis, partim quia nunquã facta sunt, partim quia vel orta vel inueterata, sanctorum & vere debita †futura cogitantium episcoporum diligentia & animaduersione extincta atq; deleta sint, dubitamus quo modo possumus tãtam morum labem, vel proposito tam lato exemplo emẽdare? & nos quidem illarum partium hominem habemus episcopũ, vnde magnas agimus gratias Deo: quanquam eius modestiæ atq; lenitatis est, eius deniq; prudentiæ & solicitudinis in domino, vt etiam si Afer esset, cito illi de scripturis persuaderetur curandũ, quod licentiosa & male libera consuetudo vulnus inflixit. Sed tanta pestilentia est huius mali, vt sanari prorsus, quantum mihi videtur, nisi concilij autoritate non posit. Aut si ab vna Ecclesia inchoanda est medicina, sicut videtur audaciæ, mutare conari quod Carthaginensis Ecclesia tenet, sic magnæ impudentię est velle seruare quod Carthaginensis Ecclesia correxit. Ad hanc autem rem quis alius episcopus esset optandus, nisi qui ea diaconus execrabatur? Sed quod erat tunc dolendum, nunc auferendum est, nõ aspere, sed sicut scriptum est, in spiritu lenitatis & mansuetudinis. Dant enim mihi fiduciam literæ tuæ indices grauissimæ †charitatis, vt tecum tanquã mecum audeam colloqui. Non ergo aspere, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, magis docẽdo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercẽda est in peccata paucorum. Et si quid minamur cum dolore fiat, de scripturis comminando vindictam futuram, ne nosipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur. Ita prius mouebũtur spiritales vel spiritalibus proximi, quorum autoritate & leuissimis quidem sed instantissimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Sed quoniam istæ in cœmeteriis ebrietates & luxuriosa conuiuia, non solùm honores martyrum à carnali & imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum, mihi videtur facilius illis dissuaderi posse istam fœditatem ac turpitudinem, si & de scripturis prohibeatur, & oblationes pro spiritibus dormientium, quas vere aliquid adiuuare credendum est, super ipsas memorias non sint sumptuosæ, atque omnibus petentibus sine typho & cum alacritate præbeantur

[Margin notes: †de vita; Concilium contra ebrios.; Gala. 6.; † germanissimæ; Consuetudo quo modo tollenda.; d.2.44.di. c. comessationes.; Sacrificia pro mortuis.]

beantur neq; vendantur. Sed ſi quis[pro religione] aliquid pecuniæ offerre voluerit, in præſenti pauperibus erogetur. Ita nec deſerere videbuntur memorias ſuorũ, quod poteſt gignere non leuem cordis dolorem, & id celebrabitur in Eccleſia quod pie honeſtéque celebratur. Hæc interim de comeſſationibus & ebrietatibus dicta ſint. De contentione autem & dolo quid me attinet dicere, quando iſta vitia non in plebe, ſed in noſtro numero grauiora ſunt? Horum autem morborum mater ſuperbia eſt, & humanæ laudis auiditas, quæ etiam hypocriſim ſæpe generat. Huic non reſiſtitur niſi crebris diuinorum librorum teſtimoniis incutiatur timor & charitas Dei, ſi tamen ille qui hoc agit, ſeipſum præbeat patientiæ atq; humilitatis exemplum, minus ſibi aſſumendo quàm offertur, ſed tamen ab eis qui ſe honorant nec totum nec nihil accipiendo, & id quod accipitur laudis aut honoris, non propter ſe qui totus coram Deo eſſe debet & humana contemnere, ſed propter illos accipiatur quibus conſulere non poteſt ſi nimia deiectione vileſcat. Ad hoc enim pertinet quod dictum eſt: Nemo iuuentutem tuam contemnat, cùm hoc ille dixerit, qui alio loco ait: Si hominibus placere vellem, Chriſti ſeruus non eſſem. Magnum eſt de honoribus & laudibus hominum non lætari, ſed omnem pompam inanem præcidere, & ſi quid inde neceſſarium retinetur, id totum ad vtilitatem honorantium ſalutémque conferre. Non enim fruſtra dictum eſt: Deus confringet oſſa hominum placere volentium. Quid enim languidius, quid tam ſine ſtabilitate ac fortitudine, quod oſſa ſignificant, quàm homo quem male loquentium lingua debilitat cùm ſciat falſa eſſe quæ dicuntur? Cuius rei dolor nullo modo animæ viſcera dilaniaret, ſi non amor laudis oſſa eius confringeret. Præſumo de robore animi tui. Itaque iſta quæ tecum confero, mihi dico, dignaris tamen credo mecum conſiderare, quàm ſint grauia, quàm difficilia. Non enim huius hoſtis vires ſentit, niſi qui ei bellum indixerit: quia & ſi cuiquam facile eſt laude carere dum denegatur, difficile eſt ea non delectari cùm offertur: & tamen tanta mentis in Deum debet eſſe ſuſpenſio, vt ſi non merito laudemur, corrigamus eos quos poſſumus: ne arbitrentur aut in nobis eſſe quod non eſt, aut noſtrum eſſe quod Dei eſt, aut ea laudent, quç quamuis non deſint nobis, aut etiam ſuperſint, nequaquam tamen ſunt laudabilia: velut ſunt bona omnia, quæ vel cum pecoribus

Contentio & dolus.

Autoritas.

1. Timo. 4

Gala. 1.

Pſal. 52.

Laudes hominum quo modo accipiēda.

habemus cōmunia vel cum impiis hominibus; Si autem merito laudamur, propter Deum gratulemur eis quibus placet verum bonum: non tamen pro his quia placemus hominibus, sed si coram Deo tales sumus quales nos esse credunt, & non tribuitur nobis sed Deo, cuius dona sunt omnia quæ vere meritóq; laudantur. Hæc mihi ipse canto quotidie, vel potius ille cuius salutaria præcepta sunt, quæcunq; siue in diuinis lectionibus inueniuntur, siue quę intrinsecus animo suggeruntur: & tamen vehementer cum aduersario dimicans, sæpe ab eo vulnera capio, cum delectationem oblatę laudis mihi auferre non possum. Hæc propterea scripsi, vt si tuæ sanctitati iam non sunt necessaria, siue quòd plura huiusmodi ipse cogites atq; vtiliora, siue quòd tuæ sanctitati medicina ista non opus sit, mala tamē mea nota sint tibi, sciásq; vnde pro mea infirmitate Deum rogare digneris, quod vt impensissimè facias, obsecro per humanitatem illius qui præceptum dedit, vt inuicem onera nostra portemus. Multa sunt quæ de vita nostra & conuersatione deflerem, quæ nollē per literas ad te venire, si inter cor meum & cor tuum, vlla essent ministeria præter os meū & aures tuas. Si autem venerabilis nobis omniúmq; nostrum tota synceritate charissimus, cuius in te vere fraternā cùm præsens essem benignitatem studiúmque perspexi, senex Saturnius dignatus fuerit, quando opportunum videbitur ad nos venire, quicquid cum eius sanctitate & speciali affectu colloqui potuerimus, aut nihil aut non multum distabit, ac si cum tua dignatione id ageremus. Quod vt nobiscum ab eo petere atq; impetrare digneris, tantis precibus posco, quantis verba nulla sufficiunt. Absentiam enim meam tantam longe Hipponenses vehementer nimísq; formidant, neq; vllo modo mihi sic volunt credere, vt & ego vobis. Agrum fratribus datum prouisione & liberalitate tua didicimus ante epistolam tuam, per sanctum fratrem & conseruum nostrum Parthenium, à quo multa alia quę audire desiderabamus, audiuimus. Prętabit dominus vt etiam cætera quæ adhuc desideramus impleantur.

Augustinus Paulino, cupiens ab illo plenius explicari quo modo voluntas hominis subditur voluntati diuinæ.

Epistola LXV.

SAnctis & Deo dilectissimis meritò venerabilibus, & multum desiderabilibus fratribus, Paulino & Therasiæ, Augustinus in domino salutem. Charissimus

ſimus frater Celſus cùm reſcripta repeteret, debitum reddere feſtinaui. Sed vere feſtinaui. Cùm enim eum putarē adhuc aliquot dies nobiſcum moraturum, repente comperta occaſione nauigij, mihi pridianam ſuam profectionem iam nocte ſuggeſsit. Quid facerem cum eum tenere non poſſem, & quia ad vos cùm quibus ei melius eſſet properabat, nec ſi poſſem deberem. Proinde pauca ilico hæc arripui dictanda atq; mittenda, prolixioris epiſtolæ me cōfitens debitorem, cùm poſt reditum venerabilium fratrum noſtrorum collegarū Theraſij & Euodij, primum noſtri † ex parte ſatiatus fuero. Vberius enim ad vos † in eorum pectoribus & orationibus nos † eſſe venturos, iamiámq; in Chriſti nomine atque adiutorio ſperamus. Cùm hæc ſcriberemus, etiam per vnanimem filium noſtrū Carthaguſtinenſis Eccleſiæ presbyterū Fortunatianū Romam nauigaturum, aliam epiſtolā paucis ante diebus iam dederā. Nunc ergo quod ſoleo rogo, vt quod ſoletis faciatis. Oretis pro nobis vt videat Deus humilitatem noſtram & laborem noſtrum, & dimittat omnia peccata noſtra. Colloqui autem vobiſcū talia cupio, ſi dignemini literis, qualia colloqui poſſemus ſi corā veſtris ſenſibus adeſſemus. Ecce illam quæſtiunculā quam nuper propoſueram, tanquam ſi præſens præſenti inter dulces loquelas obderem, planè Chriſtiano intellectu & deuotione ſoluiſti, ſed nimis curſim & breuiter: poſſet quippe ibi aliquanto diutius & vberius habitare gratia oris tui, ſi cùm dixiſſes ita te illo quo feliciter vteris loco perſeuerare decreuiſſe, vt ſi quid de te aliud domino placuerit, eius volūtatem præferas tuæ, idipſum aliquanto apertius explicares, quo nam modo voluntatem Dei, quæ noſtræ voluntati præponenda eſt, nouerimus. Vtrum tātum in ea re quam propterea præferre deberemus, quia & inuiti cogeremur. Ibi enim fit quidem quod nolumus. Sed ideo nos cogimur vt velimus, quia ille vult cuius voluntatis nec excellentiam fas eſt recuſare, nec omnipotentiam licet euitare: ſicut Petrum alter cinxit & tulit quò noluerat: veruntamen quò nolet iit, ſed volens mortem ſubiit. Aſperrimū eſt, ibi vbi eſt poteſtas, nō mutare ſententiam, quāuis aliud occurrat in quo potius appareat voluntas Dei ad mutandam ſententiam nos vocantis, non quia noſtra mala erat, ſed in qua rectè permaneretur, niſi ab illo in alteram vocaremur. Neque enim malum fuit Abrahæ nutrire & educare filiū, quoad poſſet quātum in ipſo eſſet vſq; ad finem vitæ ſuæ: ſed repente iuſſus occi-

† veſtri
† nos
† orib⁹ vos

†aliàs, sed quæ mala esset si potioribus.

dere, mutauit vtiq; non prius malam sentētiam, sed quæ mala esset si potioribus †mutata non esset. Hinc quoq; nō dubito nihil aliud videri tibi, sed plerunq; non voce de cælo, nō per prophetam, non per reuelationem, vel somnij, vel excessus mētis, qui dicitur ecstasis, sed rebus ipsis accidentibus, & ad aliud quàm statueramus vocantibus cogimur agnoscere Dei voluntatem aliam [esse] quàm erat nostra. Quod si proficisci statueremus, & aliquid orietur quod cōsulta de officio nostra veritas vetaret deserere, aut decernentibus ibi manere, nūtiaretur aliquid quod eadem veritate consulta nos compelleret proficisci, de hoc tertio genere causarum mutandæ sententiæ, quid tibi videatur peto mecum plenius & enodatius colloquaris. Sæpe nos quippe cōturbat, & difficile est nos aliquid quod magis faciendum erat omittere, dū illud mutare volumus, in quo prius permanere statueramus, non quidem malum, verum iam ideo malum, quia id quod potius agēdum est occurrens deseritur. Quod si nō occurreret, nō solùm sine vituperatione sed etiam cum laude, in illo priore perduraretur, Hic non falli difficile est, hic omnino vox prophetica præualet, Delicta quis intelligit? Hinc oro participem me facias cogitationū tuarum, quid in talibus vel facere soleas vel faciendum esse reperias.

Psal. 18.

Augustinus Maximo medico, recens ad Ecclesiam catholicam conuerso, hortans illum vt studeat & alios eodem adducere, præsertim quum nonnullos in errorem adduxisset autoritate sua, Instruens illum aduersus eos, qui de trium personarum eadem essentia impie disputant. *Epistola* *L X V I.*

Domino eximio meritóque honorabili & religioso fratri Maximo, Alipius & Augustinus in domino salutem. Cum à sancto fratre & coëpiscopo nostro Peregrino de tua tuorúmq; nō corporali sed spiritali salute præcipue quæreremus, de tua quidem lætos, de tuorum verò tristes nos eius responsa fecerunt, quod non sunt Ecclesiæ catholicæ salubri correctione sociati. Et quia id cito futurum sperabamus, adhuc nō esse factum [multum] dolemus, domine eximie meritóq; honorabilis & religiose frater. Proinde charitatē tuam in domini pace salutantes, & præcipimus & rogamus, vt eos quod didicisti docere nō differas, vnum scilicet Deum esse solū cui seruitus illa debetur, quæ latria Græco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege vbi scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies:

Matt. 4.

nies? quem si Deum patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis, ergo latria filio non debetur: quod nefas est dicere. Si autem debetur, quo modo ergo vni tantum debetur Deo, si & patri & filio debetur, nisi quia vnus cui per latriam seruire iussi sumus, ita dicitur solus vt & pater intelligatur & filius, imò verò etiã spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus: Nescitis quia corpora vestra templũ sunt in vobis spiritus sancti, quem habetis à Deo & non estis vestri. Empti enim estis magno pretio, glorificate Deum & portate in corpore vestro. Quem Deum nisi spiritũ sanctum, cuius corpora nostra dixerat esse templũ? Debetur ergo latria spiritui sancto. Nam si templum [ei] fecere, sicut Salomon fecit de lignis & lapidibus iuberemur, vtiq; faciendo templum latriam exhibere con uinceremur, quantomagis latriam debemus cui nõ templum facimus sed sumus? Ac per hoc si patri & filio & spiritui sancto latria debetur & exhibetur à nobis, de qua dictum est: Dominum Deum tuum adorabis & soli illi seruies, proculdubiò dominus Deus noster cui soli per latriam seruire debemus non est pater solus, nec filius solus, nec solus spiritus sanctus, sed ipsa Trinitas vnus Deus solus, pater & filius & spiritus sanctus: non vt pater sit ipse qui filius, vel spiritus sanctus ipse sit aut pater aut filius, cùm sit in illa Trinitate pater filij solius, & filius patris solius, spiritus autem sanctus & patris & filij sit spiritus: sed propter vnam eandémque naturam atque inseparabilem vitã, ipsa Trinitas quantũ ab homine potest fide præcedẽte intelligitur vnus dominus Deus noster, de quo dictum est: Dominũ Deum tuum adorabis & illi soli seruies, & quem prædicat Apostolus. Ait enim: Quoniã ex ipso & in ipso & per ipsum sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum, amen. Non enim sic ex Deo patre vnigenitus filius, quemadmodum ex illo est vniuersa creatura quam ex nihilo creauit. Hunc quippe de sua substantia genuit non ex nihilo fecit: nec eum ex tempore genuit, per quem cuncta tempora condidit. Quoniam sicut flamma splendorem quem gignit tempore non præcedit, ita pater nunquam sine filio fuit. Ipse est quippe Sapientia [Dei patris,] de qua scriptũ est: Splendor est enim lucis æternæ. Luci ergo cuius cãdor est, id est, Deo patri sine dubio coæterna est. Et ideo non sicut in principio fecit Deus cælũ & terram, ita in principio fecit verbũ, sed in principio erat verbum. Spiritus quoque sanctus nõ sicut creatura ex nihilo est factus:

1. Cor. 6.

Rom. 11.

Sapien. 7.

[sed

[sed sic à patre procedit, vt nec à patre nec à filio sit factus:] Hæc Trinitas vnius est eiusdémque naturæ atque substantiæ, non minor in singulis quàm in omnibus, nec maior in omnibus quàm in singulis, sed tanta in solo patre vel in solo filio, quãta in patre simul & filio, & tãta in solo spiritu sancto, quãta simul in patre & filio & spiritu sancto. Neq; enim pater vt haberet filiũ de seipso, minuit seipsum, sed ita genuit de se alterũ se, vt totus maneret in se, & esset in filio tantus quantus & solus. Similiter & spiritus sanctus integer de integro, non præcedit vnde procedit, sed tantus cum illo quantus ex illo, nec minuit eum procedendo nec auget hærendo. Et hæc omnia nec confusè vnũ sunt, nec distinctè† tria sunt, sed cùm sint vnũ tria sunt, & cùm sint tria vnũ sunt. Proinde qui tam multis cordibus fideliũ suorũ donauit vt essent cor vnũ, quanto magis conseruat in seipso vt sint hęc tria, & singula Deus, & simul omnia non tres dij sed vnus Deus? Hic est vnus dominus Deus noster, cui vniuersa pietate seruitur, cui soli latria illa debetur: q cùm in rebus quæ nascuntur in † tempore sua bonitate effecerit, vt suæ substãtiæ prolem quælibet res gignat, id est, homo hominem, nõ alterius naturæ sed eius cuius ipse est, vide quàm impiè dicatur ipse non genuisse id quod ipse est. Hæc enim propinquitatis sunt nomina non naturæ, & ideo ad aliquid vel relatiuè dicuntur, quæ aliquando eadem sunt, aliquando diuersa. Eadẽ scilicet cùm frater refertur ad fratrẽ, amicus ad amicum, vicinus ad vicinũ, cognatus ad cognatũ, & si qua similia, quæ infinitũ est velle omnia percurrere. In his enim quod est iste ad illum, hoc est ille ad istum. Diuersa sunt autem, sicut pater ad filium, filius ad patrem, socer ad generũ, gener ad socerum, dominus ad seruum, seruus ad dominũ. Non est quidẽ hoc iste ad illum, quod ille ad istum, sed ambo tantum homines sunt. Relatio diuersa est nõ natura: quoniã si attẽdas quid sit alter ad alterũ, non est hoc ad illum iste, quod ad istum ille: quia iste pater, ille filius: aut iste socer, ille gener: aut iste dominus, ille seruus. Si autẽ attẽdas quid quisque sit, vel ad seipsum vel in seipso, hoc est ille [quod iste:] quia ille homo est sicut iste. Vnde intelligit prudentia tua non ab eis rationabiliter dici à quorũ errore te dominus liberauit, ideo Dei patris & Dei filij naturam esse diuersam, quia iste pater est, ille filius. Et Deum patrem non genuisse id quod est ipse, quia non genuit patrem filij sui, quod est ad illum ipse. Quis enim non videat ista

Commode accipe, tria vnũ cùm tres sint vnũ.

† distinctè

† ex

Ista vocabula non in seipsis demonstrare naturas, sed alterius ad alterũ significare personas? Tale est etiam illud quod simili loquuntur errore, Ideo filium alterius esse naturæ, diuersæque substantiæ, quia pater Deus non est de altero Deo, filius autem Deus est quidem sed de patre Deo: & hic enim non iudicatur substantia sed origo, id est, non quid sit sed vnde sit quisque vel non sit. Neque enim Abel & Adam ideo non vnius naturæ atque substantiæ fuerunt, quia iste fuit homo de homine illo, ille de nullo. Si ergo vtriusque natura quæratur, homo Abel, homo Adam. Si autem origo, primus homo ex quo Abel, nullus homo ex quo Adam. Item in Deo patre & Deo filio, si vtriusq; natura quæratur, vterq; Deus, nec magis (magnus (alter altero Deus. Si autem origo, pater est Deus de quo filius Deus, de quo autem pater, nullus est Deus: frustra itaque ad hoc respondere conãtes dicũt, sed homo cum passione generat, Deus autem sine passione genuit filium. Hoc enim non solùm ipsos nihil, sed nos adiuuat plurimum. Nam si temporalibus & passibilibus rebus Deus tribuit, vt quod sunt hoc generẽt, quanto magis ipse æternus & impassibilis, nõ aliud quàm est ipse generauit vnus vnicũ, (ideo nostra (inenarrabili admiratione, quoniam sine passione, & tanta secum æqualitate, vt eum nec potestate pręcederet nec ætate. Sed ideo totũ quod habet, quod potest, non tribuit sibi, sed patri, quia non est à seipso, sed à patre. Aequalis est enim patri, sed hoc quoq; accepit à patre: nec sic accepit vnde esset æqualis, quasi prius fuerit inæqualis, sed natus æqualis, sicut semper natus, ita semper æqualis. Nõ itaq; inæqualem genuit, & æqualitatẽ iam nato addidit: sed gignendo eam dedit, quia æqualem non imparem genuit. Ideo in forma Dei æqualẽ esse Deo, non ei rapina fuerat, sed natura: quoniam id nascendo sumpsit, non superbiendo præsumpsit. Proptereà verò patrem dicit esse maiorem, quia seipsum exinaniuit, formam serui accipiens, non amittens Dei, propter quam formam serui, non tantùm patre, vèrumetiam seipso & spiritu sancto minor factus est. Nec tantũ hac excellentissima Trinitate, sed etiam minoratus est paulominus ab angelis, hominibus quoque minor fuit, quando parentibus subditus fuit. Propter hanc itaque formam serui quam veniẽte plenitudine temporis exinanitus accepit, dixit: Pater maior me est. Propter illam formam verò quam nec exinanitus amisit, dixit: Ego & pater vnũ sumus: & homo scilicet factus, & permanens Deus.

1. sen. dist. 16. notandum.

Ioan. 14.

Ioan. 10.

Homo

Homo enim assumptus est à Deo, non in homine consumptus est Deus. Ideo valde rationabiliter & patre minor est homo Christus, & patri æqualis est idē ipse Deus Christus. Cùm igitur huic rectæ atque catholicæ fidei præsentibus nobis cũ magna exultatione populi Dei cõsociatũ te esse gaudeamus, quare adhuc de tuorũ segnitia tristes sumus? obsecramus te per misericordiam Dei, vt ipso adiuuãte auferas istum mœrorem de cordibus nostris. Neque enim credendum est autoritatem tuam ad peruersitatem tuorum plurimum valere potuisse, & ad correctionẽ nihil valere posse. An fortè cõtemnunt te, quia in Ecclesiæ catholicæ participationem hac ætate venisti, cùm te amplius debeant admirari atque venerari, quia vetustissimum errorem senili quadam iuuentute vicisti. Absit vt ipsi resistant tibi vera dicenti, cui consenserant à veritate deuianti. Absit vt nolint tecum recta sentire, cum quo eos delectauit errare: tu tantum ora pro eis & insta eis. Imò verò adhuc eos ad domum Dei tecum, qui in domo tua sunt tecum: vel te non pigeat in domum Dei cum illis venire, qui in domũ tuã soliti fuerant conuenire, præsertim cùm catholica mater aliquos à te petit, aliquos repetit. Petit eos quos apud te inuenit, repetit eos quos per te perdidit. Non excrutietur damnis, sed potius lætetur lucris. Acquirat filios quos non habuit, non plangat quos habuit. Oramus ad Deum vt facias quod hortamur, & speramus de misericordia eius, quod literis sancti fratris & coëpiscopi nostri Peregrini, & rescriptis dilectionis tuæ, citò de hac re gaudio replebitur cor nostrum, & lingua nostra exultatione.

Augustinus Alipio seni, de Gabiniano miraculis conuerso ad Christianismum. Epistola LXVII.

AVgustinus Alipio seni. Frater Paulus hic est incolumis, apportat negotiorum suorum secundas curas, præstabit dominus vt etiam ipsæ vltimæ sint: multũ vos salutat, & narrat gaudia de Gabiniano, quòd ab illa sua causa, misericordia Dei liberatus, non solùm Christianus, sed etiã fidelis sit valde bonus, per Pascha proxime baptizatus, in corde atq; in ore habẽs gratiã quã percepit. Quantũ eũ desiderẽ, quãdo explicabo? Sed nosti vt eũ diligam. Architheater etiã Dioscorus Christianus fidelis est simul gratiã cõsecutus. Audi etiã queadmodũ, neq; enim ceruicula illa vel lingua nisi aliquo prodigio domarentur: filia eius in qua

vnica

vnica acquieſcebat ægrotabat,& vſq; ad totam deſperationem ſalutis temporalis,†eodẽ ipſo patre renuntiante peruenit. Dicitur ergo & conſtat,cùm mihi hoc & ante fratris Pauli reditũ,comes Peregrinus vir laudabilis & bene Chriſtianus, qui cum eis eodẽ tẽpore baptizatus eſt,indicaret:Dicitur ergo ille ſenex tãdẽ cõuerſus ad implorãdã Chriſti miſericordiã, voto ſe obligaſſe Chriſtianũ fore ſi illã ſaluã videret.Factum eſt.At ille quod vouerat, diſsimulabat exoluere, ſed adhuc manus excelſa.Nam repentina cæcitate ſuffunditur,ſtatímq; venit in mentem vnde illud eſſet:exclamauit cõfitens,atq; iterũ vouit, ſe recepto lumine impleturum eſſe quod vouerat.Recepit,impleuit,& adhuc manus excelſa.Symbolũ nõ tenuerat, aut fortaſſe tenere recuſauerat & ſe nõ potuiſſe excuſauerat,Deus viderit.Iam tum poſt feſta omnia receptionis ſuæ†in paralyſim ſoluitur multis ac penè omnibus mẽbris[& etiã lingua.] Tũc ſomno admonitus cõfitetur per ſcripturã, ob hoc ſibi dictum eſſe accidiſſe,quòd ſymbolum nõ reddiderit. Poſt illam confeſsionem redduntur officia omniũ membrorũ niſi linguæ ſolius:ſe tamen didiciſſe ſymbolum,ideóq; memoria iam tenere nihilominus in eadẽ tentatione literis faſſus eſt:ſicque omnis eſt ab eo deleta nugacitas,quæ vt ſcis multũ decolorabat† naturalem quandam eius benignitatem,eúmq; inſultantẽ Chriſtianis faciebat valde ſacrilegum. Quid dicam, niſi domino hymnum canamus & ſuperexaltemus eum in ſecula?

† corporalis,

† Iam tamen poſt confeſſa omnia deceptionis ſuæ

† dedecorabat

Clerici Hippone catholici Ianuario primæ ſedis Epiſcopo, partis Donatianæ. De immanitate Circuncellionum aduerſus catholicos. Stylus eſt Auguſtini, quanquam communi clericorum nomine ſcripta eſt epiſtola.

Epiſtola LXVIII.

IAnuario Clerici catholici regionis Hipponenſiũ. Clerici & Circũcelliones veſtri noui generis & inauditæ crudelitatis pſecutione in nos ſæuiũt. Qui ſi malũ pro malo redderẽt,etiã ſic cõtra legẽ facerent Chriſti: Nunc verò cõſideratis omnibus factis noſtris & veſtris,inuenimur hoc pati quod ſcriptũ eſt:Retribuebãt mihi mala pro bonis. Et in alio Pſalmo:Cum iis qui oderunt pacem eram pacificus,cùm loquebar illis debellabãt me gratis.Nam cùm ſis in tam grandi cõſtitutus ætate, arbitramur te optime noſſe,quod pars Donati quę primò apud Carthaginẽ pars Maiorini dicebatur, vltro accuſauit Cæcilianum tũc Epiſcopum

Pſal. 34.
Pſal. 119.

Eccl

Ecclesiæ Carthaginensis, apud imperatorem illum antiquum Constantinum. Sed ne forte aut oblita hoc sit grauitas tua, aut te nosse dissimules, aut etiam, quod non putamus, forsitan nescias, exemplū relationis tunc Anulini Procōsulis, quem pars Maiorini tunc interpellauit, vt ea crimina quæ obiiciebat Cæciliano ad memoratum imperatorē ab eodem Proconsule mitterentur, his nostris literis inseruimus. Anulinus nunc Procōsul Africæ. Scripta cælestia maiestatis vestræ, accepta atque adornata, Cæciliano & iis qui sub eodem agunt quique clerici appellātur, deuotio [mea apud acta] paruitatis meæ insinuare curauit, eosdemq; hortata est, vt vnitate consensu omniū facta, cùm omni omnino munere indulgentia maiestatis vestrę liberati esse videantur, catholica custodita sanctitati legis debita reuerentia ac diuinis rebus inseruiant. Verùm post paucos dies extiterunt quidā adunata secum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendum putarent, quíq; fasciculum in aluta signatum [& libellum sine signo] obtulerunt dicationi nostræ, atq; impendio postularunt, vt ad sacrū & venerabilem comitatum numinis vestri dirigerem, quæ manēte Cæciliano in statu suo, subiectis eorundem actis, quo cuncta maiestas vestra possit dignoscere, paruitas mea dirigere curauit. Transmissi libelli duo, vnus in aluta subscriptus ita, Libellus Ecclesiæ catholicæ criminum Cæciliani traditus à parte Maiorini. Item alius sine sigillo cohærens eidem alutæ, datus die XVII. Kal. Maias Carthagine, domino nostro Constantino Augusto tertius.*†Post hanc relationem ad se missam iussit imperator venire partes ad episcopale iudiciū in vrbe Roma faciendum, vbi quemadmodum causa dicta atque finita sit, & Cæcilianus innocens iudicatus sit, indicant gesta Ecclesiastica. Iam vtique post pacificum moderamen Episcopalis iudicij, omnis cōtentionis & animositatis pertinacia debebat extingui. Sed rursus maiores vestri ad Imperatorem redierunt, & non rectè iudicatam neque omnē causam auditam esse conquesti sunt. Vnde ille alterum Episcopale iudicium dedit habendum in Arelatensi Galliæ ciuitate, vbi multi vestri, vana diabolica dissensione damnata, cùm Cæciliano in concordiam redierunt. Alij verò pertinacissimi & litigiosissimi ad eundē Imperatorē appellauerunt, posteà & ipse coactus Episcopalē causam inter partes cognitā terminauit, & primus cōtra vestram partē legem constituit, vt loca congregationum vestrarum fisco vendicarent

Exēplum epistolæ.

Hactenus videtur exemplum epistolæ.

Suspicor fuisse scriptum, tertium cōst. vt sub notarint annum.

† III.

rentur, quarum omnium rerum documenta, si vellemus inserere, nimium longas literas faceremus. Illud tamen nullo modo prætermittendum est, quo modo Felicis Aptungẽsis, quem fontem [omnium] malorum in concilio Carthaginensi, ab Secundo Tigisiano primate patres vestri fuisse dixerunt, vrgentibus apud imperatorẽ vestris, publico iudicio causa discussa atque finita sit. Nam memoratus imperator, in hac ipsa causa vestros apud se accusatores & assiduos interpellatores, literis fuisse testatur, quarum exemplum infra scripsimus. Imperatores Cæsares Flauij, Constantinus Maximus, & Valerius Licinianus Licinius, ad Probianum Proconsulem Africæ. Helianus prædecessor tuus, meritò dum vir perfectissimus, verus vicarius præfectorum tunc per Africam vestram, † incommoda valetudine teneretur, eiusdem partibus functus inter cętera etiam id negocium vel inuidiam, quæ de Cæciliano episcopo Ecclesiæ catholicæ videtur esse commota, ad examen suum atque iussionem credidit esse reuocandam. Etenim cum iam Superium centurionem & Cæcilianum magistratum Aptunginorum & Saturninum Excuratorem & Calibium iuniorem eiusdem ciuitatis curatorem, atque solum seruum publicum suprascriptæ ciuitatis, præsentes esse fecisset, audientiam præbuit competentem, adeò vt cùm Cæciliano fuisset obiectum, quod à Felice eidem episcopatus videretur esse delatus, cui [cum] diuinarum scripturarum proditio atque exustio videretur obiecta, innocentem de eo Felicem fuisse constiterit. Denique cum Maximus Vigentiũ decurionem Ziquensium ciuitatis, epistolam Cæliciani ex diuino iure † falsasse cõtenderet, eundẽ ipsum Vigentiũ suspensum actis quæ suberãt peruidimus, & ideo minime certũ † quod se decurionẽ Ziquensium [ciuitatis esse] asseuerauerit. Vnde volumus vt eundem ipsum Vigẽtium sub idonea prosecutione ad comitatũ meum Constantini Augusti mittas, vt illis qui in præsentiarũ agunt, atq; diurnis diebus interpellare non desinunt, audientibus & coram assistentibus apparere & intimari possit, frustra eos Cæciliano episcopo inuidiam comparare, atq; aduersus eum violenter insurgere voluisse. Ita enim fiet vt omissis sicut oportet eiusmodi contentionibus, populus sine dissensione aliqua religioni propriæ cum debita veneratione deseruiat. Hæc cum videas ita se habere, quid est quod nobis de imperatorum iussionibus, quæ contra vos constituũtur inuidiam concitatis,

Exemplũ epistolæ.

† *nostrã.*

† *duci viris.*

† *tortum.*

Hactenus epistola.

cum hoc totum vos potius antea feceritis? Si nihil debent in his causis imperatores iubere, si ad imperatores Christianos hæc cura pertinere non debet, quis vrgebat maiores vestros causam Cæciliani ad imperatorem per Proconsulem mittere, & episcopum, contra quem absentem iam sentētiam quoquo modo dixeratis, iterum apud imperatorem accusare, quo innocente pronunciato, ordinatori eius Felici alias apud eundē imperatorē calumnias machinari? & nunc quid aliud quàm ipsius maioris Constantini iudicium contra vestram partem viuit, †quod maiores vestri elegerunt, quod assiduis interpellationibus extorserunt, quod episcopali iudicio prætulerunt. Si displicent imperialia iudicia, qui primitus imperatores ad ea vobis excitanda coëgerunt? Sic enim modo contra catholicam clamatis in iis quæ contra vos ab imperatoribus decernuntur, quemadmodum si vellent aduersus Daniëlem clamare, qui liberato illo, eisdem leonibus consumendi missi sunt, à quibus eum ipsi primitus consumi voluerunt. Scriptum est enim: Nihil interest inter minas regis & irā leonis. Daniëlem calumniosi inimici in lacum leonum mitti coëgerūt: vicit innocentia eius illorum maliciam, illæsus inde leuatus est, ipsi illuc missi perierunt. Similiter maiores vestri Cæcilianum & eius societatem, regiæ iræ consumendam obiecerunt, cuius innocentia liberata, ab eisdem regibus eadē vos patimini, quę illos vestri pati voluerunt: quoniā scriptum est. Qui parat proximo foueā, ipse incidet in eā. De nobis ergo quod queramini non habetis, & tamen Ecclesię catholicæ māsuetudo, etiam ab his imperatorū iussionib' omnino cōquieuerat, nisi vestri clerici & Circumcelliones, per suas immanissimas improbitates furiosasq; violētias quietē nostrā perturbantes atq; vastantes, hæc in vos recoli & moneri coëgissent. Nam priusquam recentiores leges istæ, de quibus modo querimini, venissent in Africam, insidias in itineribus nostris episcopis tetēderūt, clericos nostros plagis immanissimis quassauerūt, laicis quoq; & plagas grauissimas inflixerunt, & intulerunt eorum ædificiis incendia. Presbyterum etiam quendam, quia propria libera voluntate vnitatem nostræ communionis elegit, de domo sua raptum, & pro arbitrio immaniter cæsum, in gurgite etiam cœnoso volutatum, burda vestitum, cùm quibusdam dolendum, quibusdam ridendum in pompa sui facinoris ostentassent, abductum inde quò voluerunt, vix post dies duodecim dimiserunt,

† contra vos viuit.

Prou. 19.

Eccle. 27.

Burda, al. Buda.

runt,

runt. Vnde conuentus municipalibus geſtis à noſtro epiſcopo Proculianus, cum ab inquirenda cauſa diſsimulaſſet, & iterum continuo conuentus eſſet, nihil ſe dicturum amplius geſtis expreſsit. Et hodie illi qui hoc fecerunt, presbyteri veſtri ſunt, adhuc nos inſuper territantes, & ſicut potuerunt perſequentes. Nec tamen de his iniuriis & perſecutionibus, quas Eccleſia catholica in regione noſtra tunc pertulit, imperatoribus conqueſtus eſt epiſcopus noſter. Sed facto concilio placuit vt pacificè conueniremini, quo, ſi fieri poſſet, haberetis inter nos collationem, & errore ſublato, fraterna charitas pacis vinculo lætaretur: Et in ipſa conuentione quid Proculianus primo reſponderit quod concilium facturi eſſetis, & aliàs & illic viſuri quid reſpondere deberetis. Deinde quid poſtea cum propter ſuam promiſsionem denuo conuentus eſſet, actis expreſſerit, recuſans pacificam collationem, ipſa geſta inſtruant grauitatem tuam. Deinde cum veſtrorum clericorum & circuncellionum notiſsima omnibus non ceſſaret immanitas, dicta cauſa eſt, cum Criſpinus iudicatus hæreticus, nec pœna decem librarum auri quæ in hæreticos ab imperatoribus fuerat cõſtituta per manſuetudinem catholicam feriri permiſſus eſt, & tamen ad imperatores appellandum putauit. Cuius appellationi quod ita reſpõſum eſt, nónne veſtrorum præcedens improbitas, & eadem ipſius appellatio extorſit vt fieret: nec tamen etiam poſt ipſum reſcriptum, intercedentibus apud imperatorem noſtris epiſcopis, eadẽ auri condemnatione multatus eſt. Ex cõcilio autem noſtri epiſcopi legatos ad comitatum miſerũt, qui impetrarent, vt non omnes epiſcopi & clerici partis veſtrę ad eandẽ condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos conſtituta eſt tenerentur, ſed ij ſoli in quorum locis aliquas à veſtris violentias Eccleſia catholica pateretur. Sed cum legati Romam venerunt, iam cicatrices epiſcopi catholici Vagitani horrẽdæ ac recentiſsimę imperatorem cõmouerant, vt leges tales mitterẽtur, quales & miſſę ſunt. Quibus in Africã venientibus, cũ vtique non ad malum ſed ad bonũ cœpiſſetis vrgeri, quid facere debebatis niſi & vos mittere ad epiſcopos noſtros, vt quo modo vos ipſi cõuenerant, ſic cõueniręntur à vobis, & potius collatione veritas appareret? Non ſolum autem non feciſtis, ſed peiora mala nobis veſtri nunc faciunt, non tantum nos fuſtibus quaſſant ferróque concidunt, verumetiam in oculos exting-

Pœna pecuniaria in hæreticos.

guendos, calcem misto aceto incredibili excogitatione sceleris mittunt. Domus insuper nostras compilantes, arma sibi ingentia & terribilia fabricarunt, quibus armati per diuersa discurrunt cōminantes atq; anhelantes cædes, rapinas, incendia, cæcitates. Quibus rebus compulsi sumus tibi primitus conqueri [vt] consideret grauitas tua quàm multi vestrū, imò vos omnes qui vos pati dicitis persecutionem, sub ipsis quasi terribilibus imperatorum catholicorum legibus, in possessionibus vestris & alienis securi sedeatis, & nos à vestris tam inaudita mala patiamur. Vos dicitis pati persecutionem, & nos ab armatis vestris fustibus & ferro cōcidimur. Vos dicitis pati persecutionē, & nostræ domus ab armatis vestris compilando vastantur. Vos dicitis pati persecutionē, & nostri oculi ab armatis vestris calce & aceto extinguuntur. Insuper etiā si quas mortes sibi vltro ingerunt, nobis volunt esse inuidiosas, vobis gloriosas. Quod nobis faciunt, sibi non imputant, & quod sibi faciunt, nobis imputant. Viuunt vt latrones, moriuntur vt Circuncelliones, honorantur vt martyres: & tamen nec latrones aliquando audiuimus eos quos deprædati sunt excæcasse. Occisos auferunt luci, viuis auferunt lucem. Nos interim si quando vestros tenemus, cū magna dilectione seruamus illæsos, loquimur illis, & legimus omnia quibus error ipse cōuincitur, qui fratres à fratribus separat, facimus quod dominus per Esaiam prophetam præcepit dicens: Audite qui pauetis verbum domini, dicite fratres nostri estis iis qui vos oderunt, & qui vos execrantur, vt nomē domini honorificetur & appareat illis in iocunditate, ipsi autē erubescant. Ac sic aliquos eorum considerantes euidentiam veritatis & pulchritudinem pacis, non baptismo quem iam sicut regalem characterem tanquam desertores acceperant, sed fidei quæ illis defuit & spiritus sancti charitati & Christi corpori sociamus. Scriptū est enim; Fide mundans corda eorum. Itémq; scriptum est: Charitas cooperit multitudinem peccatorum. Si autem vel nimia duricia, vel pudore non ferentes eorum insultationē, cum quibus contra nos tam multa falsa iactabant, & tam multa mala excogitabant, vel magis timore, ne qualia nobis antea faciebāt, talia nobiscum iam patiantur, vnitati Christi consentire noluerūt, sicut illesi retenti sunt, sic à nobis dimittuntur illæsi: hoc quantum possumus monemus etiā laicos nostros vt eos illæsos teneant, & nobis corripiēdos instruendósq; perducānt. Sed aliqui

Mira crudelitas circũcellionũ

Act. 15.

1. Petr. 4.

nos au

nos audiunt, & ſi poſſunt faciunt. Alij cum illis quemadmodum cum latronibus agunt, quia eos re vera tales patiuntur. Aliqui ictus eorum ſuis corporibus imminentes feriendo repellunt, ne ab eis ante feriantur. Aliqui apprehenſos iudicibus offerunt, nec nobis intercedentibus eis parcunt, dum ab eis pati mala immania pertimeſcunt. In quibus omnibus illi non deponunt facta latronum, & honorem ſibi exigũt martyrum. Hoc eſt ergo deſideriũ noſtrum, quod tuæ grauitati per has literas & per fratres quos miſimus allegamus. Primũ ſi fieri poteſt vt cũ epiſcopis noſtris pacificè conferatis, vt in quibus fuerit inuentus, non homines ſed error ipſe tollatur, vt homines non puniantur ſed corrigantur, vt vos modo cõueniatis, quia eorum conuentionẽ anteà cõtempſiſtis. Quantò melius enim hoc inter vos facitis, vt quod egeritis conſcriptum & ſubſcriptum imperatori mittatis, quàm vt hæc apud terrenas poteſtates fiant, quæ non poſſunt niſi iam datis contra vos legibus ſæuire? Veſtri enim collegæ qui nauigauerant apud præfectos dixerunt ſe audiri veniſſe. Et nominauerunt ſanctum patrẽ noſtrum catholicum epiſcopũ Valentinum, qui tunc in comitatu erat, dicentes cum illo ſe velle audiri: quod eis non poterat iudex concedere, qui iam ſecundum leges quæ contra vos conſtitutæ ſunt iudicabat: nec ille epiſcopus ita venerat, aut aliquod tale mandatum à ſuis epiſcopis acceperat. Quanto ergo melius ipſe imperator, qui non eſt eiſdem legibus ſubditus, & qui habet in poteſtate alias leges ferre, cum ei collatio veſtra fuerit recitata, de tota ipſa cauſa poterit iudicare, quanuis iam olim dicta fuerit terminata. Sed ideo nos † conferre voluimus, [non vt cauſa iterum finiatur, ſed] vt eis qui neſciũt iam finita mõſtretur. Quod ſi hoc facere veſtri epiſcopi voluerint: quid inde perditis, & non potius acquiritis, quia voluntas veſtra innoteſcit, ne diffidentia meritò reprehendatur? An fortè putatis non licere fieri, cũ non vos lateat, quod dominus Chriſtus etiam cum diabolo de lege locutus eſt? Quod cum Paulo [Apoſtolo] non ſolùm Iudæi, ſed etiam de hæreſi Stoicorum & Epicureorum philoſophi gentium contulerunt? An fortè iſtæ leges imperatoris, vos non permittunt noſtros epiſcopos conuenire? Ecce interim epiſcopos noſtros qui ſunt in regione Hipponenſi, vbi à veſtris tanta mala patimur, conuenite. Quanto enim licentius & liberius ad nos, per veſtros veſtra ſcripta quàm eorum arma perueniunt? Poſtre-

Venit audiri vt audiatur.

Imperator ſupra leges, ſed nõ extra.

† *vos.*

mo per istos ipsos fratres nostros quos ad vos misimus talia rescribite. Si autem & hoc nō vultis, saltem cum vestris à quibus talia patimur nos audite. Ostendite nobis veritatē pro qua vos pati dicitis persecutionem, cùm patiamur nos vestrorum tantam crudelitatem. Si enim nos esse in errore conuinceritis, forte conceditis nobis vt nō rebaptizemur à vobis, iustum existimantes, vt nobis hoc præsteris, qui baptizati sumus ab eis quos nullo iudicio damnastis, quod præstitistis eis, quos Felicianus Musticanus, & Prætextatus Assuritanus per tā longum tempus baptizauerant, quādo eos per iudicium iussa de Basilicis pellere conabamini quia Maximiano cōmunicabant, cum quo à vobis in cōcilio Bagaitano expresse nominatimq; damnati sunt. Quæ omnia gestis iudicialibus & municipalibus demonstramus, vbi & ipsum concilium vestrum allegastis, dum vultis iudicibus ostēdere, quod schismaticos vestros de Basilicis pelleretis. Et tamē qui ab ipso semine Abrahæ, in quo omnes gentes benedicuntur schisma fecistis, de Basilicis pelli non vultis, non per iudices sicut schismaticis vestris vos fecistis, sed per ipsos reges terræ qui completa prophetia Christum adorant, apud quos Cæcilianum accusantes victi recessistis. Si autem nec audire nec docere nos vultis, venite aut mittite nobiscum in regionem Hipponensium, qui videant armatum exercitum vestrum, quamuis nullus miles numero armorum suorum calcem & acetum addidit ad oculos Barbarorum. Si neq; hoc vultis, saltē scribite ad illos, vt iam ista non faciant, vt iam se à cædibus nostris, à rapinis, ab excæcatione compescant. Nolumus dicere, damnate illos: Vos enim videritis quo modo vos non inquinent, quos modo ostendimus in vestra communione latrones, & nos inquinent quos nunquam potuistis ostendere traditores. Ex his omnibus eligite quod volueritis. Si autem querelas nostras contempseritis, nos minime pœnitebit ordine pacifico agere voluisse. Aderit dominus Ecclesiæ suæ, vt vos potius humilitatem nostram contempsisse pœniteat.

Augustinus Restituto, Quatenus mali tolerandi in Ecclesia.
Epistola L X I X.

DOmino desiderantissimo & honorifica synceritate charissimo fratri & diacono Restituto, Augustinus in domino salutem. Aestus indicantes piam flammam cordis tui, indicauit mihi fidelissimus vt sis particeps eorum frater Deogratias. Lege itaque Tychonium, quem

quem bene noſti, non quidem omnia probaturus:nam quæ in illo cauenda ſint,bene noſti. Hanc tamẽ quæſtionem quo modo in Eccleſia Dei ſi qua forte peruerſa vel etiam ſcelerata corrigere atq; extinguere non valemus,ſaluo vnitatis vinculo toleráda ſint,ſtrenue videtur mihi tractauiſſe atq; ſoluiſſe:quanquam in eius literis tantummodo intẽtione correcta, ad ipſos diuinarum ſcripturarum fontes recurrere nos oportet, vt ibi videamus quàm plurima † de hac re teſtimonia ſententiarum, † *pauca* vel exempla geſtorum [poſuit,] & quoniam nemo poſsit omnia ponere, niſi qui penè omnes ſanctorum librorum paginas in ſua ſcripta transferre voluerit. Ita propè nulla eſt, quæ nos non admoneat intus in ipſa ſocietate ſacramentorum, quibus imbuimur ad vitam æternam,cùm iis qui oderunt pacem eſſe debere pacificos,donec imgemiſcendo noſtra longinqua peregrinatio tranſeat,atq; † in virtute Hieruſalem matris æternæ † *vt qua* ſecuriſsima pace perfruamur, & in turribus eius abundantia verorum fratrum, quorum nũc inter multos falſos gemimus paucitatem. Quæ eſt autẽ virtus illius ciuitatis, niſi Deus eius Deus noſter?Vides igitur in quo ſolo fiat pax,& ſingulis hominibus qui ſecum ſine illo bellũ gerunt,& in nullo † extrinſecus † *illa* oborto ſcandalo,[&]omnibus ſimul,qui quanquam in hac ſe vita diligant & amicitiæ fidæ nexibus teneantur, tamen nec præſentia corporis nec confeſsione animi ſumme perfectéque copulantur.Confortetur cor tuum in domino, memor noſtri.

Auguſtinus Bonifacio Comiti, qui concepto prius voto monachiſmi, pòſt ex ipſius conſilio ſuſcepit comitis poteſtatem, ac duxit vxorem, præter ipſius conſilium, multiſq; bellis fæliciter geſtis,in multis peccauit. Hunc literis ſecretis hortatur ad vetus propoſitum, ſi per vxorem liceat, ſi non liceat,poteſtate mundana vtatur in bonum non malum.

Epiſtola LXX.

DOmino filio in præſentem & in æternam ſalutem Dei miſericordia protegendo & regendo Bonifacio,Auguſtinus. Fideliorem hominem & qui faciliores haberet acceſſus ad aures tuas ferens literas meas nunquam potui reperire, quàm nunc obtulit dominum ſeruum & miniſtrum Chriſti, diaconũ Paulum, ambobus nobis chariſsimum:vt aliquid tibi loquerer, non pro potẽtia tua & honore quem geris in iſto ſeculo maligno, nec pro incolumitate carnis tuæ corruptibilis atque mortalis, quia & ipſa

transitoria est, & quandiu sit semper incertum est, sed pro illa salute quam nobis promisit Christus: qui propterea hic exhonoratus atque crucifixus est, vt doceret nos bona huius seculi magis contemnere quàm diligere, & hoc amare & sperare ab illo, quod in sua resurrectione monstrauit. Resurrexit enim à mortuis, iam nec moriturus, & mors ei vltra nõ dominabitur. Scio non deesse homines, qui te secundum vitam mundi huius diligunt, & secundum ipsam tibi dant consilia, aliquãdo vtilia aliquando inutilia, quia homines sunt, & sicut possunt ad præsens sapiunt, nescientes quid cõtingat sequenti die. Secundum autem Deum ne pereat anima tua, non facilè tibi quisquã consulit, non quia desint qui hoc faciant, sed quia difficile est inuenire quando tecum ista possint loqui. Nam & ego semper desideraui, & nunquã inueni locum vel tempus, vt agerem tecum, quod me agere oportebat cum homine quem multum diligo in Christo. Scis autem qualem me apud Hipponẽ videris, quãdo ad me venire dignatus es, quia vix loquebar imbecillitate corporis fatigatus. Nunc ergo fili audi me, saltem per literas tibi sermocinantem, quas in periculis tuis nunquam tibi mittere potui, periculum cogitans perlatoris, & cauens ne ad eos ad quos nollẽ, mea epistola perueniret. Vnde peto vt ignoscas si me putas plus timuisse quàm debui, tamen dixi quod timui. Audi ergo me, imò dominum [Deum] nostrũ per ministerium infirmitatis meæ: Recole qualis fueris adhuc in corpore constituta religiosæ memoriæ priore coniuge tua, & recenti eius obitu, quo modo tibi vanitas seculi huius horruerit, & quo modo cõcupieris seruitutem Dei. Nos nouimus, nos testes sumus quid nobiscum apud Tubunas de animo & voluntate tua fuerimus collocuti. Soli tecũ eramus ego & frater Alipius. Non enim existimo tantum voluisse terrenas curas quibus impletus es, vt hoc de memoria tua penitus delere potuerint. Nẽpe omnes actus publicos quibus occupatus eras, relinquere cupiebas, & te in otium sanctum cõferre, atq; in ea vita viuere in qua serui Dei monachi viuunt. Vt autem non faceres, quid te reuocauit, nisi quia considerasti ostendentibus nobis quantum prodesset Christi ecclesiis quod agebas, si ea sola intẽtione ageres, vt defensæ ab infestinationibus Barbarorum, quietam & tranquillam vitam agerent, sicut dicit Apostolus: In omni pietate & castitate. Tu autem ex hoc mundo nihil quæreres, nisi ea quæ necessaria essent huic vitæ sustentandæ tuæ ac tuorum, accin

ἠτιμάσθη. Roma. 6. 17. q. 2. nos nouimus. Monachi 1. Timo. 2.

accinctus baltheo castissimæ continẽtiæ, & inter arma corporalia spiritalibus armis tutius fortiúsq; munitus. Cùm ergo te esse in hoc proposito gauderemus, nauigasti, vxorémq; duxisti: sed nauigasse obedientiæ fuit, quam secundum Apostolum debebas sublimioribus potestatibus: vxorem autem nõ duxisses, nisi susceptam deserens continentiam concupiscentia victus esses: quod ego cùm comperissem, fateor miratus obstupui: dolorem autem meum ex aliqua parte consolabatur, quod audiui te illam ducere noluisse, nisi prius catholica fuisset facta: & tamen hæresis eorum qui verum filium Dei negant, tantũ præualuit in domo tua, vt ab ipsis filia tua baptizaretur. Iam verò si ad nos non falsa perlata sunt, quæ vtinam falsa sint, quod ab ipsis hæreticis etiã ancillæ à Deo datæ † rebaptizatæ sint, quantis tantum malum plangendum est fontibus lacrymarum? ipsam quoq; vxorem non tibi suffecisse, sed cõcubinarum nescio quarum cõmistione pollutum loquuntur homines, & forsitan mentiuntur. Ista omnibus patẽt, tot & tanta mala, quæ te posteaquam coniugatus es cõsequuta sunt. Quid ergo dicam? Christianus es, cor habes, Deum times, tu ipse considera quæ volo † dicere, & inuenies de quantis malis debeas agere pœnitentiam, propter quam tibi credo dominũ parcere, & à periculis omnibus liberare, vt agas eam sicut agenda est. Sed si illud audias quod scriptum est: Ne tardes conuerti ad dominũ, neq; differas de die in diem: Iustam quidem dicis habere te causam cuius iudex ego non sum: [quoniam partes ambas audire non possum.] Sed qualiscũq; sit tua causa de qua modo quærere vel disputare nõ opus est, nunquid coram Deo potes negare, quod in istam necessitatem nõ peruenisses, nisi bona seculi huius dilexisses, quæ tanquam seruus Dei, quem te ante noueramus, contemnere omnino, & pro nihilo habere debuisti: & oblata quidem sumere vt eis vteretis ad pietatem, non autem negata vel delegata sic quærere, vt propter illa in istam necessitatem perducereris: vbi cùm amantur vana, † perpetrãtur mala, pauca quidem à te, sed multa propter te: & cùm timentur quæ ad exiguum tempus nocent, si tamen nocent, cõmittuntur ea quę verè in æternum noceãt? De quibus vt vnum aliquid dicã, quis non videat, quod multi homines tibi cohæreant ad tuendam tuam potentiam vel salutẽ, qui etiam si tibi omnes fideles sint, nec aliquorũ vllæ timeantur insidiæ, nempe tamen ad ea bona quæ ipsi quoq; non secundum Deum, sed secundum seculũ di-

Arriana hæresis.

† *ancillæ Deo dicatæ*

† *nolo*

Eccle. 5.

† *bona,*

ligunt, per te cupiunt peruenire: ac per hoc qui refrænare & compescere debuisti cupiditates tuas, explere cogeris alienas. Quod vt fiat, necesse est multa quæ Deo displicent fiant, nec sic tamen explentur tales cupiditates, Nam facilius resecantur, [in eis qui Deum diligunt] quàm in eis qui mundum diligunt aliquando satiantur. Propter quod dicit diuina scriptura: Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, dilectio patris nõ est in eo, quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum & ambitio seculi, quæ non est à patre, sed ex mundo est. Et mundus transit & concupiscentia eius. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternũ, [sicut & Deus manet in æternum]. Quando ergo poteris tot hominum armatorum quorum fouẽda est cupiditas, timetur atrocitas. Quando, inquam, poteris eorum concupiscentiam qui diligunt mũdum, non dico satiare, quod fieri nullo modo potest, sed aliqua ex parte pascere, ne vniuersa plebs pereat, nisi tu facias quæ Deus prohibet, & faciẽtibus comminatur? Propter quod vides tam multa contrita, † vt iam vile aliquid quod rapiatur, vix inueniatur. Quid autem dicã de vastatione Africæ, quam faciũt Afri Barbari resistẽte nullo, dum tu talis tuis necessitatibus occuparis, nec aliquid ordinas vnde ista calamitas auertatur? Quis autẽ crederet, quis timeret, Bonifacio domesticorum & Africæ comite in Africa cõstituto cum tam magno exercitu & potestate, qui tribunus cum paucis fœderatis omnes ipsas gentes expugnando & terrendo pacauerat, nunc tantum fuisse Barbaros ausuros, tantũ progressuros, tãta vestaturos, [tanta rapturos,] tãta loca quæ plena populis fuerant, deserta facturos? Qui non dicebant quandocũq; tu comitiuã sumeres potestatem, Afros Barbaros, non solùm domitos, sed etiã tributarios futuros Romanæ reipublicæ? Et nunc quàm in contrariũ versa sit spes hominum vides, nec diutius hinc tecum loquẽdum est, quia plus ea tu potes cogitare quàm nos dicere. Sed fortè ad ista respondes, illis hoc esse potius imputandũ qui te læserunt, qui tuis officiosis virtutibus non paria, sed contraria reddiderunt. Quas causas ego audire & iudicare nõ possum: tuam causam potius aspice & inspice, quã non cum hominibus quibuslibet sed cum Deo habere te cognoscis, quia in Christo fideliter viuis, ipsum debes timere ne offendas. Nã causas ego superiores potius attẽdo, quia vt Africa tãta mala patiatur, suis debent homines imputare

1. Ioan. 2.

† cõtraria

imputare peccatis. Veruntamen nolim te ad eorum numerum pertinere, ꝑ quos malos & iniquos Deus flagellat pœnis temporalibus, quos voluerit. Ipſis nanq; iniquis ſi correcti nõ fuerint, ſeruat æterna ſupplicia, q eorũ malicia iuſtè vtitur, vt aliis mala ingerat tẽporalia, Tu Deũ attẽde, Ieſum Chriſtũ cõſidera, qui tanta bona præſtitit, & tanta mala pertulit. Quicunque ad eius regnũ cupiũt pertinere, & cum illo ac ſub illo ſemper beatè viuere, diligũt etiã inimicos ſuos, benefaciũt illis q eos oderũt, & orant pro eis à quibus perſequutionẽ patiũtur. Et ſi quando adhibẽt pro diſciplina moleſtã † ſeueritatẽ, non tamen amittunt ſyncериſsimã charitatẽ. Si ergo tibi bona ſunt præſtita, quãuis terrena, tranſitoria ab imperio Romano, quia & ipſum terrenum eſt non cæleſte, nec potèſt præſtare niſi quod habet in poteſtate. Si ergo bona in te collata ſunt, noli reddere mala pro bonis. Si autẽ mala tibi irrogata ſunt, noli reddere mala pro malis. Quid iſtorũ duorũ ſit, nec diſcutere volo, nec valeo iudicare, ego Chriſtiano loquor. Noli reddere vel mala pro bonis, vel mala pro malis. Dicis mihi fortaſſe, in tanta neceſsitate quid [vis vt] faciã? Si conſiliũ à me ſecundũ hoc ſeculum quæris, quo modo iſta ſalus tua tranſitoria [tuta] ſit, & potentia atq; opulẽtia, vel iſta ſeruetur quam nunc habes, vel etiã maior addatur: quid tibi reſpondeã neſcio. Incerta quippe iſta, certũ conſiliũ habere nõ poſſunt. Si autẽ ſecundũ Deũ me conſulis, ne anima tua pereat, & times verba veritatis dicẽtis: Quid prodeſt homini ſi totũ mundũ lucretur, animæ autẽ ſuæ detrimentum † patiatur, habeo planè quod dicã. Eſt apud me conſiliũ quod à me audias. Quid autem opus eſt vt aliud dicam quàm illud quod ſuprà dixi: Noli diligere mundum, nec ea quæ in mundo ſunt. Si quis autem dilexit mundum, non eſt charitas patris in illo: Quoniam omnia quæ in mundo ſunt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorũ, & ambitio ſeculi, quæ nõ eſt à patre, ſed ex mundo eſt. Et mũdus trãſit & concupiſcentia eius. Qui autem fecerit voluntatẽ Dei, manet in æternum, ſicut & Deus manet in æternum. Ecce conſilium arripe, & age. Hic appareat ſi vir fortis es, vince cupiditates quibus iſte diligitur mũdus, age pœnitẽtiã de præteritis malis, quando ab eis cupiditatibus victus per deſideria bona trahebaris. Hoc conſilium ſi acceperis, ſi tenueris, atque ſeruaueris, & ad bona illa certa peruenies, & cum ſalute animæ tuæ inter iſta incerta verſaberis. Sed fortè iterum quæris à me, quo

Matt. 5.

† *modeſtã*

1. Theſſ. 5.

Lucæ 9.

† *damnũ*

quomodo ista facias tantis mūdi huius necessitatibus implicatus. Ora fortiter & dic Deo quod habes in Psalmo: De necessitatibus meis erue me. Tunc enim finiuntur istæ necessitates, quando vincūtur illæ cupiditates. Qui exaudiuit te, & nos pro te, vt liberareris de tot tātisq; periculis visibiliū corporaliúmque bellorū, vbi sola ista vita quādoq; finienda periclitaretur, anima verò nō perit, si nō malignis cupiditatibus captiua teneatur, ipse te exaudiet vt interiores & inuisibiles hostes, id est, ipsas cupiditates inuisibiliter & spiritaliter vincas, & sic vtaris hoc mundo tanquam non vtens, vt ex bonis eius bona facias, nō malus fias, quia & ipsa bona sunt, nec dātur hominibus nisi ab illo qui habet omniū cælestiū & terrestriū potestatem. Sed ne putentur mala, dantur & bonis: ne putētur magna vel summa bona, dantur & malis. Itémq; auferūtur ista & bonis vt probētur, & malis vt cruciētur. Quis enim nesciat, quis ita sit stultus vt nō videat, quod salus huius mortalis corporis, & membrorū corruptibiliū virtus, & victoria de hominibus inimicis, & honor atq; potētia tēporalis, & cætera istius mūdi bona terrena, & bonis dantur & malis, & bonis auferuntur & malis? Salus verò animę cum immortalitate corporis, virtúsq; iustitiæ, & victoria de cupiditatibus inimicis, & gloria & honor & pax in æternum non dantur nisi bonis. Ista ergo dilige, ista concupisce, ista omnibus modis quære. Propter hęc acquirenda & obtinenda fac eleemosynas, funde orationes, exerce ieiunia, quātum sine læsione corporis tui potes. Bona verò illa terrena noli diligere quantalibet tibi abundent. Sic eis vtere, vt bona multa ex illis, nullum autē malum facias propter illa. Omnia quippe talia peribunt, sed bona opera non pereunt, etiā quæ de bonis parentibus fiunt. Si enim coniugē nō haberes, dicerē tibi quod & tribuno † diximus, vt in sanctitate continentiæ viueres. Adderē quod tunc fieri prohibuimus, vt iam te quantum rerum humanarum salua pace potuisses, ab rebus bellicis abstraheres, & ei vitæ vacares in societate sanctorum, cui tunc vacare cupiebas, vbi in silētio pugnant milites Christi, non vt occidant homines, sed vt expugnent principes & potestates & spiritalia nequitiæ, id est, diabolum & angelos eius. Hos enim hostes sancti vincunt, quos videre nō possunt, & tamen quos non vident vincunt, ista vincendo quæ sentiunt. Sed vt te ad istam vitam non exhorter, coniunx impedimento est, sine cuius consensione continenter tibi non licet viuere: quia

† *Tubunis locum intelligit.*

etsi

etsi tu eam post illa tua verba Tubunensia ducere non debebas, illa tibi tamen nihil eorum sciens, innocẽter & simpliciter nupsit. Atque vtinam posses ei persuadere continentiam, vt sine impedimẽto redderes Deo quod te debere cognoscis. Sed si cùm illa agere non potes, serua saltem pudicitiam coniugalem, & roga Deum, qui de necessitatibus eruit, vt quod non potes modo, possis aliquando. Veruntamen vt Deum diligas, nõ diligas mundũ, vt in ipsis bellis, si adhuc in eis te versari opus est, fidem teneas, pacem quęras, vt ex mundi bonis facias bona opera, & propter mũdi bona nõ facias opera mala, aut nõ impedit coniunx, aut impedire nõ debet. Hæc ad te fili dilectissime vt scriberem, charitas iussit qua te secundũ Deũ, nõ secundum hoc seculum diligo, quia & cogitans quod scriptum est, Corripe sapientem & amabit te: Corripe stultum & adiiciet odisse te: non vtique stultum sed sapientem debui cogitare. *Prouer. 9*

Nebridius Augustino proponit quæstionem de intellectu & memoria quæ phantasias accipit à sensibus.

Epistola LXXI.

AVgustino Nebridius. Epistolas tuas perplacet ita seruare vt oculos meos. Sunt enim magnæ, nõ quantitate, sed rebus, & magnarum rerum magnas continent probationes. Illæ mihi Christum, illæ Platonem, illæ Plotinum sonabunt. Erunt igitur mihi, & ad audiendum propter eloquentiã dulces, & ad legẽdũ propter breuitatem faciles: & ad intelligendum propter sapientiam salubres. Curabis ergo quod tuæ menti sanctũ bonúmque fuerit visum, me docere. His autem literis respondebis, cùm de phantasia & memoria subtilius aliquid disputaris. Mihi enim ita videtur, quod quamuis nõ omnis phantasia cum memoria sit, omnis tamẽ memoria sine phantasia esse nõ possit. Sed dices, quid cùm recordamur nos intellexisse aut cogitasse aliquid? Cõtra hæc ergo respondeo & dico, propterea hoc euenisse quia cùm intelleximus vel cogitamus, corporeũ aut temporale aliquid gerimus, † quod ad phantasiam pertinet. Nam aut verba intellectui cogitationibúsque nostris adiunximus, quæ verba sine tempore non sunt, & ad sensum vel phantasiam pertinẽt, Aut tale aliquid intellectus noster cogitatióve passa est, quod in animo phantasticã memoriã facere potuisset. Hæc ego inconsideratè ac perturbatè, vt soleo, dixi: tu explorabis, & falso reiecto, veritatẽ in literis cõferes. Audi aliud: Cur quæso te, non à *† genuimus,*

se pa-

se potius quàm à sensu phantasiam habere omnes imagines dicimus? Potest enim, quemadmodum [noster] animus intellectualis ad intelligibilia sua videnda à sensu admonetur potius quàm aliquid accipit, Ita & phantasticus animus ad imagines suas contemplandas, à sensu admoneri potius quàm aliquid assumere. Nam fortè [inde] contingit, vt ea quæ sensus non videt, ille tamen aspicere possit: quod signum est in se & à se habere omnes imagines. De hac re quoque quid sentias respondebis.

1. Cor. 2.

Augustinus Nebridio, aperit triplicem phantasiarum naturam, Epistola LXXII.

AVgustinus Nebridio. Procœmio supersedebo, & citò incipiam quod [me] iamiámque vis dicere, præsertim non citò desiturus. Memoria tibi nulla videtur esse posse sine imaginibus vel imaginariis visis, quæ phantasiarum nomine appellare voluisti. Ego aliud existimo. Primùm ergo videndum est, non nos semper rerum prætereũtium meminisse, sed plerunque manentiũ. [Quare] cùm tibi memoria præteriti tẽporis vendicet tenacitatẽ: constat eam tamen partim eorũ esse quæ nos deserunt, partim eorum quæ deseruntur à nobis. Nam cùm recordor patrẽ meũ, id vtique recordor quod me deseruit, & nunc non est: Cùm autem Carthaginem, id quod est & quod ipse deserui. In vtroq; tamen generũ horũ, præteritũ tempus memoria tenet. Nam & illum hominem & istam vrbem ex eo quod vidi, non ex eo quod video memini. Hic tu fortasse quæris, quorsum ista? præsertim cùm animaduertas vtrũlibet horum non posse in memoriam venire, nisi viso illo imaginario. At mihi satis est sic interim ostendisse, posse dici earum etiã rerum quæ nondum interierunt memoriam. Verùm quid me adiuuet facito intentus accipias. Nonnulli calumniantur aduersus Socraticũ illud nobilissimum inuentũ, quo asseritur, non nobis ea quæ discimus veluti noua inseri, sed in memoriã [recordatione] reuocari: dicentes memoriã præteritarũ rerum esse, hæc autẽ quæ intelligendo discimus, Platone ipso autore, manere semper, nec posse interire, ac per hoc non esse præterita: qui non attendunt illam visionem esse præteritam, qua hæc aliquando vidimus mente, à quibus quia defluximus, & aliter alia videre cœpimus, ea nos reminiscendo reuisere, id est, per memoriam. Quamobrem si vt alia omittã, ipsa æternitas semper manet, nec

Scientia reminiscẽtia.

nec aliqua imaginaria figmenta requirit, quibus in mentem quaſi vehiculis veniat, nec tamen venire poſſet niſi eius meminiſſemus, poteſt eſſe quarundã rerum ſine vlla imaginatione memoria. Iam verò quod tibi videtur anima etiam nõ vſa ſenſibus corporis corporalia poſſe imaginari, falſum eſſe conuincitur iſto modo. Si anima, priuſquã corpore vtatur ad corpora ſentiẽda, eadẽ corpora imaginari poteſt, & melius quod nemo ſanus ambigit affecta erat antequã his fallacibus ſenſibus implicaretur, melius afficiũtur animæ dormientiũ quàm vigilantiũ, melius phreneticorũ quàm tali peſte carentiũ: his enim afficiuntur imaginibus, quibus ante iſtos ſenſus vaniſsimos nuntios afficiebantur: & [aut] verior erit ſol quẽ vidẽt illi, quàm ille quẽ ſani atq; vigilãtes, aut erunt veris falſa meliora. Quæ ſi abſurda ſunt, [ſicuti ſunt,] nihil eſt aliud illa imaginatio mi Nebridi, quàm plaga inflicta per ſenſus quibus non vt tu ſcribis cõmemoratio quædã fit vt talia formẽtur in anima, ſed ipſa huius falſitatis illatio, ſiue vt expreſsius dicatur impreſsio. Quòd ſanè te mouet, quo fiat vt eas facies formáſq; cogitemus quas nunquã vidimus, acutè mouet. Itaque faciam quod vltra ſolitũ modũ hanc epiſtolam porrigat, ſed nõ apud te, cui nulla eſt pagina gratior, quàm quæ me loquaciorẽ apportat tibi. Omnes has imagines, quas phantaſias cum multis vocas, in tria genera commodiſsimè ac veriſsimè diſtribui video. Quorum eſt vnũ ſenſis rebus impreſſum, alterũ putatis, tertiũ ratis. Primi generis exẽpla ſunt, cùm mihi tuã faciem, vel Carthaginẽ, vel familiarem quondam noſtrum Verecundum, & ſi quid aliud manentium vel mortuarum rerum, quas tamen vidi atq; ſenſi, in ſe animus format. Alteri generi ſubiiciãtur illa quæ putamus ita ſe habuiſſe vel ita ſe habere, velut cum diſſerendi gratia quædam ipſi fingimus neq̃uaquã impedientia veritatem, vel qualia figuramus cùm legitur hiſtoria, & cùm fabuloſa vel audimus vel cõponimus vel ſuſpicamur. Ego enim mihi vt libet atque vt occurrit animo, Aeneæ faciẽ fingo, ego Medeæ cum ſuis anguibus alitibus iunctis iugo, ego Chremetis & alicuius Parmenonis. In hoc genere ſunt etiam illa, quæ ſiue ſapientes, aliquid veri talibus inuoluentes figuris, ſiue ſtulti variarum ſuperſtitionum conditores pro vero attulerunt, vt eſt Tartareus Phlegethon, & quinque antra gentis tenebrarum, & ſtylus Septentrionalis cõtinens cœlũ, & alia poëtarum atque hæreticorum mille portenta. Dicimus tamen

Phãtaſiarũ triplex genus.

tamen & inter disputandū, puta esse tres superinuicem mundos, qualis hic vnus est. Et, puta quadrata figura terram contineri, & similia. Hæc enim omnia vt se cogitationis tempestas habuerit, fingimus & putamus. Nam de rebus quod ad tertiū genus attinet imaginū numeris maximè atq; dimensionibus agitur: quod partim est in rerū natura, velut cum totius mūdi figura inuenitur, & hanc inuentionē in animo cogitātis imago sequitur, partim in disciplinis tanquā in figuris geometricis & rhythmicis musicis, & infinita varietate numerorū, quæ quāuis vera, sicut ego autumo comprehenduntur, gignunt tamen falsas imaginationes, quibus ipsa ratio vix resistit: tametsi nec ipsam disciplinam disserendi carere hoc malo facilè est, cùm in diuisionib⁹ & cōclusionibus quosdā quasi calculos imaginamur. In hac tota imaginū sylua credo tibi non videri primum illud genus ad animam priusquā inhæreat sensibus pertinere, neq; hinc diutiùs disserendum: de duobus reliquis iure adhuc quæri posset, nisi manifestum esset, animam minus esse obnoxiam falsitatibus, nōdum passam sensibilium sensuúmq; vanitatem. At istas imagines quis dubitauerit istis sensibilibus multo falsiores? Nam illa quæ putamus & credimus siue fingimus, & ex omni parte omnino falsa sunt, & certe longè vt cernis peiora† sunt quæ videmus atq; sentimus. Iam in illo tertio genere quodlibet spatium corporale animo figurauero, quanquam id rationibus disciplinarū minimè fallentibus cogitatio peperisse videatur, ipsi rursum rationibus arguentibus, falsum esse conuinco. Quò fit vt nullo pacto animā credam nondum corpore sentientē, nondum per sensus vanissimos mortali & fugaci substantia verberatā, in tanta falsitatis ignominia iacuisse. Vnde ergo euenit vt quæ nō vidimus cogitemus? Quid putas esse nisi vim quandā minuendi & augēdi animæ insitā, quam quocunq; venerit necesse est afferat secū? Quæ vis in numeris præcipuè animaduerti potest: hac fit, verbi gratia, vt corui quasi ob oculos imago cōstituta, quę videlicet aspectibus nota est, demendo & addendo quædam, ad quamlibet omnino nunquam visam imaginē perducatur. Hac euenit, vt per consuetudinē voluentibus sese in talibus animis, figuræ huiuscemodi velut sua spōte cogitationibus irruāt. Licet igitur animę imagināti, ex iis quę illi sensus inuexit, demēdo, vt dictū est, & addēdo, gignere quæ nullo sensu attingit tota, partes verò eorū in aliis atq; aliis rebus attigerat†. Ita nos pueri apud mediterran

† veriora

† Al. partes verò earū quæ ī aliįs atque aliįs reb⁹ acta gerantur.

terraneos nati atque nutriti, vel in paruo calice aqua viſa, iam imaginari maria poteramus: cùm ſapor fragorum & cornorum, antequam in Italia guſtaremus, nullo modo veniret in mentem. Hinc eſt quod à prima natiuitate† cæci cum de luce coloribúſque interrogantur, quod reſpondeant non inueniunt. Non enim coloratas vllas patiuntur imagines, qui ſenſerunt nullas. Nec mirere quo pacto ea quæ in rerum natura figurantur & fingi poſſunt, non primò in anima quæ omnibus ineſt commiſta voluantur, cùm ea nunquam extrinſecus ſenſerit. Nam etiam nos cum indignando aut lætando, cæteriſque huiuſcemodi animi motibus, multos in noſtro corpore vultus coloréſque formamus, prius noſtra cogitatio quod facere poſſumus tales imagines concipit. Conſequuntur iſta miris illis modis, & committendis cogitationi tuæ, cum in anima ſine vlla corporalium figura falſitatum numeri agitãtur occulti. Ex quo intelligas velim, cum tam multos animi motus eſſe ſentias expertes omnium de quibus nunc quæris imaginũ, quolibet alio motu animam ſortiri corpus, quàm ſenſibilium cogitatione formarum, quas eam, priuſquam corpore ſenſibúſq; vtatur, nullo modo arbitror pati poſſe. Quamobrẽ pro noſtra familiaritate, & pro ipſius diuini iuris fide ſedulo monuerim chariſsime mihi ac iucundiſsime, nullam cum iſtis infernis vmbris copules amicitiam, néve illam quæ copulata eſt cogaris† diuellere. Nullo enim modo reſiſtitur corporis ſenſibus, quæ nobis ſacratiſsima diſciplina eſt, ſi per eos inflictis plagis vulneribúſque blandimur.

† ætas.

† cũcteris.

Auguſtinus Poſsidio de cultu & fucis & inauribus, etiam virorum. Epiſtola LXXIII.

Domino dilectiſsimo & venerabili fratri & conſacerdoti Poſsidio & qui tecum ſunt fratribus, Auguſtinus & qui mecũ ſunt fratres in domino ſalutẽ. Magis quid agas cũ eis qui obtemperare nolũt cogitandũ eſt, quã quemadmodũ eis oſtẽdas nõ licere qđ faciũt. Sed nunc epiſtola ſanctitatis tuæ, & occupatiſsimum me reperit, & celerrimus baiuli reditus, neque reſcribere tibi, neque ad ea quæ conſuluiſti, ita vt oportet reſpondere permiſit. Nolo tamen de ornamentis auri vel veſtis præproperã habeas in prohibendo ſententiã, niſi in eos qui neq; coniugati, neq; cõiugari cupientes, cogitare debeant quomodo placeant Deo. Illi autem cogitant quæ ſunt mundi, quo modo placeant vel viri

vxoribus, vel mulieres maritis, nisi quod capillos nudare fœminas, quas etiã caput velare Apostolus iubet, nec maritatas decet. Fucari autẽ pigmẽtis, quo vel rubicũdior vel candidior appareat, adulterina fallacia est, qua non dubito etiã ipsos maritos se nolle decipi, quibus solis permittẽdæ sunt fœminæ ornari, secundũ veniam, non secundũ imperium. Nam verus ornatus maximè Christianorũ & Christianarum, non tantũ nullus fucus mendax, verùm ne auri quidẽ vestísque pompa, sed mores boni sunt. Execranda autem superstitio ligaturarũ, in quibus etiam inaures virorum, in summis ex vna parte auriculis suspẽsæ deputentur, non ad placendũ hominibus, sed ad seruiendum dæmonibus adhibetur. Quis autem posʃit speciales nefariarum superstitionum prohibitiones in scripturis inuenire, cùm generaliter Apostolus dicat: Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Et iterum: Quæ enim consonantia Christi ad Belial? Nisi fortè quia Belial nominauit, & generalem societatem dæmoniorum prohibuit, licet Christianos sacrificare Neptuno, quia nihil propriè de Neptuno vetitum legimus. Moneantur interim miseri, vt si obtẽperare nolunt præceptis salubrioribus, saltem sacrilegia sua non defendant, ne maiori se scelere implicent. Quid autem cum eis agendum sit, si soluere inaures timent, & corpus Christi cum signo diaboli accipere non timent? De ordinando autem qui in parte Donati baptizatus est, autor tibi esse non possum, Aliud est enim facere si cogaris, aliud consulere vt facias.

1. Corin. 7. *De conse. dist. 5. fucare.* *2. Cor. 6.* *In aures signũ diaboli.*

Augustinus Deuterio episcopo significat se Victorinum hypodiaconum, qui clàm docuerat hæresim Manichæorũ deprehensum è clericorum ordine submouisse, admonens ne illic recipiatur ad pœnitentiam, nisi prodat quotquot nouit eodem infectos errore. Docet autem qui apud Manichæos fuerunt auditores, qui electi. Epistola LXXIIII.

Domino beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & coëpiscopo Deuterio, Augustinus in domino salutẽ. Nihil melius me facere posse arbitratus sum, quã vt tuę sanctitati potissimũ scriberẽ, ne per negligentiã in nostra † prouincia domini nostri Iesu Christi ouile vastet inimicus, qui nõ desinit insidiari, vt perdat animas tam magno pretio cõparatas. Mallianensem quendã subdiaconum Victorinum, apud nos constitit esse Manichæum, & in tam sacrilego errore sub nomine clerici latitabat: Nam

† *vestra*

est

eſt etiam ętate iam ſenex. Ita eſt autem manifeſtus, vt etiã ipſe à me interrogatus, antequàm à teſtibus coargueretur, negare non poſſet. Tot enim & tales iam eſſe ſciebat, quibus ſe incautus effuderat, vt nihil aliud ſi negare tentaret, quàm non dico impudentiſsimus, ſed inſaniſsimus appareret: auditorem ſanè Manichæorum, non electum ſe eſſe cõfeſſus eſt. Auditores autem qui appellantur apud eos, & carnibus veſcuntur, & agros colunt, & ſi voluerint vxores, habẽt, quorũ nihil faciunt qui vocantur electi. Sed ipſi auditores, ante electos genua figũt, vt eis manus ſupplicibus imponatur, non à ſolis epiſcopis vel preſbyteris aut diaconis [eorum,] ſed à quibuſlibet electis. Solem etiam & lunã, cum eis adorãt & orant. Die quoq; dominico cum illis ieiunãt & omnes blaſphemias cum illis credũt, quibus Manichæorũ hæreſis deteſtãda eſt, negantes ſcilicet Chriſtum natum eſſe de virgine, nec eius carnem veram cõfitentes fuiſſe, ſed falſam: ac per hoc & falſam eius paſsionẽ, & nullam reſurrectionem fuiſſe cõtendunt: patriarchas prophetáſq; blaſphemãt, legem per famulũ Dei Moſem datã, non à vero Deo dicunt, ſed à principe tenebrarũ: animas non ſolũ hominũ ſed etiam pecorũ, de Dei eſſe ſubſtãtia, & omnino partes Dei eſſe arbitrãtur. Deum deniq; bonũ & verũ, dicunt, cum tenebrarũ gente pugnaſſe, & partẽ ſuã tenebrarũ principibus miſcuiſſe, eámq; toto mundo inquinatam & ligatã, per cibos electorum ſuorum ac per ſolem & lunam purgari aſſeuerãt: & quòd purgari de ipſa parte Dei non potuerit, in fine ſeculi æterno ac pœnali vinculo colligari, vt non ſolùm violabilis & corruptibilis & cõtaminabilis credatur Deus, cuius pars potuit ad mala tanta perduci, ſed nõ poſsit ſaltem totus à tanta coinquinatione & immundicia & miſeria vel in fine ſeculi purgari. Has cum illis intolerabiles blaſphemias, ſubdiaconus iſte quaſi catholicus, non ſolũ credebat, ſed quibus viribus poterat edocebat. Nã docens patefactus eſt, cum ſe quaſi diſcẽtibus credidit. Rogauit me quidem poſteaquam ſe Manichæorum auditorem eſſe confeſſus eſt, vt eum in viam veritatis doctrinæ catholicæ reuocarem. Sed fateor, eius fictionem ſub clerici ſpecie vehementer exhorrui, eúmq; coẽrcitum pellendũ de ciuitate curaui. Nec mihi hoc ſatis fuit, niſi & tuæ ſanctitati eum meis literis intimarem, vt à clericorũ gradu congrue eccleſiaſtica ſeueritate deiectus, cauendus omnibus innoteſcat. Petenti autem pœnitentiæ locum, tunc credatur ſi & alios quos illic no-

Auditores & electi qui.

† vobis. uit eſſe manifeſtauerit nobis, † non ſolum in Malliana ſed in ipſa omnino prouincia.

Auguſtinus ſenex Auxilio epiſcopo iuueni, vt aut anathematis ſententiam reſcindat, aut doceat quibus adductus cauſis putet ob vnius peccatum totam familiam excommunicari poſſe. *Epiſtola LXXV.*

DOmino dilectiſsimo & venerabili fratri & conſacerdoti Auxilio, Auguſtinus. Vir ſpectabilis filius noſter Claſsicianus, grauiter apud me literis queſtus eſt, quòd ſit anathematis iniuriã à tua ſanctitate perpeſſus, Narrans quod venerit ad eccleſiam, apparitione paucorum ſuæ poteſtati congrua comitatus, & egerit tecum, ne contra ſalutem ſuam faueres eis, qui per Euangelium peierando, adiutoriũ violandę fidei, in ipſa fidei domo requirebant. Quos tamen conſiderantes quid male fecerint, nõ inde violenter abductos, ſed ſpõte dicit egreſſos, atq; hinc venerationem tuam ita ſibi ſuccenſuiſſe, vt eccleſiaſticorum confectione geſtorum cum omni domo ſua anathematis ſententia feriretur. Quibus literis lectis, non mediocriter æſtuans cogitationibus, magna cordis tempeſtate fluctuantibus, apud charitatem tuam tacere non potui: vt ſi habes de hac re ſententiam, certis rationibus vel ſcripturarum teſtimoniis exploratam, nos quoque docere digneris, quo modo rectè anathematizetur pro patris peccato filius, aut pro mariti vxor, aut pro domini ſeruus, aut quiſquam etiam in domo nondum natus, ſi eodem tempore quo vniuerſa domus eſt anathemate obligata naſcatur, nec ei poſsit per lauacrum regenerationis, in mortis periculo ſubueniri. Neq; enim hæc corporalis eſt pena, qua legimus quoſdã contẽptores Dei cum ſuis omnibus qui eiuſdẽ impietatis participes non fuerunt pariter infectos: tunc quidem ad terrorem viuentium mortalia corpora perimebantur, quandoque vtique moritura. Spiritalis autem pœna, qua fit quod ſcriptum eſt: Quæ ligaueris in terra, erunt ligata & in cælos animas obligat, de quibus dictum eſt: Anima patris mea eſt, & anima filij mea eſt. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Audiſti fortaſſe aliquos magni nominis ſacerdotes cum domo ſua quempiam anathematizaſſe peccantium, ſed fortè ſi eſſent interrogati, reperirentur idonei reddere inde rationem. Ego autem, quoniam ſi quis ex me quærat vtrum rectè fiat, quid ei reſpondeam non inuenio; nunquam hoc facere

[Margin notes: 24.q.3. ſi habes. — Mat. 16 — Ezech. 18]

cere

cere auſus ſum,cũ de quorundam facinoribus immaniter aduerſus eccleſiã perpetratis,grauiſsimè permouerer.Sed ſi tibi quàm iuſtè fiat,dominus reuelauit,nequaquã iuuenilẽ ætatem tuam,& honoris eccleſiaſtici rudimenta contẽno.En aſſum,ſenex à iuuene coëpiſcopo,&epiſcopus tot annorũ à collega nec dũ anniculo paratus ſum diſcere,quo modo vel Deo vel homi nibus iuſtam poſſumus reddere rationẽ, ſi animas innocentes pro ſcelere alieno,ex quo nõ trahũt ſicut ex Adã,in quo omnes peccauerunt,originale peccatũ, ſpiritali ſupplicio puniamus. Etenim Claſsiciani filius, etſi traxit ex parte primi hominis culpã,ſacro fonte baptiſmatis expiandã tamẽ quicquid poſtea quàm genuit peccati pater eius admiſit,vbi particeps ipſe nõ fuit,ad eũ non pertinere quis ambigit?Quid de tot animabus in vniuerſa familia?Vnde ſi vna anima per iſtã ſeueritatẽ,qua tota domus iſta anathematizata eſt,ſine baptiſmate de corpore exeũdo perierit,innumerabiliũ mors corporum,ſi de eccle ſia homines innocẽtes violẽter abſtrahãtur & interficiantur, huic damno non poteſt cõparari.Si ergo de hac re potes redde re rationem,vtinã & nobis reſcribendo pręſtes vt poſsimus & nos:ſi autẽ non potes,quid tibi eſt incõſulta commotione animi facere,vnde ſi fueris interrogatus,rectã rationem nõ vales inuenire?Hęc autẽ dixi,etiam ſi filius noſter Claſsicianus aliquid admiſit,quod tibi anathemate plectendũ iuſtiſsimè videretur.Cæterùm ſi veras ad me literas miſit, nec ſolus in domo ſua debuit iſta ſentẽtia coërceri.Sed hinc cũ tua ſanctitate nihil ago,niſi tantũ peto ignoſcas petenti veniã,ſi agnouerit cul pã:ſi autem nihil eum peccaſſe prudenter agnoſcis, quoniam ipſe in domo fidei iuſtius flagitabat fidẽ debere ſeruari,ne ibi frangeretur vbi docetur:fac quod ſanctum virum facere opor tet,vt ſi ſibi contigit tanquam homini,quod vtique homo Dei dicit in pſalmo: Turbatus eſt præ ira oculus meus, exclames ad Deum:Miſerere mei domine, quoniã infirmus ſum,vt por rigat dexterã ſuam,& cõprimat iracundiã tuam, & trãquillet mentem tuã ad videndam faciendámq; iuſtitiam. Sicut enim ſcriptum eſt: Iracundia viri iuſtitiam Dei non operatur.Nec arbitreris ideo nobis nõ poſſe ſubrepere iniuſtã commotionẽ, quia epiſcopi ſumus,ſed potius cogitemus inter laqueos tẽtationum nos periculoſiſsimè viuere,quia homines ſumus, Aufer itaq; geſta eccleſiaſtica, quæ perturbatior fortaſſe feciſti, & redeat inter vos charitas, quam cum illo & cathecumenus

Pſal. 6.

Iacobi 1.

habuisti. Aufer litem, & reuoca pacem, ne tibi pereat homo amicus, & de vobis gaudeat diabolus inimicus. Potens est autem misericordia Dei nostri, quæ & me exaudiat orantem, ne mea tristitia de vobis augeatur, sed potius quę est extorta sanetur, & erigat per gratiam suam, & lætificet iuuentutem tuam non contemnentem senectutem meam. Vale.

Augustinus Aurelio, disputans an monachi, qui sponte sua de monasteriis recesserunt, recipi debeant alibi in numerum clericorum. *Epistola.* LXXVI.

Domino beatissimo & debita obseruantia venerabili, synceritérq; charissimo fratri & consacerdoti papæ Aurelio, Augustinus in domino salutem. Literas nullas tuę venerabilitatis, ex quo ab inuicem ‖ corporaliter ‖ digressi sumus, accepi. Nunc verò legi epistolam benignitatis tuæ de Donato & fratre eius, & quid responderem, diu fluctuaui. Sed tamen etiam atq; etiā cogitanti quid sit vtile saluti eorum quibus in Christo nutriendis seruimus, nihil mihi aliud occurrere potuit, nisi nō esse istam viam dandam seruis Dei, vt se facilius putent eligi ad aliquid melius, si facti fuerint deteriores. Et ipsis enim facilis lapsus, & ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiā clericatus eligātur, cùm ex iis qui in monasterio permanēt, non tamen nisi probatiores atq; meliores in clerum assumere soleamus: nisi forte, sicut vulgares dicūt: Malus choraula bonus symphoniacus est: ita iidem ipsi vulgares de „ nobis iocabuntur dicentes: Malus monachus bonus clericus „ est. Nimis dolendum, si ad tam ruinosam superbiā monachos surrigamus, & tam graui cōtumelia clericos dignos putemus, in quorum numero sumus, cùm aliquando etiā bonus monachus vix bonum clericum faciat, si adsit ei sufficiēs cōtinentia, & tamē desit instructio necessaria, aut personæ regularis integritas. Sed de istis credo arbitrata sit beatitudo tua, quod nostra voluntate, vt suis potius corregionalibus vtiles essent, de monasterio recessissent. Sed falsum est, sponte abierunt, sponte deseruerunt, nobis, quātum potuimus, pro eorum salute renitentibus. Et de Donato quidem, quia iam factum est, vt antequam de hac re aliquid in concilio statueremus, ordinaretur, si forte à superbiæ peruersitate correctus est, quod vult prudētia tua de suo faciat: de fratre verò eius, cuius vel maximè causa de monasterio etiam ipse Donatus abscessit, cùm intelligas

16. q. 1. legi epistolam.

qui d

quid ſentiam, neſcio quid reſpondeam. Contradicere tamen prudentiæ, honori, charitatiq; tuæ non audeo, & ſanè ſpero id te facturum, quod membris eccleſiæ ſalubre perſpexeris.

Auguſtinus & Alipius Aurelio, gratulans de dono doctrinæ. Epiſtola LXXVII.

DOmino beatiſsimo & venerabiliter ſuſcipiendo, ſynceriſsiméq; chariſsimo fratri, & verè ſancto papæ Aurelio, Alipius & Auguſtinus in domino ſalutem. Impletum eſt gaudio os noſtrū, & lingua noſtra exultatione, nūciantibus literis tuis ſanctā cogitationem tuam, adiuuante domino, qui eam inſpirauit, & ad effectū eſſe perductā, de omnibus ordinatis fratribus noſtris, & præcipue de ſermone presbyterorū, qui te præſente populo infunditur, per quorū linguas clamat charitas tua maiore voce in cordibus hominū, quàm illi in auribus. Deo gratias. Nam quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus, quā Deo gratias? Hoc nec dici breuius, nec audiri lætius, nec intelligi grandius, nec agi fructuoſius poteſt. Deo gratias, qui te & tā fideli pectore ditauit erga filios tuos, & id quod in intimo animæ habebas, quò humanus oculus non penetrat, eduxit in lucē, donādo tibi nō ſolùm vt bene velles, verūetiam in quibus poſſet apparere quod velles. Ita planè fiat, luceāt hæc opera coram hominibus, vt videant, gaudeāt, glorificēt patrem qui in cælis eſt. Talibus delecteris in domino, vt ipſe te pro eis orantē dignetur exaudire, quoniā †tu per eos loquentē non dedignaris audire: Eatur, ambuletur, curratur in via domini, benedicātur puſilli cum magnis, iocūdati in iis qui dicunt eis: In domū domini ibimus: præcedāt illi, & ſequātur iſti, imitatores facti eorū, ſicut & illi Chriſti: ferueat iter ſanctarū formicarū, fragrent opera ſanctarū apiū, feratur fructus in tolerātia cum ſalute perſeuerandi vſq; in finem. Nec ſinat dominus tētari ſupra quàm poſſumus ferre, ſed faciat cū tentatione etiā exitū, vt poſsimus ſuſtinere. Orate pro nobis digni exaudiri, cum tanto quippe ſacrificio acceditis ad Deū ſynceriſsimæ dilectionis & laudis eius in operibus veſtris: orate vt & in nobis hæc luceāt, quoniā nouit ille quem oratis, cū quanto noſtro gaudio in vobis luceāt. Hęc ſunt vota noſtra, hæ multitudines ſolatiorū, ſecūdum multitudinē dolorum noſtrorū in corde noſtro, iocundant animam noſtram. Ita eſt quia ita promiſſum eſt, ita erit quod reſtat ſicut promiſſum eſt. Obſecramus te per eū, qui tibi

Pſal. 125. *Matt. 5.* *† quem* *Pſal. 121.* *1. Cor. 10.* *Forte tacito.*

ista donauit, & populũ cui seruis hac per te benedictione perfudit, vt iubeas singulos, quos volueris sermones eorũ seorsum conscriptos & emendatos mitti nobis. Nam & ego quod iussisti non negligo, & de Tychonij septem regulis vel clauibus, sicut sæpe iam scripsi cognoscere quid tibi videatur expecto.

Augustinus Hesychio, de die supremo mundi non inquirendo, déque Hebdomadibus Danielis. Epistola LXXVIII.

DOmino beatissimo Hesychio, Augustinus. Ad sanctitatem tuam filio tuo compresbytero nostro remeante Cornuto, per quem literas tuæ venerationis accepi, quibus exiguitatem meam visitare dignatus es, & tãdem rescripta persoluo, & debitum resalutationis obsequium, multum me commẽdans acceptissimis domino precibus tuis domine beatissime frater. De propheticis autem dictis siue prædictis, de quibus voluisti vt aliquid scriberem, melius mihi visum est sancti Hieronymi hominis doctissimi expositiones eorundem verborũ, ne illas forte nõ habeas, de opusculis eius excerptas, dirigere beatitudini tuæ. Si autem iam eas habebas, nec inquisitioni tuæ satisfaciebãt, quid de his sentias, peto mihi rescribere non graueris, & quemadmodum ipse eadẽ prophetica oracula intelligas? Ego enim maximè illud de hebdomadibus Danielis secundum tempus, quod iam transactum est, intelligendũ puto, nam de saluatoris aduentu, qui expectatur in fine, tempora dinumerare nõ audeo: nec aliquem prophetam de hac re numerum annorum existimo præfinisse, sed ille potius præualere, quod ipse dominus ait: Nemo potest cognoscere, quod ipse dominus ait: Nemo potest cognoscere tẽpora, quæ pater posuit in sua potestate. Quod enim in alio loco ait: De die autẽ illa & hora nemo scit, sunt qui sic accipiunt, vt putent se posse tempora computare, diem verò tantummodo ipsum & horam neminem scire: vbi omitto dicere quemadmodum soleant scripturæ diem vel horam etiam pro tempore ponere, Sed certè illud de ignorantia temporũ apertissimè dictũ est, Nam cùm hinc dominus interrogatus esset à discipulis suis: Nemo, inquit, potest cognoscere tempora, quę pater posuit in sua potestate. Non enim dixit, diẽ vel horã, sed tempora, quæ in breui spacio nõ solent dici sicut dies vel hora, maximè si Gręcum intueamur eloquium, ex qua lingua in nostrum eundem librum, vbi hoc scriptũ est, scimus translatum, quamuis Latinè satis exprimi nõ potuerit. Ibi enim Græcè legitur

Acto. 1.
Mat. 24.

gitur χρόνους ἢ καιρούς. Nostri autem vtrunq; hoc verbum tempora appellant, siue χρόνους siue καιρούς, cùm habeant hæc duo inter se non negligendam differentiã. καιρούς quippe appellant Græci tempora quidem, nõ tamen quæ in spaciorum voluminibus transeunt, sed quæ in rebus ad aliquid opportunis vel importunis sentiũtur: sicut messis, vindemia, calor, frigus, bellum, & si qua similia. χρόνους autem ipsa spacia temporũ vocant. Et hoc certè ipsi Apostoli non ita quæsierũt, quasi vnum nouissimum diem vel horam exiguã diei partem scire voluissent, sed vtrum iam esset opportunum tempus, quo regnum repræsentaretur Israël. Tunc audierunt: Nemo potest cognoscere tempora quę pater posuit in sua potestate, id est χρόνους ἢ καιρούς, quod si latinè diceretur, tempora aut opportunitates, nec sic quod dictum est esset expressum, quia siue opportuna siue importuna sint tempora καιροὶ dicũtur. Tempora ergo computare, hoc est χρόνους, vt sciamus quando sit finis huius seculi vel aduentus domini, nihil mihi aliud videtur, quàm scire velle quod ipse ait scire neminem posse. Opportunitas verò illius temporis profectò non erit antequam prædicetur Euãgelium in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus. Apertissima enim de hac re legitur sententia saluatoris dicentis: Et prædicabitur hoc Euangeliũ regni in vniuerso orbe in testimoniũ omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Tunc veniet, quid est, nisi ante non veniet? Quanto post ergo veniat, incertũ nobis est, ante tamẽ non esse venturum dubitare vtiq; nõ debemus. Si ergo susciperẽt hunc laborem serui Dei, vt peragrato orbe terrarum, quantum possent colligerent, quod remansit gentium, vbi nondũ est Euangelium prædicatũ, hinc aduertere vtcunq; possemus, quantum hoc tempus longè sit à fine seculi. Quod si propter quædam loca inaccessibilia & inhospita fieri posse non creditur, vt à seruis Dei peragretur orbis, & quot quantæq; sint adhuc gẽtes sine Christi Euangelio, fideliter renũtietur: multo minus existimo in scripturis posse comprehẽdi, quanta vsq; ad finem futura sint tempora, quandoquidẽ in eis legimus: Nemo potest cognoscere tẽpora, quæ pater posuit in sua potestate. Vnde si iam nobis certissimè nuntiatum fuisset in omnibus gẽtibus Euangelium prædicari, nec sic possemus dicere quantum temporis remaneret vsq; ad finẽ, sed magis magísq; iam appropinquare merito diceremus: Nisi quis fortè respondeat, tanta celeritate prædicato Euangelio, Romanas gentes & plerasque Barbaras

Acto. 1.

Mat. 24.

occupatas,atq; ita nõnullas non paulatim, sed subito ad fidem Christi fuisse conuersas,vt non sit incredibile paucis annis,etsi non vitæ nostræ,qui iam senuimus, certe iuuenum qui venturi sunt ad senectã,vniuersas omnino residuas gentes Euangelio posse compleri. Sed si ita erit, facilius cùm factum fuerit probari experiẽdo, quàm legendo antequam fiat inueniri potest. Hoc me compulit dicere cuiusdam opinio,quem presbyter quoque Hieronymus temeritatis notat, quòd ausus fuerit Danielis hebdomadas de aduentu Christi futuro, non de præterito exponere. Si quid autem pro meritis potioribus sanctæ humilitati cordis tui dominus melius reuelarit,siue reuelauerit,peto nobiscum communicare digneris,& hæc nostra rescripta sic accipere, tãquam hominis, qui mallem quidem eorum quæ à me inquisisti habere scientiam,quàm ignorãtiam,[sed] quia id nondum potui,magis eligo tantam †ignorantiam confiteri,quàm falsam scientiam profiteri.

Hieronymus.

† *cautam*

Hesychius Augustino,docens diem supremum inquirendum esse.
Epistola LXXIX.

DOmino beatissimo & charitate syncerissima venerãdo fratri & coëpisco Augustino, Hesychius in domino salutem. Desyderanti & expectanti mihi sanctus compresbyter noster Cornutus literas pertulit tuas,quæ me lætificauerũt, quia memoriam nostri bonam habere dignatus es, qui & mihi paucis sermone proprio sanctæ mentis tuæ de iis quę petieram in trãsitu significasti. Aliquanta autem de opusculis sancti compresbyteri Hieronymi adiunxisti, vt meam quæstionem lectione eius operis de sanctis scripturis explere possem. Et quia dignatus es id petere à nobis, vt quid sentiremus de ipsis quæstionibus per literas tuæ syncerissimæ charitati insinuaremus, ad ea de quibus scripta legi, prout intellectus exiguus meæ mediocritatis sentire potuit aut intelligere,infra scripsi. Cùm Dei omnipotẽtis conditoris totius creaturæ arbitrio & potestate cuncta gerantur,vel quæ facta sunt,vel quæ etiam futura sunt, sanctorũ prophetarum vocibus cognoscũtur, qui priusquam fierent ea quæ futura erant, voluntate diuina hominibus sunt loquuti. Vnde satis admiratione plenũ est,si ea Deus,quæ prædici voluit ad hominum sensus penitus non posse peruenire constituit, secundum hoc capitulũ, quod dominus beatis Apostolis loquutus est, dicens: Nemo potest cognoscere tẽpora[vel momenta] quę pater

Acto.1.

posuit

poſuit in ſua poteſtate. Primùm quia in antiquiſsimis libris Eccleſiarum non ita ſcriptum eſt: Nemo poteſt, ſed ſcriptum eſt: Non eſt veſtrũ noſſe tempora vel momenta quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Quæ ratio ſermonis ſequenti verbo rectè completur, cùm dicit: Sed eritis mihi teſtes in Hieruſalẽ, & in Iudæa, & Samaria, & vſq; ad vltimũ terræ. Nõ ergo Apoſtolos teſtes cõſummationis mũdi, ſed nominis & reſurrectionis ſuæ voluit intelligi. Nam de temporibus cognoſcendis ipſe dominus monet: Quiſnam eſt fidelis ſeruus & prudens quem cõſtituit dominus ſuper familiam ſuam, vt det illis cibũ in tẽpore? Sanctus† ille ſeruus, quem veniens dominus eius inuenerit ſic facientem. Familia Chriſti verbo prædicationis paſcitur, & fidelis famulus inuenitur, qui in tempore expectantibus dominum, neceſſariã eſcam credẽtibus præſtat. Malus enim ſeruus ſic reprehenditur: Quod ſi dixerit malus ſeruus, moram facit dominus meus venire, veniet dominus eius in die qua neſcit, & hora qua ignorat: & reliqua. Item arguit quare tempus non cognoſcatur, dicendo: Hypocritæ, faciem cæli noſtis probare, tempus hoc quare non cognoſcitis? Item Apoſtolus: In nouiſſimis diebus inſtabũt tẽpora periculoſa: & reliqua. Itẽ Apoſtolus: De tẽporibus autẽ & momentis non neceſſe habemus vobis ſcribere: Vos enim ipſi diligenter ſcitis, quia dies domini ſicut fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint, pax & ſecuritas, tũc ſubitaneus illis apparebit interitus, quomodo dolores parturientis, & non effugient. Item Apoſtolus: Non retinetis memoria, quia cùm eſſem apud vos, hæc dicebã vobis, & nunc quid detineat ſcitis, vt reueletur in ſuo tẽpore. Nam myſteriũ iniquitatis iam operatur tãtũ, vt qui tenet modo teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. Itẽ dominus in Euangelio increpat Iudæos: Et tu ſi cognouiſſes tẽpus viſitationis tuæ, forſitan permanſiſſes, nunc autẽ abſconſa ſunt ab oculis tuis. Et dominus ſic prædicat ad Iudæos: Pœnitentiã agite, cõpleta ſunt tẽpora, credite Euangelio. Et ad Iudæos quidẽ rectè cõpleta dicebat, quia eorum tempora poſt eius prædicationẽ & triginta & quinque vel quadraginta annos finita ſunt. Et in Daniele: Quoadusq; interfecta eſt beſtia, periit, & corpus eius datũ eſt vt comburatur, & reliquarũ beſtiarum regnũ trãſlatum eſt: & magnitudo vitæ data eſt eis vſque ad tempus & tempus, quod Græcè dicitur ἕως χρόνου καὶ καιροῦ. Et inſequitur: Et ecce cum nubibus

Lucæ 12.
†Beatus
2. Tim. 3.
1. Theſſ. 5.
2. Theſ. 2.
Lucæ 19.
Marci 1.
Danie. 7.

bibus cæli, quasi filius hominis veniens. Mysterium bestiæ & reliquarum bestiarum translationem, intelligentibus scripturam manifestū est. Aduentus domini diligendus est & expectandus. Est etiā magna beatitudo diligentibus eius aduentum, sicut testimonium perhibet beatus Apostolus Paulus: De cætero, inquit, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus iustus iudex in illa die: non autem mihi solùm, sed & iis qui diligūt aduentū domini. Et dominus in Euangelio: Tunc iusti fulgebunt sicut Sol in regno patris sui. Itē Propheta: Ecce enim tenebræ & caligo operiēt terrā super gētes, in te verò apparebit dominus, & maiestas eius in te videbitur. Item Propheta: Qui verò expectant dominū, exultabunt cum virtute, producēt pēnas sicut Aquilæ, current & nō laborabūt, ambulabunt & non esurient. Et plurima talia, quæ ad beatitudinem eorum pertinent, qui diligūt aduentum domini, inueniuntur. Quod autē nemo possit mensuras temporū colligere, manifestū est. Euāgeliū quippe dicit: De die illa & hora nemo scit: ego autē pro possibilitate intellectus mei dico, neque diem, neq; mensem, neque annum aduentus ipsius sciri posse, sed signa quæ sunt aduentus videndo & credendo, & expectare me conuenit, & credentibus escam hanc retribuere, vt expectantes diligant aduentum eius, qui dixit: Hęc omnia cùm videritis, scitote quoniam prope est ianuis. Signa ergo Euangelica & Prophetica, quæ in nobis completa sunt, aduentum domini manifestant: nam frustra aut qui quęrunt, aut qui calumniantur dies & annos in computo comprehendere quærunt: cùm scriptū sit: Quia nisi abbreuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabūtur dies illi. Certum est tempus carere computo, quod breuiandum est à domino, qui tempora constituit. Appropinquasse autē aduentum eius, cuius signa aliqua videmus ex iis quæ facta sunt esse completa: & iterum dicit. His autem fieri incipientibus, respirabitis & leuabitis capita vestra, quoniam appropinquabit redemptio vestra. Quæ autem signa dixit videnda, manifestū est in Euangelio sancti Lucæ: Et Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentiū: hoc factum est, & fieri nulli dubiū est. Et insequitur: Et erunt signa in Sole & Luna & in stellis, & in terra pressura gentiū: causa quæ patimur & pœna † compellit, si fortè nō curet voluntas. Nam in vno tempore & signa in cælo & pressuram gentium in terris ab hominibus

2. Tim. 4. *Matt. 13.* *Esaiæ 60.* *Esaiæ 40.* *Mat. 24.* *Lucæ 21.*

† Al. ea quæ patimur configeri & pœna, &c.

videri & ſuſtineri manifeſtum eſt. Et inſequitur: Areſcentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ ſuperueniẽt vniuerſo orbi: nullam patriã, nullum locum noſtris temporibus nõ affligi aut humiliari certũ eſt, ſicut dictũ eſt, præ timore & expectatione, quæ ſuperuenient vniuerſo orbi: & omnia ſigna quæ ſuperius Euangelium legentibus manifeſtat, ex maxima parte completa ſunt. Quod autem dictũ eſt, Et prædicabitur Euangelium in vniuerſo mundo, & tunc veniet finis. Primum quod ipſius domini repromiſsio talis fuit, vt ipſi Apoſtoli eius nominis & reſurrectionis teſtes fierent in Hieruſalẽ, & in Iudæa, & in Samaria & vſque ad extremum terræ, & Apoſtolus hac autoritate docet: Sed dico nunquid non audierunt? In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Item, propter ſpem quæ repoſita eſt vobis, quam antè audiſtis in verbo veritatis Euãgelij, quod aduenit in vos, ſicut & in omni mundo eſt fructificans & creſcens. Sed ab Apoſtolis nuntiata fides in gentibus, habuit multos perſequutores, vt retẽta tardius inualeſceret, vt illud impleretur: Ante hæc omnia primum in vos manus immittent ſuas, & perſequentur & tradent vos in Synagogas & in cuſtodias, ducentes ad reges & ad præſides propter nomen meum, vt illud impleretur quod ſcriptũ erat: Et velociter reædificaberis à quibus deſtructa es. Nam ex quo clementiſsimi Imperatores, Chriſtiani Dei voluntate eſſe cœperunt, quanquam paulatim fides cauſa perſequutionis creſcebat in ſeculis, factis regibus Chriſtianis vbique in paruo tẽpore Chriſti Euãgeliũ penetrauit. Expoſitio ſanè beati Danielis de hebdomadibus, quã vir ſanctus cõpresbyter noſter Hieronymus expoſuit, qualiter doctores Eccleſiarũ tradidiſſent, lectorem ſuſpendit. †Nam ſi ipſe doctiſsimus vir cõpresbyter noſter ait periculoſum eſſe de magiſtrorũ Eccleſiarum iudicare ſententiis, & alterum præferre alteri, quanto magis hoc lector facere nõ poteſt, quod magiſter facere dubitauit. Nos autẽ credimus quod dominus ait: Quia cælũ & terra tranſient, iota autem vnũ vel vnus apex non tranſiet à lege, donec omnia fiant. Quo modo ergo myſteriũ hebdomadarũ ſit impletum vſque ad natiuitatẽ & paſsionẽ Chriſti, admiror, cùm illud quod in dimidio hebdomadæ Propheta loquutus eſt, dicendo: In dimidio hebdomadæ tolletur ſacrificiũ meum, & deſolationũ ſupplicatio interitus, & ad ſacrificium abominatio. Hæc ergo abominatio ſi iam cõpleta fuerat, quo modo domin

Mat. 24.
Rom. 10.
Coloſſ. 1.
†lectorem attentum quærit.
Matt. 5.
Danie. 9.

Mat.24. dominus monet & dicit: Cùm videritis abominationem desolationis, quod dictum est per Danielem Prophetam stantem in loco sancto, qui legit intelligat. Ego autem ne petitionis beatitudinis tuæ contemptor essem, hæc quemadmodum sensi, scripsi ad tuam charitatem. Plenius autem dignare nos verbo gratiæ tuæ rescribendo instruere & lætificare.

Augustinus Hesychio, commonstrans quomodo sint intelligenda scripturæ loca, quæ variè loquuntur de fine seculi: quódque præstat non inquirere diem illum, sed hoc agere, vt vnusquisque ad suæ vitæ supremum diem sit paratus. Epistola L X X X.

DOmino beatissimo & venerabiliter suscipiendo fratri & coëpiscopo Hesychio, Augustinus in domino salutem. Accepi literas venerationis tuæ, quibus valde salubriter exhortaris, vt Saluatoris nostri diligatur & desideretur aduentus. Facis hoc vt seruus bonus eiusdem patrisfamiliâs, auidus lucrorum domini tui, & volens habere plurimos socios dilectionis, qua ipse præcipuè & perseueranter accenderis. Intuentes igitur quod commemo-*2.Tim.4.* rasti de Apostolo, quia dominum dixit redditurum coronam iustitiæ, non tantum sibi, sed & omnibus qui diligunt manifestationem eius, ita rectè viuimus, & in hoc seculo tanquam peregrini agimus, cùm se in hac dilectione cor nostrum proficienter extendit, siue citius, siue tardius veniat quàm putatur, cuius manifestatio fideli charitate diligitur, & pio deside-*Luca 12.* ratur affectu. Seruus quippe ille, qui dicit: Moram facit dominus meus, & percutit conseruos suos, manducat & bibit cum ebriosis, non vtique diligit manifestationem eius. Ex moribus enim apparet animus eius, quos mores licet breuiter ideo magister bonus curauit exprimere, id est, superbiam atque luxuriam, ne quod dicebat: Moram facit dominus meus, desiderio *Psal.41.* domini sui dicere crederetur, quo ardebat ille qui dicebat: Sitiuit anima mea ad Deum viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Dicendo enim, quando veniam: moras se perpeti molestè ferebat, quia etiam quod tempore acceleratur, desiderio tardum videtur. Quo modo autē tardus est eius aduentus, vel quo modo longè venturus est, cùm ipsi Apostoli tempore, quo adhuc erant in carne, dixerint: Nouissima hora est: quamuis à domino audierint: Non est vestrum scire tempora? Hoc ergo nesciebant quod nescimus & nos, quantum ad me attinet, dico, & eos qui hoc mecum nesciunt: & tamen quibus

bus dictum est:Non est vestrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate:diligebant eius manifestationẽ, & dabant conseruis in tempore cibaria, nec percutiebant eos dominãdo eis,nec luxuriabãtur cum amatoribus mundi dicentes: Morã facit dominus meus. Alia est ergo ignorantia temporum, alia labes morum amórque vitiorum. Nam & Apostolus Paulus quando dicebat:Non citò moueamini mẽte, neq; terreamini, siue per verbum siue per epistolam,tanquam per nos missam, quasi instet dies domini:nolebat vtiq; vt crederent eis,qui iam propinquare domini arbitrantur aduentũ: nec tamen volebat vt tanquam seruus ille dicerent: Moram facit dominus meus venire:& traderent se superbiæ luxuriæque perdendos: sed sic eos nolebat de propinquante die nouissimo falsis auscultare rumoribus, vt tamen vellet eos paratos ad aduentum domini sui lumbis accinctis,& lucernis ardentibus operiri:quibus dicit:Vos autem fratres nõ estis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur cõprehendat.Omnes enim vos filij lucis estis & filij diei,non sumus noctis neq; tenebrarũ.Ille autem qui sic dicit: Morã facit dominus meus venire, vt percutiat cõseruos suos, epuletur cum ebriosis,nõ est lucis,sed tenebrarũ: & ideo eum tanquam fur dies ille comprehendet:quod vnusquisque debet etiã de die huius vitæ suæ nouissimo formidare: in quo enim quenque inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouissimus dies:quoniã qualis in die isto quisque moritur,talis in die illo iudicabitur. Ad hoc pertinet quod in Euangelio secundũ Marcũ ita scriptum est: Vigilate ergo, quia nescitis quãdo dominus domus veniat,serò,an media nocte,an gallicantu, an mane, ne cùm venerit repente, inueniat vos dormientes. Quod autẽ vobis dico,omnibus dico, vigilate. Quibus enim omnibus dicit, nisi electis & dilectis suis ad corpus eius pertinentibus,quod est Ecclesia? Non solùm ergo illis dixit quibus tunc audiẽtibus loquebatur, sed etiã illis qui fuerunt post illos ante nos,& ad nosipsos, & qui erunt post nos vsq; ad eius nouissimũ aduentũ. Nunquid autẽ omnes inuẽturus est dies ille in hac vita, aut quisquam dicturus est quod ad defunctos etiã pertineat quod ait:Vigilate,ne cum repente venerit inueniat vos dormientes? Cur itaq; omnibus dicit,quod ad eos solos pertineat q tũc erũt, nisi qa eo modo ad oẽs pertinet,quomodo dixit? Tũc enim vnicuiq; veniet dies ille,cũ venerit ei dies vt talis hinc exeat,qualis iudicãd' est illo die. Ac per hoc

2.Thess.2.

Luca 12.

1.Thess.5.

Mar. 13.

hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum inueniat eum domini aduentus. Imparatum autem inueniet ille dies quem imparatum inuenerit suæ vitæ huius vltimus dies. Certè enim hoc saltem manifestum erat Apostolis, non eorum temporibus cum hic in carne viuerent dominum esse venturum:& tamen quis dubitet eos præcipuè vigilasse & seruasse, quod omnibus dixit, ne imparatos repentè veniens inueniret? Nondũ sanè intelligo quónã modo accipi debeat quod scripsit sanctitas tua, propterea dixisse dominũ Apostolis: Nõ est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate: quoniam sequutus adiũxit: Sed eritis mihi testes in Hierusalem, & in Iudęa, & in Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Quem scripturæ sensum sic exponis, vt dicas, ergo non Apostolos testes cõsummationis mundi, sed nominis & resurrectionis suæ voluit intelligi. Non quidem ille ait: Non est vestrum prædicare tempora: sed non est vestrum nosse. Verùm si ita vis intelligi quod ait: Non est vestrũ scire: ac si diceret, non est vestrum scientes facere, id est, non est vestrum hoc docere: quis nostrum docere audeat, vel scire pręsumat, quod Deus ille magister nec eos discipulos docuit, à quibus præsentibus interrogatus est præsens, nec illi tam sancti magniq; doctores ecclesiam docere potuerunt? An respondebitur, hæc non docuisse Apostolos, sed prophetas. Hoc enim aisti & verum est, quod ea quæ futura sunt, sanctorum prophetarum vocibus cognoscũtur, qui priusquã fierent, inquis, ea quæ futura erant voluntate diuina hominibus sunt loquuti. Sed si veneratio tua satis admiratione plenum esse dicit, si ea Deus quæ prædici voluit, ad hominũ sensus penitus non posse peruenire constituit, quanto maiore admiratione plenum est, si ea quæ Prophetæ hominibus sunt loquuti, hæc Apostoli vel scire sunt prohibiti vel docere? Quo modo autem Prophetæ ista de quibus agitur tempora docentes, non intelligerentur ab Apostolis, si intelligũtur à nobis? Aut si eos Apostoli intellexerũt istam mensuram tẽporis prophetantes, quo modo nõ docerent quod intellexerunt, quando per eorum præconium & ipsi Prophetæ innotescebant, qui eos suis libris ista docuerũt? Et ideo per quas literas ea ipsi didicerant, per easdẽ poterant alij quoq; in his gentibus discere, in quibus Apostoli autoritatẽ propheticam commendabant. Cur ergo eis dictum est: Non est vestrũ scire: vel si ita intelligendum est: Non est vestrum docere tempora,

Acto.1.

quæ

quæ pater posuit in sua potestate: quandoquidem sic ea docebant, cùm ij in quorum literis discerentur per illos innotescebant? Vnde credibilius est, non Deũ noluisse scire, sed noluisse prædicari: quòd noluit prædicari quod videbat nõ vtiliter sciri. Cur ergo, inquis, de temporibus cognoscendis ipse dominus monet vbi dicit: Quisnã est fidelis seruus & prudẽs quem constituit dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore? Imò verò monet, non vt bonus seruus cognoscat tẽporum finem, sed vt omni tempore in opere bono vigilet: quia nescit temporum finem. Non monet vt tempora quæ pater posuit in sua potestate assequamur super Apostolos, sed monet vt quoniam nescimus quando veniat dominus, in cordis præparatione imitemur Apostolos. Vnde iam supra satis loquutus sum. Arguit autem Iudæos, quare tempus non cognoscant, dicens: Hipocritæ faciem cæli potestis probare, & reliqua: quoniam illud tempus non cognoscebant, quod iam volebat cognosci, id est, primi aduentus sui quo in eum crederent, qui alterum eius aduentum vellent expectare, vigilantes quandocunque futurus esset. Qui enim aduentum domini non cognouerit primum, præparare se non potuit ad secundum, credendo in eum fidelitérque vigilando, ne illum tanquam fur in tenebris comprehendat, siue tardius venerit, siue citius quàm speratur. Dicit etiam sicut admones, Apostolus Paulus. In nouissimis temporibus instabũt tempora periculosa, & reliqua. Sed nunquid ideo docet tempora quæ pater posuit in sua potestate? Aut ideo quisquã nouit quàm longa vel breuia sint eadem ipsa quæ fatendum est, esse nouissima? Cogitare quippe debemus quàm olim dictum sit: Fratres nouissima hora est. Rursus eundem Apostolum dixisse commemoras: De temporibus autẽ & † momentis nõ necesse habemus scribere vobis, vos enim ipsi diligenter scitis quia dies domini sicut fur in nocte, ita veniet. Et cũ dixerint, pax & securitas, tunc subitaneus illis apparebit interitus, quo modo dolores parturiẽtis & non effugient. Et hic non dixit post quantũ temporis hoc futurum sit, sed quo modo futurum sit: id est, non quanta erit ætatis breuitas vel prolixitas, sed quantumlibet interuallũ sit spaciúmq; temporis, non tamẽ eis hoc veniet malũ nouissimũ, nisi cùm dixerint, Pax & securitas. Quibus verbis videtur Apostolus huius nouissimi diei vel spẽ vel timorẽ ab hoc nostro tempore remouisse. Non enim videmus ipsos amatores huius seculi,

Mat. 24

Luc. 12.

2. Tim. 3.

1. Ioan. 2.

† *vel*

1. Thess. 5.

quibus subitaneus apparebit interitus, iam dicere, Pax & securitas. Quid ergo scire sufficiat, satis ipse demonstrat Apostolus dicendo: De temporibus & momentis non opus habemus vobis scribere: vel sicut alij codices habent: Non opus habetis vobis scribi. Nec sequutus adiũxit: [Vos enim ipsi diligẽter scitis quãtum tẽporis restet: sed ait,] Vos enim ipsi diligẽter, scitis quia hora domini sicut fur in nocte, ita veniet. Hoc ergo scire opus est, vt curent filij lucis esse, & parato corde vigilare, qui nolunt ab illa hora sicut à nocturno fure comprehendi. Nam si ad cauendum hoc malum, id est, ne hora domini tanquam fur inueniat imparatum, opus esset nosse temporum spacia, non diceret Apostolus non opus esse vt hoc scriberet, sed hoc potius eis esse scribendum tanquam doctor prouidentissimus iudicaret. Nunc autem nec illis hoc opus esse monstrauit, quibus sufficiebat vt scirent imparatis atque dormientibus horam domini sicut furem esse venturam, atq; hoc sciendo essent ipsi vigilanter parati post quantalibet tempora veniet: & suum seruabit modum, vt licet Apostolus, non tamen præsumeret alios docere, quod Apostolis dominum dixisse cognouerat nõ est vestrum scire. Ponis etiam quod idem ipse dixit Apostolus: Non retinetis memoria, quia cùm essem apud vos hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat scitis vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis, tantum qui tenet modo teneat, donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Quæ verba Apostolica vtinam non tantummodo ponere, verumetiam exponere dignareris: Ita sanè obscura sunt & mystice dicta, vt tamen appareat eum nihil de statutis dixisse temporibus, nullúmque eorum interuallum spatiúmque aperuisse. Ait enim: Vt reueletur in suo tempore, nec dixit post quantum temporis hoc futurum sit. Deinde subiunxit: Iam enim mysterium operatur iniquitatis. Hoc iniquitatis mysteriũ quomodolibet intelligatur quid sit, ab alio sic, ab alio autẽ sic, quandiu tamen operetur occultũ est. Neq; id expressit Apostolus tanquã homo ex eorũ numero, quibus dictum est: Non est vestrũ scire tempora. Quanuis enim nondum inter eos erat, quando eis hoc dictũ est, ad eorum tamen collegium atque societatem etiã ipsum non ambigimus pertinere. Item quod sequitur: Tantũ qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat, & tũc reuelabitur ille iniquus, quem dominus

2. Thess. 2

20. de Ciuita. Dei, cap. 19.

nus

nus Iesus interficiet spiritu oris sui docet: nos Antichristũ manifestum futurum. Siquidem ipsum videtur aliquãto euidentiori significatione tetigisse, interficiendum spiritu oris domini Iesu Christi, sed post quantum temporis istud erit, nec saltem obscurè loquutus est. Quísnam sit enim qui modo tenet, vel quid teneat, vel quid sibi velit quod ait, de medio fiat: potest quisque se coarctare vt intelligat, vel aliquatenus suspicetur, ꝙ quoniam ꝙ quoquo modo scriptum legit. Quandiu autem teneat, & post quanta temporum spatia de medio fiat, hoc amnino tacetur. Item dominus, inquis in Euangelio increpat Iudæos, dicens: Et tu si cognouisses tempus visitationis tuæ, forsitan permansisses, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Sed hoc ad tempus primi aduentus domini pertinet, non secundi, de quo nunc quæstio est. De secundo quippe aduentu suo dixit, Non est vestrum scire tempora, non de primo. De illo enim ab eo quæsierunt discipuli quem sperabant, non de isto quem iam videbant. Si enim primum eius aduentum Iudæi cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent: & ideo non euerti sed permanere potuissent. Iam verò quod ait ad eos: Pœnitentiam agite, completa sunt tempora, credite Euangelio: etiam ipse firmasti de his temporibus dictum esse Iudæorum quæ continuo post paucos annos fuerant transitura, & nunc nouimus iam esse transacta, euersa scilicet ciuitate, in qua regnum eorum fuerat constitutum. Proinde quod ex Daniele de interfecta bestia posuit venerabilitas tua, & de reliquarum bestiarum regno, & inter hæc de filio hominis venientecum nubibus cæli, manifestum esse dixisti intelligentibus scripturã. Sed si dignatus fueris exponere, quo modo ista pertineant ad cognoscendũ temporum spatiũ, post quod erit saluatoris aduentus, ita vt inueniantur sine vlla ambiguitate manifesta, fatebor, etiam ipse cum magna actione gratiarum, illud quod ait dominus, Non est vestrum scire tempora, tantummodo Apostolis esse dictum, non posteris eorũ qui ea fuerant cognituri. Diligendus ergo est & expectandus domini sicut sanctè hortaris aduentus, magnámq; dicis esse beatitudinem diligẽtibus eius aduentum, & adhibes Apostoli testimonium, cuius verba sic ponis: De cętero reposita est mihi corona iustitię, quã reddet mihi dominus iustus iudex in illa die. Non solùm autẽ mihi, sed & iis qui diligunt aduentũ domini. Tunc enim sicut ex Euangelio commemoras, Iusti fulgebunt sicut

Lucæ 19. *1. Cor. 2.* *Marci 1.* *2. Tim. 4.* *Mat. 13.*

Sol in regno patris ſui. Et quod propheta dicit: Ecce enim calligo & tenebrę operient terrã ſuper gentes, in te verò apparebit dominus, & maieſtas eius in te videbitur. Itẽ quod ſcriptũ eſt,

Eſa. 40. Qui verò expectant dominum, exultabunt cum virtute, producent pennas ſicut aquilæ current & non laborabunt, ambulabunt & non eſurient. Hoc planè piiſsime & veriſsime dicis, commendans eorum beatitudinem, qui diligunt aduentũ domini.

2. Theſ. 2. Sed & illi quibus dicebat Apoſtolus: Nõ cito moueamini mente, quaſi inſtet dies domini, diligebant vtiq; aduentum domini. Nec eos hoc docens doctor gentium ab illa dilectione frangebat, qua vt inflammarentur volebat: & ideo nolebat vt crederent eis, à quibus audiebant inſtare diem domini, ne fortè cùm tranſiſſet tempus, quo eum crediderant eſſe venturum, & veniſſe non cernerent, etiam cætera fallaciter ſibi promitti arbitrantes, & de ipſa mercede fidei deſperarẽt. Non ergo ille diligit aduẽtum domini qui eum aſſerit propinquare, nec ille qui eum aſſerit non appropinquare: ſed ille potius qui eum ſiue prope ſiue longe ſit, ſynceritate fidei, firmitate ſpei, ardore charitatis expectat. Nam ſi tanto magis diligitur dominus, quanto magis creditur & prędicatur citius eſſe venturus, magis eum diligebant qui eius aduentũ iam inſtare dicebant, quàm ij quos Apoſtolus eis credere prohibebat, vel ipſe Apoſtolus qui hoc vtiq; non credebat. Si autem oneroſa non eſt infirmitas mea ſanctitati tuæ, peto apertius non graueris exponere, quo modo dixeris neminem poſſe temporum menſuras colligere, ne fortè & hoc & mihi videatur, quod etiam charitati tuæ, & fruſtra quilibet noſtrum inſtrui expectet ab altero. Cùm enim hoc dixiſſes, deinde ſubdidiſti & aiſti, Euãgelium quidem dicit, De die & hora nemo ſcit. Ego autem, inquis, pro impoſsibilitate intellectus mei dico, neque menſem, neque annũ aduentus ipſius ſciri poſſe. Ita enim hoc videtur ſonare, tanquã nõ poſsit ſciri, quo anno vẽturus ſit: ſed poſsit ſciri qua hebdomade annorum, vel qua decade, tanquã dici poſsit atque definiri intra illos vel illos ſeptem annos, aut intra illos vel illos decem annos. Quod ſi ne hoc quidem comprehẽdi poteſt, quæro vtrum ſic ſaltem poſsit diffiniri tempus aduentus eius, vt eum venturum eſſe dicamus intra iſtos, verbi gratia, quinquaginta vel centum annos, vel quotlibet ſeu maioris numeri, ſeu minoris annorum, ſed in quo eorum, nos ignorare. Hoc ſi iam comprehendiſti, multum eſt quod comprehendere

potui

potuiſti. Idipſum eſt autem quod rogo, vt nobis benignus impertias, adhibens idonea documenta, quibus id potueris indagare. Si autẽ neq; hoc te comprehendiſſe præſumis, hoc ſentis quod ego. Nouiſsima enim eſſe iſta tẽpora multis rerũ ſignis apparẽtibus, quæ dominum prædixiſſe legimus omnes qui ea credimus, cernimus. Sed & mille annorũ tempus, ſi eorũ finis eſſet ſeculi finis, poſſet vniuerſum dici nouiſsimũ tempus, vel etiã nouiſsimus dies, quia ſcriptum eſt: Mille anni ante oculos tuos, tanquã dies vnus: vt quicquid per eoſdem mille annos gereretur, nouiſsimo tempore vel nouiſsimo die diceretur geri. Iterum enim dico quod in hac cauſa ſæpe dicendũ eſt: Conſyderemus ante quàm multos annos dixerit beatus Ioanes Euangeliſta: Nouiſsima hora eſt. Nam ſi tunc eſſemus hoc audito quando crederemus tot annos poſtea trãſiturus, ac non potius ipſo adhuc Ioanne in corpore cõſtituto dominum ſperaremus eſſe venturum? Neque enim dixit, Nouiſsimũ tempus eſt, aut nouiſsimus annus, aut menſis, aut dies, ſed nouiſsima hora eſt. Et ecce iſta hora quàm longa eſt, nec tamẽ eſt ille mẽtitus, ſed vtique intelligendus eſt horã pro tẽpore poſuiſſe. Quod nonnulli ſic accipiũt, vt ſex annorũ milia conſtituant, velut vnum diem, eúmq; in partes velut horas duodecim partiantur, vt ſic quingentos annos poſtremos, hora videatur habere poſtrema. In quibus annis iam Ioannes, inquiunt, loquebatur quãdo nouiſsimam horam eſſe dicebat. Sed aliud eſt noſſe aliquid, aliud ſuſpicari, Cur enim non potius, ſi ſex annorum milia deputandus eſt vnus dies, non duodecima ſed viceſimaquarta pars eius vna hora eſt: id eſt, non quingenti, ſed ducenti quinquaginta anni? Totus enim dies, totus circumitus ſolis verius nuncupatur, non ab Oriente vſque in occidentem, ſed ab Oriente vſq; in Orientem, vnde toto die peracto, id eſt, viginti & quatuor horis, rurſus exoritur: ac per hoc hora iſta nouiſsima, ex quo tempore id loquutus eſt Ioannes, ante fermè ſeptuaginta annos vt minimum [dicam,] iam reperitur eſſe tranſacta, & nondum venit terminus ſeculi. Huc accedit, quia inſpecta diligenter eccleſiaſtica hiſtoria, reperitur Ioannes Apoſtolus longè ante fuiſſe defunctus, quàm quinq; milia quingenti anni, à generis humani exordio complerentur. Nondum erat itaque hora nouiſsima, ſi ſex milium annorum pars duodecima, id eſt, quingenti anni, velut vnius horæ ſpacium deputatur. Porrò ſi ſecundum ſcripturas vnum diem mille annos eſſe

Eſa. 60.

Pſal. 89.

ponamus, multò magis olim transiit tam longæ Diei hora nouissima, nō dico si vicesimaquarta pars eius, qui sunt anni paulò amplius quadraginta, sed si duodecima deputetur quæ illos annos duplos habet. Vnde conuenientius ille Apostolus creditur horam posuisse pro tempore, quæ hora quàm longa sit, ignoramus: quia non est nostrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate: quamuis eam nouissimam esse nouerimus, multò magis vtiq; nos, quàm qui fuerūt ante nos, ex quo esse vel dici cœpit hora nouissima. Quod autem ideo videtur venerationi tuæ comprehendi nō posse temporum mensuras, vt definiatur quo anno futurus est finis, quia secundum promissionem domini breuiabuntur dies illi, prorsus non intelligo. Si enim sic breuiabuntur, vt fiant ex pluribus pauciores, quæro secundum quam veritatem futuri erant plures, nisi breuiarentur? Hebdomades enim sancti Danielis nō ad primum domini aduentum, sicut pluribus visum est, sed ad secundum potius existimas pertinere. Itáne ergo breuiabūtur, vt vel vna in eis hebdomada minus futura sit: & falsa erit prophetia, quæ tanta diligentia numerum hebdomadarum definire curauit, vt quiddam diceret etiam dimidio hebdomadis implendum? Miror si per prophetiam Christi, destruitur prophetia Danielis. Deinde quale est vt putemus ignorasse Danielem, vel potius angelum, à quo ista discebat, breuiaturum dominum dies illos, & errasse vt hoc diceret, vel scisse quidem, sed ei quem docebat fuisse mentitum? Quod si absurdum est, cur non potius credimus secundum id quod breuiaturus est dominus dies illos, tot hebdomadas prophetasse Danielem, si tamen ad secundum domini aduētum, quod nescio quemadmodum possit ostendi, ille numerus refertur annorum? Postremò multo certius securiúsq; dicitur domini aduentum intra septuaginta, aut vt plurimum intra centum annos futurum, si hebdomades istæ ipsum prænuntiant. Anni enim quadringenti nonaginta sunt in hebdomadibus septuaginta. A natiuitate autem domini hodie computantur anni fermè quadringenti viginti: à resurrectione autem vel ascensione eius, anni plus minus cccxc. Ac per hoc, si ex quo natus est computetur, septuaginta sunt reliqui: si ex quo passus est, circiter centum remanent, intra quos Danielis omnes hebdomades, si de nouissimo eius aduentu prophetatæ sunt, implebuntur. Qui ergo dicit intra tot annos erit, tunc falsum dicit si vltra erit. Sed quia breuiabuntur

bentur, pauciores poterunt esse, non plures. Rectè itaque dicitur intra hos erit, quoniam quantumlibet breuientur verum erit. Ipsa nanque breuiatio si eo modo intelligenda est vt pauciores fiant, vltra eos diem domini venire non patitur, sed magis magísque intra eos quanto fuerint pauciores. Non igitur ista breuiatio turbat computatorem, qui eo modo definierit, vt dicat intra tot annos diem domini esse venturum, sed adiuuat potius, quoniam quantò magis ad paucitatem redigentur dies, tantò magis erit intra & vltra esse non poterit: atque ideo verum erit quod ita definitur, vt dicatur intra tot annos erit, quamuis nesciatur quo anno futurum sit. Proinde tota quæstio est, verum Danielis hebdomades primo aduentu domini impletæ sint, an finem seculi prophetauerint, an ad vtrunq; pertineant. Neq; enim qui etiam hoc saperent defuerunt, dicentes, tempore primi aduentus Christi esse completas, & inde vsque ad finem seculi totidem rursus esse complendas. Equidem video quia si primus eas non compleuit aduentus, necesse est vt secundus eas compleat: quoniam prophetia illa non potest esse falsa: quæ si tempore primi aduentus impleta est, non cogit intelligi quod etiam de fine seculi implebitur. Ac per hoc incertum est etiam si verum est, neq; negandum quidem, sed neque præsumendum est id futurum. Relinquitur itaque, vt qui vult cogere istam prophetiam credi seculi fine complendam, contendat quantum potest, & ostendat si potest, primo aduentu domini non fuisse completam, contra tot expositores diuinorum eloquiorum, qui hãc non solùm computatione temporum, verumetiam rebus ipsis completam fuisse demonstrant, maximè quod ibi scriptum est: Et vngetur sanctus sanctorum, vel propter quod in eadem prophetia Hebræi codices expressius habent: Occidetur Christus & non erit eius, *id est, non erit eius ciuitatis, quoniam sic alienatus est à Iudeis, qui eum propterea saluatorẽ redemptorémq; suum non esse crediderunt, quia occidere potuerunt. Neq; enim in fine seculi vngendus, aut occidendus est Christus, vt ista prophetia Danielis tũc expectetur implenda, nondum credatur impleta. Quod autem de signis Euangelicis & propheticis quæ fieri cernimus, propinquũ domini aduẽtum sperare debeamus, quis negat? Quotidie quippe magis magísq; fit proximus. Sed quanto interuallo propinquet, hoc, dictum est, non est vestrum scire. Vide quando dixit Apostolus: Nunc enim propior est nostra salus quam cùm

Daniel. 9

**Hieronymus legit eius populus.*

Roma. 13.

credidimus, Nox præceſsit, dies autem appropinquauit. Ecce quod anni tranſierũt, nec tamen quod dixit falſum eſt: Quanto magis nunc dicendum eſt propinquare domini aduentum, quando tantus eſt ad finẽ factus acceſſus? Apoſtolus certe: Spiritus, inquit, manifeſte dicit, quia in nouiſsimis temporibus recedant quidam à fide. Nondum vtiq; erant eadem tempora, hæreticorum ſcilicet & talium quales eodem ſermone deſcribit, ſed iam venerunt, ac per hoc in nouiſsimis temporibus videmur etiam per ipſos de fine ſeculi commoneri. Itémq; alibi dicẽs: Hoc autem ſcitote quoniam in nouiſsimis diebus inſtabunt tempora ſæua, vel ſicut alij codices habent, periculoſa. Deinde qualia futura ſint exprimens, Erunt enim homines, inquit, ſeipſos amantes, amatores pecuniæ, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti, irreligioſi, ſine affectione, detractores, incontinentes, immites, ſine benignitate, proditores, procaces, cæcati, voluptatum amatores magis quàm Dei, habentes ſpeciem pietatis, virtutem eius abnegantes. Mirum ſi tales homines aliquando defuerunt. Denique quia & tunc erant, adiungit ac dicit: Et hos deuita, Ex iis enim ſunt qui penetrant domos. Non ait, Penetrabunt, tanquam & hic futurum prænuntians, ſicut ſuprà dixerat, Inſtabunt tempora periculoſa: ſed ait, Penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas. Non ait, ducent vel ducturi ſunt, ſed iam ducunt. Nec putandus eſt hoc loco, pro temporis futuri verbis, præſentis temporis verba poſuiſſe, quandoquidem illos ab eo cui ſcribit euitari admonebat. Nec tamen fruſtrà dixit, In nouiſsimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, & hinc ea periculoſa futura demonſtrãs, tales homines futuros eſſe prædixit, niſi quia tanto plures erunt, magíſq; abundabunt, quantò magis propinquatur ad finem. Videmus ergo tales nunc abundare. Sed quid ſi abundantiores erunt poſt nos, & omnino abundantiſsimi, quando iam iámq; ipſe finis inſtabit, qui quandiu aberit ignoratur? Nouiſsimi quippe dies dicti ſunt, & in ipſis primis Apoſtolorum diebus, cùm domini in cælum recens eſſet aſcenſus quando die pentecoſtes miſit promiſſum ſpiritum ſanctum, & quidam ſtupebant admirantes eos qui linguis, quas non didicerant loquebantur, quidam verò irridẽtes, muſto plenos eſſe dicebant. Quo die Petrus loquens ad illos, qui de hac re varie mouebãtur: Non enim ſicut, inquit, ſuſpicamini, ebrij ſunt iſti, cùm ſit hora diei tertia. Sed attendite, quoniam

1. Timo. 4

2. Timo. 4

χαλεπά.

Acto. 2

niam hoc est quod dictum est per prophetam: Erit in nouissi- *Iohel 2.*
mis diebus dicit dominus, Effundam de spiritu meo super om
nem carnem, & cætera. Iam tunc ergo erant dies nouissimi,
quantò magis nunc, etiam si tantum dierum remansit vsq; in
finem, quantum ad hunc diem à domini ascẽsione transactum
est, vel aliquid siue minus restet siue amplius, quod profectò,
nescimus: quia non est nostrum scire tempora, quæ pater po-
suit in sua potestate, cùm tamen sciamus in nouissimus tem-
poribus, in nouissimis diebus, in nouissima hora nos agere si-
cut Apostoli: sed multò magis qui fuerunt post illos ante nos,
& multò magis nos, & magis quàm nos, qui erunt post nos, do-
nec ad illos veniatur qui erunt, si dici potest, nouissimorum
nouissimi, atq; ad ipsum omnino nouissimum, quem vult in-
telligi dominus, vbi dicit: Et resuscitabo eum in nouissimo *Ioan. 6.*
die, qui quàm longè absit, comprehendi non potest. Signa quæ
in Euangelio futura prædicta sunt, sicut commemorat sancti-
tas tua secundum Lucam, eadem sunt secundum Matthæum
& secundum Marcum. Hi enim tres narrant quæ dixerit do-
minus, cùm interrogatus esset à discipulis suis, quando futura
essent quæ de templi euersione prædixerat, & quod signum es-
set aduentus eius & consummationis seculi. Non enim discre-
pant rebus, si alius aliquid dicit, quod alius tacet, aut alio mo-
do dicit: magis autem collata inuicem iuuant, vt legentis in-
tellectus regatur. Sed de omnibus disputare nunc longum est:
Interrogantibus enim dominus, ea respondit quæ iam ex illo
tempore fuerant secutura: siue de excidio Hierusalem, vnde
orta est ipsius interrogationis occasio: siue de aduentu suo per
ecclesiam, in qua vsq; ad finem venire non cessat: in suis enim
veniens agnoscitur, dum eius quotidie membra nascuntur. De *Mat. 26.*
quo aduentu ait: Amodo videbitis filium hominis venientem *Esaiæ 5.*
in nubibus, de quibus nubibus dictũ est per prophetam: Man-
dabo nubibus meis ne pluãt super eam: siue de ipso fine, in quo
apparebit viuos iudicaturus & mortuos. Cùm itaque signa di-
cat, quæ ad ista tria pertinent, id est, ad excidium illius ciuita-
tis: ad aduentum eius in corpore suo, quod est ecclesia: ad ad-
uentum eius in capite ecclesiæ, quod est ipse: quod eorum si-
gnorum, ad quod horum trium referendum sit, diligenti con-
sideratione cernendum est: ne fortè quod pertinet ad euersio-
nem Hierusalem, ad finem seculi referendum putemus: aut
econtrario quod ad finem seculi pertinet, affirmemus ad ciui-

tatis illius excidium pertinere: aut quod pertinet ad eius aduentum in corpore suo, quod est ecclesia, dicamus pertinere ad eius aduentum nouissimum in corpore suo, quod est caput ecclesię: aut rursus quod pertinet ad aduentum eius nouissimum per seipsum, ad eum pertinere asseueremus aduentum, qui est per ecclesiam. In quibus omnibus sunt quædam manifesta, quædam verò sic obscura, vt vel laboriosum sit ea diiudicare, vel temerarium, quandiu non intelliguntur, de his aliquid definire. Quis enim non videat ad illam ciuitatē pertinere, quod dictum est: Cùm autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius. Item quis non videat ad aduentum domini nouissimum pertinere, quod dictum est: Cùm videritis hęc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei. Illud autem quod dictum est: Væ pręgnantibus & nutrientibus in illis diebus: Orate autem vt non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato: erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi neq; fiet: sic est positum secundum Matthæum, & secundum Marcum, vt incertum sit vtrùm de excidio illius ciuitatis, an de seculi fine intelligi debeat. Sic enim hoc ipsum legitur apud Marcum: Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: Orate vt hyeme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus vsq; nunc, neque fient. Et nisi breuiasset dominus dies illos, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos, quos elegit, breuiabit dies. Nō dissimiliter & Matthæus. Hoc autem Lucas ita posuit, vt appareat ad illius ciuitatis excidiū pertinere. Nam sic apud eum legitur: Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressura magna super terrā, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora nationum. Vnde autem ad hoc ventum est, Matthæus ita scribit. Cùm ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta stantem in loco sancto, qui legit intelligat: tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: & qui in tecto, nō descendat tollere aliquid de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam suam. Væ autem pręgnantibus & nutrientibus in illis diebus &c. Marcus verò ita, Cùm videritis abominationem desolationis stantem vbi non debet, qui legit intelligat: tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: & qui

Marci 13 · *Matt. 24* · *Luce 21.* · *Matt. 24*

qui ſuper tectum ne deſcendat in domum, nec introëat vt tollat quid de domo ſua: & qui in agro erit, non reuertatur retrò tollere veſtimentum ſuum, Væ autē prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: & reliqua. Lucas verò vt oſtenderetur tunc factam fuiſſe abominationem deſolationis, quæ à Daniele prædicta eſt, quando expugnata eſt Hieruſalem, hæc eodem loco domini verba commemorat: Cùm autem videritis circundari ab exercitu Hieruſalem, tunc ſcitote quia appropinquabit deſolatio eius. Apparet itaque tunc ibi poſitam deſolationis abominationē, de qua duo illi Euangeliſtæ locuti ſunt. Denique etiam iſte ſimiliter ſequitur: Tunc qui in Iudæa ſunt fugiant in montes. Et pro eo quod dixerunt illi, Et qui ſuper tectū ne deſcendat in domū, nec introëat, vt tollat quid de domo: Iſte dixit, Et qui in medio eius ſunt diſcedant: vt oſtenderetur illis verbis apud alios Euāgeliſtas poſitis feſtinationem fugæ fuiſſe præceptam: & pro eo quod illi poſuerunt, Et qui in agro erit, non reuertatur retro tollere veſtimentū ſuum, apertius iſte ait, Et qui in regionibus non intrent in eam, quia dies vltionis hi ſunt vt impleantur omnia quæ ſcripta ſunt. Deinde ſimiliter etiam iſte ſequitur, vt prorſus manifeſtum ſit de hac ipſa re omnium trium eſſe hunc Euangelij locum, Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus, & cætera ad hæc pertinentia, quæ iam commemoraui ſuperius. Lucas ergo patefecit quod eſſe poſſet incertum, non ad ſeculi finem, ſed ad expugnationem Hieruſalem pertinere id, quod dictum eſt de abominatione deſolationis, & quod dictum eſt de dierum breuiatione propter electos, quia & ſi ea ipſe non dixit, dixit tamen apertius cætera de hoc ipſo, quò & iſta pertinere monſtrauit. Non enim debemus ambigere, quando euerſa eſt Hieruſalem fuiſſe in illo populo electos Dei, qui ex circunciſione crediderant, ſiue fuerant credituri electi ante conſtitutionem mundi, propter quos breuiarentur dies illi, vt tolerabilia mala fierent. Nam quidam conuenientius intellexiſſe mihi videntur, mala ipſa ſignificata nomine dierum, ſicut dicti ſunt dies mali in aliis diuinæ ſcripturæ locis. Neque enim dies ipſi mali ſunt, ſed ea quæ fiunt in eis. Ipſa ergo dicta ſunt breuiari vt Deo donante tolerantia minus ſentirentur, ac ſic quæ magna eſſent breuia fierent. Sed ſiue iſto modo intelligenda ſit dierum illa breuiatio, ſiue quod ad paucitatem redigerentur, ſiue quod curſu Solis celeriore breuiarentur: non

enim

enim deſunt qui & hoc exiſtiment, ita ſcilicet dictos breuiores dies futuros, ſicut fuit longior dies orante Ieſu Naue. Tamen Lucas Euangeliſta & hanc dierũ breuiationem & abominationẽ deſolationis, quæ duo ipſe non dixit, ſed Matthæus Marcúſque dixerunt, ad euerſionem Hieruſalem docuit pertinere, alia cum eis dicens apertius de hac eadem re, quæ illi poſuerunt obſcurius. Nam Ioſephus qui Iudaicam ſcripſit hiſtoriam, talia mala dicit illi populo tunc accidiſſe, vt vix credibilia videantur. Vnde non immeritò dictum eſt, talem tribulationem nec fuiſſe à creaturæ initio nec futuram. Sed & ſi tempore Antichriſti talis aut maior forſitan erit, intelligendũ eſt de illo populo dictum, quod ei talis amplius futura non erit. Si enim Antichriſtũ illi primitus & præcipuè recepturi ſunt, facturus eſt tunc idem populus tribulationem potius quàm paſſurus. Non eſt ergo cur putemus hebdomadas Prophetæ Danielis, vel propter dierum breuiationẽ fuiſſe turbatas, vel illo iam tempore non fuiſſe completas, ſed in fine ſeculi eſſe complendas. Non enim ante paſsionem domini impletæ ſunt. Quod qui putant, rectiſsimè tua ſententia refelluntur: quia dixiſti, Hæc ergo abominatio ſi iam completa fuerat, quomodo dominus monet & dicit: Cùm videritis abominationem deſolationis, quod dictum eſt per Danielem Prophetã, ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat? His verbis beatitudinis tuæ illi meritò corrigendi ſunt, qui dicunt eam cùm hæc dominus loqueretur, vel ante paſsionem reſurrectionémque eius fuiſſe completam. Qui autem dicunt, ſicut apertiſsimè etiam Lucas Euangeliſta teſtatur, tunc fuiſſe factam quando euerſa eſt Hieruſalem, quid eis reſpondeatur videre debent, qui in fine ſeculi vel circa finem exiſtimant hæc futura: quanquam ipſa deſolationis abominatio propter obſcuritatem dicti non vno modo ab hominibus potuerit intelligi. Et quod dictum eſt, Qui eſt in tecto, non deſcendat tollere aliquid de domo ſua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam ſuam: poteſt congruentius intelligi ſpiritaliter, quod in tribulationibus omnibus eſt cauendum, ne quiſque deuictus ad carnalem vitam de ſpiritali ſublimitate deſcendat, aut qui profecerat in anteriora ſe extẽdens, deficiendo in poſteriora reſpiciat. Quod ſi in omni tribulatione, quantomagis in illa cauendum præcipi debuit, quæ talis futura prædicta eſt illi ciuitati, qualis non fuit ab initio neque fiet? Et ſi in iſta, quantomagis in illa quæ

Ioſephus. *Mat. 24.* *Ibidem.* *Mar. 13.*

nouiſſ

nouiſsima futura eſt orbi terræ, id eſt, Eccleſiæ toto orbe diffuſæ? Nam & ipſe Lucas, non quidem quando à diſcipulis ſuis de aduentu ſuo dominus interrogatus eſt, vbi hoc Matthæus commemorauit & Marcus, ſed alio loco vbi Phariſæi quæſierunt ab illo, quando veniet regnum Dei, tale aliquid eum dixiſſe narrauit: In illa, inquit, hora, qui fuerit in tecto & vaſa eius in domo, & qui in agro ſimiliter non redeat retro. Sed nunc propter computationem temporũ de Danielis hebdomadibus agitur, quæ ſi circa tẽpora primi aduentus domini completæ non ſunt, atq; in fine cõplẽdæ ſunt, Apoſtolos hoc ignoraſſe, vel ſciſſe quidem, ſed docere prohibitos fuiſſe quis credat? Quanquam ſi hoc ita eſt, vtiliter neſciunt gentes quod dominus docere prohibuit eos, quos gentium voluit eſſe doctores. Si autem iam cõpletæ ſunt, quia iam eſt vnctus ſanctus ſanctorũ, iam occiſus eſt Chriſtus vt non eſſet ciuitatis eius, iam de templo illo ſublatũ eſt ſacrificium, ſublata eſt vnctio, meritò Apoſtolis de fine quærẽtibus reſponſum eſt, Non eſt veſtrũ ſcire tempora quæ pater in ſua poteſtate poſuit: quoniã tẽpora quæ per Danielis Prophetiam ſcire poterant, non ad finẽ ſeculi de quo quæſierant pertinebant. Signa verò de cælo & terra, nunquid maiora nos vidimus, quàm qui fuerunt ante nos? Nónne ſi gentiũ legatur hiſtoria, tanta mira reperiuntur extitiſſe de cælo terráque, vt aliqua etiam non credantur? Sed vt multa omittam, quæ proſequi longum eſt, Duos ſoles quando nos vidimus? quos viſos literis mandauerunt, qui tunc fuerunt antequam dominus veniſſet in carne. Quando nos vidimus Solem ſic obſcuratum quemadmodum obſcuratus eſt cùm lumen mundi penderet in ligno? niſi fortè defectus Solis & Lunæ, quos cõſueuerunt computatores ſyderum annotare atque prædicere, inter cæleſtia prodigia numerabimus, quia Lunam ſæpius in ſua plenitudine, Solem verò rarius: ſed tamen vidimus in fine Lunę ſecundum eorum computum defeciſſe. Non erat talis Solis ille defectus quando crucifixus eſt Chriſtus, & ideo verè mirabilis erat & prodigioſus. Paſcha quippe fuerat Iudæorum, quod non niſi in plenitudine Lunæ celebratur. Secundum Aſtrologorum autem numeros certum eſt Solẽ quando Luna plena eſt non poſſe deficere, ſed quando finis eſt Lunæ, non quidem ſemper, ſed aliter nunquam cùm ſecundum illos numeros deficit. Quid ergo tale vnquam quiſquam meminit apparuiſſe de cælo ex quo dominus illa prædixit, quale

Luca 17.

appar

apparuit quãdo paſſus eſt? Quare ſic apparebunt etiam talia, ſi non ſpiritaliter potius intelligenda ſunt? Tunc apparebunt, quando finis ſic appropinquabit vt debeant apparere. Bellis autem per diuerſa interualla temporum & locorum quando non terra contrita eſt? Nam vt nimis antiqua prætercam, ſub Imperatore Galieno, cùm Romanas prouincias Barbaries vſquequaq; peruaderet, quàm multos fratres noſtros, qui tunc erant in carne, putamus propinquum finem credere potuiſſe, quoniam longè poſt aſcenſionem domini factũ eſt: ac per hoc etiã iſta qualia futura ſint, cùm fuerit omnino finis proximus, ignoramus: ſi tamen hæc non ita prædicta ſunt, vt in Eccleſia potius intelligi debeãt. Duæ quippe gentes ſunt, & duo regna, vnum ſcilicet Chriſti, alterum diaboli, de quibus dici potuit: Exurget gens contra gentem, & regnum ſuper regnum: quod non deſinit fieri, ex quo dictum eſt, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cęlorum. Quod vide quando dictum eſt, & ex illo quot anni tranſierunt, & tamen veriſsimè dictum eſt. Nouiſsimis enim diebus dominus per virginẽ venit. Nec diceretur iſta hora nouiſsima, niſi regno appropinquante cælorum, per quam totam horam fiunt, quæ dominus propinquante ſuo regno futura prædixit. Sed hæc hora quanto ſpatio protendatur, ſi Apoſtolis dictum eſt: Non eſt veſtrum ſcire: quantomagis quilibet homo, qualis ego ſum, modũ ſuum debet agnoſcere, ne plus ſapiat quàm oportet ſapere? Sed confiteri nos iniquis, pœna noſtra compellit, adeſſe iam finem dum impletur quod prænuntiatum eſt: Areſcentibus hominibus præ timore & expectatione quæ ſuperuenient vniuerſo orbi. Nullam, inquis patriam, nullum locum noſtris temporibus non affligi aut tribulari certum eſt, ſicut dictum eſt: Præ timore & expectatione quę ſuperuenient vniuerſo orbi. Si ergo iſta mala quæ nunc patitur genus humanum, certa ſunt indicia iam dominum eſſe venturum, quid eſt quod ait Apoſtolus: Cùm dixerint pax & ſecuritas? Cùm enim dixiſſet Euangelium, Areſcentibus hominibus præ timore & expectatione, continuò ſubiunxit, Nam virtutes cælorum mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & maieſtate. Videamus itaq;, ne fortè melius intelligatur, non eo modo impleri, quæ prædicta ſunt illis verbis, ſed tunc potius eſſe vẽtura quando ſic erat tribulatio vniuerſo orbi, vt ad Eccleſiã pertineat quæ vniuerſo orbe tribulabi

Mar. 13. Matt. 1. Act. 1. Luca 21. 1. Theſſ. 5.

labitur, nō ad eos qui tribulabunt eam. Ipſi enim dicturi ſunt, Pax & ſecuritas, vt repētinus illis ſuperueniat interitus, & eos aduentus domini ſicut fur in nocte comprehendat, quando è contrario gaudebunt & exultabunt, qui diligunt manifeſtationem domini. Nunc autem iſta mala quæ tanquam ſumma & extrema creduntur, vtrique genti, & vtrique regno, & Chriſti ſcilicet & diaboli videmus eſſe communia. Pariter quippe his & boni affligimur & mali, nec eſt qui dicat, pax & ſecuritas vbicunque contingunt, vel metuitur ne contingant. Inter quæ tamen mala adhuc vſquequaque frequentantur luxurioſa conuiuia, feruet ebrioſitas, auaritia graſſatur, perſtrepunt laſciui cantus, organa, tibiæ, lyræ, citharæ, teſſeræ, multa & varia ſonorū atq; ludorum. Hóccine eſt areſcere præ timore, an potius madeſcere præ libidine? Sed hæc filij tenebrarū abundantius habebunt, & exercebunt cùm dixerint, pax & ſecuritas. Quid ipſi filij lucis & filij Dei, qui non ſunt in tenebris, vt eos tanquam fur dies ille comprehendat? Nónne adhuc vtuntur hoc mundo tanquam non vtentes? Quia & ſi ante multos annos Apoſtolorum temporibus dictum eſt, pia tamen ſolicitudine cogitant quod dictum eſt, Tempus breue eſt. Nónne à maxima parte eorum nouellatur, ædificatur, emitur, poſsidetur, geruntur adhuc honores, ducuntur vxores? de iis loquor qui expectantes dominum ſuum, quando veniat à nuptiis, non ſe [tamen] abſtinent à carnalibus nuptiis, ſed obedientiſsima charitate audiunt Apoſtolū præcipientē, quemadmodū viuere debeant vxores cum viris, viri cum vxoribus, filij cum parentibus, parentes cum filiis, ſerui cum dominis, domini cum ſeruis. Nónne hi omnes in omnibus vtuntur hoc mundo? Arant, nauigant, comparant, generant, militant, adminiſtrant. Puto quod non erunt ſic quando erunt quæ in Euangelio prædicta ſunt ſigna in Sole & Luna & ſtellis, & in terris preſſuræ gentiū præ confuſione ſonitus maris & fluctuū, areſcentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ ſuperuenient vniuerſo orbi, nam virtutes cælorum mouebuntur. Hæc quippe in Eccleſia melius exiſtimo intelligi, ne dominus Ieſus appropinquante ſecundo aduentu ſuo ea pro magno prædixiſſe videatur, quæ huic mūdo, & ante primū eius aduentū conſueuerant euenire, & irrideamur ab eis qui hæc quæ velut nouiſsima & omniū maxima horreſcimus, plura in hiſtoria gentiū, & multa maiora legerunt. Eccleſia eſt enim Sol & Luna & ſtellæ, cui

dict

dictum est: Speciosa sicut luna, electa sicut sol. Ab hac adoratur Ioseph noster in hoc mundo velut in Aegypto ex humillimo sublimatus, Nam illũ Ioseph mater certè adorare non potuit, quę antè defuncta est quàm Iacob venisset ad filium, vt illius somnij prophetici veritas adimplenda Christo domino seruaretur. Quando enim sol obscurabitur, & luna non dabit lumẽ suum, & stellæ cadent de cælo & virtutes cælorum commouebuntur, sicut ab aliis duobus Euangelistis hic locus commemoratus est, ecclesia nõ apparebit, impiis tunc persecutoribus vltra modum sæuientibus, & remoto timore tanquã arridente mundi fœlicitate dicentibus: Pax & securitas: tunc stellę cadẽt de cælo & virtutes cælorum commouebuntur: quoniam multi qui gratia fulgere videbantur, persequentibus cedent & cadent, & quidã fideles firmissimi turbabuntur. Idem autem secundum Matthæum & Marcum, post tribulationem dierũ illorum dicitur hoc futurum, non quia transacta tota illa persequutione accident ista, sed quia præcedet tribulatio, vt sequatur quorundam defectio: & quia per omnes dies illos ita fiet, propterea post tribulationẽ dierum illorum, sed tamen in eisdem diebus fiet. Quod ergo dictũ est secũdũ Lucam, Et in terris pressuræ gentiũ, gentes voluit intelligi non pertinentes ad semen Abrahæ, in quo benedicentur omnes gentes, sed gentes quæ ad sinistrã stabunt, quando congregabuntur ante iudicem viuorum & mortuorum omnes gẽtes. Vtraq; pars enim erit in omnibus gẽtibus, vna quæ premat, altera quæ prematur. Vna quæ dicat. Pax & securitas: altera in qua sol obscuretur, & non det luna lumẽ suum, & de qua cadent stellæ, & in qua virtutes cælorũ moueantur: & tunc videbunt filiũ hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Quod video duobus modis accipi posse, siue in Ecclesia tanquã in nube venientem, sicut etiam nunc venire non cessat, secundũ id quod ait, A modo videbitis filiũ hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli, Sed ideo tunc cum potestate magna & maiestate, quia maior potestas & maiestas illius apparebit sanctis, quibus magnã virtutẽ dabit, ne tanta persequutione vincantur: Siue in corpore suo, in quo sedet ad dexteram patris, in quo etiã mortuus est, & resurrexit, & ascendit in cælum, secundum quod scriptũ est in actibus Apostolorũ, His dictis nubes suscepit eum & sublatus est ab eis. Et quia illic etiã dictum est ab angelis: Sic veniet, quemadmodũ vidistis eum

eunt

Canti.6.

Luce 21.

Mat.26.

Act.1.

euntem in cælum: meritò credendus eſt, non ſolùm in eodem corpore, verumetiã in nube venturus: quoniam ſic veniet ſicut abiit, & nubes eum ſuſcepit abeuntem. Sed horum duorũ quid hic potius eligendum ſit, iudicare difficile eſt. Promptior quidem ſenſus eſt, vt quiſq; cùm audierit vel legerit, Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & maieſtate: ipſum prorſus accipiat eius aduentum, non per eccleſiam, ſed per ſeipſum, quando venturus eſt ad viuos & mortuos iudicandos. Sed quoniam ſcripturæ ſcrutãdæ ſunt, nec earum ſuperficie debemus eſſe contenti, quæ ad exercitationem noſtram ita modificatæ ſunt, vt altius ſe penetrari velint, diligenter ſunt inſpicienda ſequentia. Cùm enim dixiſſet: Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna, & maieſtate, adiunxit atque ait: His autem fieri incipientibus, reſpicite & leuate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra. Et dixit illis ſimilitudinẽ: Videte ficulneã & omnes arbores, cùm producunt iam ex ſe fructũ, ſcitis quoniam prope eſt æſtas: Ita & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quoniam prope eſt regnum Dei. Cùm ergo dicit, Cùm videritis hæc fieri: quæ intelligere poterimus, niſi ea quæ ſupra commemorata ſunt? In his eſt autẽ etiam quod ait: Et tunc videbunt filium hominis venientẽ in nube cum poteſtate magna & maieſtate. Proinde etiam hoc cùm viſum fuerit, non iam erit regnum Dei, ſed prope erit. Hunc ordinem videmus & duos alios Euãgeliſtas tenere. Apud Marcum enim cùm dictum eſſet, Et virtutes quæ ſunt in cælis mouebuntur. Et tunc, inquit videbunt filiũ hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria. Deinde ſubiungit, quod Lucas non dixit, Et tunc mittet angelos ſuos, & cõgregabit electos ſuos à quatuor ventis, à ſummo terræ vſque ad ſummum cæli: quod ille de ficu & de aliis arboribus, iſte de ſola ficu ponens. A ficu autem diſcite, inquit, parabolam, cùm iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia cognoſcitis quia in proximo ſit æſtas, ſic & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quod in proximo ſit in oſtiis. Quid eſt, cùm videritis hæc fieri, niſi ea quæ ſupra dixit? In quibus eſt etiam illud quod ait, Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria: Et tunc mittet angelos ſuos & congregabit electos ſuos. Non itaque tunc erit finis, ſed tunc erit in proxima. An dicendum eſt, non omnia quæ ſupra commemorata ſunt eſſe intelligen-

Luca 21.

Mar. 13.

dd

da, vbi ait, Cùm videritis hęc fieri, sed aliqua eorum, hoc videlicet excepto quod dictũ est: Et tunc videbunt filium hominis venientem: & cætera. Ipse quippe finis erit, nõ tunc proximus erit. Sed Matthæus aperuit, nullis exceptis esse accipiendum, quod positum est, Cùm videritis hæc fieri. Nam & apud ipsum cum dictũ esset, Et virtutes cælorũ mouebuntur, & tunc apparebit, inquit, signum filij hominis in cælo, & tũc plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis venientem in nubibus cęli in virtute multa & maiestate, & mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cælorum vsq; ad terminos eorũ. Ab arbore autem fici discite parabolam, Cùm iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quia propè est æstas: Ita & vos cũ videritis hæc omnia, scitote quia propè est in ianuis. Tunc ergo scimus propè esse cum viderimus, non aliqua eorum sed hæc omnia, in quibus & hoc est quod videbitur filius hominis veniens, & mittet angelos suos, & de quatuor mundi partibus, id est de toto orbe terrarum congregabit electos suos: quod tota hora nouissima facit, veniẽs in suis membris tanquã in nubibus, vel in tota ipsa ecclesia quod est corpus eius, tanquam in nube magna fructificante atque crescente in vniuerso mũdo, ex quo cœpit prædicare & dicere: Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnũ cælorum, Ita vt fortasse omnia quæ ab his tribus Euangelistis dicta sunt de eius aduentu, diligentius inter se collata atque discussa, inueniantur ad hoc pertinere, quod quotidie venit in corpore suo, quod est ecclesia. De quo aduentu suo dixit: A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli, exceptis his locis, vbi ab eo ille aduentus vltimus in seipso quãdo est viuos iudicaturus & mortuos, ita promittitur vt propinquare dicatur. Et quod in vltimo sermonis secundum Matthæũ ipse omnino aduentus euidenter exprimitur, cuius superius quibusdã signis propinquitas intelligenda monstratur. Ad hoc quippe apud Matthæum sermo ipse concluditur: Cùm autem venerit filius hominis, inquit, in maiestate sua, & omnes angeli cũ eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, tunc cõgregabuntur ante eum omnes gẽtes: & cætera vsq; ad illud, vbi ait, Et ibunt hi in supplicium æternũ, iusti autem in vitam æternam. Hoc enim nullus ambigit de Christi aduentu nouissimo, & de fine seculi prædictum fuisse. Nam & illas quinque quinque virgines,

Mat. 24
Mat. 3.
Mat. 26.
Matt. 25

nes,non defuerunt qui non contemptibili diſputatione docere voluerint,ad hunc eius aduentum,qui nunc fit per eccleſiam, pertinere. Sed hæc non ſunt temere pollicenda, ne aliquid occurrat quod valide cõtradicat,præſertim quia in talibus diuinorum eloquiorũ obſcuritatibus,quibus noſtras intelligẽtias Deo placuit exercere, non ſolùm alius alio mouetur acutius eorum qui ſcripturas ſanctas nõ improbabiliter tractant,ſed etiam quilibet vnus illorũ,aliquando minus,aliquãdo melius intelligit. Neſcio tamen vtrum intueri aliquid certius in hac quæſtione poſſemus, ſi vlla ratione ſeu facultate poſſemus, quàm illud quod in epiſtola priore iam poſui,quãdo Euangelio mũdus vniuerſus impleatur. Quod enim putat venerabilitas tua,iam hoc per ipſos Apoſtolos factũ,non ita eſſe certis documentis probaui. Sunt enim apud nos, hoc eſt, in Africa, Barbaræ innumerabiles gentes,in quibus nondũ eſſe prædicatum Euangeliũ,ex iis qui ducuntur inde captiui,& Romanorum ſeruitiis iam miſcentur, quotidie nobis addiſcere in promptu eſt. Pauci tamẽ anni ſunt,ex quo quidam eorũ rariſſimi atq; paucisſimi,qui pacati Romanis finibus adhærẽt,ita vt non habeant reges ſuos, ſed ſuper eos præfecti à Romano conſtituantur imperio,& illi ipſi eorũ præfecti Chriſtiani eſſe cœperunt. Interiores autem,qui ſub nulla ſunt poteſtate Romana,prorſus nec religione Chriſtiana in ſuorũ aliquibus detinentur, neque vllo modo rectè dici poteſt, iſtos ad promiſſionem Dei non pertinere. Non enim Romanos, ſed omnes gentes dominus ſemini Abrahæ,media quoq; iuratione promiſit. Ex qua promiſsione iam factũ eſt, vt nonnullæ gentes, quæ non tenentur ditione Romana, reciperent Euangeliũ, & adiungerentur eccleſiæ, quæ fructificat & creſcit in vniuerſo mundo. Adhuc enim habet quò creſcat, donec fiat quod de Chriſto in Salomonis figura prophetatum eſt: Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terræ. A flumine ſcilicet, vbi baptizatus eſt, quia inde cœpit Euangelium prædicare. A mari autem vſque ad mare totus eſt orbis cum omnibus gentibus, quoniam mari Oceano cingitur vniuerſus. Quomodo autem implebitur aliter illa prophetia: Omnes gentes quotquot feciſti, venient, & adorabunt corã te domine? Nõ enim de locis ſuis migrando veniẽt, ſed in locis ſuis credendo. De credentibus quippe dominus dixit: Nemo poteſt venire ad me, niſi datum fuerit ei à patre

Pſal.71.

Pſal.85.

Ioan.6.

meo. Propheta autem dicit: Et adorabunt eum vnusque de loco suo, omnes insulæ gentiũ, Omnes insulæ dixit, tanquam diceret, etiam omnes insulæ, hinc ostendens quàm nulla pars relinquatur orbis terrarũ, vbi non sit ecclesia, quãdo nulla relinquitur insularũ, quarum nonnullæ etiam in Oceano sunt constitutæ, & quasdam earũ Euangeliũ iam suscepisse didicimus: atq; ita & in insulis singulis quibúsq; impletur quod dictũ est, Dominabitur à mari vsq; ad mare, quo vnaquæq; insula cingitur, sicut in vniuerso orbe terrarũ, quæ tanquam omniũ quodammodo maxima est insula, quia & ipsam cingit Oceanus, ad cuius litora in occidentalibus partibus ecclesiã peruenisse iam nouimus, & quocunq; litorum [eius] nondũ peruenit, peruentura est vtiq; fructificando atq; crescẽdo. Si ergo quia prophetia veritatis mentiri nõ potest, necesse est vt omnes gentes quotquot fecit Deus adorent eum, quomodo adorabunt eum nisi inuocent eum? Quomodo autem inuocabunt, in quẽ non crediderunt? Aut quo modo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autẽ audient sine prædicante? Aut quomodo prædicabunt nisi mittantur? Mittit enim angelos suos & congregat electos suos à quatuor ventis, id est ab vniuerso orbe terrarum. In quibus ergo gentibus nondum est ecclesia, oportet vt sit, nõ vt omnes qui ibi fuerint, credant: Omnes enim gẽtes promissæ sunt, nõ omnes homines omnium gentiũ. Non enim omniũ est fides. Credit itaq; omnis gens in omnibus qui electi sunt ante constitutionem mundi, in cæteris non credit & credentes odit. Quomodo enim & illud implebitur, Eritis odio omnibus gentibus propter nomen meũ: nisi in omnibus gentibus sint, & qui oderint, & quos oderint? Quo pacto igitur ab Apostolis est prędicatio ista completa, quãdo adhuc vsque sunt gentes, quod certissimũ est nobis, in quibus modo cœpit, & in quibus nondum cœpit impleri? Non itaque sic dictũ est Apostolis, Eritis mihi testes in Hierusalem & in tota Iudæa & Samaria & vsq; in extremũ terræ, tanquam ipsi soli quibus tunc loquebatur, tantum munus fuerint impleturi: sed sicut eis solis videtur dixisse quod dixit, Ecce ego vobiscum sum vsq; in consummationem seculi: quod tamen eum vniuersæ ecclesiæ promisisse, quæ aliis morientibus aliis nascentibus hic vsq; in seculi consummationẽ futura est, quis non intelligat? sicut eis & illud ait quod ad eos omnino nõ pertinet, & tamen sic dictũ ẹst, tanquã ad solos etiã pertineret, Cum videritis hæc omnia, scito

Rom.10. *Matt.24* *Acto.1.* *Matt.28*

ſcitote quia propè eſt in ianuis. Ad quos enim hoc pertinet, niſi ad eos qui in carne tunc erunt cum omnia complebuntur? Quanto magis illud quod ex magna parte per eos agendum fuit, quamuis & poſteris eorum eadem actio ſeruaretur? Quod autem dixit Apoſtolus: Nunquid non audierunt, In omnẽ terram exiit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorũ: quamuis loquutus ſit præteriti temporis verbis, tamen quod futurum fuerat dixit, nõ quod iam factũ atque completũ: ſicut ipſe propheta, quo vſus eſt teſte, non ait, In omnem terrã exiturus, ſed exiit, inquit, ſonus eorum, quod vtique nondum factũ erat: quale eſt etiam illud, Foderunt manus meas & pedes meos: quod tam longè poſtea factũ nouimus. Sed ne iſtas tantũ propheticas loquutiones nõ & Apoſtolicas fuiſſe credamus, nónne idem Apoſtolus, ait, Quæ eſt eccleſia Dei viui columna & firmamentum veritatis. Et ſine dubio magnum eſt pietatis ſacramentũ, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatum eſt in gẽtibus, creditum eſt in mundo, aſſumptũ eſt in gloria, Nempe manifeſtũ eſt hoc quod in extremo poſuit, etiam nunc nondum eſſe completum, quanto magis tunc quãdo iſta dicebantur eccleſia, quippe tunc aſſumetur in gloria quando dicetur, Venite benedicti patris mei percipite regnum: & tamen tanquam factum fuiſſet, hoc dictum eſt quod certo ſciebatur futurum. Multò minus mirandum eſt, quod etiam verbis præſentis temporis vſus eſt in eo, quod illum identidem dixiſſe memoraſti, propter ſpem quæ repoſita eſt nobis, quam ante audiſtis in verbo veritatis Euangelij, quod aduenit in vos, ſicut & in omni mundo eſt fructificans & creſcens, quamuis Euangelium nondum [mundum] tenebat vniuerſum: ſed fructificare illud in vniuerſo mundo dixit & creſcere, vt ita ſignificaret, quouſq; fuiſſet fructificando & creſcendo venturum. Si ergo latet quando eccleſia fructificante atque creſcente vniuerſus omnino à mari vſque ad mare orbis implebitur, proculdubio latet quando finis erit, ante quippe non erit. Vt autem tibi tanquam ſancto homini Dei, & ſyncerisſimo fratri aperiam de hac quæſtione quid ſentiam, error quidem in vtroque vitandus eſt, quantum ab homine vitari poteſt, ſiue citius ſiue tardius quàm futurum eſt, dominus venturus eſſe credatur. Sed mihi quiſquã non videtur errare, cũ aliquid neſcire ſe ſcit, ſed cum [ſe] putat ſcire quod neſcit. Remoueamus itaq; de medio ſeruũ [illum] ma-

Rom. 10.

Pſal. 21.

1. Tim. 3.

Matt. 25

Lucæ 12. lum, qui dicens in corde suo, Moram facit dominus meus venire, dominatur conseruis suis, & ebriosis conuiuando miscetur: iste quippe proculdubio domini sui odit aduentum. Quo seruo malo remoto, constituamus ante oculos tres seruos [bonos] familiam dominicam diligenter sobriéq; tractantes, aduentum domini sui sitienter desiderantes, vigilanter expectantes, fideliter amãtes. Si vnus eorum citius, alter tardius dominum putat esse venturũ, tertius vero suam de hac re ignorantiam confitetur, quanquam omnes consonent Euangelio, quia omnes diligunt manifestationem domini, & eam desideranter & vigilanter expectant, videamus tamen quis amplius consonet. Vnus dicit: vigilemus & oremus, quia citius venturus est dominus. Alter dicit, vigilemus & oremus, quia breuis & incerta est vita, quamuis tardius venturus sit dominus. Tertius dicit, vigilemus & oremus, quia & breuis & incerta est ista vita, & nescimus tempus quando venturus est dominus. Euange-*Mar. 13.* lium dicit, Videte, vigilate & orate, nescitis enim quando tempus sit. Obsecro te quid aliud dicere audimus hunc tertium quàm quod dicere audimus Euangelium? Omnes quidem præ desiderio regni Dei hoc volũt esse verum quod putat† primus, sed hoc secundus negat, tertius vero non negat aliquid horum sed ignorare se fatetur, quis verum dicat illorum. Proinde si hoc factum fuerit quod prædixerat primus, gaudebũt cum illo secundus & tertius. Omnes enim manifestationem domini diligunt. Exultabũt itaq; citius venisse quod diligunt. Si autem factum non fuerit, & apparere cœperit, hoc potius esse verum quod dicebat secundus, metuẽdum est, ne inter ipsas moras perturbentur, qui crediderant quod dixerat primus, & incipiant domini aduentum non tardum putare sed nullum, qui vides quantus sit interitus animarum. Quod si tantæ fidei fuerint, vt se ad secundi prædicta conuertant, & dominum etiam tardantem fideliter & patienter expectent, abundabunt tamen opprobria & insultationes atq; irrisiones inimicorum multos infirmos à Christiana fide auertentium, dicendo tam fallaciter ei regnum esse promissum, quàm fallaciter dicebatur cito esse venturum. Qui autem credunt quod secundus dicit, tardius dominum esse venturum, si falsum fuerit inuentum citius domino veniente, nullo modo qui ei crediderant turbabuntur in fide, sed inopinato gaudio perfruentur. Quapropter qui dicit dominum citius esse venturum, optabilius loquitur, sed periculosius

† *dicit*

culosius fallitur. Vtinam ergo sit verum, quia erit molestum si non erit verum. Qui autem dicit dominum tardius esse venturum, & tamen credit, sperat, amat eius aduentum, profecto de celeritate eius, etiam si fallitur, feliciter fallitur. Habebit enim maiorem patientiam, si hoc ita erit: maiorem lætitiam, si non erit. Ac per hoc ab eis qui diligunt manifestationem domini, ille auditur suauius, isti creditur tutius. Qui autem quid horum sit verum ignorare se confitetur, illud optat, hoc tolerat, in nullo eorum errat, quia nihil eorum aut affirmat aut negat. Obsecro te vt me talem non spernas, quia & ego te diligo id affirmantem quod verum esse desidero, & tantò magis nolo fallaris, quantò magis amo quod polliceris, & quantò magis video periculosum si falleris. Da veniam si onerosus fui sanctis sensibus tuis. Quantò enim rarius prouenit, tanto me tecum saltem per literas loqui diutius delectauit.

Augustinus Eudoxio Abbati monachorum insulæ Capraria, exhortans vt otio ad pietatem nõ ad ignauiam vtantur. & sicubi Ecclesia requirat illorum operam, ne detrectent. Epistola LXXXI.

Domino dilecto & exoptatissimo fratri & compresbytero Eudoxio, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus, & qui mecum sunt fratres, in domino salutem. Quando quietem vestrã cogitamus quam habetis in Christo, etiam nos, quamuis in laboribus variis asperísq; versemur, in vestra charitate requiescimus. Vnum enim corpus sub vno capite sumus, vt & vos in nobis negotiosi, & nos in vobis otiosi simus. Quia si patitur vnum mẽbrum, compatiuntur omnia membra. [Et si glorificatur vnum mẽbrum, congaudẽt omnia membra.] Admonemus ergo & petimus & obsecramus per Christi altissimam humilitatẽ & misericordissimam celsitudinem, vt nostri memores sitis in sanctis orationibus [vestris,] quas vos vigilantiores & magis sobrias habere credimus: Nostras enim sæpe sauciat & debilitat caligo & tumultus secularium actionum, quas etsi nostras non habemus, eorum tamẽ qui nos angariant mille passus, & iubemur ire cum eis alia duo, tantæ nobis ingeruntur, vt vix respirare possimus. Credentes tamen quòd ille in cuius cõspectu intrat gemitus compeditorum, perseuerãtes nos in eo ministerio, in quo dignatus est collocare cũ promissa mercede, adiuuãribus orationibus vestris ab omni angustia liberabit. Vos autẽ fra-

1. Cor. 12.

Matt. 5.

16. quæ. 1. vos autem fratres.

tres exhortamur in domino, vt propositum vestrum custodiatis, & vsq; in finem perseueretis. Ac si qua operã vestram * mater Ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiẽte desidia respuatis, sed miti corde obtemperetis Deo, cum mansuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mansuetos vias suas. Nec vestrum otiũ necessitatibus Ecclesiæ præponatis, cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quo modo nasceremini non inueniretis. Sicut autem inter ignem & aquam tenenda est via, vt nec exuratur homo nec demergatur: sic inter apicem superbiæ & voraginem desidiæ iter nostrum tẽperare debemus, sicut scriptum est, Non declinãtes neq; ad dexteram neq; ad sinistram. Sunt enim qui dum nimis timent, ne quasi in dexteram rapti extollantur, in sinistram lapsi demerguntur. Et sunt rursus qui dum nimis se auferunt à sinistra, ne torpida vacationis mollicie sorbeantur, ex altera parte iactãtiæ fastu corrupti atq; consumpti in fauillam fumúmq; vanescunt. Sic ergo dilectissimi diligite otium, vt vos ab omni terrena delectatione refrenetis, & memineritis nullum locum esse, vbi nõ possit laqueos tendere qui timet ne reuolemus ad Deum, & inimicum omnium bonorum cuius captiui fuimus vindicemus: nullámque nobis esse perfectam requiem cogitemus, donec transeat iniquitas, & in iudicium iustitia cõuertatur. Item cùm aliquid strenue atq; alacriter agitis, & impigre operamini, siue in orationibus, siue in ieiuniis, siue in eleemosynis, vel tribuẽtes aliquid indigentibus, vel donantes iniurias, sicut & Deus in Christo donauit nobis, siue edomantes perniciosas consuetudines castigantésq; corpus, & seruituti subiicientes, siue sufferẽtes tribulationem, & ante omnia vosipsos inuicem in dilectione: Quid enim sufferat qui fratrem non suffert, siue prospicientes astutiam atq; insidias tentatoris, & scuto fidei iacula eius ignita repellẽtes & extinguentes, siue cantantes & psallentes in cordibus vestris domino, vel vocibus à corde non dissonis, omnia in gloriã Dei facite, qui operatur omnia in omnibus. Ita feruentes spiritu, vt in domino laudetur anima vestra: ipsa est enim actio recti itineris, quę oculos semper habet ad dominũ, quoniam ipse euellet de laqueo pedes. Talis actio nec frangitur negotio, nec frigida est otio, nec turbulẽta, nec marcida est, nec audax, nec fugax, nec præceps, nec iacens. Hæc agite, & Deus pacis erit vobiscum. Nec importunum me existimet charitas vestra, quia vobis

Margin notes:

** Scriptũ erat opera vestra, patrum Latinè.*

Operam fuisse scriptum, colligitur ex decretis, vbi glossa habet: Si clericus scit operas aliquas, illas tenetur præstare, &c.

Prouer. 4

2. Cor. 13.

vobis vel per epiſtolam loqui volui. Non enim hoc vos monui, quod vos non arbitror facere, ſed credidi me non parum commendari Deo à vobis, ſi ea quæ munere illius facitis, cùm allocutionis noſtræ memoria faciatis. Nam & ante iam fama & nunc fratres qui venerunt à vobis, Euſtathius & Andreas, bonum Chriſti odorem de veſtra ſancta conuerſatione ad nos attulerunt. Quorum Euſtathius in eam requiem præceſsit, quæ nullis fluctibus ſicut inſula tunditur, nec Caprariam deſiderat, quia nec cilicio iam quærit indui.

Aliàs Euſtaſi⁹.

Auguſtinus Largo dira perpeſſo, admonet vt vel ex afflictione reddatur melior. *Epiſtola LXXXII.*

DOmino inſigni & præſtantiſsimo & deſiderantiſsimo filio Largo, Auguſtinus in domino ſalutẽ. Accepi literas eximietatis tuæ, quibus me ad te petis vt ſcriberem. Quod quidem non deſiderares, niſi & hoc quod me poſſe ſcribere exiſtimaſti, gratũ haberes atq; iucundum. Id autem eſt, vt vana ſeculi huius ſi inexperta concupiſti, experta contẽnas. Fallax eſt enim in eis ſuauitas etiam, & infructuoſus labor, & perpetuus timor, & periculoſa ſublimitas. Initium ſine prudentia, & finis cum pœnitentia. Ita ſe habẽt omnia quæ in iſta mortalitatis erumna cupidius quàm prudentius appetuntur. Alia eſt autem ſpes piorum, alius laboris fructus, alia periculorũ merces. Nam in hoc mundo non timere, non dolere, nõ laborare, nõ periclitari, impoſsibile eſt. Sed plurimũ intereſt, qua cauſa, qua expectatione, quo termino iſta quiſq; patiatur. Ego quidẽ cùm amatores ſeculi huius intueor, neſcio quando poſsit eſſe ad eorum animos ſanandos opportuna ſapientia. Quando enim res velut proſperas habent, faſtu reſpuunt ſalubres monitus, & quaſi anilem reputant cantilenam: Quando autem in aduerſis agunt, † magis cogitant euadere vnde ad præſens anguntur, quàm capere vnde curentur, & vnde perueniant vbi angi omnino non poſsint. Aliquando tamen quidam cordis aures admouent, atque adhibent veritati, rarius inter proſpera, crebrius inter aduerſa, ſed tamen pauci ſunt, ita enim prædicti ſunt: inter quos te eſſe cupio, quia veraciter diligo domine inſignis & præſtantiſsime ac deſiderantiſsime fili. Hæc admonitio tibi ſit mea reſalutatio, quia & ſi te deinceps talia perpeti qualia pertuliſti nolo, plus tamen doleo hæc ipſa te ſine aliqua in melius vitæ mutatione fuiſſe perpeſſum.

† anguntur,

Augustinus Chrysino, consolans ne deficiat in aduersis.

Epistola LXXXIII.

DOmino vere ac merito charissimo & prædicando fratri Chrysino, Augustinus in domino salutem. Rumor ad me detulit, Deus faciat vt non sit, te animo perturbatum: vt multum mirer prudentiam tuam, & Christianum animum parum cogitare rerum terrenarum conditionem, nullo modo æquari posse cælestibus, vbi cor nostrum & spes nostra collocanda est. Vir cordate, nunquid aut totum bonum tuum in his rebus erat, quas nunc videris amittere: aut tam magnum bonum illic deputabas, vt eo subtracto sic tenebrescat mens nimia tristitia, quasi lumen eius, non Deus, sed terra sit? Audiui enim, iam dixi, Deus faciat vt falsum audierim, quod tibi manus etiam velles inferre, quod melius non credo, aut ascendisse in cor tuum, aut exisse de ore tuo. Sed tamen quia ita perturbatus es, vt hoc de te dici potuerit, grauiter de te contristatus, hoc literarum alloquio putaui consolandam charitatem tuam: quanquam non dubitem dominum Deum nostrū, in corde tuo loqui meliora. Noui enim quàm pio studio semper audieris verbum eius. Erige itaque animum frater in Christo charissime, Deus noster non perit à suis, nec perdet suos, vult autem monere nos quàm sint hæc fragilia & incerta, quæ nimis diligunt homines, vt soluamus ab eis † vinculum cupiditatis, per quod implicatos nos trahunt, & totum amorem nostrum consuefaciamus in eum currere, in quo nulla damna timeamus. Ipse te hortatur per ministerium nostrum, viriliter cogites te fidelem esse Christianum, & eius redemptum esse sanguine, qui non solùm æternà sapientia, sed etiam per mala præsentia, docuit nos temperanter prospera seculi huius contemnere, & fortiter aduersa tolerare, eius felicitatis mercedem pollicens, quam nemo possit à nobis auferre. Scripsi sanè etiam ad virum laudabilem comitem, quam epistolam in tuo arbitrio sit si dare velis †. Nam per quem detur non dubito deesse *θ* non posse, *θ* adiuuante domino vel episcopum vel presbyterum vel quemlibet.

† *vt soluat à nobis*

† *aliàs in tuo erit arbitrio vtrum dari velis.*

Augustinus Caio, quem sua disputatione traxerat ad Ecclesiam: Mittit illi suos libros legendos & iudicandos, adhortans vt perseueret in bono proposito.

Epistola

Epiſtola LXXXIIII.

CAio Auguſtinus. Vt abs te abſceſsimus, dici non poteſt quanta ſuauitate nos perfuderit recordatio tui, ac ſæpe perfundat. Recolimus enim ardore inquiſitionis tuæ, cùm eſſet mirabilis, non fuiſſe perturbatam modeſtiam diſputandi. Nam neque flagrantius percontantem, neque tranquillius audientem, quenquam facilè inuenerim. Vellem itaq; tecum multum loqui, nō enim multum eſſet, quantūcunque eſſet, ſi tecum loquerer. Sed quia difficile eſt, quid opus eſt cauſas quærere? Prorſus difficile eſt, Erit fortaſſe aliquando facillimum, ita Deus velit, nunc certè aliud eſt. Dedi ergo negotium fratri, per quem literas miſi, vt omnia noſtra legēda præbeat prudentiſsimæ charitati tuæ. Non enim aliquid meum inculcabit inuito. Noui enim quid benignitatis in nos animo geras, quę tamen lecta probaueris, vera peruideris, noſtra eſſe nō putes, niſi quia data ſunt, cóque te conuertas licet, vnde tibi quoque eſt vt ea probares datum. Nemo enim quod legit, in codice ipſo cernit verum eſſe, aut in eo qui ſcripſerit, ſed in ſeipſo potius, ſi eius menti quoddam non vulgariter candidum, ſed à fæce corporis remotiſsimum lumen veritatis impreſſum eſt. Quod ſi falſa aliqua atque improbanda compereris, de humano nubilo irrorata ſcias, & ea vere noſtra eſſe non dubites. Hortarer autem te ad quærendum, niſi videre mihi viderer hiantia quædam ora cordis tui: hortarer etiā, vt quod verum cognoueris viriliter teneas, niſi patefaceres euidentiſsimū robur animi & conſilij tui. Totum eius ſe mihi breui tempore diſcuſsis corporeis tegumentis, quod in te viuit aperuit. Neque vllo modo ſiuerit domini noſtri miſericordiſsima prouidentia, vt catholico Chriſti gregi tu vir tam bonus & egregie cordatus alienus ſis.

Auguſtinus Conſentio, reſpondet Deum omnium rerum eſſe ſimpliciſsimum, miniméque corporeum aut materialem.

Epiſtola LXXXV.

AVguſtinus Conſentio. Cogitationis carnalis cōpoſitionem vanúmq; figmentum, vbi vera ratio labefactare incipit, cōtinuo illo intus adiuuante atque illuminâte, qui cum talibus dolis in cordibus noſtris habitare nō vult, ita iſta cōfringere atq; à fide noſtra quodámodo excutere feſtinamus, vt ne puluerē quidē vllū phantaſmatum illic remanere patiamur. Quamobrē niſi rationem

diſput

disputationis qua forinsecus admoniti, ipsa intrinsecus veritate lucẽte hæc falsa esse perspicimus, fides in corde nostro antecessisset, quæ nos indueret pietate, incassum quæ vera sunt audiremus. Ac per hoc quoniam id quod ad eam pertinebat fides egit, ideo subsequens ratio aliquid eorum quæ inquirebat inuenit: falsæ itaque rationi, non solùm ratio vera, qua id quod credimus intelligimus, verumetiam fides ipsa rerum nõdum intellectarũ sine dubio præferenda est. Melius est enim quamuis nondum visum credere quod verũ est, quàm putare te verum videre quod falsum est. Habet nanque fides oculos suos, quibus quodammodo videt verum esse quod nondum videt, & quibus certissimè videt nondum se videre quod credit. Porrò autẽ qui vera ratione iam quod tantummodo credebat intelligit, profectò præponendus est ei qui cupit adhuc intelligere quod credit: si autẽ nec cupit, & ea quæ intelligenda sunt, credenda tantummodo existimat, cui rei fides prosit ignorat. Nam pia fides sine spe & sine charitate esse non vult. Sic igitur homo fidelis debet credere quod nondum videt, vt visionem & speret & amet. Et visibilium quidem rerum præteritarum quæ temporaliter transierunt sola fides est, quoniam non adhuc videnda sperantur, sed facta & transacta creduntur: sicut est illud quod Christus semel pro peccatis nostris mortuus est & resurrexit, nec iam moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Ea verò quæ nondum sunt, sed futura sunt, sicut nostrorum spiritalium corporũ resurrectio, ita creduntur vt etiã videnda sperentur, sed ostendi modò, nullo possunt modo. Quæ verò ita sunt, vt neq; prætereant neque futura sint, sed æterna permaneant, partim sunt inuisibilia, sicut iustitia, sicut sapientia: partim visibilia, sicut Christi immortale iam corpus. Sed inuisibilia intellecta conspiciuntur, ac per hoc & ipsa modo quodam sibi congruo vidẽtur: & cùm videntur, multo certiora sunt quàm ea quæ corporis sensus attingit: sed ideo dicuntur inuisibilia, quia oculis istis mortalibus videri omnino non possunt. At illa quæ visibilia sunt permanentia, possunt si ostendantur etiam his mortalibus oculis conspici, sicut se discipulis post resurrectionẽ dominus ostẽdit, sicut & iam post ascensionem Apostolo Paulo & Stephano diacono. Proindè ista visibilia permanentia credimus, vt etiam si non demonstrentur, speremus ea nos quandoque visuros. Nec ea tenemur ratione intellectúque comprehendere, nisi vt ea quia visibilia sunt ab inuisi

Fides adhæret charitati.

1. Pet. 3.
Rom. 6.

Roma. 1.

inuiſibilibus diſtinctius cogitemus:& cum cogitatione qualia ſint imaginamur, ſatis vtique nouimus ea nobis nota non eſſe. Nam & Antiochiam cogito incognitam, ſed non ſicut Carthaginem cognitam. Illam quippe viſionem cogitatio mea fingit, hanc recolit: nequaquam tamen dubito ſiue quod de illa teſtibus multis, ſiue quod de iſta meis aſpectibus credidi. Iuſtitiam verò & ſapientiam,& quicquid eiuſmodi eſt, non aliter imaginamur, aliter contuemur: ſed hæc inuiſibilia ſimplici mentis atque rationis intentione intellecta conſpicimus, ſine vllis formis & molibus corporalibus, ſine vllis liniamentis figuriſque membrorum, ſine vllis localibus finibus, ſine ſpatiis infinitis. Ipſúmque lumen quo cuncta iſta diſcernimus, in quo nobis ſatis apparet, quid credamus incognitũ, quid cognitum teneamus, quam formam ſenſu corporis recordemur, quam cogitatione fingamus quid corporis ſenſus attingat, quid imaginetur animus ſimile corpori, quid certum & omnium corporum diſsimile intelligentia contempletur. Hoc ergo lumen vbi hæc cuncta diiudicantur, non vtique ſicut huius Solis & cuiuſque corporei luminis fulgor per localia ſpatia circúmq; diffunditur, mentémq; noſtrã quaſi viſibili candore illuſtrat, ſed inuiſibiliter & ineffabiliter, & tamen intelligibiliter lucet, támque nobis certum eſt, quàm nobis efficit certa quæ ſecundũ ipſum cuncta conſpicimus. Cùm igitur tria ſint rerum genera quæ videntur, vnũ corporaliũ, ſicut hoc cælũ & terra,& quicquid in eis corporeus ſenſus cernit & tangit. Alterũ ſimile corporalibus, ſicut ſunt ea quæ ſpiritu cogitata imaginamur, ſiue recordata vel oblata quaſi corpora contuemur: vnde ſunt etiã viſiones quæ vel in ſomnis, vel in aliquo mentis exceſſu, his localibus quantitatibus ingeruntur. Tertium ab vtroque diſcretum, quod neque ſit corpus, neq; habeat vllam ſimilitudinem corporis: ſicut eſt ſapientia, quæ mente intellecta cõſpicitur,& in cuius luce de his omnibus veraciter iudicatur, in quo iſtorũ genere credendũ eſt eſſe iſtã quam noſſe volumus trinitatem? Profectò aut in aliquo, aut in nullo. Si in aliquo, eo vtique quod eſt aliis duobus præſtantius, ſicut eſt ſapiẽtia. Quod ſi donũ eius in nobis eſt, & minus eſt quàm illa ſumma & incommutabilis quæ Dei ſapientia dicitur, puto quod nõ debemus dono ſuo inferius cogitare donantem. Si autem aliquis ſplendor eius in nobis eſt, quæ noſtra ſapientia dicitur, quantúmq; eius per ſpeculũ & in ænigmate capere poſſumus, oportet

Ibidem.

12. de Gen. ad literam. c. 6. & 7.

tet eam & ab omnibus corporũ similitudinibus secernamus. Si autem in nullo istorũ genere esse putāda est ista trinitas, & sic est inuisibilis vt nec mente videatur, multominus de illa huiusmodi opinionem habere debemus, vt eam rebus corporalibus vel corporalium rerum imaginibus similem esse credamus. Non enim corpora pulchritudine molis aut magnitudine superat, sed dissimilitudine aut disparilitate naturæ. Et si discreta est à comparatione bonorũ animi nostri, qualia sunt sapientia, iustitia, charitas, & cætera talia, quæ profectò non mole corporis pendimus, nec eorum quasi corporeas formas cogitatione figuramus, sed ea quando rectè intelligimus sine aliqua corpulentia vel similitudine corpulentiæ in luce mētis aspicimus, quanto est ab omnium qualitatum & quantitatum corporaliũ comparatione discretior: non eam tamen à nostro intellectu omnino abhorrere Apostolus testis est, vbi ait, Inuisibilia enim à constitutione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus ac diuinitas. Ac per hoc cùm eadem trinitas fecerit & corpus & animam, sine dubitatione est vtroque præstantior. Anima ita considerata maxime humana & rationalis atque intellectualis, quæ ad eius imaginē facta est, si cogitationes nostras & intelligentias non eiicerit, sed eius quod habet præcipuum, id est, ipsam mentem atq; intelligentiam, mente atq; intelligentia potuerimus apprehendere, non erit fortassis absurdũ, vt eam ad suum quoque creatorē intelligendum ipso adiuuante meditemur attollere. Si autē in seipsa deficit sibique succūbit, pia fide contenta sit quandiu peregrinatur à domino, donec fiat in homine quod promissum est, faciente illo qui potens est, sicut ait Apostolus, facere supra quàm petimus aut intelligimus. Restat itaq; vt ita credamus vnius substantiæ trinitatē, vt ipsa essentia non aliud sit quàm ipsa trinitas. Ad quam videndam quantũlibet in hac vita proficiamus, per speculum erit & in ænigmate quod videbimus. Cùm verò quod in resurrectione promittitur spiritale corpus habere cœperimus, siue illā mente, siue mirabili modo, quoniā ineffabilis est spiritalis corporis gratia, & corpore videamus, nō tamen per locorũ interualla, nec in parte minorem, in parte maiorē, quoniā non est corpus & vbique tota est, pro nostra capacitate videbimus. Quod verò posuisti in epistola tua, videri tibi, vel potius quod videbatur tibi, nihil viuũ secūdũ substantiā inesse iustitiæ, ideóque

1. Cor. 5.
Ephes. 3.

te

re non poſſe adhuc Deum,id eſt,viuentem naturam iuſtitiæ ſimilem cogitare:quia iuſtitia,ſicut dicis, non in ſe ſed in nobis viuit,imò nos potius ſecundum illā viuimus, ipſa verò per ſe iuſtitia nequaquam viuit.Ad hoc vt tibiipſe reſpondeas, illud intuere,vtrum rectè dici poſsit, vitam ipſam non viuere, qua fit vt viuat quicquid non falſò dicimus viuere. Puto enim abſurdū tibi videri,vt per vitam viuatur,& vita non viuat.Porrò ſi vita ipſa præcipuè viuit, qua viuit omne quod viuit, recole obſecro quas dicit ſcriptura diuina animas mortuas,profectò inuenies iniuſtas,impias,infideles. Nam licet per illas viuant corpora impiorum, de quibus dictum eſt, quòd mortui ſepeliant mortuos ſuos,& ibi intelligantur etiā iniquæ animæ non eſſe ſine aliqua vita.Non enim aliter ex eis poſſent corpora viuere, niſi qualicunque vita qua omnino animæ carere nō poſſunt,vnde immortales meritò vocantur: non tamen ob aliud amiſſa iuſtitia dicuntur mortuæ,niſi quia & animarū,licet immortaliter vita qualicūq; viuentiū, verior & maior vita iuſtitia eſt tanquam vitarū:Quæ cùm ſunt in corporibus, etiā ipſa corpora viua ſunt,quæ per ſeipſa viuere nequeūt.Quapropter ſi animæ non poſſunt niſi etiā in ſeipſis vtcunque viuere, quia ex eis viuunt & corpora,à quibus deſerta moriuntur: quantomagis vera iuſtitia etiam in ſeipſa viuere intelligenda eſt, ex qua ſic viuunt animæ, vt hac amiſſa mortuæ nuncupentur, quamuis quantulacunque vita non deſinant viuere. Ea porrò iuſtitia quæ viuit in ſeipſa, proculdubiò Deus eſt atq; incommutabiliter viuit.Sicut autem cùm ſit in ſeipſa vita,etiā nobis fit vita cùm eius efficimur participes:ita cùm in ſeipſa ſit iuſtitia.etiam nobis fit iuſtitia,cùm ei cohærendo iuſtè viuimus:& tantomagis minúſve iuſti ſumus, quantomagis illi minúſve cohæremus.Vnde ſcriptum eſt de vnigenito filio Dei, cùm ſit vtique patris ſapientia atque iuſtitia, & ſemper in ſeipſo ſit, quòd factus ſit nobis à Deo ſapientia & iuſtitia, & ſanctificatio & redemptio.Vnde quemadmodum ſcriptum eſt, qui gloriatur in domino glorietur.Quod quidē & ipſe vidiſti addēdo atq; dicendo,niſi fortè non hæc humanæ æquitatis,ſed illa quæ Deus eſt, ſola eſſe aſſeratur iuſtitia. Eſt planè ille ſummus Deus vera iuſtitia,vel ille verus Deus ſumma iuſtitia,quā profectò eſurire & ſitire debemus, ea noſtra eſt in hac peregrinatione iuſtitia,& qua poſteà ſaturari, ea noſtra eſt in æternitate plena iuſtitia. Nō ergo Deū noſtræ iuſtitiæ ſimilē cogitemus,

Mat.8.

1. Cor.1.

Hier.9.

2.Cor.10.

ſed cogitemus nos potius tanto ſimiliores Deo, quanto eſſe poterimus eius participatione iuſtiores. Si ergo cauendum eſt ne iuſtitiæ noſtræ ſimilem putemus Deum, quoniam lumē quod illuminat, incomparabiliter, excellētius eſt illo quod illuminatur: quāto magis caueri oportet, ne aliquid inferius & quodam modo decoloratius eum eſſe credamus, quàm eſt noſtra iuſtitia. Quid eſt autem aliud iuſtitia cum in nobis vel quælibet virtus qua rectè ſapientérque viuitur, quàm interioris hominis pulchritudo? Et certè ſecundum hanc pulchritudinem magis quàm corporis, facti ſumus ad imaginem. Vnde nobis dicitur, Nolite conformari huic ſeculo, ſed renouamini in nouitate mentis veſtræ, ad probandum vos quæ ſit voluntas Dei, quod bonum & beneplacitum & perfectum. Si ergo non in mole neq; in diſtantibus per loca ſua partibus ſicut corpora ſiue cernuntur ſiue cogitantur, ſed in virtute intelligibili qualis eſt iuſtitia, mentem dicimus ſeu nouimus ſeu volumus pulchram, & ſecundum hanc pulchritudinē reformamur ad imaginem Dei, profecto ipſius Dei qui nos reformauit & reformat ad imaginem ſuam, non aliqua mole corporea ſuſpicanda eſt pulchritudo, eóq; iuſtorum mentibus credendus eſt incomparabiliter pulchrior, quo eſt incomparabiliter iuſtior.

Rom. 12.

Auguſtinus Caſulano presbytero, de ieiunio ſabbati ac reliquorum dierum aduerſus Vrbicum quendam, qui ſtultiſſime de hac re ſcripſerat. Epiſtola LXXXVI.

Dilectiſsimo & deſiderantiſsimo fratri & compresbytero Caſulano, Auguſtinus in domino ſalutem. Neſcio vnde ſit factum, vt primis tuis literis meas non redderem, non tamen tui contemptu id me feciſſe ſcio. Nam & ſtudiis tuis & ipſo ſermone delector, téque in iſta ætate iuuenili proficere in verbo Dei & abundare ad ædificationem Eccleſiæ, & opto & exhortor. Nunc verò ſcriptis tuis alteris ſumptis, quibus tibi tandem aliquando reſpondeam iure charitatis, in qua vnum ſumus, fraterno & æquiſsimo flagitas, differendum tuæ dilectionis vlterius deſiderium nō putaui, & inter arctiſsimas occupationes meas ſuſcepi iſto me debito apud te abſoluere. Quod ergo me conſulis, vtrū liceat Sabbato ieiunare, Reſpondeo, ſi nullo modo liceret, profectò quadraginta continuos dies, nec Moyſes nec Helias, nec ipſe dominus ieiunaſſet. Verùm iſta ratione cōcluditur etiam Dominico die nō illicitū eſſe ieiuniū. Et quiſquis tamen hunc

diem

diem ieiunio decernendum putauerit, ſicut quidam ieiunantes ſabbatum obſeruant, nõ paruo ſcandalo erit Eccleſiæ. Nec immerito; In his enim rebus de quibus nihil certi ſtatuit ſcriptura diuina, mos populi Dei vel inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt. De quibus ſi diſputare voluerimus, & ex aliorũ conſuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quæ labore ſermocinationis cũ certa documenta nulla veritatis inſinuet, vtiq; cauendũ eſt, ne tempeſtate contentionis ſerenitas charitatis obnubiletur. Quod periculũ vitare neglexit, cuius mihi proximam † diſputationẽ vt ei reſponderem cum tuis prioribus literis exiſtimaſti eſſe mittendam. Non autem vſque adeò mihi ſpacia temporũ larga ſunt, vt ea refellendis ſingulis ſententiis eius impendam, quæ aliis operibus magis vrgentibus explicãdis habeo neceſſaria. Sed de eo quo te mihi in tuis epiſtolis oſtendis ingenio quod in te donũ Dei admodũ diligo, eundem ſermonem cuiuſdam vt ſcribis Vrbici paulò diligentius ipſe conſidera, & videbis eum penè vniuerſam Eccleſiã Chriſti, ab ortu ſolis vſq; ad occaſum ſcilicet verbis iniurioſiſsimis nequaquam lacerare timuiſſe. Nec dixerim penè vniuerſam, ſed planè vniuerſam. Nam neque ipſis quorũ conſuetudinẽ ſibi videtur defendere, inuenitur peperciſſe Romanis, ſed quomodo in eos quoque redundet conuiciorũ eius impetus neſcit, quoniam non aduertit. Nam cũ eum argumenta deficiunt quibus probet ſabbato ieiunandũ, in luxurias epularum & temulenta conuiuia & nequiſsimas ebrietates inſultabundus inuehitur, quaſi nõ ieiunare, hoc ſit inebriari. Quod ſi hoc eſt, quid ergo prodeſt Romanis ſabbato ieiunare? quandoquidem aliis diebus quibus non ieiunant, neceſſe eſt eos ſecundũ diſputationem huius ebrioſos & ventricolas iudicari. Porrò ſi aliud eſt grauare corda in crapula & ebrietate, quæ ſemper eſt malum, aliud eſt autẽ modeſtia & temperantia cuſtodita relaxare ieiunium, quod certè cũ ſit die dominico reprehenſorem non habet Chriſtianũ, prandia prius ſanctorum à voracitate & ebrioſitate ventricolarum iſte diſcernat, ne Romanos epiſcopos † quando non ieiunant ventricolas faciat, & tunc inquirat, non vtrũ liceat inebriari ſabbato, quod nec die dominico licet, ſed vtrum nec ſabbato ieiunandum ſit, ſicut dominico nõ ſolet. Quod vtinam ſic quæreret, aut ſic affirmaret, vt toto terrarum orbe diffuſam exceptis Romanis, & adhuc paucis Occidentalibus, apertiſsimè non blaſphemaret

diſtin. 11. cap. in his.

† *prolixã*

† *ipſos*

Ecclesiã. Nunc verò quis ferat per omnes Orientales, & multos etiam Occidentales populos Christianos de tot tantísque famulis famulabúsque Christi, sabbato sobrie modestéque prandẽtibus, ab isto dici, quod in carne sint & Deo placere non possint, & quod de illis sit scriptũ: Recedant iniqui à me, viam eorũ nosse nolo, & quod sint ventricolæ, Iudæam Ecclesiæ præponentes, & ancillæ filios, & lege non iusta, sed voluptuaria, consulentes ventri, nõ disciplinæ succumbentes, & quod caro sint, & mortem sapiant, & cætera huiusmodi. Quæ si de vno quopiam Dei famulo diceret, quis eum audire, quis non deuitare deberet? Cum ergo his opprobriis atque maledictis insectatur Ecclesiã per totum mundũ fructificantem atq; crescentem, & die sabbati penè vbique prandẽtem, admoneo quisquis est, vt sese cohibeat. Nam cuius me nomen ignorare voluisti, profectò de illo me iudicare noluisti. Filius hominis, inquit, sabbati dominus est. In quo maximè bene quàm malè facere licet. Si ergo malè facimus quando prandemus, nullo die dominico bene viuimus. Quod autem fatetur Apostolos sabbato manducasse, & dicit vt tunc ieiunaretur temporis nõ fuisse, propter quod ait dominus: Venient dies vt auferatur sponsus ab eis, & tunc ieiunabunt filij sponsi, quia tunc tempus gaudij, & nunc tempus est luctus. Primũ attendere debuit, quod illic dominus de ieiunio nõ de sabbati ieiunio loquebatur. Deinde cum vult intelligi luctum ieiunio, cibo gaudiũ deputandum, cur nõ cogitat quicquid est illud quod significare Deus voluit in eo quod scriptũ est, eum die septimo requieuisse ab omnibus operibus suis, nõ ibi luctum significatum esse sed gaudiũ: nisi fortè dicturus est, in illa requie Dei & sanctificatione sabbati gaudium Iudæis, luctum significatum esse Christianis. Et tamen nec quando sanctificauit Deus diem septimum, quia in illo requieuit ab omnibus operibus suis, aliquid de ieiunio vel prandio sabbati expressit: nec cum postea populo Hebræo de ipsius diei obseruatione mãdauit, aliquid de alimentis vel sumendis vel nõ sumendis locutus est. Vacatio tantum hominum à suis, vel à seruilibus operibus imperatur, quam prior populus in vmbra accipiens futurorũ, sic vacauit ab operibus quemadmodũ nunc Iudæos vacare conspicimus, non, vt putatur, Iudæis carnalibus nõ rectè intelligentibus quod nõ rectè intelligunt Christiani. Neque enim melius hoc intelligimus quàm prophetæ, qui tamen in eo tẽpore quo ita fieri oportuit,

Matt. 12. *Matt. 9.* *Gene. 2.*

serua

ſeruauerunt hanc ſabbati vacationem quam Iudæi putant adhuc eſſe ſeruandam. Vnde illud eſt, quod lapidare Deus hominem iuſsit, qui ſabbato ligna collegerat? nuſquam autem legimus lapidatum, vel aliquo dignũ ſupplicio iudicatum, ſiue ieiunantem ſabbato ſiue prandentem. Quid tamen horũ duorum quieti conueniat, quid labori, iſte ipſe viderit, qui gaudiũ manducantibus, luctũ ieiunantibus deputauit, [vel intellexit à domino deputari] vbi de ieiunio reſpõdens ait: Non poſſunt lugere filij ſponſi quandiu cũ eis eſt ſponſus. Quod autẽ propterea dicit ſabbato Apoſtolos manducaſſe, quia nondum erat tempus vt ſabbato ieiunarent, quod ſcilicet veterum traditio prohibebat, Nunquid ergo erat tempus vt ſabbato non vacarent? Nónne & hoc traditio veterum prohibebat, & vacare cogebat, & tamen eo ipſo ſabbato die, quo Chriſti legimus manducaſſe diſcipulos, vulſerunt vtique ſpicas quod ſabbato non licebat, quia veterum traditio prohibebat? Videat igitur ne congruentius ei reſpõdeatur, Ideo dominũ die illo à diſcipulis hæc duo fieri voluiſſe: vnum de ſpicis vellendis, alterum de alimentis ſumendis: vt illud eſſet aduerſus eos qui ſabbato volunt vacare, hoc autem aduerſus eos qui cogunt ſabbato ieiunare: cum illud mutato tempore iam ſuperſtitioſum eſſe ſignificaſſet: hoc autem vtroque tempore liberum eſſe voluiſſet. Neque id confirmando dixerim, ſed quid ei multo aptius, quàm ſunt ea quæ loquitur reſponderi poſsit oſtenderim. Quomodo, inquit, nõ cum phariſæo damnabimur bis in ſabbato ieiunantes? tanquã phariſæus ideo damnetur, quia bis in ſabbato ieiunabat, & non quia ſuper publicanũ ſe tumidus extollebat. Poteſt autem iſte dicere etiam illos qui omniũ fructuum ſuorũ decimas dant pauperibus cum phariſæo damnari, quia hoc quoque ille inter ſua opera prędicabat, quod cupimus à multis fieri Chriſtianis, & vix paucisſimos inuenimus: Aut verò qui nõ fuerit iniuſtus, adulter & raptor, cũ phariſæo damnabitur, quia ille ſe talẽ nõ eſſe iactabat, quod certè quiſquis ſentit, inſanit. Porrò ſi hæc ſine dubio bona quæ ſibi phariſæus ineſſe commemorabat, non habenda ſunt cũ ſuperbiente iactantia quę in illo apparebat, ſed tamẽ habenda ſunt cum pietate humili, quæ in illo non erat: ſic & bis in ſabbato ieiunare in homine qualis fuerat ille phariſæus, infructuoſum eſt: in homine autem humiliter fideli vel fideliter humili, religioſum eſt, quãuis Euangelica ſcriptura, non dixerit damnatum

Nume. 15. *Mat. 9.* *Mat. 12.* *Luce 18.*

phariſæum,ſed magis iuſtificatum dixit publicanum. Verum ſi hoc modo putat iſte intelligendum quod ait dominus: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm ſcribarũ & phariſæorum, nõ intrabitis in regnum cælorum, vt niſi amplius quàm bis in ſabbato ieiunemus, hoc præceptũ nõ poſsimus implere bene, quod ſeptem dies ſunt qui volumine temporum per ſua veſtigia reuocantur. Cum ergo ex his biduũ quiſque detraxerit, ne ſabbato dominicóque ieiunet, remanent dies quinque, in quibus phariſæum ſuperare poſsit bis in ſabbato ieiunantem. Puto enim quod ſi ter in ſabbato quis ieiunat, iam ſuperat phariſæũ qui bis in ſabbato ieiunabat. Quod ſi & quater, vel etiã vt nullus dierũ excepto ſabbato & dominico prætermittatur, in hebdomode quinquies ieiunatur, quod multi in † vita ſua faciunt, maximè in monaſteriis conſtituti, non ſolum phariſæus qui bis in ſabbato ieiunabat, verumetiã Chriſtianus qui quarta & ſexta feria & ipſo ſabbato ieiunare cõſueuit, quod frequenter Romana plebs facit, in labore ieiunij ſuperabitur: & tamen neſcio quis iſte, vt dicis, Vrbicus diſputator, etiam ſi quis quinque continuis præter ſabbatum & dominicum diebus ita ieiunet, vt nullo † die omnino reficiat corpus, eum carnalem vocat, quaſi cibus & potus cæteris diebus non pertineat ad carnem: & ventricolam iudicat, quaſi ſolius ſabbati prandium deſcendat in ventrem. Huic ſanè non ſufficit quod ad vincendum phariſæum iam ſufficit, vt ter in ſabbato ieiunetur, ſed excepto dominico ſex cæteris diebus ita ieiunare compellit, vt dicat, antiqua remota labe, duo in carne vna Chriſti iam ſub diſciplina manentes, nõ debent cum filiis ſine lege & cũ principibus Sodomorum, & cũ plebe Gomorræ ſabbatorum voluptaria conuiuia exercere, ſed cum ſanctimoniæ incolis ac Deo deuotis ſolenni & eccleſiaſtico iure magis ac magis legitime ieiunare, vt ſex dierũ vel leuis error, ieiunij, orationis & eleemoſynæ fontibus abluatur, quo poſsimus dominica alogia refecti omnes æquali corde digne cantare: Saturaſti domine animã inanem, & potaſti animã ſitientem. Iſta dicens, & à frequentia ieiunandi ſolum diem dominicum excipiens, non tantum Orientis & Occidentis populos Chriſtianos in quibus ſabbato nemo ieiunat, verũ & ipſam Romanam eccleſiã improuidus & incautus accuſat. Cum enim dicit: ſub diſciplina Chriſti manentes nõ debere cum filiis ſine lege, cum principibus Sodomæ, cũ plebe Gomorræ voluptaria ſabbator

Matt. 5.

† tota

† vt in illo

batorum exercere conuiuia, ſed cum ſanctimoniæ incolis ac Deo deuotis, ſolenni & eccleſiaſtico iure magis ac magis legitimè ieiunare: [ac deinde definiẽs quid ſit legitimè ieiunare,] ſubiungit & dicit, vt ſex dierum vel leuis error, ieiunij orationis & eleemoſynæ fontibus abluatur: profectò eos qui minus quàm ſex diebus in hebdomade ieiunant, non putat legitimè exercere ieiunium, nec Deo eſſe deuotos, nec maculas erroris, quæ de iſta mortalitate contrahuntur, abluere. Videant ergo Romani quid agant, quia etiam ipſi nimiũ contumelioſè huius diſputatione tractantur, apud quos omnibus iſtis ſex diebus præter paucißimos clericos aut monachos quotus quiſq; inuenitur qui frequenter quotidiana ieiunia, maximè quia ibi ieiunandũ quinta ſabbati non videtur. Deinde quæro: ſi vniuſcuiuſque diei vel leuis error ipſius diei ieiunio ſoluitur vel abluitur. Sic enim dicit, vt ſex dierum vel leuis error ieiunij quoq; fontibus abluatur: quid faciemus de illo errore qui ſubrepſerit dominico die, in quo ſcandalũ eſt ieiunare? Aut ſi die ipſo nullus Chriſtianis error obrepit, videat homo iſte qui ventricolas tanquam magnus ieiunator accuſat, quantum honoris & vtilitatis ventribus tribuat, ſi tunc non erratur quando prandetur. An fortè in ieiunio ſabbati tantum bonũ conſtituit, vt aliorum ſex dierũ, hoc eſt ipſius etiam dominici, vel leuem ſicut dicit errorem ſolum ieiuniũ ſabbati poſsit abolere, & ſolo ipſo die nõ erretur, quo toto vtique ieiunatur? Quid eſt ergo quod diem dominicum ſabbato velut Chriſtiano iure præponit? Ecce ſecundum ipſum dies ſabbati multo ſanctior inuenitur, in quo & non erratur cum eius toto ſpatio ieiunatur: & eodem ieiunio ſex cæterorum dierum, ac per hoc ipſius dominici error abluitur: puto quod tibi non placeat iſta præſumptio. Iam verò cum ſe hominem ſpiritalem videri velit, & tanquam carnales pranſores ſabbati accuſet, attende quemadmodũ dominici diei non parco prandio reficiatur, ſed alogia delectetur. Quid eſt autem * alogia, quod verbum ex Græca lingua vſurpatum eſt, niſi cum epulis indulgetur vt à rationis tramite deuietur? Vnde animalia ratione carentia dicuntur aloga, quibus ſimiles ſunt ventri dediti, propter quod immoderatum conuiuium, quo mens in qua ratio dominatur ingurgitatione veſcendi ac bibendi quodammodo obruitur, alogia nuncupatur. Inſuper etiam propter cibum ac potum non mentis ſed ventris alogia diei dominici dicit eſſe can-

** ἀλογία Apparet hoc ſcribæ vitio acciđiſſe, qui ex logia fecerit alogia, decepus ſono productæ vocalis, quæ præcedit in dominica: vtitur hoc verbo*

tandum, Saturaſti domine animam inanem, & potaſti animam ſitientem. O virum ſpiritalem, O carnalium reprehenſorem, O magnum ieiunatorem & nō ventris cultorem. Ecce qui nos admonet ne lege ventris, legem domini corrumpamus, ne panem cæli vendamus eſca terrena. Et adiūgit: Quia eſca Adam paradiſo periit, eſca Eſau primatus amiſit. Ecce quid dicit: Eſt enim ſatanæ vſitata calumnia, tentatio ventris, cui modicum ſuadet vt auferat totum. Et horum inquit interpretatio præceptorum ventricolas minus incuruat. Nōnne his verbis ſuis id agere videtur, vt etiam die dominico ieiunetur? Alioquin ſanctior erit ſabbati dies, quo dominus in monumento requieuit, quàm dominicus quo à mortuis reſurrexit. Sanctius eſt enim profecto ſabbatum, ſi ſecundum verba huius in ſabbato per ieiunium peccatum omne vitatur, & quod diebus aliis contractum eſt, aboletur: In dominico autem per eſcam ventris tentatio non cauetur, & diabolicæ calumniæ locus datur, & paradiſo peritur, & primatus amittitur. Quid ergo eſt quod rurſus ſibiipſe contrarius admonet, vt non prandio modeſto, ſobrio, Chriſtiano, reficiamur dominico die; ſed in alogia lætantes plaudentéſq; cantemus: Saturaſti domine animam inanem, & potaſti animam ſitientem? Nempe ſi tunc non erramus quando ieiunamus, & aliorum ſex dierum errores tunc abluimus cum ſabbato ieiunamus, nullus erit die dominico deterior, nullus ſabbato melior. Crede dilectiſsime frater, nemo legem ſicut iſte intelligit, niſi qui non intelligit. Si enim Adam nō cibus ſed prohibitus cibus perdidit, & Eſau nepotē ſancti Abrahæ non eſca, ſed vſque ad cōtemptum ſacramenti, quod in primatu ſuo habuit, concupita eſca damnauit: ſic à ſanctis & fidelibus pie prandetur, quemadmodum à ſacrilegis & incredulis impie ieiunatur. Præponitur ergo dies dominicus ſabbato fide reſurrectionis, non conſuetudine refectionis, aut etiam vinolentæ licentia cantionis. Moyſes, inquit, quadraginta diebus panem non manducauit, nec bibit aquam. Cur autem hoc dixerit ſubiunxit atq; ait: Ecce Moyſes amicus Dei, nubis inquilinus, delator legis, & populi dux, ter bina ſabbata ieiunio celebrans, non offenſam, ſed meritum collocauit. Nunquid attendit quid huic poſsit conſequenter opponi? Quia vtique ſi Moyſi ieiunantis propterea ponit exemplum, quoniam in illis quadraginta diebus, ter bina, ſicut loquitur, ſabbata ieiunauit, & ex hoc vult perſuadere, vt ſabbato ieiunetur: ex hoc ergo perſuad

Paulus 1. Cor. 16.

perſuadeat, vt & dominico ieiunetur, quia in illis quadraginta diebus nihilominus Moyſes ter binos dominicos ieiunauit. Sed addit ac dicit: Et adhuc cum Chriſto dominicus dies imminenti Eccleſiæ ſeruabatur. Quod cur dixerit neſcio. Si enim propterea quia multò magis ieiunandum eſt, poſteà quàm venit cũ Chriſto dominicus dies: ergo, quod abſit, etiam ipſo dominico ieiunetur. Si autem timuit ne propter dierum quadraginta ieiunium obiiceretur etiam dominico ieiunandum, & ideo addidit, quod adhuc cum Chriſto imminenti Eccleſiæ dies dominicus ſeruabatur, vt videlicet ea cauſa intelligitur ieiunaſſe Moyſes etiam die qui ſequitur ſabbatũ: quia nondum venerat Chriſtus, per quem factus eſt ipſe dies dominicus, quo non expediat ieiunari. Cur ipſe Chriſtus quadraginta diebus ſimiliter ieiunauit? Cur non in illis diebus quadraginta ter binis qui ſequebantur ſabbatum, ieiunium ſoluit, vt iam dominici diei prandium commendaret etiam ante reſurrectionem ſuam, ſicut ſanguinem ſuum potandum dedit ante paſsionem? Vides certè dierum quadraginta ieiunium, quod iſte commemorat, ſic ad rem non pertinere vt ſabbato ieiunemus, quo modo ad rem non pertinet vt dominico ieiunemus. Prorſus non attendit, quid ei de die dominico poſsit opponi, quando ſicut accuſanda ſunt ebrioſa conuiuia, & omnis vorax ac temulenta luxuries, ſic accuſat prandia ſabbatorum, cùm poſsint & ipſa eſſe modeſtorum atque ſobriorum. Et ideo non eſt illi ad ſingula reſpondendum, quoniam pro ſabbati prandio vitia luxuriæ reprehendendo, eadem atq; eadem ſibi † dicit, aliud non inueniendo quod dicat, niſi quod inaniter & ad rem non pertinent dicit. Vtrum non ſit ſabbato ieiunandum quæritur, non vtrum ſabbato non ſit luxuriandum: quod nec dominico faciunt qui Deum timent, quamuis in illo vtique non ieiunent. Quis autem diceret quod iſte auſus eſt dicere? Quo modo, inquit, pro nobis, aut per nos rata erunt Deo aut digna, quæ nos ſanctificata die ad peccatum cogunt: Sanctificatam diem ſabbati confitetur, & ad peccatum dicit cogi homines quia prandetur. Ac per hoc ſecundũ iſtum, aut dies dominicus ſanctificatus non eſt, & incipit eſſe ſabbatum melius: aut ſi eſt & dominicus dies ſanctificatus, ad peccatum cogimur, quia prandemus: & conatur teſtimoniis probare diuinis, ſabbato ieiunandum. Sed vnde hoc probet omnino non inuenit. Manducauit, inquit, & bibit Iacob vinum &

† ſæpè

Exod. 32.
Deut. 32.

satiatus est,& recessit à Deo salutari suo,& ceciderunt vna die viginti tria milia:quasi dictum sit,Prádit sabbato Iacob, & recessit à Deo salutari suo. Et Apostolus quádo commemorauit cecidisse tot milia,non ait, Neq; prandeamus sabbato sicut illi
1. Cor.10.
pranderunt,sed ait,Neq; fornicemur sicut quidam eorum fornicati sunt,& ceciderunt vna die viginti tria millia.Quid sibi etiam vult quod ait, Sedit autem populus manducare & bibere,& surrexerunt ludere. Posuit quidem & Apostolus hoc testimonium , sed vt à seruitute idolorum non à sabbati prandio prohiberet. Sabbato autem illud factum esse iste non probat, sed vt libitum est suspicatur. Sicut autem fieri potest vt ieiunetur, & cum ieiunium soluitur si quis ebriosus est, tunc inebrietur. Ita fieri potest vt non ieiunetur, & si temperantes sunt homines , modestissime prandeatur. Quid est ergo quod sabbati volens persuadere ieiunium , adhibet Apostolum testem
Ephes. 5.
dicentem,Nolite inebriari vino in quo est omnis luxuria:quasi diceret,Nolite prandere sabbato.quia ibi est omnis luxuria. Sicut autem hoc præceptum Apostolicum ne inebrientur vino in quo est omnis luxuria , obseruatur à Christianis Deum timentibus quando prandetur die dominico , ita obseruatur quando prandetur & sabbato. Vt expressius,inquit,errantibus contradicam,nemo ieiunio & si non promeretur offendit,porrò & non offendere promereri est. Quis hoc diceret nisi qui nollet considerare quid diceret?Ergo Pagani quando ieiunant, non ideo magis offendunt Deum? Aut si de Christianis voluit quod dixit intelligi,quis non Deum offendet,si velit cum scandalo totius quæ vbiq; dilatata est Ecclesiæ, die dominico ieiunare?Deinde subiicit testimonia de scripturis ad causam quam suscepit nihil valentia. Ieiunio, inquit, Helias paradiso donatus in corpore regnat : quasi ieiunium non prædicent qui sabbato non ieiunant,sicut ieiunium prędicant,qui tamen die dominico non ieiunant. Aut Helias eo tempore ieiunauerit, quo populus Dei etiam sabbato ieiunabat.Quod autem respondimus de quadraginta diebus ieiunij Moysi,hoc deputa esse respondendum & de quadraginta diebus Heliæ, Ieiunio,inquit, Daniel leonum siccam rabiem illæsus euasit: quasi legerit quod sabbato ieiunauerit , aut etiam cum ipsis leonibus sabbato fuerit, vbi tamen legimus quod & pranderit. Ieiunio, inquit, trium fida germanitas ignibus coruscanti carceri dominata regi hospitio susceptum dominum adorauit. Hæc exem-

pla

pla ſanctorum, nec ad perſuadendum cuiuſcunque diei ieiunium valent, quanto minus ſabbati, quandoquidem non ſolùm non legitur tres viros ſabbato fuiſſe miſſos in caminum ignis ardentem, ſed ne illud quidem legitur, tandiu illic eos fuiſſe, vt poſsit quiſquam dicere eos ieiunaſſe, imò verò vix vnius horæ ſpatium eſt, quo eorum confeſsio hymnúſque cantatur. Nec amplius inter illas flammas innoxias deambulauerunt, quàm canticum illud terminauerunt. Niſi forte ab iſto etiam vnius horæ ſpatium ieiunio deputatur. Quod ſi ita eſt, non habet quod ſuccenſeat pranſoribus ſabbati. Vſq; ad horam enim prandij multo quàm in illo camino prolixius ieiunatur. Adhibet & illud Apoſtoli teſtimonium, vbi ait: Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Et regnum Dei Eccleſiam vult intelligi in qua dominus regnat. Obſecro te, nunquid hoc agebat Apoſtolus, cum iſta loqueretur, vt ſabbato à Chriſtianis ieiunaretur? Sed nec de ipſo cuiuſcunque diei ieiunio loquebatur cùm hæc diceret. Dictum eſt enim aduerſus eos qui more Iudæorum ſecundum veterem legem in obſeruatione quorundam ciborum putabant eſſe mundiciam, & ad eorum fratrum admonitionem, per quorum eſcam & potum indifferenter acceptum ſcandalizabantur infirmi. Ideo cùm dixiſſet: Noli illum in eſca tua perdere pro quo Chriſtus mortuus eſt. Et, non ergo blaſphemetur bonum noſtrum. tunc adiunxit: Non enim eſt regnum Dei eſca & potus, & cætera. Nam ſicut verba hæc Apoſtoli intelligit, vt regnum Dei quod eſt Eccleſia, non ſit in eſca & potu, ſed in ieiunio: non dico ſabbatis ieiunare, ſed nunquam omnino cibum ac potum ſumere deberemus, ne de iſto Dei regno vnquam recederemus. Puto autem quia iſto conferente † aliquanto religioſius die dominico ad Eccleſiam pertinemus, quando tamen & ipſo concedente prandemus. Cur, inquit, ſacrificium potiori domino charum murmuramus † offerre, quod ſpiritus deſiderat & angelus laudat? Deinde adiungit angeli teſtimonium dicentis: Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna. Quid dixerit, potiori domino, neſcio, niſi forte ſcriptor errauit, & te fugit, vt quod mihi legendum miſiſti non emendares. Sacrificium ergo domino charum ieiunium vult intelligi, quaſi de ieiunio verſetur hæc quæſtio, & non de ieiunio ſabbati. Neque enim dominicus dies ſine ſacrificio quod Deo charum eſt peragitur, quia non ieiunatur. Sequitur ad-

Roma. 14

† conſitēte

† curam'

Tobiæ 12.

huc, & ingerit testimonia à causa quam defendendam suscepit penitus aliena. Immola, inquit, Deo sacrificium laudis, & istam vocem diuini psalmi, volens ad quod agitur nescio quo modo connectere: vtique, inquit, non sanguinis aut ebrietatis conuiuium, quo non laudes debitæ Deo, sed blasphemiæ diabolo suffragante syluescunt. O improuidam præsumptionem. Non ergo immolatur sacrificium laudis dominico die quia non ieiunatur, sed agitur ebrietatis conuiuium, & blasphemię diabolo suffragante syluescunt. Quod si nefas est dicere, intelligat non ieiunium significare in eo quod scriptum est, Immola Deo sacrificium laudis. Ieiunium quippe certis diebus & maximè festis non agitur. Sacrificium vero laudis ab Ecclesia toto orbe diffusa diebus omnibus immolatur. Alioquin quod nullus, non dico Christianus, sed nec insanus dicere auderet, dies illi quinquaginta post Pascha vsque ad Pentecostem, quibus non ieiunatur, erunt secundum istum à sacrificio laudis alieni, quibus tantummodo diebus in multis Ecclesiis, in omnibus autem maximè cantatur hallelu ia: quam vocem laudis esse nullus Christianus, quamlibet imperitus, ignorat. Confitetur tamen etiam ipso die dominico non in ebrietate, sed in iucunditate prandere, cùm dicit, debere nos ex Iudæis & gentibus multis Christiani nominis fide paucos electos, vespertino sabbatorum incēso, pro pecudum victimis ieiunium Deo placitum laudibus immolare, cuius feruore cremata deficiant opera delictorum. Et mane, inquit, exaudiet nos à nobis auditus, & erunt nobis domus ad manducandum & bibendum, non in ebrietate, sed in iucunditate dominica celebritate perfecta. Tunc enim eulogia, non, vt superius ait, alogia celebratur. Sed quid eum offendi sabbati dies, quem dominus sanctificauit, ignoro, vt in eo non putet posse manducari & bibi cum tali iucunditate quæ careat ebrietate, cùm sic ante sabbatum ieiunare possimus, quomodo dicit ante dominicum sabbato ieiunandum: an continuo biduo prandere nefas esse arbitratur? Videat ergo quanta afficiat contumelia ipsam quoque Romanam Ecclesiam, vbi & his hebdomadibus, in quibus quarta & sexta & sabbato ieiunatur, tribus tamen diebus continuis, dominico scilicet ac deinde secunda & tertia prandetur. Quum vitam certum est, inquit, arbitrio pendere pastorum. Sed væ qui dicunt, quod bonum malum, & tenebras lucem, & lucem tenebras, & amarum dulce, & dulce amarum. Quid sibi velint hæc

Psal. 49.

Esaie 5.

hæc verba eius, non satis intelligo. Si enim hæc scribis sicut Vrbicus dicit, in vrbe plebs pendens ex pastoris arbitrio cum Episcopo suo ieiunat Sabbato. Si autem ad te ista scripsit, quia in epistola tua & ipse quiddam tale scripsisti, non tibi persuadeat vrbem Christianam sic laudare Sabbato ieiunantem, vt cogaris orbem Christianum damnare prandentē. Cùm enim dicit: [Væ qui dicūt] quod bonum malum, & tenebras lucem, & lucem tenebras, & amarum dulce, & dulce amarum: ieiunium Sabbati volens intelligi bonum & lucem & dulce: prandium verò malum & tenebras & amarum, quis eum dubitat in omnibus Christianis Sabbato prandentibus vniuersum orbem damnare terrarum? Nec seipse respicit, nec quibus dicat attendit, vt scriptis suis ab ista præcipiti cohibeatur audacia? Continuo quippe subiunxit: Nemo ergo vos iudicet in esca, aut in potu: quod ipse vtique facit qui Sabbato sumētes escam potúmque sic arguit: quantum erat vt hinc ei veniret in mentem, etiam illud quod idem Apostolus alibi dicit: Qui manducat non manducantem non spernat, & qui non manducat manducantem non iudicet. Isto modo hoc temperamentum quo scandala deuitaret inter ieiunantes Sabbato & manducantes teneret, vt & ipsum non manducantem manducans quisq; non sperneret, & ipse non manducans manducantem non iudicaret. Petrus etiam, inquit, Apostolorum caput, cæli ianitor & Ecclesiæ fundamentum, extincto Simone, qui fuerat diaboli non nisi ieiunio vincendi figura, idipsum Romanos edocuit, quorum fides annuntiatur vniuerso orbi terrarum. Nunquid ergo cæteri Apostoli prandere Christianos contra Petrum docuerunt in vniuerso orbe terrarum? Sicut itaque inter se vixerunt concorditer Petrus & condiscipuli eius, sic inter se concorditer viuant Sabbato ieiunantes quos plantauit Petrus: & Sabbato prandentes, quos plantauerunt condiscipuli eius. Est quidem & hæc opinio plurimorum, quamuis eam perhibeant esse falsam plerique Romani, quod Apostolus Petrus cum Simone Mago die Dominico certaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum eiusdem vrbis Ecclesia ieiunauerit, & consecuto tam prospero gloriosóque successu, eundem morem tenuerit, cúmque imitatæ sint nōnullæ Occidētis Ecclesiæ. Sed sicut iste dicit, Simon Magus figura erat diaboli: non planè sabbatarius aut dominicarius, sed quotidianus est ille tentator. Nec tamen aduersus eū quotidie

Coloss. 2.

Rom. 14.

Sabbati ieiunium vnde.

tidie ieiunatur, quando & diebus Dominicis omnibus, & quinquaginta post Pascha, & per diuersa loca diebus solennibus martyrum & festis quibusque prandetur: & tamen diabolus vincitur, si oculi nostri sint semper ad dominũ, vt ipse euellat de laqueo pedes nostros: & siue manducamus, siue bibimus, siue quodcunque facimus, omnia in gloriam Dei faciamus, & quantum in nobis est sine offensione simus Iudæis & Græcis & Ecclesiæ Dei. Quod parum cogitant qui cum offensione manducant, vel cum offensione ieiunant, & per vtrãlibet intemperantiam scandala concitant, quibus non superatur diabolus, sed lætatur. Quod si respondetur, hoc docuisse Iacobũ Hierosolymis, Epheſi Ioannem cæteróſque aliis locis, quod docuit Romæ Petrus, id est, vt Sabbato ieiunetur: sed ab hac doctrina terras cæteras deuiasse, atque in ea Romam stetisse. Et econtrariò refertur Occidẽtis potius aliqua loca, in quibus Roma est, non seruasse quod Apostoli tradiderunt. Orientis verò terras, vnde cœpit ipsum Euangeliũ prędicari, in eo quod ab omnibus [simul] cum ipso Petro Apostolis traditũ est, ne Sabbato ieiunetur, sine aliqua varietate mansisse. Interminabilis est ista contentio generans lites, non finiens quæstiones. Sit ergo vna fides vniuersæ quæ vbique dilatatur Ecclesiæ, tanquam intus in membris, etiam si ipsa fidei vnitas quibusdam diuersis obseruationibus celebratur, quibus nullo modo quod in fide verum est, impeditur. Omnis enim pulchritudo filiæ regis intrinsecus, illæ autem obseruationes, quæ varię cælebrantur, in eius veste intelliguntur. Vnde ibi dicitur, In fimbriis aureis circumamicta varietate. Sed ea quoque vestis ita diuersis celebrationibus varietur, vt non aduersis contentionibus dissipetur. Postremò, inquit, si Iudæus Sabbatum colendo Dominicum negat, quomodo Christianus obseruat Sabbatum? Aut simus Christiani & Dominicum colamus, aut simus Iudæi vt Sabbatum obseruemus: Nemo enim potest duobus dominis seruire. Nónne ita loquitur tanquam Sabbati alius dominus sit, alius Dominici? Nec illud audit quod & ipse commemorauit, Dominus est enim Sabbati filius hominis. Quod autem ita nos vult esse à Sabbato alienos, sicut Iudæi sunt à Dominico alieni, nónne tantũ errat vt possit etiam dicere, ita nos non debere accipere legem nec prophetas, sicut Iudæi non accipiunt Euangelium nec Apostolos? Quod qui sapit, quid mali sapiat vtiq; intelligis. Sed vetera, inquit, omnia transierunt, & in

Psal. 24. *1. Cor. 10.* *Psal. 44.* *Hoc nunc fit.* *Matt. 6.* *Luca 6.*

in Chriſto facta ſunt noua. Hoc verũ eſt. Nam propterea ſicut Iudæi Sabbatis non vacamus, etiam ſi ad ſignificandam requiem,quæ illo die ſignificata eſt,Chriſtiana ſobrietate & frugalitate ſeruata, ieiunij vinculum relaxamus. Et ſi aliqui fratres noſtri requiem Sabbati relaxatione ieiunij ſignificandam eſſe non putant,nequaquã de veſtis regiæ varietate litigamus, ne ipſius reginæ vbi vnam fidem etiam de ipſa requie retinemus,interiora mẽbra vexemus. Etſi enim quia vetera tranſierũt,cum eis tranſiit etiam carnalis vacatio Sabbati:non tamen quia Sabbato[& Dominico]ſine ſuperſtitioſa vacatione prandemus,ideo duobus dominis ſeruimus,quia & Sabbati & Dominici vnus eſt dominus.Iſte autem qui vetera tranſiſſe ſic dicit, vt in Chriſto cederet ara altari, gladius ieiunio, precibus ignis,pani pecus,poculo ſanguis, neſcit altaris nomen magis legis & prophetarum literis frequentatũ, & altare Deo prius in tabernaculo,quod per Moyſem factũ eſt collocatum:Aram quoque in Apoſtolicis literis inueniri vbi martyres clamant ſub ara Dei. Dicit ceſsiſſe ieiunio gladium, non recordans illum quo milites Euangelici armantur ex vtroque teſtamento gladium bis acutum.Dicit ceſsiſſe precibus ignem, quaſi non & tunc preces deferebantur in templum, & nunc à Chriſto ignis eſt miſſus in mũdum.Dicit ceſsiſſe pani pecus, tanquam neſciens & tunc in domini menſa panes propoſitionis poni ſolere,& nunc ſe de agni immaculati corpore partem ſumere. Dicit ceſsiſſe poculo ſanguinem, non cogitans etiam nunc ſe accipere in poculo ſanguinem. Quanto ergo melius & congruentius vetera tranſiſſe,& noua in Chriſto facta eſſe, ſic diceret,vt cederet altare altari,gladius gladio, ignis igni, panis pani,pecus pecori, ſanguis ſanguini. Videmus quippe in his omnibus carnalem vetuſtatẽ ſpiritali cedere nouitati. Sic ergo intelligendũ eſt, ſiue in iſto die volubili ſeptimo prandeatur,ſiue à quibuſdam etiã ieiunetur, tamen Sabbato ſpiritali Sabbatũ carnale ceſsiſſe,quando in iſto ſempiterna & vera requies cõcupiſcitur, in illo vacatio tẽporalis iam ſuperſtitioſa cõtemnitur.Cætera quæ ſequuntur quibus ſuã diſputationem iſte concludit,ſicut alia quædã quæ inde cõmemoranda nõ arbitratus ſum,multomagis ad cauſam non pertinent,in qua de ieiunio Sabbati vel prandio diſputatur. Sed ea tibi ipſi maximè,ſi in iis quæ à me dicta ſunt:aliquid admiraris, aduertẽda & iudicanda dimitto. Si autem quoniam huic quantum potui

ſuffi

sufficienter respondisse me puto, de hac re sententiam meam quæris, ego in Euangelicis & Apostolicis literis, totóq; instrumento quod appellatur testamentũ nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non inuenio definitum. Ac per hoc sentio, non quidem ad obtinendam quam fides obtinet iustitiam, in qua est pulchritudo filiæ regis intrinsecus, sed tamen ad significandam requiem sempiternam, vbi est verũ Sabbatũ relaxationẽ, quàm contritionem † ieiunij aptius conuenire. Veruntamen in huius Sabbati ieiunio siue prandio in his nihil mihi videtur tutius pacatiúsque seruari, quàm vt qui mãducat, non manducantẽ non spernat: & qui nõ manducat, manducantem non iudicet: quia neq; si manducauerimus abũdabimus, neq; si non manducauerimus egebimus: custodita scilicet eorũ inter quos viuimus, [& cum quibus Deo viuimus,] in his rebus inoffensa societate. Sicut enim quod ait Apostolus verũ est, malum esse homini qui per offensionẽ manducat, Ita malũ est homini qui per offensionẽ ieiunat. Nõ itaq; simus eis similes, qui videntes Ioannẽ non manducantẽ nec bibentẽ dixerũt: Dæmonium habet. Sed ne rursus eis qui videntes Christũ manducantem & bibentem dixerunt: Ecce homo vorax & vinosus, amicus publicanorum & peccatorum. Rem quippe valde necessariam his dictis dominus ipse subiecit atq; ait: Et iustificata est sapientia in filiis suis. Qui sint autẽ isti, si requiris, lege quod scriptũ est. Filij sapientiæ etiã † iustorũ, ij sunt qui quando manducant, nõ manducantes nõ spernunt, quando nõ manducant manducantes non iudicant: sed eos planè qui per offensionem non manducant, siue manducant, vel spernunt, vel iudicant. Et de die quidem Sabbati facilior causa est, quia & Romana ieiunat Ecclesia, & aliæ nõnullæ, etiamsi paucæ siue illi proximæ siue lõginquæ: Die autẽ Dominico ieiunare scãdalũ est magnũ, maximè posteaquã innotuit detestabilis multúmque fidei catholicæ scripturísque diuinis apertissimè cõtraria hæresis Manichæorũ, qui suis auditoribus ad ieiunandũ istum tanquã constituerunt legitimũ diem, per quod factũ est, vt ieiuniũ diei Dominici horribilius haberetur. Nisi fortè aliquis idoneus sit nulla refectione interposita vltra hebdomadã perpetuare ieiuniũ, vt ieiunio xl. dierũ quantũ potuerit appropinquet, sicut aliquos fecisse cognouimus. Nam & ad ipsum quadrag

Instrumentum.

† contristionem

Rom. 14.

Matt. 11.

† Ecclesia

Manichæi ieiunant die Dominico.

dragenarium numerum perueniſſe quendam, à fratribus fide dignisſimis nobis aſſeueratum eſt. Quemadmodum enim veterum patrũ temporibus, Moyſes & Helias nihil contra prandia Sabbatorum fecerunt, cùm diebus quadraginta ieiunauerunt: Ita qui potuerit ſeptem dies ieiunando tranſire, non ſibi ad ieiunandum eligit Dominicum diem, ſed in iis eum inuenit quos ieiunaturũ ſe vouit plurimos dies. Ieiunium tamen etiam continuatum, ſi in hebdomade ſoluendum eſt, nullo congruentius quàm Dominico die ſoluitur. Si autem poſt hebdomadem corpus reficitur, non vtique ad ieiunandum dies Dominicus eligitur, ſed in numero quem voueri placuit inuenitur. Nec illum moueat quod Priſcillianiſtæ Manichæorum ſimillimi ad ieiunandum die Dominico ſolent teſtimonium de Apoſtolorum Actibus adhibere, cùm eſſet Apoſtolus Paulus in Troade. Sic enim ſcriptum eſt: In vna autem Sabbati congregatis nobis frangere panem, Paulus diſputabat [illis] exiturus alia die, produxítque ſermonem vſque ad medium noctis. Deinde cùm deſcendiſſet de cœnaculo, vbi cõgregati erãt ad reſuſcitandum adoleſcentem, qui grauatus ſomno de feneſtra ceciderat & mortuus ferebatur, de ipſo Apoſtolo ſcriptura ſic loquitur, Aſcendens autem, inquit, cùm fregiſſet panem atque guſtaſſet ſatíſque eſſet alloquutus vſque ad diluculum, ſic profectus eſt: abſit vt hoc ſic accipiatur, tanquam ſolerent Apoſtoli Dominico die ſolenniter ieiunare. Quia † enim Sabbati tunc appellabatur dies, qui nunc Dominicus appellatur, quod in Euangeliis apertius inuenitur. Nam dies reſurrectionis domini, prima Sabbati à Matthæo, à cæteris autem tribus, vna Sabbati dicitur: quem conſtat eum eſſe, qui Dominicus poſteà appellatus eſt. Aut ergo poſt peractum diem Sabbati, noctis initio fuerant congregati, quæ vtique nox iam ad diem Dominicum, hoc eſt, ad vnam Sabbati pertinebat: & ita eadem nocte fracturus panem ſicut frangitur in ſacramento corporis Chriſti, produxit ſermonem vſque ad medium noctis, vt poſt ſacramenta celebrata, rurſus atque ad diluculum alloquens congregatos, quoniam multum feſtinabat luceſcente proficiſceretur Dominico die. Aut certè ſi in vna Sabbati non per noctem ſed per diem hora Dominici fuerant congregati, eoipſo quod dictũ eſt, Paulus diſputabat illis exiturus alia die, expreſſa eſt cauſa producẽdi ſermonis, quia fuerat exiturus, & eos ſufficienter inſtruere cupiebat. Non ergo ſolenniter die

Ieiunium votiuum multorum dierum.

Act. 20.

† *Vna.*

Domi

dominico ieiunabant, sed necessarius sermo, qui studij feruentissimi audiebatur ardore, reficiendi corporis causa interrumpendus esse nõ visus est profecturo Apostolo, qui eos propter alios suos vsquequaque discursus, vel aliàs nuuquã, vel rarissimè visitabat, præsertim quia tunc ex illis terris sicut consequentia docent, ita discessurus erat, vt iam nõ esset eos in carne visurus. Ac per hoc magis ostẽditur dominicis diebus solita illis non fuisse ieiunia, quia ne hoc crederetur curauit scriptor libri causam producendi sermonis exponere: vt sciremus si aliqua necessitas oriatur, vrgentiori actioni non esse prandium præferendũ: quanuis ab istis auidissimè audientibus, & ipsum fontem cogitantibus profecturũ, atque ideo magna siti non aquæ, sed verbi sine satietate, quicquid influebat haurientibus, non tantum carnale prandium, verumetiam cœna contempta est. Sed tunc quamuis dominico die solita illis ieiunia non fuissent, non erat tamen Ecclesiæ tam insignis offensio, si aliqua tali necessitate, qualem Apostolus Paulus habuit, die toto dominico, vsque ad medium noctis, vel etiam vsque ad diluculum reficere corpora non curarent. Nunc verò posteà quàm hæretici maximè impiissimi ieiunia diei dominici non aliqua necessitate occurrenti peragere, sed quasi sacra solennitate statuta dogmatizare cœperunt, & innotuerunt populis Christianis, profecto nec tali necessitate qualem Apostolus habuit, existimo faciendum esse quod fecit: ne maius malum incurratur in scandalo, quàm bonum percipiatur ex verbo. Quicquid tamen causæ vel necessitatis extiterit, cur homo Christianus die dominico ieiunare cogatur, sicut etiam illud in Actibus Apostolorum inuenimus, in naufragij periculo, vbi & ipse Apostolus nauigabat, quatuordecim diebus, ac per hoc duobus Dominicis ieiunatum, nullo modo dubitare debemus, Dominicum diem quando non plures dies sine vlla refectione continuandi vouentur, inter ieiuniorum dies non esse ponendum. Cur autem quarta & sexta maximè ieiunet Ecclesia, illa ratio reddi videtur, quòd considerato Euangelio, ipsa quarta Sabbati, quam vulgò quartam feriam vocant, consilium reperiuntur ad occidendum dominum fecisse Iudæi. Intermisso autem vno die, cuius vespera dominus Pascha cum discipulis manducauit, qui finis fuit eius diei, quem vocamus quintam Sabbati: deinde traditus est ea nocte, quæ iam ad sextam Sabbati, qui dies passionis eius manifestus est,

Act. 27.

pertin

pertinebat. Hic dies primus azymorum fuit à veſpera incipiens. Sed Matthęus Euangeliſta, quintam ſabbati dicit fuiſſe primam diem azymorum, quia eius veſpera ſequente futura erat cœna Paſchalis, qua cœna incipiebat azymũ & ouis immolatio manducari. Ex quo colligitur, quartam ſabbati fuiſſe, quando ait dominus: Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. Ac per hoc dies ipſe ieiunio deputatus eſt: quia ſicut Euangeliſta ſequitur & dicit, Tunc cõgregati ſunt principes ſacerdotum & ſeniores populi in atrium principis ſacerdotũ, qui dicebatur Caiphas: & conſilium fecerunt, vt Ieſum dolo tenerent & occiderent. Intermiſſo autem vno die, de quo dicit Euangelium: Prima autem azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha? Hoc ergo die intermiſſo paſſus eſt dominus, quod nullus ambigit, ſexta ſabbati: quapropter & ipſa ſexta rectè ieiunio deputatur. Ieiunia quippe humilitatem ſignificant. Vnde dictũ eſt: Et humiliabam in ieiunio animam meam. Sequitur ſabbatum, quo die caro Chriſti in monumento requieuit, ſicut in primis operibus mundi requieuit Deus [illo die] ab omnibus operibus ſuis. Hinc exorta eſt iſta in regia illa veſte varietas, vt alij ſicut maximè populi Orientis propter requiem ſignificandam mallent relaxare ieiuniũ: alij propter humilitatem mortis domini ieiunare, ſicut Romana & nonnullæ Occidentis Eccleſiæ. Quod quidem vno die quo Paſcha celebratur propter renouandam rei geſtæ memoriam, quia diſcipuli humanitus mortẽ domini doluerunt, ſic ab omnibus ieiunatur, vt etiam illi ſabbati ieiunium deuotiſsimè celebrent, qui cæteris per totum annũ ſabbatis prandent, vtrunque videlicet ſignificantes, & in vno anniuerſario die luctum diſcipulorum, & cæteris ſabbatis quietis bonum. Duo quippe ſunt, quæ iuſtorum beatitudinem & omnis miſeriæ finem ſperari faciunt, mors & reſurrectio mortuorum. In morte requies eſt, de qua dicitur per prophetã: Plebs mea intra in cellaria tua, abſcondere puſillum, donec tranſeat ira domini, In reſurrectione autem in homine toto, id eſt, in carne & ſpiritu perfecta felicitas. Hinc factũ eſt vt horum duorum vtrunque non ſignificandum putaretur labore ieiunij, ſed potius refectionis hilaritate, excepto Paſchali vno ſabbato, quo diſcipulorum, ſicut diximus, luctus propter rei geſtæ memoriam fuerat ieiunio prolixiore ſignificandus. Sed quoniã non

Matt. 26

Pſal. 34.

Eſaia 26.

inuenimus, vt iam suprà cõmemoraui, in Euangelicis & Apostolicis literis quæ ad noui testamenti reuelationem propriè pertinent, certis diebus aliquibus euidenter præceptum obseruanda esse ieiunia: & ideo res quoque ista sicut aliæ plurimæ, quas enumerare difficile est, inuenit in veste illius filiæ regis, hoc est, Ecclesiæ varietatis locum, indicabo tibi quid mihi de hoc requirenti responderit venerandus Ambrosius, à quo baptizatus sum, Mediolanensis episcopus. Nam cum in eadem ciuitate mater mea mecum esset, & nobis adhuc cathecumenis, parum ista curantibus, illa solicitudinem gereret, verum secundum morem nostræ ciuitatis sibi esset sabbato ieiunandum, an Ecclesiæ Mediolanensis more prandendũ, vt hac eam cunctatione liberarem, interrogaui hoc supradictũ hominem Dei. At ille, Quid possum, inquit, hinc docere amplius quàm ipse facio? Vbi ego putaueram nihil eum ista responsione præcepisse, nisi vt sabbato pranderemus. Hoc quippe ipsum facere sciebam, sed ille secutus adiecit, Quando hic sum non ieiuno sabbato, quando Romæ sum ieiuno sabbato: & ad quancũque Ecclesiam veneritis, inquit, eius morem seruate, si pati scandalum non vultis aut facere. Hoc responsum retuli ad matrem, eique sufficit, nec dubitauit esse obediendum, hoc etiam nos secuti sumus. Sed quoniam cõtingit maximè in Africa, vt vna Ecclesia vel vnius regionis Ecclesiæ: alios habeant sabbato prandentes, alios ieiunantes, mos eorum mihi sequendus videtur, quibus eorum populorum congregatio regenda commissa est. Quapropter si consilio meo, præsertim quia in hac causa plus fortè quàm satis fuit te petente atq; vrgente locutus sum, libenter acquiescis, episcopo tuo in hac re noli resistere, & quod facit ipse, sine vllo scrupulo vt disceptatione sectare.

Ambrosius distin. 12. illa

Augustinus Felicitati & Rustico de malis & fraterna correptione patienter tolerandis.

Epistola LXXXVII.

Dilectissimæ & sanctissimæ matri Felicitati, & fratri Rustico, & sororibus, quæ vobiscũ sunt, Augustinus & qui mecum sunt in domino salutem. Bonus est dominus & misericordia eius vbique diffusa, quæ nos de vestra charitate in suis visceribus consolatur. Quantum enim diligat credentes & sperantes in se, & illum atque † inuicem diligentes, & quid eis in posterũ seruet, hinc maximè ostendit, cum infidelibus & desperatis [& peruersis] quibus

† aquè

quibus in mala voluntate vſque in finem perſeuerantibus, ignem cum diabolo æternum minatur, in hoc tamen ſeculo bona tanta largitur: qui facit oriri ſolem ſuum ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos: breuiter [enim] aliquid dictum eſt vt plura cogitentur. Quàm multa enim habeant impij in hac vita munera & dona gratuita ab illo quem contemnunt, enumerare quis poteſt? Inter quæ illud magnum, quod exemplis interpoſitarum tribulationum, quas huius ſeculi dulcedini tanquam bonus medicus miſcet, admonet eos ſi attendere velint, fugere ab ira ventura, & cum in via ſunt, id eſt, in hac vita, concordare cum ſermone Dei, quem ſibi aduerſarium habent malè viuendo. † Quid ergo non miſericorditer præſtatur hominibus à domino Deo, à quo etiam tribulatio beneficium eſt? Nam res proſpera donum eſt conſolantis, res autem aduerſa donum eſt admonentis Dei. Et ſi hæc præſtat, vt dixi etiam malis, quid præparat ſuſtinentibus ſe? quorum in numero vos per illius gratiam congregatos eſſe gaudete, ſuſtinentes inuicem in dilectione, ſtudentes ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Non enim deerit quod in vobis inuicem ſufferatis, niſi cum vos ita portauerit dominus abſorpta morte in victoriam, vt ſit Deus omnia in omnibus. Diſſenſiones autem nunquam debent amari, ſed aliquando tamen, aut à charitate naſcuntur, aut charitatem probant. Quis enim facilè inuenitur qui velit reprehendi? & vbi eſt ille ſapiens de quo dictum eſt: Corripe ſapientem & amabit te? nunquid tamen ideo non debemus reprehendere & corripere fratrem, ne ſecurus tendat in mortem? Solet enim fieri & frequenter accidit, vt ad horam contriſtetur cum reprehenditur & reſiſtat & contendat, & tamen poſtea conſideret ſecum in ſilentio, vbi nemo eſt niſi Deus & ipſe, & timet diſplicere hominibus, quia corripitur, ſed timet diſplicere Deo, quia non corrigitur, & deinceps non faciat illud in quo iuſtè reprehenſus eſt, & quantum odit peccatum ſuum, tantum diligat fratrem, quem ſenſit hoſtem peccati ſui. Si autem de illo numero eſt, de quo dictum eſt, Corripe ſtultum & adiiciet vt oderit te, non de charitate illius diſſenſio naſcitur, ſed tamen charitatem reprehenſoris ſui exercet & probat, quia non ei reprehenditur odiũ, ſed dilectio, quæ cogit reprehendere, imperturbata perdurat, etiam cum ille qui reprehenſus eſt odit.

Matt. 5.

† Aliàs, aduerſarii malè viuendo fecerunt. γνώμη.

Ephеſ. 4.

1. Cor. 15.

Prouer. 9

Si autem ille qui corripit, reddere vult malum pro malo est qui corripienti indignatur, non fuit dignus qui corriperet, sed dignus planè qui etiam ipse corripi deberet. Hæc agite vt inter vos aut non existant indignationes, aut exortæ statim celerrima pace perimantur. Maiorem date operam concordandis vobis quàm redarguendis: quia sicut acetum corrumpit vas, si diutius ibi fuerit, sic ira corrumpit cor, si in alium diem durauerit. Hæc ergo agite, & Deus pacis erit vobiscum, orantes simul & pro nobis, vt ea quæ bene monemus, alacriter impleatis.

Hilarius Augustino proponens illi quæstiones aliquot de quibus cupit edoceri. Epistola LXXXVIII.

DOmino sancto iure ac meritò venerabili, & per omnia colendo Augustino episcopo, Hilarius. Sanctitatis tuæ gratia, quæ omnibus nota est, paruitati meæ persuasit, vt vestris de Syracusano Hipponem remeantibus, has ad laudandam mihi venerabilitatem tuam literas erogarem, poscens summam trinitatem, vt incolumis & vegetus Dei nostri fauore hoc meum scriptum ad recensendum suscipias, domine sancte iure ac meritò venerabilis, & per omnia colende. Proinde rogo vt mei memor in sanctis orationibus tuis esse digneris, atque imperitiam nostram informare de eo quod quidam Christiani apud Syracusas exponunt, dicentes: posse esse hominem sine peccato, & mandata Dei facilè custodire si velit. Infantem non baptizatum morte præuentum non posse perire meritò, quoniam sine peccato nascitur. Diuitem manentem in diuitiis suis, regnum Dei non posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit, nec prodesse eidem posse, si fortè ex ipsis diuitiis fecerit mandata. Non debere iurare omnino. Et de Ecclesia quæ sit de qua scriptum est, non habere rugam neque maculam, vbi hæc sit, an in qua nunc congregamur, an illa quam speramus. Quidam autem putant Ecclesiam hanc esse, quæ nunc frequentatur populis, & sine peccato esse non posse. De his omnibus rogo quantis valeo precibus sanctitatem tuam, vt iubeas nos apertius instrui, quo nouerimus, quatenus sentire debeamus. Dei nostri misericordia sanctitatem tuam incolumem conseruet annis innumeris opto, domine sancte iure ac meritò venerabilis & per omnia colende.

Auguſtinus Hilario reſpondens ad illius percontationes,
Epiſtola LXXXIX.

AVguſtinus epiſcopus ſeruus Chriſti & eius Eccleſię, dilectiſsimo filio Hilario in domino ſalutem. Ex literis tuis didici, nõ ſolùm incolumitatem tuã,ſed etiam religioſum ſtudium tuũ circa verbum Dei,& piam curam pro ſalute tua quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro.Vnde gratias Deo agens non diſtuli reſcripta perſoluere. Si ergo quæris in hac vita,vtrum quiſquam ita iuſtitiæ perfectione proficiat,vt hic ſine vllo viuat omnino peccato:attẽde quid dixerit Ioannes Apoſtolus,quem dominus inter diſcipulos ſuos præcipuè diligebat.Si dixerimus, inquit,quia peccatum nõ habemus, noſipſos decipimus:& veritas in nobis non eſt.Si ergo illi de quibus mihi ſcripſiſti,ſe dicunt eſſe ſine peccato,vides quia ſeipſos decipiunt,& veritas in eis nõ eſt.Si autem ſe eſſe peccatores fatentur vt Dei miſericordiam poſsint mereri,compeſcant ſe ab aliis etiam decipiendis,quibus hanc ſuperbiã perſuadere conantur. Omnibus enim neceſſaria eſt oratio dominica,quam etiã ipſis arietibus gregis,id eſt,Apoſtolis ſuis dominus dedit, vt vnuſquiſque Deo dicat:Dimitte nobis debita noſtra , ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Cui enim hæc in oratione verba neceſſaria non fuerint, ipſe hic ſine peccato viuere pronuntiandus eſt. Quales ſi aliquos futuros dominus præuideret , meliores vtiq; quàm extiterunt eius Apoſtoli,aliam orationem illos doceret, qua non peterent dimitti ſibi peccata,quibus in baptiſmo fuerant omnia iam dimiſſa.Nam ſi Daniël ſanctus nõ coram hominibus [quaſi humilitate fallaci , ſed coram Deo,] id eſt,in oratione qua Deũ precabatur,non ſolùm peccata populi ſui , ſed etiam ſua confitebatur , ſicut eius ore veridico expreſſum eſt : nihil aliud mihi videtur dicendũ iſtis,niſi quod per prophetã Ezechiëlem cuidã ſuperbo dominus mandat:Nunquid tu ſapientior quàm Daniël: Sed planè qui miſericordia Dei adiutus & gratia ſe ab eis peccatis abſtinuerit,quæ etiã crimina vocãtur, atq; illa peccata ſine quibus non hic viuitur mũdare operibus miſericordiæ & piis orationibus non neglexerit , merebitur hinc exire ſine peccato,quãuis cũ hic viueret habuerit nõnulla peccata:quia ſicut iſta nõ defuerunt,ita etiã remedia quibus purgarentur affuerunt. Quiſquis autem hac velut occaſione comperta , cũ audierit neminem hic arbitrio ſuo ſine peccato

Quæſt.1. ἀναμαρτία.

1.Ioan.1.

Matt. 6.

An beata virgo orauerit.

Ezech.28

viuere, dederit se libidinibus, & criminibus nefariis obligauerit, atq; [in his criminosis consceleratisque moribus] vsque in diem suum vltimũ perdurauerit, quaslibet inter hæc eleemosynas faciat, & infeliciter ducit vitã, & infelicius finit. Sed isti vtcunq; tolerandi sunt, quãdo dicunt vel esse vel fuisse hic aliquem præter vnum sanctum sanctorum qui nullum haberet omnino peccatum. Illud verò quod dicunt sufficere homini liberum arbitrium ad dominica præcepta implenda, etiam si Dei gratia & spiritus sancti dono ad opera bona non adiuuetur, omnino anathematizandum est, & omnibus execrationibus detestandum. Qui enim hoc asserunt, à gratia Dei penitus alieni sunt: qui ignorantes Dei iustitiam, sicut de Iudæis dicit Apostolus, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti: Plenitudo quippe legis non est nisi charitas. Et vtique charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, nõ per nosipsos nec viribus propriæ voluntatis, sed per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Valet itaq; liberum arbitrium ad opera bona, si diuinitus adiuuetur, quod fit humiliter petẽdo & faciendo. Desertum verò diuino adiutorio qualibet scientia legis excellat, nullo modo habebit iustitiæ solicitudinem, † sed inflationem impiæ superbiæ, & exitiosum tumorem. Docet hoc eadem ipsa dominica oratio. Frustra enim rogantes Deũ dicimus: Ne nos inferas in tentationem, si hoc in nostra sic positum est potestate, vt nullo illius adiutorio id valeamus adimplere. Dictũ est enim: Ne nos inducas † in tẽtationem: quod intelligitur ne nos inferri deserendo permittas. Fidelis enim Deus, ait Apostolus, qui non vos permittit tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum, vt possitis sustinere. Vt quid hoc dixit Deum facere, si hoc sine ipsius adiutorio in sola nostra est potestate? Nam & ipsa lex in hoc adiutorium data est illis, qui ea legitime vtuntur, vt per illam sciant, vel quid iustitiæ iam acceperint, vnde gratias agant, vel quid adhuc eis desit, quod instanter petant. Qui autem sic audiunt quod ait lex: Non concupisces, vt hoc quia didicerint, sufficere sibi arbitrentur, nec adiutorio gratiæ Dei ad faciendum quod iussum est dari sibi virtutem credant & petant, ad hoc eis lex subintrauit, vt abundaret delictum, quod dictum est de Iudæis: Parũ enim est, quia non implent quod præcepit lex. Non concupisces, sed insuper superbiunt, & ignorantes Dei iustitiam, id est quam Deus dat, qui iustificat impium, & suam volentes constituere tanquam suæ

Secũda de libero arbitrio.

Rom.10.
Rom. 13.
Roma.5.

† soliditatem,

Matt.6.

† inferas
1. Cor.10.

Roma.7.

Hoc aliter exponunt quidam.

ſuæ voluntatis viribus factã, iuſticiæ Dei non ſunt ſubiecti. Finis enim legis Chriſtus ad iuſticiam omni credenti, qui vtiq; ideo venit, vt vbi abundauit delictum, ſuperabũdet gratia. Cui gratiæ ſi fuerunt inimici, Dei ignorantes iuſticiã, & ſuam volentes conſtituere, quare ſunt & iſti inimici, ſi in eum crediderunt, quem illi occiderunt? An vt illi accipiant præmium, qui occiſo Chriſto ſuam impietatẽ accuſauerunt, & ſe illius gratiæ cognitę ſubdiderunt: & iſti portent iudiciũ, qui ſic in Chriſtum volunt credere, vt eius ipſam gratiam conentur occidere? Ad hoc quippe in eum credũt qui rectè credunt, vt eſuriant ſitiántq; iuſtitiam, & eius gratia ſaturentur. Omnis enim, ſicut ſcriptum eſt, qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit. Non vtiq; ſalute corporis quam multi habent, & qui non inuocant nomẽ domini, ſed illa ſalute de qua ipſe dicit: Non eſt opus ſanis medicus ſed ægrotantibus: & quid dixerit conſequẽter exponens, Non veni, inquit, vocare iuſtos ſed peccatores. Iuſtos ergo ſanos, peccatores autem dixit ægrotos. Non itaq; de ſuis viribus præſumat ægrotus, quia in multitudine virtutis ſuæ non erit ſaluus. nam ſi inde præſumit, videat ne vires iſtæ non ſint quales ſolent eſſe ſanorum, ſed quales ſolent eſſe phreneticorum: qui cùm ſint inſani, adeo ſe ſanos putant, vt nec medicum quærant, & tanquam importunum inſuper cædant: ſicut iſti Chriſtum inſana ſuperbia quodã modo cædunt, cuius gratiæ tam benignum adiutorium ad faciendã iuſtitiam dato legis præcepto neceſſariũ non eſſe contendunt. Deſinant ergo ſic inſanire, & ad hoc ſe intelligant habere quantum poſſunt liberum arbitrium, non vt ſuperba volũtate reſpuant adiutorium, ſed vt pia voluntate inuocent dominum. Hæc enim volũtas libera tanto erit liberior, quanto ſanior: tanto autẽ ſanior, quanto diuinæ miſericordiæ gratiæq; ſubiectior. Ipſa quippe fideliter orat & dicit: Itinera mea dirige ſecundum verbum tuum, & ne dominetur mihi omnis iniquitas. Quomodo enim libera eſt, cui dominatur iniquitas? Vt ei autem non dominetur, vide ab illa quis inuocetur. Non enim ait: Itinera mea dirige ſecundum liberum arbitrium, quia non dominatur mihi omnis iniquitas: ſed, Itinera mea, inquit, dirige ſecundum verbum tuũ, & ne dominetur mihi omnis iniquitas. Precatur, non pollicetur: confitetur, non profitetur: optat pleniſsimam libertatem, non iactat propriam poteſtatem. Non enim omnis qui viribus ſuis confidit, ſed omnis qui inuocat nomẽ domini, ſaluus

Ioëlis 2.
Roma. 10
Matt. 5.
Pſal. 32.
Pſal. 118.

Roma. 10 erit. Quomodo autem inuocabunt, inquit, in quem non crediderunt? Ad hoc ergo credunt, qui recte credunt vt inuocent in quem crediderunt, & valeant facere quod in præceptis legitimis acceperunt: quoniã id quod lex imperat, fides impertiat.† Nam vt interim omittamus legis multa præcepta, & hoc inde commemoramus, quod ad commemorandũ elegit Apostolus, cùm dicit lex, Non concupisces: quid videtur aliud imperare, nisi ab illicitis cupiditatibus continentiam? Animus quippe velut pondere, amore fertur quocũq; fertur. Iubemur itaq; detrahere de pondere cupiditatis, quod accedat ad pondus charitatis, donec illud consumatur, hoc perficiatur. Plenitudo enim legis est charitas, & tamen de ipsa continentia vide quid scriptum sit: Et cum scirem, inquit, quia nemo potest esse continẽs nisi Deus det: & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donum, adij dominum & deprecatus sum illum. Nunquid dixit: Et cum scirem quia nemo potest esse cõtinens, nisi per proprium liberum arbitrium, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire à meipso esse hoc bonum? Non planè hoc dixit, quod quidam in sua vanitate dicunt, sed quod fuit in sanctæ scripturæ veritate dicendũ. Cùm scirem, inquit, quia nemo esse potest continens, nisi Deus det. Iubet ergo Deus continentiam, & dat continentiam: iubet per legem, dat per gratiã: iubet per literã, dat per spiritum. Lex enim sine gratia facit abũdare delictum, & litera sine spiritu occidit. Iubet ideo, vt facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub lege fatigati, adiutoriũ gratiæ poscere nouerimus, & si quid facere potuerimus operis boni, ei qui adiuuat, non simus ingrati, hoc & iste fecit. Id enim eum sapientia docuit cuius esset hoc donum. Neq; enim volũtatis arbitrium ideo tollitur, quia iuuatur: sed ideo iuuatur, quia non tollitur. Qui enim Deo dicit, adiutor meus esto, confitetur se velle implere quod iussit, sed ab eo, qui iussit, adiutoriũ poscere, vt possit. Sic & iste, cùm sciret neminem esse posse continentem, nisi Deus det, adiit dominum, & deprecatus est: vtiq; volens adiit, volens deprecatus est, nec petisset nisi esset volũtas. Sed nisi petisset, quantũ posset volũtas? Quia & si possit antequam petat, quid ei prodest, nisi illi agat gratias ex eo quod potest, à quo petendum est quod nondũ potest? Vnde etiam qui iam continens est, non habet vtiq; continentiã, nisi adsit voluntas: sed nisi accepisset, quid haberet voluntas? Quid enim habes, inquit, quod nõ accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceper

† impetrat.

Roma. 13.
Sapien. 8.
1. Cor. 3.
1. Corin. 4.

acceperis? Id eſt, quid gloriaris quaſi à teipſo habeas: quod ſi non accepiſſes, à teipſo habere non poſſes. Hoc autem dictũ eſt, vt qui gloriatur, non in ſeipſo, ſed in domino glorietur: & qui nondũ habet vnde glorietur, non à ſeipſo ſperet, ſed dominum precetur. Satius eſt enim minus quenq; habere quod à Deo petat, quàm plus habere quod ſibi tribuat: quoniam expedit ab imo ſurgere quàm ex alto cadere. Deus enim, ſcriptum eſt, ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiã. Ad abundantiam igitur delictorũ lex nos docet quid velle debeamus, niſi adiuuet gratia, vt quod volumus, valeamus: & quod valuerimus, impleamus. Adiuuabit autem, ſi non de noſtris præſumentes, alta ſapiamus, ſed humilibus cõſentientes, & de iis quæ iam poſſumus. gratias agamus. & pro iis quæ nondum poſſumus, Deum ſuppliciter inhiante voluntate poſcamus, adminiculantes orationem noſtrã nunc fructuoſis operibus: dando, vt detur nobis: dimittendo, vt dimittatur nobis. Quod autẽ dicunt infantem morte præuentum, non baptizatum perire nõ poſſe. quoniam ſine peccato naſcitur: non hoc dicit Apoſtolus: & arbitror eſſe melius vt Apoſtolo potius quàm iſtis credamus. Dicit enim ille doctor gentium, in quo Chriſtus loquebatur: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerũt. Et paulò pòſt dicit: Nam iudicium quidem ex vno delicto in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Proinde iſti, quem forte inuenerint infantẽ non ex illius vnius hominis concupiſcentia procreatũ, ipſum dicant illi dãnationi non eſſe obnoxium, nec per Chriſti gratiã ab illa damnatione eſſe liberandum. Quid eſt enim ex vno delicto in condemnationẽ, niſi illo delicto quo deliquit Adam? Et quid eſt ex multis delictis in iuſtificationẽ, niſi quia Chriſti gratia non ſolùm illud delictũ ſoluit, quo obſtringũtur infantes, ex illo vno homine procreati, ſed etiam multa delicta, quæ cùm creuerint homines, addunt malis moribus ſuis? Tamen & illud vnũ quo eſt obligata propago carnalis, quæ ab illo primo homine originem ducit, ſufficere dicit ad condemnationẽ. Ideo non eſt ſuperfluus baptiſmus paruulorum, vt qui per generationem illi condemnationi obligati ſunt, per regenerationẽ[ab eadẽ condemnatione] liberentur.† Et ſicut non inuenitur homo, qui ab eadem condemnatione ſoluatur, ſic† non inuenitur homo, qui præter Chriſtum ſpiritaliter regeneretur. Carnalis autem ge-

Iacobi 4.

Quæſtio tertia de peccato originis.

Roma. 5.

† ſoluantur.

† aliàs, Sicut enim non inuenitur homo qui præter Adã carnaliter generetur ſic, &c.

neratio delicto illo vni & damnationi eius obnoxia est: spiritalis verò regeneratio non solùm illud vnum, propter quod baptizantur infantes, sed multa delicta facit aboleri, quæ homines male viuédo ad illud in quo generati sunt addiderũt. Ideo sequitur & dicit: Si enim ob vnius delictum mors regnauit per vnum, multò magis qui abundantiam gratiæ & iustitiæ accipiunt, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. Itaq; sicut per vnius delictum in omnes homines ad condẽnationem, ita per vnius iustificationẽ in omnes homines ad iustificationem vitæ: sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiã iusti constituuntur multi. Quid ad ista dicturi sunt, aut quid eis restat, nisi vt Apostolum errasse contendant? Clamat vas electionis, doctor gentium, tuba Christi, Iudicium ex vno in condemnationem. Et reclamant isti, asserentes paruulos, quos ex illo vno homine, de quo loquitur, ducere propaginem confitentur, non ire in condemnationem, etiam si non fuerint baptizati. Iudicium, inquit, ex vno in condemnationem. Quid dicit ex vno, nisi delicto? sequitur enim: Gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Ergo inde iudicium etiam ex vno delicto ducit in condemnationem: hinc autem gratia etiam ex multis delictis ducit in iustificationem. Quapropter si non audent resistere Apostolo, exponát nobis quare iudicium ex vno delicto ducat in cõdemnationem, cùm ex multis delictis homines damnandi veniant ad iudicium? Aut si propterea ita dictum putãt, quia initium peccati ex Adam factum est, quod imitati cæteri sunt, vt sic ex vno illo delicto in iudicium condemnationémq; traherentur, qui eum imitando multa peccarunt. Cur non etiam de gratia & iustificatione sic dictum est? Cur nõ dixit similiter: Et gratia ex vno delicto in iustificationem? Sicut enim hominum multa delicta, inter illud vnum quod imitati sunt, & iudicium quo puniuntur, media reperiũtur: ab vno quippe ad multa venerunt, vt à multis ad iudicium damnationémq; ducerentur: sic eadem multa delicta inter hoc ipsum vnum, cuius imitatione commissa sunt, & gratiã qua dimittuntur, eodem modo media sunt, quoniam ex illo vno ad multa venerunt, vt ex multis ad gratiam iustificandi venirẽt. Cùm ergo in vtroq; id est, & iudicio & gratia, quod attinet ad vnum & multa delicta, vna eadémq; ratio sit, dicant isti nobis quare iudicium dixerit ex vno delicto ducere in condemnationem, gratiam verò ex

Romæ. 5.

multis delictis in iuſtificationem: aut acquieſcant ideo ſic eſſe dictum, quia in hac cauſa duo conſtituuntur homines: Adam, ex quo conſiſtit generatio carnalis: & Chriſtus, ex quo regeneratio ſpiritalis. Sed quia tãtùm ille homo, iſte autẽ & Deus & homo, non quomodo illa generatio vno delicto obligat, quod eſt ex Adã, ita iſta regeneratio vnũ delictũ ſolũ ſoluit, quod eſt ex Adã. Sed illi quidẽ generationi ſufficit ad cõdemnationem vnius delicti connexio: quicquid enim poſteà homines ex malis ſuis operibus addunt, nõ pertinet ad illam generationẽ, ſed ad humanã conuerſationem: huic autẽ regenerationi non ſufficit illud delictum tantummodo ſoluere, quod ex Adam trahitur, ſed quicquid etiam poſteà ex iniquis operibus humanæ conuerſationis accedit. Ideo iudiciũ ex vno in cõdemnationẽ, gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Si enim ob vnius delictũ mors regnauit per vnum, à quo delicto paruuli per baptiſmum expiantur, multomagis qui abundantiam gratiæ & iuſtitiæ accipiunt, in vita regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum: multomagis vtique in vita regnabunt, quia æternæ vitæ regnum erit, mors autem in eis temporaliter tranſit, non in æternum regnabit. Itaque ſicut per vnius delictum in omnes homines ad cõdemnationẽ, de qua cõdemnatione paruuli per ſacramentum baptiſmi liberandi ſunt, ita per vnius iuſtificationem in omnes homines ad iuſtificationem vitæ. Et hic omnes dixit, & ibi, non quia omnes homines venirent ad gratiam iuſtificationis Chriſti, cùm tam multi alienati ab illa, in æternum moriantur: ſed quia omnes qui renaſcuntur in iuſtificationem, non niſi per Chriſtũ renaſcuntur: ſicut omnes qui naſcuntur in condemnationem, nõ niſi per Adam naſcuntur. Nemo quippe eſt in illa generatione, præter Adam: nemo in iſta regeneratione, præter Chriſtũ: ideo omnes & omnes: eoſdem autem omnes etiã multos poſteà dicit, adiungens: Sicut enim per inobediẽtiã vnius hominis peccatores cõſtituti ſunt multi, ſic & per vnius hominis obediẽtiã iuſti cõſtituũtur multi. Qui multi? niſi quos iam paulòantè omnes dixerat. Vide quemadmodum commendat vnũ & vnũ, id eſt, Adam & Chriſtum: illum ad cõdemnationẽ, hunc ad iuſtificationẽ, cum tanto poſt Adam venerit Chriſtus in carne, vt ſciamus etiã antiquos iuſtos, quicunque eſſe potuerunt, nõ niſi per eandẽ fidem liberatos, per quam liberamur & nos, fidẽ ſcilicet incarnationis Chriſti, quæ illis prænũtiabatur, ſicut à nobis facta annuntiatur

Roma. 5.

tiatur: Ideo idem Christum hominem dicit, cùm sit & Deus, ne quis existimet antiquos iustos per Deum tantûmodo Christum.id est, per verbum quod erat in principio, non etiam per fidem incarnationis eius, qua & homo Christus dicitur, potuisse liberari. Sententia quippe ista destrui non potest, de qua & alibi dicit: Per vnum hominē mors, & per vnum hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabūtur. Vtique resurrectionem dicit iustorum, vbi est vita æterna: non resurrectionē iniquorum, vbi mors erit æterna. Ideo ait viuificabuntur, quia illi damnabuntur. Hinc & in veteribus sacramentis circuncisio paruulorum octaua die fieri præcepta est, quoniam Christus, in quo fit delicti carnalis expoliatio, quā significat circuncisio, die Dominico resurrexit, qui post septimū Sabbati octauus est. Hæc ergo fides etiā antiquorū iustorū fuit. Vnde & Apostolus dicit: Habentes autē eundem spiritum fidei, propter quod scriptum est: Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus propter quod & loquimur: non diceret eundem spiritum fidei, nisi admonens etiam antiquos iustos habuisse ipsum spiritum fidei, hoc est, incarnationis Christi. Sed quia illis futura prænuntiabatur, quæ iam facta à nobis annuntiatur, & tempore veteris testamenti velabatur, quæ tempore noui testamēti reuelatur, ideo eius sacramenta variata sunt, vt alia essent in veteri testamento, alia in nouo, cùm fides varia nō sit, sed vna sit: quia sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Quod verò illis verbis quæ tractabamus adiungit & dicit: Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum, [iam non pertinet ad illud delictum] quod trahitur ex Adam, de quo dicebam superius, Mors regnauit per vnū: legem quidem siue naturalē intelligamus, quę in eorū apparet ætatibus, qui iam ratione vti possint: siue conscriptam, quæ data est per Moysem, quia nec ipsa viuificare potuit, & liberare à lege peccati & mortis, quæ tracta est ex Adam, sed magis addidit præuaricationis augmenta: Vbi enim lex nō est, ait idē Apostolus, nec præuaricatio. Proinde quoniā lex est etiam in ratione hominis, qui iam vtitur arbitrio libertatis naturaliter in corde conscripta, qua suggeritur ne mali aliquid faciat quisq; alteri, quod pati ipse non vult: secundum hanc legem præuaricatores sunt omnes, etiam qui legem per Moysem datā non acceperūt, de quibus in Psālmo legitur: Præuaricatores æstima-

1. Cor. 15.

2. Cor. 4.

Psal. 118.

ui omnes peccatores terrę. Non enim omnes peccatores terræ legem per Moyſem datã præuaricarũt, ſed tamen niſi aliquã præuaricaſſent, nõ appellarẽtur præuaricatores. Vbi enim lex non eſt, nec præuaricatio. Præuaricata ergo lege, quæ in Paradiſo data eſt, naſcitur homo ex Adam cũ lege peccati & mortis, de qua dicitur, Video aliã legẽ in mẽbris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentẽ in legẽ peccati, quæ eſt ex mẽbris meis: quæ tamen niſi mala poſteà conſuetudine roboretur, facilius vincitur, nõ tamen niſi gratia Dei: lege autem alia præuaricata, quæ eſt in vſu rationis animæ rationalis in ætate hominis iam ratione vtentis, præuaricatores fiunt omnes peccatores terræ: præuaricata verò lege etiã illa, quæ data eſt per Moyſem, multò amplius abũdat delictum. Si enim data eſſet lex, quæ poſſet viuificare, omnino ex lege eſſet iuſtitia. Sed cõcluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſsio ex fide Ieſu Chriſti daretur credẽtibus. Hæc verba ſi agnoſcis, Apoſtolica ſunt, de qua lege iterum dicit: Lex præuaricationis gratia poſita eſt, donec veniret ſemen, cui promiſſum eſt diſpoſitum per angelos in manu mediatoris: Chriſtũ cõmẽdans, cuius gratia ſalui fiunt omnes ſiue paruuli à lege peccati & mortis, cum qua nati ſumus: ſiue maiores, qui malè vtẽtes arbitrio voluntatis, præuaricati ſunt legẽ naturalẽ ipſius rationis: ſiue qui legem acceperunt, quæ data eſt per Moyſem, eámq; præuaricantes litera occiſi ſunt. Cùm verò etiam Euangelica præcepta homo præuaricatur, velut quatriduanus mortuus putet: nec de illo tamen deſperandũ eſt propter eius gratiã, qui non lentè dixit, ſed magna voce clamauit: Lazare veni forâs. Lex ergo ſubintrauit vt abũdaret delictum, ſiue cùm homines negligunt, quod Deus iubet, ſiue cùm de ſuis viribus præſumentes, adiutorium gratiæ non implorant, & addunt infirmitati ſuperbiam. Cum autẽ vocatione diuina intelligant cur ſit ingemiſcendum, & inuocant eum in quem rectè credũt, dicẽtes: Miſerere mei Deus ſecundũ magnã miſericordiam tuam. Et, Ego dixi, Domine miſerere mei, ſana animã meã, quia peccaui tibi: in tua iuſtitia viuifica me. Et, Viam iniquitatis amoue à me, & lege tua miſerere mei. Et, Non veniat mihi pes ſuperbiæ, & manus peccatorũ nõ moueant me. Et, Itinera mea dirige ſecundũ verbũ tuũ, & ne dominetur mei omnis iniquitas. A domino enim greſſus hominis diriguntur, & viã eius volet. Et alia multa, quæ propterea ſcripta ſunt, vt nos admonerent

Gala. 3.

Ioan. 11.

Pſal. 50.

Pſal. 40.

Pſal. 118. & 35.

Pſal. 36.

adimp

adimplenda ea quæ nobis iubentur, [ab illo petendum adiutorium in quo iubentur.] Cùm ergo se homo ad illum extenderit,& sic ingemuerit, fiet quod sequitur. Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et dimittũtur ei peccata multa, quoniã dilexit multum. Et diffunditur in corde charitatis Dei, vnde fiat legis plenitudo non per vires arbitrij, quod est in nobis, sed per spiritũ sanctum, qui datus est nobis. Nouerat quippe ille legem, qui dicebat: Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: & tamen adiungebat, Video autem aliam legem in membris meis repugnantẽ legi mentis meæ,& captiuum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christũ dominum nostrum. Cur non dixit potius, per meum liberum arbitrium, nisi quia libertas sine gratia non est libertas, sed contumacia. Cùm ergo dixisset Apostolus: Lex subintrauit vt abũdaret delictum: vbi autem abundauit delictum, superabũdauit & gratia. Secutus adiunxit: Vt quemadmodũ regnauit peccatum in morte, sic & gratia regnet per iustitiam in vita æterna per Iesum Christum dominum nostrum. Modò cùm dixisset, vt quemadmodum regnauit peccatum in morte, non ait, per vnum hominem, [aut per primum hominem,] aut per Adam, quia iam dixerat: Lex subintrauit vt abundaret delictum, quæ abundantia delicti non pertinet ad primi hominis propaginem, sed ad conuersationis humanæ præuaricationem, quæ illi vni delicto, quo solo obstricti tenentur infantes, iam in maioribus ætatibus ex abũdantia iniquitatis adiecta est. Sed quoniam hoc totum, etiam quod non pertinet ad illius vnius delicti originẽ, tamen idonea est soluere gratia Saluatoris. Ideo cùm dixisset: Sic & gratia regnet per iustitiam in vita æterna: addidit, per Iesum Christum dominum nostrum. Nullæ itaque argumentationes contra hæc Apostolica verba prolatæ, impediant paruulos ad salutem, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Tanto magis enim pro eis loqui debemus, quanto ipsi pro se loqui non possunt. Per vnum hominem intrauit peccatum in mundum,& per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Sicut ab illo vno homine, sic ab eodem peccato infantes immunes esse non possunt, nisi ab eius reatus per Christi baptismum resoluantur. Vsque enim ad legem peccatum in mundo fuit. Non quia

Rom. 5
Luce 7.
Rom. 7.
Rom. 5.

desu

deinceps in nemine fuit,hoc dictum eſt, ſed quia non poterat per literam legis auferri,quod ſolo poterat ſpiritu gratiæ.Ne quiſquam ergo fidens de viribus non dico voluntatis, ſed potius vanitatis ſuæ putaret libero arbitrio legem potuiſſe ſufficere,& Chriſti gratiam derideret, ideo ait Apoſtolus: Vſque enim ad legem peccatum in mũdo fuit: peccatum autem non deputabatur,cùm lex non eſſet.Non dixit,nõ erat,ſed non deputabatur:quia lex non erat qua arguente demonſtraretur,ſiue lex rationis in paruulo,ſiue lex literæ in populo.Sed regnauit,inquit, mors ab Adam vſq; ad Moyſem, quia nec lex data per Moyſem potuit regnum mortis auferre,quod ſola Chriſti abſtulit gratia.In quos autẽ regnauerit vide:in eos,inquit, qui non peccauerunt in ſimilitudine prævaricationis Adæ.Regnauit ergo & in eos qui nõ peccauerũt.Sed cur regnauerit,oſtendit cùm ait,In ſimilitudine præuaricationis Adæ.Iſte eſt enim melior intellectus horum verborum,vt cùm dixiſſet: Regnauit mors in eos qui non peccauerunt,quaſi nos moneret, quare in eos regnauerit qui non peccauerunt,addidit, in ſimilitudine præuaricationis Adæ,id eſt, quia inerat eorum in mẽbris ſimilitudo præuaricationis Adæ.Poteſt & ſic intelligi:Regnauit mors ab Adam vſq; ad Moyſem, & in eos qui non in ſimilitudine præuaricationis Adæ peccauerunt,quia in ſemetipſis cùm iam nati eſſent,nec ratione adhuc vterentur, qua ille vtebatur quando peccauit:nec præceptum accepiſſent quod ille tranſgreſſus eſt,ſed ſolo originali vitio tenerẽtur obſtricti,per quod eos regnum mortis traheret ad cõdemnationem.Quod regnum mortis in eis tantum non eſt,qui Chriſti gratia renati, ad eius regnum pertinent: quoniam mors temporalis, quamuis & ipſa de originali delicto propagata ſit, corpus in eis interimit: animam verò ad pœnam non trahit, vbi voluit regnum mortis intelligi:vt anima renata per gratiã,iam non moriatur in gehennam,id eſt,à vita Dei non alienetur,non ſeparetur. Tẽporalis autẽ mors corporis etiã in iis qui Chriſti morte redimuntur, relinquatur interim ad exercitationem fidei,& agonem præſentis luctationis,in quo & martyres certauerunt:abſumatur verò & ipſa in renouatione corporis, quam reſurrectio pollicetur.Ibi enim penitus abſorbebitur mors in victoriã, cui modo gratia Chriſti adimit regnũ, ne ſuorũ animas ad pœnas tartari trahat. Nõnulli ſanè codices nõ habẽt, In eos qui nõ peccauerũt, ſed in eos qui peccauerũt in ſimilitud

tudine præuaricationis Adæ. Quibus quidẽ verbis nullo modo iste sensus aufertur: secundũ hoc quippe intelliguntur peccasse in similitudine prçuaricationis Adæ, secundũ quod suprà dictũ est, In quo omnes peccauerunt. Sed tamen Grçci codices, vnde in Latinũ scriptura translata est, illud plures habẽt quod diximus. Quod non † adiunxit de Adam, qui est forma futuri. Neque hoc vno intelligitur modo: Aut enim forma Christi à contrario est, vt quemadmodũ in illo omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificentur: & quomodo per ipsius inobedientiã peccatores cõstituti sunt multi, sic per istius obedientiã iusti constituantur multi. Aut formam futuri eum dixit, quod ipse inflixerit formã mortis posteris suis. Ille tamen est melior intellectus, vt à cõtrario forma esse credatur, quã multum commendat Apostolus. Deniq; ne omnino ex æquo in hac forma eadem contraria pensentur, adiungit & dicit: Sed nõ sicut delictũ ita & donatio. Si enim ob vnius delictũ multi mortui sunt, multò magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in multos abundabit: vt intelligatur non in magis multos, cùm iniqui magis multi sint, qui damnabuntur, sed magis abundabit: quod in iis qui per Christũ redimuntur temporaliter valet forma mortis ex Adam: in çternum autem valebit vitæ forma per Christũ. Quamuis ergo, inquit, Adam futuri forma sit à contrario, plus tamẽ præstat Christus regeneratis, quàm eis nocuerat ille generatis: & nõ sicut per vnum peccantem, † ita est & donum. Nam iudiciũ quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Non solùm in hoc, inquit, non æqualis est forma, quia ille tẽporaliter nocuit eis, quos in æternum Christus redemit: verumetiam quia illius vno delicto posteri nisi à Christo redimantur, [traduntur] in condemnationẽ. Christi autẽ redẽptio etiã multa delicta dissoluit, quæ illi vni abundantia præuaricatricis iniquitatis adiecit, vnde iam superius disputauimus. Contra hæc Apostoli verba sanúmque intellectum nemini acquiescas, si vis Christo & in Christo viuere. Nam si, quemadmodum illi dicunt propterea ista commemorasset Apostolus, vt intelligeremus ad primum hominẽ peccatores ideo pertinere, quia non delictum ex illo nascendo traximus, sed eum imitando peccauimus, diabolum potius poneret: quia & prior peccauit, & de quo nullã substantiæ propaginem traxit genus humanum, sed eum sola imitatio subsecuta est: vnde dicitur pater

Græci codices.

† *verò*

Roma. 5.

† *peccatũ,*

pater impiorum, sicut noster dicitur pater Abraham propter imitationem fidei, non propter originem carnis. Nam ideo de ipso diabolo dictum est: Imitantur autem illum, qui sunt ex parte ipsius. Deinde si propter imitationem hoc loco Apostolus commemoraret primum hominem, quia primus peccator in hominibus fuit, vt ideo ad illũ omnes homines peccatores diceret pertinere, cur nõ secundum † Abel posuit, qui primus in hominibus iustus fuit, ad quẽ iusti omnes propter imitationẽ iustitiæ pertinerent, sed posuit Adam, contra quem non posuit nisi Christum? Quia sicut ille homo delicto suo vitiauit posteritatem suam, sic iste Deus homo iustitia sua saluauit hæreditatem suã. Ille traiiciendo carnis immunditiam quod non poterat impius diabolus, ille donando spiritus gratiam quod poterat Abel iustus. Multa de iis quæstionibus in aliis nostris opusculis & Ecclesiasticis sermonibus diximus, quoniam fuerunt etiam apud nos quidam, qui vbicunque poterant hæc sui erroris noua semina spargerent, quorum nonnullos per ministerium nostrum fratrúmque nostrorum misericordia domini ab illa peste sanauit. Nec tamen hic deesse aliquos arbitror, maximè apud Carthaginem, sed iam occulte mussitant timentes Ecclesię fundatissimam fidem. Nam vnus eorum nomine Cælestius in eiusdem ciuitatis Ecclesia iam ad presbyterij honorem surrepere cœperat. sed fidelissima libertate fratrum propter has ipsas contra Christi gratiam disputationes vsque ad iudiciũ episcopale perductus est, tamen coactus est confiteri propter baptizandos paruulos, quod & ipsis redemptio sit necessaria. Vbi quanquã voluerit † de originali peccato aliquid expressius discere, † tamen ipso redemptionis nomine non parum sibi præscripsit. Vnde enim redimendi sunt nisi à diaboli potestate, in qua esse non possent, nisi originalis obligatione peccati? Aut quo precio redimuntur, nisi Christi sanguine, de quo apertissimè scriptum est. quod in remissionem effusus sit peccatorũ? Sed quia magis conuictus & ab Ecclesia detestatus, quàm correctus & pacatus abscessit, veritus sum, ne fortè ibi sit ipse qui nostram † fidem perturbare conatur. Ideo nominis ipsius commemorationem putaui esse faciendã. Sed siue ipse sit siue alij consortes eius erroris, plures enim sunt quàm sperare possumus, & vbi non redarguuntur, etiã alios ad suã sectam seducunt, & sic crebrescũt vt nesciam quò sint erupturi: nos tamen malumus eos in Ecclesiæ com-

Sapien. 2.

† *Sanctũ*

Celestius Pelagianus.

† *noluerit*

† *dicere*

Matt. 26

† *vestram*

gg

page sanari, quàm ex illius corpore velut insanabilia membra resecari, si tamen hoc permittit ipsa necessitas. Timendum est enim, ne plura putrescant dum putribus parcitur. Potens est autem misericordia domini nostri, quę potius eos ab hac peste liberet, quod sine dubio faciet, si fideliter aduertant teneántq; quod scriptū est: Qui inuocauerit nomen domini saluus erit.

Ioëlis 2.

Quæst. 4. De relinquēdis facultatibus.

Audi iam pauca de diuitibus, quod in epistola tua sequitur inquirendū. Hoc enim posuisti illos dicere: Diuitem manentem in diuitiis suis, regnum Dei nō posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit, nec ei prodesse si fortè ex ipsis diuitiis mādata fecerit. Euaserunt istorum disputationes, patres nostri Abraham & Isaac, & Iacob, qui tanto ante ex hac vita migrarunt. Habebant quippe hi omnes nō paruas diuitias, sicut fidelissima scriptura testatur: multos tamē venturos ab Oriēte & Occidente, & nō supra ipsos vel extra ipsos, sed cum ipsis recubituros in regno cælorū, ille ipse qui propter nos factus est pauper cùm verè diues esset, veracissima promissione prędixit. Et quāuis superbus diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide, mortuus apud inferos torqueretur, tamen si pauperis vlcerosi, qui ante ianuam eius contemptus iacebat misertus fuisset, mereretur & ipse misericordiā. Et si pauperi illi meritum esset inopia non iustitia, non vtique ab angelis in Abrahæ gremium, qui diues hic fuerat, tolleretur. Sed vt nobis ostenderetur nec in isto paupertatem per seipsam diuinitùs honoratam, nec in illo diuitias fuisse damnatas, sed in isto pietatem, in illo impietatē suos exitus habuisse, sic suscepit impium diuitem cruciatus ignis, vt tamen pium pauperem susciperet sinus diuitis. Qui sanè cùm hic diues viueret, diuitias sic habebat, & eas præ Dei præceptis tam paruipendebat, vt etiam cum ipsius filij immolatione nollet offendere Deū iubentem, quem suarum diuitiarum & sperabat & optabat hæredem. Hic vtique dicūt, ideo patres antiquos non vendidisse omnia quæ habebant, & dedisse pauperibus, quia hoc eis non præceperat dominus. Nondum enim reuelato testamento nouo, quod non fieri nisi plenitudine temporis oportebat, nec eorum virtus fuerat reuelanda, qua virtute hoc eos facillimè posse, Deus in eorum cordibus nouerat, qui testimonium illis tam insigne perhibebat, vt cùm sit omnium sanctorum Deus, tanquam de præcipuis amicis suis dicere dignaretur: Ego sum Deus Abrahā, Deus Isaac, Deus Iacob, hoc mihi

Matt. 9.

Lucæ 16.

Exod. 3.

nomen

nomen est in æternum. Postea verò quàm magnum pietatis sacramentum manifestatum est in carne, & vocandis omnibus gentibus Christi aduentus illuxit, in quem etiam illi patres crediderant, sed huius fidei oliuam suo tempore manifestandam, in illius arboris, de qua Apostolus loquitur tanquam radice seruabant dictũ est diuiti: Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælis, & veni sequere me. Hæc si dicant, videntur aliquid rationabiliter dicere. Sed totum audiant, totum aduertant, non in parte aures aperiant, in parte surdescant. Cui enim dominus hæc præcepit? Profectò illi diuiti, qui vitæ æternæ consequendæ consilium quærebat accipere. Hoc enim domino dixerat: Quid faciam vt vitam æternam consequar? Ille autem non ei respondit: Si vis venire ad vitã, vade vende omnia quæ habes, sed: Si vis venire ad vitam, serua mandata. Quæ iuuenis cum sibi à domino ex lege commemorata se seruasse dixisset, & quæsisset quid adhuc sibi deesset, respõsum accepit: Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Et ne se illa quæ multũ amabat, hoc modo perdere existimaret: Et habebis, inquit, thesaurum in cælis. Deinde addidit: Et veni sequere me, ne cuiquam, cum hæc fecerit, aliquid prodesse existimetur, si non sequitur Christum. At ille quidem tristis abscessit, qui viderit quemadmodum illa legis mandata seruauerat, Puto enim quòd se arrogantius quàm verius seruasse respõderat. Veruntamen magister bonus mandata legis ab ista excellentiore perfectione distinxit. ibi enim dixit: Si vis venire ad vitam, serua mandata: hic autem, Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes, & cætera. Cur ergo negamus diuites, quanuis ab illa perfectione absint, venire tamẽ ad vitam, si mandata seruauerint, & dederint vt detur illis, & dimiserint vt dimittatur illis? Credimus enim ministrũ noui testamẽti fuisse Apostolum, cum scribens ad Timotheũ diceret: Præcipe diuitibus huius mundi non superbè sapere, neque sperare in incerto diuitiarũ, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendũ. Bene faciant diuites, sint in operibus bonis, facilè tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonũ in futurum, vt apprehendant veram vitam, de qua & illi adolescenti dictũ est: Si vis venire ad vitã. Puto quòd ista præcipiens, diuites instruebat, non fallebat Apostolus: [qui non ait,] *Præcipe diuitibus huius mundi, vt vendant omnia quæ habent, dent

Matt. 19 *Matt. 19* *Matt. 19* *Mar. 10.* *Luc. 18.* *1. Tim. 6.*

** Talia quædam videntur deesse, quũ nõ diceret*

pauperibus, & sequantur dominum: Sed non superbe sapere, neq; sperare in incerto diuitiarũ. Ista superbia diuitem illum, qui iacentem antè ianuã suam cõtemnebat pauperem iustum, & ista spes in incerto diuitiarũ, qua se propter purpuram, byssum & epulas splendidas beatũ putabat, non ipsæ diuitiæ perduxerunt ad inferni tormenta. An fortè quia dominus adiũxit: Amen dico vobis, difficilè diues intrabit in regnum cælorum: Et iterum dico vobis: Facilius intrabit camelus per foramen acus, quàm diues in regnũ cælorum; ideo putant isti diuitem, etiam si faciat ista quæ diuitibus præcipienda scripsit Apostolus, in regnum cælorũ intrare nõ posse? Quid ergo est? Vtrum Apostolus contra dominum loquitur, an isti nesciunt quid loquuntur? Quid horum credat, eligat Christianus. Puto melius nos credere istos nescire, quid loquantur, quàm Paulum cõtra dominum loqui. Deinde cur nõ in consequentibus etiã ipsum dominum audiunt dicentem discipulis pro miseria diuitum contristatis: Quod hominibus impossibile est, Deo facilè est? Sed ideo inquiunt, hoc dictum est, quia futurum erat, vt audito Euãgelio, diuites vendito patrimonio, erogatóq; pauperibus, dominum sequerentur, & intrarent in regnum cælorũ, atque ita fieret quod difficilè videbatur, non vt manentes in diuitiis suis, præcepta Apostoli custodiendo, id est, nõ superbe sapiendo, neq; sperando in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo, benefaciendo, facilè tribuendo & communicando indigẽtibus, veram apprehẽdant vitam, sed etiã ista præcepta Apostolica, venditis omnibus suis rebus implerent. Hæc si dicũt, Scio quippe eos illa dicere, nõ attendunt primitus quemadmodum dominus contra eorum dogma, suam gratiam prædicauerit. Non enim ait: Quod hominibus impossibile videtur, facilè est hominibus si voluerint: sed quod hominibus, inquit, impossibile est, Deo facilè est: ostendens quando ista rectè fiunt, nõ fieri hominis potentia, sed Dei gratia. Hæc ergo attendant isti, & si reprehendunt eos, qui gloriantur in diuitiis suis, caueant ipsi in sua virtute confidere. Simul enim vtrique reprehenduntur in psalmo, qui confidunt in virtute sua, & qui in abundãtia diuitiarum suarum gloriantur. Audiant itaque diuites: Quòd hominibus impossibile est, Deo facilè est, & siue manentes in diuitiis suis, [atque ex eis bona opera facientes,] siue illis venditis, & per indigentias pauperũ distributis intrent in regnum cælorum, gratiæ Dei tribuant, non propriis viribus bonum suum

Lucæ 16.

Mat. 19.

Psal. 48.

suum. Quod enim hominibus impossibile est, nõ hominibus sed Deo facilè est. Audiant hoc & isti, & si iam omnia sua vendiderunt, & pauperibus tribuerunt, vel adhuc id agunt atque disponunt, & hoc modo præparant intrare in regnũ cælorum, non hoc tribuant virtuti suæ, sed eidem gratiæ diuinæ. Quod enim hominibus impossibile est, nõ ipsis quia & ipsi homines sunt sed Deo facilè est. Hoc quippe illis & Apostolus dicit: Cum timore & tremore vestram ipsorũ salutem operamini. Deus enim est, qui operatur in nobis, & velle & operari pro bona voluntate. Certè ideo se dicunt de suis rebus vendendis perfectionis à domino suscepisse consilium vt sequátur dominum, quoniam illic additum est: Et veni sequere me. Cur ergo in iis bonis, quæ faciunt, de sua tantũ voluntate præsumunt, nec audiunt dominum, quem sequi se dicunt increpantem atque testantem: Sine me nihil potestis facere? Si autem Apostolus ita dixit: Præcipue diuitibus huius mundi nõ superbè sapere, neque [sperare] in incerto diuitiarũ, vt vendant omnia quæ possident, & ea precia distribuendo indigentibus, faciant quod sequitur: Facilè tribuant, cõmunicent, thesaurizent sibi fundamentum bonũ in futurũ, & aliter eos in regnum cælorum intrare posse non credit. Fallit ergo eos quorum domos tam diligenter doctrinæ sanitate componit, admonens & præcipiens quales se præbere debeant vxores viris, viri vxoribus, filij parentibus, parẽtes filiis, serui dominis, domini seruis. Nã quomodo hęc agi possunt sine domo, & sine aliqua re familiari? An hoc eos mouet quod ait dominus: Quicũque dimiserit omnia sua propter me, accipiet in hoc [seculo] centuplũ, & in futuro vitam æternã possidebit. Aliud est dimiserit, aliud est vẽdiderit, Nam & in iis quæ dimittenda mandauit, etiam vxor commemorata est, quam nullis humanis legibus licet vendere, Christi autẽ legibus nec dimittere, excepta causa fornicationis. Quid sibi ergo volunt ista præcepta? Nõ enim possunt inter se esse cõtraria, nisi quia occurrit aliquãdo necessitatis articulus, vbi aut vxor dimittatur, aut Christus: vt alia omittam, si ipsi vxori maritus displicuerit Christianus, eíque proposuerit aut à se diuortium aut à Christo: Hic ille quid eligat nisi Christũ, & dimittat vxorẽ laudabiliter propter Christũ? Ambobus quippe Christianis dominus præcepit ne quisquam dimittat vxorem, excepta causa fornicationis. Vbi autẽ quælibet ex eis persona infidelis est, cõsilium Apostoli attendatur: Vt si

Philip. 2. *Ioan. 15.* *1. Tim. 6.* *Matt. 19.* *1. Cor. 7.*

infidelis consentit habitare cum viro fideli, vir non dimittat vxorem. Similiter & vxor fidelis virũ, si cum illa habitare consenserit. Quòd si infidelis, inquit, discedit, discedat. Nõ est enim seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi, id est, si infidelis noluerit esse cum cõiuge fideli, hic agnoscat fidelis suam libertatem, ne ita se subiectum deputet seruituti vt ipsam dimittat fidem, ne coniugem amittat infidelem. Hoc & de filiis atq; parẽtibus, hoc de fratribus & sororibus intelligitur, propter Christum omnes esse dimittendos, cùm proponitur ista conditio vt Christum dimittat, si illos secũ habere desiderat. Hoc ergo & de domo atque agris, hoc & de iis rebus quæ iure pecuniario posſidentur hoc loco accipiendum est. Simul enim etiam de his non ait: Quicunq; vendiderit propter me quæcũque licitum est vendere: sed, quicunq; dimiserit. Fieri enim potest vt dicatur Christiano ab aliqua potestate, aut Christianus non eris, aut si in hoc permanere volueris, domũ posſesſionẽsq; nõ habebis. Cùm verò etiam illi diuites qui in suis diuitiis sic statuerant permanere, vt ex earum bonis operibus promererentur Deum, hæc dimittant potius propter Christum, quàm propter hæc Christum, vt accipiant in hoc seculo centuplum, cuius numeri perfectione significãtur omnia: fideli quippe homini totus mundus diuitiarum est, siúntq; hoc mundo, † quasi nihil habentes & omnia posſidentes, vt in futuro seculo posſideant vitam æternam, ne propter ista dimisſo Christo in mortem præcipitentur æternã. Hac quippe lege & conditione, non illi tantum qui mentis excellentia perfectionis consilium receperunt, vt vendita sua, pauperibus distribuerent, & humeris ab omni seculi huius sarcina liberioribus leuem Christi sarcinam ferrent, sed etiam quisquis infirmior, & illi gloriosisſimę perfectioni minus idoneus, qui tamẽ se meminit veraciter esse Christianum, cùm audierit sibi proponi, quod nisi hæc omnia dimiserit, dimisſurus est Christum, apprehẽdet potius turrim fortitudinis à facie inimici: quia cùm eam in sua ædificaret fide, computauit sumptus quibus perfici posſet: id est, eo animo accesſit ad fidem, vt huic seculo non solùm verbis renuntiaret: quia & si emit aliquid, tanquam non posſidens erat: & si vtebatur hoc mundo, tanquam non vtens erat, nõ sperans in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo. Cùm enim omnis qui renuntiat huic seculo, sine dubio renũtiet omnibus quæ sunt eius, vt posſit Christi esse discipulus; ipse enim, cum de sumptibus ad turris

† *modo,*

ris ædificium neceſſariis, & de bello aduerſus regem alterum præparãdo,ſimilitudines præmiſiſſet,adiunxit ſic:Qui non renuntiat omnibus quæ ſunt eius,nõ poteſt meus eſſe diſcipulus: profectò renuntiat etiam diuitiis ſuis,ſi quas habet: aut ſic vt eas omnino non diligens, totas diſtribuat indigentibus, & ſuperfluis exoneretur ſarcinis:aut ſic,vt pius† diligẽs Chriſtum, ſpem ab eis transferat in ipſum, atq; ita vtatur illis, vt facilè tribuens & communicans, theſaurizet in cælo: paratúſque ſit quemadmodum parẽtes & filios & fratres & vxorem,hoc modo & iſtas relinquere, ſi talis conditio propoſita fuerit, vt niſi dimiſſo Chriſto,eas habere non poſsit. Nam ſi aliter huic ſeculo renuntiat,quando accedit ad fidei ſacramentum, facit quod de lapſis beatus Cyprianus ingemuit,dicens:Seculo verbis ſolis renuntiantes & non factis. De hoc quippe dicitur, cum veniente tentatione,magis iſta metuit amittere,quàm Chriſtum negare: Ecce homo qui cœpit ædificare, & non potuit perficere.† Ipſe eſt etiam,qui cùm adhuc longè eſſet aduerſarius eius, mittit legatos quęrens pacem:id eſt,nondum [illegible] ſed adhuc imminente ac minante tentatione, vt iis non careat quæ plus diligit, ad relinquendum Chriſtum negandúmq; conſentit.Et multi ſunt tales,qui etiam putant ſibi ad augendas opes ſuas & multiplicanda delectamẽta terrena,religionem ſuffragari debere Chriſtianam. Sed non ſunt tales diuites Chriſtiani, qui licet iſta teneant, non tamen ab eis ita tenentur, vt hæc Chriſto anteponant,quia veraci corde ſeculo renuntiarunt, vt nullam ſpem in talibus ponant.Hi vxores & filios vniuerſáſq; familias ad Chriſtianam religionem tenendam ſana erudiunt diſciplina.Horum domus hoſpitalitate feruẽtes, recipiunt iuſtum in nomine iuſti, vt mercedem iuſti accipiant. Frangunt eſurienti panem ſuum, nudum veſtiunt, captiuum redimunt, theſaurizant ſibi fundamentum bonum in futurum,vt apprehendant veram vitam. Et ſi fortè pro fide Chriſti pecuniaria damna perpetienda ſunt,oderunt diuitias ſuas:ſi ſuorum orbitates vel ſeparationes pro Chriſto minatur hic mũdus,oderunt parentes,fratres,filios,vxores:poſtremò ſi de ipſa huius corporis vita cum aduerſario paciſcendum eſt, ne deſertus deſerat Chriſtus,oderunt inſuper animam ſuam. De iis quippe omnibus mandatũ acceperunt,quod aliter diſcipuli Chriſti eſſe non poſsint. Nec tamen quia præceptum eſt eis, vt oderunt pro Chriſto & animas ſuas,vẽdendas eas habẽt, aut illatis ſibi ma-

Lucæ 14.

† *plus*

Cyprian⁹.

Lucæ 14.

† *conſummare.*

nibus effundendas: sed parati sunt eas amittere pro Christi nomine moriendo, ne mortui viuant Christũ negando. Sic etiam diuitias, ad quas vendendas parati non fuerunt monente Christo, [ad perdendas eas debent parati esse pro Christo,] ne cum eis pereant perdito Christo: habemus hinc vtriusq; sexus diuites charissimásque personas martyrij gloria sublimatas. Ita multi, quos rerum suarum venditione piguerat antè perfici, Christi imitata passione sunt repente perfecti: & qui nonnullam infirmitatem carnis & sanguinis suis diuitiis perfecerunt, subito aduersus peccatum pro fide vsq; ad sanguinẽ certarunt. Quibus autem non prouenit corona martyrij, neq; illius perfectionis de vendendis rebus suis, consilium tam grande támq; præclarũ receperunt, & tamen à damnabilibus immunes criminibus esurientem Christum pauerunt, sitienti potum dederunt, nudum vestierunt, peregrinantem susceperunt non sedebunt quidem cum Christo sublimiter iudicaturi, sed ad ipsius dexteram stabunt misericorditer iudicandi. Beati enim misericordes, quoniam ipsorũ miserebitur Deus. Et iudicium sine misericordia fiet illi qui non fecit misericordiam. Superexultat autem misericordia iudicio. Proinde isti desinant contra scripturas loqui, & in suis exhortationibus ad maiora sic excitent, vt minora non damnent. Non enim & sanctam virginitatem aliter exhortando persuadere possunt, nisi coniugalia vincula damnauerint, cùm docente Apostolo vnusquisque donum proprium habeat à Deo, alius sic, alius autẽ sic. Ambulent itaq; perfectionis viam, vẽditis omnibus suis rebus & misericorditer erogatis. Sed si verè pauperes Christi sunt, & non sibi sed Christo colligunt, infirmiora eius membra quare puniunt, antequam sedes iudiciarias acceperint? Si enim tales erũt qualibus dominus dicit: Sedebitis super duodecim sedes iudicantes duodecim tribus Israël: & de qualibus Apostolus dicit, Nescitis quoniam angelos iudicabitis *†, præparent potius non criminosos sed religiosos diuites recipere in tabernacula æterna, à quibus amici facti sunt de mammona iniquitatis. Puto enim quod quidam eorũ qui hæc impudenter atq; impudenter garriunt, à diuitibus Christianis & piis in suis necessitatibus sustentantur. Habet enim ecclesia quodam modo suos milites, & quodam modo prouinciales. Vnde dicit Apostolus: Quis militat suis stipendiis vnquam? Habet & vineam & plantatores, habet gregem & pastores. Vnde consequẽter dicit: Quis plantat vineam

Marginal notes: *Matt. 5.* — *Iacobi 2.* — *1. Cor. 7.* — *Matt. 19* — *1. Corin. 6.* — *† aliàs iudicabimus.* — *1. Corin. 9.*

vineam,& de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte eius nō percipit? Quamuis talia diſputare qualia iſti diſputant,non ſit militare ſed rebellare, non ſit plantare vineam ſed eradicare, non ſit paſcendos congregare, ſed perdendos à grege ſeparare. Sicut autem ipſi qui diuitum religioſis obſequiis aluntur atq; veſtiūtur: neq; enim ad ſuas neceſsitates nihil accipiunt,niſi ab eis qui res ſuas vendunt,non tamen iudicantur atq; damnantur ab excellentioribus Chriſti membris, qui maiori virtute,quam multum commendat Apoſtolus,ſuis ſe manibus tranſigunt:ſic nec iſti damnare debent infirmioris meriti Chriſtianos, quorum operibus tranſiguntur, ſed rectè viuendo & rectè docendo magis eis dicere,Si nos[vobis]ſpiritalia ſeminauimus, magnum eſt ſi veſtra carnalia metamus? Multo quippe minori impudētia ſerui Dei, qui manuum ſuarum honeſtis operibus venditis viuunt, damnāt iſtos à quibus nihil accipiunt,quàm iſti qui propter aliquam corporis infirmitatem non valentes manibus operari, damnant eoſipſos de quorum facultatibus viuūt. Ego qui hæc ſcribo perfectionem de qua dominus locutus eſt,quando ait diuiti adoleſcēti:Vade, vende omnia quæ habes & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo, & veni ſequere me:vehementer adamaui, & non meis viribus,ſed gratia ipſius adiuuāte ſic feci.Neq; enim quia diues non fui, ideo minus mihi imputabitur. Nam neque ipſi Apoſtoli qui priores hoc fecerunt, diuites fuerunt. Sed totum mundū dimittit,qui & illud quod habet,& quod optat habere dimittit.Quantum autem in hac perfectionis via profecerim, magis quidem noui ego,quàm quiſquam alius homo: ſed magis Deus quàm ego. Et ad hoc propoſitum quantis poſſum viribus[alios]exhortor, & in nomine domini habeo conſortes, quibus hoc per meum miniſterium perſuaſum eſt:ſic tamen vt præcipue ſana doctrina teneatur, nec eos qui iſta non faciunt, vana contumacia iudicemus,dicentes[eis]nihil prodeſſe quod pudice quamuis coniugaliter viuunt, quod domos ſuas & familias Chriſtiane regūt,quod operibus miſericordiæ ſibi theſaurizant in poſterum,ne iſta diſputando non ſcripturarū ſanctarum tractatores,ſed eorum accuſatores inueniamur.Quod ideo commemoraui, quoniam iſti quando talia dicere prohibentur ab eis qui hoc domini conſilium non ceperunt,reſpondent eos talia diſputari nolle,quoniam viciis ſuis fauent,& dominica præcepta implere detrectant:quaſi nō,vt de iis taceam

Matt.19.

Auguſtinus omnia dimiſit.

qui licet infirmiores, religiose tamen vtuntur diuitiis, etiã ipsi cupidi & auari male his vtentes, & in terreno thesauro cor suum figentes, quia & ipsos necesse est vsq; ad finem portet ecclesia, sicut illa retia vsq; ad littus pisces malos, tolerabiliores in ea quàm isti sint, qui talia sermocinãdo & disseminando, ita se videri magnos volunt, quia diuitias suas, vel quantulacunq; patrimonia ex præcepto domini vendiderunt, vt eius hæreditatem, quæ vsq; ad fines terrę dilatatur atq; diffunditur, hac doctrina non sana perturbare atq; euertere moliãtur. Vnde quia ex hac quidem occasione, sed tamen iam breuiter dixi quid etiam de ecclesia Christi in hoc seculo sentiam, id est, quia vsq; ad finem huius seculi necesse est portet bonos & malos, quoniam & hoc inter tuas quæstiones interrogasti: prolixam epistolam iam tandem aliquando concludam: Iurationem caue quantum potes. Melius quippe nec verum iuratur, quàm iurandi consuetudine, & in periurium sæpe caditur, & semper periurio propinquatur. Sed illi, quantum aliquos eorum audiui, quid sic iurare prorsus ignorant: putant enim se non iurare, quando in ore habent, Scit Deus: &, Testis est Deus: &, Testem Deum inuoco super animam meam: quia non dicitur, Per Deum: & quia talia reperiuntur in Apostolo Paulo. Sed etiam illa ibi contra eos inuenta est, quam [non] confitentur esse iurationem, vbi ait Apostolus: Quotidie morior, per vestrã gloriam fratres quam habeo in Christo Iesu domino nostro. In Græcis enim codicibus reperitur omnino esse hanc iurationẽ, ne quis in Latina lingua hoc sic intelligat dictum, per vestram gloriam, quo modo dictum est, per meum aduentum iterum ad vos, & multa similia, vbi dicitur per aliquid, & non est iuratio. Sed non ideo quia in suis literis iurauit Apostolus, vir infirmitate † firmissimus, ludus nobis debet esse iuratio. Multò enim tutius, vt dixi, quantum ad nos attinet, nunquã iuramus, vt sit in ore nostro, est est, non non, sicut dominus monet. Non quia peccatum est verum iurare, sed quia grauissimum peccatum est falsum iurare, quo citius cadit qui cõsueuit iurare. Accepisti quod mihi videtur, melius exponant ista meliores, non isti quorum noui iam sententiam reprobãdam, sed alij qui veraciter possunt. Nam & ego paratior sum discere quàm docere, & tu magnum conferes beneficium, si ea quæ illic à sanctis fratribus aduersus istorũ vaniloquia differuntur, nõ me facias ignorare. In domino rectè & fideliter viuas dilectissime fili.

Quæstio 5. de nõ iurando.

1. Cor. 15.

† in veritate

Pattes

Patres Concilij Carthaginenſis, Innocentio Pontifici Romano de actis aduerſus Pelagium & Celeſtium. Epiſtola XC.

DOmino beatiſsimo & honorandiſsimo fratri ſancto Innocentio Papæ, Aurelius, Mundius, Ruſticanus, Fidentius, Euagrius, Antonius, Palatinus, Adeodatus, Vincentius, Publianus, Theaſius, Tutus, Panthonius, Victor, Reſtitutus, Ruſticus, Fortunatianus, alius Reſtitutus, Ampelius, Animus, Felix, Donatianus, Adeodatus, Octauius, Serotinus, Maiorinus, Poſthumanus, Triſpulus, Victor, alius Victor Leucius, Macianus, Fructuoſus, Fauſtinianus, Quoduultdeus, Candorius, Maximus, Megarius, Ruſticus, Rufianus, Proculianus, Thomas, Ianuarius, Octauianus, Prætextatus, Sixtus, Quoduultdeus, Penthadius, Quoduultdeus, Cyprianus, Seruilius, Pelagius, Marcellus, Venãtius, Didymus, Saturninus, Tiazacenus, Germanus, Germanianus, Inuentius, Maiorinus, Inuentius, Candidus, Cyprianus & Emilianus, Romanus, Africanus, & Marcellinus, qui in cõcilio Eccleſiæ Carthaginẽſis affuimus. Cùm ex more ad Carthaginenſem Eccleſiã ſolenniter veniremus, atq; ex diuerſis cauſis congregata ex nobis ſynodus haberetur, cõpresbyter noſter Oroſius nobis literas ſanctorũ fratrum & conſacerdotum noſtrorum dedit Herodis & Lazari, quarũ formã his conſtituimus eſſe ſubdendã. His ergo lectis, Pelagium & Cæleſtiũ autores nefarij prorſus, & ab omnibus nobis anathematizandi erroris aduertimus. Vnde factum eſt, vt recenſendum peteremus, quid ante fermè quinquennium ſuper Cæleſtij nomine hic apud Eccleſiam Carthaginenſem fuerit agitatum. Quo recitato, ſicut ex ſubſequentibus aduertere poterit ſanctitas tua quãuis iudicatio manifeſta conſtaret, quia illo tempore Epiſcopali iudicio exciſum hoc vulnus tantum ab Eccleſia videretur, nihilominus tamen id cõmuni deliberatione cenſuimus, & huiuſmodi perſuaſionis autores, quãuis ad presbyteriũ idẽ Cæleſtius poſteà perueniſſe dicatur, niſi hæc apertiſsimè anathematizauerint ipſos anathematizari oportere, vt ſi ipſorũ non potuerit, ſaltem eorum qui ab eis decepti ſunt, vel decipi poſſunt, cognita ſententia quæ in eos lata eſt, ſanitas procuretur. Hoc itaque geſtum domine frater ſancte, charitati tuæ intimandum duximus, vt ſtatutis noſtræ medio charitatis† etiam Apoſtolicæ ſedis adhibeatur autoritas, pro tuẽda ſalute multorũ, & quorũdam peruerſitate etiam corrigenda. Id enim agunt iſti

2. Retrac. 33. & 50.

† noſtræ mediocritatis Apoſtolica ſedes.

isti damnabilibus disputationibus suis, vt non defendendo, sed potius in superbiam sacrilegam extollendo liberũ arbitrium, nullum relinquant locum gratiæ Dei, qua Christiani sumus, qua & ipsum nostræ voluntatis arbitrium vere fit liberũ, dum à carnalium concupiscentiarũ dominatione liberatur, dicente domino, Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis, quod auxilium fides impetrat, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Isti autem asserunt sicut à fratribus, qui etiam eorũ libros legerunt, cognouimus, in eo Dei gratiam deputandam, quòd talem hominis instituit creauítq; naturam, quæ per propriam voluntatem legem Dei possit implere, siue naturaliter in corde conscriptam, siue in literis datam. Eandem quoque legẽ ad gratiam pertinere, quod illam Deus in adiutoriũ hominibus dedit. Illam verò gratiam qua, vt dictũ est, Christiani sumus, cuius Apostolus prædicator † est dicens, Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliã legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum, nolunt omnino cognoscere, sed nec aperte quidẽ oppugnare audent. Sed quid aliud agunt, cum hominibus animalibus non percipientibus quæ sunt spiritus Dei, persuadere nõ cessant ad operandã perficiendámq; iustitiã, & Dei mandata complenda, solã sibi humanam sufficere posse naturam, non attendentes quod scriptũ est, Spiritus adiuuat infirmitatẽ nostrã. Et, Non volentis est neque currentis, sed miserentis est Dei. Et quòd vnũ corpus sumus [in Christo,] singuli autẽ alter alterius membra, habentes dona diuersa secundum gratiã quæ data est nobis. Et, Gratia Dei sum, id quod sum, & gratia eius in me vacua nõ fuit, sed plus † omnibus illis laboraui, non ego autẽ, sed gratia Dei mecum. Et, Gratias Deo qui dedit nobis victoriã per dominũ nostrum Iesum Christum. Et, Quia nõ idonei sumus cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis, sed sufficiẽtia nostra ex Deo est. Et, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus vt eminentia virtutis sit Dei & non ex nobis. Et innumerabilia quæ de scripturis omnibus si colligere velimus, tomus † nõ sufficit. Et veremur ne apud te ista cõmemorando quæ maiore gratia de sede Apostolica prædicas, inconuenienter facere videamur. Sed ideo facimus, quia eò quòd infirmiores sumus, quaquauersum quisq; nostr

Marginalia: Ioan. 8. — † testis — Rom. 7. — Rom. 8. 9. 12. — † abũdantius — 1. Cor. 15. — 2. Cor. 3. 4 — † tempus

noſtrum verbo Dei prædicãdo putatur attentior, crebrius eos patimur & audacius inſurgẽtes. Si ergo Pelagius Epiſcopalibus geſtis quæ in Oriente cõfecta dicũtur, etiã tuæ venerationi iuſtè viſus fuerit abſolutus, error tamẽ ipſe & impietas quæ tam † multos aſſertores habet, per diuerſa diſperſos, etiã autoritate Apoſtolicæ ſedis anathematizanda eſt. Conſideret ergo ſanctitas tua, & paſtoralib' nobis cõpatiatur viſceribus, quàm ſit peſtiferũ & exitiabile ouibus Chriſti, quod iſtorum ſacrilegas diſputationes neceſſariò ſequitur, vt nec orare debeamus, ne intremus in tentationem, quod dominus & diſcipulos monuit, & poſuit in oratione quam docuit, aut ne deficiat fides noſtra, quod ꝑ Apoſtolo Petro ſe rogaſſe ipſe teſtatus eſt. Si enim poſsibilitate naturæ, & arbitrio voluntatis in poteſtate ſunt conſtituta, quis non ea videat à domino inaniter peti, & fallaciter orari, cùm orando poſcuntur quæ naturæ noſtræ iam ita conditæ ſufficiẽtibus viribus obtinentur? Nec debuiſſe dicere dominum Ieſum, Vigilate & orate: ſed tantummodo, Vigilate ne intretis in tentationẽ: nec beatiſsimo Petro primo Apoſtolorum, Rogaui pro te, ſed moneo te, vel impero ac pręcipio ne deficiat fides tua. Contradicitur etiã iſtorũ contentione benedictionibus noſtris, vt incaſſum ſuper populum dicere videamus, quicquid eis à domino precamur, vt rectè ac piè viuendo illi placeant: & illa quę pro fidelibus precatur Apoſtolus dicens, Flecto genua mea ad patrẽ domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur, vt det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ virtute corroborari per ſpiritum eius. Si ergo voluerimus benedicendo ſuper populũ dicere, Da illis domine virtute corroborari per ſpiritum tuũ: iſtorum nobis diſputatio contradicit, affirmans negari liberũ arbitriũ, ſi hoc à Deo poſcitur quod in noſtra eſt poteſtate. Virtute enim corroborari ſi volumus, inquiunt, poſſumus ea poſſibilitate naturæ quam nõ nũc accipimus, ſed cùm crearemur accepimus. Paruulos etiã propter ſalutẽ quæ per Saluatorem Chriſtũ datur, baptizandos negãt, ac ſic eos mortifera iſta doctrina in æternũ necant: promittentes etiã ſi non baptizentur, habituros vitam æternam, nec pertinere ad eos, de quibus dominus ait, Venit enim filius hominis quærere & ſaluare quod perierat: quia iſti, inquiunt, nõ perierant, nec eſt quod in eis ſaluetur, vel tãto pretio redimatur: quia nihil eſt in eis vitiatũ, nihil tenetur ſub diaboli poteſtate captiuũ, nec pro eis fuſus eſt

ſang

2. Retrac. 47.

† iam

Matt. 6.

Mat. 26.

Luce 22.

Epheſ. 3.

Luce 19.

sanguis qui fusus esse in remissionẽ legitur peccatorũ: quanquam per baptismum Christi etiam paruulorum fieri redemptionem libello suo Cælestius in Carthaginensi Ecclesia iam confessus est. Sed multi qui eorũ perhibeutur esse vel fuisse discipuli, hæc mala quibus fundamenta Christianæ fidei conantur euertere, quantũcunq; possunt affirmare non cessant. Vnde etiam si Pelagius Cælestiúsq; correcti sunt, vel se ista nũquam sensisse dicunt, & quæcunq; scripta cõtra eos prolata fuerint, sua esse negabunt: nec est quemadmodum de mendacio conuincãtur. generaliter tamen quicunq; dogmatizat & affirmat, humanã sibi ad vincenda peccata & Dei mandata facienda sufficere posse naturam, & eo modo gratiæ Dei, quæ sanctorum euidentius orationibus declaratur, aduersarius inuenitur. Et quicunque negat paruulos per baptismum Christi, à perditione liberari, & salutem percipere sempiternam, anathema sit. Quæcunque autem alia ab eis obiiciuntur, non dubitamus venerationem tuam cùm gesta Episcopalia perspexerit quæ in Oriente in eadem causa confecta dicuntur, id indicaturam vnde omnes in Dei misericordia gaudeamus. Ora pro nobis domine beatissime Papa.

Innocentius Romanus Pontifex superiori respondet epistola.

Epistola XCI.

2. Retrac. 50.

INnocentius, Aurelio & omnibus sanctis Episcopis, vel cæteris qui in Concilio Carthaginensis affuerunt Ecclesiæ, dilectissimis fratribus in domino salutẽ. In requirendis de his † rebus quas omni cum solicitudine decet à sacerdotibus, maximè à vero iustóq; & catholico tractari cõcilio, antiquæ traditionis exempla seruantes & Ecclesiasticæ memores disciplinæ, vestræ religionis vigorem non minus nunc in cõsulendo, quàm anteà cùm pronuntiaretis vera ratione firmatis, qui ad nostrum referendum approbastis esse iudicium, scientes quid Apostolicæ sedi, cùm omnes hoc loco positi ipsum sequi desideremus Apostolum, debeatur, à quo ipse Episcopatus, & tota autoritas nominis huius emersit. Quem sequentes tam mala iam damnare nouimus quàm probare laudanda: vel id verò quod patrum instituta sacerdotali custodientes officio non censetis esse calcãda, quod illi nõ humana, sed diuina decreuere sententia, vt quicquid de disiunctis remotísque prouinciis ageretur, non prius

† Dei

Sedes Apostolica.

ducer

ducerent finiendum, niſi ad huius ſedis notitiam perueniret: vbi tota huius autoritate iuſta quæ fuerit pronuntiatio firmaretur, indéque ſumerent cæteræ Eccleſiæ, velut de natali ſuo fonte, aquæ cunctæ procederent & per diuerſas totius mundi regiones puri capitis incorruptæ manerent, quid præcipere, quos abluere, quos velut in cœno inemũdabili ſordidatos mũdis digna corporibus vnda vitaret. Gratulor igitur fratres chariſsimi, quòd per fratrẽ & coëpiſcopũ noſtrum Iulium literas ad nos deſtinaſtis, & cùm illis curã geritis, quibus præſidetis Eccleſiis, ſolicitudinẽ veſtrã pro omni vtilitate mõſtratis, & per cũctas totius orbis terrarũ Eccleſias omnibus vnà quod proſit decernendũ eſſe depoſcitis: vt ſuis cõſtabilita regulis Eccleſia, ex hoc quod illos caueat pronũtiationis iuſtæ firmata decretalibus pauere nõ poſsit: qui peruerſis inſtructi verborum argutiis, ſub imagine catholicæ fidei diſputãtes, velut peſtiferum exhalantes virus, vt hominum rectè ſentientiũ in deteriorem partẽ corda corrũpant, totam veri dogmatis quærũt euertere diſciplinam. θ Hæreſibus pullulantibus eſt celeriter obuiandum θ, Sanandũ ergo celerius ne longius execrandus animis morbus inſerpat, vt ſi medicus cùm viderit huius terreni corporis aliquẽ eſſe languorẽ, magnum ſuæ artis æſtimat documentũ, ſi citò quis illius interuẽtu deſperatus euadat: vel cùm putre vulnus aſpexerit, adhibet fomenta. vel cætera quibus illud poſsit quod natũ fuerat vulnus obdùci: ac ſi id manens ſanari nõ poterit, ne corpus reliquum ſua tabe corrumpat, ferro amputat quod nocebat, quod reliquum integrũ eſt, ſeruat intactum. Præcidendũ id ergo eſt quod velut puro ſanóq; nimium corpori vulnus obrepſit, ne cùm tardius abſtergitur, in ipſis penè viſceribus huius mali non exhaurienda poſt ſentina conſidat. Nam quid nos de his poſthac rectũ mentibus exiſtimemus, qui ſibi ſe putant debere quod boni ſunt, nec illũ conſiderant cuius quotidie gratiam conſequuntur? Sed item iſti qui tales ſunt, nullam Dei gratiam conſequentur, qui ſine illo tãtum ſe aſſequi poſſe confidunt, quantum vix illi qui ab illo poſtulant & accipiũt promerẽtur. Quid enim tam iniquum poteſt eſſe, tam barbarum, tam totius religionis ignarum, tam Chriſtianis mentibus inimicũ, quàm huic te negare debere quicquid in quotidiana gratia cõſequeris, cui teipſe cõfiteris debere quod natus es? Ergo eris tibi in prouidẽdo pręſtãtior, quàm poteſt in te eſſe qui te vt eſſes effecit? Et cui putes debere quod

θ *Apparet hæc in margine fuiſſe.*

viuis

viuis, quomodo te non putas ille debere quod quotidianã eius consequendo gratiam taliter viuis? Et qui nos adiutorio negas indigere diuino, quasi ex nostra in totũ possibilitate perfecti: quomodo verò † adiutorium in nos, cum tales à nobis etiã esse possemus, prouocamus? Qui enim adiutorium Dei negat, vellem interrogare quid dicat, non nos mereri, an illum hoc non posse præstare? An nihil esse propter quod vnusquisque hoc debeat postulare? Posse hoc Deũ, opera ipsa testantur: & adiutorio quotidiano nos egere negare nõ possumus. Hoc enim, seu bene viuimus, precamur, vt melius sanctiúsque viuamus, seu praua sentiẽtes, à bonis auertimur, vt ad rectã redeamus viam eius auxilio plus egemus. Nam quid tam mortiferũ, tam præceps videatur ad casum, tam expositũ ad omnia pericula, si hoc solum nobis putantes posse sufficere, quod liberum arbitrium cùm nasceremur accepimus, vltra iam à domino nihil quæramus? Id est, autoris nostri obliti, eius potẽtiam vt nos ostendamus liberos, abiuremus, quasi iam amplius quod possit dare non habeat, qui te in tuo ortu liberũ fecit: nescientes quod nisi magnis precibus gratia in nos implorata descendat, nequaquam terrenæ labis & mundani corporis vincere conemur errores, cùm pares nos ad resistendum non liberum arbitriũ sed Dei solũ facere possit auxiliũ. Nam si ille clamat adiutorio sibi opus esse diuino, qui digne hoc nõ quæreret, si cui liberum arbitrium plus prodesset, quippe cùm vir beatus & iam electus à domino nihil egeret, tamen ita Deũ deprecatur postulans: Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neq; despicias me Deus salutaris meus. Nos nobis liberũ arbitriũ, ille Deũ postulat adiutorem: quod nati sumus posse sufficere nos dicimus, ille Deum ne derelinquatur exorat? Nos ergo dicimus manifestè, quid oremus? cùm ille tãtopere beatus, vt suprà diximus, vir ne despiciatur exorat. Illi enim necesse est ita arguãt, qui ista confirmant. Dauid enim orationis ignarus, & suæ naturę nescius accusetur: qui cùm sciat tantũ in sua inesse natura, adiutorẽ sibi Deũ & assiduũ adiutorem, * nec illi sufficit assiduũ, sed ne aliquando illum despiciat orationibus pronus exoptat, & per corpus omne Psalterij hoc & prædicat & clamat: Si ergo hoc illi tam magnum sit, vt assidue diceret, ita necessariũ est cõfessus vt doceret, quẽadmodũ Pelagius Cælestiúsq; seposita omni respõsione Psalmorũ, taliq; abdicata doctrina suasuros se aliquibus esse confidunt, nos adiutorium Dei nec debere quęrere nec

ege

† *non*

Psal. 26.

**Inuocat, aut simile quippiam deest.*

egere,cum omnes ſancti nihil ſe ſine hoc agere poſſe teſtētur. Liberum enim arbitrium olim ille perpeſſus,dum ſuis inconſultius vtitur bonis, cadens in præuaricationis profunda demerſus, nihil quemadmodum exinde ſurgere poſſet inuenit, ſuáque in æternū libertate deceptus, huius ruinæ iacuiſſet oppreſſus,niſi eum pòſt Chriſti pro ſua gratia reuelaſſet aduentus:qui per nouæ regenerationis purificationem,omne præteritum vitiū ſui baptiſmatis lauacro purgauit,& eius firmans ſtatum quo rectius ſtabiliúſq; procederet,tamen ſuā gratiam in poſterum nō negauit, Nam quāuis redemiſſet hominem à præteritis ille peccatis,tamen ſciens iterum poſſe peccare, ad reparationem ſibi,quemadmodū poſſet illum & poſt iſta corrigere,multa ſeruauit:quotidiana pręſtat ille remedia,quibus niſi freti confiſiq; nitamur,nullatenus vincere humanos poterimus errores. Neceſſe eſt enim vt quo auxiliante vincimus, eo iterum non adiuuante vincamur. Sed poſſem plura dicere, niſi vos cōſtaret cuncta dixiſſe. Quiſquis ergo huic aſſentiens videtur eſſe ſententiæ,quo dicat adiutorio nobis non opus eſſe diuino,inimicum ſe catholicæ fidei & Dei beneficiis profitetur ingratum.Nec noſtra communione ſunt digni,quā prędicando taliter polluerunt. Sic enim ſua ſponte dum ſequuntur illa quæ dicunt,longius à vera religione fugerunt.Cum enim hoc totū in noſtra profeſsione conſiſtat,quotidianíſq; precibus nihil agamus,niſi quemadmodū Dei miſericordiam cōſequamur, quemadmodū ferre poſsimus iſta iactantes? Quis rogo tantus illorū pectora error obcæcat,vt ſi nullam gratiam ſentiunt,quia nec digni ſunt,nec merentur,nec de aliis cōſiderent quid quotidie ſingulis gratia diuina largitur? Sunt quidē iſti omni cæcitate digniſsimi,qui nec hoc ſibi reliquerūt,vt ſe auxilio credāt reuocari ab erroribus poſſe diuino. Negātes enim adiutoriū nō aliis ſed ſibi hoc penitus abſtulerūt, qui auellendi ſunt longius,& ab eccleſię procul remouendi viſceribus,ne diutius multa occupans inſanabilis pòſt error increſcat. Si enim diu fuerint in hac impunitate verſati,neceſſe eſt multos in hanc ſuæ prauitatē mentis inducant decipiántq; innocētes, vel potius imprudentes,qui fidē catholicam nō ſequuntur, Putabunt enim eos rectè ſentire, quos adhuc viderīt in eccleſia perdurare.Separetur ergo à ſano corpore vulnus inſanum,remotóq; morbi ſæuientis afflatu cautius quæ ſunt ſyncera perdurent,& grex purior ab hac mali pecoris contagione purge-

tur. Si totius corporis illibata perfectio, quã vos sequi & venerare hac in illos pronunciatione cognouimus, & vnà vobiscum pari assensione seruamus. Qui si tamẽ aliquod in se Dei adiutoriũ quod hucusq; negauerũt prouocauerint, & opus sibi eius auxilium esse cognouerint, vt de hac labe in qua sui cordis incuruatione corruerant liberentur, quasi in lucem de fœda tracti caligine, remotis abdicatisq; omnibus quibus totus ne verum aspiceret fœdabatur & caligabat aspectus, damnent hæc quæ hucusq; senserunt, & aliquando animũ rectis disputationibus cõmodantes, ab hac aliquantulum labe correcti, veris se sanandos conciliis tribuãt atq; submittant. Quod si fecerint, erit in potestate põtificum, istis aliquatenus subuenire, & talibus aliquã curam præstare vulneribus, quam solet lapsis cum resipuerint ecclesia nõ negare: vt à suis reuocati pręcipitiis, intra ouile domini redigãtur, ne foris positi, & tanto præsidio à fide munitionis exclusi, periculis omnibus exponantur, deuorandi luporum dentibus atque vexandi, quibus obsistere hac qua illos in se irritauerant doctrinæ peruersitate non possunt. Sed satis vestris monitis, & sic satis abundantibus nostræ legis exemplis probatur esse responsum, nec quicquam superesse duximus quod dicamus, cum nihil prætermissum à vobis, nihil constet esse suppressum, quo illi refutati & penitus cognoscantur esse conuicti. Ideóque à nobis testimonia nulla ponuntur, quia & his plena relatio est, & satis constat vt doctissimos sacerdotes cuncta dixisse, nec decet credere vos aliquid quod ad causam possit proficere, præterisse. Et alia manu, Bene valete fratres. [Et ad latus. 5. Calendas.]

Augustinus & cæteri episcopi Milenitani concilij Innocentio, de cohibendis Pelagianis. *Epistola* *XCII.*

Domino beatissimo meritóq; venerabili & in Christo honorando papæ Innocentio, Siluanus, Valentinus, Aurelius, Donatus, Restitutus, Lucianus, Alipius, Augustinus, Placentius, Seuerus, Fortunatus, Possidius, Nouatus, Secundus, Maurentius, Leo, Faustinianus, Cresconius, Malcus, Littorius, Fortunatus, Donatus, Ponticanus, Saturninus, Christonius, Honorius, Lucius, Adeodatus, Processus, Cresconius Secundus, Felix, Asiaticus, Rufinianus, Faustinus, Seruus, Terentius, Cresconius, Sperantius, Quadratus, Lucillus, Sabinus, Faustinus, Cresconius, Victor, Gignantius, Possidonius, Antoninus, Innocẽtius, Præsidius, Crescẽtius, Felix

πανουργία.

Felix, Antonius, Victor, Honoratus, Donatus, Petrus, Prasidius, Cresconius, Lampadius, Delphinus, ex concilio Mileuitano in domino salutem. Quia te dominus gratiæ suæ præcipuæ munere in sede Apostolica collocauit, talémque nostris temporibus præstitit, vt nobis potius ad culpam negligentiæ valeat, si apud tuã venerationem, quæ pro ecclesia suggerenda sunt, tacuerimus, quàm ea tu possis vel fastidiosè vel negligẽter accipere, magnis periculis infirmorũ membrorum Christi pastoralem diligentiã quæsumus adhibere digneris. Noua quippe hæresis & nimium perniciosa tempestas surgere inimicorum gratię Christi cœpit, qui nobis etiã dominicam orationem impiis disputationibus conantur auferre. Cum enim dominus docuerit vt dicamus. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, Isti dicũt posse hominem in hac vita præceptis Dei cognitis ad tantã perfectionem iustitiæ sine adiutorio gratiæ Saluatoris, per solum liberum voluntatis arbitriũ peruenire, vt ei nõ sit iam necessariũ dicere, Dimitte nobis debita nostra. Illud verò quod sequitur, Ne nos inferas in tentationem, non ita intelligendũ tanquam diuinum adiutoriũ poscere debeamus, ne in peccatũ tentati decidamus, sed hoc in nostra esse positum potestate, & ad hoc implendum solam sufficere voluntatem hominis, tanquã frustra Apostolus dixerit, Non volentis neq; currentis, sed miserentis est Dei: Et fidelis Deus qui nõ permittet vos tentari super id quod potestis, sed faciet cũ tentatione etiam exitum, vt possitis sustinere: frustra etiã dominus dixerit Apostolo Petro, Rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Et omnibus suis, Vigilate & orate ne intretis in tentationem, si hoc totum est potestatis humanæ. Pueros quoq; paruulos, si nullis innouẽtur Christianæ gratiæ sacramentis, habituros vitam æternã, nequam præsumptione contendunt, euacuantes quod dicit Apostolus, Per vnum hominẽ peccatum intrauit in mundũ, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Et alio loco, Sicut in Adã omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Vt ergo alia omittamus, quæ contra sanctas scripturas plurima disserunt, hæc interim duo, quibus omnino totũ quod Christiani sumus nitũtur euertere, quæ fidelia corda sustinent, nõ esse rogandũ Deũ, vt cõtra peccati malum atque ad operandam iustitiã sit noster adiutor: & non opitulari paruulis ad consequendam vitã æternam Chri-

Mat. 6.

Rom. 9.

1. Cor. 10.

Luce 22.

Mat. 26.

Rom. 5.

1. Cor. 15.

stianæ gratiæ sacramentũ: hæc insinuantes Apostolico pectori tuo, nõ opus habemus multa dicere, & tantã impietatem verbis exaggerare, cum proculdubio te ita permoueant, vt ab eis corrigẽdis ne latius serpant multósq; contaminent, vel potius interimant, dum sub nomine Christi, à gratia Christi penitus alienant, omnino dissimulare nõ possis. Huius autẽ perniciosissimi erroris authores esse perhibentur, Pelagius & Cælestius, quos quidem in ecclesia sanari maluimus, quàm desperata salute ab ecclesia resecari, si necessitas nulla compellat. Quorũ vnus, id est, Cælestius etiã ad presbyteriũ in Asia dicitur peruenisse. De quo ante paucos annos quid gestum fuerit sanctitas tua de Carthaginensi ecclesia melius instruetur. Pelagius verò sicut à quibusdã fratribus nostris missæ loquũtur epistolæ, Hierosolymis cõstitutus nonnullos fallere asseritur, veruntamen multo plures qui eius sensus diligentius indagare potuerunt, aduersus eum pro gratia Christi & catholicæ fidei veritate confligunt, præcipue sanctus filius tuus frater & compresbyter noster Hieronymus. Sed arbitramur, adiuuante misericordia domini Dei nostri Iesu Christi, qui te & regere cõsulentem, & orantem exaudire dignatur, authoritati sanctitatis tuæ, de sanctarũ scripturarum authoritate depromptę, facilius eos qui tam peruersa & perniciosa sentiunt esse cessuros, vt de correctione potius eorũ congratulemur, quàm contristemur interitu. Quodlibet autẽ ipsi eligant, certè vel aliis quos plurimos possunt si ab eis dissimuletur suis laqueis implicare, cernit venerabilitas tua instãter & celeriter prouidẽdum. Hęc ad sanctitatẽ tuã de cõcilio Numidię scripta direximus, imitãtes Carthaginẽsis ecclesiæ. Carthaginẽsis prouincię coëpiscopos nostros, quos ad sedem Apostolicam, quã beatus illustras de hac causa scripsisse cõperimus. Et alia manu, Memor nostri in Deum gratia augearis domine beatissime, meritóque venerabilis, & in Christo honorande sancte pater.

Innocentius Rom. Pont. patribus concilij Mileuitani comprobans illorum acta aduersus Pelagianos.

Epistola XCIII.

Romana ecclesia.

INnocentius Siluano seni, Valentino, & cæteris qui in Mileuitana synodo interfuerũt, dilectissimis fratribus in domino salutem. Inter cæteras Romanæ ecclesiæ curas, & apostolicæ sedis occupationes, quibus diuersorũ consulta fideli ac modica disceptatione tractamus

mus frater & coëpiscopus noster Iulius, dilectionis vestræ literas, quas ex Mileuitano concilio cura fidei propensiore misistis, mihi inopinanter ingessit, Carthaginensis etiam synodi querelæ parilis scripta subiungens. Nimirum exultat ecclesia tantam solicitudinem commissis gregibus exhibere pastores, vt non solum ex his non † patiantur errare: sed si quas magis ouium obscœnæ delectationis herba seduxit, si in errore permanserint, aut segregari penitus velint, aut illicenter dudum petita vitantes, custodiæ pristinę circũspectione tutari, in vtráque parte videlicet consulentes, ne vel suscipiendo tales simili cæteræ ducantur exemplo, vel spernendo redeuntes luporum morsibus videantur ingestæ. Prudens admodum & catholicæ fidei plena consolatio. Quis enim aut tolerare possit èrrantem, aut non recipere corrigentem? Nam vt durum arbitror cohibentiam prębere peccantibus, ita impium iudico manum negare conuersis. Diligenter ergo & congrue Apostolico consulitis honori, honori inquam illius, quē præter illa quæ sunt extrinsecus, solicitudo manet omnium ecclesiarum, super anxiis rebus quæ sit tenenda sententia, antiquæ scilicet regulæ formam secuti, quam toto semper ab orbe mecum nostis esse seruatam. Verùm hæc missa facio: neque enim hoc vestram credo latere prudentiam. Quid etiam actione firmastis, nisi scientes quòd per omnes prouincias de Apostolico fonte petentibus responsa semper emanent? præsertim quotiens fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres & coëpiscopos nostros, non nisi ad Petrum, id est, sui nominis & honoris authorem referre debere, velut nunc retulit vestra dilectio, quod per totum mundum possit omnibus ecclesiis in cõmune prodesse. Fiant enim necesse est cautiores, cum inuentores malorum ad duplicis relationem synodi sententiæ vestræ statutis viderint ab ecclesiastica communione seiunctos. Gemino igitur bono charitas vestra fungitur. Nam & canonum potiemini gratia seruatorum, & beneficio vestro totus orbis vtetur. Quis enim catholicorum virorum cum aduersariis Christi velit vlterius miscere sermonem? quis saltē ipsam lucem vitæ communione partiri? Noui hæreseos nimium fugiantur authores. Quid enim acerbius in Deum fingere potuerũt, quàm cum adiutoria diuina cassarent, causámq; diuinæ, id est, quotidianæ precationis auferrent, hoc est, dicere: quid mihi opus Deo? Merito in hos dicat hymnidicus: Ecce homines qui non

† neminẽ

posuerunt Deum adiutorem sibi. Negantes ergo auxiliũ Dei, inquiunt, hominem sibi posse sufficere, nec gratia hunc egere diuina, qua priuatus necesse est diaboli laqueis irretitus occũbat, dum ad omnia vitæ perficienda mandata, sola tantummodo libertate contendat. O prauissima mentiũ peruersa doctrina. Aduerte tãdem quòd primum hominẽ ita libertas ipsa decepit, vt dum indulgentius frænis eius vtitur, in præuaricationem præsumptione conciderit, nec ex hac potuit erui, nisi ei prouidentia regenerationis statum pristinæ libertatis Christi domini reformasset aduentus. Audi Dauid dicentem: Adiutorium nostrum in nomine domini. Et, Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neq; despicias me Deus salutaris meus: quæ incassum dixit, si tantum in eius erat positum voluntate, quod à domino flebili sermone poscebat. Quæ cùm ita sint, cũ in omnibus diuinis paginis voluntati liberæ non nisi adiutoriũ Dei legamus esse nectendum, eámq; nihil posse cælestibus auxiliis destitutam, quo nam modo huic soli possibilitatẽ hanc pertinaciter vt asseritis defendentes, sibimet, imò, quod est dignius dolore communi, plurimis Pelagius Cælestiúsq; persuadent. Multifariis equidem ad destruendũ tale magisterium vti possemus exemplis, nisi sciremus sanctitatem vestram ad plenum scripturas omnes callere diuinas, præsertim cum vestra relatio tantis ac talibus testimoniis sit referta, vt his solis valeat præsens dogma rescindi, opúsq; non esse reconditis, cùm ex iis quę facile vobis occurrẽtia posuistis, nec audeant obuiare nec possint. Ergo Dei gratiá conantur auferre, quam necesse est etiam restituta nobis status pristini libertate quæramus: quippe nec alias diaboli machinas, nisi eadem possumus iuuante, vitare. Illud verò quod eos vestra fraternitas asserit prędicare, paruulos æternæ vitæ præmiis etiã sine baptismatis gratia posse donari, perfatuũ est. Nisi enim manducauerint carnem filij hominis, & biberint sanguinem eius, non habebũt vitam in semetipsis. Qui autẽ hanc eis sine regeneratione defendunt, videtur mihi ipsum baptismũ velle cessare, cùm prædicant hos habere quod in eos creditur non nisi baptismate conferendũ. Si ergo nihil volunt officere non renasci, fateãtur necesse est nec regenerationis sacra fluenta prodesse. Verùm vt superfluorum hominum praua doctrina celeri veritatis possit ratione discindi, proclamat hoc dominus in Euangelio dicens: Sinite infantes [venire ad me] & nolite eos prohibere: taliũ est enim regnum

Psal. 123. & 26.

Ioan. 6.

Luce 18.

cælorum. Quare Pelagium Cælestiúmq; id est, inuentores vocum nouarũ, quæ sicut dixit Apostolus, ædificationis nihilum, sed magis vanissimas consueuerũt parere quæstiones, ecclesiastica communione priuari, Apostolici vigoris† autoritate censemus, donec resipiscant de diaboli laqueis, à quo captiui tenẽtur secundum ipsius voluntatẽ, eósq; interim dominico ouili non recipi, quod ipsi peruersæ viæ secuti tramitẽ deserere voluerunt. Abscindendi sunt enim qui vos conturbant, & voluat conuertere Euangelium Christi. Simul autem præcipimus vt quicunq; id pertinacia simili defensare nituntur, par eos vindicta constringat. Non solùm enim qui faciunt, sed etiã qui consentiunt facientibus, quia nõ multum interesse arbitror, inter committentis animum, & cõsentientis fauorẽ. Addo amplius, plerúnq; dediscit errare, cui nemo cõsentit. Hæc igitur fratres charissimi in supradictos maneat fixa sententia, absint atriis domini, careant custodiat pastorali, ne duarũ ouium dira contagia serpant forsitan per vulgus incautũ, rapaciq; lupus corde lætetur intra ouile dominicum tãtas ouium fusas cateruas, dum à custodibus dissimulãter habetur vulnus duarum. Prospiciendum est ergo ne permittendo lupos mercenarij magis videamur esse quàm pastores. Iubemus sanè, quoniã Christus dominus propria voce significauit, nolle se mortem morientis, tantum vt reuertatur & viuat, si vnquã sani deposito praui dogmatis errore resipuerint, damnarintque ea, quorum se ipsi præuaricatione damnarũt, eis medicinam solitam, id est, receptaculum suum ab ecclesia non negari: ne dum eos redeuntes forsitan prohibemus,† vere extra ouile remanẽtes, expectantis hostis rabidis faucibus glutiantur, quos in semetipsis spiculis malæ disputationis armauit. Bene valete, Datum VI. Calend. Februarias. Honorio & Cõstantio viris clarissimis cõsulibus.

2. Tim. 2.

† rigoris.

† spreuerimus.

Augustinus Hilario de Pelagio duobus concilijs damnato.

Epistola XCIIII.

Domino beatissimo & in Christi veritate venerando fratri & consacerdoti Hilario, Augustinus in domino salutem. Honorabilis filius noster Palladius, cùm de nostro littore nauigaret, beneficiũ poscendo magis dedit, vt non solùm eum benignitati tuæ, verũ etiam meipsum tuis orationibus commẽdarem, domine beatissime & in Christi charitate venerande frater. Quod cùm facio, profecto & sanctitas tua faciet, quod de te ambo præsumimus.

Quæ autem circa nos sint, quoniam scio dilectionem vestram pro nobis, sicut & nostram pro vobis esse solicitam, à memorato perlatore audiet synceritas † tua. Verùmtamen quod maximè necessarium est breuiter dicam: Noua quædã hæresis inimica gratiæ Christi contra ecclesiam Christi conatur exurgere, sed nondum euidenter ab ecclesia separata est, hominũ scilicet qui tantum audent infirmitati humanæ tribuere potestatis, vt hoc solum ad Dei gratiã pertinere cõtendant, quòd cum libero arbitrio & non peccandi possibilitate creati sumus, & Dei mandata, quæ à nobis implerentur accepimus. Cæterùm ad eadem mandata seruanda & implẽda nullo diuino adiutorio nos egere. Necessariam verò nobis esse remissionẽ peccatorũ, quia ea quæ à nobis in præteritũ malefacta sunt, infecta facere nõ valemus: Cauendis autẽ futuris vincendisq; peccatis, omnibúsq; tentationibus virtute superandis, sine vllo deinceps adiutorio gratiæ Dei naturali possibilitate humanã sufficere voluntatẽ: nec paruulos indigere gratia Saluatoris, qua per eius baptismum à perditione liberentur, eo quòd nullũ ex Adam contagium damnationis traxerint. Quàm sint hæc inimica gratiæ Christi, quæ per Iesum Christum dominũ nostrũ humano generi indulta est, & quemadmodũ totius fidei Christianæ fundamenta euertere moliantur, [peruidet nobiscũ venerabilitas vestra, neque] apud vos tacere debuimus, vt eiusmodi homines, quos quidẽ sanari in ecclesia quàm ex illa resecari magis volumus & optamus, cura pastorali caueatis. Iam enim cum ista scriberem cognoueramus in ecclesia Carthaginensi aduersus eos episcopalis concilij conditum fuisse decretũ, per epistolam sancto & venerabili Papæ Innocentio dirigendũ, & nos de concilio Numidiæ ad eãdem Apostolicã sedem iam similiter scripseramus. Omnes enim qui spẽ habemus in Christo, huic pestiferæ impietati resistere, eámq; concorditer damnare & anathematizare debemus: quæ contradicit etiam orationibus nostris, concedens quidem vt dicamus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & hoc ita concedens, vt afferat hominem in hoc corruptibili corpore, quod aggrauat animam, posse suis viribus ad tantam iustitiam peruenire, vt neq; hoc illi sit dicere necessariũ: Dimitte nobis debita nostra. Illud verò quod sequitur, Ne nos inferas in tentationem, non sic accipiunt, tanquam Deus orãdus sit, quo nos ad superandas tentationes adiuuet peccatorum, sed ne quisquam irruens

† *sancti-tas*

Matt. 6.

irruens corporaliter nos humanus casus affligat; quoniam peccatorum tentationes vincere ita sit iam in nostra positum potestate possibilitate naturæ, vt hoc inaniter impetrandũ orantibus arbitremur. Non possumus vna epistola breui omnia vel plurima tantæ impietatis argumenta colligere, præsertim quia cum ista conscriberem, perlatores nauigaturi me immorari diutius non sinebant. Puto autem onerosum me non fuisse sanctis sensibus tuis, quod de tanto malo omniumq; vigilantia domino adiuuante vitando tacere non potui.

Aurelius alijque episcopi, inter quos Augustinus, Innocentio Papæ, de Pelagio quem audierat iam ad presbyterij honorem euectum. Videtur Augustinus, cuius haud dubie huius epistolæ stylus est, velle mitigare sententiam in Pelagium latam, ne irritatus excitaret maius incendium: ostendit autem quibus modis mederi posset scandalo per ipsum exorto; vel negando librum esse ipsius, vel dicendo quædam ab alijs admixta, vel explicando quæ discipuli perperàm interpretabantur.

Epistola XCV.

Domino beatissimo meritóq; honorandissimo fratri Innocentio Papæ, Aurelius, Alipius, Augustinus, Euodius, & Possidius salutem. De conciliis duobus prouinciæ Carthaginensis atq; Numidiæ, ad tuam sanctitatem à non paruo episcoporum numero subscriptas literas misimus, contra inimicos gratiæ Christi, qui cõfidunt in virtute sua, & creatori nostro quodam modo dicunt, Tu nos fecisti homines: iustos autem ipsi nos fecimus. Qui naturam humanam ideo dicunt liberam, ne quærant liberatorem, ideo saluam vt superfluum iudicent saluatorem. Tantum enim dicunt valentẽ, vt suis viribus in origine suæ creationis acceptis, possit per liberum arbitrium, nihil vlterius adiuuante illius gratia qui creauit, domare & extinguere omnes cupiditates tentationésq; superare. Multíq; eorum insurgunt aduersum nos, & dicunt animæ nostræ, Non est salus illi in Deo eius. Familia Christi quæ dicit, quum infirmor tunc potens sum, & cui dicit dominus eius: Salus tua ego sum, suspẽso corde cum timore & tremore adiutorium domini etiam per charitatem tuæ venerationis expectat. Audiuimus enim esse in vrbe Roma, vbi ille diu vixit, nonnullos, qui diuersis causis ei faueant, quidam scilicet quia vos talia persuasisse perhibent: plures verò qui eum

2. Ret. 50.

Psal. 3.

2. Cor. 12.

Psal. 34.

talia sentire nō credunt, præsertim quia in Oriente vbi degit, gesta ecclesiastica facta esse iactantur, quibus putatur esse purgatus: vbi quidem si episcopi eum catholicum pronunciarunt, non ob aliud factum esse credendum est, nisi quia se dixit Dei gratiam confiteri, & ait posse hominē suo labore ac voluntate iuste viuere, vt ad hoc adiuuari Dei gratia non negaret. His enim auditis verbis, catholici antistites nullam aliam Dei gratiam intelligere potuerunt, nisi quā in libris Dei legere & populis Dei prædicare consueuerūt: Eam vtiq; de qua dicit Apostolus: Non irritam facio gratiam Dei: Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est: sine dubio gratiam qua iustificamur ab iniquitate, & qua saluamur ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria volūtate. Nam si intellexissent illi episcopi eam illum dicere gratiam, quam etiam cum impiis habemus, cum quibus homines sumus, negare verò eam qua Christiani & filij Dei sumus, quis eum patiēter catholicorum sacerdotum nō dicimus audiret, sed ante oculos suos ferret? Quapropter non culpandi sunt iudices, quia ecclesiastica consuetudine nomē gratiæ audierunt, nesciētes quid huiusmodi homines, vel in suæ doctrinæ libris, vel in suorū solent auribus spargere. Non agitur de vno Pelagio qui iam fortasse correctus est, quod vtinā ita sit, sed tam multis, quibus loquaciter contendentibus, & infirmas atq; ineruditas animas velut conuictas trahentibus, firmas autē & in fide stabiles ipsa cōtentione fatigantibus vsquequaq; iam plena sunt omnia. Aut ergo à tua veneratione acciendus est Romā, & diligenter interrogandus, quam dicat gratiam qua fateatur, si tamē iam fateatur, ad non peccandum iustéq; viuendum homines adiuuari. Aut hoc ipsum cum eo per literas agendū, & cùm inuentus fuerit hanc dicere, quam docet ecclesiastica & Apostolica veritas, tunc sine vllo scrupulo ecclesiæ, sine latibulo ambiguitatis vllius absoluendus est, tunc est re vera de eius purgatione gaudēdum. Siue enim gratiam dixerit esse liberum arbitriū, siue gratiam esse remissionē peccatorum, siue gratiam esse legis præceptū, nihil eorū dicit quod per subministrationē spiritus sancti pertinet ad concupiscentias tentationésq; vincēdas, quē ditissimè effudit in nos, qui ascendit in cælū, & captiuauit captiuitatē, dedit dona hominibus. Hinc enim oramus vt peccatorum tentationē superare possimus, vt spiritus Dei, vnde pignus accepimus, adiuuet infirmitatē nostram. Qui autē orat & dicit: Ne nos inferas

Galat. 2.

Matt. 6.

ferâs in tentationem: non vtiq; id orat vt homo ſit quod eſt natura: neque id orat vt habeat liberum arbitrium quod iam accepit cùm crearetur ipſa natura: neque orat remiſsionem peccatorũ, quia hoc ſuperius dicitur, Dimitte nobis debita noſtra: neq; orat vt accipiat mandatũ. Si enim in tentationẽ inductus fuerit, hoc eſt, in tentatione defecerit, facit vtiq; peccatũ quod eſt contra mandatũ. Orat ergo vt nõ peccet, hoc eſt, ne quid faciat mali, quod pro Corinthiis orat Apoſtolus Paulus, dicens: Oramus autem ad dominũ ne quid faciatis mali. Vnde ſatis apparet quòd ad non peccandũ, id eſt, ad non male faciendum, quamuis eſſe non dubitetur arbitrium voluntatis, tamen eius poteſtas nõ ſufficiat, niſi adiuuetur infirmitas. Ipſa igitur oratio, clariſsima eſt gratiæ teſtificatio. Hanc ille confiteatur, & eum gaudebimus, ſiue rectũ ſiue correctũ. Diſtinguẽda eſt lex & gratia. Lex iubere nouit, gratia iuuare. Nec lex iuberet niſi eſſet voluntas, nec gratia iuuaret ſi ſat eſſet volũtas. Iubetur vt habeamus intellectũ, vbi dicit, Nolite eſſe ſicut equus & mulus, quibus nõ eſt intellectus: & tamẽ oramus vt habeamus intellectũ, vbi dicitur: Da mihi intellectũ vt diſcã mãdata tua. Iubetur vt habeamus ſapientiã, vbi dicitur: Si quis autẽ veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat & dabitur ei. Iubetur vt habeamus continentiam, vbi dicitur: Cùm ſcirem quia nemo poteſt eſſe continens niſi Deus det, & hoc ipſum erat ſapientia ſcire cuius eſſet hoc donũ: adij dominum & deprecatus ſum eum. Poſtremò ne nimium longũ ſit cuncta percurrere, iubetur vt non faciamus malũ, vbi dicitur: Declina à malo: & tamen oratur vt nõ faciamus malum, vbi dicitur: Oramus autem ad dominum ne quid faciatis mali. Iubetur vt faciamus bonum, vbi dicitur: Et fac bonũ: & tamen oramus vt faciamus bonum, vbi dicitur, Non ceſſamus pro vobis orantes & poſtulantes. Atque inter cætera pro illis orans dicit: Vt ambuletis dignè Deo in omne placitũ, in omni opere & ſermone bono. Sicut ergo agnoſcimus voluntatẽ cùm hæc præcipiũtur, ſic & ipſe agnoſcat gratiã cùm petuntur. Miſimus reuerẽtiæ tuæ librũ, quem dederunt quidam religioſi & honeſti adoleſcentes ſerui Dei, quorũ etiã nomina non tacemus. Nam Timaſius & Iacobus vocantur: qui ſicut audiuimus etiam noſſe dignaris ipſius Pelagij exhortatione ſpem quã habebant in ſeculo, reliquerunt, & nunc cõtinenter Deo ſeruiunt. Qui cum eodem errore tandem aliquando per

2. Cor. 13.

Pſal. 31.

118.

Iacob. 1.

Sapien. 8.

Pſal. 36.

Coloſſ. 1.

qualemcunque operam noſtrã domino inſpirante caruiſſent, protulerunt eundem librum Pelagij eſſe dicentes, & vt ei reſponderetur impendiò rogauerũt. Factum eſt. Ad eoſdẽ reſcripta eſt ipſa reſponſio. Agentes gratias reſcripſerunt. Vtrunque miſimus, & cui reſponſum eſt, & quod reſponſum eſt. Et ne nimiũ eſſemus oneroſi, ſigna fecimus his locis, vbi petimus inſpicere nõ graueris, quẽadmodũ ſibi obiecta quæſtione, quod gratiam Dei negaret, ita reſpondit, vt eam eſſe nõ diceret niſi naturam in qua nos condidit Deus. Si autem hunc eſſe ſuum librum negat, aut eadem in libro loca non contendimus, anathematizet ea, & illã cõfiteatur apertiſsimè gratiã, quam doctrina Christiana demõſtrat, & prędicat eſſe propriã Chriſtianorum, quæ nõ eſt natura, ſed qua ſaluatur natura, nõ auribus ſonante doctrina vel aliquo adiumento viſibili, ſicut plantatur quodammodo & irrigatur extrinſecus; ſed ſubminiſtratione ſpiritus & occulta miſericordia, ſicut facit ille qui dat incrementum Deus. Etſi enim quadam non improbanda ratione dicitur gratia Dei, qua creati ſumus, vt nonnihil eſſemus, nec ita eſſemus aliquid vt cadauer quod nõ viuit, & arbor quæ nõ ſentit, aut pecus quod non intelligit, ſed homines qui & eſſemus, & viueremus, & ſentiremus, & intelligeremus, & de hoc tanto beneficio creatori noſtro gratias agere debeamus: vnde meritò & iſta gratia dici poteſt, quia nõ præcedentiũ aliquorũ operum meritis, ſed gratuita Dei bonitate donata eſt: alia eſt tamen qua prædeſtinati vocamur, iuſtificamur, glorificamur, vt dicere poſsimus, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio ſuo proprio nõ pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum. De hac gratia quæſtio vertebatur, quãdo ab iis quos Pelagius grauiter offendebat atq; turbabat, dicebatur ei quòd eam ſuis diſputationibus oppugnaret: quibus aſſereret nõ ſolum ad faciẽda, verũetiam ad perficienda mandata diuina per liberum arbitrium humanam ſibi ſufficere naturam. Hanc Apoſtolica doctrina gratiam iſto nomine appellat, qua ſaluamur & iuſtificamur ex fide Chriſti. De hac ſcriptum eſt, Non irritam facio gratiam Dei. Non ſi per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt? De hac ſcriptum eſt: Euacuati eſtis in Chriſto, qui in lege iuſtificamini à gratia excidiſtis. De hac ſcriptũ eſt: Si autem gratia iam non ex operibus, alioquin gratia non eſt gratia. De hac ſcriptum eſt: Ei autẽ qui operatur merces non imputatur ſecundum gratiã, ſed ſecundũ debitũ. Ei autem qui

Gratia natura dicitur.

Rom. 8.

Gala. 2. 5.

Rom. 11. 4

non

non operatur, credenti autẽ in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam. Et multa alia, quæ melius potes ipse meminisse, & intelligere prudẽtius & illustrius prædicare. Illam verò gratiã qua creati sumus homines, etiam si ita appellandã nõ immeritò intelligimus, mirum est tamen si ita appellatã in vllis legitimis, Propheticis, Euangelicis, Apostolicisq; literis legimus. Cùm itaq; de hac gratia Christianis fidelibus catholicisq; notissima, illi obiiceretur quæstio, vt eã oppugnare desineret, quid est quod cùm hæc sibi in libro suo velut aduersante persona idem ipse obiecisset, vt se respõdendo purgaret, nihil aliud respondit, nisi naturã creati hominis referri gratiam creatoris: atq; ita se dicere sine peccato implere posse iustitiã per liberũ arbitriũ cum adiutorio diuinæ gratiæ, q Deus hoc dederit homini ipsa possibilitate naturæ? Cui meritò respõdetur, Ergo euacuatũ est scandalum crucis, ergo Christus gratis mortuus est. Non enim si non moreretur propter delicta nostra, & resurgeret propter iustificationẽ nostrã, nec ascendens in altum captiuans captiuitatem daret dona hominibus, ista naturæ possibilitas quã defendit, in hominibus nõ esset. An fortè Dei mãdatũ deerat, & ideo Christus mortuus est: imò iam & hoc erat sanctum & iustum & bonum: Iam dictum fuerat: Non concupisces. Iam dictũ fuerat: Diliges proximum tuum tanquã teipsum. In quo sermone Apostolus omnem legem dicit impleri. Et quoniã nisi diligat Deũ nemo diligit seipsum: ideo dominus in iis duobus præceptis, totã legem prophetásq; dicit pendere. Quæ duo præcepta iam erant hominibus diuinitus data. An æternũ præmiũ iustitię promissum nondũ erat? Hoc ipse non dicit, qui in suis literis posuit etiã in vetere testamento regnũ cælorũ esse promissum. Si ergo ad faciendam perficiendámq; iustitiã, iam erat naturæ possibilitas per liberũ arbitriũ, iam erat legis Dei sanctũ & iustũ bonúmq; mandatum, iam erat promissum præmium sempiternum, ergo Christus gratis mortuus est. Ergo neque per legem iustitia neque per naturæ possibilitatẽ, sed ex fide & dono Dei per Iesum Christum dominum nostrum, vnũ mediatorem Dei & hominũ: qui nisi in plenitudine temporis mortuus esset propter delicta nostra, & resurrexisset propter iustificationem nostrã, profectò & antiquorũ fides euacuaretur & nostra. Fide verò euacuata, quę homini iustitia remaneat, cùm iustus ex fide viuat? Ex quo enim per vnum hominem peccatum

Psal. 67. *Exod. 20* *Leuit. 19.* *Mat. 22.* *Abac. 2.* *Rom. 5.*

intra

intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt, proculdubiò à corpore mortis huius vbi alia lex repugnat legi mentis, neminem liberauit aut liberat sua possibilitas, quæ perdita redemptore indiget, saucia saluatore: sed gratia Dei per fidem vnius mediatoris Dei & hominum, hominis Christi Iesu, qui & Deus cùm esset, hominē fecit, & manens Deus, homo factus refecit ipse quod fecit. Puto autem quod eum lateat fidē Christi, quæ postea in reuelationē venit, in occulto fuisse tēporibus patrum nostrorū, per quam tamen etiā ipsi Dei gratia liberati sunt, quicunq; omnibus generis tēporibus liberari potuerūt, occulto iudicio Dei, nō tamen vituperabili. Vnde dicit Apostolus: Habentes autem spiritū fidei, vtiq; eundē quē & illi secundum quod scriptum est: Credidi propter quod & locutus sum, & nos credimus propter quod & loquimur. Inde est quod ait ipse mediator, Abraham pater vester concupiuit videre diem meū, & vidit & gauisus est. Inde Melchisedech prolato sacramento mensæ Dominicæ, nouit æternū eius sacerdotiū figurare. Iam verò data in literis lege, quam dicit Apostolus subintrasse vt abūdaret delictū, & de qua dicit: Si ergo ex lege hæreditas, iam nō ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem donauit Deus. Quid autem lex? Transgressionis gratia proposita est, donec veniret semen, cui promissum est dispositum per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non est, Deus autem vnus est. Lex ergo aduersus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Sed cōclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Nónne satis ostenditur hoc actū esse per legē, vt peccatū agnosceretur & præuaricatione augeretur? Vbi enim lex non est, nec præuaricatio, & sic aduersus victoriā peccati ad diuinā gratiam quæ in promissionibus est cōfugeretur: atq; ita lex non esset aduersus promissa Dei, quia ideo per illam fit cognitio peccati, & ex præuaricatione legis abundantia peccati, vt ad liberationem quærantur promissiones Dei, quod est gratia Dei, & incipiat esse in homine iustitia, nō sua sed Dei, hoc est, data dono Dei. Quam etiam nunc quidā sicut tunc de Iudæis dictū est. Ignorātes Dei iustitiā, & suā volētes cōstituere, iustitiæ Dei nō sunt subiecti. Per legē quippe & illi iustificari se arbitrātur, sufficiente sibi ad eam custodiendā libero arbitrio, hoc est, iustitia

2. Cor. 4. *Ioan. 8.* *Gen. 14.* *Gal. 3.* *Rom. 4.* *Rom. 10.*

sua

ſua prolata ex natura humana, non donata ex gratia diuina, propter quod iuſtitia Dei dicitur. Vnde item ſcriptum eſt, Per legem enim cognitio peccati. Nunc autē ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata per legem & prophetas. Cùm dicit manifeſtata eſt, oſtendit quia tunc erat, ſed tanquam illa pluuia, quam Gedeon impetrauit, tunc velut in vellere occulta, nunc autem velut in area manifeſtata. Cùm ergo lex ſine gratia nō mors peccati potuiſſet eſſe, ſed virtus: ſic enim dictū eſt: Aculeus mortis peccatum, virtus autē peccati lex. Sicut confugiunt multi à facie regnantis peccati ad gratiā velut aream nunc patentē, ita pauci ad eam confugiebant velut in vellere tunc latentem. Hæc verò temporū diſtributio refertur ad altitudinē diuitiarū ſapientiæ & ſcientiæ Dei, de qua dictum eſt, Quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius & inueſtigabiles viæ eius. Quapropter ſi & ante tempus legis & tempore ipſo legis iuſtos patres, & ex fide viuentes, non poſsibilitas naturæ infirmæ & indignæ ac vitiatæ & ſub peccato venūdatæ, ſed Dei gratia per fidē iuſtificat, & nunc eadē in apertū iam veniēs reuelata iuſtificat. Anathemet erga Pelagius ſcripta ſua, vbi contra eam, & ſi nō per cōtumaciā, tamen per ignorantiam diſputat, poſsibilitatem defendendo naturæ ad vincenda peccata & implenda mandata. Aut ſi ſua eſſe negat, aut ſcriptis ſuis ab inimicis ſuis dicit immiſſa quę ſua negat, anathemet ea tamen & damnet paterna exhortatione, & autoritate ſanctimoniæ tuæ. Si vult, ergo oneroſum ſibi, & pernicioſum Eccleſię diſcat ſcandalum auferre, quod ſcandalum auditores & in peruerſum dilectores eius vſquequaque ſpargere nō quieſcunt. Si enim cognouerint eundem librum, quem illius vel putant eſſe vel norunt, Epiſcoporum catholicorū autoritate & maximè ſanctitatis tuæ, quam apud eum eſſe maioris ponderis minimè dubitamus, ab eodem ipſo anathematum atque damnatum, non eos vlterius exiſtimamus auſuros loquendo contra gratiam Dei, quæ reuelata eſt per paſsionē & reſurrectionem Chriſti, pectora fidelia & ſimpliciter Chriſtiana turbare: ſed potius adiuuante miſericordia domini, cōcertantibus nobiſcum charitate ac pietate flagrantibus orationibus tuis, nō ſolùm vt in æternum beati, verumetiā iuſti & ſancti ſint nō in ſua virtute, ſed in eadem gratia confiſuros. Vnde & ad ipſum ſcriptam ab vno noſtrū epiſtolam, ad quem per quendam Orientalem diaconum, ciuem autem Hipponēſem tanquam purgationis ſuæ

Rom. 3.

1. Cor. 15.

Rom. 11.

παλινῳδία.

quæd

quædam scripta transmisit, tuæ beatitudini potius credimus dirigendam, melius iudicantes & petentes vt eam ei mittere ipse digneris. Sic enim eam legere potius non dedignabitur, magis in illa cũ qui misit quàm qui scripsit attendẽs. Illud verò quod dicunt posse hominẽ esse sine peccato, & mandata Dei facilè custodire si velit, quamuis cũ hoc per adiutoriũ gratiæ, quæ tamẽ per incarnationẽ vnigeniti eius reuelata atq; donata est dicitur, tolerabilius dici videatur: tamen quoniã nõ immeritò mouere potest, vbi & quãdo per eandem gratiã id efficiatur in nobis, vt sine vllo prorsus peccato simus vtrũ in hac vita quãdo caro concupiscit aduersus spiritum, an in illa cum fiet sermo, qui scriptus est: Vbi est mors victoria tua, vbi est mors aculeus tuus? aculeus enim mortis est peccatũ; diligentius pertractandum, propter alios quosdam qui senserunt, atq; in suis literis memoriæ mandauerunt, etiam in hac vita esse posse homines sine peccato, non ab initio natiuitatis suæ, sed cõuersione à peccatis ad iustitiam, & à vita reproba ad bonam vitam. Sic enim intellexerunt quod de Zacharia & Helizabet scriptum est, ambulasse eos in omnibus iustificationibus domini sine querela. Hoc quod dictum est, sine querela, sine peccato dictum acceperunt, non quidẽ negantes, imò etiam quod aliis locis in literis eorum inuenitur, piè confitentes adiutorium gratiæ domini nostri, nõ per naturalem spiritum hominis, sed per principalem spiritum Dei, qui parum videntur cõsiderasse ipsum Zachariam fuisse vtiq; sacerdotem. Omnes autẽ tunc sacerdotes necesse habebant ex lege Dei primitus pro peccatis suis offerre sacrificium, deinde pro populo, sicut nunc per orationis sacrificium cõuincimur, non esse sine peccato, quoniam iussi sumus dicere: Dimitte nobis debita nostra. Ita & tunc per sacrificia victimarum animalium conuincebantur, sacerdotes sine peccato non esse, qui pro suis peccatis iubebantur offerre. Quod si res ita se habet, vt per gratiam Saluatoris proficiamus quidem in hac vita, deficiente cupiditate, crescente charitate, perficiamur autem in illa vita, cupiditate extincta, charitate completa, profectò illud quod scriptum est: Qui natus est ex Deo non peccat: secundum ipsam charitatem dictum est, quæ sola non peccat. Ad natiuitatẽ quippe, quæ ex Deo est, augenda & perficienda pertinet charitas, non ea quæ minuenda est & consumenda cupiditas, quæ tamen quandiu est in membris nostris, lege quadam sua repugnat legi mentis. Sed natus ex

Galat. 5. *1. Cor. 15.* *Luca 1.* *Matt. 6.* *1. Ioan. 3.*

ex Deo, nec obediens deſideriis eius, nec exhibẽs membra ſua arma iniquitatis peccato, poteſt dicere: Iam non ego operor illud, ſed illud quod habitat in me peccatum. Sed quoquomodo ſe habeat iſta quæſtio, quia & ſi nõ inuenitur homo in hac vita ſine peccato, id tamen dicitur poſſe fieri per adiutoriũ gratiæ & ſpiritus Dei, quod vt fiat conandum atque poſcendum eſt, tolerabiliter in id quiſque fallitur: nec diabolica impietas, ſed error humanus eſt, elaborãda & optanda affirmare, etiam ſi quod affirmat non poſsit oſtendere. Id enim credit fieri poſſe quod certè laudabile eſt velle. Nobis autẽ ſufficit quod nullus in eccleſia Dei fidelium reperitur in quolibet profectu, excellentia atque iuſtitia, qui ſibi audeat dicere non neceſſariam precationẽ orationis dominicæ: Dimitte nobis debita noſtra, & dicat ſe non habere peccatum, ne ſeipſum decipiat, & veritas in eo nõ ſit, quanuis iam ſine querela viuat. Non enim qualecunque etiam tentationis humanæ, ſed graue peccatum eſt quod in querelam venit. Cætera quę illi obiecta ſunt, ſicut geſtis defenſa peruiderit, ita de his proculdubio tua beatitudo iudicabit. Dabit ſanè nobis veniam ſuauitas mitiſsima cordis tui, quod prolixiorem epiſtolam fortaſsis quàm velles tuę miſimus ſanctitati. Non enim riuulum noſtrum tuo largo fonti augendo refundimus, ſed in hac non parua tentatione temporis vnde nos liberet, cui dicimus: Ne nos inferas in tentationem: vtrum etiam noſter licet exiguus ex eodemquo etiã tuus abundans emanet capite fluentorum, hoc à te probari volumus, tuiſque reſcriptis de cõmuni participatione vnius gratiæ conſolari,

Rom. 7.

Error tolerabilis.

Matt. 6.

ἄμεμπτοι

Innocentius ſuperiori reſpondet, [illegible]

Epiſtola XCVI.

INnocentius Aurelio, Alipio, Auguſtino, Euodio, Poſsidio, epiſcopis ſalutem. Fraternitatis veſtræ literas plenas fidei totóque religionis catholicæ vigore firmatas à duobus miſſas conciliis per fratrem & coëpiſcopum noſtrum Iulium pergrato ſuſcepimus animo, quod earum tenor omniſque contextio eſt in conſideratione quotidianæ gratiæ Dei, & in eorum correctione, qui contrà ſentiunt, integra ratione conſiſtit, vt & illis omnem tollere poſsit errorem, & idoneũ dato cuiuis noſtræ legis exemplo, quem ſequi debeat dignũ poſsint præbere doctorem. Sed

2. Ret. 50.

de his iam satis, vt opinor, supra diximus cum vestris relationibus respondentes rescripsimus, quid vel de illorum perfidia, vel de vestra sententia sentiremus. Sed subinde contra eos subuenit & suppeditat quod dicatur, nec potest aliquãdo esse quod vincat, cum tam multerum impiúmq; sit quod nostræ fidei virtute & ipsa plenius veritate vincatur. Qui enim omnem vitæ spem respuit, atque contempsit, inimica damnabili cor suum disputatione confundens, cũ credit nihil esse quod à Deo accipiat, nec aliquid superesse quod petat ad sanandum se, qui sibi hoc abstulit vlterius quid relinquit? Si ergo sunt aliqui quos in sui defensionẽ peruersitas tanta deuinxit, qui huic se dogmati dant atq; cõiugant, sperantes hoc ad catholicam pertinere doctrinam, quod abhorrens longius & penitus approbatur aduersum, infecti illorũ & monitis & verbis vt laberentur inducti, quatenus ad rectum viæ tramitem redeant festinabunt, ne diutius mentem obsidens, velut eorum sensibus pastus error inuadat. Nam si Pelagius quocunque restitit loco, eorum animos qui facilè vel simpliciter crederent disputãti hac affirmatione decepit: seu hac illi in vrbe sint, quod nescientes nec manifestare possumus, nec negare, cum & si sunt lateant, nec aliquando audeant, vel illũ prædicantem ista defendere, vel talia aliquo nostrorum præsente iactare, & in tanta populi multitudine deprehẽdi aliquis facilè nec alicubi possit agnosci: siue in quouis terrarum loco degant Dei nostri misericordia gratiáque credimus, quod facilè corrigantur, audita eius damnatione, qui fuerit pertinax & resistens huius dogmatis author inuentus: nec interest vbi isti fuerint, dum vbicunque inueniri potuerint: sint sanandi. Nobis tamẽ nec persuaderi potest eum esse purgatum, quamuis ad nos à nostris quibusdam laicis sint gesta perlata, quibus ille auditum se crederet & absolutũ: quæ verum vera sint dubitamus, quod sub nulla illius prosecutione venerunt, nec eorum aliquas accepimus de hac re literas apud quos istius rei iste præstitit causas. Quod si de sua ille potuisset purgatione cõfidere, hoc magis credimus quod egisset, quod multo verius esse potuerat, vt illos cogeret epistolis suis quid iudicauerunt indicare verum: cum sint aliqua in ipsis posita gestis, quæ obiecta partim ille vitando suppressit, partim multa in se verba retorquendo tota obscuritate confudit, aliqua magis falsis argumentis quàm vera ratione, vt ad tempus poterat videri, purgauit negando, alia falsa interpretatione

verten

vertendo. Sed vtinam, quod optandum magis est, etiam se ille ad veram fidei viam, ab illo sui tramitis errore conuertat, vt cupiat velitque purgari, considerans quotidianā Dei gratiam, adiutoriúmque cognoscens, vt videatur verum & approbetur ab omnibus manifesta ratione correctus, non gestorū iudicio, sed ad catholicam fidem orbe conuerso. Vnde non possumus illorum nec culpare nec approbare iudicium, cum nesciamus vtrum vera sint gesta, aut si vera sunt, illum cōstet magis subterfugisse, quàm se tota veritate purgasse. Qui si cōfidit, nouitque non nostra dignū esse damnatione, quod dicat iam totum hoc se refutare quod dixerat, non à nobis accersiri, sed ipse debet potius festinare vt possit absolui. Nā si adhuc taliter sentit, quando se nostro iudicio quibusuis acceptis literis cū sciat damnandum esse, committet? Quod si accersendus esset, ab iis melius fieret, qui magis proximi & nō longo terrarum spacio videntur esse disiuncti: sed non deerit cura, si medicinæ præbeat ille materiam. Potest enim damnare quæ senserat, ac datis literis erroris sui, vt regressum ad nos decet, veniam postulare. Librum sanè qui eius esse diceretur nobis à vestra charitate transmissum euoluimus. In quo multa blasphemia, nihil quod placeret, nihil quod non penitus displiceret à quouis damnandum atque calcandū, cui similia nisi qui ista scripserat, nemo alter in mentem reciperet atque sentiret. Nam hoc loco latius de lege disputare velut coram posito repugnantéq; Pelagio necessarium esse non duximus, cum vobiscum totum scientibus paríque nobiscū ascensione gaudentibus colloquamur. Tunc enim melius hæc exempla ponuntur, quando cū iis quos harum constat rerum imprudentes esse tractamus. Nam de naturę possibilitate, de libero arbitrio, & de omni Dei gratia & quotidiana gratia, cui non sit rectè sentienti vberrimum disputare. Anathematizet ergo ista quæ sensit, vt illi qui eius sermonibus fuerāt præceptísque collapsi, quid tandem habeat fides vera cognoscant. Facilius enim reuocari poterunt, cùm ista à suo senserint authore damnari. Quod si ille pertinaciter in hac voluerit impietate persistere, agendum est qualiter vel iis possit subueniri, quos non scelus huc sed magis error induxit: nec & illis hæc medicina pereat, cuius iste talem non admittit nec postulat curam. Deus vos incolumes custodiat fratres charissimi. Datum V. Kalend. Februarias.

Innocentius Augustinum salutat tantum.

Epistola XCVII.

INnocentius Aurelio & Augustino episcopis. Acceptissimi mihi germani cõpresbyteri illò recursus vacuus officio vestro esse nõ debuit. Per charos enim salutare charissimos, naturale quodã modo videtur & cõsequẽs. Gaudere ergo in domino vestrã germanitatẽ amantissimi cupimus, & pro nobis paria ad Deũ vota rependere precamur, quia vt bene nostis, cõmunibus & alternis plus agimus orationibus quàm singularibus aut priuatis.

Euodius Augustino proponit aliquot quæstiones,
Epistola XCVIII.

EVodius episcopus, Augustino episcopo. Pridem quæstiones misi ad sanctitatem tuã. Vnam de ratione & Deo, [puto] per Iobinum (qui seruit ancillis Dei). Alteram de corpore saluatoris, de quo æstimatur quod substantiã Dei videat. Tertiam dico nunc. Anima rationalis, quam saluator cum corpore assumpsit, vtrũ in vna de opinionibus est illis quæ proponuntur, cum de animæ origine quæritur, si qua ibi potest veritate fulciri: an quanquam rationalis sit, non tamen ex iis speciebus quæ de animalium anima dicuntur, (sed in alia habetur.) Quartam interrogo, qui sunt illi spiritus de quibus in epistola sua ponit Petrus testimonium de domino dicens: Mortificatus carne, viuificatus spiritu, in quo & eis qui in carcere erant spiritibus veniẽs prędicauit, & cætera: hoc inserens quod in inferno fuerunt, & descendens Christus omnibus euangelizauit, omnésque à tenebris & pœnis per gratiam liberauit, vt à tempore resurrectionis domini, iudicium expectetur exinanitis inferis. Quid ergo in hac re sanctitati tuæ videatur, cupio nosse.

1. Petri 3.

Augustinus Euodio, respondens ad duas quæstiones, quarum altera est de loco obscuro, primæ Petri tertio cap. altera de anima Christi. Epistola XCIX.

DOmino dilectissimo fratri & coëpiscopo Euodio, Augustinus in domino salutem. Quæstio quã mihi proposuisti ex epistola Apostoli Petri, solet nos vt te latere nõ arbitror, vehementissime cõmouere, quomodo illa verba accipienda sint tanquam de inferis dicta. Replico ergo tibi eandem quæstionẽ, vt siue ipse potueris, siue aliquẽ qui possis inueneris, auferas de illa atque finias dubitationem meã. Quod si prior potuero cum id donauerit do-

minus

minus,tibíque impartiri valuero,non fraudabo dilectionem tuam:nunc autē quæ me ibi moueant intimabo,vt ſecundum hæc de illis verbis Apoſtolicis,vel ipſe cogites, vel quem idoneum repereris conſulas. Quum dixiſſet Chriſtum mortificatum carne,viuificatum ſpiritu,cōtinuo ſubiecit† in quo & iis qui in carcere erant cōcluſi ſpiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerūt aliquādo,quando expectabat Dei patiētia in diebus Noë,cū fabricaretur arca,in qua pauci,id eſt octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquā. Deinde ſubiunxit & ait:quod & vos nunc ſimili forma baptiſma ſaluos fecit. Mouet itaque ſi apud inferos dominus quādo mortuus eſt in carcere concluſis ſpiritibus prędicauit,quid boni ſoli meruerint,vt dominus ad inferna deſcenderet:& de iſtis tantū duobus dictum fuiſſe illi diuiti. Inter vos & nos chaos magnū firmatū eſt, vt ij qui volunt hinc tranſire ad vos nō poſsint,neq; inde huc trāſmeare: neſcio vtrū quiſquam ſit cui nō videatur abſurdū. Porrò ſi plures quàm duo ibi erāt,quis audeat dicere nō ibi fuiſſe patriarchas & prophetas,quibus in ſcripturis Dei iuſtitiæ pietatíſq; tam inſigne teſtimoniū perhibetur,qui tunc infideles fuerunt, cum fabricaretur arca? Etenim poſt tempora Noë,multa milia tot gentium vſque ad paſsionem Chriſti mortua ſunt,quæ potuit apud inferos inuenire:Non vtique eorum qui in Deum crediderant,ſicut prophetæ & patriarchæ de ſtirpe Abrahæ,ſicut ipſe retro Noë & tota domus eius, quæ ſalua facta eſt per aquam,excepto fortaſsis vno filio,qui poſtea reprobatus eſt,ſicut etiam præter progeniem Iacob : alij fuerunt credentes in Deum ſicut Iob,ſicut ciuitas Niniue, & ſi qui alij ſunt qui vel apparent in ſcripturis,vel in genere humano latent:ſed eorū dico multa milia hominū,qui Deū ignorantes, & dæmonum vel ſimulacrorū cultui dediti à temporibus Noë vſq; ad paſſionem Chriſti,ex hac vita emigrarūt,quos apud inferos Chriſtus inueniens, quomodo illis nō prædicauit,ſed illis tantum qui in diebus Noë increduli fuerunt cum fabricaretur arca? Aut ſi omnibus prædicauit,cur illos ſolos Petrus commemorauit,prętermiſſa multitudine tam innumerabili cæterorum? Et dominū quidem carne mortificatum veniſſe in infernum ſatis conſtat. Neque enim contradici poteſt,vel prophetiæ quę dixit: Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Quod ne aliter quiſquam ſapere auderet,in actibus Apoſtolorum, idem Petrus exponit. Vel eiuſdem Petri illis verbis,

1. Petri 3.

† Aliàs in eo ipſo ſpiritibus qui in carcere erant concluſi aduenientem prædicaſſe, qui ſpiritus aliquādo increduli fuerant, cū ſuſtentaret in diebus in quibus adhuc expectabat &c.

Lucæ 16.

Pſal. 15.

Act. 2.

quibus eum asserit soluisse inferni dolores, in quibus impossibile erat eum teneri. Quis ergo nisi infidelis negauerit fuisse apud inferos Christum? Quod si mouet aliquem, quemadmodum accipiēdum sit inferni ab illo solutos dolores. Neq; enim cœperat in eis esse tanquā in vinculis, & sic eos soluit tanquam si catenas soluisset, quibus fuerat alligatus, facile est intelligere sic eos solutos, quemadmodum solui possunt laquei venantium, ne teneant, non quia tenuerunt. Potest & sic, vt eos dolores eum soluisse credamus quibus teneri ipse non poterat, sed quibus alij tenebantur, quos ille nouerat liberandos. Verùm quinam isti sint, temerarium est definire. Si enim omnes omnino dixerimus tunc esse liberatos qui illic inuenti sunt, quis non gratuletur si hoc possimus ostendere, præsertim propter quosdam, qui nobis literario labore suo familiariter innotuerunt, quorum eloquium ingeniúmq; miramur, nō solùm poëtas & oratores, qui eosdem ipsos falsos deos gentium, multis opusculorum suorum locis contemnēdos ridendósq; monstrarunt, & aliquando etiam vnum Deum verúmq; confessi sunt, quamuis illa superstitiosa cùm cæteris colerent: verum etiam illos qui hæc non cantando vel declamando, sed philosophādo dixerunt. Multos etiam quorum literas non habemus, sed in illorum literis didicimus secundum quendam modum laudabiles vitas, vt excepto Dei cultu, in quo errauerunt, colētes vana quæ publice colenda fuerant instituta, & creaturæ potius quàm creatori seruientes: in cæteris moribus parsimoniç, continentiç, castitatis, sobrietatis, mortis pro patriæ salute cōtemptu, seruatæq; fidei, non solùm ciuibus, verum & hostibus imitandi meritò proponantur. Quæ quidem omnia, quando non referuntur ad finem rectæ veræq; pietatis, sed ad fastū inanem humanæ laudis & gloriæ, etiam ipsa inanescunt quodam modo, steriliáq; redduntur: veruntamen quadam indole animi ita delectant, vt eos in quibus hæc fuerunt vellemus vel præcipue vel cum cæteris ab inferni cruciatibus liberari, nisi aliter se haberet sensus humanus, aliter iustitia creatoris. Quę cùm ita sint, si omnes inde soluit saluator, & sicut requirēs scripsisti exinaniuit inferna, vt deinceps iudicium iam expectaretur extremum: hæc sunt quæ in hac re non immeritò mouent, quæ mihi interim cogitanti solent occurrere. Primum qua autoritate firmetur ista sententia. Quod enim scriptum est in morte Christi factum solutis doloribus inferni, vel ad ipsum potest intelligi

12. de Gen. ad literā. cap. 33.

intelligi pertinere, quod eos hactenus ſoluerit, hoc eſt, irritos fecerit, ne ab eis ipſe teneretur, præſertim quia ſequitur: In quibus impoſsibile erat teneri eum. Vel ſi cauſa quæritur cur voluerit venire in infernum, vbi dolores illi eſſent, quibus teneri omnino non poterat, quia erat, vt ſcriptum eſt, inter mortuos † liber, in quo princeps & præpoſitus mortis non inuenit aliquid quod ſupplicio deberetur, hoc ſcilicet quod ſcriptum eſt, Solutis doloribus inferni, non in omnibus, ſed in quibuſdam accipi poteſt, quos ille dignos iſta liberatione iudicabat: vt neq; fruſtra illuc deſcendiſſe exiſtimetur, nulli eorum profuturus qui ibi tenebantur incluſi; nec tamen ſit conſequens, vt quod diuina quibuſdam miſericordia iuſtitiáq; conceſsit, omnibus conceſſum eſſe putandum ſit. Et de illo quidem primo homine patre generis humani, quod eum ibidem ſoluerit, eccleſia ferè tota conſentit: quod eam nõ inaniter credidiſſe credendum eſt, vndecunque hoc traditum ſit, etiam ſi canonicarum ſcripturarum hinc expreſſa non proferatur autoritas: quanquam illud quod in libro ſapientiæ ſcriptum eſt: Hæc illum qui primus factus eſt patrem orbis terrarum, cùm ſolus eſſet creatus, cuſtodiuit & eduxit illum à delicto ſuo, & dedit ei virtutem continendi omnia: magis pro hac ſententia quàm pro vllo alio intellectu facere videatur. Addunt quidam hoc beneficium antiquis etiam ſanctis fuiſſe cõceſſum, Abel, Seth, Noë, & domui eius, Abrahã, Iſaac & Iacob, aliiſque Patriarchis & prophetis, vt cùm dominus in infernum veniſſet, illis doloribus ſoluerentur. Sed quónam modo intelligatur Abraham, in cuius ſinum pius etiam pauper ille ſuſceptus eſt, in illis fuiſſe doloribus, ego quidem non video: explicant fortaſſe qui poſſunt. Solos autem duos, id eſt, Abraham & Lazarum, in illo memorabilis quietis ſinu fuiſſe, antequam dominus in inferna deſcenderet: & de iſtis tantum duobus dictum fuiſſe illi diuiti: Inter vos & nos chaos magnum firmatum eſt, vt ij qui volunt hinc tranſire ad vos non poſsint, neque inde huc tranſmeare, neſcio vtrum quiſquam ſit cui non videatur abſurdum. Porrò ſi plures quàm duo ibi erant, quis audeat dicere non ibi fuiſſe patriarchas & prophetas, quibus in ſcriptura Dei iuſtitiæ pietatiſque tam inſigne teſtimonium perhibetur? Quid is ergo præſtiterit, qui dolores ſoluit inferni, in quibus illi non fuerunt, nondum intelligo: præſertim quia ne ipſos quidem inferos vſpiam ſcripturarum locis in bono appellatos

Pſal. 87. † *in mortuis*

Sapien. 10

Luca 16

potui reperire. Quod si nusquam in diuinis autoritatibus legitur, nō vtiq; sinus ille Abrahæ, id est, secretæ cuiusdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum esse credenda est: quanquam in his ipsis tāti magistri verbis, vbi ait dixisse Abraham, Inter vos & nos chaos magnum firmatum est, satis, vt opinor, appareat non esse quandam partem, & quasi membrum inferorum tantæ illius felicitatis sinum. Chaos enim magnū, quid est nisi quidam hiatus, multum ea separans, inter quæ non solùm est, verumetiam firmatus est? Quapropter si in illum Abrahæ sinum Christum mortuū venisse sancta scriptura dixisset, non nominato inferno eiúsq; doloribus, mirror si quisquam ad inferos eum descendisse asserere auderet. Sed quia euidentia testimonia & infernum commemorant & dolores, nulla causa occurrit, cur illò credatur venisse saluator, nisi vt ab eius doloribus saluos faceret. Sed vtrū omnes quos in eis inuenit, an quosdam quos illo beneficio dignos iudicauit, adhuc requiro. Fuisse tamen eum apud inferos, & in eorum doloribus constitutis hoc beneficium præstitisse non dubito. Vnde illis iustis qui in sinu Abrahæ erant, cùm ille in inferna descēderet, nondū quid contulisset inueni, à quibus eum secūdum beatificam præsentiam suæ diuinitatis nunquam video recessisse. Sicut etiam eodem ipso die quo mortuus est, promisit latroni, quod cùm illo in paradiso fuisset futurus, quando absoluēdos inferni dolores fuerat descensurus. Profectò igitur in paradiso atq; sinu Abrahæ, etiam ante iam erat beatificante sapientia, & apud inferos iudicante potentia. Vbi enim non est, nullo loco obsessa diuinitas? veruntamen secundum creaturam, quam ex quodam tempore suscipiendo manens Deus, homo factus est, hoc est, secundum animam eum fuisse apud inferos, aperte scriptura declarat, & per prophetiam præmissa, & per Apostolicum intellectum satis exposita, qua dictū est, Non derelinques animam meam in inferno. Scio quibusdam videri, morte domini Christi iam talem resurrectionem præstitam iustis, qualis nobis in fine promittitur, quoniam scriptum est, illo terræmotu, quo in eius passione petræ scissæ & monumenta aperta sunt, multa corpora resurrexisse iustorum; & visa cum illo quando resurrexit in sancta ciuitate: Qui vtiq; si non iterum repositis corporibus dormierunt, videndum est quemadmodum intelligatur Christus primogenitus à mortuis, si eum in illa resurrectione tot præcesserunt. Quod si respondetur hoc dictum esse

per

Margin notes: χάος. — Lucæ 23. — Mat. 27. — Apoc. 1.

per anticipationem, vt monumenta quidem illo terræmotu aperta intelligantur, cum Chriſtus in cruce penderet, reſurrexiſſe autem iuſtorum corpora non tunc, ſed cùm ille prior reſurrexiſſet, quãuis tunc vt dixi, anticipando fuiſſet adiunctum, vt & Chriſtus primogenitus à mortuis ſine ambiguitate credatur, & illis iuſtis continuo conceſſum, vt ipſo præeunte in æternam incorruptionem atq; immortalitatem reſurgerent. illud adhuc reſtat quod moueat, quo modo à Petro dici potuerit, quod vtiq; veriſsimè dictum eſt, quando per illam prophetiam non de Dauid, ſed de Chriſto aſſeruit fuiſſe prædictum, carnem eius non vidiſſe corruptionem, & quod adiunxit de Dauid, apud eos eſſe monumentum eius: vnde illos vtiq; non conuincebat, ſi corpus eius ibi iam non erat, quia etſi ante in recenti ſua morte reſurrexiſſet, nec caro eius vidiſſet corruptionem, poſſet nihilominus illud monumentum manere. Durum autem videtur, vt Dauid non fuerit in illa reſurrectione iuſtorum, ſi eis iam æterna donata eſt, cuius Chriſtus ex ſemine tam crebro, & tanta euidentia, tantáq; honorificentia commendatur. Periclitabitur etiam illud quod ad Hebræos de iuſtis antiquis dicitur: Quia pro nobis meliora prouiderunt, ne ſine nobis perfecti perficerẽtur, ſi iam in illa reſurrectionis incorruptione conſtituti ſunt, quæ nobis perficiendis in fine promittitur. Cur ergo Petrus eos tãtum commemorare voluerit, quibus in carcere incluſis Euangelium prædicatum eſt, qui in diebus Noë cũ fabricaretur arca increduli fuerũt, vides quàm latebroſum ſit, & quæ me moueant, ne affirmare hinc aliquid audeam. Huc accedit, quia cùm dixiſſet Apoſtolus, quod & vos nunc ſimili forma baptiſma ſaluos facit, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum per reſurrectionem Ieſu Chriſti, qui eſt in dextera Dei, deglutiens mortem, vt vitæ æternæ hæredes efficeremur, profectus in cælos ſubiectis ſibi angelis & poteſtatibus & virtutibus, continuo ſubiecit. Chriſto igitur in carne paſſo, & vos eadem ſcientia armamini, quia qui paſſus eſt in carne deſiit à peccatis, in hoc, vt iam non hominum deſideriis, ſed voluntate Dei quod reliquum eſt in carne viuat tempus. Deinde ait, Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem hominum conſummatum ambulantes in libidinibus & concupiſcentiis & ebrietate, comeſſationibus, potationibus, & illicitis idolorum ſeruitutibus, in quo ſtupeſcunt non concurrere vos in eãdem luxuriæ con-

Acto. 2.

Dauid an reſurrexerit.

Hebr. 11.

1. Petr. 3.

ὠνωμαι.

1. Petr. 4.

fusionem blasphemantes, quoniam reddent rationem ei qui paratus est iudicare viuos & mortuos. His dictis subnectit, Propter hoc enim & mortuis euangelizatum est, vt iudicentur quidem secũdum homines in carne, viuant autem secundũ Deum spiritu. Quẽ non moueat ista profunditas? Mortuis dicit euangelizatũ, quos profecto si intellexerimus, qui de corpore exierunt, illi opinor erũt, de quibus suprà dixit. Qui increduli fuerunt in diebus Noë, aut certe omnes quos apud inferos Christus inuenit. Quid sibi ergo vult vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secũdum Deum spiritu? Quo modo iudicantur in carne, quam nõ habent, si apud inferos sunt, vel quam nondum receperũt, si etiam à doloribus inferni soluti sunt? Neq; enim si vt quærendo dicis, exinaniti sunt inferi, omnes etiam qui tunc ibi fuerunt in carne resurrexisse credendi sunt: aut qui resurgentes apparuerũt cum domino, ad hoc carnem receperunt, vt in ea iudicarẽtur secundum hominem: quod nec de illis video quo modo accipi possit, qui increduli fuerunt in diebus Noë: non enim eos in carne vixisse scriptum est, aut credi potest ideo solutos dolores inferni, vt qui inde liberarentur, carnem ad luendã pœnam reciperent. Quid est ergo vt iudicentur secundum homines in carne, viuant autem secundum Deum spiritu? An forte hoc præstitum est eis, quos apud inferos Christus inuenit, vt per Euangeliũ viuificarentur spiritu, quamuis futura resurrectione in carne iudicandi sint, vt per aliquam carnis pœnam trãseant in regnum Dei? Quod si ita est, cur hoc tantum de illis qui quondam non crediderunt in diebus Noë, ac nõ etiã de cæteris, quos illi Christi visitatio cõperit per Euangelij prædicationem spiritu reuixerunt, postea trãsitoria pœna in carne iudicãdi? Quod si de omnibus acceperimus, manet quęstio, quare Petrus eos tantũ commemorauit qui tunc increduli fuerũt, cùm fabricaretur arca? Mouet etiam illud, quod ij qui de hac re conantur reddere rationem, ideo dicũt Christo ad inferos descendẽte, iis qui ibi inuenti sunt illa loca pœnalia tãquam carceres exinanitos, quia non audierant Euangeliũ, quod illis viuentibus nondum toto orbe terrarũ prædicabatur, & iustas habebãt causas cur nõ crediderunt, quod eis non fuerat annunciatũ: deinceps autem non habituros excusationẽ, qui prædicationẽ Euangelij per omnes gentes celebratã diffusámq; cõtemnunt, & ideo illis tunc euacuatis carceribus iam iustũ restare iudiciũ, quo cõtumaces & infideles

Infideles etiam æterno igne puniantur. Nec attendunt qui hoc ſentiunt hanc excuſationem habere poſſe omnes, qui etiã poſt reſurrectionem Chriſti, antequam ad eos Euangelium perueniret ex hac vita emigrarũt. Neq; enim poſteaquàm dominus remeauit ab inferis, nemo permiſſus eſt † iterum † ire ad inferos, niſi audito Euangelio, cùm tam multi morerentur in toto orbe terrarũ, antequam ad eos hæc annũtiatio perueniret, qui omnes habebunt excuſationem, quę ablata dicitur eis, quibus dominus cùm veniſſet, qui antè non audierant in inferno dicitur prædicaſſe. Vbi fortè dicatur etiã iſtos, qui poſt domini reſurrectionem, nondum ſibi annuntiato Euãgelio mortui ſunt ſiue moriuntur, illic apud inferos audire potuiſſe vel poſſe, vt illic credant quod de Chriſti veritate credendũ eſt, & habeant etiã ipſi remiſsionem ac ſalutẽ, quam illi meruerunt, quibus ipſe Chriſtus annuntiauit. Neque enim quia rurſus aſcendit Chriſtus ab inferis, ideo ibi fama eius extincta eſt, nam & hinc aſcendit in cælum, & tamen eius annuntiatione, qui in eum crediderint ſalui erunt. Ideo quippe exaltatus eſt, & donatum eſt ei nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, non ſolùm cæleſtium & terreſtrium, verumetiam infernorum. Sed hanc opinionẽ ſi admittimus, qua putari poteſt homines, qui cùm viuerẽt minimè crediderunt, poſſe in Chriſtum apud inferos credere, quis ferat? Quæ conſequenter abſurda fideique contraria? Primùm ne fruſtra dolere videamur eos qui ſine iſta gratia de corpore exierũt, fruſtráq; curam gerere atque inſtanter hortari, vt eam homines priuſquam moriantur percipiant, ne ſempiterna morte puniantur. Aut ſi illi tantum apud inferos inutiliter atque infructuoſè credunt, qui Euangelio ſibi annuntiato hic credere noluerũt, illis autem proderit credere, qui non hic contempſerunt quod audire minimè potuerunt: aliud ſequitur abſurdius, vt hic nõ ſit Euangelium prædicandũ: quoniam omnes vtique morituri ſunt, & ſine vllo reatu contempti Euangelij venire ad inferos debent, vt eis prodeſſe poſsit, cùm ibi crediderint. Quod ſentire impiæ vanitatis eſt. Quamobrem teneamus firmiſsimè quod fides habet fundatiſsima autoritate firmata, quia Chriſtus mortuus eſt ſecũdũ ſcripturas, & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertia die ſecundũ ſcripturas; & cætera quæ de illo teſtante † veritate conſcripta ſunt. In quibus etiã hoc eſt, quod apud inferos fuit ſolutis eorũ doloribus, quibus eum erat immo

Ita ſperandum.

Philip. 2.

† teſtatiſſima

posſib

posſibile teneri, à quibus etiam rectè intelligitur ſoluiſſe & liberaſſe quos voluit, corpúſq; quod in cruce reliquerat in ſepulchro poſitũ recepiſſe. In illa verò, quam propoſuiſti de verbis Petri Apoſtoli quæſtione, quoniã quæ me moueant perſpicis, & alia fortaſſe ſi diligentius diſcutiantur poſſunt mouere, vel apud nos ea cogitando, vel quos dignum eſt, & ſi poſſumus cõſulendo quæramus. Conſidera tamen ne fortè totum illud, quod de concluſis in carcere ſpiritibus, qui in diebus Noë non crediderant, Petrus Apoſtolus dicit, omnino ad inferos nõ pertineat, ſed ad illa potius tempora, quorũ formã ad hæc tempora tranſtulit. Illa quippe res geſta, forma fuerat futurorũ, vt ij qui modo non credunt Euangelio, dum in omnibus gentibus ædificatur Eccleſia, illis intelligãtur eſſe ſimiles, qui tunc non crediderunt cùm fabricaretur arca. Illi autẽ qui crediderunt, & per baptiſmum ſalui fiunt, illis comparẽtur, qui tunc in eadem arca ſalui facti ſunt per aquam. Vnde ait: Sic & vos ſimili forma baptiſma ſaluos facit. Ad hanc igitur formæ ſimilitudinem, cætera etiam de incredulis coaptemus, & non ſuſpicemur quòd apud inferos ad faciendos fideles atque liberandos Euangeliũ prædicatum ſit, vel adhuc etiam prædicetur, quaſi & ibi ſit Eccleſia conſtituta. Ad illum ergo ſenſum qui te mouet, ideo videntur attracti qui hoc Petrum ſenſiſſe crediderũt, quia dixit, concluſis in carcere ſpiritibus prædicatũ, quaſi animæ non poſsint intelligi ſpiritus, qui tunc erant in carcere, † atque ignorãtiæ tenebris velut carcere claudebantur. De quali carcere ſe deſiderat liberari ille qui dicit: Educ de carcere animam meam, vt confiteatur nomini tuo: quæ alibi vmbra mortis appellatur. De qua non vtique apud inferos, ſed hic liberati ſunt, de quibus ſcriptũ eſt: Qui ſedebant in vmbra mortis, lumen ortum eſt eis. Illis autẽ in diebus Noë fruſtra prædicatum eſt, quia non crediderunt, cùm expectaret eos Dei patientia per tempus centum annorum, quibus arca eadem fabricata eſt. Nam eius etiam fabricatio quodammodo prædicatio fuit. Sicut modo ſimiles eorum non credunt, qui ſub eadem forma ignorantiæ tenebris, velut carcere concluduntur, fruſtra intuentes Eccleſiam toto mundo conſtrui imminente iudicio tanquam diluuio, quo tunc omnes increduli periere͂t. Ait quippe dominus: Sicut in diebus Noë, ita erit & in diebus filij hominis. Manducabant, bibebant, nubebant, vxores ducebant, donec intrauit Noë in arcam, venit diluuium & perdidit omnes

† *carne,*
Pſal. 141.
Eſaie 9.
Luca 17.

omnes. Sed quia ea res gesta etiam futuram rem significabat, ideo ibi diluuium & baptismum significauit fidelibus, & infidelibus pœnam. Sicut in figura non rei gestæ, sed tantūmodo dictæ, quod de lapide scriptū est, quo significatus est Christus: duo quædam prænuntiata sunt, & infidelibus offendiculum, & fidelibus ædificium. Aliquando autem in eadē figura vel gesta vel dicta, etiam duæ res aliquid vnum significant: sicut fideles significauerūt ligna, quæ in arcæ fabricam coaptata sunt, eosdémque etiam animæ octo, quæ in eadem arca liberatæ sunt: quomodo in illa Euangelica similitudine de ouili, idem ipse Christus est & pastor & ianua. Nec moueat ad impediendum istum intellectū, quod eundem Christum dixit Apostolus Petrus prædicasse illis in carcere conclusis, qui quondam nō crediderant in diebus Noë, vt ideo non arbitremur hoc intelligendum, quia illo tempore nondū venerat Christus. Nondum enim venerat scilicet in carne, sicut venit quando post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est. Verūtamen ab initio generis humani, vel ad arguendos malos, sicut ad Cain, ac prius ad ipsum Adam vxorémq; eius, vel ad consolandos bonos, vel ad vtrosq; admonendos, vt alij ad salutē suam crederent, alij ad pœnam suam non crederent, ipse vtiq; nō in carne, sed in spiritu veniebat, visis congruis alloquens quos volebat sicut volebat. Quod autem dixi in spiritu veniebat. Et ipse quidem filius in substantia deitatis, quoniam corpus non est, vtique spiritus est. Sed quid facit filius sine spiritu sancto, vel sine patre, cùm inseparabilia sunt omnia opera Trinitatis? Ipsa quoq; scripturæ verba, de quibus agitur, satis hoc vt puto indicant eis qui diligenter attendunt: Quia Christus, inquit, semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, vt nos adducat Deo, mortificatus quidē carne, viuificatus autem spiritu. In quo & iis qui in carcere conclusi erāt spiritibus aduenians prædicauit, qui increduli fuerāt aliquando, quādo expectabat Dei patientia in diebus Noë, cùm fabricaretur arca. Iam vt arbitror attenditur forma † verborū, Christus mortificatus carne, viuificatus autē spiritu. In quo spiritu aduenians prædicauit & illis spiritibus qui increduli fuerāt aliquādo in diebus Noë: quoniā priusquā veniret in carne pro nobis moriturus, quod semel fecit, sæpe anteà veniebat in spiritu ad quos volebat, visis eos admonens sicut volebat vtiq; in spiritu, quo spiritu & viuificatus est, cùm in passione esset carne mortificatus

Baruch 3.

1. Pet. 3.

ἐξ λέχεω.

† *ordo*

tus. Quid est enim quod viuificatus est spiritu, nisi quod eadem caro qua sola fuerat mortificatus, viuificante spiritu resurrexit? Nam quod fuerat anima mortificatus Iesus, hoc est, eo spiritu qui hominis est, quis audeat dicere: cùm mors animæ non sit nisi peccatum, à quo ille omnino immunis fuit cùm pro nobis carne mortificaretur? Si enim omnium hominũ animæ ex illa vna sunt quæ insufflata est primo homini per quem peccatum intrauit in mundum. & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit: aut non est inde anima Christi, quoniam nullum habuit omnino peccatũ, vel originale, vel proprium, propter quod ei mors debita videretur, pro nobis eam quippe quam nõ debebat exoluit, in quo princeps mundi mortisq; præpositus nihil inuenit. Neq; enim absurdũ est, vt qui primo homini animã creauit, crearet & sibi: aut si & ipsa inde est eam suscipiẽdo mundauit, vt sine vllo prorsus peccato, vel perpetrato, vel traducto, ad nos veniens de virgine nasceretur. Si autẽ animę non ex illa vna propagantur, & sola ex Adam caro trahit originale peccatum, ita sibi creauit animam Dei filius, vt cæteris creat, quam non tamen carni peccati miscuit, sed similitudini carnis peccati. Sumpsit enim ex virgine verã quidem carnis substantiam, non tamen peccati carnem, quia non ex carnali concupiscentia, siue seminatam siue conceptã, mortalem sanè ac per ætates mutabilẽ, tanquam carni peccati sine peccato simillimã. Ac per hoc quæcunq; de anima opinio vera sit, quarum nullã temerè affirmare adhuc audeo, nisi tãtum illam repudiare qua credũtur animæ pro meritis nescio quorum superiorum actuum suorum, singulæ in singula corpora tanquam in carceres trudi. Certè anima Christi nõ solùm immortalis secundum cæterarum naturam, sed etiã nullo mortificata peccato vel dãnatione punita est: quibus duabus causis mors animæ intelligi potest, & ideo non secundum ipsam dici potuit Christus viuificatus spiritu. In ea re quippe viuificatus, est in qua fuerat mortificatus: ergo de carne dictum est: Ipsa enim reuixit anima redeunte, quia ipsa erat mortua anima recedente. Mortificatus ergo carne dictus est, quia secundum solam carnem mortuus est: viuificatus autẽ spiritu, quia illo spiritu operante in quo ad quos veniebat, & prædicabat, etiã ipsa caro viuificata surrexit, in qua modo ad homines venit. Proinde etiã illud quod posteà dictũ est de incredulis, qui reddant rationem ei qui paratus est viuos & mortuos iudicare,

Rom. 5.

Quæstio de anima Christi vnde sit.

non

non eſt conſequens, vt eos hic intelligamus mortuos qui de corpore exierunt. Fieri enim poteſt vt mortuos dixerit infideles, hoc eſt in anima mortuos, de qualibus dicitur, Dimitte mortuos vt ſepeliant mortuos ſuos. Viuos autem qui credunt in eū nō fruſtra audientes. Surge qui dormis & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. De qualibus etiā ipſe dominus dicit: Veniet hora & nunc eſt, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Proinde etiā quod ſequitur & dicit Petrus, Propter hoc & mortuis Euangelizatum eſt, vt iudicentur quidem ſecundum homines in carne, viuant autem ſecundum Deum ſpiritu, nō cogit apud inferos intelligi. Propterea enim in hac vita & mortuis Euangelizatū eſt, id eſt, infidelibus & iniquis, vt cùm crediderint, iudicētur quidē ſecundum homines in carne, hoc eſt, in diuerſis tribulationibus, & in ipſa morte carnis. Vnde idem Apoſtolus alio in loco dicit, tempus eſſe vt iudicium incipiat à domino domini: viuant autem ſecundum Deum ſpiritu, quia & in ipſo fuerāt mortificati, cùm morte infidelitatis & impietatis detinerentur. Hæc expoſitio verborū Petri cui diſplicet, vel cui etiamſi nō diſplicet, non tamen ſufficit, quęrat ea ſecundum inferos intelligere: qui ſi valuerit illa quibus me moueri ſupra cōmemoraui ita ſoluere vt eorum auferat dubitationem, impartiat & mihi: quod ſi factum fuerit, poterunt illa verba vtroq; modo intelligi: iſta ſententia de nulla falſitate conuincitur. Ad illas autē quaſtiones, quas antè miſiſti, excepta Dei viſione per corpus, vnde maius opus moliendum eſt, vt potui reſpōdi, & per Aſellum diaconum miſi quod te accepiſſe iam puto. In recenti autem commonitorio tuo, cui nunc reſpondi, duo quæſieras, quorū vtrunque tractatum eſt, vnum latius, alterum breuius, de Petri ſcilicet Apoſtoli verbis, & de anima domini. Exemplum ſanè literarum tuarum, quæ continent interrogationem, vtrum Dei ſubſtantia corporaliter velut in loco videri poſsit, & apud nos neſcio quomodo aberrauerunt, nec inueniri cùm diu quærerentur potuerunt, iterum admoneo mittere ne graueris.

Mat. 8. *Ephes. 5.* *Ioan. 5.* *1. Pet. 4.*

Auguſtinus Euodio, de anima ſoluta corpore, & de viſis prodigioſis. Epiſtola C.

DOmino beatiſsimo & venerabili fratri ac conſacerdoti meo Euodio, & qui tecum ſunt fratribus, Auguſtinus & qui mecū ſunt fratres in domino ſalutē. Frater iſte nomine Barbarus ſeruus Dei, iā diu apud Hippo

Hipponem constitutus,& verbi Dei feruidus ac studiosus auditor,desiderauit ad tuã sanctitatem literas nostras,in quibus tibi eum in domino cõmendamus,tibique per eum salutẽ debitam dicimus.Literis autem sanctitatis tuæ,quibus ingentes texuisti quæstiones,respondere operosissimũ est,etiam ociosis & multo maiore quàm nos sumus præditis facultate disserendi & acrimonia intelligendi. Duarũ sanè epistolarũ tuarum, quibus multa & magna conquiris,vna nescio quomodo aberrauit,& diu quæsita nõ potuit reperiri.Altera verò quę inuenta est,habet cõmendationem suauissimã serui Dei & boni & casti adolescentis,quomodo ex hac vita migrauerit,& quibus visionum fraternarũ attestationibus meritum eius [?] nobis [?] insinuari potuerit. Deinde ex hac occasione proponit, & versas de anima obscurissimam quæstionem, vtrum cum aliquo corpore egrediatur è corpore,quo posit ad corporalia loca ferri, vel locis corporalibus contineri. Huius igitur rei tractatus, si tamen ad liquidum à talibus quales nos sumus examinari potest, curam atq; operam negotiosissimam postulat, ac per hoc mentem ab his occupationibus otiosissimam.Si autem breuiter vis audire quid mihi videatur, nullo modo arbitror animam è corpore exire cum corpore:visiones autem illæ futurorúmq; prædictiones quo modo fiant, ille iam explicare conetur,qui nouit qua vi efficiantur in vnoquoq; animo tanta cùm cogitat.Videmus enim planéq; cernimus in eo fieri rerũ multarum visibilium,& ad cæteros corporis sensus pertinentium, innumerabiles imagines:quæ non interest quàm ordinate vel turbide fiant,sed tantum quia fiunt, quod manifestum est, qua vi & quomodo fiãt quisquis potuerit explicare,quæ omnia certè quotidiana sunt atq; cõtinua, audeat præsumere aliquid ac definire, etiã de illis rarissimis visis. Ego autẽ tãtominus hoc audeo,quãtominus id quoq; in nobis qđ vita cõtinua vigilãtes dormiẽtésq; experimur,quo pacto fiat explicare sufficio.Nam cùm ad te dictarẽ hanc epistolã,teipsum animo contuebar, te vtiq; absente atq; nesciẽte, & quomodo posis his verbis moueri secundũ notitiã quæ mihi de te inest imaginabar, atq; id quónam modo in animo meo fieret,capere ac inuestigare non poterã,certus tamen nõ fieri corporeis molibus,nec corporeis qualitatibus cùm corpori simillimum fieret. Hoc interim habeas,vt ab occupato & festinãte dictatũ.In duodecimo autẽ libro eorum quos de Genesi scripsi, versatur hæc quæstio vehementer

[margin: De cura pro mortuis,ca.11.]

[margin: De Gene. ad literã, li.12.]

mentem,& ex multis rerum expertarũ atque credibiliter auditarũ[exemplis]diſputatio illa ſyluеſcit. Quid in ea potuerimus vel effecerimus cũ legeris iudicabis ſi tamen dominus dignabitur donare, vt eos mihi libros quantum poſſum congruenter emendatos iam liceat edere multorũ fratrum expectationi,nõ iam longa diſputatione ſuſpendere. Narrabo autem vnũ aliquid breuiter vnde cogites: Frater noſter Gennadius notiſsimus,ferè omnibus, nobiſq; chariſsimus medicus qui nunc apud Carthaginẽ degit,& Romæ ſuæ artis exercitatione præpolluit,vt hominẽ religioſum noſti,atq; erga pauperum curã impigra miſericordia facillimóq; animo benigniſſimũ:dubitabat tamen aliquãdo vt modo nobis retulit,cũ adhuc eſſet adoleſcẽs & in his eleemoſynis feruentiſsimus,vtrũ eſſet vlla vita poſt mortẽ. Huius igitur mentem & opera miſericordiæ quoniã Deus nullo modo desereret,apparuit illi in ſomnis cõſpicuus iuuenis & dignus intendi,eiq; dixit,Sequere me:quẽ dum ſequeretur venit ad quandam ciuitatẽ,vbi audire cœpit à dextera parte ſonos ſuauiſsimæ cantilenæ vltra ſolitã notámque ſuauitatem. Tunc intento,quídnam eſſet,ait, hymnos eſſe beatorũ atque ſanctorũ. Siniſtra autẽ parte quid ſe vidiſſe retulit,non ſatis memini. Euigilauit,& ſomnium vt fuit,† tantúmq; de illo,quantũ de ſomnio cogitauit. Alia verò nocte,ecce idem ipſe iuuenis eidem rurſus apparuit, atque ab illo vtrũ cognoſceretur interrogauit, Reſpõdit iſte,quod eum bene planéq; cognoſceret. Tunc ille quæſiuit vbi ſe noſſet. Nec memoriæ defuit quod iſte identidẽ reſpõderet,totúmq; viſum illud hymnóſque ſanctorũ ad quos audiẽdos eo duce venerat, qua recentiſsimos recordabatur facilitate narrauit. Hic ille percontatus eſt, vtrúmnam id quod narrauerat in ſomnis vidiſſet,an vigilans? Reſpõdit in ſomnis. At ille,Bene inquit recolis,verũ eſt in ſomnis illa vidiſti. Sed etiam nunc in ſomnis te videre ſcias. Hic cum audiſſet iſta,ita eſſe credidit,atque id reſponſione firmauit. Tunc qui hominẽ docebat,adiecit & ait: vbi eſt modo corpus tuũ? Ille reſpondit,in cubiculo meo. Scis ne, inquit ille, in eodem corpuſculo nũc illigatos eſſe & clauſos & ocioſos oculos tuos, nihílque illis oculis te videre? Reſpondit,ſcio. Tunc ille, Qui ſunt ergo inquit iſti oculi quibus me vides? Ad hoc iſte nõ inueniens quid reſponderet,obticuit. Cui hæſitanti,ille quod his interrogationibus docere moliebatur aperuit,& cõtinuo ſicut,inquit,illi oculi carnis tuæ vti-

Viſio.

Videtur deeſſe, punctauit aut vt ſomniũ fuit.

† Aliàs, & ſomniũ fugit

que in dormiente atq; in lectulo iacente nunc vacant, nec aliquid operantur, & tamen sunt isti quibus me intueris, & ista vteris visione: ita cum defunctus fueris, nihil agẽtibus oculis carnis tuæ vita tibi inerit qua viuas sensúsq; quo sentias. Caue iam deinceps ne dubites vitam manere post mortem. Ita sibi homo fidelis ablatam dicit huius rei dubitationẽ. Quo docente, nisi prouidentia & misericordia Dei? Ista narratione dixerit aliquis tantæ rei nos non soluisse, sed auxisse quæstionẽ: veruntamen cũ his verbis credere [vel nõ credere] liberum cuique sit, seipsum quisque habet quò se auocet ad profundissimam quæstionẽ. Et vigilat homo, [& dormit homo] quotidie, & cogitat homo: dicat vnde fiant ista similia formis, similia qualitatibus, similia motibus corporũ, nec tamẽ materie corporali, dicat si potest. Si autem nõ potest, quid se præcipitat de rarissimis aut inexpertis quasi definitã ferre sententiã, cũ continua & quotidiana nõ soluat? Ego autẽ quãuis quomodo fiãt ista veluti corporea sine corpore, verbis prorsus explicare non possum, tamen sicut scio nõ ea corpore fieri, vtinam sic scirem quomodo discernerentur quæ videntur aliquando per spiritum, & per corpus videri putantur; quóve modo distinguantur visa eorum, quos error vel impietas plerunque deludit, quãdo visis piorum atque sanctorũ similia pleráque narrantur: quorum exempla si commemorare voluissem, tempus mihi potius quàm copia defuisset. In Domini misericordia vegeteris domine beatissime & venerabilis, & desiderabilis frater.

Augustinus Euodio, quomodo anima cernat sine corpore, déque visis prodigiosis. *Epistola* *CI.*

DOmino beatissimo & venerabili fratri & coëpiscopo [sancto] Euodio, & tecũ fratribus, Augustinus & mecum fratres in domino salutem. Multa quæris ab homine multum occupato, & quod est grauius ea putas præcipitari debere dictando, quæ sunt tam difficilia, vt cum magna diligentia dictata vel scripta vix perduci possint ad intellectum, etiã talium qualis ipse es. Huc accedit, quia non tu & tales tantummodo cogitandi estis lecturi esse quod scribimus, sed vtiq; & illi qui minus acuto minúsq; exercitato ingenio præditi, eo tamẽ studio feruntur ad cognoscendas literas nostras, siue amico siue inimico animo, vt eis subtrahi omnino nõ possint. Ista cogitanti cernis quanta cura in scribendo esse debeat, præsertim de rebus ita magnis, vt in

tis & magni laborent. Si autem cum aliquid in manibus habeo, intermittendum est & differendũ, vt ad ea potius respondeatur quæ superuenientia requiruntur, quid fiet si etiam ipsis dum respondetur alia superuenerint? Num placet vt etiã his omissis illa suscipiantur, & semper priora fiant quę posteriora oboriuntur, eáque sola terminare cõtingat, quibus cũ scribuntur nõ superuenerit aliquid quod quęratur? Quod vt mihi accidat difficillimũ est, sed nõ opinor tibi hoc placere. Non ergo debui alia interrumpere cũ tua superuenissent, sicut nec tua si alia rursus irruerint, & tamen seruare hanc iustitiã non sinor. Nam ecce vt tibi hæc ipsa rescriberẽ [quibus id admonerem] intermisi quæ agebam, & animum meũ ad hanc epistolam ab alia magna intentione detorsi. Facilè autem fuit hanc excusationẽ, vt arbitror, non iniquã literis inditam tibi remittere, respõdere autẽ inquisitionibus tuis nõ ita facilè est, & puto in ipsis opusculis quæ me nunc intentissimũ detinent, non defutura quædã loca vbi hæc ipsa expediam quæ requiris, si dominus fauerit. Iam etiam ex iis quæstionibus quas modò misisti, multa soluta sunt in eis libris quos nondũ edidi, siue de Trinitate, siue de Genesi: quanquã & illa si relegas quæ tibi iam di[illegible] nota sunt, vel, nisi fallor, fuerũt: quia ea fortasse oblitus es quæ te conferente mecũ ac sermocinante cõscripsi, siue de Animæ quantitate, siue de Libero Arbitrio, inuenies vnde dissoluas, & sine mea opera, dubitationes tuas, adhibito scilicet nonnullo labore cogitationis, vt iis quę [ibi] ad intellectũ liquidum certúmq; perducta sunt consequentia nectantur. Habes etiã in libro de Vera religione, quem si recoleres atq; perspiceres, nunquam tibi videretur ratione cogi Deum esse, vel ratiocinando effici Deum esse debere. Quandoquidem in ratione numerorũm, quã certe in vsu quotidiano habemus, si dicimus septem & tria decẽ esse debent, minus cõsideratè loquimur, non enim decem esse debent, sed decem sunt. De quibus itaq; rebus rectè dicatur, quod esse debeant, siue iam sint, siue vt sint, satis quantum arbitror disputauimus in eis libris quos commemoraui. Homo enim sapiens esse debet, si est vt maneat, si nondum est vt fiat: Deus autem sapiens non esse debet, sed est. Illa quoq; de visis quæ tibi nuperrimè scripsi, & ea commemoras subtiliter dicta, sed maioribus te quęstionibus implicasse, recense etiam atque etiam, & cogita diligentius, nec pertranseat sed habitet in eis consideratio tua, & inde fortasse vtcũnque coniicies,

2. Retra. capit. 15. & 24.

1. Ret. 7. 8

1. Ret. 12.

quomodo sit anima præsens vel absens. In eis quippe visis demoratur in somnis, cum abest à sensu præsentiáque cernendi, quam præbet oculis vigilans: hanc [autem] ab oculis, hoc est, tanquam à luminaribus corporis animę absentiã, quę est cum dormimus, si vis maior augeat, vt totum quod est inde subtrahatur, mors est. Sicut ergo à cernendi sensu ad visa somniorũ, non cũ aliquo corpore abscedit, nisi fortè illa quæ videntur in somnis corporea, nósque ipsos inter illa ferri ac referri cũ aliquo corpore existimabimus, quod iam tibi arbitror nõ videri. Ita si tota penitus abstrahatur atq; absit, quod fit in morte, non secum putanda est auferre aliquod corpus ex corpore. Nam si auferret, profectò etiam cum dormimus & abscedit ab oculis, inquantum eos relinquit, intantum oculos secum auferret quãlibet subtiliores, corporeos tamen, quod non facit: veruntamen aufert secum quosdã simillimos, sed nõ corporeos, quibus visa simillima cernit in somnis, sed nec ipsa corporea. Porrò si aliquis cum credit etiam visa somniorum, quæ similia corporibus apparent, non esse nisi corporea, videatur sibi aliquid dicere, nec ista ingenij tarditas facilè cõuincitur, multorum quippe est etiã non mediocriter acutorum, quoniam parum attendunt quantum videant imagines corporũ, quæ fiunt in spiritu, nec omnino sunt corpora. Cum verò eas coguntur intueri, si rectè aduerterint, atque compererint nõ eas esse corporeas, sed corporum simillimas, rationem tamen de his non continuo valent reddere, quibus causis & quemadmodũ fiant, qua deniq; natura sua subsistãt, vel in quo subiecto sint: vtrum ita in animo fiant, vt in membrana ex atramento literæ, vbi vtraque substãtia est membrana scilicet & atramentum: an sicut sigillũ in cera, vel figura quælibet, cui cera subiectũ est illa in subiecto: an vtroq; modo fiant ista in spiritu nostro, aliquãdo sic, aliquando autem sic: Mouent enim nõ solum [vt cogitemus] ea, quæ absunt à sensibus corporis, & in nostra reperiuntur memoria, vel quæ nosipsi vt libitum est, facimus, disponimus, augemus, minuimus, [sed etiã] situ, habitu, motu innumerabilibus qualitatibus formísq; variamus. Talia sunt fortassis etiã illa quibus eludimur dormientes, quando non diuinitus admonemur, nisi quod hæc volentes agimus, illa præter arbitriũ patimur. Non solũ hæc mouent, quæ in animo de ipso animo fieri nõ absurdè quis putat, quãuis & hoc causis occultioribus quibus agitur vt istud potiùs quàm illud in cõspectu animi

animi veniat,ſed etiam quod ait propheta: Et dixit mihi angelus qui loquebatur in me. Neq; enim forinſecus voces ad aures corporeas prophetæ veniſſe credendũ eſt, cum dicit, loquebatur in me, nõ ad me: vtrũ voces erant de ſpiritu factæ, corporalibus ſimiles quales agimus cum apud nos taciti multa memoriter, plerunq; etiã cantando tranſcurrimus, ſed tamẽ editę ab angelo ſibi ſuggerente: Et quod in Euangelio ſcriptum eſt, Ecce angelus Dei apparuit illi in ſomnis dicens, Quomodo enim apparuerit, vel corpus angelicum oculis clauſis? Abrahę quippe vigilanti ſic apparuerunt, vt eos etiã cum pedes lauit eis contrectando ſentiret: vel ſpiritus ſpiritui dormientis in ſpecie aliqua ſimili corporis, ſicut noſipſi nobis videmur tali figura etiam per loca moueri ſomniantes, longè aliter quàm membra in ſtratis iacentia mouentur. Hæc & ideo mira ſunt, quia occultiorem habent rationem quàm vt videri vel reddi ab homine homini poſsit. Nam iſtæ cauſæ ſunt admirationis, cum vel ratio cuiuſque rei latet, vel eadem res vſitata non eſt, quod aut ſingularis, aut rara eſt. Ex illa ergo cauſa latentis rationis, ego dixi in epiſtola, quã te legiſſe commemoras, cũ eis reſponderem qui negant eſſe credendum, quod Chriſtũ virgo peperit, virgo permanſerit. Si ratio quęritur, nõ erit mirabile. Hoc enim dictum eſt, nõ quod ratione res careat, ſed quod eos lateat, quibus hoc Deus voluit eſſe mirabile. Ex alia verò admirationis cauſa, quæ ideo eſt, quia inſolitum aliquid occurrit, ſcriptũ eſt de domino, quod miratus ſit Centurionis fidem. Neque enim eum rei vllius ratio potuit latere, ſed admiratio pro laude poſita eſt eius, cuius par in populo Hebræo nõ apparuerat. Vnde ipſa admiratio ſatis expoſita eſt, cũ dominus ait: Amen dico vobis, nõ inueni tantam fidem in Iſraël. Quod autem adieci in eadem epiſtola, Si exemplũ poſcitur, nõ erit ſingulare: fruſtra tibi viſus es velut exempla inueniſſe de vermiculo qui in pomo naſcitur, & aranea quæ filum textrinæ ſuæ corpore velut integro parit. Dicuntur enim aliqua argute cuiuſdã ſimilitudinis gratia, alia remotius, alia cõgruentius, ſed ſolus Chriſtus natus eſt ex virgine: vnde iam intelligis, quantum exiſtimo cur hoc eſſe dixerim ſine exẽplo. Habent itaque omnia cauſas ſuas, atque rationes rectas & inculpabiles, quæ Deus vel vſitata vel inuſitata operatur. Sed hæ cauſę atq; rationes cũ latent, miramur quæ fiunt: cũ autem patent, cõſequẽter ea vel conuenienter fieri dicimus, nec mirandũ eſſe, quia facta

Zacha. 1.

Matt. 1.

Geneſ. 18.

Luc. 7.

ſunt,quæ ratio exigebat vt fierent. Aut ſi miramur non inopinata ſtupendo,ſed excellentia laudãdo miramur. Quo genere admirationis Centurio ille laudatus eſt.Nec ideo reprehẽdenda eſt ſententia,qua dictũ eſt, Si ratio quæritur non erit mirabile, quoniam eſt aliud genus admirationis etiam cum ratio manifeſta eſt admirãti.Neq; enim propterea culpatur ſententia qua dictum eſt: Deus neminem tentat, quoniam eſt aliud genus tentationis:propter quod rectè itidem dictum eſt, Tentat vos dominus Deus veſter. Nec quiſquã exiſtimet ideo meritò poſſe dici,corporeis oculis à filio patrem videri,ac nõ potius ſic,vt à patre filium:quia illic qui hoc putant cùm in reddenda ratione defecerint, poſſunt & ipſi dicere, ſi ratio quæritur,non erit mirabile:hoc enim dictũ eſt, non quia non eſt ratio,ſed quia latet,Illius autẽ non miraculi,ſed erroris,demonſtrare debet nullam eſſe rationem, quiſquis id opinãtes refellere aggreditur.Sicut enim nulla ratio eſt,qua Dei natura moriatur,aut corrumpatur, aut peccet, & cùm hoc Deum nõ poſſe dicimus,non derogamus poteſtati eius,ſed æternitatem veritatémq; laudamus. Ita cùm dicimus non poſſe videri oculis corporeis, non latet ſed patet ratio bene intelligentibus, qua perſpicuum eſt Deum corpus non eſſe, nec aliquid corporeis oculis cerni poſſe, niſi quod alicuius interualli interpoſitione cernatur.Id autem nõ niſi corpus eſſe,eámq; ſubſtantiam quæ minor ſit in parte quàm in toto,quod de Deo credere nefas eſſe debet, etiam iis qui hoc intelligere nõdum valent. Latet ratio diuerſarum commutationum:Hinc eſt omnium viſibilium ſylua miraculorum. Nunquid tamen ideo latet eſſe corpora, habere nos corpus,nullum eſſe, quãtulumcunq; corpuſculum quod non pro ſuo modo loci occupet ſpacium? Nec in eo quod occupat vbique ſit totum, ſed minus ſit in parte quàm in toto? Hæc quoniam non latent, his contexenda ſunt conſequentia, quod nunc facere nimis longum eſt,quibus oſtendatur non rationem latere, ſed rationem omnino nullã eſſe qua credi debeat, vel poſsit intelligi, Deum,qui vbiq; totus eſt, per ſpacia locorum corporea mole diffundi, in qua neceſſe habeat partibus maioribus minoribúſque conſtare, cerni corporeis oculis poſſe. Vnde plura dicerem ſi hoc in epiſtola iſta ſuſcepiſſem,in cuius longitudinem,non ſentiens progreſſus ſum,penè oblitus occupationum mearum, ita vt fortaſſe, quod non arbitrabar, attentioni tuæ ſatisfécerim,qui potes paucis admonitus plura cogitare

Iacobi 1.

Deut. 13.

cogitare quæ competunt. Sed non etiam eorum in quorum manus non inaniter venire ista possunt, si diligentius & copiosius differantur. Laborant autem homines in discendo, & breuia non valent intelligere, prolixa non amant legere. Laborant itidem in docendo, qui & pauca tardis, & multa pigris frustra ingerunt. Mitte & illius epistolæ exemplum, quæ apud nos aberrans, non potuit inueniri.

γνώμη

Augustinus Euodio, de quæstionibus ad salutem non necessariis, de similitudinibus non per omnia congruentibus rebus diuinis, de sacrosancta trinitate quid credere sufficiat.

Epistola CII.

Augustinus episcopus, Euodio episcopo. Si ea quæ me magis occupant, à quibus in aliud auerti nolo, sanctitas tua nosse tanti habet, mitte aliquem qui tibi describat. Iam enim plura perfecta sunt, quæ hoc anno ante Pascha propinquāte quadragesima à nobis fuerant inchoata. Nam tribus illis libris de ciuitate Dei contra dæmonicolas inimicos eius, duos alios addidimus, quibus quinq; libris satis disputatum arbitror aduersus eos, qui propter præsentis vitæ felicitatem deos colendos putant, eámque felicitatem à nobis impediri opinantes, Christiano nomini infesti sunt. Deinceps dicendum est, sicut primo libro polliciti sumus, aduersus eos qui propter vitam post mortem futuram necessarium existimant cultum deorū suorum, propter quam vitam nos Christiani sumus. Dictaui etiam trium psalmorum expositionem non paruis voluminibus. sexagesimi & septimi, septuagesimi & primi, septuagesimi & septimi. Reliqui nondum dictati neq; tractati, vehemēter à nobis expectantur atq; flagitantur. Ab his me reuocari & retardari irruentibus de transuerso quibuslibet quæstionibus nolo ita vt nec libros de Trinitate, quos diu in manibus verso, nōdúmq; cōpleui, modo attendere velim, quoniā nimis operosi sunt, & à paucis eos intelligi posse arbitror, vnde magis vrgent quæ pluribus vtilia fore speramus. Non enim, vt scribis, qui ignorat ignorabitur, de hac re dixit Apostolus, tanquā ista pœna ille plectendus sit, qui non valet intelligētia sic discernere ineffabilem trinitatis vnitatē, sicut discernitur in animo nostro memoria, intellectus volūtas. Aliunde hoc dicebat Apostolus: Lege, & videbis quòd ea loquebatur, quæ fidem vel mores multorū ædificarent, non quæ vix ad paucorum, eámq; exiguam, quantulacunq; in hac

2. Ret. 43. Vox hybrida. δαιμονολάτρας. 1. De ciuita. Dei, cap. 36. 2. Ret. 15. 1. Cor. 14.

vita de re tanta esse potest, intelligentiam peruenirent, id est, vt linguis prophetia præponeretur, vt non perturbatè illa gererentur, quasi prophetiæ spiritus etiam inuitos loqui cogeret: vt mulieres in Ecclesia tacerẽt, vt omnia honeste & secundum ordinem fierent. Hæc cùm ageret, ait: Si quis videtur esse propheta aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia domini est mandatum: si quis autem ignorat, ignorabitur. His verbis coërcens & ad pacificum ordinem reuocãs inquietos, tanto ad seditionem faciliores, quanto sibi videbãtur spiritu excellere, cùm superbiendo cuncta turbarent. Si quis ergo videtur propheta esse aut spiritalis, cognoscat, inquit, quæ scribo vobis, quia domini est mãdatum. Si quis videtur esse, & vtiq; non est: nam qui est, sine dubitatione cognoscit, nec admonitione & cohortatione opus habet, quia omnia iudicat, & à nemine iudicatur. Illi ergo seditiones & perturbationes in Ecclesia faciebant, qui videbantur esse in Ecclesia, quod non erant. Hos docet cognoscere domini esse mandatum, quia non est seditionis Deus sed pacis. Si quis autem ignorat, ignorabitur, id est, improbabitur. Non enim Deus, si ad scientiã referas, ignorat eos, quibus dicturus est, Non noui vos, sed eorum improbatio hoc verbo insinuata est. Cùm autem dominus dicat: Beati mundo corde, quoniã ipsi Deum videbũt: eáq; visio nobis in fine summum pręmium promittatur, omnino † est metuendum, si nunc ad liquidum quæ de Dei creatura † credimus conspicere non valemus, ne inde sit dictum, Qui ignorat, ignorabitur: quia enim in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Hęc stultitia prædicationis ac stultum Dei, quod sapientius est hominibus, multos contrahit ad salutẽ, vt non solùm qui nondũ certa valent intelligentia conspicere naturam Dei, quam fide tenent, verumetiam qui nondum in ipsa anima sua ita incorpoream substantiã à corporis generalitate discernunt, quemadmodum certi sunt se viuere nosse, velle, ideo sint alieni à salute, quam stultitia illa prædicationis fidelibus confert. Nam si propter eos solos Christus mortuus est, qui certa intelligẽtia possunt ista discernere, penè frustra in Ecclesia laboramus: si autem, quod veritas habet, infirmi populi credentium ad medicum currunt, sanandi per Christum, & hunc crucifixum, vt vbi abundauit peccatum, superabũdet gratia, miris sit modis per altitudinem diuinam † sapientiæ & scientiæ Dei, & per

Ibidem.

Matt. 5.

† *non*

† *natura*

1. Cor. 1.

Stultitia Dei.

τὸ μωρὸν.

† *diuitiarum*

& per inscrutabilia iudicia eius, vt & nõnulli à corporibus incorporea discernentes, cùm sibi ex hoc magni videntur, & irrident stultitiam prædicationis, qua salui fiunt credentes, ab vnica via longè exirẽt, † quæ ad vitam æternam sola perducit; & multi in cruce iusti † gloriantes, & ab eadẽ via non recedentes, etiam si ista quæ subtilissimè differuntur ignorãt, quia non perit vnus ex illis pro quibus mortuus est, ad eandem perueniant [æternitatem,*] veritatem, charitatẽ, id est, ad stabilem, certam, plenámque felicitatem, vbi manentibus, videntibus, amantibus, sunt cuncta perspicua. Proinde in vnum Deum patrem & filium & spiritum sanctũ firma pietate credamus: ita vt nec filius credatur esse qui pater est, nec pater qui filius est, nec pater nec filius qui vtriusque spiritus est. Nihil putetur in hac trinitate temporibus locísve distare, sed hæc tria æqualia esse & coæterna, & omnino esse vna natura: non à patre aliã, & à filio aliam, & à spiritu sancto aliam conditã esse creaturam, sed omnia & singula, quæ creata sunt vel creantur, trinitatẽ creante subsistere: nec quenquam liberari à patre sine filio & spiritu sancto, aut à filio sine patre & spiritu sancto, aut à spiritu sancto sine patre & filio: sed à patre & filio & spiritu sancto vno, vero, veréq; immortali, id est, omnimodo incommutabili solo Deo. Multa autem etiam separatim in scripturis de singulis dici, vt insinuetur, quamuis inseparabilis trinitas, tamẽ trinitas: vt quemadmodũ simul dici non possunt, cum sonis corporalibus cõmemorantur, quamuis simul sint inseparabiliter. Ita & quibusdam scripturarum locis, & per quasdã creaturas sigillatim vicissímq; monstrentur. Sicut pater in voce, qua sonuit, Tu es filius meus: & filius in homine, quẽ suscepit ex virgine: & spiritus sanctus in columbæ specie corporali. Hæc separatim quidẽ, sed nullo modo separata tria illa demonstrant. Ad hoc vtcunq; intelligendum assumimus memoriam, intelligentiam, voluntatem. Quamuis enim hæc suis separatísque temporibus sigillatim singula enuntiemus, nihil tamẽ horum sine aliis duobus agimus aut dicimus. Nec ideo putanda sunt hæc tria trinitati sic comparata, vt omni ex parte conueniant. Cui enim similitudini in disputando conuenientia tanta cõceditur, vt ei rei cui adhibenda est, ex omni parte coaptetur, vel quando ex creatura ad creatorẽ aliquid simile assumitur? Primo ergo [in hoc] inuenitur [ista] similitudo dissimilis, quod tria hæc, memoria, intelligentia, voluntas animæ insunt, non

† al. exerrens.

† Christi

* Stabilitatem aut simile ver bum videtur desse.

ὁμοιων ἀνόμοιον.

eadem tria, est anima. Illa vero trinitas nõ inest, sed ipsa Deus est. Ideo ipsa mirabilis simplicitas commẽdatur, quia non ibi aliud est esse, aliud intelligere, vel si quid [aliud] de Dei natura dicitur. Anima vero quia est, etiam dum non intelligit, aliud est quidẽ esse, aliud est quod intelligit. Deinde quis audeat dicere patrem non intelligere per seipsum, sed per filiũ sicut memoria non intelligit per seipsam, sed per intellectũ: vel potius anima ipsa, cui hæc insunt, per intellectum tãtummodo intelligit, sicut per memoriam tantũmodo meminit, & per voluntatẽ tantũmodo vult? Ad hoc ergo adhibetur ista similitudo, vt quoquo modo intelligatur, quemadmodũ horum trium in

† per anima, cùm † singula nomina enũtiantur, quibus eadem singula demonstrantur: tamen vnũquodq; nomen his tribus cooperantibus enuntiatur, cùm & reminiscẽdo & intelligendo & volendo dicitur. Ita nullam esse creaturã, in qua vel solus pater, vel solus filius, vel solus spiritus sanctus demonstretur, quam non simul trinitas operetur, quæ inseparabiliter operatur. Ac per hoc nec vocẽ patris, nec animã, & carnem filij, nec columbam spiritus sancti esse factam, nisi eadẽ cooperante trinitate. Nec sanè sonus ille vocis, qui cõtinuo esse destitit, coaptatus est in vnitatem [patris. Nec illa columbæ species corporalis coaptata est vnitatẽ] personæ spiritus sancti. Nam ipsa quoq;, sicut nubes illa lucida, quæ operuit in monte cum tribus discipulis saluatorem, vel potius sicut ille ignis, qui eundem spiritũ sanctum demõstrauit, officio significationis impleto, mox esse desinit: sed solus homo, quia propter ipsam naturã liberandã illa

Coaptatus pro vnit°. omnia fiebant, in vnitatẽ personæ verbi Dei, hoc est vnici filij

Sap. 7. Dei mirabili & singulari susceptiõe coaptatus [est,] permanẽte tamen verbo in sua natura incõmutabiliter, in qua nihil cõpositi cum quo subsistat vlla phantasia humani animi suspicãdum est. Legitur quidẽ & spiritus sapiẽtiæ multiplex, sed rectè dicitur etiã simplex. Multiplex enim, quoniã multa sunt quæ habet: simplex autẽ, quia non aliud quàm quod habet est. Sicut dictus est filius habere vitã in semetipso, & eadẽ vita ipse est: homo autẽ verbo accessit, non verbum in hominẽ conuertibiliter accessit: atq; ita & filius Dei simul cum homine suscepto dicitur vnde idẽ filius Dei incõmutabilis est atq; coæternus patri, sed in verbo solo: & sepultus est filius Dei, sed in carne sola. Proinde quæ de filio Dei verba dicũtur, videndũ est secundum quid dicãtur. Non enim homine assumpto personarũ numerus

auctus

mutus eſt, ſed eadem Trinitas manſit. Nam ſicut in homine quolibet præter vnũ illũ, qui ſingulariter ſuſceptus eſt, anima & corpus vna perſona eſt, ita in Chriſto verbum & homo vna perſona eſt. Et ſicut homo, verbi gratia, Philoſophus nõ vtiq; niſi ſecundũ animam dicitur: nec ideo tamen abſurdè, ſed congruẽtiſsima & vſitatiſsima loquutione dicimus Philoſophum cæſum, Philoſophũ mortuũ, Philoſophũ ſepultũ, cùm totum ſecundum carnẽ accidat, non ſecundum illud quod eſt Philoſophus: ita Chriſtus Deus Dei filius, dominus gloriæ, & ſi quid huiuſmodi ſecundũ verbũ dicitur, & tamen rectè dicitur Deus crucifixus, cùm hoc eum ſecundum carnẽ paſſum eſſe, non ſecundum illud quo dominus gloriæ eſt, nõ habeatur incertum. Sonitus autem ille vocis & colũbæ ſpecies corporalis, & linguæ diuiſę velut ignis, qui inſedit ſuper vnũquẽque eorũ, ſicut illa in monte Syna, quæ terribili ſpecie facta ſunt, & ſicut columna illa nubis per diem, & flammæ per noctẽ, ſignificatiua operatione acta atq; tranſacta ſunt. Illud in his maximè cauendum eſt, ne cuiquam Dei natura vel patris vel filij vel ſpiritus ſancti cõmutabilis & cõuertibilis eſſe credatur. Nec moueat quod aliquando res, quæ ſignificat nomen eius rei quam ſignificat accipit. Spiritus ſanctus dictus eſt corporali ſpecie tãquã columba deſcendiſſe & manſiſſe ſuper eum. Sic enim & petra Chriſtus, quia ſignificat Chriſtum. Miror autem tibi videri ſonitum vocis illius, qua dictũ eſt, Tu es filius meus, nõ mediante anima, ſed diuino nutu ſola corporali natura ſic fieri potuiſſe: & non tibi videri eodem modo poſſe fieri animantis cuiuſlibet ſpeciem corporalem motúmque viuenti ſimilem diuino nutu, nullo animali interpoſito ſpiritu. Si enim obtemperat Deo creatura corporea ſine viuificantis animæ miniſterio, vt edantur ſoni quales edi ex corpore animato ſolent, vt forma loquutionis articulatæ auribus inferatur, cur non obtemperet, vt ſine animæ viuificantis miniſterio figura motúſque volucris, eadem potentia creatoris, ingeratur aſpectibus? An ſenſus audiendi hoc mereri poteſt, videndi non poteſt, cùm ex iacenti materia corporis vtrunque formetur, & quod inſonat [auribus, & apparet aſpectibus,] & vocis articuli, & lineamenta membrorũ & audibilis & viſibilis motus, vt & verũ ſit corpus quod ſentitur corporis ſenſu, & nihil ſit amplius quàm † quod ſentitur corporis ſenſu? Anima enim in illo † ſenſu corporis vel in aliquo animante ſentitur. Non igitur eſt opus

Simile.

Lucæ 3.
Act. 2.
Exod. 19.
Exod. 13.

† *enim*
† *nullo*

quær

quærere, quomodo apparuerit columbæ ſpecies corporalis, ſicut non quærimus quomodo ſonuerint voces articulati corporis. Si enim potuit anima non eſſe media, vbi vox non quaſi vox dicitur facta: quantomagis potuit vbi dicitur colũba, hoc verbo ſignificata ſola ſpecie corporali oculis reddita, non natura viuentis animantis expreſſa. Hoc modo etiá illud dicitur: Factus eſt ſubitò de cælo ſonus quaſi ferretur flatus vehemẽs, & viſæ ſunt illis linguæ diuiſæ velut ignis, vbi dicitur ſpecies quædá quaſi flatus, & velut ignis ſenſibilis vſitatis ſimilis notiſque naturis, non ipſæ vſitatæ notæque naturæ ad tempus factæ ſignificari videntur. Si autẽ ſubtilior ratio vel excellẽtior rei veſtigatio demonſtrat eam naturá, quæ nec temporaliter nec localiter mouetur non moueri, niſi per illam quæ temporaliter tantum, non localiter moueri poteſt: conſequens erit vt omnia illa per miniſterium creaturæ viuentis effecta ſint, ſicut per angelos fiunt. Vnde diligentius diſſerere & longum eſt, & non neceſſarium. Huc accedit, quia & non & ſunt viſiones quæ apparent ſpiritui tanquam corporis ſenſibus, non ſolùm dormientibus vel furentibus, ſed aliquando ſanæ mentis vigilantibus: non per fallaciam illudentiũ dæmonũ, ſed per aliquam reuelationem ſpiritalem, quæ fit per formas incorporeas corporibus ſimiles: quæ diſcerni omnino non poſſunt, niſi diuino adiutorio plenius reuelẽtur, & mẽtis intelligẽtia diiudicẽtur, vix aliquãdo cùm fuerint, ſed plerunq; poſteà cùm trãſierint. Quæ cùm ita ſint, ſiue in naturis corporeis, ſiue ſola ſpecie corporali, natura autem ſpiritali noſtro ſpiritui tanquam ſenſibus corporis apparere videantur, quando hæc ſacra ſcriptura commemorat, cuius iſtorũ duorum generis ſint, & vtrũ mediante viua creatura fiant, ſi corpore fiunt, iudicare temerè nõ debemus: dum tamen creatoris, hoc eſt, ſummæ atque ineffabilis Trinitatis inuiſibilem, incommutabilémque naturam, & à mortalium carnaliũ ſenſibus, & ab omni conuertibilitate ſiue in melius, ſiue in deterius, ſiue in quodlibet aliud atque aliud, remotam atque diſcretá vel ſine vlla dubitatione credamus, vel qualicunque etiam intelligentia capiamus. Hæc tibi de duabus quæſtionibus, hoc eſt, de Trinitate & columba, in qua ſpiritus ſanctus non ſua natura, ſed ſignificatiua ſpecie demonſtratus eſt, ſicut & filius Dei nõ ſua natiuitate, de qua pater dixit: Ante Luciferum genui te: ſed in homine ſuſcepto ex vtero virginis, à Iudæis crucifixus eſt, videris quàm otioſo ego tamen

Act.2.

Pſal.109.

men-

men occupatiſsimus ſcribere potui. Nec putaui omnia pertractanda quæ poſuiſti in literis tuis, verũ ad illa duo, quæ ex me audire voluiſti, me reſpondiſſe, & ſi non ſufficienter auiditati tuæ, tamen charitati obedienter exiſtimo. Præter autem illos duos libros, quos tribus me adiunxiſſe ſuprà cõmemoraui, & trium Pſalmorum expoſitionem, ſcripſi etiam librum ad ſanctum presbyterum Hieronymum de animæ origine, conſulens eum quomodo defendi poſsit illa ſententia, quam religioſæ memoriæ Marcellino ſuã eſſe ſcripſit, ſingulas animas nouas naſcentibus fieri, vt non labefactetur fundatiſsima Eccleſiæ fides, qua inconcuſſè credimus, quod in Adã omnes moriuntur, & niſi Chriſti gratia liberentur, qui per ſuum ſacramentum etiã in paruulis operatur, in condemnationẽ trahuntur. Scripſi alium ad eundem, quomodo illi videatur accipiendum eſſe quod ſcriptum eſt in Epiſtola Iacobi: Quicunq; autem totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus. Sed in hoc dixi etiam quid mihi videatur: in illo autẽ de animæ origine tantum quid ei videatur, conſultatoria quadã diſputatione quæſiui: Occaſionẽ quippe cuiuſdã ſanctiſsimi & ſtudioſiſsimi iuuenis presbyteri Oroſij, qui ad nos ab vltima Hiſpania, id eſt, ab Oceani littore ſolo ſanctarum ſcripturarũ ardore inflammatus aduenit, amittere nolui, cui vt ad illũ quoq; pergeret, perſuaſi. Huic etiam ipſi Oroſio ad quædã interrogata, quæ illum de Priſcillianiſtarum hæreſi, & Origenis quibuſdam opinionibus, quas non recepit Eccleſia, permouebant vno libro non grandi, quanta potui breuitate & perſpicuitate reſpondi. Scripſi etiã grandẽ quendã librum aduerſus Pelagij hæreſim, cogentibus nonnullis fratribus, quibus contra gratiam Chriſti opinionem pernicioſiſsimam ille perſuaſerat. Hæc omnia ſi habere volueris, aliquẽ mitte qui tibi cũcta deſcribat. Me autẽ permitte his vacare quærendis atque dictãdis, quæ quoniã multis ſunt neceſſaria, ꝓponẽda eſſe arbitror ad valdè paucos pertinentibus inquiſitionibus [tuis.]

1. Retrac. 45.

Iacob. 2.

2. Retrac. 45.

Auguſtinus Quintiano, commendat matrem viduam cum filia virgine, quæ deferebant reliquias Stephani martyris.

Epiſtola CIII.

DOmino Beatiſsimo & meritò venerabili fratri & coëpiſcopo Quintiano, Auguſtinus in domino ſalutem. Honorabiles Dei familias, & præcipua † Chriſti membra Gallam viduam ſancti propoſiti, & eius

Vetera habẽt Quintiliano.

† precio-ſa

& eius filiam Simpliciolam virginem sacrá, matri ætate subditam, sanctitate prælatam, quas verbo domini aluimus vt potuimus, venerationi tuæ in Christi dilectione commendo, & tanquam mea manu per hanc epistolam trado consolandas, & in omnibus adiuuandas, quæ vtilitas earum vel necessitas postulat, quod & sine mea commendatione proculdubiò faceret sanctitas tua. Si enim nos propter supernam Hierusalem, cuius nos omnes ciues sumus, & in qua concupierunt habere excellentiorem sanctitatis locum, non solùm ciuicum, verum etiam fraternum eis debemus affectum: quantomagis vos, apud quos earum etiam carnalis est patria, in qua secularem nobilitatem pro Christi amore contemnunt dominæ illæ. Officium quoque salutationis per illas meum ea charitate peto digneris sumere qua direxi: & meminisse [nostri] in orationibus tuis. Portant sanè [secum] reliquias beatissimi & gloriosissimi martyris Stephani, quas non ignorat sanctitas vestra, sicut & nos fecimus, quàm conuenienter honorare debeatis.

Augustinus Sixto presbytero, qui contra Pelagianos scripserat, vt pergat impudentes cohibere, dissimulantibus mederi. Epistola CIIII.

2. Retrac. 42.

Domino venerabili & in Christi charitate suscipiendo sancto fratri & compresbytero Sixto, Augustinus in domino salutem. Ex quo Hipponem literæ benignitatis tuæ per sanctum fratrem nostrum Firmum presbyterũ directæ me absente venerunt, posteà quàm illas cùm remeassem, quamuis iam inde profectò earum perlatore legere potui, hæc prima eadémque gratissima rescribendi occurrit occasio per dilectissimum filium nostrum Albinum acoluthum. Quod autem, quibus simul scripsi, tunc nõ eramus simul, ideo factum est, vt singulorum singulas non vnam amborũ epistolam sumeres. A me quippe digressus est perlator huius per venerabilem fratrem & coepiscopum meum Alipium qui tuæ sanctitati aliam rescriberet transiturus, ad quem etiam ipsas, quas ego iam legeram, literas tuas ipse portauit. Quæ nos quanta lætitia perfuderint, quid homo nitatur loqui quod non potest eloqui? nec teipsum satis nosse arbitror, sed nobis crede, quantũ boni feceris talia nobis scripta mittendo. Sicut enim tu testis es animi tui, ita nos nostri, quemadmodũ sit affectus illarũ synceritate luculentissima literarum. Si enim breuissimã epistolã tuam, quam de hac ipsa

re

re ad beatiſsimum ſenem Aurelium per Leonem acoluthum direxiſti, exultanti alacritate deſcripſimus, & quibus poteramus magno ſtudio legebamus, vbi nobis expoſuiſti, quid de illo pernicioſiſsimo dogmate, vel quid cōtrà de gratia Dei, quā puſillis magníſq; largitur, cui eſt illud inimicißimū ſentias: quanta nos putas iſta tua prolixiora ſcripta, vel exultatione legiſſe, vel cura vt legātur, quibus valuimus aliis obtuliſſe, atq; adhuc quibus valemus offerre. Quid enim gratius legi vel audiri poteſt, quàm gratiæ Dei tam pulchra defenſio aduerſus inimicos eius, ex ore eius, qui eorūdem inimicorū magni momenti patronus antè iactabatur? Aut vnde vberiores Deo debemus agere gratias, quàm quod eius ſic defenditur gratia, ab eis quibus datur aduerſus eos, quibus vel nō datur, vel ingratum eſt quod datur? Quia vt eis gratū ſit, occulto & iuſto iudicio Dei nō datur. Quapropter domine venerabilis & in Chriſti charitate ſuſcipiende ſancte frater, quamuis optime facias, cùm de ac re ſcribis ad fratres, apud quos ſe illi de tua ſolent efferre amicitia, tamen hæc cura maior tibi reſtat, vt non ſolùm ſalubri ſeueritate plectantur, qui errorē illū Chriſtiano infeſtiſsimum nomini audent garrire liberius, ſed etiam ij diligētiſsimè caueātur vigilantia paſtorali propter infirmiores & ſimpliciores dominicas oues, qui eum preſsius, quidam autem timidius: ſed tamen inſuſurrare non ceſſant, penetrātes domos, ſicut ait Apoſtolus, & cætera quæ ſequuntur exercitata* impietate faciētes: nec illi negligendi ſunt, qui vſq; ad profundum ſilentium ſuppriment timore, quod ſentiunt, ſed tamen eandem peruerſitatē ſentire nō deſinunt. Nōnulli quippe eorum, antequam iſta peſtilentia manifeſtiſsimo etiam ſedis Apoſtolicæ iudicio damnaretur, vobis innoteſcere potuerunt, quos nunc repente reticuiſſe perſpicitis: nec vtrum ſanati ſint ſciri poteſt, niſi cùm nō ſolùm dogmata illa falſa tacuerint, verumetiam illis vera cōtraria, eo quo illa ſolent ſtudio defenſauerint, qui tamen lenius profectò ſunt tractandi. Quid enim eos terreri opus eſt, quos ſatis territos ipſa taciturnitas monſtrat? Nec ideo tanquam ſani prætereundi ſunt diligentia medicinæ, quorum vulnus in abdito eſt. Etſi enim terrendi non ſunt, tamen docendi ſunt: & quantum exiſtimo, facilius poſſunt, dum in eis timor ſeueritatis doctorem adiuuat veritatis, vt opitulante domino, gratia eius intellecta atq; dilecta, etiam loquendo expugnent quod iam loqui non audent.

** Fortè exerta & aperta.*

Lenitas in hæreticos.

Aug

Augustinus Sixto presbytero, instruens illum aduersus Pelagianorum argumenta. Epistola CV.

2. Ret. 42 c

DOmino in domino dominorũ dilectissimo sancto fratri & compresbytero Sixto, Augustinus in domino salutem. In epistola quã per charissimum fratrem nostrum Albinum acoluthum misi, prolixiorem me missurũ esse promisi, per sanctum fratrem & compresbyterum nostrũ Firmum, qui nobis literas attulit synceritatis tuæ, plenas fidei tuæ, quæ nobis tantum gaudiũ contulerunt, quantum magis possumus habere quàm dicere. Quod enim fatendũ est charitati tuæ, tristes eramus animo [nimis] cum fama iactaret inimicis Christianæ gratiæ te fauere. Sed vt hæc tristitia de nostris cordibus tergeretur, primo te priorem anathema eis in populo frequentissimè pronuntiasse eadem fama non tacuit. Deinde cum literis Apostolicæ sedis de illorum damnatione ad Africam missis, tuæ quoque literæ ad venerabilem senem Aurelium cõsecutæ sunt, quæ tametsi breues erant, tuum tamen vigorem aduersus eorum errorem satis indicabant. Nunc vero cum apertius & latius quid de illo dogmate contráq; sentires, vt literis tuis fideles ipsa nobiscum ratione Ecclesiæ loquerẽtur, cui potissimum beatus Apostolus Paulus de gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum, multa & multipliciter est locutus, non solùm illud omne tristitię nubilum fugit de cordibus nostris, sed etiam tantum ibi læticiæ lumen infulsit, vt nihil egisse in nobis videretur ille mœror & timor, nisi successu horum, ampliorem flagrantiam gaudiorum. Itaq; te frater charissime, quamuis non videamus nos oculis carnis, animo tamen in fide Christi, in gratia Christi, in membris Christi tenemus, amplectimur, osculamur, & remeante à nobis ad te nostrorũ inuicẽ colloquiorum sanctissimo & fidelissimo perlatore, quem voluisti esse apud nos, non solùm aduectorem scriptorũ tuorum, verũetiam narratorem testémque factorum, rescripta persoluimus, & aliquanto diutius tecum sermocinamur, admonẽtes, vt docendis instes, quibus terrendis satis quantum comperimus institisti. Sunt enim quidã, qui iustissimè damnatas impietates adhuc liberius defendẽdas putãt: & sunt qui occultius penetrãt domos, & quod in aperto iam clamare metuunt, in secreto seminare nõ quiescunt. Sunt autem qui omnino siluerũt magno timore cõpressi, sed adhuc in corde retinent, quod ore iam proferre non audent

audent: qui tamen eſſe poſſunt fratribus ex priore ipſius dogmatis defenſione notiſsimi. Proinde alij ſeuerius coërcendi, alij vigilantius veſtigandi, alij tractandi quidē lenius ſed non ſegnius ſunt docendi, vt ſi non timentur, ne perdant, nō tamen negligantur ne pereant. Quod enim putant auferri ſibi liberum arbitriū, ſi nec ipſam bonam voluntatem ſine adiutorio Dei hominem habere cōſenſerint, nō intelligunt, nō ſe firmare humanum arbitriū, ſed impellere vt per inania feratur, non in domino tanquam in petra ſtabili collocetur. Paratur enim volūtas à domino. Quod autem perſonarū acceptorem Deum ſe credere exiſtimant ſi credant quod ſine vllis præcedentibus meritis, cuius vult miſeretur, & quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit, parum attendunt quod debita reddatur pœna dānato, indebita gratia liberato, vt nec ille ſe indignum queratur, nec dignum ſe iſte glorietur, atque ibi potius acceptionem nullarum fieri perſonarū, vbi vna eadémque maſſa damnationis & offenſionis inuoluit, vt liberatus de nō liberato diſcat quod etiā ſibi ſuppliciū conueniret, niſi gratia ſubueniret. Si autē gratia: vtique nullis meritis reddita, ſed gratuita bonitate donata. Sed iniuſtū eſt, inquiunt, in vna eadémque mala cauſa, hunc liberari, illum puniri. Nempe ergo iuſtū eſt vtrunque puniri. Quis hoc negauerit? Agamus ergo gratias ſaluatori, dum nobis redditum nō cernimus, quod in damnatione ſimiliū etiā nobis debitum fuiſſe cognoſcimus. Si enim vtrique liberarentur, lateret quid peccato per iuſtitiā debeatur: ſi nemo, quid gratia largiretur. Vt ergo in hac difficillima quæſtione verbis potius vtamur Apoſtoli: Volens Deus oſtendere iram, & demonſtrare potentiam ſuā, attulit in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perditionem: & vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, cui nō poteſt figmentū dicere, Quare ſic me feciſti: cum habeat poteſtatem ex eadem maſſa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliā. Vbi quia vniuerſa iſta maſſa merito damnata eſt, cōtumeliā debitam reddit iuſtitia, honorē donat indebitum gratia, nō meriti prærogatiua, non fati neceſsitate, nō temeritate fortunæ, ſed altitudine diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, quam non aperit, ſed clauſam miratur Apoſtolus, clamans: O altitudo diuitiarū ſapientiæ & ſciētiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles vię eius. Quis enim cognouit ſenſum domini: aut quis cōſiliarius eius fuit, aut quis prior

Rom. 9.

Rom. 11.

dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo,& per ipſum, & in ipſo ſunt omnia,ipſi gloria in ſecula ſeculorum Amen. Nolunt autẽ vt ſit ipſi gloria in iuſtificandis impiis gratuita gratia,qui eius ignorantes iuſtitiam,ſuam volunt conſtituere,vt Iam conclamantium religioſorũ & piorum vocibus preſsi,ita ſe fatentur ad habendam ſeu faciendã iuſtitiã diuinitus adiuuari,vt ſui præcedat aliquid meriti,quaſi priores volẽtes dare vt retribuatur eis ab illo,de quo dictũ eſt:Quis prior dedit illi & retribuetur ei? & ſuo putantes præire merito illum de quo audiũt,aut potius audire nolunt,Quoniã ex ipſo,& per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Quarũ autem diuitiarũ eſt altitudo ſapientiæ & ſcientiæ eius,ex his ſunt diuitiæ gloriæ eius in vaſa miſericordiæ quę vocauit in adoptionem,quas diuitias notas vult facere etiam per vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perditionem. Et quæ ſunt viæ inueſtigabiles,niſi de quibus in Pſalmo canitur:Vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas? Igitur inueſtigabiles ſunt miſericordia & veritas eius:quoniã cuius vult miſeretur,nõ iuſtitia ſed miſericordiæ gratia, & quẽ vult obdurat,nõ iniquitate.ſed veritate vindictæ. Quæ tamen miſericordia & veritas ita ſibi occurrunt, quia ſcriptũ eſt, Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi:vt nec miſericordia impediat veritatẽ, qua plectitur dignus: nec veritas miſericordiã, qua liberatur indignus. Quæ igitur ſua merita iactaturus eſt liberatus, cui ſi digna ſuis meritis redderentur non eſſet niſi damnatus? Nullane igitur ſunt merita iuſtorum? Sunt planè, quia iuſti ſunt.Sed vt iuſti fierẽt,merita nõ fuerunt.Iuſti enim facti ſunt,cũ iuſtificati ſunt,ſed ſicut dicit Apoſtolus:Iuſtificati gratis per gratiã ipſius.Cum igitur huic gratiæ inimici infeſtiq; ſint iſti.Pelagius tamẽ in Eccleſiaſtico iudicio Palæſtino, (non enim aliter inde impunitus exiſſet)anathematizauit eos, qui dicunt gratiã Dei ſecundum merita dari. Sed nihil aliud in eorum etiã poſterioribus diſputationibus inuenitur, quàm meritis dari etiam gratiã. De cuius commendatione maximè ad Romanos Apoſtolica epiſtola loquitur, vt inde ſe prædicatio eius velut à capite orbis toto orbe diffunderet: Ea eſt enim qua iuſtificatur impius. id eſt,fit iuſtus qui prius erat impius. Et ideo percipiendæ huius gratiæ merita nulla præcedunt: quoniam meritis impij,non gratia ſed pœna debetur.Nec iſta eſſet gratia ſi non daretur gratuita.ſed debita redderetur. Sed cum ab iſtis quæritur, quam gratiam Pelagius cogitaret ſine

Rom. 10. Rom. 11. Pſal. 24. Pſal. 84. Rom. 3.

vllis

vllis præcedentibus meritis dari, quando anathematizabat eos qui dicunt gratiam Dei ſecundum merita noſtra dari: reſpondent ſine vllis præcedentibus meritis gratiam ipſam humanam eſſe naturam, in qua conditi ſumus. Neque enim antequã eſſemus, mereri aliquid poteramus vt eſſemus. Abiiciatur à Chriſtianorum cordibus iſta fallacia: Nam omnino non iſtam gratiã commendat Apoſtolus qua creati ſumus, vt homines eſſemus, ſed qua iuſtificati ſumus vt homines iuſti eſſemus. Iſta eſt enim gratia per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Etenim Chriſtus non pro nullis vt homines conderentur, ſed pro impiis mortuus eſt vt iuſtificarẽtur: quippe homo erat qui dicebat: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei Per Ieſum Chriſtum dominũ noſtrum. Poſſunt quidem dicere remiſsionem peccatorum eſſe gratiam, quæ nullis præcedentibus meritis datur. Quid enim habere boni meriti poſſunt peccatores? Sed nec ipſa remiſsio peccatorũ ſine aliquo merito eſt, ſi fides hanc impetrat. Neque enim nullũ eſt meritum fidei, qua fide ille dicebat: Deus propitius eſto mihi peccatori, & deſcendit iuſtificatus merito fidelis humiliatus, quoniã qui ſe humiliat exaltabitur. Reſtat igitur vt ipſam fidem vnde omnis iuſtitia ſumit initiũ, propter quod dicitur ad Eccleſiã in Cantico canticorũ, Venies & pertranſies ab initio fidei, nõ humano quo iſti extolluntur tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis, quoniã inde incipiunt bona quæcunq; ſunt merita, ſed gratuitũ donũ Dei eſſe fateamur ſi gratiã verã, id eſt, ſine meritis cogitamus. Quia ſicut in eadem epiſtola legitur: Deus vnicuique partitur menſuram fidei. Opera quippe bona fiunt ab homine, fides autem fit in homine, ſine qua illa à nullo fiunt homine. Omne enim quod non eſt ex fide, peccatum eſt, Quapropter ne ſe vel ipſius orationis meritum extollat, etiam ad vincendas temporalium rerum cupiditates, & diligenda bona æterna, atque ipſum fontem omnium bonorum, domini adiutorium datur oranti, fides erat quæ data eſt nõ oranti, quę vtique niſi data eſſet, orare non poſſet. Quomodo enim inuocabunt, in quem nõ crediderunt? Quomodo credent quem non audierunt? Quomodo audient ſine prædicante? Igitur fides ex auditu, auditus autẽ per verbum Chriſti. Proinde miniſter Chriſti huius fidei prędicator, ſecundũ gratiam quæ data eſt illi, plantator eſt & rigator. Nec tamen qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui

Rom. 7. *Luc. 18.* *Rom. 12.* *Rom. 14.* *Rom. 10.* *1. Cor. 3.*

incrementum dat Deus,qui vnicuique partitur mensurã fidei.
Ephes.6. Vnde & alibi dicitur:Pax fratribus & charitas cum fide:quam ne sibi tribuerent,continuo subiunxit,A Deo patre & domino nostro Iesu Christo:quia nec omniũ est fides, qui audiunt verbum,sed quibus Deus partitur mensurã fidei:sicut nec omnia germinant quæ plantantur & rigantur, sed quibus Deus dat incrementum.Cur autem ille credat,ille non credat,cum ambo idem audiunt,& si miraculum in eorũ conspectu fiat,ambo idem vident?altitudo est diuitiarum sapientiæ & scientię Dei, cuius inscrutabilia sunt iudicia,& apud quem non est iniquitas,dum cuius vult miseretur, & quẽ vult obdurat:neq; enim propterea sunt ista iniusta,quia occulta. Deinde post remissionem peccatorum, nisi mundatam dominum habitet spiritus
Matt.12 sanctus,nónne cum aliis septem redit spiritus immundus, &
Ioan.3. erunt nouissima hominis illius peiora quàm erant prima?Vt autem habitet spiritus sanctus,nónne vbi vult spirat,& chari-
Rom.5. tas Dei sine qua nemo bene viuit,diffunditur in cordibus nostris,nõ à nobis,sed per spiritum sanctum qui datus est nobis? Hanc enim fidem Apostolus definiuit dicens:Neque circunci-
Galat.5. sio est aliquid neque præputium,sed fides quę per dilectionem operatur.Ista quippe fides est Christianorũ, nõ dæmoniorum:
Iacob.2. nam & dæmones credunt & contremiscunt, sed nunquid & di-
Luce 4. ligunt?Nam si non crederent, nõ dicerent, Tu es sanctus Dei:
Matt.8. vel,Tu es filius Dei:Si autẽ diligerent,non dicerent,Quid nobis & tibi?Fides igitur ad Christum nos trahit,quæ nisi desu-
Ioan.6. per gratuito munere nobis daretur, nõ ipse diceret:Nemo potest venire ad me,nisi pater qui misit me,attraxerit eũ. Vnde & paulò pòst ait:Verba quæ ego loquutus sum vobis, spiritus & vita sunt, sed sunt quidam ex vobis qui non credunt.Deinde Euangelista subiungit:Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credentes,& quis esset traditurus eum. Et ne quisquam existimaret credentes sic ad eius præscientiam pertinere,quomodo non credentes,id est,vt non eis fides ipsa desuper daretur, sed tantummodo voluntas eorũ prænosceretur,mox adiecit atque ait:Et dicebat:Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me,nisi fuerit ei datũ à patre meo. Hinc erat, quod eorum qui audierunt loquẽtem de carne sua & sanguine suo,quidam scandalizati abscesserunt, quidam credẽdo manserunt:Quia nemo potest venire ad illum, nisi cui datum est à patre,ac per hoc & ab ipso filio,& à spiritu sancto.Neq; enim separata sunt

dona

dona vel opera inſeparabilis trinitatis, ſed filius ſic honorans patrem, nō affert vllius diſtantiæ documentum, ſed magnum præbet humilitatis exemplum. Hic iterum iſti liberi arbitrij defenſores, imò deceptores quia inflatores, & inflatores quia præſumptores, non aduerſum nos, ſed aduerſus Euangelium loquuturi, quid aliud dicunt quàm id quod Apoſtolus ſibi, quaſi à talibus diceretur obiecit: Dicis itaque mihi, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis reſiſtit? Hanc contradictionem ſibimetipſe tanquam ab altero oppoſuit, velut ex eorum voce qui nolunt accipere quod ſuperius dixerat. Ergo cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat. Talibus itaq; dicamus cum Apoſtolo, nō enim melius illo inuenire poſſumus quid dicamus: O homo, tu quis es qui reſpōdeas Deo? Quærimus nanque meritum obdurationis, & inuenimus. Meritò nanque peccati vniuerſa maſſa damnata eſt, nec obdurat Deus impertiendo malitiā, ſed non impertiendo miſericordiam. Quibus enim non impertitur, nec digni ſunt, nec merentur: at potius vt nō impertiatur, hoc digni ſunt, hoc merentur. Quærimus autē meritum miſericordiæ, nec inuenimus, quia nullum eſt, ne gratia euacuetur, ſi non gratis donatur, ſed meritis redditur. Si enim dixerimus fidem præceſſiſſe, in qua eſſet meritū gratiæ, quid meriti habebat homo ante fidem vt acciperet fidē? Quid enim habet quod nō accepit? Si autem accepit, quid gloriatur quaſi nō acceperit? Sicut enim non haberet homo ſapientiā, intellectum, conſilium, fortitudinem, ſcientiā, pietatem, timorem Dei, niſi ſecūdum propheticum eloquium accepiſſet ſpiritum ſapientiæ & intellectus, conſilij & fortitudinis, ſcientiæ & pietatis ac timoris Dei: ſicut nō haberet virtutem, charitatē, continentiā, niſi accepto ſpiritu, de quo dicit Apoſtolus: Nō enim accepiſtis ſpiritū timoris, ſed virtutis & charitatis & continentiæ: Ita non haberet fidem niſi accepiſſet ſpiritum fidei, de quo idem ipſe dicit: Habentes autem eundē ſpiritum fidei, ſecūdum quod ſcriptū eſt: Credidi propter quod loquutus ſum, & nos credimus propter quod & loquimur. Non autem meritò accepiſſe, ſed miſericordia eius qui cuius vult miſeretur, manifeſtiſsimè oſtēdit, vbi de ſeipſo ait: Miſericordiā conſequutus ſum vt fidelis eſſem. Si dixerimus meritū præcedere orationis, vt donū gratiæ cōſequatur, Impetrando quidē oratio quicquid impetrat, euidēter donum Dei eſſe oſtēdit, ne homo exiſtimet à ſeipſo ſibi eſſe, quod ſi in

Rom. 9.

1. ſentent. diſt. 40. cap. quicunque.

1. Cor. 4.

Rom. 8.

1. Tim. 1. De gratia & li. arb. c. 30. & 31. & 32.

potestate haberetur, non vtiq; posceretur: veruntamen ne saltem orationis putarentur præcedere merita, quibus non gratuita daretur gratia, sed iam nec gratia esset, quia debita redderetur, etiã ipsa oratio inter gratiæ munera reperitur. Quid enim oremus, ait doctor gentium, sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quid est autem interpellat, nisi interpellare nos facit? Indigẽtis enim certissimum indiciũ est interpellare gemitibus. Nullius autem rei esse indigentem fas est credere spiritum [sanctum.] Sed ita dictum est interpellat, quia interpellare nos facit, nobísq; interpellandi & gemẽdi inspirat affectum, sicut illud in Euangelio: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Neq; enim & hoc ita fit de nobis tanquam nihil facientibus nobis. Adiutorium igitur spiritus sancti sic expressum est, vt ipse facere diceretur, quod vt faciamus facit. Nam non esse intelligendum spiritum nostrum de quo dictum est, Interpellat gemitibus inenarrabilibus, sed spiritum sanctum quo nostra infirmitas adiuuatur, satis ipse demõstrat Apostolus. Inde enim cœpit: Spiritus, inquit, adiuuat infirmitatem nostrã: deinde ita subiunxit, Quid enim oremus, sicut oportet nescimus: & cætera. De hoc quippe spiritu apertius alibi dicit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus, abba pater. Ecce hic nõ dixit quod ipse spiritus clamet orando, sed in quo clamamus, abba pater, alio tamen loco ait: Quoniã filij Dei estis, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, abba pater. Non hic ait, In quo clamamus, sed ipsum spiritum [sanctum] clamantem dicere maluit, quo efficitur vt clamemus, sicut sunt illa: Ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus. Et spiritus patris vestri est qui loquitur in vobis. Sicut ergo nemo rectè sapit, rectè intelligit, rectè consilio ac fortitudine præualet, nemo scienter pius est, vel piè sciẽs, nemo timore casto Deum timet, nisi acceperit spiritum sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis & timoris Dei, nec habet quisquã virtutem veram, charitatem synceram, continẽtiam religiosam, nisi per spiritum virtutis & charitatis & continentię. Ita sine spiritu fidei nõ est rectè quispiam crediturus, nec sine spiritu orationis salubriter oraturus. Non quia tot sunt spiritus, sed omnia hæc operatur vnus atq; idem spiritus diuidẽs propria vnicuiq; pro

Roma. 8. *Interpellat.* *Mat. 10.* *Roma. 8.* *Gala. 4.* *1. Cor. 12.* *Ioan. 3.*

vt vult

vt vult: quia ſpiritus vbi vult ſpirat, ſed quod fatendum eſt, aliter adiuuat nondum inhabitans, aliter inhabitans. Nam nondum inhabitans adiuuat vt ſint fideles, inhabitãs adiuuat iam fideles. Quod eſt ergo meritum hominis ante gratiam quo merito percipiat gratiam cum omne[bonum]meritum noſtrum, nõ in nobis faciat niſi gratia, & cùm Deus coronat merita noſtra, nihil aliud coronet quàm munera ſua? Sicut enim ab initio fidei miſericordiam cõſequuti ſumus, non quia fideles eramus, ſed vt eſſemus: Sic in fine quod erit in vita æterna, coronabit nos, ſicut ſcriptum eſt, in miſeratione & miſericordia. Non itaq; fruſtra Deo cantatur, Et miſericordia eius præueniet me: Et miſericordia eius ſubſequetur me. Vnde & ipſa vita æterna quæ vtiq; in fine ſine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur, tamẽ quia eadem merita quibus redditur non à nobis parata ſunt per noſtram ſufficientiam, ſed in nobis facta per gratiam, etiam ipſa gratia nuncupatur, non ob aliud niſi quia gratis datur, nec ideo quia meritis non datur, ſed quia data ſunt & ipſa merita quibus datur. Vbi autem inuenimus etiam vitam æternam gratiã nuncupari, habemus apud eundem gratiæ magnificum defenſorem Apoſtolũ Paulum: Stipendium, inquit, peccati mors eſt, gratia autem Dei vita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro. Vide, obſecro te, in quanta breuitate, quàm vigilanter verba poſuerit, quibus diligenter conſideratis, quæſtionis huius aliquantulum dilucеſcat obſcuritas. Cùm enim dixiſſet: Stipendium peccati mors: quis non congruentiſsime & conſequenter addere iudicaret: Stipendium autem iuſtitiæ vita æterna? Et verùm eſt, quia ſicut merito peccati tanquam ſtipendium redditur mors, ita merito iuſtitiæ tanquam ſtipendium vita æterna. Aut ſi nollet dicere iuſtitiæ, diceret fidei: quoniam iuſtus ex fide viuit. Vnde etiam & merces appellatur plurimis ſanctarum ſcripturarum locis: nuſquam porrò dicta eſt merces iuſtitia vel fides, quia iuſtitiæ vel fidei redditur merces. Quod eſt autem merces operãti hoc militanti ſtipendiũ. Sed beatus Apoſtolus aduerſus elationem, quæ vſqueadeo magis tentat irrepere, vt & ſibi propter ipſam dicat datum angelum ſatanæ, à quo colaphizaretur, ne verticem præſumptionis erigeret. Aduerſus hãc ergo elationis peſtem vigilantiſsime militans, Stipẽdium, inquit, peccati mors. Recte ſtipendium, quia debetur, quia digne retribuitur, quia merito redditur. Deinde ne iuſtitia de humano ſe extolle-

2. ſen. diſt. 23. ex muneribus.
De gratia & li. arb. cap. 15. & 16.
Pſal. 102. 58. & 22.
De gratia & lib arb. cap. 20. & 21.
Roma. 6.
Abac. 2

ret bono merito, ſicut humanum meritum malum non dubitatur eſſe peccatum, non à cõtrario retulit, dicens: Stipendium iuſtitiæ vita æterna, ſed gratia, inquit, Dei vita æterna. Et hæc ne præter mediatorem aliqua alia via quæreretur, adiecit, In Chriſto Ieſu domino noſtro: tanquam diceret, Audito quod ſtipendium peccati ſit mors, quid te diſponis extollere? O humana, non iuſtitia, ſed nomine iuſtitiæ planè ſuperbia, quid te diſponis extollere, & contrariam morti vitam ęternam tanquam debitum ſtipendium flagitare? Cui debetur vita æterna, vera iuſtitia eſt: Si autem vera iuſtitia eſt, ex te non eſt, deſurſum eſt deſcendens à patre luminum, vt haberes eam: [Si tamen habes eam] profectò accepiſti. Quid enim habes quod nõ accepiſti? Quapropter ô homo, ſi accepturus es vitam æternam, iuſtitiæ quidem ſtipendium eſt, ſed tibi gratia eſt, cui gratia eſt & ipſa iuſtitia. Tibi enim tãquam debita redderetur, ſi ex te tibi eſſet iuſtitia cui debetur. Nunc ergo de plenitudine eius accepimus non ſolùm gratiam, qua nunc iuſte in laboribus vſq; in finem viuimus, ſed etiam gratiam pro hac gratia, vt in requie poſtea ſine fine viuamus. Hoc nihil ſalubrius fides credit, quia nihil verius intellectus inuenit. Et debemus audire prophetam dicentem: Niſi credideritis, non intelligetis: Sed excuſabunt ſe, inquit, homines, qui nolunt recte & fideliter viuere, dicentes: Quid nos fecimus qui male viuimus, quãdoquidem gratiam, vnde bene viueremus, non accepimus? Non poſſunt veraciter dicere nihil mali ſe feciſſe, quia malè viuũt. Si enim nihil mali faciunt, bene viuunt. Si autem malè viuũt, de ſuo malè viuunt, vel quod originale traxerunt, vel quod inſuper addiderunt. Sed ſi vaſa ſunt iræ, quæ perfecta ſunt ad perditionem, quæ illis debita redditur, ſibi hoc imputent, quia ex ea maſſa facta ſunt, quam propter vnius peccatum, in quo omnes peccauerũt, merito Deus iuſtéq; damnauit. Si autem vaſa ſunt miſericordiæ, quibus ex eadem maſſa factis ſupplicium debitũ reddere noluit, non ſe inflent, ſed ipſum glorificẽt, qui eis miſericordiam non debitam præſtitit, & ſi quid aliter ſapiunt, & hoc quoque illis ipſe reuelauit. Poſtremo quônam ſe iſti excuſabunt modo? Nempe illo quem breuiter tanquam ex eorum voce ſibi obiecit Apoſtolus, vt dicant: Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis reſiſtit? Hoc eſt enim dicere. Quid de nobis fit querela quod Deum offendamus male viuendo, cum illius volũtati nemo poſsit reſiſtere, qui nos obdurauit miſericordiam

1. Cor. 4.

Eſaiæ 7.

σκληρόω.

Roma. 9.

non præſtando. Si ergo illos non pudet hac excuſatione, non nobis ſed Apoſtolo contradicere, cur nos pigeat eis quod dixit Apoſtolus, hoc idem atq; identidem dicere: O homo tu qui es qui reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, Quare ſic me feciſti? An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa vtique merito rectéq; damnata facere, aliud vas in honorem indebitum propter miſericordiæ gratiam, aliud in cõtumeliam debitam propter iræ iuſtitiam, & vt notas faciat diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, ſic oſtendens quid eis largiatur, cùm id ſupplicium recipient vaſa iræ, quod pariter omnibus debebatur. Satis ſit interim Chriſtiano ex fide adhuc viuenti, & nondum cernenti quod perfectum eſt, ſed ex parte ſcienti, noſſe vel credere quod neminem Deus liberet, niſi gratuita miſericordia per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & neminem damnet, niſi æquiſsima veritate per eundem dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ. Cur autem illum potius quàm illum liberet aut non liberet, ſcrutetur qui poteſt iudiciorum eius tam magnum profundum, veruntamen caueat præcipitium. Nunquid enim eſt iniquitas apud Deum? Abſit. Sed inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Et in maioribus duntaxat ætatibus merito dici poteſt: Hi noluerunt intelligere, vt bene agerent, hi quod grauius eſt, intellexerunt & non obedierunt: quia ſicut ſcriptum eſt: Verbis non emendabitur ſeruus doloſus: ſi enim & intellexerit, non obediet. Vnde non obediet, niſi ſua peſsima voluntate, cui grauior damnatio diuina æquitate debetur? Cui enim plus datur, plus exigitur ab eo. Iſtos quippe ſcriptura dicit inexcuſabiles, quos non latet veritas, & in eis perſeuerat iniquitas. † Reuelatur enim ira Dei de cælo, ait Apoſtolus, ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatem in iniuſtitia detinent: quia quod notum eſt Dei manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit: Inuiſibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta cõſpiciuntur, ſempiterna quoq; virtus eius ac diuinitas, vt ſint inexcuſabiles. Si ergo iſtos inexcuſabiles dicit qui inuiſibilia illius per ea quæ facta ſunt intellecta conſpicere potuerunt, nec obedierunt tamen veritati, ſed iniqui & impij permanſerunt. Neque enim non cognouerunt, ſed cognoſcentes, inquit, Deũ, non vt Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: quantò magis inexcuſabiles ſunt, qui ex lege eius inſtructi cõfidunt ſeipſos duces eſſe

Prou. 28.

† *impietas.*

Roma. 1.

cæcorum, & alios docentes, seipsos non docent: Qui prædicant non furandum & furantur, & cætera quæ de ipsis apostolus loquitur. Eis quippe dicit: Propterea inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim aliũ iudicas, teipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Dicit enim ipse dominus in Euangelio: Si non venissem & eis locutus non fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Non vtique peccatum nullum haberent, qui pleni erant aliis magnis multisq; peccatis: sed hoc peccatum vult intelligi non eos habituros fuisse, si non venisset, qui cùm audissent eum, non crediderunt in eum: hanc eos excusationem non habere asserit qua possint dicere, non audiuimus, ideo non credidimus, Humana quippe superbia tanquam præsumens de viribus liberi arbitrij excusatam se putat, quando ignorantiæ non volũtatis videtur esse quod peccat. Secundum hanc excusationem, inexcusabiles dicit scriptura diuina quoscunque scientes peccare conuincit: Dei tamen iustũ iudicium, nec illis parcit, qui non audierunt. Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribũt. Et quamuis se ipsi excusare videantur, non admittit hanc excusationem qui scit se fecisse hominem rectum, eique obedientiæ dedisse præceptum, nec nisi eius quo male vsus est libero voluntatis arbitrio, etiam quòd transiret in posteros manasse peccatum. Neq; enim damnantur, qui non peccauerunt, quandoquidem illud ex vno in omnes pertransiit, in quo ante propria in singulis quibusque peccata omnes communiter peccauerunt. Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, siue qui nouit, siue qui ignorat, siue qui iudicat, siue qui non iudicat: quia & ipsa ignorantia, in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est, in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati. Ergo in vtrisque non est iusta excusatio, sed iusta damnatio. Ideo autem diuina eloquia eos inexcusabiles dicunt, qui non ignorantes sed scientes peccant, vt secũdum iudicium superbiæ suæ quo multum confidant de viribus propriæ voluntatis se inexcusabiles videant, quia de ignorantia iam non habent excusationem, & nondum est iustitia cui præsumebant sufficere voluntatem. At verò ille cui dominus & sciendi & obediendi largitus est gratiam: Per legem enim, inquit, cognitio peccati: & peccatum non cognoui, nisi per legem: Nam cõcupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret:

Roma. 2.

Ioan. 15.

Peccatum nõ habẽt.

Roma. 2.

πάντα ἥμαρτον.

ceret: Non concupiſces: nec vult intelligi hominem præce- *Rom.3.* ptricis legis ignarum, ſed liberatricis indignum gratiæ, vbi dicit: Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem, *Rom.7.* & cum hac non ſolùm ſcientia, verumetiam & delectatione legis: poſteà dicit: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Nemo itaque liberat à vulneribus illius trucidatoris, niſi huius gratia Saluatoris. Nemo liberat venundatos ſub peccato à vinculis captiuantis, niſi gratia redimentis: ac per hoc vniuerſi, qui ſe in nequitiis & iniquitatibus excuſatos volunt, ideo iuſtiſsimè puniuntur, quoniam qui liberantur, non niſi gratia liberantur. Nam ſi excuſatio illa iuſta eſſet, non inde iam gratia, ſed iuſtitia liberaret. Cùm verò non liberat, niſi gratia: nihil iuſtum inuenit in eo quem liberat, non voluntatem, non operationem, non ſaltem ipſam excuſationem: nam ſi hæc iuſta eſt, quiſquis ea vtitur, merito non gratia liberatur. Nouimus enim liberari per gratiam Chriſti quoſdam etiam eorum qui dicunt: Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis reſiſtit? Quæ ſi iuſta eſt excuſatio, *Rom.9.* non iam gratuita gratia, ſed propter huius excuſationis iuſtitiam liberantur. Si autem gratia eſt, qua liberantur, profectò hæc excuſatio iuſta non eſt. Tunc enim vera gratia eſt, qua homo liberatur, ſi non ſecundum debitum iuſtitiæ retribuitur. Nihil ergo fit in eis, qui dicunt: Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis reſiſtit? niſi quod legitur in libro Salomonis: Inſipientia viri violat vias eius, Deum autem cauſatur in corde ſuo. *Prou. 19.* Quamuis itaque Deus faciat vaſa iræ in perditionem, vt oſtendat iram, & demonſtret potentiam ſuam, qua bene etiam vtitur malis, & vt notas faciat diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ fecit in honorem, non damnabilis maſſæ debitum, ſed ſuæ gratiæ largitate donatum: tamen in eiſdem iræ vaſis propter meritum maſſæ in contumeliam debitum factis, id eſt, hominibus propter naturæ quidem bonum creatis, ſed propter vitia ſupplicio deſtinatis, iniquitatem, quam rectiſsimè veritas improbat, damnare nouit ipſe non facere. Sicut enim voluntati eius tribuitur humana natura nullo dubitante laudanda, ſic hominis voluntati culpa tribuitur nullo recuſante damnanda. Quæ voluntas hominis aut hæreditarium vitium tranſmiſit ad poſteros, quos in ſe habuit cùm peccaret, aut acquiſiuit etiam cætera vitia, cùm

in seipso vnusquisque perditè viueret. Sed neque ab illo, quod originaliter contrahitur, neque ab iis, quæ vnusquisque in vita propria, vel intelligendo, vel nolendo intelligere, mala congregat, vel etiam instructus ex lege, additamento præuaricationis exaggerat, quisquam liberatur & iustificatur, nisi gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum, non solùm remissione peccatorum, sed prius ipsius inspiratione fidei & timoris Dei, impartito salubriter orationis affectu & effectu, donec sanet omnes lãguores nostros, & redimat de corruptione vitam nostram, & coronet nos in miseratione & misericordia. Verum isti, qui personarum acceptorem fieri existimant Deum, si in vna eadémque causa super alios veniat misericordia eius, super alios verò maneat ira eius, nempe totas vires argumentationis humanæ in paruulis perdunt. Nam vt interim taceam, quod non est, præter paruulos quamlibet materno vtero recẽtissimos ea pœna, de qua loquens Apostolus ait: Per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, vnde non liberat, nisi vnus ille, de quo idem ait: Per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitæ: vt ergo hoc interim omittam, & hoc solùm de paruulis dicam, quod ipsi quoq; autoritate Euangelica territi, vel potius Christianorum populorum concordissima fidei conspiratione perfracti, sine vlla excusatione concedunt, quod nullus paruulus, nisi renatus ex aqua & spiritu, intrat in regnum cælorũ: quam quæso allaturi sunt causam, quod alius sic gubernatur, vt baptizatus hinc exeat, alius infidelium manibus traditus, vel etiam fidelium, priusquam ab eis baptizandus offeratur, expiret? An hoc fato vel fortunæ daturi sunt? Non opinor eos in tantam dementiam prodituros, quantulũcunque nomen Christianum tenere cupientes. Cur ergo in regnum cælorum, non accepto regenerationis lauacro, paruulus nullus intrabit? Nunquid nam ipse sibi parentes infideles vel negligentes, de quibus nasceretur, elegit? Quid dicam de inopinatis & repentinis innumerabilibus mortibus, quibus sæpe etiam religiosorum Christianorum præueniuntur & baptismo præripiuntur infantes, cùm econtrariò sacrilegorum & inimicorum Christi aliquo modo in Christianorum manus venientes, ex hac vita non sine sacramento regenerationis emigrent? Quid hinc dicturi sunt, qui vt gratia dari possit nonnulla præcedere merita humana cõtendunt, ne sit personarũ acceptor Deus? Quæ tand

Psal. 102.

Rom. 5.

tandem hic merita præceſſerunt? ſi eorundem cogitaueris paruulorum, nulla ſunt propria, vtriſque eſt illa maſſa cõmunis. Si parentum attenderis, bona ſunt illa quorum filij repentinis mortibus ſine Christi baptiſmate perierunt: Mala verò illa quorum filij per Chriſtianorum aliquam poteſtatẽ ad ſacramenta Eccleſiæ peruenerũt. Et cur prouidentia Dei cui noſtri capilli numerati ſunt, ſine cuius voluntate non cadit paſſer in terram, quæ nec fato premitur, nec fortuitis caſibus impeditur, nec vlla iniquitate corrumpitur, vt renaſcantur ad hæreditatem cæleſtẽ, non conſulit omnibus paruulis filiorũ ſuorum, & nonnullis conſulit etiam paruulis impiorũ? Iſte infans de fidelibus coniugatis ortus, lætitia parentũ ſuſceptus, matris vel nutricis ſomnolentia ſuffocatus fit exterus * † & expers ſuorum fidei. Ille infans de ſacrilego ſtupro naſcitur, crudeli timore matris exponitur, alienorũ miſericordi pietate colligitur, eorũ Chriſtiana ſolicitudine baptizatur, fit [æterni] cõſors & particeps regni. Iſta cogitent, iſta conſiderent, hinc audeant dicere Deum, vel acceptorũ in ſua gratia perſonarũ, vel remuneratorem præcedentiũ meritorũ. Nam & ſi conabuntur maioris ætatis aliqua merita ſuſpicari, ſeu bona ſeu mala: quid de iſtis infantibus dicent, quorum nec iſte ſibi vllis propriis meritis malis potuit acquirere violentiam ſuffocantis, nec bonis ille diligentiam baptizantis? Nimiæ vanitatis & cæcitatis ſunt, ſi etiam his conſideratis nondum dignantur exclamare nobiſcum: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm inſcrutabilia † ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Non itaq; miſericordiæ gratuitæ Dei pertinaciſsima aduerſentur inſania. Sinant filiũ hominis in qualibet ætate quærere & ſaluum facere quod perierat. Nec de inſcrutabilibus iudiciis eius audeant iudicare, cur in vna eadémque cauſa ſuper alium veniat miſericordia eius, ſuper alium maneat ira eius. Qui enim ſunt iſti qui reſpondeant Deo, quandoquidem ille Rebecæ habenti geminos ex vno cõcubitu Iſaac patris noſtri, cùm illi nondũ nati nihil egiſſent boni vel mali, vt ſecundum electionem propoſitum eius maneret, electionem ſcilicet gratiæ non debiti, electionem qua eligendos facit ipſe non inuenit, non ex operibus, ſed ex vocante dicit minori ſeruiturũ eſſe maiorem. In quam ſententiam beatus Apoſtolus etiã teſtimonium Prophetæ longè poſterioris aſſumpſit, Iacob dilexi, Eſaü autem odio habui: vt intelligeretur hoc apertum poſteà per

Mat. 10.
** Al. exſors*
† extorris
Rom. 11.
† incõprehenſibilia
Luca 19.
Rom. 9.
Malac. 1.

per Prophetam, quod antequam illi nascerentur erat in Dei prædestinatione per gratiam. Quid enim diligebat in Iacob, antequam natus fecisset aliquid boni, nisi gratuitum misericordiæ suæ donum? Et quid oderat in Esaü, antequam fecisset aliquid mali, nisi originale peccatum? Nam neque in illo diligeret iustitiam, quam nullam ille fecerat: neque in isto odisset naturam, quam bonam ipse perfecerat. Mirum autem cum his coarctantur * angustiis, in quanta se abrupta præcipitent metuentes retia veritatis. Ideo, inquiunt, nondum natorum alium oderat, alium diligebat: quia eorum futura opera præuidebat. Quis istum acutissimum sensum defuisse Apostolo non miretur? Hoc quippe ille non vidit, quãdo sibi velut aduersantis obiecta quæstione, non id potius tam breue, tam apertum, tam, sicut isti putant, verum absolutúmque respondit. Cùm enim rem stupẽdam proposuisset, quomodo de nondum natis, nec aliquid agentibus boni aut mali rectè dici potuerit, quòd vnum Deus dilexerit, alium odio habuerit, ipse sibi obiecta quæstione motum exprimens auditoris. Quid ergo dicemus? inquit. Nunquid iniquitas apud Deũ? Absit. Hic ergo erat locus vt diceret quod isti sentiunt. Futura enim Deus opera præuidebat, quãdo minori maiorẽ seruiturum esse dicebat. Non autem hoc Apostolus dicit, sed potius ne quisquã de suorum operum audeat meritis gloriari, ad Dei gratiam, & gloriam commendandam voluit valere, quod dixit. Cùm enim dixisset, Absit vt sit iniquitas apud Deum: tanquam ei diceremus, Vnde hoc ostendis cùm asseras non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, Maior seruiet minori: Moyses enim dicit, inquit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo, cui misericors fuero. Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Vbi nunc merita, vbi opera vel prȩterita vel futura tãquam liberi arbitrij viribus adimpleta, vel adimplenda? Nónne apertam protulit Apostolus de gratuitæ gratiæ, hoc est, veræ gratiæ commendatione sententiã? Nónne stultam fecit Deus hæreticorum sapientiam? Quid autẽ agebatur, vt hoc Apostolus diceret, vt eorum geminorum cõmemoraret exemplum? Quid persuadere moliebatur? Quid inculcare cupiebat? Nempe hoc quod ipsorum oppugnet amentia, quod superbia nõ capiunt, quod sapere nolunt. Qui ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes cõstituere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti. De ipsa quippe gratia satis agebat Apostolus, & ideo

Al. coarguantur.

Rom. 8.

Rom. 10.

& ideo promiſsionis filios cõmendabat. Quod enim premittit Deus,non facit niſi Deus: habet nanque aliquid rationis & veritatis,vt homo promittat & Deus faciat:vt autem homo ſe facere dicat quod promiſerit Deus, ſuperbæ impietatis eſt reprobus ſenſus. Commendans ergo filios promiſsionis,hoc primum ſignificatum oſtendit,per Iſaac filium Abrahæ. Euidentius nanque opus Dei apparet in eo, quem non genuit vſitatus ordo naturæ de ſterilibus viſceribus & ſenectute confectis, vt in filiis Dei qui futuri prænuntiabantur, hoc eſſet ſignum diuini operis non humani. In Iſaac inquit,vocabitur tibi ſemen, hoc eſt,non qui filij carnis,ij filij Dei,ſed filij promiſsionis deputantur in ſemine. Promiſsionis enim verbum hoc eſt: Ad hoc tempus veniam & erit Saræ filius. Non ſolùm autem illa, ſed & Rebecca ex vno concubitu [habens Iſaac patris noſtri: quo pertinuit vt adderet ex vno concubitu,] niſi vt non ſolùm de ſuis,neque de parentum meritis aliorum, ſed ne de ipſius quidem vnius patris,mutata fortè in melius voluntate gloriaretur Iacob dicens,ideo ſe à creatore non derelictum,quia pater eius quando eum ſeminauit,melioribus laudabilior moribus fuit. Ex vno,inquit,concubitu, vnum tunc ad eos ſeminandos meritum patris, vnum ad concipiendos meritum matris. Quia etſi mater eos donec pareret viſceribus portauit incluſos,& fortè voluntates affectionéſque variauit,nõ vni, ſed ambobus vtique variauit, quos pariter ventre portauit. Intentio igitur intuenda eſt Apoſtoli, quomodo propter gratiam commendandam nolit eum, de quo dictum eſt: Iacob dilexi: niſi in domino gloriari:vt cùm ex eodem patre,eadem matre, vno concubitu,antequam aliquid egiſſent boni aut mali, alterum Deus diligit, odit alterum, intelligat Iacob ex illa maſſa originalis iniquitatis, vbi fratrem ſuum, cum quo habuit communem cauſam, videt per iuſtitiam meruiſſe damnari, non niſi per gratiam ſe potuiſſe diſcerni. Nondum enim naſcentibus,nec agentibus bonum aut malum, vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret,non ex operibus ſed ex vocante dictum eſt ei:Maior ſeruiet minori. Electionem autem gratiæ nullis fieri operum præcedentibus meritis,alio loco apertiſsimè idem Apoſtolus oſtendens. Sic ergo,inquit, & in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Si autem gratia,iam non ex operibus, alioquin gratia iam nõ eſt gratia. Secundum hanc ergo gratiam etiam propheticum teſtim

Rom.9.

Rom.11.

teſtimonium [conſequenter] aſſumens. Sicut ſcriptum eſt, inquit, Iacob dilexi, Eſaū autem odio habui: & continuo, Quid ergo dicemus, inquit, Nunquid iniquitas eſt apud Deū? Abſit. Sed quare abſit? An propter opera quæ futura præſciebat amborum? Imò & hoc abſit. Moyſes enim dicit, Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui miſericors fuero. Igitur nō volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Atque vt in vaſis quæ perfecta ſunt in perditionem, quæ damnatæ debita eſt maſſæ, agnoſcant vaſa ex eadē maſſa in honorem facta, quid eis miſericordia diuina largita ſit: Dicit enim, inquit, ſcriptura ad Pharaonē, Quia ad hoc te excitaui vt oſtendam in te potentiā meam, & vt glorificetur nomen meum in vniuerſa terra. Denique ad vtrunq; concludit. Ergo cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat. Hoc facit apud quem non eſt iniquitas. Miſeretur itaq; gratuito dono, obdurat autem iuſtiſſimo merito. Sed dicat adhuc vel ſuperbi infidelis elatio, vel puniti damnabilis excuſatio, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis reſiſtit? Dicat & audiat quod conuenit homini: O homo tu quis es qui reſpondeas Deo: & cætera, de quibus iam quantum potui ſatis ac ſæpe diſſerui. Audiat hæc & non contemnat. Quod ſi contempſerit, etiam vt contemneret ſe inueniat obduratum. Si non cōtempſerit, etiam vt non contemneret eſſe credat adiutum, ſed obduratum debito, adiutum gratia. Neque enim ſi duorum de Iſaac patriarcha geminorum, quod quidem iam oſtendimus quanta cæcitate dicatur, futura præuidit Deus opera, quia vixerunt atque ſenuerunt: & propterea Iacob dilexit, Eſau autem odio habuit: ideo moriturorum etiam paruulorum poteſt quiſquam dicere, vt huic ad percipiendum baptiſmum non conſulat, illi autem conſulat, Deum futura eorum opera præuidere. Quomodo enim futura dicuntur quæ nulla erunt? Sed Deus, inquiunt, in eis quos hinc aufert præuidet, quemadmodum victurus eſſet quiſque ſi viueret, & ideo quem nequiter nouit fuiſſe victurum, ſine baptiſmo facit & mori: ſic in eo puniens opera mala, non quæ fecit, ſed quæ facturus fuit. Si ergo diuinitus etiam quæ commiſſa non ſunt mala opera puniuntur, Primo attendant quàm falſo polliceantur in damnationem paruulos non ituros, qui ſine baptiſmate moriuntur, qui propterea non baptizantur, quia mali victuri erant ſi viuerent: propter ipſam quippe malam vitam proculdubio damnabuntur, ſi etiam mala

Rom. 9.

Roma. 9.

mala quæ fuerant futura damnantur. Deinde ſi eis ad percipiendum baptiſmatis conſulitur ſacramentum, quos nouit Deus ſi viuerent bene fuiſſe victuros, cur non omnes tenentur in vita quam bonis operibus ornaturi ſunt? Cur etiam eorum qui baptizantur quidam diu viuentes peſsimè viuũt, & vſque ad apoſtaſiam aliquãdo perueniunt? Cur ipſum primum coniugium peccatorũ, quos vtique nouerat Deus peccaturos non de paradiſo ante proiecit, ne ibi committerent quod tam ſancto loco eſſet indignum, ſi iuſtè peccata etiam nondum commiſſa puniuntur? Quid deniq; præſtatur ei qui rapitur ne malitia mutet intellectum eius, & ne fictio decipiat animam eius: ſi iuſtè etiã illa puniuntur, quæ licet nõ fecerit, fuerat tamen viuendo facturus? Poſtremo cur nõ ad percipiendũ regenerationis lauacrũ, ei magis cõſulitur morituro qui malè fuerat victurus ſi viueret, vt ei peccata quæ fuerat cõmiſſurus remittantur in baptiſmo? Quis enim eſt tam vecors qui ea neget per baptiſmũ poſſe dimitti, quæ ſine baptiſmo dicit poſſe puniri? Sed diſputando aduerſus eos, qui vſquequaque cõuicti etiam non commiſſorum peccatorum Deum perſuadere moliuntur vltorem, verendum eſt, ne nos in eos iſta fingere exiſtimemur, illi autem nullo modo tam hebetes eſſe credantur, vt hæc vel ſentiant, vel cuiquam perſuadere conentur; veruntamen niſi eos hæc dicere audiſſem, refellenda eſſe nõ arbitrarer. Circunſtipantur enim & diuinarũ authoritate lectionum, & antiquitus tradito & retento firmo Eccleſiæ ritu in baptiſmate paruulorũ, vbi apertiſsimè demonſtrantur infantes, & cum exorcizantur, & cum eis per eos à quibus geſtantur renunciare reſpondent, à diaboli dominatione liberari, & non inuenientes quà exeant, pergunt in præcipitem ſtultitiã dum nolunt mutare ſententiam. Illud ſanè ſibi videntur acutiſsimè dicere, quomodo peccatum tranſit in filios fidelium, quod in parentibus non dubitamus dimiſſum eſſe per baptiſmũ, quaſi propterea poſsit nõ habere generatio carnalis, quod ſola tollit regeneratio ſpiritalis. Aut verò in baptiſmo concupiſcentiæ carnis infirmitas continuo ſanatur, ſicut continuo reatus eius aboletur, ſed gratia renaſcendi, non conditione naſcendi. Vnde quiſquis per hanc concupiſcentiã, etiam de renato naſcitur, ſine dubitatione oberit nato, niſi & ipſe ſimiliter renaſcatur. Verum quicquid eſt in hac quæſtione difficultatis, ita in agro Chriſti non impedit operarios eius, quominus ab eis

Sapien. 4.

De Gen. ad literã li. 10. c. 13

in remissionem peccatorum baptizentur infantes, siue de fidelibus, siue de infidelibus nati sint, sicut agricolas non impedit, quo minus ab eis inserendi cura in oleas cõuertantur oleastri, siue de oleastris, siue de oleis oriantur. Nam & hoc si vt respondeat rustico proponatur, quæ causa sit vt cũ aliud sit olea, aliud oleaster, nõ tamen nisi oleaster de semine vtroq; nascatur, non omittit inserendi curationẽ,† etiam si nõ possit istam soluere quæstionẽ. Alioquin dum ex oliuæ semine exorta virgulta nõ aliud quàm oleas esse existimant, efficit desidia vanitatis, vt totus ille ager amara sterilitate syluescat. Nam illud quod excogitauerunt cũ veritatis pondere premerentur, quia fidelis dominus in verbis suis, & propterea eius Ecclesia nullo modo fallaciter paruulos in remissionem peccatorũ baptizat, sed vt fide agatur quod agitur, vtique fit quod dicitur. Quod ergo excogitauerunt cũ hæc eos apertissima moles veritatis vrgeret, quis non Christianus irrideat quamlibet versutissimum cernat? Dicunt enim, veraciter quidẽ respondere paruulos per ora gestantium, in remissionem se credere peccatorum, non tamen quia sibi remittuntur, sed quia credant quòd in Ecclesia, vel in baptismo remittantur in quibus inueniuntur, non in quibus nulla sunt. Ac per hoc nolunt eos ita baptizari in remissionem peccatorum, tanquam in eis fiat remissio, quos contendunt nullum habere peccatum. Sed quoniam licet sine peccato, in eo tamen baptismate baptizantur, quo fit in quibusque peccatoribus remissio peccatorum, fieri quidem potest vt hæc versipellis astutia subtilius & acutius ex ocio refellatur: veruntamen secundum istam suã calliditatem non inueniunt quid ad hoc respondeant, quòd exorcizantur & exufflantur infantes, hoc enim proculdubio fallaciter fit, si diabolus eis non dominatur. Si autem dominatur, & ideo non fallaciter exorcizantur & exufflantur, per quid dominatur, nisi per peccatum princeps vtique peccatorum? Proinde si iam erubescunt, nec audent dicere hæc in Ecclesia mendaciter geri, fateantur quod perierat etiam in paruulis quæri: neq; enim nisi propter peccatum perierat, quod nisi per gratiam non potest quæri, non potest inueniri. Sed Deo gratias, quod saltem cum argumentantur contra remissionem peccatorum, ne fieri credatur in paruulis, iam tamen quanuis per corda & ora malorum † credere paruulos confitentur. Sicut ergo audiunt dominum dicentem: Qui non renatus fuerit ex aqua & spiritu san

† operationem,

† maiorũ

tu sancto non introibit in regnum cælorum: propter quod eos baptizandos esse cõcedunt. Sic audiant eundem dominum dicentem: Qui non crediderit condemnabitur: quia sicut eos renasci per ministerium baptizantium, ita etiã credere per corda & ora cõfitentium confitemur. Audeant ergo dicere, quòd à iusto Deo innocens condemnabitur, si nullo vinculo peccati originalis innectitur. Si sermo iste prolixus est & onerosus occupationibus tuis, da veniã: quia vt hæc ad te scriberem, & occupatus literis tuis indicibus erga nos beneuolentiæ tuæ tecum ista colloquerer, etiã ego vim feci interrumpẽdis occupationibus meis. Si qua illos alia excogitare aduersus fidem catholicam scieritis, & quæcunque aduersus eos, ne dominici gregis infirma deuastent, vos quoque fideli & planè pastorali dilectione dißeritis, nota facite nobis. Hæreticorũ quippe inquietudine, vt scripturas vigilantius perscrutemur, vnde ne ouili Christi noceant, eis poßit occurri, tanquam de somno ignauiæ nostræ excitatur industria: ita per multiplicem gratiam saluatoris etiam quod inimicus in perniciem machinatur, Deus conuertit in adiutorium: Quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Semper in Deo viuas, memor nostri frater charißime.

Ioan. 3. *Marc. 16* *Rom. 8.*

Augustinus & Alipius Bonifacio, siue vt alij codices habebant, Paulino, laudans librum aduersus Pelagianos ab eo conscriptũ, & plenius eum instituens aduersus eam hæresim.

Epistola CVI.

Domino beatißimo & in Christi visceribus [germanitus] amplectendo plusquam dici potest desiderabili fratri & coëpiscopo Paulino, Alipius & Augustinus. Tandem aliquando prouidit Deus nobis literarum fidelißimũ perlatorem omnium nostrũ merito charißimũ fratrem Ianuarium, per quem etiamsi nõ scriberemus, omnia quæ circa nos sunt poßit synceritas tua, tanquam per viuentem atq; intelligentem epistolam noscere. Pelagium quẽ credimus, vt ab illo distingueretur qui Pelagius Tarenti dicitur, Britonem fuisse cognominatũ, quod vt seruũ Dei dilexeris nouimus. Nunc autẽ quemadmodũ diligas ignoramus. Nam & nos nõ solum dileximus, verumetiã diligimus eũ. Sed aliter nunc diligimus, aliter aliquãdo dileximus. Tunc enim quia nobis rectæ fidei videbatur, nunc autẽ vt ab iis quas inimica & aduersa gratiæ Dei sentire dicitur, illius miseri-

cordia liberetur. Nam cum hoc de illo aliquandiu fama iactaret, non vtique facilè credendum fuit. Solet quippe fama mentiri. Sed propius vt crederemus accessit, quòd librũ quendam eius, ea prorsus persuadere molientem, quem gratiã Dei per vnum mediatorem Dei & hominũ hominem Iesum Christum generi humano impertitam, de fideliũ cordibus creditam deleant, legimus, traditum nobis à famulis Christi, qui eum talia docentem studiosissimè audierant, fuerántque sectati. Cui quidem libro, eisdem rogantibus, quia id fieri oportere videbamus, tacito nomine autoris, ne offensus insanabilior redderetur, vnius nostrum damnatione † responsum est, quod libro continetur & multipliciter, atque abundanter asseritur; quod etiã quibusdam literis agit ad tuã venerationem datis, vbi dicit se nõ debere existimari sine gratia Dei defendere liberum arbitriũ, cum possibilitatem volendi atque operandi, sine qua nihil boni velle atque àgere valeremus à creatore nobis insitam diceret, vt videlicet hæc intelligatur doctore ipso gratia Dei, quæ Paganis atque Christianis, impiis & piis, fidelibus atque infidelibus cõmunis est. Hæc mala, quibus Saluatoris euacuaretur aduentus, vbi hoc possumus dicere, quod de lege dicit Apostolus, Si per naturã iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, refellebamus vt poteramus in cordibus eorũ qui ista sentirent, vt his cognitis, etiam ille si fieri posset nõ lacessitus ista emendaret, atque ita & pernicies destrueretur erroris, & hominis verecundiæ parceretur. Sed posteaquàm ad nos literæ de Oriente venerunt, eandem causam apertissimè ventilantes, nullo modo iam qualicunque episcopali autoritate deesse Ecclesiæ debueramus. Missæ sunt itaque de hac re ex duobus conciliis, Carthaginensi & Mileuitano relationes ad Apostolicam sedem, antequam gesta Ecclesiastica, quibus apud episcopos prouinciæ Palestinæ Pelagius perhibetur esse purgatus, vel in manus nostras, vel in Africam peruenissent. Scripsimus etiã ad beatæ memoriæ papam Innocentiũ, præter conciliorũ relationes, literas familiares, vbi de ipsa causa aliquanto diutius egimus. Ad omnia nobis ille rescripsit eodem modo, quo fas erat atq; oportebat Apostolicæ sedis antistitem. Quæ omnia modo legere poteris, si eorũ fortè ad te vel nulla, vel nõ cuncta peruenerant: vbi videbis seruata erga hominem moderatione quæ debuit, ne damnaretur si praua damnaret, ipsum tamen nouellum & perniciosum errorem sic Ecclesia-

stica

† disputatione

Galat. 2.

Apostolica sedes

stica autoritate compressum, vt multum miremur esse adhuc quosdã, qui per quemlibet errorem gratiæ Dei conentur obsistere, si tamen hæc gesta didicerunt: quod gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum, quod fides vera & catholica tenet, semper Ecclesia pusillos cum magnis à morte primi hominis, ad vitam secundi hominis transfert: non solum peccata delendo, verumetiam ad non peccandum rectéque viuendum, eos qui iam vti possunt voluntatis arbitrio sic adiuuãdo, vt nisi adiuuet nihil pietatis atque iustitiæ, siue in opere, siue etiam in ipsa voluntate habere posimus. Deus quippe operatur in nobis, & velle & operari pro bona voluntate. Nam quis nos nisi qui venit quærere & saluare quod perierat, ab illa perditionis massa & contentione † discernit? Vnde Apostolus interrogat dicens: Quis enim te discernit? Vbi si dixerit homo, Fides mea, voluntas mea, bonum opus meum: Respondetur ei, Quid enim habes quod non accepisti? Si autẽ & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc vtique totum ideo, non vt homo nõ glorietur, sed vt qui gloriatur in domino glorietur, non ex operibus, ne fortè quis extollatur. Non quia bona opera ista pia cogitatione frustrantur, cũ Deus reddat vnicuique secundum opera eius, sitque gloria & honor & pax omni operanti bonum: sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia: quoniã fides quæ per dilectionem operatur, nihil operaretur, nisi ipsa dilectio Dei diffunderetur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Nec ipsa fides esset in nobis, nisi Deus vnicuique partiretur mensuram fidei. Bonum est igitur homini, vt cum totis viribus liberi arbitrij sui veraciter dicat, Fortitudinem meã ad te custodiam: quia ille qui putauit sine ipsius adiutorio se posse custodire quod dedit, profectus in longinquam regionem, & viuens prodigè cuncta consumpsit, & miseria duræ seruitutis attritus, reuersúsque in semetipsum dixit: Surgam & ibo ad patrem meum. Quam cogitationem bonam quando haberet, nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus inspirasset? Quod intelligens minister ille noui testamenti. Non quia idonei sumus, inquit, cogitare, aliquid à nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Vnde & ille cum dixisset: fortitudinẽ meam ad te custodiam, ne vel hoc ipsum, quia custodit, suis viribus arrogaret, tanquam ei venisset in mentem, quia nisi dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam:

Philip. 2. — *† contritione* — *1. Cor. 4.* — *1. Cor. 1.* — *Rom. 2.* — *Rom. 5.* — *Rom. 12.* — *Psal. 58.* — *Luce 15.* — *2. Cor. 3.* — *Psal. 58.* — *Psal. 136.*

& non dormit neq; dormitat qui custodit Israël, adiunxit causam, vnde fiat idoneus custodire, vel quo potius custode seruetur. Quoniam Deus inquit, susceptor meus es. Recolat igitur iste si potest merita sua, vnde factum sit, vt Deus dignaretur eius esse susceptor, ac si Deus esset susceptus. Recolat vtrum quæsierit an quæsitus sit, ab illo scilicet qui venit quærere & saluare quod perierat. Nam si quærere voluerit ante gratiam quid meruerit vt acciperet eam, mala sua poterit homo inuenire non bona, etiam si eum vnius diei vitam habentem super terram gratia Saluatoris inuenerit. Quia si aliquid boni operatur homo, vt gratiam mereatur: non ei merces imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si autem credit in eum qui iustificat impium, vt deputetur fides eius ad iustitiam. Iustus enim ex fide viuit, profecto antequam gratia iustificetur, vt † iustus efficiatur, impius quid est nisi impius? Quem si debitum sequeretur, quid eius merito, nisi supplicium redderetur? Si ergo gratia, iam non ex operibus est: alioquin gratia iam non est gratia. Operibus enim debitum redditur, gratia gratis datur, vnde etiam nuncupatur. Si quis autem dixerit, quòd gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, imò verò gratissimè confitemur. Hanc enim fidem volumus habeant, qua impetrent charitatem, quæ sola vere bene operatur, isti fratres nostri, qui multum de suis operibus gloriantur. Charitas autem vsque adeo donum Dei est [vt Deus dicatur: Qui ergo habent fidem] qua impetrent iustificationem, per Dei gratiam peruenerunt ad legem iustitiæ. Vnde dicitur: Tempore acceptabili exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Proinde in iis qui per electionem gratiæ salui fiunt, adiutor Deus operatur, & velle & operari pro bona voluntate: quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Si omnia, vtique & ipsam dilectionem, quam fide impetramus, vt eum qui nos prior dilexit, vt in illum crederemus, per eius gratiam diligamus, & diligamur quod operati non sumus. Qui verò suis meritis præmia tanquam debita expectant, nec ipsa merita Dei gratiæ tribuunt, sed viribus propriæ voluntatis, sicut dictum est de carnali Israël, persequentes legem iustitiæ, in legem iustitiæ non perueniunt, Quare? Quia non ex fide, sed tanquam ex operibus. Ipsa est enim iustitia ex fide, quam gentes apprehenderunt, de quibus dictum est. Quid ergo dicemus? Quia gentes quæ non cognouerunt iustitiam apprehende

Psal. 120. Luca 19. Roma. 4. Abac. 2. † id est Roma. 11. 2. Corin. 6 Philip. 2. Roma. 8. Roma. 9.

prehenderunt iustitiam. Iustitiam autem quæ ex fide est: Israël autem persequens legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed tanquam ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: & qui crediderit in eum non confundetur. Ipsa est iustitia ex fide, qua credimus nos iustificari, hoc est, iustos fieri gratia Dei, per Iesum Christum dominum nostrum, vt inueniamur in illo non habentes nostram iustitiam, quæ ex lege est: sed eam quæ est per fidem Christi. Quæ ex Deo iustitia in fide: vtique in fide qua credimus nobis iustitiam diuinitus dari, non à nobis in nobis nostris viribus fieri. Nam cur illam iustitiam quæ ex lege est, suam dixit Apostolus, non ex Deo, quasi lex non sit ex Deo? Quis hoc nisi impius senserit? sed quia lex per literam iubet, non per spiritum iuuat, quicunque sic audit literam legis, vt ei sufficere videatur cognouisse quid iubeat, aut prohibeat, quo id se arbitrij sui virtute impletum esse confidat: nec fide confugiat adiuuandus ad spiritum viuificantem, ne reum factum litera occidat. Is profectò zelum Dei habet, sed non secundum scientiam. Ignorans enim Dei iustitiam, id est, eam quæ datur ex Deo, & suam volens constituere, vt tantum modo ex lege sit, iustitiæ Dei non est subiectus. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti, sicut idem Apostolus dicit, vt nos simus iustitia Dei in ipso. Iustificati igitur ex fide pacem habemus ad Deum per dominum nostrum Iesum Christum, Iustificati autem gratis per gratiam ipsius, ne fides ipsa superba sit. Nec dicat sibi, si ex fide quo modo gratis? Quod enim fides meretur, cur non potius redditur quàm donatur? Non dicat ista homo fidelis, quia cùm dixerit vt merear iustificationem, habeo fidem: respondetur ei, Quid enim habes quod non accepisti? Cùm ergo fides impetrat iustificationem, sicut vnicuique Deus partitus est etiam ipsius mensuram fidei, non gratiam [Dei] aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia [meretur] augeri, vt aucta mereatur perfici, comitante non ducente, pedissequa non præuia voluntate. Vnde ille qui dixit: Fortitudinem meam ad te custodiam: causámque reddit, dicens: Quoniam Deus susceptor meus es: tanquam requirens, quibus id meritis fuerit consecutus, nihilque in se inueniens ante gratiam Dei, Deus meus, inquit, misericordia eius præueniet me.

Esaiæ 28.

Roma. 10.

Roma. 5.

2 sen. dist. 26. ca. & si.

1. Corin. 4

2. sen. dist. 26. c. itaque.

Psal. 58.

Quantumcunq;, inquit, cogitauero antecedentia merita mea, misericordia eius præueniet me. Proinde ab illo attributam fortitudinem suam ad illum custodiens, eodem seruatore non perdit quod eodem largitore suscepit. Nec ob aliud meretur ampliora, nisi pie fideliterq; sciendo, à quo sibi bona sunt omnia, & hoc sciendo non ex seipso, ne vel hoc sit in eo quod non sit ex Deo. Vnde optimè Apostolus: Nos, inquit, non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritũ qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, at per hoc & ipsum hominis meritum donum est gratuitum. Nec à patre luminum, à quo descendit omne datum optimũ, boni aliquid accipere quisquam meretur, nisi accipiẽdo quod non meretur. Multum est autem indulgẽtius & sine vlla dubitatione gratuitum, quod Dei gratia per Iesum Christum dominum nostrum præstatur infantibus, vt eis non obsit ex Adam generatio, & prosit in Christo regeneratio, in quibus & ipsum accipiẽdi sensum tanto ante misericordia Dei præuenit: qui certè si in hac paruula ætatę de corpore exierint, vitam æternam regnúmq; cælorum scientes accipiunt, eius muneris merito quod hic cùm vtiq; profuit nescierunt. Certè in iis post priorum doctrinam, ita nõ nisi priora sunt dona, in quibus donandis Dei gratia sic operatur, vt nec voluntas accipientiũ vel præmittatur vel adiungatur vel subsequatur. Quandoquidem tantum beneficium non solùm non libentibus, verumetiam reluctantibus datur. quod eis ad magnum imputaretur sacrilegium, si iam in iis aliquid valeret voluntatis arbitrium. Hoc diximus propter eos qui non valentes in causa gratiæ inscrutabilia Dei iudicia perscrutari, cur ex Adam massa, quæ profectò ex vno in cõdemnationem tota collapsa est, illud vas faciat in honorem, illud in contumeliam: tamen audent paruulos reos propriorum constituere peccatorum, vt qui bona maláve cogitare non possunt, putẽtur per liberum arbitrium vel pœnam mereri posse vel gratiam: cùm potius Apostolica veritas dicendo, Ex vno omnes in condemnationem: satis ostendat quòd nascantur in pœna, vt non merito sed misericordia renascantur in gratia. Alioquin gratia iam non est gratia, si non diuinis operibus gratis datur, sed humanis meritis redditur. Quæ sola sic discernit à pœna, vt cùm pœna sit ex Adam omnibus debita, gratia verò per vnum Iesum Christum nulli debita, sed gratuita, vt vere sit gratia, inscrutabilia iudicia Dei tanquam Deus esse posint, cùm paruulos

1. Cor. 2.

Roma. 5.

Rom. 11.

Pœna dãni.

ipse

ipſe diſcernat, quos merita nulla diſcernũt, ſed iniqua eſſe non poſsint, quia vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas. Vnde cùm præbetur alteri miſericordiæ gratia, non habet quod de humano merito glorietur, quoniam non ex operibus, ne forte quis extollatur. Cùm verò alteri vindictæ redditur veritas, non habet cur iuſte queratur. Id enim redditur quod peccato iure debetur, quoniam vnus in quo omnes peccauerunt, vtique etiam in ſingulis quibúſque punitur. In quorum pœna clarius oſtenditur, quid vaſis miſericordiæ per non debitam, ſed veram gratiam: hoc eſt gratuitatem cõferatur. Vnde ergo argumentantur aduerſus Apoſtolum apertiſsimè dicentem: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt, dicentes etiam paruulos propria per liberum arbitrium habere peccata: tædet attendere, pigétque proferre, ſed magis compellimur [dicere.] Quid enim potuerunt magna & acuta ingenia cogitare, aut inopiæ eſt tacendo vitare, aut arrogantiæ contemnendo prętерire. Ecce inquiunt Eſau & Iacob inter viſcera materna luctantur, & dum naſcuntur, alter ſupplantatur ab altero, atque in pede præcedentis manus conſequentis & tenentis inuenta, perſeuerans quodam modo lucta conuincitur. Quo modo ergo in infantibus hæc agentibus, nullum eſt vel ad bonum, vel ad malum propriæ voluntatis arbitrium: vnde præmia ſiue ſupplicia meritis præcedentibus ſubſequantur? Ad hoc nos dicimus, ideo motus illos & tanquam litigium paruulorum ſignum rerum fuiſſe magnarum, quia non fuit arbitrium, ſed prodigium: neque enim daturi ſumus & aſinis liberum arbitrium voluntatis, quoniam huius generis iumentum, ſicut ſcriptum eſt, & ſubiugale ſine voce, hominis voce reſpondens vetuit prophetæ dementiam. Hi autem qui tales non prodigioſos motus, ſed voluntarios actus nec de paruulis, ſed à paruulis factos eſſe contendunt, quid Apoſtolo reſponſuri ſunt, qui cùm & hos geminos ad documentum gratuitæ gratiæ commemorandos videret: nondum enim natis, inquit, nec aliquid agentibus boni aut mali, vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt, quia maior ſeruiet minori: Deinde adiungens teſtimonium prophetæ longe poſt quidem iſta dicentis, ſed tamen de hac re antiquum Dei conſilium declarantis, ſicut ſcriptum eſt, inquit, Iacob dilexi, Eſau autem

Pſal. 24.

Roma. 5.

Num. 22.

odio habui? Nempe doctor gentium in fide & veritate istos geminos nondum natos nihil boni aut mali egisse testatur, vt gratia commendetur, vt quod dictum est: Maior seruiet minori: non ex operibus, sed ex vocãte dictum intelligatur, vt secundum electionem Dei propositum maneret, non meritum hominis anteiret. Non enim dicit, electionem voluntatis humanæ siue naturæ, cùm par esset in vtroque mortis damnationísque conditio, sed electionem proculdubio gratiæ, quæ non inuenit eligendos, sed facit, de qua & in consequentibus eiusdem epistolæ loquens ait: Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Cui lóco satis locus iste concordat, vbi commemoratur, non ex operibus, sed ex vocãte dictum, Maior seruiet minori. Vt quid ergo præclarissimo gratiæ commendatori de infantum libero arbitrio, & nondum natorum actibus, tam impudenter resistitur? Cur meritis præueniri gratia perhibetur, quæ gratia non esset si secundum meritum imputaretur? Cur contra salutem quæ missa est perditis, quæ venit indignis, quamlibet acuta, quamlibet copiosa & ornata, mirum tamen si Christiana disputatione contenditur? Sed quo modo, inquiunt, non est iniquitas apud Deum, si diligendo discernit, quos merita operum nulla discernunt? Ita nobis hoc dicitur, tanquam id Apostolus ipse non viderit: non proposuerit, non responderit. Vidit vtique quid iis auditis humana posset infirmitas vel ignorantia cogitare, & eandem quæstionem sibiipse proponens, Quid ergo dicemus, inquit? Nunquid iniquitas apud Deum? Continuo respondit, Absit. Rationémque reddens cur absit, id est, cur non sit iniquitas apud Deum, non ait, Merita enim vel opera iudicat etiam paruulorum, etiam si adhuc sint in materno vtero constituti. Quo modo enim hoc diceret qui iam dixerat de nondum natis, & de iis qui nihil adhuc egerant boni vel mali, quod non ex operibus, sed ex vocante dictum sit, Maior seruiet minori? sed cùm vellet ostendere, cur in iis non sit iniquitas apud Deum, ait, Moysi enim, inquit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Quid nos hic docuit, nisi ex illa massa primi hominis, cui merito mors debetur, non ad merita hominum, sed ad Dei misericordiam pertinere quod quisque liberatur, atque ita non esse iniquitatem apud Deum, quia neque permittendo,

Roma.9. *Malach.1.* *Roma.11.* *Roma.9.*

neque exigendo quod debetur iniustus est? Ibi enim grata est indulgentia, vbi iusta posset esse vindicta. Et hinc euidentius apparet, à pœna debitâ liberato & gratis iustificato, quantum beneficij conferatur, quòd alter æqualiter reus sine punientis iniquitate punitur. Denique subiungit & dicit Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei: hoc propter eos dictum est, qui per gratiam liberati iustificantur. Propter eos autem super quos ira Dei manet, quia & ipsis Deus bene vtitur ad docendos alios, quos liberare dignatur, subiunxit atque ait, Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui, vt ostendam in te potentiam meam, & vt annuntietur nomen meum in vniuersa terra. Deinde ad vtrunque concludens, Ergo, inquit, cuius vult miseretur & quem vult obdurat: profectò neutrum aliqua iniquitate, sed vtrunque misericordia & veritate. Et adhuc tamen audax mouetur infirmitas eorum scilicet, qui secundum coniecturas cordis † humani inscrutabilem altitudinem iudiciorum Dei cogitare conantur. Hanc quæstionem sibi ex aduerso opponens Apostolus ait, Dicis itaque mihi, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Nobis hoc dictum putemus. Quid ergo aliud quàm quod respondit Apostolus, respondere debemus, aut si & nos talia mouent, quia & nos homines sumus, simul oportet omnes audiamus dicentem, O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? Hæc massa si esset ita media, vt quemadmodum nihil boni ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Cùm verò per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluxerit, proculdubiò quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius iustitiæ, quæ gratiam nulla præcessit, sed Dei misericordiæ: quod verò in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ absit vt sit apud Deum, sed iudicio deputandum est. Hoc quisquis cùm Ecclesia sapit, non contra gratiam pro meritis disputat, sed misericordiam & iudicium domino cantat, vt nec misericordiam recuset ingratus, nec iudicium accuset inuitus. Alia est nanque illa conspersio, de qua idem dicit Apostolus, Si autem delibatio sancta est & conspersio: & si radix sancta est & rami. Illa est ex Abraham non ex Adam, id est

† ingenij

Rom. 11.

id est, ex communione sacramenti & similitudine fidei, non ex propagine mortali. Ista verò vel conspersio, vel sicut in plerisque codicibus legitur, massa, quoniam tota mortis est, cùm per vnum hominem peccatum intrauit in mundũ, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerũt, misericordia ex illa fit aliud vas in honorem, iudicio autem in contumeliam. Neque ibi præcedunt merita gratiam liberantis, neque hic effugiunt peccata iustitiam punientis: quod quidem in ætatibus maioribus aduersus contentiosos non tam euidenter apparet, vbi pro meritis hominum qualicunque velut protecti obscuritate confugiunt: sed ideo contra eorum cõtentionem illos inuehit Apostolus: in quibus nondum natis neque agentibus aliquid boni aut mali, non ex operibus, sed ex vocante dictũ est, maior seruiet minori. Qua in re nimis alta & inscrutabilia sunt iudicia Dei & inuestigabiles viæ eius: interim teneat homo non esse iniquitatem apud Deum, sed qua æquitate cuius vult miseretur, & quẽ vult obdurat, se tanquam hominẽ ignorare fateatur. Ita sanè, vt propter illud quod inconcussum tenetur, non esse iniquitatem apud Deum, quamuis nemo ab illo iustificetur meritis præcedentibus: neminem tamen obdurari, nisi merito, nouerit: piè nanque & veraciter creditur Deus nocentes atque impios iustificando à pœnis debitis liberare. Quenquam verò immeritum & nulli obnoxium peccato si Deus damnare creditur, alienus ab iniquitate non creditur. Vbi ergo liberatur indignus, tanto debetur maior actio gratiarum, quanto pœna iustior debebatur: vbi autem damnatur dignus, nec misericordia, nec veritas damnatur. Quomodo, inquiunt, Esaü non damnatur indignus, si non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Quia maior seruiet minori? Sicut enim illius nulla præcesserant opera bona vt ad gratiam pertineret, sic nec huius mala, vt ad pœnam pertinere deberet. Nulla planè in vtroque opera vel bona vel mala, sed propria: vterque autem illi vni obnoxius erat, in quo omnes peccauerunt, vt omnes in illo morerentur. Quicunque enim ex illo vno multi in seipsis futuri erant, [tunc in illo vnus erant:] proinde illud peccatum solius esset, si ex illo nullus exisset. Porrò autem in quo erat natura communis, ab eius vitio est nullus immunis: sed ambo, qui nondũ propria vel bona vel mala operabantur, rei tamen ex origine nascebantur. Laudet misericordiam qui liberatur, non

φύραμα.

Rom. 5.

non culpet iudiciũ qui punitur. Hic ſi dixerimus, quanto melius ambo liberarentur: nihil nobis conuenientius dicetur, quàm, ô homo tu quis es qui reſpondeas Deo? Nouit quippe *Rom.9.* ille quid agat, & quantus numerus eſſe debeat primitus omnium hominum, deinde ſanctorũ, ſicut ſyderũ, ſicut angelorũ: atque vt de terrenis loquamur, ſicut pecorum, piſcium, volatilium, ſicut arborum & herbarũ, ſicut denique foliorum capillorúmque noſtrorũ. Nam nos humana cogitatione adhuc poſſumus dicere, quoniam bona ſunt cuncta iſta quæ fecit, quanto melius illa duplicaſſet & multiplicaſſet, vt multo eſſent plura quàm ſunt. Si enim non ea caperet mundus, nunquid non poſſet etiam ipſum facere quantum vellet ampliorem? Et tamen quantumcunque faceret, vel illa plura, vel iſtum capaciorem atque maiorem, nihilominus eadem de multiplicandis eis dici poſſent, & nullus eſſet immoderatus modus. Etenim etiam illud dici poteſt, ſiue ſit gratia qua iuſtificantur iniuſti, de qua nobis dubitare fas non eſt: ſiue vt quidam volunt, ſemper præcedat liberum arbitriũ, cuius meritum ſequatur vel pœna vel præmiũ, cur omnino creati ſunt, quos Deus ita peccaturos, vt æterno eſſent igne damnandi, ſine dubitatione præſciuit? Quamuis enim peccata non fecerit, naturas tamen ipſas, quæ per ſeipſas ſine dubio bonæ ſunt, quibus tamen ex arbitrio volũtatis futura eſſent vitia peccatorũ, & in multis talia quibus eſſet æterna pœna reddēda, quis niſi Deus creauit? Quare? niſi quia voluit. Quare autem voluerit, O homo tu quis es qui reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmentũ ei, qui ſe finxit, quare ſic me feciſti? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem conſperſione facere, aliud quidem vas in honorẽ, aliud autem in contumeliam? atque vtinam diſcamus quod ſequitur, Si autem volens Deus oſtendere iram, & demonſtrare potentiam ſuam, pertulit in multa patiẽtia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perditionem, vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Ecce etiam ratio reddita eſt homini, quanta debuit homini, ſi tamen vel iſtã capit qui pro ſui arbitrij libertate infirmitatis ſeruitute contendit. Ecce dictæ ſunt cauſæ. Tu ergo quis es qui reſpondeas Deo, ſi volens Deus oſtendere irã, & demonſtrare potentiã ſuam, quod & malis bene vti optime poſſit, malis duntaxat non conditione diuina, ſed vitiata voluntatis iniquitate natura, quę à Deo cõditore condita eſt bona, pertulit in multa patientia vaſa iræ aptata in interitum: nõ quòd

illi

illi essent necessaria, siue angelica, siue humana peccata, cui nec iustitia creaturæ cuiusquam est necessaria, sed vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, ne se in bonis operibus tanquam de propriis extollerent viribus, sed humiliter intelligerent, nisi illis Dei gratia non debita sed gratuita subueniretur, id fuisse reddendũ meritis suis, quod aliis in eadem massa redditũ cernerent. Certus est ergo Dei præscientiæ definitus numerus, & multitudo sanctorum, quibus diligentibus Deum quod eis donauit per diffusum in cordibus eorũ spiritum sanctũ, omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt, quos antè præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, illos & vocauit. Hic subaudire debemus, secundum propositum. Sunt enim & alij vocati, sed non electi, ac per hoc non secundũ propositum vocati. Quos autem vocauit, hoc est, secundũ propositũ, illos & iustificauit: Quos autẽ iustificauit, illos & glorificauit. Hi sunt filij promissionis, hi sunt electi, qui per electionẽ gratiæ salui fiunt, vbi dictum est: Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Hæc sunt vasa misericordiæ, in quibus Deus etiam per vasa iræ notas facit diuitias gloriæ suæ. Horum fit per spiritum sanctũ cor vnũ & anima vna, quæ benedicit Deum, & non obliuiscitur omnes retributiones eius, qui propitius fit omnibus iniquitatibus eius, qui sanat omnes lãguores eius, qui redimit de corruptione vitam eius, qui coronat eam in misericordia: Quia non volentis neq; currentis, sed miserentis est Dei. Cæteri autem homines ad istam societatem non pertinentes, quorum tamen & animam & corpus Dei bonitas operata est, & quicquid habet ipsa natura præter vitium, quod eidem inflixit superbientis voluntatis audacia; propter hoc à Deo præsciente creati sunt, vt in his ostenderet liberum desertoris arbitrium sine sua gratia quid valeret, & in eorum iustis & debitis pœnis vasa misericordiæ, quæ nõ suorũ operum meritis, sed gratuita Dei gratia sunt ab illa concretione discreta, quid sibi collatum esset addiscerent, vt omne os obstruatur: & qui gloriatur, in domino glorietur. Quisquis aliter docet & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, qui dixit: Venit filius hominis quærere & saluare quod perierat: Nõ enim ait quod periturũ fuerat, sed quod perierat: quid ostendens nisi peccato primi hominis

Rom. 8. *Rom. 11.* *Psal. 102.* *Rom. 9.* *1. Cor. 1.* *Luc. 19.*

vniuerſi generis humani periſſe naturam? Qui ergo aliter docet & non acquieſcens ei, quæ ſecundum pietatem eſt doctrinæ, contra gratiam Saluatoris, & cõtra ſanguinem redemptoris tanquam ſaluam & liberam naturam defendit humanam, & Chriſtiano tamen cenſeri vocabulo affectat, quid de paruulorum diſcretione dicturus eſt, cur alius in vitam ſecundi hominis aſſumatur, alius in morte primi hominis relinquatur. Si dixerit liberi arbitrij merita præceſsiſſe, Reſpondet Apoſtolus, quæ ſuprà diximus, de nondum natis neq; aliquid agentibus boni aut mali. Si autem dixerit, quod adhuc in libris, quos nuperrimè Pelagius perhibetur edidiſſe, defenditur, quamuis iam videatur anathematizaſſe in Epiſcopali iudicio Palæſtino eos qui dicunt quod peccatũ Adæ ipſum ſolum læſerit & non genus humanum. Si dixerit ambos ſine iudicio natos, nec aliquid de primi hominis damnatione traxiſſe, profectò quoniam negare nõ audet in regnũ cælorũ adoptari eum qui fuerit regeneratus in Chriſto, reſpondeat quid de illo futurum ſit, qui nulla ſua culpa non baptizatus iſta fuerit temporali morte præuentus, ſi non putamus eſſe dicturum, quod innocentem Deus, nec habentem originale peccatũ ante annos quibus habere poterat propriũ, æterna morte damnauit? Cogitur itaq; reſpondere quod Pelagius in Eccleſiaſtico iudicio, vt aliquo modo catholicus pronuntiaretur anathematizare compulſus eſt: infantes etiam ſi nõ baptizentur habere vitã æternã. Hac enim negata quid niſi mors æterna remanebit, ac per hoc contra ſententiã domini diſputabit dicentis: Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt: Hic eſt panis qui de cælo deſcendit, vt ſi quis ex ipſo manducauerit non moriatur. Non enim de iſta morte loquebatur, quam neceſſe eſt patiantur etiam qui de ipſo pane manducant. Et paulopòſt, Amen amen dico vobis, niſi manducaueritis carnẽ filij hominis & biberitis eius ſanguinẽ, nõ habebitis vitam in vobis: vtique illam quæ poſt hanc mortem futura eſt: & contra Apoſtolicæ ſedis autoritatem, vbi de hac ipſa re cùm ageretur, hoc teſtimonium adhibitum eſt Euangelicum, ne paruuli non baptizati vitam poſſe habere credantur, & contra ipſius Pelagij verba apud Epiſcopos, à quibus audiebatur expreſſa: vbi anathematizauit eos, qui dicerent infantes nõ baptizatos habere vitam æternã. Quod propterea commemorauimus, quoniam quidem apud vos, vel in veſtra potius ciuitate, ſi tamen verum

Ioan. 6.

eſt

hoc nos clamamus aduersus eos, qui filios volentes ecclesiæ colligi, nolunt. Nec saltem post iudicium quod de ipso Pelagio in Palæstina factū est, corriguntur: de quo damnatus exisset, nisi obiecta sibi contra gratiā Dei dicta, quę obscurare non potuit ipse damnasset. Præter illa enim quæ quomodo potuit ausus est qualicunque ratione defendere, obiecta quædā sunt, quæ nisi remoto omni tergiuersatione anathematizasset, ipse anathematizatus esset. † Obiectum est enim eum dicere, quia Adam siue peccaret siue nō peccaret moriturus esset: Et quòd peccatum eius ipsum solum læserit, & non genus humanum. Et quòd infantes nuper nati in illo statu sint in quo Adam fuit ante præuaricationem. Et quòd neq; per mortem vel per præuaricationem Adæ omne genus humanum moriatur, neque per resurrectionem Christi omne genus humanum resurgat. Et infantes etiā si non baptizentur, habere vitam æternam. Et diuites baptizatos, nisi omnibus abrenuntient, si quid boni visi fuerint facere, non reputari illis, nec eos habere posse regnū Dei. Et gratiam Dei atq; adiutorium nō ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege atque doctrina. Et Dei gratiam secundū merita nostra dari. Et filios Dei nō posse vocari, nisi omnino absque peccato fuerint effecti. Et non esse liberum arbitriū, si Dei indiget auxilio: quoniam in propria voluntate habet vnusquisque facere aliquid, vel non facere. Et victoriam nostram non ex Dei adiutorio esse, sed ex libero arbitrio. Et quòd pœnitentibus venia non detur secundum gratiam & misericordiam Dei, sed secundū meritum & laborem eorum, qui per pœnitentiam digni fuerint misericordia. Hæc omnia Pelagius sic anathematizauit, quod satis gesta ipsa testantur, vt nihil ad ea quoquomodo defendenda disputationis attulerit: vnde fit consequens, vt quisquis sequitur illius episcopalis autoritatem iudicij, & ipsius Pelagij confessionem, hæc tenere debeat, quæ semper tenuit catholica ecclesia: Adam nisi peccasset, non fuisse moriturum. Quòd peccatum eius non ipsum solum lęserit, sed & genus humanum. Et quòd infantes nuper nati non sint in illo statu, in quo Adam fuit ante præuaricationem, vt ad ipsos pertineat etiā quod breuiter ait Apostolus: Per vnum hominem mors, & per vnum hominem resurrectio mortuorū. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur: vnde fit quod infantes non baptizati, non solum regnum cælorum, verumetiā vitam

† nō exisset.

1. Cor. 15.

æternam habere non possint. Confiteatur etiam diuites baptizatos, etiam si diuitiis suis non careant, & sint tales quales ad Timotheum describit Apostolus dicens: Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarũ, sed in Deo viuo, qui præstat omnia abundãter ad fruendum: diuites sint in operibus bonis, facilè tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum [bonum] in futurum, vt apprehendant veram vitam, non eos regno Dei posse priuari. Fateatur gratiam Dei, & adiutorium etiam ad singulos actus dari, eámque nõ dari secundum merita nostra, vt vera sit gratia, id est, gratis data per eius misericordiam, qui dixit: Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo, cui misericors fuero. Fateatur filios Dei vocari posse illos, qui quotidie dicunt: Dimitte nobis debita nostra: quod vtique veraciter non dicerent, si essent omnimodo sine peccato. Fateatur esse liberum arbitrium, etiam si diuino indiget adiutorio. Fateatur quando contra tentationes concupiscentiásque illicitas dimicamus, quamuis & illic habeamus propriam voluntatem, non tamen ex illa, sed ex adiutorio Dei nostram prouenire victoriam. Non enim aliter verũ erit quod Apostolus ait: Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Fateatur secundum gratiam & misericordiã Dei veniam pœnitentibus dari, non secundum merita eorum, quandoquidem etiã ipsam pœnitentiam donum Dei dixit Apostolus, vbi ait de quibusdam: Ne fortè det illis Deus pœnitentiam. Hæc omnia simpliciter sine vllis fateatur ambagibus, si quis in autoritatem catholicam, & in ipsius Pelagij expressa ecclesiasticis gestis verba cõsentit. Neque enim illa quæ his sunt contraria veraciter anathematizata esse credendum est, nisi hæc quibus sunt contraria fideli corde teneantur, & aperta confessione promantur. Nec in istis libris recentioribus, quos idẽ Pelagius post illud iudiciũ dicitur edidisse, quãuis adiutorio diuinæ gratiæ cõsentire videatur, quid de hac re sentiat satis euidenter apparet. Aliquando enim ita paribus momentis potestatem voluntatis æqua lance perpendit, vt aliquantum etiã ad non peccandum valere definiat: quod si ita est, nullus locus adiutorio gratię reseruatur, sine qua nos dicimus ad nõ peccandum nihil voluntatis arbitriũ valere. Aliquando autem quotidiano gratiæ Dei muniri nos confitetur auxilio, quamuis habeamus ad nõ peccandum fortè, ac firmum liberum arbitriũ, quod vtiq; inualidum

1. Tim. 6.

Exod. 33.

Matt. 6.

Rom. 9.

2. Tim. 2.

dum & infirmum debuit confiteri, donec sanentur omnes languores animæ nostræ. Non enim pro infirmitate corporis precabatur qui dicebat: Miserere mei domine, quoniam infirmus sum, sana me domine quoniã conturbata sunt ossa mea. Nam vt ostenderet pro anima se rogare, secutus adiunxit: Et anima mea turbata est valde. Videtur ergo auxilium gratiæ tanquam ex abundanti putare concedi, id est, vt etiam si nõ concedatur, habeamus tamen ad nõ peccandum forte, ac firmum liberum arbitrium. Quod ne existimemur de illo temere suspicari, & fortasse quis dicat sic eum sentire forte ac firmum ad non peccandum liberum arbitrium, quamuis sine Dei gratia id efficere atque adimplere non possit, sicut sanos oculos firmos dicimus ad videndum, quod tamen nullo modo facere possunt, si desit lucis auxilium: alio loco quid diceret, vel quid putaret ostendit, vbi ait: Ideo Dei gratiam hominibus dari, vt quod facere per liberum iubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam: vtique cum dicit, facilius, quid vult intelligi, nisi & gratia si desit, posse per liberum arbitriũ, vel facilè vel etiam difficilè quæ diuinitus iubentur impleri? Vbi est ergo, Quid est homo quod memor es eius? Vbi postremo illa testimonia, quæ Hierosolymitanæ antistes ecclesiæ, sicut in eisdem gestis legitur, ipsi Pelagio se dixisse commemorat, cũ ad eum perlatum esset, quod sine gratia Dei diceret absq; peccato hominem esse posse? Hæc sunt enim ab illo dicta tria testimonia valde magna contra huiusmodi impiam præsumptionẽ, quòd Apostolus ait, Plus omnibus illis laboraui, non ego autem, sed gratia Dei mecum: Non volentis neq; currentis, sed miserentis est Dei. Et, Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt ædificãtes eam. Quomodo ergo quod Deus iubet, sine adiutorio ipsius vel difficilè impletur, cum si dominus nõ ædificet, in vanum ædificans laborasse dicatur? Neq; scriptum sit, Est quidem volentis atque currentis, facilius autẽ miserentis Dei: sed scriptũ sit, Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei: nõ quia in illa est hominis atque voluntatis concursus, sed quia nihil potest, nisi ille misereatur. Nec Apostolus dixerit: Et ego: sed dixerit, Non ego autem sed gratia Dei mecũ: Non quia ipse nihil boni agebat, sed quia nihil ageret, si illa non adiuuaret, Quãquam illa possibilitas liberi arbitrij tam in bonũ quàm in malum ex æqua lance perpensione huic facilitati locum relinquit, quam saltem videtur esse confes-

Psal. 6. *Psal. 8.* *1. Cor. 15.* *Rom. 9.* *Psal. 126.*

sus,dicendo:facilius possunt implere per gratiam,facilius impletur,facillimè autẽ sine gratia fit malum:profectò ista possibilitas nõ æqua lance perpenditur.Sed quid plura?Non solum ad istos vitandos cauti esse debemus, verumetiã ad docendos vel monendos,si patiãtur,pigrescere nõ debemus. Plus eis tamen sine dubitatione præstamus,si vt corrigantur oremus,ne cũ tantis ingeniis vel pereant,vel alios perdant præsumptione damnabili,quia zelum Dei habent,sed nõ secundum scientiã,id est,iustitiã quę à Deo est ignorantes,& suã volentes constituere,iustitiæ Dei non sunt subiecti.Quibus vtiq; quoniam Christiani appellantur,magis obseruandum est quàm Iudæis, de quibus hæc dixit Apostolus: Ne offendãt in lapidem offensionis,velut argute defendendo naturam & liberũ arbitrium, quemadmodũ philosophi huius mundi, qui vehementer egerunt, vt putarentur vel putarent sibi beatam vitã virtute proprię voluntatis efficere.Caueant ergo isti ne per sapientiã verbi euacuent crucem Christi,& hoc sit eis offendere in lapidem offensionis.Natura enim humana, etiã si in illa integritate,in qua condita est,permaneret,nullo modo seipsam creatore suo non adiuuante seruaret. Cum igitur sine Dei gratia salutem non posset custodire quam accepit, quomodo sine Dei gratia potest reparare quã perdidit?Non autem ideo pro istis nõ orare debemus,quia si nõ corriguntur eorũ imputandum est voluntati,qui nolunt credere etiã ad hoc ipsum sibi necessariam gratiam Saluatoris, quod putant cõsistere in solis viribus voluntatis. Nam & illi quibus sunt isti, in hac causa omnino simillimi,de quibus hoc dixit Apostolus, quod ignorantes Dei iustitiam & suã volentes constituere,iustitiæ Dei nõ sunt subiecti:profectò suæ voluntatis vitio nõ credebant.Non enim vt essent infideles cogebantur in vitium,sed nolendo credere infidelitatis crimine nõ carebant: Et tamen quia voluntas,vt ad vera credenda moueatur,nõ nisi sufficit,nisi per gratiam Dei opituletur,dicente ipso domino,cũ de non credentibus loqueretur:Nemo venit ad me,nisi ei datum fuerit à patre.Propter hoc & Apostolus, quãuis eis instanter Euangeliũ prædicaret, parum tamen esse credebat, nisi pro illis etiã oraret vt crederent. Ait enim, Fratres bona voluntas quidem cordis mei & deprecatio ad Deũ fit pro illis ad salutem:& tunc adiunxit illa quæ diximus: Testimonium enim illis perhibeo:quia zelum Dei habent,sed nõ secundum scientiam,&c.Oremus ergo pro illis

Rom.10. Rom. 9. Ioan.6. Rom.10.

illis ſancte frater. Cernis quippe nobiſcum quàm malo errore teneantur. Fragrant enim epiſtolæ tuæ odore ſynceriſsimo Christi, vbi germaniſsimus gratiæ ipſius dilector & confeſſor appares. Sed quod diu tecum ex hac re loquẽdum putauimus, primo, quia iucundiſsimũ eſt fecimus. Quid enim debet eſſe iucundius, vel infirmis gratia, qua ſanantur, vel pigris gratia qua excitantur, vel nolentibus gratia qua iuuantur? Deinde, vt ſi quid noſtra diſputatione Deo adiuuãte poſſemus, tua non fides, ſed fidei cõtra tales adminiculetur aſſertio, ſicut nos quoque in hanc facultatem tuæ germanitatis literis adiuuamur. Quid enim vberius & veraciſsima confeſsione plenius, quàm illud eſt, in quadã epiſtola tua, vbi naturã noſtrã non manſiſſe, vt condita eſt, ſed vitiatam eſſe per illum generis humani patrem, humiliter deploraſti dicẽs: Pauper ego & dolens, qui adhuc terrenæ imaginis ſqualore concretus ſum, & plus de primo quàm de ſecundo Adam carnis ſenſibus & terrenis actibus refero, quomodo tibi audebo me pingere, cum cæleſtis imaginis inficiator prober corruptione terrena? Vtrinque me cõcludit pudor. Erubeſco pingere quod ſum, non audeo pingere quod non ſum: odi quod ſum, & non ſum quod amo. Sed quid miſero mihi proderit odiſſe iniquitatem, & amare virtutem, cum id potius agam quod odi, nec elaborem piger id potius agere quod amo, ipſe diſcors & inteſtino bello diſtrahor, dum ſpiritus aduerſus carnem, caro aduerſus ſpiritũ dimicat, & lex corporis lege peccati legẽ mentis impugnat? Infœlix ego qui [in] me venenatum inimicæ arboris guſtum, ne crucis ligno digeſsi. Durat enim mihi illud per Adam virus paternum quo vniuerſitatem generis ſui pater præuaricatus infecit. Et cætera, quæ de hac miſeria multa connectis ingemiſcendo, expectans redemptionẽ corporis tui, & nondum re, ſed ſpe ſaluũ te eſſe cognoſcens. Sed fortaſsis tu alium in te transfiguraſti cum hæc diceres, nec aliquas de carne concupiſcente aduerſus ſpiritum, quanuis ei non conſentias, moleſtias importunas pateris & odioſas: Veruntamẽ & tu, & quiſquis hæc patitur, & gratiam Christi per quam de corpore mortis huius liberari expectat, nondum quidem euidẽter in ſeipſo, ſed in illo homine latenter ibi erat, quando cibus vetitus tangebatur, & concupiebatur † longe latéq; per cunctos itura perditio. De orando autem & gemitibus flagitãdo proficiendi, ac rectè viuẽdi adiutorio, quem tua nõ feriret epiſtola? Quid eſt tui quantuncunque

† concipiebatur

sermonis vbi non sit sparsum gemebunda pietate quod in oratione dicimus, Ne nos inferas in tentationem? Inuicem itaque nos & consolemur in his omnibus & exhortemur, & quantum dat dominus adiuuemus. Quæ autẽ & de quibus audierimus quæ multũ dolemus & facile credere nolumus, audiet à communi amico sanctitas tua, quo in Dei misericordia cum salute remaneant e speramus nos de omnibus fieri posse certissimos.

Augustinus Vitali Carthaginensi, delato quod doceret non orandum pro incredulis, sed tantum illis impartiendum doctrinam: cui proponit duodecim regulas, minitans ni desinat obstrepere precibus ab ecclesia fieri solitis, se censuris ecclesiasticis cum eo acturum.

Epistola CVII.

AVgustinus episcopus seruus Christi, & per ipsum seruus seruorum ipsius, Vitali fratri in ipso salutem. Cùm de te mihi essent nuntiata non bona, & rogaui dominum, & donec mihi bona nuntientur, adhuc rogo, vt literas meas, nec aspernanter sumas & salubriter legas. Si hanc exaudit pro te orationem meam, etiam de te gratiarum actionem donat vt offeram. Quod si impetro, proculdubio non contradices huic ipsi principio epistolæ meæ. Hoc enim pro te oro vt sis rectę fidei. Si ergo pro charis nostris non tibi displicet, vt oremus, si hanc orationẽ recognoscis esse Christianam, si & tu pro charis tuis talia vel orare te recolis, vel orare te debere cognoscis, quo modo dicis quod te audio dicere, vt recte credamus in Deum & Euangelio cõsentiamus, non esse donum Dei, sed hoc nobis esse à nobis, id est ex propria voluntate quam nobis in nostro corde non operatus est ipse? Et ad hoc cùm audieris, quid est ergo quod ait Apostolus, Deus in nobis operatur & velle & perficere? Respondes, per legem suam, per scripturas suas, Deum operari vt velimus quas vel legimus vel audimus, sed eis consentire vel nõ consentire, ita nostrum est, vt si velimus fiat. Si autẽ nolimus, nihil in nobis operationem Dei valere faciamus. Operatur quippe ille dicis quantum in ipso est, vt velimus, cùm nobis nota fiunt eius eloquia, sed si eis acquiescere nolumus, nos vt operatio eius nihil in nobis prosit efficimus. Quę si dicis, profecto nostris orationibus contradicis. Dic ergo apertissimè nos pro iis, quibus Euangelium prædicamus non debere orare, vt credant, sed eis tantummodo prædicare. Exerce contra orationes ecclesiæ disputation

putationes tuas,& quando audis sacerdotem Dei ad altare exhortantem populũ Dei,orare pro incredulis, vt eos Deus conuertat ad fidem, & pro catechumenis, vt eis desideriũ regenerationis inspiret, & pro fidelibus, vt in eo quod esse cœperunt eius munere perseuerent,subsanna pias voces,& dic te non facere quod hortatur,id est, Deum pro infidelibus, vt eos fideles faciat non rogare, eo quod non sint ista diuinæ miserationis beneficia,sed humanæ officia volũtatis. Et homo in Carthaginensi eruditus ecclesia, etiã beatissimi Cypriani librum de dominica oratione condemna, quam doctor ille cùm exponeret, ea petenda esse ostendit à Deo patre, quæ tu dicis esse homini ab homine,hoc est,à seipso. Quod si de precibus ecclesiæ,& de martyre Cypriano, parum putas esse quod dixi, audi maiora, reprehẽde Apostolum qui dixit:Oramus ad Deum,ne quid faciatis mali. Neq; enim dicturus es, nihil mali eum facere, qui non credit in Christũ,aut qui fidem deserit Christi, ac per hoc qui dicit:Ne quid faciatis mali,nec ista vult fieri. Satísque illi non est præcipere,sed confitetur se Deum rogare,ne fiant,sciẽs hominis voluntatem ab ipso corrigi ac dirigi,vt ista nõ faciat. A domino enim gressus hominis diriguntur, & viam eius volet. Non dixit: Et viam eius discet, aut tenebit, aut ambulabit, aut aliquid huiusmodi, quod posses dicere à domino quidem dari, sed homini iam volenti, vt scilicet beneficium Dei quo gressus hominis dirigit,vt viam eius discat,teneat, gradiatur, sua homo voluntate præcedat, & hoc Dei donum præcedente sua volũtate mereatur. Sed ideo dixit:A domino gressus hominis diriguntur,& viam eius volet:vt intelligeremus ipsam voluntatem bonam,qua incipimus velle credere, quoniã Dei via quid est nisi fides recta,illius esse donũ qui gressus nostros propterea dirigit primitus vt velimus. Non enim ait scriptura, A domino gressus hominis diriguntur,quia viam eius voluit:sed diriguntur,inquit,& volet. Non igitur, quia voluit dirigũtur, sed quia diriguntur volet. Hic tu rursus fortasse dicturus es, hoc fieri à domino, dum doctrina eius legitur, vel auditur, si homo veritati quam legit vel audit, sua consentiat voluntate. Si enim lateret eũ,inquis,doctrina Dei,non dirigerentur gressus eius,quibus directis,vellet viam Dei. Ac per hoc tantũ putas à domino gressus hominis dirigi ad eligendam viam Dei, quia sine doctrina Dei non ei potest innotescere veritas, cui propria voluntate consentiat. Cui si consentit, inquis, [quod

2.Cor.13.

Psal.36.

Psal.36.

in eius libero arbitrio constitutum est,] rectè vtique dicuntur ab illo dirigi gressus eius, vt viam eius velit cuius doctrinam suasione præcedente, subsequente consensione sectatur, quod libertate naturali si vult facit, si nõ vult non facit, pro eo quod fecerit præmium vel supplicium recepturus. Hęc est illa Pelagianorum mala, male diffamata, meritóque reprobata, & ab ipso etiam Pelagio timente damnari in Orientalium episcoporum iudicio damnata sententia, qua dicũt gratiam Dei non ad singulos actus dari, sed in[libero] arbitrio esse, vel in lege atque doctrina: & vsque adeo frater erimus graues corde, vt de gratia Dei, imò aduersus gratiam Dei eam Pelagianam sententiam teneamus, quam pectore quidem ficto, sed tamen catholicos iudices timens, Pelagius ipse damnauit? Et quo modo, inquies, respondebitur? quo modo censes facilius & apertius, quàm vt illud quod de orando Deo superius egimus, sic amplectamur, vt hoc menti nostræ nulla subtrahat obliuionis irreptio, nulla calliditas argumentationis extorqueat. Si enim quod scriptum est: A domino gressus hominis diriguntur, & viam eius volet. Et, Præparatur voluntas à domino. Et, Deus est enim qui operatur in nobis & velle. Et multa huiusmodi quibus commendatur vera Dei gratia, hoc est, quæ non secundum merita nostra datur, sed dat merita ipsa cùm datur, quia præuenit hominis volũtatem bonam, nec eam cuiusquam inuenit in corde, sed facit: Si ergo ita præpararet atque operaretur Deus hominis voluntatem, vt tantummodo legem suam atque doctrinam libero eius adhiberet arbitrio, nec vocatione illa alta atque secreta sic eius ageret sensum, vt eidem legi atque doctrinæ accommodaret assensum, proculdubio eam legere vel intelligere legendo, vel etiam exponere ac prædicare sufficeret, nec opus esset orare, vt Deus ad fidem suam infidelium corda conuerteret, & conuersis proficientem perseuerantiam eiusdem gratiæ suæ largitate donaret. Si ergo hæc à domino poscenda esse non renuis, quid restat frater Vitalis, nisi vt ab illo ea donari fatearis, à quo poscenda esse consentis? Si autem negas ab illo nos poscere ista debere, eidẽ doctrinæ ipsius contradicis, quia & hoc in ea didicimus, vt ab illo ista poscamus. Orationem dominicam nosti, nec dubito te Deo dicere: Pater noster qui es in cælis, &c. Lege expositorem eius beatissimum Cyprianum, & quemadmodum exposuerit quod ibi dicitur, Fiat voluntas tua sicut in cęlo & in terra, diligenter attende,

Philip. 2.

Matt. 6.

Cyprian'.

attende,& obedienter intellige, profecto docebit te orare pro infidelibus inimicis ecclesiæ secũdum præceptum domini dicentis: Orate pro inimicis vestris,& hoc orate,vt fiat voluntas Dei, sicut in eis qui iam fideles sũnt & portant imaginem cælestis hominis, & propterea cæli nomine digni sunt, ita & in eis qui per infidelitatem nõ nisi imaginem terreni hominis portant,& ob hoc terra merito nuncupantur. Nempe isti pro quibus inimicis dominus nos iussit orare,& gloriosissimus martyr sic exposuit quod in oratione dicimus: Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra, vt ipsis etiam poscamus fidem quam fideles habent. Nempe ergo isti Christianæ pietatis inimici, legem Dei atq; doctrinam qua Christi meditatur† fides, vel omnino audire nolunt, vel ad hoc audiunt siue etiam legunt, vt irrideant & detestentur, & quanta possunt contradictione blasphement. Inaniter igitur & perfunctorie potius quàm veraciter pro eis, vt doctrinæ cui aduersantur credendo consentiant Deo fundimus preces, si ad eius non pertinet gratiam conuertere ad fidem suam ipsi fidei contrarias hominum voluntates. Inaniter etiam& perfunctorie potius quàm veraciter magnas cum exultatione agimus Deo gratias, quando aliqui eorum credunt, si hoc in eis ipse nõ facit. Non fallamus homines, nam Deum fallere non valemus. Prorsus non oramus Deum, sed orare nos fingimus, si nosipsos nõ illum credimus facere quod oramus. Prorsus non gratias Deo agimus, sed nos agere fingimus, si vnde illi gratias agimus ipsum facere non putamus. Labia dolosa si in hominum quibuscunque sermonibus sunt, saltem in orationibus non sint. Absit, vt quod facere Deum rogamus oribus & vocibus nostris, eum facere negemus cordibus nostris. Et quod est grauius, ad alios etiam decipiẽdos hoc non taceamus disputationibus nostris, & dum volumus apud homines defendere liberum arbitriũ, apud Deum perdamus orationis auxilium, & gratiarum actionem nõ habeamus veram, dum veram non agnoscimus gratiam. Si vere volumus defendere liberum arbitrium, non oppugnemus vnde fit liberum. Nam qui oppugnat gratiam, qua nostrum ad declinandum à malo & faciẽdum bonum liberatur arbitrium, ipse arbitrium suum adhuc vult esse captiuum. Respõde obsecro quo modo dicit Apostolus, Gratias agentes patri idoneos facienti nos in parte sortis sanctorum in lumine, qui eruit nos de potestate tenebrarum,& transtulit in regnum filij charitatis suæ, si

Matt. 5.

† *prædicatur*

Coloss. 1.

non ipse arbitrium nostrum, sed ipsum arbitrium se liberat? Mendaciter ergo agimus gratias patri, tanquam ipse faciat quod ipse non facit. Et errauit qui dixit, quod ipse nos faciat idoneos in parte sortis sanctorũ in lumine, quia ipse nos eruit de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. Responde quo modo ad declinandum à malo & faciendum bonum liberum habebamus arbitrium, quando erat sub potestate tenebrarum, vnde nos si quemadmodum dicit Apostolus, Deus eruit, ipse vtique illud liberum fecit: quod tam magnum nostrum bonum, si per suæ doctrinæ prædicationem tantummodo facit, quid de iis dicemus, quos de ipsa tenebrarum potestate nondum eruit, prædicanda tantum illis est doctrina diuina, an etiam orandum pro eis, vt de tenebrarum potestate diuinitus eruantur? Si tantummodo prædicandum esse dicis, iussioni domini & orationibus ecclesiæ cõtradicis: si autem fateris pro eis orandum, id vtique orandum fateris, vt eidem doctrinæ arbitrio liberato à tenebrarum potestate consentiant. Ita fit, vt neque fideles fiant, nisi libero arbitrio, & tamen illius gratia fideles fiant, qui eorum à potestate tenebrarum liberauit arbitrium. Sic & Dei gratia nõ negatur, sed sine vllis humanis præcedẽtibus meritis vera monstratur, & liberũ ita defenditur, vt humilitate solidetur, non elatione præcipitetur arbitriũ: & q gloriatur, nõ in homine, vel quolibet alio, vel seipso, sed in domino glorietur. Potestas enim tenebrarũ, quid est nisi potestas diaboli & angelorum eius? qui cùm fuissent angeli lucis, in veritate per liberum arbitrium non stantes, sed inde cadentes facti sunt tenebræ? Non te ista doceo, sed quæ nosti, vt recorderis admoneo. Huic igitur potestati tenebrarum, per illius ruinam cui primo homini ab ea potestate præuaricatio persuasa est, & in quo omnes cecidimus, subiectũ est genus humanum, propter quod de hac potestate tenebrarum eruuntur & paruuli, cùm regenerantur in Christo. Neque hoc apparet in eorum arbitrio liberato, nisi cùm ad annos peruenerint ratione vtentis ætatis, habentes consentientem doctrinæ salutari in qua nutriti sunt voluntatem, & in ea finientes istam vitam si electi sunt in Christo ante constitutionem mundi, vt essent sancti & immaculati in conspectu eius in charitate prædestinati in adoptionem filiorum. Hæc autem potestas tenebrarum, id est, diabolus qui dicitur etiam princeps potestatis aëris, operatur in filiis diffidentiæ princeps iste rector tene-

Ephes. 6.
Coloss. 3.

brarum

brarum, id eſt, diabolus diffidentiæ filiorum regens eos ad arbitrium ſuum, quod neque ipſe habet liberum ad benefaciendum, ſed ad maximam maleuolentiam pœna ſui ſceleris obduratum: vnde nemo ſanæ fidei credit, aut dicit hos apoſtatas angelos ad priſtinam pietatem correcta aliquando voluntate conuerti. Quid ergo operatur hæc poteſtas in filiis diffidētię, niſi opera ſua mala, & in primis maximéque ipſam diffidentiam & infidelitatem qua ſunt inimici fidei, per quam ſcit eos poſſe mundari, poſſe ſanari, poſſe perfectiſsime liberos, quod eis vehementer inuidet, in æternitate regenerari†. Itaque aliquos eorum, per quos amplius decipere affectat, ſcit † habere nonnulla velut opera bona, in quibus laudantur, per quáſque gentes, præcipuéque in gente Romana, qui præclarè glorioſiſsiméque vixerunt. Sed quoniam ſicut veriſsima ſcriptura dicit: Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt: Et ſine fide impoſsibile eſt vtique placere Deo, non hominibus, nihil ſic agit hic princeps, quàm vt non credatur in Deum, nec ad mediatorem à quo ſoluuntur opera eius credendo veniatur. Sed ipſe mediator intrat in domum fortis, id eſt, in hoc ſeculum mortalium ſub poteſtate diaboli, quantum ad ipſum pertinet conſtitutum. De ipſo quippe ſcriptum eſt, quod poteſtatem habeat mortis: intrat in domum fortis, id eſt, in ſuo dominatu habentis genus humanum, & prius alligat eum, id eſt, eius coërcet & cohibet poteſtatem, poteſtatis ſuæ fortioribus vinculis, & ſic eripit vaſa eius quæcunq; prædeſtinauit eripere, arbitrium eorum ab eius poteſtatę liberans, vt illo nō impediente credant in iſtum libera voluntate. Proinde hoc opus eſt gratiæ non naturæ. Opus eſt, inquam, gratiæ, quam nobis attulit ſecundus Adam, non naturæ quam totá perdidit in ſemetipſo primus Adam. Opus eſt gratiæ tollentis peccatū & viuificantis mortuum peccatorem, non opus legis oſtendentis peccatum, nec à peccato viuificantis: Nam ille magnus gratiæ prædicator, Peccatū, inquit, non cognoui niſi per legem. Et ſi data eſſet, inquit, lex quæ poſſet viuificare, omnino ex lege eſſet iuſtitia. Opus eſt hoc gratiæ, quam qui accipiunt doctrina ſalutari ſcripturarum ſanctarum, etſi fuerunt inimici fiunt amici, non opus eiuſdem doctrinæ, quam qui audiunt & legunt ſine gratia Dei peiores eius efficiuntur inimici. Non eſt igitur gratia Dei in natura liberi arbitrij, & in lege atque doctrina, ſicut Pelagiana peruerſitas deſipit, ſed ad ſingulos actus datur

† regnare.
† ſunt
Rom. 14.
Hebr. 11.
Rom. 7.
Pſal. 67.

† *Pluuiã* tur illius voluntate, de quo scriptum est, Animam † volunta-
† *sua,* riam segregans Deus hæreditati tuæ,† Quia & liberum arbitrium ad diligendũ Deum primi peccati granditate perdidimus,& lex Dei atque doctrina,quãuis sancta & iusta & bona, tamen occidit si non viuificet spiritus,per quẽ fit,nõ vt audiendo,sed vt obediendo.neque vt lectione,sed vt dilectione teneatur. Quapropter vt in Deum credamus,& piè viuamus,nõ volentis neq; currentis,sed miserentis est Dei, non quia velle nõ debemus & currere, sed quia ipse in nobis & velle operatur & currere. Vnde & ipse dominus Iesus credentes à non credenti-
Ioan.6. bus,id est,ab iræ vasis vasa misericordiæ discernẽs. Nemo,inquit,venit ad me,nisi fuerit ei datũ à patre meo. Et vtiq; vt hoc diceret in eius doctrina,fuerant scandalizati discipuli eius,qui eum posteà nõ sunt secuti. Non ergo gratiam dicamus esse doctrinam,sed agnoscamus gratiam, quæ facit prodesse doctrinam,quæ gratia si desit,videmus etiam obesse doctrinam. Proptereà Deus vt omnia futura opera sua in prędestinatione prę-sciuerit,sic illa disposuit,vt quosdã nõ credẽtes ad fidẽ suã orationes credentium pro eis exaudiendo conuertat, vnde refutentur,& si ille est eis propitius corrigantur qui putant gratiã Dei esse naturam liberi arbitrij cum qua nascimur, aut gratiam Dei esse doctrinam, quamuis vtilem quæ per linguas & literas prædicatur. Non enim hoc oramus pro infidelibus, vt
† *natura,* fiat eorũ doctrina †, id est,vt homines sint, aut vt doctrina eis prædicetur quam malo suo audiunt si non credunt. Et plerũq; pro eis oramus qui cùm legãt vel audiant nolunt credere. Sed oramus vt voluntas corrigatur,doctrinæ consentiatur,natura sanetur. Iam vero vt perseuerent, in eo quod esse cœperunt, etiã pro seipsis orant fideles: vtile est quippe omnibus vel penè omnibus propter humilitatem saluberrimam,vt quales fu-
1. Cor.10. turi sint scire non possint. Ad hoc dicitur: Qui videtur stare,videat ne cadat: propter huius timoris vtilitatem,ne regenerati & piè viuere incipientes,tanquã securi alta sapiamus,quidam nõ perseueraturi perseueraturis Dei permissione vel prouisionem ac dispositione miscentur,quibus cadentibus territi cum timore & tremore gradiamur viam iustã, donec ex hac vita, quæ tentatio est super terram transeamus ad aliã,vbi iam non sit elatio cõprimẽda,nec contra eius suggestiones tentationésque luctandũ. Sed de hac re,id est, cur quidã non permãsuri in fide & sanctitate Christiana, tamen accipiant ad tempus hanc

gra-

gratiam,& dimittantur hic viuere donec cadant, cùm poſsint rapi de hac vita,ne malitia mutet intellectum eorum,quod de ſancto immatura ætate defuncto ſcriptum eſt in libro Sapientiæ,quærat quiſque vt potuerit,& ſi inuenerit præter hãc, quæ à me reddita eſt aliam probabilem rationẽ à recta fidei regula non recedens,teneat eam,& ego cum illo ſi me non latuerit: veruntamen in quod peruenimus,in eo ambulemus donec nobis Deus reuelet ſi quid aliter ſapimus, ſicut Apoſtolicis literis admonemur. Peruenimus autẽ in ea, quæ ad fidem veram & catholicam pertinere firmiſsimè ſcimus,in quibus ita nobis ambulandũ eſt adiuuante illo atq; miſerante cui dicimus. Deduc me domine in via tua & ambulabo in veritate tua, vt ab eis nullo modo deuiemus. Quoniã ergo ꝓpitio Chriſto Chriſtiani catholici ſumus,ſcimus nondũ natos nihil egiſſe in vita propria boni ſeu mali,nec ſecundũ merita prioris alicuius vitæ,quæ nulla propria ſinguli habere potuerunt, in huius vitæ venire miſerias. Sed tamen ſecundum Adam carnaliter natos contagium mortis antiquæ prima natiuitate contrahere, nec liberari à ſupplicio mortis æternæ,quod trahit ex vno in omnes tranſiens iuſta damnatio, niſi per gratiam renaſcantur in Chriſto. Scimus gratiam Dei nec paruulis nec maioribus ſecundum merita noſtra dari. Scimus maioribus ad ſingulos actus dari. Scimus non omnibus hominibus dari, & quibus datur non ſolùm ſecundũ merita operum non dari,ſed nec ſecundum merita voluntatis eorũ,quibus datur, quod maximè apparet in paruulis. Scimus eis quibus datur,miſericordia Dei gratuita dari. Scimus eis quibus nõ datur,iuſto iudicio Dei nõ dari. Scimus quod omnes adſtabimus ante tribunal Chriſti,vt ferat vnuſquiſque ſecundum ea,quæ per corpus geſsit,non ſecundum ea,quæ ſi diutius viueret geſturus fuit, ſiue bonũ ſiue malum. Scimus etiã paruulos ſecundũ ea,quæ per corpus geſſerunt,recepturos vel bonum vel malum. Geſſerunt autẽ non per ſeipſos,ſed per eos quibus pro illis reſpõdentibus & renunciare diabolo dicuntur,& credere in Deum: vnde & in numero fideliũ computantur,pertinentes ad ſententiam domini dicentis: Qui crediderit & baptizatus fuerit,ſaluus erit. Propter qđ & illis qui hoc ſacramentũ nõ accipiunt, cõtingit quod ſequitur: Qui autẽ nõ crediderit,condemnabitur. Vnde & ipſi ſicut dixi,ſi in illa parua ætate moriuntur, vtiq; ſecundũ ea quæ per corpus geſſerũt,id eſt,tempore quo in corpore fuerunt, quãdo per

Sapien. 4. *Pſal. 85.* *Duodecim ſententiæ contra Pelagianos.* 1 2 3 4 5 6 7 8 *Mar. 16.*

per corda & ora geſtantium crediderunt vel nõ crediderunt, quando baptizati vel non baptizati ſunt, quando carnem Chriſti manducauerunt vel nõ manducauerunt, quando & ſanguinem biberunt vel non biberunt: ſecundum hæc ergo quæ per corpus geſſerunt, nõ ſecundum ea quæ ſi diu hic viuerent, geſturi fuerãt iudicantur. Scimus felices eſſe mortuos, qui in domino moriũtur, nec ad eos pertinere, quicquid acturi fuerant, ſi tẽpore diuturniore vixiſſent. Scimus eos qui corde proprio credunt in dominũ, ſua id facere voluntate ac libero arbitrio. Scimus pro eis qui nolũt credere, nos qui iam credimus recta fide agere cùm Deum oramus vt velint. Scimus pro eis qui ex illis crediderunt tanquam de beneficiis rectè atq; veraciter, & debere nos Deo agere gratias & ſolere. Recognoſcis me, vt puto, in iis quæ nos ſcire dixi, non omnia quæ ad fidẽ catholicam pertinent cõmemorare voluiſſe, ſed ea tantum, quæ ad iſtam quæ inter nos agitur de Dei gratia quæſtionẽ, vtrum præcedat hæc gratia, an ſubſequatur hominis voluntatẽ, hoc eſt, vt planius id eloquar, vtrum ideo nobis detur, quia volumus, an per ipſam Deus etiã hoc efficiat vt velimus. Si ergo iſtas duodecim ſententias, quas nos dixi ſcire ad fidem rectã & catholicam pertinere, etiã tu frater nobiſcum tenes, ago Deo gratias, quas profectò non veraciter agerẽ, niſi gratia Dei fieret vt teneres. Quæ tibi tenẽti nullũ omnino remanet nobiſcũ de hac quæſtione certamen. Vt enim eadem duodecim breui expoſitione percurram. Quomodo volũtatis humanæ meritũ ſequitur gratia, cùm detur & paruulis qui hoc nondũ poſſunt velle ſeu nolle? Quomodo gratiã vel in maioribus dicuntur præcedere merita voluntatis, ſi gratia vt vera ſit gratia non ſecundum merita noſtra datur? quam ſententiã catholicã Pelagius ipſe ſic timuit, vt eos qui dicunt gratiã Dei ſecundũ merita noſtra dari, ſine dubitatione damnaret, ne à catholicis iudicibus damnaretur. Quomodo dicitur gratia Dei in natura eſſe liberi arbitrij, vel in lege atque doctrina, cùm & iſtam ſententiam Pelagius ipſe damnauerit, proculdubiò confitens gratiã Dei ad ſingulos actus dari eis vtique, qui iam libero arbitrio vtuntur? Quomodo dicitur omnes homines eã fuiſſe accepturos, ſi non illi quibus nõ donatur eã ſua volũtate reſpuerent, quoniam Deus vult omnes homines ſaluos fieri, cùm multis non detur paruulis, & ſine illa pleriq; moriãtur, qui nõ habẽt contrariam voluntatẽ, & aliquando cupientibus feſtinantibúſque

parẽ

Margin: 9, 10, 11, 12; 1. Tim. 2.

parentibus, miniſtris quoque volentibus ac paratis, Deo nolente non detur, cum repente antequam detur expirat pro quo vt acciperet currebatur? Vnde manifeſtum eſt eos, qui huic reſiſtunt tam perſpicuæ veritati, nõ intelligere omnino qua locutione ſit dictũ, quod omnes homines vult Deus ſaluos fieri, cùm tam multi ſalui nõ fiant, nõ quia ipſi, ſed quia Deus non vult, quod ſine vlla caligine manifeſtatur in paruulis. Sed ſicut illud quod dictũ eſt: Omnes in Chriſto viuificabũtur, cùm tam multi æterna morte puniãtur, ideo dictũ eſt, quia omnes quicunque vitam æternam percipiunt, nõ percipiunt niſi in Chriſto. Ita quod dictum eſt, omnes homines vult Deus ſaluos fieri, cùm tam multos nolit ſaluos fieri, ideo dictũ eſt, quia omnes qui ſalui fiunt, niſi ipſo volente nõ fiunt, & ſi quo alio modo illa verba Apoſtolica intelligi poſſunt: vt tamen huic apertiſsimæ veritati, in qua videmus tam multos volentibus hominibus, ſed Deo nolente ſaluos nõ fieri, contraria eſſe non poſsint. Quomodo vt detur gratia diuina, voluntas meretur humana, ſi eis quibus datur gratuita miſericordia datur, vt vera ſit gratia? Quomodo in hac re merita penſantur volũtatis humanæ, quandoquidem illis quibus gratia iſta nõ datur, nullo plerunque merito, nulla voluntate diſtantibus, ſed ſimilem cum eis, quibus datur habentibus cauſam, iuſto tamen iudicio Dei nõ datur? Non enim eſt iniquitas apud Deũ, vt intelligant quibus datur, quam gratis eis detur, quando iuſtè vtique nõ daretur, quoniam ſimilem habẽtibus cauſam iuſtè nõ datur. Quomodo non gratiæ Dei eſt, non ſolùm credendi voluntas ab initio, verũetiam perſeuerãdi vſq; in finem, cùm finis ipſe vitæ huius non in hominis, ſed in Dei ſit poteſtate, & poſsit vtique Deus etiam hoc beneficium nõ perſeueraturo conferre, vt rapiatur ex corpore, ne malicia mutet intellectum illius? Nõ enim recipiet homo, ſeu bonũ ſeu malum: niſi ſecundũ ea quæ per corpus geſsit, nõ ſecundũ ea quæ ſi diutius viueret, geſturus fuit. Quomodo dicitur propterea quibuſdam nõ dari, quibuſdam morituris paruulis Dei gratia dari, quia eorum futuras præuidet voluntates, quas habituri eſſent ſi viuerent, cùm ſecundum ea quæ per corpus geſsit, non ſecundũ ea quæ geſturus eſſet, ſi diutius fuiſſet in corpore, vnuſquiſq; recipiat, ſiue bonum ſiue malũ, ſicut Apoſtolus definit? Quomodo ſecundũ voluntates ſuas futuras homines iudicantur, quas habituri fuiſſe dicũtur, ſi diutius tenerentur in carne, cùm dicat ſcriptura, felices

1. Cor. 15.

Apoc.14. mortui, qui in domino moriuntur? quorum sine dubio certa & secura felicitas non est, si & ea quæ nõ egerunt, sed acturi fuerant, si esset eis hæc vita prolixior, iudicabit Deus: nullúmque accipit beneficiũ, qui rapitur, ne malitia mutet intellectũ eius, quia & pro illa malitia, cui forsitan imminenti subtractus est pœnas luit, nec gaudendum est de iis, quos in fide recta & vita bona nouimus esse defunctos, ne secundũ aliqua scelera iudicentur, quę fuerant si viuerent, fortasse facturi: nec dolendi vel detestandi sunt ij, qui vitam istã in infidelitate ac perditis moribus finierunt, quia fortè si viuerent, acturi fuerant pœnitentiá, piéq; victuri, & secundũ ista sunt iudicandi: totúsq; ille de mortalitate liber gloriosissimi martyris Cypriani reprobandus & abiiciendus est, in quo tota eius intentio est, vt sciamus bonis fidelibus gratulandum esse morientibus, quando huius vitæ tentationibus auferuntur, deinceps in beatissima securitate mansuri. Sed quoniam hoc falsum non est, & sine dubitatione felices sunt mortui, qui in domino moriuntur, ridendus est & execrandus error, quo putabatur quod homines secundum suas futuras, quæ moriẽtium non sunt futuræ, iudicandi sunt volũtates. Quo modo dicuntur negare liberum voluntatis arbitrium, qui confitentur omnem hominem quisquis suo corde credit in Deũ, non nisi sua libera credere voluntate, cum potius illi oppugnent [arbitrium liberum qui oppugnãt] Dei gratiam, qua vere ad bona eligenda & agenda fit liberũ? Quo modo dicitur quòd per legẽ Dei atq; doctrinam scripturarum fiat, quod eadẽ scriptura dixit: Præparatur voluntas à domino, ac non potius per occultã inspirationem gratiæ Dei: quando quidẽ pro eis qui eidem doctrinæ contradicentes nolunt ei credere, ipsum Deũ fide recta rogamus vt velint? Quomodo Deus expectat voluntates hominum, vt præueniant eum, quibus det gratiam, cùm gratias ei non immeritò agamus, de iis quibus nõ ei credentibus & eius doctrinã volũtate impia persequentibus misericordiã prærogauit, eósq; ad seipsum omnipotẽtissima facilitate cõuertit, ac volentes ex nolẽtibus fecit? vt quid ei inde gratias agimus, si hoc ipse non fecit? vt quid tantomagis eũ magnificamus, quãtomagis nolebãt credere, quos credidisse gaudemus, si gratia diuina volũtas in melius nõ mutatur humana? Apostolus Paulus. Eram, inquit, ignotus facie Ecclesiis Iudææ quæ sunt in Christo, tãtũ autẽ audiebãt, quia qui aliquando nos persequebatur, nunc Euangelizat fidem, quam

Cyprianus de mortalitate.

Galat.1.

aliq

aliquando vaſtabat,& in me magnificabant Deũ. Vt quid magnificabant Deum, ſi non Deus ad ſeipſum cor illius viri ſuæ gratiæ bonitate conuerterat, quando vt ipſe cõfitetur, miſericordiam conſecutus eſt, vt fidelis eſſet ea fide, quam aliquãdo vaſtabat? ipſum etiã verbum quod poſuit, quem niſi Deũ hoc tantum magnũ bonum feciſſe declarat? Quid eſt enim: in me magnificabant Deum: niſi in me Deum magnificum prædicabant: [Quomodo autẽ eum magnificum prædicabant] ſi magnum illud factũ de Pauli conuerſione ipſe non fecerat: & quo pacto ipſe fecerat, ſi volentem credere ex nolente ipſe non fecerat? Nempe manifeſtũ eſt ex illis duodecim ſententiis, quas pertinere ad catholicam fidem negare non ſineris, non ſolum omnibus, verumetiã ſingulis id confici, vt confiteamur gratia Dei præueniri hominũ voluntates, & per hanc eas potius pręparari, quàm propter eorũ meritum dari. Aut ſi aliquid eorũ duodecim eſſe verum negas, quorũ propterea cõmendo etiam numerum, vt facilius memoriæ mandentur diſtinctiúſque teneantur, nõ te pigeat reſcribere vt ſciam, & ea quam mihi dominus dederit facultate reſpondeã. Ego enim hæreticum quidem Pelagianũ te eſſe nõ credo, ſed ita te eſſe volo, vt nihil illius ad te tranſeat, vel in te relinquatur erroris. Sed inter hæc duodecim reperies fortaſſe aliquid quod negandum vel dubitandũ putes, & vnde nos operoſius diſputare compellas. Nunquid & orare prohibebis eccleſiam pro infidelibus, vt ſint fideles, pro iis qui nolunt credere, vt velint credere, pro iis qui ab eius lege doctrináq; diſſentiunt, vt legi eius doctrinæq; cõſentiant, vt det illis Deus quod per prophetã promiſit cor cognoſcendi eum, & aures audiendi, quas vtique acceperant, de quibus ſaluator ipſe dicebat: Qui habet aures audiendi audiat? Nunquid vbi audieris ſacerdotẽ Dei ad eius altare populum hortantem ad Deum orandum, vel ipſum clara voce orantem, vt incredulas gentes ad fidem ſuã venire cõpellat, non reſpondebis, Amen. An etiam huius fidei ſanitati contraria diſputabis? Nunquid beatiſsimũ Cyprianum in hoc erraſſe clamabis vel ſuſurrabis, vbi pro inimicis fidei Chriſtianæ, vt etiam ipſi ad eam cõuertantur orare nos docet? Nunquid poſtremo Apoſtolum Paulum pro Iudæis infidelibus habentẽ talia vota culpabis? de quibus ait, Bona volũtas quidẽ cordis mei & deprecatio ad Dęũ pro illis in ſalutem, Quinetiã Theſſalonicẽſibus dicit: De cætero fratres orate pro nobis, vt verbũ domini cur-

Atqui Græcè eſt ἐμεγάλυνον non ἰμεγάλυνον.

Matt. 13.

Rom. 10.

2. Theſ. 3.

rat & glorificetur, sicut etiam apud vos, & vt eruamur ab iniquis & malis hominibus, Non enim omniũ est fides. Quomodo curreret & glorificaretur verbum Dei, nisi ad fidem cõuersis eis quibus prædicaretur, quandoquidem iam credentibus dicit, quemadmodum & apud vos? Scit certè hoc ab illo fieri quem vult rogari, vt hoc faciat, vt etiam eruatur ab iniquis & malis hominibus, qui profectò & illis orantibus nõ erant credituri. Propter quod addidit: Non est omniũ fides: tanquam diceret: Non enim apud omnes etiam nobis orantibus glorificabitur verbũ Dei, quia ipsi vtiq; fuerant credituri, qui ordinati erant in vitã æternã, prædestinati in adoptionem filiorũ per Iesum Christũ in ipsum, & electi in ipso ante mundi constitutionẽ. Sed ideo Deus per orationes credentiũ nondum credentes credere facit [vt ostendat quia ipse facit.] Nemo est enim tam imperitus, tã carnalis, tam tardus ingenio, qui nõ videat Deũ facere quod rogari se præcepit vt faciat. Hæc & alia testimonia diuina quæ cõmemorare longum est, ostendunt Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideũ & præuenire in hominibus bonarum merita voluntatum. Ita vt voluntas per antecedentem gratiã præparetur, nõ vt gratia merito voluntatis antecedente donetur: hoc est gratiarũ actio indicat quod oratio, oratio pro infidelibus, gratiarum actio pro fidelibus. Qui enim est orandus vt faciat, illi est actio gratiarũ reddẽda cum fecerit. Vnde idem dicit Apostolus ad Ephesios: Propter hoc & ego audita fide vestra in domino Iesu & in omnes sanctos, non cesso gratias agere pro vobis. Loquimur autem nunc de ipsis initiis, cũ homines qui erant auersi & aduersi cõuertuntur ad Deum, & velle incipiunt quod nolebant, & habere fidẽ quam non habebãt, quod vt fiat in eis oratur pro eis, quãuis nõ oretur ab eis. Ipsi enim quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? Cum verò factũ fuerit quod oratur, ei qui fecit agũtur gratię & pro eis & ab eis. De orationibus autẽ iam fideliũ quas & pro se & pro aliis fidelibus faciunt, vt proficiant in eo quod esse cœperunt, & de gratiarũ actionibus, quia proficiunt, confligendum esse tecum nõ puto. Contra Pelagianos est iste conflictus tibi nobísque communis. Illi quippe omnia ad fidelem piámq; vitam hominũ pertinentia ita tribuunt libero voluntatis arbitrio, vt habenda ex nobis, non à domino putent esse poscenda. Tu autẽ si ea quæ de te audio vera sunt, initium fidei, vbi est etiam initium bonæ, hoc est, piæ voluntatis, nõ vis

Ephes.1. *Rom.10.*

donu n

donum eſſe Dei, ſed ex nobis nos habere contendis vt credere incipiamus, cætera autem religioſæ vitæ bona Deum per gratiam ſuã iam ex fide petentibus, quærentibus, pulſantibus donare conſentis. Nec attendis ideo pro infidelibus Deũ rogari, vt credant, quoniã Deus donat & fidem. Ideo pro eis & qui crediderint Deo gratias agi, quoniam donat fidem. Quamobrem vt hunc ad te ſermonẽ aliquando concludã, ſi negas orandum eſſe, vt qui nolunt credere velint credere, ſi negas agendas eſſe Deo gratias, quoniã credere voluerũt qui nolebãt credere, aliter tecum agendum eſt vt nõ ſic erres, aut ſi errare perſiſtis, ne mittas alios in errorem. Si autem quod de te magis credo, ſentis atq; conſentis orare nos Deũ debere ac ſolere pro nolentibus credere, vt velint credere, & pro eis qui aduerſantur & cõtradicunt legi eius atq; doctrinæ, vt ei credant eámque ſectentur. Si ſentis atq; conſentis debere nos etiam Deo agere gratias, ac ſolere pro talibus, quod ad fidẽ eius doctrinámq; conuerſi volentes ex nolentibus fiant, oportet ſine dubitatione fatearis voluntates hominũ Dei gratia præueniri, & vt bonũ velint homines quod nolebant, Deũ facere, qui rogatur vt faciat, & cui nos nouimus agere gratias dignũ & iuſtum eſſe cum fecerit. Dominus tibi det intellectũ in omnibus domine frater.

Auguſtinus Seleucianæ, de baptiſmo & pœnitentia Petri contra Nouatianos.

Epiſtola CVIII.

Religioſiſsimæ & in Chriſti dilectione honorandæ famulæ Dei Seleucianæ, Auguſtinus epiſcopus in domino ſalutem. Lectis literis tuis de ſalute veſtra lætatus ad ea quæ ſcripſiſti reſpondere non diſtuli. Et primũ miratus ſum, quomodo dicat Nouatianus iſte Petrum baptizatum non fuiſſe, cum paulò ſuperius ſcripſeris eum dixiſſe quòd Apoſtoli fuerunt baptizati. Vnde autem illi videatur quod inter Apoſtolos baptizatos Petrus non fuerit baptizatus, ignoro. Et ideo exemplum epiſtolæ tuæ ne forſitan tu nõ habeas, miſi tibi, in quo diligentiùs conſiderares ad ea me reſpondere quæ inueni in literis tuis. Si enim notarius non mendoſè excepit, aut ſcripſit, neſcio quale cor habeat, qui cum Apoſtolos baptizatos dicat: Petrum baptizatum neget. Quod autem dicitur Petrũ egiſſe pœnitentiã, cauendum eſt, ne ita putetur egiſſe quomodo agunt in eccleſia qui propriè pœnitentes vocantur. Et quis hoc ferat, vt primum Apoſtolo-

Pœnitentes.

rum, inter tales pœnitentes numerandum putemus? Pœnituit enim eum negasse Christum, quod eius indicant lacrymæ. Sic enim scriptum est: Quia fleuit amare. Nondum enim fuerant resurrectione domini confirmati, & illo aduentu spiritus sancti, qui apparuit die Pentecostes, vel illa inspiratione quam demonstrauit dominus postea quàm resurrexit à mortuis, cũ insufflauit in eorum faciem dicens: Accipite spiritum sanctum. Vnde rectè dici potest, quia cum Petrus negauit dominũ, nondum fuerant Apostoli baptizati, non tamen aqua, sed spiritu sancto. Hoc enim eis dixit postquam resurrexit, & cõuersatus est cum eis, Ioãnes quidem baptizauit aqua, vos autem spiritu sancto baptizabimini, quem & accepturi estis nõ post multos hos dies. Aliqui autem codices habent: Vos autem spiritu sancto baptizabimini, quem & accepturi estis nõ post multos hos dies. Aliqui autem codices habent. Vos autem spiritu sancto incipietis baptizari. Sed siue dicatur baptizabimini, siue incipietis baptizari, ad rem nihil interest. Nam in quibuscunque codicibus inuenitur, baptizabitis, aut incipietis baptizari, mendosi sunt, qui ex Græcis facillimè conuincuntur. Si autem dicimus aqua non fuisse baptizatos, metuendũ est ne grauiter in eis erremus, ne demus hominibus autoritatem contẽnendi baptismũ, quem vsq; adeo nõ contemnendum ipsa Apostolica disciplina commendat, vt Cornelius centurio & ij qui cũ illo erant, etiã iam accepto spiritu sancto fuerint baptizati. Sicut antiqui iusti si nõ circunciderentur, nõ erat eis peccatũ: postea verò quàm iussit Deus vt circũcideretur Abrahã, eiúsq; posteritas, iam si nõ fieret, graue peccatũ fuit. Sic etiã postquã dominus Christus in ecclesia sua sacramentum noui testamenti pro circuncisione carnis sanctũ baptismũ dedit, & apertissimè dixit: Si quis nõ renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorũ: iam non debemus quærere, quando quisq; fuerit baptizatus, sed quoscunque legimus in corpore Christi, quod est ecclesia, pertinere ad regnũ cælorum, nõ nisi baptizatos intelligere debemus, nisi fortè quos angustia passionis inuenit, & nolentes negare Christũ, antequam baptizarentur, occisi sunt, quibus ipsa passio pro baptismo deputata est. Sed nunquid hoc possumus de Apostolis dicere, qui vsque adeo largũ tempus habuerunt quo baptizarentur, vt alios etiã baptizauerint? Sed nõ omnia quæ facta sunt, etiã scripta inueniuntur, veruntamẽ facta esse ex cæteris documentis probantur

Matt. 26
Ioan. 20.
Act. 1.
Incipietis μέλλετε. Imò verbum medium est.
Act. 10
Genes. 17
Ioan. 3.
Baptismus sanguinis.

tur. Scriptum eſt, quando baptizatus ſit Apoſtolus Paulus: & ſcriptum non eſt, quando baptizati ſint alij Apoſtoli: veruntamen etiam ipſos baptizatos intelligere debemus: quemadmodum ſcriptum eſt, quando baptizatæ ſunt plebes eccleſiarũ in Hieruſalem & Samaria, quando autẽ baptizatæ ſint aliæ plebes gentiũ quibus Apoſtoli epiſtolas miſerunt, non eſt vtique ſcriptũ: & tamen etiã ipſas baptizatas vtique minimè dubitamus, propter illam domini ſententiã, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, nõ intrabit in regnum cælorũ. Vtrũque autem de domino ſcriptum eſt, & quia baptizabat plures quàm Ioannes, & quia ipſe nõ baptizabat ſed diſcipuli eius, vt intelligeremus & ipſum quidem baptizaſſe præſentia maieſtatis, non tamen ipſum baptizaſſe manibus ſuis. Ipſius enim erat baptiſmi ſacramentum, ad diſcipulos autem baptizandi miniſteriũ pertinebat. Tunc ergo quãdo dicit Ioãnes euangeliſta in Euangelio ſuo, Poſt hæc exiit Ieſus & diſcipuli eius in Iudæam terram, & illic morabatur cũ eis, & baptizabat. Tunc paulòpòſt de illo loquens ait: Vt ergo cognouit Ieſus quia audierunt phariſęi quod Ieſus plures diſcipulos faceret, & baptizaret plures quàm Ioannes, quanquam Ieſus non baptizaret, ſed diſcipuli eius, reliquit Iudæam & abiit iterũ in Galilæam. Tunc ergo quando ab Hieroſolymis exiit cum diſcipulis ſuis in Iudęam terram, & illic morabatur cum eis, baptizabat non per ſeipſum, ſed per diſcipulos ſuos, quos intelligimus iam fuiſſe baptizatos, ſiue baptiſmo Ioannis ſicut nonnulli arbitrantur, ſiue quod magis credibile eſt, baptiſmo Chriſti. Neq; enim miniſterio baptizandi defuit, vt haberet baptizatos ſeruos per quos cæteros baptizaret. qui non defuit memorabilis illius humilitatis miniſterio, quãdo eis lauit pedes, & petenti Petro, vt nõ tantum pedes, verumetiã manus & caput ei lauaret: Reſpondit: Qui lotus eſt, nõ indiget niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus: vbi intelligitur quod iam Petrus baptizatus fuerat. Quomodo autem iſte dicat quod in epiſtola tua poſuiſti, quod Apoſtoli dederint pœnitentiam pro baptiſmo, non euidenter expreſſum eſt. Si enim pro baptiſmo ideo dicit, quia per pœnitentiam remittuntur peccata, habet aliquid rationis quod dicit. Sed talis pœnitentia poſt baptiſmum poteſt vtilis eſſe, ſi quis peccauerit. Iſte autem quoniam negat poſt baptiſmum dari pœnitentiæ locum, cum dicit, ſicut ſcripſiſti, pœnitentiam ſolam ante baptiſmum eſſe, datur intelligi ſic eum

Ioan. 4. *Ioan. 3.* *Ioan. 4.* *Ioan. 13.*

dixisse, quòd Apostoli dederint pœnitentiam pro baptismo, vt ante baptismũ eam dederint, atq; ij quibus data sit postea non fuerint baptizati: quia eis illa pro baptismo fuit, quod Nouatianos dicere nunquam audiui. Vnde quære diligẽter, ne forte alicuius alterius erroris sit, & Nouatianum se esse cõfingat vel putet. Aut si & hoc Nouatiani dicunt, nescio. Illud tamen scio quoniã quisquis hoc dicit, à regula fidei catholicæ & à doctrina Christi & Apostolorum, prorsus alienus est. Agũt enim homines ante baptismum pœnitentiam de suis prioribus peccatis, ita tamen vt etiam baptizẽtur, sicut scriptum est in actibus Apostolorum, loquente Petro ad Iudæos & dicente: Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine domini Iesu Christi, & dimittẽtur vobis peccata vestra. Agũt etiam homines pœnitentiam, si post baptismum ita peccauerint, vt excommunicari & postea reconciliari mereantur. Sicut agunt in omnibus ecclesiis illi qui proprie pœnitentes appellantur. De tali enim pœnitẽtia loquutus est Apostolus Paulus, vbi ait: Ne iterũ cum veneno humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis qui ante peccauerũt, & non egerunt pœnitẽtiam super immundicia & luxuria & fornicatione quam egerunt: Neque enim scribebat ista, nisi eis qui iam baptizati fuerant. Habemus etiam in Actibus Apostolorum, Symonem iam baptizatum, cùm pecunia vellet emere, vt ei per impositionẽ manus daretur † spiritus sanctus, admonitũ à Petro vt de hoc graui peccato ageret pœnitentiã. Est etiam pœnitentia bonorum & humilium fidelium pœna † quotidiana in qua pectora tundimus dicentes: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neque enim ea nobis dimitti volumus quæ dimissa, non dubitamus in baptismo, sed illa vtique quæ humanæ fragilitati, quamuis parua, tamen crebra subrepunt. Quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt & opprimẽt sicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam & per negligentiam derelicta atque contempta impleat nauem atq; submergat? Propter hæc ieiunia & eleemosynæ & orationes inuigilant, in quibus cum dicimus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus, manifestamus habere nos quod nobis dimittatur, atq; in iis verbis humiliãtes animas nostras, quotidianam quodam modo agere pœnitentiã non cessamus.

De conse. dist. 4. agunt homines.

Acto. 2.

Peccata ob quæ excommunicamur.

2. Cor. 12.

Acto. 8.

† aliàs vt per impositionẽ manus ei' daretur &c.

† penè

Matt. 6.

Venialia multa obruunt.

Matt. 6.

Ad ea

Ad ea quæ ſcripſiſti, puto me breuiter ſed ſufficienter reſpondiſſe. Supereſt vt ille non ſit cõtentioſus propter quem lucrandum ad me tales literas deſtinandas putaſti.

Auguſtinus monachas, quæ dum ſtudent mutare Præpoſitam indecenter fuerant tumultuatæ, reuocat ad concordiam præſcribens illis vitæ regulam. Epiſtola CIX.

SIcut parata eſt ſeueritas peccata quę inuenerit vindicare, ita nõ vult charitas quod vindicet inuenire. Hæc cauſa fecit, vt ad vos non venirem cùm meam præſentiam quæreretis, non ad pacis veſtræ gaudium, ſed ad diſſenſionis veſtræ augmentum. Quomodo enim contemnerem & impunitum relinquerẽ, ſi & me præſente tantus veſter tumultus exiſteret, quantus me abſente, etſi oculos meos latuit, tamẽ aures meas veſtris vocibus verberauit? Nam fortaſsis etiam maior eſſet veſtra ſeditio in præſentia mea, quàm neceſſe eſſet vobis non cõcedi, quæ in pernicioſiſsimum exemplum contra ſanam diſciplinam, quod vobis nõ expedit, petebatis: ac ſic quales non volo inuenirem vos, & ipſe inueniret à vobis qualem non volebatis. Cùm ergo ſcribat Apoſtolus ad Corinthios dicens, Teſtem Deum facio ſuper animam meam, quia parcens vobis nondum veni Corinthum, non quia dominamur fidei veſtrę, ſed cooperatores ſumus gaudij veſtri, hoc ego etiam dico vobis, quia parcens vobis non ad vos veni. Peperci etiam mihi, ne triſtitiam ſuper triſtitiam haberem, & elegi non vt exhiberem faciem meam vobis, ſed effunderem cor meum Deo pro vobis, & cauſam magni periculi veſtri, non apud vos verbis, ſed apud Deum lacrymis agerem, ne conuertat in luctum gaudium meum, quo ſoleo gaudere de vobis, & inter tanta ſcandala, quibus vbique abundat hic mundus aliquando conſolari, cogitans copioſam congregationem, & caſtam dilectionem, & ſanctam conuerſationem veſtram, & largiorem gratiam Dei, quæ data eſt vobis, vt non ſolùm carnales nuptias contemneretis, verumetiam eligeretis in domo ſocietatem vnanimes habitandi, vt ſit vobis anima vna & cor vnum in Deum. Hæc in vobis bona, hæc Dei dona conſiderans, inter multas tempeſtates, quibus ex aliis malis quatitur cor meum ſolet vtcunque requieſcere. Currebatis bene, quis vos faſcinauit? Suaſio illa non eſt ex Deo qui vocauit vos. Modicum fermenti nolo dicere quod ſequitur. Hoc enim magis

2. Corin. 1.

cupio & oro & hortor, vt ipsum fermentũ conuertatur in melius, ne tota massa, sicut penè iam fecerat, cõuertatur in peius. Si ergo repullulastis sanũ facere, orate ne intretis in tentationem, ne iterum in cotentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, seditiones, susurrationes. Non enim sic plantauimus & rigauimus ortum dominicum in vobis, vt spinas metamus istas ex vobis. Si autem adhuc vestra tumultuatur infirmitas, orate vt eruamini de tentatione Quæ autẽ conturbant vos, si adhuc cõturbant vos, nisi correxerint portabũt iudicium quæcũq; illæ fuerint. Cogitate quid mali sit, vt cum *Deo natis in vnitate gaudeamus, interna schismata in monasterio lugeamus. Perseuerate in bono proposito, & non desiderabitis mutare Præpositã, qua in monasterio illo per tam multos annos perseuerante & numero & ætate creuistis, quæ vos mater nõ vtero, sed animo suscepit. Omnes enim quæ illuc venistis, ibi eam aut sanctæ Præpositæ sorori meæ seruiẽtem, placentem, aut etiam ipsam Præpositam quæ vos suscepit, inuenistis: sub ipsa estis eruditæ, sub illa velatæ, sub illa multiplicatę, & sic tumultuamini vt eam vobis mutetis, cùm lugere deberetis, si eam vobis mutare vellemus. Ipsa est quam nostis, ipsa est ad quam venistis, ipsa est quã per tot annos habendo creuistis. Nouum non accepistis nisi Præpositũ, aut si propter illum quęritis nouitatem, & in eius inuidiam contra matrem vestram sic rebellastis, cur non potius id petistis vt ipse vobis mutetur? Si autem hoc exhorretis, quia noui quo modo eum in Christo venerabiliter diligatis, cur non potius illam? In vobis nanq; regendis sic præpositi rudimenta turbantur, vt magis velit vos ipse deserere, quàm istam ex vobis famam & inuidiam sustinere, vt dicatur non vos aliam quæsituras fuisse Præpositam, nisi ipsum cœpissetis habere Præpositũ. Tranquillet ergo Deus & componat animos vestros, non in vobis præualeat opus diaboli, sed pax Christi vincat in cordibus vestris: nec dolore animi quia non fit quod vultis, vel quia pudet voluisse quod velle non debuistis, erubescẽdo curratis in mortem, sed potius pœnitendo resumatis, *nec habeatis pœnitentiam Iudæ traditoris, sed potius lacrymas Petri pastoris. Hæc sunt quæ vt obseruetis præcipimus in monasterio constitutæ. Primum propter quod estis in vnum congregatæ, vbi vnanimes habebitis in domo, & sit vobis cor vnum & anima vna in Deo. Et nõ dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia cõmunia, & distribuatur vnicuiq;

ἀντιθάλλετε.

**Forte in dogmatis vnitate.*

** Forte recurratis vel resipiatis.*

Regula beati Augustini quam dedit sanctimonialibus.

cuique veſtrum à Præpoſita veſtra victus & tegumentum:non æqualiter omnibus,quia non æqualiter valetis omnes,ſed vnicuiq; ſicut opus fuerit.Sic enim legitis in Actibus Apoſtolorũ: Quia erant eis omnia communia & diſtribuebatur ſingulis prout cuiq; opus erat.Quæ aliquid habebãt in ſeculo, quando ingreſſæ ſunt monaſterium, libenter velint illud eſſe commune. Quæ autem non habebant,non ea quærant in monaſterio, quæ nec foris habere potuerunt: ſed tamen earum infirmitati quod opus eſt tribuatur, & ſi pauperies earum quando foris erant,nec ipſa neceſſaria poterat inuenire:ac non ideo putẽt ſe eſſe felices,quia inuenerunt victum & tegumentum,quale foris inuenire non potuerunt:nec erigant ceruicem quia ſocientur eis,ad quas foris accedere nõ audebant,ſed ſurſum cor habeant, & terrena bona non quærant, ne incipiant monaſteria eſſe diuitibus vtilia non pauperibus, ſi diuites illic humiliantur,& pauperes illic inflantur.Sed rurſus etiã illæ quæ aliquid eſſe videbantur in ſeculo,nõ habeant faſtidio ſorores ſuas,quę ad illam ſanctam ſocietatẽ ex paupertate venerunt.Magis autem ſtudeant non de parentum diuitum dignitate, ſed de pauperum ſororum ſocietate gloriari. Nec extollantur ſi communi vitæ de ſuis facultatibus aliquid contulerunt:nec de ſuis diuitiis magis ſuperbiant, quia eas monaſterio partiũtur, quàm ſi eis in ſeculo fruerentur.Alia quippe quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur vt fiãt:ſuperbia verò bonis operibus inſidiatur vt pereant.Et quid prodeſt diſpergere dando pauperibus & pauperem fieri, ſi anima miſera ſuperbior efficiatur contemnendo quàm fuerat poſsidẽdo? Omnes ergo vnanimiter & concorditer viuite,& honorate in vobis inuicem Deum, cuius templa factæ eſtis:orationibus inſtate horis & temporibus conſtitutis.In oratorio nemo aliquid agat niſi ad quod eſt factum,vnde & nomen accepit: Vt ſi aliquæ etiam præter conſtitutas,ſi eis vacat orare voluerunt,non eis ſint impedimento quæ ibi aliquid agere voluerint. Pſalmis & hymnis cùm oratis Deum,hoc verſetur in corde quod profertur in voce,& nolite cantare niſi quod legitis eſſe cantandum: quod autem non ita ſcriptum eſt vt cantetur,nõ cantetur. Carnem veſtram domate ieiuniis & abſtinentia eſcæ & potus quantum valetudo permittit. Quando autem aliqua non poteſt ieiunare, non tamen extra horam prandij aliquid alimentorũ ſumat niſi cùm ægrotat.Cùm acceditis ad menſam,donec inde ſurgatis, quod

12. q. 1. nõ dicatis.

Acto. 4.

Diſt. 42. in oratorio.

Cant' monacharũ.

vobis secundum consuetudinem legitur sine tumultu & contentionibus audite. Nec solæ vobis fauces sumāt cibum, sed & aures percipiant Dei verbum. Quæ infirmæ sunt ex pristina consuetudine, si aliter tractantur in victu: non debet aliis molestum esse nec iniustum videri quas fecit alia cōsuetudo fortiores. Nec illas feliciores putent, quia sumunt quod non sumunt ipsæ: sed sibi potius gratulentur, quia valent quod non valent illæ. Et si eis quæ venerunt ex moribus delicatioribus ad monasterium, aliquid alimētorum, vestimentorū, stramentorum, operimentorum datur, quod aliis fortioribus, & ideo felicioribus non datur, cogitare debent quibus non datur, quantum de sua seculari vita illæ ad istam descēderint, quáuis vsq; ad aliarum, quæ sunt corpore fortiores frugalitatē peruenire nequiuerint. Nec illæ debent conturbari, quod eas vidēt amplius, nō quia honorantur, sed quia tolerantur accipere, ne cōtingat detestanda peruersitas, vt in monasterio, vbi quantū possunt fiunt diuites laboriosæ, fiant pauperes delicatæ. Sanè quēadmodum ægrotātes necesse habent minus accipere ne grauētur: ita post ægritudinem sic tractandæ sunt, vt citius recreētur, etiam si de humillima seculi paupertate venerunt, tanquam hoc illis contulerit recentior ęgritudo, quod diuitibus anterior cōsuetudo. Sed cùm vires pristinas recuperauerint, redeant ad feliciorem consuetudinem suam, quæ famulas Dei tanto amplius decet, quanto minus indigēt: nec ibi ea teneat voluntas iam vegetas, quo necessitas leuarat infirmas. Illæ se existiment ditiores, quę fuerint in sustinenda parcitate fortiores. Melius est enim minus egere, quàm plus habere. Non sit notabilis habitus vester, nec affectetis vestibus placere, sed moribus. Nec sint vobis tam tenera capitū tegmina, ne retiola subter appareāt. Capillos ex nulla parte nudos habeatis, nec foris vel spargat negligētia vel cōponat industria. Quādo proceditis, simul ambulate, cùm veneritis quò itis simul state. In incessu, in statu, in habitu, in omnibus motibus vestris nihil fiat quod illiciat cuiusquā libidinem, sed quod vestrā deceat sanctitatem. Oculi vestri & si iaciuntur in aliquem, figantur in neminem. Neq; enim quando proceditis, viros videre prohibemini, sed appetere aut ab ipsis appeti velle criminosum est. Nec solo tactu, sed affectu quoq; & aspectu appetitur & appetit fœmina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos: quia impudicus oculus impudici cordis est nuntius. Et cùm se inuicē sibi etiam

Notabilis habitus.

23. quæ. 5. nec solo.

tacente

tacente lingua conſpectu mutuo corda nuntiant impudica, & ſecundum concupiſcentiam carnis alterutro delectantur ardore, etiam intactis ab immunda violatione corporibus fugit caſtitas ipſa de moribus. Nec putare debet quæ in maſculum figit oculum, & illius in ſeipſam diligit fixum, non ab aliis videri cùm hoc facit, videtur omnino & à quibus videri nõ arbitratur. Sed ecce lateat, & à nemine hominũ videatur, quid faciet de illo ſuperno inſpectore quẽ latere nihil poteſt? An ideo putandus eſt nõ videre, quia tanto videt patientius quanto ſapiẽtius? Illi ergo timeat ſancta fœmina diſplicere, ne velit viro malè placere: illum cogitet omnia videre, ne velit viro malè videri. Illius nanque & in hac cauſa cõmendatus eſt timor, vbi ſcriptum eſt: Abominatio eſt domino defigens oculum. Quando ergo ſimul eſtis in Eccleſia, & vbicunque, vbi & viri ſunt, inuicẽ veſtrã pudicitiã cuſtodite. Deus enim qui habitat in vobis, etiam iſto modo vos cuſtodiet ex vobis. Et ſi hanc de qua loquor, oculi petulantiam in aliqua veſtrûm aduerteritis, ſtatim admonete ne cœpta progrediantur, ſed ex proximo corrigantur. Si autẽ & poſt admonitionẽ iterum, vel alio quocũq; die idipſum eam facere videritis, iam velut vulneratam ſanandam prodat quæcunq; inuenire potuit: hoc prius tamen & alteri vel tertiæ demonſtratam, vt duarum vel trium poſsit ore conuinci, & competenti ſeueritate coërceri. Nec vos iudicetis eſſe maleuolas, quando hoc indicatis. Magis quippe innocentes non eſtis, ſi ſorores veſtras, quas indicando corrigere poteſtis, tacendo perire permittitis. Si enim ſoror tua vulnus haberet in corpore quod vellet occultari, dum timeret ſecari, nónne crudeliter abs te ſileretur, & miſericorditer indicaretur? Quanto ergo potius eam debes manifeſtare, ne perniciofius putreſcat in corde? Sed antequam aliis demonſtretur, per quas conuincenda eſt, ſi negauerit, prius Præpoſitæ debet oſtendi, ſi admonita neglexerit corrigi, ne fortè poſsit ſecretius correpta innoteſcere cæteris. Si autem negauerit, tunc negãti adhibendæ ſunt aliæ, vt iam coram omnibus poſsit, non ab vna teſte argui, ſed à duabus tribúſve conuinci. Conuicta verò ſecundum Præpoſitæ vel Presbyteri arbitrium, debet emendatoriam ſuſtinere vindictã, quam ſi ferre recuſauerit, & ſi ipſa non abſceſſerit, de veſtra ſocietate proiiciatur. Non enim & hoc fit crudeliter, ſed miſericorditer, ne contagione peſtifera plurimas perdat. Et hoc quod dixi de oculo non figendo, etiam

5. q. 5. non iudicetis.

etiam in cæteris inueniendis, prohibendis, indicandis, conuincendis, vindicandísque peccatis diligenter obseruetur, cum dilectione hominum & odio vitiorum. Quæcunque autem in tantum progressa fuerit malum, vt occultè ab aliquo literas vel quælibet munuscula accipiat, si hoc vltro confitetur, parcatur illi, & oretur pro ea. Si autem deprehenditur atque conuincitur secundum arbitriũ Præpositæ vel Presbyteri, vel etiam Episcopi, grauius emendetur. Vestes vestras in vno loco habete sub vno custode, vel duabus, vel quot sufficere potuerint ad eas excutiendas, ne à tinea lædantur. Et sicut pascimini ex vno cellario, sic induamini ex vno vestiario. Et si fieri potest, nõ ad vos pertineat quid vobis induendum pro temporis congruentia proferatur, vtrum hoc recipiat vnaquæque vestrûm quod deposuerat, an aliud quod altera habuerat, dum tamen vnicuique quod opus est non negetur. Si autem hinc inter vos contentiones & murmura oriuntur, & conqueritur aliqua deterius aliquid se accepisse, quàm prius habuerat: & indignam se, quæ nõ ita vestiatur sicut alia soror eius vestiebatur, hinc vos probate quantum vobis desit in illo interiore sancto habitu cordis, quæ pro habitu corporis litigatis. Tamen si vestra toleratur infirmitas, vt hoc recipiatis quod posueratis, in vno tamen loco sub communibus custodibus habete quod ponitis, ita sanè vt nulla sibi aliquid operetur, siue vnde induatur, siue vbi iaceat, siue vnde cingatur vel operiatur, vel caput contegat: sed omnia opera vestra in cõmune fiant maiore studio, & frequentiori alacritate, quàm si vobis ꝓpria faceretis. Charitas enim, de qua scriptum est, quod non quærit quæ sua sunt, sic intelligitur, quia communia propriis, nõ propria communibus anteponit. Et ideo quanto amplius rem communem quàm propriam curaueritis, tãto amplius vos profecisse noueritis, vt in omnibus quibus vtitur trãsitura necessitas, superemineat quę permanet charitas. Consequens ergo est, vt etiam illud quod suis vel filiabus, vel aliqua necessitudine ad se pertinẽtibus in monasteria constitutis aliquis vel aliqua contulerit, siue vestẽ, siue quodlibet aliud inter necessaria deputandum, non occultè accipiatur, sed sit in potestate Præpositæ, vt in commune redactum, cùm necessarium fuerit, præbeatur. Quod si aliqua rem sibi collatam celauerit, furti iudicio condemnetur. Indumenta vestra secundum arbitrium Præpositæ lauentur, siue à vobis, siue à fullonibus, ne interiores animæ sordes contrahat mũdæ

12.q.1. nõ dicatis.

1.Cor.13.

vestis

veſtis nimius appetitus. Lauacrum etiam corporum, vſúſque balnearum non ſit aſsiduus, ſed eo quo ſolet interuallo tempo ris tribuatur, hoc eſt, ſemel in menſe. Cuius autem infirmitatis neceſsitas cogit lauandum corpus, non longius differatur: Fiat ſine murmure de conſilio medici, ita vt etiam ſi nolit, iubente Præpoſita faciat quod faciendũ eſt pro ſalute. Si autem velit, & fortè non expedit, ſuæ cupiditati non obediatur: aliquando enim etiam ſi noceat, prodeſſe creditur quod delectat. Denique ſi latens eſt dolor in corpore famulæ Dei, dicẽti quid ſibi doleat, ſine dubitatione credatur: ſed tamen vtrum ſanando illi dolori quod delectat, expediat, ſi non eſt certum, medicus conſulatur. Nec eant ad balneas, ſiue quocunq; ire neceſſe fuerit minus quàm tres. Nec illa quæ habet aliquò eundi neceſsitatem, cum quibus ipſa voluerit, ſed cum quibus Præpoſita iuſſerit, ire debebit. Aegrotantiũ cura ſiue poſt ægritudinem reficiendarum, ſiue aliqua imbecillitate etiam, ſiue febribus laborantium, alicui debet iniungi, vt ipſe de cellario petat quod cuique opus eſſe perſpexerit: ſiue autem quæ cellario, ſiue quæ veſtibus, ſiue quæ codicibus præponuntur, ſine murmure ſeruiant ſororibus ſuis. Codices certa hora ſingulis diebus petantur, extra horam quæ petiuerint non accipiant. Veſtimenta verò & calciamenta quando fuerint indigenti neceſſaria, dare non differant ſub quarum cuſtodia ſunt quæ poſcuntur. Lites aut nullas habeatis, aut quam celerrimè finiatis, ne ira creſcat in odium, & trabem faciat de feſtuca, & animam faciat homicidam. Neque enim ad ſolos viros pertinet quod ſcriptum eſt, Qui odit fratrẽ ſuum homicida eſt, ſed ſexu maſculino, quem primùm Deus fecit, etiam fœmineus præceptũ ſexus accepit. Quæcunq; cõuitio vel maledicto, vel etiam criminis obiectu alteram læſerit, meminerit ſatisfactione quantocyus curare quod fecit, & illa quæ læſa eſt, ſine diſceptatione dimittere. Si autem inuicem ſe læſerunt; inuicẽ ſibi debita relaxare debebunt propter orationes veſtras, quas vtiq; quanto crebriores habetis, tanto ſanctiores habere debetis. Melior eſt autẽ, quæ quãuis ira ſæpe tentatur, tamen impetrare feſtinat, vt ſibi dimittat cui ſe feciſſe agnoſcit iniuriã, quàm quæ tardius iraſcitur, & ad veniã petendã difficilius inclinatur. Quæ non vult dimittere ſorori non ſperet accipere orationis effectũ: Quæ autem nunquã vult petere veniã aut nõ ex animo petit, ſine cauſa eſt in monaſterio, etiã ſi non inde proiiciatur. Proinde vobis

Balnea mẽſtrua.

1. Ioan. 3.

à ver

à verbis durioribus parcite, quę si emissa fuerint ex ore vestro, non pigeat ex ipso ore proferre medicamenta, ex quo facta sunt vulnera. Quando autem necessitas disciplinæ minoribus coërcendis dicere vos verba dura compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur vt ab eis veniam postuletis, ne apud eas, quas oportet esse subiectas, dum nimia seruatur humilitas, regendi frangatur autoritas: sed tamen petenda est venia ab omnium domino, qui nouit etiam eas, quas plus iusto fortè corripitis, quanta beneuolentia diligatis. Non autem carnalis, sed spiritalis inter vos debet esse dilectio: nam quæ faciunt pudoris immemores, etiam fœminis fœminæ, iocando turpiter & ludendo, non solùm à viduis & intactis ancillis Christi in sancto proposito constitutis, sed omnino nec à mulieribus nuptis, nec à virginibus sunt facienda nupturis. Præpositæ tanquam matri obediatur, honore seruato, ne in illa offendatur Deus: multomagis presbytero, qui omnium vestrûm curam gerit. Vt ergo cuncta ista seruentur, & si quid seruatum non fuerit, non negligenter prætereatur, sed emendandum corrigendúmque curetur, ad Præpositam præcipuè pertinet, ita vt ad presbyterum qui vobis intendit, referat, quod modum vel vires eius excedit. Ipsa verò non se existimet potestate dominante, sed charitate seruiente felicem. Honore coram hominibus prælata sit vobis, coram Deo substrata sit pedibus vestris. Circa omnes seipsam bonorum operum præbeat exemplum. Corripiat inquietas, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmas, patiens sit ad omnes, disciplinam libens habeat, metuens imponat. Et quáuis vtrúque sit necessarium, tamen plus à vobis amari appetat quàm timeri, semper cogitans Deo se pro vobis redditurá esse rationem. Vnde magis obediendo non solùm vestri, verumetiam ipsius miseremini, quæ inter vos quanto in loco superiore, tanto in periculo maiori versatur. Donet dominus vt obseruetis hæc omnia cum dilectione, tanquá spiritalis pulchritudinis amatrices, & bono Christi odore de bona conuersatione fragrantes, non sicut ancillæ sub lege, sed sicut liberæ sub gratia constitutæ. Vt autem in hoc libello tanquam in speculo vos possitis inspicere, ne per obliuionem aliquid negligatis, semel in septimana vobis legatur: & vbi vos inueneritis ea quæ scripta sunt facientes, agite gratias domino bonorum omnium largitori. Vbi autem sibi quæcunque vestrûm videt deesse aliquid,

86. distin. Quando.

Præposita

dolcat

doleat de præterito, caueat de futuro, orans vt & debitum dimittatur, & in tentationem non inducatur.

Acta excepta à notariis in designando Eradio Presbytero, qui Augustino succederet, & interim senem aliqua parte curarum subleuaret. CX.

GLoriosissimo Theodosio duodecies, & Valentiniano Augusto iterum Consule vj. Cal. Octobris, cùm Augustinus Episcopus vnà cũ Religiano & Martiniano coëpiscopis suis consedisset in Ecclesia pacis Hipponensium regionũ, præsentibus Saturnino, Leporio, Barnaba, Fortunatiano, Rustico, Lazaro, & Eradio presbyteris [astante clero & frequenti populo,] Augustinus Episcopus dixit, Quod hesterno die promisi charitati vestræ, propter quod vos volui frequentius [conuenire, & video frequentius] conuenisse, mora [omni] postposita hoc agendũ est. Si enim aliud velim loqui, in illud suspensi, minus auditis. Omnes † in hac vita mortales sumus, & dies huius vitæ vltimus, omni homini est semper incertus: verũtamen in infantia speratur pueritia & in pueritia speratur adolescentia, & in adolescentia speratur iuuentus, & in iuuẽtute speratur grauitas, & in grauitate speratur senectus, vtrũ cõtingat incertũ est, est tamẽ quod speratur. Senectus autẽ aliam ætatẽ quam speret nõ habet: incertum est [enim] ipsa senectus quãdiu sit homini, illud tamen certũ est nullam remanere ætatem quæ possit succedere senectuti: quia voluit Deus. Ad istam ciuitatẽ cum vigore ætatis adueni, & tamen iuuenis fui & senui. Scio post obitus Episcoporũ per ambitiosos aut contentiosos solere Ecclesias perturbari, & quod sæpe expertus sum & dolui, debeo quantum ad me attinet, ne cõtingat huic prospicere ciuitati. Sicuti nouit charitas vestra, in Meleuitana Ecclesia modo fui. Petierant enim me fratres, & maximè serui Dei qui ibi sunt, vt venirem, quia post obitum beatæ memoriæ fratris & coëpiscopi mei Seueri nonnulla ibi perturbatio [populi] timebatur. Veni, & quomodo voluit dominus adiuuit nos pro sua misericordia, vt cum pace Episcopum acciperent, quẽ viuus designauerat Episcopus eorum. Hoc enim eis cùm innotuisset, voluntatẽ præcedẽtis θ & decedentis θ Episcopi sui libenter amplexi sunt. Minus tamen aliquid factum erat vnde nonnulli cõtristabantur, quia frater Seuerus credidit posse sufficere vt successorem suũ apud clericos designaret, ad populum inde non est loquutus: & erat inde

† *Al. in illud suspensi sumus Audistis Omnes, &c.*

θ *Episcopus olim ex suffragio populi designatur.*

aliq

aliquorum nonnulla tristitia. Quid plura? Deo placuit, tristitia fugata est, gaudiũ succeſsit. Ordinatus eſt Epiſcopus, quem præcedẽs Epiſcopus deſignauerat. Ergo ne aliquis de me queratur, volũtatem meam, quã credo Dei eſſe in omniũ veſtrum notitiã profero, presbyterũ Eradium mihi ſucceſſorem volo. A populo acclamatũ eſt. Deo gratias, Chriſto laudes, dictũ eſt vigies terties. Exaudi Chriſte Auguſtino vita, dictũ eſt ſexies decies. Te patrẽ, te Epiſcopum, dictũ eſt octies. Cúmque reticeretur, Auguſtinus Epiſcopus dixit: Non opus eſt me de laudibus eius aliquid dicere, faueo ſapientiæ, & parco verecundiæ. Sufficit quia noſtis eum, & hoc me velle dico, quod vos velle ſcio: & ſi ante neſcirem, hodie probarem. Hoc ergo volo, hoc à domino Deo noſtro nunc etiã in ætate frigida votis feruentibus poſco, hoc vt mecum oretis exhortor, admoneo, rogo, vt omnium in pace Chriſti colſatis & conflatis mentibus confirmet Deus quod operatus eſt in nobis. Qui miſit mihi eum, ſeruet eum, ſeruet incolumẽ, ſeruet ſine crimine, vt qui facit gaudium viuentis, locũ ſuppleat moriẽtis. A notariis eccleſiæ ſicut cernitis excipiuntur quæ dicimus, excipiuntur quæ dicitis, & meus ſermo & veſtræ acclamationes in terrã non cadũt. Apertius vt dicam, eccleſiaſtica nunc geſta cõficimus. Sic enim hoc eſſe, quantũ ad homines attinet, confirmatũ volo. A populo acclamatum eſt trigiesſexies, Deo gratias, Chriſto laudes. Exaudi Chriſte, Auguſtino vita, dictũ eſt tredecies. Te patrẽ, te epiſcopum dictũ eſt octies. Dignus & iuſtus eſt, dictum eſt vigies. Bene meritus, bene dignus, dictum eſt quinquies. Cúmq; reticeretur, Auguſtinus epiſcopus dixit: Ego vt dicebã voluntatem meam & voluntatem veſtram geſtis Eccleſiaſticis, quãtum ad homines attinet, confirmatam volo, quantũ verò ad latentem omnipotentis voluntatem, omnes vt dixi oremus, vt cõfirmet Deus quod operatus eſt in nobis. A populo acclamatum eſt: Iudicio tuo gratias agimus, dictum eſt ſedecies. Fiat fiat, dictum eſt duodecies. Te patrem Eradium Epiſcopũ, dictum ſexies. Cúmque reticeretur, Auguſtinus Epiſcopus dixit: Scio quod ſcitis & vos, ſed nolo de illo fieri quod de me factũ eſt. Quod autem factum ſit, multi ſcitis. Illi ſoli neſciunt qui tunc aut nondum nati erant, aut nondũ habebant ætatem ſciendi. Adhuc in corpore poſito beatæ memoriæ patre & Epiſcopo meo ſene Valerio, Epiſcopus ordinatus ſum, & ſedi cum illo, quod concilio Niceno prohibitũ fuiſſe neſciebam, nec ipſe ſciebat.

Mos acclamãdi.

Quod

Quod ergo reprehensum est in me, nolo reprehendi in filio meo. A populo acclamatum est, Deo gratias, Christo laudes, dictũ est tredecies. Cúmq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Erit presbyter vt est, quãdo Deus voluerit futurus Episcopus. Sed planè modo facturus sum adiuuante misericordia Christi, quod adhuc vsque non feci. Nostis ante aliquot annos quid facere voluerim, & nõ permisistis. Placuit mihi & vobis propter curam scripturarũ, quam mihi fratres & patres mei coẽpiscopi duobus conciliis Numidiæ & Carthaginis imponere dignati sunt, vt per quinque dies nemo mihi molestus esset. Gesta confecta sunt, placuit, acclamastis. Recitatur, placitum vestrũ, & acclamatio vestra, Paruo tempore seruatum est circa me, & postea violenter irruptum est, & non permittor ad quod volo vacare ante meridiem, post meridiem occupationibus hominum teneor †. Obsecro vos & obstringo per Christum, vt huic iuueni, huic presbytero Eradio, quem hodie in nomine Christi designo Episcopũ successorem mihi, patiamini refundere onera occupationum mearum. A populo acclamatũ est, Iudicio tuo gratias agimus, Dictum est vigiessexies. Cúmque reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Ego charitati & beneuolentiæ vestræ apud dominũ Deum nostrum gratias ago, imò de illa Deo gratias. Ergo fratres quicquid est quod ad me perferebatur, ad illũ perferatur: vbi necessarium habuerit consiliũ, meum non negabo auxiliũ. Absit vt me abstraham, tamen quicquid illud est quod ad me perferebatur, ad illũ perferatur. Ipse me autem consolat, si fortè nõ inuenit quid facere debeat, aut poscat adiutorem quẽ nouit patrem, vt & vobis nihil desit, & ego tandem aliquãdo, quãtulumcunque spatiũ mihi huius vitæ donauerit Deus, ipsam meam quantulamcunq; vitam nõ dem segniciei, nec donẽ inertię, sed in sanctis scripturis, quantũ ipse permittit & largitur exerceã: hoc & ipsi proderit, & per ipsum etiã nobis. Nemo ergo inuideat otio meo, quia meũ otium magnũ habet negotiũ. Video me de hac re, propter quã vos inuitaui, omnia vobiscũ egisse quæ debui, Hoc ad vltimũ rogo, vt gestis istis dignemini subscribere qui potestis. Hic mihi responsione vestra opus est, teneam responsionem vestrã, de hac assensione aliquid acclamate. A populo acclamatũ est, Fiat fiat, dictũ viciesquinquies. Dignũ est, iustum est, dictum viciesocties. Fiat fiat, dictum quaterdecies, Olim dignus, olim meritus, dictũ viciesquinquies. Iudicio tuo

† implicor

Subscriptio.

gratias agimus,dictum tredecies. Exaudi Chriſte,Eradiũ conſerua,dictũ octiesdecies. Cúmq; reticeretur, Auguſtinus Epiſcopus dixit: Bene habet,vt ea quæ Dei ſunt,circa ſacrificium eius agere valeamus, in qua hora ſupplicationis noſtræ [maximè commendo charitati veſtræ] vt omnes veſtras cauſas & negotia intermittatis, & pro iſta eccleſia & pro me, & pro presbytero Eradio domino precem fundatis.

CENSVRA EPISTOLAE QVAE FVERAT CXI.

EPiſtolam centeſimam vndecimam loco mouimus, quòd quum eſſet prolixa,non ſolùm nihil haberet Auguſtini, verumetiam hominis videretur fortaſſe pij,ſed prorſus illiterati: quod nõ hinc tantũ deprehenditur,quod ſubinde σολοικίζει: ſed multo magis hinc, quod nullo ordine, nullis neruis diffluit oratio,dicas arenam ſine calce, Identidem exclamat vbi nihil eſt opus, O mi frater, O mi frater chariſsime, O frater mi. Ad hæc meminit quod ab amicis diuulſus ſit, mutato habitu,quod nuſquam de Auguſtino legimus in fidelibus hiſtoriis. Tum exordium quàm eſt abruptum & alienũ ab Auguſtini conſuetudine, O mi frater abſq; præfatione vel nominis vel ſalutationis. Variabat & titulus adiectus, quidam codices habebant ad Bonifaciũ,quidam ad Iulianum comitem. Et hoc argumentum ſuppoſititij libelli,cuius amore ſi quis tenetur, idem excuſus erat in parte operum decima, & quidẽ aliquanto minus deprauatus. Et poſt ſuo reddetur loco, ſi videbitur: hoc volumen palàm alienis & ineruditis onerare non placuit, ſed in huius locum aliam germanam ſubiecimus.

Auguſtinus Fortunatiano Epiſcopo Siccenſi vt Epiſcopum quendam ipſi reconciliet, quem literis aſperioribus offenderat, præſertim hoc dicto, quod ſcripſerat nos his corporeis oculis non viſuros Deum. Apparet autem illum Epiſcopum, quem non nominat, cum Anthropomorphitis ſenſiſſe, Diligenter interim explicans quomodo Deus videtur & quatenus.

Epiſtola CXI.

SIcut præſens rogaui,& nunc cõmoneo, vt fratrem noſtrum,de quo collocuti ſumus, videre & rogare digneris, vt ignoſcat mihi ſi quid durius & aſperius in ſe dictum accepit in Epiſtola,quam me illo modo ſcripſiſſe non pœnitet, quia dixi iſtius corporis oculos nec videre Deum,nec eſſe viſuros. Cauſamquippe adiunxi cur hoc

hoc dixerim, ne ſcilicet Deus ipſe corporeus eſſe credatur, & in loci ſpatio interuallóque viſibilis. Nihil enim videre aliter iſtius corporis oculus poteſt. Et ne illud quod dictũ eſt, Facie ad faciem, ſic accipiatur, tanquam membris corporis terminatus ſit Deus. Ideo me ergo dixiſſe illud non pœnitet, ne de ipſo Deo tam impie ſentiamus, vt eum non vbique totum, ſed per localia ſpatia diuiſibilem exiſtimemus. Talia quippe iis oculis nouimus. Cæterum nihil tale de Deo ſentiens, ſed eum incommutabilem & incorporalem ſpiritum vbique totũ eſſe credens, ſi tantam quiſq; mutationẽ huius corporis futuram putat, cũ ex animali fuerit ſpiritale, vt etiã ſubſtantiã incorporalem non locorũ interuallis vel ſpatiis diuiſibilem, vel etiam membrorum liniamentis ac finibus terminatam, ſed vbique totam per tale corpus videre poſsimus, volo & me doceat, ſi verum ſapit: ſi autem in hoc falſum ſentit, longè tolerabilius eſt, corpori aliquid arrogare, quàm Deo derogare. Et ſi vera eſt iſta ſententia, non erit cõtraria verbis meis quę in illa Epiſtola poſui. Iſtius nanque corporis oculos dixi non viſuros Deum, hoc intuens quod iſtius corporis oculi omnino nõ poſſunt cernere, niſi corpora quæ ab eis aliquo loci interuallo ſeparata ſunt: nam ſi nullũ interuallum ſit, nec ipſa corpora per eos videmus. Porrò autem, ſi in tantam ſui diſsimilitudinem noſtra corpora mutabuntur, vt oculos habeant per quos videatur illa ſubſtantia, quæ non per locorum ſpatia vel diffunditur vel finitur, alibi habens aliam partem, alibi aliam, in minore loco minorem, in maiore maiorem, ſed vbique incorporaliter tota eſt, longè aliud erunt hæc corpora, & non erunt ipſa: nec ſola detracta mortalitate atque corruptione & ponderis grauitate aliud erunt, ſed in virtutem ipſius mentis quodammodo conuertentur, ſi videre poterunt, quomodo tunc menti, nunc autem nec ipſi menti videre cõceſſum eſt. Si enim mutatis moribus dicimus hominem non eſſe qui fuit, ſi denique mutatis ætatibus ipſum corpus non dicimus eſſe quod fuit: quantomagis ipſum non erit tanta conuerſione mutatum, vt non ſolum immortaliter viuat, verumetiã inuiſibilem videat. Quapropter ſi videbunt Deum, non iſtius corporis oculi videbunt, quia & in hoc non erit ipſum corpus vſque in illam vim potentiámque mutatum: & non eſt contraria iſta opinio illis verbis Epiſtolæ meæ. Si autem hactenus non erit ipſum, quia nunc mortale tũc immortale, nunc aggrauans animam,

1. Cor. 13.

Elabitur

tunc nullo pondere ad omnem motum erit facillimum:ad videnda verò ea quæ locorum spatiis interuallísq; cernuntur,si non aliud quàm ipsum erit,substantiā incorporalem & vbiq; totam nullo modo videbit.Siue ergo hoc siue illud verum sit, secundū vtrumq; verum est,quod istius corporis oculi Deum non videbunt. Aut enim istius erunt & non videbunt, aut non erunt istius,si videbunt:quoniā tanta cōmutatione longè alterius corporis erunt. Sed paratus sum,si quid de hac re melius nouit hic frater,vel ab ipso,vel ab alio à quo didicit, discere. Quod si irridēter dicerem,etiā illud de Deo corporali membrísq; per loca diuisibili,dicerem paratū me esse discere:quod nō dico,quia nō irridenter loquor,& talem Deū nō esse omnino nō ambigo,& ne talis esse crederetur,illā epistolam scripsi: in qua dum essem in admonendo solicitus, quā nominibus tacitis[cōscripsi]in corripiēdo nimius atq; improuidus fui,nec fraternā & episcopalem personā sicut frater & Episcopus,quēadmodū fuerat dignū cogitaui:hoc nō defendo,sed reprehēdo, hoc nō excuso,sed accuso.Ignoscatur peto,recordetur nostram dilectionem pristinā,& obliuiscatur offensionem nouā.Faciat certè quod me nō fecisse succensuit. Habeat lenitatem in danda venia,quā ego non habui in illa epistola cōscribenda,Hoc per tuā charitatem rogo,quod præsens præsentem rogare voluerā si eius haberem copiā.Quod cū conatus essem , scribente ad eū viro venerabili,nobísq; omnibus honore præferendo, venire noluit,dolum forsitan meū sicut pleráq; humana sunt, quātum existimo,suspicatus à quo me longè abesse, tu illi fac fidem quantū potes qui præsens facilius potes. Indica ei cum quanto & quàm verò dolore de offensione animi eius tecum fuerim collocutus.Nouerit quàm nō eum cōtemnam,& quantum in illo Deū timeam,& cogitem caput nostrū in cuius corpore fratres sumus. Ad locū in quo habitat ideo mihi putaui non esse veniendū,ne spectaculū faceremus ridendum alienis, nostris dolendū,nobis pudendū:per tuam sanctitatem & charitatem totū rectè agi potest.Ab illo quippe agitur,qui per fidem suā habitat in corde tuo,quem credo quod non spernit in te cum agnoscit in se,Ego certè in hac causa quid melius facerem nō inueni,quàm vt veniam peterem à fratre qui læsum se literarum mearum asperitate conquestus est. Faciet & ipse vt spero quod sibi imperari nouit ab eo qui per Apostolū loquens ait; Donantes vobismetipsis si quis aduersus aliquem habet

querę

querelam, ſicut & Deus in Chriſto donauit vobis. Eſtote ergo imitatores Dei ſicut filij dilectiſsimi, & ambulate in charitate ſicut & Chriſtus dilexit vos. In hac charitate ambulantes, ſi quid diligentius poſſumus, De ſpiritali corpore quod in reſurrectione habebimus, concorditer inquiramus, Quia & ſi quid aliter ſapimus, hoc quoq; nobis Deus reuelabit ſi in illo maneamus. Qui autem manet in charitate in Deo manet, & Deus in illo manet, quia Deus charitas eſt, ſiue tanquam eius fons ineffabiliter exiſtendo, ſiue illam nobis per ſpiritum ſuũ largiendo. Si ergo doceri poteſt, quod charitas corporalibus oculis aliquando videbitur, poterit fortaſsis & Deus. Si autem iſta nunquam poterit, multo minus iſte fons eius, vel ſi quid dici excellentius & conuenientius de tanta re poteſt. Magni quidã viri & in ſcripturis ſanctis doctiſsimi, qui plurimũ eccleſiam & bona ſtudia fidelium ſuis literis adiuuerunt vbi eis occaſio data eſt, dixerunt inuiſibilem Deum inuiſibiliter videri, hoc eſt, per eam naturam quæ in nobis quoq; inuiſibilis eſt, munda ſcilicet mente vel corde. Beatus Ambroſius de Chriſto cum ageret ſecundum id quod verbũ eſt, Non enim corporalibus, inquit, ſed ſpiritalibus oculis Ieſus † videtur. Et paulò pòſt, Non eum viderunt, inquit, Iudæi, obcæcatum enim erat inſipiens cor eorum. Hinc oſtendens vnde videatur. Item cum de ſancto ſpiritu loqueretur, interpoſuit verba domini dicentis: Rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, qui vobiſcum ſit in æternum, ſpiritum veritatis, quem hic mundus non poteſt accipere, quia non vidit eum, nec cognouit eum. Meritò ergo ſe, inquit, in corpore demonſtrauit, quoniam in diuinitatis ſubſtantia non videtur. Vidimus ſpiritum, ſed in ſpecie corporali. Videamus & patrem, ſed quia videre non poſſumus, audiamus. Et paulò pòſt, Audiamus ergo, inquit, patrem, inuiſibilis enim pater, ſed & filius inuiſibilis ſecundum diuinitatem. Deum enim nemo vidit vnquam. Cùm ergo filius Deus, in eo vtique quòd Deus eſt filius, non videtur. Sanctus autẽ Hieronymus ait: Videre Deũ ſicuti eſt in natura ſua, oculus hominis nõ poteſt. Non ſolũ homo, nec angeli, nec throni, nec poteſtates, nec dominationes, nec omne nomẽ quod nominatur: Neque enim creatura poteſt aſpicere creatorem ſuum. His verbis vir doctiſsimus ſatis oſtendit, quid [etiam] de futuro ſeculo [ſenſerit] quod ad hanc rem attinet. Quantumlibet enim oculi corporis noſtri mutentur in melius, an-

Coloſ. 3. Epheſ. 5. Philip. 3. 1. Ioan. 4. Ambroſius. † Deus Ioan. 14. Ioan. 1. Hieronymus

gelorum oculis æquabuntur. Hic autem & ipsis vniuersæ omnino cælesti creaturę inuisibilem naturam dixit esse creatoris. Aut si & hinc sit quæstio,& infertur vlla dubitatio, vtrum non simus futuri angelis potiores. Ipsius domini est hinc aperta sententia, vbi ait de resurrecturis in regnum: Erunt æquales angelis Dei. Vnde idem ipse sanctus Hieronymus alibi sic dicit: Homo igitur Dei faciem videre non potest. Angeli autem etiam minimorum in Ecclesia semper vident faciem Dei. Et nunc in speculo videmus,& in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, quando de hominibus in angelos profecerimus,& potuerimus cum Apostolo dicere: Nos autem omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tãquam à domini spiritu, licet faciem Dei iuxta naturæ suæ proprietatem nulla videat creatura,& tunc mente cernatur, quando inuisibilis creditur. In his verbis hominis Dei, multa consideranda sunt: Primum, quia secundum apertissimam domini sententiam, etiam ipse sentit tunc visuros faciem Dei, cum in angelos profecerimus, id est, æquales angelis facti fuerimus, quod erit vtiq; in resurrectione mortuorum. Deinde Apostolico testimonio satis apparuit, non exterioris sed interioris hominis faciem intelligendam, cùm videbimus facie ad faciem. De facie quippe cordis loquebatur Apostolus, cùm diceret quod hinc commemorauit: Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur. Quod si quisquam dubitat, recenseat eundem locum, & attendat vnde Apostolus loquebatur, de velamine scilicet, quod manet in lectione veteris testamenti, donec quisque transeat ad Christum, vt auferatur velamen. Ibi quippe dicit: Nos autem reuelata facie, gloriam domini speculantes, quæ facies in Iudæis nõ erat reuelata, de quibus dicit: Velamen super cor eorum positum est, vt ostendat cordis faciem nobis esse reuelatam velamine ablato. Postremò ne quisquam ista minus intuens, minúsq; discernens, visibilem Deum vel angelis vel hominibus, cùm æquales angelis facti fuerimus, siue nunc esse, siue futurum esse crederet, euidentissime quid sentiret expressit dicens, quod faciẽ Dei, iuxta naturæ suæ proprietatem nulla videat creatura,& tunc mente cernatur quando inuisibilis creditur. Vnde sufficienter significauit, quando visus est, ab hominibus per oculos corporis, tanquam ipse corporeus, non eum secundum naturę suæ proprietatem

Lucæ 20. *Hieronymus.* *Matt. 18.* *2. Cor. 3.*

tatem fuiſſe viſum, in qua tunc mente cernitur, quando inuiſibilis creditur. Quibus inuiſibilis niſi aſpectibus corporalibus etiam cæleſtibus, ſicut ſuprà de angelis & poteſtatibus & dominationibus dixit, quantò magis terreſtribus. Vnde alio loco euidentius dicit, nō ſolùm patris diuinitatem, ſed nec filij quidem & ſpiritus ſancti, quæ vna in Trinitate natura eſt, poſſe oculos carnis aſpicere, ſed oculos mentis. De quibus ipſe ſaluator ait: Beati mundo corde, quoniā ipſi Deum videbunt. Quid hac manifeſtatione lucidius? Si enim tantummodo dixiſſet: Nec patris, nec filij, nec ſpiritus ſancti diuinitatem poſſe oculos carnis aſpicere, nec deinceps addidiſſet, ſed oculos mentis, fortè diceretur carnem iam non eſſe appellandam, cùm corpus fuerit ſpiritale. Addendo ergo, & dicendo, Sed oculos mentis; ab omni genere corporis alienauit huiuſmodi viſionem. Ne quis autem putaret eum tantum de præſenti tempore loquutum, ſubiecit etiam domini teſtimonium volens oſtendere quos dixerat oculos mentis, quo teſtimonio non præſentis, ſed futuræ viſionis promiſsio declaratur. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Beatiſsimus quoq; Athanaſius Alexandrinus Epiſcopus, cùm ageret aduerſus Arrianos, qui tantummodo Deum patrem inuiſibilem dicunt, filium verò & ſpiritum ſanctum viſibiles putant, æqualem Trinitatis inuiſibilitatem ſcripturarum ſanctarum teſtimoniis, & diligentia ſuæ diſputationis aſſeruit, inſtātiſsime ſuadens Deum non eſſe viſum niſi aſſumptione creaturæ: ſecundum deitatis autem ſuę proprietatem omnino Deum eſſe inuiſibilem, id eſt, Deum patrem & filium & ſpiritum ſanctum, niſi inquantum mente ac ſpiritu noſci poteſt. Gregorius etiam ſanctus Epiſcopus Orientalis apertiſsimè dicit Deum natura inuiſibilem, quādo patribus viſus eſt, ſicut Moyſi, cum quo facie ad faciē loquebatur, alicuius cōſpicabilis materiæ diſpoſitione aſſumpta, ſalua ſua inuiſibilitate videri potuiſſe. Hoc eſt, quod etiam noſter dicit Ambroſius, & patrem & filium & ſpiritū ſanctum ea ſpecie videri, quam voluntas elegerit, nō natura formauerit: vt & illud verum ſit, quod Deum nemo vidit vnquam, quæ vox ipſius domini Chriſti eſt, & quem nemo hominum vidit nec videre poteſt, quæ vox Apoſtoli, imò eius per Apoſtolū Chriſti eſt, & illa non repudientur teſtimonia ſcripturarum, quibus Deus viſus eſſe narratur, quia & inuiſibilis eſt per propriā deitatis naturā, & cùm vult videri poteſt per aſſumptā ſicut placuerit creaturā.

Angelis tribuit corpora. *Matt. 5.* *Athanaſius. ἀόρατος.* *Gregorius Nazanzenus.* *Ambroſius ſuper Luc. ca. 1.* *Ioan. 1.* *1. Timo. 6.*

Porrò si naturæ ipsius est, inuisibilitas sicut incorruptibilitas, non mutabitur vtiq; in futuro seculo illa natura, vt de inuisibili visibilis fiat, quia neq; poterit de incorruptibili corruptibilis fieri. Simul enim & incommutabilis est. Et vtiq; naturá eius commendauit Apostolus, cùm duo ista simul poneret dicens: Regi autem seculorum inuisibili, incorruptibili soli Deo, honor & gloria in secula seculorum. Vnde non audeo ego ista distinguere, vt dicam, Incorruptibili quidẽ in secula seculorum, inuisibili autem non in secula seculorum, sed tãtum in hoc seculo. Verum quia nec ista testimonia falsa esse possunt: Beati mundo corde quoniã ipsi Deum videbunt. Et scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eum sicuti est, negare non possumus filios Dei visuros Deum, sed sicut videntur inuisibilia, sicut seipsum ostensurum promittebat, qui hominibus apparebat in carne visibilis quãdo dicebat: Et ego diligam eum & ostendam meipsum illi, cùm ante oculos hominum conspicuus loqueretur. Vnde autem inuisibilia videntur, nisi oculis cordis? de quibus pauloantè dixi quid Hieronymus, senserit ad videndum Deum. Hinc est etiam quod memoratus Mediolanensis Episcopus in ipsa resurrectione dixit non facile esse videre Deũ nisi iis qui mundo corde sunt, & ideo scriptum esse: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbũt. Quãtos beatos, inquit, iam numerauerat, & tamen eis videndi Deum non promiserat facultatem. Deinde adiungit & dicit, Si ergo ij qui mundo sunt corde Deum videbunt, vtiq; alij Deum non videbunt. Et ne alios illos acciperemus de quibus dictum est, Beati pauperes, beati mites, &c. cõtinuo subiunxit: Neq; enim indigni Deum videbunt. Indignos vtiq; illos volens intelligi, qui licet resurgant, Deum videre non poterunt, quoniam ad damnationem resurgent, quia per fidem veram, quæ per dilectionem operatur, cor mundare noluerunt. Et ideo sequitur & dicit: Neq; is qui Deum videre noluerit, potest Deum videre. Deinde quia occurrebat etiam impios omnes velle videre Deum, statim vt ostenderet quare dixerit, qui Deum videre noluerit, quia vtiq; illo modo nõ vult Deum videre impius, quia cor mundare non vult, quo ille videri poterit, sequutus adiunxit, & ait: Nec in loco Deus videtur, sed mundo corde, nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Quibus verbis Beatus Ambrosius voluit admonere, quid debeant homines

1. Timo. 1. *Matt. 5.* *1. Ioan. 5.* *Ambrosius.* *Galat. 5.*

mines præparare, qui volunt Deum videre, hoc est cor mundare per fidem, quæ per dilectionem operatur dono spiritus sancti, vnde pignus accepimus, quo illam visionem desiderare nouerimus. Nam de membris Dei, quæ assidue scriptura commemorat, ne quisquam secundum carnis huius formam & figuram nos esse crederet similes Deo, propterea & eadem scriptura, & alas habere Deum dixit, quas nos vtiq; non habemus. Sicut ergo alas cùm audimus, protectionem intelligimus: sic & cùm audimus manus, operationẽ intelligere debemus: Et cùm audimus pedes, præsentationem: & cùm audimus oculos, visionem, qua cognoscitur: & cùm audimus faciem, iustitiam† qua innotescit. Et si quid aliud eadem scriptura tale commemorat, puto spiritaliter intelligendum. Neq; hoc ego tantum, aut ego prior, sed omnes qui qualicunq; spiritali intelligẽtia resistunt eis, qui ob hoc anthropomorphitę nominantur. Ex quorum literis ne multa commemorando maiores moras faciam, hoc vnum sancti Hieronymi interpono, vt nouerit iste frater, non se de hac re mecum magis quàm cum prioribus agere debere, si quid eum contra permouet. Cùm ergo ille vir in scripturis doctissimus, Psalmum exponeret, vbi dictum est: Intelligite ergo qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurẽ non audiet, aut qui finxit oculum non considerat? Inter cætera, iste locus, inquit, aduersus eos maximè facit, qui anthropomorphitæ sunt, qui dicunt Deũ habere membra quæ etiam nos habemus. Verbi causa, Dicitur Deus habere oculos, Oculi domini aspiciunt omnia, manus domini facit omnia. Et audiuit, inquit, Adam sonum pedum domini deambulantis in paradiso: Hæc simpliciter audiunt, & humanas imbecillitates Dei magnificentiã referunt. Ego autem dico, quod Deus totus oculus est, totus manus est, totus pes est. Totus oculus est, quia omnia videt. Totus manus est, quia omnia operatur. Totus pes est, quia vbiq; est. Ergo videte quid dicat. Qui plantauit autem non audiet, aut qui finxit oculos non considerat? Et non dixit, qui plantauit aurem, ergo ipse aurem non habet: Non dixit, Ergo ipse oculos non habet: sed quid dixit? Qui plantauit aurem non audiet, qui finxit oculos non considerat? membra tulit, efficiẽtias dedit. Hæc omnia de literis eorum & Latinorum & Græcorum, qui priores nobis in catholica ecclesia viuentes diuina eloquia tractauerunt, ideo commemoranda arbitratus sum, vt sciat iste frater, si quid aliter quàm

Psal. 16.

† *notitiã*

Hieronymus.

Psal. 39.

Gene. 3.

iste sentit, deposita dissensionis amaritudine, fraternæ charitatis suauitate seruata, atque in integrum restituta, diligenti & tranquilla consideratione quærendum, vel discendum, vel docendum. Neq; enim quorumlibet disputationes, quamuis catholicorum & laudatorum hominum velut scripturas canonicas habere debemus, vt nobis non liceat salua honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere, si forte inuenerimus quod aliter senserint quàm veritas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta, vel à nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum, tales volo esse intellectores meorum. Deniq; in iis omnibus, quæ de opusculis sanctorum atq; doctorum commemoraui, Ambrosij, Hieronymi, Athanasij Gregorij, & si qua aliorum talia legere potui, quæ commemorare longum putaui, Deum nõ esse corpus, nec formæ humanæ habere membra, nec eum esse per locorum spacia diuisibilem, & esse natura incommutabiliter inuisibilem: nec per eandem naturam atq; substantiam, sed assumpta visibili specie, sicut voluit apparuisse iis quibus apparuit: quando per corporis oculos in scripturis sanctis visus esse narratur in adiutorio domini inconcusse credo, & quantum ipse donat intelligo. De spiritali autem corpore, quod in resurrectione habebimus, quantam capiat in melius commutationem, vtrum in simplicitatem spiritus cedat, vt totus homo iam spiritus sit: an quod magis puto, sed nondum pleno iudicio † confirmo, ita futurum sit spiritale corpus, vt propter ineffabilem quandam facilitatem, spiritale dicatur, seruet tamen substantiam corporalem, quæ per seipsam viuere ac sentire non posit, sed per illum qui ea vtitur spiritum. Neq; enim & nũc, quia corpus dicitur animale, eadem est animæ natura quæ corporis: & vtrum si corporis quamuis iam immortalis atque incorruptibilis natura seruabitur, adiuuet tunc aliquid spiritum ad videndum ipsa visibilia, id est, corporalia, sicut nunc tale aliquid nisi per corpus videre non possumus. An verò etiam tunc sine organo corporis valeat spiritus noster nosse corporalia, Neque enim & Deus talia per sensus corporis nouit, & multa alia quæ in hac quæstione mouere possunt, fateor me nondum alicubi legisse, quod mihi sufficere existimarem, siue ad discendum, siue ad docendum, ac per hoc si non displicet huic fratri mea qualiscunque cautela, interim propter quod scriptum est: Quoniam videbimus eum sicuti est, quantum possum

Autoribus quantum tribuendum.

Dubitatio periculosa.

† plena fiducia.

ὁ νοῦς.

1. Ioan. 3.

poſſumus, cor mundum ad illam viſionem ipſo adiuuante præparemus. De corpore autem ſpiritali pacatius & diligentius inquiramus, ne fortè aliquid certum ac liquidum ſi nobis hoc vtile eſſe nouit, ſecundum ſcripturas ſuas Deus dignetur demonſtrare. Si enim hoc inuenerit inquiſitio diligentior tantam corporis futuram mutationem, vt poſsit videre inuiſibilia, non vt opinor, talis potentia corporis menti auferet viſionem, vt exterior homo videre Deum tunc poſsit, non poſsit interior: quaſi tantùm foris ſit Deus ad hominem, & intus non ſit in homine, cùm apertiſsimè ſcriptum ſit, vt ſit Deus omnia in omnibus: aut ita ſit intus ille, qui ſine vllis locorum ſpatiis vbique totus eſt, vt foris tantùm videri ab exteriori homine poſsit, intus autem ab interiori homine non poſsit. Quæ ſi abſurdiſsimè ſentiuntur, magis enim ſancti pleni erunt Deo, non inanes intrinſecus, ab illo circundabuntur extrinſecus, nec cæci intrinſecus, eum quo pleni erunt non videbunt, & tantum forinſecus oculati eum quo circundabuntur: videbunt: reſtat vt interim de viſione Dei ſecundum interiorem hominem certiſsimi ſimus. Si autem etiam corpus mira commutatione hoc valuerit, aliud accedet, non illud abſcedet. Melius ergo illud affirmamus vnde minimè dubitamus, quòd homo interior videbit Deum, qui modò ſolus poteſt videre charitatem, quæ cùm laudaretur dictum eſt, Deus charitas eſt, ſolus poteſt videre pacem & ſanctificationem, ſine qua nemo poterit videre Deum. Neque enim charitatem, pacem, ſanctificationem, & ſi qua ſunt ſimilia, videt modo vllus carnalis oculus, quæ tamen omnia iam videt, quantum poteſt mentis oculus, tantò purius quantò purior: vt ſine dubitatione Deum nos viſuros eſſe credamus, ſiue inueniamus, ſiue non inueniamus quod de qualitate futuri corporis quærimus, cùm tamen corpus reſurrecturum & immortale atque incorruptibile futurum non ambigamus, quoniam hinc ſanctarum ſcripturarum ſententias apertiſsimas firmiſsimáſque retinemus. Si autem iſte frater, quod de ſpiritali corpore adhuc requiro, iam ſibi firmat eſſe certiſsimum, niſi placidus audiero docentem: ita vt ille quoque placidus me audiat inquirentem, habebit vnde iure ſuccenſeat. Nunc tamen per Chriſtum obſecro, vt de illa aſperitate literarum mearum, qua eum non immeritò offenſum eſſe didici, veniam mihi ab illo impetres, & me reſcriptis domino adiuuante lætifices.

1. Cor. 15.

1. Ioan. 4.

Auguſt

Auguſtinus Paulinæ anui religioſæ, per eam reſpondens quibuſdam, qui carpebant epiſtolam ipſius in qua ſcripſerat, Deum non videndum oculis humanis, declarans varijs modis videri Deum.

Epiſtola CXII.

Proœmiũ. 1. Retrac. 4.

AVguſtinus. Memor debiti quod ex tua petitione & mea promiſsione factum eſt, religioſa famula Dei Paulina, perſolutionis quoque eius negligens eſſe non debui. Cùm enim petiuiſſes vt de inuiſibili Deo, vtrum per oculos corporeos poſsit videri, prolixæ aliquid copioſéque ad te ſcriberem, negare nõ potui, ne ſanctum tuum ſtudium offenderem, ſed promiſſum diſtuli, ſiue propter alias occupationes meas, ſiue quod à me id flagitaretur, vnde aliquanto diutius cogitari oportebat. Sed cùm tanta res eſſet, quæ cogitando non tam quid de ea ſentiendum dicendúmve eſſet, quàm quónam modo perſuadendum iis qui aduerſa ſentirent, fieret difficilior, finem aliquãdo dilationi adhibendum putaui, ſperans diuinum adiutorium magis mihi ſcribenti, quàm differenti affuturum. Quamobrem primum mihi videtur, plus valere in hac inquiſitione viuendi quàm loquẽdi modum. Nam qui didicerunt à domino Ieſu Chriſto mites eſſe & humiles corde, plus cogitando & orando proficiunt quàm legendo & audiendo. Nec ideo tamen agere partes ſuas ſermo ceſſauerit, ſed cùm plantator & rigator officium ſui geſſerit muneris, cætera illi qui dat incrementum relinquit. Ille quippe etiam ipſum plantatorem rigatorémque formauit. Secundum interiorem igitur hominem percipe verba intellectus. Ipſe enim renouatur de die in diem, etiam cùm exterior iſte corrumpitur, ſiue caſtigatione abſtinentiæ, ſiue aliqua morbida valetudine, ſiue quolibet caſu, vel certè quod neceſſe eſt etiam iis qui ſano corpore diu viuunt, ipſo ætatis acceſſu. Erige itaque ſpiritum mentis tuæ qui renouatur in agnitione Dei ſecundum imaginem eius qui creauit eum, vbi per fidem in te habitat Chriſtus, vbi non eſt Iudæus & Græcus, ſeruus & liber, maſculus & fœmina, vbi non morieris cum ſolui corpore cœperis, quia nec marcuiſti, cùm ſis annis grauis. Hoc interiore tuo erecta intende, & vide quæ loquor. Nolo autoritatem meam ſequaris, vt ideo putes tibi aliquid neceſſe eſſe credere, quoniam à me dicitur, ſed aut ſcripturis canonicis credas, ſi quid nondum quàm verum ſit vides, aut interius demonſtranti veritati vt hoc planè videas. Exempli gratia, dicam

Vita potior inquiſitione.

Matt. 11.

2. Cor. 4.

Coloſſ. 3.

Cap. 1.

cam aliquid quo ad hæc certius præstruaris, & inde potissimum vnde nobis in hoc ipso opere propositus est disputandi labor. Credimus videri Deum, non quia videmus, vel per oculos corporis sicut videmus hunc solem, vt mẽtis obtuitu sicut se quisque interius videt viuentem, videt videre volentem, videt quærentem, videt scientem, videt nescientem. Tu itaque lectis ipsa his literis, solem quidem te vidisse recolis per oculos corporis, potes etiam statim videre si est id temporis, & eo loci es, vbi ex ea parte cælum oculis tuis vsque ad solem contuendum patet. At illa verò videnda quæ mente conspici dixi, id est, quod viuas, quod videre Deum velis, quod id requiras, quod te viuere & velle & quęrere scias, quomodo autem Deus videatur nescias. Ad hæc, inquam, omnia videnda non oculos corporis adhibes, nec interuallum loci per quod intendatur obtutus, vt ad ea cernenda perueniat, sentis aut quæris: sic vides vitam tuam, voluntatem, inquisitionem, scientiam, ignorantiam, quia nec ipsa est contemnenda visio, videre quod nescias. Sic, inquam, vides hæc omnia, vt in te videas, apud te habeas, ac sine vllis figurarum liniamentis colorúmque nitoribus, tanto clarius & certius quanto simplicius interiúsque conspicis. Cùm igitur nec corporis oculis sicut corpora siue cælestia siue terrestria, nec mentis affectu, sicut ea sunt quorũ nonnulla commemoraui, quæ apud temetipsam certissimè intueris, nunc videamus Deum, cur credimus eum videri, nisi quia scripturæ accõmodamus fidem vbi legitur: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt? Et si qua alia in hac sententia mea de diuina autoritate conscripta sunt, cui non credere nefas ducimus, credere autẽ pietatis esse minimè dubitamus. Hanc itaq; distinctionẽ tene, vt si quid te admonuero, differendo quo ita videas oculis carnis, vel vllo alio sensu eius sentias, seu te sensisse recolas, sicut sentiuntur colores, fragores, odores, sapores, feruores, & si quid aliud per corpus cernendo, audiendo, olfaciendo, gustando, tangenda, sentiamus. Aut ita videas mentis intuitu, vt vides vitam, volũtatem, cogitationem, memoriam, cognitionem, intelligentiam, sciẽtiam, fidẽ tuam, & quicquid aliud mente conspicis, atque ita esse non tantum credendo, sed planè videndo non dubitas, hoc me iudices ostendisse. Quod autem non sic ostendero, vt aut corporis aut animi sensu visum perceptúmque teneatur, & tamen dixero aliquid quod aut verum quidem aut falsum esse necesse sit, sed nullo

Mat. 5.

nullo illorum duûm genere videatur, restat vt tantummodo credatur vel non credatur. Sed si diuinarum scripturarum, earum scilicet quæ canonicæ in Ecclesia nominantur, perspicua firmatur autoritate, sine vlla dubitatione credendum est. Aliis verò testibus vel testimoniis, quibus aliquid credendum esse suadetur, tibi credere vel non credere liceat, quantum meriti ea admonentem ad faciendam fidem vel habere vel non habere perpenderis. Si enim ea quæ non vidimus, hoc est, in præsenti apparentia non sensimus vel mente vel corpore, neque de scripturis sanctis vel legendo vel audiendo didicimus, nulla omnino credidissemus, vnde sciremus esse ciuitates vbi nunquam fuimus, vel à Romulo conditam Romam, vel vt de propinquioribus loquar, Constantinopolim à Constantino? Vnde postremo sciremus, qui nam parentes nos procreauissent, quibus patribus, auis, maioribus geniti essemus? Talium quippe cùm plurima sciamus, non tamen ea vel vllo sensu præsentia, sicut solem, sicut nostri animi voluntatem, vel canonicorum eloquiorum autoritate, sicut Adam fuisse primum hominem, aut Christum in carne natum passúmque resurrexisse didicimus, sed aliis referentibus, de quorum testimonio in hoc duntaxat rerum genere minimè dubitandum esse putauimus. In quibus si alicubi fallimur credendo, vel ita esse quod non est, vel nõ ita esse quod ita est, nihil periculi esse iudicamus, si non sit contra illam fidem qua pietas informatur. Hæc prælocutio mea nondum propositam discutit quæstionem, sed te atque alios, qui ista lecturi sunt, præstruit quales seu meorũ seu quorumlibet scriptorum iudices esse debeatis, ne vel scire vos opinemini quod nescitis, vel temerè credatis quod neq; corporis sensibus aut animi contuitu in eiusdem rei, quæ cognoscenda est euidentia percepistis: neque canonicarũ scripturarum autoritate, etiam si non affuit sensibus vel animi vel corporis vestri, tamen credendum esse didicistis. *Cap. 2.* Iámne ergo venimus ad causam, an adhuc lecturus instruendus est? Nonnulli enim putant ipsum quod dicimus credere, cùm res vera creditur, hoc solùm esse mente cõtueri. Quod si ita est, fallitur ista nostra superior prælocutio, in qua distinximus aliud esse aliquid sentire per corpus, sicut in cælo solem, & in terra montem, arborem corpúsve quodlibet: & aliud mentis intuitu rem nihilominus euidentem, sicut nostra voluntas à nobismetipsis intus aspicitur, cùm aliquid volumus, vel cogitatio cùm cogitamus,

vel

vel memoria dum recordamur, vel tale aliquid in animo siue in corpore: aliud autem credere, quod in corporis mentísve conspectu nec adest, nec affuisse recolitur: sicut sine parentibus creatum Adam, & natum ex virgine passúmque resurrexisse Christum: hæc enim etiam corporaliter facta sunt, & videri per corpus si tunc adessemus, vtique potuerunt: nunc autē non adsunt sicut adest ista lux, quæ oculis cernitur, aut volūtas, qua nunc aliquid volumus, conuenienter conspicitur †. Sed quia hæc distinctio falsa non est, profectò illa præstructio minus habebat, quod inter credere & aliquid præsens mente conspicere, ne omnino vnum atque idem putaretur, parum clara fuerat elocutione discretum. Quid ergo dicimus? Num satis est vt inter videre & credere hæc distare dicamus, quia præsentia videntur, creduntur absentia? Planè forsitan satis est, si præsentia illa hoc in loco intelligamus dicta, quę prępsto sunt sensibus siue animi siue corporis, vnde etiā ducto vocabulo pręsentia nominātur. Sicut enim hanc lucē corporis sensu, sic & meā voluntatē planè video, quia præsto est animi mei sensibus atq; intus mihi præsens est. Si quis verò mihi indicet voluntatem suam, cuius os & vox mihi præsens est, tamē quia ipsa volūtas, quam mihi iudicat, latet sensum corporis & animi, credo nō video: aut si eum mētiri existimo, nō credo, & si fortè vt dicit ita sit. Creduntur ergo illa quæ absunt à sensibus nostris, si videtur idoneū quod eis testimonium perhibetur. Vidētur enim quæ præsto sunt, vnde & pręsentia nominātur, vel animi vel corporis sensibus. Nam cùm sint quinq; corporis sensus, cernēdi, audiēdi, olfaciendi, gustādi, tangendi, visus quidē in eis præcipuè oculis attributus est: verūtamen hoc verbo vtimur & in cæteris. Nō enim tātū dicimus, vide quid luceat, sed etiā vide quid sonet, vide quid oleat, vide quid sapiat, vide quid caleat. Nec quia dixi ea credi quæ absunt à sensibus nostris, sic accipiātur vt inter illa deputentur, quæ aliquādo vidimus, & nos vidisse retinemus, certíq; sumus, quāuis tūc nō præsto sint, cùm recolūtur à nobis. Neq; enim inter credita sed inter visa deputātur & ideo nota sunt, nō quia fidē adhibuimus aliis testibus, sed qa nos vidisse sine dubio recordamur & scimus. Cōstat igitur nostra sciētia ex visis rebus & creditis, sed in iis quæ vidimus vel videmus, nosipsi testes sumus: In his autē quæ credimus, aliis testibus mouemur ad fidē cùm earū rerū quas nec vidisse nos recolimus, nec videmus, dātur signa vel in vocibus vel in literis

† *Al. volum⁹, quæ mente conspicitur.*

Videre omniū sensuum commune.

ris

ris vel in quibúſq; documētis, qbus viſis nō viſa credātur. Non autem immeritò ſcire nos dicimus nō ſolum ea quæ vidimus aut videmus, verum & illa quæ idoneis ad quanque rem commoti teſtimoniis vel teſtibus credimus. Porrò ſi ſcire non incongruenter dicimur, etiā illud quod certiſsimum credimus, hinc factū eſt vt etiā rectè credita, & ſi nō adſint ſenſibus noſtris, videre mentem dicamur. Sciētia quippe menti tribuitur, ſiue per corporis ſenſus, ſiue per ipſum animū aliquid perceptum cognitúmq; retineat, & fides ipſa mente vtique videtur, quāuis hoc fide credatur quod non videtur. Vnde & Apoſtolus Petrus dicit: In quē modo non videntes creditis. Et ipſe dominus: Beati qui nō viderunt & crediderunt. Cum itaque dicitur homini, Crede Chriſtū reſurrexiſſe à mortuis: ſi credit, attēde quid videat: attende quid credat, & vtrunq; diſcerne. Videt hominem cuius audit vocem, & ipſa vox in viſis corporalibus deputatur ſecundum ea quæ ſuprà diximus: Hæc duo ſunt, teſtis & teſtimonium, quorum ad oculos vnum, ad aures alterū pertinet. Sed hunc teſtem fortaſſe aliorum teſtimoniorum autoritas confirmat, diuinarum ſcilicet ſcripturarum, vel quorumlibet aliorum quibus eſt motus ad fidem. Scripturæ ad viſa pertinent corporis oculorū, ſi eas legit: vel aurium, ſi eas audiuit. Videt autem animo quicquid figuris literarum ſoníſve ſignificari intellexit. Videt ipſam fidē ſuam, qua ſe credere ſine cunctatione reſpōdet. Videt cogitationem qua cogitat quid ei poſſit prodeſſe quod credit. Videt voluntatem qua acceſsit ad ſuſcipiēdam religionem. videt etiam ipſius reſurrectionis quandam imaginem in animo ſuo factam, ſine qua intelligi nō poteſt quicquid factū corporaliter dicitur, ſiue credatur ſiue non credatur. Sed vt puto diſtinguis quomodo videat fidē ſuā, qua credit: & quomodo videat illam reſurrectionis imaginem in animo ſuo factam, quam ſi hoc audit, videt etiam qui non credit. Hæc ergo omnia videt, partim corpore, partim mente voluntatem verò eius à quo audit vt credat; & ipſam Chriſti reſurrectionem non videt, ſed credit, & tamen eam videre dicitur quodam mentis obtutu, magis ſecundum teſtimoniorum fidem quàm rerum pręſentia creditarum. Illa enim quæ videt, adſunt ſenſibus vel animi vel corporis. quæ autem credit, abſunt à ſenſibus & animi & corporis, quāuis volūtas eius à quo audit vt credat non ſit pręterita, ſed maneat in loquente: quam in ſeipſo idem ipſe qui loquitur videt, ille verò qui audit non eam

1. Petr. 1. *Ioan. 20.* *Cap. 3.*

eam videt ſed credit. Reſurrectio autem Chriſti præterita eſt, quam nec illi viderunt homines qui tunc fuerunt. Nam qui viderunt viuentem Chriſtũ, quem viderant moriẽtem, ipſam tamen reſurrectionem cũ fieret non viderunt, ſed eam certiſſimè crediderunt, videndo & tangendo viuum quem nouerant mortuũ. Nos totum credimus & quòd reſurrexerit, & quòd ab hominibus tunc viſus & cõtrectatus ſit, & quòd nunc viuat in cælis, nec iam moriatur, & mors illi vltra nõ dominabitur: res autem ipſa nec corporis noſtri ſenſibus adeſt, ſicut adeſt hoc cælum & terra: nec noſtræ mentis obtutibus, ſicut adeſt fides ipſa, qua hoc credimus. Sed iam ſatis vt puto iſta mea prælocutione cognouiſti, quid ſit videre vel mente vel corpore, & quid ab eis diſtet credere. Quod quidem fit mente & videtur mente, quoniam menti noſtræ fides noſtra conſpicua eſt. Sed tamen quod eadem fide creditur, abeſt & ab aſpectu corporis Chriſti †, ſicut abeſt corpus in quo Chriſtus reſurrexit, & ab aſpectu mentis alterius, ſicut abeſt ab aſpectu mentis meæ fides tua, quãuis eam eſſe in te credã, cũ eam non videã corpore, quod nec tu potes, nec mẽte quo tu potes, ſicut ego meã, quam tu nõ potes. Nemo enim ſcit quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt, donec veniat dominus & illuminet abſcondita tenebrarum, & manifeſtet cogitationes cordis, vt eos nõ ſolum quiſq; ſuas videat, ſed & aliorum. Secundum hoc enim dixit Apoſtolus, neminem ſcire quid agatur in homine niſi ſpiritum hominis, qui in ipſo eſt, ſecundũ quod videmus in nobis. Nam ſecundũ id quod credimus, nec videmus, & multos fideles eſſe nouimus, & multis noti ſumus. Si ergo iam iſta diſtincta ſunt, veniamus ad cauſam. Scimus poſſe Deũ videri, quoniã ſcriptum eſt, Beati mundo corde quoniam ipſi Deũ videbunt. An fortè nõ debui dicere, ſcimus, ſed credimus, quoniam Deum nec corpore aliquãdo vidimus ſicut hanc lucem, nec mente ſicut ipſam in nobis, qua id credimus fidẽ, ſed tantum quia ſcriptum eſt in ea ſcriptura cuius fideles ſumus, quod verũ ſit minimè dubitamus. Apoſtolus tamen Ioannes cũ tale aliquid diceret: Scimus, inquit, quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniã videbimus eum ſicuti eſt. Ecce ſcire ſe dixit, quod nondum factũ fuerat, nec videndo, ſed credẽdo cognouerat. Rectè itaq; diximus, ſcimus Deũ poſſe videri, quãuis eum nõ viderimus, ſi diuinæ autoritati, quæ in ſanctis libris continetur, credimus. Quid ergo eſt quod eadem dicit auto-

Rom. 6.

† *noſtri*

1. Cor. 2. & 4.

Cap. 4.

Matt. 5.

1. Ioan. 3.

ritas, Deum nemo vidit vnquam? An fortasse respõdetur quòd illa testimonia de videndo Deo, sunt nõ de viso? Ipsi enim Deũ videbunt, dictũ est, nõ viderunt, & nõ vidimus, sed videbimus eum sicuti est. Proinde his sententiis non est contrariũ, Deum nemo vidit vnquã. Videbunt enim quẽ nõ viderunt, qui mundo corde filij Dei esse voluerunt. Quid est ergo, Vidi Deũ facie ad faciem, & salua facta est anima mea? An & hoc non est contrariũ illi quod dictũ est, Deum nemo vidit vnquam? Et illud quod de Moyse scriptũ est, Quia loquebatur cum Deo facie ad faciem, sicut quis loquitur ad amicum suũ. Et illud quod Propheta Esaias vel de ipso loquens ait, Vidi dominũ sabaoth sedentem in throno: Et si qua alia solent similia testimonia ex eadem autoritate proferri, quomodo nõ sunt cõtraria sententiæ qua dictũ est, Deum nemo vidit vnquam? Quanquam & ipsum Euangelium potest putari sibi esse contrariũ. Quomodo enim verũ est quod in eo dicitur, Qui me videt, videt & patrem, si Deum nemo vidit vnquam? Quomodo verũ est, Angeli eorum semper vident faciem patris mei, si Deum nemo vidit vnquam? Qua igitur regula intelligentiæ ista veluti cõtraria & repugnantia, nõ esse contraria nec repugnare probabimus? Neque enim fieri vllo modo potest, vt hæc scripturarũ autoritas aliqua ex parte mentiatur. Si dicimus in eo quod scriptum est, Deum nemo vidit vnquam, homines tantummodo intelligendos: sicut etiam illud dictum est. Nemo scit quid agatur in homine nisi spiritus hominis, qui in ipso est, nemo vtique scilicet hominum: Neque enim hoc de Deo accipi potest, cum de Christo scriptum sit. Non opus fuisse vt quisquam illi testimonium perhiberet de homine, quoniã ipse sciebat quid esset in homine. Nam hoc Apostolus planius explicans, Quem nemo, inquit, hominũ vidit nec videre potest. Si ergo ita dictum est: Deum nemo vidit vnquã, ac si diceretur, nemo hominum: hactenus illa quæstio soluta videbitur, vt nõ sit huic sententiæ contrariũ quod dominus ait: Angeli eorum semper vident faciem patris mei, vt scilicet angelos Deum videre credamus, quem nemo vidit vnquam scilicet hominũ. Quomodo ergo Deũ vidit Abrahã, Isaac, Iacob, Iob, Moyses, Micheas, Esaias, & si qui alij sunt, de quibus veracissima scriptura testatur, quòd Deum viderint, si Deum nemo vnquam hominum vidit, nec videre potest? Quanquam nonnulli volentes etiã probare impios visuros Deum, à diabolo quoque ipso Deũ visum putant

Genes. 32. *Ioan. 1.* *Exod. 33.* *Esa. 6.* *Ioan. 14.* *Matt. 18* *Ioan. 1.* *1. Cor. 2.* *Ioan. 2.* *1. Tim. 6.* *Ioan. 1.* *Matt. 18.*

tant

tant:ſic accipientes quod ſcriptum eſt in libro Iob, veniſſe cum angelis & diabolum in conſpectu Dei, vt iam & illud veniat in quæſtionem, quomodo dictum ſit, Beati mundo corde, quoniam ipſi Deũ videbunt: Et illud, Pacem ſectamini cũ omnibus, & ſanctificationem, ſine qua nemo poterit videre Deum. Multum enim miror, ſi eo vſq; progrediuntur, qui exiſtimant impios viſuros Deum, & diabolo viſum Deum, vt eos & mundo corde eſſe & pacem & ſanctificationem cũ omnibus ſectari aſſeuerent. Nam quod dominus ait: Qui me videt, videt & patrem, poteſt paulo attentius conſideratum non videri eſſe contrarium ei quod dixit, Deum nemo vidit vnquam. Neq; enim dixit, Quia vidiſtis me, vidiſtis & patrem: ſed dicẽdo, Qui me videt, videt & patrem: oſtendere voluit vnitatem ſubſtantiæ patris & filij, ne in aliquo inter ſe putarentur eſſe diſsimiles, ac per hoc quoniam verè dictum eſt, Qui me videt, videt & patrem: profecto quoniam Deum nemo hominum vidit vnquam, nec patrem quiſquam putandus eſt vidiſſe, nec filiũ ſecundum quod Deus eſt & filius, & cum patre vnus Deus. Nam ſecundum id quod homo eſt, vtique in terra viſus eſt, & cũ hominibus conuerſatus eſt. Sed magna quæſtio eſt, quomodo non ſit contrariũ, quia tot antiqui viderunt Deum, ſi Deũ nemo vnquam vidit, quem nemo hominum vidit nec videre poteſt? Vides quàm difficilem mihi propoſueris quæſtionẽ, vnde me aliquid prolixe copioſéque ſcribere voluiſti ex occaſione breuis epiſtolæ meæ, quæ tibi viſa eſt diligentius & vberius explicanda. Vis ne ergo attẽdere quæ apud alios interim comperi diuinarum ſcripturarũ egregios tractatores, quid de viſione Dei ſenſerint? ne fortè ſufficiant deſyderio tuo, quãuis ea forſitan noueris. Pauca ergo iſta attende ſi placet. Cum euãgelium exponens beatus Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus, veniſſet ad eum locum, vbi angelus apparuit in tẽplo Zachariæ ſacerdoti, ex hac occaſione, vide quanta & qualia de Dei etiam viſione diſſeruit. Non immeritò, inquit, angelus videtur in templo, quia veri ſacerdotis iam nuntiabatur aduentus, & cæleſte ſacrificiũ parabatur, in quo angeli miniſtrarẽt. Et bene apparuiſſe dicitur ei, qui eum repẽte cõſpexit. Hoc ſpecialiter aut de angelis aut de Deo ſcriptura diuina tenere cõſueuit, vt quod non poteſt videri, apparere dicatur. Sic habes, Apparuit deus Abrahæ ad ilicem Mambre. Nam qui ante nõ præſentitur, ſed repentino videtur aſpectu, apparere memoratur. Non

Iob 1. & 2. *Hebr. 12.* *Ioan. 14.* *Ioan. 1.* *Baruch. 3* *Cap. 5.* *Ambroſius ſuper Luc. li. 1. cap. 1.* *ὤφθη, imò dicitur viſus.* *Gene. 18.*

enim similiter sensibilia videntur, & is in cuius voluntate situm est videri,& cuius naturæ est nõ videri,voluntatis videri. Nam si non vult, non videtur,si vult videtur. Apparuit enim Deus Abrahæ quia voluit, aliis quia noluit nõ apparuit. Visus est etiam Stephano cum lapidaretur à populo aperire cælum. Visus est etiam Iesus stans ad dexteram Dei,& non est visus à populo. Vidit Esaias Deum sabaoth,sed & alius videre nõ potuit,quia cui placuit apparuit. Et quid de hominibus loquimur,cum etiã de ipsis cælestibus virtutibus & potestatibus legerimus,quia Deum nemo vidit vnquã. Et addidit quod vltra cælestes virtutes & potestates, vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Aut acquiescatur igitur necesse est, si Deũ patrem nemo vidit vnquam, filium visum esse in veteri testamento,& desinant hæretici ex virgine ei principium dare,qui antequam nasceretur ex virgine,videbatur. Aut certè refelli nõ potest,vel patrem vel filium,vel certè spiritum sanctum, si tamen est spiritus sancti visio,ea specie videri,quam voluntas elegerit,nõ natura formauerit,quoniã spiritum quoq; visum accepimus in columba. Et ideo Deum nemo vidit vnquã,quia eam quæ in Deo † habitat plenitudinẽ diuinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. Vidit enim ad vtrunque referendũ est. Denique cum additur, Vnigenitus filius ipse enarrauit, mentiũ magis quàm oculorũ visio declaratur. Species enim videtur, virtus verò enarratur. Illa oculis, hæc mente comprehenditur. Sed quid de trinitate dicam? Seraphin quando voluit,apparuit,& vocem eius Esaias solus audiuit. Apparuit angelus,& nunc præsto est,sed nõ videtur. Neque enim in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tamen etsi potestas non est videndi,est gratia promerendi, vt videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam, nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam nõ habemus. Et quid mirum si in præsenti seculo nisi quando vult dominus non videtur? In ipsa quoque resurrectione nõ facilè est Deũ videre, nisi iis qui corde sunt mundo. Et ideo beati mundo corde, ipsi enim Deũ videbunt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen videndi his Deum non promiserat facultatem? Si ergo ij qui mũdo sunt corde Deum videbunt, vtique alij nõ videbunt. Neque enim indigni Deum videbunt, neque iis qui Deum videre voluerit potest Deũ videre. Nec Deus in loco videtur, sed mundo corde, nec corpora-

Act. 7.

† Christo

libus

libus oculis Deus quæritur, nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur videtur, & cum præsens est non videtur. Denique nec Apostoli omnes Christũ videbant. Et ideo ait: Tanto tempore vobiscũ sum, & adhuc me non cognouistis? Qui enim cognouit quæ sit latitudo & longitudo & altitudo & profundum, & supereminentem scientiæ charitatem Christi, videt & Christum, videt & patrem. Nos enim iam secundum carnem non nouimus Christum, sed secundũ spiritum. Spiritus enim ante faciem nostrã Christus dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere dignetur, vt videri posit à nobis. Si hæc verba intelligis, quid restat quod à me amplius requiratur, cum iam illa quæ difficilis videbatur soluta quæstio? Discretum est quippe quomodo dictũ sit: Deum nemo vidit vnquam, & quomodo Deũ iusti antiqui viderint. Sed illud propterea dictum est, quoniam Deus natura inuisibilis est. Illi autem ideo viderunt, quicunque Deum viderunt, quia cui voluerit sicut voluerit apparet ea specie, quã voluntas elegerit, etiam latente natura. Nam si quando patres Deum viderunt, ipsa illis natura eius apparuit, quamuis si noluisset vtique non apparuisset, quomodo Deũ nemo vidit vnquam, cũ eo volente ipsa eius à tot patribus natura cõspecta sit? Quod si dicitur filius à patribus visus. vt de Deo patre accipiatur dictum, quòd eum nemo vnquam viderit, nõ quidem amisit occasionẽ Ambrosius, vt hinc quosdã hæreticos redargueret, id est, Photinianos, qui principiũ filio Dei ex vtero virginis tribuunt, nec volunt credere quod & antea fuerit. Sed quia videbat alios, id est, Arrianos perniciosius insidiantes, quorum proculdubio error astruitur, si patris natura inuisibilis, filij verò visibilis esse creditur, vtriusq; vnam paritérque inuisibilem asseruit esse, naturam, adiungens etiam spiritus sancti. Quod breuiter quidem sed admirabiliter intimauit, vbi secutus ait: [Vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit.] Aut certè refelli non potest, vel patrem, vel filiũ, vel certè spiritum sanctũ, si tamen est spiritus sancti visio, ea specie videri quã voluntas elegerit, non natura formauerit. Potuit dicere, nõ natura mõstrauerit, sed maluit dicere, formauerit, ne ipsam speciẽ in qua Deus elegit, apparere de sua natura formare putaretur: & ex hoc vtiq; conuinceretur conuertibilis esse mutabilísq; substantiæ, quod ipse Deus à fide piorum misericors & benignus auerterit.

Ioan. 14.

Cap. 6.

Ioan. 1.

1. Ioan. 4.

Cap. 7. Inuisibilis est igitur natura Deus, non tãtum pater, sed & ipsa trinitas, vnus Deus. Et quia non tantum inuisibilis, verũetiam incommutabilis, sic apparet quibus voluerit, in qua voluerit specie, vt apud eum integra maneat eius inuisibilis incommutabilísq; natura. Desiderium autẽ veraciter piorum quo videre Deũ cupiunt, & inhianter ardescunt, non opinor in eam speciem contuendã flagrat, qua vt vult apparet quod ipse non est, sed in eam substantiam qua ipse est quod est. Huius enim desi-

Exod. 33. derij sui flammam sanctus Moyses fidelis famulus eius ostendit, vbi ait Deo cum quo vt amicus facie ad faciẽ loquebatur, Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum. Quid ergo? ille non erat ipse? Si non esset ipse, non ei diceret, Ostende mihi temetipsum, sed ostende mihi Deum: & tamen si eius naturam substantiámq; conspiceret, multominus diceret, Ostende mihi temeipsum. Ipse ergo erat in ea specie qua apparere voluerat, non autem ipse apparebat in natura propria, quam Moyses videre cupiebat. Ea quippe promittitur sanctis in alia vita. Vnde quod respõsum est Moysi, verum est, quia nemo potest faciem Dei videre & viuere, id est, nemo potest eum in hac vita videre viuens sicuti est. Nam multi viderunt, sed quod voluntas elegit, non quod natura formauit. Et illud quod san-

1. Ioan. 3 ctus Ioannes ait, si rectè intelligitur, Dilectissimi [nunc] filij Dei sumus, & nõdum apparuit quod erimus: Scimus quia cùm apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, non sicut eum homines viderunt quando voluit in specie qua voluit, non in natura qua in semetipso etiam cùm videretur latuit, sed sicut est, quod ab eo petebatur, cùm ei diceretur,

Exod. 33. Ostende mihi temetipsum, ab eo qui cum illo facie ad faciem loquebatur. Non quia Dei plenitudinem quisquam non solùm oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquando comprehendit.

Cap. 8. Aliud est enim videre, aliud est totum videndo comprehendere: quandoquidem id videtur quod præsens vtcunque sentitur, totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, vt nihil eius lateat videntem, aut cuius fines circunspici possunt, sicut te nihil latet præsentis voluntatis tuæ, circunspicere autem potes fines annuli tui. Exempli gratia, duo posui, quorum alterum ad mentis obtutum, alterum ad corporales oculos pertinet. Visus enim sicut ille ait, ad vtrunque referendus est, id est, & ad oculos & ad mentem. Porrò si propterea Deum nemo vidit vnquam, quia sicut ait disputator, cuius verba consideram

ſideramus, plenitudinem diuinitatis eius nemo cōſpexit, nemo mente aut oculis comprehendit: vidit enim ad vtrunque referendum eſt: reſtat inquirere quo modo angeli Deum videant, propter illud quod ex Euangelio commemoraui, Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei. Si enim & ipſis non ſicuti eſt ſed latente ſua natura in ſpecie qua voluerit apparet, magis magíſq; requirendum eſt, quo modo eum nos videbimus ſicuti eſt, & ſicut Moyſes deſiderauit cùm peteret, vt Deus qui in conſpectu eius erat, oſtenderet illi ſemetipſam. Hoc enim nobis ſummum pręmium in reſurrectione promittitur, quòd erimus æquales angelis Dei, ac per hoc ſi nec ipſi eum vident ſicuti eſt, quo modo nos ita viſuri ſumus cum eis æquales in reſurrectione facti fuerimus? Sed vide quod conſequenter dicat noſter Ambroſius. Deniq;, inquit, cùm additur, Vnigenitus filius ipſe enarrauit, mētium magis quàm oculorum viſio declaratur. Species enim videtur, virtus verò narratur. Illa oculis, hæc mente comprehenditur. Qui pauloantè dixerat viſionem ad vtrunq; referendam, nunc eam non mēti, ſed oculis dedit, non vt opinor negligenter ſua verba reſpiciens, ſed quia vſitatius in loquendo ſolemus oculis attribuere viſionem ſicut ſpeciem corpori. Nam & hic mos loquendi crebrius vſurpatur in rebus, quæ locis continentur, variantúrque coloribus. Sed ſi nulla ſpecies eſſet mente contuenda, non diceretur ille ſpecioſus forma præ filiis hominum. Neque enim hoc ſecundum carnem dictum eſt, ſed ſecundum ſpeciem ſpiritalem. Dicitur ergo & ſpecies pertinens ad mentis obtutum, ſed quia vſitatius in corporibus dicitur vel in ſimilitudinibus corporum, ideo dixit, Species videtur, virtus verò narratur: illa oculis, hæc mente cōprehenditur. Proinde narrante vnigenito qui eſt in ſinu patris narratione ineffabili, creatura rationalis munda & ſancta, impletur viſione Dei ineffabili, quam tunc conſequemur cum æquales angelis facti fuerimus. Quia ſicut vidētur iſta viſibilia corporis ſenſibus nota, Deū nemo vidit vnquā, quoniam ſi aliquando eo modo viſus eſt, non ſicut iſta natura videtur, ſed voluntate viſus eſt, ſpecie qua voluit apparens, latente natura atq; in ſe incōmutabiliter permanente. Eo autem modo quo videtur ſicuti eſt, nūc fortaſſe videtur à quibuſdam angelis, à nobis autem tunc ita videbitur, cum eis facti fuerimus æquales. Deinde cùm addidiſſet, quia nec poteſtates cælorum, ſicut Seraphin, niſi cùm volunt & quemadmodum volunt

Mat. 18.

Pſal. 44.

Cap. 9.

videntur, vt hinc etiã coniiceretur quanta sit inuisibilitas Trinitatis, tamen, inquit, etsi potestas non est videndi, est gratia promerendi vt videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam, nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus. His itaq; verbis quia non sua docet, sed Euangelium exponit, nõ hoc voluit intelligi, quòd quidam eorum videbunt Deum, quidã verò non videbunt, quibus credentibus dedit potestatem filios Dei fieri, cùm ad eos omnes pertineat quod dictum est. Videbimus eum sicuti est. Sed dicendo, nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiã non habemus de hoc seculo se loqui significauit, vbi quibusdam Deus licet non in sua natura, sed in qua voluit specie dignatus est apparere, sicut Abrahæ, sicut Isaac †, aliisq; similibus, cęteris verò innumerabilibus, quamuis ad suum populum & hæreditatem æternã pertinentibus nulla vel tali specie se demõstrat. In futuro autem seculo qui regnum accepturi sunt quod eis ab initio pręparatum est, omnes eum corde mundo videbunt, nec in illo regno nisi tales erunt. Attende itaq; quid adiungat iam de illo seculo dicere incipiẽs, Et quid mirum, inquit, si in præsenti seculo nisi quãdo vult dominus nõ videtur? in ipsa quoq; resurrectione non facile est Deum videre, nisi eis qui mundo sunt corde. Et ideo beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen his videndi Deum non promiserat facultatem. Si ergo ij qui mundo sunt corde Deum videbunt, vtiq; alij non videbunt. Neq; enim indigni Deum videbunt neq; is qui Deum videre noluerit, potest Deum videre. Cernis quàm circunspecte loquatur iam de iis qui in futuro seculo videbũt Deum: Neq; enim omnes sed qui digni sunt. Resurgẽt enim digni & indigni regno illo, vbi videbitur Deus: quoniã omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius & procedent, sed cum magna differentia. Nam qui bene fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò male egerunt, in resurrectionem iudicij. Hoc iudicium pœnam æternam significat: sicut etiam illud dictum est, Qui non credit, iam iudicatus est. Quod ergo ait sanctus Ambrosius, Neq; is qui Deum videre noluerit, potest Deũ videre: quid aliud intelligi voluit, nisi quia iis qui mundando cordi curam tantæ rei dignam non vult impendere, non vult Deum videre. Vide proinde quid adiungat. Nec in loco, inquit, Deus videtur, sed mundo corde. Quid euidentius, quid expręssius dici potuit? Ab hac igitur

† Esaie, *Cap.10.* *Ioan.5.* *Ioan.3.* *Ambrosius super Lucam.*

visione

visione diabolus & omnes angeli eius, & omnes cum eis impij sine vlla nebula dubitationis exclusi sunt, quoniam mūdo corde non sunt: ac per hoc quod scriptum est in libro Iob, venisse angelos in conspectum Dei, & venisse cum eis diabolum, non ideo diabolus Deum vidisse credendus est. Ipsi enim dicti sunt venisse in conspectum Dei, non Deus in conspectum eorum. Veniunt autem in conspectū nostrum quę videmus, non à quibus videmur. Venerūt ergo sicut in multis codicibus legitur, vt assisterent coram Deo, non vt corā ipsis Deus. Nec est opus hoc loco immorari, vt pro viribus nostris conemur ostendere, quo modo & hoc temporaliter fiat, cum in Dei conspectu sint omnia semper. Nūc enim quæritur, quo modo videatur Deus, non ea specie qua & in isto seculo quibusdam voluit apparere, quando non solùm cùm Abraham aliísque iustis, verumetiam cum Cain fratricida locutus est. Sed quo modo videatur in illo regno vbi eum videbunt filij eius sicuti est. Tunc quippe satiabitur in bonis desideriū eorum, quo desiderio flagrabat Moyses, cui loqui ad Deum facie ad faciem non sufficiebat, & dicebat: Ostende mihi temetipsum manifeste, vt videā te: tanquam diceret, quod in Psalmo ex eodem desiderio canitur, Satiabor cùm manifestabitur gloria tua. Quo desiderio ardebat & Philippus, & sic satiari cupiebat dicens, Ostende nobis patrem & sufficit nobis. De hac visione loquens, eius etiam ipse amator & desiderator Ambrosius, Non in loco, inquit, Deus videtur, sicut ad ilicē Mambre, sicut in monte Sina, sed mundo corde. Et sequitur, sciens quid desideret, & quid æstuet, & quid speret: Nec corporalibus, inquit, oculis Deus quæritur quibus se ostendit Abrahæ, Isaac, Iacob, & aliis in hoc seculo. Nec circūscribitur visu, propter illud quod dictū est, Posteriora mea videbis: Nec tactu tenetur, sicut luctatus etiam est cum Iacob: Nec auditur affatu, sicut non solùm à tot sanctis, verumetiam à diabolo auditus est: Nec sentitur incessu, sicut aliquando cùm in paradiso deambularet ad vesperam. Vides quemadmodum vir sanctus enitatur nostras mentes ab omnibus carnis sensibus seuocare, vt aptas faciat ad videndū Deum. Et tamen quid agit talis extrinsecus plātator & rigator, nisi intrinsecus operetur qui dat incremētum Deus? Quis enim sine adiutorio spiritus Dei cogitare valeat esse aliquid, magísque esse, quàm omnia quæ per corpus sentiuntur, quod nec in loco videatur, nec quærendum sit oculis, nec audiatur affatu, nec tactu teneatur, nec sentiatur

Exod. 33.
Psal. 16.
Ioan. 14.

incessu,& videatur tamen,sed mundo corde?Neq; enim de hac vita ille loquebatur cùm hoc diceret, quandoquidē ab hoc seculo in quo Deus apparuit, non sicuti est, sed in specie qua voluit,quibus voluit,satis discreuit seculi futuri vitā,discretione apertissima,vbi ait,Et quid mirū si in præsenti seculo nisi quādo vult,dominus non videtur?In ipsa quoq; resurrectione non facile est Deum videre, nisi iis qui corde sunt mundo. Et ideo beati mundo corde,quoniā ipsi Deum videbunt. Hinc iam de illo seculo dicere exorsus est, vbi Deū videbūt, non omnes qui resurgent, sed qui resurgent ad vitam æternā: non indigni,de quibus dictum est,Tollatur impius ne videat claritatē Dei:sed digni, de qualibus dixit ipse dominus cùm præsens nō videretur,Qui diligit me,mādata mea custodit.Et qui diligit me,diligitur à patre meo,& ego diligam eum, & ostēdam meipsum illi;nec ij quibus dicetur, Ite in ignem æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius:sed ij quibus dicetur, Venite benedicti patris mei percipite regnum quod vobis præparatū est ab initio mundi. Illi quippe ibunt in combustionem æternam, Iusti autem in vitam æternam. Et quæ est vita æterna,nisi quòd ipsa vita alibi dicit,Hæc est autē vita æterna,vt cognoscant te vnū Deum verum & quem misisti Iesum Christum:Sed sic,quomodo promisit ostensurum se ipsum dilectoribus suis cum patre vnum Deum, non quomodo in hoc seculo in corpore visus est à bonis & à malis,& in iudicio futuro,quo sic venturus est,quomodo visus est iens in cælum:hoc est in eadem forma filij hominis,eandem formā videbunt,quibus dicturus est,Esuriui & non dedistis mihi manducare:quia & Iudæi videbunt in quem pupugerunt:non illam Dei formā in qua nō rapinam arbitratus est esse æqualis Deo,in illa Dei forma tunc videbunt* eum [qui videbunt eum]sicuti est. Nec ideo videbunt, quia pauperes spiritu in hac vita fuerunt,quia mites, quia lugentes, quia esurientes & sitientes iustitiam,quia misericordes,quia pacifici,quia persecutionem passi propter iustitiam,quamuis & hæc omnia iidem ipsi passi sunt, sed quia mundo sunt corde. Ideo quippe inter illas beatitudines,cùm omnia faciāt qui cor mūdum habent, non est tamen alicubi positum, Deum videbunt, nisi vbi dictum est,Beati mundo corde, quoniam mundo corde videbitur†,qui nec in loco videtur,nec oculis corporalibus quæritur,nec circunscribitur visu,nec tactu tenetur,nec auditur affatu,nec sentitur incessu.Deū enim nemo vidit vnquam, vel

Matt.5. Ioan.14. Matt.25. Ioan.17. Mat. 25. Zacha.12 Philip. 2.

* Iusti, aut simile verbū videtur deesse.

Matth.5. † al. Beati mūdicordes, quoniam ipsi Deum videbunt.

vel in hac vita sicuti ipse est, vel etiam in angelorum vita, sicut visibilia ista quæ de corporali visione cernuntur. Quia vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Vnde non ad oculorum corporalium, sed ad mentium visionem dictum est pertinere quod narrat. Sed rursus ne desiderium nostrum à corporis sensu ad alium corporis sensum migraret, hoc est, ad aures ab oculis: ideo cùm dixisset, nec corporalibus Deus oculis quæritur, nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, addidit etiam, nec auditur affatu, vt si possumus, vnigenitum filium qui est in sinu patris, sic intelligamus narrantem, quoniam & verbũ est, non sonus auribus strepens, sed imago mentibus innotescens, vt illic interna & ineffabili luce clarescat quod dictum est, Qui me videt, videt & patrem, quod hic Philippo dicebatur quando videbat & non videbat. Sequitur enim huius visionis eximius concupitor Ambrosius, dicens, Et cùm absens putatur, videtur: & cùm præsens est, non videtur. Non dixit cùm absens est, sed cùm absens putatur. Nusquam enim absens est qui cælum & terram implet, nec spatiis includitur paruis, magísque diffunditur, sed vbique totus est & nullo con tinetur loco. Hoc qui excedente mente intelligit, videt Deum, & cùm absens putatur. Qui autem hoc non potest, oret & agat, vt posse mereatur, nec ad hominem disputatorem pulset, vt quod non legit legat, sed ad Deum Saluatorem, vt quod non valet valeat. Vnde autem dixerit. Et cùm præsens est non videtur, consequenter aperuit dicens, Denique nec Apostoli omnes Christum videbant: Et ideo ait, Tanto tempore vobiscum sum, & adhuc me non cognouistis? Ecce quomodo Deus præsens erat & non videbatur. Sed quare non ausus est dicere, denique nec Apostoli Christum videbant, sed ait, Nec Apostoli omnes, tanquam aliqui tunc viderent ea visione in qua ipse & pater vnum sunt? An forte illud attẽdit, quod cũ Petrus dixisset, Tu es Christus filius Dei viui, respõsum accepit, Beatus es Simon Bariona, quia non tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cælis est? Quamuis illa reuelatio vtrum per fidẽ tantæ rei creditæ, an per visionẽ cõspectæ facta in eius mente fuerit, non mihi videatur elucere, cùm & ipse Petrus tam paruulum se adhuc illi ostenderet, vt timeret ne amitteret morientẽ quem filiũ Dei viui, hoc est, vitæ fontem fuerat pauloantè confessus. Deinde potest mouere, quomodo iam ipsa Dei substantia videri potuerit, à quibusdam in hac vita

Ioan.1. *Cap.11.* *Ambrosius super Lucam.* *Ioan.14.* *Mat.16.* *Cap.12.*

posi

Exod.33. positis, propter illud quod dictum est ad Moysem, Nemo potest faciem meã videre & viuere: nisi quia potest humana mens diuinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam, antequam per
2. Cor.12. istam communem mortẽ carne soluatur. Sic enim raptus est qui audiuit illic ineffabilia verba, quæ nõ licet homini loqui: vbi vsqueadeò facta est ab huius vitæ sensibus quædam intentionis auersio, vt siue in corpore, siue extra corpus fuerit, id est vtrum sicut solet in vehementiori ecstasi mens ab hac vita in illam vitam fuerit alienata manente corporis vinculo, an omnino resolutio facta fuerit, qualis in plena morte contingit, nescire se diceret. Ita fit vt & illud verum sit quod dictum est, Nemo potest faciem meam videre & viuere, quia necesse est abstrahi ab hac vita mentem, quando in illius ineffabilitatem visionis assumitur, & non sit incredibile quibusdam sanctis nondum ita defunctis, vt sepelienda cadauera remanerent, etiam istam excellentiam reuelationis eius concessam fuisse. Quod existimo cogitasse illum qui noluit dicere, Nec Apostoli Christum videbant, sed ait, nec Apostoli omnes Christum videbant, credens quibusdam eorum diuinitatis quoque ipsius visionem de qua loquebatur etiam tunc potuisse donari: certè propter beatũ Paulum, quia & ipse quamuis nouissimus vtiq; Apostolus erat, qui de sua illa ineffabili reuelatione non tacuit. Quanquam & illi fidelissimo antiquo famulo Dei Moysi mirum, vbi in hac terra laboraturo populúmque illum adhuc recturo, cõcessum est quod petiuit, vt claritatem domini vide-
Exod. 33. ret, cui dixerat: Si inueni gratiam ante te ostende mihi temetipsum manifeste. Accepit enim in præsentia cõgruum responsum, quod faciem Dei videre nõ posset, quam nemo videret & viueret, hoc modo significante Deo alterius potioris vitæ illam esse visionem. Denique in verbis Dei futuræ Christi Ecclesiæ mysterium figuratum est. Gestauit quippe Moyses typum populi Iudæorum in Christum passum posteà credituri: Ideo dictum est illi, Cùm transiero, posteriora mea videbis, Et cętera quæ ibi dicuntur, mirabili sacramento prænuntiant Ecclesiam pòst futurã, vnde modò longũ est disputare. Quod autem dicere instituerã, desiderio eius etiã illud quod petierat fuisse
Nume.12 concessum, in libro Numerorũ posteà demonstratũ est, vbi dominus arguit cõtumaciã sororis ipsius, & dicit aliis Prophetis in visione se apparere & in somno, Moysi autẽ per speciẽ, non per ænigmata, vbi etiã addidit dicens: Et gloriã domini vidit.

Quid

Quid ergo eſt quod eum ſic fecit exceptum, niſi fortè quia illa contemplatione dignum etiam tunc habuit populi ſui talem rectorẽ & miniſtrũ in tota domo ſua fidelẽ, vt quẽadmodum concupiuerat videret Deum ſicuti eſt, quæ contemplatio cunctis filiis in fine promittitur? Iſta credo cõſiderans vir ille ſanctus cuius verba tractamus. Nec Apoſtoli, inquit, omnes Chriſtum videbant, quoniã fortè aliqui eorũ etiam ipſo tempore viderant ſecundum iſta quæ dixi. Vt autem probaret quod dixit, quia non omnes videbant, continuò ſubiecit. Et ideo ait: Tanto tempore vobiſcum ſum, & adhuc me non cognouiſtis? Deinde ſubiungens à qualibus Deus videatur illa cõtẽplatione ſicuti eſt. Qui enim cognouit, inquit, quæ ſit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundũ, & ſupereminentẽ ſciẽtiæ charitatem Chriſti, videt & Chriſtũ, videt patrem. Ego hæc verba Apoſtoli Pauli ſic intelligere ſoleo, In latitudine bona opera charitatis, In longitudine perſeuerantiã in bonis vſque in finem, In altitudine ſpem cæleſtium præmiorum, In profundo inſcrutabilia iudicia Dei, vnde iſta gratia in homines venit. Et hunc intellectum coaptare etiam ſacramento crucis, vt in latitudine accipiatur tranſuerſum lignum, quo extenduntur manus propter operum ſignificationẽ. In longitudine ab ipſo vſque in terram vbi totũ corpus crucifixum ſtare videtur, quod ſignificat perſiſtere, hoc eſt, longanimiter permanere. In altitudine ab ipſo tranſuerſo ligno ſurſum verſus, quod ad caput eminet, propter expectationem ſupernorum, ne illa bona opera atq; in eis perſeuerantia propter beneficia Dei terrena atq; temporalia facienda credantur, ſed potius propter illud quod deſuper ſempiternum ſperat fides, quæ per dilectionem operatur: In profundo autem pars illa ligni, quæ in terræ abdito defixa latet, ſed inde conſurgit omne illud quod eminet, ſicut ex occulta Dei voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ, alius ſic, alius autẽ ſic: Supereminentẽ verò ſcientiæ charitatem Chriſti, eam profectò vbi illa eſt pax quæ præcellit omnem intellectũ. Sed ſiue hoc in his Apoſtolicis verbis etiã ille ſenſerit Euangelicus diſputator, ſiue aliud aliquid fortaſſe congruentius, vides tamen etiã hoc, ni fallor, à regula fidei non aberrare. Vnde autẽ nunc agimus propter contuitum ſpiritalẽ, cùm dixiſſet, Qui cognouit quæ ſit latitudo & lõgitudo & altitudo & profundũ, & ſupereminentẽ ſcientiæ charitatem Chriſti, videt & Chriſtũ, videt & patrẽ, ne alicui tardiſsimo

Cap. 13. *Ioan. 14.* *Ephes. 3.* *Galat. 5.*

mo de corporali visione dicere videretur, Nos enim, inquit, iam secundum carnem nõ nouimus Christum, sed secundum spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus dominus. Quod ait hoc loco, nouimus, secundum fidem dixit, quæ nunc est, non secundum contemplationem quæ tunc erit: quia & illud nouimus quicquid fide non ficta etiam si nondum per speciẽ contuendo, iam tamen inconcussè credendo retinemus. Denique cùm dixisset, Iam non secundum carnem Christum nosse, sicut Apostolus ait, & addidisset testimonium de Propheta. Spiritus enim ante faciem nostram Christus dominus: continuo subiecit, Qui nos in omnem plenitudinẽ Dei misericordia sua implere dignetur, vt videri posit à nobis. Certè manifestum est quòd illam notitiam, vbi dixerat, nouimus, ex fide posuit, ex qua modò iustus viuit, non ex contemplatione qua Deum videbimus sicuti est. Hanc enim sibi & nobis cõsequenter optauit futurámque significauit dicendo: Qui nos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere dignetur, vt videri possit à nobis. Hanc plenitudinem Dei quidam † in sermone Apostoli sic intellexerunt, vt putarẽt nos hoc futuros omnino quod Deus est. Hæc enim verba sicut recognoscis, Apostolus posuit ita loquens, Cognoscere etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Quapropter, inquiunt, si aliquid minus quàm Deus habebimus, & in aliquo minores erimus, quomodo implebimur in omnem plenitudinem Dei? Sed quoniam implebimur, profectò erimus æquales. Auersaris istum vtiq; & detestaris humanæ mentis errorem, scio, & rectè facis. Sed quomodo intelligenda sit ista plenitudo, qua dictum est implendos nos esse in omnem plenitudinem Dei, posteà si Deus voluerit pro viribus quas dederit differemus. Nunc autẽ quod mihi proposueras, & ad explicandũ difficilè videbatur, vtrum explicatum sit, diligenter attende, recolendo quæ dicta sunt. Si enim quæris, vtrum possit Deus videri? Respondeo, potest. Si quæris, vnde sciam? Respondeo, quia in veracissima scriptura legitur, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: & cætera talia. Si quæris quomodo dictus sit inuisibilis si videri potest? Respondeo, inuisibilem esse natura, videri autẽ cùm vult sicut vult: plurimis enim visus est, non sicuti est, sed quali specie illi placuit apparere. Si quæris, quomodo eum vidit vel Cain sceleratus, quando de suo scelere ab illo interrogatus & iudic

Marginalia: *2. Cor. 5.* — *Thren. 4.* — *Cap. 11.* — *† Emaurianos hæreticos intelligit.* — *Ephes. 3.* — *Epilogus ante dissertorum.* — *Mat. 5.* — *Gen. 4.*

Iudicatus eſt:vel etiam ipſe diabolus,quando venit cum angelis vt cum illo aſsiſteret,ſi beati mundo corde †, quoniam ipſi Deum videbunt: Reſpondeo non quidem eſſe conſequens, vt etiam videant Deum qui voces ab eo factas aliquādo audiunt. Neque enim viderunt eum qui audierunt quando dixit ad filium,Et clarificaui & clarificabo iterum. Verūtamen non eſſe mirandū,ſi aliqui etiā non mundo corde vident Deum in ſpecie,quam voluntas eius fecerit,latente inuiſibili & apud ſe incommutabili manente natura. Si quæris vtrum etiā ſicuti eſt, poſsit aliquādo videri? Reſpōdeo,filiis hoc eſſe promiſſum, de quibus dictum eſt,Scimus quia cùm apparuerit ſimiles ei erimus,quoniā videbimus eum ſicuti eſt. Si quæris, vnde eum videbimus? Reſpondeo,vnde angeli vident,quibus tunc erimus æquales. Sicut enim vidētur iſta quæ viſibilia nominātur,Deū nemo vidit vnquam,nec videri poteſt, quoniā lucē habitat inacceſsibilē, & eſt natura inuiſibilis ſicut incorruptibilis, quæ contextim poſuit Apoſtolus dicens,Regi autē ſeculorū inuiſibili,incorruptibili:quia ſicut nunc incorruptibilis nec poſteà corruptibilis,ita non ſolùm nunc, ſed etiā ſemper inuiſibilis. Nec in loco enim videtur,ſed mundo corde,nec corporalibus oculis quæritur,nec circūſcribitur viſu,nec tactu tenetur, nec auditur affatu,nec ſentitur inceſſu. Vnigenitus autē filius qui eſt in ſinu patris,diuinitatis naturam atq; ſubſtantiā inſonabiliter narrat,& ideo dignis idoneíſq; tanto cōſpectu oculis etiā inuiſibiliter monſtrat. Ipſi enim ſunt oculi,de quibus Apoſtolus dicit, Illuminatos oculos cordis veſtri. Et de quibus dicitur,Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus,&c. Dominus enim ſpiritus eſt. Vnde qui adhæret domino vnus ſpiritus eſt. Proinde qui poteſt Deū inuiſibiliter videre,ipſe Deo poteſt incorporaliter adhærere. Puto iam nō eſſe in quæſtione quā propoſuiſti, amplius quod requiras. Sed in hac tota noſtra diſputatione, conſidera quid videris,quid credideris,quid adhuc neſcias,ſiue quia non dixi, ſiue quia non intellexiſti, ſiue quia non iudicaſti eſſe credendum: & ea quæ vera eſſe vidiſti adhuc diſcerne vnde videris,vtrū recolendo illa te vidiſſe per corpus,ſicut corpora cæleſtia vel terreſtria, an verò nunquā corporalibus ea attigeris viſibus, ſed ſola mente intuens vera & certa eſſe perſpexeris, ſicut voluntatem tuā, de qua ego tibi credere loquēti poſſum, eam verò vt abs te videtur videre ipſe non poſſum. Et cùm

hæc

Iob 1. & 2.
† *mundi cordis*,
Ioan. 12.
1. *Ioan.* 3.
Ioan. 1.
2. *Tim.* 6.
1. *Tim.* 1.
Ioan. 1.
Ephеſ. 1.
Pſal. 12.
2. *Cor.* 3.
1. *Cor.* 6.
Cap. 15.

hæc ita diſcreueris, etiam id attende vnde diſcernas: quamuis enim alia corpore, alia mente videamus, horũ tamen duorum generum ipſa diſcretio videtur mente non corpore, & ea quæ mente cõſpiciuntur, nõ indigent vllo corporis ſenſu, vt ea vera eſſe nouerimus. Quæ autem per corpus videntur, niſi mens aſsit, quæ talia nuntiata ſuſcipiat, nulla poſſunt ſcientia contineri, & quæ nuntiata quaſi ſuſcipere perhibetur, foris ea relinquit. Sed eorum imagines, id eſt, incorporeas ſimilitudines corporũ incorporaliter cõmendat memoriæ, vnde cum voluerit & potuerit, velut de cuſtodia productas, atq; in conſpectum cogitationis exhibitas iudicet. Et cum volet* etiã iſta duo diſcernit, quid in ſpecie corporali foris reliquerit, quid ei ſimile intus inſpiciat, & illud abſens, hoc pręſens eſſe dignoſcit. Sicut me abſente faciem mei corporis cogitas, & illa tibi eſt imago præſens. Abſens autem facies, cuius imago eſt hoc corpus Illa verò incorporea corporis ſimilitudo eſt. Iis ergo quæ vides diligenter fidentérq; perſpectis atq; diſtinctis, attẽde quæ credis in hoc ipſo ſermone toto, ex quo ad te loqui his literis cœpi, & in eis ipſis quibus non viſis accommodas fidem, ipſa teſtium pondera diſcernendo perpende. Neque enim mihi ſic credis, quemadmodum Ambroſio, de cuius libris tanta illa teſtimonia poſui. Aut ſi ambobus nobis æqua lance putas eſſe credendum, nunquid vllo modo Euangelio nos comparabis, aut ſcripta noſtra ſcripturis canonicis coæquabis? Profectò ſi rectè in diiudicãdo ſapis, longe nos infra vides ab illa autoritate diſtare. Et me quidem longius, ſed vtriq; noſtrum quantũlibet credas, vtrumq; illi excellentię nequaquam cõparas. Quocirca id quod ſcriptum eſt: Deum nemo vidit vnquam. Et, Lucem habitat inacceſsibilem, quem nemo hominum vidit nec videre poteſt. Et, Beati mundo corde quoniam ipſi Deum videbunt. Et quicquid aliud ex illis libris ſanctis commemoraui, firmius credis quàm id quod dixit Ambroſius. Nec in loco Deus videtur, nec corporalibus oculis quæritur, nec circunſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu. Talem quippe eſſe intellexit vel credidit Deum, qui mundo corde conſpicitur. Hanc autem etiam meam ſententiam eſſe confiteor. Aliter ergo iſta, aliter illa diuina verba in fide recipis. De nobis enim tibi ſubeſt fortaſſe aliquis ſcrupulus, ne in his diuinis eloquiis aliquid minus dilucidè intelligamus, & non ſicut dicta ſunt, ſed ſicut ſuſpicamur exponantur à nobis.

*forte valet.

Ambroſius.

Ioan.1.

1.Timo.6.

Matt.5.

Fort

Fortaſſe enim dicis apud teipſam: Quid ſi & mundo corde videtur Deus, & in loco tamen videtur? aut quid ſi oculis etiam corporalibus Deum videbunt qui mundo ſunt corde, cum corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, quando erimus æquales angelis Dei? Quantũ ergo nobis credere debeas vel non debeas, fortaſsis ignoras, & vel plus vel minus quàm debes nobis, credẽdo, ne fallaris attendis: diuinis autem ſcripturis, etiam nondum perſpicue intellectis credendũ eſſe non dubitas. Sed hanc conſiderationem credendi vel non credendi, & difficultatem ſciẽtiæ & dubitationis æſtus & piam fidem, quæ diuinis debetur affatibus, in tua mente ita vt ſunt attendis, & vides, nec de his omnino quod apud te ita ſint, ſiue vt ego dixi, ſiue vt ipſa potius noſti aliquid ambigis. Vides itaq; fidẽ tuam, vides dubitationem tuam, vides ſtudium tuũ voluntatémque diſcendi, & cum autoritate diuina mouearis ad credenda quæ non vides, hæc te tamen credere incunctanter vides, diſtribuis & diſcernis hæc omnia. Num ergo iis oculis cordis tui, quibus hæc omnia vera & certa eſſe contueris, tibíq; pręſentia inuiſibiliter cernis atque diſcernis, vllo modo corporeos oculos comparabis? Cum etiam de ipſis rebus viſibilibus, quæ corporalium oculorũ acie quodammodo radiantur, & de ipſis corporeis oculis eorúmq; acie, qualiſcunque & quantacunque ſit quantum diſtet ab inuiſibilibus, non excellentioribus quibus etiam nobis nõ viſis fidem debes, ſed ab iis quæ cõmemoraui, quæ nõ credis abſentia ſed præſentia mente contueris, nõ eiſdem ipſis carnis oculis ſed illis interioribus iudices. Cum ergo interiores oculi iudices ſint oculorum exteriorum, iſti autem illis quodam officio nuntiandi & miniſterio famulentur, multáque illi videant quæ iſti non vident, nihil iſti videant, vnde non illi tanquam præſides iudicent, quis nõ illos iſtis incomparabili æſtimatione præponat? Quę cum ita ſint, obſecro te, cum agitur in te ipſa hoc tam grande negotiũ, cum ab exterioribus interiora diſtinguis, atq; illa iſtis ineffabiliter anteponis, cúmq; iſtis foris relictis in illis intrinſecus demoraris, & ea ſuis quibuſdam incorporalibus finibus metiendo iudicas, in nulla te putas, an in aliqua luce verſari? Ego enim exiſtimo quòd tanta ibi & talia, tam vera, tam clara, tam certa videri ſine luce nõ poſſunt. Ipſam igitur lucem in qua cuncta illa perſpicis intuere, & vide vtrum ad eam poſsit accedere vllus corporeorũ radius oculorũ. Profecto non poteſt. Attende

1. Cor. 15.
Luc. 20.
Cap. 16.

etiam, vtrum in ea videas vlla locorum spatia vel interualla, responde. Nihil ibi tale vt arbitror inuenis, sed vigilanter abigis ab aspectu intimo quicquid imaginum corporalium exterioris hominis sensus inuexit. Sed fortè difficile est, irruit enim de consuetudine corporalis vitæ, in ipsos quoq; interiores oculos turba phantasmatũ in similitudinibus corporum, cui resistere conetur, † * saltem autoritate diuina, exclamaui, dolens in illa breui epistola & dixi, Audiat caro carnalibus cogitationibus ebria. Spiritus est Deus. Neq; enim cuiusquam magis quàm etiam ipsam meam mentem ab huiusmodi vanitate illa increpatione compescui. Facilius quippe inclinamur ad solita, & amicum est infirmitati humanæ animæ corporalem conuersationem introrsus vel mittere vel admittere, non vbi sana consistat, sed vbi languida quodammodo, aut incumbat, aut iaceat. Proinde si non potes aciem mentis tuæ à corporearum similitudinum quasi nubilo perspicue serenare, eaipsas apud teipsam vigilanter attende, intuere cælum & terram cogitãdo, sicut oculis corporis cernendo cõsueuisti, eásq; imagines cæli & terræ, quę ante oculos cogitationis productæ sunt, vide similitudines corporum esse non corpora. Sic ergo iudica cõtra teipsam pro teipsa, si non potes omnifariam corporalium qualitatum imaginarias formas ab acie tuæ mentis abigere, & vnde vinceris inde conuince. Neque enim est, vt opinor, quisquam etiam talibus imaginationibus ita deditus, vt credat sic esse in memoria sua, vel in ipso conspectu cogitationis suæ solem, lunam, stellas, amnes, maria, montes, colles, vrbes, parietes denique domus suæ, vel etiam cubiculi sui, & quicquid per oculos corporis tale cognouit & tenet, vt locorũ spatiis atque interuallis siue stent siue moueantur. Porrò si ea quæ in animo nostro sunt corporibus locísque simillima, non tamen locorum spatiis atque finibus continentur, nec interuallis localibus in nostra memoria reponuntur, quanto magis illa quæ nullam gerunt similitudinem corporum: Charitas, gaudiũ, longanimitas, pax, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, nulla locorum spatia tenent, nulla intercapedine separantur, aut aliqua oculi cordis, quo radios suos mittant & ea videant interualla, conquirunt? Nónne omnia in vno sunt sine angustia. & sine terminis nota sunt sine circuitu regionum? Aut dic in quo loco videas charitatem, quæ tamen intantum tibi cognita est, inquantum eam potes mentis acie

contue

Marginal notes: † * conatus; Ioan. 4.; Galat. 5.

contueri, quam non ideo magnam noſti, quia ingentem aliquam molem conſpiciendo luſtraſti: nec cum tibi intus loquitur, vt ſecundum eam viuas vllis perſtrepit ſonis: nec vt eam cernas, corporalium lumen eris oculorum: nec vt eam fortiter teneas, corporaliũ vires præparas lacertorũ: nec cũ tibi venit in mentem, ſentis eius inceſſum. Ecce etiã charitas quãtulacunque in noſtra voluntate conſiſtit nobiſque cõſpicua eſt, nec in loco videtur, nec corporalibus oculis quæritur, nec circunſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu, quanto magis Deus ipſe cum hoc ipſe in nobis eſt? † Nam ſi interior homo noſter quãtulacunq; imago eius, non de illo genita, ſed ab illo creata, quanuis adhuc renouetur de die in diẽ, iam tamẽ in tali luce habitat, quò nullus oculorum corporalium ſenſus accedit: ſi ea quæ in illa luce cordis oculis intuemur, & diſcernuntur inter ſe, & nullis locorũ ſpatiis ſeparantur: quanto magis Deus qui lucem habitat inaccesſibilem corporis ſenſibus, quò nec ipſius niſi mũdi poteſt eſſe cordis acceſſus? [Cum igitur lucem iſtam omni corporali luci] non ſolũ iudicio rationis, ſed amoris quoque appetitu præpoſuerimus, quanto id magis valebimus, [tanto melius valebimus,] donec ſanentur omnes languores animæ noſtræ ab illo qui propicius fit omnibus iniquitatibus noſtris. In hac enim viuaciore vita facti ſpiritales poterimus omnia diiudicare, Ipſi verò à nemine diiudicari. Animalis autem homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei. Stultitia enim eſt illi, & non poteſt ſcire quoniam ſpiritaliter diiudicatur. Quod ſi nondũ posſumus præferre lucem iudicantem, ei luci de qua iudicatur: præferre vitam intelligentem, vitæ tantummodo ſentienti: præferre naturam non alibi hoc & alibi aliud, ſed omnia quæ habet in vno ſimul habentem ſicuti eſt noſtra intelligẽtia, ei naturæ quæ ita partibus conſtat. vt minus ſit dimidia quàm tota, ſicuti eſt omne corpus: ſuperfluo de rebus tãtis ac talibus diſputamus. Si autẽ hoc iam posſumus, aliquid melius quàm intellectũ noſtrum Deũ eſſe credamus, vt pax eius quæ præcellit omnem intellectũ cuſtodiat corda noſtra & intelligentias noſtras in Chriſto Ieſu. Ipſa enim pax, quæ præcellit omnem intellectũ, nõ eſt vtiq; minor noſtro intellectu, vt cũ iſte ſit oculis corporalibus inuiſibilis, illa putetur eſſe viſibilis: an aliud pax Dei, aliud ſplendor Dei? cum [idem] ipſe ſit vnigenitus filius, cuius & illa charitas quæ ſupereminet ſcientiæ, cuius

† Aliàs, Deus ipſe cuius hoc pignus in nobis eſt?
2. Cor. 4.
10. de Gen. ad literã. ca. 24. 25. & 32.
Pſal. 102
1. Cor. 2.
Cap. 17.
Philip. 4.

cognitione implebimur in omnem plenitudinem Dei, non eſt noſtræ mentis luce inferior, quæ illa illuminante tribuitur? Porrò ſi iſta inacceſsibilis eſt oculis carnis, quanto magis illa quæ huic incomparabiliter eſt ſupereminens, ac per hoc cum ſit aliquid noſtrũ viſibile ſicut hoc corpus, aliquid verò inuiſibile ſicut homo interior, & cum optimũ noſtri, hoc eſt, mens atque intelligentia inuiſibile ſit oculis corporis, quomodo id quod eſt melius optimo noſtri, viſibile erit inferiori noſtro?

Cap.18. Arbitror te iam concedere his omnibus conſideratis, rectè dictum eſſe, quod Deus nec in loco videtur, ſed mundo corde, nec corporalibus oculis quęritur, nec circunſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu. Et ſi quid in iis minus intelligimur, vel aliter ſapimus, id quoque nobis reuelabit, ſi in quod peruenimus, in eo ambulemus. Peruenimus autem vt credamus Deum non corpus eſſe, ſed ſpiritum. *Ioan.1.* Peruenimus etiã vt credamus quod Deũ nemo vidit vnquam, *1.Ioan.1.* Et quod Deus lux eſt & quod tenebræ in eo non ſunt vllæ, Et *Iacobi 1.* quod apud eum non eſt commutatio, nec momenti obumbratio, Et quod lucẽ habitat inacceſsibilem, quã nemo hominum *1.Tim.6.* vidit, nec videre poteſt. Et quod pater & filius & ſpiritus ſanctus vnus Deus eſt ſine vlla diuerſitate & ſeparatione naturæ, Et [quod mundicordes eũ videbũt, &] quod ſimiles ei erimus, *1.Ioan.5.* quoniam videbimus eum ſicuti eſt, Et quòd Deus charitas eſt, *1.Ioan. 3.* & qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in Deo ma- *1.Ioan. 4.* net. Et quod pacem & ſanctificationem ſectari debemus, ſine *Hebr.12.* qua nemo poterit videre Deum, Et quod corruptibile hoc & *1.Cor. 15.* mortale corpus noſtrũ in reſurrectione commutabitur, & in- *Philip. 3.* duet incorruptionem atque immortalitatem, Et quia ſeminatur corpus animale, reſurget corpus ſpiritale, transfigurante domino corpus humilitatis noſtræ, vt conforme faciat corpori gloriæ ſuæ. Et quod Deus fecit hominẽ ad imaginem & ſi- *Geneſ.1.* militudinem ſuã. Et quod ſpiritu mentis noſtrę renouamur in *Epheſ.4.* agnitionẽ Dei ſecundũ imaginem eius qui creauit nos. In his atque huiuſmodi ſcripturarũ ſanctarum autoritatibus per fidem ambulantes, qui dato vel diuinitus adiuto intellectu ſpiritaliter profecerunt, & ſpiritalia ſpiritualibus comparare potuerunt, viderunt melius videri mente quàm corpore, & ea videri mente, quæ nõ continentur locis, nec ſi locorũ interuallis ſepararentur, minora eſſent in parte quàm in toto. Hinc eſt quod fiducialiter ille dicit, quod nec in loco Deus videtur, ſed

mundo

mundo corde,nec corporalibus oculis quæritur,nec circũscribitur visu,nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Vnde quia & indiuisibilis † in scripturis sanctis eius substantia cõmendatur, & visus esse à plurimis per corpus & corporalibus locis in eiusdẽ autoritatibus inuenitur, aut spiritu quo corporales cernuntur imagines per aliquam licet incorpoream,tamẽ similitudinem corporis,sicut in somniis vel in ecstasi,secernit ille vir sanctus,Dei naturam ab huiusmodi visionibus,eásque dicit esse quas Dei volũtas elegisset,nõ quas natura formasset.Facit enim Deus istas quibus vult [vt vult,] vt cui vult quãdo vult appareat,sua latente atque in se incommutabiliter manente substantia.Si enim voluntas nostra apud se manens & latens sine vlla sui commutatione,per quas se vtcunque ostendat exprimit voces, quanto facilius Deus omnipotens suá latente atque incommutabiliter manente natura, in qua voluerit specie potest cui voluerit apparere, qui ex nihilo creauit omnia atque in se manens innouat omnia? Ad eam verò visionem qua videbimus Deũ sicuti est, mundanda corda commonuit.Quia enim corpora consuetudine loquendi visibilia nominantur,propterea Deus inuisibilis dicitur,ne corpus esse credatur, non quia corda munda suæ substantiæ contemplatione fraudauit,cum hæc magna & summa merces Deum colentibus & diligẽtibus promittatur,dicente ipso domino,quãdo corporalibus oculis visibiliter apparebat,& inuisibilem se cõtuendum mundis cordibus promittebat.Qui diligit me,diligetur à patre meo,& ego diligam eum, & ostendam meipsum illi.Hęc quippe natura eius æqualiter cum patre inuisibilis,sicut æqualiter incorruptibilis est,quæ sicut supra dictũ est,continuatim Apostolus posuit,diuinam substantiam qua potuit hominibus prędicatione commendans:quam si oculi corporales in resurrectione mutata corporum qualitate cõspicient,viderint qui hoc possunt astruere:me plus mouet illius sententia, qui nec in ipsa resurrectione hoc corporalibus oculis,sed mundis cordibus tribuit. Et de spiritali quidem corporis qualitate quod resurrecturis promittitur, vel discere aliquid adhuc vel quærere nõ recuso:si tamẽ de hac re disputãtes illis vitiis carere possumus,quæ plerũq; studiis humanis & cõcertationibus excitantur,dum supra quàm scriptũ est vnus pro altero inflatur aduersatus alterum,ne dum altercando quęrimus vestigare quomodo possit videri Deus,ipsam

† inuisibilis

Cap. 19.

Ioan. 14.

Cap. 20.

Audi rixando.

pacem sanctificationémq; perdamus, sine qua nemo poterit videre Deum, quod ipse auertat à cordibus nostris, vt ea suę contemplationi munda reddat atq; custodiat. Illud tamē quia non dubito, non requiro, quod Dei natura nunquā videatur in loco. Iam vtrum possit huius corporis oculis videri aliquid quod in loco non videtur, ab eis qui valent differēdo monstrare, cum pace dilectionis audire paratus sum, & quod me mouet in commune conferre. Sunt enim quidam qui Deum ipsum omnino corpus esse præsumunt, putantes quicquid corpus non est, nullam prorsus esse substantiam, Istos omnimodo auersandos censeo. Sunt autem alij Deum quidem ipsum corpus non esse minime dubitantes, sed ideo eos qui ad vitam æternam resurgent, etiam per corpus Deum visuros putant, quoniam talem sperant spiritalis corporis qualitatem, vt etiam ipsa quæ caro fuerat, spiritus fiat. Quod si ita est, quantum distet à superiori opinione, & quàm hoc sit tolerabilius etiam si verum non sit, puto facillime iudicari. Primo quia multum interest, vtrum de creatore an de creatura aliter aliquid sentiatur quàm veritas habet. Deinde quia conatus mentis vtcunque ferendus est volentis corpus conuertere in spiritum, non in corpus Deum. Postremò quia id quod ego in illa epistola mea dixi de istis nostræ carnis oculis, quia neq; nunc possunt, neq; tunc poterunt Deum videre, etiam sic verum est. Non enim dictum est nisi de oculis corporalibus, quod tunc non erunt, si corpus ipsum spiritus erit, ac per hoc corporei oculi nūquam Deum videbunt, quia cùm videbitur, spiritus eum nō corpus videbit. Tota igitur quæstio iam remansit de corpore spiritali, quatenus induat incorruptionem & immortalitatem hoc corruptibile atque mortale, & quatenus ex animali in spiritale mutetur. Quæ diligentius solicitiúsque tractanda est, maximè propter corpus ipsius domini, qui trāsfigurat corpus humilitatis nostræ, conforme corpori gloriæ suę, vt possit sibi subiicere omnia. Cùm enim & Deus pater videat filium & filius patrem, proculdubio non sunt audiendi qui visionem nolunt tribuere nisi corporibus. Neq; enim dici fas est quod filium pater non videat, aut vt & ipse videat, corpore indutus est, si non nisi ad corpus pertinet visus. Quid quod in ipso mundi exordio antequam filio esset vlla forma serui suscepta, vidit Deus lucem quia bona est, & firmamentum & mare & aridam & omne fœnum atque omne lignum, Solem, Lunam, Stellas, reptilia animarum viuarum

[Margin: ἀνθρωπομορφῖται. — Gene. 1.]

uarum, volatilia cæli, animam viuam? Poſtremò vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde. Quod cùm per quáſque ſcilicet creaturas ſcriptura toties repetiſſet, miror vnde nata fuerit illa opinio, qua putatum eſt tantum ad corpora pertinere viſionem. Quæ opinio de quocunque loquẽdi more orta ſit, ſcripturæ tamen ſanctæ non ſic loqui ſolent, quæ niſi non tantum corpori, verumetiam ſpiritui magíſq; ſpiritui quàm corpori tribuerent viſionem, non Prophetas proprie videntes appellauiſſent, qui nõ corpore, ſed ſpiritu etiam futura viderunt. *1.Reg.9.* Sed cogitandum eſt, ne quid inſolenter audiamus, ſi dixerimus *Caput 21.* corpus non ſolùm mortalitatem & corruptibilitatem, verumetiam hoc ipſum quod corpus eſt per gloriam reſurrectionis amittere & ſpiritum fieri. Eo modo quippe aut conduplicabitur ſubſtantia ſpiritus, ſi & corpus ſpiritus erit, aut ſi verus † *† vnus* erit ſpiritus hominis ita vt commutato & cõuerſo in ſpiritum corpore, neque germinatione neq; incremento conduplicetur, nec omnino vllius acceſſu quantitatis augeatur, metuendum eſt ne nihil aliud dici videatur, quàm corpora non illa mutatione immortalia manſura, ſed nulla potius futura & omnino peritura. Quapropter donec diligenti inquiſitione, ſi dominus adiuuerit, reperiatur quid ſecũdum ſcripturas de ſpiritali corpore quod in reſurrectione promittitur, probabilius ſentiendum ſit, interim nobis ſufficiat quod vnigenitus filius idémq; mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus, ita videt patrem ſicut videtur à patre. Nos autem ad illam viſionem Dei, quæ nobis in reſurrectione promittitur, non ex hoc mundo iſtam concupiſcentiam oculorũ transferre conemur, ſed mundãdis cordibus pio ſtudeamus affectu, nec corporalem faciem cogitemus, cùm dicit Apoſtolus, Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tũc autem facie ad faciem, præſertim quia Apoſtolus expreſsius dixit: Nunc ſcio ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Si ergo tunc corporali Deum facie cognoſcemus, corporali eius nunc facie cogniti ſumus, Tunc enim cognoſcam, inquit, ſicut & cognitus ſum. Vnde quis eum non intelligat eo loco etiã noſtram faciẽ illam ſignificare voluiſſe, de qua dicit alio loco, Nos autẽ reuelata facie gloriam domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriã, tãquam à domini ſpiritu, de gloria ſcilicet fidei, in gloriam contemplationis æternæ? Hoc quippe agit hæc trãsformatio, qua interior homo renouatur de die in diem. De *1.Cor.13.* *2.Cor.3.* *1.Petr.3.*

quo & Apoſtolus Petrus cùm eum moneret ornari, non quæ à foris, inquit, ornantur capillorum incriſpationibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa, ſed ille abſconditus cordis homo, qui eſt ante Deum diues. In qua enim facie velamen habent Iudæi non trãſeundo ad Chriſtum: quoniam cùm tranſierit quiſque ad Chriſtum auferetur velamen, ea nos facie reuelata in eandem imaginem trãsformamur. Apertiſsimè autem dicit, velamen ſuper corda eorũ poſitum eſt. Ibi eſt igitur facies qua reuelata nũc in fide, quamuis per ſpeculum & in ænigmate cõtuemur, tunc autem facie ad faciem. Quæ ſi approbas, tene mecum ſancti viri Ambroſij ſententiam, iam non eius autoritate, ſed ipſa veritate firmatam. Neq; enim & mihi propterea placet, quia per illius os potiſsimum me dominus ab errore liberauit, & per illius miniſterium gratiam mihi baptiſmi ſalutaris indulſit, tanquam plantatori & rigatori meo nimium faueam: ſed quia de hac re & ipſe hoc dixit quod pie cogitanti & rectè intelligenti loquitur etiam ille qui incrementum dat Deus. In ipſa ergo reſurrectione non facilè eſt Deũ videre, niſi iis qui corde ſunt mundo. Et ideo beati mũdo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen videndi iis Deum non promiſerat facultatẽ. Si ergo ij qui mundo ſunt corde Deum videbunt, vtq; alij non videbũt. Neq; enim indigni Deum videbunt, neq; is qui Deum videre noluerit, poteſt eum videre. Nec in loco Deus videtur, ſed mũdo corde: nec corporalibus oculis Deus quęritur, nec circunſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu. Et cùm abſens putatur, videtur: & cùm præſens eſt, nõ videtur. Deniq; nec Apoſtoli omnes Chriſtũ videbant, & ideo ait, Tanto tempore vobiſcum ſum & adhuc me non cognouiſtis? Qui enim cognouit quæ ſit latitudo, & lõgitudo, & altitudo, & profundum, & ſupereminentem ſcientię charitatem Chriſti, videt & Chriſtum, videt & patrem. Nos enim iam ſecũdum carnem non nouimus Chriſtum, ſed ſecundum ſpiritum. Spiritus enim ante faciem noſtram Chriſtus dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei miſericordia ſua implere dignetur, vt videri poſsit à nobis. Hæc verba ſancti viri, quæ non carnalia ſed ſpiritalia ſunt, inquantum intelligis, & vera eſſe, non quia ipſe dixit, ſed quia veritas ſine ſtrepitu clamat, agnoſcis: intãtum intelligis, vnde adhæreas domino, téq; ipſam intrinſecus præparas incorporalem locum manſionis eius ad audiendum ſilentium

Caput 22. *Matt. 5.* *Ioan. 14.* *1. Cor. 5.* *Thren. 4.*

tium narrationis eius, & videndam inuiſibilem formam eius. Beati enim mundo corde,quoniam ipſi Deum videbunt. Non tamen eis ſicut corpus ex aliquo loci interuallo apparebit, ſed cùm venerit ad eos & mãſionem fecerit apud eos, quoniam ſic implebũtur in omnem plenitudinem Dei, non cùm fuerint & ipſi plenus Deus,ſed cùm perfecti fuerint,pleni Deo. Si autem non niſi corpora cogitamus, & nec illud ſaltem digne cogitare poſſumus,vnde vel ipſa corpora cogitemus, non quæramus quid aduerſum noſipſos loquamur, ſed ab hac potius carnali conſuetudine orando, & in anteriora nos extendendo corda mundemus. Vt enim non tantum quod beatus Ambroſius, verumetiam quod ſanctus Hieronymus,dicam,non ſolùm patris diuinitatem, ſed nec filij quidem, nec ſpiritus ſancti, quia vna in trinitate natura eſt, poſſunt oculi carnis aſpicere ſed oculi mentis. De quibus ipſe ſaluator ait, Beati mundo corde, quia ipſi Deum videbunt. Nanq; ſicut alibi idem Hieronymus breuiter ac veraciter definiuit, res incorporalis corporalibus oculis non videtur. Has ſententias de re tanta virorum tantorum non ob hoc interponere volui, vt cuiuſquam hominis ſenſum tanquam ſcripturæ canonicę autoritatem ſequendum arbitreris:ſed vt illi qui aliter ſapiunt conẽtur mente videre quod verum eſt,& in ſimplicitate cordis quærere Deum,ne tam doctos diuinorum eloquiorum tractatores temere reprehẽdant. Nec te moueat quod à quibuſdam minus conſiderate dicitur, quid tunc videbunt oculi corporales,ſi Deum non videbunt?an forte cæci erunt vel ſine cauſa erunt. Neq; enim attẽdunt qui hæc loquuntur,quia ſi non erunt corpora,nec illi corporales profecto oculi erunt:Si autem erunt corpora, erunt quæ videre poſſint oculi corporales. Sed hæc iam ſatis dicta ſint,quæ ab initio huius opuſculi mei diligentér lecta & relecta conſiderant,ſine vlla fortaſſe dubitatione perſpicies, ad videndum Deum per eius auxilium,cor mundum te debere præparare. De corpore verò ſpiritali,ſi dominus iuuerit, opere alio experiemur, quid diſputare valeamus.

22. de Ciuitate Dei cap. 29.

Auguſtinus Romaniano,hortans vt otium datum bene collocet. Epiſtola CXIII.

NOn hæc epiſtola ſic inopiam chartæ indicat,vt mẽbranas ſaltem abundare teſtetur. Tabellas eburneas,quas habeo, auũculo tuo cùm literis miſi. Tu enim huic pelliculę facilius ignoſces,quia differri

1. Ret.12. non potuit quod ei scripsi, & tibi non rescribere etiam ineptissimum existimaui. Sed tabellas si quæ ibi nostræ sunt, propter huiusmodi necessitates, mittas peto. Scripsi quidem de Catholica religione quantum dominus dare dignatus est, quod tibi volo ante aduentũ meum mittere, si charta interim non desit. Tolerabis enim qualẽcunq; scripturam ex officina maiorũ.* De codicibus præter libros de Oratore, totũ mihi excidit. Sed nihil amplius rescribere potui, quàm vt ipse sumeres quos liberet, & nunc in eadẽ maneo sententia. Absens enim quid plus faciam non inuenio. Gratissimum mihi est, quod in vltima epistola me participem domestici tui gaudij facere voluisti. Sed,

*aliàs, forte meorũ.

Virgil. 5. Aeneid.

Méne salis placidi vultum fluctúsque quietos Ignorare iubes?

quanquam nec me iubes, nec ipse ignoras. Quare si ad melius cogitandum quies aliqua data est, vtere diuino beneficio. Nec enim debemus nobis cùm ista proueniũt, sed illis per quos ista proueniunt gratulari, quoniam iusta & officiosa, & pro suo genere pacatior atq; tranquillior rerum temporalium administratio recipiendorum æternorũ meritum gignit, si non teneat cùm tenetur, nec multiplicet † cùm multiplicatur, si non cùm pacatur inuoluat. † Ipsius enim veritatis ore dictum est, Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrũ est quis dabit vobis? Laxatis ergo curis mutabiliũ rerum, bona stabilia & certa quæramus, superuolemus terrenis operibus nostris. Nã in mellis copia, non frustra pennas habet apicula, necat † enim hærentẽ.

† implicet

† putatur inuolat.

Lucæ 16.

† necat

Nebridius Augustino, deplorans illum quod nimium interpelletur ciuium negotiis ab otio contemplationis.

Epistola CXIIII.

ITáne est mi Augustine, fortitudinem ad tolerantiam negotiis ciuium præstas, necdum tibi redditur illa exoptata cessatio? quæso qui te tam bonum homines interpellẽt, credo qui nesciunt quid ames, quid concupiscas? Nullúsne tibi est amicorum qui eis amores referat tuos? Nec Romanianus nec Lucinianus? Me certè audiant. Ego clamabo, ego testabor te Deum amare, illi seruire atq; inhærere cupere. vellẽ ergo te in ius † meum vocare, ibíq; acquiescere. Non enim timebo me seductorem tui dici à ciuibus tuis, quos nimium amas, & à quibus nimium amaris.

† rus

Augustinus Nebridio, quo modo motus animi nostri à spiritibus sentiantur, & ab iis quo modo afficiantur. Et vnde motus iræ, de differentiis insensibilibus, de idea rerum. Hæc epi-

stola

ſtola ſic erat deprauata, vt planè diuinandum eſſet aliquot locis. Non videtur fuiſſe iuſta epiſtola, ſed fragmenta ſparſim annotata literis Nebridij.

Epiſtola CXV.

QVanquam mei animi cognitor ſis, fortaſſe tamen ignoras quantum velim præſentia tua frui. Verum hoc tam magnum beneficium Deus quãdoq; præſtabit. Legi rectiſsimam epiſtolã tuam, in qua de ſolitudine queſtus es, & quadã deſertione à familiaribus tuis, cum quibus vita dulciſsima eſt. Sed quid aliud hic tibi dicam, niſi quod te non dubito facere. Confer te ad tuum animum, & illum in Deum leua quantũ potes. Ibi enim certius habes & nos, non per corporeas imagines, quibus nunc in noſtra recordatione vti neceſſe eſt, ſed per illam cogitationem qua intelligis non loco eſſe nos ſimul. Epiſtolas tuas cùm conſiderarem, quibus non dubiũ tibi quærenti magna reſpondi, vehementer me illa terruit qua percunctaris quomodo fiat, vt nobis à ſuperioribus poteſtatibus vel à dęmonibus & cogitationes quædam inſerãtur & ſomnia. Magna enim res eſt, cui tu quoq; pro tua prudentia perſpicis, non epiſtola, ſed aut præſenti collocutione, aut aliquo libello reſpondendum eſſe. Tentabo tamen callens ingenium tuũ quædam quæſtionis huius limina præſeminare, vt aut certa * † tecum ipſe contexas, aut poſſe ad rei tantæ probabilẽ inueſtigationem perueniri minimè deſperes. Arbitror enim omnẽ motũ animi aliquid facere in corpore. Id autẽ vſq; ad noſtros exire ſenſus, tam hebetes tàmq; tardos, cùm ſint maioris animi motus, velut cùm iraſcimur, aut triſtes, aut gaudentes ſumus. Ex quo licet coniicere, cùm etiã cogitamus aliquid, neq; id nobis in noſtro corpore apparet, [apparere] tamẽ poſſe aëreis æthereiſve animãtibus, quorũ & ſenſus acerrimus, & in cuius comparatione noſter ne ſenſus quidem putandus eſt. Igitur ea quæ vt ita dicam veſtigia ſui motus animus figit in corpore, poſſunt & manere & quendã quaſi habitum facere, quæ latenter cùm agitata fuerint & contrectata, ſecundum agitantis & contrectantis voluntatem, ingerunt nobis cogitationes & ſomnia, atque id fit mira facilitate. Si enim noſtrorum corporum terrenorum & tardiſsimorum exercitationes, agendis organis muſicis ſeu in funambulo, cæteriſq; huiuſmodi ſpectaculis innumerabilibus ad quædam incredibilia perueniſſe manifeſtũ eſt, nequaquam eſt abſurdum, eos qui aëreo vel æthereo corpore aliquid in corpori-

† Al. cætera

3. de Gen. ad literã. c.9. & 10 & 11.

Angeli animãtia.

2. de Gen. ad literã. cap.12. & 14. & 17.

bus

bus agunt, quę naturali ordine penetrant, longè maiore vti facilitate ad mouendum quicquid volunt, non sentientibus nobis, & tamen inde aliquid perpetientibus. Neque enim etiam quomodo fellis abundantia nos ad irã crebriorem cogat sentimus, & tamen cogit cùm hæc ipsa quam dixi abundantia facta sit irascentibus nobis. Sed hoc tamen si non vis simile à nobis prætereunter accipere, versa id cogitatione quantũ potes. Nam si animo existat assiduè aliqua difficultas agendi atque implendi quod cupit, assiduè irascimur. Ira est autẽ quantum mea fert opinio, turbulentus appetitus auferendi ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerũque, non hominibus tantùm, sed calamo irascimur in scribendo, eúmque collidimus atque frangimus, Et aleatores tesseris, & pictores penicillo, & cuique instrumento quilibet ex quo difficultatẽ se pati arbitratur. Hac autẽ assiduitate irascendi fel crescere etiam medici affirmant. Cremento autẽ fellis rursus & facilè ac propè nullis causis existentibus irascimur. Ita quod suo motu animus fecit in corpore, ad eum rursus commouendum valebit. Possunt latissimè ista tractari & multis rerum testimoniis ad certiorem plenioréimque perduci notitiam. Sed huic epistolæ adiunge illam quam tibi nuper de imaginibus & de memoria misi, & eam diligentius pertracta. Nam minus plenè à te intellecta rescripto tuo mihi apparuit. Huic ergo quam nũc legis, cùm adiũxeris de illa quod dictum ibi est de naturali quadam facultate animi minuentis & augentis cogitatione quidlibet: fortasse etiam formæ corporum, quas nunquam vidimus vel cogitando apud nos vel somniando figurantur, tametsi actus animi nullo modo est iis quas videmus comparandus. Si autem animum ita vt æquum est, animo conferas, magis idẽ vel cogitare vel contẽplari, aut si aliquid aliud cõmodius dicitur, si vllus eis inest animus, sydera quàm homines considerandi sunt. Cæterũ in corporũ motibus, si vt soles diligẽter attẽdas, nihil omnino à duobus idẽ fieri potest. An tu cùm deambulamus simul statim idẽ nos agere existimas? absit à prudẽtia tua. Septẽtrioni nanq; vicinior nostrũ qui deambulat, aut alterum pari motu antecedat, aut tardius ingrediatur necesse est, neutrum tamen sentiri potest. Sed tu ni fallor quid intelligamus nõ quid sentiamus expectas. Quod si ab axe in meridiẽ tendamus, cõiuncti nobis atque inhærentes quantũ valemus, innitamúrq; marmori læui & æquali, vel etiã ebori, tamen nõ magis

potest

poteſt eſſe ambori idem motus, quàm venæ pulſus, quàm forma, quàm facies. Remoue nos & pone illam [Glauciam] prolem, nihil egeris; quippe hic etiã ſi in illis geminis tãta eſt neceſsitas, vt propè † moueãtur, quãta fuit vt ſinguli naſcerẽtur. At enim hoc, inquies, ratione tantũ: quod autẽ ſol ab aſtris differt, ſenſibus etiã clarũ atq; manifeſtũ eſt, ſi magnitudinẽ me cogis reſpicere. Noſti de interuallis quàm multa dicãtur & ad quàm incertũ perſpicuitas iſta reuocetur. Sed vt cõcedã ita eſſe vt apparet, ſic enim & credo, cuius tandẽ & ſenſum fefellit illa proceritas, ne ſeptem pedes longiores quanquam ſex longiſsima, * † cui te credo [nimiũ quæſiſſe] hominẽ æqualẽ, & cùm minimè reperiſſes vſq; in eius formam noſtrã epiſtolam tendere voluiſſe. Quare cùm in terris quoq; tale aliquid exiſtat, nihil de cælo puto eſſe mirandũ. Si autem te mouet, quod præter ſolem nullius ſyderis lumen implet diẽ, quis, quæſo de hominibus tantus apparuit, quantus homo ille, quẽ Deus ſuſcepit longè aliter quàm cæteros ſanctos atq; ſapientes? Quem ſi cum aliis hominibus conferas, maiore diſtantia continetur, quàm collatione ſolis cætera ſydera. Quam ſanè ſimilitudinẽ diligẽter intuere. Fieri enim poteſt mẽte qua excellis, vt quandam quæſtionem de homine Chriſto ad id propoſitã tranſeunter diſſoluerimus. Itẽ quæris vtrũ ſumma illa veritas & ſumma ſapientia, & forma rerũ, per quam facta ſunt omnia, quam filium Dei vnicũ ſacra noſtra prophetãtur, generaliter hominis, an etiã vniuſcuiuſq; noſtrũ rationẽ contineat? Magna quæſtio. Sed mihi videtur quod ad hominem faciendum attinet, hominis quidem tantum, non meam vel tuam ibi eſſe rationem. Quod autem ad orbem temporis, varias hominũ rationes in illa ſynceritate viuere. Verùm hoc cùm obſcuriſsimũ ſit, qua ſimilitudine illuſtrari poſsit ignoro, niſi fortè ad artes illas, quæ ſunt in animo noſtro confugiendum eſt. Nam in diſciplina metiẽdi vna eſt anguli ratio, vna quadrati. Itaq; quoties demonſtrare angulũ volo, non niſi vna ratio anguli mihi occurrit. Sed quadratum nequaquam ſcriberem, niſi quatuor ſimul angulorum rationem intuerer. Ita quilibet homo vna ratione qua homo intelligitur factus eſt, at vt populus fiat, quamuis & ipſa vna ratio eſt, non tamen hominis ratio, ſed hominum. Si ergo pars huius vniuerſi eſt Nebridius ſicut eſt, & omne vniuerſum partibus conſtat: non potuit vniuerſi conditor Deus, partium rationem nõ habere. Quamobrem quod

prima

† *Al. quippe his etiã ſimillimis geminis, &c. vt propriè, &c.*

* *fortè ſic legẽdum, proceritas ſeptẽ pedibus lõgior, quãquam ſex lõgiſſima.*

† *ne ſeptẽ pedũ longioris quã qui ſex lõgiſsimus.*

prima hominum ibi ratio est, non ad ipsum hominem pertinet, quanquam miris rursum modis ad vnum omnia redigantur. Sed tu id commodius cogitabis. His contentus sis interim peto, quanquam iam excesserim veniam.

Augustinus Nebridio, de conuictu & secessu altissimo à tumultu rerum mundanarum, ac tranquillitate mentis. Erat & hæc deprauatissima. Epistola CXVI.

NVnquam æquè quicquam tuarum inquisitionum me in cogitando tenuit æstuantẽ: atque illud quod recentissimis literis tuis legi, vbi nos arguis, quod consulere negligamus, vt vnà nobis viuere liceat. Magnum crimen, & nisi falsum esset, periculosissimum. Sed cùm probabilis ratio demonstrare videatur, hic nos potius quàm Carthagini vel etiam ruri ex sententia posse degere, quid tecum agam mi Nebridi, prorsus incertus sum. Mittatúrne ad te accommodissimũ tibi vehiculum? nam bastarna innoxie te vehi posse noster Lucinianus autor est. At matrem cogito, vt quæ absentiam sani non ferebat, imbecilli multominus esse laturam. Veniam ne ipse ad vos? At hic sunt qui neque venire mecum queant, & quos deserere nefas putem. Tu enim potes & apud tuam mentem suauiter habitare, ij verò vt idem possint satagitur. Eámne crebro & redeam, & nunc tecum, nunc cum ipsis sim? Ad hoc neque simul, neque ex sententia viuere est. Non enim breuis est via, sed tanta omnino, cuius peragendæ negotium sæpe suscipere, nõ sit ad optatum otium peruenisse. Huc accedit infirmitas corporis, qua ego quoque, vt nosti, non valeo quod volo, nisi omnino desinam quicquam plus velle quàm valeo. Profectiones ergo, quas quietas & feli-ces † habere nequeas, per totam cogitare vitam, non est hominis de illa vna * vltima quæ mors vocatur cogitantis, de qua vel sola intelligis verè esse cogitandum. Dedit quidem Deus paucis quibusdam, quos gubernatores Ecclesiarũ esse voluit, vt & illam non solùm expectarent fortiter, sed alacriter etiam desiderarent. & earum obeundarum labores sine vllo angore susciperent: sed neque iis qui ad huiusmodi administrationes temporalis honoris amore raptantur, neque rursum iis qui cùm sint priuati, negotiosam vitam appetunt, hoc tantum bonum concedi arbitror, vt inter strepitus inquietósque conuentus atque discursus cum morte familiaritatem quam quærimus faciant: deificari enim vtrisque in otio licebat. Aut si hoc falsum

† faciles
* Al. linea

falſum eſt,ego ſum omnium ne dicã ſtultiſsimus, certè ignauiſsimus,cui niſi proueniat quædam ſecura ceſſatio.ſyncerum illud bonum guſtare atq; amare nõ poſſum. Magna ſeceſsione à tumultu rerum labentium,mihi crede,opus eſt,vt non duritia,non audacia,non cupiditate inanis gloriæ,non ſuperſtitioſa credulitate fiat in homine,nihil timere. Hinc enim fit illud etiã ſolidum gaudiũ, nullis omnino lætitiis vlla ex particula conferendum. Quod ſi in naturam humanam talis vita nõ cadit,cui aliquando euenit iſta ſecuritas? cur tantò euenit crebrius, quantò quis in mentis penetralibus adorat Deum? cur in actu etiam humano plerunq; iſta tranquillitas manet,ſi ex illo adyto ad augendum quiſq; procedat? cur interdũ & cùm loquimur,mortem non formidamus,cùm autẽ non loquimur etiam cupimus? Tibi dico,non enim hoc cuilibet dicerẽ, tibi inquam dico,cuius itinera in ſuperna bene noui:túne,cùm expertus ſæpe ſis quàm dulcè viuat,cùm amori corporeo animus moritur negabis tandem totam hominis vitam poſſe intrepidam fieri,vt ritè ſapiens nominetur? aut hanc affectionem,qua ratio nititur tibi accidiſſe vnquã, niſi cùm in intimis tuis angeris aſſerere audebis? Quæ cùm ita ſint reſtare vnum vides, vt tu quoque in commune conſulas,quo viuamus ſimul. Quid enim cum matre agendum ſit, quam certe frater Victor non deſerit tu multò melius calles quàm ego. Alia ſcribere, ne te ab iſta cogitatione auerterem,nolui.

Auguſtinus Nebridio, ſignificans ei, quantum profecerit in ſeceſſu,contemplatione rerum æternarum.

Epiſtola CXVII.

Mirum admodũ eſt quàm mihi præter ſpem euenerit,quod cum requiro quibus epiſtolis tuis mihi reſpondendũ remanſerit, vnam tantũ inueni, quæ me adhuc debitorẽ teneret, qua petis, vt tanto noſtro otio,quantũ * eſſe arbitraris tecũ aut nobiſcũ cupis,indicemus tibi quid inſenſibilis atq; intelligibilis naturæ diſcernentia profecerimus. Sed nõ arbitror occultũ tibi eſſe, ſi falſis opinionibus tantò quiſq; inſeritur, quantò magis in eis familiariúſque volutatur,multò id facilius in rebus veris animo accidere. Ita tamen paulatim in perfectum hominẽ proficimus.† Quippe cùm plurimum inter puerum & iuuenem diſtet, nemo à pueritia quotidiè interrogatus ſe aliquãdo iuuenẽ dicet. Quod nolo in eam partem accipias, vt nos in his rebus quaſi

**Sic legẽdum arbitror, eſſe aut uel iſcum arbitraris aut tecum cupis.*

†Al. paulatim vt per ætatẽ proficim⁹.

ad

ad quandam mentis iuuentutem firmioris intelligentię robore peruenisse existimes. Pueri enim [sumus,] sed vt dici assolet, forsitan belli, & non mali. Nam plerunque perturbatos & sensibilium plagarū curis refertos, illa tibi notissima ratiuncula, in respirationem leuat, mentem atque intelligentiā oculis & hoc vulgari aspectu esse meliorem, quod nō ita esset, nisi magis essent illa quæ intelligimus, quàm ista quæ cernimus. Cui ratiocinationi vtrum nihil valide inimicum sit, peto mecum consideres. Hac ego interim recreatus, cum Deo in auxilium reprecato & in ipsum & in ea quæ verissimè vera sunt attolli cœpero, tanta nonnunquam rerum manentium præsumptione compleor, vt mirer interdum illa mihi opus esse ratiocinatione, vt hæc esse credam, quæ tanto insunt præsentia, quanto sibi quisq; sit præsens. Recole tu quoque, nam te fateor huius rei esse diligentiorem, ne quid forte nesciens rescriptis adhuc debeam. Nam mihi nō facit fidem tam multorum onerum, quæ aliquando numeraueram, tam repentina depositio, quamuis te accepisse literas meas non dubitem, quarum rescripta non habeo.

Augustinus Ianuario respondet, docens quid agendum sit in iis, in quibus regionum aut ecclesiarum consuetudines variant, & in quibus consentiunt. Puta de sacramentis, festis diebus, ieiunio & Eucharistia. Epistola CXVIII.

2. Retr. 20
Caput 1.

Dilectissimo filio Ianuario, Augustinus in domino salutem. Ad ea quæ me interrogasti, mallem prius nosse quid interrogatus ipse responderes. Ita enim vel approbando vel emendando responsiones tuas multo breuius possem respōdere, & te facillimè aut confirmare aut corrigere. Hoc quidem vt dixi mallem. Sed tamen vt nunc responderem, malui longiorem facere sermonem quàm dilationem. Primò itaque tenere te volo quod est huius disputationis caput, Dominum nostrum Iesum Christum, sicut ipse in Euangelio loquitur, leni iugo suo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstātissimis, societatem noui populi colligauit, sicuti est baptismus Trinitatis nomine consecratus, communicatio corporis & sanguinis ipsius, & si quid aliud in scripturis canonicis cōmendatur, exceptis iis quæ seruitutē populi veteris pro cōgruētia cordis illorū & prophetici tēporis onerabant, quæ & in quinq; libris Moysi leguntur.

Iugum χρηστόν. *Matt. 11.* *Sacramēta duo præcipua.*

Illa

Illa autem quæ nõ scripta sed tradita custodimus, que quidem toto terrarum orbe obseruantur, dantur intelligi, vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima autoritas, commendata atque statuta retineri, sicuti quod domini passio, & resurrectio, & ascensio in cælũ, & aduentus de cælo spiritus sancti, anniuersaria solennitate celebrantur. Et si quid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa quacunq; se diffundit Ecclesia. Alia verò quæ per loca terrarũ regionésq; variantur, sicuti est quod alij ieiunant sabbato: Alij verò non: Alij quotidie cõmunicant corpori & sanguini dominico, Alij certis diebus accipiunt: Alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, Alibi sabbato tantũ & dominico, Alibi tantum dominico. Et si quid aliud huiusmodi animaduerti potest, totũ hoc genus rerum liberas habet obseruationes. Nec disciplina vlla est in his melior graui prudentiq; Christiano, quàm vt eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiã ad quamcũq; fortè deuenerit. Quod enim neque cõtra fidem, neque cõtra bonos mores iniungitur, indifferenter est habendum, & pro eorũ inter quos viuitur societate seruandum est. Credo te aliquãdo ex me audisse, sed tamen etiam nunc commemoro. Mater mea Mediolanum me consecuta, inuenit Ecclesiã sabbato non ieiunantem, cœperat perturbari & fluctuare quid ageret, cum ego talia nõ curabam, sed propter ipsam cõsului de hac re beatissimæ memoriæ virum Ambrosiũ, Respondit se nihil docere me posse, nisi quod ipse faceret, quia si melius nosset, id potius obseruaret. Cúmq; ego putassem, nulla reddita ratione, autoritate sola sua nos voluisse admonere ne sabbato ieiunaremus, subsecutus est, & ait mihi: Cum Romam venio ieiuno sabbato, cũ hic sum nõ ieiuno. Sic etiam tu, ad quam forte Ecclesiã veneris, eius morem serua, si cuiquam nõ vis esse scandalo, nec quenquã tibi. Hoc cum matri renunciassem, libenter amplexa est. Ego verò de hac sententia etiam atque etiã cogitans, ita semper habui, tanquã eam cælesti oraculo susceperim. Sensi enim sæpe dolens & gemẽs multas infirmorũ perturbationes fieri, per quorundam fratrum contentiosam obstinationẽ & superstitiosam timiditatem qui in rebus huiusmodi, quæ neque scripturæ sanctæ autoritate, neque vniuersalis Ecclesiæ traditione, neq; vitæ corrigendæ vtilitate ad certũ possunt terminũ peruenire, † tantum quia subest qualiscunq; ratiocinatio cogitantis, aut quia in sua patria sic ipse

Dist. 12. illa

Festa paucissima.

Cap. 2.

De ecclesiasticis dogmatibus. c. 22.

Consuetudo

† perducere

consueuit, aut quia ibi vidit vbi peregrinationem suã quo remotiorem à suis, eo doctiorem factã putat, tam litigiosas excitant quæstiones, vt nisi quod ipsi faciunt, nihil rectũ existimẽt,

Cap. 3. Dixerit aliquis nõ quotidie accipiendam Eucharistiã. Quæsieris quare? Quoniam inquit, eligẽdi sunt dies, quibus purius homo cõtinentiúsq; viuit, quoad tantum sacramentũ dignius accedat. Qui enim mãducauerit indigne, iudiciũ sibi manducat & bibit. Alius contrà, Imò, inquit, si tanta est plaga peccati, atque impetus morbi vt medicamẽta talia differenda sint, autoritate antistitis debet quisq; ab altario remoueri ad agendã pœnitentiã, & eadem autoritate reconciliari. Hoc est enim indigne accipere, si eo tẽpore accipiat quo debet agere pœnitentiam, non vt arbitrio suo eum libet, vel auferat se cõmunioni, vel reddat. Cæterum si peccata tanta non sunt, vt excommunicandus quisquã homo iudicetur, nõ se debet à quotidiana medicina dominici corporis separare. Rectius inter eos fortasse quisquã dirimit litem, qui monet vt præcipue in Christi pace permaneant. Faciat autem vnusquisq; quod secundum fidem suam piè credit esse faciendũ. Neuter enim eorum exhonorat corpus & sanguinem domini, si saluberrimum sacramentum certatim honorare contendunt. Neq; enim litigauerunt inter se, aut quisquã eorum se alteri præposuit Zachæus & ille centurio, cum alter eorũ gaudens in domum suã susceperit dominum, alter dicit, Non sum dignus vt intres sub tectum meum: Ambo saluatorem honorificantes diuerso & quasi contrario modo, ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti. Valet etiã ad hanc similitudinem quod in primo populo vnicuique manna secundũ propriam voluntatem in ore sapiebat, sic in ore cuiusque Christiani sacramẽtum illud quomodo sumatur æstimandũ.† Nam & ille honorando non audet quotidie sumere, & ille honorando non audet vllo die prætermittere. Contemptum solum non vult cibus ille, sicut manna fastidium. Inde enim & Apostolus indigne dicit acceptum ab eis, qui hoc nõ discernebant à cæteris cibis veneratione singulariter debita. Continuo quippe cũ dixisset, Iudicium sibi manducat & bibit: addidit vt diceret, Non diiudicans corpus domini: quod satis toto ipso loco in epistola ad Corinthios prima, si diligenter attendatur, apparet.

Cap. 4. Sit aliquis peregrinus in eo forte loco, vbi perseuerantes in obseruatione quadragesimæ, nec quinta sabbati lauant relaxántque ieiunium, Non, inquit, hodie

Marginal notes: *Euchari-stia.* — *De consec. dist. 2. ca. quotidie.* — *4. sen. dis. 12. ca. vlt.* — *1. Cor. 11.* — *De consec. dist. 2. ca. Quotidie.* — *Luca 18.* — *Matt. 8.* — *1. Ret. 20.* — *† Aliàs, quo subiugatus est mundus.* — *1. Cor. 11.* — *Ieiunium*

hodie ieiunabo. Quæritur causa, Quia nõ fit, inquit, in patria mea. Quid aliud ille nisi cõsuetudinem suã consuetudini alterius præponere conatur? Non enim mihi de libro Dei hæc recitaturus est, aut vniuersæ quacunque dilatatur ecclesiæ plena voce certabit, aut ostendet istum contra fidem facere, se autem secundũ fidem, moresq; hinc optimos aut illum violare, aut se custodire conuincet. Violant sanè quietem & pacem suã de superflua quæstione rixando. Mallem tamen in rebus huiusmodi, vt & ille in huius & hic in illius patria ab eo quod cæteri faciunt non abhorreret. Si verò etiã in aliena patria cum peregrinetur, vbi maior & frequentior est populus Dei, vidit, verbi gratia, bis offerri quinta sabbati hebdomadæ vltimæ quadragesimæ & mane & ad vesperam, veniénsq; in patriam suã, vbi fine diei mos est offerri, malè illicitéque fieri contendat, quoniam alibi aliter ipse viderit, puerilis est sensus ille, cauendus in nobis, tolerandus & corrigendus in nostris. Prima ergo inquisitio tua quam in commonitorio posuisti, ex quo trium istorũ generum sit attende. Quæris enim his verbis, quid per quintam feriam vltimæ hebdomadis Paschæ fieri debeat: An offerendum sit mane, & rursus post cœnam, propter illud quod dictũ est: Similiter postquam cœnatum est: An ieiunandum, & post cœnã tantummodo offerendum: An etiam ieiunandum & post oblationem sicut facere solemus cœnandũ. Ad hæc itaq; ita respõdeo, vt quid horũ sit faciendũ si diuinæ scripturæ præscribit autoritas, nõ sit dubitandum quin ita facere debeamus vt legimus, vt iam nõ quomodo faciendum, sed quomodo sacramentũ intelligendum sit disputemus. Similiter etiã si quid horum tota die per orbem frequentat ecclesia. Nam hoc quin ita faciendũ sit, disputare insolentissimæ insaniæ est. Sed neque hoc neque illud inest in eo quod tu quæris. Restat igitur vt de illo tertio genere sit, quod per loca regionésq; variatur. Faciat ergo quisque quod in ea ecclesia inquã venit, inuenerit. Non enim quicquã eorum contra fidẽ fit, aut cõtra mores, hinc vel inde meliores. His enim caussis, id est, aut propter fidẽ, aut propter mores, vel emẽdari oportet quod perperam fiebat, vel institui quod nõ fiebat. Ipsa quippe mutatio cõsuetudinis etiam quę adiuuat vtilitate, nouitate perturbat. Quapropter quę vtilis non est, perturbatione infructuosa consequenter noxia est. Nec ideo putari debet institutum esse multis locis, vt illo die post refectionem offeratur, quia scriptum est identidem: Et

Cap. 5.

Eucharistia bis in die.

calicem accipiens post cœnam dicens, & cætera. Ipsam enim
potuit appellare cœnam, quia iam corpus acceperant, vt dein-
1. Cor. 11. de calicem acciperent. Apostolus nanq; alibi dicit: Cõuenien-
Cap. 6. tibus ergo vobis in vnũ, non est dominicam cœnã manduca-
re: hanc ipsam acceptionem Eucharistiæ dominicam cœnam
vocans. Illud magis mouere potuit homines, vtrũ iam refe-
cti die illa vel offerrent vel sumerent Eucharistiam, quod in
Matt. 26 Euangelio dicitur: Cum autem illi manducarent, accepit Ie-
sus panem & benedixit: cum etiã superius dixisset, Cum sero
factũ esset, recumbebat cum duodecim, & manducantibus eis
De conse. dixit, Quoniã vnus ex vobis me tradet. Post enim tradidit sa-
dist. 2. li- cramentum. Et liquido apparet, quando primum acceperunt
quido. discipuli corpus & sanguinẽ domini, nõ eos accepisse ieiunos.
Nunquid tamen propterea calumniandũ est vniuersæ ecclesię,
quod à ieiunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit spiritui
sancto, vt in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius
4. sentent. dominicum corpus intraret quàm exteri †cibi. Nam ideo per
distin. 8. vniuersum orbem mos iste seruatur. Neq; enim quia post ci-
c. hic aut. bos dedit dominus, propterea pransi aut cœnati fratres ad il-
† cæteri lud sacramentũ accipiendum cõuenire debent, aut sicut facie-
bant quos Apostolus arguit & emendat, mensis suis ista misce-
re. Nanque saluator quò vehementius commendaret mysterij
illius altitudinem, vltimũ hoc voluit infigere cordibus & me-
moriæ discipulorũ, à quibus ad passionem digressurus erat.
Et ideo nõ præcepit quod deinceps ordine sumeretur, vt Apo-
stolis per quos Ecclesias dispositurus erat, seruaret hũc locum.
Nam si hoc ille monuisset, vt post cibos alios semper accipe-
† modum retur, credo quod eum morem † nemo variasset. Cum verò ait
Apostolus de hoc sacramento loquẽs, Propter quod fratres cũ
conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esu-
1. Cor. 11. rit domi manducet, vt non ad iudicium conueniatis, statim
subtexuit, Cętera autem cum venero ordinabo. Vnde intelligi
datur, quia multũ erat, vt in epistola totũ illum agendi ordi-
nem insinuaret, quem vniuersa per orbem seruat ecclesia, ab
ipso ordinatum esse quod nulla morum diuersitate variatur.

Cap. 7. Sed nonnullos probabilis quædam ratio delectauit, vt vno
certo die per annũ, quo ipsam cœnã dominus dedit, tanquam
ad insigniorem cõmemorationem post cibos offerri & accipi
liceat corpus & sanguis domini. Honestius autem arbitror ea
hora fieri, vt qui etiã ieiunauerit, post refectionem quæ hora

nona

nona ſit, ad oblationē poſsit occurrere. Quapropter neminem cogimus dominica illa cœna prandere, ſed nulli etiã contradicere audemus: hoc tamen non arbitror inſtitutum, niſi quia plures & propè omnes in pleríſque locis eo die cœnare † conſueuerunt. Et quia nonnulli etiam ieiunium cuſtodiunt, mane offertur ϑ Chriſto ϑ propter prandentes, quia ieiunia ſimul & lauacra tolerare non poſſunt, ad veſperam verò propter ieiunantes. Si autem quęris, cur etiam lauandi mos ortus ſit. Nihil mihi de hac re cogitanti probabilius occurrit, niſi quia baptizandorum corpora per obſeruationem quadrageſimæ ſordidata, cum offenſione ſenſus ad fontem tractarenrur, † niſi aliqua die lauarentur. Iſtum autem diem potius ad hoc electum, quo cœna dominica anniuerſariè celebratur. Et quia conceſſum eſt hoc baptiſmum accepturis, multi cũ his lauare voluerunt ieiuniúmque relaxare. His, vt potui, diſputatis, moneo, vt ea quæ prælocutus ſum ſerues quantum potes, vt decet Eccleſiæ prudentem ac pacificum filium. Alia quæ interrogaſti, ſi Deus voluerit, alio tempore expediam.

† lauare

† venirēt

Auguſtinus Ianuario, copioſius differens de ritibus Eccleſiæ vel ijs quos negligi nefas eſt, vel ijs, qui pro tempore locóque ſeruari poſſunt, aut omitti: vel ijs, qui tollendi ſunt, ſi citra maius incommodum liceat. Has duas epiſtolas Auguſtinus recenſet inter libros, ob hanc prolixiorem.

Epiſtola CXIX.

LEctis literis tuis, vbi me commonuiſti, vt debitum redderem de reſiduis enodandis quæſtionibus, quas iam longè ante quæſiueras, gratiſsimũ mihíq; chariſsimũ deſideriũ ſtudij tui amplius [differri,] tolerare non potui, & quãuis in mediis aceruis occupationũ mearum, hanc feci præcipuã, vt ad ea quæ me interrogaſti reſponderem tibi. Diutius autẽ de tua epiſtola diſputare nolo, ne hoc ipſum me impediat iam tandem reddere quod debeo. Quæris quæ cauſa ſit, cur anniuerſarius dies celebrãdæ dominicæ paſſionis, nõ ad eundem redeat anni diem, ſicut dies qua traditur natus. Et deinde ſubiungis, ſi hoc ſit propter ſabbatum & lunam, quid ſibi velit in hac re obſeruatio ſabbati & lunæ. Hic primũ oportet, vt noueris, diem natalis domini, non in ſacramento celebrari, ſed tantũ in memoriã reuocari quod natus ſit, ac per hoc nihil opus erit, niſi reuolutũ anni diem, quo ipſa res acta eſt, feſta deuotione ſignificari. Sacramentũ eſt autẽ in

Cap. I.

Quæſtio prima de natali Chriſti.

alia celebratione, cum rei gestæ ita rememoratio fit, vt aliquid etiam significari intelligatur, quod sanctè accipiendum est. Eo itaq; modo agimus Pascha, vt non solùm in memoriam quod gestum est reuocemus, id est, quod mortuus est Christus & resurrexit, sed etiā cætera quæ circa ea attestantur ad sacramenti significationem non omittamus. Quia enim sicut dicit Apostolus. Mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Transitus quidem de morte ad vitam in illa passione domini & resurrectione sacratus est. Nā etiam vocabulum ipsum, quod Pascha dicitur, nō Græcum, sicut vulgo videri solet, sed Hebrçum esse dicunt, qui linguam vtranq; nouerunt. Neq; enim à passione, quoniam Grçcè παθεῖν dicitur pati, sed ab eo quod transitur, vt dixi, de morte ad vitam Hebræo verbo res appellata est. In quo eloquio Pascha transitus dicitur, sicut perhibent qui hoc sciunt. Quod voluit & ipse dominus tangere cùm dicit: Qui credit in me transiet de morte ad vitam, Et maximè idem Euāgelista hoc exprimere voluisse intelligitur, cum celebraturo domino Pascha cum discipulis suis, vbi cœnam eis mysticam dedit, Cùm vidisset, inquit, Iesus quia venit eius hora vt transiret de mundo ad patrem. Transitus ergo de hac vita mortali in aliam vitam immortalem, hic est enim de morte ad vitam, in passione & in resurrectione domini commendatur. Hic transitus à nobis modo agitur per fidem, quæ nobis est in remissionem peccatorum, in spem vitæ æternæ diligentibus Deum & proximum, quia fides per dilectionem operatur, & iustus ex fide viuit. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus, secundum hanc fidem, & spem & dilectionem qua cœpimus esse sub gratia, iam commortui sumus cum Christo, & consepulti illi per baptismum [in morte,] sicut dicit Apostolus: Quia & vetus homo noster simul confixus est cruci cum illo, & resurreximus cum illo: quia simul nos excitauit, & simul sedere fecit in cælestibus. Vnde est & illa exhortatio. Si autē resurrexistis cum Christo quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram Sed quia sequitur & dicit: Mortui enim estis & vita vestra abscōdita est cum Christo in Deo, cùm Christus apparuerit vita vestra, tūc & vos apparebitis cum illo in gloria: satis indicat quid velit intelligi, quia tūc trāsitus noster de morte ad vitam qui

Pascha. *Roma.4.* *Ioan.5.* *Ioan.13.* *Caput 2.* *Galat.5.* *Abac.1.* *Roma.8.* *Roma.6.* *Coloss.3.*

quæ fit per fidem, ſpe peragitur futuræ in fine reſurrectionis & gloriæ, cum corruptibile hoc,id eſt, caro iſta in qua gemimus modo,induet incorruptionē,& mortale hoc induet immortali tatem. Nũc enim quidem iam habemus primitias ſpiritus per fidem, ſed adhuc in nobiſipſis ingemiſcimus adoptionem, expectantes redemptionem corporis noſtri.Spe enim ſalui facti ſumus.In hac ſpe cùm ſumus, corpus quidem mortuũ eſt, propter peccatum,ſpiritus autē vita eſt propter iuſtitiam.Sed vide quid ſequitur:Si autē ſpiritus eius,inquit, qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis habitat in vobis,qui ſuſcitauit Chriſtũ à mortuis , viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantem ſpiritum eius in vobis.Hoc igitur vniuerſa Eccleſia,quę in peregrinatione mortalitatis inuenta eſt, expectat in fine ſeculi quod in domini noſtri Ieſu Chriſti corpore præmonſtratũ eſt, qui eſt ex mortuis primogenitus,quia & corpus eius cuius caput eſt ipſe,nõ niſi Eccleſia eſt.Nonnulli enim attendentes verba quæ aſsidue dicit Apoſtolus : Quia & mortui ſumus cum Chriſto,& reſurreximus cum eo,nec intelligētes quatenus dicatur,arbitrati ſunt iam factam eſſe reſurrectionem,nec vllam vlterius in fine temporum eſſe ſperandam. Ex quibus eſt , inquit Hymenæus & Philetus,qui circa veritatem aberrauerũt, dicentes reſurrectionem iam factam eſſe,& fidem quorundam ſubuerterunt. Idem Apoſtolus eos arguens deteſtatur , qui tamen dicit nos reſurrexiſſe cum Chriſto. Vnde? niſi quia hoc per fidem & ſpem & dilectionem factum eſſe dicit in nobis ſecundum primitias ſpiritus? Sed quia ſpes quę videtur non eſt ſpes, & ideo ſi quod non videmus ſperamus,per patiētiam expectamus,reſtat vtiq; redemptio corporis noſtri quam expectantes in nobiſmetipſis ingemiſcimus.Vnde eſt illud:Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Hæc igitur innouatio vitæ noſtræ eſt, quidam tranſitus de morte ad vitam , qui primo fit per fidem, vt in ſpe gaudeamus , & in tribulatione patientes ſimus, dum adhuc exterior noſter homo corrumpitur,ſed interior re nouatur de die in diem, propter initiũ nouæ vitæ, propter nouum hominem quem iubemur induere & exuere veterem. Expurgantes vetus fermentũ vt ſimus noua conſperſio,quoniam Paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus. Propter hanc ergo vitæ nouitatem,primus menſis in anni menſibus celebrationi huic attributus eſt.Nam & ipſe dicitur mēſis nouorũ.Quia verò in toto tempore ſeculi nũc tertium tempus apparuit, ideo reſur-

1. Cor. 15. *Roma. 8.* *Caput 3.* *2. Tim. 2.* *Roma. 8.* *Roma. 12.* *2. Cor. 4.* *1. Cor. 5.*

rectio domini triduana est. Primum enim tempus est ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia, vbi iam manifestatio est sacramenti prius occulti in prophetico ænigmate. Hoc ergo & in lunari numero significatur, quia enim septenarius numerus solet in scripturis ad quãdam perfectionẽ mystiçus apparere: tertia hebdomada lunę Pascha celebratur, id est, qui dies occurrerit à quartadecima in vicesimamprimã. Est illic & aliud sacramentum, quod si tibi obscurum fuerit, quia in talibus inquisitionibus minus eruditus es, non cõtristeris. Nec ideo me putes meliorem, quia hęc in studiis puerilibus didici. Qui enim gloriatur, in eo glorietur, inquit, scire & intelligere, quoniam ego sum dominus. Nonnulli ergo studiosi talium rerũ quæsiuerunt multa de muneribus† & motibus syderum. Et qui subtilius ista scrutati sunt, incrementa & decrementa lunaria ex conuersione globi eius coniecerunt, non quod aliquid substantiæ vel accedat ei cùm augetur, vel decedat cùm minuitur: quod deliramentum imperiti Manichæi opinantes, repleri eam dixerũt, sicut repletur nauis, ex fugitiua diei† parte, quam commixtam principibus tenebrarum, & eorum sordibus inquinatã corde ac ore sacrilego & credere & loqui non dubitant. Hinc ergo impleri lunam dicunt cum magna pars diei† magnis laboribus ab inquinamẽto purgata de toto mundo atq; omnibus cloacis fugiens, redditur Deo θ lugenti dum redeat θ. Repleri verò per mensem dimidium, & alio dimidio in solem refundi velut in aliam nauem. Nec tamen inter istas anathematizandas blasphemias aliquid vnquam fingere potuerunt, cur vel incipiens lucere vel desinens corniculato lumine fulgeat, aut cur à dimidio mense incipiat minui, & non ad refundẽdum plena perueniat. Illi autem qui hoc certis numeris indagarunt, ita vt & defectus solis & lunæ non solùm cur fierent, sed etiam quando futuri erant longè ante prædicerent, & eos determinatis interuallis temporum, canonica supputatione præfigerent, literísq; mandarent, quas modo qui legunt atque intelligunt nihilominus eos prædicunt, nec aliter aut aliàs accidunt quàm prædicunt. Tales ergo quibus non est ignoscendum, sicut sancta scriptura dicit: quia cùm tantum valerent vt possent æstimare seculum, quo modo dominum eius supplici pietate non facilius inuenerunt, ex ipsis cornibus lunę quæ à sole auersa sunt, siue crescentis, siue decrescentis, coniecerunt eam vel à sole illustrari: & quantò magis ab eo recederet,

Marginalia: Caput 4. — Hiere. 9. — † numeris — Manichæi de luna. — † Dei — † al. cum eadẽ pars Dei.

ret, tantò magis ab ea parte quæ terris apparet radios eius excidere: quanto autem ad eum magis poſt dimidium menſem ex alio ſemicirculo propinquaret, tātò magis à ſuperiori parte illuſtrata ab ea parte quam terris aduerteret non poſſe excipere radios, & propterea videri decreſcere: vel ſi haberet ſuum lumen, illud haberet ex vna parte in hemiſphærio, quam partem cùm recedens à ſole paulatim terris oſtenderet, donec totam oſtenderet quaſi augmenta monſtrare, dum non addatur quod deerat, ſed perdatur quod inerat, ac rurſus paulatim abſcondere quod patebat, & ideo videri decreſcere. Sed quodlibet horum ſit duorum, illud certum atq; manifeſtum eſt, & cuiuis aduertenti facile cognitum, quod luna nō augeatur ad oculos noſtros niſi à ſole recedendo, neque minuatur niſi ad ſolem ex parte alia propinquando. Attende nunc quod in Prouerbiis legitur: Sapiens ſicut ſol permanet, ſtultus autem ſicut luna mutatur. Et quis eſt ſapiens qui permanet, niſi ſol ille iuſtitiæ, de quo dicitur: Ortus eſt mihi ſol iuſtitiæ, & quem ſibi non fuiſſe ortum in die nouiſsima plangentes impij dicturi ſunt. Et, Iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol [iuſtitiæ] non ortus eſt nobis? Nam iſtum carnis oculis viſibilem ſolem oriri facit ſuper bonos & malos Deus, qui etiam pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Ducūtur autem ſemper ex rebus viſibilibus inuiſibilium congruæ ſimilitudines. Quis eſt ergo ille ſtultus qui tanquam luna mutatur, niſi Adam in quo omnes peccauerūt? Anima quippe humana recedens à ſole iuſtitiæ, ab illa ſcilicet interna contemplatione incommutabilis veritatis, omnes vires ſuas in terrena conuertit, & eo magis magíſq; obſcuratur in interioribus ac ſuperioribus ſuis: ſed cùm redire cœperit ad illam incommutabilem ſapientiam, quantò magis ei appropinquat affectu pietatis, tantò magis exterior homo corrumpitur, ſed interior renouatur de die in diem, omníſque lux illa ingenij, quæ ad inferiora vergebat, ad ſuperiora conuertitur, & à terrenis quodam modo aufertur, vt magis magìſque huic ſeculo moriatur, & vita eius abſcondatur cum Chriſto in Deo. Mutatur ergo in deterius ad exteriora progrediens, & in vita ſua proiiciens intima ſua, & hoc terræ, id eſt, eis qui terrena ſapiunt melius videtur, cùm laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniquè gerit benedicitur. Mutatur autē in melius cùm intentionem ſuam & gloriam à terrenis quę in hoc ſeculo apparent, paulatim auertit, & ad ſuperiora ab infe-

Caput 5. *Eccle.27.* *Sapien. 5.* *Matth.5.* *Luna allegoria.* *2.Cor.4.* *Coloſſ. 3.* *Eccle. 10.* *Pſal. 9.*

rioribus cõuertit,& hoc terræ,id eſt,eis qui terrena ſapiunt deterius videtur. Vnde illi impij poſtremo infructuoſam agentes poenitentiam,etiam hoc inter multa dicturi ſunt. Ij ſunt quos aliquãdo habuimus in deriſum & in ſimilitudinem improperij: Nos inſenſati vitam illorũ æſtimabamus inſaniam. Ac per hoc ſpiritus ſanctus de viſibilibus ad inuiſibilia,& de corporalibus ad ſpiritalia ſacramenta ſimilitudinem ducens, trãſitum illum de alia vita in aliam vitam quod Paſcha nominatur,à quartadecima luna voluit obſeruari,vt nõ ſolùm propter tempus tertium quod ſupra commemoraui,quia inde incipit hebdomada tertia , ſed etiam propter ipſam tertiam cõuerſionem ab exterioribus ad interiora de luna ſimilitudo aſſumeretur, vſq; ad viceſimam verò & primam, propter ipſum numerum ſeptenariũ,quo vniuerſitatis ſignatio ſæpe figuratur,qui etiam ipſi Eccleſiæ tribuitur propter inſtar vniuerſitatis. Ideo Ioãnes Apoſtolus in Apocalypſi , ad ſeptem ſcribit Eccleſias. Eccleſia vero adhuc in iſta mortalitate carnis conſtituta,propter ipſam mutabilitatem lunæ nomine in ſcripturis ſignatur. Vnde eſt illud: Parauerunt ſagittas ſuas in pharetra, vt ſagittẽt in obſcura luna rectos corde. Prius enim quàm fiat illud quod dicit Apoſtolus: Cùm Chriſtus apparuerit vita veſtra, tũc & vos apparebitis cum ipſo in gloria,obſcura videtur Eccleſia in tempore peregrinationis ſuæ, inter multas iniquitates gemens, & tunc ſunt timendæ inſidiæ fallaciũ ſeductorum, quas nomine ſagittarum intelligi voluit. Vnde alio loco propter nuntios fideliſsimos veritatis quos vbiq; parit Eccleſia dicitur: Luna teſtis in cælo fidelis. Et cùm de regno domini Pſalmus cantaret: Orietur,inquit,in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis, donec interficiatur luna: id eſt,abundantia pacis intãtum creſcet, donec omnem mutabilitatem mortalitatis abſumat. Tunc nouiſsima inimica deſtruetur mors,& quicquid nobis reſiſtit ex infirmitate carnis,vnde nobis perfecta pax nondum eſt,conſumetur omnino,cùm corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, & mortale hoc induerit immortalitatem. Vnde & illius ciuitatis muri,quæ Hiericho appellatur, quia in Hebræo eloquio luna interpretari dicitur,ſeptimo circuitu teſtamẽti arcæ corruerunt. Quid enim nunc aliud agit annuntiatio regni cælorum,quam circuitio arcæ ſignificauit,niſi vt omnia munimenta mortalis vitę,id eſt,omnis ſpes huius ſeculi,quæ reſiſtit ſpei futuri ſeculi in dono ſeptenario ſpiritus ſancti per liberum arbitrium

Sapien.5. Caput 6. Pſal.10. Coloſſ.3. Pſal.88. Pſal.71. 1.Cor.15. Ioſue 6.

bitrium destruatur? Ob hoc enim circumeunte arca nòn impulsu violento illi muri ceciderunt, sed sponte. Sunt & alia testimonia scripturarum, quæ nobis ingerunt per commemorationem lunæ Ecclesiæ significationem, quæ in ista mortalitate ab illa Hierusalem, cuius ciues angeli sunt, in ærumnis & laboribus peregrinatur. Non ideo tamen putare debent stulti, qui nolunt in melius commutari, adorãda esse illa luminaria, quia ducitur ex eis aliquando similitudo ad diuina mysteria figuranda: ex omni enim creatura ducitur. Nec ideo debemus in sententiã damnationis irruere, quæ ore Apostolico de quibusdam profertur, qui coluerunt & seruierunt creaturę potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Sicut enim non adoramus pecora, quamuis dictus sit Christus & agnus & vitulus: nec feram, quia dictus est leo de tribu Iuda: nec lapidem, quia petra erat Christus: nec montem Sion, quia in ipso figuratur Ecclesia: sic nec solem nec lunam, quamuis ex ea cælesti creatura, sicut ex multis terrestribus sacramentorũ figuræ ad informationes mysticas assumãtur. Quapropter Manichæorum vel Mathematicorum deliramenta cum detestatione irridenda sunt: quibus cùm obiecerimus vana commenta, vnde homines in errorem præcipitant, quò prius præcipitati sunt, garruli sibi videntur, cùm dicunt nobis: Cur & vos ad solis & lunæ computationem Pascha celebratis? quasi nos ordines syderum, ac vicissitudines temporũ à summo atq; optimo Deo conditas arguamus, & non eorũ peruersitatẽ, quæ rebus sapientissimè conditis ad stultissimas opiniones abutitur. Nam si Mathematicus nobis cõtradicturus est de syderibus & luminaribus cæli ad sacramenta mysticè figuranda similitudines ducere, contradicant & augures ne dicatur nobis: Estote simplices vt colũbæ. Cõtradicant & Marsi ne dicatur nobis: Astuti sicut serpentes. Contradicant histriones, ne in Psalmis citharã nominemus. Ac quia ex his rebus ad mysteria verborũ Dei, similitudinũ signa sumũtur, dicant si placet, vel auspicia nos captare, vel venena conficere, vel theatricas affectare luxurias, quod dementissimũ est dicere. Non igitur nos de sole & luna annuis menstruisve temporibus actionum nostrarum euenta coniicimus, ne in vitæ humanæ periculosissimis tẽpestatibus tanquam in scopulos miseræ seruitutis illisi, à libero arbitrio naufragemus: sed ad rẽ sacratè significãdã similitudines aptas religiosissima deuotionę suscipimus, sicut de cætera creaturà

Liberum arbitriũ

Rom. 1.

Cap. 7.

Mat. 10.

Liberum arbitriũ.

tura, de ventis, de mari, de terra, de volatilibus, de piscibus, de pecoribus, de arboribus, de hominibus, ad sermonem quidem multipliciter, ad celebrationem verò sacramentorū iam Christiana libertate parcissimè, sicut de aqua, de frumento, de vino, de oleo. In seruitute autem veteris populi etiā multa celebrari imperata sunt, quæ nobis tantummodo intelligenda traduntur. Non itaque dies obseruamus & annos & menses & tempora, ne audiamus ab Apostolo: Timeo ne fortè sine causa laborauerim in vobis: Eos enim inculpat qui dicunt: Non proficiscar, quia posterus dies est, aut quia luna sic fertur: vel, Proficiscar vt prospera cedant, quia ita se habet positio syderum. Non agam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem: vel agam, quia suscepit mensem. Non plantem hoc anno vineam, quia bissextus est. Non autem quisquam sapiens arbitretur obseruatores temporum reprehendendos, qui dicunt: Non proficiscar hodie, quia tempestas exorta est: aut non nauigem, quia adhuc sunt hybernæ reliquiæ: aut tempus seminandi est, quia hymbribus autumnalibus terra satiata est, vel si qui fortè alij naturales effectus circa motum aëris & humoris ad variandas temporum qualitates in syderum ordinatissima conuersione notati sunt, de quibus dictum est cùm conderentur: Et sint in signis & temporibus & diebus & in annis. Si quæ autem figuræ similitudinem non tantum de cælo & de syderibus, sed etiam de inferiori creatura ducuntur ad dispensationem sacramentorum, eloquentia quædam est doctrinæ salutaris, mouendo affectui discentium accommodata, à visibilibus ad inuisibilia, à corporalibus ad spiritalia, à temporalibus ad æterna. Nec quisquam nostrum attendat quod eo tempore, quo Pascha celebramus, sol in ariete est, sicut illi appellant quendam syderum locum, vbi reuera mense nouorum sol inuenitur: sed siue illi arietem, siue aliquid aliud eandem partem cæli vocare voluerint, nos de scripturis sanctis hoc didicimus, quod omnia sydera Deus condidit, & locis cælestibus quibus voluit, ordinauit, quæ stellis distincta & ordinata in quaslibet partes diuidant quibuslibet vocabulis vocent, vbicunque sol esset mense nouorum, illic eum reperiet hæc cælebratio, propter similitudinem sacramenti renouādæ vitæ, de qua satis suprà disseruimus. Quod si etiam locus ille syderum aries vocari posset propter aliquā figuræ congruentiam, neque huiusmodi timeret sermo diuinus aliquam sacramenti

Galat. 4.

Genes. 1.

Cap. 8.

menti ſimilitudinem ducere, ſicut de aliis non ſolùm cæleſtibus,ſed etiam terreſtribus creaturis, ſicut de Orione & Pleiadibus,ſicut de monte Sina,& de monte Sion, ſicut de fluminibus quæ vocãtur Geon,Phiſon,Tigris,Euphrates:ſicut de ipſo toties in ſanctis myſteriis nobilitato fluuio Iordane rerum figuratè inſinuãdarũ myſticas ſimilitudines adduxit. Sed quantum interſit ſyderum obſeruationes ad aëreas qualitates accommodatas,ſicut agricolæ vel nautæ obſeruant:aut ad notandas partes mundi curſúmque aliquò & alicunde dirigendum quod gubernatores nauiũ faciũt, & ij qui per ſolitudines arenoſas in interiora Auſtri nulla ſemita certa vel recta gradiuntur:aut cùm ad aliquid in doctrina vtili figuratè ſignificãdum, fit nonnullorum ſyderum aliqua cõmemoratio. Quantũ ergo interſit inter has vtilitates, & vanitates hominum ob hoc obſeruantium ſydera,vt nec aëris qualitates,nec regionũ vias, nec ſolos temporum numeros, nec ſpiritalium ſimilitudines, ſed quaſi fatalia rerum iam euenta perquirant, quis non intelligat? Sed iam deinceps videamus cur etiã id obſeruetur, cùm Paſcha celebratur,vt Sabbatum occurrat.Hoc enim proprium Chriſtianæ religionis eſt. Nam Iudæi menſem nouorum tantummodo & lunam obſeruant à quartadecima vſque ad viceſimam primam. Et quia illud eorum Paſcha, quo paſſus eſt dominus,ita occurrit,vt inter mortem eius & reſurrectionem medius eſſet Sabbati dies,addendũ patres noſtri cenſuerunt,vt & noſtra feſtiuitas à Iudæorũ feſtiuitate diſtingueretur:& quod non fruſtra factum eſſe credendum eſt ab illo, qui eſt ante tempora,& per quẽ facta ſunt tempora, & qui venit in plenitudine temporũ, & qui poteſtatẽ habebat ponendi animam ſuã & iterum recipiendi eam,& ideo non fatalẽ, ſed opportunam ſacramento,quod cõmendare inſtituerat,horam expectabat,cùm diceret:Nondũ venit hora mea.Vt igitur anniuerſaria paſsionis eius celebratione à poſteris ſeruarentur: quod enim nũc vt ſuperius dixi,fide ac ſpe gerimus, atq; vt ad id perueniamus,dilectione ſatagimus,requies eſt quædam ab omni labore omniũ moleſtiarũ ſancta atque perpetua, in eadem nobis ex hac vita fit tranſitus, quẽ dominus noſter Ieſus Chriſtus ſua paſsione demonſtrare ac conſecrare dignatus eſt. Ineſt autem in illa requie nõ deſidioſa ſegnitia, ſed quædã ineffabilis tranquillitas actionis otioſæ. Sic enim ab huius vitæ operibus in fine requieſcitur, vt in alterius vitæ actione gaudeatur

Cap.9.
Sabbati myſteriũ.
Ioan.2.

deatur. Sed qa talis actio in Dei laude agitur, sine labore membrorum, sine angore curarũ, nõ ad eam sic transitur per quietem, vt ipse labor succedat: id est, non sic esse incipiat actio, vt esse desinat quies. Neque enim reditur ad labores & curas, sed permanet in actione quod ad quietẽ pertinet: neq; enim in opere laboratur, neq; in cogitatione fluctuatur. Quia ergo per requiem ad primã vitam reditur, vnde anima lapsa est in peccatum, propterea Sabbato, requies significatur. Illa autem vita prima, quæ de peregrinatione redeuntibus, & primam stolam accipientibus redditur, per vnã Sabbati, quem diem Dominicum dicimus, figuratur. Quære septẽ dies Genesim legens, inuenies septimum sine vespera, quia requiẽ sine fine significat. Prima ergo vita nõ fuit sempiterna requies peccanti, requies autem vltima sempiterna est, ac per hoc & octauus sempiternam beatitudinem habebit, quia requies illa quæ sempiterna est, excipitur ab octauo, non extinguitur: neq; enim aliter sempiterna esset. Ita ergo erit octauus qui primus, vt prima vita non tollatur, sed reddatur æterna. Sabbatum tamen commendatũ est, priori populo in otio corporali tẽporaliter, † & vt figura esset sanctificationis in requiẽ spiritus sancti. Nusquam enim legimus in Genesi sanctificationem per omnes priores dies, sed de solo Sabbato dictũ est: Et sanctificauit Deus diem septimum. Amant enim requiem siue piæ animæ, siue iniquæ: sed an perueniant ad illud quod plurimũ amant, nesciunt: nec aliquid appetũt etiã ipsa corpora põderibus suis, nisi quiescere à motibus suis. Nam sicut corpus tãdiu nititur pondere, siue deorsum versus, siue sursum versus, donec ad locum quò nititur veniens, conquiescat. Pondus quippe olei si dimittatur in aërem, deorsum: si autem sub aquis, sursum nititur: Sic animæ ad ea quæ amãt propterea nituntur, vt perueniẽdo requiescãt. Et multa quidem per corpus delectant, sed non est in eis æterna requies, nec saltem diuturna, & propterea magis sordidant animam, & aggrauant potius, vt syncerũ eius pondus, quo in superna fertur, impediant. Cùm ergo anima in seipsa delectatur, nondum re incommutabili delectatur, & ideo adhuc superba est, quia se pro summo habet, cùm superior sit Deus. Nec in tali peccato impunita relinquitur, quia Deus superbis resistit, humilibus autẽ dat gratiã. Cùm autẽ Deo delectatur, ibi veram, certã, æternam inueuit requiẽ, quam in aliis quærebat, nec inueniebat. Proinde admonetur in Psalmo: Delectare in domino

Cap. 10. *† in otio corporaliter celebrando,* *Gen. 2.* *Iacobi 4.* *Psal. 36.*

domino,& dabit tibi petitiones cordis tui. Quia ergo charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctũ qui datus eſt nobis, ideo ſanctificatio in ſeptimo die cõmemorata eſt, vbi requies commendatur. Quia verò nec bene operari poſſumus, niſi dono eius adiuti, ſicut dicit Apoſtolus: Deus enim eſt qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate, nec agere nec requieſcere poterimus poſt omnia bona opera noſtra, quæ in hac vita gerimus, niſi eius dono ad æternitatem ſanctificati atque perfecti. Propterea de ipſo Deo dicitur: Cùm feciſſet omnia opera valde bona, ſeptimo die requieuit ab omnibus operibus ſuis quæ fecit. Futuram enim requiem ſignificabat, quam poſt bona opera daturus erat nobis hominibus. Sicut enim cùm bene operamur, ipſe dicitur operari in nobis, cuius munere operamur: ita cùm requieſcimus, ipſe requieſcere dicitur, quo donante requieſcimus. Hinc eſt quod etiam tribus primis præceptis decalogi, quæ ad Deum pertinent, cætera enim ſeptem ad proximum pertinent, id eſt, ad hominem, quia in duobus præceptis tota lex pendet, tertium ibi de obſeruatione Sabbati poſitum eſt: vt in primo præcepto patrem intelligamus, vbi prohibetur coli aliqua in figmentis hominum Dei ſimilitudo, non quia non habet imaginẽ Deus, ſed quia nulla imago eius coli debet, niſi illa quæ hoc eſt quod ipſe, nec ipſa pro illo ſed cum illo. Et quia creatura mutabilis eſt, ac propterea dicitur, Omnis creatura vanitati ſubiecta eſt, quoniam natura etiã vniuerſa in parte demonſtratur, ne quiſquam filium Dei verbum, per quod facta ſunt omnia, putaret eſſe creaturam, ſequitur aliud præceptum: Non accipies in vanum nomen Dei tui. Spiritus autem ſanctus, in quo nobis illa requies tribuitur, quam vbique amamus, ſed niſi Deũ amãdo, non inuenimus, cùm charitas eius diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctũ, qui datus eſt nobis. Quia ergo ſanctificauit Deus diem ſeptimum in quo requieuit, tertio præcepto legis inſinuatur quod ſcriptũ eſt de obſeruatione Sabbati, non vt iam in iſta vita nos quieſcere exiſtimemus, ſed vt omnia quæ bene operamur non habeant intentionẽ, niſi in futurã requiem ſempiternam. Memento enim maximè, quod iam ſuprà commemoraui, qua ſpe ſalui facti ſimus: ſpes enim quæ videtur non eſt ſpes: ad ipſum autẽ ignem amoris nutriendũ & flammandum quodammodo, quo tanquam pondere ſurſum vel introrſum feramur, ad requiẽ hæc omnia pertinent, quæ

Rom. 5. Philip. 2. Gen. 1. & 2. Cap. 11. Mat. 22. Rom. 2. Exod. 20. Deut. 5. Rom. 5. Rom. 8.

insinuantur nobis figurate. Plus enim mouent & accendunt amorem, quàm si nuda & sine vllis sacramentorũ similitudinibus ponerentur. Cuius rei causam difficile est dicere. Sed tamen ita se habet vt aliquid per allegoricam significationem intimatum plus moueat, plus delectet, plus honoretur, quàm si verbis propriis diceretur apertissimè: Credo quod ipse animæ motus quandiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius inflammatur: si verò feratur ad similitudines corporales, & inde feratur ad spiritalia, quæ illis similitudinibus figurantur, ipso quasi transitu vegetatur, & tanquam in facula ignis agitatus accenditur, & ardẽtiore dilectione rapitur ad requiem & quietem.

Allegoria.

Cap. 12. Ideóque inter omnia illa decem præcepta solum ibi quod de sabbato positum est, figurate obseruandũ præcipitur, quam figuram nos intelligendam, non etiam per otium corporale celebrandam suscepimus. Cùm enim sabbato significetur spiritalis requies, de qua dictum est in Psalmo: Vacate & videte, quoniam ego sum Deus, & quo vocantur homines ab ipso domino dicente: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: Cætera tamen ibi præcepta propriè sicut præcepta sunt, sine vlla figurata significatione obseruamus. Nam & idola non colere manifeste didicimus, & non accipere in vanũ nomen domini Dei nostri, & honorare patrem & matrem, & non mœchari, non occidere, non furari, non falsum testimonium dicere, [non concupiscere vxorẽ proximi,] non concupiscere vllam rem proximi, non figuratè aliud prætendunt & mysticè aliud significant, sed sic obseruantur vt sonant. Obseruare tamen diem Sabbati non ad literã iubemur secundũ otiũ ab opere corporali, sicut obseruant Iudæi: & ipsa eorum obseruatio quia ita præcepta est, nisi aliam quandam spiritalem requiem significet, ridenda iudicatur. Vnde non inconuenienter intelligimus ad amorem excitandũ, quo ad requiem tendimus, valere omnia quæ figuratè in scripturis dicuntur, quandoquidẽ non solùm id in decalogo figuratè præcipitur, vbi requies commendatur, quæ vbique amatur, sed in solo Deo certa & sancta inuenitur.

Psal. 45. *Matt. 11.* *Exod. 20.* *Deut. 5.*

Cap. 13. Dies tamen Dominicus non Iudæis, sed Christianis resurrectione domini declaratus est, & ex illo habere cœpit festiuitatem suam. Animæ quippe omnium sanctorũ ante resurrectionem corporis sunt quidem

in

in requie,ſed in ea non ſunt actione,qua corpora recepta vegetantur,Talem quippe actionem ſignificat dies octauus, qui & primus:quia nõ aufert illã requiem,ſed glorificat. Non enim redit cum corpore difficultas ex corpore, quia nec corruptio. Oportet enim corruptibile hoc indui incorruptionẽ,& mortale hoc indui immortalitatẽ. Quapropter ante reſurrectionem domini,quãuis ſanctos patres plenos ſpiritu prophetico octauę ſacramentum nequaquã lateret,quo ſignificatur reſurrectio,Nam & pro octaua Pſalmus inſcribitur, & octauo die circũcidebantur infantes,Et in Eccleſiaſte ad duorũ teſtamentorum ſignificationem dicitur;Illis ſeptem & illis octo reſeruatum eſt;tamẽ illis eſt occultatum,& ſolũ celebrandum ſabbatum traditum eſt, quia erat antea requies mortuorũ:reſurrectio autem nullius erat donec veniret Chriſtus,qui reſurgẽs ex mortuis,iam nõ moreretur,& mors illi vltra nõ dominaretur.Sed poſtquam facta eſt talis reſurrectio in corpore dominico,vt præiret in capite Eccleſiæ, quod corpus Eccleſiæ ſperaret in fine,iam etiam dies dominicus, id eſt, octauus, qui & primus inciperet celebrari,ipſa etiã cauſa intelligitur,cur ob ſeruandũ Paſcha,vbi agnum occidere & comedere iubentur, quod manifeſtiſsimè paſsionem domini præfigurat,nõ eis ita pręceptum,vt attenderent occurrere ſabbatum,& cum menſe nouorum & tertiã lunæ hebdomadam concurrere,vt eundem quoq; diem dominus potius ſua paſsione ſignaret,qui etiã dominicum,id eſt,octauũ,qui & primus eſt, declaratus aduenerat. Attende igitur ſacratiſsimũ triduum crucifixi, ſepulti, ſuſcitati. Horum trium quod ſignificat crux,in præſenti agimus vita ; quod autẽ ſignificat ſepultura & reſurrectio,fide ac ſpe gerimus,Nunc enim dicitur homini:Tolle crucem tuam, & ſequere me.Cruciatur autem caro,cũ mortificantur mẽbra noſtra quæ ſunt ſuper terrã, fornicatio,immundicia,luxuria, auaritia,& cætera huiuſmodi,de quibus idem dicit:Si ſecundum carnem vixeritis,moriemini : ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis,viuetis.Hinc etiã de ſeipſo dicit:Mundus mihi crucifixus eſt,& ego mundo, Et in alio loco: Scientes,inquit, quia vetus homo noſter ſimul confixus eſt cruci cũ illo, vt euacuetur corpus peccati,vt vltra non ſeruiamus peccato. Quãdiu ergo id agunt opera noſtra vt euacuetur corpus peccati,quãdiu exterior homo corrũpitur, vt interior renouetur de die in diem,tempus eſt crucis. Hæc ſunt etiam bona opera

1.Cor.15. *Eccleſ.11.* *Rom.6.* *Cap.14.* *Coloſ.3.* *Rom.8.* *Epheſ.6.* *Rom. 6.*

quidem, tamen adhuc laboriosa, quorum merces est requies. Sed ideo dicitur: Spe gaudentes, vt cogitantes requiẽ futuram, cum hilaritate in laboribus operemur. Hanc hilaritatem significat crucis latitudo in transuerso ligno, vbi figuntur manus. Per manus enim opera intelligimus: per latitudinẽ hilaritatem operãtis, quia tristitia facit angustias: per altitudinem verò cui caput adiungitur, expectationem retributionis de sublimi iustitia Dei, qui reddet vnicuique secundũ opera sua, iis quidem, qui secundũ tolerantiam boni operis gloriã & honorem & incorruptionem quærentibus vitam æternã. Itaque enim longitudo, qua totum corpus extenditur, ipsam toleran- tiam significat, vnde longanimes dicuntur, qui tolerant. Profundum autẽ quod terræ infixum est, secretum sacramẽti præfigurat. Recordaris enim, nisi fallor, quæ verba Apostolus in ista designatione crucis expediat, vbi ait: In charitate radicati atque fundati, vt possitis cõprehendere cum omnibus sanctis quæ sit longitudo, latitudo, altitudo, & profundũ. Ea verò quæ nondum videmus & nondũ tenemus, sed fide & spe gerimus, in alio biduo figurata sunt. Hæc enim quæ nunc agimus, tanquam clauis præceptorũ in Dei timore cõfixis, sicut scriptum est: Confige clauis à timore tuo carnes meas, in necessariis deputantur, nõ in eis quæ per seipsa appetenda & concupiscenda sunt. Vnde illud quod est optimũ se dicit concupiscere: dissolui & esse cũ Christo. Manere autem in carne necessarium, inquit, propter vos. Quod ergo, inquit: Cupio dissolui & esse cũ Christo, inde incipit requies, quæ nõ interrumpitur resurrectione, sed clarificatur: quæ tamen nunc fide retinetur. Quia iustus ex fide viuit. An ignoratis, inquit, quoniam quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti ergo illi sumus per baptismũ in mortem. Vnde, nisi fide? Neque enim iam in nobis perfectum est, adhuc in nobismetipsis ingemiscentibus, & adoptionẽ expectantibus redemptionẽ corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur nõ est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quod memento quàm sæpe cõmemorem, nec iam nunc in ista vita nos beatos fieri debere arbitremur, & ab omnibus difficultatibus liberos, ac sic in angustiis rerum temporalium aduersus Deũ ore sacrilego murmuremus, quasi non exhibeat quod promisit. Promisit quidem etiã huic vitæ necessaria, sed

μακρόθυμοι.

Ephes. 3.

Psal. 118.

Philip. 1.

Abac. 2.

Rom. 6.

Rom. 8.

Illa ſunt ſolatia miſerorum, alia gaudia beatorum. Domine, inquit, ſecundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, exhortationes tuæ iocundauerunt animam meã. Non ergo murmuremus in difficultatibus, ne perdamus latitudinem hilaritatis, de qua dicitur: Spe gaudentes: quia ſequitur, In tribulatione patientes. Noua ergo vita in fide nunc inchoatur, & ſpe geritur: nam tunc perfecta erit, cum abſorbebitur mortale à vita, cum abſorbebitur mors in victoriã. cum illa nouiſsima inimica deſtruetur mors, cum immutati fuerimus, & æquales angelis facti. Omnes enim, inquit, reſurgemus, ſed nõ omnes immutabimur. Et dominus: Erunt, inquit, æquales angelis Dei. Apprehenſi enim ſumus modo in timore per fidẽ, tũc autẽ apprehendemur in charitate per ſpem. Quandiu enim ſumus in corpore, peregrinamur à domino: per fidem enim ambulamus, non per ſpem. Ipſe itaq; Apoſtolus, qui dicit: Tunc apprehendam ſicut apprehẽſus ſum, aperte ſe nõ apprehendiſſe confitetur. Fratres, inquit, ego me non arbitror apprehendiſſe. Sed tamen quia ipſa ſpes ex promiſsione veritatis certa nobis eſt, cum diceret: Conſepulti igitur ſumus illi per baptiſmum in mortem, ſubiunxit & ait: Vt quemadmodũ ſurrexit Chriſtus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Ambulamus ergo in re laboris, ſed in ſpe quietis, in carne vetuſtatis, ſed in fide nouitatis. Dicit enim: Corpus quidem mortuũ eſt propter peccatum, ſpiritus autem viuit propter iuſtitiã. Si autem ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Hoc ex autoritate diuinarum ſcripturarum & vniuerſæ Eccleſiæ, quæ toto orbe diffunditur, conſenſione per anniuerſarium Paſcha celebratur. In magno vtique, ſicut iam intelligis, ſacramento, & in ſcripturis quidem veteribus ad agendũ Paſcha non eſt præceptum tempus, niſi ex menſe nouorum, à luna quartadecima vſque ad viceſimamprimam: ex Euangelio tamen, quia iam manifeſtum eſt quo etiam die dominus crucifixus ſit, & in ſepultura fuerit, & reſurrexerit, adiuncta eſt etiam ipſorum dierum obſeruatio per patrum concilia: & orbi vniuerſo Chriſtiano perſuaſum eſt eo modo Paſcha celebrari oportere. Quadrageſima ſanè ieiuniorum habet autoritatem, & in veteribus libris ex ieiunio Moyſi & Heliæ: & ex Euangelio, quia totidem diebus dominus ieiunauit, demonſtrans Euangelium non diſſentire

Pſal. 93. *Rom. 12.* *1. Cor. 15.* *ἰσάγγελοι.* *Luc. 20.* *2. Cor. 15.* *Philip. 3.* *Rom. 6.* *Rom. 8.* *Cap. 15.* *Quadrageſima ieiunium.*

à lege & Prophetis. In perſona quippe Moyſi lex, in perſona Heliæ prophetæ accipiuntur, inter quos & in monte glorioſus apparuit, vt euidentius emineret, quod de illo dicit Apoſtolus, teſtimoniũ habens à lege & à Prophetis. In qua ergo parte anni cõgruentius obſeruatio quadrageſimæ conſtitueretur, niſi confini atq; contiguæ dominicæ paſsioni? Quia in ea ſignificatur hæc vita laborioſa, cui opus eſt continentia, vt ab ipſius mundi amicitia ieiunetur, quæ vtique fallaciter blandiri, & illecebrarũ fucos circunſpergere atque iactare nõ ceſſat. Numero autem quadragenario vitã iſtam propterea figurari arbitror, quia denarius, in quo eſt perfectio beatitudinis noſtræ, ſicut in octonario, quia redit ad primum: ita in hoc mihi videtur exprimi, quia creatura quæ ſeptenario figuratur, adhæret creatori: in quo declaratur vnitas Trinitatis per vniuerſum mundum temporaliter annuncianda: quia mũdus & à quatuor ventis delimatur, & quatuor elemẽtis erigitur, & quatuor anni temporũ vicibus variatur. Decem autem quaterni in quadraginta conſumuntur: quadragenarius autem partibus ſuis computatus, addit ipſum denariũ, & fiunt quinquaginta tanquam merces laboris & continentiæ. Neque enim fruſtra ipſe dominus & quadraginta dies poſt reſurrectionẽ in hac vita & terra cum diſcipulis cõuerſatus eſt: & poſteaquam aſcendit in cælum, decem diebus interpoſitis [promiſſum] miſit ſpiritum ſanctũ, completum die Pentecoſtes: qui dies quinquageſimus habet aliud ſacramentum, quod ſepties ſeptem quadragintanouem fiunt: & cum reditur ad initium, quod eſt octauus, qui & primus dies, quinquaginta cõplentur, qui celebrantur poſt domini reſurrectionem, iam in figura non laboris, ſed quietis & lætitia: propter hoc & ieiunia relaxantur, & ſtantes oramus, quod eſt ſignum reſurrectionis. Vnde etiã omnibus diebus dominicis, id ad altare obſeruatur, & hallelu ia canitur, quod ſignificat actionẽ noſtrã futuram nõ eſſe niſi laudare Deũ, ſicut ſcriptum eſt: Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Sed dies quinquageſimus & in ſcripturis commendatur, nõ tantum in Euangelio, quia tunc ſpiritus ſanctus aduenit, ſed etiam in veteribus libris. Nam & ibi poſteaquã paſcha occiſo agno celebrauerũt, dies quinquaginta numerantur vſq; ad diem, quo lex data eſt in mõte Sina famulo Dei Moyſi, digito Dei ſcripta in libris autẽ Euangelij apertiſsimè declaratur digitum Dei ſignificare ſpiritum ſanctum

[Margin: τεσσαρακοντάς. — Orare ſtãtes — Pſal. 83. — Cap. 16.]

ctum. Cum enim vnus Euāgelista dixisset, In digito Dei eiicio dæmonia: alius hoc idem ita dixit, In spiritu Dei eiicio dæmonia. Quis hanc lætitiā diuinorum sacramentorum, cum sanæ doctrinæ luce clarescunt, non præferat vniuersi mundi huius imperiis, etiam inusitata felicitate pacatis? Nónne tanquā duo Seraphin clamant adinuicem concinentiam laudis altissimo: Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus Deus Sabaoth, ita duo testamenta fideliter concordantia sacratam cōcinunt veritatem Deo? Occiditur ouis, celebratur pascha, & interpositis quinquaginta diebus datur lex ad timorē scripta digito Dei. Occiditur Christus, qui tanquā ouis ad immolandū ductus est, sicut Esaias testatur, celebratur verū Pascha, & interpositis quinquaginta diebus, datur ad charitatē spiritus sanctus, qui est digitus Dei, cōtrarius hominibus sua quærentibus, & ideo iugū asperum & sarcinam grauem portantibus, nec inuenientibus requiem animabus suis, quia charitas nō quærit quæ sua sunt. Ideo animositas hæreticorū semper inquieta est quos magorū Pharaonis habere conatū, declarat Apostolus dicēs: Sicut enim Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic & isti resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed vltra nō proficient. Dementia verò eorū erit manifesta omnibus sicut & illorū fuit. Quia enim per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, fatentes sibi aduersum esse spiritum sanctum qui erat in Moyse. Nam deficientes dixerunt: Digitus Dei est hic. Sicut autem conciliatus & placatus spiritus sanctus requiem præstat mitibus & humilibus corde, ita cōtrarius & aduersus immites ac superbos inquietudine exagitat. Quam inquietudinē muscæ illæ grauissimæ significauerunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt dicentes: Digitus Dei est hic. Exodum lege, & vide vbi Pascha celebrauerunt, post quot dies data sit lex. Loquitur Deus ad Moysem in monte † Sina die tertio mensis tertij, Nota ergo vnū diem egressus ipsius tertij mensis, & vide quid dicat inter cætera. Descende, inquit, testare populo † & purifica illos hodie & cras, & lauent vestimēta sua, & sint parati in diē tertiū. Tertia enim die descēdit dominus in montem Sina corā omni populo, tunc data est lex tertio scilicet die tertij mensis. Numerā itaq; à quartodecimo primi mēsis die quo factū est Pascha, vsq; ad diem tertiū tertij mēsis, & inuenies decē & septē dies primi mensis, triginta secundi, tres tertij, qui fiūt quinquaginta. Lex

Lucæ 11. *Matt. 12.* *Esa. 6.* *Esaiæ 53.* *1. Cor. 13.* *2. Tim. 3.* *Exod. 8.* † *eremo* † *& contestare populum.* *Exod. 19.*

in arca eſt,ſanctificatio in corpore domini, per cuius reſurrectionem nobis requies futura promittitur,ad quam percipiendam ſpiritu ſancto chariras inſpiratur.Spiritus autem nōdum erat datus,cùm Ieſus nōdum erat clarificatus.Vnde prophetia illa cātata eſt,Exurge domine in requiem tuam,tu & arca ſanctificationis tuæ. Vbi requies, ibi ſanctificatio. Vnde nunc vt amemus & deſideremus, pignus accepimus. Vocantur autem ad requiem alterius vitæ quò ab iſta tranſitur, quod Paſcha ſignificat,omnes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Propterea quinquagenarius numerus ter multiplicatus,addito ad eminentiam ipſius ſacramēti ipſo ternario, in illis magnis piſcibus inuenitur, quos iam dominus poſt reſurrectionem nouam vitam demonſtrans à dextera parte leuari imperauit,nec retia rupta ſunt, quia tunc hæreticorum inquietudo non erit. Tunc homo perfectus & quietus,purificatus in anima & in corpore per eloquia domini caſta,argentum igne examinatū terræ purgatum ſeptuplum,accipiet mercedem denarium vt ſint decem & ſeptem.Nam & in hoc numero ſicut in aliis multiplices figuras exhibentibus,ſacramentū mirabile reperitur. Nec immerito etiam Pſalmus ſeptimuſdecimus in Regnorū libris ſolus integer legitur,quia regnum illud ſignificat vbi aduerſarium non habebimus. Titulus enim eius eſt, In die qua eruit eum dominus de manu omnium inimicorum eius,&de manu Saul. Quis enim figuratur in Dauid, niſi ille qui venit ſecundum carnem ex ſemine Dauid? Qui vtiq; in corpore ſuo quod eſt Eccleſia adhuc patitur inimicos. Vnde illi perſecutori quē voce mactauit,& in ſuum corpus traiiciens quodāmodo manducauit,ſonuit de cęlo:Saule Saule quid me perſequeris?Quādo autem eruetur hoc corpus de manu omnium inimicorum eius, niſi cùm & illa nouiſsima inimica deſtruetur mors? Ad hoc tempus pertinet numerus ille cētum quinquagintatrium piſcium.Nam & ipſe numerus ſeptimuſdecimus ſurgēs in trigonum,centum quinquagintatrium ſummā complet.Ab vno quippe vſq; ad decem & ſeptem ſurgēs,omnes medios adde,& inuenies:ad vnum ſcilicet adde duo,fiunt vtique tria,adde tria fiunt ſex,adde quatuor fiunt decem, adde quinq; fiunt quindecim,adde ſex fiunt viginti vnum,adde ita cæteros & ipſum decimum ſeptimum,fiunt centum quinquagintatria.Hęc de ſcripturis firmiſsimè tenentur,id eſt,Paſcha & pentecoſte.Nam vt quadraginta illi dies ante Paſcha obſeruentur, Eccleſiæ conſuetudo

Ioan.7.
Pſal.131.
Cap.17.
Pſal.11.
2.Reg.22
Acto.9

suetudo roborauit,sic etiam vt octo dies Neophytorum distinguantur à cæteris,id est,vt octauus primo concinat. Vt autem Hallelu ia per illos solos dies quinquaginta in Ecclesia cantetur,non vsquequaque obseruatur.Nam & in aliis diebus varie cantatur alibi atq; alibi,ipsis autem diebus vbiq;.Vt autē stantes in illis diebus & omnibus dominicis oremus, vtrum vbiq; seruetur ignoro:tamē quid in eo sequatur Ecclesia, dixi vt potui,& arbitror esse manifestum.De lauandis vero pedibus,cùm dominus hoc propter formam humilitatis, propter quam docendam venerat, cōmendauerit, sicut ipse consequenter exposuit,quæsitum est, quónam tempore potissimū res tanta etiam facto doceretur,& illud tempus occurreret,quo ipsa cōmendatio religiosius inhæreret. Sed ne ad ipsum sacramentū baptismi videretur pertinere, multi hoc in consuetudinem recipere noluerunt. Nonnulli etiā de consuetudine auferre[non]dubitauerunt. Aliqui autem, vt hoc sacratiore tempore commēdaretur,& à baptismi sacramento mutaretur † vel diem tertium octauarum, quia ternarius tertiū in multis sacramentis maximè excellit,vel etiam ipsum octauū,vt hoc facerent elegerunt. Miror sanè quid ita volueris vt de iis quæ varie per diuersa loca obseruantur,tibi aliqua conscriberem, cùm & nō sit necessarium, & vna in his saluberrima regula retinenda sit, vt quæ non sunt contra fidem,neq; contra bonos mores,& habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, vbicunq; institui videmus,vel instituta cognoscimus,non solū non improbemus,sed etiam laudando & imitando sectemur,si aliquorum infirmitas non ita impedit,vt amplius detrimentum sit.Si enim eo modo impediat,vt maiora studiorū lucra sperāda sint, quàm calumniatorum detrimēta metuenda, sine dubitatione faciendū est, maximè illud quod etiam de scripturis defendi potest, sicut de hymnis & Psalmis canēdis,cùm & ipsius domini,& Apostolorū habeamus documenta & exēpla & præcepta de hac re tam vtilia.Ad mouendū piè animū,& accendendū diuinæ lectionis affectum,varia consuetudo est,& pleraq; in Africa Ecclesiæ mēbra pigriora sunt,ita vt Donatistæ nos reprehendant, quod sobrie psallimus in Ecclesia diuina cantica prophetarū,cùm ipsi ebrietates suas ad canticū psalmorū humano ingenio cōpositorum,quasi tubas exhortationis inflāment. Quādo autē non est tempus, cùm in Ecclesia fratres congregantur sancta cātandi, nisi cū legitur aut disputatur, aut Antistites clara voce depre-

Hallelu ia

Cap. 18.

Lotio pedum.

† *distinguerent*

De variis consuetudinibus.

1. *Reg.* 19.

Cap.19. cantur, aut cõmunis oratio voce diaconi indicitur? Alius verò particulis temporũ quid melius à congregatis Christianis fiat, quid sanctius, omnino non video. Quod autem instituitur prçter consuetudinem, vt quasi obseruatio sacraměti sit, approbare non possum, etiã si multa huiusmodi propter nonnullarum vel sanctarum vel turbulentarum personarum scandala deuitanda, liberius improbare nõ audeo. Sed hoc nimis doleo, quia multa quæ in diuinis libris saluberrima præcepta sunt, minus curantur, & tam multis præsumptionibus sic plena sunt omnia, vt grauius corripiatur qui per octauas suas terram nudo pede tetigerit, quàm qui mentem vinolentia sepelierit. Omnia itaq; talia quæ neque sanctarum scripturarum autoritatibus continentur, nec in conciliis Episcoporum statuta inueniũtur, nec consuetudine vniuersę Ecclesię roborata sunt, sed diuersorum locorum diuersis moribus innumerabiliter variãtur, ita vt vix aut omnino nũquam inueniri posſint causæ, quas in eis instituẽdis homines secuti sunt, vbi facultas tribuitur, sine vlla dubitatione resecanda existimo. Quamuis enim neq; hoc inueniri posſit, quo modo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucisſimis & manifestisſimis celebrationum sacramentis misericordia Dei esse liberam voluit, seruilibus oneribus premũnt, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui etiam si tempus libertatis nõ agnouerint, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subiiciuntur. Sed Ecclesia Dei inter multam paleam multáq; zizania cõstituta multa tolerat, & tamen quæ sunt contra fidem vel bonam vitam, non approbat, nec tacet, nec facit. Itaq; illud quod scripsisti quosdã fratres ita temperare à carnibus edendis, vt immundos qui comederint arbitrentur, apertisſimè contra fidem sanámq; doctrinã est. Sed hic ego si diutius disputare voluero, poteris putare ante in illis obscuri aliquid hinc Apostolũ præcepisse, qui etiam multa, quę de hac re dixit, sic detestatus est hæreticorum impiam opinionem, vt diceret: Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouisſimis temporibus recedent quidam à fide, intendentes spiritibus seductoribus, & doctrinæ dæmoniorũ in hypocrisi mendaciloquiorum, † cauteriatam habentes conscientiam suam, prohibentes nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem, quia omnis creatura Dei bona est, & nihil abiiciendum est quod cum gratiarum actione percipitur

12. distin. omnia.

Ecclesia multa tolerat.

Cap.20.

1. Tim.4.

† aliàs loquẽtes mẽdacium.

cipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Et alio loco de his rebus loquitur: Omnia, inquit, munda mundis, immundis autem & infidelibus nihil eſt mundum, ſed polluta ſunt eorum & mens & conſcientia. Tuipſe lege cætera, & recita quibus potes, ne in ſe irritam faciant gratiam Dei, quia in libertate vocati ſunt, tantum ne libertatem in occaſionem carnis aſſumant. Et ideo iam voluit refrænandæ carnalis concupiſcentiæ cauſa à quibuſlibet cibis temperari, quia non eis hoc permittitur ſuperſtitioſè, atque infideliter facere. Hi vero qui de paganis Euangelicis ſortes legunt, etſi optandum eſt vt hoc potius faciant, quàm vt ad dæmonia conſulenda concurrant, tamen etiam iſta mihi diſplicet cõſuetudo, ad negotia ſecularia & ad vitæ huius vanitatem propter aliam vitam loquentia oracula diuina velle conuertere. Hæc tibi ſi ſatis eſſe ad ea quæ requiſiſti non putaueris, nimis ignoras & vires & occupationes meas. Tantum enim abſum ab eo quod putaſti nihil me latere vt nihil in epiſtola tua legerim triſtius, quia & apertiſsimè falſum eſt. Et miror quia hoc te latet, quod non ſolùm in aliis innumerabilibus rebus multa me latent, ſed etiam in ipſis ſanctis ſcripturis multo neſciam plura quàm ſciam. Et ideo ſpem in nomine Chriſti non infructuoſam gero, quia non ſolùm credidi Deo meo in illis duobus præceptis totam legem prophetáſque pendere, ſed etiam expertus ſum experiórq; quotidie, quandoquidem nullum mihi ſacramentum, aut aliquis ſermo admodum obſcurior de ſacris literis aperitur, vbi non eadem præcepta reperiam. Finis enim præcepti eſt charitas de corde puro, & cõſcientia bona, & fide non ficta. Et plenitudo legis charitas. Itaque & tu chariſsime, ſiue iſta ſiue alia ſic lege, ſic diſce, vt memineris veriſsimè dictum. Scientia inflat, charitas ædificat. Charitas autem non æmulatur, non inflat. Sic itaque adhibeatur ſcientia tanquam machina quædam, per quam ſtructura charitatis aſſurgat, quæ maneat in æternum, etiam cùm ſcientia deſtruetur, quæ ad finem charitatis adhibita multum eſt vtilis, per ſe autem ipſam ſine tali fine, non modo ſuperflua, ſed etiam pernicioſa probata eſt. Scio autem quàm te cogitatio ſancta cuſtodiat, ſub vmbraculo alarum domini Dei noſtri. Sed ideo hæc etſi breuiter monui, quoniam noui eandem ipſam charitatem tuam, quæ non æmulatur, hanc epiſtolam multis daturam atq; lecturam.

Titum 1.

26. q. 2. qui ſortilegi.

Cap. 21.

Mat. 22.

1. Timo. 1.

Roma. 13.

1. Cor. 13.

Augustinus Honorato respondens ad illius quinque quæstiones, quibus de suo addidit sextam, obiter exponens Psalmum 21. perstringens interrim & Pelagianos. Hoc libello, nam ipse librum appellat, sese exercuit vir sanctissimus ad tractationem scripturarum, & ipse titulum addidit.

Epistola CXX.

2. Ret. 36. Præfatio.

QVinq; mihi proposuisti pertractandas quæstiones atque soluendas, dilectissime mi frater Honorate, hinc inde raptas, sicut te vel legētē mouere vel cogitanti tibi in mentē venire potuerūt, & in conspectum meum fusas quodāmodo. Quarum solutionem si velim differendo ordinare, vt non carptim sicut propositæ sunt de singulis differam, sed vno quodam tenore sermonis eas inter se connectam atq; contexam, difficile opus videtur. Et tamen puto facilius eas solui, si hoc fecero. Inuicem quippe adiuuabunt, si altera pendebit ex altera, donec omnes veniant in seriem disputationis, non singillatim separatis locis, quasi vnaquæque in sua priuata intentione habitet, scilicet vnum aliquid intuentes & vnum collaborantes sociali ratione, & indiuidua veritate.

Caput 1. Voluisti ergo & scripto commonuisti exponi atque aperiri tibi, quid sibi velit vox illa domini: Deus Deus meus vt quid me dereliquisti. (Psal. 21.) Et quid sit, quod Apostolus ait: Vt in charitate radicati & fundati, præualeatis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, altitudo & profundum. (Ephes. 3.) Et quæ sint virgines quinq; stultæ, quæve sapientes. (Mat. 25.) Et quæ sint tenebræ exteriores. (Mat. 22.) Et quo modo intelligēdum sit, Verbum Dei caro factum est. (Ioan. 1.) Hæ sunt certè quinq; tam breuiter à me commemoratæ, quàm abs te propositæ quæstiones. Proinde si placet addamus & sextam, & illud paratissimum † requiramus, quæ sit gratia noui testamenti. Hanc omnes illæ intueantur, & in hanc vt opportune quæq; potuerit, opus suum conferat nobis, non eo scilicet ordine quo eas & tu proposuisti, & ego recolui, sed vnaquæq; cùm fuerit necessaria, velut vocata respondeat, & officium sui operis impleat. Ergo ita nascatur exordium.

† potissimum

Caput 2. Est quædam vita hominis carnalibus sensibus implicata, gaudiis carnalibus dedita, carnalem fugitans offensionem, voluptatémque consectans. Huius vitæ felicitas temporalis est: ab hac vita incipere necessitatis est, in ea persistere voluntatis. In hac quippe ex vtero matris infans funditur, huius offensiones quantum potest refugit, huius appetit voluptates,

nihil

nihil amplius valet. Sed posteaquàm venerit in ætatem, qua in eo rationis vsus euigilet, poterit adiuta diuinitus volũtate eligere alteram vitam, cuius in mente gaudium est, cuius interna atq; æterna felicitas. Inest quoq; homini anima rationalis, sed interest, eiusdẽ rationis vsu quónam potius voluntatẽ conuertat, vtrũ ad bona exterioris & inferioris, an ad bona interioris superiorísq; naturę, id est, vtrũ vt fruatur corpore & tempore an vt fruatur diuinitate atq; æternitate. In quadã quippe medietate posita est, infra se habens corporalẽ creaturã, supra se animi sui & corporis creatorẽ. Potest igitur anima rationalis etiã temporali & corporali felicitate [bene vti, si non se dederit creaturæ creatore neglecto, sed eam potius felicitatem fecerit] seruire creatori, qui & ipsam suæ bonitatis abundantissima largitate donauit. Sicut enim bona sunt omnia quæ creauit Deus ab ipsa rationali creatura vsq; ad infimũ corpus: ita bene agit in his anima rationalis, si ordinẽ seruet, & distinguendo, eligẽdo, pendendo, subdat minora maioribus, corporalia spiritalibus, inferiora superioribus, tẽporalia sempiternis, ne superiorũ neglectu, & appetitu inferiorũ, quoniã hinc fit ipsa deterior, & se & corpus suũ mittat † in peius, sed potius ordinata charitate se & corpus suum cõuertat in melius. Cùm enim sint omnes substantiæ naturaliter bonæ, ordo in eis laudatus honoratur, peruersitas culpata dãnatur. Nec efficit anima peruersè vtens creaturis, vt ordinationẽ effugiat creatoris: quoniã si illa male vtitur bonis, ille bene vtitur etiam malis: ac per hoc illa peruersè bonis vtendo fit mala, ille ordinatè etiam malis vtendo permanet bonus. Qui enim iniustè se ordinat in peccatis, iustè ordinatur in pœnis. Volens itaq; Deus ostendere etiã terrenã temporalémq; felicitatẽ suum donum esse, nec aliũde nisi ab ipso sperari oportere, præ omnibus † seculi temporibus dispensandum iudicauit testamentum vetus, quod pertineret ad hominem veterẽ, à quo ista vita necesse est incipiat. Sed illæ felicitates patrũ, Dei beneficio concessæ prædicantur, quamuis ad istam vitã transitoriam pertinentes. Illa, quippe terrena munera in manifesto promittebantur & tribuebãtur. In occulto autẽ illis omnibus rebus nouũ testamentum figuratè prænuntiabatur, & capiebatur intelligentia paucorum, quos eadem gratia prophetico munere dignos fecerat: dispẽsabant ergo illi sancti pro cõgruentia tẽporis testamẽtũ vetus, pertinebãt verò ad testamentũ nouum. Nam & quando

† *mutet*

† *Al. prioribus*

temp

temporalem felicitatem agebant æternam, veram & præferendam intelligebant, & iſtam miniſtrabant in myſterio, vt illam conſequerentur in præmio. Et ſi quando patiebantur aduerſa, ad hoc patiebantur, vt euidentiſsimo diuino adiutorio liberati, glorificarent Deum omnium bonorum largitorem, non ſolùm ſempiternorum, quæ piè ſperabant, verũetiam temporalium, quæ prophetice gubernabant. Cùm autẽ venit plenitudo temporis, vt gratia quæ occultabatur in veteri teſtamento, iam reuelaretur in nouo, miſit Deus filium ſuũ, factum ex muliere, quo nomine proprietate Hebraicæ linguæ omnis fœmina nuncupatur, ſiue viro intacta ſiue iam mixta. Quem autem filium miſerit, fieríque ex muliere voluerit, quantus ille Deus ſit, qui hanc humilitatem pro ſalute fideliũ ſuſcipere dignatus ſit, vt agnoſcas, nunc attende Euangeliũ: In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deũ, & Deus erat verbũ, hoc erat in principio apud Deũ: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Quod factũ eſt in ipſo vita erat, & vita erat lux hominũ, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam nõ cõprehenderunt. Hic ergo Deus verbũ Dei, per quod facta ſunt omnia, filius Dei eſt, incõmutabiliter manens, vbique præſens, nullo clauſus loco, nec partiliter per cuncta diffuſus, tanquam minorem partẽ habeat in minori loco, & in maiori maiorẽ, ſed vbique totus atque ita non abſens etiã mentibus impiorũ, quamuis eum nõ videant, ſicut nec iſta lux videtur oculis præſentata cæcorũ. Lucet ergo & in tenebris talibus, quales Apoſtolus ſignificat vbi dicit: Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, ſed eam tales tenebræ non cõprehenderunt. Suſcepit itaque hominem quem videre homines poterant, vt ſanati per fidem poſteà viderent quod tunc videre non poterant. Sed ne homo Chriſtus eoipſo quo viſibiliter apparebat non crederetur & Deus, tantúmq; illi tribueretur, quantum homini excellentiſsimæ gratiæ atque ſapientiæ, ideo fuit homo miſſus à Deo cui nomen erat Ioannes: Hic venit in teſtimonium vt teſtimoniũ perhiberet de lumine, vt omnes crederẽt per illum. Non erat ille lumen, ſed vt teſtimoniũ perhiberet de lumine. Tantus enim homo debuit perhibere teſtimonium de illo qui non tantum homo verũetiam Deus erat, vt [de illo diceretur, quòd] in natis mulierum nemo exurgeret maior Ioanne Baptiſta. Sic enim ille cui Ioannes teſtimoniũ perhibebat, intelligeretur hoc eſſe maior, quo non tantùm homo, ſed etiam Deus

erat

Cap. 3. Gal. 4.

Qui? Paul⁹ ſcripſit Græcè.

Ioan. 1.

Ephes. 5.

Ioan. 1.

erat. Lumen ergo & Ioãnes, ſed tale lumen quali teſtimonium perhibet ipſe dominus dicẽs: Ille erat lucerna ardens & lucẽs, quod & diſcipulis ſuis dicens: Vos eſtis lumen mundi, atque vt oſtenderet quale lumen, ſecutus adiunxit: Nemo accendit lucernã & ponit eam ſub modio, ſed ſuper candelabrũ, vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Sic luceat lumen veſtrum coram hominibus. Iſtæ ſimilitudines datæ ſunt, vt quantũ poſſumus intelligamus, vel ſi hoc nondũ poſſumus, ſine vlla dubitatione credamus, animam rationalem non eſſe naturã Dei. Illa quippe incommutabilis eſt, ſed tamen eam poſſe participando illuminari. Lucernæ quippe accendi indigent & extingui poſſunt. Ideo quod dicitur de Ioanne: Non erat ille lumen, ad illud reſpicit lumen, quod nõ participando illuminatur, ſed eius participatione illuminantur quæ ab illo illuminantur. Denique ſequitur: Erat lumen verũ, & tãquã quęreremus, quomodo diſcerneretur lumen verũ à lumine illuminato, id eſt, Chriſtus à Ioanne. Erat, inquit, lumen verũ quod illuminat omnem hominẽ venientẽ in hunc mundũ. Si omnẽ hominẽ, ergo & Ioannem: atq; vt magis oſtenderet huius diuinitatẽ longè præſtantiore diſtantia. In hoc mundo, inquit erat, & mundus per eũ factus eſt, & mundus eũ non cognouit. [Non mundus qui per eũ factus eſt eum nõ cognouit.] Neque enim habet vim cognoſcendi eum niſi rationalis creatura. Quãuis etiã mundus iſte viſibilis per eum factus ſit, hoc eſt, cælum & terra, ſed mũdum non cognoſcentem increpando, ſignificauit infideles conſtitutos in mundo. Deinde adiungit: In ſua propria venit, & ſui eũ non receperunt. Siue quia & ipſi infideles inquantum homines ſunt, eius ſunt per quem creati ſunt. Siue ſuos propriè Iudæos intelligi voluit, ex quibus naturã carnis aſſumpſit, nec tamen omnes eum nõ receperunt. Sequitur enim & dicit: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri credentibus in nomine eius, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. Hæc eſt gratia noui teſtamẽti, quod in veteri latuit, nec tamen figuris obumbrantibus prophetari prænuntiariq; ceſſauit, vt intelligat anima Deum ſuũ & gratia eius renaſcatur illi. Hæc quippe natiuitas ſpiritalis tantũ eſt, ideo non ex ſanguinibus, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo.

Ioan. 5.
Matt. 5.

Hæc etiã adoptio vocatur. Eramus enim aliquid anteà quàm eſſemus filij Dei, & accepimus [beneficiũ] vt fieremus quod nõ eramus

Cap. 4.

eramus:sicut qui adoptauit antequàm adoptaretur,nondũ erat filius eius à quo adoptatur,iam tamen erat qui adoptaretur: & ab hac generatione gratiæ discernitur ille filius,qui cùm esset filius Dei venit vt fieret filius hominis,donarétq; nobis qui eramus filij hominũ filios Dei fieri. Factus est quippe ille quod nõ erat,sed tamen aliquid aliud erat. Et hoc ipsum aliquid verbũ Dei erat,per quod facta sunt omnia, & lumen verum quod illuminat omnem hominem venientẽ in hunc mundũ, & Deus apud Deum. Nos quoque per eius gratiam facti sumus quod non eramus,id est,filij Dei: sed tamen aliquid eramus, & hoc ipsum aliquid multò inferius,hoc est,filij hominum. Descẽdit ergo ille vt nos ascẽderemus,& manẽs in natura sua factus est particeps naturæ nostræ, vt nos manẽtes in natura nostra efficeremur participes naturæ ipsius. Non tamen sic: Nam illum naturæ nostræ participatio nõ fecit deteriorẽ:nos autem facit naturæ illius participatio meliores. Misit itaq; Deus filiũ suũ factum ex muliere,factũ sub lege. Nam legis sacramenta percepit,vt eos qui sub lege erant redimeret,id est, quos lex reos tenebat occidente litera,dum præceptũ non impleretur,antequàm viuificaret spiritus:quia charitas Dei,quæ præceptũ implet,diffunditur in cordibus nostris per spiritũ sanctũ, qui datus est nobis. Proinde cùm dixisset: Vt eos qui sub lege erant redimeret,continuò subiunxit: Vt adoptionẽ filiorũ reciperemus,vt videlicet huius gratiá beneficij discerneret ab illa filij natura,qui missus est filius,non per adoptionẽ factus, sed semper genitus filius,vt participata natura filiorũ hominũ[ad participandá suam naturá adoptaret filios hominũ.] Quapropter etiá cùm dixisset: Dedit eis potestatẽ filios Dei fieri, modúmq; adiunxisset ne carnalis intelligeretur natiuitas, quod scilicet eis præstiterat id quod credũt in nomine eius,& per gratiá renascũtur spiritalẽ,nõ ex sanguinibus,neq; ex volũtate viri,neque ex volũtate carnis,sed ex Deo, mox cõmendauit quasi huius vicissitudinis sacramentũ. Tanquam enim mirati tantum bonũ nõ auderemus optare,statim subiunxit: Et verbũ caro factum est,& habitauit in nobis. Quod vnũ est ex quinque illis, quæ tibi exponi voluisti,tanquá diceret: O homines nolite desperare vos fieri posse filios Dei,quia & ipse filius Dei, hoc est, verbũ Dei caro factũ est,& habitauit in nobis. Reddite vicem, efficimini spiritus & habitate in illo qui caro factus est,& habitauit in vobis. Neq; enim iam desperandũ est,participatione

Galat. 4. *Rom. 3.* *Galat. 4.* *Ioan. 1.*

verbi fieri posse homines filios Dei, quando filius Dei participatione carnis factus est filius hominis. Nos itaque mutabiles in melius cõmutandi, participes efficimur verbi: verbũ autem incõmutabile nihil in deterius commutatũ, particeps carnis effectũ est rationali anima mediante. Neq; enim homo Christus, vt Apollinaristæ hæretici putauerunt, aut nõ habuit animã, aut nõ habuit rationalẽ, sed more suo scriptura vt Christi humilitatẽ magis ostẽderet, ne carnis nomen quasi indignum aliquid refugisse videretur, carnẽ [pro homine] posuit. Neque enim quia scriptũ est: Videbit omnis caro salutare Dei, animæ ibi non sunt intelligendæ, nihilq; proinde aliud dictũ est, Verbum caro factũ est, quàm si diceretur, Filius Dei filius hominis factus est, qui cùm in forma Dei factus esset, sicut dicit Apostolus, nõ rapinã arbitratus est esse æqualis Deo. Neq; enim vsurpationis erat, vt rapina diceretur, sed naturæ inerat vt esset æqualis, Semetipsum tamen exinaniuit, non formã Dei amittens, sed formam seruis suscipiens, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Vides quẽadmodum eundẽ hominẽ, quem Deũ cõmẽdat, vt persona vna sit, etiã filiũ hominis protestetur, ne nõ trinitas, sed quaternitas inducatur. Sicut enim non augetur numerus personarũ, cùm accedit caro animæ, vt sit vnus homo, sic non augetur numerus personarum, cùm accedit homo verbo, vt sit vnus Christus. Legitur itaque, Verbum caro factum est, vt intelligamus huius personæ singularitatem, non vt suspicemur in carnem mutatã diuinitatẽ. Itaque Christus homo, vt per eum reuelaretur noui gratia testamenti, quoniã nõ ad temporalẽ, sed ad æternam vitã pertinet, nõ vtiq; terrena felicitate commendandus fuit. Inde subiectio, inde pasśio, inde flagella, sputa, contumeliæ, crux, vulnera, & tanquã superato subiectóq; mors ipsa, vt fideles eius discerẽt quale pietatis præmiũ ab illo, cuius filij facti essent, petere atq; sperare deberent, ne ad hoc pro magno seruirent Deo, vt terrenã felicitatẽ adipisci quærerent qui seruirent ipsi, abiicientes & conculcantes fidem suam: æstimando eam mercede vilisśima: vnde beneficentisśima prouidentia omnipotens Deus terrenã felicitatẽ concesśit & impiis, ne pro magno quæreretur à bonis. Hinc ille Psalmus septuagesimus & secundus inducit hominem pœnitentem, quod aliquando corde non recto Deo pro hac mercede seruierit, quia cùm pollere atq; excellere impios videret, turbatus cœperat cogitare quod

Esaiæ 40. *Lucæ 3.* *Ioan. 1.* *Philip. 2.*

3. sen. dist. 6. cap. ne autem.

Cap. 5.

quod Deus humana nō curet. Et cum ab ista cogitatione eum sanctorũ ad Deum pertinentium reuocaret autoritas, suscepit atque intendit agnoscere tam grande secretum, quod ei laboranti non patefactũ est, donec intraret sanctuariũ Dei, & intelligeret in nouissimo, hoc est, donec accepto spiritu sancto disceret desiderare potiora, & prospiceret quæ pœna futura sit impiis †, qui tanta etiã quadã felicitate temporaliter floruissent. Hunc psalmũ septuagesimum secundũ nocte qua illucescebat solẽnitas beatissimi Cypriani per ministeriũ nostrũ expositũ lege & diligẽter aduerte. Proinde homo Christus idémque [Deus] Christus cuius misericordissima humanitate, atq; in cuius forma seruili discere deberemus, quid in hac vita cõtemnendum, & quid in alia sperandũ esset, in ipsa passione, in qua sibi [eius inimici magni victoréśq; videbãtur, suscepit vocem infirmitatis nostrę, qua simul crucifigebatur] vetus homo noster, vt euacuaretur corpus peccati, & dixit: Deus meus Deus meus, vt quid me dereliquisti? & hoc vnum de quinq; propositis tuis. Sic incipit Psalmus vicesimus primus, qui de passione ipsius & reuelatione [gratiæ] quam fidelibus faciendis liberandísq; attulit in prophetia, tanto ante cantatus est. Proinde eundem psalmum cuius prophetiam dominus ad se pertinere demonstrans, eius primum versum exclamauit cùm penderet in ligno, commemorando exponendóq; percurram, vt ex hoc intelligas quemadmodum gratia testamenti noui nec eo tempore tacebatur, quãdo in vetere homine velabatur. Dicitur enim ex persona Christi, quod ad formam serui attinet, in qua portatur nostra infirmitas. Dixit enim & de illo Esaias, Ille infirmitates nostras portat & pro nobis in doloribus est. Ex huius igitur infirmitatis voce de qua Paulus in eo quod petebat non exauditus, & ideo quodammodo derelictus, audit tamen à domino: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur: Ex voce ergo huius infirmitatis nostræ, quam in se transfigurauit caput nostrum, dicitur in hoc Psalmo: „ Deus meus „ Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? In eo quippe derelinquitur deprecans, in quo non exauditur. Hanc in se vocem transfigurauit Iesus, vocem scilicet corporis sui, hoc est, Ecclesiæ suæ à vetere homine in nouum reformandæ, vocem scilicet infirmitatis suæ humanæ, cui deneganda fuerant bona veteris testamenti, vt bona noui testamenti optare atque sperare iam disceret. In illis autẽ veteris testamenti bonis ad

† Aliàs, etiam qui sie neaquadam &c.

Frobenianum habebat, In qua sibi ab eius inimicis figebatur, &c.

Psal. 21. Caput 6.

Esaie 53.

2. Cor. 12.

veterem hominem pertinentibus, præcipue cõcupiſcitur vitæ huius productio temporalis, vt aliquãto diutius teneatur, quia ſemper non poteſt. Ideo diem mortis omnes quidẽ affuturum ſciunt, & eum tamen omnes aut penè omnes differre conãtur, etiam qui poſt mortẽ ſe beatius credunt eſſe victuros. Tantam habet vim carnis & animæ dulce cõſortium. Nemo enim vnquam carnem ſuã odio habuit, & propterea nõ vult anima vel ad tempus ab eius etiã infirmitate diſcedere, quamuis eam ſe ſine infirmitate in æternum recepturam eſſe confidat. Proinde mente ſeruiens legi Dei, carne autem trahens deſideria peccati, quibus obedire vetat Apoſtolus, mentis quidẽ ratione concupiſcit homo pius diſſolui, & eſſe cum Chriſto, ſed id ſenſu carnis recuſat & refugit, & ſi fieri poſsit, nõ vult expoliari, ſed ſuperueſtiri, vt abſorbeatur mortale à vita, id eſt, vt ab infirmitate ad immortalitatem, etiã ipſum corpus ſine morte media transferatur. Sed hæc verba quibus humanus dies & vitæ huius prolixitas concupiſcitur, verba ſunt delictorũ, & longè ſunt ab ea ſalute, cuius nõdum rem: ſed iam ſpem gerimus, de qua ſcriptũ eſt: Quia ſpe ſalui facti ſumus; Spes autem quæ videtur, nõ eſt ſpes, Ideóque & in iſto pſalmo cum dixiſſet: Deus meus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti, cõtinuo ſubiungit: Longe à ſalute mea verba delictorum meorũ, id eſt, „ hæc verba delictorũ meorum ſunt, & longe ab illa ſalute mea „ ſunt quam mihi non veteris, ſed noui teſtamenti gratia pollicetur. Quanquam etiam ſic diſtingui poſſet: Deus meus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti longe à ſalute mea: tanquam diceret, relinquendo me, hoc eſt, non me exaudiendo, longe factus es à ſalute mea, præſenti ſcilicet ſalute huius vitæ: vt alius ſenſus ſit, verba delictorum meorum, id eſt, iſta, quæ dixi, verba ſunt delictorum meorum, quia verba ſunt carnalium deſideriorum. Hæc ex perſona ſui corporis Chriſtus dicit quod eſt Eccleſia. Hæc ex perſona dicit infirmitatis carnis peccati, quam transfigurauit in eam, quã ſumpſit ex virgine ſimilitudinem carnis peccati. Hæc ſponſus ex perſona ſponſæ loquitur, quia vniuit eam ſibi: quomodo & apud Eſaiam, vbi dicit: Sicut ſponſo alligauit mihi mitram, & ſicut ſponſam ornauit me ornamẽto. Alligauit mihi & ornauit me, tanquã vnius vox eſt, & tamen ſponſum & ſponſam, Chriſtum intelligimus & Eccleſiam. Sed erunt duo in carne vna. Sacramentum magnum: dixit Apoſtolus in Chriſto & in Eccleſia:

Ephes. 5. *Rom. 8.* *Pſal. 21.* *Eſaie 61.* *Ephes. 5.*

Igitur non iam duo sed vna caro. Si ergo caro vna, profectò competenter etiã vox vna. Quid hic quæris humana infirmitas vocẽ verbi, per quod facta sunt omnia? Audi potius vocem carnis, quæ facta est inter omnia, quoniã verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Audi potius medicinę vocem, qua sanaris vt videas Deum, quem tibi videndum distulit, hominem autem videndũ attulit, [occidendũ obtulit,] mirandũ † contulit, credendũ transtulit, vt ista fide ad videndũ Deum mentis oculus sanaretur. Quid ergo dedignamur audire vocem corporis ex ore capitis? Ecclesia in illo patiebatur, quãdo pro Ecclesia patiebatur. Sicut etiã in Ecclesia patiebatur ipse, quando pro illo Ecclesia patiebatur. Nam sicut audiuimus Ecclesiæ vocem in Christo patientis: Deus Deus meus respice, &c. Sic etiam audiuimus Christi vocem in Ecclesia patientis: Saule Saule quid me persequeris? Cum itaque non exaudimur ad temporalia bona retinenda, vel adipiscenda, quãdo pro his deprecamur Deũ, in eo quo nos non exaudit, derelinquit nos, sed ad potiora, quæ vult vt intelligamus & præferamus & concupiscamus, non nos derelinquit. Vnde sequitur Psalmista & dicit: Clamaui ad te per diem nec exaudies, & nocte: etiam hic „ subauditur, nec exaudies. Sed vide quid adiungit: Et non ad insipientiam mihi. Hoc ergo dicit: Non me quidẽ exaudies clamantem per diem, id est, in rebus prosperis, vt eas non amittam, & nocte, id est, in rebus aduersis, vt prospera quæ amissa sunt redeant. Verũ hoc mihi nõ ad insipientiam facies, sed potius vt sapiam, quid iam per noui testamenti gratiam à te expectare, quid desiderare, quid poscere debeam. Clamo quippe ego, vt hic mihi bona temporalia nõ auferantur. Tu autem in „ sancto habitas laus Israël: Nolo vt derelinquas concupiscentiam meam, qua carnalem felicitatem requiro. Verum hæc est in sordibus vetustatis, tu autẽ quæris munditiã nouitatis, non exaudiendo istã cupiditatem relinquis, quia charitatẽ in qua habites requiris. Charitas autem Dei diffunditur in cordibus nostris, sed per spiritum sanctũ qui datus est nobis. Ideo in sancto habitas laus Israël, laus videntiũ te, quia nõ in se laudãtur, sed in te. Quid enim habent quod nõ acceperũt, vt qui gloriatur, in domino glorietur? Hæc est gratia noui testamẽti. Nam in veteri testamento, quãdo commẽdabas, nõ nisi à te peti sperariq; debere etiã ipsam terrenam temporalémq; felicitatem, „ In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & eruisti eos, ad

Ioan. 1. | † imitandum | Psal. 21. | Act. 9. Cap. 7. | Psal. 21. | Rom. 5.

te cla

te clamauerunt & ſalui facti ſunt, in te ſperauerunt & nõ ſunt ,,
confuſi. Illos quippe patres inter inimicos ſuos viuentes, & di- ,,
uitiis impleſti, & ab hoſtibus eruiſti, glorioſáſq; victorias re-
portare feciſti, & de diuerſis eos mortibus liberaſti. Pro alio,
id eſt, pro Iſaac ſubiecisti ne feriretur arietem. Aliũ, id eſt, Iob *Geneſ. 22.*
de putredine ſanũ, & ei dupla quæ amiſerat reddidiſti. Alium, *Iob 42.*
id eſt, Daniëlem inter leones eſurientes illæſum integrúmque *Dan. 14.*
ſeruaſti. Aliorum, id eſt, Ananiæ, Azarię, Miſaël inter flammas *Daniel 3.*
deambulantiũ grata voce laudatus es. Tale aliquid in Chriſto
expectabant fieri Iudæi, vnde probarent ſi verè filius Dei eſſet.
Ex eorum perſona, & in libro Sapientiæ dicitur: Morte tur-
piſsima cõdemnemus illum. Erit enim reſpectus in ſermoni- *Sapien. 2.*
bus ipſius. Si enim verè filius Dei eſt, ſuſcipiet eum & libera-
bit eum de manibus contrariorũ. Hæc, inquit, cogitauerunt &
errauerunt, excæcauit enim eos malitia eorum. Attendentes
quippe tempus veteris teſtamẽti, & illam patrum etiã tempo-
ralem felicitatem, in qua illis exhibenda demonſtrauit Deus
etiam talia dona ſua eſſe, non viderunt iam eſſe tempus quo
reuelarentur in Chriſto, bona æterna propriè Deum præſtare
iuſtis, qui bona temporalia præſtat & impiis. Denique cum *Cap. 8.*
dixiſſet: In te ſperauerunt patres noſtri, ſperauerunt, & eruiſti
eos. Ad te clamauerunt & ſalui facti ſunt, in te ſperauerunt &
non ſunt confuſi, vide quid adiunxerit: Ego autem ſum ver- *Pſal. 21.*
mis & non homo. Quod videtur quidem ad commendandam ,,
humilitatem ſimpliciter dictum, vt ſe in oculis perſequẽtium,
abiectiſsimum quiddam & contemptiſsimum demonſtraret.
Sed non eſt contemnenda altitudo ſecreti profunditáſque my-
ſterij, præſertim in eis verbis, quæ tanto ſaluatori in prædica-
tione prophetiæ coaptantur. Dictus eſt ſenſus elegantiſsimus
à prioribus, ideo ſe hoc nomine Chriſtum prænuntiari vo-
luiſſe, quia vermis de carne ſine concubitu naſcitur, ſicut ille
natus eſt de virgine. Sed in libro ſuo Iob, cum de creaturis cæ- *Iob 25.*
leſtibus loqueretur, quòd in Dei conſpectu etiam vix ipſæ
mundæ ſint, quanto magis, inquit, homo putredo & filius
hominis vermis? Putredinem pro mortalitate poſuit, quæ
iam velut conceptam gerit moriendi neceſſitatem, in quam
peccando contruſus eſt homo, & filium hominis vermem
natum de putredine quaſi putrem, hoc eſt, de mortalitate
mortalem. Ac per hoc in his verbis pſalmi, alium ſenſum nos
quærere admonuit. Illo quidem ſaluo neque reprobato, &

Psal. 21. non solum scrutemur quod ait: Ego autem sum vermis; sed etiam illud quod addidit: Et non homo, secundũ illud quod de libro Iob commemoraui, tanquam diceret; Ego autem sum filius hominis & non homo: non quòd homo nõ sit Christus, de quo dicit Apostolus: Vnus est mediator Dei & hominũ homo 1. Tim. 2. Christus Iesus. Omnis enim filius hominis homo est; sed ad quendam respicit sensus iste, qui sic homo fuerit, vt non esset filius hominis, id est, Adam. Forte ergo sic est dictũ; Ego autem sum vermis & nõ homo, id est, Ego autem sum filius hominis, Τȣ̃ ἀνθρώπȣ. & non homo, tanquam diceretur: Ego autem sum Christus, in quo omnes viuificantur: non Adam, in quo omnes moriuntur. Ac per hoc homines discite per gratiam noui testamenti iam vitam concupiscere sempiternã. Quid pro magno ita vos vultis à domino de morte liberari, sicut liberati sunt patres vestri, quãdo commendabat Deus etiam terrenæ felicitatis præter se non esse alium largitorem? Illa felicitas ad veterem hominem pertinet, quæ vetustas ab Adam cœpit. Ego autẽ sum vermis & nõ homo, Christus non Adam. A veteri veteres fuistis, à nouo noui estote: Ab Adã homines, à Christo filij hominum. Non enim sine causa familiarissime dominus in Euãgelio se filium hominis dicit magis quàm hominẽ, nec sine causa in alio psalmo; Homines, inquit, & iumenta saluos facies domine, sicut multiplicata est misericordia tua Deus. Abs te quippe ista salus hominibus iumentísque communis. Sed habent aliam homines noui propriam quandam & ab animatorum consortio separatam, quæ ad nouum pertinet testamentum. Habent omnino. Nam de illa ibidem sequitur & dicit: Filij autem hominũ sub tegmine alarum tuarũ sperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Certè & hic cũ superius dixisset: Homines posterius dixit: Filij autem hominũ, tanquam distinguens ab hominibus filios hominũ. In illa quippe felicitate eius salutis, quæ communis est hominibus & iumentis, eo nomine illos appellare voluit, quo demõstrarentur ad illum primum hominẽ pertinere quo vetustas cœpit & mors, qui sic fuit homo, vt nõ esset filius hominis. Istis autẽ posterioribus qui sperant aliã felicitatem, & fontis vitæ ineffabilem voluptatem, & sempiterni luminis lumen, hoc nomen imposuit, quo se familiarius appellari voluit dominus eorum, in quos talis gratia reuela

Matt. 17

Psal. 35.

reuelata eſt, eóſque filios hominum potius quàm homines appellauit. Non autẽ exiſtimes quaſi locutionis regulã figi perpetua lege ſeruandã, vt vbicunque legeris homines aut filios hominum ſecundũ hanc diſtinctionem ſemper intelligas, ſed vt ſe habuerit circũſtantia lectionis, vnde ſenſus ſi patet hauritur, ſi latet eruitur. Sicut in hoc loco pſalmi huius quem non moueat diſtinctionis intentio, cum ille qui dixerat: In te ſperauerunt patres noſtri & eruiſti eos, ad te clamauerũt & ſalui facti ſunt, In te ſperauerunt & nõ ſunt cõfuſi, ſubiungit: Ego autem: nõ enim ait ſic, & ego, ſed ego autem. Quid ergo iſte qui ſe ita diſtinguit? Ego autem ſum vermis, inquit, & non homo, tanquã illis quos exaudiſti & eruiſti eam cõmendares felicitatem, quæ ad vetus pertinet teſtamẽtum, quæ homini veteri tribuenda eſſet, qui ſcœpit ab Adam. Ego autem ſum vermis, hoc eſt, filius hominis, non homo ſicut ille homo qui nõ fuit filius hominis. Ac per hoc & quod ſequitur: Opprobrium hominũ & abiectio plebis omnes qui conſpiciebant me, ſubſannabant me & locuti ſunt labiis & mouerunt caput. Sperauit in Deũ, eruat eum, ſaluum faciat eum, quoniã vult eum. Hoc in labiis non in corde dixerunt, inſultando quod non fieret, nõ credendo quod futurum eſſet. Factum eſt autem & hoc, ſed ſicut fieri oportebat in filio hominis, in quo ſpes æternę vitę fuerat reuelanda ad nouum pertinens teſtamentum, nõ ſicut illi expectabant, & quia fieri nõ videbant, tanquam ſuperato inſultabant, pertinentes ad teſtamentum vetus & hominem in quo omnes moriuntur, nõ ad filium hominis in quo omnes viuificabũtur. Mortem quippe intulit homo ſibi filióque hominis, vitã verò attulit homini moriens & reſurgens filius hominis opprobriũ hominũ & abiectio plebis. Vſque ad mortem enim hoc voluit pati in conſpectu inimicorum, quo eum tanquam derelictum putarent, vt gratia cõmendaretur noui teſtamenti, qua diſceremus aliam quærere felicitatem, quæ nunc eſt in fide poſtea [verò erit] in ſpecie. Quãdiu enim ſumus in corpore, ait Apoſtolus, peregrinamur à domino, Per fidem enim ambulamus, non per ſpeciem, & ideo nũc in ſpe, tunc in re. Denique reſurrectionem ſuã, quam nõ ſicut noſtram in longum differri oportebat, vt in exẽplo carnis eius diſceremus, quid in noſtra ſperare deberemus, noluit alienis demõſtrare, ſed ſuis: alienis dico, non natura, ſed vitio quod ſemper eſt contra naturã. Mortuus eſt ergo in conſpectu hominum, reſurrexit autem in con-

Pſal. 21. *Cap. 9.* *2. Cor. 5.*

spectu filiorum hominum,quia mors ad hominem pertinebat resurrectio ad filium hominis.Sicut enim in Adam omnes moriuntur,sic & in Christo omnes viuificabũtur: Vt igitur exemplo suæ carnis exhortaretur fideles suos temporalem pro æterna felicitate contemnere, vsq; ad mortem pertulit persequentes atq; sæuientes,& quasi victo & oppresso superbè illudentes. Quod autem carnem suam resuscitauit,& discipulorum conspectibus & contactibus reddidit, eísq; videntibus ascendit in cælum,ipsos ædificauit.& quod prædicare deberent, † euidentissima veritate monstrauit. Illos autem à quibus tanta mala vsq; ad mortem pertulerat, quasi de illo superato & extincto gloriantes,in ea opinione dereliquit,vt quisquis eorum salute æterna saluus fieri vellet, hoc de illius mortui resurrectione crederet,quod ij qui viderunt signis cõtestantibus prædicauerunt,& pro ea prædicatione similia perpeti non dubitauerunt.

1.Cor.15.

† aliàs,& quid expectare deberent, &c.

Cap.10. Quapropter etiam Iacobus vnus ex Apostolis eius in epistola sua,cùm hortaretur fideles,qui post passionem & resurrectionem Christi adhuc in ista vita tenebantur, dispensationẽ veteris testamenti nouíq; distinguens.Sustinẽtiam, inquit,Iob audistis,& finẽ domini vidistis,ne ideo patienter sustinerent temporalia mala, vt sibi hoc restitueretur quod recepisse legimus Iob. Nam & ab illo vulnere atq; putredine saluus factus est,& ei cũcta quæ amiserat duplicata sunt restituta,vbi etiam commendata est resurrectionis fides. Nam filij non dupli sed totidem redditi,etiam illos quos amiserat resurrecturos significauerunt.Sic ipsi quoq; illis prioribus iuncti,à restitutione dupli non inuenirentur alieni.Vt ergo nõ talem remunerationẽ speraremus,quando mala tẽporalia pateremur,non ait:Sustinentiam & finem Iob audistis,sed[ait:Sustinentiã Iob audistis,&] finem domini vidistis:tãquam diceret:Mala tẽporalia sicut Iob sustinete, sed pro hac sustinẽtia non temporalia bona sperate, quæ illi aucta redierunt,sed æterna potius quæ in domino præcesserunt.Iob ergo de illis patribus erat qui exclamauerũt, & salui facti sunt.Cùm enim dicit:Ego autem, satis insinuat qua salute illos saluos esse factos velit intelligi,in qua ipse vtiq; derelictus est, non quòd illi à salute æterna fuerint alieni, sed in occulto:tunc erat quod in eis † fuerat reuelandũ.In veteri quippe testamento velamen est,quod tunc auferetur, cùm ad Christum quisq; inde transierit. Quo crucifixo, velum etiam tẽpli scissum, vt significaretur quod Apostolus de velamine veteris testam

Iacobi 5. *Iob 42.* *Psal.21.* *† in Christo* *Mat.27.*

teſtamẽti dixit,quo modo in Chriſto euacuatur. Nam & in illis patribus quamuis rariſsima,tamen fuerunt & vſq; ad mortem exempla patiẽtiæ,à ſanguine Abel vſq; ad ſanguinem Zachariæ,quorum ſanguinem dicit dominus Ieſus & ab eis exigẽdum,qui in patrum ſuorũ,à quibus illi occiſi ſunt, iniquitate perſiſterent. Et in nouo teſtamẽto nec defuit nec deeſt bonorum fidelium multitudo,qui etiam in iſta temporali felicitatẽ præpolleant,& in ea largitoris Dei bonitatẽ miſericordiámq; experiantur,tenentes tamen quod diſpenſator noui teſtamẽti, diuitibus huius ſeculi Apoſtolus præcepit,non ſuperbè ſapere, neq; ſperare in incerto diuitiarũ, ſed in Deo viuo, qui præſtat nobis omnia abundanter ad fruendum, vt bene faciãt, diuites ſint in operibus bonis,facile tribuant,communicent,theſaurizent ſibi fundamentum bonum in futurũ,vt apprehendant veram vitam:qualis in Chriſti non tantum ſpiritu, verumetiam carne manifeſtata eſt,cùm reſurrexit à mortuis,non qualẽ Iudæi in illo peremerunt, quando eum de manibus eorum Deus non eruit,eúmq; dereliquiſſe viſus eſt exclamantẽ, Deus meus Deus meus vt quid me dereliquiſti? vt eo modo in ſe tráſfiguraret martyres ſuos,qui etſi mori nollẽt,quod etiam Petro dixit: Alter te cinget & feret quò tu non vis,ſignificans qua morte clarificaturus erat Deum,& ob hoc à Deo ſuo derelicti viderentur ad tẽpus,cum eis præſtare nollet quod vellent,illam vocem cordis emitterẽt,illúmq; adhiberẽt pietatis affectũ,quem paſsione impendente ore proprio dominus expreſsit, eos in ſe identidem transfigurans. Verum non quod ego volo, ſed quod tu vis pater. In quo enim primitus niſi in ipſo capite noſtro apparere debuit,propter quã cauſam Chriſtiani ſumus? Propterea non ait: Deus meus Deus meus dereliquiſti me, ſed cauſam cõmonuit requirendam cùm addidit: Vt quid dereliquiſti me, id eſt,quare,propter quid,quã ob cauſam? Profecto enim erat aliqua cauſa,eáq; non parua,vt Noë liberaret de diluuio, Loth de cæleſti incendio. Iſaac de imminenti gladio, Ioſeph de calumnia mulieris & cuſtodia carceris, Moyſem ab Aegyptiis, Raab ab excidio ciuitatis, Suſannã à teſtibus falſis, Danielem de lacu leonum,tres viros ab ignibus,alióſq; patres qui exclamauerũt & ſalui facti ſunt, & Chriſtũ de manibus Iudæorum non liberaret,eúmq; in poteſtatẽ ſæuientiũ vſq; ad mortis exitum derelinqueret. Vt quid hoc? propter quid hoc? niſi propter illud quod paulò pòſt in eodem Pſalmo dicit: Non ad inſi-

Luca 11. *1. Timo. 6.* *Ioan. 21.* *Mat. 26.* *Cap. 21.* *Pſal. 22.*

pientiam mihi, hoc est, corpori meo, Ecclesiæ meæ, minimis
Mat. 25. meis. Nam & in Euãgelio, quod vni ex minimis meis fecistis, inquit, mihi fecistis. Sic itaq; dictum est: Et nõ ad insipientiam mihi: quo modo dictum est: Mihi fecistis. Et sic dictum est:
Luce 10. Quare me dereliquisti? quo modo dictum est: Qui vos recipit, me recipit: & qui vos spernit, me spernit. Non ergo ad insipientiam nobis, sed vt sapiamus: non propter istam vitam, in qua nos Deus aliquando vsque ad mortem persequentium manibus derelinquit, sed propter illam sempiternã nos debere esse Christianos, quia hoc in illo præcessisse intuemur, ex cuius nomine sic vocamur. Ecce ita factum est, tamen multi non ob aliud volunt esse Christiani, nisi vt huius vitæ felicitate perfruantur, ideóq; illa deficiente deficiunt. Quid si nõ in ipso nostro capite tam insigne constitueretur exemplum, quo disceremus pro cælestibus terrena contemnere, non respicientes quæ
2. Cor. 4. videntur, sed quę non videntur? Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Quos in se vocibus illi transfigurare dignatus est. Nam quãtum ad ipsum attinet, quo modo vellet liberari ab illa hora, qui propterea venerat in
Ioan. 10. illam horam? Aut quo modo sic loquebatur quasi quod nollet ei accideret, cùm potestatem habuerit ponẽdi animam suam, & iterum sumendi eam, nec eam quisquam tolleret ab illo, sed eam ipse poneret & resumeret, sicut in Euãgelio dicit? Sed proculdubio nos in illis vocibus eramus, & caput pro suo corpore loquebatur, nõ disiuncta significatione vocis, vbi cõnexio non
Cap. 12. disiungitur vnitatis. Deniq; in psalmo sequitur, & orans aduerte quid dicat: Et tu, inquit, extraxisti me de ventre, spes mea ab vberibus matris meæ, [in te iactatus sum ex vtero, de ventre
„ matris meæ] Deus meus es tu: tãquam diceret, de alia re, & ab
„ alia re in aliam rem me traiecisti, vt tu sis mihi bonũ pro ter-
„ renis bonis mortalitatis huius, quam in matris ventre fortitus sum, cuius vbera suxi. Hæc enim vetustas est de qua me tu extraxisti, & illa carnalis natiuitatis bona sunt, à quibus tu spes mea es. Inde enim ad te conuersus sum ex vtero, id est, ex iis quæ in vtero inchoaui. In te iactatus sum, ad te scilicet transiens, totum me tibi committens. Ideóque de ventre matris meæ, id est, de bonis carnis quam sumpsi in ventre matris meæ, Deus meus es tu, vt de his tu sis bonum meum: ea locutione dictum est, ac si diceretur, verbi gratia, de terra cælum habito, hoc est, hinc illò emigraui: & ista nostra in illum transfiguratio

figuratio eſt, qui per gratiam teſtamēti noui mutamus vitam, tranſeuntes de vetere ad nouam. Nam ille hanc rem ſacramento ſuæ paſsionis reſurrectioniſq; ſignificans, carnem mutauit de mortalitate ad immortalitatem, vitam verò non mutauit de vetuſtate in nouitatem, quæ nunquam fuit in impietate, vnde tranſiret ad pietatem. Quanquam non defuerunt qui hoc quod dictū eſt: De ventre matris meæ Deus meus es tu, ideo ad ipſum caput noſtrum pertinere ſentirent, quoniam pater intantum eſt Deus eius, inquātum homo eſt in forma ſerui, non inquantum illi ęqualis in forma Dei eſt. Ideo de ventre matris meæ Deus meus es tu, ac ſi diceret, ex eo quod homo factus ſum, Deus meus es tu. Sed quid eſt, tu extraxiſti me de ventre, ſi ad ipſum Ieſum de virgine procreatum refertur? quaſi alios Deus non extrahat, in cuius prouidentia eſt omnis ordo naſcendi: an inde ſignificare voluit partum virginis ſeruata virginis integritate mirabili, cùm ait: Tu extraxiſti me de ventre matris meæ, vt quod illic mirabiliter factum eſt, cùm Deus feciſſe dicitur, nemini incredibile videatur. Quid ergo eſt & illud: Spes mea ab vberibus matris meæ? Quo modo & hoc ad ipſum caput Eccleſię referri poteſt, quaſi ſpes eius, quæ in Deo eſt, à matris vberibus ei cœperit, non & ante in ipſo vtero? Neque enim ſpes alia intelligenda eſt, niſi quia futurum erat, vt Deus eum exaltaret à mortuis. Totum hoc quippe ſecundum id quod homo factus eſt dicitur. An forte quia vbera fœminarum ab ipſo conceptu in vbertatem promoueri perhibentur, ſic intelligi voluit, ab vberibus, tanquam diceret, ex quo carnem ſumpſi, cui carni fuerat ſperanda immortalitas: vt non ante ſpes ei eſſet cùm in forma Dei eſſet, in qua nihil in melius mutandum eſſet, ſed ab vberibus matris, id eſt, ab ipſa ſuſceptione carnis, quæ concipiebatur in ſpe, cuius ſpei res futura erat, cùm ad immortalitatem de morte tranſiret. Sed quod dictum eſt: In te iactatus ſum ex vtero, quo modo coaptari capiti poſsit, ignoro, quaſi in vtero cùm eſſet non in Deo fuerit, in quo viuimus, mouemur & ſumus, aut illius infantis anima rationalis, ex quo caro proceſsit ex vtero, Deum ſperare cœperit. Niſi forte credendum eſt, iam nato animam rationalem acceſſiſſe, quæ intra viſcera matris adhuc ei defuiſſet. Et quoniam eadem anima quæ carni iam natæ addita eſt, Deo inhærebat, ideo ſecūdum eandem carnem dictum eſſe exiſtimandum eſt. In te iactatus ſum ex vtero, tanquam diceret, eam ſortitus ſum

Pſal. 21.

Act. 17.

ἐκληρὼθη.

animam ex vtero quæ tibi coh æret. Sed quis audeat in hanc se temere præcipitare sententiam, cùm ratio de aduẽtu vel exortu animæ in tanto naturæ profundo sic lateat, vt satius sit eam semper quærere quandiu in hac vita sumus, quàm aliquando inuenisse præsumere? Ex illa vero in seipsum transfiguratione nostra quemadmodum possent hæc accipi, dictum est: Si quid autem dici potuit conuenientius vel potuerit, nullius præiudi-

Cap.13. camus ingenio, doctrinæ nullius inuidemus. Iam illud quod sequitur: Ne discedas à me, quoniam tribulatio proxima est, ,, inde iam eminet, quemadmodum dictum est: Quare me dereliquisti. Quo modo enim dereliquit, cui dicitur: Ne discedas à me, nisi quia dereliquit vitæ veteris temporalem felicitatem? Rogatur autem ne discedat & deserat spem vitæ æternæ. Sed quid est, quoniam tribulatio proxima est, quasi ei passio adhuc immineret, cum ipse media passione ista dicere intelligatur, quæ de illo in hoc psalmo prophetata sunt. Hic enim dicturus

Mat. 27. est etiã, quæ in Euangelio apertissimè scripta sunt: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem: quod factum est, cùm iam penderet in ligno. Quid est ergo tribulatio proxima est, in qua media loquebatur? Sed nimirũ illud vult intelligi, quia cùm caro in doloribus est & in pœnis, profecto anima tunc habet magnum agonem patiẽtiæ, in qua ne deficiat, laborãdum & orandum est. Nihil est autem animæ sua carne propinquius. Ideo mũdi huius quãlibet magnus perfectúsq; contẽptor, cùm alibi patitur nihil patitur. Potest enim adhibere vigilem rationem, cùm amittit bona quę extrinsecus sunt, & ab animo sapientis, qui ex cupiditate nõ hæret, sine dubio longe sunt, & non curare quod patitur, quia nec patitur. Cùm verò amittit præcipua corporis bona, id est corporis vitam ac salutẽ, iam tribulatio proxima est animi bonis, quibus ipse intus tanquam corporis est dominus, quid faciet qualibet ratione, vt non doleat cùm corpus vulneratur aut vritur, cui tanto implicatur cõsortio? vt pati possit, dolere nõ possit? Ideo & diabolus hunc nocendi ordinem tenens, illius magni viri quem postulauerat tentandum, prius externa bona accepit in potestatem, quibus ablatis & perditis, cùm illum inconcussum

Iob 1. videret, dixerat enim: Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum: etiam carnem cruciãdam vulnere postulauit, tali cum eo confligens certamine, vt bona proxima inuaderet, hoc est, corpo-

ris

ris bona,quibus ille perditis ſi fortè ſuccumberet,atq; ad impietatem cor inclinaret,etiam bona animi deperirent, quibus perdendis iam in corpore ſæuiens vicinius tentator inſtabat. Deniq; ille vir,qui in tanta animi tentatione erat,vbi erat animi bonis proxima tribulatio,quãuis multa propheticè loquatur,longè tamen loquitur aliter, quàm cùm illa externa bona deperiſſent,in quibus filios non amiſerat ſed præmiſerat.Clamat ergo martyris anima trãsfigurata in Chriſtum, cùm iam in carne tribulari cœperit, & dicit Deo à quo derelicta eſt in terrena felicitate,ſed quæ cũ illo eſt in ſpe vitæ æternæ. Ne diſcedas à me, quoniã tribulatio ꝓxima eſt. Nõ eſt in agro meo, nõ in auro,non in pecore,non in tectis atq; parietibus , non in meorũ orbitatibus,ſed in carne mea eſt cui copulor,cui cõnector,cuius ſenſum nõ habere nõ poſſum,vnde me de proximo vrget,vt à patiẽtiæ virtute nõ deficiã:ne diſcedas à me,quoniã nõ eſt qui adiuuet,neque amicus,neq; propinquus,neq; humana laus,neq; præteritæ recordatio voluptatis, neq; aliquid eorum quo terrenæ felicitatis ruina fulcitur,neq; ipſa quæ in animo eſt meo humana virtus,quia ſi tu deſeris,quæ hominis virtus? Quid eſt enim homo niſi quòd memor es eius?Circundederunt me vituli multi,hoc eſt,minores in plebe.Tauri pingues obſederunt me,hoc eſt, ſuperbi ac diuites principes plebis aperuerunt in me os ſuum,clamantes,Crucifige crucifige. Quaſi leo rapiens & rugiẽs rapuerunt eum, cõprehenſum adducentes ad Præſidẽ, & rugierunt petendo eius mortem. Sicut aqua effuſus ſum , tanquam in me lapſi caderent perſecutores mei.Diſperſa ſunt omnia oſſa mea.Quid ſunt oſſa, niſi corporis firmamenta, corpus autem Chriſti Eccleſia? Firmamenta ergo Eccleſiæ,qui niſi Apoſtoli,qui etiã columnæ alibi nuncupantur.Hi vtiq; diſperſi ſunt cùm ad paſsionẽ ipſe duceretur, vel cùm eſſet paſſus & mortuus.Factum eſt ergo cor meũ tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei. Hoc ſanè quẽadmodum capiti noſtro ipſius corporis ſaluatori coaptetur , inuenire difficile eſt.Neque enim niſi magno pauore contingit, vt cor velut cera liqueſcat humanũ,quod vnde in illo fieri poſſet,qui poteſtatem habebat ponendi & recipiendi animã ſuã? Sed profectò aut infirmorum ſuorum in ſe tranſtulit cauſam: ſiue illorum qui metu mortis paueſcunt , ſicut ipſe Petrus ex egregio præſumptore tam creber negator effectus, ſiue illorũ qui triſtitia ſalubri contabeſcunt , ſicut idem ipſe Petrus cùm amarè

Cap.14.

Luca 23.

Pſal.21.

Ioan.10.

amarè fleuit. Nam & tristitia quasi soluit cor. Vnde dicitur etiã Græcè λύω quòd hinc appellata sit λύπη: Aut certè profundum sacramentum nos intelligere voluit, vt cordis sui nomine significaret scripturas suas, vbi eius vtique latebat consiliũ, quod tunc apertum est, cùm ea quæ de illo prophetata fuerũt, passus impleuit. Solutę sunt ergo scripturę eius in iis quę perfecta sunt aduẽtu eius, natiuitate, passione, resurrectione, glorificatione. Quis enim iam ea nõ intelligit in prophetis, quando vsque ad intellectũ etiã carnalis multitudinis peruenerũt, quã fortasse significauit in medio vẽtris sui, vt in eius corpore quod est ecclesia quasi vẽtris locũ habeat carnalis & infirmior multitudo? Aut si ventris nomen magis interioribus cõpetit, ad eos potius qui perfectiores sunt scripturarũ intellectũ pertinere monstratum est, cùm cor eius, id est, scripturæ eius quæ continent consiliũ eius, in medio eorũ, hoc est, in cogitatione eorum tanquam cera dissoluitur, hoc est, feruore spiritus aperitur, disputatur, exponitur. Exaruit velut testa virtus mea. Testa igne firmata est. sic & virtus corporis Christi non sicut fœnũ igne cõsumitur, sed sicut testa passione velut igne firmatur. Vasa enim figuli probat fornax, sicut alio loco scriptura dicit, & homines iustos tẽtatio tribulationis. Et lingua mea adhæsit faucibus meis. Potest quidem silentiũ eius significatum videri, quod alius Propheta cõmendat cùm dicit: Sicut agnus corã tondente fuit sine voce. Sed si lingua eius, eos in eius corpore, quod est Ecclesia, intelligamus, per quos suum loquitur Euangeliũ, tunc eius faucibus adhærent, cùm à præceptis eius non recedunt. Quod verò sequitur: Et in puluerem mortis deduxisti me: quomodo capiti coaptabitur, quandoquidem corpus eius, quod tertia die resurrexit, non est vtiq; in puluerem dissolutũ? Nec aliter exposuerunt Apostoli, quod in alio Psalmo positum est. Neque dabis sanctum tuum videre corruptionem, nisi quia eius caro nõ est corrupta, quæ tam celeriter resurrexit. Vnde item in alio Psalmo dicit: Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annũtiabit veritatem tuam? Hoc scilicet dicens, quòd si eo modo quo & cæteri mortuus dimitteretur in puluerem, & caro eius resurrectioni vltimæ seruaretur, nulla esset vtilitas in sanguine eius: quia nihil prodesset mors eius, nec annuntiaretur veritas Dei, quæ illum cõtinuò resurrecturum esse prædixerat. Quid sibi vult ergo quod hoc loco ait:

Et

λύω. Cap. 15. Eccle. 27. Esaie 59. Act. 2. Psal. 15. Psal. 29.

Et in puluerem mortis deduxiſti me? Niſi corpus eius accipiamus Eccleſiam, in qua illi qui pro eius nomine paſsi ſunt vel patiuntur, non ita vt ipſe citò reſurgunt, ſed in mortis puluerem deducuntur, tunc reſurrecturi, cùm illud tempus venerit, de quo in Euangelio dicit: Veniet hora quando omnes qui in monumentis ſunt audient vocem eius & procedent. Aut certè tropicè puluerem mortis ipſos Iudæos intelligi voluit, in quorum manus deductus eſt. Scriptum eſt enim: Non ſic impij non ſic, ſed tãquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. *Ioan. 5.* *Pſal. 1.*

Denique ſequitur: Quoniam circũdederunt me canes multi, concilium malignantiũ obſedit me tanquam ipſos dixerit puluerem mortis, in quem deductus eſt, quos dixit canes multos & conſilium malignantium, canes eos videlicet appellans, qui plerunque cõtra innocentes latrant, cum quibus non habent conſuetudinẽ. Iam vero in iis quę ſubiungit tanquam Euangelium recitatur. Crucifixo quippe eius exprimitur in eo quod dicit: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea. Ipſi vero cõſiderauerunt & conſpexerunt me. Foſſę ſunt enim clauis manus & pedes eius, & cum extenderetur in ligno, quodam modo numerata ſunt oſſa eius. Conſideratus eſt autem atque conſpectus quid illi futurum eſſet, & vtrum veniret Helias & liberaret eum. Iam illud quod ſequitur, nullius expoſitionis indiget. Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtẽ meã miſerunt ſortem. Verba deinde quæ ſubtexũtur, orantis ſunt, tam in perſona capitis, id eſt hominis mediatoris, quàm ex perſona corporis, quod eſt Eccleſia quã dicit etiã vnicam ſuam. Tu autẽ domine, inquit, ne longe facias auxilium tuum: hoc ad eius carnem pertinet, cuius reſurrectio non in longum eſt miſſa vt aliorum. In defenſionem meã aſpice: ne quid noceant inimici, qui ſibi videntur aliquid potuiſſe, carnem perimendo mortalem. Non autẽ nocẽt ſi defendente gratia Dei, nõ eis ad malũ anima ſuperata cõſentiat. Sic enim & alibi prophetatum eſt: Terra tradita eſt in manus impij, hoc eſt, caro terrena. Erue à framea animam meam. Framea gladius eſt. Nec vtique tali ferro Chriſtus occiſus eſt, ſed cruce, nec latus eius gladio, ſed lancea percuſſerunt. Tranſlato ergo verbo, frameam linguã dixit perſequentium, ſicut in alio pſalmo dicitur: Et lingua eorũ gladius acutus. Vnde quia in eius carne lingua prę ualuit malignorũ, orat vt animę nihil noceat, cũ dicit: Erue à framea animã meam, vt hęc in prophetia *Cap. 16.* *Pſal. 21.* *Ibidem.* *Pſal. 56.*

tia oratio, si ad caput corporis referas, non videatur velut indigentis petitio, sed potius rei futuræ figurata prædictio. Aut certè, quia corpus eius, hoc est, Ecclesia graues persecutiones fuerat perpessura. Frameam dixit, qua maximè trucidati sunt martyres, vnde vult eorum animas erui, ne timeant eos qui corpus occidunt, animam autem occidere non possunt, & consentiant ad illicita. Aut etiā in ipsorum passionibus, inimicorum linguam frameam dicit, vnde animam suam, hoc est, animam corporis sui, animam sanctorum suorū vult erui. Quod ,, autem sequitur: Et de manu canis vnicam meam: nihil aptius ,, quàm vnica Ecclesia mihi videtur intelligi. Canem verò appellauit mundum, non ratione sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantem. Hæc est enim canum natura, vt cum quibus habent consuetudinem, siue illi boni siue mali sint, nō ad eos latrent: insolitorum autem personis visis, etiam innocentibus, irritentur. Manu autem canis potestatem mundi significauit. Cuius etiam regnum infestum futurum corpori suo, id est, Ecclesiæ suæ, leonis nomine figurauit in eo quod adiunxit: Saluum me fac de ore leonis. Vnde est scriptum: Nihil interest inter minas regis & iram leonis: quāquam & diabolum Apostolus Petrus leoni comparet rugienti & quærenti circūeundo quem deuoret. Superbósq; huius mundi, Christianis humilibus aduersaturos ostendens, consequenter dicit: Et ,, à cornibus vnicornium humilitatem meam. Ideo quippe in ,, vnicornibus superbi intelliguntur, quia superbia odit consortiū, & quantū in ipso est, solus cupit eminere omnis superbus.

Mat. 10. *Prou. 19.* *1. Pet. 5.*

Cap. 17. Iam nunc attende vbi sit fructus, vel quod derelictus est, ne exaudiretur pro terrena felicitate, nō ad insipientiā, sed vt saperemus quid noui gratia testamēti desiderare debeamus: vel quod nō est derelictus, sed exauditus in eo quod ait: Ne discedas à me: qui dixerat: Quare me dereliquisti: quod vtiq; cōtrarium est, nisi illud ad aliud, hoc ad aliud referatur. Attende & audi quātū sapis, hauri quātū capis, quantúmq; ipse rem tantā eloqui valeo, imò quantum tribuit ille qui nos exaudit, & in Christo inquantum homo mediator est inter nos & Deum, & cum Christo inquātū Deus est æqualis Deo, & potens est facere, vt ait Apostolus, supra quàm petimus aut intelligimus. Vide in hoc Psalmo testamēti noui gratiā, vide illius derelictionis, tribulationis, deprecationis fructū, quid agatur, quid insinuetur, quid mūdetur, † quid illustretur. Intuere quid legamus tanto

Ephes. 3. *† commendetur,*

tanto ante prophetatum, quid iam cernamus impletum. Narrabo nomen tuum, inquit, fratribus meis in medio Eccleſiæ cantabo te. Fratres illius ſunt de quibus in Euãgelio ait: Vade & dic fratribus meis: Eccleſia illa eſt quã modo dixit vnicam ſuam. hæc eſt vnica catholica, quæ toto orbe copioſa diffunditur, quæ vſque ad vltimas gentes [creſcendo] porrigitur. Vnde in Euangelio dicit: Et prædicabitur hoc Euangelium in vniuerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc veniet filius hominis.† Quod autem ait: Cantabo, hoc eſt illud canticum nouũ, de quo in alio Pſalmo dicitur: Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Habes hic vtraq;, ex quo cãtico cantaturũ ſe dixerit, & in cuius Eccleſiæ medio: illud pertinet ad nouum canticum, hoc ad omnẽ terram. Ipſe quippe cantat in nobis cuius gratia cantamus, ſicut dicit Apoſtolus: An vultis experimentũ eius accipere, qui in me loquitur Chriſtus? Medium verò Eccleſiæ ad eminentiã licet referas & ad ipſam manifeſtationem, quia omnia quantò clarius nota ſunt, tantò magis in medio eſſe dicuntur, vel certè ad interiores Eccleſiæ, quia interiora ſunt media. Neq; enim omnis qui labiis perſonat, cantat canticum nouum, ſed qui eo modo cantat, vt Apoſtolus admonet dicens: Cantantes & pſallentes in cordibus veſtris domino. Intus enim eſt hoc gaudium, vbi vox laudis & canitur & auditur, quia voce laudatur qui gratis amandus eſt toto corde, tota anima, tota mente, amatorémque ſuum accendit in ſe gratia ſpiritus ſui ſancti. Quid enim aliud eſt canticum nouum, quàm laus Dei? Denique ſequitur, & hoc euidẽtius demõſtrat. Cùm enim dixiſſet: Narrabo nomen tuum fratribus meis, quia Deũ nemo vidit vnquam, ſed vnigenitus filius, qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit, atque adiunxiſſet: In medio Eccleſiæ cantabo te: quomodo cantauit, id eſt, quia in nobis [cantauit cùm proficimus in nomine quod narrauit fratribus ſuis: & quia laudem Dei cantauit in nobis,] continuo manifeſtauit dicens: Qui timetis dominum, laudate eum. Quis autem veraciter laudat, niſi qui ſynceriter amat? Tantundem eſt ergo ac ſi diceret: Qui timetis dominum amate eum. Dixit enim homini ſicut ſcriptum eſt: Ecce pietas eſt ſapientia. Porrò pietas cultus Dei eſt, nec colitur ille niſi amãdo. Summa igitur & vera ſapiẽtia eſt in præcepto illo primo. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. Ac per hoc ſapientia eſt charitas Dei, nec diffun

Pſal. 21. *Ioan. 20.* *Mat. 24.* † *veniet ſi nis.* *Pſal. 95.* *2. Cor. 13.* *Epheſ. 5.* *Cap. 18.* *Pſal. 21.* *Ioan. 1.* *Mat. 22.*

Rom.5. diffunditur in cordibus noſtris, niſi per ſpiritum ſanctum, qui
Eccle.1. datus eſt nobis. Initium autem ſapientiæ timor domini. Et ti-
1.Ioan.4. mor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem. Proinde præmiſſus timor in cor noſtrum, pellit inde conſuetudinē malorum operū & ſeruat charitati locum, qua tanquā domino veniente, vt illa inſideat, abſcedit. Ergo qui timetis dominū laudate eū, vt Deū non ſeruiliter, ſed libere colatis, eum amare diſcite, quē timetis, & poteritis laudare quod amatis. Timentes enim Deū homines veteris teſtamenti, propter literā terrentem & occidentem, nondū habētes ſpiritum viuificantem, currebant cū ſacrificiis ad templū. Et quāuis in figuram futuri ſanguinis quo redempti ſumus, tamē neſcientes quid per eos præfiguraretur, cruētas victimas immolabāt. Nunc verò in gratia noui teſtamenti, qui timetis dominū laudate eū. Ipſe quippe in alio Pſalmo, illa mutāda prænuntians,
Pſal.49. quæ tunc in vmbra futuri offerebantur: Nō accipiam, inquit, de manu tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Et paulò pòſt, vt oſtenderet ſacrificium noui teſtamenti, quando illo illa fuerāt ceſſatura, Immola, inquit, Deo ſacrificiū laudis, & redde altiſsimo vota tua. Et in fine eiuſdē Pſalmi: Sacrificiū, inquit, laudis glorificabit me, & illic via eſt qua oſtendā illi ſalutare meum. Salutare Dei Chriſtus eſt, quem infantē Simeon ſenex
Lucæ 2. cùm agnouiſſet in ſpiritu, eúmque ſumpſiſſet in manus, Nunc dimittis, inquit, domine ſeruum tuum ſecundum verbū tuum
Cap.19. in pace, quoniam viderunt oculi mei Salutare tuum. Qui ti-
„ metis ergo dominum laudate eum, vniuerſum ſemen Iacob magnificate eum. Non vacat, quod ei nō ſufficit dicere, ſemen Iacob, niſi adderet vniuerſum, ne in ſolis eis intelligeretur, qui ex Iſraëlitis fuerant credituri. Semen Iacob ipſum eſt ſemen Abrahæ: omnibus autem in Chriſtum credentibus, non ſolis
Galat.3. qui ex Iſraël fuerant fideles Apoſtolus dicit: Ergo Abrahæ ſemen eſtis ſecundum promiſsionem hæredes. Ibi nanq; commemorauit præfigurationem noui teſtamenti, in eo quod ſcriptum eſt: In Iſaac vocabitur tibi ſemen, non vtiq; in Hiſmaël ancillæ filio. In quibus duobus filiis Abrahæ ſeruo & libero, &
Galat.4. duabus mulieribus, ancilla & libera, ſcribens ad Galatas, duo
Roma.9. teſtamenta dicit in allegoria præfigurata. Vnde dicit: Non qui filij carnis, ij ſunt filij Dei, ſed filij promiſsionis deputantur in ſemine. Promiſsionis enim verbum, hoc eſt: Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Multum eſt & nimis longum, diligenter

genter enucleare cur filij promiſsionis pertinentes ad Iſaac noui teſtamenti gratiæ deputentur. Breuiter tamẽ attingam, vnde tanto fructuoſius cogitabis, quanto magis piè cogitaueris. Non omnia Deus quæ prædicit, promittit. Prædicit enim etiam illa quæ non ipſe facit, quia eſt omnium præſcius futurorum. Prædicit ergo & peccata hominũ, quæ potuit præſcire non facere. Promittit autem quæ ipſe facturus eſt, nec ea mala ſed bona. Quis enim promittit mala? Quamuis itaque mala inferat, mala non peccata ſed ſupplicia, minatur tamen ea potius quàm promittit. Omnia largitur & præſcit, ſed peccata prædicit. [ſupplicia minatur, beneficia pollicetur.] Filij ergo promiſsionis, filij ſunt beneficij. Hæc eſt gratia quæ gratis datur, nõ meritis operantis, ſed miſeratione donantis. Hinc gratias agimus domino Deo noſtro, quod eſt magnum ſacramentum in ſacrificio noui teſtamenti, quod vbi & quando & quomodo offeratur cum fueris baptizatus inuenies. Deinde ſequitur & dicit, Timeat eum omne ſemẽ Iſrael, qui Iacob ipſe & Iſraël vnus homo erat habens duo nomina, non in paruo ſacramento: ſed vno libro non poſſunt dici omnia, in quo iam multum progreſsi ſumus & nõdum de aliis tribus quæſtionibus aliquid diximus, hoc eſt, de tenebris exterioribus, & latitudine & longitudine, altitudine & profundo, & de quinque & quinq; virginibus. Quod ergo dixit ſupra: Vniuerſum ſemen Iacob: hic conſequenter ait: Omne ſemen Iſraël. Sed quare ſuperius, Magnificate eum, & poſterius, Timeat eũ. Magnificatio laudi congruit, de qua dixerat, Qui timetis dominum laudate eum: vnde iam multa diſſerui. Ibi quippe amor vel charitas Dei perfecta foras mittit timorem. Cur ergo iterũ timeat eum omnis Iſraël? Non enim accepiſtis, inquit Apoſtolus, ſpiritum ſeruitutis iterũ in timorem. Sed idem Apoſtolus oleaſtro inſerto in oliuam timorem præcipit, hoc eſt, gentibus additis radici Abraham, Iſaac, Iacob, vt & ipſi fierẽt Iſraël, id eſt, pertinerent ad ſemen Abrahæ. Quã inſertionem oleaſtri amputatis propter infidelitatis ſuperbiam naturalibus ramis, etiam ipſe dominus in Euangelio prædixit occaſione illius Centurionis, qui in eum ex gentibus credidit. Tunc enim ait: Amen dico vobis, nõ inueni tantam fidem in Iſraël. Et adiunxit, Ideo dico vobis, quia multi ab Oriente & Occidente venient & recumbent cũ Abraham Iſaac & Iacob in regno cælorum: filij autem regni ibunt in tenebras exteriores, illic erit

Cap.20. *1.Ioan. 4.* *Rom.8.* *Rom.11.* *Matt.8.*

ploratio & stridor dentium: Ita significans inseri oleastrum propter humilitatem. Dixerat quippe ille Centurio: Non sum dignus vt sub tectum meum intres, sed tantum dic verbo & sanabitur puer meus. Confractionem autem ramorum naturalium propter superbiam, scilicet eorum qui ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitię Dei non sunt subiecti. De iis quippe vana elatione tumentibus dictum est, quod ibunt in tenebras exteriores, quia iactantes se de semine Abrahæ, semen Abrahæ fieri noluerunt, vt essent filij promissionis, quia fidem noui testamenti non receperunt, vbi iustitiam Dei contempserunt, † & suam cōstituere volentes, id est, tanquā de suis meritis & operibus præsidentes spreuerunt esse filij promissionis, hoc est, filij gratiæ, filij misericordiæ, vt qui gloriatur in domino glorietur, credens in eum qui iustificat impium, hoc est, qui ex impio facit pium, vt deputetur fides eius ad iustitiā, & impleatur in eo non quod postulabat eius meritum, sed quod à domino promissum est beneficium. Cum iis igitur agens Apostolus qui oliuæ per gratiam inserebantur, Dicis, inquit, Fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene, propter incredulitatem fracti sunt. Tu autē fide sta, noli altum sapere, sed time. Dei est enim beneficium nō meritum tuū, quod & alibi dicit: Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donū est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Iesu Christo, in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus. In hoc itaq; intellectu gratiæ inest timor, de quo dicitur: Noli altum sapere, sed time. Timor autē iste alius est, nō est ille seruilis, quem charitas foras mittit. Illo enim timetur, ne iudicetur † in tormētum supplicij: isto autem, ne amittatur gratia beneficij. Quapropter quāuis fidelibus ad nouū testamentum pertinentibus dicat Apostolus quod paulò antè commemoraui, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus, Abba pater, id est, vt fides in nobis sit, quæ per dilectionem operatur, non tam timendo pœnā, quàm amando iustitiam: tamen quia non fit anima iusta, nisi participatione melioris, qui iustificat impium, quid enim habet quod non accepit? non debet sibi tribuendo quod Dei est, ita gloriari tanquam non acceperit. Ob hoc enim dictum est: Noli altum sapere, sed time. Et timor iste præcipitur iis etiam qui ex fide

Marginalia: † Aliàs, vbi iustitia Dei commendatur — Rom. 11. — Ephes. 2. — Rom. 11. — 1. Ioan. 4. — † incidatur — Cap. 21. — Rom. 8. — Galat. 5. — 1. Cor. 4. — Rom. 11.

fide viuentes hæredes sunt noui testamenti, atque in libertatem vocati. Altum enim sapere, dictum est superbire. Quod alio loco econtrario satis ostendit, vbi ait: Non alta sapientes, sed humilibus consentientes: [Ex hoc quod ait humilibus consentientes,] vtique aperuit nihil aliud se dixisse alta sapientes, quàm superbientes. Timor ergo non est in charitate, quia perfecta charitas foras mittit timorem, sed illum seruilem quo cum se quisque ab opere malorum abstinet, pœna terretur, non iustitia delectatur. Hunc charitas foras mittit, quam non delectat iniquitas, etiam si proponatur impunitas. Non illum quo timet anima, ne amittat ipsam gratiam, qua in illa factum est, vt eam non peccare delectet, quo timet ne Deus eam deserat, etiam si nullis dolorũ cruciatibus puniat. Hic timor castus est, nõ eum charitas eiicit, sed ascisscit. De illo quoque scriptum est: Timor domini castus permanens in seculum seculi: nequaquam istum diceret permanentem, nisi sciret alium qui non permaneret. Et bene istum castum dixit: Hoc enim non caret amor, quo anima inhæret Deo, quæ dicit in alio psalmo, Perdidisti omnem qui fornicatur abs te, mihi autem adhærere Deo bonum est. Nam & coniunx quæ adulterinum animum gerit, etiam si timore viri non adulterium perpetrat, tamen quod deest operi inest voluntati. Casta verò aliter timet. Nam & ipsa timet virum, sed caste. Denique timet illa ne vir infestus adueniat, ista ne offensus abscedat. Non amanti enim præsentia viri molesta est, amanti autem absentia. Timore itaque casto permanenti in seculum seculi, timeat Deum omne semen Israël. Timeant quem diligunt, non alta sapiendo, sed humilibus consentiendo, cum timore & tremore suam ipsorum salutem operando. Deus est enim qui operatur in eis & velle & operari pro bona voluntate.

Rom. 12. *ὑψηλοφρο-νεῖν.* *1. Ioan. 4.* *Psal. 18.* *De verbis Apostoli ser. 13. 18. & 19. 3. sent. dis. 34. nõ petes*

Hæc est iustitia Dei, hoc est, quod Deus donat homini, cum iustificat impium. Hanc Dei iustitiam ignorantes superbi Iudæi, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti, hac superbia deiiciuntur, vt humilis inseratur oleaster. Et illi ibunt in tenebras exteriores, de quibus inter alia requisisti, venientibus ab Oriente & Occidente multis, qui recumbant cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cælorum. Sunt enim modo in exteris tenebris, vnde correctio desperanda nõ est, quam si cõtempserint, ibunt in tenebras exteriores, vbi correctionis locus non erit, quoniam Deus lux est, &

Cap. 22. *Tenebræ exteriores* *1. Ioan. 1.*

tenebræ in eo non sunt vllæ. Sed lux cordis non istorum qui in carne sunt oculorum, nec omnino talis qualis huius lucis visibilis phantasia cogitatur, quanquã & ibi est videre, sed longè aliter, longè dissimiliter. Qualis enim lux est ipsa charitas, quis verbis explicet? Quis earum rerum, quæ sensibus carnis subiacent, vllo demonstret exemplo? An fortè lux nõ est charitas? Audi Apostolum Ioannem. Ipse quippe dixit, quod modo commemoraui, quoniã Deus lux est, & tenebræ non sunt in eo vllæ. Qui rursum dicit: Deus charitas est. Ac per hoc si Deus lux est, & Deus charitas est, profectò charitas lux ipsa est quæ diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Item dicit: Qui odit fratrem suũ, in tenebris est vsque adhuc. Istæ sunt tenebræ, in quas diabolus & angeli eius multũ superbiendo progressi sunt. Charitas enim nõ æmulatur, nõ inflatur. Ideo nõ æmulatur, quia nõ inflatur. Vbi enim præcedit inflatio cõtinuo sequitur æmulatio, quoniam superbia mater est inuidentiæ. Diabolus igitur & angeli eius à luce atque feruore charitatis auersi, & nimis in superbiã inuidiámque progressi, velut glaciali duritia torpuerunt: Et ideo per figuram tanquã in Aquilone ponuntur. Vnde cũ generi humano diabolus incubaret, ventura gratia Saluatoris, dicitur in Cantico canticorũ: Exurge Aquilo & veni Auster perfla ortum meum & fluent aromata. Exurge qui irruisti, qui subditis incumbis, qui possessos premis. Exurge vt à tuo pondere releuati erigantur, quorũ animas premendo curuasti. Et veni Auster, inquit: spiritum inuocans gratiæ flantem de Meridie, velut à parte feruida & luminosa, vt fluant aromata. Vnde Apostolus dicit: Christi bonus odor sumus in omni loco. Hinc etiam dicitur in quodam psalmo: Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro: Captiuitatẽ, scilicet qua sub diabolo, tanquã sub Aquilone tenebantur, vbi abundante iniquitate friguerant; & quodammodo congelauerant. Hinc enim & euangelium dicit; Quoniã abundabit iniquitas refrigescet charitas multorũ. At verò flante Austro glacies resoluitur & torrentes fluunt, id est, peccatis remissis, populi ad Christum charitate concurrunt. Hinc & alibi scriptũ est: Sicut glacies in sereno, ita soluẽtur peccata tua. Proinde rationalis creatura, siue in angelico spiritu, siue in anima humana, ita facta est, vt sibi ipsa bonũ quo beata fiat esse nõ possit, sed mutabilitas eius si conuertatur ad incommutabile bonũ, fiat beata: vnde si auer-

[margin: 1. Ioan. 4. / Rom. 5. / 1. Ioan. 2. / 1. Cor. 13. / Canti. 4. / 2. Cor. 2. / Psal. 125. / Matt. 24 / Eccles. 3. Cap. 23.]

tatur

tatur, miſera eſt: auerſio eius vitium eſt, & cõuerſio eius virtus eius eſt. Natura ergo non eſt mala, quia creatura ſpiritus vita eſt rationalis, quæ etiã priuata bono, cuius participatione beatificatur, id eſt, etiam vitioſa, melior eſt eo corpore quod ſummum eſt in corporibus, id eſt, hac luce quę ſentitur oculis carnis, quia & ipſa eſt corpus: omni autem corpore quælibet incorporea natura præſtantior, nõ mole, quia non niſi corporum eſt moles, ſed vi quadam qua ſupergreditur omnem phantaſiam, quam volutat animus hauſtam de ſenſibus corporis. Sed quemadmodũ in ipſis corporibus ea quæ inferiora ſunt; ſicut terra & aqua & ipſe aër, meliora fiunt participatione melioris, id eſt, cum luce illuminantur & feruore vegetantur: ſic incorporeæ creaturæ rationales ipſius creatoris fiunt participatione meliores, cũ ei cohærent puriſsima & ſanctiſsima charitate, qua omnimodo ſi caruerint, tenebreſcunt & obdureſcunt quodãmodo. Proinde infideles homines tenebræ ſunt, qui per fidem cõuerſi ad Deũ quadã præmiſſa illuminatione lux fiunt. In qua proficiẽdo ſi ex fide ad ſpeciem peruenerint, vt id quod credunt etiã conſpicere, ſicut tantum bonũ poteſt cõſpici, mereantur, perfectã recipient imaginem Dei. Talibus enim dicit Apoſtolus: Fuiſtis aliquãdo tenebræ, nunc autem lux in domino. *Epheſ. 5.* Porrò diabolus & angeli eius, tenebræ ſunt infidelibus hominibus deteriores. Plus enim ab illa charitate auerſi, in ſuum faſtum obſtinationémque progreſsi ſunt. Et quoniã extremo iudicio Chriſtus dicturus eſt eis quos ad ſiniſtrã diſcernet, Ite in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius, *Mat. 25.* his malignis ſpiritibus coniungendos ſimúlq; damnandos, dicet ituros in tenebras exteriores, id eſt, in ſocietatẽ pœnalem diaboli & angelorum eius. Huic pœnæ contrarium eſt quod bono ſeruo dicitur: Intra in gaudiũ domini tui, vt quãto ſunt iſtæ tenebrę exteriores, tanto ſit lumẽ illud interius. Non hæc per locorũ interualla inani phantaſmate cogitanda ſunt. Localia ſpatia nõ occupant, niſi corporum moles. Non eſt hoc ſpiritus vitæ, non eſt hoc anima rationalis, multo minus Deus omniũ benigniſsimus conditor, & iuſtiſsimus ordinator. Voluntatibus & affectibus iſta vel propinquare, vel longe fieri, vel intrare, vel exire dicuntur: ſed qui malo opere, id eſt, tenebroſo delectãtur faciẽtes, ſecutura eſt pœna quę torqueat, ideo dominus vbi dixit: Tenebras exteriores, addidit etiam, Ibi erit fletus & ſtridor dentium: ne talibus oblectationibus, qualibus

hic iniqui perfruuntur, quãdo infidelitate atq; iniustitia tenebrescunt, etiã in illo supplicio se vsuros clementer existimenti quia enim volentes iniuste vtuntur bonis, iuste nolentes cruciabuntur malis, [vnde possunt etiam tenebræ exteriores intelligi pœnæ corporales. Corpus quippe est anima exterius, vt sint animæ mala] quibus à charitatis luce auersa mens in peccatis oblectatur, exteræ tenebræ: corporis autem mala quibus æternis in finem torquebitur, exteriores tenebræ, quas solas timent, qui seruili adhuc timore detinẽtur. Nam si eis liceret, in illis exteris quę sunt in peccatis impune semper volui & inuolui, profecto nunquam vellent accedere ad Deum & illuminari, & inhærere illi per charitatem. vbi est timor castus permanens in seculum seculi, qui timor non cruciat, sed tenaciorem

Caput 24. facit animam boni illius: quod si dimiserit, cadet. Timeat eum „ omne semen Israël. Et vide causam quam cõiungit: Quoniam „ non spreuit, inquit, neq; despexit precem pauperis. [Pauperem humilem dicit. Hinc est noli altum sapere, sed time: Timeat ergo eum omne semen Israël quoniam non despexit eius precem, qui non altum sapuit sed timuit. Potest hoc & capiti coaptari, quia ipse Saluator corporis propter nos pauper factus est cùm diues esset, vt eius paupertate ditaremur: Ex forma enim serui pauper factus est, ex qua & precem fudit in ea quippe humiliauit factus obediẽs vsq; ad mortem. Vide ergo quid „ dicat: Quoniam non spreuit neque despexit precem pauperis] „ neq; auertit faciem suam à me. Vbi est illud, Quare me dereliquisti, si non auertit faciem suam ab eo, nisi quia & derelinquens non derelinquit, quãdo in bonis temporalibus non exaudit, & non ad insipientiam nobis [sed vt sapiamus quid auferat & quid offerat nobis.] Non, inquit, spreuit neque despexit precem pauperis, neq; auertit faciem suam à me, Et cùm clamarem ad eum exaudiuit me. Fecit ergo quod pauloantè ro- „ gatus est, vbi eum deprecans dixit: Ne discedas à me. Si enim „ exaudiuit, profecto fecit, non vtiq; discessit, non ergo dereliquit [hoc modo qui alio modo dereliquit,] vt saperemus, quo modo magis nõ ab eo derelinqui velle debemus. Apud te laus mea. Quid ergo noscent qui tanquam victo insultant quod me in tẽporalibus dereliqueris? In Ecclesia magna confitebor tibi non quanta ista synagoga est quę irridet mortem derelicti, sed in Ecclesia magna diffusa per omnes gẽtes quæ credit in resurrectionem non derelicti. Hæc est vnica illa quam petit de ma-

nu ca

ælu canis erui, de qua etiam pauloantè dixit: In medio Eccleſiæ cantabo tibi. Et nunc quod ait: Confitebor tibi. In eis vtiq; qui confitebuntur, in quibus & loquitur. Confeſsio autem non tantum peccatorum eſt, ſed & laudis Dei, ſicut ipſe in Euangelio. Confitebor tibi, inquit, pater domine cæli & terræ, quia abſcõdiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Ideo ſequitur & dicit: Vota mea reddam coram timentibus eum. Edent pauperes & ſaturabuntur & laudabunt dominum qui requirunt eum. Ipſi ſunt paruuli de quibus dixit: & reuelaſti ea paruulis, timentes eū, & pauperes, id eſt, humiles qui non alta ſapiunt, ſed timent timore illo caſto, nõ quo pœna formidatur, ſed quo gratia † * commendatur. Vota verò ſua, ſacrificium vult intelligi corporis ſui quod eſt fidelium ſacramentum. Ideo cùm dixiſſet: Vota mea reddam coram timentibus eum, continuo ſubiunxit: Edent pauperes & ſaturabuntur: Ipſi enim ſaturabuntur pane qui de cælo deſcendit, qui ei cohærentes & eius pacem dilectionémq; ſeruantes imitantur eius humilitatem. Ideo pauperes in hac paupertate & ſaturitate præcipue Apoſtoli claruerunt. Et laudabunt dominum, inquit, qui requirunt eum, intelligẽtes non meritorum ſuorum, ſed illius eſſe gratiæ quod ſaturati ſunt. Requirunt enim eum, quia non ſunt ex eis qui ſua quærunt non quæ Ieſu Chriſti. Deniq; & ſi caro eorum qui eum laudant patitur temporalem tribulationem vel mortem, viuent corda eorum in ſeculum ſeculi. Hæc vita cordis non eſt in ſenſibus corporis, ſecreta eſt in luce quæ intus eſt, non in tenebris quæ foris ſunt, in finem præcepti, non in initio peccati. Finis autem pręcepti charitas eſt de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta. Charitas quæ nõ æmulatur, non inflatur, quia non altum ſapit, ſed timet, & ideo cohæret timore caſto permanente in ſeculum ſeculi. Initium autem omnis peccati ſuperbia, qua diabolus irreuocabiliter in exteriora progreſſus eſt, hominémq; inuidẽdo & ei ſimile aliquid ſuadendo deiecit. Cui homini in quadã ſcriptura dicitur, Quid ſuperbit terra & cinis? Quoniam in vita ſua proiecit intima ſua. In vita ſua dictum eſt, tãquam in propria ſua, & quaſi priuata, qua delectatur omnis ſuperbia. Vnde charitas in commune magis quàm in priuatum conſulens, dicitur non quęrere quæ ſua ſunt. Hac viuunt corda in ſeculum ſeculi, tanquam ſaturata pane cæleſti. De qua ſaturitate ipſe dicit: Niſi manducaueritis carnem meam & ſanguinem meum biberitis,

Matt. 11.

† * *al. conſeruatur*

1. Timo. 1.

1. Cor. 13.

Eccle. 10.

Caput 25.

Ioan. 6.

non habebitis vitam in vobis. Merito ergo iſtorũ qui ſaturantur, viuent corda eorum in ſeculum ſeculi. Vita enim Chriſtus eſt qui habitat in cordibus eorũ, interim per fidem, poſt etiam per ſpeciem. Vident enim nunc in ænigmate per ſpeculũ, tunc autem facie ad faciem. Vnde ipſa charitas nunc in bonis operibus dilectionis exercetur, qua ſe ad ſubueniendum quaqua verſum poteſt, porrigit, & hæc latitudo eſt: nunc longanimitate aduerſa tolerat, & in eo quod veraciter tenuit, perſeuerat, & hæc eſt longitudo: hoc autem totum propter adipiſcendam vitam facit æternam quæ illi promittitur in excelſo, & hæc altitudo eſt. Exiſtit verò ex occulto iſta charitas vbi fundati quodam modo & radicati ſumus, vbi cauſæ voluntatis Dei non inueſtigantur, cuius gratia ſumus ſalui facti, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum eius miſericordiam. Voluntarie quippe genuit nos verbo veritatis, & hæc voluntas eius in abdito eſt. Cuius ſecreti profunditatem quodam modo expaueſcens Apoſtolus clamat, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini? Et hoc eſt profundum. Altitudo quippe commune nomen eſt excelſo & profundo. Sed cùm in excelſo dicitur, ſublimitatis eminentia commendatur, cùm autem in profundo, difficultas inueſtigationis & cognitionis. Vnde & illud de Deo dicitur: Quã magnificata ſunt opera tua domine, nimis profundę factæ ſunt cogitationes tuæ. Et iterum: Iudicia tua velut abyſſus multa. Hinc igitur eſt illud Apoſtoli quod requirendum inter cætera poſuiſti. Huius rei gratia, inquit, flecto genua mea ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur, vt det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ virtutem corroborari per ſpiritum eius, in interiori homine habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris, vt in charitate radicati [& fundati] per fidem præualeatis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit longitudo & latitudo, altitudo, & profundum, Scire etiam ſupereminentem ſciẽtiam charitatis Chriſti, vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Attende omnia diligẽter. Huius rei, inquit, gratia flecto genua mea ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur. Quæris, cuius rei gratia: hoc ſuprà dixerat, Propter quod peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis. Hoc ergo eis optat, vt non infirmentur in

tribula

1. Cor. 13. *Epheſ. 2.* *Titum 3.* *Iacobi 1.* *Rom. 11.* *Pſal. 91.* *Pſal. 35.* *Epheſ. 3.* *Cap. 26.* *Epheſ. 3.*

tribulationibus Apoſtoli, quas pro illis ſuſtinebat, & propter hoc genua flectebat ad patrem. Proinde non infirmari vnde illis ſit, ſequitur & dicit: Vt det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ virtutem corroborari per ſpiritum eius. Hæ ſunt diuitiæ, de quibus dicit, O altitudo diuitiarũ. Abditas enim habet cauſas, vbi nullis meritis præcedentibus quid habemus quod non accepimus. Deinde ſequitur, & quid optet adiungit, In interiori, inquit, homine habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Hæc eſt vita cordium qua viuimus in ſeculum ſeculi, ab initio fidei vſq; ad finem ſpeciei: vt in charitate, inquit, radicati & fundati præualeatis comprehendere cum omnibus ſanctis. Iſta eſt communio cuiuſdam diuinæ cæleſtiſq; reipublicæ, hinc ſaturantur pauperes, nõ ſua quęrentes, ſed quæ Ieſu Chriſti, id eſt, non commoda priuata ſectantes, ſed in commune vbi ſalus omnium eſt conſulentes. Nam de ipſo pane quo tales ſaturantur, quodã loco Apoſtolus dicit: Vnus panis vnum corpus multi ſumus. Quid ergo comprehendere? quæ ſit, inquit, latitudo ſicut iam dixi, in bonis operibus, quibus beneuolentia porrigitur vſq; ad diligendos inimicos: & longitudo, vt longanimitate pro hac latitudine moleſtiæ tolerentur: & altitudo, vt pro his æternum quod in ſupernis eſt præmium, non vanum aliquid, aut temporale ſperetur: & profundum, vnde gratuita gratia Dei ſecundum ſecretum & abditum voluntatis eius exiſtit. Ibi enim radicati, ibi ſumus fundati, Radicati propter agriculturam, Fundati propter ædificationẽ quæ quoniam non eſt ab homine, dicit alio loco idem Apoſtolus: Dei agricultura eſtis, Dei ędificatio eſtis. Hoc totum agitur cùm in hac noſtra peregrinatione fides per dilectionem operatur. In futuro autem ſeculo perfecta & plena charitas ſine vlla malorum tolerantia, †non fide credit quod non videt, nec ſpe deſiderat quod non tenet, ſed in ęternum veritatis incommutabilem ſpeciem contemplabitur, cuius ſine fine quietum opus erit, laudare quod amat, & amare quod laudat. De hac ſequenter dicit: Scire etiam ſupereminentem ſcientiam charitatis Chriſti, vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. In hoc myſterio figura crucis oſtenditur: qui enim quia voluit mortuus eſt: quomodo voluit mortuus eſt. Non fruſtra igitur tale genus mortis elegit, niſi in eo quoq; latitudinis huius & longitudinis & altitudinis & profunditatis magiſter exiſteret. Nam latitudo eſt in eo ligno, quod tranſuerſum deſuper figitur. Hoc ad bona

Roma. 11.

Epheſ. 3.

1. Cor. 10.

1. Corin. 3.

† conſcientia,

Ephef. 3.

opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipso ligno vsque ad terram conspicuum est. Ibi enim quo iam modo statur, id est, persistitur & perseueratur, quod longanimitati tribuitur. Altitudo est in ea ligni parte, quæ ab illo, quod transuersum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est, ad caput crucifixi, quia bene sperantium superna expectatio est. Iam verò illud ex ligno quod non apparet quod fixum occultatur, vnde totum illud exurgit, profunditatem significat gratuitæ gratiæ: in quo multorum ingenia conteruntur id vestigare conantia, vt ad extremum eis dicatur: O homo tu quis es, qui respondeas Deo? Viuent ergo corda saturatorum [pauperum] in seculum seculi, hoc est, humilium charitate flagrantium, non sua quærentium, sed sanctorum societate gaudentium. Hoc primitus in Apostolis factũ est: Sed laudando Deum id est, prædicando gratiam Dei, quoniam dictum est: Laudabunt dominum qui requirunt eum, quid populorum acquisierint in eo quod sequitur vide. Commemorabuntur, inquit, & „ conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ, Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium, Quoniam domini „ est regnum, & ipse dominabitur gentium. Ille irrisus, ille crucifixus, ille derelictus hoc regnum acquirit, & tradet in fine Deo & patri, non vt ipse amittat, sed quod in fide seminauit „ cùm venit minor patre, hoc perducat ad speciem, in qua æqua„ lis non recessit à patre. Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terræ: Diuites terræ superbos intelligere debemus, si rectè superius pauperes humiles intelligebamus, de quibus in Euangelio dominus dicit: Beati pauperes spiritu, quoniã ipsorum est regnum cælorum. Ipsi enim sunt mites, lugentes, esurientes, & sitientes iustitiam, misericordes, mundicordes, pacifici, & qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quibus prædicationibus singillatim beatitudinem adiunxit. Contra ergo diuites terræ hoc loco superbi intelligendi sunt. Neque enim frustra ita distincti sunt, vt de pauperibus suprà diceretur: Edent pauperes & saturabũtur. Hic verò: Manducauerunt & adorauerũt omnes diuites terræ. Et ipsi quippe adducti sunt ad mensam Christi, & accipiunt de corpore & sanguine eius: sed adorant tantum non etiam saturantur, quoniam non imitantur. Manducantes enim [pauperem], dedignantur esse pauperes: quia Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius. Veruntamen quod humiliauit

Marginal notes: Roma. 9. — Cap. 24. — πατριαί. — Matt. 5. — Psal. 21. — 1. Petr. 2.

nauit ſemetipſum factus eſt obediens vſq; ad mortẽ, mortem autem crucis aſpernantur diuites, & ſimilia perpeti reſpuunt, timore nõ magnitudine, infirmitate ergo nõ ſanitate. Sed quia ergo Deus excitauit eum à mortuis, & donauit ei nomen quod eſt ſuper omne nomẽ, vt in nomine Ieſu flectatur omne genu, cœleſtium, terreſtriũ & infernorũ, fama celſitudinis eius, & gloria nominis eius in Eccleſia vſquequaque diffuſa, permoti & ipſi veniunt ad menſam, manducant & adorant, nõ tamen ſaturantur, quia nõ eſuriunt & ſitiunt iuſtitiã. Tales enim ſaturabuntur, quanquam perfecta ſaturitas in illa vita æterna erit, cùm ex iſta peregrinatione venerimus ex fide ad ſpeciẽ, ab ſpeculo ad faciẽ, ab ænigmate ad perſpicuam veritatem. Non tamen incõuenienter ſaturatus dicitur paupertate* Chriſti, qui pro iuſtitia eius, hoc eſt, pro participatione verbi æterni, quam inchoauit interim fide, omnia tẽporalia nõ ſolùm temperáter contemnit bona, verũetiam patienter ſuſtinet mala. Tales fuerunt piſcatores & Publicani, quia abiecta huius mũdi elegit, vt confunderet fortia. De his dictum eſt: Edent pauperes & ſaturabuntur. Sed quia iſtam ſaturitatem non apud ſeipſos tenuerunt, quodammodo enim ructantes dominum laudauerunt, id eſt, prædicauerunt quærentes eum non ſua quærentes; ſed in eum charitate flagrantes, eorum prædicatione commotus eſt mundus, vt commemorarentur & conuerterentur ad dominum vniuerſi fines terræ, Et adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ patriæ gentium: Quoniam domini eſt regnum & ipſe dominabitur gentium. Hac Eccleſiæ dilatatione etiam ſuperbi, id eſt, diuites terræ adducti ſunt, & manducauerunt, & quamuis non ſaturati tamen adórant. Hunc quoque ordinem prophetia Pſalmi hoc loco tenuit, quem videmus impleri. Adiungit autem, In conſpectu eius procident omnes qui deſcendunt in terram, id eſt, omnes bona amando terrena, non in cælum aſcendunt. Non enim faciunt quod ait Apoſtolus: Si reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, [vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite,] non quæ ſuper terram: ſed potius quantò ſibi bonis terrenis feliciores videntur, tantò magis in terram deſcendunt, hoc eſt, in terrena deprimuntur. Et ideo in conſpectu eius procident, id eſt, vbi ipſe videt, nõ vbi homines vident, qui eos excelſos ſubliméſque arbitrátur. Et anima, inquit, mea ipſi viuet. Ipſi vtique nõ ſibi, ſicut ſuperborum priuato bono ſuo lætantium

Philip. 2.

*Al. paupertate

1. Cor. 1.

Pſal. 21.

Coloſſ. 3.

Cap. 28.

tium

tium, & à communi omnium bono, quod Deus est, inani elatione resilientium. Hoc vtique deuitemus, & communi potius vero omnium bonorum perfrui, quàm priuato nostro gaudere quæramus. Vt qui viuit iam non sibi viuat, sicut ait Apostolus: sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Pro hoc enim mediator effectus est, vt nos reconciliet Deo per humilitatē, à quo per impiam superbiam longè recesseramus. Neque enim tantùm illud scriptum est, quod suprà posui, Initium omnis peccati superbia: sed etiam hoc ibi legitur, Initium omnis superbiæ, homines apostatare à Deo. Non ergo sibi viuat quisq;, sed Christo, faciens non suā sed ipsius voluntatem, & manens in eius charitate, sicut & ipse fecit voluntatem patris, & manet in eius charitate. Hæc quippe nos admonens & exemplo suo exhortans, in Euāgelio suo locutus est. Si autem ipse cùm in forma Dei æqualis esset patri, tamen per formā serui quam propter nos accepit, non suam voluntatem, sed patris se facere commendauit, quantomagis nos propria priuatáq; nostra voluntate contempta qua tenebrati sumus, ad illud cōmune lumen, vt illuminentur vultus nostri, & non erubescant, debemus accedere, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, vt anima nostra ipsi viuat. Hoc enim de nobis consequenter adiungit, cùm dicit: Et semen meum seruiet illi, quoniam qui seminat bonum semen, filius est hominis, bonum autem semen hi sunt filij regni. Hæc porrò omnia quæ in Psalmo isto dicta sunt, quia non ad præsens [tempus] sed ad futurorum prophetiam pertinebant, sicut etiam ipsis rebus apparet, sic eum concludere voluit, vt ostenderet se non præsentia demonstrare, vel narrare præterita, sed futura prophetare. Annuntiabitur, inquit, domino generatio ventura & annuntiabunt [cæli] iustitiam eius populo, qui nascetur quem fecit dominus. Non ait: Annuntiabitur dominus generationi venturæ, sed annūtiabitur dominus generatio ventura. Quod non sic accipiendum est, tanquam nescienti aliquid annuntietur vt sciat, sed sicut annuntiant angeli, non solùm nobis beneficia Dei, verūetiam illi preces nostras. Nam scriptum est vbi angelus hominibus dicit: Ego obtuli memoriā orationis vestræ: non vt tunc Deus nosceret quid velimus, vel quo indigeamus: Nouit enim pater vester, ait dominus, quid vobis necessarium sit priusquam petatis ab eo: Sed quia necesse habet rationalis creatura obtēperans Deo, temporales causas ad æternam

2. Cor. 5. *Eccle. 10.* *Ioan. 1.* *Cap. 29.* *4. sen. dis. 45. c. sed forte.* *Tobiæ 12.* *Matt. 6.*

nam veritatem referre, ſiue petendo quid erga ſe fiat, ſiue conſulendo quod faciat, qui prius mentis affectus eſt, vt ipſa conſtruatur, non vt Deus inſtruatur. Nam & hæc quædam conteſtatio rationalis creaturæ eſt, quod nõ ſibi ipſa ſit bonum, quo beata fiat, ſed illud incõmutabile cuius participatione etiam ſapiens efficitur. Siue ita dictum eſt: Annuntiabitur domino generatio ventura: ac ſi diceretur, domino placebunt [qui annuntiabunt] non ſibi, vt ita ſit domino annuntiare, ſicut eſt domino viuere. Sic dictum eſt: Qui manducat, domino manducat: & qui non manducat, domino nõ manducat. Ad hoc quippe addidit: Et gratias agit Deo, vt oſtenderetur quid eſſet, domino facit, id eſt, in eius laudem facit. Tunc enim rectè, tunc iuſtè, tunc piè fit, cùm opus bonum in eius laudem fit, cuius gratia donatur vt fiat. Ac per hoc etiam ſi eo modo quiſpiam hæc verba intelligere velit, vt eorum iſte ordo ſit, Annuntiabitur domino generatio ventura, id eſt, generatio annũtiabitur, quæ domino ventura eſt, generatio ſcilicet piorum atque ſanctorum: quia impiorum & ſceleratorum generatio non domino, ſed ſibi ventura eſt, ab eadem ſignificatione non receditur, qua intelligatur animæ participatio in idipſum, id eſt, rationalem creaturam cùm ſit mutabilis, non fieri beatã: niſi à proprio ſuo mutabili ad immutabile bonum, idémque commune quod Deus eſt, à quo ſuperba impietate abſtitit, humili pietate conuerſa ſubſiſtat. In quo affectu proficiens, quicquid boni facit domino facit, hoc eſt, in eius laudem, cuius gratiã percepit vt faciat. vnde eſt actio gratiarum, quæ intimo fidelium myſterio celebratur. Illud autem quod ſequitur, Et annuntiabunt iuſtitiam eius populo qui naſcetur, quem fecit dominus: ſuperioris ſenſus confirmatio eſt. Nam quod ibi dictum eſt: Annuntiabitur domino generatio ventura: hic eſt dictum, hæc annuntiabit iuſtitiã eius. Ipſa quippe generatio, quæ ventura prophetata eſt piorum, atque ſanctorũ: iuſtitia Dei eſt, nõ ipſorum. Ne ſint ex illis qui ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Illa nãque iuſtitia Dei commendatur in eo quod dicitur, Ignorantes Dei iuſtitiã, qua nos ex eius gratia iuſti ſumus, vt ipſa Dei iuſtitia nos ſimus cùm iuſtè viuimus, credentes in eum qui iuſtificat impium: non illa qua ipſe iuſtus eſt æterna ſua & incõmutabili iuſtitia. Hæc itaq; iuſtitia, qua nos Dei munere iuſti ſumus, ſignificatur in Pſalmo illo, vbi ſcriptum eſt: Iuſtitia tua ſicut mont

Rom. 14.

Cap. 30.

Rom. 1.

Pſal. 35.

montes Dei. Mõtes quippe Dei, sancti eius sunt, de quibus alibi dicitur: Suscipiant montes pacem populo tuo. Et multa de his montibus scripta sunt figurata locutione, quæ commemorare nunc longum est. Sed quia hoc ipsum quod Deus iustificat homines, nimis occulto iudicio facit, quoniam gratuita gratia: Si autem gratia, non ex operibus, alioquin gratia iam non esset gratia. Ex hoc quippe incipiunt opera bona, ex quo iustificamur, nõ quia præcesserunt iustificamur. Et hoc est profundum, de quo superius iam multa diximus. Continuo in eodem Psalmo cùm dixisset: Iustitia tua velut montes Dei, subiunxit: Iudicia tua velut abyssus multa. Inde venit ad salutem hominibus iumentísque communem, quia & ipsa ex misericordia Dei est, & dicit: Homines & iumẽta saluos facies domine, sicut multiplicata est misericordia tua Deus. Vt hinc intelligamus etiam illam salutem sempiternam & immortalem, de qua dicit Apostolus: Spe enim salui facti sumus, similiter vt istam, quæ hominibus iumentísque cõmunis est, gratis nos accipere nõ ex operibus, ne fortè quis extollatur, qa opera sua ex ipsius iustificatione operamur. Ipsius enim sumus figmentũ creati in Christo Iesu in operibus bonis quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Et illa [salus] ergo gratuita est, de qua in alio Psalmo dicitur: Domini est salus & super populum tuum benedictio tua. Sicut ergo quod legitur: Domini est salus, non ea salus intelligitur qua dominus saluus est, sed qua salui sunt, quos ipse saluos facit. Sic cùm legitur Dei iustitia, in eo quod scriptum est: Ignorãtes Dei iustitiã, & suã volentes cõstituere, non est illa intelligenda, qua Deus iustus est, sed qua iusti sunt homines, quos gratia sua iustificat. Inde enim salui vnde iusti, quoniã quod ait: Non est opus sanis medicus sed male habentibus, exposuit in consequentibus dicens: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Nõ igitur secundũ opera iustitiæ, quæ nos fecimus, sed secundũ suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. In qua gratia spe salui facti sumus. Vnde in illo Psalmo subiungitur: Filij autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrẽte voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Prætende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam iis qui recto sunt corde. Huic igitur iustitiæ Dei contraria superbia est, qua fiditur tanquam de operibus propriis: Ideóque ibi

Psal. 71. Rom. 11. Psal. 35. Rom. 8. Ephes. 2. Psal. 3. Rom. 10. Matt. 9. Titum 3.

ſequitur: Non veniat mihi pes ſuperbiæ. Hæc iuſtitia Dei, qua eius fide iuſti ſunt interim viuentes ex fide, donec perfecta iuſtitia perducantur ad ſpeciem, ſicut ſalute perfecta, etiam ad ipſius corporis immortalitatem, gratia noui teſtamenti. Vnde alio loco dicit Apoſtolus: Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortāte per nos. Obſecramus pro Chriſto reconciliari Deo: ac inde ſubiungit: Eum qui nō nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit, id eſt, ſacrificium pro peccatis. Nam & ipſa in lege peccata appellabantur, quæ pro peccatis offerebantur. Vt nos ſimus iuſtitia Dei in ipſo, id eſt, in eius corpore quod eſt Eccleſia, cui caput eſt. Nos ſumus iuſtitia Dei, quam ignorantes illi & ſuam volentes conſtituere, id eſt, tanquam de ſuis operibus gloriantes, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Inde & in hoc Pſalmo cùm dixiſſet: Annuntiabunt iuſtitiā eius, ſequitur & adiungit, populo qui naſcetur quē fecit dominus. Quis eſt iſte enim populus quem non fecit dominus, ſecundum id quod homines ſunt, qui etiam pecora creauit à quo eſt omnis vita, omníſque facta & creata natura? Sed ita intelligendum eſt: Quē fecit dominus, vt nō ſolùm quod homines ſunt, verumetiam quod iuſti ſunt ab illo facti intelligantur, ſecundum illud quod iam nō ſemel commemoraui ab Apoſtolo dictum, Ipſius enim figmentum ſumus creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.

2. Cor. 5. *Rom. 10.* *Pſal. 21.* *Epheſ. 2.*

Animæ igitur rationalis mutabilitas admonetur, quo nouerit niſi participatione incōmutabilis boni, iuſtā, ſaluā, ſapientem, beatam ſe eſſe nō poſſe, nec ſibi eam bonū eſſe poſſe propria voluntate ſed malum. Propria quippe voluntate auertitur à bono incommutabili, eáque auerſione vitiatur, nec ſanari per ſeipſam poteſt, ſed gratuita miſericordia ſui creatoris, quę in hac vita eam ex fide viuentē in ſpe cōſtituit ſalutis æternæ: Vnde non altum ſapiat, ſed timeat, eóq; timore caſto, inhæreat Deo, qui eam à propria immūditia qua inordinatè bona inferiora dilexit, velut à quadam fornicatione ſpiritali mundauit: nec humanis laudibus extollatur, nec ſit in virginibus ſtultis aliena laude lætantibus (hoc enim de quæſtionibus tuis reſtat extremum) & propter ipſam inanem laudem, nō propter conſcientiam ſuam, vbi illis teſtis eſt Deus, bona operantibus: ſed ſit in virginibus ſapientibus, vbi dicat quod ait Apoſtolus: Nam gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Hoc enim eſt oleum ferre ſecum, non à vendentibus emere,

Cap. 31. *Virgines fatuæ.* *2. Cor. 1.*

hoc

hoc est ab adulantibus. Adulatores nanque laudem suam tanquam oleum venditant stultis. De hoc oleo dicitur in psalmo: Emendabit me iustus in misericordia & arguet me, oleum autem peccatoris nõ impinguabit caput meũ. Elegit à iusto misericorditer reprehendi, & quodam modo colaphizari, quàm vt ei caput in superbiam crescat * peccatoris adulatione laudari*. Irridentiũ quippe responsio mihi videntur, cum eis à sapientibus virginibus dicitur, Ite potius ad vendentes & emite vobis, sicut in quodam libro Sapientiæ scriptum est, vbi contemptoribus dicit: Et ego perditioni vestræ superridebo. Illa autem responsione, qua petentibus oleum dictum est: Ne forte non sufficiat nobis, non desperanter, sed humiliter dictum est: Quis enim sic præsumat de cõscientia sua, vt certus sit eam sibi in iudicio Dei posse sufficere, nisi misericors misericorditer iudicet? Iudicium enim sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Ipsæ autem sunt lampades accensæ, opera scilicet bona, de quibus dominus dicit: Luceant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Hucusq; pertendit intentio virginum sapientium, vt ideo velint videri ab hominibus opera sua bona, non quo ab eis laudẽtur ipsæ, sed vt glorificetur Deus à quo illis est quod bene operantur. Ac per hoc interiori bono gaudẽt, quod est coram Deo, vbi eleemosynam in occulto [pater qui videt in occulto] reddat. Et ideo non deficiunt lampades, quia interiori oleo vegetantur, id est, intentione bonæ conscientiæ, qua coram Deo fit in eius gloriam, quicquid coram hominibus in bonis operibus lucet. At vero stultarum virginum hoc oleum non secum portantium deficiunt lampades, id est, nõ perseueranter bona opera lucent, cùm laus humana fuerit subtracta, propter quam illa faciebant, hucusque intentionem suam perducentes, vt viderentur ab hominibus, non vt glorificaretur pater qui in cælis est: quæ intentio perennis est gloriæ, qua nouit anima Deo se debere quod iustificata est ad facienda bona opera, & ideo in illo nõ in se laudari amat. Vnde alibi homo Dei cantat: In domino laudabitur anima mea, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Sed quid est quod in eadem Euangelij lectione scriptum est: Omnes sponso tardante dormisse? somnum istum si intellexerimus, quod velut tardante iudicio, ad quod faciendum venturus est Christus, abundante iniquitate charitas refrigescit, quomodo ibi ponemus virgines sapientes, cùm potius in illis sint de quibus

Psal. 140
* forte, crassescat.
* forte, laudato
Matt. 25
Prouer. 1.
Iacobi 2.
Matth. 5.
Psal. 33.
1. Cor. 1.
Cap. 32.
Mat. 25.

quibus dicitur: Qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit? Dictum eſt ergo, dormierunt omnes: quia nõ tantum ſtulti, qui propter humanam laudem bona operantur coram hominibus, verumetiam ſapientes, qui hoc propterea faciunt, vt laudetur Deus, experiuntur iſtã mortem. Ex vtroque enim genere moriuntur. Et iſta mors ſæpe in ſcripturis dormientium dicitur, propter futuram reſurrectionẽ velut euigilationem. Hinc Apoſtolus dicit: De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres. Et alio loco: Ex quibus plures manent vſque adhuc, quidam autem dormierunt. Et alia innumerabilia in hoc teſtimonia aperte per ſcripturas vtriuſque teſtamenti reperiuntur. Vnde & ille ait: Conſanguineus leti ſopor. Et ſi aduertas multa inuenies etiam in ſecularibus literis vbi mors ſomno comparatur. Significauit ergo dominus futurum eſſe tempus, quo inter tribulationes & tentationes ſeculi huius iam iámque eius expectaretur aduentus, tanquã propinquus atque imminens, ad quem ſe præparent qui in eius familia videntur. Hoc eſt enim quod ait, exiſſe obuiam ſponſo & ſponſæ. Sponſo quidem filio Dei, ſponſæ autẽ, ſiue quia in eo corpore venturus eſt quod ſumpſit ex virgine, ſiue quia ipſa Eccleſia tunc clarior apparebit, vt ad vniuerſũ corporis cõgregationem membra concurrant, quibus concurrentibus, eius magnitudo monſtrabitur. Virgines propter continentiam nuncupauit. Decem verò, id eſt, quinq; & quinque, propter numerũ quo cenſentur corporis ſenſus, in quibus habitat continentia, cũ à voluptatibus turpibus & illicitis abſtinetur. Lampades ſicut dictum eſt, bona ſunt opera, maximéq; ad miſericordiam pertinentia, & ipſa quæ etiã coram hominibus lucet laudabilis cõuerſatio. Sed magni intereſt, qua mẽtis intentione fiat. Ideo dicit alias ſapiẽtes, ſtultas alias. Sed hinc eas diſcernit quod ſtultæ non ſumpſerunt oleum ſecum, ſapientes autem acceperunt oleum ſecum in vaſis ſuis, hoc eſt, in cordibus ſuis, vbi ſit ipſa participatio intimi ac ſuperni boni. Vnde in Pſalmo quodam, cum dictum eſſet; Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in domino, multi, inquit, dicunt, quis oſtẽdit nobis bona? Deinde vt manifeſtaret, cuius boni amore debeamus operari iuſtitiã, hoc eſt, ſacrificare ſacrificiũ iuſtitiæ & ſperare, Signatum eſt, inquit, in nobis lumen vultus tui domine, dediſti lætitiam in corde meo. Cuius boni aliquantum participati, & plenius perfectiúſq; participandi intentione qui bene operatur, & lauda-

Matt. 24

1. Theſ. 4.

Maro.

θάνατος καὶ ὕπνος.

Cap. 33.

Pſal. 4.

biliter etiam in conspectu hominum cõuersatur, habet oleum secum, quo bona opera eius etiam in conspectu hominum lucentia non extinguantur, quia non in eo charitas refrigescit abundante iniquitate, sed perseuerat vsque in finē. Hoc oleum stultæ virgines nõ habent secum, quoniā sibi tribuendo si quid boni operis faciunt, necesse est inflentur superbia, & propter hoc vitiū sic laude delectentur humana, vt eius gaudio si quid boni agunt feruere & lucere videantur. Tardante autē sponso dormierunt omnes. Non enim tūc veniet, cum speratur, sed media nocte cum valde obscurum, id est, occultum erit, an veniat. Vnde dicit, media nocte clamorem factum: Ecce sponsus venit exite obuiam ei. Nimirum clamor iste ipse est tuba illa quā commemorans Apostolus dicit: Canet enim tuba & mortui resurgent incorrupti: tubæ nomine aliquod euidentissimū [& præclarissimum] signum vult intelligi. Quam vocem archangeli & tubam Dei alio loco dicit. Quæ etiam vox ipsius domini Iesu Christi in Euāgelio dicitur, quā audient ij qui in monumentis sunt & procedent. Surgunt ergo omnes virgines illæ & sapientes & stultæ, & aptant lampades suas, id est, rationem præparant reddere de operibus suis. Sed tunc illius clamoris euidentia & resurrectione mortuorum, quia nulla erit dubitatio iam instantis præsentísq; iudicij, subtrahetur omne solatiū laudis humanæ. Neque enim vacabit de alio disceptare, vel de alio iudicare, aut gratificari atque suffragari alteri quando vnusquisque proprium onus portabit, & de suorum factorum reddenda ratione cogitabit: ac per hoc feretur animus quidem virginū stultarum cõsuetudine propria, sed non inuentis laudibus humanis deficiet. Neque enim germanitus dixerunt: Apud te laus mea, vel, In domino laudabitur anima mea, Aut in domino gloriatæ sunt, cum ignorantes Dei iustitiam, suam iustitiam cõstituerant, ac per hoc petunt à sapientibus oleum, hoc est, aliquam consolationē, nec inueniunt, nec accipiunt, illis respondentibus se nescire, verū sibi sufficiat ipsa conscientia, qua expectant misericordiam sub illo iudice, qui cum in throno sederit, quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato, nisi superexultet misericordia iudicio, quæ super eos erit, qui misericordiæ opera illa intentione fecerunt, vt eorum misereretur, à quo se sciebant accepisse quod habebant: nec gloriabantur quasi non acceperint, sed per ipsos habuerint quod placebant, sicut stulti qui

Cap.34. *Matt.25* *1.Cor.15.* *1.Thes.4.* *Ioan.5.* *Psal.21.* *Psal.33.* *Rom.10.*

qui & ſibi placent tanquam de bono à ſe ſibi parato,& ab adulantibus vel errantibus, ita laudantur, ac ſi ipſi ſint aliquid. Qui autem putat ſe eſſe aliquid,cum nihil ſit,ſicut dicit Apoſtolus, ſeipſum ſeducit. Opus autem ſuum probet vnuſquiſque,& tunc in ſeipſo tantum gloriam habebit, & non in altero,hoc eſt, portare oleum ſecum, non ex aliena laude dependere. Sed quã gloriam in ſe habebit, niſi eam cui dicitur:Gloria mea & exaltans caput meum, vt quod ſæpe dicendum eſt, qui gloriatur,in domino glorietur. Proinde ſapientia, quæ in ſapientibus virginibus habitat,ſecundũ illud quod ante prædixit, cum ait contemptoribus & ſanam doctrinam accipere recuſantibus. Et ego veſtræ perditioni ſuperridebo,dicit ſtultis virginibus:Ite potius ad vendẽtes,& emite vobis.tanquam diceret: Vbi ſunt qui vos fallebant mendoſiſsimis laudibus, quando & à vobis fallebamini, quia in vobis non in Deo gloriabamini? Quod autem dicit: Et dum eunt emere, venit ſponſus,& quę paratæ erant,intrauerunt cũ eo:hoc mihi videtur intelligendũ,quod vitioſo cordis affectu inhiabant inani gloriæ,quam vana mentis elatione ſectatæ ſunt. Et ipſe appetitus ſignificatus eſt in eo quod dictum eſt, dum eunt emere venit ſponſus, & introierunt cum eo ad nuptias quæ paratæ erant, hoc eſt,quæ veram fidem, verámque pietatem corde geſtabant,qua poſſent cõtemperari numero ſocietatíque ſanctorum, non in ſeipſis, ſed in domino gloriantium, vt intrarent cum eis in illud gaudium, de quo dicitur: Intra in gaudium domini tui:vbi erit perfecta participatio incommutabilis boni cuius modo velut arrha quædã per fidem tenetur, vt ſecundum hanc gratiam viuamus,inquantum Deo non nobis viuimus. Proinde quod ſequitur:Nouiſsimè veniunt & reliquæ virgines dicentes: Domine domine aperi nobis: non dictũ eſt eas emiſſe oleum,& ſic veniſſe, neque enim iam erat vnde,ſed miſericordiam ſero quæſiſſe cum iam tempus iudicandi eſſet, à probis & reprobos ſeparandi. Rectè autem illis reſpõdetur, Amen dico vobis,neſcio vos. Ille quippe hoc dicit, quem non latet aliquid. Sed neſcio vos, nihil aliud eſt, quàm neſcitis me, quando de vobis potius eligitis conſiderari * † quàm de me. Cum enim dicitur quod nos cognoſcit Deus,cognitionem ſui nobis præſtat, vt per hoc intelligamus, ne hoc quidem nobis eſſe tribuendum,quod nos ſcimus Deũ,ſed eam quoque ſcientiam illius miſericordiæ tribuamus. Vnde cum quodam loco

Galat.6. *Prouer.1.* *Matt. 25* *Cap.35.* *Matt. 25* * † *aliàs, conſidere.*

Apostolus diceret: Nunc autem cognoscentes Deum: correxit & ait: Imò cogniti à Deo, quid aliud volens intelligi, nisi quod eos ipse fecerit cognitores suos? Nemo autẽ cognoscit Deum, nisi qui intelligit illum esse summũ atque incõmutabile bonum, cuius participatione fit bonus. Quod in huius psalmi conclusione positum est: Annunciabunt iustitiam eius populo qui nascetur quem fecit dominus. Inde est illud quod in alio psalmo: Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Hoc enim nõ ad eam naturam qua homines sumus, cuius naturæ idẽ ipse creator est, qui cæli & terræ, syderum omniúmq; animantiũ, sed ad illud potius referendum est, quod Apostolus ait: Ipsius enim sumus figmentum creati in Iesu Christo in operibus bonis quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus. Arbitror tibi satis esse solutas tuas quinque quæstiones, dum in ista mea veluti sexta immorarer, quã mihi proposui de gratia noui testamẽti, propter quam verbũ caro factũ est, id est, qui filius Dei erat, homo factus est, naturã suscipiendo nostram, non mutando † suã: per quod & [nobis] suam recipientibus ea potestas daretur, vt qui eramus homines, filij Dei fieremus participatione incommutabilis boni in melius commutati, nõ ad temporalem felicitatem, sed ad vitæ æternæ, quæ sola beata est, adoptionem. Vnde placuit etiã propheticum psalmũ percurrere. Cuius primum versum in passione commemorauit, ostendens quomodo nos Deus derelinquat, & quo alio modo nõ recedat à nobis, ad bona æterna nos colligens, tẽporalia verò aliquando vtiliter tribuens, & aliquando vtiliter subtrahens, vt eis nõ hærere discamus, ne contempta luce interiore, quæ ad nouam pertinet vitam, vnde etiã psalmus iste ipse pro susceptione matutina, tanquam pro luce noua nomen accepit, ne in exteris tenebris libenter habitemus: vnde in exteriores mittũtur, qui ex istis exteris, non se ad interiora conuertunt, ne diabolo & angeli eius sociati extrema damnatione puniamur. Intelligentes igitur peregrinationem nostrã in hac vita, mundo crucifigamur, extendentes manus in latitudinem bonorũ operum, & longanimitate vsque in finẽ perseuerantes, atq; habentes cor sursum, vbi Christus est in dextera Dei sedens, totũmq; hoc nõ nobis, sed illius misericordiæ tribuẽtes, cuius profunda iudicia omnem scrutatorem fatigant. Hæc est enim non inaniter fabulosa, sed vtiliter verax latitudo, lõgitudo, altitudo, profundũ, vnde perueniamus ad eam supereminentem scientiã charitatis

Christi

Psal. 21. *Psal. 99.* *Ephes. 2.* *Cap. 36.* *Ioan. 1.* *† amittẽdo* *Epilogus.*

Chriſti,& impleamur in omnem plenitudinem Dei. Scio autem quàm non ſuperuacua ſolicitudine, per hanc occaſionem quæſtionũ mihi à te propoſitarum,noui teſtamenti gratiã tibi voluerim copioſius cõmendare. Habet enim aduerſarios qui eius profunditate turbati,nõ Deo tribuere,ſed potius ſibi volunt arrogare quod boni ſunt.Nec tales ſunt quos facilè contemnas,ſed cõtinenter viuentes,atq; in bonis operibus laudabiles,nec falſum Chriſtũ ſicut Manichæi,aliiq; plurimi hæretici,ſed eundẽ verũ æqualémq; patri & coæternũ,veracitérque hominem factũ,& veniſſe credẽtes,& venturũ expectantes:ſed tamen ignorãtes Dei iuſtitiã,& ſuam cõſtituere volentes. Neque enim fruſtra dominus,cũ & illas cõmemoraret quę ſecum intrauerũt ad nuptias,& illas cõtra quas ianuas clauſit,& quibus reſpondit:Neſcio vos,vtraſq; virgines dixit, propter continentiam:& quinq;,propter cõcupiſcentiã carnis edomitam, quinario præditam ſenſu: ornatas vtraſque lampadibus, propter bonorũ operum bonæque conuerſationis in cõſpectu hominum luculentiſsimã laudem: vtraſque obuiam ſponſo euntes,propter expectationem qua Chriſti ſperatur aduentus:ſed tamen alias ſapientes,alias ſtultas,quod ſapientes oleum acceperunt in vaſis ſuis,ſtultæ hoc nõ ferebant ſecum:in tam multis pares,hoc ſolo eas diſpares demõſtrat.[hoc ſolo diuerſa eis & cõtraria nomina imponit.]Quid enim tam cõiunctũ quàm virgines & virgines,& quinq; & quinque, & lampadibus ornatæ obuiam ſponſo euntes.& iſtæ & illæ? Et quid tam cõtrarium quàm ſapientes & ſtultæ? videlicet quod iſtæ oleũ in vaſis,hoc eſt, intelligentiã gratiæ Dei portant in cordibus ſuis, ſcientes quod nemo poſsit eſſe continens niſi Deus det, & hoc ipſum ſapiẽtię deputãtes,ſcire cuius hoc donũ ſit.Illæ autẽ largitori omniũ bonorũ gratias nõ agentes,euanuerũt in cogitationibus ſuis,& obſcuratũ eſt inſipiens cor earũ,dicẽtes ſe eſſe ſapiẽtes ſtultæ factæ ſunt? De quibus ſanè nullo modo nũc deſperandũ eſt antequã dormiamus. Sed ſi ita dormierint,cũ factus fuerit clamor ille,quo adeſſe iam nuntiabitur ſponſus,& euigilantes,hoc eſt, reſurgẽtes remanſerint foris,nõ quia virgines nõ ſunt.ſed quia neſciẽtes vnde habeant quod ſunt ſtultę virgines ſunt,merito foris erũt,quia intranea nõ ſecutę fuerunt†.Quãdo tales ergo repereris,nõ tibi perſuadeant inanitatem vaſorum ſuorũ, ſed tu eis potius plenitudinẽ. Vnde ait Apoſtolus:Quiſquis ſe putat aliquid ſcire,nondum ſcit quem-

Cap.37.
Rom.10.
Matt.25
Sapien.8.
Rom.1.
† *Aliàs, quia internè affectum gratiæ nõ ſecũ ferunt.*
1.Cor.8.

admodum oportet scire. Et mox ostendens quid dixerit. Quisquis autem, inquit, diligit Deum, hic cognitus est ab illo. Nec sic dicere voluit, cognouit eum, sed dicendo, cognitus est ab illo, expressius voluit commendare, etiam hoc ab illo nobis esse vt eum diligamus. Charitas enim Dei diffunditur in cordibus nostris, nō per nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Necesse est autem vt parum diligat eum, qui non ab illo, sed à seipso bonum se arbitratur effectum: vnde autem fieri potest vt talis nō in seipso, sed in domino glorietur. Qui enim gloriatur quod sit bonus, in illo debet gloriari, à quo factus est bonus: ac per hoc qui se à semetipso factum bonum arbitratur consequens est, vt in seipso non in domino glorietur. Omnis autem intentio gratiæ noui testamenti, qua sursum cor habemus, Quia omne datum optimū, & omne donum perfectum desursum est, id agit ne simus ingrati: atq; in ipsa gratiarum actione nihil aliud agitur, nisi vt qui gloriatur, in domino glorietur. Habes librum, etsi prolixum, tamen quantum existimo non superfluum. Sed ama etiam Ecclesiasticas legere literas, & non multa inuenies quæ requiras ex me, sed legendo & ruminādo, si etiam pure dominum largitorem bonorum omnium depreceris, omnia quæ cognitione digna sunt, aut certè plurima, ipso magis inspirante, quàm hominum aliquo commonente perdisces: quanquam eoipso quo forinsecus bene admonentem iudicio non errante approbamus, quid aliud quàm internum lumen, magistrum nos habere testamur.

Roma. 5. *Iacobi 1.*

Augustinus Probæ viduæ diuiti præscribit quo modo sit orandus Deus. Epistola CXXI.

Caput 1.

AVgustinus Episcopus seruus Christi seruorúmque Christi, religiosæ famulæ Dei Probæ in domino dominorum salutem. Et petisse te & promisisse me recolens, vt de orādo Deo, ad te aliquid scriberem, vbi tribuente ipso quem oramus, tempus facultásq; concessa est, oportuit vt debitum meum iam iámq; persoluerem, & pio studio tuo in Christi charitate seruirem. Quàm me autem lætificauerit ipsa petitio tua, in qua cognoui quantam rei tantæ curam geras, verbis explicare non possum. Quod enim maius oportuit esse negotium viduitatis tuæ, quàm persistere in oratione nocte ac die secundum Apostoli admonitionem? Ille quippe ait: Quæ autem vere vidua est & desolata, sperauit in domino, & persistit in oratione nocte ac die. Vnde mirum videri

1. Timo. 5.

deri potest cùm sis secundum hoc seculum, nobilis, diues, tantæque familiæ mater, & ideo licet vidua, non tamen desolata, quo modo occupauerit cor tuum, præcipuéque sibi vendicauerit orandi cura, nisi quia prudenter intelligis, quod in hoc mundo, & in hac vita nulla anima possit esse secura. Proinde qui tibi eam cogitationem dedit, profecto facit quod discipulis suis, non pro seipsis, sed pro humano genere contristatis, & desperantibus quenquam posse saluari, posteaquam ab illo audierunt: Facilius esse camelum intrare per foramẽ acus, quàm diuitem in regnum cælorum, mirifica & misericordissima pollicitatione respondit: Deo esse facile quod hominibus impossibile est. Cui ergo facile est, vt etiam diues intret in regnum cælorum, inspirauit tibi piam solicitudinem, de qua me consulendum putasti, quonam modo tibi esset orandum. Ille nanque cùm etiam hic adhuc esset in carne, Zachæum diuitem in regnum cælorum misit, & resurrectione atque ascensione glorificatus, multos postea diuites impartito spiritu sancto fecit huius seculi contemptores, & finita diuitiarum cupiditate diuitiores. Quo modo enim tu sic studeres orare Deũ, nisi sperares in eo? Quo modo autem sperares in eo, si sperares in incerto diuitiarum, & contemneres præceptum saluberrimum, quo Apostolus ait: Præcipe diuitibus huius mundi non superbè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, vt diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Debes itaque præ amore huius veræ vitæ, etiam desolatam te putare in hoc seculo, in quantalibet eius felicitate verseris. Nam sicut est illa vera vita, in cuius comparatione vtique ista quæ multum amatur quamlibet iucunda atque producta sit, nec vita dicenda est: sic est etiam solatium verum, quod per Prophetam dominus promittit dicens: Dabo illis solatium verum, pacem super pacem, sine quo solatio quæcunque sunt terrena solatia, magis in eis desolatio quàm consolatio reperitur. Diuitiæ quippe atque fastigia dignitatum, cæteráque huiusmodi, quibus se felices esse putant mortales veræ illius felicitatis expertes, quid afferunt cõsolationis, cùm sit eis non indigere quàm eminere præstantius, quæ plus excruciant adeptæ timore amissionis, quàm concupitæ adeptionis ardore? Talibus bonis non

Matt. 19.

1. Timo. 6.

Caput 2.

fiunt homines boni, sed aliunde boni facti bene vtēdo faciunt, vt ista sint bona. Non sunt ergo in iis vera solatia, sed ibi potius vbi vera vita. Nam inde necesse est, vt fiat homo beatus, vnde fit bonus. Homines autem boni videntur etiam in hac vita præstare non parua solatia. Nam si paupertas angit, si luctus mœstificat, si dolor corporis inquietat, si contristat exilium, si vlla calamitas alia vexat, asint boni homines, qui non solùm gaudere cum gaudentibus, verumetiam flere cum flentibus norunt, & salubriter alloqui & colloqui sciunt, plurimum illa aspera leniuntur, releuantur grauia, superantur aduersa. Sed ille hoc in eis & per eos agit, qui spiritu suo bonos fecit. Econtra si diuitiæ circunfluant, nulla orbitas accidat, asit sanitas carnis, incolumi habitetur in patria, & cohabitent mali homines, in quibus nemo sit cui fides adhibeatur, à quo non dolus, fraus, iræ, discordiæ, insidiæ timeantur atq; sustineātur. Nónne illa omnia fiunt amara & dura, nec aliquid lætum vel dulce est in eis? Ita in quibuslibet rebus humanis nihil est homini amicum sine homine amico. Sed quotusquisque talis inuenitur de cuius animo & moribus sit in hac vita certa securitas? Nam sicut sibi quisque nemo alter alteri notus est, & tamen nec sibi quisque ita notus est, vt sit de sua crastina conuersatione securus. Proinde quamuis ex fructibus suis multi cognoscantur, & alij quidem bene viuendo proximos lætificent, alij male viuendo contristent, tamen propter humanorum animorum ignota & incerta, rectissimè Apostolus admonet, vt non ante tempus quicquam iudicemus donec veniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à Deo. In iis igitur vitæ huius tenebris, in quibus peregrinamur à domino quandiu per fidem ambulamus, non per speciem, desolatam debet se Christiana anima putare ne desistat orare: & scripturarum diuinarum sanctarúmque sermoni discat tanquam lucernæ in obscuro loco positæ, fidei oculum intendere, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris. Huius enim lucernæ quidam fons ineffabilis lumen illud est, quod sic lucet in tenebris, vt non comprehendatur à tenebris, cui videndo, fide corda mundana sunt. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Tunc erit vera vita post mortem, verúmque solatium post desolationem. Illa vita eximet animam nostram

1.Cor.4. *2.Corin.5.* *2.Petr.1.* *Act.15.* *Matt.5.* *1.Joan.3*

noſtram de morte,& illud ſolatium oculos noſtros à lacrymis. Et quoniam ibi iam non erit vlla tentatio, ideo ſequitur in eodem pſalmo: Pedes meos à lapſu. Porrò ſi nulla tentatio, iam nulla oratio. Non enim ibi adhuc erit promiſsi boni expectatio, ſed redditi contemplatio: Vnde, Placebo, inquit, domino in regione viuorum, vbi tunc erimus, nō in deſerto mortuorum, vbi nunc ſumus. Mortui enim eſtis ait Apoſtolus,& vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cùm autem Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Hæc eſt enim vera vita, quem iubentur bonis operibus apprehendere diuites:& ibi eſt verum ſolatium, quo ſolatio nunc vidua deſolata, etiam quæ filios & nepotes habet, & domum ſuam piè tractat, agens cum omnibus ſuis, vt ponant in Deo ſpem ſuam, dicit tamen in oratione: Sitiuit in te anima mea quam multipliciter tibi caro mea, in terra deſerta & ſine via & ſine aqua: quod iſta moribunda vita, quibuſlibet mortalibus ſolatiis frequentetur, quibuſlibet itinerantibus comitetur, quantalibet rerum copia cumuletur, noſti quippe iſta omnia quàm incerta ſint. Et in illius promiſſæ felicitatis comparatione quid eſſent, etiam ſi incerta non eſſent? Hæc dixi quoniam ſermonem meum vidua diues & nobilis, & tantæ familiæ mater, de oratione quæſiſti, vt etiam tecum in hac vita permanentibus & obſequentibus tuis, te ſentias deſolatam, nondum vtique apprehenſa illa vita, vbi eſt verum certúmque ſolatium, vbi implebitur quod in prophetia dictum eſt: Satiati ſumus mane miſericordia tua, & exultauimus & iocundati ſumus in omnibus diebus noſtris. Iocundati ſumus pro diebus quibus nos humiliaſti, annis quibus vidimus mala. Antequam ergo iſta conſolatio veniat, quantacunque temporalium bonorum felicitati circunfluas, vt perſiſtas in orationibus die ac nocte, deſolatam te eſſe memineris. Non enim Apoſtolus qualicunque viduæ hoc munus tribuit, ſed quę verè, inquit, vidua eſt & deſolata ſperauit in domino, & perſiſtit in orationibus die ac nocte. Quod vero ſequitur, vigilātiſsimè caue, Quæ autem in deliciis agit, viuens mortua eſt. Agit enim homo in his quæ diligit, quæ pro magno appetit, quibus beatum ſe eſſe credit. Quapropter quod ſcriptura dixit de diuitiis: Diuitiæ ſi affluant, ne apponas cor: hoc etiam de deliciis tibi dico: Deliciæ ſi affluant, ne apponas cor. Non ideo te magnipendas, quod non deſunt, quod affatim ſuppetunt, quod velut ex fonte lar-

Pſal.114. *Coloſſ. 3.* *1.Timo.5.* *Pſal.41.* *Pſal.89.* *Caput 3.* *1.Timo. 5* *Pſal.61.*

gissimo terrenæ felicitatis fluunt. Omnino hæc in te despice atque contemne, ne in iis quicquam requiras præter integram corporis valetudinem. Hæc enim contemnenda non est propter necessarios vsus huius vitę, antequam mortale hoc induatur immortalitate, hoc est, vera & perfecta & perpetua sanitate, quæ non temporali † deficiens infirmitate, corruptibili voluntate reficitur, sed cælesti firmitate persistens, æterna incorruptione vegetatur. Nam & ipse Apostolus: Carnis, inquit, prouidentiam ne feceritis in concupiscentiis, quia gerimus curam carnis, sed ad necessitatem salutis. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sicut item ipse dicit. Hinc est enim quod Timotheum, nimium, sicut apparet, corporis castigatorem admonet, vt modico vino vtatur, propter stomachum & frequentes suas infirmitates. Has ergo delicias, in quibus vidua si agit, hoc est, si in delectatione carnis hæret atque habitat, viuens mortua est, multi sancti & sanctæ omnimodo cauentes, ipsas velut matres deliciarum diuitias dispergendo pauperibus abiecerunt, & tali modo in cælestibus thesauros tutius condiderunt. Quod si tu deuincta aliquo pietatis officio non facis, tu scis quo modo de iis rationem reddas Deo. Nemo enim scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Nos non debemus ante tempus quicquam iudicare, donec veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à Deo. Pertinet tamen ad vidualem curam tuam, deliciæ si affluant ne apponas cor, ne in eis putrescendo moriatur, quod sursum esse debet vt viuat. Te in illorum numero deputo, de quibus scriptum est: Viuent corda eorum in seculum seculi. Audisti qualiter ores, nunc audi & quid ores, vnde me maximè consulendum putasti, quoniam te permouet quod ait Apostolus. Quid enim oremus sicut oportet nescimus, & timuisti ne magis tibi obsit, non sicut oportet orare, quàm non orare. Quod sic itaque dici breuiter potest: Ora beatam vitam. Hanc enim habere omnes homines volunt. Nam & qui pessime & perdite viuunt, nullo modo ita viuerent, nisi eodem modo se esse vel posse fieri beatos putarent. Quid ergo aliud oportet te orare, nisi id quod cupiunt & mali & boni, sed ad quod perueniunt non nisi boni? Hic fortasse iam quæras, quid sit ipsa beata vita. In qua quæstione multorum Philosophorum ingenia ociáque contrita sunt, qui tamen eam tanto

Bona valetudo. *1. Cor. 15.* *† terrena* *Roma. 13.* *Ephes. 5.* *1. Timo. 5.* *1. Cor. 2.* *1. Cor. 4.* *Psal. 21.* *Cap. 4.* *Roma. 8.* *Caput 5.*

minus inuenire potuerunt, quantò minus eius fontem honorauerunt, eique gratias egerunt. Prius itaque attende, vtrum acquiescendum sit eis qui dicunt eum beatum esse, qui secundum suam viuit voluntatem. Sed absit vt hoc verum esse credamus. Quid si enim nequiter velit viuere? Nónne tantò miserior esse conuincitur, quantò facilius mala eius voluntas impletur? Meritò hanc sententiam etiam ipsi, qui sine cultu Dei philosophati sunt respuerunt. Nam quidam eorũ vir eloquentissimus ait: Ecce autem alij non Philosophi quidé, sed prompti tamen ad disputandum, omnes aiunt esse beatos, qui viuunt vt ipsi velint: falsum id quidem. Velle enim quod non deceat idem ipsum miserrimum: nec tam miserum est non adipisci quod velis, quàm adipisci velle quod non oporteat. Quid tibi videntur hæc verba? Nónne ab ipsa veritate per quemlibet hominem dicta sunt? Possumus ergo hic dicere quod Apostolus ait de quodam Propheta Cretensi, cùm eius illi sententia placuisset, Testimonium hoc verum est. Ille igitur beatus est, qui omnia quæ vult habet, nec aliquid vult quod non decet. Quod si ita est, vide iam quæ homines non indecenter velint. Alius vult coniugari, alius coniugio viduatus deinceps continenter eligit viuere, alius nullum concubitum nec in ipsis nuptiis experiri. Et si aliud hic alio melius reperitur, nullum tamen istorum possumus dicere indecenter aliquid velle: sic & optare filios, nuptiarum scilicet fructum, & eis qui suscepti fuerint vitam ac salutem, quo voto plerunque occupatur etiam continentia vidualis. Nam etsi spreto coniugio iam non optant etiam filios procreare, optant tamen quos procreauerunt incolumes viuere. Ab hac omni cura immunis est virginalis integritas. Habent tamen omnes charos [illegible]ras, quibus non indecenter optant etiam temporalem [illegible]m. Sed cùm istam salutem in seipsis & in eis quos diligunt adepti homines fuerint, num poterimus eos dicere iam beatos? Habent enim aliquid quod non dedecet velle. Sed si alia non habent maiora atque meliora & vtilitatis decorísque pleniora, adhuc à beata vita longè absunt. Placétne igitur vt per salutem istam temporalem optent sibi ac suis honores & potestates? Sanè si vt per hoc consulant eis qui viuunt sub eis, non propter hæc ipsa, sed propter aliud quod inde fit bonum decet ea velle: si autem propter inanem fastum elationis pompámque superfluã, vel etiam noxiam vanitatis, non

13. de Tri. cap. 4.

Cicero.

Titum 1.

Cap. 6.

non decet. Quocirca si optant sibi ac suis etiam sufficientiam rerum necessariarum, de qua sic Apostolus loquitur: Est autem quæstus magnus pietas cũ sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec auferre hinc aliquid possumus: Victum & tegumentum habentes his contenti sumus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum, & desideria multa [stulta] & noxia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum auaritia, quam quidam appetentes à fide errauerunt, & inseruerunt se doloribus multis. Hanc ergo sufficientiam non indecenter vult quisquis vult, nec amplius vult, alioquin nõ ipsam vult, & ideo nec decenter vult. Hanc optabat & pro hac orabat qui dicebat: Diuitias & paupertatem ne dederis mihi: Constitue autem mihi quæ necessaria sunt sufficienter, vt ne satiatus mendax efficiar, & dicam quis me videt, aut pauper factus furer & periurem nomen Dei mei. Vides certè & istã sufficientiam non appeti propter seipsam, sed propter salutẽ corporis & congruentem habitum personæ hominis, quo habitu non sit inconueniens eis, cum quibus honestè officiosé que viuendum est. In his itaq; omnibus incolumitas hominis & amicitia propter seipsa appetuntur: sufficientia verò rerum necessariarum nõ propter seipsam, sed propter duo superiora quæri solet, cùm decẽter quæritur. Incolumitas porrò in ipsa vita ac salute atque integritate animi & corporis constituta est. Itémque amicitia non angustis finibus terminãda est. Omnes enim quibus amor & dilectio debetur, amplectitur, quáuis in alios propensius, in alios suspensius inclinetur. Peruenit autem vsq; ad inimicos, pro quibus etiam orare præcipimur. Ita nemo est in genere humano cui non dilectio, etsi nõ pro mutua charitate, pro ipsa tamen communis naturæ societate debeatur. Sed ij nos multum iustéque delectant, à quibus vicissim sanctè castéque diligimur. Ista cùm habentur vt teneantur, cùm autem non habentur vt habeantur, orandum est. Hoccine totum & hæc sunt omnia, quibus beatæ summa vitæ colligitur, an aliquid aliud veritas docet quod his omnibus præferatur? Nam & illa sufficientia, & ipsa incolumitas, vel propria, vel amicorum, quandiu temporalis est, pro æternæ vitæ adeptione abiicienda est: quanquam fortasse corpus, animus verò nullo modo sanus existimandus est, qui non temporalibus æterna præponit. Neque enim in tempore vtiliter viuitur, nisi ad compa-

Prou. 30.

Cap. 7.

rand

randum meritum quo in æternitate viuatur. Ad illam ergo vnam vitam, qua cum Deo & de Deo viuitur, cætera quæ vtiliter & decenter optantur, ſine dubio referenda ſunt. In eo quippe noſmetipſos diligimus, ſi Deum diligimus: & ex alio præcepto proximos noſtros ſicut noſmetipſos ita verè diligimus, ſi eos ad Dei ſimilē dilectionē quantū in nobis eſt perducamus. Deum igitur diligimus propter ſeipſum, & nos ac proximos propter ipſum: nec cùm ita viuimus, iam nos in ipſa beata vita conſtitutos exiſtimemus, quaſi nihil ſit amplius quod oremus. Quomodo enim iam beatè viuimus, cùm illud adhuc deſit, propter quod vnum bene viuimus? Vt quid ergo per multa diſpergimur, & quærimus quid oremus, timētes ne fortè ſicut nō oportet oremus, ac non potius cū Pſalmo dicimus: Vnam petij à domino, hanc requiram, vt habitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ: Vt cōtempler delectationem Dei, & viſitem templū ſanctum eius? Ibi nanque omnes dies non veniendo & tranſeundo fiunt omnes, nec initium alterius eſt finis alterius, omnes ſine fine ſimul ſunt, vbi nec ipſa vita habet finem, cuius illi dies ſunt. Propter hanc adipiſcendam vitam beatam ipſa vera vita beata nos orare docuit nō in multiloquio, tanquam eò fiat, vt exaudiamur, quo locatiores ſumus, cùm eum oremus, qui nouit, ſicut ipſe dominus ait, quid nobis neceſſarium ſit priuſquam petamus ab eo. Vnde mirum videri poteſt, quāuis multiloquium prohibuerit, cur nos ſic orare adhortatus ſit, qui nouit quid nobis neceſſariū ſit priuſquam petamus ab eo, vt diceret, Oportet ſemper orare & non deficere, viduæ cuiuſdam propoſito exemplo, quæ de ſuo aduerſario cupiens vindicari, iudicem iniquū ſæpe interpellando flexit ad audiendum, non iuſtitia nec miſericordia permotum, ſed tædio ſuperatum: vt hinc admoneremur, quantò certius nos exaudiat miſericors & iuſtus dominus Deus ſine intermiſsione orantes, quando illa nec ab iniquo & impio iudice potuit aſsidua interpellatione contemni, & quàm libens atque placatus bona deſideria impleat eorum, à quibus aliena peccata nouit ignoſci, ſi quò cupiebat ille peruenit, quæ voluit vindicari. Ille quoque, cui amicus de via venerat, nec quod ei apponeret habebat, ab amico ſibi tres panes cupiens commodari, quibus fortaſſe ipſa Trinitas vnius ſubſtantiæ figurata eſt, iam cum ſuis ſeruis dormientem petitor inſtantiſsimus & moleſtiſsimus excitauit, vt daret ei quantos volebat, magis & ipſe

Cap. 8. *Pſal. 26.* *Mat. 6.* *Luca 18.* *Luca 11.*

ipse vitando tædium quàm beneuolentiam cogitando: vt hinc intelligeremus si dare cogitur qui cùm dormiat, à petente excitatur inuitus, quantò det benignius qui nec dormire nouit, & dormientes nos excitat vt petamus. Hinc est & illud: Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & quærens inuenit, & pulsanti aperietur: Aut quis est ex vobis homo, à quo filius suus panem petit, nunquid lapidem porrigit ei? Aut si piscem petit, nunquid serpentem porrigit illi? Aut si ouum petit, nunquid porrigit ei scorpium? Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis pater vester cælestis dabit bona petentibus se? Cùm ergo secundum tria illa, quæ commendat Apostolus, fides significetur in pisce, vel propter aquam baptismi, vel quod in huius seculi fluctibus integra est, cui contrarius est ille serpens, qui vt non crederetur Deo venenoso fraude persuasit: Spes in ouo, quia vita pulli nondum est, sed futura est, nec iam videtur, sed adhuc speratur: Spes enim quæ videtur non est spes: cui contrarius est scorpius, quoniam qui sperat æternam vitam, quæ retrò sunt obliuiscitur, & in anteriora se extendit: cui noxium est retrò respicere: scorpius autem ex ea parte cauendus est, qua venenatam & aculeatã caudam retrorsum habet. Charitas, in pane. Maior enim horum charitas, & in cibis vtique vincit cætera panis vtilitas: cui contrarius est lapis, quoniam dura corda respuunt charitatem: siue aliud aliquid congruentius ista significent, tamen qui nouit bona data dare filiis suis, petere nos & quærere & pulsare compellit. Quod quare faciat qui nouit quid nobis necessarium sit priusquam petamus ab eo, mouere animum potest, nisi intelligamus quod dominus & Deus noster nõ volũtatem nostram sibi velit innotescere, quam non potest ignorare, sed exerceri in orationibus desideriũ nostrum, quo possimus capere quod præparat dare. Illud enim valde magnũ est, sed nos ad accipiendum parui & angusti sumus. Ideo nobis dicitur: Dilatamini, ne sitis iugum ducentes cum infidelibus. Tanto quippe illud quod valde magnum est, quod nec oculus vidit, quia non est color, nec auris audiuit, quia non est sonus: nec in cor hominis ascendit, quia cor hominis illuc debet ascendere, sumemus capacius, quãto id & fidelius credimus, & speramus firmius, & desideramus ardentius. In ipsa ergo fide & spe & charitate continuato desiderio semper oramus. Sed ideo per certa

[Margin notes: ἀλληγορία. — Rom. 8. — 1. Cor. 13. — 2. Cor. 16. — Cap. 9.]

certa interualla horarum & temporum etiã verbis rogamus Deum, vt illis rerum signis nosipsos admoneamus, quantúmq; in hoc desiderio profecerimus nobisipsis innotescamus, & ad hoc agendum nosipsos acrius excitemus. Dignior enim sequetur effectus, quẽ feruẽtior pręcedit affectus. Ac per hoc & quod ait Apostolus, Sine intermissione orate, quid est aliud quàm beatã vitã, quæ nulla nisi æterna est, ab eo qui eã solus dare potest, sine intermissione desiderate. Semper ergo hanc à domino Deo desideremus & oremus semper. Sed ideo ab aliis curis atque negotiis, quibus ipsum desideriũ quodãmodo tepescit, certis horis ad negotiũ orãdi mentẽ reuocamus, verbis orationis nosipsos admonentes in id, quod desideramus intendere, ne quod tepescere cœperat, omnino frigescat, & penitus extinguatur, nisi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idem Apostolus ait: Postulationes vestræ innotescant apud Deũ: non sic accipiendum est, tanquam Deo innotescant, qui eas & antequam essent vtique nouerat, sed nobis innotescant apud Deum per tolerantiam, non apud homines per iactantiam. Aut fortè etiam innotescant angelis qui sunt apud Deum, vt quodãmodo eas offerant Deo, & de his consulant. & quod eo iubente implendum esse cognouerint, sicut oportere ibi cognouerint, hoc nobis vel euidenter vel latẽter apportent. Dixit enim angelus homini: Et nunc quando orabas tu & Sara, ego obtuli orationẽ vestrã in cõspectu claritatis Dei. Quæ cùm ita sint, etiam cùm diu orare vacat, id est, cum alia bonarũ & necessariarum actionũ nõ impediuntur officia, quãuis & in eis, vt dixi, desiderio illo semper orandũ sit, nõ est improbum nec inutile. Neque enim, vt nõnulli putãt, hoc est, orare in multiloquio si diutius oretur. Aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso domino scriptũ est, quod pernoctauerit in orando, & quod prolixius orauerit, vbi quid aliud quàm nobis præbebat exemplum, in tempore precator opportunus, cum patre exauditor æternus? Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidẽ habere orationes, sed eas tamen breuissimas & raptim quodammodo iaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ orãti plurimum necessaria est, per pductiores moras euanescat atq; hebetetur intẽtio. Ac per hoc etiã ipsi satis ostẽdũt, hãc intẽtionẽ, sicut nõ est obtundenda, si perdurare nõ potest, ita si perdurauerit, non citò esse rũpendã. Absũt enim ab oratione multa loquutio, sed non desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio. Nam

multum

1. Thess. 5.

Coloss. 4.

Tobiæ 12. Cap. 10.

Lucæ 6.

Breuis & crebra oratio.

multum loqui, est in orando rem necessariam superfluis agere verbis. Multũ autem precari, est ad eum quẽ precamur diuturna & pia cordis excitatione pulsare. Nam plerunq; hoc negotiũ plus gemitibus quã sermonibus agitur, plus fletu quàm affatu. Ponit autẽ lachrymas nostras in conspectu suo, & gemitus noster nõ est absconditus ab eo qui omnia per verbũ condidit, & humana verba nõ quærit. Nobis ergo verba necessaria sunt, quibus cõmoueamur, & inspiciamus quid petamus, non quibus dominum seu docendũ seu flectendum esse credamus. Cum ergo dicimus: Sanctificetur nomen tuum, nosipsos admonemus desiderare, vt nomẽ eius quod semper sanctũ est, etiã apud homines sanctũ habeatur, hoc est, nõ contemnatur, quod non Deo, sed hominibus prodest. Et in eo quod dicimus: Adueniat regnum tuum, quod seu velimus seu nolimus, vtiq; veniet, desiderium nostrum ad illud regnum excitamus, vt nobis veniat, atque nos in eo regnare mereamur. Cùm dicimus: Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra, nobis ab illo precamur ipsam obedientiã vt sic in† nobis fiat volũtas eius, quemadmodum fit in cælestibus ab angelis eius. Cùm dicimus: Panem nostrum quotidianũ da nobis hodie, per id quod dicitur, hodie, significatur hoc tempore, vbi vel illam sufficientiã petimus, à parte quę excellit, id est nomine panis totam significantes, vel sacramentum fidelium, quod in hoc tempore necessarium est, non tamen ad huius temporis, sed ad illam æternam felicitatem assequendam. Cùm dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, nos admonemus & quid petamus, & quid faciamus, vt accipere mereamur. Cùm dicimus: ne nos inferas in tentationẽ, nos admonemus hoc petere, ne deserti eius adiutorio, alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. Cùm dicimus; Libera nos à malo, nos admonemus cogitare nõdum nos esse in eo bono, vbi nullũ patiemur malum. Et hoc quidẽ vltimum, quod in Dominica oratione positum est, tam latè, támque euidenter & manifestè patet, vt homo Christianus in qualibet tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lacrymas fundat, hinc exordiatur, in hoc immoretur, ad hoc terminẽt orationẽ. His enim verbis res ipsas memoriæ nostræ cõmendari oportebat. Nam quãlibet alia verba dicamus, quæ affectus orãtis vel præcedẽdo format vt clareat, vel cõsequẽdo attendit vt crescat, nihil aliud dicimus quàm quod in ista Dominica

Cap. 11. *Luc. 11.* *Expositio orationis dominicæ.* *† à* *Cap. 12.*

nica oratione positũ est, si rectè & congruenter oramus. Quisquis autem id dicit quod ad istam Euangelicam precem pertinere nõ possit, etiam si non illicitè orat, carnaliter orat: quod nescio quẽadmodũ non dicatur illicite, quandoquidem spiritu renatos non nisi spiritaliter decet orare. Qui enim dicit verbi gratia: Clarificare in omnibus gentibus sicut clarificatus es in nobis. Et prophetæ tui fideles inueniantur: quid aliud dicit, quàm Sanctificetur nomen tuũ? Qui dicit: Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuã & salui erimus: quid aliud dicit, quàm, Veniat regnum tuum? Qui dicit: Itinera mea dirige secundum verbum tuũ, & ne dominetur mei omnis iniquitas: quid aliud dicit, quàm, Fiat voluntas tua sicut in cęlo & in terra? Qui dicit: Paupertatem & diuitias ne dederis mihi: quid aliud dicit: quàm Panem nostrum quotidianum da nobis hodie? Qui dicit: Memẽto domine Dauid & omnis mansuetudinis eius: aut, Domine si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala: quid aliud dicit, quàm Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Qui dicit: Aufer à me cõcupiscentias ventris, & desideriũ concubitus ne apprehendat me: quid aliud dicit, quàm Ne nos inferas in tentationẽ? Qui dicit: Erue me de inimicis meis Deus, & ab insurgentibus super me libera me: quid aliud dicit, quàm Libera nos à malo? Et si per omnia precationum sanctarum verba discurras, quãtum existimo, nihil inuenies quod nõ ista dominica contineat & concludat oratio. Vnde liberũ est aliis atque aliis verbis, eadem tamen in orando dicere, sed nõ debet esse liberum alia dicere. Hæc & pro nobis, & pro nostris, & pro alienis, atq; pro ipsis inimicis sine fluctu dubitationis oranda sunt: quamuis alius pro isto, alius pro illo, sicut se habent propinquitates vel longinquitates necessitudinum in corde orantis oriatur, aut extollat affectus. Qui autẽ dicit in oratione, verbi gratia: Domine multiplica diuitias meas, aut da mihi tantas quãtas illi vel illi dedisti, aut honores meos auge, aut fac me in hoc seculo præpotentem atque clarentem, vel si quid huiusmodi est, & hæc dicit, eorũ habens concupiscentiã, non id attendens, vt ex his secundum Deũ prosit hominibus, puto eũ nõ inuenire in oratione dominica quò possit hæc vota coaptare. Quamobrem pudeat saltem petere quæ nõ pudet cupere, aut si & hoc pudet, sed cupiditate vincit, quanto melius hoc petitur, vt etiam ab isto cupiditatis malo

Eccle. 36.
Psal. 79.
Psal. 118.
Prou. 30.
Psal. 131.
Psal. 7.
Eccles. 23.
Psal. 58.

Cap. 13. liberet, cui dicimus, Libera nos à malo. Habes, quantum arbitror, non solum qualis ores, verumetiam quid ores, non me docente, sed illo qui omnes nos docere dignatus est. Beata vita quærenda est, hæc à domino Deo petenda est. Quid sit beatum esse, à multis multa sunt disputata, sed nos ad multos & ad multa vt quid dicimus? Breuiter in scriptura Dei veracitérque dictum est: Beatus populus cuius est dominus Deus ipsius. In ipso populo vt simus, atque ad eum contemplandum, & cũ eo sine fine viuẽdũ peruenire possimus, finis pręcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. In eisdem tribus, pro cõscientia bona spes posita est. Fides ergo & spes & charitas ad Deum perducunt orantem, hoc est, credentem, sperantem, desiderantem, & quę petat à domino in dominica oratione considerantem. Ieiunia & ab aliis voluptatibus sine salutis neglectu carnalis cõcupiscentiæ refrænatio, maximéque eleemosynæ multum adiuuant orationem, vt possimus dicere, In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis, nocte coram eo & nõ sum deceptus. Quomodo enim Deus incorporalis & impalpabilis manibus exquiritur, nisi operibus exquiratur? Adhuc est fortasse quod quæras, cur Apostolus dixerit: Quid enim oremus sicut oportet nescimus. Neq; enim vllo modo credendum est vel ipsum, vel quibus ista dicebat dominicam nescisse orationem. Cur ergo putamus hoc eum dixisse, quod nec temere potuit, nec mẽdaciter dicere, nisi quia molestiæ tribulationésque temporales plerunque prosunt, vel ad sanandum timorem superbiæ, vel ad probandam, exercendámve patientiam, cui probatæ & exercitatæ clarior merces vberiórque seruatur, vel ad quæcunque flagellanda & abolenda peccata: tamẽ nos nescientes quid ista prosint, ab omni tribulatione optamus liberari. Ab hac ignorantia nec seipsum Apostolus ostendit alienum, nisi fortè quid oraret sicut oportet sciebat, quando in reuelationum magnitudine ne extolleretur datus est illi stimulus carnis angelus Satanæ, qui eum colaphizaret: propter quod ter dominum rogauit vt eum auferret ab eo, vtique sicut oportet nesciens quid oraret. Denique Dei responsum cur non fieret quod vir tantus orabat, & quare fieri nõ expediret, audiuit: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. In his ergo tribulationibus quæ possunt & prodesse & nocere, quid oremus sicut oportet nescimus, & tamen quia dura, quia molesta, quia contra sensum nostræ

Psal. 143.

1. Tim. 1.

Psal. 76.

Cap. 14.

Rom. 14.

2. Cor. 12.

infirmi

infirmitatis ſunt, vniuerſali humana voluntate vt à nobis hæc auferantur oramus. Sed hoc deuotionis debemus domino Deo noſtro, vt ſi ea non abſtulerit, nō ideo nos ab eo negligi exiſtimemus, ſed potius pia patientia malorū, bona ſperemus ampliora: ſic enim virtus in infirmitate perficitur. Nōnulli quippe impatientibus dominus Deus quod petebant conceſsit iratus, ſicut contrà Apoſtolo negauit propitius. Nam legimus Iſraëlitæ quid & quomodo rogauerint & acceperint, ſed expleta concupiſcentia, impatientia eſt grauiter caſtigata. Dedit & regem petentibus ſecundum cor eorum, ſicut ſcriptum eſt, non ſecundum cor ſuū. Dedit etiam quod diabolus poſtulauit, vt probandus eius famulus tentaretur. Exaudiuit rogantes & immundos ſpiritus, vt in multos ſues legio dæmonum mitteretur. Hæc ſcripta ſunt, ne forte ſe quiſq; magnipendat ſi fuerit exauditus, cum aliquid impatienter petit, quod non impetrare plus proſit: aut ſe abiiciat, & de diuina erga ſe miſeratione deſperet, ſi non exaudiatur cum fortè aliquid petit, quo accipiendo affligatur atrocius, vel à proſperitate corruptus penitus euertatur. In talibus ergo quid oremus ſicut oportet neſcimus: Vnde ſi aliquid contrà quàm oramus acciderit, patienter ferendo & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuiſſe quod Dei, non quod noſtra voluntas habuit, minimè dubitare debemus. Nam & huiuſmodi exemplū præbuit nobis ille mediator, qui cū dixiſſet, Pater ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte, humanam in ſe voluntatem ex hominis ſuſceptione transformans, continuo ſubiecit, Verum non quod ego volo, ſed quod tu vis Pater. Vnde non immerito per vnius obedientiam iuſti conſtituuntur multi. Quiſquis autem illam vnam petit à domino, & hanc requirit, certus ac ſecurus petit, nec timet ne fortè obſit cum acceperit, ſine qua nihil prodeſt quicquid aliud ſicut oportet acceperit. Ipſa eſt enim vna, vera, & ſola beata vita, vt contemplemur domini delectationem in ęternum, immortales atq; incorruptibiles corpore & ſpiritu. Propter hanc vnam cætera requiruntur, & non indecenter petuntur. Iſtam quiſquis habuerit omnia quæ vult habebit, nec aliquid ibi velle eſt, qui nec habere poterit quod non decebit. Ibi quippe eſt fons vitæ, quē ſitire nunc oportet in oratione, quandiu in ſpe viuimus, & quod ſperamus nōdum videmus, in protectione alarum eius, ante quem eſt omne deſideriū noſtrum, vt inebriemur ab vbertate domus eius, & torrente volupta-

Nume. 11. *1. Reg. 8.* *Iob 1. & 2.* *Luca 8.* *Matt. 26.* *Rom. 5.* *Pſal. 35.*

tis eius potemur; quoniam apud eum eſt fons vitæ, & in lumine eius videbimus lumen: quando ſatiabitur in bonis deſiderium noſtrũ; & nihil erit vltra quod gemendo quæramus, ſed quod gaudendo teneamus. Veruntamen quia ipſa eſt pax quæ præcellit omnem intellectũ, etiam ipſam in oratione poſcẽdo, quid oremus ſicut oportet, neſcimus. Quod enim ſicuti eſt cogitare nõ poſſumus, vtique neſcimus, ſed quicquid cogitanti occurrerit, abiicimus, reſpuimus, improbamus, non hoc eſſe quod quærimus nouimus, quãuis illud nondũ quale ſit nouerimus. Eſt ergo in nobis quædã, vt ita dicam, docta ignorantia, ſed docta ſpiritu Dei, qui adiuuat infirmitatem noſtram. Nam cũ dixiſſet Apoſtolus: Si autem quod nõ videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Ibi ſubiecit, Similiter & ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtram. Quid enim oremus ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: Qui autẽ ſcrutatur corda, ſcit quid ſpiritus ſapiat, quia ſecundũ Deum interpellat pro ſanctis. Quod nõ ſic eſt intelligendũ, vt exiſtimemus ſanctum ſpiritum Dei, qui in trinitate incommutabilis Deus eſt, & cum patre & filio vnus Deus, tanquam aliquem qui non ſit quod Deus eſt interpellare pro ſanctis. Dictum quippe eſt: Interpellat pro ſanctis, quia interpellare ſanctos facit, ſicut dictum eſt: Tentat vos dominus Deus veſter, vt ſciat ſi diligatis eum, hoc eſt vt ſcire vos faciat. Interpellare vtiq; ſanctos facit gemitibus inenarrabilibus, inſpirans eis deſideriũ etiam adhuc incognitæ tantæ rei, quam per patientiam expectamus. Quomodo enim narratur, quando deſideratur quod ignoratur? Nam vtique ſi omnimodo ignoraretur, non deſideraretur: & rurſus, ſi videretur, non deſideraretur, nec gemitibus quæreretur. Hæc omnia conſiderans, & ſi quid aliud de hac re tibi dominus inſinuauerit, quod vel mihi non occurrit, vel dici à me longum fuit, concerta in oratione vincere hoc ſeculum, ora in ſpe, ora fideliter & amanter, ora inſtanter atque patienter, ora ſicut vidua Chriſti. Quamuis enim ad omnia membra eius, hoc eſt ad omnes qui in eum credunt, & eius corpori ſociantur, ſicut docuit, orare pertineat, ſpecialiter tamen diligentior cura orationum in ſcriptura eius viduis inuenitur iniuncta. Nam duæ fuerunt Annæ honorabiliter nominatæ: vna coniugata, quæ ſanctũ Samuelem peperit, alia vidua quæ ſanctum ſanctorum cum adhuc infans eſſet agnouit. Orauit & coniugata in dolore animi & affli

Rom. 8. Cap. 15. Deut. 13. Cap. 16. 1. Reg. 1.

& afflictione cordis, quia filios non habebat: tunc ipſum Samuelem impetrauit, & acceptum Deo reddidit, quia cum poſceret vouit. Sed oratio eius quomodo ad orationẽ illam dominicam pertineat, nõ facilè reperitur, niſi quia in eo quod ibi poſitũ eſt: Libera nos à malo, nõ paruum malum videbatur, & nuptã eſſe, & fructu carere nuptiarũ, cum ſola excuſet nuptias procreandorũ cauſa filiorũ. De illa verò Anna vidua vide quid ſcriptũ ſit: Quia nõ diſcedebat de templo, ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die. Nec aliunde Apoſtolus quod & ſupra cõmemoraui: Quæ autẽ verè vidua eſt, inquit, & deſolata, ſperauit in domino, & perſiſtit in orationibus nocte ac die. Et dominus cum ſemper orandũ & non deficiendum nos hortaretur, viduam cõmemorauit, quæ licet iniquum & impium iudicem, ac Dei & hominũ contemptorem ad audiendã cauſam ſuã aſsiduè interpellando conuertit. Quàm ergo præ cæteris viduę debeant vacare orationibus, ſatis hinc intelligi poteſt, quod omnibus ad ſuſcipiendum orandi ſtudiũ de viduis propoſitũ eſt exhortationis exemplũ. Quid autem in hoc operis genere in viduis electũ eſt, niſi deſtitutio & deſolatio? Quapropter ſi ſe omnis anima intelligat in hoc ſeculo deſtitutam atque deſolatam quamdiu peregrinatur à domino, profecto quandam viduitatem ſuã Deo defenſori aſsidua & impenſiſſima precatione commendat. Ora ergo vt vidua Chriſti, nondum habens eius cõſpectum, cuius precaris auxilium. Et licet ſis ditiſsima, ſicut pauper ora. Nondum enim veras futuri ſeculi diuitias habes, vbi nulla damna formides. Licet habeas filios & nepotes, numeroſámq; familiã, quod & ſupra dictũ eſt, ſicut deſolata ora: incerta ſunt enim omnia temporalia, etiam vſq; in finem vitæ huius in noſtrã conſolationem manſura. Tu autem ſi ea quæ ſurſum ſunt quæris & ſapis, æterna & certa deſideras, quæ quãdiu nondũ habes, etiã ſaluis omnibus atque obſequentibus tuis, tanquã deſolatã deputare te debes. Et ſi tu, profecto etiã tuo exẽplo religioſiſsima nurus tua, & aliæ ſanctæ viduæ virginéſq; ſub veſtra cura ſecurius cõſtitutæ: quanto enim magis domum veſtram piè tractatis, tanto impenſius orationibus inſtare debetis, rerũ præſentium nõ occupatæ negotiis, niſi quæ flagitat cauſa pietatis. Sanè memineritis & pro nobis nõ negligẽter orare. Nolumus enim ſic nobis honorem quem periculoſum gerimus deferatis, vt adiutoriũ quod neceſſariũ nouimus auferatis. A familia Chriſti oratum eſt pro

Matt. 6.

Luc. 2.

1. Tim. 5.

Luca 18.

Petro, oratum est pro Paulo, & nos in eius familia esse gaudemus, & incomparabiliter plus quàm Petrus & Paulus orationum fraternarum auxiliis indigemus. Orate certatim concordi sanctóq; certamine: non enim aduersus alterutrum certatis, sed aduersus diabolum sanctis omnibus inimicum. In ieiuniis & vigiliis, & omni castigatione corporis quamplurimum adiuuatur oratio. Faciat quæque vestrum quod poterit: quod altera minus potest, ea quæ potest faciat, si in altera diligit, quod ideo quia non potest ipsa non facit: proinde quæ minus valet, non impediat plus valentem, & quæ plus valet, non vrgeat minus valentem. Conscientiam quippe vestram Deo debetis. Nemini autem vestrum aliquid debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Exaudiat te dominus, qui potens est facere suprà quàm petimus aut intelligimus.

Roma 13. Ephes. 3.

Augustinus Victoriano presbytero, consolans eum ad toleranter accipienda mala quæ Barbari in Italiam & Hispaniam incursionem facientes, inferebant sanctis viris & sacris virginibus. Epistola CXXII.

Domino dilectissimo & desiderãtissimo fratri & cõpresbytero Victoriano, Augustinus in domino salutem. Literæ tuæ impleuerunt grandi dolore cor nostrum, quibus petisti, vt prolixo opere aliqua responderem, cum talibus malis magis prolixi gemitus & fletus, quàm prolixi libri debeantur. Totus quippe mundus tantis affligitur cladibus, vt penè pars nulla terrarum sit, vbi non talia qualia scripsisti committantur atque plangantur. Nam ante paruum tempus etiam in illis solitudinibus Aegypti, vbi monasteria separata ab omni strepitu, quasi secura delegerant, à Barbaris interfecti sunt fratres. Iam vero quæ modo in regionibus Italiæ, quæ in Galliis nefaria perpetrata sint, etiam vos latere non arbitror: de Hispanis quoq; tot prouinciis, quæ ab his malis diu videbantur intactæ, cœperunt iam talia nuntiari. Sed quid longe imus? Ecce in regione nostra Hipponensi quoniam eam Barbari non attigerunt, clericorum Donatistarum, & Circuncellionum latrocinia sic vastãt ecclesias, vt Barbarorum fortasse facta mitiora sint. Quis enim Barbarus excogitare potuit quod isti, vt in oculos clericorum nostrorum calcem & acetum mitterent, quorum membra etiam cætera plagis horrẽdis vulneribúsq; sauciarunt? Deprædantur etiam domos, aliquas & incendunt, fructus aridos diripiunt, humidos

dos fundunt: & talia cæteris comminando, multos etiam rebaptizari compellunt. Pridie quàm ista ad te dictarem, ex vno loco per huiusmodi terrores xl. & octo animæ mihi rebaptizatę nuntiatæ sunt. Plangenda sunt hæc, non miranda, & exclamandum ad Deum, vt non secundum merita nostra, sed secundum misericordiam suam à tantis malis liberet nos. Nam quid vtique sperandum fuit generi humano, cum hæc & in Prophetis & in Euangelio tanto ante prædicta sint? Non itaque debemus tam nobisipsis esse contrarij, vt credamus quando leguntur, & queramur quando complentur: sed potius & illi qui increduli fuerant, cùm hæc in sanctis libris cõscripta legerent vel audirent, nunc saltem credere debent cùm compleri iam vident vt de his tam magnis pressuris tãquam in torculari domini Dei nostri, sicut amurca infidelium murmurantiũ & blasphemantium fluit, ita oleum quoq; fidelium confitentium & orantium exprimi & liquari non cesset. Illis enim qui contra Christianam fidem querelas impias iactare non quiescunt, dicentes, quod antequam ista doctrina per mundum prędicaretur, tanta mala non patiebatur genus humanum, facile est ex Euangelio respondere. dominus enim dicit: Seruus nesciens voluntatem domini sui & faciens digna plagis, vapulabit paucis: Seruus autem sciens voluntatem domini sui, & faciens digna, plagis vapulabit multis. Quid ergo mirum si Christianis temporibus iste mundus tanquam seruus iam sciens volũtatem domini sui & faciens digna plagis, vapulat multis? Attẽdunt quanta celeritate Euangelium prædicatur, & non attendunt quanta peruersitate contemnitur. Serui autem Dei humiles & sancti dupliciter mala temporalia patiuntur, quia & ab ipsis impiis & cùm ipsi patiuntur: habent consolationes suas, & spem futuri seculi. Vnde dicit Apostolus: Non sunt condignæ passiones huius temporis † ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Proinde charissime etiam illis quorum verba dicis te perferre non posse, quoniam dicunt: Si nos peccatores ista meruimus, quare & serui Dei Barbarorum ferro perempti sunt, & ancillæ Dei captiuæ ductæ sunt, humiliter & veraciter & piè responde. Quantamlibet enim iustitiam seruemus, quantamlibet domino obediẽtiam exhibeamus, nunquid meliores esse possumus illis tribus viris, qui in camino ignis ardentis pro conseruãda lege Dei proiecti sunt? Et tamen lege quid illic dicat Azarias vnus ex tribus, qui aperiens os suũ, in medio ignis

1. de Ciuitate Dei c. 30.

Luca 12.

Roma. 8.

† seculi

Daniel.3. dixit: Benedictus es domine Deus patrum nostrorum, & lauda bile & gloriosum nomen tuum in secula, quoniam iustus es in omnibus quæ fecisti nobis, & omnia opera tua vera, & rectæ viæ tuæ, & omnia iudicia tua veritas, & iudicia veritatis fecisti per omnia quæ intulisti nobis & ciuitati sanctæ patrũ nostrorum Hierusalem: quoniam in veritate & iudicio intulisti nobis omnia hęc propter peccata nostra, quoniam peccauimus & legi tuæ non paruimus, & mandatis tuis non obaudiuimus, vt bene nobis esset: & omnia quæ intulisti nobis, iudicio vero intulisti, & tradidisti nos in manus iniquorum inimicissimorum transfugarum, & regi iniusto & pessimo vltra vniuersam terram. Et nunc non est vt possimus aperire os. Vere confusio & opprobrium facti sumus seruis tuis, & eis qui te colũt: Ne tradideris nos in perpetuum propter nomen tuum domine, & ne despexeris testamentum tuum domine, & ne abstuleris misericordiam tuam à nobis, propter Abrahã qui à te dilectus est, & propter Isaac seruum tuum, & Israël sanctum tuum, quibus loquutus es, multiplicaturum te semen eorum vt astra cæli & arenam maris: quoniam domine minimi facti sumus præ omnibus nationibus, & sumus humiles hodie in terra propter peccata nostra. Vides certe frater, quales viri, quàm sancti, quàm fortes in medio tribulationis, vbi tamen eis parcebatur, & eos vrere ipsa flamma verebatur, peccata sua confitebantur, pro quibus se digne & iuste humiliari nouerãt nec tacebant. Nunquid etiã meliores esse possumus ipso Daniele, de quo per Ezechielem prophetam dicit Deus ad principem Tyri: Nunquid tu sapiẽtior quàm Daniel? Et qui ponitur vnus in tribus iustis quos dicit Deus solos se esse liberaturum, ostendens vtiq; in illis tres quasdam formas iustorum, quos ita se liberaturum dicit, vt nec filios suos secum liberent, sed ipsi soli liberẽtur, Noẽ, Daniel & Iob? Lege tamen etiam precẽ Danielis, & vide quemadmodum in captiuitate positus peccata non tantum populi sui, verumetiam sua confiteatur, & pro his dicat per iustitiam Dei se ad illam captiuitatis pœnã & opprobria peruenisse. Sic enim scriptum est: Et dedi faciem meam ad dominũ Deum vt quærerem preces & obsecrationes in ieiunationibus & sacco, & precatus sum dominum Deum meum & confessus sum, & dixi: Domine Deus magne & mirabilis, & qui seruas testamentum tuum, & misericordiã diligentibus te, & seruantibus præcepta tua, peccauimus, aduersus legem fecimus, impie egimus & recess

[Margin notes: Ezech.28 (at "chielem prophetam"); Ezec.14. (at "quos dicit Deus"); Daniel.9. (at "enim scriptum est"); ἐν νηστείαις (at "quærerem preces")]

& recesſimus & declinauimus à præceptis tuis, & à iudiciis tuis, & non exaudiuimus seruos tuos prophetas, qui loquebantur in nomine tuo ad reges nostros, & ad omnẽ populum terræ. Tibi domine iustitia, nobis autem confusio faciei, sicut dies his viro Iuda & habitantibus Hierusalem, & omni Israël, qui proximi sunt & qui longè sunt in omni terra, in qua eos disseminasti propter contumaciam eorum, quia improbauerunt te domine. Nobis autem cõfusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris, quia peccauimus tibi domine Deo nostro miserationis & propitiationis, quoniam recesſimus & non audiuimus vocem domini Dei nostri, vt essemus in pręceptis legis huius, quam dedit in cõspectu nostro per manus seruorum eius prophetarũ omnium Israël. Peccauerunt enim aduersus legem tuam, & declinauerũt ne audirent vocem tuam, & superuenit nobis maledictio & iusiurandum, quod scriptum est in lege Moysi serui Dei: quoniam peccauimus, & statuit sermones suos quos loquutus est ad nos, & ad iudices nostros, qui iudicabãt in nos, superducere mala magna, quæ nũquam facta sunt sub omni cælo, secundũ ea quæ facta sunt in Hierusalem, sicut scriptũ est in lege Moysi: omnia mala hæc venerũt ad nos, & nõ rogauimus dominũ Deum nostrum vt auerteret à nobis delicta nostra, & vt intelligeremus omnem veritatẽ tuam. Et vigilauit dominus Deus ad omnem sanctũ suum, & perduxit ea quæ fecit ad nos, quoniam iustus dominus Deus noster in omni mundo suo quem fecit, & non audiuimus vocem eius. Et nũc domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Aegypti in manu forti, & fecisti tibi nomen sicut dies hic, delicta aduersus legem tuam fecimus, domine in omnibus misericordia tua. Auertatur itaque impetus tuus, & ira tua à ciuitate tua Hierusalẽ, [& monte sancto tuo. Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrum nostrorũ, Hierusalẽ] & populus tuus in confusionem venit omnibus qui circũ nos sunt. Et nunc exaudi Deus noster preces serui tui, & orationem eius, & ostende nobis faciem tuam ad sanctificationem tuam, quæ deserta est. Propter te inclina domine Deus meus aurem tuã & exaudi, aperi oculos tuos, & vide interitũ nostrum, & ciuitatis tuæ Hierusalem, super quam inuocatũ est nomen tuum: quoniam non in nostra iustitia iactauimus preces nostras in conspectu tuo, sed ad misericordiã tuam quæ magna est, Exaudi domine, propiciare domine, intẽde domine, & ne tradideris propter te Deus

Sic distin guũt Græci.

meus, quoniam nomẽ tuum inuocatũ eſt, in ciuitate tua ſuper populum tuum. Et adhuc me loquente & orante & enumerãte peccata mea & peccata populi mei, [audiui vocem dicẽtem mihi: Daniel intellige verba quæ loquor tibi, quia ego miſſus ſum ad te, &c.] vide quemadmodũ ſua peccata prius dixit, & poſtea populi ſui. Et hanc Dei commendat iuſtitiã, & hanc Dei laudem dicit: quia nõ iniuſte, ſed pro peccatis eorum flagellat etiam ipſos ſanctos ſuos. Si ergo iſta dicunt qui excellẽtiſsima ſanctitate ignes & leones circa ſe innoxios habuerũt, quid nos oportet dicere in humilitate noſtra, qui tam longè illis impares ſumus, quantancũq; iuſtitiam ſeruare videamur? Sed ne aliquis exiſtimet illos Dei ſeruos, quos dicis à Babaris interfectos, ſic illam mortem euadere debuiſſe, quo modo tres illi viri ab ignibus, & Daniel à leonibus liberatus eſt, ſciant illa propterea facta miracula, vt eos verum Deum colere crederẽt reges, à quibus in illa ſupplicia tradebantur. Hoc enim erat in occulto iudicio & miſericordia Dei, vt illis regibus eo modo conſuleret ad ſalutem. Antiocho autẽ regi, qui Maccabæos pœnis crudelibus interemit, noluit ita cõſulere, ſed eorũ glorioſiſsimis paſsionibus cor duri regis acriori ſeueritate puniuit. Lege tamen, etiam vnus illorũ qui ſexto loco patiebatur quid dicat. Ita enim ſcriptũ eſt: Et poſt hunc ſextum applicuerunt. Cúmq; hic tormentis excruciatus moreretur, dicit: Noli te ſeducere propter nos, hæc patimur peccantes in Deum noſtrum, & facta ſunt hęc digna nobis. Tu autem noli te putare impunitum futurum, qui aduerſus Deum & legẽ eius legibus tuis pugnare voluiſti. Vides etiam iſti quàm humiliter & veraciter ſapiant, qui pro peccatis ſuis ſe flagellari à domino confitentur. De quo ſcriptũ eſt: Quem enim diligit dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Vnde & Apoſtolus: Si enim noſmetipſos iudicaremus, à domino non vtiq; iudicaremur: Cùm iudicamus autem, à domino corripimur, ne cùm hoc mundo damnemur. Hæc fideliter lege, fideliter prædica, & quantũ potes caue, & cauẽdum doce, ne aduerſus Deum in his tentationibus & tribulationibus murmuretur. Bonos dicis Dei ſeruos & fideles & ſanctos, gladio Barbarorũ peremptos. Quid autem intereſt, vtrũ eos febris an ferrũ de corpore ſoluerit? Non qua occaſione exeant, ſed quales ad ſe exeant dominus attendit in ſeruis ſuis, niſi quod maiorẽ habet pœnã languor diuturnus quàm citiſsimus exitus: & tamẽ etiam ipſum

2. Mac. 7

Prouer. 3.
Hebr. 12.
1. Cor. 12.

languor

languorem diuturnum & horrēdum legimus qualem paſſus eſt Iob ille, cuius certè iuſtitiæ Deus ipſe, qui falli non poteſt, tale perhibet teſtimonium. Grauiſsima ſanè & multum dolenda eſt illa captiuitas fœminarum caſtarum atque ſanctarum: ſed non eſt captiuus earum Deus, nec captiuas deſerit ſuas, ſi nouit ſuas. Nam & illi ſancti quorū paſsiones & confeſsiones de ſcripturis ſanctis commemoraui, ab hoſtibus ducti atq; in captiuitate poſiti, illa dixerūt quæ cōſcripta leguntur à nobis, vt diſcamus captiuos Dei ſeruos nō deſeri à domino ſuo. Vnde autem ſcimus quid etiā per iſtas omnipotens & miſericors Deus in ipſa terra Barbarica fieri velit mirabilium ſuorum. Tantum ne ceſſetis pro illis ingemiſcere ad Deum, & quærere quantum poteſtis, & quantū ipſe permittit, cùm tempus & facultatem dederit, quid de illis factū ſit, vel quæ veſtra poſsint habere ſolatia. Nam Sitiſenſis ante paucos annos Seueri Epiſcopi neptis ſanctimonialis à Barbaris ducta eſt, & per mirabilem Dei miſericordiā, cū honore magno ſuis parentibus reſtituta eſt. Domus enim illa Barbarorū vbi captiua ingreſſa eſt, ſubita cœpit dominorum infirmitate iactari, ita vt omnes ipſi Barbari, tres, niſi fallor vel amplius fratres periculoſiſsima infirmitate laborarent. Quorū mater animaduertit puellā Deo deditam, & credidit quod eius orationibus ſui filij poſſent ab imminētis iam mortis periculo liberari, petiuit vt oraret pro eis, pollicens quod ſi ſalui facti eſſent, eam ſuis parētibus redderent. Ieiunauit illa & orauit, & exaudita cōtinuò eſt. Ad hoc enim factum erat, quantum exitus docuit. Ita illi tam repentino Dei beneficio ſalute percepta, mirantes eam & honorantes, quod eorum mater promiſerat impleuerunt. Ora ergo Deum pro eis, & roga vt etiam ipſas doceat talia dicere, qualia ſuprà memoratus ſanctus Azarias, inter cætera in oratione & cōfeſſione ſua fudit ad Deum. Sic enim ſunt illæ in terra captiuitatis ſuæ, quomodo erant illi in ea terra vbi nec ſacrificare more ſuo poterant domino, ſicut nec iſtæ poſſunt, vel ferre oblationem ad altare Dei, vel inuenire ibi ſacerdotem per quem offerant Deo. Donet ergo eis dominus vt ei dicant quod Azarias dixit in conſequentibus precum ſuarum. Non eſt in hoc tēpore princeps & propheta & dux, nō holocauſta neq; oblatio, neq; ſupplicationes nec locus ad ſacrificandum in conſpectu tuo & inuenire miſericordiam, ſed in anima contrita & ſpiritu humilitatis accipiamur. Sicut in holocauſtomatibus arietum & taur

1. de Ciui. Dei. c. 14.

Danie. 3.

taurorum,& in multitudine agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie perficere subsequentes te, quoniam non erit confusio iis qui in te confidunt. Et nunc sequimur toto corde & timemus te,& quęrimus faciem tuam domine, ne confundas nos, sed fac nobiscum secundum mansuetudinem tuam, & secundum multitudinem misericordiæ tuæ,& libera nos secundum mirabilia tua, & da gloriam nomini tuo domine, & reuereantur omnes qui ostendunt seruis tuis mala,& confundantur ab omnipotentia tua, & virtus eorum conteratur, & sciant quoniam tu es dominus Deus solus, & gloriosus in vniuerso orbe terræ. Hæc illis dicentibus & ad Deum ingemiscẽtibus, omnino suis aderit qui suis adesse consueuit. Et aut nihil in earum castissimis membris libidine hostili perpetrari permittet, aut si permittit, cùm earum animus nulla cõsensionis turpitudine maculatur, etiam carnem suam defendet à crimine. Et quicquid in ea nec cõmisit, nec permisit libido patientis, solius erit culpa facientis, omnísque illa violentia non pro corruptionis turpitudine, sed pro passionis vulnere deputabitur. Tantum enim in mente valet integritas castitatis, vt illa inuiolata, nec in corpore posit pudicitiã violari, cuius membra potuerint superari. Hæc epistola pro tuo desiderio breuis, pro meis tamen occupationibus multum prolixa,& propter perlatoris festinationem nimis accelerata sufficiat charitati tuæ. Multò vberius vos dominus consolabitur si scripturas eius intentissimè legeritis.

32.q.5.ad Deum.

1. de Ciui. Dei.c. 16. 18. & 29.

Augustinus Orontio resalutans illum. *Epistola CXXIII.*

Domino eximio meritóque honorabili & suscipiendo filio Orontio, Augustinus. Ago gratias quod aduentum eximietatis tuæ literis etiam præuenire dignatus es,& ante contuitum misisti colloquium, vt tuo prius affatu quàm aspectu frueremur, & diu desideratam notitiam epistolari solatio quodammodo prægustantes, expectaremus auidius & ardentius, quod iocundius gratiúsque caperemus, domine eximie meritóque honorabilis & suscipiende fili. Reddo itaque meritis tuis & præcurrentibus officiis debitũ resalutationis obsequium, incolumitatem tuam gaudens nuntiatam, optánsque continuam. Et quod rescripta exiguitatis meæ iure prærogatæ beneuolentiæ reposcendo addidisti dicens: Si tamen id de tanta sanctitate possumus promereri: nullo modo audeo desperare, sanctitatis eiusdẽ, cuius

haustu

haustu pro nostro modulo aliquid sumus, ipsum fontem non solùm laudandum, verumetiam nobiscum participandum, & tuæ prudentiæ placiturum, vt Deus incomparabiliter atque incommutabiliter bonus, qui per suam potentiam tam bonæ tuę mentis est institutor, sit etiam per gratiam restitutor. Incolumem te Deus omnipotens felicioiémque tueatur domine eximie meritóque honorabilis ac suscipiende fili.

Augustinus Olympio ad dignitatem prouecto, vt ea rectè vtatur, commendans ei causam Bonifacij.

Epistola CXXIIII.

Domino dilectissimo & in membris honorabiliter amplectendo filio Olympio, Augustinus. Quicquid sis secundum seculi huius cursum, nos tamen charissimo & syncerissimo conseruo Olympio Christiano fidelissimè scribimus. Hoc enim tibi esse scimus omni gloria gloriosius, & omni sublimitate sublimius. Fama quippe ad nos pertulit honorē te adeptū esse celsiorē, quæ vtrū vera esset, nondū apud nos fuerat cōfirmatū, cùm hæc scribendi prouenit occasio. Sed quoniam nouimus te à domino didicisse, nō alta sapere, sed humilibus consentire, quolibet culmine prouectus esses, non aliter quàm soles literas nostras te accepturum esse præsumimus, domine dilectissime, & in Christi membris honorabiliter amplectende fili. Temporali verò felicitate ad ęterna lucra te prudēter vsurū minimè dubitamus, vt quanto plus potes in hac terrena republica, tanto plus impendas cælesti illi quæ te in Christo peperit ciuitati, quod tibi vberius rependatur in regione viuentium, & in vera pace securorū, ac sine fine gaudiorū. Sancti fratris & coëpiscopi mei Bonifacij petitionem tuæ rursus charitati cōmendo, ne fortè nunc fieri possit quod antè non potuit. Cùm enim posset sine vlla forsitan quæstione quod præcessor eius, quāuis sub alieno nomine comparauerat: & sub Ecclesiæ nomine possidere iam cœperat, consequenter etiā ipse retinere: nolumus tamen quoniam fisci debitor fuit, hunc scrupulum habere in conscientia. Neq; enim fraus ista, quia fisco fiebat, ideo non fiebat: quia ille quidē Paulus, postquàm Episcopus factus est, renūtiaturus suis omnibus rebus propter immensum cumulū fiscaliū debitorū, exacta quadam cautione, in qua certum ei pondus debebatur argenti, hoc exiguo sacello† vnde victum sustentaret tāquam Ecclesiæ comparauit, sub nomine tunc potentissimæ domus,

Rom. 12.

† *Al. hos exiguos agellus*

vt

vt etiam ex ipsis morem suum sequens cum fisco non solueret, nullas exactorum molestias pateretur. Iste autem, qui eidem Ecclesiæ illo defuncto est ordinatus, timuit hos agros suscipere, & cùm posset pro solis fiscalibus debitis, quæ de memoratis possessiunculis ille cõtraxerat imperiale beneficiũ postulare, totum maluit confiteri, quod eas Paulus de argento proprio, cùm esset fisco obnoxius, de ascario† * emerat, vt eas Ecclesia si fieri potest, nõ occulta Episcopi iniquitate, sed manifesta Christiani Imperatoris liberalitate possideat. Quod si fieri nõ potest, melius inopiæ laborem serui Dei tolerant, quàm vt necessariorum facultatẽ cum cõscientia fraudis obtineant. Ad hoc tuum suffragiũ petimus impartiri digneris: quia id quod primo impetratũ est, noluit allegare, ne iterũ supplicandi sibi intercluderet facultatẽ: non enim erat ad desiderata responsum. Nunc verò cùm sis eadẽ benignitate qua soles, sed amplior potestate, nõ desperamus adiuuante domino, meritis tuis hoc facile posse concedi. Cùm etiam si tuo nomine eadem loca peteres, & memoratæ Ecclesiæ ipse donares, quis reprehẽderet, aut quis nõ maximè prædicaret petitionẽ tuã, non terrenæ cupiditati sed Christianæ pietati seruientem? Domini Dei nostri misericordia te in Christo feliciorem tueatur domine fili.

* *fortè, arcario*

† *hastario*

Augustinus Cornelio scortis dedito admonens illum, vt vxoris defunctæ pudicitiam imitetur, si velit illius impetrare laudes.

Epistola CXXV.

DOmino dilectissimo & honorabili fratri Cornelio, Augustinus. Scripsisti mihi vt ad te aliquã prolixam epistolam consolatoriã darem, quod grauiter optimæ vxoris morte mouearis, sicut sanctum Paulinum ad Macarium fecisse meministi. Et illa quidẽ anima in societatem recepta fidelium atque castarum, laudes nec curat, nec quærit humanas: sed quia propter eos fiũt ista qui viuũt, prius est vt tu qui cõsolari eius laude desideras, ita viuas, vt illic vbi ipsa est, esse merearis. Neque enim dubito quòd eam non credas ibi esse, vbi illæ sunt quæ vel adulteriis lectulũ coniugalem polluerunt, vel nullo coniugio delicatæ fornicationi† fluxerunt. Quare de illius laude viro longè dissimili quasi fugare velle mœsticiam, adulatio est, nõ consolatio. Nam si eam diligeres, sicut ipsa te dilexit, seruasses ei quod tibi ipsa seruauit. Et cum illa si prior obiisses, nullo modo credenda sit cuiquam fuisse nuptura, nónne si vere obitum eius laudibus eius consolandus

† *Al. deligatæ, fornicatione*

standus doleres, ne vnam quidem ac licitam post illam coniugem quæreres? Hic tu dicturus es: Quid mecum asperè agis? quid durè obiurgas? Nónne inter hæc verba, ecce semiuiuis†, dum vita ducitur prius finienda quàm corrigenda ꝺ est ꝺ? Vis vt ignoscam satiabili † securitati tuæ? quātò satius tu ignoscis si non amabili, certè miserabili solicitudini meæ. Inimico quidem animo Tullius inuehebatur, & lōgè aliter erat terrenam rempublicam gubernantis intentio, & tamen ait: Cupio patres conscripti, me esse clementem, cupio in tantis reipublicæ periculis non dissolutum videri. Quantò iustius ego dico, cùm ipse noueris quàm tibi amicum animum geram, in ęternæ ciuitatis seruitio constitutus minister verbi sacramentíque diuini, cupio frater Corneli, me esse clementem, cupio in tantis tuis meísque periculis non dissolutum videri? Plebs mulierum excubat lateribus tuis, crescit indies speculorum† numerus, eiusdem autem numeri dominum, imò verò seruum insatiabilem per tot scorta libidinis diffluentem, & laudes defunctæ castæ coniugis à nobis velut ad mitigandā mœstitiā suam iure amicitię flagitantem Episcopi patienter audimus? Quod cùm esses non dico catechumenus, sed in errore nobiscū perniciosissimo constitutus iuuenis, in moribus † nobis ab hoc te vitio temperatissima voluntate correxeras, quò non post longum tempus sordidius es reuolutus. Deinde in extremo vitæ periculo baptizatus, non dicam de fide, etiam nobis ecce iam senibus & insuper Episcopis nondum emendaris. Vis de bonæ vxoris morte per nos consolari, nos de hac tua veriore morte quis consolatur? An quia non possumus obliuisci tanta erga nos merita tua, ideo cruciādi adhuc sumus moribus tuis, ideo contemnendi, & pro nihilo habendi quando gemimus ad te de te? Sed fatemur nos non esse aliquid ad te corrigendū ac sanandum, Deus attendatur, Christus cogitetur, Apostolus audiatur dicens: Tollēs ergo mēbra Christi, faciā membra meretricis? Si qualiscunque Episcopi amici tui verba spernis in corde tuo, corpus domini tui cogita in corpore tuo. Postremò quomodo de die in diem differendo peccas, cùm extremum diem tuum nescias? Nunc probato quas tu ab ore nostro laudes Cyprianæ desideres. Certè si adhuc in schola rhetorum verba discipulis venderem, prius ab eis mercedem sumerem. Vendere tibi volo laudem pudicissimæ coniugis tuæ, prius mihi mercedem da, pudicitiam tuam. Da, inquam, & accipe. Humanum

† semiuiuum,

† exitiabili

† pellicum

† iunioribus

1. Cor. 6.

Verba vēdere.

dico

dico propter infirmitatem tuam, puto quòd non sit apud te digna Cypriana, cuius laudibus anteponis amorem concubinarum tuarũ, quod vtiq; faciens permanere in illo amore, quàm ad ista laudes peruenire malueris. Quid mihi vis extorquere poscendo, cũ pro te videas esse quod posco? Quid precaris subiectus, quod potes iubere correctus? Mittamus munera spiritalia cõiugi † tuæ, tu imitationẽ, ego laudem: quanquam sicut supra dixi, laudem ab hominibus iam illa nõ quęrat, imitationem verò tuã tantum quęrit etiã defuncta, quantum te dilexit etiã dissimilem viua. Faciã de illa quod vis, cũ tu feceris quod & ego volo & illa. Si enim diues ille superbus atq; impius, sicut in Euangelio dominus loquitur, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide, cum malorũ meritorum pœnas apud inferos lueret, neque de digito contempti ante ianuam suam pauperis aquæ stillam impetrare valuisset, recordatus est quinque fratres suos, & rogauit ad eos eundem pauperem mitti, cuius requiem in sinu Abrahæ longè prospiciebat, ne & ipsi venirent in illum locum tormentorum: quantò magis tua coniunx te recordatur? quantò magis te casta non vult ad pœnas venire mœchorum? Si fratres suos nec superbus ad pœnas venire voluit superborum, & cùm frater nollet fratribus in malis se esse coniunctum: quantò minus vult in bonis constituta coniunx virum in malis habere separatum? Lege ipsum locum in Euangelio: Christi est vox pia, Crede Deo. Doles videlicet coniugem mortuam, & putas si eam laudauero, quod meis affatibus consolaberis, disce quod doleas si cum illa non eris. An magis tibi dolendum est, quod à me nondum laudatur, quàm mihi, quod à te non amatur? Nam vtiq; si amares, cum illa esse post mortem desiderares, quod profectò non eris, si qualis es talis eris. Ama ergo cuius exigis laudem, ne quod mendaciter exigis, iuste denegem. Et alia manu, Dominus nobis præstet de tua salute gaudere domine dilectissime & honorabilis frater.

† *spiritui coniugis.*

Lucæ 16.

Augustinus Antonio gratias agit pro laudibus, collaudens quod ingenuè professus sit dogma catholicum.

Epistola CXXVI.

AVgustinus Antonio. Cùm à duobus tibi scripta deberentur, cumulatissimè maior pars reddita est, quod vnum nostrũ præsentem vides, cuius ex ore cùm me quoq; aspicis†, poteram nõ rescribere, nisi ipso

† *accipis,*

ipso iubente fecissem, quo proficiscente superuacaneum videbatur esse quod feci. Quapropter fertilius fortasse tecum colloquor, quàm si coram adessem, eum & epistolam meã legis, & eum audis, in cuius pectore me habitare optime nosti. Cum magno gaudio literas sanctitatis tuæ consideraui atque digessi, quod & Christianum animum tuũ sine vllo fuco iniqui temporis & in nos [amicissimum] præ se gerunt. Gratulor tibi, & gratias ago Deo & domino nostro de spe & fide & charitate tua, tibíque apud eum, quod de nobis tam bene existimas, vt fideles Dei seruos esse credas, ídque ipsum in nobis corde purissimo diligas: quanquam hinc etiam gratulandum beneuolentiæ tuæ potius, quàm gratiæ tibi agendæ sunt. Tibi enim prodest ipsam diligere bonitatem, quam profecto diligit qui eum diligit, quem credit bonũ, siue ille se ita, siue aliter quàm creditur habeat. Vnus tantum in hac re cauendus est error, ne quisq; non de homine, sed de ipso hominis bono aliter sentiat, quàm veritas postulat. Tu verò frater dilectissime, qui nullo modo erras credendo vel sciendo, magnũ bonum esse libenter Deo castéque seruire, cum quemlibet hominum propterea diligis, quod huius boni participem credis, tecum est fructus tuus, etiã si ille nõ ita sit. Quapropter tibi de hac re gratulandum est, illi autẽ non, si propterea diligitur: sed si talis est qualem esse existimat, à quo propterea diligitur. Quales itaq; nos simus, quantúmq; in Deum promouerimus, ipse viderit, cuius non solum de hominis bono, sed homine ipso nõ potest errare iudiciũ. Tibi ad mercedem beatitudinis, quod ad hanc rem attinet, satis est, quod nos tales credẽs quales oportet esse seruos Dei, toto sinu cordis amplecteris. Gratias verò tibi vberes agimus, quod nos cũ laudas, tanquã tales simus, mirabiliter hortaris, vt tales esse cupiamus: vberiores etiamsi non solum te cõmendes orationibus nostris, sed etiã nõ prætermittas orare pro nobis. Gratior est enim Deo pro fratre deprecatio, vbi sacrificium charitatis offertur. Paruulum tuũ plurimum saluto, & secundùm præcepta domini salutaria opto grandescere, Domui quoque tuæ vnam fidem & deuotionẽ veram, quæ sola catholica est, prouenire desidero & precor: in quam rem, si quam fortè aliam nostram operam necessariam existimas, ne tibi vendicare dubites & cõmuni domino fretus & iure charitatis. Illud sanè admonuerim, religiosissimam prudentiam tuam, vt amorẽ Dei non irrationabilem vel inferas infirmiori

vasi tuo, vel nutrias, diuina lectione grauíque colloquio. Nemo enim solicitus de statu animæ suæ atque ob hoc sine pertinacia inquirendæ voluntati domini intentus est, qui bono demonstratore vsus non dinoscat, quid inter schisma quodlibet atque vnam catholicam intersit.

Augustinus Donato Proconsuli Africæ, vt Donatistas coërceat non occidat. *Epistola* CXXVII.

DOmino eximio meritóque honorabili insignitérque laudabili filio Donato Augustinus in domino salutem. Nollem quidẽ in his afflictionibus esse Africanam ecclesiá constitutam vt terrenæ vllius potestatis indigeret auxilio. Sed quia sicut Apostolus dicit, Nõ est potestas nisi à Deo: proculdubio cum per vos syncerissimos catholicæ matris filios eidem subuenitur, Auxilium nostrũ in nomine domini est qui fecit cælum & terram. Quis enim non sentiat in tantis malis nõ paruam nobis consolationẽ diuinitus missam, cum tu vir talis & Christi nominis amantissimus, Proconsularibus es sublimatus insignibus, vt ab sceleratis & sacrilegis ausibus inimicos ecclesiæ bonæ tuæ voluntati potestas sociata cohiberet, domine eximie meritóque honorabilis insignitérque laudabilis fili? Deniq; vnum solũ est quod in tua iustitia pertimescimus, ne fortè quoniá quicquid mali contra Christianã societatem ab hominibus impiis ingratísq; committãtur, profectò grauius est & atrocius, quàm si in alios talia committãtur, tu quoque pro immanitate facinorũ, ac non potius pro lenitatis Christianæ cõsideratione censeas coërcendum, quod te per Iesum Christũ ne facias obsecramus. Neque enim vindictam de inimicis in hac terra requirimus, aut verò ad eas angustias animi nos debent coarctare quæ patimur, vt obliuiscamur quid nobis præceperit, pro cuius veritate ac nomine patimur, qui diligimus inimicos nostros & oramus pro eis. Vnde ex occasione terribilium iudicum ac legum ne æterni iudicij pœnas incidant, corrigi eos cupimus, non necari, nec disciplinam circa eos negligi volumus, nec suppliciis quibus digni sunt exerceri. Sic igitur eorum peccata compesce, vt sint quos pœniteat peccasse. Quæsumus igitur vt cum ecclesiæ causas audis, quamlibet nefariis iniuriis appetitam vel afflictam esse cognoueris, potestatem occidendi te habere obliuiscaris, & petitionem nostram nõ obliuiscaris. Non tibi vile sit neque contemptibile fili honorabiliter dilectissimè, quod vos

rogam

Rom. 13. *Psal. 123.* 23. q. 5. *vnum* *Hæreticos corrigi vult*

rogamus ne occidantur, pro quibus dominum rogamus vt corrigantur, excepto etiam quòd à perpetuo proposito recedere nõ debemus vincendi in bono malum. Illud quoq; prudentia tua cogitet, quòd causas ecclesiasticas insinuare vobis nemo præter ecclesiasticos curat. Proinde si occidendos in his *θ* sceleribus *θ* homines putaueritis, deterrebitis nos ne per operam nostram ad vestrum iudicium aliquid tale perueniat: quo comperto illi in nostram perniciem licentiore audacia grassabuntur, necessitate nobis impacta *θ* & indicta, *θ* vt etiã occidi ab eis eligamus quàm eos occidendos vestris iudiciis ingeramus. Hanc admonitionem, petitionẽ, obsecrationem meam, ne quæso aspernanter accipias. Neque enim te arbitror nõ recolere, magnam me ad te & multo quàm nunc es altius sublimatum, etiam si Episcopus non essem fiduciam tamen habere potuisse. Citò interim per edictum † excellentiæ tuę nouerint hæretici Donatistæ manere leges contra errorem suum latas, quas iam nihil valere arbitrantur & iactant, ne vel sic nobis parcere aliquatenus possint. Plurimũ autem labores & pericula nostra quò fructuosa sunt adiuuabis, si eorũ vanissimam & impiæ superbiæ plenissimam sectam nõ ita cures imperialibus legibus comprimi, vt sibi vel suis videantur qualescunque molestias pro veritate atque iustitia sustinere, sed eos cum hoc abs te petitur, rerum certarum manifestissimis documentis apud acta vel præstantiæ tuæ vel minorũ iudicum conuinci atque instrui patiaris, vt & ipsi qui te iubente attinẽtur, duram si fieri potest, flectant in melius voluntatem, & ea cæteris salubriter legant. Onerosior est quippe quàm vtilior diligentia, vt quamuis magnum deseratur malum, & magnum teneatur bonum, cogi tantum homines non doceri.

23. q. 5. vnum

† Aliàs, prædicta

γνώμη.

Augustinus eidem Donato, blande extimulans ad vitam verè Christianam. *Epistola CXXVIII.*

DOmino eximio & syncerissima dilectione honorabili fratri Donato, Augustinus in domino salutem. Quod te administrantem multũ desiderans, etiam cũ Tibilim venisses, videre non potui, credo propterea factũ esse, vt animo tuo curis publicis expedito potius fruerer, quàm vt illa salutatio, me apud te ocioso, & negotioso, neuter nostrum quantum satis esset, desiderium temperaret. Recolens quippe honestatem ab ineunte ætate indolis tuæ, abundanter idoneum tuũ pectus existimo, cui se Christus

largissimè infundat fructus ei afferas in æterna & cælesti gloria, quàm temporali & terreno præconio digniores. A multis enim, imò prorsus ab omnibus, quos vel percontari vel vltro etiam prædicantes audire potui, castitatem virtutémq; administrationis tuæ constanter omnino laudantibus atque præferentibus, & sine vllo scrupulo dissonæ varietatis accepi, & eo certius, quòd ignorabant necessitudinem nostram, & vtrum te vel tenuiter nossem penitus nesciebãt prædicatores tui, ne magis eos auribus meis se dedisse quàm vera de te spargere crederem. Ibi enim est à vanitate remota laudatio, vbi etiã vituperatio ab offensione secura est. Veruntamẽ ô frater eximie & syncerissima dilectione honorabilis, nõ nunc docendus es, sed fortasse admonendus, omnem istam gloriam famámque popularem non in ore vulgi esse letabilem, sed in rebus ipsis, quę etiam si vulgò displiceant, proprio tamen fulgore ac pondere non imperitorum commendatione preciosæ sunt magísque miserandus est qui talia improbat, quàm ille qui de talibus improbatur iudicandus miser. Cum verò placent, & sibi debita laude populariter quoque prædicantur, nec sic quidem ipsæ maiores melioréśque fiunt alieno iudicio, quoniam integrantur intima veritate, & solius conscientiæ robore solidantur. Vnde magis hominibus rectè existimantibus, quàm ei de quo vulgus bene existimat, aliquid ex eo felicitatis accidit. Quæ cũ optimè noueris, vir bone, intuere vt cœpisti fortissima cordis acie dominum nostrum Iesum Christum, & ab omni inani fastu omnino detumescens, assurge in illum, qui non ventose alleuat conuersos ad se, sed certis fidei passibus innitentes atque ascendentes collocat in sempiterno fastigio cælestis atque angelicæ dignitatis. Per quem te obsecro vt rescribas mihi, tuósque omnes, quos in Sinitensi vel Hipponensi habes, ad catholicæ Ecclesiæ communionem communiter † & benigne adhorteris. In cuius gremio etiam patrem tuum laudabilem & egregium virum abs te genitum esse cognoui, quem vt debito meritis eius à me officio salutes peto, & nos visere non graueris. Quòd etiam propter rem tuam, quã hic habes meliorem apud Deum faciendam, non imprudenter exposco. Dei misericordiæ te circumplectatur, & ab omni iniquitate conseruet.

† *comiter*

Augustinus Olympio Comiti, vt leges Cæsaris aduersus Donatistas euulget. Epistola CXXIX.

Domi

DOmino eximio & merito præstãtissimo multúmque in Christi charitate honorando filio Olympio, Augustinus in domino salutem. Quamuis mox vt audiuimus te merito sublimatum, cum ipsa fama nondũ nobis certissima esset nihil aliud de animo tuo credidimus erga Ecclesiã Dei, cuius te veraciter filiũ esse gaudemus, quàm quòd tuis literis mox aperuisti: tamen etiam illis lectis, quibus vltrò dignatus es etiã si pigri & cunctantes essemus, exhortationem beneuolentissimã mittere, vt instruente humilitate nostra per religiosam obedientiam tuã, dominus cuius munere talis es, Ecclesiæ suæ iam iámq; subueniat, maiore fiducia tibi scribimus domine eximie & merito præstantissime multúmq; in Christi charitate honorande fili. Et fratres quidẽ multi sancti collegæ mei, grauiter Ecclesia perturbata profecti sunt penè fugiẽtes ad gloriosissimũ comitatum, quos siue iam videris, siue literas eorũ ab vrbe Roma opportunitate cuiusquã occasionis acceperis, ego tamen licet nullum consiliũ cum eis cõmunicare potuerim, nõ potui prætermittere per hunc fratrẽ & compresbyterũ meum, qui vrgẽti necessitate pro salute ciuis sui, etiã media hyeme quomodocunq; ad illas partes venire cõpulsus est, & salutare & admonere charitatem tuã, quam habes in Christo Iesu domino nostro, vt opus tuũ bonũ diligẽtissima acceleretur instãtia, quo nouerint inimici Ecclesiæ, leges illas, quæ de idolis cõfringendis & hęreticis corrigendis viuo Stilichone in Africam missæ sunt, ex voluntate Imperatoris piissimi & fidelissimi constitutas, quo nesciẽte vel nolente factũ siue dolose iactant, siue libẽter putant; atq; hinc animos imperitorũ turbulentissimos reddũt, nobísque periculose ac vehemẽter infestos. Hoc autẽ quod petendo vel suggerendo admoneo præstantiam tuã, non dubito omniũ per Africam colligarũ meorũ fieri voluntate. Arbitrórq; quacunque primitus exorta occasione facillimè posse ac debere maturari, vt nouerint sicuti dixi homines vani, quorũ & aduersantiũ salutem requirimus, & leges pro Christi Ecclesia missę sunt, magis Theodosij filium quàm Stilichonẽ curasse mittendas. Propterea quippe memoratus presbyter harum perlator, cũ de regione sit Mileuitana, ab Episcopo suo venerabili fratre meo Seuero, qui tuã mecum syncerissimam dilectionem multũ salutat, per Hipponẽ regiũ, vbi ego sum, transire iussus est: quia cũ fortè simul essemus in magnis Ecclesiæ tribulatio-

Comitatus

nibus & perturbationibus, quærebamus occasionem scribẽdi ad eximietatem tuam & nõ inueniebamus. Iam quidem vnam epistolam misetã in negotio sancti fratris & collegæ mei Bonifacij Episcopi Cataquensis: sed nondum ad nos peruenerant grauiora, quæ nos vehementius agitarent, quibus comprimẽdis vel corrigendis quemadmodum meliore secũdum Christi misericordiam consilio consulatur, commodius Episcopi qui propterea nauigauerunt, cũ tanta benignitate tui cordis acturi sunt, qui potuerunt communi consilio diligentius deliberatum aliquid ferre, quantũ temporis permittebat angustia. Illud tamen quo animum clemẽtissimi & religiosissimi principis erga Ecclesiã prouincia nouerit, nullo modo esse differendum, sed etiam antequam Episcopos qui profecti sunt videas, quàm primũ tua præstantissima pro Christi mẽbris in tribulatione maxima constitutis vigilantia potuerit accelerandum suggero, peto, obsecro, flagito. Neq; enim paruum in his malis solatium dominus obtulit, quòd te voluit multo amplius posse quàm poteras, quando iam de tuis multis ac magnis operibus bonis gaudebamus. Multum sanè de quorundam neq; paucorum fide firma & stabili gratulamur, qui ex occasione legum ipsarum ad Christianam religionem vel catholicã pacem cõuersi sunt, pro quorum salute sempiterna nos in hac temporali etiam periclitari delectat. Propterea enim maximè ab hominibus nimium duréq; peruersis, nũc inimicitiarum grauiores impetus sustinemus, quos nonnulli eorũ nobiscũ patiẽtissimè sustinent: sed plurimum infirmitati metuimus donec discãt & valeant adiuuante misericordissima gratia domini, seculum præsens & hominum diem cum robore cordis valentiore contemnere. Cõmonitorium quod misi fratribus Episcopis, quia sicut puto nondũ ibi sunt, ab eximietate tua illis tradatur cùm venerint. Tantam quippe tui syncerissimi pectoris habemus fiduciam, vt adiuuante domino Deo nostro, non solùm impertitorem auxilij te velimus, verumetiam consilij participem.

Augustinus Circensibus à factione Donatistarum conuersis ad Ecclesiæ catholicæ societatem gratulatur, admonens vt ex animo faciant quod faciunt, & in eo persistant.

Epistola CXXX.

DOminis honorabilibus & meritò suscipiendis, charissimis ac desiderantissimis fratribus in omni honorum gradu, Circensibus, Augustinus Episcopus.

Si id

Si id quod in vestra ciuitate nos grauiter contristabat absumptum est, si duricia cordis humani resistens manifestissimæ & quodam modo publicæ veritati eiusdem veritatis vi † euicta est, si sapit dulcedo pacis vnitatísq; charitas, & non iam reuerberat oculos saucios, sed sanos illustrat ac vegetat, nõ sunt hæc opera nostra sed Dei, non hæc humanis operibus omnino tribuerem, nec si cùm apud vos essemus tanta conuersio multitudinis nobis loquentibus & hortantibus proueniret. Hoc agit ille & efficit, qui per ministros suos rerum signis extrinsecus admonet, rebus autẽ ipsis per seipsum intrinsecus docet. Nec ideo pigrius moueri nos oportet ad visendos vos, quoniam quicquid in vobis laudabile est factum, non à nobis, sed ab illo factum est qui facit mirabilia solus. Mulò enim alacrius debemus accurrere ad spectanda opera diuina quàm nostra, quia & nos si quid boni sumus, opus illius non hominum sumus. Vnde Apostolus dixit, Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incremẽtum dat Deus. Xenocrates Polemonem vt scribitis, & nos ex illius literis recordamur, de fruge temperantiæ disputando, non solùm ebriosum, verumetiam tunc ebrium ad mores alios repente conuertit. Quanquam ergo ille sicut prudenter & veraciter intellexistis, non Deo fuerit acquisitus, sed tantũ à dominatu luxuriæ liberatus, tamen ne idipsum quidem quod melius in eo factũ est humano operi tribuerim, sed diuino? Ipsius nanq; corporis quod est infimũ nostrum, si qua bona sunt, sicut forma & vires & salus, & si quid eiusmodi est, non sunt nisi ex Deo creatore ac perfectore naturæ, quãtò magis animi bona donare nullus alius potest? Quid enim superbius vel ingratius cogitare potest humana vecordia, si putauerit cum carne pulchrum faciat Deus hominem, animo castũ ab homine fieri? Hoc in libro Christianæ sapientiæ sic scriptum est, Cùm scirem, inquit, quia nemo esse potest continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapiẽtiæ scire cuius esset hoc donum. Polemo ergo si ex luxurioso cõtinens factus ita sciret, cuius esset hoc donum, & eum abiectis superstitionibus gentium piè coleret, non solùm continens, sed etiã veraciter sapiens & salubriter religiosus existeret. quod ei non tantum ad præsentis vitæ honestatẽ, verum & ad futuræ immortalitatẽ valeret. Quantò minus igitur mihi arrogare debeo conuersionem istam vestram vel populi vestri, quam modo nobis nuntiastis, quæ me nec loquẽte, nec saltẽ præsente proculdubio

† al. eiusdem potentia veritatis, &c.

1. Cor. 3.

Xenocrates.

Sapien. 8.

diuinitus facta est, in quibus veraciter facta est. Hoc itaq; præcipue cognoscite, hoc piè humilitérque cogitate, Deo fratres, Deo gratias agite, Deum timete ne deficiatis, amate vt proficiatis. Si autem adhuc quosdam amor hominis occulte segregat, & timor hominis fallaciter cōgregat, obseruent qui tales sunt, quoniam Deum, cui nuda est humana conscientia, nec testem fallunt, nec iudicem fugiunt. Si quid autem illos de quæstione ipsius vnitatis, pro suæ salutis solicitudine permouet, hoc sibi quantum existimo iustissimum extorqueant, vt de catholica Ecclesia, id est, toto orbe diffusa potius id credant quod diuinæ scripturæ dicunt, non quod linguæ humanæ maledicunt. De ipsa verò dissensione quæ inter homines orta est, qui qualeslibet fuerint non vtiq; præiudicant promissis Dei, qui dixit ad Abraham, In semine tuo benedicētur omnes gentes, quod creditum est cùm audiretur prædictum, & negatur cùm videtur impletum, hoc tantum interim breuissimum, & nisi fallor inuictissimum cogitent, aut actam esse istam causam in ecclesiastico transmarino iudicio, aut non esse actam. Si acta ibi non est, innocens est Christi societas per omnes transmarinas gentes, cuius societatis nos communione gaudemus, & ideo ab eis innocentibus vtiq; sacrilega direptione separātur. Si vero acta est ibi ista causa, quis non intelligat, quis non sentiat, quis non videat eos in ea victos quorum inde communio separata est? Eligant ergo, vtrum malint credere quod pronuntiauerūt ecclesiastici cognitores, aut quod murmurant victi litigatores. Aduersus istam complexionem dictu breuissimam, intellectu facillimam, attendite pro vestra prudentia diligenter, quàm nihil sobrium responderi possit, & tamen malus Polemo magis ebrietate inueterati erroris vertitur. Date veniam prolixiori fortassis epistolæ quàm iucundiori: veruntamen vt arbitror, vtiliori quàm blandiori, domini honorabiles & merito suscipiendi, charissimi, ac desiderantissimi fratres. De aduentu autem nostro ad vos, vtrorunque desiderium Deus impleat. Quanto enim charitatis ardore accendamur ad visendos vos verbis explicare non possumus, sed vos benignè credere minime dubitamus.

Gene.12.

Augustinus Memorio Episcopo commendat Posidium, damnans disciplinas liberales, nisi adsit studium pietatis. Multa de libris quos scripsit de Musica. Item de versibus Dauidicis,

Epistola CXXXI.

Domino

DOmino beatissimo & venerabiliter charissimo & synceriter desiderantissimo fratri & coëpiscopo Memorio, Augustinus in domino salutem. Nullas iam reddere debui literas sanctæ charitati tuæ sine his libris, quos à me sancti amoris iure violentissimo flagitasti, vt hac saltem obediētia responderem epistolis tuis, quibus me magis onerare quàm honorare dignatus es. Quanquã vbi succumbo, quia oneror, ibi etiam quia diligor, subleuor. Neq; enim à quolibet diligor, subleuor, & eligor, sed ab eo viro & domini sacerdote, quem sic acceptũ Deo sentio, vt cùm animam tam bonam leuas ad dominum, quoniam in illa me habes, leues & me. Debui ergo nunc libros mittere, quos emendaturum me esse promiseram, Et ideo non misi, quia non emendaui: non quia nolui, sed quia non potui, curis videlicet multis & multum præualentibus occupatus. Nimis autem ingratum ac ferreum fuit, vt te, qui nos sic amas, hic sanctus frater & collega noster Posidius in quo nostram nõ paruam præsentiam reperies, vel non disceret, vel sine literis nostris disceret. Est enim per nostrum ministerium, non literis illis, quas variarum serui libidinum, liberales vocant, sed dominico pane nutritus quantus ei potuit per nostras angustias dispensari. Quid enim aliud dicendum est eis, qui cùm sint iniqui & impij liberaliter sibi videntur eruditi, nisi quòd in literis vere liberalibus legimus, Si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis. Per eum nanq; præstatur, vt ipse etiam quæ liberales disciplinæ ab eis, qui in libertatem vocati non sunt appellantur, quid in se habeant liberale noscatur. Neq; enim habent congruum libertati, nisi quod habent congruum veritati. Vnde ille ipse filius, Et veritas, inquit, liberabit vos. Non ergo illæ innumerabiles & impiæ fabulę, quibus vanorum plena sunt carmina poëtarum, vllo modo nostræ consonant libertati: Non oratorum inflata & expolita mendacia: Non deniq; ipsorum philosophorũ garrulæ argutiæ, qui vel Deum prorsus nõ cognouerunt, vel cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, Et immutauerunt gloriam incorrupti Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum atque quadrupedum & serpentium, vel qui istis simulacris non dediti, aut non nimis deditī, coluerunt tamen & seruierunt creatu-

Ioan. 8.

Contra liberales disciplinas.

ræ potius quàm creatori. Absit omnino vt istorum vanitates & insaniæ mendaces, ventosæ nugæ ac superbus error, rectè liberales literę nominentur, hominum scilicet infelicium, qui Dei gratiam per Iesum Christum dominum nostrum qua sola liberamur de corpore mortis huius nõ cognouerunt, nec in eis

Historia. ipsis quæ vera sunt, senserunt. Historia sanè, cuius scriptores fidem se præcipue narrationibus suis debere profitentur, fortassis habeat aliquid cognitione dignum liberis, cùm siue bona, siue mala hominum, tamen vera narrantur. Quamuis in eis cognoscendis qui spiritu sancto nõ adiuti sunt, rumorésq; colligere ipso humanæ infirmitatis conditione compulsi sunt, quemadmodum non fallerentur in plurimis omnino non video. Est tamen in eis aliqua propinquitas libertatis, si voluntatem mentiendi non habent, nec homines fallunt, nisi cùm ab hominibus humana infirmitate falluntur. Verũ quia in omnibus rerum motibus qui numeri valeant, facilius consideratur in vocibus, eáq; consideratio quibusdam quasi gradatis itineribus nititur ad superna intima veritatis, in quibus viis ostendit se sapientia hilariter, & in omni prouidentia occurrit amantibus, initio nostri otij, cùm à curis maioribus magísq; necessariis vacabat animus, volui per ista quę à nobis desiderasti scri-

1. Ret.10. pta proludere, quando conscripsi de solo rhithmo sex libros, & de melo scribere alios forsitan sex, fateor, disponebam, cum mihi otium futurum sperabam. Sed postea quàm mihi curarum Ecclesiasticarum sarcina imposita est, omnes illæ deliciæ fugêre de manibus, ita vt vix nunc ipsum codicem inueniam, quoniam tuam voluntatem, nec petitionem, nec iussionem contemnere nequeo. Quod sanè opusculum si potuero mittere, non quidem me tibi obtemperasse, veruntamen te hoc à me tantopere flagitasse pœnitebit. Difficillime quippe intelliguntur in eo quinque libri, si non assit qui non solùm disputantium possit separare personas, verumetiam pronuntiando ita sonare morulas syllabarum, vt eis exprimantur sensúmq; aurium feriant genera numerorum: maximè quibusdam etiam silentiorum dimensa interualla miscentur, quæ omnino sentiri nequeunt, nisi auditorem pronuntiator informet. Sextum sanè librum quem emendatum repperi, vbi est omnis fructus cæterorũ, non distuli mittere charitati tuæ, fortassis ipse tuam non multum refugiet grauitatem. Nam superiores quinque vix filio nostro & condiacono Iuliano, quoniam & ipse iam nobiscum

biscum commilitat, [lectione &] cognitione digni videbuntur. Quem quidem non audeo dicere plus amo quàm te, quia nec veraciter dico, sed tamen audeo dicere, plus desidero quàm te. Mirum videri potest quemadmodum quem pariter amo, amplius desiderem, sed hoc mihi facit spes amplior videndi eum. Puto enim quòd si ad nos te iubente vel mittente venerit, & hoc faciet quod adolescentem decet, maximè quia nondum curis maioribus detinetur, & teipsum mihi expeditus apportabit: Quibus numeris consistant versus Dauidici non scripsi, quia nescio. Neque enim ex Hebræa lingua, quam ignoro, potuit etiam numeros interpres exprimere, ne metri necessitate ab interpretandi veritate amplius quàm ratio sententiarum sinebat digredi cogeretur: certis tamen eos constare numeris, credo illis qui eam linguam probè callent. Amauit enim vir ille sanctus Musicam piam, & in ea studia nos magis ipse quàm vllus alius autor accendit. Habitetis omnes in æternum in adiutorio altissimi, qui habitatis vnanimes in domo, pater matérque fratres filiorum, & cuncti vnius patris filij, memores nostri.

Augustinus Florentinæ puellæ studiosæ, offerens suam docendi operam, si proferat quid velit exponi.

Epistola CXXXII.

DOminæ eximiæ meritóque honorabili in Christo ac suscipiendæ filiæ Florẽtinæ, Augustinus Episcopus in domino salutem. Sanctum propositũ tuum & inuisceratus cordi tuo timor domini castus permanens in seculum seculi, curam pro te nostram nõ solùm in precibus apud Deum, verumetiam in admonitionibus ad teipsam non mediocriter suscitat. Quod quidem in epistolis meis, quas ad matrem reuerentiæ tuæ, debito mihi cum honore nominandam dedi, non semel feci. Sed quia hoc mihi rescribere dignata est, prius te velle accipere literas meas, tunc demum si quid fortè opus esset tibi ex ministerio meo, quod venerando studio tuo omniúmque talium, quantum possum libera seruitute debere me noui, non te esse tacituram & rescribendo insinuaturam. Ecce feci quod te voluisse, quamuis non per te, comperi, ne viderer tibi ostium fiduciæ inhumaniter claudere: superest vt promas ipsa, si quid ex me quærẽdum putas. Aut enim scio quid inquisieris, & non negabo: Aut ita nescio, vt nullo fidei salutísque detrimento nescio, & de hoc etiam

Psal. 18.

etiam teipsam si potuero faciam reddita ratione securam: Aut certè si & nescio & tamen sciendum est, vel impetrabo à domino ne tibi desim. Nam sæpe officiũ impertiendi meritũ est accipiendi: vel ita tibi respõdebo, vt noueris pro hac ipsa re quá pariter nescimus ad quem pulsare debeamus. Hæc ideo prælocutus sum, ne te pro certo speres quicquid à me quæsiueris auditurã, & cùm hoc [non] prouenerit, audacter potius quàm prudenter me fecisse arbitreris, quod tibi quærendi si quid voles facultatẽ dedi. Hoc enim feci nõ doctor perfectus, sed cum docendis perficiẽdus, domina eximia meritóque honorabilis in Christo ac suscipiẽda filia. Equidẽ etiá in iis rebus quas vtcunque scio, magis te cupio esse scientẽ, quàm scientiæ nostræ indigentem. Neque enim vt quod scimus doceamus, aliorum ignorantiam optare debemus. Multò quippe melius omnes sumus dociles Deo quod vtique in illa superna patria, cùm in nobis completũ fuerit quod promissum est, perficietur, vt non dicat homo proximo suo, Cognosce dominũ. Omnes enim cognoscẽt eum, sicut scriptũ est, à minore vsque ad maiorẽ eorũ. Et solicitissimè cauendum est in docendo superbiæ vitium, quod in discendo non ita est. Vnde & sancta scriptura nos admonet dicens: Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et ille in Psalmo ait: Auditui meo dabis *f* gaudium & *g* exultationẽ & lætitiam: cõtinuóq; subiecit, Exultabunt ossa humiliata. Vidit enim in audiendo facillimè seruari humilitatem, quæ difficilis est in docendo, quoniá necesse est vt doctor habeat superiorẽ locũ, vbi laboriosum est obtinere ne subrepat elatio. Vidésne quemadmodum periclitemur à quibus hoc expectatur, vt non solùm doctores simus, verũetiam cùm simus homines diuina doceamus? Sed laborum periculorúmque nostrorum singulare est solatium, cùm ita proficitis, vt illò perueniatis, vbi nullius hominis doctoris egeatis. Isto autem periculo non tantũ nos: nam ad illũ de quo dicturus sum, quid sumus nos? Non ergo nos tantum periculo isto, sed etiam ille doctor gentium periclitatum se esse testatur cùm dicit: Ne in magnitudine reuelationum mearum extollar, datus est mihi stimulus carnis, &c. Vnde & ipse dominus tumoris huius admirabilis medicus, Nolite, inquit, ab hominibus vocari rabbi, vnus est enim magister vester Christus. Quod retinens idẽ ipse doctor gentium dicit: Neq; qui plãtat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementũ dat Deus, Hoc & ille

Hiere. 31. *Iacobi 1.* *Psal. 50.* *2. Cor. 12.* *Mat. 23.* *1. Cor. 3.*

Ille meminit, qui in natis mulierum, quantò magnus erat, tantò se in omnibus humiliabat, indignum se affirmans qui Christi calciamenta portaret. Quid enim aliud ostendit vbi ait: Qui habet sponsam sponsus est, amicus autem sponsi stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi? Hic est ille auditus de quo pauloantè commemoraui in Psalmo positum, Auditui meo dabis exultationem & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata. Proinde tantò me certius, tantò solidius, tantò sanius gaudere scias de fide & spe & dilectione tua, quantò minus indigueris, non tantum à me quicquam discere, sed ab vllo prorsus hominum. Veruntamen quia cùm illic essem, te quidem per ætatem verecundante, boni parentes & amantissimi bonorum studiorum tuorum, quantò pietatis veræque sapientiæ ardore flagrares mihi intimare dignati sunt, & beneuolentissimè petierunt, ne tibi instruendæ in quo opus esset meam operulam denegarem: admonendam te his literis credidi, secundum supradictas optiones, vt quæras quod vis, ne sim superfluus si conatus fuero docere quod scis, dum tamen firmissimè teneas, quod etsi aliquid salubriter per me scire potueris, ille te docebit qui est interioris hominis magister interior, qui in corde tuo tibi ostendit verum esse quod dicitur, Quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.

Luca 3.
Ioan. 1.
Ioan. 3.
Psal. 50.

Augustinus Italicæ cuidam de clade Romanorum à Barbaris illata, de perpetiendis malis spe vitæ cælestis. Epistola CXXXIII.

Religiosissimæ atque in Christi membris meritò sanctéque laudabili famulæ Dei Italicæ, Augustinus in domino salutem. Tres epistolas tuæ benignitatis acceperam cùm ista rescripsi. Vnam, quæ adhuc meas literas exigebat: alteram, quæ ad te iam peruenisse indicabat: tertiam, quæ beneuolentissimam pro nobis curam tuam etiam de domo clarissimi & egregij iuuenis Iuliani, quæ nostris adhæret parietibus, continebat. Qua accepta continuo respondere non distuli, quia procurator eximietatis tuæ citò se Romam posse mittere scripsit, cuius literis grauiter contristati sumus, quòd ea quæ illic in vrbe vel circa vrbem geruntur, non nobis insinuare curauit, vt certum apud nos fieret quod incertæ famæ credere nolebamus. Fratrũ quippe literis ante transmissis, quamuis molesta & dura, multa tamen leuiora nũtiata sunt. Plus sanè quàm dici potest miratus

sum

ſum, quòd nec tanta occaſione hominum tuorum fratres ſancti Epiſcopi ſcripſerint, nec epiſtola tua quicquam nobis de tantis tribulationibus veſtris inſinuauerit, quæ vtique per viſcera charitatis noſtræ ſunt, niſi fortè faciendum non putaſti quod nihil prodeſſe duxiſti, aut nos tuis literis mœſtificari noluiſti. Prodeſt aliquid, quantũ ego arbitror, etiam iſta cognoſcere. Primò, quia iniuſtum eſt gaudere velle cum gaudentibus, & flere non velle cum flentibus. Deinde quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Abſit itaque vt recuſemus audire etiam quæ amara & triſtia ſunt erga chariſsimos noſtros. Neſcio quo enim modo minus ſit quod patitur vnum membrum ſi compatiuntur alia membra. Nec ipſa mali relatio ſit per communionem cladis, ſed per ſolatium charitatis, vt quamuis alij ferendo patiuntur, alij cognoſcendo compatiuntur, communis ſit tamen tribulatio, quibus probatio, ſpes, dilectio ſpirituſque communis eſt. Omnes autem nos dominus conſolatur, qui & hæc temporalia mala prædixit, & poſt hæc bona æterna promiſit: Nec debet cùm præliatur infringi, qui vult poſt prælium coronari, vires illo ſubminiſtrante certantibus qui præparat ineffabilia dona victoribus. Reſcripta illa noſtra non tibi ad nos auferant ſcribendi fiduciam, præſertim quia timorem noſtrum non improbabili defenſione leniſti. Paruulos tuos reſalutamus, & in Chriſto tibi grandeſcere optamus, qui iam in hac ætate cernunt quàm ſit amor huius ſeculi periculoſus & noxius, atque vtinam cum magna & dura patiuntur, parua & flexibilia corrigantur. De domo illa quid dicam, niſi benignisſimæ tuæ curæ gratias agam? Nam eam quam dare poſſumus nolunt, quam volunt autem dare non poſſumus. Neque enim ſicut falſo audierunt, à deceſſore meo relicta eſt Eccleſiæ, ſed inter antiqua eius prædia poſsidetur, & antiquæ alteri Eccleſiæ ſic cohæret, quemadmodum iſta de qua agitur alteri.

Rom. 12. Rom. 5. 1. Cor. 12.

Auguſtinus Pammachio viro Senatori, gratulatur quod eam Numidiæ partem cui præerat adhortatus ſit literis, vt à Donatiſtis conferrent ſeſe ad Eccleſiæ communionem.

Epiſt

Epistola CXXXIIII.

DOmino eximio & merito suscipiendo, atq; in Christi visceribus dilectissimo filio Pammachio, Augustinus in domino salutem. Bona opera tua Christi gratia germinantia, te nobis in membris eius honorandum, & planè notissimũ dilectissimúmq; fecerunt. Neque enim si quotidie faciẽ tuã viderẽ, notior mihi esses, quàm cùm interiorẽ tuum pacis decorem, pulchrum ac veritatis luce radiantem, in vnius tui facti candore conspexi, cõspexi & agnoui, agnoui & amaui: Huic nũc loquor. huic scribo, dilecto amico meo, qui mihi corpore absenti absens innotuit. Verũtamen iam simul eramus, & coniuncti sub vno capite viuebamus, in cuius charitate nisi radicatus esses, nõ tibi tam dilecta catholica vnitas foret, nec colonos tuos Afros, eò terrarũ, vnde Donatistarũ furor exortus est, hoc est, in media consulari Numidia cõstitutos tali admoneres alloquio, tanto feruore spiritus animares, vt deuotione prõptissima ad sequendũ eligerent, quod te talẽ ac tantũ virũ, nõ nisi agnita veritate sequi cogitarent, & tam longè à te locorũ interuallis remoti irent sub idem caput, atq; in eius membris in æternũ tecum deputarentur, cuius præcepto tibi temporaliter seruiunt. In hoc ergo tuo facto te cognitum amplectens, exultaui vt gratularer tibi in Christo Iesu domino nostro, tibique has gratulatorias literas mitterẽ, qualecunq; specimen cordis & amoris erga te mei. Neq; enim amplius potui. Sed quæso ne tu hactenus quicquid te diligo metiaris, perlectã transi hanc epistolã trãsitu inuisibili qui intus fit, & perge cogitãdo in pectus meũ, & cerne quid illic de te agatur. Patebit enim oculo charitatis cubiculũ charitatis, quod claudimus aduersus nugas tumultuosas seculi cùm illic Deũ adoramus: & videbis ibi delicias lætitię meæ de tã bono opere tuo, quas nec lingua effari, nec stylo exprimere valeo, calentes atq; flagrãtes in sacrificio laudis eius, quo inspirãte hoc voluisti, & quo adiuuãte potuisti. Gratias deo super inenarrabili dono eius. O quàm multorũ tecũ pariter senatorũ, pariterq; sanctę Ecclesię filiorũ, tale opus desideramus in Africa, de quali tuo lætamur. Sed illos periculosum est exhortari, tibi securũ est gratulari. Illi enim fortè nõ faciẽt, & tãquã nos ĩ animo eorũ vicerint inimici Ecclesiæ, decipiẽdis insidiabũtur infirmis. Tu verò iam fecisti, vnde inimici Ecclesiæ, liberatis cõfundantur infirmis. Proinde sufficere visum est, vt ipse quibus Christiano

stiano iure potueris, amica fiducia istam epistolam legas. Sic enim ex tuo facto fieri posse in Africa credūt, quod fortè dum putant fieri nō posse, pigrescunt. Insidias autem quas ipsi hæretici distorto corde moliuntur, quoniam risi eos arbitratos † valere aliquid in possesione Christi, animo tuo, nec rescribere volui. Audies tamen hæc à fratribus meis, quos plurimū commendo eximietati tuæ, ne in tam magna támque inopinata salute hominū, de quibus perte catholica mater exultat, asperneris etiam superflua metuentes.

† *Aliâs, quoniam ipsi arbitrantur &c.*

Augustinus Seuero abbati, blandissimè monens, ne mutuis laudibus certet, sed potius ea tractet, quæ propius pertinent ad pietatem. Epistola CXXXV.

Domino beatissimo atq; dulcissimo, venerabili nimiúmque desiderabili fratri & consacerdoti Seuero, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecum sunt fratres in domino salutem. Epistola mea quam peruexit charissimus filius & condiaconus noster Timotheus, iã parata erat ꝓfecturo, quãdo filij nostri Quoduultdeus & Gaudentius ad nos venerunt cum literis tuis. Inde factum est vt cõtinuo proficiscens, nõ afferret respõsionẽ meã, quoniam post illorũ aduentum quantulũcunque apud nos immoratus est, & profecturus per horas singulas videbatur. Sed etsi per eum respondissem, adhuc debitor forem. Nam & tunc quod videor respondisse debitor sum, nõ dico charitatis, quam tantò magis debemus, quantò amplius impenderimus, cuius nos perpetuos debitores ostendit Apostolus dicens, Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis, sed ipsius epistolæ tuæ, quando enim sufficiam tuæ suauitati, tantæq; auiditati animi tui, quam mihi lecta nuntiauit? Rem quidem mihi in te notissimam insinuauit, veruntamen etsi non mihi rei nouæ insinuatrix, noua tamẽ rescriptorũ exactrix fuit. Miraris fortasse, cur me huius debiti persolutorẽ imparem dicam, cùm tu de me tam multum sentias, qui me tanquã anima mea noueris. Sed hoc ipsum est quod mihi magnam difficultatem facit respondendi literis tuis, quia & quantus mihi videaris parco dicere propter verecundiã tuam, & vtiq; minus dicendo cùm tu in me tantam laudem contuleris, quid nisi debitor remanebo? Quod non curarem si ea quæ de me ad me locutus es, non ex charitate syncerissima dicta scirem, sed adulatione inimica amicitiæ. Hoc quippe modo ne debitor fierẽ, quia talia rependere

Rom. 13.

dere non deberem:ſed quanto magis noui quàm fideli animo loqueris,tanto magis video quãto debito grauer. Vide autem quid mihi contigit,vt me quodammodo ipſe laudauerim, qui me à te fideliter laudatum dixerim. Sed quid aliud dicerem, quàm id quod de te admonui quẽ noſti, Ecce mihi nouam feci quæſtionem,quã tu non propoſuiſti , & eam fortaſsis expectas vt ſoluam,ita mihi parum erat quòd debitor eram,niſi etiam me ampliore debito ipſe cumularem,quanquam hoc facilè ſit oſtendere,& ſi nõ oſtendam facilè tibi videre,& vera infideliter dici poſſe,& nõ vera fideliter.Qui enim ſic credit vt loquitur,etſi non vera loquitur,fideliter loquitur:qui autem nõ credit quæ loquitur,& ſi vera loquitur infideliter loquitur. Nunquid ergo dubito quòd ea de me credas quæ ſcripſiſti? Quæ cum in me nõ agnoſco,potuiſti fideliter de me nõ vera dicere: ſed nolo te vel beneuolentia ſic falli cui beneuolentiæ debitor ſum , quia & tam fideliter & tam beneuole ea quæ vera ſunt poſſem de te dicere,niſi vt ſuprà dixi,verecundiæ tuæ parcerẽ. Ego autem quando laudor à germaniſsimo & familiariſsimo animæ meæ, velut à meipſo lauder , ſic habeo. Quod cernis quàm moleſtum ſit etiã vera ſi dicantur. Quanto potius, quia etiam cũ ſis altera anima mea , imò vna ſit anima tua & mea, ſic in me falleris putando mihi adeſſe quę deſunt,quomodo & de ſe ipſe vnus homo falli poteſt? Quid non tam ideo nolo ne quem diligo tu fallaris , verumetiam ne minus ores vt ſim quod iam me eſſe credis : nec in eo ſum tibi debito , vt eodem progreſſu beneuolentiæ credam & loquar de te bona,quæ adhuc & tu tibi deeſſe cognoſcis , ſed vt animo tam quidẽ beneuolo ea tantum dicam bona tua dona Dei,de quibus in te certus ſum. Quod non ideo non facio ne fallar in eis , ſed ne tu à me laudatus,ipſe te laudaſſe videaris:& propter illam iuſtitię regulam, quia mihi fieri nolo. Quod ſi fieri debet , eligo eſſe debitor quãdiu puto non eſſe faciendũ,Si autem fieri nõ debet, nec debitor ſum.Sed noui quid mihi ad hæc reſpõdere poſsis, Ita iſta loqueris quaſi prolixã epiſtolam tuã de laudibus meis deſiderauerim. Abſit vt hoc de te credam:ſed epiſtola tua,nolo dicere quàm veris vel quàm non veris, plena tamen laudibus meis, hoc de me vt reprehenderem etiã te nolente flagitauit. Nam ſi quid aliud volebas vt ſcriberem, largitorem me deſiderabas,nõ redditorem.Porrò iuſtitiæ ordo ſic ſe habet,vt debitum prius reddamus,tum deinde cui reddimus ſi hoc placet

B

aliquid & donemus: quanquam etiam talia qualia desiderasti vt scriberem, si diligẽtius præcepta dominica cogitemus. reddimus potius quàm donamus, si nemini quicquam debendum est nisi vt inuicem diligamus. Ipsa quippe dilectio exigit debitum, vt fraternæ charitati seruiẽtes, eum qui se adiuuari rectè velit in quo possumus adiuuemus. Sed mi frater & tu credo quod noueris, quanta sint in manibus meis, quibus ob diuersas curas quas nostræ seruitutis necessitas habet vix mihi paucissimæ guttæ temporis stillantur, quas aliis rebus si impendero contra officium meũ mihi facere videor. Quod enim vis vt ad te prolixam epistolam scribam, & hoc quidem debeo fateor, debeo prorsus hoc tam dulci, tam synceræ, tam meræ voluntati tuæ. Sed quia bonus es amator iustitiæ, inde te admoneo, vt de illa quam diligis hoc à me libentius audias, sermonis prius esse quod & tibi & aliis quàm quod tibi tantummodo debeo, & tempus ad omnia mihi non sufficit, quãdo nec ad illa quę priora sunt. Vnde omnes charissimi & familiarissimi mei, quorum in nomine Christi inter primos mihi es, rem facient officij sui, si non solum alia mihi scribenda ipsi nõ imponant, verumetiam cæteros quanta possunt autoritate & sancta benignitate prohibeant, ne videar ego durus cum à singulis petita non dedero, dum ea volo magis reddere quæ omnibus debeo. Denique cum sicut speramus & promissum tenemus, ad nos venerit venerabilitas tua, scies quibus operibus literarum & quantum occupatus sim, & instantius facies quod rogaui, vt & alios quos potueris mihi aliquid aliud scribendum volentes iniungere à me demoliaris. Dominus Deus noster impleat cordis tui tam grandem, & tam sanctum sinum quem ipse fecit, domine beatissime.

Aqua effluit

Augustinus Felici & Hilarino Episcopis, adhortans vt afflictiones patienter ferant, Bonifacium presbyterũ liberans inuidia, quod diceretur ab ipso submotus ex ordine presbyterij.

Epistola CXXXVI.

DOminis dilectissimis meritóque honorandis fratribus Felici & Hilarino, Augustinus in domino salutẽ. Non miror satanam fideliũ animos perturbantem, cui resistite, permanentes in spe promissorum Dei, qui fallere nõ potest, qui non solũ nobis in se credentibus & sperãtibus, & in eius charitate vsq; in finẽ perseuerantibus polliceri præmia ęterna dignatus est, verumetiã tẽpora-

lia scandala non defutura prædixit, quibus fidem nostrã exerceri & probari oporteret. Ait enim: Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum: sed continuo subiecit, Qui autem perseuerauerit vsque in finẽ, hic saluus erit. Quid ergo mirum si homines seruis Dei detrahunt, & qui eorũ vitam peruertere nõ possunt, famam decolorare conantur, cum ipsum Deũ & dominum eorum quotidie blasphemare nõ cessent, cum eis displicet quicquid contra eorũ voluntatem iusto & occulto iudicio facit? Vnde exhortor prudentiam vestram, domini dilectissimi meritóq; honorãdi fratres, vt scripturam Dei qui nobis hæc omnia futura prænuntiauit, & aduersus ea nos firmos esse debere præmonuit, cõtra hominum maledica vaniloquia suspicionésque temerarias corde Christianissimo cogitetis. Breuiter itaque dico charitati vestræ, Bonifacium presbyterum in nullo crimine apud me fuisse detectũ, nequaquam me de illo tale aliquid credidisse vel credere. Quomodo ergo iuberem de numero presbyterorum nomen eius auferri, vehementer terrente Euangelio vbi dominus ait: In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini? Cum enim causa quæ inter illum & Spem exorta est, sub diuino examine pendeat secũdum placitum eorum, quod vobis si volueritis poterit recitari, quis ego sum vt audeam Dei præuenire sententiam in delendo vel supprimendo eius nomine, de quo nec suspicari temere mali aliquid Episcopus debui, nec dilucide iudicare homo de occultis hominũ potui, cum in ipsis caussis secularibus, quãdo ad maiorem potestatem refertur arbitriũ iudicandi, manentibus sicuti erant omnibus rebus, expectetur illa sentẽtia, vnde iam nõ liceat prouocari, ne superiori cognitori fiat iniuria, si eius pendente iudicio aliquid fuerit commutatum? Et vtique multum interest inter diuinam & humanam quamlibet excelsissimam potestatem. Domini Dei nostri misericordia nunquam vos deserat, domini dilectissimi & honorandi fratres.

Matt. 24 | *Matt. 7.* | *Videtur esse nomẽ proprium* | *2. q. 1. nomen*

Apparet quendam è sodalitio Augustini parum secundæ famæ iuuenem intendisse crimen Bonifacio presbytero Augustini, quòd ab eo fuerit de stupro interpellatus. Cum res euidentibus argumentis nec refelli nec coargui posset, iussus est vtérque adire sepulchrum martyris, vt miraculo transigeretur iudicium. Id vt clam fieret, curarat Augustinus. Verum quoniam res eruperat in notitiam hominum, hortatur omnes, ne temere iudicent, néue ob paucorum delicta, vel

ipsi deficiant à pietate, vel de omnibus malè suspicentur, declarans nullam fuisse tam felicem sodalitatem, in qua non aliquod flagitium extiterit.

Epistola CXXXVII.

Dilectissimis fratribus, Clero, senioribus, & vniuersæ plebi Ecclesiæ Hipponensis, cui seruio in dilectione Christi, Augustinus in domino salutẽ. Vtinam scripturæ Dei solicita mente intendentes, in quibúsq; scandalis adiutorio nostri sermonis non egeritis, & ille vos potius cõsolaretur qui cõsolatur & nos: qui nõ solũ bona, quę sanctis & fidelibus suis est redditurus, verumetiã mala quibus erat hic mũdus abũdaturus antè prædixit, antè cõscribenda curauit, vt bona post seculi finẽ secutura certiores expectaremus, quã mala similiter pręnuntiata ante seculi finẽ pręcedentia sentiremus. Vnde & Apostolus dicit: Quęcunq; enim antè scripta sunt, vt nos doceremur scripta sunt, vt per patientiam & cõsolationem scripturarũ spem habeamus ad Deum. Quid autem opus erat vt ipse dominus Iesus non solum diceret: Tunc iusti fulgebũt sicut sol in regno patris sui, quod post seculi finem futurum est, verumetiam exclamaret. Væ mundo ab scandalis: nisi vt nobis nõ blandiremur venire nos posse ad sedes felicitatis æternæ, nisi temporalibus malis exerciti non defecerimus? Quid opus fuit vt diceret: Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum, nisi vt illi de quibus cõtinuo locutus adiunxit: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit: cum hac iniquitatis abundãtia refrigescentem charitatem viderent, nõ perturbarentur, non expauescerent, nõ quasi rebus insperatis & inopinatis cõtristati deficerẽt, sed potius videntes accidere quæ futura prædicta sunt ante finem, patienter perseuerarent vsque in finem, vt securi mererentur regnare post finem, in ea vita quæ nõ habet finẽ. Proinde charissimi in isto scandalo quod de Bonifacio presbytero nõnulli perturbantur, nõ vobis dico vt nõ doleatis. Qui enim ista non dolent, nõ est in eis charitas Christi: qui autem etiã de talibus gaudent, abundat in eis malignitas diaboli. Non quia in memorato presbytero apparuit aliquid quod dignũ damnatione iudicaretur, sed quia duo de domo nostra talem habent causam, vt vnus eorũ sine dubio perditus habeatur, & sit alterius famã apud quosdã mala, apud quosdã dubia, etiã si non sit maculata cõscientia. Dolete ista quoniã dolenda sunt. Non tamen sic vt

Marginal notes: *Rom.* 15. — προεγράφη — *Matt.* 13. — *Matt.* 18 — *Matt.* 24

ſic vt eo dolore veſtra charitas à bene viuendo refrigeſcat, ſed potius ad dominum deprecandũ inardeſcat, vt ſi innocens eſt presbyter noſter quod magis credo: quia cum ſentiſſet alterius motum impudicum & immundum, nec cõſentire voluit nec tacere, citò eum ſua diuina ſententia manifeſtatum miniſterio proprio repræſentet. Si autem malè ſibi conſcius, quod ſuſpicari non audeo, voluit alterius exiſtimationem lædere, cum eius pudicitiam contaminare non poſſet, ſicut dicit ipſe cũ quo habet cauſam, non eum permittat ſuam occultare nequitiam, vt quod homines inuenire nõ poſſunt, de quolibet eorum diuino iudicio propaletur. Cum enim iſta me cauſa diu cruciaſſet, nec inuenirem quomodo vnus è duobus conuinceretur, quamuis magis presbytero credidiſſem, cogitaueram primo ſic ambos Deo relinquere, donec in vno eorũ qui mihi ſuſpectus erat aliquid exiſteret, vnde non ſine iuſta & manifeſta cauſa de noſtro habitaculo proiiceretur. Sed cum promoueri in clericatu, ſiue illic per me, ſiue alibi per literas meas vehemẽtiſsimè conaretur, ego autem nullo modo adducerer ei homini, de quo tantum mali exiſtimarem manus ordinationis imponere, aut per commendationem meam alicui fratri meo eum ſubintroducere, turbulentius agere cœpit, vt ſi ipſe in clericatu nõ promoueretur, nec presbyter Bonifacius in ſuo gradu eſſe permitteretur. In qua eius prouocatione cũ viderem Bonifacium nolle quibuſlibet infirmis & ad ſuſpicionem propenſis de ſuæ vitæ dubitatione ſcandalum fieri, paratúmque eſſe honoris ſui apud homines damnũ perpeti potius, quàm in ea contentione, in qua nõ poſſet ignorantibus & dubitantibus vel ad malè ſuſpicandũ procliuioribus ſuã demonſtrare conſcientiam, vſque ad Eccleſiæ perturbationem inaniter progredi, elegi aliquid mediũ, vt certo placito ſe ambo cõſtringerent ad locũ ſanctum ſe peregrinaturos, vbi terribiliora opera Dei nõ ſanam cuiuſque conſcientiã multo facilius aperirent, & ad confeſsionẽ vel pœna vel timore compellerent. Vbique quidem Deus eſt, & nullo cõtinetur vel includitur loco, qui cõdidit omnia. & eum à veris adoratoribus in ſpiritu & veritate oportet adorare, vt in occulto exaudiens, in occulto etiam iuſtificet & coronet. Veruntamen ad iſta quę hominibus viſibiliter nota ſunt, quis poteſt eius conſiliũ perſcrutari, quare in aliis locis hæc miracula fiant, in aliis nõ fiant? Multis enim notiſsima eſt ſanctitas loci, vbi beati Felicis Nolenſis corpus conditũ eſt, quò volui vt per-

Nouũ iudicium.

gerent, quia inde nobis facilius fideliúsq; scribi potest, quicquid in eorum aliquo diuinitus fuerit propalatũ. Nam & nos nouimus Mediolani apud memoriam sanctorum, vbi mirabiliter & terribiliter dæmones cõfitentur, furem quendam quia ad eum locum venerat vt falsum iurando deciperet, compulsum fuisse confiteri furtum, & quod abstulerat reddere: Nunquid nõ & Africa sanctorum martyrum corporibus plena est? Et tamen nusquã hic scimus talia fieri. Sicut enim quod Apostolus dicit: Non omnes sancti habent dona curationum, nec omnes habent diiudicationem spirituum, ita nec in omnibus memoriis sanctorum ista fieri voluit ille, qui diuidit propria vnicuiq; pro vt vult. Quapropter cùm ego noluissem hũc grauissimum dolorem cordis mei vobis perferri in notitiam, ne vos atrociter & inaniter contristando turbarem, fortasis ideo Deus noluit vos latere, vt nobiscum orationibus incumbatis, vt quod ipse in hac causa nouit, nos autem nosse nõ possumus, etiam nobis manifestare dignetur. Nomen autem presbyteri propterea non ausus sum de numero collegarum eius vel supprimere vel delere, ne diuinæ potestati sub cuius examine causa adhuc pẽdet, facere viderer iniuriam, si illius iudicium meo vellem iudicio præuenire: quod nec in negotiis secularibus iudices faciunt, quando causæ dubitatio ad maiorem potestatem refertur, vt pendente relatione aliquid audeãt commutare. Et in Episcoporum concilio constitutum est, nullum clericũ, qui nondum conuictus sit, suspendi à communione debere, nisi ad causam suam examinandam se non præsentauerit. Bonifacius tamen hanc humilitatem suscepit, vt nec literas acciperet quibus in peregrinatione honorem suum quæreret, vt in eo loco vbi ambo ignoti sunt, circa ambos æqualitas seruaretur. Et nunc si vobis placet vt nomen eius non recitetur, ne iis qui ad Ecclesiam accedere nolunt, sicut ait Apostolus, demus occasionem quærentibus occasionem, non erit nostrum hoc factũ, sed eorum quorum causa fuerit factum. Quid enim obest homini quod ex illa tabula non vult eum recitari humana ignorãtia, si de libro viuorum non eum delet iniqua conscientia? Proinde fratres mei qui timetis Deum, mementote quod ait Apostolus Petrus: Quoniam aduersarius vester diabolus tãquam leo rugiens circumit, quærens quem deuoret. Quem non potest deuorare seductum ad nequitiam, famam ipsius inquinare conatur, vt si fieri potest opprobriis hominum, & malarum lingua-

1. Cor. 12. *2. q. 1. nomen.* *2. Cor. 11.* *11. quæ. 3. quid obest.* *1. Petr. 5.*

rum

rum detractione deficiat, & sic in eius fauces ruat. Si autem nec famam innocētis maculare potuerit, hoc ei persuadere tentat, vt per maleuolas suspiciones de fratre suo iudicet, & sic ab illo implicatus absorbeatur. Et quis omnes eius captiones & circūuentiones vel comprehendere vel enumerare sufficiat? Aduersus tamen hæc tria quæ ad causam præsentem pertinent propius, ne mala exempla imitando ad nequitiam seducamini, ita vos per Apostolum alloquitur Deus: Ne sitis iugum ducentes cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Item alio loco, Nolite, inquit, seduci: Corrūpunt mores bonos colloquia mala, Sobrij estote iusti, & nolite peccare. Vt autem linguis detrahentiū non deficiatis, sic per Prophetam dominus dicit: Audite me qui scitis iudicium, populus meus in quorum corde lex mea est. Opprobria hominum nolite metuere, & detractione eorū ne superemini, nec quod vos spernant magni duxeritis: Sicut enim vestimentum ita per tempus absumentur, & sicut lana à tineà comedentur, iustitia autem mea in æternum manet. Iam vero ne maleuolo animo de seruis Dei falsa suspicando pereatis, illud Apostolicum recordamini vbi ait: Nolite ante tempus iudicare quicquam, donec veniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis, & tūc laus erit vnicuiq; à Deo. Et item illud quod scriptum est, Quæ manifesta sunt vobis: quæ autē occulta sunt, domino Deo vestro. Manifestum est quidem, quia ista in Ecclesia nō accidunt sine graui tristitia sanctorum atq; fidelium, veruntamen consoletur nos qui cuncta prædixit, atq; vt abūdantia iniquitatis non refrigescamus, sed vsq; in finē perseueremus, vt salui esse possimus admonuit. Nam quantum ad me attinet, etsi est in me quantulacūq; charitas Christi, quis vestrum infirmatur & ego non infirmor? Quis scandalizatur & ego non vror? Nolite itaque augere cruciatus meos deficiendo vel in suspicionibus falsis, vel in peccatis alienis. Nolite obsecro vos, ne dicam de vobis. Et super dolores vulnerum meorum addiderunt. Nam illi qui gaudent de istis doloribus nostris, de quibus in persona corporis Christi tanto ante prædictum est, Aduersus me insultabant qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum, multo tolerabilius sustinentur. pro quibus tamen etiam ipsi orare & bonum eis velle dicimus. Ad quid enim aliud sedent isti, & quid aliud captant, nisi vt quisquis

2. *Cor*. 6.

1. *Cor*. 15.

Esaie. 51.

1. *Cor*. 4.

1. *Cor*. 11.

Psal. 68.

Episcopus vel clericus vel monachus vel sanctimonialis ceciderit, omnes tales esse credant, sed non omnes posse manifestari? Et tamen etiam ipsi cum aliqua maritata inuenitur adultera, nec proiiciunt vxores suas, nec accusant matres suas. Cùm autem de aliquibus qui sanctũ nomen profitentur, aliquid criminis vel falsitatis sonuerit vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt, vt de omnibus hoc credatur. Hos ergo de nostris doloribus suauitatem suæ malæ linguæ captantes, facilè est vt illis canibus comparemus, si forte in malo intelligendi sunt, qui lingebant vulnera pauperis illius, qui ante ianuam diuitis iacebat, & quousq; veniret ad requiẽ sinus Abrahæ, laboriosa & indigna omnia tolerabat. Vos me nolite amplius cruciare, qui aliquam spem habetis ad Deum. Vos nolite illa vulnera quæ illi lingebant multiplicare. Vos pro quibus periclitamur, omni hora habentes foris pugnas, intus timores, [periculum in ciuitate,] periculum in deserto, periculum ex gẽtibus, periculum ex falsis fratribus. Scio quia doletis, sed nunquid acrius quàm ego? Scio quia conturbati estis, & timeo ne inter linguas maledicorũ deficiatis, & pereat infirmus, propter quem Christus mortuus est. Non ex vobis increscat dolor noster, quia non culpa nostra factus est vester. Nã hoc est quod præcauere conatus sum, vt si fieri posset hoc malũ, nec vitandũ negligeretur, nec in vestram notitiã perferretur, vbi infructuose cruciarentur firmi & periculose turbarentur infirmi. Sed qui hoc cognito permisit vos tentari, det vobis vires sustinẽdi, & erudiat vos ex lege sua, Doceat vos & mitiget à diebus malignis, donec fodiatur peccatoris fouea. Audio nõnullos vestrum hoc amplius cõtristari, quòd de lapsu duorum illorum diaconorum, qui ex parte Donati venerant, tanquam disciplinæ Proculiani insultauerint, velut gloriãtes de nobis, quod ex nostra disciplina nihil tale in clericis extitisset. Quod quicunq; fecistis, fateor vobis, non bene fecistis. Ecce docuit nos Deus, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Nec obiiciatis hæreticis, nisi quia non sunt catholici, ne similes eis sitis, qui non habẽdo quod in causa suæ diuisionis defendant, non nisi hominum crimina colligere affectant, & ea ipsa plura falsissimè iactant: vt quia ipsam diuinę scripturæ veritatem, qua vbiq; diffusa Christi Ecclesia cõmendatur, criminari & obscurare non possunt, homines per quos prædicatur adducant in odium, de quibus & fingere quicquid in mentem venerit possunt. Vos autem non ita didicistis Christum

Lucæ 16. *2. Cor. 7. & 11.* *Psal. 39.* *Hiere. 3.*

stum, si tamen illum audistis, & in illo docti estis. Ipse quippe fideles suos securos fecit etiam de dispensatoribus malis, mala sua facientibus, & bona eius loquentibus, vbi ait, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt enim & non faciunt. Orate quidē pro me, ne forte aliis prædicans ipse reprobus inueniar. Veruntamen cùm gloriamini, non in me, sed in domino gloriemini. Quantumlibet enim vigilet disciplina domus meæ: homo sum & inter homines viuo, nec mihi arrogare audeo, vt domus mea melior sit quàm arca Noë, vbi tamen inter octo homines reprobus vnus inuentus est: Aut melior sit quàm domus Abrahæ, vbi dictum est, Eiice ancillam & filium eius: Aut melior sit quàm domus Isaac, cui de duobus geminis dictum est. Iacob dilexi, Esau autem odio habui: Aut melior sit quàm domus ipsius Iacob, vbi lectum patris filius incestauit: Aut melior sit quàm domus ipsius Dauid, cuius filius cum sorore concubuit, cuius alter filius contra patris tam sanctam mãsuetudinem rebellauit: Aut melior quàm cohabitatio Pauli Apostoli, qui tamē si inter omnes bonos habitaret, non diceret quod superius commemoraui, Foris pugnæ, intus timores: nec diceret cùm de sanctitate & fide Timothei loqueretur, Neminē habeo qui germane de vobis solicitus sit. Omnes enim sua quærunt, non quæ sunt Iesu Christi: Aut melior quàm cohabitatio ipsius domini Christi, in qua vndecim boni perfidum & furem Iudam tolerauerunt: Aut melior sit postremo quàm cælum, vnde angeli ceciderunt. Simpliciter autem fateor charitati vestræ coram domino Deo nostro, qui testis est super animam meam, ex quo Deo seruire cœpi, quo modo difficile sum expertus meliores quàm qui in monasteriis profecerunt, ita nō sum expertus peiores quàm qui in monasteriis ceciderunt, ita vt hinc arbitret in Apocalypsi scriptum, Iustus iustior fiat, & sordidus sordescat adhuc. Quapropter etsi contristamur de aliquibus purgamentis consolamur tamen etiam de pluribus ornamentis. Nolite ergo propter amurcam, qua oculi vestri offenduntur, torcularia detestari, vnde apothecæ dominicę fructu olei luminosioris implentur. Domini Dei nostri misericordia vos aduersus omnes insidias inimici in sua pace custodiat dilectissimi fratres.

Matt. 2. *1. Corin.* *47. dist. quantālibet.* *Gene. 4.* *Gene. 21* *Mala. 1* *Gene. 4* *2. Reg. 1* *2. Cor.* *Philip. 2* *47. distin. quantūlibet.* *Apoc. 22*

Augustinus Clero & populo Hipponensi excusat absentiam suam, adhortans vt in subleuandis pauperibus solito sint alacriores, ob afflictiones temporarias. Epistola CXXXVIII.

Dilectissimis fratribus conclericis & vniuersæ plebi, Augustinus in domino salutem. In primis peto charitatem vestram, & per Christũ obsecro, ne vos mea contristet absentia corporalis. Nam spiritu & cordis affectu puto vos nõ dubitare vllo modo me à vobis posse discedere, quamuis me amplius contristet quàm forte vosipsos, quod infirmitas mea sufficere nõ potest omnibus curis, quas de me exigunt membra Christi, quibus me & timor eius & charitas seruire compellit. Illud enim nouerit dilectio vestra, nunquam me absentem fuisse licentiosa libertate, sed necessaria seruitute, quæ sæpe sanctos fratres & collegas meos, etiam labores marinos & transmarinos compulit sustinere, à quibus me semper nõ indeuotio mentis, sed minus idonea valetudo corporis excusauit. Proinde dilectissimi fratres sic agite, vt quod ait Apostolus, siue adueniens & videns vos, siue absens audiam de vobis, quia statis in vno spiritu, vno animo collaborantes fidei Euãgelicæ. Si vos aliqua molestia temporalis exagitat, ipsa vos magis admonere debet, quemadmodum de illa vita cogitare debeatis, vbi sine aliquo labore viuatis, euadentes non molestas angustias temporis parui, sed horrendas pœnas ignis æterni. Nam si modo tanta cura, tanta intẽtione, tanto labore agitis ne in aliquos cruciatus transitorios incidatis, quantum vos oportet esse solicitos, vt sempiternas miserias fugiatis? Et si mors sic timetur, quæ finit temporalẽ laborem, quo modo timẽda est quæ mittit in æternum dolorem? Et si deliciæ seculi huius breues & sordidæ sic amantur, quanto vehementius futuri seculi gaudia pura & infinita quærenda sunt? Ista cogitantes nolite esse pigri in operibus bonis, vt ad vestri seminis messem suo tempore veniatis. Nuntiatum enim est mihi, quòd morem vestrum de vestiendis pauperibus fueritis obliti, ad quam misericordiam cùm præsens essem vos exhortatus sum, & nunc exhortor, ne vos vincat & pigros faciat contritio huius mundi, cui talia videtis accidere, qualia dominus & redemptor noster, qui mentiri non potest, ventura prædixit. Non solùm ergo non debetis minus facere opera misericordiæ, sed etiam debetis amplius quàm soletis. Sicut enim ad loca munitiora festinatius migrant, qui ruinam domus vident contritis parietibus imminere: sic corda Christiana quantò magis sentiunt mundi huius ruinam crebrescentibus tribulationibus propinquare, tanto magis debent bona quæ in terra

Philip. 1.

Simile elegans.

in terra recondere diſponebant, in theſaurum cæleſtem impigra celeritate transferre: vt ſi aliquis humanus caſus acciderit, gaudeat qui de loco ruinoſo emigrauit: ſi autem nihil tale fuerit ſubſecutum, non contriſtetur qui quandoque moriturus, immortali domino ad quem venturus eſt bona propria commendauit. Itaq; fratres mei dilectiſsimi, ex eo quod quiſque habet, ſecundum ſuas vires quas ipſe nouit, facite quod ſoletis, alacriore animo quàm ſoletis, & inter omnes ſeculi huius moleſtias Apoſtolicam exhortationem corde retinete, vbi ait: Dominus in proximo eſt, nihil ſoliciti fueritis. Talia mihi de vobis nuncientur, quibus nouerim, non propter meam præſentiam, ſed propter Dei præceptum qui nunquam eſt abſens, vos ſolere facere, quod multis annis me præſente, & aliquando etiam me abſente feciſtis. Dominus vos in pace conſeruet, & dilectiſsimi fratres orate pro nobis.

Audax Auguſtino, flagitans illius ſcripta. Epiſt. CXXXIX.

DOmino vere prædicabili ac nimium ſuſpiciendo, omníque laudum genere proſequendo patri Auguſtino, Audax in domino ſalutem. Habeo gratiam beatitudini tuæ, quod libẽter mei ſumpſeris tentamenta ſermonis. Tunc enim bonæ fidei filiis datur audacia, cum paterni fontis hymbribus fuerit irrorata. Prouocaui itaque te dulcis antiſtes, non vt prælargi pectoris puſillum libamen acciperem, ſed vt ingens diuitis vbertim flumen haurirem. Theſaurũ ſapientiæ deſideraui, ſed minus accepi quàm volui, licet minus non debet dici, ſed minus, quod oraculum legis contulerit Auguſtinus ſacrator iuſtitię, inſtaurator ſpiritalis gloriæ, diſpenſator ſalutis æternæ. Tam tibi mundanus orbis notus eſt, quàm notatus: tam tu ei cognitus, quàm probatus. Opto itaque ſapientiæ floribus paſci, & viui fontis hauſtibus irrigari. Præſta cupienti quod vtique proſit. Poteſt enim ſeminudi roboris velamen genitale viridari, ſi meruerit tuis ſenſim fluentis augeri. Itaque humilitatis meæ præſentiam ſpondeo non tam ſtylo quàm voto, ſi venerabilitatis tuæ ſcripto prouiſu relegero. Diuina te clementia tueatur annis innumeris domine venerabilis.

Cur mihi fons orbis paruo ſermone meauit?
An minus apta ſuis ſperauit corda fluentis?
Cùm pateat mens omnis aquis, ſpectétque loquacem.
Religionis opem, gratos da ſenſibus hymbres,

Expect

Verſus heptameter. *Expectat quos plena fides Chriſti de ſtipite pendens.*

Auguſtinus Audaci, excuſat occupationes ſuas, admonens vt vel intendat euoluendis ipſius libris, vel præſens audiat ipſum loquentem. Epiſtola CXL.

DOmino dilectiſsimo & in Chriſto prædicando nimiúmque deſiderabili fratri Audaci, Auguſtinus in domino ſalutem. Breuẽ epiſtolam tuam, ſed planè vehementem flagitatricẽ prolixæ epiſtolę meæ, non inuitus, imò etiam lætus accepi. Non quòd facilè ſufficerem auiditati, ſed quòd gratularer charitati tuæ, quia etſi non de idoneo expetis, bonum eſt tamen quod expetis. Et ad longam quidem epiſtolã conſcribendã magis mihi otium quàm facultas deeſt, occupatiſsimo ſcilicet Eccleſiaſticis curis, à quibus pauculæ temporũ ſtillæ vix recreant, vel cogitantem aliquid, vel ea quæ magis vrgent, & mihi videntur pluribus profutura dictantem, vel reficientem corporis vires noſtræ neceſſarias ſeruituti. Nam verba non deſunt, quibus poſsit multa charta compleri, ſed quod à nobis in eadem ſermonis prolixitate deſideras, ad hoc me idoneum non eſſe reſpondeo. Theſaurum enim ſapientiæ te deſideraſſe dixiſti, ſed minus accepiſſe quàm voluiſti. cùm ego ex illo theſauro mendicabunda prece quotidianam ſtipem rogem, vixque impetrem. Oraculum autem legis quomodo ſum, de cuius locis † atque abditis penetralibus neſcio longè plura quàm ſcio, eiúſque multiplices ſinus opacóſque receſſus adire ac penetrare non valeo ſicut volo, & me non aliud quàm minus dignum eſſe cognoſco? Porrò ſacrator iuſtitiæ quis ego, cui me ſacratum eſſe permagnum eſt? Iam verò quod inſtauratorem ſpiritalis gloriæ me appellas, da veniam, multum cui loquaris ignoras. Ipſe quippe adhuc in hac gloria ſic inſtauror, vt de die in diem non ſolùm quantum accedam, ſed vtrum omnino aliquid accedam latere me fatear. Diſpenſator planè ſalutis æternæ, cum cæteris innumerabilibus conſeruis meis ſum. Quod ſi volens facio, mercedem habeo. Si autem inuitus, tantum diſpenſatio mihi credita eſt: neque enim eſſe ſalutis illius diſpenſatorẽ per verbum ac ſacramentum, iam hoc eſt etiã eſſe participem. Nam ſi per bonos nõ diſpenſaretur, nõ rectè Apoſtolus diceret: Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti. Rurſus ſi per malos non diſpenſaretur, non de quibuſdam dominus diceret: Quæ dicunt facite, quæ autẽ faciunt, facere nolite: Dicunt enim & non faciunt

† *latis*

1. *Cor.* 9.

1. *Cor.* 4.

Mat. 23.

1. *Cor.* 4.

faciunt. Multi ergo diſpenſatores ſunt, per quorum miniſte- *1.Cor.7.* riũ peruenitur ad æternam ſalutẽ. Sed quæritur inter diſpenſa- *Rom.12.* tores, vt fidelis quis inueniatur, & inter ipſos fideles, in quorũ me numero ille qui non fallitur computet, alius eſt ſic, alius autem ſic, ſicut vnicuique Deus partitus eſt menſuram fidei. Itaq; frater chariſsime atq; dulciſsime, paſcat te dominus potius ſapientiæ floribus, & viui fontis hauſtibus irriget. Si quid autẽ operulam meam religioſiſsimo ſtudio tuo conferri poſſe arbitraris, quia & capacem te eſſe intelligo, & auidũ ſentio magis in alia noſtra opuſcula, quæ multis voluminibus cõprehenduntur, tibi animus intendẽdus eſt, quàm per epiſtolas aliquid ſperandũ, quod tuum deſideriũ poſsit explere. Aut certe in præſentia ſume quod potero, quam te puto tuam nobis ideo non exhibere, quia non vis. Quid enim magnum eſt adiuuante domino vt homo liber à cuiuſquam loci munere venias ad nos, ſiue nobiſcum diu futurus, ſiue peracto ſaltem pauxillo temporis rediturus? Ecce penè factum eſt, quod in quinque verſuum tuorũ tertio poſuiſti, vt magis loquacem quàm eloquentem haberes epiſtolam meam. Quod autem in quinto atq; vltimo verſu ſeptẽ pedes ſunt, neſcio vtrum numerus tuũ fefellit auditũ, an experiri voluiſti, vtrum ego adhuc iſta diiudicare meminerim, quæ forte iam obliti ſunt, qui talium aliquando ſtudioſi poſtea plurimum in eccleſiaſticis literis profecerunt. Pſalteriũ à ſancto Hieronymo tranſlatũ ex Hebræo nõ habeo. Nos autem non interpretati ſumus, ſed codicũ Latinorũ nonnullas mendoſitates ex Græcis exemplaribus emendauimus. Vnde fortaſsis fecerimus aliquid commodius quàm erat, nõ tamen tale quale eſſe debebat. Nam etiã nunc, quæ forte nos tũc præterierunt, ſi legentes monuerint, collatis codicibus emendamus. Ita illud quod perfectũ eſt, tecũ nos quoq; requirimus.

Auguſtinus Maximæ ſtudioſæ fœminæ, conſolans illam ſuper afflictione Barbarorum & Donatiſtarum. Epi. CXLI.

HOnorabili & eximiæ atq; in membris Chriſti laudabili famulæ dei Maximæ, Auguſtinus in domino ſalutem. Quantũ nos ſtudium ſanctum lætificat, tantũ rurſus contriſtat quod per errores noxios & pernicioſiſsimos prouinciã veſtrã nimium periclitari ſignificas. Sed quia iſta futura prædicta ſunt, mirandum non eſt quòd exurgant, ſed vigilandũ eſt ne noceãt. Hæc autem Deus liberator noſter exurgere non permitteret, niſi

ſanctis

sanctis eius etiam per huiusmodi tentationes erudiri expediret. Comparant sibi quidem illi sua voluntate peruersa, & præsentis meritum cæcitatis,& futuri æterni supplicij, si per contumaciam indociles fuerint, séque cùm in hac vita sunt corrigere atque emendare neglexerint. Veruntamen sicut ipsi male vtuntur bonis Dei, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos, qui eos per patientiam suam ad pœnitentiam vocat, cùm thesaurizant sibi iram in die iræ,& reuelationis iusti iudicij Dei. Sicut ergo ipsi benignitate & patientia, id est, bonis Dei male vtuntur dum nõ corriguntur:sic contrà Deus etiam malis eorũ bene vtitur, non solum ad iustitiam suam, qua his digna in fine retribuet, sed etiam ad exercitationẽ & profectum sanctorũ suorũ, vt ex ipsa etiã malorum peruersitate boni proficiant, & probentur & manifestentur, sicut Apostolus ait: Oportet hæreses esse,vt probati manifesti fiant inter vos. Nam si nullus etiam malorũ bonus vsus esset Deo ad vtilitatẽ electorum suorũ, qui etiã de malo Iudæ tantũ bonũ nobis præstitit, vt Christi sanguine redimeremur,poterat eos aut nasci non permittere,quos malos futuros esse præsciebat,aut in ipso eorũ initio malignitatis extinguere. Sed tantum eos permittit esse, quantũ nouit expedire atque sufficere admonendæ atque exercendæ sanctæ domui suæ. Ideo nostram de illis tristitiam consolatur:quia & ipsa tristitia,quam pro illis habemus,nos releuat, illos autem in sua peruersitate perseuerantes grauat. Gaudium verò quod percipimus,quando aliqui ex eis correcti in melius commutantur, & sanctorũ societati copulantur,nulli gaudio in hac vita comparari potest. Propterea scriptũ est, Fili, si sapiens fueris,tibi sapiens eris & proximis tuis: Si autem malus euaseris,solus hauries mala. Quia cum gaudemus de fidelibus & iustis,& illis & nobis prodest bonum eorum. Cum autem cõtristamur de infidelibus & iniquis,illis solis nocet & eorum malitia,& nostra tristitia. Nos autem etiam hoc plurimum adiuuat apud Deũ, quod pro eis misericorditer contristamur, & pro ipsa tristitia congemiscimus & oramus. Vnde honorabilis & in Christo laudabilis famula Dei, & mœstitiam tuam de talibus, & vigilantiam atque cautelam contra tales quam tuis literis expressisti, multum approbo & laudo, atque vt in hac via perseueranter ambules,pro meis viribus quia hoc exigis,& hortor & moneo,vt miserearis eorum tanquam simplex vt columba,

Matt. 5.
Rom. 2.
1. Cor. 11.
Prov. 9.

c aueas

caueas autem illos tanquam aſtuta ſicut ſerpens, déſque operam quantum potes, vt qui tibi adhærent tecum in recta fide permaneant, aut ad fidem rectam, ſi forte in aliquo aliqui deprauati ſunt, corrigantur. De homine autem, quem ſuſcepit verbum Dei, cum caro factũ eſt & habitauit in nobis, emendarem aliquid, ſi in eo quod credis falſum aut peruerſum inuenirem. Hoc ergo crede quod credis, quia in illo homine totam naturam noſtram ſuſcepit filius Dei, id eſt, & animam rationalem & carnem mortalem ſine peccato. Infirmitatis enim noſtræ particeps factus eſt non iniquitatis, vt per infirmitatem communem ſolueret iniquitatem noſtram, & adduceret nos ad iuſtitiam ſuam, bibens mortem de noſtro, & propinans vitam de ſuo. Sed ſi habes aliquam ſcripturam eorum, in qua aſſerunt quod huic fidei ſit contrarium, dignare eam mittere, vt non ſolum fidem noſtram dicamus, ſed eorum quoque perfidiam quantum poſſumus refellamus. Sine dubio enim hoc ipſum, quod peruerſe & impie ſentiunt, aliquibus teſtimoniis diuinarum ſcripturarum conantur aſtruere. In quibus eis oſtendendum eſt, quàm non rectè intelligant literas ſacras conſcriptas ad fidelium ſalutem: tanquam ſi quiſquam ſe medicinalibus ferramentis grauiter vexet, quæ vtique non ad vulnerandum, ſed ad ſanandum ſunt inſtituta. Multum autem laborauimus & laboramus, quantum dominus donat contra diuerſos errores arguendos. Sed laborum noſtrorum opuſcula ſi forte habere deſideras, mitte qui tibi deſcribant. Voluit enim Deus vt hoc facillime poſſis, qui tibi dedit vnde poſſis.

CXLII.

HOc loco ſequebatur Epiſtola prolixa ad Demetriadem virginem, quam quidam putant Iuliani Pelagiani. Certe nec Auguſtini nec Hieronymi conſtat eſſe: eam hoc loco ſummouimus, cuius amore ſi quis tenetur, reperiet inter epiſtolas eruditas, ſed falsò Hieronymo inſcriptas. Quorſum enim attinet iiſdem ſingula onerare volumina? Numerum tantum priorem manere paſſi ſumus.

† Inuenies hanc in fine Tomi repoſitam.

Auguſtinus & Alipius Iulianæ viduæ matri Demetriadis virginis, ne fallatur epiſtola quam eloquens quidam ad illam ſcripſit. Quidam ſuſpicantur eſſe Iuliani, ſed non alienam ab errore Pelagianorum. *Epiſt.* *CXLIII.*

Dominæ

DOminæ debitis in Christo officiis honorandæ & meritò illustri filiæ Iulianæ Alipius & Augustinus in domino salutem. Gratè admodũ nobis iocundéque accidit, vt simul nos cõstitutos apud Hipponem tuæ reuerentiæ literæ reperirent, quibus hæc rescripta pariter redderemus, cognita vestra incolumitate gaudentes, vicissímq; nostram quã vobis charam esse confidimus mutua dilectione nunciãtes, domina debitis in Christo officiis honoranda & merito illustris filia. Scire autem vos optimè scimus, quantũ vobis debeamus religionis affectũ, quantáq; nobis & apud Deum & inter homines sit cura de vobis. Licet enim vos per literas primũ, deinde etiã pręsentia corporali pia & catholica, hoc est, vera mẽbra Christi exiguitas nostra cognouerit, tamen etiam per ministerium nostrum, cùm accepissetis verbum auditus Dei, sicut dicit Apostolus, Accepistis non vt verbum hominum, sed sicut est vere verbũ Dei. Cuius ministerij nostri adiuuãte gratia & misericordia Saluatoris in domo vestra tantus fructus exortus est, vt humanis nuptiis iam paratis sancta Demetrias spiritalẽ sponsi illius præferret amplexum, cui specioso præ filiis hominum ad habendam spiritus vberiorem fœcunditatem, nec ad amittendam carnis integritatẽ virgines nubunt. Nesciremus autem quemadmodum nostra illa tunc exhortatio à fideli & nobili virgine fuisset accepta, nisi nobis profectis, cùm post paululum professa fuisset sanctimoniam virginalem, hoc ingens Dei donum quod per seruos quidem suos plantat & rigat, sed per seipsum dat incrementum, nobis operariis prouenisse, vestrarum literarum lætissimo nuntio & veraci testimonio disceremus. Quæ cùm ita sint nemo nos improbos dixerit, si in vobis admonendis vt contraria gratiæ Dei dogmata deuitetis, necessitudine sumus propensiore soliciti. Nam licet nos apostolus non solùm opportunè, verumetiam importunè prædicando verbo instare præcipiat, non tamen in eorum hominum numero vos habemus quibus sermo vel pagina nostra importuna videatur, quando id quod ad sanam doctrinam non pertinet, vos vt vigilanter euitetis alloquimur. Hinc ergo est quod admonitionem nostram tam grato animo suscepistis, vt in epistola tua ad quam nunc rescribimus diceres, Sanè quòd me hortatur reuerentia vestra, ne aures indulgeam his hominibus, qui prauis tractatibus venerandam fidẽ sæpe corrumpunt, gratias vber

1 Thess. 2.

vberes ago tam piæ admonitioni. Quod itaq; adiungis & dicis, Sed nouerit sacerdotium vestrũ longè me ac domunculam meam ab huiusmodi personis esse discretam, omnísq; familia nostra adeo catholicam sequitur fidem, vt in nullam hæresim aliquando deuiauerit, nec vnquam lapsa sit, non dico in eas sectas quæ vix expiantur, sed nec in eas quæ paruos habere videntur errores, hoc est quod nos magis magísque compellit non tacere apud vos de iis qui etiam illa quæ sana sunt, vitiare conantur. Domum enim vestrã non paruam Christi ecclesiam deputamus. Nec sanè paruus est error illorũ, qui putant ex nobisipsis nos habere, siquid iustitiæ, cõtinẽtiæ, pietatis, castitatis in nobis est, eo quòd ita nos condiderit Deus, vt vltra, præter quod nobis reuelet scientiam, nihil nos adiuuet, vt ea quæ facienda discendo nouimus, etiam diligendo faciamus, naturam scilicet atq; doctrinam definientes tantummodo esse gratiam Dei & adiutoriũ, vt rectè iustéque viuamus. Ad habendam verò bonam voluntatẽ, vbi est hoc ipsum quod iuste viuimus, & ipsa charitas quæ in omnibus Dei donis ita excellit, vt etiam Deus dicta sit, qua vna adimpletur in nobis si quid diuinæ legis & admonitionis implemus, nolunt nos diuinitus adiuuari, sed nosipsos dicunt arbitrio proprio nobis ad ista sufficere. Non vobis videatur eror iste mediocris, profiteri velle Christianos, nec velle audire Apostolum Christi: qui cum dixisset, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, ne quisquam eam se habere non nisi per proprium putaret arbitrium, continuo subiunxit, Per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hanc esse magnam gratiã saluatoris, qui ascendens in altum, captiuauit captiuitatem & dedit dona hominibus, quisquis nondum confitetur, quantum & quàm exitiabiliter erret, intelligis. Quomodo ergo à vobis, quibus tantam dilectionem debemus, admonendis vt talia caueatis, dissimulare possemus, cum legissemus librum, quem ad sanctam Demetriadem quisnam scripserit, vel vtrũ ad vos peruenerit, vestris potius rescriptis nosse volumus: In quo libro, si fas est, legat virgo Christi vnde credat virginalem suã sanctitatem, omnésque spiritales diuitias non nisi ex seipsa sibi esse, atque ipsa priusquam sit plenissime beata, discat Deo esse, quod absit, ingrata. Verba enim ad illam scripta in eodem libro sunt ista: Habes ergo & hic, inquit, per quæ merito præponaris aliis, imò hinc magis, Nam corporalis nobilitas atque opulentia, tuorum intelliguntur esse non

Rom. 5.

Psal. 67.

tua, Spiritales verò diuitias nullus tibi præter te conferre poterit. In his ergo iure laudãda, in his meritò cæteris præferenda es, quæ nisi ex te & in te esse non possunt. Cernis nẽpe quanta in his verbis sit cauenda pernicies. Nam vtiq; quod dictum est, Non possunt esse ista bona nisi in te, optime & verissimè dictum est, Iste planè cibus est. Quod verò ait, Non nisi ex te, hoc omnino virus est. Absit vt hæc libenter audiat virgo Christi quæ piè intelligit propriam paupertatem cordis humani, & ideo illic nisi sponsi sui donis nescit ornari. Audiat ergo potius Apostolum dicentem, Desponsaui vos vnĩ viro, virginem castam exhibere Christo. Timeo autem ne sicut serpẽns Euam seduxit in versutia sua, sic & vestræ mentes corrumpantur à castitate quæ est in Christo. Et propterea de his quoque spiritalibus diuitiis, non istum qui dicit, Nullus tibi eas præter te conferre potest, & nisi ex te & in te esse non possunt: sed illum audiat qui dicit, Habemus thesaurũ istum in vasis fictilibus, vt eminentia virtutis sit Dei & non ex vobis. De ipsa quoque sacra continentia virginali, quod non sibi sit ex seipsa, sed sit Dei donum, quamuis credenti volentíque collatum, eundem audiat veracem piúmque doctorem, qui cum hinc ageret ait, Vellem omnes esse sicut meipsum, Sed vnusquisque proprium donum habet à Deo, alius sic, alius autẽ sic. Audiat etiá ipsum, non tantum suum, sed vniuersæ ecclesiæ vnicum sponsum de tali castitate atque integritate dicentem, Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est, vt intelligat ex eo quod habet tam magnũ bonum atque pręclarũ, se potius Deo & domino nostro gratias agere debere, quàm cuiusquam verba, quod velut ex seipsa id habeat, vt non dicamus assentantis adulatoris, ne de occultis hominum temere iudicare videamur, certè errantis laudatoris audire. Omne quippe datum optimum & omne donum perfectum, sicut dicit etiam Apostolus Iacobus, desursum est descẽdens à patre luminum. Hinc ergo & sancta virginitas, qua te filia volentem gaudentémque vicit, natu posterior, actu prior, genere ex te, honore ante te, ætate subsequens, sanctitate præcedens: in qua etiam tuũ esse cœpit quod in te esse non potuit. Illa quippe carnaliter non nupsit, vt non tantum sibi, sed etiam tibi vltra te spiritaliter augeretur: quoniam & tu ea compensatione minor illa es, quod ita nupsisti vt nasceretur. Hæc Dei dona sunt, & vestra quidem sunt, sed non ex vobis. Habetis enim thesaurum istum in terrenis corporibus

1. Cor. 11. — *2. Cor. 4.* — *1. Cor. 11.* — *Matt. 19* — *Iacob. 1.* — *2. Cor. 4.*

poribus,& adhuc fragilibus tanquã in vasis fictilibus, vt eminentia virtutis sit Dei & non ex vobis. Nec miremini, quia dicimus & vestra esse, & ex vobis non esse. Nam & panem quotidianum dicimus nostrum, sed tamen addimus, Da nobis, ne putetur esse ex nobis, Proinde sicut scriptum est: Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Oratis vt perseueranter & proficienter habeatis, gratias agitis, quia non ex vobis habetis. Quis enim vos ab illa ex Adam massa mortis perditionísque discernit? Nónne ille qui venit quærere & saluare quod perierat? An verò quando Apostolo dicente audierit homo: Quis enim te discernit? respõsurus est, Bona volũtas mea, fides mea, iustitia mea, & non continuo quod sequitur auditurus. Quid enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Nolumus ergo vt virgo sacra, cum audit vel legit, Spiritales diuitias nullus tibi præter te conferre poterit, In iis iure laudanda, in iis merito cæteris præferenda es, quæ nisi ex te & in te esse non possunt, Nolumus prorsus ita glorietur quasi non acceperit. Dicat quidem: In me sunt Deus vota tua quæ reddam laudes tibi. Sed quia in illa non etiam ex illa, meminerit etiam dicere, Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem: quia etsi etiam ex illa propter arbitrium proprium, sine quo nõ operamur bonum, non tamen sicut iste dixit, non nisi ex illa. Proprium quippe arbitrium nisi Dei gratia iuuetur, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest. Deus est enim, inquit Apostolus, qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. Non sicut isti sentiunt tantummodo scientiam reuelando vt nouerimus quid facere debeamus, sed etiam inspirando charitatem, vt ea quę discendo nouimus, etiam diligendo faciamus. Nam vtique nouerat ille quàm magnũ bonum esset continentia qui dicebat: Et cum scirem quia nemo potest esse cõtinens nisi Deus det, Non solũ ergo sciebat quantũ esset hoc bonũ, & quàm desiderabiliter esset concupiscendum, verumetiam quod nisi dante Deo esse non posset, Docuerat enim eum sapientia. Nam hoc dicit, Et hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donum. Nec tamen ei scientia suffecit, sed ait, Adij dominũ & deprecatus sum illũ. Non igitur tantummodo in hoc nos adiuuat Deus vt sciamus quid agendũ sit, verumetiã vt amando agamus quod discẽdo iam scimus. Nemo itaq; potest esse non solũ sciens, verumetiã continens, nisi Deus

Luc. 11. *1. Thes. 5.* *Luce 19.* *1. Cor. 4.* *Psal. 55.* *Psal. 29.* *Philip. 2.* *Sapien. 8.*

det. Vnde cum iam ille haberet scientiam, precabatur vt haberet & continentiam, vt esset in illo quod sciebat quia non esset ex illo: aut si propter liberum arbitrium propriũ aliquantũ & ex illo, nõ tamen nisi ex illo quia nemo potest esse cõtinens nisi Deus det. Iste autem de spiritalibus diuitiis, in quibus est vtique etiam ipsa luminosa & speciosa continentia, non ait, In te & ex te esse possunt, sed ait, nisi ex te & in te esse non possunt: vt quemadmodum non ei sunt alibi nisi in illa, sic ei non aliunde nisi ex illa esse posse credantur, & ob hoc (quod miserator dominus à corde eius auertat) sic glorietur quasi non acceperit. Et nos quidem de sanctæ virginis disciplina & humilitate Christiana, in qua nutrita & educata est, hoc existimamus, quòd illa verba cũ legeret, si tamen legit, ingemuit & pectus humiliter tutudit, ac fortassis & fleuit, dominúmque cui dicata & à quo sanctificata est fidenter orauit: vt quomodo illa non sunt verba ipsius, sed alterius, ita non sit talis & fides eius qua se aliquid habere credat de quo in se nõ in domino glorietur. Nam gloria quidem eius in ipsa est, nõ in verbis alienis, sicut Apostolus dicit: Opus autem suũ probet vnusquisque, & tunc in semetipso gloriam habebit, & nõ in altero. Sed absit vt gloria sua ipsa sit, & nõ ille cui dicitur. Gloria mea, & exaltans caput meum. Ita quippe est in ea salubriter gloria eius, cũ Deus qui in illa est, ipse est gloria eius, à quo habet omnia bona quibus est bona, & habebit omnia quibus melior erit, inquantũ in hac vita melior esse poterit, & quibus perfecta erit, quãdo fuerit diuina gratia nõ humana laude perfecta. In domino enim laudabitur anima eius, qui satiauit in bonis desiderium eius, quia & hoc desiderium ipse inspirauit, ne virgo eius sic in aliquo bono glorietur quasi non acceperit. De hoc ergo eius affectu vtrúmnam fallamur, inde nos fac potius rescribendo certiores. Nam illud optimè nouimus, cum omnibus vestris cultores vos esse & fuisse indiuiduæ Trinitatis. Sed non hinc solũ error humanus obrepit, vt aliquid secus sentiatur de indiuidua Trinitate. Sunt enim & alia in quibus perniciosissimè erratur, sicuti hoc est, vnde diutius fortasse quàm satis esset vestræ fideli castæque prudentiæ in hac Epistola locuti sumus: quanquam qui bonum quod ex Deo est negat esse ex Deo, nescimus cui faciat iniuriam nisi Deo, ac per hoc illi vtique Trinitati, quod malum absit à vobis, sicuti abesse credimus. Absit omnino vt tale aliquid in animo non dicimus tuo, vel sacræ

Galat. 6.

Psal. 3.

Psal. 3.

virginis filiæ tuæ,ſed in cuiuſque extremi meriti famuli, vel famulæ veſtrę liber iſte fecerit,ex quo nonnulla verba quæ facilius intelligi poſſent ponenda credidimus.Si autem diligentius intendatis,etiã illa quæ ibi videntur velut pro gratia ſiue adiutorio Dei dicere,ſic inuenietis ambigua, vt poſsint referri vel ad naturam vel ad doctrinam , vel ad remiſsionem peccatorum.Nam & quòd coguntur confiteri , orare nos debere ne intremus in tentationem : poſſunt ad hoc referre,vt hactenus nos ad id reſpondeant adiuuari,quatenus orantibus atque pulſantibus nobis aperiatur intelligentia veritatis, vbi diſcamus quid facere debeamus,non vt vires accipiat voluntas noſtra quibus id quod diſcimus faciamus.Et quod nobis in gratia vel adiutorio Dei dicunt dominum Chriſtum bene viuendi propoſitum exemplũ,ad eandem doctrinam reuocant,quia ſcilicet in eius exemplo diſcimus quemadmodum viuere debeamus.Non autem volunt ad hoc nos iuuari,vt quod diſcendo cognoſcimus,etiã diligendo faciamus. Aut certè in eodem libro inuenire aliquid ſi poteſtis , vbi excepta natura , excepto quod ad eandem naturam pertinet arbitrio voluntatis , excepta remiſsione peccatorum & reuelatione doctrinæ, tale Dei adiutoriũ confiteatur,quale confitetur ille qui dixit, Cum ſcirem quia nemo poteſt eſſe cõtinens niſi Deus det,& hoc ipſum erat ſapientiæ , ſcire cuius eſſet hoc donum,adij dominum & deprecatus ſum illum. Neque enim iſte aut naturã precando volebat accipere in qua conditus erat, aut de naturali voluntatis arbitrio ſatagebat cum quo conditus erat, aut remiſsionem peccatorum deſiderabat , quin potius continentiam ne peccaret optabat,vel quid faciẽdum eſſe ſciret cupiebat, cum iam ſe ſcire fateretur cuius eſſet hoc donum. Sed vtique tantas voluntatis vires,tantum dilectionis ardorem volebat accipere ſpiritu ſapientiæ,qui ſufficeret ad implendam magnitudinem continentiæ.Si ergo tale aliquid illic inuenire potueritis,vberrimas gratias agimus,ſi reſcribendo inſinuare dignemini. Satis enim dici non poteſt quantum cupiamus in eorum hominum ſcriptis , qui propter acrimoniam atque facundiam leguntur à plurimis apertam confeſsionem illius gratiæ reperiri,quam vehementer commendat Apoſtolus,qui etiam ipſius menſuram fidei,ſine qua impoſsibile eſt Deo placere,ex qua iuſtus viuit , quæ per dilectionem operatur, antequam & ſine qua omnino nulla cuiuſquam bona opera exiſti-

Sapien.8.

Heb.11.
Abac.2.
Galat.5.

Rom.14. manda sunt, quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est, Deum dicit vnicuiq; partitum, Nec sola reuelatione scientiæ nos diuinitus adiuuari, vt pie iustéq; viuamus, quæ sine charitate inflat, verumetiam inspiratione charitatis ipsius, quæ plenitudo legis est, & quæ cor nostrum vt scientia non inflet, ædificat. Sed adhuc nusquam tale aliquid in eorum literis potuimus inuenire. Maximè autem hoc in isto libro esse vellemus, ex quo descripta illa verba posuimus, vbi virginem Christi ita laudans tanquam spiritales diuitias nullus ei præter ipsam conferre posſit, & tanquam nisi ex ipsa esse non posſint, non vult eam in domino gloriari, sed sic gloriari quasi non acceperit. In quo libro quamuis nec ipsius nec tuæ reuerentiæ nomen expresserit, tamen à matre virginis vt ad eam scriberet, à se postulatum esse commemorat. In quadam verò epistola sua idem Pelagius, vbi & nomen suum apertisſimè ponit, nec nomen sacræ virginis tacet, dicit ad eam se scripsisse, & eiusdem sui operis testimonio probare nititur se gratiam Dei quam vel tacere vel negare asseritur, apertisſimè confiteri. Sed vtrum ipse sit liber, in quo de spiritalibus diuitiis illa verba posuit, vel vtrum ad vestram peruenerit sanctitatem, rescriptis vestris petimus nos dignemini facere certiores.

Augustinus Anastasio, exhortans ad amorem charitatis, quæ nobis non contingit, nisi ex dono Dei.

Epistola CXLIIII.

DOmino fratri sancto & desiderabili Anastasio, Augustinus in domino salutem. Salutandi synceritatem tuam fidisſima occurrit occasio, honorabilium seruorum Dei, fratrum nostrorum Lupicini & Concordialis, per quos etiam si non scriberem, posset charitas tua omnia quæ apud nos aguntur addiscere. Scio enim quantum nos in Christo diligas, quia & tu scis quantum in illo vicisſim diligaris à nobis, Et ideo non dubitaui te contristari potuisse, si eos vidisses sine literis meis, quos à nobis profectos & tanta nobis familiaritate coniunctos ignorare non posſis, Simul etiam quia rescriptorum debitor fui. Nam ex quo sumpsi epistolam tuam, nisi nunc primum rescripsisse me nescio. Tantis enim curis obstricti & distenti sumus, vt etiam hoc nesciam. Vobis autem quemadmodum sit & vtrum vobis aliquam requiem, quantum in hac terra potest, dominus præstiterit, valde nosse cupimus: quoniam si glorificatur vnum membrum, congaudent

Antistites. 1. Cor. 12.

gaudent omnia membra, atque ita plerunq; contingit, vt dum aliquos fratres noſtros in quantulacunque requie conſtitutos in mediis noſtris anxietatibus cogitamus, non parua ex parte recreemur, tanquam & nos id ipſis quietius tranquilliúſque viuamus, quamuis etiam cum moleſtiæ in huius vitæ fragilitate crebreſcunt, æternam requiem nos deſiderare compellunt. Mundus quippe iſte periculoſior eſt blandus quàm moleſtus, & magis cauendus cùm ſe illicit diligi, quàm cùm admonet cogítque contemni. Nam cùm omnia quæ in illo ſunt, concupiſcentia ſint carnis & concupiſcẽtia oculorum & ambitio ſeculi, ſæpe etiá iis qui talibus ſpiritalia, inuiſibilia, æterna præponunt, inſerit ſe terrenæ ſuauitatis affectus, & delectationibus ſuis noſtra comitatur officia. Quanto enim ſunt charitati futura meliora, tanto ſunt infirmitati violẽtiora præſentia. Et vtinam ij qui ea videre & gemere nouerunt, vincere & euadere mereantur. Quod ſine Dei gratia nullo modo voluntas implet humana, quia nec libera dicenda eſt, quandiu eſt vincentibus & vincientibus cupiditatibus ſubdita. A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Et ſi vos filius liberauerit, ait ipſe Dei filius, tunc vere liberi eritis. Lex itaque docendo & iubendo quod ſine gratia impleri non poteſt, homini demonſtrat ſuam infirmitatem vt quærat demonſtrata infirmitas ſaluatorem, à quo ſonata voluntas poſsit quod infirma non poſſet. Lex igitur adducit ad fidem, fides impetrat ſpiritum largiorem, diffundit ſpiritus charitatem, implet charitas legem. Ideo lex pædagogus vocatur, ſub cuius minacíſsima ſeuerita te qui inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Quo modo autem inuocabunt in quem non crediderunt? Proinde ne litera ſine ſpiritu occidat, ſpiritus viuificans credentibus & inuocantibus datur, charitas verò Dei diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctũ qui datus eſt nobis, vt fiat quod idem Apoſtolus dicit: Plenitudo legis charitas. Ita bona eſt lex illi qui ea legitime vtitur. vtitur autem legitime qui intelligens quare ſit data, per eius comminationem confugit ad gratiam liberantem. Huic gratiæ qua iuſtificatur impius quiſquis ingratus velut ad legem implendam de ſuis viribus fidit, ignorans Dei iuſtitiam & ſuam volens conſtituere, iuſtitiæ Dei non eſt ſubiectus, ac per hoc fit ei lex non abſolutionis adiutorium, ſed vinculum criminis. Non quia lex malum eſt, ſed quia peccatum ſicut ſcriptum eſt per bonum talibus operatur mor-

1. Ioan. 2. *2. ſen. diſt. 26. ca. cũ vt.* *2. Petr. 2.* *Ioan. 8.* *Galat. 3.* *Rom. 10.* *Roma. 5.* *Roma. 13.* *Rom. 10.*

tem. Per mandatum enim grauius delinquit, qui per mandatum ſcit quàm malum ſit quod admittit. Inaniter autem putat victorem ſe eſſe peccati, qui pœnæ timore non peccat, quia etſi non impletur foris negotium malę cupiditatis, ipſa tamen mala cupiditas intus eſt hoſtis. Et quis coram Deo innocens inuenitur, qui vult fieri quod vetatur, ſi ſubtrahas quod timetur? Ac per hoc in ipſa voluntate reus eſt qui vult facere quod non licet fieri, ſed ideo non facit quia impune non poteſt fieri. Nam quantum in ipſo eſt, mallet non eſſe iuſtitiã peccata prohibentem atq; punientem. Et vtiq; ſi mallet non eſſe iuſtitiam, quis dubitauerit quod eam ſi poſſet auferret? Ac per hoc quo modo iuſtus eſt, iuſtitiæ talis inimicus, vt eam ſi poteſtas detur pręcipientem auferat, ne comminantem vel iudicantem ferat? Inimicus ergo iuſtitiæ eſt, qui pœnæ timore non peccat: amicus autem erit, ſi eius amore non peccet. Tunc enim vere timebit peccare. Nam qui gehennas metuit, nõ peccare metuit, ſed ardere. Ille autem peccare metuit, qui peccatum ipſum ſicut gehennas odit. Ipſe eſt timor domini caſtus permanens in ſeculum ſeculi. Nam ille timor pœnæ tormentum habet & non eſt in charitate, eúmq; perfecta charitas foras mittit. Tantum porrò quiſq; peccatum odit, quantum iuſtitiam diligit, quod non poterit lege terrente per literam, ſed ſpiritu ſanante per gratiam. Tunc fit quod Apoſtolus admonet, Humanum dico propter infirmitatẽ carnis veſtræ, ſicut enim exhibuiſtis membra veſtra deſeruire immundiciæ & iniquitati ad iniuſtitiam, ſic nunc exhibete membra veſtra deſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Quid enim eſt, ſicut illud, ita & hoc, niſi, quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, ſed ipſius libido voluptáſq; peccati, ſic ad iuſte viuendum non vos ſupplicij metus vrgeat, ſed ducat delectatio charitáſque iuſtitiæ? Et hæc quidem quantum mihi videtur nondum eſt perfecta, ſed quodam modo adulta iuſtitia. Neq; enim fruſtra præmitteret, Humanum dico, propter infirmitatem carnis veſtræ niſi quia plus aliquid dicendũ fuit, ſi iam illi ferre potuiſſent. Plus quippe ſeruitutis debetur iuſtitiæ, quàm peccato ſolẽt homines exhibere. Nam pœna corporis etſi non à voluntate, tamen reuocat ab opere peccati. Nec facile quiſquam eſt qui palàm committat quod per illicitam & immũdam percipiat voluptatem, ſi cruciatus vindictæ certum eſt continuo ſecuturos. Iuſtitia verò ſic amanda eſt, vt ab eius operibus etiam pœnæ corporis

Pſal. 18.
1. *Ioan.* 4.
Roma. 6.

nos

nos cohibere non debeant, atq; inter manus crudelium inimicorum luceant opera noſtra coram hominibus, vt quibus placere poſſunt, glorificent patrem noſtrum qui in cælis eſt. Hinc eſt quod ille fortiſsimus iuſtitiæ dilector exclamat, Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt, Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati ſumus vt oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperuincimus per eum qui dilexit nos. Certus ſum enim quia neq; mors, neque vita, neque angelus, neque principatus, neq; præſentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Vide quemadmodum non vtcunque ait, Quis nos ſeparabit à Chriſto, ſed oſtendens vnde cohæreamus Chriſto, quis nos, inquit, ſeparabit à charitate Chriſti? Charitate igitur Chriſto, non pœnæ timore cohæremus. Deinde commemoratis eis quæ videntur habere violentiam, nec tamen habent valentiam ſeparandi, ita concluſit, vt eandem diceret charitatem Dei quam dixerat Chriſti. Et quid eſt à charitate Chriſti, niſi à charitate iuſtitiæ? De illo quippe dictum eſt, Qui factus eſt nobis ſapientia à Deo & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio, vt quemadmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in domino glorietur. Sicut ergo ille eſt iniquiſſimus, quem nec pœnæ corporales deterrẽt ab immundis operibus ſordidæ voluptatis: Ita ille iuſtiſsimus qui nec pœnarum corporalium terrore reuocatur à ſanctis operibus luminoſiſſimæ charitatis. Quæ charitas Dei quod perpetua cogitatione tenẽdum eſt, diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Cùm ergo nos huius charitatis qua lex veriſsimè impletur, pauperes egentéſq; ſentimus, non de inopia noſtra diuitias eius exigere, ſed orando petere, quærere & pulſare debemus, vt ille apud quem eſt fons vitæ, det nobis inebriari ab vbertate domus ſuæ, & voluptatis ſuæ potare torrẽte, quo mundati atq; vegetati, non ſolùm triſtitia non abſorbeamur, verumetiam gloriemur in tribulationibus, ſcientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes verò non confundit: non quia per nos ipſos hoc poſſumus, ſed quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Delectauit me iſta ſaltem per

Matt. 5. *Roma. 8.* *Pſal. 43.* *1. Corin. 1.* *Hiere. 9.* *Roma. 5.* *Pſal. 35.* *Roma. 5.*

literas loqui tecum, quæ cum præsente non potui, & hoc non propter te, qui non alta sapiens consentis humilibus, sed propter quosdam qui nimium arrogant humanæ voluntati, quam lege data putant ad eam implendam sibi posse sufficere, nulla super doctrinã legis gratia sanctæ inspirationis adiutam. Per quorum disputationem infirmitati hominum miseræ atq; indigæ suadetur, vt nec orare debeamus ne intremus in tentationem. Non quia hoc audent aperte dicere, sed eorum sentẽtiam velint nolint hoc vtique sequitur. Nam vt quid nobis dicitur: Vigilate & orate ne intretis in tentationem? Vt quid etiam secundum hanc exhortationem cùm doceret orare, præcepit vt dicamus, Ne nos inferas in tentationem, si hoc non impletur ex adiutorio gratiæ diuinæ, sed id totum est in arbitrio voluntatis humanæ? Quid plura? Saluta fratres qui tecum sunt, & orate pro nobis vt salui simus secundum illam salutem de qua dicitur, Non est opus sanis medicus, sed male habẽtibus. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. Orate ergo pro nobis vt iusti simus, quod quidem homo non potest nisi norit & velit, & erit continuo qui plene voluerit, sed hoc ipsum in eo non erit nisi gratia spiritus sanetur & adiuuetur vt possit.

Mat. 26. *Matt. 9.*

Augustinus Sebastiano, de pia tristitia, quam boni ferunt ex impietate malorum. Huic epistola subscripsit Alipius.

Epistola CXLV.

Domino sancto desiderabili & in Christi honore suauissimo fratri Sebastiano, Augustinus in domino salutem. Quamuis ab animo nostro nullo modo te separatum esse permittat dulce vinculũ charitatis, & indesinenter tuos sanctos mores atq; colloquia recolamus, tamen bene fecisti & gratias agimus quod nobis etiam corporalis salutis tuæ nuntios apices mittendo, nos plurimum exhilarasti. Sensi autem in epistola tua, quod tædium te detinuerit à peccatoribus relinquẽtibus legem Dei. Illo enim spiritu viuis quo dictum est: Vidi insensatos & tabescebam. Pia est ista tristitia, &, si dici potest, beata miseria, viciis alienis tribulari non implicari, mœrere non hærere, dolore contrahi non amore attrahi. Hæc est persecutio quam patiuntur omnes qui volunt in Christo piè viuere, secundum Apostolicam mordacem verámq; sententiam. Quid enim hic magis persequitur vitam bonorum, quàm vita iniquorum, non cùm cogit imitari quod displicet, sed cùm cogit dolere quod videt? Quoniam

Psal. 118.

coram

coram pio viuens impiè, etsi non obligat consentientem, cruciat sentientem. Nam sæpe & diu impiorum corporibus à secularibus potestatibus, & quorũlibet vexationibus parcitur, piorum autem cordibus à malis hominũ moribus nunquam vsque ad huius seculi finem. Sic ergo potius impletur quod commemoraui dixisse Apostolum: Quia omnes qui volunt in Christo Iesu piè viuere, persecutionem patientur, & tantò amarius, quantò interius, donec diluuium transeat, vbi arca continet coruum & columbam. Sed inhære frater illi, à quo audisti, Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Coniungere domino, vt crescat in nouissimis vita tua. Scio enim non deesse recreationem cordis de fratribus bonis, Huic adiunge promissiones Dei fideles, magnas, certas, sempiternas, ipsiúsq; tolerantiæ imperturbabilem ineffabilémque mercedem. Et vide quàm verum domino cantes, Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ iocundauerunt animam meã. Mitte fratri Firmo literas nostras. Sanctitatem tuam & familiam Dei, quæ tuo ministerio gubernatur, fratres & sorores, quæ apud nos sunt nobiscum in domino resalutant. Et alia manu. Incolumes pro nobis oretis dilectissimi & sancti fratres. Ego Alipius impensissimè saluto synceritatem tuam, omnésque tibi in domino coniunctos. Atque vt hanc tanquam meam epistolam deputes peto. Etsi enim aliam propriam mittere potuissem, tamen malui huic subscribere, vt vnanimitatem nostram vna etiam pagina testaretur.

2. Tim. 3.

Mat. 24.

Psal. 93.

Augustinus Consentio, respondens illius quæstionibus, de corpore Christi & nostris corporibus, qualia futura sint in resurrectione. Epistola CXLVI.

Dilectissimo fratri Consentio, Augustinus. Quantum ad oculos attinet corporales quosdam videmus nec nouimus quorum à nobis studia vitáque nesciuntur, quosdã nouimus nec videmus quorum nobis charitas & affectus innotuit, in quibus & te annumeramus, & ideo te magis videre desideramus, vt in iis sis quos & videmus & nouimus. Nam illi qui ignoti nostris oculis ingerũtur, nõ solùm desiderabiles nõ sunt, sed vix tolerabiles sunt, nisi aliquibus signis pulchritudo in his hominis interioris appareat. Quorũ autẽ sicut tuus nobis prius animus intelligẽdo quàm videndo corpus apparuit, iam quidem nouimus eos, sed ideo etiam videre desideramus, vt per illud quod conspicitur

oculis

oculis, multò iucundius & familiarius eo, quem iam nouimus amico interiore perfruamur. Verum & hoc de te nobis Deus fortasse donabit, quietioribus & trãquillioribus sicut optamus rebus humanis, vt id honestæ charitatis sit potius quàm molestæ necessitatis. Nunc ad ea respondeã sicut domino adiuuante potuero, quæ præter epistolam in alia chartula à me quærenda misisti. Quæris vtrum nunc corpus domini ossa & sanguinem habeat, aut reliqua carnis liniamenta. Quid si adderes, vtrum etiam vestimenta, nónne augeretur quæstio, qua causa, nisi quia ea quæ in vsu vitæ huius nostræ corruptibilia nouimus, sine corruptione cogitare vix possumus, cùm diuinorum miraculorum quædam documenta iam data sint, ex quibus liceat coniectare maiora? Nam si vestis Israëlitarum per tot annos in eremo sine tritura esse potuit, si morticina pellis calciamentorum tam diu sine labe durauit, potest vbique Deus quorumlibet corporum, per quantum voluerit tempus incorruptam protendere qualitatem. Ego proinde domini corpus ita in cælo esse credo, vt erat [in terra] quando ascendit in cælum. Dixerat autem discipulis, vt in Euangelio legimus, de sua resurrectione dubitantibus, & illud quod videbant, non corpus sed spiritum esse putantibus, Videte manus meas & pedes, palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere. Sic eorum cùm esset in terra contrectatus est manibus, sic eorum est cùm iret in cælum deductus aspectibus. Ibi vox angelica sonuit, Sic veniet quemadmodum eum videtis euntem in cælum. Fides assit, & nulla quæstio remanebit. Nisi fortè de sanguine requirendum est, quia cùm dixisset, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet: non addidit, sanguinem. Non ergo & nos addamus inquirere, quod ille non addidit dicere. Et de compendio si placet, finita sit quæstio. Fortassis enim, accepta occasione sanguinis, vrgebit nos molestior perscrutator, & dicet, Si sanguis, cur non & pituita, cur non & fel flauum, & fel nigrum, quibus quatuor humoribus naturam carnis temperari etiam medicinæ disciplina testatur. Sed quodlibet quisque addat, corruptionem addere caueat, ne suæ fidei sanitatem castitatémque corrumpat. Ex consuetudine rerum expertarum, inexperta opera diuina, infirmitas metitur humana, & argutule se garrire arbitratur cùm dicit, Si caro est, & sanguis est: si sanguis, & cæteri humores: si cæteri humores, ergo & corruptio. Eo

Deus vestitus est in cælo.

Luca 24.

Act. 1.

modo

modo diceret, Si flamma eſt, & ardet: ſi ardet, & vrit: ſi vrit, ergo virorum trium in fornacē ignis ab impio rege miſſorum corpora incendit. Si autem hoc in tribus viris miraculum factum eſſe non dubitat, quiſquis de diuinis operibus rectè ſapit, cur non creditur qui fecit illa corpora non poſſe igni corrumpi, feciſſe illud corpus, nec igne, nec fame, nec morbo, nec ſenio, ne vlla vi alia, qua ſolet humana corpora labefactare corruptio? Quod ſi quiſquam dicit non carni trium illorum virorum additam contra ignem incorruptionem, ſed ipſi igni detractam corrumpendi facultatem, quid veremur ne carnem facere nequiuerit non poſſe corrumpi, qui fecit ignem non poſſe corrumpere? Nam ſi illud non de carnis, ſed de ignis mutatione intelligitur, multò eſt mirabilius. Simul enim & hominum corpora non vrebat, ne poſſet nocere, & ligna fornacis vrebat vt poſſet ardere. Sed qui etiam iſta non credunt, nimium de diuina poteſtate diffidunt, nec cum eis vel ad eos nunc ſermo nobis eſt. Qui autem iſta credunt, ex his etiam illa vtcunque coniiciant quæ fideliter quærunt. Valet igitur diuina potentia de iſta viſibili atque tractabili natura corporum quibuſdam manentibus auferre, quas voluerit qualitates: ac per hoc valet etiã membra mortalia formæ liniamentis manentibus, corruptione verò mortalitatis emortua, ſtabili vigore firmare: vt abſit labes, aſsit effigies: aſsit motio, abſit fatigatio: aſsit veſcendi poteſtas, abſit eſuriendi neceſsitas. Quod ergo legitur apud Apoſtolũ, Caro & ſanguis regnum Dei non poſsidebunt: ſoluitur quidem quæſtio etiam iſto modo quem tu commemoraſti, vt carnis & ſanguinis nomine, opera carnis & ſanguinis intelligantur: verum quia non de operibus, ſed de modo reſurrectionis loquebatur Apoſtolus, & eam quæſtionem diſputando verſabat, melius eo loco intelligitur caro & ſanguis pro corruptione carnis & ſanguinis poſita. Si enim nomen carnis ſignificat operationem, cur non ſignificet etiam corruptionem ſicut dictum eſt, Omnis caro fœnum? Nam & hic ipſa corruptibilitas ſignificata eſt. Sequitur enim, Et omnis honor carnis vt flos fœni: fœnum aruit, flos decidit. Nunquid nam hoc etiã illi carni competit, de qua dictũ eſt, Palpate & videte, quia ſpiritus oſſa & carnẽ nõ habet ſicut me videtis habere? Nam quomodo areſcat aut decidat, cùm ſcriptũ ſit quod Chriſtus ſurgẽs à mortuis, iam nõ moritur, & mors ei vltrà non dominabitur? Proinde ipſam Apoſtolicam

1. Cor. 15. *Eſaie 40.* *Luca 24.* *Rom. 6.*

ſent

ſententiam deſuper inſpice, totámque conſidera: cùm reſurrectionem mortuorum perſuadere vellet eis qui dicebant, quòd reſurrectio mortuorum non eſt Chriſti reſurrectione prę miſſa in exemplũ, inter cætera quæ ibi diſſeruit, intulit ſibi quæſtionem atque ait: Sed dicet aliquis, quomodo reſurgent mortui, quo autem corpore venient, id eſt, quali corpore? Deinde adhibens documenta ſeminum. Stulte, inquit, tu quod ſeminas non viuificatur, niſi prius moriatur, & quod ſeminas non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum ferè tritici, aut alicuius cæterorum: Deus autem illi dat corpus quomodo voluerit, & vnicuique ſeminum proprium corpus. Secundum hoc ergo dixerat: Non corpus quod futurum eſt ſeminas. Neque enim non triticum erit ex tritico: ſed quia nemo ſeminat herbam vel ſtipulam, & multiplicia in palea tegumenta granorum, cum quibus tamen ſemina exurgunt, ideo ait, Sed nudum granum: hinc volens oſtendere, quia ſi Deus poteſt addere quod non erat in nudo ſemine, multò magis poteſt reparare quod erat in hominis corpore. Iam verò quod adiungit, ad differentiam pertinet reſurgentium, propter diuerſas glorias fidelium atque ſanctorum. Non omnis, inquit, caro eadem caro: alia quippe hominum, alia autem caro pecorum, alia volucrum, alia piſcium, & corpora cæleſtia, & corpora terreſtria: ſed alia eſt cæleſtium gloria, & alia terreſtrium: & alia gloria ſolis, alia gloria lunæ, & alia gloria ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in gloria, ſic & reſurrectio mortuorum. In his omnibus iſte ſenſus eſt, Si genera carnis cùm ſint cuncta mortalia, differunt tamen inter ſe pro diuerſitatibus animantium: & ſi corpora cùm ſint omnia viſibilia, differunt tamen pro diuerſitatibus locorum: vnde alia eſt cæleſtium gloria, alia terreſtrium: & ſi in locis ſublimibus cùm ſint cuncta cæleſtia, differunt etiam ipſa claritatibus luminum, non mirum eſt quod in reſurrectione mortuorum diſtabit gloria meritorum. Hinc iam venit ad illud, quod communiter habet omnis caro, quæ ad vitam reſurgit æternam, & dicit: Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: ſeminatur in cõtumelia, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute: ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. In his verbis Apoſtoli, nũquid fas eſt putare melius corpora noſtra reſurrectura quàm Chriſti? cùm de illo ſit propoſitũ exẽplũ quod fideliter intendere & per eius gratiam ſpera

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

sperare debeamus. Ac per hoc nullo modo potuit corpus Christi cum corruptione resurgere, si nostrum in incorruptione resurrecturũ promittitur, nec potuit illud sine gloria, si nostrum resurget in gloria. Quæ autem ibi gloria, vbi adhuc corruptio? Nimis itaque absurdum est, vt credamus illud corpus & in infirmitate esse seminatum, id est, mortificatum, & in infirmitate resurrexisse, cùm corpus nostrum seminetur in infirmitate, resurgat in virtute: & dicat idem Apostolus de Christo: Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit in virtute Dei. Quis verò tam absurdè sapiat, vt credat illud corpus animale seminatum, animale resuscitatum, si nostrum seminatur animale, resurget spiritale? Constat itaque, neque vllo modo dubitandum est, corpus Christi, quod licet corruptionem putredinis in sepulchro non viderit, vnde scriptum est, Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, clauis tamen & lancea perrumpi potuit, nunc omnino in incorruptione consistere: & quod in contumelia passionis mortísq; seminatũ est, nunc esse in gloria vitæ æternæ: & quod ex infirmitate potuit crucifigi, nũc in virtute regnare: & quod erat corpus animale, quoniam ex Adam sumptum est, nunc esse spiritale, quoniam spiritui iam inseparabiliter copulatum est. Cùm enim vellet Apostolus de corpore animali adhibere testimonium scripturarum, illud posuit quod in Genesi legitur: Si est, inquit, corpus animale, est & spiritale, sicut scriptũ est. Factus est primus Adam in animam viuentem, vel in animam viuam. Recolis certè quemadmodum scriptum sit: Et insufflauit Deus in faciem eius flatum vitæ, & factus est homo in animã viuam. Dictum est autem etiam de animalibus: Producat terra animam viuam. Intelligitur ergo corpus animale dici simile cæteris animalibus propter mortis dissolutionem & corruptionem, quæ quotidiè cibo reficitur, & posteà superata animantis compago dissoluitur. Spiritale autem corpus, quod iam cum spiritu immortale est: quamuis nonnulli arbitrentur tunc fieri corpus spiritale, cùm iam & ipsum corpus mutatur in spiritũ, & quod homo erat ex corpore & spiritu, vtrunque ac totum spiritus erit: quasi dixerit Apostolus: Seminatur corpus, surget spiritus. Dixit autem, Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Proinde sicut animale corpus non est anima: sed corpus, ita & spiritale corpus non spiritum debemus putare, sed corpus. Quis porrò audeat opinari, vel Christi corpus nõ spiritale

1. Cor. 13. *Psal. 15.* *1. Cor. 15.* *Gen. 2.* *Genes. 1.* *Origenicum.*

ritale reſurrexiſſe. vel ſi ſpiritale ſurrexit, iam non corpus fuiſſe, ſed ſpiritum? cum hanc opinionem diſcipulorum refellat, vbi cũ eum videntes exiſtimarent ſe ſpiritũ videre, ait: Palpate & videte, quia ſpiritus oſſa & carnem nõ habet, ſicut me videtis habere. Iam igitur illa caro ſpiritale erat corpus, nec tamen ſpiritus erat, ſed corpus, nulla vlterius morte ab anima reſoluendũ atq; ſeparandũ ſicut corpus animale, quale animatum eſt Dei flatu, cũ factus eſt homo in animam viuam, etiã ipſum ex animali ſpiritale ſine mortis interuentu futurũ, niſi tranſgreſsio præcepti prius cõmiſſo peccato infligeret pœnã, quàm Deus ſeruatæ iuſtitiæ daret coronã. Vnde Dominus Chriſtus per nos ad nos venit, cũ peccatores iuſtus inuenit, per ſtratum quodammodo humilitatis noſtræ, ſed non cum morbo iniquitatis noſtræ. Nam per animale nobis, hoc eſt, per mortale corpus apparuit, qui vtiq; ſi voluiſſet, cum corpore immortali primitus adueniſſet. Sed quia nos humilitate filij Dei ſanari oportebat, vſq; ad noſtram infirmitatem deſcendit, & fidei noſtræ meritum ac præmium, virtute ſuæ reſurrectionis oſtẽdit. Ideo ſequitur Apoſtolus & dicit: Nouiſsimus Adam in ſpiritum viuificantem: ſiue intelligatur primus Adam, qui de puluere ante formatus eſt: nouiſsimus autem Adam, qui de virgine procreatus eſt: ſiue in vnoquoq; homine vtrunq; cõpleatur, vt primus Adam ſit in corpore mortali, nouiſsimus Adam idem ipſe in corpore immortali: tamen inter animam viuentem & ſpiritum viuificantem hoc intereſſe voluit, vt illic ſit corpus animale, hic ſpiritale. Anima quippe in corpore animali viuit quidem, ſed non viuificat vſq; ad auferẽdam corruptionem. In corpore verò ſpiritali quoniam perfectè adhærens domino, vnus ſpiritus eſt, ſic viuificat vt ſpiritale corpus efficiat, abſumens omnẽ corruptionẽ, nullam metuens ſeparationẽ. Proinde ſequitur: Sed non prius quod ſpiritale eſt, ſed quod animale, poſteà quod ſpiritale. Primus homo de terra terrenus, ſecũdus homo de cælo cæleſtis: qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginẽ eius qui de cælo eſt. Quid eſt, Qualis terrenus, tales & terreni: niſi mortales ex mortali? Et quid eſt, Qualis cæleſtis, tales & cæleſtes: niſi immortales per immortalẽ? Illud per Adam, hoc per Chriſtũ. Dominus enim ad hoc terrenus factus eſt, cùm eſſet cæleſtis, vt eos qui terreni erant, faceret cæleſtes: hoc eſt, ideo ex immortali mortalis fa-

Lucæ 24. *1. Cor. 15.* *1. Cor. 15.*

ctus

ctus eſt,aſſumendo ſerui formam,non domini mutando naturam,vt eos qui mortales erãt,faceret immortales, impertiendo dominicam gratiã,non ſeruilem iniuriam retinendo.Cum igitur de reſurrectione corporis Apoſtolus diſputans,doceret noſtra corpora futura ex corruptibilibus incorruptibilia, ex contemptibilibus glorioſa , ex infirmis fortia, ex animalibus ſpiritalia, hoc eſt,ex mortalibus immortalia, ſubiecit vnde agitur atque ait,Hoc autem dico fratres, quia caro & ſanguis regnum Dei poſsidere nõ poſſunt.Et ne quiſquam putaret ſecundum ſubſtantiã carnis hoc Apoſtolum definiſſe, aperuit quid diceret ſubiungendo,Neque corruptio incorruptionem poſsidebit.Tanquam diceret,quod dixi, Caro & ſanguis regnum Dei non poſsidebunt:ideo dixi,quia corruptio incorruptionem non poſsidebit. Hoc ergo loco nomine carnis & ſanguinis corruptionem mortalitatis intelligi voluit. Denique tanquam ei diceretur,Quomodo caro erit,& caro nõ erit? Caro quippe erit,quoniam dominus poſt reſurrectionem ait, Palpate & videte,quia ſpiritus oſſa & carnem non habet,ſicut me videtis habere:Caro autem nõ erit,quoniã caro& ſanguis regnum Dei non poſsidebunt:Exponit quid dixerit,adiiciens: Ecce myſterium vobis dico,Omnes quidem reſurgemus , vel ſicut Græci codices habent,Omnes quidem dormiemus , non tamen omnes immutabimur.Hanc immutationem vtrum in deterius an in melius intelligi voluerit,inferiora demõſtrant. In atomo,inquit,hoc eſt in puncto temporis, quod diuidi non poteſt.In ictu oculi,hoc eſt in ſumma celeritate.In nouiſsima tuba,hoc eſt,in nouiſsimo ſigno,quod dabitur,vt iſta cõpleantur.Canet enim tuba, inquit,& mortui reſurgent incorrupti, & nos commutabimur.Ergo iſtam cõmutationem in melius ſine dubitatione oportet intelligi,quia omnes & iuſti & iniuſti reſurrecturi ſunt.Sed,ſicut dominus in Euãgelio loquitur, qui bene fecerunt,in reſurrectionem vitæ: qui malè egerunt, in reſurrectionem iudicij:Iudicium appellans pœnam ſempiternam,ſicut alio loco, Qui non credit , inquit,iam iudicatus eſt, Proinde illi qui ad iudiciũ reſurrecturi ſunt, non commutabuntur in illam incorruptelam,quæ nec doloris corruptionem pati poteſt.Illa nanque fidelium eſt atque ſanctorum,iſti verò perpetua corruptione cruciabuntur,quia ignis eorũ non extinguetur,& vermis eorum non morietur.Quid ſibi ergo vult iſta diſtinctio,Et mortui reſurgẽt incorrupti,& nos com-

ἄτομον *Ioan.5.* *Ioan.3.* *Eſa.66.*

D

mutabimur:nisi quia omnes incorrupti resurgent? Sed ex his etiam iusti immutabuntur in illam corruptelam,cui omnino nulla possit nocere corruptio:ac per hoc qui in ea nō commutabuntur,incorrupti quidem resurgent integritate membrorum,sed tamen corrumpendi dolore pœnarū,cum audierint: Ite maledicti in ignē æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius.A quo auditu malo iustus nō timebit. De illa verò cōmutatione iustorū cum dixisset, Nos cōmutabimur,tanquam quæreremus quomodo istud fiat,vel qualis illa cōmutatio futura sit, adiungit & dicit: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelā,& mortale hoc induere immortalitatem. Non,vt opinor,dubitandum est secundum hoc dictū,Caro & sanguis regnū Dei non possidebunt:quia nō ibi erit corruptio & mortalitas carnis & sanguinis. Secundum has enim qualitates hoc loco carnem & sanguinem nuncupauit.Quocirca,vt aliquid exempli gratia ponā,quod interim occurrit,sicut scriptum est. Ne fortè tentauerit vos qui tentat,& inanis sit labor vester:atq; hic intelligitur diabolus,tanquā Deus omnino nō tentet:de quo alio loco scriptura dicit.Ipse autē neminē tentat: nec cōtraria est ista sententia ei qua dicitur:Tentat vos dominus Deus vester:sed soluitur quæstio,cū vocabulū tentationis diuersas intelligētias habeat,eo quòd alia sit tētatio deceptionis,alia tentatio probationis:secundū illā non intelligitur qui tentat,nisi diabolus,secundū hāc verò tentat Deus:Ita cū dicitur,Caro possidebit regnū Dei,& caro nō possidebit regnum Dei:etiā huius nominis intelligentia discernatur,& nulla erit quæstio:quoniam caro secundum substantiam,secundū quam dictum est,Spiritus ossa & carnem non habet sicut me videtis habere,possidebit regnū Dei: Caro autem,cum secundū corruptionem intelligitur,non possidebit. Hoc enim expositum est,cum diceretur,Caro & sanguis regnū Dei nō possidebunt: in eo quod continuo additum est,Neq; corruptio incorruptionem possidebit,sicut satis quantū arbitror disseruimus. Quod autem quæris,vtrum sigillatim à creatore Deo corporū liniamenta formentur:non te mouebit si quantum potest humana mens potentiā diuinæ operationis intelligas.Quomodo enim negare poterimus Deum etiā nunc operari cuncta quæ creantur,cum dominus dicat:Pater meus vsq; nunc operatur? Vnde illa cessatio septimi diei ab ipsis naturis condendis intelligenda est facta,non ab earum administratione, qua conditæ referuntur

Matt. 25 *Psal. 111.* *1. Cor. 15.* *1. Thess. 3.* *Iacob. 1.* *Deut. 13.* *Luca 24.* *1. Cor. 15.* *Quæstio secūda, an subito corpora reformantur.* *Ioan. 5.*

runtur. Cúm ergo natura rerum à creatore adminiſtretur, & per ordines præfinitis locis & temporibus ſuis cuncta naſcantur, Deus vſque nunc operatur. Nam ſi Deus nunc iſta nõ format, quomodo legitur: Priuſquam te formarem in vtero, noui te. Quomodo etiã accipi poteſt. Quod ſi fœnum agri, quod hodie eſt & cras in clibanũ mittitur, Deus ſic veſtit: niſi fortè credendũ eſt fœnum à Deo veſtiri, & à Deo corpora non formari? Cum enim dixit, veſtit, nõ de præterita ordinatione, ſed de præſenti operatione ſatis indicat. Vnde eſt etiam illud Apoſtoli de ſeminibus quod ſupra cõmemoraui. Non, inquit, corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granũ, ferè tritici, aut alicuius cæterorũ: Deus autem illi dat corpus quomodo voluerit. Non dixit, dedit aut diſpoſuit, ſed dat, vt creatorem intelligas efficaciam ſapientiæ ſuæ rebus, quæ quotidie ſuis temporibus oriuntur, condendis adhibere. De qua ſapientia dictum eſt: Pertendit à fine vſque in finem fortiter. & non dixit, diſpoſuit, ſed diſponit omnia ſuauiter. Multum eſt autem vel tenuiter ſapere quomodo cõmutabilia & temporalia non commutabilibus & temporalibus creatoris motibus, ſed æterna & ſtabili virtute condantur. De illo ſanè quod percontandum putaſti, vtrum baptizati omnes, ſi abſq; pœnitentia diuerſis criminibus irretiti, de corpore exierint, veniam quolibet tempore conſecuturi ſint, librum nõ paruæ quantitatis iam ſcripſi, quem ſi deſcribere curaueris, fortaſſe nihil vlterius hinc requires. Vis etiam per me ſcire, vtrũ Dei flatus ille in Adam idem ipſe ſit anima. Breuiter reſpõdeo: Aut ipſe eſt, aut ipſo anima facta eſt. Sed & ſi ipſe eſt, factus eſt. De anima quippe loquitur per Eſaiã prophetam Deus, vbi dicit: Omnem flatum ego feci, quod ſequentia ſatis indicant. Sequitur enim: Propter peccatum modicum quid contriſtem illum? Id eſt, ipſum flatum, & cætera, quæ niſi de anima humana intelligi nequeunt. In hac enim quæſtione maxime cauendum eſt, ne anima non à Deo facta natura, ſed ipſius de ſubſtantia tanquã vnigenitus filius, quod eſt verbum eius, aut aliqua eius particula eſſe credatur, tanquã illa natura atque ſubſtantia, qua Deus eſt quicquid eſt, commutabilis eſſe poſsit. Quod eſſe animam nemo nõ ſentit, qui ſe animam habere ſentit. Cum iſta dictarẽ, perlator iam ventum expectans, me vehemẽter vt nauigaret vrgebat. Itaque ſi quid hic incondite atque inculte dictum legeris, vel ſi totum ita eſſe perſpexeris, doctrinæ da operam, linguæ veniam.

Hier. 1.
Matt. 6.
1. Cor. 15.
Sapien. 8.
Quæſt. 3.
10. de Gen. ad literã cap. 23.
Quæſt. 4. 7. de Gen. ad literã ca. 2. 3. 4. & 5.
Eſaia 42. & 57.

Auguſtinus Proculiano Epiſcopo, vt apparet partis Donatianæ, inuitans illum, vt mutua collatione ſchiſma componatur.

Epiſtola CXLVII.

DOmino honorabili & dilectiſsimo Proculiano, Auguſtinus. Propter imperitorum hominum vanitates diutius apud te de titulo epiſtolæ meæ diſputare non debeo, Cũ enim nos reuocare inuicem ab errore conamur, quamuis ante pleniſsimam diſcuſsionem cauſæ quibuſdam videri poſsit quis noſtrũ erret incertũ; ſeruimus tamen inuicem nobis, ſi bono animo nobiſcum agimus, vt à peruerſitate diſcordiæ liberemur. Quod me ſyncero corde agere & cum tremore Chriſtianæ humilitatis, etiam ſi plerisque hominibus apertum non eſt, videt tamen ille cui nulla corda clauduntur. Quid autẽ in te honorare non dubitem, facilè intelligis. Non enim errorem ſchiſmatis, vnde omnes homines, quantum ad me attinet, cupio ſanari, dignũ honore aliquo exiſtimo. Sed te ante omnia, quod ipſius nobis humanæ ſocietatis vinculo aſtringeris, & quod nonnulla in te præminent placidioris mentis indicia, quibus nullo modo deſperandum eſt, facilè te poſſe veritatem, cũ fuerit demonſtrata, complecti, ſine vllo æſtu dubitationis honorandũ puto. Dilectionis autem tantum tibi debeo, quãtum nobis imperat ipſe qui nos dilexit vſq; ad crucis opprobriũ. Sed ne mireris quod apud beneuolentiã tuam diu tacui, nõ putabam in hac te eſſe ſentẽtia, quam mihi frater Euodius, cui fidem nõ habere non poſſum, gaudẽs indicauit. Nam cũ fortè contigiſſet, vt in vnã domum cõueniretis, & ſermo inter vos de ſpe noſtra, hoc eſt, de Chriſti hæreditate ortus eſſet, ait dixiſſe benignitatem tuã, velle te & bonis viris ſedẽtibus cõferre nobiſcũ. Quod te multũ gaudeo noſtrę humilitati offerre dignatũ. Neq; vllo modo poſſum tantam occaſionẽ benigni animi tui deſerere, vt quantũ vires dominus præbere dignabitur, quæram tecum atq; diſcutiã, quæ cauſa, quæ origo, quæ ratio in eccleſia Chriſti, cui dixit: Pacem meã do vobis, pacẽ meã relinquo vobis, tam lugẽdæ atq; plangendæ diſceſsionis extiterit. Audiui quidẽ de memorato fratre te fuiſſe conqueſtũ, quod neſcio quid tibi cõtumelioſè reſponderit: quod quæſo te ne illam contumeliam deputes, quã certum mihi eſt nõ de ſuperbo animo proceſsiſſe: noui enim fratrem meũ, ſed ſi quid in diſputando pro fide ſua, & pro eccleſiæ charitate dixit fortaſſe feruẽtius, quàm tua grauitas nollet audire

Ioan. 14.

dirę

dire,non illa contumacia,sed fiducia nominanda est. Collatorem enim & disputatorem,nõ assentatorem & adulatorem se esse cupiebat. Nam hoc est oleũ peccatoris,quo Propheta non vult impinguari caput. Ita enim dicit: Emendabit me iustus in misericordia,& arguet me,oleũ autem peccatoris non impinguet caput meum. Mauult enim seuera misericordia iusti emẽdari,quàm leni adulationis vnctione laudari. Vnde etiam illud propheticũ est: Qui vos felices dicunt in errorẽ vos mittunt. Ideóque de homine,quẽ falsæ blanditię faciunt arrogantem,rectè etiam vulgò dicitur: Creuit canit impinguatum est enim oleo peccatoris,hoc est,nõ aspera veritatẽ corrigẽtis,sed leni falsitate laudantis. Neq; hoc in eam partem peto accipias, quasi ego te à fratre Euodio tanquã à iusto emendatum intelligi velim. Vereor enim ne me quoque aliquid cõtumeliose in te dicere existimes,quod vehementer caueo quantum possum. Sed iustus est ille qui dixit: Ego sum veritas. Itaq; de cuiuslibet hominis ore nobis verum cũ aliqua asperitate sonuerit,nõ ab illo homine qui fortè peccator est,sed ab ipsa veritate,hoc est, à Christo qui iustus est,emendamur, ne nostrũ caput blandæ, sed perniciosæ adulationis vnctio,hoc est, oleũ peccatoris impinguet. Quanquam etiam si frater Euodius aliquantùm pro suæ communionis defensione turbatior,aliquid elatius animo cõmotiore dixisset,ętati hominis & necessitatis causa te oporteret ignoscere. Istud tamẽ quod promittere dignatus es,peto memineris,vt sedentibus quos ipse delegeris,dũmodo verba nostra nõ inaniter ventilentur,sed stylo excipiãtur: vt & tranquillius & ordinatius disseramus,& si quid fortè à nobis dictũ de memoria lapsum fuerit,recitatione reuocetur,& rem tam magnã & ad salutem omniũ pertinentem cũ concordia requiramus. Aut si placet, nullo medio interposito,prius nobiscum siue per epistolas,siue per collocutionem atque lectionem vbi placuerit conferamus,ne fortè intemperantes nonnulli auditores malint quasi nostrũ expectare certamen,quàm de nostra salute in nostra collocutione cogitare,vt quod fuerit inter nos terminatũ,postea per nos populus nouerit,aut si per epistolas agi placet,ipsæ plebibus recitentur,vt aliquãdo nõ plebes,sed plebs vna dicatur. Prorsus sicut volueris,sicut iusseris,sicut tibi placuerit,libẽter amplector. Et de animo beatissimi & venerabilis mihi patris Valerij nunc absentis tota securitatẽ polliceor, hoc eum cum magna lætitia cogniturum. Noui

Psal. 140
Esaie 3.
παροιμία.
Ioan. 14.

enim quantum diligat pacem,& nulla vani fastus inanitate ia-ctetur. Rogo te quid nobis est cum veteribus dissensionibus, vt hucusq; vulnera illa durauerint, quæ animositas hominum superborum nostris membris inflixit? quorum vulnerum putrefactione etiam dolorē perdidimus, quo solet medicus implorari. Vides quanta & quàm miserabili fœditate Christianæ domus familiæq; turbatæ sint. Mariti & vxores de suo lecto sibi consentiunt,& de Christi altari dissentiūt. Per illum sibi iurant, vt inter se pacem habeant, & in illo habere non possunt. Filij cum parentibus vnam domum habent suam.& domū Dei non habent vnam. Succedere in eorum hæreditatem cupiunt, cum quibus de Christi hæreditate rixantur, serui & domini cōmunem Deum diuidunt, qui formam serui accepit, vt omnes seruiendo liberaret. Honorant nos vestri, honorant vos nostri. Per coronam nostram nos adiurant vestri, per coronā vestram vos adiurant nostri. Omnium verba suscipimus, neminē offendere volumus. Quid nos solus Christus offendit, cuius mēbra laniamus? Et homines quidem causas suas seculares apud nos finire cupientes, quando eis necessarij fuerimus, sic nos sanctos & Dei seruos appellant, vt negotia terræ suæ peragāt: aliquando agamus & negotium salutis nostræ,& salutis ipsorum, non de auro, non de argento, nō de fundis & pecoribus, pro quibus rebus quotidie submisso capite salutamur, vt dissensiones hominum terminemus, sed de ipso capite nostro tam turpis inter nos & perniciosa dissensio est. Quantūlibet capita submittant, qui nos salutant, vt eos cōcordes in terra faciamus, de cælo vsq; ad crucem submissum est caput nostrum, in quo cōcordes non sumus. Rogo te atq; obsecro, si est in te aliqua humanitas, quam multi prædicant, hic appareat bonitas tua, si non propter honores transitorios simulatur, vt contremiscant in te viscera misericordiæ, & velis aliquando rem discuti instando nobiscum orationibus,& omnia pacifice conferendo: ne miseræ plebes, quæ nostris honoribus obsequuntur, premant nos obsequiis suis in iudicio Dei, sed potius nostra non ficta charitate nobiscum reuocatæ ab erroribus & dissensionibus, in veritatis & pacis itinera dirigantur. Opto te coram oculis Dei beatum esse, domine honorabilis & dilectissime.

Philip. 2.

Augustinus Valerio Episcopo suo, cui erat collega, præsertim in dispensando verbo Dei, demonstrat quàm difficile sit sacerdotem pium agere, obsecrans vt patiatur ipsum in successu

precibus

precibus & ſtudio hoc agere, vt ſit idoneus impoſito muneri.

Epiſtola CXLVIII.

DOmino beatiſsimo & venerabili, in conſpectu domini ſyncera charitate chariſsimo patri Valerio, Auguſtinus presbyter in domino ſalutem. Ante omnia peto, vt cogitet religioſa prudentia tua nihil eſſe in hac vita, & maximè hoc tempore facilius & lætius, & hominibus acceptabilius Epiſcopi aut presbyteri aut diaconi officio, ſi perfunctoriè atq; adulatoriè res agatur: ſed nihil apud Deum miſerius & triſtius & damnabilius. Item nihil eſſe in hac vita, & maximè hoc tempore difficilius, laborioſius, pericoloſius Epiſcopi aut presbyteri aut diaconi officio, ſed apud Deum nihil beatius, ſi eo modo militetur quo noſter imperator iubet. Quis autem iſte ſit modus, nec à pueritia, nec ab adoleſcentia mea didici: & eo tempore quod diſcere cœperã, vis mihi facta eſt, merito peccatorũ meorũ. Nam quid aliud exiſtimẽ neſcio, vt ſecũdus locus gubernaculorũ mihi traderetur, qui remum tenere non nouerã. Sed arbitror dominũ meum propterea me ſic emendare voluiſſe, quod multorũ peccata nautarũ, antequã expertus eſſem quid illic agitur, quaſi doctior & melior reprehendere audebam, Itaq; poſtquã miſſus ſum in medium, tunc ſentire cœpi temeritates reprehenſionũ mearum, quãquam & antea periculoſiſsimũ iudicarẽ hoc miniſterium. Et hinc erant lacrymæ illæ, quas me fundere in ciuitate ordinationis meæ tempore nonnulli fratres adnimaduerterũt, & neſciẽtes cauſãs doloris mei, quibus potuerũt ſermonibus, qui omnino ad vulnus meũ non pertinerẽt, tamẽ bono animo conſolati ſunt. Sed multo valde multo amplius expertus ſum quàm putabã. non quia nouos aliquos fluctus aut tẽpeſtatẽ vidi, quas ante nõ noueram, vel non audierã, vel non legerã vel non cogitauerã, ſed ad eas euitandas aut perferendas ſolertiã & vires meas omnino non nouerã, & alicuius momẽti arbitrabar. Dominus autẽ irriſit me, & rebus ipſis oſtẽdere voluit meipſum mihi. Quod ſi non damnando ſed miſerãdo fecit, hoc enim ſpero, certe vel nunc cognita ægritudine mea, debeo ſcripturarũ eius medicamenta omnia perſcrutari, & orãdo ac legendo agere, vt idonea valetudo animæ meæ ad tã periculoſa negotia tribuatur: quod ante non feci, quia & tempus non habui. Tunc enim ordinatus ſum, cùm de ipſo actionis tempore ad cognoſcendas diuinas ſcripturas cogitaremus, & ſic nos diſponere vellemus, vt nobis

40. diſt. ante omnia.

ocium ad hoc negotium posset esse. Et quod verũ est, nondum sciebam quid mihi deesset ad tale opus, quale me nunc torquet & conterit. Quod si propterea in re ipsa didici quid sit homini necessariũ, qui populo ministrat sacramentũ & verbum Dei, vt iam non mihi liceat assequi, quod me non habere cognoui: iubes ergo vt peream pater Valeri? Vbi est charitas tua? Certe diligis me, certe diligis ipsam ecclesiam, cui me sic ministrare voluisti, & tamen certus sum quod & me, & ipsam diligis. Sed putas me idoneum, cùm ego melius me nouerim, qui tamen nec ipse mé nossem, nisi experiẽdo didicissem. Sed dicit fortasse sanctitas tua: Vellem scire quid desit instructioni tuæ. Tam multa autem sunt, vt facilius possim enumerare quæ habeo, quàm quæ habere desidero. Audeo enim dicere, scire me & plena fide retinere quid pertineat ad salutem nostram. Sed hoc ipsum quo modo ministrem ad salutem aliorum, non quęrens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant? Et sunt fortasse aliqua, imò non est dubitandum esse in sanctis libris conscripta consilia, quibus cognitis & apprehensis possit homo Dei rebus ecclesiasticis ordinationibus ministrare, aut certe inter manus iniquorum vel viuere conscientia saniore vel mori, vt illa vita non amittatur, cui vni Christiana corda humilia & mansueta suspirant. Quo modo autem hoc fieri potest, nisi quemadmodum ipse dominus dicit, petendo, quærẽdo, pulsando, id est, orando, legendo, plangendo? Aut quod negotium mihi paruum tempus vel vsq; ad Pascha impetrari volui per fratres à tua syncerissima & venerabili charitate, & nunc per has preces volo. Quid enim responsurus sum domino iudici: Non poteram ista iam quærere, cum ecclesiasticis negotiis impedirer? Si ergo mihi dicat, Serue nequam, si villa ecclesiæ calumniosum aliquem pateretur, cuius fructibus colligendis magna opera impenditur, neglecto agro quem rigaui sanguine meo, si quid agere pro ea posses apud iudicem terrę, nónne omnibus consentientibus, nonnullis etiam iubentibus & cogẽtibus pergeres, & si contra te iudícaretur, etiam trans mare proficisceceris, atq; hoc modo vel annuam vel amplius absentiam tuam nulla querela reuocaret, ne alius possideret terram, non animę sed corpori pauperum necessariam, quorum tamen famem viuæ arbores meæ multo facilius mihíque gratius si diligenter colerentur explerent? Cur ergo ad discendam agriculturam meam, vacationem temporis tibi defuisse causaris? Dic mihi quid

quid respondeam rogo te? An forte vis dicam, Senex Valerius dum me omnibus rebus instructum esse credidisset, quanto amplius me dilexit, tantò minus ista discere permisit? Attende omnia ista senex Valeri, obsecro te per bonitatem & seueritatem Christi, per misericordiam & iudicium eius, per eum qui tantam tibi inspirauit erga nos charitatem, vt te nec pro lucro animæ nostræ audeamus offendere. Sic autem mihi Deum & Christum testem facis innocentiæ & charitatis, & synceri affectus quem circa nos habes quasi ego nō de his iurare omnibus possim. Ipsam ergo charitatem & affectum imploro, vt miserearis mei, & concedas mihi ad hoc quod rogaui tempus quantum rogaui, atq; adiuues me orationibus tuis, vt non sit inane desiderium meum, nec infructuosa ecclesiæ Christi atq; vtilitati fratrum & conseruorum meorum absentia mea. Scio quod illa charitate pro me orante, maximè in tali causa non aberit† dominus, & eam sicut sacrificium suauitatis accipiens, fortassis breuiore tempore quàm postulaui, me saluberrimis consiliis de scripturis suis reddet instructum.

† *despiciet*

Augustinus Profuturo, de toleranda aduersa valetudine & cohibenda ira.

Epistola CXLIX.

FRatri Profuturo Augustinus. Secundum spiritum quantum domino placet, atq; vires ipse prębere dignatur, rectè sumus, Corpore autem ego in lecto sum. Nec ambulare enim nec stare nec sedere possum, rhagadis vel exochadis dolore & tumore. Sed etiam sic, quoniam id domino placet, quid aliud dicendum est, nisi quia rectè sumus? Potius enim si id nolumus quod ille vult, nos culpandi sumus, quàm ille non recte aliquid vel facere existimandus est. Nosti hæc omnia, sed quia mihi es alter ego, quod libentius tecum loquerer, nisi quod mecum loquor? Commendamus ergo sanctis orationibus tuis & dies & noctes nostras, vt oretis pro nobis, ne diebus intemperanter vtamur, vt noctes æquo animo toleremus, vt etiam si ambulemus in medio vmbræ mortis, nobiscum sit dominus ne timeamus mala. Quod senex Megalius defunctus sit, iam vos audisse quis dubitet? Erant autem à depositione corporis eius cùm hæc scriberem, dies fermè viginti quatuor. Vtrum iam videris †, disponebas enim successorem primatus eius, si fieri potest nosse volumus: Non desunt scandala, sed neque refugium: Non desunt mœro-

Rhagades, Cels', Plini' & Dioscorides, aliísq; medici referunt inter vitia sedis: quoniam autē scissurā comitatur tumor, addidit & alterū vocabulum exochadis.

† *inueneris,*

res, sed neq; consolationes. Atque inter hæc quàm vigilandum sit, ne cuiusquam odium cordis intima teneat, neque sinat vt oremus Deũ in cubili nostro clauso ostio, sed aduersus ipsum Deum claudat ostium, nosti optime frater. Subrepit autem dum nulli irascenti ira sua videtur iniusta. Ita enim inueterascens ira fit odium, dum quasi iusti doloris admixta dulcedo, diutius eam in vase detinet, donec totum acescat vásq; corrumpat. Quapropter multo melius nec iuste cuiquam irascimur, quàm velut iuste irascendo in alicuius odium iræ occulta facilitate delabimur. In recipiendis enim hospitibus ignotis ista solemus dicere, multo esse melius malum hominem perpeti, quàm forsitan per ignorãtiam excludi bonum, dum cauemus ne recipiatur malus, Sed in affectibus animi contra est. Nam incomparabiliter salubrius est etiam iræ iuste pulsanti non aperire penetrale cordis, quàm admittere non facile recessuram, & peruenturam de surculo ad trabem. Audet quippe impudenter etiam crescere citius quàm putatur. Non enim erubescit in tenebris, cùm super eam sol occiderit. Recolis certe qua cura & quanta solicitudine ista scripserim, si recolis quid mecum nuper in itinere quodam loquutus sis. Fratrem Seuerum, & qui cum eo sunt salutamus. Etiam fortasse ipsis scriberemus si per festinationem perlatoris liceret. Peto autem vt apud eundem fratrem nostrum Victorem cui ago etiam apud tuam sanctitatem gratias quod Constantinam dum pergeret indicauit, petendo adiuues propter negotium quod ipse nouit, de quo grauissimum pondus pro ea re multum deprecantis Nectarij maioris patior, per Calamam remeare ne grauetur: sic enim promisit mihi. Vale.

γνώμη. παροιμία.

Augustinus Elpidio, qui videbatur cum Arrianis nonnihil sentire, declarans de rebus ineffabilibus parcißimè eloquendum. Epistola CL.

Domino eximio meritóque honorabili & desiderabili Elpidio, Augustinus. Quis nostrum erret in fide vel in cognitione Trinitatis, alia quæstio est. Gratum sanè habeo quod me quamuis incognitum facie, tamen quia errare credidisti, reuocare ab errore conatus es. Huius tibi beneuolentiæ mercedem retribuat Deus, & nosse te faciat quod nosse te putas. Res enim ardua est, vt existimo, & quæso te ne in vllam contumeliæ partem acceperis, quod tibi tantæ cognitionis munus optaui. Vereor enim ne opinatæ

opinatæ scientiæ præiudicium, si non præcepta vera, quæ nequaquam ad te mihi arrogauerim, at certe bona vota nostra, quæ mihi etiam in docto habere de te licet, non enim perite, sed amice exhibenda sunt, repellat ab auribus tuis, potiúsque mihi succenseas quod non tibi iam sim sapienti gratulatus, quàm gratias agas quod tibi sapientiam deprecatus sim. Veruntamen si ego portans Episcopalis nominis sarcinam, libentissimè amplector beneuolentiam tuam, quod me Bonoso & Iasoni, vt scribis, doctissimis viris etiam trans mare mittere dignatus es, ad reportandos ex eorum disputationibus vberes fructus: quod denique ad detegendas totius erroris caligines, libellum cuiusdam Episcopi vestri, ingenio & viribus elaboratum, ad me perferendum solicita benignitate curasti: quantò est æquius te bono animo accipere, quod ea quæ nullo humano ingenio & viribus dari possunt, à domino Deo tibi vt concedantur optaui? Apostolus enim, inquit: Non spiritum huius mundi accipimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed docti spiritu, spiritalibus spiritalia comparantes. Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus Dei: stultitia est enim illi. Magis ergo tecum, si fieri posset, mallem quærere quousque appellandus sit animalis homo, vt si eum iam transcendimus, rectè fortasse illa quæ supra humanam mentem atque intelligentiam incommutabiliter † manent, aliqua ex parte nos attigisse gaudeamus. Cauendum est enim ne propterea videatur stultum, cùm filium patri audimus æqualem, quia hominem animalem adhuc agimus, de quo dictum est, quod stultitia sunt illi quæ sunt spiritus Dei: quanquam sanè maiestas illa supra cuncta sublimis à spiritalibus cogitari possit, à nullo autem possit effari: videre tamen, quantum arbitror, facile est, non esse factum per quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil. Si enim per seipsum factus est, erat antequam fieret, vt fieri per se posset. Quod certè tantò absurdius dicitur, quantò vanius cogitatur. Si autem non per se factus est, non est per quem facta sunt omnia: † quoniam quicquid factum est, per ipsum factum est. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Miror parum attendi quæ tam expresse Euangelista voluit intimare vt neminem dissimulare permitteret. Non enim satis fuit dicere, Omnia per ipsum facta sunt, nisi

[Margin notes: 1. Cor. 2. — † incompatabiliter — † Al. non est factus omnino: — Ioan. 1.]

adder

adderet, Et sine ipso factum est nihil. At ego quamuis tardus & nondum detersa caligine, saucium mentis oculum gerens ad intuendam patris & filij incomparabilem ineffabilemque præstantiam, tamen hoc tota facilitate complector, quod nobis in Euangelio propterea præseminatum est, non vt hinc comprehenderemus illam diuinitatem, sed vt hinc admoneremur non oportere nos de temeraria comprehensione iactare. Si enim omnia per ipsum facta sunt, quicquid nõ per ipsum factum est, non est factum: ipse autẽ per se factus non est. Non est igitur factus & omnia per ipsum facta esse ab Euangelista credere cogimur. Ab eodem ergo cogimur eum factum esse non credere. Item si sine ipso factum est nihil, ipse ergo nihil est: aut factum non esse, non autem sine se factum esse: Restat vt fateamur, aut non sine se factum esse, quia sine se factus est. Quòd si opinari sacrilegum est, non possumus dicere, Si enim ipse se fecit, iam erat antequam fieret: Si autem ad se faciẽdum alteri, à quo factus est, adiutorium præbuit: nihilominus vt se adiuuante ipse fieret, iam erat antequam fieret. Relinquitur itaque vt sine se factus sit. Quicquid autem sine illo factum est, nihil est. Aut nihil est igitur, aut factus non est: sed non est nihil, factus igitur non est. At si factus non est, & tamen filius est, sine dubio natus est. Quomodo, inquis, potuit de solo patre nasci filius æqualis ei de quo natus est? Iam hoc enarrare nõ possum, & cedo Prophetiæ dicenti, Generationẽ eius quis enarrabit? Quod si tu de humana generatione qua per virginẽ natus est accipiendũ putas, ipse te discute, & interroga animã tuam, vtrũ si in humana generatione defecit, audeat enarrare diuinam. Noli ergo, inquis, dicere æqualem. Cur nõ dicã quod dixit Apostolus: Non rapinam, inquit, arbitratus est esse se æqualem Deo. Etsi enim æqualitatẽ illam non explicauit humanæ menti nondũ purgatæ, posuit tamen in verbo quod in re possit inueniri purgata. Demus itaque operam mundando cordi nostro vt inde exurgat acies, qua ista videre valeam[9], Beati enim, inquit, mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt. Ita excedẽtes animalis hominis caliginosas imagines, ad serenitatem illã synceritatẽmq; veniemus, qua videre possimus quod dici non posse videamus. Nam libello quẽ dignatus es mittere, si mihi sit otium facultásq; tribuatur ad singula respondere, arbitror te cogniturũ, tantò minus quemque vestiri lumine veritatis, quantò magis sibi videtur nudã depromere veritatem.

Esaiæ 53. *Philip. 2.* *Matth. 5.*

Quis

Quis enim ferat, vt alia omittam, & hoc ſolùm interim commemorem quod maximè ingemui, cùm Apoſtolus Paulus dicat: Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciẽ, iſtum iam dicere omni integumento reiecto nudam ſe depromere veritatẽ, qui ſi diceret nudam videmus veritatem, nihil eſſet cæcius iſta arrogantia viſionis. Non autem dixit videmus, ſed depromimus, vt non ſolùm iam veritas intentioni mentis patere, ſed etiam poteſtati linguæ ſubiacere videatur. Multa ſunt quę de Trinitatis ineffabilitate dicantur, non vt ipſa dicatur, alioquin non eſt ineffabilis, ſed vt illis dictis, illa dici non poſſe intelligatur. Verùm iam vt arbitror modum exceſsit epiſtola mea, cùm per tuam me admonueris breuiter ſcribere: Sed quia inſtitutione veterum te excuſare dignatus es, non tibi abſurdus videbor, ſi modum quarundam epiſtolarum Ciceronis, quia eius quoque in literis tuis mentionem feciſti, non te pigeat recordari.

1. Cor. 13.

Auguſtinus Nebridio, quibus in rebus ſita ſit vera beatitudo.

Epiſtola CLI.

NEbridio Auguſtinus. Verum neſcio quo, vt ita dicam, blandiloquio tuo factum putem, an verè ita ſe res habeat, incertum apud me eſt. Nam repente accidit, nec ſatis deliberatum eſt, quatenus debeat committi fidei. Expectas quid iſtud ſit. Quid cenſes? Propè perſuaſiſti mihi, non quidem beatum eſſe me, Nam id ſolius ſapientis prædium eſt, ſed certè quaſi beatum: vt dicimus hominem, quaſi hominem in comparatione illius quem Plato nouerat, aut quaſi rotunda, & quaſi quadra ea quæ videmus, cùm longè ab eis abſit quæ paucorũ animus videt. Legi enim literas tuas ad lucernam iam cœnatus, proxima erat cubitio, ſed non ita etiam dormitio, Quippe diu mecum in lecto ſitus cogitaui atque has loquelas habui, Auguſtinus ipſe cum Auguſtino. Nónne verum eſt, quod Nebridio placet beatos nos eſſe? Non vtique, Nam ſtultos adhuc eſſe nec ipſe audet negare. Quid ſi etiam ſtultis beata vita contingit? durum, quaſi vero parua, vel alia vlla miſeria ſit quàm ipſa ſtultitia. Vnde ergo illi viſum eſt, an lectis illis libellis etiam ſapientem me auſus eſt credere? Non vſqueadeò temeraria eſt lætitia geſtiens, præſertim hominis cuius quanti ponderis conſideratio ſit bene nouimus. Illud igitur ſcripſit quod nobis putauit dulciſsimum fore, quia & illi dulce factũ eſt, quicquid poſuimus

in

in iis literis:& scripsit gaudens,nec curauit, quid committendum gaudenti calamo esset. Quid si Soliloquia legisset? lætaretur multò exundantius, nec tamen reperiret plus aliquid quod me appellaret quàm beatum. Citò ergo summũ nomen effudit in me,nec sibi aliquid reseruauit,quod de me lætior asseueret. Vide lætitia quid faciat Sed vbi est ista beata vita? vbi? vbinam? O si ipsa esset,repelleret atomos Epicuri. O si ipsa esset, sciret nihil deorsum esse præter mundum. O si ipsa esset, nosset extrema sphæræ tardius rotari quàm medium,& alia similia quæ similiter nouimus. Nunc verò quomodo vel qualiscunque beatus sum, qui nescio cur tantus mundus sit, cùm rationes figurarum per quas est, nihil prohibeant esse quanto quis voluerit ampliorem? An non mihi diceretur, imò non cogeremur confiteri corpora in infinitum secari, vt à certa velut vas† in quantitatẽ certã certus corpusculorũ numerus surgeret? Quare cùm corpus nullum esse minimum finitur, quo pacto finamus esse amplissimũ,quo amplius esse non possit: nisi fortè illud quod Alipio aliquãdo dixi occultissimè, habet magnã vim: vt quoniã numerus ille intelligibilis infinitè crescit, non tamen infinitè minuitur, nam non eum licet vltra monadem resoluere, Contra sensibilis, nam quid est aliud sensibilis numerus, nisi corporeorum vel corporũ quantitas, minui quidem infinitè, sed infinitè crescere nequeat Et ideo fortasse merito Philosophi in rebus intelligibilibus diuitias ponunt, in sensibilibus egestatem. Quid enim ærumnosius quàm minus atq; minus semper posse fieri? Quid ditius quàm crescere quãtum velis, ire quò velis, redire cùm velis, quousq; velis, & hoc multũ amare quod minui nõ potest? Quisquis nanq; intelligit istos numeros, nihil sic amat vt monadem, nec mirũ cùm per eam fiat vt cæteri amentur. Sed tamen cur tantus est mundus? Poterat enim esse vel maior vel breuior: nescio. Tale est enim: Et, cur hoc loco potius quàm illo. Nec in ea re debet esse quæstio, vbi quicquid esset, quęstio esset: vnũ illud multũ mouebat, quod infinitè corpora secarẽtur. Cui fortasse responsum est, de vi cõtraria intelligibilis numeri. Sed expecta, videamus quid sit hoc nescio quid, qđ suggeritur menti, Certè sensibilis mundus, nescio cuius intelligibilis imago esse dicitur. Mirũ autem est quod in imaginibus videmus quæ specula referunt: nam quamuis ingentia specula sint, non reddunt maiores imagines quàm sunt corpora etiam breuissima obiecta, In paruis autem

specu

1. Retrac. 4.

†basi

ſpeculis ſicut in pupillis oculorum, etſi magna facies ſeſe opponat breuiſsima imago, pro modo ſpeculi formatur. Ergo & imagines corporum minui licet, ſi ſpecula minuantur, augeri ſi augeantur non licet? Hic profectò aliquid latet, ſed nunc dormiendum eſt. Neque enim Nebridio beatus quęrendo videor, ſed fortaſſe aliquid inueniendo. Id autem aliquid quid eſt? an illa ratiocinatio, cui tanquam vnicæ meæ blandiri ſoleo, & ea me nimis oblectare. Vnde conſtamus? ex animo & corpore. Quid horum melius? videlicet animus. Quid laudatur in corpore? nihil aliud video quàm pulchritudinem. Quid eſt corporis pulchritudo? congruentia partiũ cum quadam coloris ſuauitate: Hæc forma vbi vera melior, an vbi falſa? Quis dubitet vbi vera eſt eſſe meliorem? Vbi ergo vera eſt? in animo ſcilicet. Animus igitur magis amandus quàm corpus. Sed in qua parte animi eſt iſta veritas? in mẽte atque intelligentia. Quid huic aduerſatur? ſenſus. Reſiſtendum ergo ſenſibus totis animi viribus? liquet. Quid ſi ſenſibilia nimium delectant? Fiat vt non delectent. Vnde fit? conſuetudine iis carendi appetendíque meliora. Quid ſi moritur animus? ergo moritur veritas, aut non eſt intelligentia veritas, aut intelligentia non eſt in animo, aut poteſt mori aliquid in quo aliquid immortale eſt? Nihil autem horum fieri poſſe. Soliloquia noſtra iam continent, ſatíſque perſuaſum eſt, ſed neſcio qua conſuetudine malorum territamur atque titubamus. Poſtremò etiam ſi moritur animus, quod nullo modo poſſe fieri video, non eſſe tamen beatam vitam in lætitia ſenſibilium, hoc otio ſatis exploratum eſt. His rebus fortaſſe atque talibus Nebridio meo ſi non beatus, ac certè quaſi beatus videor. Videar & mihi quid inde perdo, aut cur parcam bonæ opinioni? Hæc mihi dixi. Deinde oraui vt ſolebam atq; dormiui. Hæc placuit ſcribere tibi. Delectat enim me quod mihi gratias agis, ſi nihil te quod in buccam venerit celem, & gaudeo quia ſic tibi placeo. Apud quem ergo libentius me aperiam, †quàm cui diſplicere non poſſum? Et ſi in poteſtate fortunæ eſt vt hominem amet homo, vide quàm beatus ſim, qui de fortuitis tam multum gaudeo, & talia bona fateor deſidero mihi vbertim accreſcere. Fortunæ autem bona veriſsimi ſapientes, quos ſolos beatos fas eſt vocari, nec timeri voluerũt, nec cupi an cupiri, tu videris, Et belle accidit. Nã volo me declinationis huius gnarũ facias. Cùm enim adiungo verba ſimilia, incertior fio. Nam ita eſt cupio, vt

† *Al. lětius inceptiam,*

fugio

fugio, vt sapio, vt iacio, vt capio, sed vtrũ fugiri an fugi, vtrũ sapiri an sapi, sit modus infinitus, ignoro. Possem attendere iaci & capi, ni vererer ne me caperet & pro ludibrio iaceret quò vellet, qui aliud iactum & captum, aliud fugitum, cupitum, sapitum, esse conuinceret. Quæ item tria, vtrũ penultima longa, an inflexa, an graui breuique pronuncianda sint, similiter nescio. Prouocaui etiam te ad Epistolam longiorem, peto vt paulo diutius te legam. Nam nequeo tantum differere, quantum volupe est legere te.

Accentus

Augustinus ad populum factionis Donatianæ, quomodo illorum Episcopi in concilio conuicti sint, hortans vt nunc saltem redeant ad Ecclesiæ communionem ne post non fecisse sero pœniteat. Epistola CLII.

2. Ret. 40

Siluanus senex, Valentinus, Aurelius, Innocentius, Maximinus, Optatus, Augustinus, Donatus, & cæteri Episcopi de concilio Zertensi ad Donatistas. Cùm in auribus nostris fama crebresceret, hoc vobis vestros Episcopos dicere, cognitorem præmio fuisse corruptum, vt contra eos sententia proferretur, vos autem ista facile credere, ac propterea multos vestrum adhuc nolle acquiescere veritati, placuit nobis cogente domini charitate ex concilio nostro hæc ad vos scripta dirigere, quibus primitus admoneremini illos vobis victos atq; conuictos hæc mendacia iactare: qui etiam in suo mandato quod pro illa collatione fecerunt, & suis nominibus atq; subscriptionibus firmauerunt, nos illic traditores & persecutores suos esse dicentes, in falsitate atq; mendacio manifestissimo detecti atq; conuicti sunt, ita vt volentes gloriari de multitudine coëpiscoporũ suorum, inter aliquorum absentium nomina etiam mortui nomen insererent, Et cùm quæreretur vbi esset, subita perturbatione cæcati, ipsi eum cõfiterentur in itinere defecisse. Et cùm interrogarentur, quomodo potuerit apud Carthaginem subscribere qui in itinere iam defecerat, vehementius perturbati, alio mendacio se obligauerunt, respondentes eum à Carthagine redeuntem fuisse defunctum. De quo mendacio exire omnino minimè potuerunt. Ecce quibus creditis, vel de antiqua traditione, vel de cognitoris corruptione, qui mandatũ suũ vbi nobis obiecerunt crimen traditionis, nõ potuerũt conscribere sine crimine falsitatis. Proinde quæ maximè necessaria credidimus, his literis tanquã breuiario collecta inseruimus, ne fortè

ad

ad magna geſtorum volumina vel peruenire non facilè poſsitis, vel ea legere laborioſum putetis. Carthaginem venimus, & nos & Epiſcopi veſtri, & quod prius nolebant & indignum eſſe dicebant, in vnum conuenimus, Electi ſunt ex nobis & ex ipſis, ſeptē hinc, & ſeptem inde, qui pro cauſa omnium loquerentur. Electi ſunt alij ſeptem hinc, & ſeptem inde, cū quibus vbi opus erat conſiliū pertractarent. Electi ſunt quatuor hinc, & quatuor inde, qui geſtis conſcribendis cuſtodes eſſent, ne in falſatum aliquid ab aliquod diceretur. Dati ſunt etiam à nobis & ab ipſis notarij quatuor hinc, & quatuor inde, vt bini cū exceptoribus iudicis alternarent, ne aliquis noſtrum ſe dixiſſe aliquid cauſaretur quod nō fuiſſet exceptum. Huic tantæ diligentiæ etiā illud eſt additum, vt & nos & ipſi quemadmodum ipſe iudex verbis noſtris ſubſcriberemus, ne quiſquam diceret in illis geſtis aliquid vel poſtea fuiſſe corruptum. Cum enim adhuc viuentibus eis qui ſubſcripſerunt, innotuerint eadē geſta omnibus locis in quibus oportet vt innoteſcant, ſic etiā ad poſteros cōfirmata veritas perdurabit. Nolite ergo eſſe ingrati tantæ miſericordiæ Dei quæ per iſtam diligentiā vobis miniſtrata eſt. Nulla excuſatio iam remāſit, nimiū dura, nimium diabolica ſunt hominum corda, quæ adhuc tantæ manifeſtationi veritatis obſiſtunt. Ecce Epiſcopi partis veſtræ, quos omnes elegerunt vt pro omnibus loquerentur, conati ſunt quantum potuerunt, vt omnino ipſa cauſa nō ageretur, propter quā tantus numerus Epiſcoporū vtriuſque partis de vniuerſa Africa, & de tam longinquis locis Carthaginem venerat. Et cum omnis anima ſuſpenſa expectaret in tāta collectionequid ageretur, illi vehementer inſtabant vt nihil ageretur. Quare hoc? niſi quia cauſam ſuam malam ſciebant, & facillime ſe poſſe conuinci ſi ageretur dubitare non poterant? Ipſe ergo animus eorū quo timebāt ne cauſa ageretur, iam victos eos eſſe monſtrabat. Si enim extorquerent quod volebant, vt iam collatio ipſa non fieret, nec diſputationibus noſtris veritas appareret, redeuntes à Carthagine, quid vobis erant reſponſuri, quid demonſtraturi? Credo prolaturi erant geſta & dicturi vobis, nos inſtabamus vt cauſa non ageretur, illi inſtabant, vt ageretur. Vos expectatis videre, quid egerimus, Ecce legite vbi eos vicimus, vt nihil ageremus. Fortè & vos reſponderetis ſi cor haberetis. Nihil ergo acturi, vt quid iſtis? vel potius qui nihil egiſtis vt quid rediſtis? Denique poſteaquā non potuerunt efficere

quod conati sunt, id est, vt causa non ageretur, ipsa actio demonstrauit, quid timuerint, quando in omnibus victi sunt. Confessi sunt enim cõtra ecclesiam catholicam, quæ toto terrarũ orbe diffunditur, nihil se habere quod dicerent, quia diuinis sanctarum scripturarum testimoniis oppressi sunt, quibus ecclesia designatur, incipiens ab Hierusalem creuisse per loca, in quibus Apostoli prædicauerunt, & nomina eorundem locorum in suis epistolis & actis conscripserũt, & inde diffundi per cæteras gentes: contra istam ecclesiam se non habere causam manifesta voce professi sunt, vbi est euidentissima in nomine Dei nostri victoria. Cum enim confirmant ecclesiam, cui nos communicare, ipsos autem nõ communicare manifestum est, olim se victos esse testantur, & vobis, si sapitis, apertissimè indicant, quid dimittere & quid tenere debeatis, non in ea falsitate, qua vobis non cessant adhuc vsque mentiri, sed in illa veritate quam victi coacti sunt confiteri. Quisquis ergo ab hac catholica ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se viuere existimet, hoc solo scelere quod à Christi vnitate disiunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. Quisquis autem in hac ecclesia bene vixerit, nihil ei præiudicant aliena peccata, quia vnusquisque in ea propriũ onus portabit, sicut Apostolus dicit: Et quicunque in ea corpus Christi manducauerit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Nam etiam hoc ipse Apostolus scripsit. Cum autem dicit, Iudicium sibi manducat, satis ostendit, quia nõ alteri iudicium manducat, sed sibi. Hoc nos egimus & ostẽdimus & obtinuimus, quia communio malorum non maculat aliquem participatione sacramentorum, sed consensione factorum. Nam si in factis malis non eis quisque consentiat, portat malus causam suã & personam suam, nec præiudicat alteri, quem in consensione mali operis, socium non habet criminis. Hoc enim ipsi voce apertissima coacti sunt confiteri, non tunc quando ista dicebamus, sed postea cum aliud ageretur. Nam cum ventum fuisset ad causam etiam Cæciliani, quam nos ab ecclesiæ causa distinguebamus, vt si fortè malus esset inuentus, ipsum anathematizaremus, non tamen propter ipsum Ecclesiam Christi relinqueremus, cui per malam suã causam præiudicare non posset. Cum ergo etiam ad ipsam Cæciliani causam ventum fuisset, & legissent illi conciliũ Carthaginense, vbi recitabant septuaginta plus minus Episcoporum sententias cõtra Cæcilianum absen

23. q. 4. si quis à catholica.

Galat. 6.

1. Cor. 11.

absentem prolatas, Respondimus eis, sic non obesse illud Episcoporum concilium absenti Cæciliano, quemadmodum non obfuit plurium Episcoporū partis Donati concilium absenti Primiano, quando enim in Maximiani causa plus minus centum Episcopi damnauerunt. Tunc illi nominata causa Maximiani, vnde sciunt se etiam quos damnauerant, in honore integro suscepisse, & baptismum in sacrilego Maximiani schismate datum se confirmasse, & non destruxisse, & in sua Vagaitana sententia, qua eos damnauerunt, quibusdam qui in ipso schismate fuerunt, dilationem dedisse & dixisse, quod eos non polluerint sacrilegi surculi Maximiani plantaria. Ista ergo causa posteaquam eorū aures percussit, expauescentes & perturbati & obliti vnde superius contra nos contendebant, continuo dixerunt, Nec causa causæ, nec persona personæ pręiudicat: & confirmauerunt verbis suis quod nos antea de ecclesia dicebamus: quia non solū catholicæ transmarinæ, cōtra quam se confessi sunt nō habere quod dicerent, verumetiam catholicæ Africanæ, quæ illi vnitatis communione cōiungitur, causa & persona Cæciliani, qualiscunque fuisset, præiudicare non posset: si Maximianus, qui cum cæteris sociis suis Primianum damnauit, si etiam Felicianus, qui simul Primianū damnauit, & postea in causa Primiani à Donati parte damnatus est, non præiudicat parti Donati, cui modo Episcopus sicut antea fuerat receptus, adiūgitur: sic etiam ipsis sociis suis Maximianus non præiudicat, quibus isti dilationem dederunt, dicentes eos ab illo cū quo fuerunt non fuisse pollutos, quia nec causa causæ præiudicat, nec persona personæ. Quid ergo quæritis amplius? Multis quidem verbis superfluis gesta onerauerunt, & quia non potuerunt efficere vt causa non ageretur, hoc fecerunt multum loquendo, vt quod actum est difficilè legeretur. Sed debent vobis etiam ista eorum pauca verba sufficere, ne propter nescio quæ, nescio quorum hominum crimina, oderitis vnitatem catholicæ ecclesiæ: quia sicut ipsi dixerunt, relegerunt, subscripserunt, nec causa causæ præiudicat, nec persona personæ. Nam & in ipsa causa Cæciliani, quam licet ad ecclesiæ causam non pertinentem, tamen defendendam suscepimus, vt etiam ibi calumniæ manifestarentur ipsorum, apertissimè victi sunt, nihilque eorum quæ in Cæcilianum intendebant probare potuerunt. Insuper etiam de criminibus traditionis, nos episcopalia gesta protulimus, vnde recitauimus

Cæcilianus.

aliquos eorum Episcoporum, qui sententias in absentem dixerant Cæcilianũ, manifestissimos fuisse traditores. Cõtra ipsa gesta illi quia nõ habebant quod dicerent, falsa esse dixerunt, sed nullo modo probare potuerunt. Insuper etiã confessi sunt, vel potius pro magna gloria professi sunt, Cæcilianum apud Constantinũ imperatorem à suis præcessoribus accusatum. Et addiderunt mendaciũ, quòd illis accusantibus fuerit ab imperatore damnatus. Ecce & hinc victi sunt, vnde vobis solent nebulas erroris offundere concitantes nobis inuidiã, & in odium vestrũ nos adducentes, quia ecclesiæ causam apud imperatores agimus. Ecce maiores eorũ de quorum omnibus gloriantur, ecclesiæ causam egerunt apud imperatorem, persequuti sunt accusando Cæcilianum, apud imperatorem damnatum dixerunt. Iam non vos inducant vanissimis & mendacissimis verbis, redite ad cor vestrum, timete dominũ, cogitate veritatem, relinquite falsitatem. Quicquid enim iam passi fueritis imperialibus legibus, quod non pro iustitia, sed pro iniquitate patimini, non poteritis dicere ideo nos esse iniustos, quia sic vobiscũ agi non debuit, vt imperator vos ab ista iniquitate compesceret. Episcopi enim vestri confessi sunt maiores suos sic egisse cũ Cæciliano quomodo vobiscũ agi non vultis, & tamen quod Cæcilianum apud imperatorem persecuti fuerint, etiam ipsis confitentibus & profitentibus satis cõstitit. Quod autem Cæcilianus fuerit ab imperatore damnatus, omnino non constitit: imò etiam constitit eum accusantibus & persequentibus maioribus eorum, & bis numero prius ab episcopis, & ab ipso postea imperatore fuisse purgatum. Hoc etiã ipsi confirmauerunt talia postea quasi pro causa sua proferẽdo, vt magis contra ipsos esse inuenirentur, & pro causa Cæciliani etiã illa quæ protulerunt recitarentur. Quoscunq; ergo accusare voluerũt, nullis certis documẽtis probare potuerunt. Quicquid autem nos & pro ecclesiæ causa & pro Cæciliani causa diximus, & verbis suis & lectionibus à se prolatis etiã ipsi cõfirmauerunt. *Optatus* Nam protulerunt primo codicem Optati, vnde quasi probarent Cæcilianum ab imperatore damnatum. Qui codex cum contra illos legeretur, & magis ostenderet Cæcilianum fuisse purgatum, ab omnibus risi sunt. Sed quia ipse risus non potuit ab exceptoribus excipi, verbis suis apud acta risos esse testati *Constantinus* sunt. Iterum recitauerunt, & protulerunt libellum imperatori Constantino à suis maioribus datum, vbi questi sunt quòd

eos

eos memoratus imperator grauiter persequeretur, ac sic eodem libello manifestarunt se apud imperatorem à Cæciliano fuisse superatos, falsúmque esse quod dixerant eum ab imperatore damnatũ. Tertiò protulerunt literas eiusdem Constantini ad vicarium Verinum datas, vbi eos grauiter detestatur, & propterea dicit de exilio relaxandos & furori suo dimittendos, quia iam Deus cœperat in illos vindicare. Ac sic etiã istis imperatoris literis cõfirmauerunt se falsum dixisse, quòd Cæcilianus ab imperatore damnatus sit, cum potius imperator ipsos à Cæciliano victos esse monstrauerit, quando eos vehementer execratus, ideo iussit vt de exilio dimitterẽtur vt Deo iudice sicut etiam cœperant punirentur. Postea Felicis Abtungensis ordinatoris Cæciliani in medium causam miserunt, dicentes eundem Felicem fuisse traditorem, à quo Cæcilianus fuerat ordinatus. Et eiusdem Cõstantini imperatoris pro Cæciliano cõtra seipsos literas protulerunt, vbi ad Proconsulem scripsit, vt ad comitatum suũ mitteret Vigentium. Iste autem Vigentius cõfessus fuerat in cognitione Heliani Proconsulis, falsum se fecisse aduersus Felicem Cæciliani ordinatorem. Dicebant ergo isti non sine causa voluisse imperatorem, vt ad se mitteretur Vigentius, nisi quia Cæciliani adhuc causa pendebat: & conabantur immittere suspicionem vanissimam, quod postea quàm Vigentius ad comitatum directus est, tunc imperator contra Cæcilianũ protulerit iudicare, & illud iudicium suũ quod nos recitaueramus, vbi inter partes cognouerat Cæcilianúmque purgauerat, sententia posteriore rescindere. Sed dicebatur eis, vt hoc potius legerent, & nihil omnino proferebant. Illæ autem literæ imperatoris, quibus ad se mitti iussit Vigentium, quas contra seipsos pro Cæciliano recitauerunt, hoc continent, quòd Helianus Proconsul in causa Felicis audientiam præbuerit competentem, eundémque Felicem à crimine traditionis innocentem fuisse cõstiterit. Sed Vigentium ad comitatũ propterea iubere transmitti, vt illis qui ibi erant, & diuturnis diebus eum interpellare non desinebant, apparere & intimari posset, & frustra eos Cæciliano inuidiam comparare, & aduersus eum violẽter insurgere voluisse. Quis eos crederet ista contra se recitasse pro nobis, nisi Dei omnipotentis nutu factum esset, vt non solum verba eorum gestis tenẽrentur, sed etiam manus subscribentium legerentur? Nam & ordinem consulum & dierum qui gestis expressus est, si quis

Verinus

nunc diligenter aduertat, inueniet primo Cæciliano Epiſcopali iudicio fuiſſe purgatum. Deinde non multo poſt Felicis Abtungenſis cauſa ab Heliano Proconſule examinata eſt, vbi eum conſtitit innocentem. In qua cauſa ad comitatum mitti iuſſus eſt Vigentius,& longè pòſtea ipſe imperator cauſam inter partes cognouit atq; finiuit. In qua cognitione Cęcilianum innocentem, illos autem calumnioſiſsimos iudicauit. In quo ordine conſulum & dierum ſatis oſtenditur fallaciter eos & calumnioſe dixiſſe, quòd imperator miſſo ad comitatum Vigentio, iudicium ſuum mutauit, & Cæcilianum, quem prius purgauerat, poſtea condemnauit. Non ſolùm autem nihil de hac re legere potuerunt, & contra ſeipſos tanta legerunt, ſed etiam per ordinem conſulum euidentius conuincuntur, poſt cauſam Felicis Proconſulari iudicio terminatam, in qua iuſſum eſt, vt ad comitatum Vigentius mitteretur, nec paruo interuallo ſed longe poſtea memorati imperatoris iudicio inter partes habito, Cæcilianum fuiſſe purgatum. Non ergo vobis dicant, quia præmio corrupimus iudicem. Quid enim aliud ſolent victi homines dicere? Aut ſi aliquid dedimus iudici, vt contra illos pro nobis pronuntiaret, ipſis quid dedimus, vt contra ſe pro nobis tanta non ſolùm dicerent, verumetiam recitarent? An fortevolunt vt eis apud vos gratias agamus, quia cùm dicant iudicem præmio à nobis eſſe corrumptum, ipſi tamen multa quæ pro nobis contra ſeipſos dixerunt & recitauerunt, gratis nobis omnia præſtiterunt? Aut certe ſi propterea dicunt quòd nos vicerint, quia melius egerũt cauſam Cæciliani quàm nos, hoc planè credatis illis. Nos enim duas lectiones pro illo ſufficere putaueramus: illi autem quatuor protulerunt. Sed quid vos pluribus literis oneremus? Si vultis nobis credere, credite, & teneamus pariter vnitatem quam iubet & diligit Deus. Si autem nobis non vultis credere, geſta ipſa legite, aut vobis vt legantur admittite, & an vera ſint quæ ſcripſimus vobis ipſi probate. Si autem nihil horum facere vultis, & maniſeſtiſsima veritate conuictam partis Donati falſitatem adhuc ſequi deſideratis, mundi erimus à pœna veſtra quando vos ſero poſtea pœnitebit. Si verò id quod vobis præſtitit Deus non contempſeritis, & poſt cauſam tam diligenter actam, & tam diligenter manifeſtatam, peruerſam conſuetudinem relinquentes, paci Chriſti & vnitati conſenſeritis, de veſtra correctione gaudebimus: & ſacramenta Chriſti quæ in ſacrilegio

ſchiſ

ſchiſmatis ad iudicium habetis, vtilia & ſalubria vobis erunt, cùm in catholica pace habueritis caput Chriſtum, vbi charitas cooperit multitudinem peccatorum. Hæc ad vos ſcripſimus octauodecimo Calend. Iulias, piiſsimo Honorio Auguſto imperante, vt quando poſſunt ad quoſque veſtrum iſtæ literæ peruenirent.

1. Petr. 4.

Publicola Auguſtino proponit multas quæſtiones.

Epiſtola CLIIII.

Dilecto & venerabili patri Auguſtino epiſcopo, Publicola. Scriptum eſt, Interroga patrem tuum & indicabit tibi: ſeniores tuos, & dicent tibi. Vnde & mihi exquirendā legem de ore ſacerdotis iudicaui in cauſa tali. Quæ qualis ſit, per literas expono, ſimul & iam vt ego inſtruar in diuerſis cauſis. Singulas autem quæſtiones & diuerſas per capitula ſignari feci, ad quas ſingillatim dignare reſpondere. In Arzugibus, vt audiui, decurioni qui limiti præeſt, vel tribuno ſolent iurare Barbari, iurantes per dæmones ſuos qui ad deducendas baſtagas pacti fuerint, vel aliqui ad ſeruandas fruges ipſas: ſinguli poſſeſſores vel conductores ſolent ad cuſtodiendas fruges ſuſcipere, quaſi iam fideles epiſtolam decurione mittente, vel ſinguli tranſeuntes [quibus neceſſe eſt] per eos tranſire. Mihi diſceptatio in corde nata eſt, ſi ille poſſeſſor, qui ſuſceperit Barbarum, cuius fides per dæmonum iurationem firma viſa eſt, non coinquinatur, vel ipſe, vel illa quæ cuſtodit, vel ille qui deducitur à deductore Barbaro. Sed hoc debes ſcire, quia qui iurat Barbarus à poſſeſſore pro ſeruandis frugibus accipiat aurum vel à viatore deductor, ſed tamen cùm hac veluti mercede quæ ſolet dari à poſſeſſore vel à viatore, iuramentum etiam illud in medio eſt mortale datum decurioni vel tribuno: Quod perturbat me ne polluat illum, qui ſuſcipit Barbari iuramentum, vel illa quæ cuſtodit Barbarus. Quacunque enim conditione etiam auro dato & obſidibus datis, vt audiui, tamen iuramentum iniquum medium interceſsit. Dignare autem mihi definitè reſcribere & non ſuſpenſe. Quod ſi ipſe ſcribas dubitanter, ego in maiores dubitationes incidere poſſum quàm antequam interrogaſſem. Hoc etiam audiui, quia ipſi homines conductores, qui præſunt rei meæ, iuramentum per dæmones ſuos iurantibus Barbaris accipiunt pro reſeruandis frugibus. Si ergo cum illi iurant per dæmones ſuos vt cuſtodiant fruges, non polluunt

Deut. 32.

ipsas fruges, vt si inde manducauerit Christianus sciens, vel deprædatio † ipsarum rerum fuerit, coinquinetur, significare dignare. Item ab alio audiui quòd conductori non iuratur à Barbaro, & alter dixit, quia iuratur cōductori. Si etiam falsum mihi dixit ille, qui dixit iurari conductori, si iam pro hoc quod solum audiui non debeo vti de ipsis frugibus, vel de pretio ipsarum propter auditū solum, quia dictum est, Si autem quis dixerit hoc immolatitium est idolis, nolite mãducare propter illum qui indicauit, si tamen etiam hæc causa similis est causæ de immolatitio? Quod si ita est, quid debeo de ipsis frugibus, vel de pretio ipsarum facere? Si debeo requirere de vtroq;, qui mihi dixit, quia non iuratur conductori, aut qui dixit quia iuratur conductori, & dictum vniuscuiusque probare per testes, qui verum dixit de illis duobus, & tandiu non contingere de ipsis frugibus, vel de pretio quandiu mihi probatum fuerit si verum dixit ille qui dixit quia non iuratur conductori? Si Barbarus qui per iuramentum suum iurat malum, fecerit illum Christianum conductorem vel Tribunum qui limiti præest iurare sibi pro fide illi seruanda pro custodiendis frugibus, per ipsum iuramentum mortale per quod ipse iurat, si solus ille Christianus coinquinatus sit, an non illa quorum causa iurat. Aut si Paganus qui limiti præest iurauerit Barbaro pro fide illi seruanda per mortale iuramentum, si non coinquinat pro quibus iurat. Si quem misero ad Arzuges si licet ei iuramentum accipere à Barbaro, illud mortale, & si non coinquinatur si susceperit tale iuramentum Christianus? Si de area trituratoria tritici vel cuiuscunque leguminis, aut torculari, de qua dæmoni oblatum est, si licet inde manducare Christianum scientem, De luco si licet ad aliquem vsum suum Christianū scientem ligna tollere? Si quis vadēs ad macellum vt emat carnem quæ non sit immolatitia, & cogitationes duas habuerit in corde, quod immolata sit, & non sit immolata, & illam tenuerit cogitationem qua non immolata, si manducauerit an peccat? Si quis bonam rem de qua dubitat an bona aut mala sit faciat & putat bonam, cùm tamen putasset & malam, si peccatum asscribatur ei? Si quis dixerit quod immolatitium est mentiens, & postea dixerit iterum quia mentitus est, & ad fidem verè mentitus est, si licet Christianum inde manducare aut vendere, & de pretio vti ex eo quod audiuit? Si Christianus aliquis ambulans passus necessitatem, victus fame vnius diei vel bidui,

† de pretio

dui, vel multorum dierum, vt iam durare non poſsit, ita occurrerit vt in ipſa neceſsitate famis in qua ſibi videt iam mortem proximare, inuenerit cibum in idolio poſitum, vbi nullus ſit hominum, & non poſsit inuenire alium cibum, debet mori aut exinde cibari? Si Chriſtianus videat ſe à Barbaro vel à Romano velle interfici, debet eos ipſe Chriſtianus interficere ne ab illis interficiatur. Vel ſi licet ſine interfectione eos repellere vel impugnare, quia dictum eſt, Non reſiſtere malo? Si murum poſſeſsioni debet Chriſtianus facere propter hoſtem, & ſi ille Chriſtanus, qui fecerit murum cauſa non exiſtit homicidij, cùm inde aliqui cœperint pugnare, & interficere hoſtes? Si licet de fonte bibere, vel de puteo, vbi de ſacrificio aliquid miſſum eſt? Si de puteo qui in templo eſt & deſertum factum eſt, debet Chriſtianus bibere? Si in templo quod colitur idoli puteus, ibi ſit vel fons, & nihil ibi factum ſit in eodem puteo vel fonte, ſi debet haurire aquas inde Chriſtianus & bibere? Si Chriſtianus debet in balneis lauare, vel in thermis in quibus ſacrificatur ſimulachris? Si Chriſtianus debet in balneis, quibus in die feſto ſuo Pagani loti ſunt lauare, ſiue cum ipſis ſiue ſine ipſis? Si in ſolio vbi deſcēderunt Pagani ab idolis venientes in die feſto ſuo, & aliquid illic in ſolio ſacrilegij ſui fecerint, & ſcierit Chriſtianus, ſi debet in eodem ſolio deſcendere? Si Chriſtianus inuitatus ab aliquo appoſitam habuerit carnem in eſcam, de qua dictum fuerit illi quia immolatitia eſt, & non manducauerit eam: poſtea autem ab aliquo tranſlatam ipſam carnem aliquo caſu inuenerit venalem & emerit eam, aut appoſitam habuerit ab aliquo alio inuitatus & non cognouerit eam & manducauerit, ſi peccat? Si de orto vel de poſſeſſione idolorum, vel ſacerdotū eorum debet Chriſtianus ſciens, olus emere vel aliquem fructum & inde edere? Sanè de iuramento vel de idolis vt laborem non patiaris in requirēdo, quæ vt dominus donauit, inuenimus, ante oculos tuos volui proponere: ſi quid autem aliud apertius aut melius in ſcripturis inueneris, dignare mihi ſignificare. Vnde quæ inuenimus, hæc ſunt; vbi Laban dixit ad Iacob, Deus Abraham & Deus Nachor: quem autem Deum, non ſignificauit ſcriptura. Et iterum ad Abimelech quādo venit ab Iſaac vbi iurauit, vel qui cum illo erant, ſed quale iuramentum, non ſignificauit ſcriptura. Iterum de idolis, vbi ad Gedeon dictum eſt à domino in libro Iudicum, vt de vitulo quem occiderat holocauſtum faceret. Et in

Matt. 5. *Gene. 31.* *Gene. 26.* *Iudic. 6.* *Ioſue 6.*

Iesu Naue de Hiericho, vt omne aurum, argentum & æramentum inferretur in thesauris domini, & sanctum vocatum est de ciuitate, quę anathema est. Et quid est illud, quod in Deuteronomio positum est: Non inferes abominationem in domum tuam, & anathema eris sicut hoc ipsum est? Dominus te seruet, saluto te, ora pro me.

Deut. 7.

Augustinus Publicola dissoluit aliquot ex propositis quæstionibus.

Epistola CLIIII.

Honorabili & dilectissimo filio Publicolæ, Augustinus in domino salutem. Aestus animi tui posteaquā didici literis tuis, etiā mei continuo facti sunt, non quo me omnia talia permouerēt, qualibus indicasti te esse permotum, sed quo modo tibi auferrentur hi æstus, fateor, æstuaui, maximè quia petis vt definite tibi rescriberem, ne in maiores dubitationes incideres, quàm antequam interrogasses. Hoc enim video non esse in mea potestate. Nam quomodolibet scripsero quæ mihi videntur esse certissima, si tibi non persuasero, procul dubio eris incertior. Non autem sicut mihi adiacet suadere, eo modo adiacet etiā persuadere cuilibet. Veruntamen ne tuæ dilectioni negarem operulā meam, post aliquantam deliberationem rescribendum putaui. Mouet te certè, vtrum eius fide vtendum sit, qui vt eam seruet per dæmonia iurauerit. Vbi te volo prius considerare, vtrum si quispiam per deos falsos iurauerit se fidem seruaturū, & eam non seruauerit, nō tibi videatur bis peccasse? Si enim tali iuratione promissam custodierit fidem, ideo tātum peccasse iudicaretur, quia per tales Deus iurauit. Illud autem nemo recte reprehenderet, quia fidem seruauit. Nunc vero quia & iurauit per quos non debuit, & contra pollicitā fidem fecit quod non debuit, bis vtiq; peccauit. Ac per hoc qui vtitur fide illius quē constat iurasse per deos falsos, & vtitur non ad malā rem, sed ad licitā & bonam, nō peccato eius se sociat quo per dæmonia iurauit, sed bono pacto eius quod fidem seruauit. Neq; hic eandem fidem dico seruari qua fideles vocantur qui baptizantur in Christo. Illa enim longe alia est longéq; discreta à fide humanorū placitorum atq; pactorum. Veruntamen sine vlla dubitatione minus malum est per Deum falsum iurare veraciter, quàm per Deum verum fallaciter. Quāto enim per quod iuratur magis est sanctum, tantò magis est pœnale periuriū. Alia ergo quæ-

22. quæ. 1. monet. 3. sen. dist. 39. ca. post hæc.

Prima quæstio de iureiurādo.

22. quæ. 1. sed quæritur. 3 sen. dist. 39. ca. post hæc.

stio

ſtio eſt, vtrum non peccet qui per falſos deos ſibi iurari fecit, quàm ille qui ei iurat per deos falſos, quos colit. Cui quæſtioni poſſunt illa teſtimonia ſuffragari, quæ ipſe commemoraſti de Laban & Abimelech, ſi tamen Abimelech per deos ſuos iurauit, ſicut Laban per Deum Iacob. Hæc, vt dixi, alia quæſtio eſt, quæ me meritò fortaſsis moueret, niſi illa exempla occurriſſent de Iſaac & Iacob, & ſi qua alia poſſunt inueniri. Si tamẽ illud non adhuc mouet quod in nouo teſtamento dictũ eſt: Ne omnino iuremus. Quod quidem mihi propterea dictum videtur, non quia verum iurare peccatum eſt, ſed quia peierare immane peccatũ eſt. A quo nos longè eſſe voluit, qui omnino ne iuremus admonuit. Sed tibi aliud videri ſcio, vnde nũc diſputandum non eſt, vt illud potius agamus vnde me conſulendum putaſti. Proinde ſicut non iuras, ita nec alium, ſi hoc placet iurare compellas, quãuis dictum ſit ne iuremus: nuſquam autem in ſcripturis ſanctis legi meminerim, ne ab alio iurationem accipiamus. Alia verò quæſtio eſt, vtrũ ea pace debeamus vti, quæ inter alios inuicẽ iurãtes facta eſt. Quod ſi noluerimus, vbi viuamus in terris, neſcio vtrum inuenire poſsimus. Neq; enim tantũmodo limiti, ſed vniuerſis prouiciis pax conciliatur iuratione Barbarica. Vnde & illud ſequetur, vt nõ fruges tantũ quæ ab eis cuſtodiuntur qui per deos falſos iurauerunt, ſed vbiq; inquinata ſint omnia, quæ ipſa pace muniũtur, quam iuratio illa confirmat. Quod ſi abſurdiſsimũ eſt dicere, nec illa te moueant quæ mouebant. Item ſi de area vel torcula ri tollatur aliquid ad ſacrificia dæmoniorum ſciente Chriſtiano, ideo peccat ſi fieri permittit, vbi prohibendi poteſtas eſt. Quod ſi factum non comperit, aut prohibendi poteſtatem non habuit, vtitur mũdis reliquis fructibus, vnde illa ſublata ſunt, ſicut fontibus vtimur de quibus hauriri aquam ad vſum ſacrificiorum certiſsimè ſcimus. Eadem eſt etiam ratio lauacrorũ. Neque enim ſpiritum deducere de aëre dubitamus, in quem ſcimus ire fumum ex aris omnibus & incenſis dæmoniorum. Vnde apparet illud eſſe prohibitũ, ne in honorem alienorum deorũ aliqua re vtamur, aut vti exiſtimemur, ſic eam accipiendo, vt quãuis animo contemnamus, eos tamen qui noſtrũ animum ignorant ad hæc honoranda ædificemus. Et cum tẽpla, idola, luci, & ſi quid huiuſmodi data poteſtate, euertuntur, quamuis manifeſtum eſt, cùm id agimus, non ea nos honorare, ſed potius deteſtari: ideo tamen in vſus noſtros priuatos

dunta

22.q.1. *in nouo.*

Matth.5.

22.q.1. *quãuis.*

26.q.2. *ſi de area.*

duntaxat & proprios non debemus inde aliquid vsurpare, vt appareat nos pietate ista destruere non auaritia. Cùm verò in vsus communes non proprios ac priuatos, vel in honoré Dei veri cõuertuntur, hoc de illis fit quod de ipsis hominibus, cùm ex sacrilegis & impiis in veram religionem mutantur. Hoc Deus intelligitur docuisse illis testimoniis quæ ipse posuisti, cùm de luco alienorum deorum iussit ligna ad holocausta adhiberi. Et de Hiericho vt omne aurum, argentum & æramentum inferretur in thesauros domini. Quapropter etiam illud quod in Deuteronomio scriptum est: Non concupisces argentum vel aurum illorum, nec accipies inde tibi, ne excedas propter illud, quoniam abominatio est domino Deo tuo: & non conferes execramentum in domum tuam, & eris anathema, sicut & illud est, & offensione offendes & coinquinatione inquinaberis abominatione illa, quia anathema est: Satis apparet aut ipsos priuatos vsus in talibus esse prohibitos, aut ne sic inde aliquid inferatur in domum vt honoretur. Tunc enim est abominatio & execratio, non cum talibus sacrilegiis honor apertissima destructione subuertitur. De escis autem idolorum nihil amplius nos debere obseruare quàm quod pręcepit Apostolus, certus esto. Et ideo de hac re verba eius recole, quæ si obscura essent, pro modulo nostro exponeremus. Non autem peccat, qui cibum posteà nesciens manducauerit, quem prius tanquam idolothytum respuit. Olus vel quilibet fructus in quolibet agro natus, eius est qui creauit: Quia domini est terra & plenitudo eius. Et omnis creatura Dei bona est. Sed si illud quod in agris nascitur consecratur idolo vel sacrificatur, tunc inter idolothyta deputandum est. Cauendũ est enim, ne si putauerimus non vescendum olere quod nascitur in orto tẽpli idoli, consequens sit, vt existimemus non debuisse Apostolos apud Athenas cibum sumere, quia ciuitas erat Mineruæ eiúsque numini consecrata. Hoc & de puteo responderim, vel fonte qui in tẽplo est. Plus auté mouet re vera si aliquid sacrificiorum in fontem vel puteum proiiciatur. Sed eadem ratio est aëris qui omnem eorum fumum recipit, de quo suprà diximus. Aut si hoc ideo putatur distare, quia illud sacrificiũ, de quo fumus aëri confunditur, non fit ipsi aëri, sed idolo alicui vel dæmonio, aliquando autem sic mittuntur sacrificia in aquas vt ipsis aquis sacrificetur, non ideo vtique solis huius luce non vtimur, quia ei sacrilegi vbi possunt, sacrificare non cessant

Iudicũ 6. *Iosue 6.* *Deut. 7.* *Psal. 23.* *1. Tim. 4.*

cessant. Sacrificatur etiam ventis, quibus tamen vtimur ad tantas nostras commoditates, cùm eorundem sacrificiorum suorum fumum ipsi quodammodo haurire & vorare videantur. Si quis dubitat de aliqua carne, vtrum immolatitia sit & non est immolatitia, si eam cogitationem tenuerit quòd immolatitia non sit & ea vescatur, non vtique peccat: quia nec est, nec iam putatur immolatitia, etsi anteà putabatur. Neque enim non licet corrigere cogitationes à falsitate in veritatem. Si quis autem bonum putauerit esse quod malum est, & fecerit hoc putando, vtique peccat. Et ea sunt omnia peccata ignorantiæ, quando quisque bene fieri putat quod malè fit. De occidendis hominibus ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi fortè sit miles, aut publica functione teneatur, vt nõ pro se hoc faciat, sed pro aliis, vel pro ciuitate, vbi etiam ipse est, accepta legitima potestate si eius congruit personæ. Qui verò repelluntur aliquo terrore, ne malè faciant, etiam ipsis aliquid fortasse præstatur. Hinc autem dictum est, Non resistamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit, non vt correctionem hominum negligamus. Vnde nec reus est mortis alienæ, qui cum suæ possessioni murum circunduxerit, aliquis ex ipsorum vsu percussus intereat. Neque enim reus est Christianus, si bos eius aliquem feriendo, vel equus calcem iaciendo aliquem occidat, aut ideo non debent Christiani boues habere cornua, aut equus vngulas, aut dentes canis, Aut verò quoniam Apostolus Paulus satis egit, vt in Tribuni notitiam perferretur, insidias sibi à quibusdam perditis præparari, & ob hoc deductores accepit armatos, si in illa arma scelerati homines incidissent. Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret. Absit vt ea quæ propter bonum ac licitum facimus aut habemus, si quid per hæc præter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur. Alioquin nec ferramenta domestica & agrestia sunt habenda, ne quis eis vel se vel alterum interimat. Nec arbor aut restis, ne quis se inde suspendat. Nec fenestra facienda est, ne per hanc se quisque præcipitet. Quid plura commemorem, cùm ea commemoranda finire non possim? Quid enim est in vsu hominum bono ac licito, vnde nõ possit etiam pernicies irrogari? Restat ni fallor vt dicamus aliquid de illo viatore Christiano, quem commemorasti victum famis necessitate, si nihil vspiã inuenerit nisi cibum in idolio positum,

23.q.5. de occidẽdis.

Vim vi repellere.

Act.21.

vbi

vbi nullus alius est hominum, vtrum ei satius sit fame emori quàm illud in alimentum sumere. In qua quæstione, quoniam non est consequens, vt cibus ille idolothytum sit. Potuit enim vel ab eis qui ibi ab itinere diuertentes corpus refecerant, obliuione seu volũtate dimitti, vel illic ob aliam causam quamlibet poni. Breuiter respondeo, Aut certum est esse idolothytum, aut certum est non esse, aut ignoratur. Si ergo certum est esse, melius Christiana virtute respuitur. Si autem vel non esse scitur vel ignoratur, sine vllo cõscientiæ scrupulo in vsum necessitatis assumitur.

Augustinus Martiano veteri amico gratulatur, quod catechumenus sit factus, hortans illum vt baptismum accipiat & Eucharistiam. Epistola CLV.

DOmino merito suscipiendo & in Christo dilectissimo ac desiderantissimo fratri Martiano, Augustinus in domino salutem. Abripui vel potius obripui, & quodammodo furatus sum memetipsum multis occupationibus meis, vt tibi scriberem antiquissimo amico, quem tamen non habebam quandiu in Christo non tenebam. Nosti quippe vt definierit amicitiam Romani, vt ait *Lucanus.* quidam, maximus autor Tullius eloquij. Dixit enim & verissimè dixit: Amicitia est rerum humanarum & diuinarum cum beneuolentia & charitate consensio. Tu autem mi charissime aliquando mihi consentiebas in rebus humanis, cum eis more vulgi frui cuperem, & mihi ad ea capessenda quorum me pœnitet fauendo velificabas, imò verò vela cupiditatum mearum cum cæteris, tunc dilectoribus meis inter præcipuos aura laudis inflabas. Porrò in rebus diuinis, quarum mihi illo tempore nulla luxerat veritas, vtique in maiore illius definitionis parte nostra amicitia claudicabat. Erat enim rerum tantummodo humanarum, non etiam diuinarum, quamuis cum beneuolentia & charitate consensio. Et posteà quàm illa cupere destiti, perseuerante quidem beneuolentia, saluum me esse cupiebas salute mortali, & ea rerum prosperitate felicem quam mundus optare consueuit. Etiam sic itaque aliquantum tibi erat mecum rerum humanarum beneuola & chara consensio. Nunc verò quantum de te gaudeo, quibus explicem verbis, quando eum quem quoquo modo habui diu amicum, habeo iam verum amicum. Accessit enim etiam rerum consensio diuinarum, quoniam qui mecum temporalem vitam

quon

quondam iucundiſsima benignitate duxiſti, nunc ſpe vitæ æternæ mecum eſſe cœpiſti. Modò verò etiam de rebus humanis inter nos nulla diſſenſio eſt, qui eas rerum diuinarum cognitione penſamus: ne plus eis tribuamus, quàm modus earum iuſtiſsimus poſtulat: nec eas in aliquo contemptu abiiciendo, creatori earum domino rerum cæleſtium atque terreſtrium faciamus iniuriam. Ita fit vt inter quos amicos non eſt rerum conſenſio diuinarum, nec humanarum plena eſſe poſſit ac vera. Neceſſe eſt enim vt aliter quàm oportet humana æſtimet, qui diuina contemnit, nec hominem rectè diligere nouerit, quiſquis eum non diligit qui hominem fecit. Proinde non dico nunc mihi plenius amicus eſt qui eras ex parte, ſed quantum ratio indicat, nec ex parte eras, quando nec in rebus humanis mecum amicitiam veram tenebas. Rerum quippe diuinarum ex quibus rectè humana penſantur, ſocius mihi nondũ eras, ſiue quando nec ipſe in eis eram, ſiue poſteà quàm ego eas vtcunque ſapere cœpi, à quibus tu longè abhorrebas. Nolo autem ſuccenſeas, nec tibi videatur abſurdum, quòd illo tempore cùm in vana huius mundi æſtuarem, quamuis me multum amare videreris, nondum eras amicus meus, quando nec ipſe mihi amicus eram, ſed potius inimicus. Diligebam quippe iniquitatem, & re vera quia diuina ſententia eſt, qua ſcriptum eſt in ſanctis libris: Qui diligit iniquitatem odit animam ſuam. Cùm ergo odiſſem animam meam, verum amicum quomodo habere poteram, ea mihi optantem in quibus ipſe meipſum patiebar inimicum? Cùm verò benignitas & gratia Saluatoris noſtri illuxit mihi, non ſecundum merita mea, ſed ſecundũ ipſius miſericordiam, tu ab hac alienus, quomodo eſſe poſſes amicus meus, qui vnde beatus eſſe poſſem penitus ignorabas, & non in hoc me amabas in quo mihi ipſe iam fueram vtcunque amicus effectus? Gratias itaq; Deo, quòd te mihi amicũ facere tandem aliquando dignatur. Nunc enim nobis eſt rerum humanarum & diuinarũ cum beneuolentia & charitate conſenſio in Chriſto Ieſu domino noſtro veriſsima pace noſtra. Qui duobus præceptis cuncta præconia diuina concluſit dicens: Diliges dominum Deum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximũ tuum tanquam teipſum. In iis duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. In illo primo rerũ diuinarum, in hoc ſecundo rerum humanarum eſt cum beneuolentia & charitate conſenſio

Pſal.10.

ſio

sio. Hæc duo si mecum firmissimè teneas, amicitia nostra vera ac sempiterna erit, & nõ solum nos inuicem, sed etiam ipsi domino sociabit. Quod vt fiat, exhortor grauitatem & prudentiam tuã, vt iam etiam fidelium sacramenta percipias. Decet enim ætatem, & congrui quantum credo moribus tuis. Memento quid mihi dixeris profecturo, comicum quidem de Terentio recolens versum, sed tamen aptissimũ & vtilissimum. Nunc hic dies vitam aliã affert, alios mores postulat. Quod si veraciter dixisti, sicut de te dubitare non debeo, iam profecto sic viuis, vt sis dignus baptismo salutari remissionem præteritorum accipere peccatorũ. Iam omnino nõ est cui alteri pręter dominum Christum dicat genus humanum

Terentius

Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri
Irrita perpetua soluent formidine terras.

Virgilius Eglo. 4.

Quod ex Entheo, † id est, ex Sibyllino carmine se fassus est transtulisse Virgilius, quoniam fortassis etiam illa vates aliquid de vnico saluatore in spiritu audierat quod necesse habuit confiteri. Hæc tibi domine merito suscipiende & in Christo dilectissime, ac desiderantissime frater, siue pauca, siue forsitan multa sint vtcunque occupatissimus scripsi, tua mereri scripta desidero, & te nomen dedisse inter competentes, vel daturum esse, iamiámque cognoscere. Dominus Deus noster in quem credidisti, & hic & in futuro seculo te conseruet domine merito suscipiẽde & in Christo dilectiss. ac desiderãtiss. frater.

† Cumæo,

Augustinus Probam resalutat, & gratias agit quod de salute ipsius fuerit solicita. *Epistola CLVI.*

DOminæ insigni & merito illustri & præstantissimæ filiæ Probæ, Augustinus. Est quidem ita vt dicis, quòd in corpore corruptibili anima constituta terrena quadam cogitatione † constringitur, & tali onere quodammodo depressa curuatur, vt in imo multa quàm in summo vnũ facilius cõcupiscat & cogitet. Nam hoc etiam sancta scriptura ita dicit: Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Sed ideo venit Saluator noster, qui mulierẽ illam in Euangelio per decem & octo annos curuam, quæ fortasse hoc significabat, verbo salutis erexit, vt anima Christiana non frustrà audiat, Sursum cor: Nec frustrà respondeat, se habere ad dominum. Quod intuens rectè facis, mala huius mundi tolerabilia ducere spe futuri. Sic enim vsu quodam bono conuertun

† cõtagione

Sapien. 9.

Lucæ 13.

uertuntur in bonum dum non augent noſtram concupiſcentiam, ſed exercent patientiam, de qua re Apoſtolus ait: Scimus quoniã diligentibus Deũ omnia cooperantur in bonũ. Omnia, inquit, Non ſolum ergo illa quę appetuntur vt ſuauia, verumetiam illa quæ, vt moleſta vitantur, quãdo alia ſic ſumimus ne capiamur, alia ſic ferimus ne frangamur. Et ſecundum præcepta diuina in omnibus gratias agimus ei de quo dicimus: Benedicam dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo: Et bonum eſt mihi quoniã humiliaſti me, vt diſcam iuſtificationes tuas. Neque enim reuera ſi fallacis proſperitatis ſemper hic trãquillitas arrideret, anima humana portum illũ veræ certæ'que ſecuritatis appeteret, domina inſignis & merito illuſtris & præſtantiſsima filia. Reddens itaq; debitum pręſtantiæ tuæ ſalutationis obſequiũ, agénſque gratias quod ſalutis noſtræ religioſiſsimã curam geris, poſco tibi à domino futuræ vitæ præmia, præſentíſque ſolatia, omniúmq; veſtrum in quorũ cordibus per fidem habitat Chriſtus, me dilectioni orationíque commendo. Et alia manu. Deus verus & verax veraciter conſoletur cor tuum, & protegat ſalutem tuam, domina inſignis & merito illuſtris ac præſtantiſsima filia.

Rom. 8. *Pſal. 33.* *Pſal. 118.*

Auguſtinus Optato demonſtrat, quid de animarum origine certum ſit, quid adhuc ſalua fidei rectitudine quærit neſcirive poßit. *Epiſtola CLVII.*

DOmino beatiſsimo & ſyncera dilectione deſiderabili fratri & coëpiſcopo Optato, Auguſtinus in domino ſalutem. Quamuis tuæ ſanctitatis nullas ad meipſum datas acceperim literas, tamen quia illæ quas ad Mauritaniã Cæſarienſem miſiſti, me apud Cæſaream præſente venerunt, quò nos iniuncta nobis à venerabili Papa Zozimo Apoſtolicę ſedis Epiſcopo Eccleſiaſtica neceſsitas traxerat, factũ eſt vt ea quæ ſcripſiſti etiam ipſe perlegerem, tradente mihi eandem epiſtolam tuã famulo Dei ſancto Renato, in Chriſto nobis fratre chariſsimo, Quo petente & mihi licet aliis occupato vehemẽter inſtante, ad ea ſum reſpondere compulſus. Acceſsit huc etiã alterius ſancti & cum debito honore nominandi fratris noſtri, & quantum ab illo comperi neceſſarij tui Mureſsis cũ in ſupradicto oppido remoraremur aduentus. Qui mihi retulit etiã ſibi miſſas de hac re literas venerationis tuæ, Et me de hac ipſa quæſtione conſuluit, vt quid inde ſentirem, vel meis vel ſuis reſcriptis ad te faceret peruenire,

1. Retr. 56

F

vtrum scilicet animæ vt corpora propagatione nascātur, sintque ex illa vna quæ primo homini creata est. An creator omnipotens, qui vtique vsque nunc operatur, sine vlla propagatione nouas faciat singulis proprias. De qua re antequam aliquid admoneam, synceritatem tuam scire volo, in tam multis opusculis meis nunquam me fuisse ausum de hac quæstione definitam proferre sententiam, & impudenter referretur in literas ad alios informandos, quod apud me non fuerit explicatum. Quarum autem rerum atque causarum consideratione permoueat, vt in neutram assertionem meus inclinetur assensus, sed adhuc inter vtrāque disceptem, nimis longum est hac epistola exprimere. Nec tam necessarium, vt hoc omisso non possit de hac quæstione quod satis est deputari, & si non ad auferendam cunctationē, certe ad cauendam temeritatem. Illud enim vbi vel maximè fides Christiana consistit, quod per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Et quod per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit in quo omnes peccauerūt. Et quod iudicium quidem ex vno in condemnationem. Et quod per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, & per vnius iustificationem in omnes homines in iustificationem vitæ: Et si qua alia testimonia declarant neminem nasci ex Adam, nisi vinculo delicti & damnationis obstrictum, neminémque inde liberari nisi renascendo per Christum, tam inconcusse tenere debemus, vt sciamus eum qui hoc negauerit, nullo modo ad Christi fidem, & ad eam quæ per Christū datur pusillis & magnis Dei gratiam pertinere. Vnde si origo animæ lateat, dum tamen redemptio clareat periculum non est. Neque enim in Christum credimus vt nascamur, sed vt renascamur quomodocunque nati fuerimus. Hactenus autem dicimus sine periculo latere animæ originē, vt non tamen eam partem Dei esse credamus: sed creaturā. Nec de Deo natam, sed ab illo factam atque in eius genus adoptandam mirabili dignatione gratiæ, nō parili dignitate naturæ. Nec eam corpus esse sed spiritum, non creatorem vtique, sed creatum. Nec ideo venisse in hoc corpus corruptibile quo grauatur, quòd illuc eam vitæ in cælestibus vel in quibuslibet aliis partibus mundi antea malæ gestæ merita compulerunt. Nondum enim natos Apostolus, cum

1. Cor. 15.
Rom. 8.
Rom. 6.

cum de Rebeccæ geminis loqueretur, nihil egiſſe dicit boni vel mali, vt nō ex operibus quibus nullis alter diſtinguebatur ab altero, ſed ex vocante diceretur minori ſeruiturum eſſe maiorem. His igitur firmiſsimè cōſtitutis, ſi tam reconditum atque abditum eſt in occultis operibus Dei, vt nec ſcripturarum diuinarum manifeſto eloquio declaretur, vtrum propterea nihil boni vel mali nondum nati egiſſe credendi ſint, quia nō ex aliis propagatas, ſed mox ex nihilo creatas animas ſinguli accipiunt: an quia cum eſſent originaliter in parentibus, adhuc ipſi nulli erant, qui ſuas & proprias vitas agerent, illa tamen ſit fides ſalua qua credimus nullum hominū, ſiue maioris ſiue paruulæ quamlibet & recentis ætatis liberari à contagione mortis antiquæ & obligatione peccati quod prima natiuitate contraxit, niſi per vnum mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum, Cuius hominis eiuſdémque Dei ſaluberrima fide, etiam illi iuſti ſalui facti ſunt, qui priuſquam veniret in carne, crediderunt in carne venturum. Eadem nanque fides eſt & noſtra, & illorum, quoniam hoc illi crediderunt futurum, quod nos credimus factum. Vnde dicit Apoſtolus Paulus. Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſecundum quod ſcriptum eſt: Credidi propter quod locutus ſum: & nos credimus propter quod & loquimur. Si ergo eundem ſpiritum fidei & illi habebant qui venturum in carne Chriſtum prænuntiarunt, quem etiam illi qui eum veniſſe nuntiarunt, ſacramenta eſſe potuerunt pro temporum diuerſitate [diuerſa] ad vnitatem tamen eiuſdem fidei concordiſsimè recurrentia, Scriptū eſt in Actibus Apoſtolorum loquente Apoſtolo Petro: Nunc ergo quid tentatis Deum imponere iugum ſupra collum diſcipulorum, quod neque patres noſtri neq; nos portare potuimus, ſed per gratiam domini Ieſu credimus nos ſaluos fieri quemadmodū & illi? Si ergo & illi, id eſt, patres portare iugum legis veteris nō valentes, per gratiam domini Ieſu ſaluos ſe fieri crediderunt, manifeſtum eſt quòd hæc gratiam etiam antiquos iuſtos viuere fecit ex fide. Iuſtus enim ex fide viuit. Lex autem ſubintrauit vt abundaret delictum, vt ſuperabundaret gratia per quā ſanaretur delicti abundātia. Si enim data eſſet lex quæ viuificare poſſet, omnino ex lege eſſet iuſtitia. Cui tamen bono lex † data ſit, cōſequenter adiunxit dicēs: Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſsio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Danda itaque fuerat lex quæ

3. ſen. diſt. 25. cap. 1.

1. Tim. 2.

2. Cor. 4.

Pſal. 115.

Act. 15.

Abac. 2.

Rom. 5.

Galat. 5.

† Aliàs, Cur tamē bonū lex, &c.

manifestius sibiipsum ostenderet hominem, ne superbus animus humanus à seipso se posse esse iustum putaret, & ignorans Dei iustitiam, id est, quæ homini ex Deo est, & suã volens constituere, id est, quasi suis viribus partam, iustitiæ Dei subiectus non fieret. Oportebat itaque vt addito mandato cuius vox est: Non concupisces, superbo peccatori etiã præuaricationis crimen accederet, atque ita gratiæ medicinam non sanata per legem sed conuicta infirmitas quæreret. Proinde cum omnes iusti, hoc est, veraces Dei cultores, siue ante incarnationẽ, siue post incarnationem Christi, nec vixerint, nec viuant, nisi ex fide incarnationis Christi, in quo est gratiæ plenitudo, profecto quod scriptum est: Non esse aliud nomẽ sub cælo, in quo oporteat saluos fieri nos, ex illo tempore valet ad saluandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum est genus humanũ. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Quia sicut in regno mortis nemo sine Adam, ita in regno vitæ nemo sine Christo. Sicut per Adam omnes iniusti, ita per Christum omnes iusti [homines:] Sicut per Adã omnes mortales in pœna facti sunt filij seculi, ita & per Christũ omnes immortales in gratia fiunt filij Dei. Cur autem creentur etiam illi quos creator præsciuit ad damnationem nõ ad gratiam pertinere, beatus Apostolus tanto succinctiore breuitate, quanto maiore autoritate commemorat. Deum enim dicit volentem ostendere iram, & demonstrare potentiam suam attulisse in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quem superius dixerat tanquam figulum luti ex eadem massa facere, aliud vas in honorem, aliud in cõtumeliam. Merito autem videretur iniustum, quod fiunt vasa iræ ad perditionem, si nõ esset ipsa vniuersa ex Adã massa damnata. Quod ergo fiunt inde nascendo vasa iræ, pertinet ad debitã pœnam. Quod autem fiunt renascendo vasa misericordiæ, pertinet ad indebitam gratiã. Ostendit ergo Deus iram suam, non vtique animi perturbationem, sicut est, quæ ira hominis nuncupatur, sed iustã fixámque vindictam, quæ de stirpe inobedientiæ ducitur propago peccati atque supplicij. Et homo natus ex muliere, sicut in libro Iob scriptum est, breuis est vitæ & plenus iracundiæ. Eius enim rei vas est qua plenus est, vnde iræ vasa dicũtur. Ostendit & potentiam suã, qua bene etiam vtitur malis, multa illis naturalia & temporalia bona largiens, eorúmque

Rom. 10. Rom. 7. 3. sen. dist. 25. cap. 1. Act. 4. 1. Cor. 15. Rom. 9. Iob 14.

que malitiam ad exercendos & comparatione admonendos bonos accommodans, vt in eis diſcant agere gratias Deo, quod ab eis, nõ ſuis meritis qui in eadem maſſa paria fuerunt,* ſed illius miſeratione diſcreti ſunt. Quod maxime apparet in paruulis, de quibus cum per Chriſti gratiam renaſcuntur, & iſtam vitam in illa tenera ætate finientes, in æternã tranſeunt & beatam, dici nõ poteſt quod libero diſcernuntur arbitrio ab aliis infantibus, qui ſine hac gratia in ipſius maſſæ damnatione moriuntur. Si autem hi ſoli crearentur ex Adam, qui eſſent per gratiã recreandi, & præter illos qui in Dei filios adoptantur, nulli alij homines naſcerentur, lateret beneficiũ quod donaretur indignis, quia nullis ex eadẽ damnabili ſtirpe venientibus debitum ſuppliciũ redderetur. Cum verò attulit in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perditionem, nõ ſolum oſtendit iram & demonſtrauit potentiam ſuã redhibendo vindictam, & bene vtendo non bonis, ſed etiã notas fecit diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Ita enim quid præſtetur ſibi diſcit gratis iuſtificatus, dum non ſuo merito, ſed gloria largiſsimæ Dei miſericordiæ diſcernitur à damnato, cum quo eadem iuſtitia fuerat, & ipſe damnandus. Tam multos autem creando naſci voluit, quos ad ſuam gratiam non pertinere præſciuit, vt multitudine incomparabili plures ſint illis, quos in ſui regni gloriam filios promiſsionis prædeſtinare dignatus eſt, vt etiam ipſa reiectorum multitudine oſtenderetur, quàm nullius momenti ſit apud Deum iuſtum quantalibet numeroſitas iuſtiſsimè damnatorum. Atque vt hinc quoque intelligant qui ex ipſa damnatione redimuntur, hoc fuiſſe debitum maſſæ illi vniuerſæ, quod tam magnæ parti eius redditum cernerent, non ſolum in eis, qui in originali peccato multa addunt malæ voluntatis arbitrio, verumetiam in tam multis paruulis, qui tantummodo vinculo peccati originalis obſtricti, ſine gratia mediatoris ex hac luce rapiuntur. Tota quippe iſta maſſa iuſtæ damnationis reciperet debitum, niſi ex ea faceret non ſolũ iuſtus, ſed etiam miſericors figulus, alia vaſa in honorem ſecundum gratiã, non ſecundũ debitum, dum & paruulis ſubuenit, quorũ nulla merita dici poſſunt, & maiores præuenit, vt habere aliqua merita pòſsint. Quæ cum ita ſint: ſi aſſertio tua non eò tendit, vt nouas animas dicas propter innocentiam nouitatis ſuæ, antequam ad peccandum libero vtantur arbitrio damnationi originali obnoxias eſſe

*pares fuerant, aut paria fecerant.

eſſe non poſſe, ſed eas fide catholica confiteris, etiam ſi in illa tenera ætate de corpore exierint in damnationem perditionis ituras, niſi ſacraméto mediatoris, qui venit quærere & ſaluum facere quod perierat liberentur, quære vbi, vel vnde, vel quando cœperint damnationis meritum habere, ſi nouæ ſunt, ita ſanè vt Deum non facias, nec aliquam naturam quam non condidit Deus, vel peccati earum vel innocentium damnationis autorem. Et ſi inueneris quod te quærere admonui, quod ipſe adhuc fateor non inueni, defende quantum potes atque aſſere animarum infantium eiuſmodi eſſe nouitatem, vt nulla propagatione ducantur, & nobiſcum quod inueneris fraterna dilectione communica. Si autem non inueneris, quare vel quo modo fiunt animę infantium peccatrices, & nihil in ſeipſis habentes malitiæ, à quo cogantur ex Adam trahere vnde damnentur, cùm eas credas non ex illa prima peccatrice propagatas, ſed nouas atque inſontes includi carne peccati: nec ſic iam temere in aliam ſententiam tua deflectatur aſſenſio, vt eas ex illa vna credas propagando traduci, ne forte alius inuenire poſsit, quod ipſe non poſsis, aut aliquando inuenias quod nunc non potes. Nam & illi qui animas ex vna propagari aſſerunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, ſi Tertulliani opinionem ſequuntur, profectò eas non ſpiritus, ſed corpora eſſe contendunt, & corpulentis ſeminibus exoriri. Quo peruerſius quid dici poteſt? Neq; hoc Tertullianum ſomniaſſe mirandum eſt, qui etiam ipſum creatorem Deum non eſſe niſi corpus opinatur. Qua dementia repulſa à corde atque ore Chriſtiano, quiſquis animam ſicuti eſt, non eſſe corpus ſed ſpiritum confitetur, & tamen in filios ex parentibus duci, in eo quidem nullis coarctatur anguſtiis, quòd omnes animas etiam paruulorum quos Eccleſia non vtique in falſa, ſed in vera peccatorum remiſsione baptizat, vera fides prædicat trahere originale peccatum propria primi hominis voluntate commiſſum, & in omnes poſteros generatione tranſmiſſum, ac ſola regeneratione purgandum. Sed cùm conſiderari & pertractari cœperit quid dicatur, mirum ſi vllus ſenſus comprehendit humanus, quónam modo tanquam lucerna de lucerna accendatur, & ſine detrimento alterius alter inde ignis exiſtat, ſic anima de anima parentis fiat in prole, vel traducatur in prolem: Vtrum incorporeum ſemen animę, ſua quadam occulta & inuiſibili via ſeorſum ex parte cur-

Luca 19.

rat in matrem, cùm fit conceptus in fœmina: an quod est incredibilius in semine corporis lateat. Cùm autem fluunt irrita sine ullis conceptibus semina, vtrum semen animæ non simul exeat, an summa celeritate, atq; atomo temporis vnde exierat recurrat, an pereat? Et si perit, quo modo ipsa cuius mortale semen est, immortalis est anima? An immortalitatem tunc accipit quando formatur vt viuat, sicut iustitiā quando formatur vt sapiat: & quo pacto eam Deus fingat in homine, etiam si anima seminaliter trahatur ex anima, sicut fingit in homine corporis membra, quamuis corpus seminaliter trahatur ex corpore? Si enim non spiritalis creatura fingeretur à Deo, non scriptum esset: Qui fingit spiritum hominis in ipso. Et in eo quod legitur: Qui finxit singillatim corda hominum: † si per corda significatæ sunt animæ, fingi eas posse quis dubitet? Sed quæritur, vtrum ex vna anima hominis primi, sicut fingit singillatin facies hominum, ex vno tamen corpore hominis primi. Cùm hæc atque huiusmodi de hac re multa quærantur, quæ nullo sensu cordis † explorari possunt, & à nostra experientia longe remota sunt, atque in abditissimis naturæ finibus latent, non erubescendum est homini confiteri se nescire quod nesciat, ne dum se scire mentitur, nunquam scire mereatur.

Psal. 32.

† *eorum.*

† *carnis*

Qui autem negat non vnius tantum sed omnis animæ creatorem Deum atq; factorem, nisi qui eius eloquiis apertissimè refragatur? Sine vlla quippe ambiguitate per Prophetam dicit: Omnem flatum ego feci, animas videlicet intelligi volens, quod verba consequentia manifestant. Non itaque vnum quem facto ex terra homini primo inspirauit, sed omnem flatum ipse fecit, ipse adhuc facit. Quæritur tamen, vtrum omnem flatum ex illo vno flatu, sicut omne corpus homini ex vno illo corpore faciat: an vero noua quidem corpora faciat ex vno, animas autem nouas ex nihilo. Quis enim congrua suis originibus genera rerum etiam de seminibus facit, nisi qui ipsa semina sine seminibus fecit? Sed vbi res naturaliter obscura nostrum modulum vincit, & aperte diuina scriptura non subuenit, temere hinc aliquid definire humana coniectura præsumit. Secundum vitas autem, quas proprias habere incipiunt, nouos homines dicimus nasci, siue anima, siue corpore. At vero secundum originale peccatum veteres nascuntur, ideo baptismate renouantur. Aliquid ergo certum de animæ origine nondum in scripturis canonicis comperi. Nam ij

Esaie 42. & 57.

γνώμη

qui nouas sine vlla propagine asserunt animas fieri, inter testimonia, quibus id nituntur ostendere, ponunt etiã illa duo, quæ pauloantè cõmemoraui. Qui fingit spiritum hominis in ipso: Et qui finxit singillatim corda hominũ. De quibus vide: quemadmodum posſit à resistentibus responderi. Vtrum enim cùm fingit ex alio fingat, an ex nihilo, incertum est. Illud tamen inter cætera testimonium mihi videtur esse præcipuum, quod in

Eccle.12. libro Salomonis Ecclesiaste legitur: Et reuertetur puluis in terram sicut erat, & spiritus reuertetur ad Deum qui dedit eum. Sed facillime respõdetur: Corpus in terram, de qua factum est primum hominis corpus, & spiritus ad Deum, à quo facta est prima hominis anima. Sicut enim nostrum corpus, inquiunt, quamuis ex primo illo corpore propagatum sit, eò tamẽ redit vnde ipsum primum corpus effectum est. Sic anima nostra quamuis ex illa anima propagata, non ad nihilum, quia immortalis est, sed ad illum redit à quo ipsa prima anima facta est. Ac per hoc illud quod scriptum est de spiritu cuiusq; hominis, quod redeat ad Deum qui dedit eum, non soluit istam obscurisſimam quæstionem, quia siue ex illo vno, siue ex nullo alio, Deus vtiq; dedit eum. Itémq; illi qui propaginem animarum inconsiderata temeritate defendunt, inter alia testimonia quæ suæ causæ suffragari arbitrantur, nullum quasi manifestius & expresſius pro se possunt putare proferendum, quàm id

Gene.46. quod in Genesi scriptum est: Omnes autem animæ quæ introierunt cum Iacob in Aegyptũ, qui exierunt de femoribus eius. Hoc enim velut euidẽtisſimo testimonio possunt credi animæ in filios ex parentibus propagari, quoniam satis aperte dictum videtur, animas etiam de femoribus Iacob, non sola exisse corpora filiorum. Vt eo modo etiam illud intelligi velint à parte totum, quod dixit Adã, cum illi mulier eius ostenderetur. Hoc

Gene.2. nunc os ex osſibus meis, & caro de carne mea. Non enim dixit: Et anima de anima mea: sed ita fieri potest, vt carne nominata vtrũq; intelligatur, sicut hic animas nominauit, & tamẽ etiam corpora in filiis intelligi voluit. Sed hoc testimonium certe, quasi tam clarum atque manifestum enodandæ huic quæstioni non sufficeret, nec si ita legeretur genere fœminino, quæ exierunt de femoribus eius, vt animas intelligeremus usquequaque exire. Ideo autem non sufficeret: quoniam & animę nomine corpus solum posse significari, modo quodam locutionis ostenditur, quo significatur per id quod continetur illud quod contin

continet,ſicut ait quidam:Vina coronant,cùm coronarētur vaſa vinaria.Vinum enim continetur & vas continet. Sicut ergo appellamus Eccleſiam baſilicam, qua continetur populus, qui vere appellatur Eccleſia,vt nomine Eccleſiæ,id eſt,populi,qui continetur, ſignificemus locum qui continet. Ita quòd animæ corporibus continentur, intelligi corpora filiorum per nominatas animas poſſunt. Sic enim melius accipitur etiam illud quod lex inquinari dicit eum,qui intrauerit ſuper animā mortuam,hoc eſt, ſuper defuncti cadauer, vt nomine animæ mortuæ,mortuum corpus intelligatur,quod animam continebat: quia & abſente populo,id eſt,Eccleſia,locus tamen ille nihilominus Eccleſia nuncupatur.Hæc reſponderentur,ſi vt dixi,fœminino genere poſitū eſſet, quæ exierunt de femoribus Iacob, id eſt,quæ animæ.Nunc vero cùm maſculinum genus ſit poſitum,ideſt,qui exierunt de femoribus Iacob,quis non ita intelligere malit,omnes animæ eorum qui exierunt de femoribus eius, id eſt, animæ hominum, vt etiam ſic poſsint intelligi ſecundum corpus tantummodo exiſſe homines de femoribus patris,quorum erant illæ animæ,per quarum numerum intelliguntur tot homines. Vellem autem legere libellum tuum, cuius mentionem feciſti in literis tuis,ne forte aliqua ibi teſtimonia non ambigua poſuiſti. A me autem cùm quæſiſſet amicus mihi chariſsimus,& diuinarum ſtudioſiſsimus literarum, quid de hac quæſtione ſentirem, eiq; remota verecundia, hinc æſtus meos & ignorantiam faſſus eſſem, ſcripſit inde longe trans mare ad doctiſsimum virum,cui reſcripſit ille,vt potius me conſuleret,neſciens quod iam fecerat nec aliquid à me certum ac definitum audire potuerat.Significauit tamē in eadem breui epiſtola ſua, ſe potius fieri quàm propagari animas crédere.Simul etiam admonēs animarum propaginem,quia ipſe in Oriente eſt,Occidētalem Eccleſiam ſolere ſentire.Hac ego maiore occaſione cōperta,ſcripſi ad eum non breuem librum, conſulens eum & petens vt prius me doceat, & tūc ad me mittat quos doceam. Qui liber meus non vt doctoris, ſed inquiſitoris, & potius diſcere cupiētis apud me legi poteſt:mitti vero vſpiam non debet, vel cuiquam foras dari, niſi cùm reſcripta domino adiuuāte percepero,id quod ille ſentit, promptiſsime ac libentiſsime defenſurus, ſi me docere potuerit, quo modo animæ non ex Adam veniant, & tamen ex illo iuſtam ſortem damnationis inueniāt, niſi ad remiſsionem peccatorum rena-

Maro. *Num.19.* *Hieronymus.*

ſcendo perueniant. Abſit enim vt credamus vel animas paruulorum in lauacro regenerationis falſam accipere peccatorum mūdationem, vel Deum eſſe, aut aliquam naturam quam non condidit Deus, illius ex qua mundantur inquinationis autorem. Donec ergo aut ille reſcribat, aut ego ſi Deus voluerit aliquo modo diſcam, ſi nullam de illa peccatrice originem ducit, quæ cauſa ſit animæ ſubeūdi originale peccatum, quod neceſſe eſt eſſe in omnibus paruulis, ad quod eam nec Deus cogit inſontem, quia peccandi autor non eſt, nec vlla mali natura, quæ non eſt, nihil tale audeo prædicare. Te autem ſi libenter vel patienter admittis, chariſsime frater, admoneo, ne hæreſim nouā minus cautus incurras, quæ antiquiſsimæ fidei ſtabilita molitur fundamenta conuellere aduerſus Dei gratiam diſputando, quam dominus Chriſtus puſillis & magnis ineffabili bonitate largitur. Cuius vel autores, vel certe acerrimi notiſsimiq; ſuaſores, cum Pelagius & Cæleſtius extitiſſent, conciliorum Epiſcopalium vigilantia in adiutorio ſaluatoris, qui ſuam tuetur Eccleſiam, etiam à duobus venerabilibus antiſtibus apoſtolicę ſedis, Papa Innocentio & Papa Zozimo, niſi correcti etiam egerint pœnitentiam, toto Chriſtiano orbe damnati ſint. De quibus exempla recentium ſcripturarum, ſiue quæ ſpecialiter ad Afros, ſiue quæ vniuerſaliter ad omnes Epiſcopos de memorata ſede manarunt, ne forte ad veſtram ſanctitatem nondum peruenerint, vobis curauimus mitti ab eis fratribus, quibus & has literas vt tuæ venerationi dirigerent, dedimus. Hi autem non ideo ſunt hæretici, quia dicunt animas originem de illa prima peccatrice non ducere, quod vel aliqua fortaſſe ratione vera dici poteſt, vel ſine fidei labe neſciri: ſed hinc conantur efficere, vnde omnino apertiſsimi hæretici iudicantur, animas paruulorum nihil mali ex Adam trahere, quod ſit lauacro regenerationis expiandum. Nam Pelagij de hac re argumentatio, quæ inter alia eius damnabilia etiam literis Apoſtolicæ ſedis adiuncta eſt, ita ſe habet. Si anima, inquit, ex traduce non eſt, ſed ſola caro tantum habet traducem peccati, ſola ergo pœnam meretur. Iniuſtum eſt enim, vt hodie nata anima, non ex maſſa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum: quia nulla ratione conceditur, vt Deus qui propria peccata dimittit, vnum imputet alienum. Si ergo ita potes animarum aſſerere ſine vlla propagine nouitatem, vt ratione iuſta & à fide catholica non aliena, etiam ſic peccato primi hominis

minis oſtendantur obnoxiæ, aſſere quod ſentis vt potes. Si autem non eas aliter potes à propagatione facere alienas, niſi vt ſimul facias ab omni peccati vinculo liberas, cohibe te ab huiuſmodi diſputatione omnimodo. Non eſt enim falſa etiam in paruulorum baptiſmate remiſsio peccatorum, nec verbotenus dicitur, ſed veraciter agitur. Nam vt iam verbis vtar quæ in ipſa epiſtola beatiſsimi antiſtitis Zozimi leguntur: Fidelis dominus in verbis ſuis, eiúſque baptiſmus re ac verbis, id eſt, opere, confeſsione & remiſsione vera peccatorum, in omni ſexu, ætate, conditione generis humani eandem plenitudinem tenent. Nullus enim niſi qui peccati ſeruus eſt, liber efficitur, nec redemptus dici poteſt, niſi qui verè per peccatum fuerit antè captiuus, ſicut ſcriptũ eſt: Si vos filius liberauerit, vere liberi eritis. Per ipſum enim renaſcimur ſpiritaliter. Per ipſum crucifigimur mundo. Ipſius morte mortis ab Adam omnibus nobis introductæ atque tranſmiſſæ vniuerſæ animæ, illud propagatione contractum chirographum rumpitur, in quo nullus omnino natorum antequam per baptiſmum liberetur non tenetur obnoxius. In his enim verbis Apoſtolicæ ſedis, tam antiqua atque fundata certa & clara eſt catholica fides, vt nefas ſit de illa dubitare Chriſtiano. Quoniam ergo morte Chriſti, non vnius aut aliquarum, ſed vniuerſæ animæ propagatione contractum mortis chirographum rumpitur, ſi potes animas ſic alienas à propagatione defendere, vt tamen hoc chirographo quod ſola Chriſti morte rumpendum eſt rectiſsima ratione demonſtrentur obſtrictæ, nec ſua propagatione, ſed carnis hoc debito iuſtè appareant obligatæ, non ſolùm nemine prohibente defende, verumetiam id nobis quomodo tecum defendere poſsimus, oſtende. Si autem aliter non potes quod de animarum nouitate ſentis, aſſerere, niſi vt eas dicas peccato primi hominis non teneri, aut per propagationem non ſuam, ſed carnis, autore Deo, vel neſcio qua mali natura innocentiſsimas fieri peccatrices. melius origo animæ latet, dum tamen eam non dubitemus Dei eſſe creaturam, quàm vel Deus peccati autor dicatur, vel cõtra Deũ aliena mali natura introducatur, vel baptiſma paruulorũ irritũ ducatur. Vt autem & à me tua dilectio de hac quæſtione aliquid audiat definitum, non parui æſtimandum, imò præcipuè neceſſarium atque retinendũ, quomodolibet ſe origo habeat animarũ, ſiue ex illa vna, ſiue ex nulla alia propagentur, Mediatoris

Ioan. 8.

tamen

tamen animam nullum ex Adam traxisse peccatum dubitare fas non est. Si enim nulla propagatur ex altera, vbi omnes tenentur propagata carne peccati, quantò minus credendum est ex propagine peccatricis animam venire potuisse, cuius caro venit ex virgine, non libidine concepta, sed fide, vt esset in similitudine carnis peccati, non in carne peccati. Si autem peccato primæ animæ peccatricis, ideo cæteræ tenentur obnoxiæ, quia ex illa sunt propagatæ, profectò illa quam sibi vnigenitus coaptauit, aut peccatum inde non traxit, aut omnino inde non tracta est. Neque enim non potuit animam sibi trahere sine peccato, qui soluit nostra peccata, aut qui nouam creauit ei carni, quam sine parente fecit ex terra, non potuit nouã creare carni, quam sine viro sumpsit ex fœmina. Hoc sicut potui non quidem ad me datis, sed tamen ad charissimos nostros sanctitatis tuæ literis, non peritia quam desiderasti, sed solicita dilectione respondi. Si gratè accipis & admonitionem fraternam etiam vtilem, non errando, sed prudenter considerando cum Ecclesiæ pace conseruas, Deo gratias. Si autẽ me ista nondum nosse miraris, vel etiam nec miraris, & me aliquid certum de origine animarum salua ista fide quæ certissima atque clarissima est, mutua charitate docere non renuis, multò vberius, Deo gratias. Memor nostri domino semper viuas, domine beatissime & syncera dilectione desiderabilis frater.

Augustinus Marcellino, vt quæ aduersus Donatistas in concilio Episcoporum decreta sunt publicentur, rogans vt qui nolunt resipiscere castigentur, sed citra mortis pœnam.

Epistola CLVIII.

DOmino merito insigni multúmq; charissimo ac desiderantissimo filio Marcellino, Augustinus in domino salutem. Gesta quæ promisit præstantia tua vehementer expecto, & in Ecclesia Hipponẽsi iamiam cupio recitari, ac fieri potest per omnes Ecclesias etiã in nostra diœcesi cõstitutas: vt audiant homines plenéq; agnoscant confessores iniquitatis, nõ Dei timore extorquente pœnitentiam, sed iudiciaria diligentia crudelissimorum pectorum aperiente duritiam: siue illorũ qui de homicidio & de excæcato ac debilitato presbyteri corpore confessi: siue illorũ qui si illa scire potuissent, quamuis sibi dicerent displicere, negare non ausi sunt, refugientes catholicam pacem, velut ne criminibus polluantur alienis, & in illo schismatis sacrilegio inter scelerato-

rum

rum tam immanium tantam multitudinem perdurantes: ſiue etiam illorum qui ſe inde non receſſuros etiam demonſtrata ſibi catholica veritate, & Donatiſtarum peruerſitate dixerunt: Non eſt leue quod Deus agi voluit per operam tuam. Vtinam tales eorum cauſas crebras ſic audias & facinora eorum atque inſana pertinacia ſic ſæpe prodatur, eadémque publicata geſta in omnium notitiam perferantur. Quod autem ſcripſit eximietas tua dubitare te, vtrum in theopropia debeas eadem geſta iubere proponi, fiat ſi poteſt illuc frequens confluere multitudo. Alioquin alius locus celebrior prouidendus eſt, nõ tamen vllo modo prætermittendum. Pœna ſanè illorum quamuis de tantis ſceleribus confeſſorum, rogo te vt præter ſupplicium mortis ſit, & propter conſcientiam noſtram, & propter catholicam manſuetudinem commendandam. Ipſe enim fructus ad nos peruenit confeſsionis illorum, quia inuenit Eccleſia catholica vbi ſuam erga atrociſsimos inimicos ſeruet atque exhibeat lenitatem. In tanta quippe crudelitate quæcunque præter ſanguinem vindicta proceſſerit, magna lenitas apparebit. Quod & ſi modo quibuſdam noſtris illa atrocitate commotis videtur indignum, & quaſi diſſolutionis & negligentiæ ſimile, tranſactis tamen motibus animorũ, qui recẽtioribus factis ſolent turbulentius excitari, egregie luculenta bonitas apparebit, & ob hoc magis eadẽ geſta legere atque oſtendere delectabit, domine merito inſignis multúmq; chariſsime ac deſiderantiſsime fili. Ibi eſt ſanctus frater & coëpiſcopus meus Bonifacius, & per diaconũ Peregrinũ, qui cum illo perrexit commonitorium direxi, quod ſic habe tanquam præſentiá meam. Et quod vobis in cõmune pro Eccleſiæ vtilitate placuerit, hoc adiuuante domino fiat, qui potens eſt miſericorditer opitulari in tantis malis. Modò Macrobius Epiſcopus eorũ ſtipatus cuneis perditorũ vtriuſq; ſexus, hac atq; illac circũit, aperuit ſibi baſilicas, quas poſſeſſorũ quantuluſcunq; timor clauſerat. Præſente autẽ procuratore viri clariſsimi Celeris Spondeo, quem tuæ dilectioni cõmendaui multúmque commendo, vtcunque eorum frangebatur audacia: nunc verò poſteaquàm Carthaginem profectus eſt, etiá in fundis ipſius baſilicas aperuit, populos congregat. Cum ipſo etiá eſt ille Donatus diaconus rebaptizatus, qui cùm fuerit colonus Eccleſiæ, verſatus eſt in illa cæde præcipuus: qui tales nõ cum eo ſunt quãdo & ille cũ ipſo eſt? ſi Proconſul vel ſimul ambo in illos eſtis ſententiá prolaturi

Theopropia, ſeu theopropiũ Græcis oraculũ. Videtur ſic appellatus locus vbi ſolent Cæſarũ edicta promulgari.

23 q. 5. pœna.

turi

turi. Et fortè ille perſiſtit velle gladio vindicare, quanquam ſic Chriſtianus, & quantum aduertere potuimus, non ſit ad hæc cruenta procliuis, tamen ſi neceſſe fuerit etiam geſtis iubete allegari epiſtolas meas, quas de hac re ſingulas vobis mittendas putaui. Soleo enim audire in poteſtate eſſe iudicis mollire ſententiam, & mitius vindicare quàm [iubeant] leges. Si autem nec literis meis ad hoc conſenſerit, hoc ſaltem præſtet, vt in cuſtodiam recipiantur, atque hoc de clementia Imperatoris impetrare curabimus, ne paſsiones ſeruorum Dei, quę debent eſſe in Eccleſia glorioſæ, inimicorum ſanguine dehoneſtentur. Scio enim in cauſa clericorum Anaunenſium, qui occiſi à gentilibus nunc martyres honorantur, Imperatorem rogatum facilè conceſsiſſe, ne illi qui eos occiderant & capti iam tenebantur, pœna ſimili punirentur. Libros de Baptiſmo paruulorum, cùm iam codicem ipſum præſtantiæ tuæ miſiſſem, cur abs te rurſus acceperim oblitus ſum: niſi fortè cùm inſpicerem, mendoſos eos reperi & emendare volui, quod mirabiliter impeditus, adhuc vſque non feci. Epiſtolam quoque ad te ſcribendam & his adiungendam quam cùm ibi eſſem iam dictare cœperam, paulò addito ſic eſſe imperfectam ſcias. Si autem rationem omnium dierum & lucubrationum aliis neceſſitatibus impenſarum tibi poſſem reddere, grauiter contriſtatus mirareris, quanta me diſtendant quæ differri omnino non poſſunt, & negare illa non permittunt, † in quæ me petendo & admonendo argues † volentem, & ineffabiliter quia non poſſum dolentem. Cùm enim ab eorum hominum neceſsitatibus aliquantulum vaco, qui me ſic angariant: vt eos nullo modo liceat euitare, nec contemnere oporteat, non deſunt quæ dictanda præpono, ſic in articulis temporum conſtituta, vt dilationem temporum non ferant. Sicut mihi fuit breuiatio geſtorum collationis noſtræ ſatis operoſa, cùm viderem neminem ſe velle tanto aggeri literarum legendo cõmittere. Sicut mihi fuit etiã epiſtola ad ipſos laicos Donatiſtas, de hac eadẽ collatione noſtra, quam modo aliquot lucubrationibus terminaui. Sicut epiſtolæ duæ non breues, vna ad dilectionẽ tuam, altera ad virum illuſtrem Voluſianum, quas vos accepiſſe iam credo. Sicut nunc in manibus habeo librum ad Honoratum noſtrum de quæſtionibus quibuſdam quinque, quas mihi propoſuit, & per literas intimauit, cui nõ continuo reſpondere vides quàm minimè oporteat. Charitas enim quæ tanquã nutrix fouet

2. Retrac. 33.

† Al. poſſunt nec agere illa permittãt

† vrges

2. Retrac. 35.

2. Retrac. 42.

2. Retrac. 36.

fouet filios suos, non ordine amandi: sed ordine subueniendi infirmiores fortioribus anteponit, quos tales vult esse, quales iam illi sunt, quos non contemnendo, sed de his confidendo interim præterit. Tales ergo mihi necessitates dictandi aliquid, quod me ab eis dictationibus impediat, quibus magis inardesco, deesse nõ possunt, cùm paululũ spatij vix datur inter aceruos occupationum, quibus nos alienæ vel cupiditates vel necessitates angariatos trahunt. Et quid faciam prorsus nescio. Audisti vnde mecum dominũ depreceris, sed etiam quod tam instanter, & tam crebro me admones, nolo cesses, non nihil agens. Commendo etiam ego excellentiæ tuæ Ecclesiã in Numidia constitutã, propter cuius necessitates sanctus frater & coëpiscopus meus Delphinus à fratribus & coëpiscopis meis ibi collaborantibus & cõpericlitãtibus missus est. Nec de hac re plura scribo, cùm ipse præsente ẽs auditurus. Cętera in commonitoriis inuenies, quæ ad presbyterum misi, siue modo, siue per diaconũ Peregrinum, ne mihi ea toties iterare necesse sit. Semper in Christo cor tuum vigeat, domine merito insignis multúmque charissime ac desiderantissime fili. Filiũ nostrum Rufinum Circensem principalem commendo eximietati tuæ.

Augustinus Marcellino Tribuno, vt Donatistas in quæstione confessos atrocia facinora puniat citra supplicium capitis, non quod illi mereantur hanc clementiam, sed quod ita congruat Ecclesiæ mansuetudini. *Epistola CLIX.*

DOmino eximio & merito insigni atque charissimo filio Marcellino, Augustinus in domino salutem.

Circuncelliones illos & clericos partis Donati, quos de Hipponensi Ecclesia ad iudicium pro factis eorũ publicæ disciplinæ cura deduxerat, à tua nobilitate comperi auditos, & plurimos eorũ de homicidio, quod in Restitutum catholicum presbyterũ cõmiserunt, & de cæde Innocentij alterius catholici presbyteri, atq; de oculo eius effosso, & de digito præciso fuisse confessos. Vnde mihi solicitudo maxima incussa est, ne fortè sublimitas tua censeat eos tanta legũ seueritate plectendos, vt qualia fecerũt, talia patiãtur. Ideóq; his literis obtestor fidẽ tuã quam habes in Christo, per ipsius domini Christi misericordiã, vt hoc nec facias, nec fieri omnino permittas. Quãuis enim ab eorũ interitu dissimulare possemus, qui non accusantibus nostris, sed illorum notoria, ad quos tuendæ publicæ pacis vigilãtia pertinebat, pręsentati videãtur exam

23. q. 5. circuncelliones.

Orat pro homicidis hereticis.

examini:nolumus tamen paſsiones ſeruorum Dei, quaſi vice talionis paribus ſuppliciis vindicari. Non quo ſceleſtis hominibus licentiam facinorum prohibeamus auferri, ſed hoc magis ſufficere volumus, vt viui & nulla corporis parte truncati, vel ab inquietudine inſana ad ſanitatis otium legũ coërcitione dirigantur, vel à malignis operibus alicui vtili operi deputentur. Vocatur quidẽ & iſta damnatio. Sed quis non intelligat magis beneficium quàm ſupplicium nuncupandũ, vbi nec ſæuiendi relaxatur audacia, nec pœnitendi medicina ſubtrahitur? Imple Chriſtiane iudex pij patris officium, ſic ſuccenſe iniquitati, vt conſulere humanitati memineris. Nec in peccatorum atrocitatibus exerceas vlciſcendi libidinem, ſed peccatorũ vulneribus curandi adhibeas voluntatẽ. Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipſa inquiſitione ſeruaſti, quando tantorum ſcelerum confeſsionem, non extendente eculeo, non ſulcantibus vngulis, non vrentibus flammis, ſed virgarum verberibus eruiſti. Qui modus coërcitionis & à magiſtris artium liberalium, & ab ipſis parentibus, & ſæpe etiam in iudiciis ſolet ab Epiſcopis haberi. Noli ergo atrocius vindicare quod lenius inueniſti. Inquirẽdi quàm puniẽdi neceſsitas maior eſt. Ad hoc enim & mitiſsimi homines facinus occultatum diligenter atq; inſtanter examinant, vt inueniant quibus parcant. Vnde plerunq; neceſſe eſt, exerceatur acrius inquiſitio, vt manifeſtato ſcelere ſit vbi appareat mãſuetudo. Omnia quippe bona opera amant in luce conſtitui, non propter humanam gloriam, ſed vt videant, ait dominus bona opera veſtra, & glorificent patrẽ veſtrum qui in cælis eſt. Et ideo nõ ſuffecit Apoſtolo monere, vt manſuetudinẽ ſeruaremus, ſed vt eam etiam notam omnibus faceremus. Manſuetudo, inquit, veſtra nota ſit omnibus hominibus. Et alio loco: Manſuetudinẽ oſtentantes ad omnes homines. Vnde nec illa ſancti Dauid quando inimico ſibi in manus tradito clementer pepercit, præclariſsima lenitas emineret, niſi poteſtas pariter appareret. Nõ te ergo exaſperet vindicandi poteſtas, cui lenitatẽ nõ excuſsit examinandi neceſsitas. Noli facinore inuẽto quærere percuſſorẽ, in quo inueniendo noluiſti adhibere tortorẽ. Poſtremò pro Eccleſiæ vtilitate miſſus es. Hoc Eccleſiæ catholicæ, aut vt modum diſpenſationis meæ non ſupergredi videar, hoc Eccleſiæ ad Hipponenſium regionum diœceſim pertinenti prodeſſe, hoc expedire conteſtor. Si non audis amicũ petentem, audi Epiſcopum conſul

Matt. 5.
Philip. 4.
Titum 3.

conſulentem. Quamuis, quoniam Chriſtiano loquor, maximè in tali cauſa nō arroganter dixerim, audire te Epiſcopum conuenit lubentem, domine eximie & merito inſignis atque chariſsimè fili. Vnde ſcio quidem cauſas eccleſiaſticas excellentiæ tuæ potiſsimum iniunctas. Sed quia credo iſtam curam ad virum clariſsimum atque ſpectabilem Proconſulem pertinere, ad eum quoque literas dedi: quas rogo vt ipſe illi tradere & allegare ſi opus eſt nō graueris, atque ambos obſecro ne importunam arbitremini, vel interceſsionem, vel ſuggeſtionem, vel ſolicitudinem noſtram: & paſsiones catholicorum ſeruorum, quæ infirmis ad ædificationem ſpiritalem vtiles eſſe debent, haud reciproca inimicorum à quibus paſsi ſunt pœna decoloretis, ſed potius refracta iudiciaria ſeueritate, & veſtrā fidem quia filij eſtis Eccleſiæ, & ipſius matris manſuetudinem commendare minimè negligatis. Deus omnipotens præſtantiam tuam bonis omnibus augeat, domine eximie & merito inſignis atque chariſsime fili.

Auguſtinus Apringum iudicem rogat ac monet, vt Circuncelliones atrocia confeſſos mitius puniat, memor eccleſiaſticæ manſuetudinis, Epiſtola CLX.

DOmino inſigni & merito ſublimi ac præſtantiſsimo filio Apringio, Auguſtinus. Non dubito in hac poteſtate, quam tibi Deus homini in homines dedit, cogitare te diuinum iudicium, vbi & iudices ſtabunt rationem de ſuo iudicio redditu ri. Chriſtiana quippe fide te imbutum ſcio, vnde mihi ad excellentiam tuam maior fiducia tribuitur, non ſolum petendi, verumetiā monendi propter illum dominum, in cuius familia nobiſcum cæleſti iure cenſeris, in quo ſpem vitæ æternæ pariter habemus, & quem pro vobis in ſacroſanctis myſteriis inuocamus. Proinde domine inſignis & merito ſublimis ac præſtantiſsime fili, primum quęſo, vt nō tibi videar importunus irruere actibus tuis, ea ſolicitudine quam me præcipuè gerere oportet pro Eccleſia mihi credita, cuius vtilitatibus ſeruio, cui non tam præeſſe, quàm prodeſſe deſidero. Deinde obſecro, vt quod moneo vel rogo, non dedigneris accipere, non cuncteris acquieſcere. Circuncelliones quoſdam & clericos Donatiſtas cura eorum, qui diſciplinæ publicæ inſeruiunt, præmiſſa notaria ad iudicia legéſque perduxit. Hi cum audirentur à viro clariſsimo & ſpectabili tribuno & notario fratre tuo, filio meo Marcellino, non

tormentis vngularum atque flammarũ, sed virgarum ecercitis horrenda facinora in fratres & cõpresbyteros meos à se perpetrata confessi sunt, quo scilicet vnum eorum exceptum insidiis trucidauerunt, alterũ è domo raptum, oculo effosso digitóque amputato truncauerunt. Hæc cum comperissem illos fuisse confessos, idéoque minimè dubitarem sub iura tua securos esse venturos, has ad tuá nobilitatem literas acceleraui, quibus deprecor, & per misericordiam Christi obsecro, quo sic de tua maiore atque certiore felicitate gaudeamus, vt eis paria non retribuantur, quamquam lapidis ictibus digitum præcidere oculúmq; conuellere leges puniendo non possunt, quod isti sæuiendo potuerunt. Vnde securus sum de iis qui hoc se fecisse confessi sunt, quod hanc vicissitudinem nõ reportabunt, sed ne vel ipsi vel illi, quorũ homicidium patefactũ est, per tuæ potestatis sententiá mulctentur, hoc timeo, hoc ne fiat & Christianus iudicem rogo, & Christianũ Episcopus moneo. De vobis quidem dixisse Apostolum legimus, quòd non sine causa gladium geratis, & ministri Dei sitis vindices in eos qui malè agunt. Sed alia causa est prouinciæ, alia est Ecclesiæ. Illius terribiliter gerenda est administratio, huius clementer commendanda est mansuetudo. Si apud iudicem non Christianũ mihi sermo esset, aliter agerem, nec tamen etiá sic Ecclesiæ causam desererem. & quãtum admittere dignaretur instarem, ne passiones seruorum Dei catholicorum, quæ prodesse debent ad exempla patientiæ, inimicorum suorũ sanguine fœdarentur, & si nollet acquiescere, inimico animo eum resistere suspicarer. Nunc verò quando apud te res agitur, alia mihi ratio est, alia consultatio. Rectorem te quidem præcelsæ potestatis videmus, sed etiam filium Christianæ pietatis agnoscimus. Subdatur sublimitas tua, subdatur fides tua. Causam tecum tracto communem, sed tu in ea potes, quod ego non possum. Confer nobiscum consilium, & porrige auxilium. Diligenter actum est, vt inimici Ecclesiæ, qui solent vaniloquio seductionis sollicitare animos imperitos, tanquam de persecutione gloriantes, quam se perpeti iactant, horrenda facinora sua in catholicos clericos perpetrata faterentur, & suis verbis implicarentur. Legenda sunt gesta ad sanandas animas, quas pestifera suasione venenauerunt. Nunquid placet tibi, vt ad finem gestorum, si cruentum istorum supplicium continebit, legendo peruenire timeamus, vbi ponimus & ipsam conscientiam, ne malum

Rom. 13.

malum pro malo qui passi sunt reddidisse videantur? Si ergo nihil aliud constitueretur frænandæ malitiæ perditorum extrema fortasse necessitas, vt tales occiderentur vrgeret: quamquam quod ad nos attinet, si nihil mitius eis fieri posset, mallemus eos liberos relaxari quàm passiones fratrũ nostrorum fuso eorum sanguine vindicari. Nunc verò quoniam aliquid fieri potest, quo & mitis commendetur Ecclesia, & immitium cohibeatur audacia, cur nõ flectas in partem prouidentiorem leniorémque sententiam, quod licet iudicibus facere etiã non in causis Ecclesiæ? Time ergo nobiscum iudicium Dei patris & commenda mansuetudinem matris. Cum enim tu facis: Ecclesia facit propter quam facis, & cuius filius facis. Contende ergo bonitate cum malis. Illi scelere immani membra de corpore viuo auulserunt: tu opere misericordi effice, vt illa quæ nefandis operibus exercebãt, alicui vtili operi integra eorum membra deseruiant. Illi non pepercerunt correctionem sibi prædicantibus Dei seruis: tu parce comprehensis, parce indoctis †, parce conuictis. Illi impio ferro fuderunt sanguinem Christianum. Tu ab eorum sanguine etiam iuridicum gladium cohibe propter Christum. Illi ministro Ecclesiæ occiso extorserunt spatium viuendi. Tu inimicis ecclesiæ viuentibus relaxa spatium pœnitendi. Talem te oportet esse in causa ecclesiæ iudicem Christianum, petentibus, monentibus, intercedentibus nobis. Solent homines quando cum inimicis eorum conuictis lenius agitur, à mitiore sententia prouocare. Sed inimicos nostros ita diligimus, vt nisi de tua Christiana obedientia præsumamus, à tua seuera sententia prouocemus. Deus omnipotens excellentiam tuam auctiorem, feliciorémque conseruet, domine insignis & merito sublimis ac præstantissime fili.

† *ductis*

Augustinus Honorato Donatianæ partis: hortatur vt per literas placidè reddat rationem, quod modo nomen ecclesiæ ad ipsos solos reciderit.

Epistola CLXI.

Honorato Episcopo partis Donati, Augustinus Episcopus partis ecclesiæ catholicæ. Consilium tuum nobis multum placuit quod per fratrem Erotem charissimũ nobis, & in Christo laudabilem virum mandare dignatus es, vt literis inter nos agamus, vbi nullus

turbarum tumultus perturbare poſsit diſpoſitionem noſtram, quę cum tota lenitate & pace animi ſuſcipienda & agenda eſt, ſicut dicit Apoſtolus: Seruum autem domini litigare nõ oportet; ſed mitem eſſe ad omnes, docibilem, patientem, in modeſtia corripientem diuerſa ſentientes. Itaque breuiter inſinuamus, quid à te reſponderi deſideremus. Quoniam eccleſiã Dei quę catholica dicitur, ſicut de illa prophetatum eſt, per orbem terrarum diffuſam videmus, arbitramur nos non debere dubitare de tam euidentiſsima completione ſanctæ prophetiæ, quam dominus etiam in Euangelio confirmauit, & Apoſtoli per quos eadem eccleſia dilatata eſt, ſicut de illa prædictũ erat. Nam & in capite ſacroſancti Pſalterij ſcriptũ eſt de filio Dei: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & poſſeſsionem tuam terminos terræ, Et ipſe dominus Ieſus Chriſtus dicit Euangelium ſuum in omnibus gentibus futurum. Et Apoſtolus Paulus antequam ſermo Dei in Africam perueniſſet, in ipſo capite epiſtolæ, quam ſcribit ad Romanos: Per quem accepimus, inquit, gratiam & Apoſtolatum ad obediendum fidei in omnibus gẽtibus pro nomine eius. Deinde ipſe ab Hieruſalem in circumitu per totam Aſiam vſque in Illyricum Euangelium prædicauit, eccleſias conſtituit atque fundauit, non ipſe, ſed gratia Dei cum eo, ſicut ipſe teſtatur. Quid autem euidentius apparere poteſt, quàm cum in eius epiſtolis nomina etiã regionum vel ciuitatum inuenimus? Ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Theſſalonicenſes, ad Coloſſenſes ſcribit. Ioannes etiam ſcribit ad ſeptem eccleſias, quas commemorat in illis partibus cõſtitutas. In quibus etiam vniuerſas eccleſias ſeptenario numero intelligimus commendari, Epheſum, Smyrnam, Sardos, Philadelphiam, Laodiciam, Pergamum, Thiatyram. Quibus omnibus eccleſiis nos hodie communicare manifeſtum eſt: ſicut manifeſtũ eſt, vos iſtis eccleſiis non communicare. Quærimus ergo vt nobis reſpondere nõ graueris, quã cauſam fortè noueris, qua factũ eſt, vt Chriſtus amitteret hæreditatem ſuam per orbem terrarũ diffuſam, vt ſubito in ſolis Afris, nec ipſis omnibus remaneret. Etenim eccleſia catholica eſt etiã in Africa, quia per omnes terras eam Deus eſſe voluit & prædixit. Pars autem veſtra quæ Donati dicitur, nõ eſt in omnibus illis locis, in quibus & literæ & ſermo & facta Apoſtolica cucurrerunt.

Sed

1. Tim. 2. *Pſal. 2.* *Rom. 1.* *Apoc. 2.*

Sed ne dicatis, non vocari eccleſiam noſtram catholicam, ſed Macarianam, ſicuti eam vos appellatis, noſſe debes, quod facillimè poteſt in illis omnibus partibus, vnde iſtas terras Euãgelium Chriſti perfudit, nec nomen Donati ſciri, nec nomen Macarij. Veſtra autem quæ Donati pars dicitur, nec vos negare poteſtis, & omnibus notum eſt vbicunque eſt veſtra communio. Dignare ergo reſcribere nobis, vt ſciamus quomodo fieri poſsit, vt eccleſiam ſuam Chriſtus de toto orbe perdiderit, & in vobis ſolis habere cœperit. Veſtrũ enim eſt hæc oſtendere, nam nobis ſufficit ad cauſam noſtrã quod compleri prophetiam & ſcripturas ſanctas per orbem terrarum videmus. Hoc autem ego Auguſtinus dictaui, quia olim volo loqui inde tecum. Videtur enim mihi, vel propter ipſam vicinitatem poſſe nos per literas de hac re colloqui ſine aliquo tumultu, adiuuante Deo quantum ipſa neceſsitas poſtulat.

Auguſtinus oſtendit Epiſcopis Donatiſtarum, quanta impudentia perſiſtant in ſuo ſchiſmate, tot iudicijs conuicti.

Epiſtola CLXII.

DOminis dilectiſsimis & merito prædicandis fratribus Glorio, Eleuſio, Felici Grammatico, & cæteris omnibus, quibus hoc gratum eſt Auguſtinus. Dixit quidem Apoſtolus Paulus: Hæreticum hominem poſt vnam correptionem deuita, ſciens quia ſubuerſus eſt eiuſmodi, & peccat, & eſt à ſemetipſo damnatus. Sed qui ſententiam ſuam, quamuis falſam atque peruerſam nulla pertinaci animoſitate defendunt, præſertim quam nõ audacia præſumptionis ſuæ pepererunt, ſed à ſeductis atq; in errorem lapſis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta ſolicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam ſunt inter hæreticos deputandi. Tales ergo vos niſi eſſe crederem, nullas fortaſſe vobis literas mitterẽ. Quamquã & ipſum hæreticum quamlibet odioſa ſuperbia tumidum & peruicacia malæ contentionis inſanum, ſicut vitandum monemus, ne infirmos & paruulos fallat, ita non abnuimus quibuſcunque modis poſſumus corrigendũ. Vnde factum eſt, vt etiam ad nonnullos Donatiſtarum primarios ſcriberemus, nõ communicatorias literas, quas iam olim propter ſuã peruerſitatem ab vnitate catholica, quæ toto orbe diffuſa eſt non accipiunt, ſed tales priuatas, qualibus nobis vti etiã ad Paganos licet, quas illi etſi aliquãdo

24. q. 3. dixit Apoſtolus, Tit. 3.

legerunt, respondere tamen eis, siue noluerunt, siue vt magis creditur nequiuerunt. Vbi nobis satis visum est impleuisse nos officium charitatis, quam non solùm nostris sed & omnibus nos debere sanctus spiritus docet, qui nobis ait per Apostolum: Vos autem dominus multiplicet, & abundare faciat in charitate, in inuicem & in omnes. Monet etiam alio loco, in modestia corripiendos diuersa sentientes, ne forte, inquit, det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant de diaboli laqueis, captiuati ab ipso in ipsius voluntatem. Hæc prælocutus sum, ne quis me existimet impudẽtius vobis quàm prudentius scripta misisse, & hoc modo vobiscum de negotio animæ vestræ aliquid agere voluisse, quia nostræ communionis non estis. cùm tamen si de negotio fundi, aut alicuius pecuniariæ litis dirimendæ vobis aliquid scriberem, nemo fortasse reprehenderet. Vsqueadeò charus est hic mundus hominibus, vt sibimetipsis viluerint. Erit ergo mihi ad defensionem testis hæc epistola in iudicio Dei, qui nouit quo animo fecerim, & qui dixit: Beati pacifici, quia ipsi filij Dei vocabuntur. Ergo vt meminisse dignamini, cùm essemus in vestra ciuitate, & nonnulla vobiscum de communione Christianæ vnitatis ageremus, prolata sunt à partibus vestris gesta quædam, quibus recitatum est quod septuaginta fermè Episcopi Cæcilianum quõdam nostræ communionis Episcopum Carthaginensis ecclesię cum suis collegis & ordinatoribus damnauerunt. Vbi etiam Felicis Autumnitani causa multo præ cæteris inuidiosius & criminosius ventilata est. Quæ cùm essent cuncta perlecta: Respondimus non esse mirãdum, si homines qui tunc illud schisma fecerunt non sine confectione gestorum, eos in quos fuerãt ab æmulis & perditis cõcitati, absentes causa incognita temere damnandos esse putauerunt. Nos autem alia habere gesta ecclesiastica, in quibus Secundus Tigisitanus, qui tunc agebat in Numidia primatum, præsentes & confessos traditores reliquit Deo iudicandos, & eos in Episcopalibus sedibus sicuti erant manere permisit, quorum nomina inter damnatores Cęciliani numerantur, cùm etiam Secũdus ipse concilij eiusdem principatum teneret, vbi absentes quasi traditores per eorum sententias damnauit, quibus præsentibus & confessis ignouit. Deinde diximus aliquãto post Maiorini ordinationem, quem contra Cæcilianum nefario scelere leuauerunt, erigentes altare contra altare, & vnitatem Christi discordiis furialibus dissipant

1. Thess. 3.

2. Tim. 2.

Matt. 5.

Cæcilianus.

ſpantes, eos petiſſe à Conſtãtino tunc Imperatore Iudices Epiſcopos, qui de ſuis quæſtionibus quæ in Africa exortæ pacis vinculum dirimebant, arbitrio medio iudicarent. Quod poſtea quàm factum eſt, præſente Cæciliano, & illis qui aduerſus eam nauigauerant, iudicante Melciade tunc Romanæ vrbis Epiſcopo cum collegis ſuis, quos ad preces Donatiſtarum miſerat Imperator, in Cæciliano nihil probari potuiſſe, ac per hoc illo in Epiſcopatu cõfirmato, Donatum qui aduerſus eum tunc aderat improbatum. Quibus peractis rebus, cùm illi omnes in pertinacia ſceleſtiſsimi ſchiſmatis permanerent, pòſt apud Arelatum memoratum Imperatorem eandem cauſam diligentius examinandam terminandámque curaſſe. Illos vero ab eccleſiaſtico iudicio prouocaſſe, vt cauſam Conſtantinus audiret. Quò poſtea quàm ventum eſt, vtraq; parte aſsiſtente, innocentem Cæcilianum fuiſſe iudicatum, atque illos receſſiſſe ſuperatos, & in eadem tamen peruerſitate manſiſſe. Nec de Felicis Autumnitani cauſa neglıgentiam conſecutam, ſed ad eiuſdem principis iuſsionem Proconſularibus geſtis etiam ipſum fuiſſe purgatum. Sed quia hæc omnia dicebamus tantum, non etiam legebamus, minus profecto vobis agere videbamus, quàm de noſtra expectabatis inſtantia. Quod vbi ſenſimus, ad ea quæ legenda promiſeramus, non diſtulimus mittere. Quæ omnia dum excurrimus ad Eccleſiam Gelizitanam, inde ad veſtrum oppidum reuerſuri bidui non pleni intermiſſione venerunt, atque vt noſtis, quantum tempus permiſit, vno die recitata ſunt vobis. Primo vbi Secundus Tigiſitanus confeſſos traditores à collegio ſuo remouere non auſus eſt, cum quibus poſtea non cõfeſſum, ſed abſentem Cæcilianum alióſq; ſuos collegas damnare auſus eſt. Deinde geſta Proconſularia, vbi Felix diligentiſsimo examine probatus eſt innocens. Hæc ante meridiem vobis lecta eſſe meminiſtis. Poſt meridiem vero recitauimus preces eorum ad Conſtantinum, datíſque ab eo iudicibus, geſta eccleſiaſtica in Romana vrbe habita, quibus illi improbati ſunt: Cæcilianus autem in Epiſcopali honore firmatus. Poſtremo Conſtãtini Imperatoris literas, quibus omnia multò maximè teſtatiſsima claruerunt. Quid vultis amplius homines, quid vultis amplius? Non de auro & argento veſtro agitur: non terra, non prædia, non denique ſalus corporis veſtri in diſcrimen vocatur, de adipiſcenda vita æterna & fugienda morte æterna compellamus

Melchiades.

animas vestras. Expergiscimini aliquando, non in aliqua obscura quæstione versamur, non recondita secreta rimamur, quibus penetrandis vel nulla, vel rara humana corda sufficiant, res in aperto est. Quid eminet clarius, quid cernitur citius? Dicimus temerario concilio quamlibet numerosissimo innocentes absentésq; fuisse damnatos. Probamus hoc Proconsularibus gestis, quibus ab omni traditionis crimine alienus iudicatus est ille, quem maximè criminosum à vestris prolata concilij gesta sonuerunt. Dicimus à traditoribus confessis, in eos qui traditores dicerentur, dictas fuisse sentētias. Probamus hoc in ecclesiasticis gestis, vbi nominatim declarantur, in quibus Secundus Tigisitanus ea quæ cognouit velut contuitu pacis ignouit: & cum quibus postea non cognouit, discissa pace damnauit. Vnde apparuit eum etiam primo non paci consuluisse, sed sibi timuisse. Obiecerat ei nanq; Purpurius Limacensis, quod etiam ipse cùm detentus esset à curatore & ordine vt scripturas traderet, dimissus est, vtiq; non frustra, nisi quia tradidit, aut tradi aliquid iusit. Hanc ille suspicionem satis probabilem metuens, accepto consilio à minore Secundo consanguineo suo, cōsultísq; cęteris qui cum eo erant Episcopis, manifestissima crimina Deo iudicanda dimisit, atq; ita paci prospexisse visus est, quod falsum erat, cùm sibi prospexerit. Nam si in eius corde cogitatio pacis habitaret, non apud Carthaginem postea cum traditoribus, quos præsentes atque confessos Deo dimiserat, damnaret crimine traditionis, quos absentes apud eum nemo conuicerat. Tantò magis enim timere debuit, ne pax vnitatis violaretur, quanto erat Carthago ciuitas ampla & illustris, vnde se per totum Africæ corpus malū quod ibi esset exortum tanquā à vertice effunderet. Erat etiam transmarinis vicina regionibus, & fama celeberrima nobilis: vnde non mediocris vtiq; autoritatis habebat Episcopum, qui posset non curare conspirantem multitudinem inimicorum, cùm se videret & Romanæ Ecclesiæ, in qua semper Apostolicæ cathedræ viguit principatus, & cæteris terris vnde Euangelium ad ipsam Africam venit, per communicatorias literas esse coniunctum, vbi paratus esset causam suam dicere si aduersarij eius ab eo illas Ecclesias alienare conarentur. Quia ergo venire noluit ad hospitium collegarum, quos à suis inimicis contra veritatem suæ causæ peruersos esse sentiebat vel suspicabatur, vel, vt ipsi asserunt, simulabat, tantò magis Secundus

Romanæ sedis principatus.

si ver

si veræ pacis custos esse voluisset, cauere debuit, ne damnarentur absentes, qui iudicio eorum omnino interesse noluerunt. Neq; enim de presbyteris aut diaconis aut inferioris ordinis clericis, sed de collegis agebatur, qui possunt aliorum collegarum iudicio, præsertim apostolicarum Ecclesiarum, causam suam integram reseruare: vbi contra eos sentētiæ dictæ in absentes, nullo modo aliquid valerent, quando eorum iudicium non primo aditum postea deseruerunt, sed suspectum semper habitum nunquam adire voluerunt. Hæc res maximè solicitare debuit Secundum, qui tunc erat primas, si propterea concilium regebat vt paci consuleret. Facilè enim fortasis rabida in absentem ora placata vel frænata comprimeret, si diceret, Videtis fratres post tantam stragem persecutionis misericordia Dei à principibus seculi pacem esse concessam, non debemus nos Christiani & Episcopi vnitatem dirumpere Christianam, quam iam Paganus non insequitur inimicus. Itaque aut istas omnes causas, quas clades turbulentissimi temporis inflixit Ecclesię, Deo iudici dimittamus. Aut si aliqui in vobis sunt qui certa istorum crimina ita nouerint, vt ea facilè valeāt edocere, negantésq; conuincere, & talibus communicare formidant, pergant ad fratres & collegas nostros transmarinarum Ecclesiarum Episcopos, & ibi prius de istorum factis & contumacia conquerantur, quod ad iudicium collegarum Afrorum male sibi conscij venire noluerunt, vt inde illis denuntietur vt veniant, ibíq; obiectis respondeant. Quod si non fecerint, ibi etiam eorum prauitas & peruersitas innotescet, missáque tractatoria super eorum nomine per totum orbem terrarū quacunque iam Christi Ecclesia dilatata est, ab omnibus Ecclesiis eorum communio præcidetur, ne aliquis error in cathedra Ecclesiæ Carthaginis oriatur. Tum demum securi Episcopum alium plebi Carthaginis ordinabimus, cùm à tota ecclesia isti fuerint separati: ne forte cùm alius modo fuerit ordinatus non ei communicetur ab ecclesia transmarina, quia iste ab honore depositus non videbitur, quem iam ordinatum fama celebrauit, & ad eum commeare communicatorias literas fecit, atque ita magnum scandalum schismatis in vnitate Christi iam pacatis temporibus oriatur, dum præproperè nostras volumus præcipitare sententias, & non contra Cæcilianū, sed contra orbem terrarum, qui ei per ignorantiam communicat, altare alterum erigere audeamus. Huic tam sano rectóque consilio

quisquis infrænis obtemperare noluisset, quid esset facturus; aut quo modo aliquem absentium collegarum esset damnaturus, cùm in potestate acta concilij non haberet contradicentē primate? Quod si tanta & aduersus primam sedem seditio nasceretur, vt nonnulli damnare iam vellent quos volebat illi differri, quantò melius à talibus inquieta, & impacata molientibus, quàm à totius orbis cōmunione dissentiretur? Sed quia non erant quæ in Cæcilianum & ordinatores eius transmarino iudicio probarentur, propterea nec priusquam in eum sententias dicerent, differre noluerunt, nec posteaquam dixerunt perseueranter id agere, vt ecclesiæ transmarinæ in notitiam perferretur, quorum traditorum in Africa damnatorum communionem vitare deberet. Quia si id facere tentauissent, adessent sibi Cæcilianus & cæteri, & suam causam aduersus fallaces criminatores apud transmarinos ecclesiasticos iudices diligentissima discussione purgarent. Itaque concilium illud peruersum atque nefarium, maximè vt creditur traditorum fuit, quibus confessis Secundus Tigisitanus ignouerat: vt quoniam de traditione fama crebuerat, infamatis aliis à se auerterent suspicionem, vt cùm homines per Africam totam credentes Episcopis falsa de innocentibus loquerentur, quod damnati essent apud Carthaginem traditores, tanquam in nebula mendacissimi rumoris, ipsi qui vere tradiderant latitarent. Vnde videtis charissimi, fieri potuisse, quod verisimile nō esse quidam vestrum dicebant, vt qui essent de sua traditione confessi, causámque suam impetrauissent Deo dimitti oportere, iidem iudices damnatorésq; tanquam traditorum absentium postea cōsedissent. Magis enim amplexi sunt occasionem, qua possent alios falsa criminatione perfundere, & conuersas in eos linguas hominū inquisitione criminum suorum hoc modo declinare. Alioquin si fieri non posset, vt quisque mala quæ ipse committeret in alio iudicaret, nō diceret quibusdam Paulus Apostolus: Propterea inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim alium iudicas, temetipsum condemnas: Eadem enim agis quæ iudicas. Quod illi omnino fecerunt, vt hæc verba Apostolica integre in eos aptéque conueniant. Non ergo tunc Secundus, quando eorum crimina Deo dimisit, paci vnitatique consuluit, alioquin magis hoc apud Carthaginem prouideret, ne schisma fieret, vbi nullus aderat, cui confesso crimen donare cogeretur. Sed quod erat facillimum, tota conuer-

Roma. 2.

satio

ſatio pácis eſſet abſentes nolle damnare. Itaque iniuriam facerent innocentibus, etiam ſi eis non conuictis neque confeſsis, neque omnino præſentibus ignoſcere voluiſſent. Ille quippe accipit veniá, cuius culpa certiſsima eſt. Quantò ergo immaniores & certiores fuerunt, qui ea ſe putauerunt poſſe damnare, quæ incognito nec donare potuiſſent? Sed illic cognita dimiſſa ſunt Deo, ne alia quærerentur: hîc incognita damnata ſunt, vt illa tegerentur. Sed dicit aliquis: Cognouerunt, quod etſi concedam, etiam ſic abſentibus vtique parci oportebat. Neque enim iudicium deſeruerant, vbi nunquam omnino con ſtiterát, nec in illis ſolis Epiſcopis Afris erat Eccleſia, vt omne iudicium Eccleſiaſticum vitaſſe viderentur, qui ſe iudicio eorum præſentare noluiſſent. Millia quippe collegarum tranſmarina reſtabant, vbi apparebat eos iudicari poſſe, qui videbantur Afros vel Numidas collegas habere ſuſpectos. Vbi eſt enim quod ſcriptura clamat: Antequam interroges ne vituperes quemquam, & cum interrogaueris, corripe iuſte. Si ergo nec vituperari, nec corripi niſi interrogatum ſpiritus ſanctus voluit, quanto ſceleratius non vituperati aut correpti, ſed omnino damnati ſunt, qui de ſuis criminibus nihil abſentes inter rogari potuerunt? Sed tamen iſti, qui licet abſentiũ, & nequaquam iudicium deſerentiũ, quia nũquam affuerunt, & ſemper ſibi cuneum illũ ſuſpectum eſſe declarauerunt, tamen cognita crimina damnaſſe dicunt, quæſo vos fratres mei, quomodo cognouerunt? Reſponderis: Neſcimus. Quandoquidem ipſa cognitio in illis geſtis explicata non eſt. Sed ego vobis oſtendam quomodo cognouerunt. Attendite cauſam Felicis Autumnitani, & primò legite quàm vehementiores in eum fuerunt. Sic ergo & cæterorum cauſam nouerant, ſicut huius qui poſteà innocentiſsimus diligenti & terribili inquiſitione probatus eſt: quantò itaque iuſtius & tutius & citius innocentes eos exiſtimare debemus quorum crimina ab iſtis leuius accuſata ſunt, & parciore reprehenſione damnata, quando ille inuentus eſt innocens, in quem multò immanius ſæuierunt. An fortè ſicut quidam dixit, quod quidem cum vobis diceretur, diſplicuit, ſed tamen prætermittendum non eſt. Ait enim quidam: Non debuit Epiſcopus Proconſulari iudicio purgari: quaſi vero ipſe ſibi hoc comparauerit, ac non Imperator ita quæri iuſſerit, ad cuius curam de qua rationem Deo redditurus eſſet, res illa maximè pertinebat. Arbitrũ enim & iudicem

Eccleſ.11.

cauſæ

causæ traditionis & schismatis, illi eum fecerant, qui ad eum etiam preces miserant, ad quem posteà prouocarunt, & tamen iudicio eorum acquiescere noluerunt. Itaque si culpandus est, quem iudex terrenus absoluit, cùm ipse sibi hoc non poposcisset, quantomagis culpandi sunt qui terrenũ regem suæ causæ iudicem esse voluerunt? Si autẽ criminis non est prouocare ad Imperatorẽ, non est criminis audiri ab Imperatore. Ergo nec ab illo, cui causam delegauerit Imperator. Quendam etiam suspensum eculeo in causa Felicis Episcopi amicus ille voluit criminari, vt quis etiã vngulis vexaretur. Nunquid poterat Felix contradicere, ne tanta diligentia vel seueritate quęreretur, cùm eius causam inueniendã cognitor agitaret? Quid enim erat illud nolle sic quæri, quàm de crimine confiteri? & tamen ille ipse Proconsul inter præconum terribiles voces, & cruentas carnificum manus nunquam collegam damnaret absentẽ, qui iudicio eius se præsentare noluisset, cùm haberet aliud quod posset audiri. Aut si damnaret, certè etiam ipsis secularibus legibus pœnas iustas & debitas lueret. Quod si gesta Proconsularia displicent, Ecclesiasticis cedite. Omnia vobis ordine recitata sunt. An fortè nõ debuit Romanę Ecclesiæ Melciades Episcopus cum collegis transmarinis Episcopis illud sibi vsurpare iudiciũ, quod ab Afris septuaginta, vbi primas Tigisitanus pręsedit, fuerat terminatũ? Quid quod nec ipse vsurpauit? Rogatus quippe Imperator, iudices misit Episcopos, qui cum eo sederent, & de tota illa causa quod iustũ videretur statuerẽt. Hoc probamus & Donatistarũ precibus & verbis ipsius Imperatoris. Vtraq; enim vobis lecta meministis, & inspiciendi ac scribendi licentiam nunc habetis. Legite & considerate omnia. Videte quanta cura pacis atque vnitatis conseruandæ vel restituẽdæ cuncta discussa sint, quemadmodũ accusatorum persona tractata, & quorũdam eorum quibus maculis improbata sit, præsentiúmq; vocibus liquidò constiterit: nihil eos habuisse quod in Cæcilianũ dicerent, sed totã causam in plebem de parte Maiorini, hoc est, seditiosam & ab Ecclesiæ pace alienatam multitudinẽ transferre voluisse: vt ab ea videlicet turba Cæcilianus accusaretur, quã solis tumultuosis clamoribus nulla documentorum attestatione, nullo veritatis examine ad suam voluntatem animos iudicũ detorquere posse arbitrabantur: nisi fortè furiosa, & poculo erroris atq; corruptionis ebria multitudo vera in Cæcilianum crimina diceret, vbi septuaginta

ginta Epiſcopi, ſicut de Felice Autumnitano conſtitit, abſentes & innocentes collegas, tam inſana temeritate damnarunt. Quali enim turbæ illi cõſenſerant, vt aduerſus innocentes nõ interrogatos proferrent ſententias, à tali turba etiam rurſus accuſari Cæcilianum volebant. Sed planè tales inuenerant iudices, quibus illam dementiã perſuaderent. Poteſtis enim pro veſtra prudentia, & illorum peruerſitatem illic attendere, & iudicum grauitatem, quemadmodũ ad extremum perſuadere non poſſent, vt à plebe partis Maiorini, quæ certã perſonã non habebat argueretur Cæcilianus, & requiſiti ab eis eſſent, vel accuſatores, vel teſtes, vel quoquo modo cauſæ neceſſarij, qui ſimul cum eis ex Africa venerant, & eos prę́ſentes fuiſſe, atque à Donato ſubtractos eſſe diceretur. Promiſit idem Donatus, quod eos eſſet exhibiturus: quod cùm non ſemel, ſed ſæpius promiſiſſet, amplius ad illud iudiciũ accedere noluit, vbi iam erat tanta confeſſus, vt nihil aliud deinceps nõ accedendo, niſi præſens damnari noluiſſe videretur, cùm tamen ea quæ damnanda eſſent, eo præſente atque interrogato manifeſtata fuerint. Acceſsit aliud, vt à quibuſdam aduerſus Cæcilianum denuntiationis libellus daretur: poſt quod factum, quemadmodum ſit rurſus agitata cognitio, & quæ perſonæ illum libellum dederint, quóque modo nihil in Cæcilianum probari potuerit, quid dicam, cùm & audieritis omnia, & quoties volueritis legere, poſsitis? De numero autem ſeptuaginta Epiſcoporũ, cùm quaſi grauiſsima opponeretur autoritas, quæ fuerint dicta meminiſtis: & tamen viri grauiſsimi ab inferis quæſtionibus catena quadam inexplicabili ſeſe nectentibus ſuũ tẽperare arbitrium maluerunt, nequaquam curantes quàm multi eſſent illi Epiſcopi, aut vnde collecti, quos videbãt tanta temeritate cæcatos, vt in abſentes & nõ interrogatos collegas tam pręcipites auderent proferre ſententias: & tamen qualis ipſius beati Melciadis vltima eſt prolata ſententia, quàm innocens, quàm integra, quàm prouida atque pacifica: qua neque collegas in quibus nihil conſtiterat, de collegio ſuo auſus eſt remouere. & Donato ſolo, quem totius mali principem inuenerat, maximè culpato, ſanitatis recuperandę optionẽ liberam fecit, cæteris paratus communicatorias literas mittere, etiã iis quos à Maiorino ordinatos eſſe conſtaret: ita vt quibuſcunq; locis duo eſſent Epiſcopi, quos diſſenſio geminaſſet, eum cõfirmari vellet qui fuiſſet ordinatus prior, alteri autẽ eorum plebs alia

regen

regenda prouideretur. O virum optimum, O filium Christianæ pacis, & patrem Christianæ plebis. Conferte nunc istam paucitatem cum illa multitudine Episcoporum, neque numerum numero, sed pondus ponderi cõparate: Hinc modestiam, inde temeritatem: Hinc vigilantiam, inde cæcitatem. Hic nec mansuetudo integritatem corrupit, nec integritas mansuetudini repugnauit: ibi autem & furore timor tegebatur, & timore furor incitabatur. Isti enim conuenerant cognitione verorum criminum falsa respuere, illi falsorum damnatione vera celare. Illis ne se tandem Cæcilianus audiendum iudicandúmque committeret, cùm haberet tales apud quos si ei causa moueretur, innocentiam suam facillime ostenderet? non se illis omnino cõmitteret, nec si peregrinus Ecclesiæ Carthaginẽsis subito Episcopus esset ordinatus, & ignoraret quid ad corrumpendos animos vel improborũ vel imperitorum posset tunc pecuniosissima mulier quædam Lucilla, quam pro disciplina Ecclesiastica corripiendo idẽ cùm esset diaconus læserat: etiam hoc idem accesserat malũ ad illam perficiendam iniquitatem. Nam in illo concilio, vbi à confessis traditoribus absentes atque innocẽtes damnati sunt, pauci quidam erant qui crimina sua infamatis aliis tegere cupiebãt, vt homines à veritatis inquisitione auerterentur falsis rumoribus auocati. Pauci ergo erant qui hoc negotium maximè curabant, quãuis in eis esset maior autoritas propter ipsius Secũdi societatẽ, qui eis pepercerat territus. Cæteri autẽ Lucillæ pecunia maximè aduersus Cæcilianum empti & instigati perhibentur. Extant gesta apud Zenophilum consularem, vbi Nundinarius quidam diaconus à Syluano Zertensi Episcopo, quantum ipsis gestis intelligitur degradatus, cum eis satisfacere per aliorũ Episcoporũ literas frustrà conatus esset, multa patefecit iratus, & in iudiciũ publicum protulit: inter quæ id quoq; commemoratũ legitur, quod Lucillæ pecunia corruptis Episcopis in Carthaginensi Ecclesia in Africæ capite, altare cõtra altare leuatum est. Scio quod hæc gesta vobis non legerimus, sed tempus non fuisse meministis. Inerat etiam nonnullus dolor animi de typho superbiæ veniens, quod non ipsi ordinauerant Carthagini Episcopum. Quibus omnibus rebus cùm eos nõ veros iudices, sed inimicos atque corruptos Cæcilianus cõuenisse cognosceret, quando fieri posset, vt vel ipse vellet, vel populus cui præsidebat permitteret, vt relicta Ecclesia iret in domum priuatam, non

colle

collegarũ discutiendus examine, sed factionis [cuneo,] & odiis mulieribus trucidandus? cùm sibi præsertim videret apud Ecclesiam transmarinam priuatis inimicitiis, & ab vtraque parte dissensionis alienam, incorruptum & integrum examen suæ causæ remanere. Vbi si nihil aduersarij agere vellent, ipsi se ab orbis terrarum innocentissima communione præciderent. Si autem illic eum accusare tentassent, tunc sibi adesset, tunc innocentiam suam aduersus eorum machinamenta defenderet, sicut posteà factum esse didicistis. Cùm tamen illi nimis sero quæsissent iudicium transmarinũ iam schismatis rei, iam leuati altaris horrendo scelere maculati. Primò enim facerent si veritate niterentur, sed falsis rumoribus temporis diuturnitate firmatis, quasi vetusta fama præiudicante ad iudicium venire noluerunt. Aut quod magis credendũ est, damnato prius, sicut libuit, Cæciliano, quasi securi sibi videbantur præsidẽtes numero suo, nec audentes alibi commouere causam tam malá, vbi nulla corruptione operante posset veritas inueniri. Sed posteaquàm ipsis rebus experti sunt cum Cæciliano permanere communionem orbis terrarũ, & ad eum à transmarinis Ecclesiis communicatorias literas mitti, non ad illũ quem ipsi scelerate ordinauerant, puduit eos semper tacere, quia posset eis obiici, cur paterentur ignará per tot gentes Ecclesiá communicare damnatis. Et cur seipsi ab innocẽtis orbis terrarum communione præciderent, cùm tacendo sinerent Episcopo, quem Carthaginẽsibus ordinassent à toto orbe nõ cõmunicari. Elegerunt sicut dicitur ad duas fraudes agere causam cum Cæciliano apud Ecclesias transmarinas, parati ad vtrunque, vt si eum potuissent quacunq; versutia falsæ criminationis euincere, satiarent plenissimè cupiditatem suam: Si autẽ non possent, in eadem quidem peruersitate durarent, sed iam tamen quasi haberent quod dicerent, malos iudices se esse perpessos, quæ vox est omniũ malorum litigatorum, cùm fuerint etiam manifestissima veritate superati. Quasi nõ eis ad hoc dici posset & iustissimè dici: Ecce putemus illos Episcopos qui Romæ iudicarunt, nõ bonos iudices fuisse, restabat adhuc plenarium Ecclesiæ vniuersæ concilium, vbi etiam cum ipsis iudicibus causa posset agitari, vt si male iudicasse conuicti essent, eorum sententiæ soluerentur. Quod vtrum fecerint probent. Nos enim non factum esse facilè probamus, ex eo quod totus orbis nõ eis communicat: Aut si factum est, etiam ibi sunt victi,
quod

quod ipsa eorum separatio manifestat. Sed tamen quid postea fecerint, Imperatoris literis sufficientissimè ostẽditur. Iudices enim ecclesiasticos tantæ autoritatis Episcopos, quorũ iudicio & Cæciliani innocentia & eorũ improbitas declarata est, non apud alios collegas, sed apud Imperatorem accusare ausi sunt, quòd malè iudicarint. Dedit ille aliud Arelatense iudicium, aliorum scilicet Episcoporum, non quia iam necesse erat, sed eorum peruersitatibus cedens, & omnimodo cupiens tantam impudentiã cohibere. Neque enim ausus est Christianus Imperator sic eorum tumultuosas & fallaces querelas suscipere, vt de iudicio Episcoporum, qui Romæ sederant ipse iudicaret, sed alios, vt dixi, Episcopos dedit, à quibus tamen illi ad ipsum rursum Imperatorem prouocare maluerunt. Qua in re illos quemadmodum detestetur audistis, atq; vtinam saltem ipsius iudicio insanissimis animositatibus suis finem posuissent, atq; vt eis ipse cessit, vt de illa causa post Episcopos iudicaret, à sanctis antistitibus postea veniam petiturus, dum tamen illi quod vlterius dicerent non haberent, si eius sententiæ non obtemperarent, ad quem ipsi prouocauerunt, sic & illi aliquando cederent veritati. Iussit enim ille vt ei partes ad agendam causam Romam occurrerent. Quò cum Cæcilianus nescio qua causa non occurrisset, interpellatus ab eis, præcepit vt Mediolanum sequerentur. Tunc se aliqui eorum subtrahere cœperunt, fortasse indignati, quia non est eos imitatus Constantinus, vt iam statim atq; velociter Cæcilianum damnaret absentem. Quod vbi cognouit prouidus Imperator, reliquos ab officialibus custoditos fecit Mediolanum peruenire. Quò cùm etiam Cæcilianus peruenisset, ipsum quoque sicut scripsit exhibuit, cognitáque causa, qua diligentia, qua cautela, qua prouisione, sicut eius indicant literæ, Cæcilianum innocentissimum, illos improbissimos iudicauit. Et adhuc baptizant extra Ecclesiam, & si possint rebaptizant Ecclesiam, sacrificant in dissensione & schismate, & pacis nomine populos salutant, quos à pace salutis exterminant, conscinditur vnitas Christi, blasphematur hæreditas Christi, exufflatur baptisma Christi: & nolunt in se ista per ordinarias humanas potestates flagellis temporalibus emendari, ne in æternas pœnas pro tantis sacrilegiis destinentur. Nos eis obiicimus furorem schismatis, rebaptizationis insaniam, ab hæreditate Christi, quæ per omnes gentes diffusa est, nefariam separationem. De codicibus non tantum

nostris

noſtris,ſed etiam eorum recitamus eccleſias,quarum nomina hodie legunt,& quibus hodie non communicant. Quæ cũ recitantur in conuenticulis eorũ, lectoribus ſuis dicunt:Pax tecum:& cum ipſis plebibus,quibus illæ literæ ſcriptæ ſunt,pacem nõ habent;Et ipſi nobis obiiciunt vel falſa crimina mortuorum,vel etiam ſi vera,tamen aliena,nõ intelligentes in iis quę nos ęis obiicimus omnes illos teneri:in iis vero quæ nobis obiiciũt, paleam vel zizaniã meſsis dominicæ reprehendi,ad frumenta autem crimen nõ pertinere:neq; conſiderantes quia quibus mali placent in vnitate,ipſi cõmunicant malis:quibus autem diſplicent,& eos emendare nõ poſſunt,neque ante tempus meſsis audent zizania eradicare,ne ſimul eradicent & triticum,nõ factis eorũ,ſed altari Chriſti cõmunicant:ita vt non ſolum nõ ab eis maculentur,ſed etiam diuinis verbis laudari prædicaríque mereantur,quoniã ne nomen Chriſti per horribilia ſchiſmata blaſphemetur,pro bono vnitatis tolerãt,quod pro bono æquitatis oderunt.Si habent aures,audiant,quid ſpiritus dicat eccleſiis.Sic enim in Apocalyſi Ioannis legitur:Angelo,inquit,eccleſiæ Epheſi ſcribe:Hæc dicit qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aureorũ: Scio opera tua & laborem & patientiam, & quia non potes ſuſtinere malos, & tentaſti eos, qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt,& inueniſti eos mendaces, & patientiam habes & ſuſtinuiſti eos propter nomen meum, & non defeciſti.Quod ſi de angelo ſuperiorum cælorum,& non de præpoſitis eccleſiæ vellet intelligi,non cõſequenter diceret: Sed habeo aduerſum te quod charitatem tuã primam reliquiſti.Memor eſto itaq; vnde excideris, & age pœnitentiã,& prima opera fac.Sin autem, venio tibi & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo,niſi pœnitentiã egeris.Hoc ſuperioribus angelis dici non poteſt,qui perpetuam retinent charitatem,vnde qui defecerunt & lapſi ſunt, diabolus eſt & angeli eius. Ergo primã charitatem dicit, quia ſuſtinuit pſeudoapoſtolos propter nomen Chriſti,quã iubet vt repetat & faciat priora opera ſua.Et obiiciuntur nobis crimina malorum hominum,nõ noſtra,ſed aliena, & ipſa partim incognita: quæ ſi etiam vera & præſentia videremus,& zizaniis propter frumenta parcentes, pro vnitate toleraremus, non ſolum nulla reprehenſione,ſed etiam non parua laude nos dignos diceret,quicunque ſcripturas ſanctas non corde ſurdus audiret.Tolerat Aaron multitu-

Apoc. 2.

dinem idolum exigentem & fabricantem & adorantem. Tolerat Moyses aduersus Deum tot milia murmurantia, & toties offendentia sanctũ nomen eius. Tolerat Dauid Saülem persecutorem suũ, sceleratis moribus cælestia deserentem, magicis artibus inferna quærentem, occisum vindicat. Christum etiam domini propter sacramentum venerandæ vnctionis appellat. Tolerat Samuël nefandos filios Heli, peruersósque filios suos, quos populus quia tolerare noluit diuina veritate † accusatus, diuina seueritate correptus est. Tolerat denique ipsum populum superbum cõtemptorem Dei. Tolerat Esaias in quos tam multa vera crimina iaculatur. Tolerat Hieremias à quibus tanta perpetitur. Tolerat Zacharias Pharisæos & scribas, quales illo tempore fuisse scriptura testatur. Scio me multos prætermisisse, legant qui volunt, legant qui possunt eloquia cælestia, inuenient omnes sanctos Dei seruos & amicos semper habuisse, quos in suo populo tolerarent, cum quibus tamẽ illius temporis sacramenta cõmunicantes, non solum non inquinabantur, sed etiam laudabiliter sustinebant, studentes, sicut ait Apostolus, seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Attendant etiam post domini aduentum, vbi multo plura huius tolerantiæ per totũ orbem inueniremus exempla, si omnia scribi & in autoritatem redigi potuissent, tamen hæc ipsa quę habemus aduertite. Tolerat ipse dominus Iudam, diabolum, furem & venditorem suũ: sinit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles nouerunt pretium nostrum. Tolerant Apostoli pseudoapostolos, & inter sua quęrentes nõ quę Iesu Christi, Paulus nõ sua quærens, sed quæ Iesu Christi cum gloriosissima tolerantia conuersatur. Postremo, quod paulòantè cõmemoraui, diuina voce laudatur sub angeli nomine præpositus ecclesiæ, quod cum odisset malos, eos tamen tentatos & viuentes pro nomine domini tolerauit. Ad summã seipsos interrogent: Nónne tolerantur ab eis cædes & incendia Circũcellionum, qui sunt veneratores pręcipitatorũ vltro cadauerũ, & sub incredibilibus malis vnius Optati per tot annos totius Africæ gemitus? Parco iam dicere singularũ per Africam regionũ & ciuitatum & fundorũ tyrannicas potestates, & publica latrocinia. Melius enim vobis hæc vosipsi dicitis, siue in aurem, siue palàm, sicut libitum fuerit. Quocunque enim oculos verteritis, occurret quod dico, vel potius quod taceo: neque hinc istos, quos ibi diligitis accusamus. Non enim nobis displicent, quia

toler

† autoritate

Ephes. 4.

tolerant malos, ſed quia intolerabiliter mali ſunt propter ſchiſma, propter altare cõtra altare, propter ſeparationem ab hæreditate Chriſti toto orbe diffuſa, ſicut tanto ante promiſſa eſt. Violatam pacem, conſciſſam vnitatem, iterata baptiſmata, exufflata ſacramenta, quæ in ſceleratis quoq; hominibus ſancta ſunt, plangimus & lugemus. Quæ ſi paruipendũt, intueantur exẽpla quibus demonſtratũ eſt, quanti hæc penderit Deus. Qui fecerunt idolũ, vſitata gladij morte perẽpti ſunt? qui verò ſchiſma facere voluerunt, hiatu terræ principes deuorati, & turba conſentiens igne conſumpta eſt. Diuerſitate pœnarum, diuerſitas agnoſcitur meritorum. Traduntur in perſecutione ſancti codices, confitentur traditores, & Deo dimittuntur. Non interrogantur innocentes, & ab hominibus temerariis damnantur. Probatur integer certis indiciis, qui inter abſentes damnatos multo vehementius cæteris criminatus eſt. Iudiciũ Epiſcoporũ ad Imperatorem appellatur. Iudex eligitur Imperator, Iudicans cõtemnitur Imperator. Quæ tunc acta ſunt legiſtis, quæ nunc agantur videtis: ſi de illis in aliquo dubitatis, iſta iam cernite. Certe non chartis veteribus, non archiuis publicis, nõ geſtis forenſibus aut eccleſiaſticis agimus. Maior liber noſter orbis terrarum eſt, in eo lego completum, quod in libro Dei lego promiſſum. Dominus, inquit, dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terræ. Huic hæreditati qui nõ communicat, quoſlibet libros teneat, exhæredatum ſe eſſe cognoſcat. Hanc hæreditatẽ quiſquis expugnat, alienũ ſe eſſe à familia Dei ſatis indicat. Certè de traditione diuinorum librorum vertitur quæſtio, vbi hæreditas iſta promiſſa eſt. Ille ergo credatur teſtamentũ tradidiſſe flammis, qui contra voluntatem litigat teſtatoris. Quid tibi fecit ô pars Donati, quid tibi fecit eccleſia Corinthiorũ? Quod autem de iſta dico, de omnibus talibus & tam longè poſitis intelligi volo. Quid vobis fecerunt quæ nec omnino quid feceritis, nec quos infamaueritis noſſe potuerũt? An quia Lucillam Cæcilianus in Africa læſit, lucem Chriſti orbis amiſit? Tandem ſentiant quod fecerunt, merito certo annorũ interuallo in oculos eorum reuolutum eſt opus ipſorum. Quærite per quã fœminam Maximianus, qui dicitur eſſe Donati propinquus, ſeſe à Primiani cõmunione præciderit, & quemadmodum cõgregata Epiſcoporũ factione, Primianum damnarit abſentem, &

Pſal. 2.

aduersus eum Episcopus ordinatus sit: quemadmodũ Maiorinus per Lucillam congregata Episcoporum factione Cæcilianum damnauit absentem, & contra eum Episcopus ordinatus est? An forte quod à cæteris Afris suæ communionis Episcopis contra factionem Maximiani Primianus purgatus est, valere vultis: & quod à transmarinis vnitatis Episcopis aduersus factionem Maiorini Cæcilianus purgatus est, valere non vultis? Rogo fratres mei, quid magnũ peto, quid difficile à vobis intelligi cupio? Multum quidem interest, & incomparabiliter distat, vel autoritate vel numero Africana ecclesia, si cum cæteris orbis partibus conferatur: & longè minor est, etiã si vnitas hic esset longe omnino minor est comparata cæteris Christianis omnibus gentibus, quàm pars Maximiani comparata parti Primiani: peto tamen & iustum esse arbitror, vt tantum valeat concilium Secundi Tigisitani, quod Lucilla conflauit aduersus absentem Cæcilianum & Apostolicam sedem, totúmque orbem Cæciliano communicantem, quantum valet concilium Maximianensium, quod similiter fœmina nescio quæ conflauit aduersus absentem Primianum, & cæteram per Africam multitudinem Primiano communicantem. Quid apertius cernitur? Quid æquius postulatur? Videtis hæc omnia & nostis & gemitis, & tamen videt & Deus quod & vos in tam pestifera & sacrilega præcisione nulla res cogit remanere, si pro adipiscendo spiritali regno carnalem superetis affectum, & amicitias hominum, quæ in iudicio Dei nihil proderunt, pro deuitandis sempiternis pœnis non timeatis offendere. Ecce ite, consulite, quid contra hæc nostra possint respondere cognoscite: si proferunt chartas, proferimus chartas: si falsas nostras esse dicunt, hoc nos de suis dicere non indignentur. Nemo delet de cælo constitutionem Dei, nemo delet de terra ecclesiam Dei: ille totum orbem promisit, ista totum orbem repleuit, & malos habet & bonos, sed nec in terris amittit nisi malos, nec in cęlum admittit nisi bonos. Erit autem vobis hic sermo, quem de munere Dei, nouit ipse, quanta & pacis & vestra dilectione deprompsimus, correctio si velitis, testis vero etsi nolitis.

Augustinus refert quæ cœpta sint agi de concordia cum Fortunio Donatistarum Episcopo, monens & hortans, vt sine tumultu, quod placidè cœptum est, perficiatur conuentu frequentiore. *Epistola* CLXIII.

Domin

DOminis dilectißimis & prædicabilibus fratribus Eleusio, Glorio, & Felici, Augustinus. Fortunium, quem Tubursicum habetis Episcopū, per eandem ciuitatem, quanquam festinantißime, cū ad Zertensem ecclesiam pergeremus, experti sumus, ita omnino vt de illo soletis benignißimè polliceri. Eam ipsam quippe vestram de illo nobis sermocinationem cum ei renuntiaremus volentes eum videre, nō abnuit. Venimus itaque ad eum, quia ætati eius id à nobis deferendum videbatur potius, quàm exigendū, vt ipse ad nos veniret prior. Perreximus ergo comitantibus nō paucis, quos forte aggregatos nobis illud tempus inuenerat. Cum autē apud eum consedissemus, rumore disperso non parua præterea turba confluxit, sed in tota illa multitudine perpauci apparebant, qui vtiliter ac salubriter agi causam illam, & tantam, reíque tantæ quæstionē prudenter & pie discuti cuperent. Cæteri verò magis ad spectaculum quasi altercationis nostræ propè theatrica cōsuetudine, quam ad instructionem salutis Christiana deuotione conuenerant. Quapropter nec silentium nobis præbere, nec intente nobiscum atque modeste saltē & ordinate colloqui potuerunt, exceptis, vt dixi, paucis, quorum religiosa & simplex apparebat intentio. Itaque libere pro sui cuiusque animi motu immoderate loquentium omnia strepitu turbabantur, nec euincere siue nos siue ipse rogando, interdum etiam obiurgando potuimus, vt nobis modestum silentium præberetur. Res tamen vtcunque agi cœpta est, & aliquot horas in alterno sermone protraximus, quātum vocibus interquiescentibus varie tumultuantium sinebamur. Sed in ipso disputationis exordio, cum videremus ea quæ dicebantur subinde labi de memoria vel nostra, vel eorum, quorum salutē maximè curabamus: & vt esset nobis cautior modestiórque tractatio, simul vt & vos atque alij fratres, qui absentes erant, quid inter nos actum esset, legendo cognosceretis, postulauimus vt à notariis verba nostra exciperentur: vbi diu ab illo vel ei consentientibus reluctatum est, posteà tamen ipse concesßit. Sed notarij qui aderant, atque id strenue facere poterant, nescio qua causa excipere noluerunt, Egimus saltem vt fratres, qui nobiscum erant, quanquam in hac re tardius possent exciperent, pollicentes nos ibi easdem tabulas relicturos. Consensum est. Cœperunt verba nostra excipi, & aliqua abinuicem ad tabulas dicta sunt. Postea inordinatas perstre-

Strenue pro celeriter.

pentium interpellationes, & proptereà nostram quoq; turbulentiorem disputationem notarij non valentes sustinere, cessarunt, nobis sanè non desistentibus, & vt cuiq; facultas dabatur multa dicētibus. Ex quibus omnibus verbis nostris quantum recordari potui, causæ totius actione dilectionem vestrā fraudare nolui. Potestis enim ei literas meas legere, vt vel approbet vera me scripsisse, vel ipse vobis, si quid melius recolit, incunctanter insinuet. Primò enim vitam nostram, quam vobis beneuolentius fortasse quàm verius narrantibus, se comperisse dicebat, prædicare dignatus est, adiungens se dixisse vobis, nos omnia quæ de nobis insinuaueratis, bene facere potuisse, si in ecclesia faceremus. Deinde quærere cœpimus, quæ nam illa esset ecclesia, vbi viuere sic oporteret, vtrum illa quæ sicut sancta tanto ante scriptura prędixerat, se terrarum orbe diffunderet, an illa quam pars exigua vel Afrorum vel Africæ contineret. Hic primo asserere conatus est vbiq; terrarū esse communionem suam. Quærebam vtrum epistolas communicatorias quas formatas dicimus, posset quò vellem dare, & affirmabam quod manifestum erat omnibus, hoc modo facillimè illam terminari posse quæstionem. Parabam autem, vt si consentiret, ad illas ecclesias à nobis tales literæ mitterentur, quas in Apostolicis autoritatibus pariter legeremus illo iam tempore fuisse fundatas. Sed quia res apertè falsa erat, permixtis verbis cito inde discessum est: inter quæ verba Euangelicam illam domini admonitionem commemorarit, qua dixit: Cauete à pseudoprophetis, multi ad vos venient in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces: Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Quæ verba dominicum diceremus eadem de illis à nobis posse recitari, ventum inde est ad exaggerationē persecutionis, quam sæpe suam partem pertulisse dicebat, hinc volens ostendere suos esse Christianos, quia persecutionem paterētur. Inter quæ verba cùm ego pararem ex Euangelio respondere, idem capitulum commemorauit prior, vbi dominus ait: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Quo loco ego gratulatus, subieci statim, Id ergo esse quærendum, vtrum illi persecutionem propter iustitiam passi fuerint. In qua quæstione discuti cupiebam, quod quidem omnibus clarum erat, vtrum eos in vnitate ecclesiæ constitutos, an schismate iam diuisos, Macariana tempora inuenerint, vt qui videre vellent, vtrum propter iustitiam perse-

Matt. 7.

Matt. 5.

cutio

cutionem passi fuerint: id potius attenderent, vtrum se rectè à totius orbis vnitate præciderint. Quod si iniustè fecisse inuenirentur, manifestũ esset eos propter iniustitiam potius, quàm propter iustitiam passos persecutionem: & ideo numero beatorum adiungi non posse, de quibus dictum est: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Ibi commemorata est famosior quàm certior codicum illa traditio. Sed respondebatur à partibus nostris, principes illorum potius fuisse traditores. Quod si in hac re nostrorum literis nollẽt credere, nec nos cogi oportere vt literis credamus ipsorum. Sed tamen sequestrata ista dubia quęstione, quærebam quo modo se isti iuste separassent ab innocentia cęterorum Christianorum, qui per orbem terrarum successionis ordinem custodientes, in antiquissimis ecclesiis constituti, penitus ignorarẽt, qui fuerint in Africa traditores, qui certè non possent communicare, nisi eis quos sedere in sedibus Episcopalibus audiebant. Respondit tam diu transmarinarum partium ecclesias mansisse innocentes, donec consensissent in eorum sanguinem quos Macarianam persecutionem pertulisse dicebat. Vbi ego possem quidem dicere, nec inuidia Macariani temporis innocẽtiam transmarinarum ecclesiarum contaminari potuisse, quandoquidem nullo modo probaretur illis autoribus fecisse etiã quæ fecerat. Sed de compendio quærere malui, si Macarij sæuitia, ex quo in eam consensisse dicebantur trãsmarinæ ecclesiæ, suam innocentiã prodiderunt, vtrum saltem probaretur vsq; ad illa tempora Donatistas cum Orientalibus ecclesiis cæterisque orbis partium in vnitate mãsisse. Tunc protulit quoddam volumen, vbi volebat ostendere Sardicense concilium ad Episcopos Afros qui erant cõmunionis Donati, dedisse literas. Quod cùm legeretur, audiuimus Donati nomen inter cæteros Episcopos, quibus illi scripserant. Itaque flagitare cœpimus vt doceretur, vtrum ipse esset Donatus, de cuius parte isti cognominantur: fieri enim potuisse, vt alicui Donato alterius hæresis Episcopo scripserint cùm maximè in illis nominibus nec Africæ mentio facta fuerit. Quo modo ergo posset probare Donatum partis Donati Episcopum nomine illo accipiendum esse, quando ne id quidem probare posset, vtrum ad Africanarum specialiter ecclesiarum Episcopos illæ literæ missæ fuerint. Quanquam enim Donati nomen Afrum esse soleat, non tamen repugnaret à verò, vt vel partium illarum aliquis vocaretur nomine Afro,

vel aliquis Afer in illis partibus conſtitueretur Epiſcopus. Neque enim in eis vel diem vel conſulem inuenimus, vt ſaltem conſideratis temporibus certi aliquid eluceret. Sanè quoniam neſcio quando audieramus Arrianos, cùm à communione catholica diſcrepaſſem, Donatiſtas in Africa ſibi ſociare tentaſſe, ad aurem mihi hoc ipſum frater Alipius ſuggeſsit. Tunc accepto ipſo volumine, eiuſdem conſilij ſtatuta conſiderans, legit Athanaſium Epiſcopum Alexādrinum catholicum, cuius maximè aduerſus Arrianos acerrimarum diſputationum conflictus eminuit, & Iulium eccleſiæ Romanæ Epiſcopum, nihilominus catholicum, illo concilio Sardicenſi fuiſſe improbatos. Vnde apud nos conſtitit Arrianorum fuiſſe concilium, quibus iſti Epiſcopi catholici vehementiſsimè reſiſtebant. Itaq; ad diligentiorem etiam temporum diſcuſsionem voluimus ipſum volumen accipere atq; auferre nobiſcum. Qui noluit dare dicens, ibi nos habere illud, quando aliquid in eo cōſiderare vellemus. Rogaui etiam vt manu mea notari permitteret: fateor timens ne mihi forte cauſa exigente, cùm petendum eſſet, pro illo aliud proferretur, neq; hoc voluit. Deinde mihi cœpit inſtare, vt ad interrogationem ſuam breuiter reſponderem, quęrens à me quam iuſtum putarem, eum qui perſequeretur, an eum qui perſecutionem pateretur. Cui reſpondebam, nō rectè ita interrogari, Fieri enim poſſe, vt ambo iniqui ſint, fieri etiam poſſe vt iniquiorem iuſtior perſequatur. Non ergo eſſe conſequens, vt ideo ſit quiſq; iuſtior, quia perſequutionem patitur, quamuis id plerunq; iuſtiori contingat. Deinde cùm viderem in hoc eum multum immorari, vt iuſtitiam ſuæ partis ex eo certam vellet intelligi, quia perſequutionem paſſa fuerit, quæſiui ab eo, vtrum iuſtum & Chriſtianū putaret Epiſcopum Mediolanenſis eccleſiæ Ambroſium. Cogebatur vtiq; negare quod ille vir Chriſtianus eſſet & iuſtus, quia ſi fateretur, ſtatim obiiceremus quod eum rebaptizandum eſſe cenſeret. Cùm ergo eloqui cogeretur, quibus ille non eſſet habendus Chriſtianus & iuſtus, commemoraui quantam perſequutionem pertulerit, circundata etiam militibus armatis eccleſia. Quæſiui etiam, vtrum Maximianū, quia & is apud Carthaginem ſchiſma fecerat, & iuſtum & Chriſtianum putaret. Non poterat niſi negare. Commemoraui ergo etiam illum talem perſequutionem pertuliſſe, vt eccleſia eius vſq; ad fundamenta dirueretur. His igitur exemplis ei ſi poſſem perſuadere moliebar, vt iam

deſſi-

desineret dicere persecutionis perpessionem Christianæ iustitiæ certissimum esse documentum. Narrauit etiam in ipsa schismatis nouitate maiores suos cùm cogitarent culpam Cæciliani, ne schisma fieret, quoquo modo velle sopire, dedisse quendam interuentorem populo suæ communionis apud Carthaginem constituto, antequam Maiorinus aduersus Cæcilianum ordinaretur. Hunc ergo interuentorem in suo conuenticulo à nostris dicebat occisum. Quod fateor nunquam antea prorsus audieram, cùm tam multa ab eis obiecta crimina refellerentur, & redarguerētur à nostris, atq; in eos plura & maiora iacerentur. Sed tamen postea quàm hoc narrauit, rursus à me instāter cœpit quærere quem iustum putarem, eúmne qui occidit, an eum qui occisus esset, quasi iam mihi probauisset, ita vt narrauerat esse commissum. Dicebam ergo prius, vtrum verum esset, esse quærendum. Non enim temere credi oportere quæcunq; dicuntur, & tamē fieri potuisse, vt vel ambo æque mali essent, vel etiam priorem quisquam malus occideret. Re vera enim fieri potest, vt sceleratior sit rebaptizator totius hominis, quàm solius corporis interemptor. Vnde etiam illud quod à me postea quæsiuit, iam quærendum non erat. Ait enim etiam malum non debuisse occidi à Christianis & iustis, quasi nos eos qui hæc in catholica faciunt, iustos vocemus, quæ tamen nobis ab istis dici facilius quàm probari solent, cùm tam multas violentissimas cædes & strages pleriq; ipsorum & episcopi & presbyteri & quilibet clerici cōgregatis turbis hominum furiosissimorum, non catholici tantum, sed nonnunquam etiam suis, vbi possunt, inferre non cessent. Quę cùm ita sint, dissimulans tamen ab sceleratissimis factis suorum, quæ ipse plus nouit, vrgebat vt dicerem, Quis iustorum vel malum aliquem occideret? Quod etiam si ad causam iam non pertinebat, fatebamur enim hæc vbicunq; sub nomine Christiano fierent, non fieri à bonis, sed tamē vt admoneretur quid esset quęrendum, respondimus, quærentes vtrum Helias iustus ei videretur fuisse. Quod negare nō potuit. Deinde subiecimus quàm multos pseudo prophetas sua manu peremerit. Hic reuera vidit quod vidēdum erat, alia licuisse tunc iustis. Hæc enim prophetico spiritu autoritate Dei faciebant, qui proculdubio nouit, cui etiam prosit occidi. Exigebat ergo vt docerē iam noui testamenti temporibus, qui iustorum aliquem occiderit, etiam sceleratum & impium. Tunc reditum est ad superiorē tracta-

tum, quo volebamus ostendere, neq; nos illis debere obiicere suorum scelera, neq; illos nobis, si qua inuenirentur talia facta nostrorum. De nouo enim testamẽto ostendi quidem non posse, quod iustus quisquam interfecerit aliquem, sed tamen illud probari posse ipso exemplo domini, sceleratos ab innocẽtibus fuisse toleratos. Traditorem enim suum, qui iam pretium eius acceperat, vsq; ad vltimum pacis osculum inter innocentes secum esse perpessus est. Quibus non tacuit esse inter illos tanti sceleris hominem, & tamen primum sacramentum corporis & sanguinis sui, nondum illo excluso communiter omnibus dedit. Quo exemplo cùm propè omnes mouerentur, tentauit dicere ante passionem domini communionem illam cum scelerato non obfuisse Apostolis, quia nondum habebant baptismum Christi, sed baptismum Ioannis. Quod postea quàm dixit, cœpi ab eo quærere, quemadmodum ergo scriptum esset, quod Iesus baptizauerit plures quàm Ioannes, cùm ipse non baptizaret, sed discipuli eius, hoc est, per suos discipulos baptizaret? Quo modo ergo dabant quod non acceperant? quod ipsi maximè solent dicere. An forte Christus baptismo Ioãnis baptizabat? Deinde in hac sententia multa quæsiturus eram, quo modo ab ipso Ioanne nunc quæsitum sit de baptismo domini, & responderit quod ille haberet sponsam, & ille esset sponsus. Nunquid ergo fas erat vt baptismo Ioannis baptizaret sponsus, id est, baptismo amici vel serui? Deinde quo modo poterãt Eucharistiam accipere nondum baptizati? Aut quo modo Petro volenti vt totum se lauaret, respõderit: Qui lotus est semel non eum oportet iterum lauari, sed est mundus totus? Perfecta enim mundatio non in Ioannis, sed in nominis domini baptismo est, si eo se dignum qui accipit præbeat: si autem indignum, sacramenta in eo nõ ad salutem, sed ad perniciem permanebunt. Tamen cùm ego ista quæsiturus essem, etiam ipse vidit de baptismo discipulorum domini non sibi fuisse quærendum. Inde itum est in aliud, multis vt poterant vtrinq; sermocinãtibus: inter quæ dictum est, quòd adhuc eos nostri persecuturi essent, nobisq; dicebat, videre se velle quales nos essemus in illa persecutione præbituros, vtrum consensuri essemus tali sæuitiæ, an nullum commodaturi consensum. Nos dicebamus Deum videre corda nostra, quæ ipsi non possent: & illos temere sibi adhuc ista metuere, quæ si contigerint, à malis cõtingere, quibus deteriores ipsi habent: nec tamen ideo nos à catholica

Non occidit iustus.

Ioan. 13.

com

communione segregare debere, si quid fortè nobis inuitis, vel etiam, si valuerimus, contradicentibus factum fuerit, cùm tolerantiam pacificam didicerimus, dicente Apostolo: Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Quam pacem atque tolerantiam, illos non tenuisse dicebamus qui schisma fecerunt, vt nunc inter suos qui mitiores eorum sunt grauiora tolerent, ne scindatur quod scissum est, cùm leuiora nollent pro ipsa vnitate tolerare. Dicebamus etiam nondum fuisse temporibus veterum pacē vnitatis, & tolerantiam tanta commendatione prædicatam, sicut exēplo domini & noui testamenti charitate: & tamen Prophetas illos & sanctos viros dicere solere in populum scelera eorum, cùm tamen se ab illius populi vnitate & à communione pariter accipiendorū sacramentorū, quæ tunc fuerunt, diuellere non tentassent. Inde nescio quomodo ventum est ad cōmemorationem beatæ memoriæ Genethlij Episcopi, quod nescio quam constitutionem datam contra illos compresserit, & effectum habere non siuerit. Laudabant illum omnes & benignissimè præferebant. Inter quas laudes à nobis subiectum est, quod etiam ipse tamen Genethlius, si in eorum manus incidisset, rebaptizādus censeretur. Et hæc iam stantes loquebamur, quia discedendi tempus vrgeret. Ibi planè ille senex dixit, iam formam esse factā, vt quisquis ad eos fidelium à nobis venerit baptizetur, quod eum inuitum & cum dolore animi dicere, quantum poterat apparebat sanè: cùm etiam ipse multa mala suorum apertissimè gemeret, atque ostenderet, quod totius ciuitatis eius testimonio probabatur, quàm esset remotus à talibus factis, & quæ ipsis suis dicere soleat modesta conquestione proferret, nósq; cōmemoraremus illud Ezechielis Prophetæ, vbi apertè scriptū est: Nec filij culpam patri, nec patris culpam filio eius imputandā: vbi dictum est: Sicut enim anima patris mea est, ita & anima filij mea est. Anima enim quæcunque peccauerit sola morietur: placuit omnibus in talibus disputationibus violenta facta malorum hominum nobis abinuicem obiici nō debere. Remanebat ergo schismatis quæstio. Itaque hortati eum sumus, vt etiam atque etiam placido atque pacato animo annitatur nobiscum, vt diligenti examinatione tanta inquisitio terminum sumat. Vbi ille benignè cùm diceret, nos solùm ista quærere, nolle autē nostros hæc quæri, ea facta pollicitatione discessimus, vt exhiberemus ei plures collegas

Ephes. 4.

Ezec. 18.

gas nostros, certè vel decem, qui tanta beneuolentia & lenitate & tam pio studio id quæri vellent, quantum in nobis eum iam animaduertisse atq; approbare sentiebamus. Hoc etiam de suorum numero & ipse pollicitus est. Vnde vos hortor & obtestor per domini sanguinem, vt eum promissi sui commoneatis, & gnauiter instetis, vt res cœpta peragatur, quam prope ad finem peruenisse iam cernitis. Quantum enim arbitror, difficillimè potestis inuenire in Episcopis vestris tam vtilem animum & volũtatem, quàm in isto sene perspeximus. Postero enim die ipse ad nos venit, & hæc iterum quærere cœperamus. Sed quia ordinandi Episcopi necessitas nos inde iamiámque rapiebat, diutius cum illo esse nequiuimus. Iam enim miseramus ad Maiorem Cœlicolarum, quem audieramus noui apud eos baptismi institutorem instituisse, & multos illo sacrilegio seduxisse, vt cum illo quantum ipsius temporis patiebantur angustiæ, aliquid loqueremur. Quem posteaquàm venturum comperit, videns nos aliud suscepisse negotium, cùm & ipsum nescio quæ necessitas profectionis vrgeret, benignè à nobis placidéque discessit. Videtur autem mihi, vt turbulentas turbas & impedimentum potius quàm adiumentum afferentes omnino deuitemus, & verè ex animo amico atque tranquillo susceptum tam magnum negotium domino opitulante peragamus, ad aliquam villam nos conuenire debere non magnam, vbi nullius nostrum esset Ecclesia: quam tamen villam communiter possident homines & nostræ communionis & ipsius, sicuti est villa Titiana Siue ergo in Tuburficensi, siue in Tagastensi talis locus, vel ille quem commemoraui, vel aliquis alius inuentus fuerit, faciamus codices canonicos præsto esse. Et si qua proferri potuerint ex vtraque parte documenta, vt postpositis cæteris, nulla si domino placuerit interpellante molestia, quotquot diebus poterimus ad hoc vacantes, & vnusquisque nostrum apud suum hospitem dominum deprecantes, adiuuante ipso cui pax Christiana gratissima est, rem tantam & bono animo cœptam ad inquisitionis terminum perducamus. Rescribite sanè, quid de hac re vel vobis vel illi videatur.

Augustinus Emeritum Donatistam, sed alioqui virum probum & liberaliter eruditum inuitat, vt respondeat qua iusta causa schisma mouerint.

Epist

Epiſtola CLXIIII.

DEſiderabili & dilecto fratri Emerito, Auguſtinus. Ego cùm audio quenquam bono ingenio prædi-tum, doctriniſque liberalibus eruditum, quãquam non ibi ſalus animæ conſtituta ſit, tamen in quæſtione facillima ſentire aliud quàm veritas poſtulat, quo magis miror, eo magis exardeſco noſſe hominem, & cum eo colloqui: vel ſi id non poſsim, ſaltem literis quæ longiſsimè volant attingere mentem eius, atque ab eo viciſsim attingi deſidero Sicut te eſſe audio talem virum, & ab Eccleſia catholica, quæ ſicut ſancto ſpiritu prænuntiata eſt, toto orbe diffunditur, diſcerptum doleo atque ſecluſum, quam ob cauſam neſcio. Nam certum eſt magnæ parti Romani orbis, ne dicam etiam Barbaris gentibus, quibus quoque debitorem ſe dicebat Apoſtolus, quorum Chriſtianæ fidei communio noſtra contexitur, ignotam eſſe partem Donati. Nec eos omnino ſcire vel quando, vel quibus cauſis exorta ſit iſta diſſenſio. Quos vtique omnes Chriſtianos ab eis criminibus, quæ Afris obiicitis, niſi innocentes eſſe fatearis, cogeris dicere, omnium malefactis obnoxios, cùm apud vos perditi vt mitius dixerim latẽt, vos omnes eſſe pollutos. Non enim neminem de veſtra communione pellitis: aut tunc primum pellitis, cùm primum illud vnde pellendus eſt fecerit. An non aliquanto tempore latentem, & poſteà proditum conuictúmque damnatis? Quæro igitur, vtrum vos cõtaminauerit eo tempore quo latebat? Reſpondebis nullo modo. Nullo ergo tempore contaminaret, etiam ſi ſemper id lateret: nam & mortuorum nonnulla ſæpe commiſſa produntur, nec fraudi eſt Chriſtianis, qui eis communicauere viuẽtibus. Cur ergo vos tam temeraria atq; ſacrilega diceptione præcidiſtis à communione innumerabiliũ Eccleſiarum Orientalium, quas ſemper latuit, & adhuc latet quod in Africa geſtum eſſe aut docetis aut fingitis? Alia enim quæſtio eſt, vtrum illa vera dicatis, quæ quidẽ nos multò probabilioribus documentis falſa eſſe conuincimus, & in veſtris magis ea ipſa quæ obiicitis, tunc probata declaramus. Sed hæc vt dixi, alia quæſtio eſt, tunc aggrediẽda & diſcutienda cùm opus fuerit. Illud tunc attendat vigilantia mentis tuæ neminẽ cõtaminari poſſe ignotorũ ignotiſque criminibus. Vnde manifeſtum eſt à cõmunione orbis, cui ſeu falſa ſeu vera crimina, quę Afris tẽditis, prorſus ignota ſunt, & ignota ſemper fuerunt, ſacri-

2. Retrac. ca. 46. & 51.

lego

lego schismate vos esse separatos: quanquam & illud non est tacendum, etiam cognitos malos bonis non obesse in Ecclesia, si eos à communione prohibendi aut potestas desit, aut aliqua ratio cõseruandæ pacis impediat. Qui sunt enim qui apud Prophetam Ezechielem, & ante vastationẽ perditorum signari meruerunt, & cùm illi vastarentur euadere illæsi, nisi vt ibi manifestissimè ostenditur, qui mœrent & gemunt peccata & iniquitates populi Dei, quæ fiunt in medio eorũ? Quis autem quod ignorat, gemit & mœret? Ex eadem ratione etiam Paulus Apostolus falsos fratres tolerat. Non enim de incognitis ait: Omnes sua quærunt, nõ quæ Iesu Christi, quos tamen secum fuisse manifestat. Ex quo autem genere sunt qui vel thurificare idolis vel codices diuinos tradere quàm mori maluerunt, nisi ex eorũ qui sua quærunt, nõ quæ Iesu Christi? Multa testimonia scripturarum prætereo, ne longiorẽ quàm necesse est epistolam faciam, & eruditioni tuæ plura per teipsum considerida permitto. Quod tamen satis est, video. Obiecero si tam multi iniqui in vno populo Dei, eos quos cõtestabantur non fecerunt tales, quales ipsi erant, si multitudo illa falsorũ fratrum Apostolũ Paulũ in vna cum eis Ecclesia constitutum non fecit sua quærentem, non quæ Iesu Christi, manifestũ est nõ hoc effici hominẽ, quod est malus quisquã, cum quo ad altare Christi acceditur etiam si non sit incognitus, si tantum non approbetur, & à bona conscientia displicẽdo separetur. Manifestum est igitur non esse aliud cum fure concurrere, nisi vel furari cum eo, vel furtum eius cordis placito accipere. Hoc nos dicimus, vt quæstiones infinitas atq; superfluas de factis hominũ, quæ rationem nostrã nihil impediunt, auferamus. Sed & vos nisi hoc sentiatis, tales eritis omnes qualis Optatus in vestra cõmunione vobis non ignorantibus fuit. Quod absit ab Emeriti moribus, aliorúmq; talium, quales apud vos esse nõ dubito lõgè à factis illius alienos. Neq; enim vobis obiicimus, nisi schismatis crimen, quam etiã hæresim malò perseuerãdo fecistis. Quãti autẽ diuino iudicio pẽdatur hoc facinus, lege quod te legisse non ambigo. Inuenies Datan & Abiron hiatu terræ deuoratos, cæterósq; omnes qui eis cõsenserãt, igne de medio eorũ existente cõsumptos. Illud ergo scelus ad exẽplũ deuitãdi dominus Deus præsenti supplicio denotauit, vt cum talibus patiẽtissimè parcit, quali vltimo iudicio reseruet ostẽderet. Neq; enim reprehẽdimus rationes vestras, si eo tempore quo vesana

Philip. 2.

Thurificati. Libellati.

Num. 16.

potentia furere iactabatur Optatus, cùm eius accuſator eſſet totius Africæ gemitus congemiſcentibus vobis: ſi tamen talis es, qualẽ te prædicat fama, qđ ſcit Deus me & credere & velle. Non ergo reprehendimus ſi eo tempore, ne multos ſecum excommunicatos traheret, & cõmunionẽ veſtram ſchiſmatis furore præcideret, eum excõmunicare noluiſtis. Sed hoc ipſum eſt quod vos arguit in iudicio Dei, frater Emerite, quod cùm videritis tam magnum malum eſſe, diuidi partem Donati, vt Optatus potius in communionem tolerandus exiſtimaretur, quàm illud admitteretur, permanetis in eo malo quod in diuidenda Eccleſia Chriſti à veſtris maioribus perpetratũ eſt. Hic fortaſſe reſpondendi anguſtia tentabis defendere Optatum. Noli frater, noli obſecro, non te decet, & ſi aliquem alium fortè deceat, ſi tamen quicquam decet malos, Emeritum certè nõ decet defendere Optatũ, ſed fortaſſe nec accuſare. Ita ſit ſanè. Vtere voce media & dic, vnuſquiſque ſarcinam ſuam portat. Tu quis es qui iudicas ſeruum alienum? Si ergo ad teſtimonium totius Africæ, imò verò terrarum omnium quaquauerſum Gildonis fama feruebat (ſimul enim & ille notus erat) nõ auſi eſtis vnquam de Optato iudicare, ne temerè de incognitis iudicaretis, nos tandem poſſumus aut debemus de iis qui ante nos vixerunt, ad veſtrum tantummodo teſtimonium temerariam de incognitis ferre ſententiam, vt parum ſit quod vos ignota criminamini, niſi & nos ignota iudicemus? Non enim Optatum etiam ſi fortè falſa periclitatur inuidia, ſed te defendis cùm dicis Ignoro qualis iſte fuerit. Quãto magis ergo quales fuerint Afri, quos ignotiores arguis, Orientalis orbis ignorat? à quibus tamen Eccleſiis quarũ nomina habes in libris & recitas, nefaria diſſenſione diſiungeris. Si tum Mugadenſem Epiſcopum veſtrum famoſiſsimũ & peſsimè diffamatum, non dico Cæſarienſis, ſed Sitifenſis collega eius eiuſdémq; temporis ignorabat quomodo traditores Afros quicunque illi fuerint, Eccleſia Corinthiorum, Epheſiorum, Coloſſenſium, Philippenſium, Theſſalonicenſium, Antiochenorum, Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, cæterarúmq; orbis partium ab Apoſtolis in Chriſto ædificatarũ, aut noſſe potuit, aut damnari à vobis meruit, quia non potuit? & tamen eis nõ communicatis, & dicitis non eſſe Chriſtianos, & eos rebaptizare conamini. Quid dicã? quid querar? aut quid exclamarem? Si cum homine cordato loquor, indignationis huius aculeos tecum participo. Nam vides

Rom. 14.

vides profectò quæ dicerem si vellem dicere. An fortè fecerunt inter se maiores vestri conciliũ & damnauerunt præter se totum orbem Christianũ? Itáne ad hoc perducta est rerum existimatio, vt concilium Maximianensium qui de vestra præcisione præcisi sunt, quia vobis cõparati paucissimi sunt, non valeat aduersus vos, & vestrũ concilium valeat aduersus gentes, hæreditatem Christi & possessionem eius terminos terræ? Miror si habet in corpore sanguinẽ, qui de hac re non erubescit. Rescribe ad ista quæso. A nonnullis enim quibus nõ potui non credere, audiui te rescripturũ si tibi scriberem. Iam enim pridem misi vnã epistolam quam vtrũ acceperis vel ei respõderis & forte ego tuã non acceperim, nescio. Nunc interim peto ad hæc respondere ne graueris, quod tibi videtur. Sed noli te in alias tollere quæstiones. Hinc enim caput est ordinatissimæ inquisitionis, cur schisma factum sit. Nam & terrenæ potestates cum schismaticos persequuntur, ea regula se defendunt, qua dicit Apostolus: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi iudicium acquirunt. Principes enim non sunt timori bono operi sed malo. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est, tibi in bonum. Quod si malũ feceris, time. Non enim frustra gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malè agit. Tota igitur quæstio est, vtrum nihil mali sit schisma, aut vtrum schisma non feceritis, vt pro bono opere potestatibus resistatis, non pro malo, vnde vobis acquiratis iudicium. Propterea prouidentissimè dominus non ait: Beati qui persequutionem patiuntur tantum, sed addidit, propter iustitiam. Si ergo iustitia est, quam operati estis in illa dissensione, in qua etiam permanetis, secundum ea quæ suprà dixi, nosse abs te cupio. Si autem iniquitas est orbem Christianum damnare inauditum, vel quia non audiunt quæ vos audistis, vel quia non ei probatum est, quod temerè credidistis, aut sine certo documento accusastis, & ideo rebaptizare velle tot Ecclesias ipsius domini, cùm hic adhuc esset in carne, & Apostolorum eius prædicatione ac labore fundatas: quia vobis licet, aut nescire Afros collegas vestros malos simul viuentes, simul sacramenta tractantes, aut etiam scire, sed tolerare, ne pars Donati diuidatur. Illis autem in orbe remotissimo constitutis, non licet nescire quod vos de Afris aut nostis, aut creditis, aut audistis, aut fingitis: quæ

Roma.13.

Matt.5.

tanta

tanta est peruersitas amplecti suā iniquitatem, & potestatum accusare seueritatem? At enim & malos Christianis non licet persequi. Esto non liceat, sed nunquid hoc potestatibus ad hoc ipsum ordinatis, fas est obiicere? An Apostolū delebimus? Aut non habent codices vestri quæ paulòantè commemoraui? Sed vos, inquies, talibus cōmunicare non debetis. Quid ergo? Vos Flauiano quondam vicario partis vestræ homini, quia legibus seruiens, nocentes quos inuenerat occidebat, nō communicatis? Sed à vobis, inquies, Romani principes aduersum nos prouocantur. Imò à vobis aduersum vosipsos, qui ecclesiam, cuius illi sicut tantòantè prædictū est, iam membra sunt, De Christo enim dictum est: Et adorabunt eum omnes reges terræ, & præ... sione laniare ausi estis, & rebaptizare pertinaciter audetis. Nostri autē aduersus illicitas & priuatas vestrorū violentias, quas & vos ibi, qui talia non facitis, doletis & gemitis, à potestatibus ordinatis tuitionem petunt, non qua vos persequātur, sed qua se defendant. Sicut Apostolus Paulus aduersus Iudæos coniurantes vt eum necarent antequam esset Romanum imperium Christianum, egit vt sibi tuitio etiam armatorum daretur. Sed illi principes qualibet occasione cognoscentes vestri schismatis nefas, constituunt aduersus vos pro sua solicitudine & potestate quod volunt. Non enim frustra gladium portant, Dei enim ministri sunt, vindices in iram in eos qui male agūt. Postremò etiam si aliqui nostrorū non Christiana moderatione ista faciunt, displicet nobis: sed tamen non propter eos relinquimus Catholicam ecclesiam, si eam ante vltimum tempus ventilationis à palea purgare non possumus, quando & vos propter optatum, cum eum pellere non audebatis, partem ...nari non reliquistis. At enim, [dicitis,] quare nos adiungi vobis vultis, si scelerati sumus? Quia viuitis adhuc & corrigi potestis si velitis. Cum enim nobis coniungimini, hoc est, ecclesiæ Dei, hæreditati Christi, cuius possesio sunt termini terræ, vos corrigimini vt in radice viuatis. De ramis enim fractis sic ait Apostolus, potens est enim Deus iterum inserere illos. Vos ergo mutamini ex ea parte qua dissentiebatis, quamquam sacramenta quæ habebatis, cum eadem sint in omnibus, sancta sint. Quapropter vos mutari volumus à peruersitate, id est, vt denuo radicetur vestra præcisio. Nam sacramēta quæ non mutastis, sicut habetis, approbantur à nobis, ne forte cum vestram prauitatē corrigere volumus, illis mysteriis Christi,

Psal. 71.

Act. 23.

Rom. 11.

quæ in vestra prauitate deprauata non sunt, sacrilegam faciamus iniuriam. Neque enim & Saül deprauauerat vnctionem quam acceperat, cui vnctioni tantũ honorem rex Dauid pius Dei seruus exhibuit. Propterea ergo vos non rebaptizamus, qui radicem vobis reddere cupimus, formã tamen præcisi sarmenti si nõ mutata est, approbamus. Quæ tamen quamuis integra, nullo modo est sine radice fructuosa. Alia quæstio est de persecutionibus, quas vos dicitis pati in tanta mãsuetudine & lenitate nostrorũ, cum verè illicite ac priuatim vestri faciant grauiora: alia de baptismate, quod nõ quærimus vbi sit, sed vbi prosit. Nam vbicunque est, ipsum est, sed non etiam ille qui hoc accipit vbicunque est, ipse est. Itaque priuatam hominum impietatem detestamur in schismate, baptismũ verò Christi vbique veneramur: quia si desertores secum imperatoris signa traducant, illis vel damnatione punitis, vel indulgentia correctis, salua signa recipiuntur, si salua manserunt. Et si quid de hac re diligentius quęrendum est, alia est, vt dixi, quæstio. Hoc enim obseruandũ est in his rebus, quod obseruat ecclesia Dei. Quæritur autem vtrum vestra, an nostra sit ecclesia Dei. Quapropter illud quærendum est à capite, cur schisma feceritis. Si non rescripseris, ego apud Deum quantum credo facilem causam habeo, quia viro, quem audiui excepto schismate bonum liberaliter instructũ, pacificantes literas misi. Tu videris quid illi respondeas, cuius nunc laudanda patientia, in fine verò timenda sententia est. Si autem rescripseris ea cura, qua tibi scriptum vides, aderit misericordia Dei, vt aliquando error, qui nos dirimit, & amore pacis & ratione veritatis intereat. Memento quod de Rogatensibus nõ dixerim, qui vos Firmianos appellare dicuntur, sicut nos Macarianos appellatis. Neque de Rucatensi Episcopo vestro, qui cum Firmo pactus perhibetur incolumitatem suorum, vt ei portæ aperirentur, & in vastationem darentur catholici, & alia innumerabilia. Desine ergo locis communibus exaggerare facta hominum, vel audita vel cognita. Vides enim quæ de vestris taceam, vt de origine schismatis, vbi tota causa est, res agatur. Dominus Deus inspiret tibi cogitationem pacificam desiderabilis & dilecte frater.

Augustinus cum cæteris, per Generosum respondet cuiusdam Donatistæ presbyteri literis, de schismate Donatistarum.

Epist.

Epiſtola CLXV.

Dilectiſsimo & honorabili fratri Generoſo, Fortunatus, Alipius, Auguſtinus in domino ſalutē. Quoniam nobis notam eſſe voluiſti Epiſtolam quā ad te Donatiſtarum presbyter dedit, quanquam eam tu quoq; catholicus animo deriſeris, tamen vt ei potius ſi non deſperate deſipit conſulas, hæc ad eum reſcripta petimus perferas. Ille enim ordinem Chriſtianitatis ciuitatis veſtræ tibi vt inſinuaret iuſsiſſe ſibi angelum ſcribit, cum tu teneas Chriſtianitatem, non ciuitatis tuæ tantum, nec tantum Africæ vel Afrorum, ſed totius orbis terræ, quæ annuntiata eſt & annunciatur omnibus gentibus. Vnde illis parum eſt quod præciſos eſſe non pudet, nec ſibi ſubueniunt, vt cum poſſunt redeant ad radicem, niſi etiam ſecum alios præcidere, & ſicut ligna arida in ignem deſtinare conentur. Quapropter ſi tibi ipſi angelus aſtitiſſet, quem ſibi ille propter te aſtitiſſe, quantum arbitramur, aſtuta nouitate confingit, & hæc ipſa tibi dixiſſet, quę iſte mandato illius tibi ſe inſinuare dicit, oporteret te Apoſtolicæ ſententiæ memorem fieri qui ait: Licet ſi nos aut angelus de cælo vobis euangelizauerit præter id quod euangelizauimus vobis, anathema ſit, Euangelizatum eſt enim tibi per vocem ipſius domini Ieſu Chriſti, quod omnibus gentibus annuntiabitur Euangelium eius, & tunc finis erit. Euangelizatum tibi eſt per propheticas & Apoſtolicas literas, quod Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones & ſemini eius, quod eſt Chriſtus, cum ei diceret Deus: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Has ergo promiſsiones tenenti, ſi tibi angelus de cælo diceret, Dimitte Chriſtianitatem orbis terræ & tene partem Donati, cuius ordo tibi exponitur in Epiſtola Epiſcopi tuæ ciuitatis, anathema eſſe deberet: quia te à toto præcidere, & in partem contrudere conaretur & alienare à promiſsis Dei. Si enim ordo Epiſcoporum ſibi ſuccedentium conſiderandus eſt, quanto certius & verè ſalubriter ab ipſo Petro numeramus, cui totius Eccleſiæ figuram gerenti dominus ait: Super hanc petram ędificabo Eccleſiam meam, & portæ inferorum nō vincent eam. Petro enim ſucceſsit Linus, Lino Clemens, Clementi Anacletus, Anacleto Euariſtus, Euariſto Alexander, Alexādro Sixtus, Sixto Theleſphorus, Theleſphoro Iginus, Igino Anicetus, Aniceto Pius, Pio Soter, Soteri Eleutherius, Eleutherio Victor, Victori Zepherinus, Zepherino Calixtus, Calixto Vrba-

Galat. 1. *Galat. 3.* *Geneſ. 12.* *Matt. 16.* *Petrus Eccleſiæ totius figurā gerit.*

nus, Vrbano Pontianus, Pontiano Antherus, Anthero Fabianus, Fabiano Cornelius, Cornelio Lucius, Lucio Stephanus, Stephano Sixtus, Sixto Dionysius, Dionysio Felix, Felici Eutychianus, Eutychiano Gaius, Gaio Marcellinus, Marcellino Marcellus, Marcello Eusebius, Eusebio Melciades, Melciadi Syluester, Syluestro Marcus, Marco Iulius, Iulio Liberius, Liberio Damasus, Damaso Siricius, Siricio Anastasius. In hoc ordine succesionis nullus Donatista Episcopus inuenitur. Sed ex transuerso ex Africa ordinatum miserunt, qui paucis præsidens Afris in vrbe Roma Montensium, vel Cuzupitarum vocabulum propagauit. In illum autem ordinē Episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro vsque ad Anastasiū, qui nunc eandem cathedram sedet, etiam si quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil præiudicaret Ecclesiæ & innocentibus Christianis: quibus dominus prouidens ait de præpositis malis, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite: dicunt enim & non faciunt. Vt certa sit spes fidelis, quæ nō in homine, sed in domino collocata, nunquam tempestate sacrilegi schismatis dissipetur: Sicut isti dissipati sunt, qui legunt in codicibus sanctis, Ecclesias quibus Apostoli scripserunt, & nullum in eis habent Episcopum. Quid autem peruersius & insanius, quàm lectoribus easdem epistolas legētibus dicere, Pax tecum, & ab earum Ecclesiarū pace separare, quibus ipsæ Epistolæ scriptæ sunt? Tamen ne sibi etiam de Constantinensi, hoc est, ciuitatis vestræ Episcoporum ordine blandiatur, recita illi gesta apud Numacium Felicem Flauium procuratorem tunc eiusdem ciuitatis vestræ, Diocletiano octauo, & Maximiano septimo Consulibus, xj. Kalend. Iunias, quibus liquido constitit ita Paulum Episcopū tradidisse, vt Siluanus tunc eius subdiaconus fuerit, & cū illo tradiderit proferens instrumēta dominica, etiā quæ diligēter fuerant occultata, capitulatā argenteam, & lucernam argenteam, ita vt ei diceret Victor quidam: Mortuus fueras, si nō illas inuenisses. Quem iste Siluanus manifestissimum traditorem pro magno cōmemorat in Epistola, qua scribit à Secūdo Tigisitano primæ sedis Episcopo Episcopum tunc ordinatum. Quiescat ergo superba eorū lingua, & cognoscat crimina sua, ne delirans loquatur aliena. Recita illi etiam si voluerit, gesta Ecclesiastica eiusdem Secundi Tigisitani in domo Vrbani Donati habita, vbi confessos traditores iudici Deo dimisit Donatum Masculitanum, Marinum

Matt. 23

ab

ab aquis Tibilitanis, Donatum Calamẽſem, cum quibus confeſsis traditoribus memoratum traditorem Siluanum eis ordinauit Epiſcopum. Recita illi geſta apud Zenophilum conſularem, vbi Nundinarius quidam diaconus iratus Siluano, quòd ab eo fuerit excommunicatus, hæc omnia iudiciis prodidit, quæ certis documentis & reſponſionibus teſtium, & recitatione geſtorũ, & multarum Epiſtolarum luce clarius conſtiterunt. Multa ſunt alia quę illi recites, ſi nõ contentioſe agere, ſed prudenter audire voluerit: Preces Donatiſtarũ ad Conſtantinum, vt propter ipſam cauſam inter Afros Epiſcopos dirimendã iudices ex Gallia Epiſcopos mitteret. Literas etiam eiuſdem imperatoris, vbi Epiſcopos miſit ad vrbem Romam. Geſta quoque in vrbe Roma, vbi ab Epiſcopis, quos ille miſerat, cauſa cognita atque diſcuſſa eſt. Itémque alias literas, vbi declarat memoratus imperator eos apud ſe de collegarũ ſuorum iudicio, id eſt, Epiſcoporum, quos ad vrbem Romam miſerat, fuiſſe conqueſtos: vbi etiam alios Epiſcopos voluit apud Arelatum iudicare: vbi iſti & ab ipſorum iudicio ad eundem imperatorẽ appellauerunt: vbi poſtremo cauſam inter partes ipſe cognouit: vbi eos vehementiſsime deteſtatur innocentiã Cæciliani fuiſſe ſuperatos. Quæ ſi voluerit, audiet, & tacebit, & deſinet inſidiari veritati: Quanquam nos non tam de iſtis documentis præſumamus, quàm de ſcripturis ſanctis, vbi hæreditas Chriſti vſque ad terminos terræ promiſſa eſt in omnibus gentibus: vnde iſti nefario ſchiſmate ſeparati, iactant crimina in paleam meſsis dominicæ, quæ neceſſe eſt vſque ad finem permixta toleretur, donec vltimo iudicio tota area ventiletur. Vnde manifeſtum eſt iſta crimina ſeu vera ſeu falſã non pertinere ad frumenta dominica, quæ per totum agrum, id eſt, iſtum mundum vſque in finem ſeculi oportet creſcere: Sicut nõ falſus angelus in huius errore, ſed dominus in Euangelio loquitur. Ideóque in Chriſtianos innocentes, qui per totum orbem malis Chriſtianis tanquam paleæ ſuæ vel zizaniis permixti ſunt, multa falſa crimina & vana iactantibus his miſeris Donatiſtis merito Deus reddidit, vt Maximianiſtas apud Carthaginem ſchiſmaticos ſuos Primiani damnatores, extra Primianum baptizatores, poſt Primianum rebaptizatores vniuerſali concilio ſuo damnarent: vt ex eorum numero poſt non paruum tempus quoſdam in honoribus Epiſcopatus ſui, Felicianũ Muſitatum & Prætextatum Aſſurita-

num cogente Optato Gildomano susciperent cum omnibus, quos damnati extra baptizauerunt. Quod si ab eis, quos ore proprio tanquam sceleratos & sacrilegos damnauerũt, & quos illis primis schismaticis, quos viuos terra obruit, comparauẽrũt, non maculantur, cum eis rursus in honore suo receptis communicant, euigilent aliquando, cogitent quanta cæcitate, & quanta insania dicant, orbem terrarum ignotis Afrorum criminibus esse maculatum, & hereditatem Christi, quæ promissa exhibita est in omnibus gẽtibus, peccatis Afrorum per contagionem communicationis fuisse deletam, quando se nolunt deletos & maculatos videri dum eis communicant quorum crimina cognita iudicarunt. Quapropter cùm Paulus Apostolus iterum dicat, quia ipse Satanas transfigurat se in angelum lucis, vnde non esse mirum, si ministri eius transfigurant se sicut ministros iustitiæ, si verè iste aliquem angelum vidit erroris nuntium, & de vnitate catholica Christianos separare cupientem, ipse passus est angelum Satanæ transfigurantem se velut angelum lucis. Si autem mentitur & nihil tale vidit, ipse est minister Satanæ, transfigurans se velut ministrum iustitiæ. Et tamen ista omnia considerans si nimium peruersus & pertinax esse noluerit, poterit ab omni vel aliena vel propria seductione liberari. Nos enim per occasionem tuam sine aliquo odio conuenimus, hoc circa eum seruantes quod Apostolus dicit, Seruum autem domini litigare nõ oportet, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem, diuersa sentientes, ne forte det illis Deus pœnitẽtiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant de diaboli laqueis, captiuati ab ipso in ipsius voluntatem. Si ergo aliquid aspere diximus, non ad amaritudinem dissensionis, sed ad correctionem dilectionis valere cognoscat. Incolumis viuas in Christo dilectissime & honorabilis frater.

1. Cor. 11.

2. Tim. 2.

Augustinus Donatistas redarguit, & hortatur ad vnitatem ecclesiæ. Non enim conuenire vt qui communiter agnoscerent Christum ecclesiæ caput è sacris literis, ecclesiam illius corpus ex iisdem non agnoscerent, cum pariter vtrunque doceant. *Epistola* CLXVI.

Augustinus Episcopus catholicus, Donatistis. Charitas Christi, cui omnem hominem quantum ad nostram pertinet voluntatem lucrari volumus tacere vobis non permittit. Si propterea nos odistis, quia

2. Ret. 40

Matt. 5.

a pacem vobis catholicam prædicamus, Nos domino ſer-
ius dicenti, Beati pacifici quoniam ipſi filij Dei vocabun-
. Et in Pſalmo ſcriptum eſt, Cum iis qui oderunt pacem
m pacificus, cùm loquebar eis, debellabant me gratis. Pro-
reà mandauerunt nobis quidam presbyteri partis veſtræ
entes, Recedite à plebibus noſtris, ſi non vultis vt interficia-
is vos. Quantò iuſtius eis nos dicimus, imò vos non recedi-
ſed accedite pacati ad plebes non noſtras, ſed illius cuius
nes ſumus: aut ſi non vultis & impacati eſtis, vos potius re-
ite à plebibus, pro quibus Chriſtus ſuum ſanguinem fudit:
as ideo vultis veſtras facere ne Chriſti ſint, quamuis eas ſub
s nomine poſsidere conemini: tanquam ſi ſeruus furetur
es de grege domini ſui, & quæcunque ex illis nata fuerint
aracterẽ domini ſui eis infigat, ne furtum eius poſsit agno-
Sic enim fecerunt maiores veſtri, ſeparauerunt ab eccleſia
riſti populum habentem baptiſmum Chriſti, & quicunque
s accreuerunt, baptiſmo Chriſti eos rebaptizauerunt. Sed
ninus & fures punit ſi non ſe correxerint, & oues ab errore
ocat ad gregem, nec in eis ſuum exterminat characterem.
citis nos traditores. Quod nec maiores veſtri in maiores
tros potuerunt, nec vos in nos probare vllo modo poteritis.
id vobis vultis faciamus, qui quando vobis dicimus vt cau-
n noſtram & veſtram patienter audiatis, non noſtis niſi ſu-
rbire & inſanire? Nam vtiq; oſtenderemus vobis, quia po-
s illi traditores fuerunt, qui Cęcilianum & ſocios eius quaſi
ditionis crimine damnauerunt, & dicitis: Recedite à plebi-
s noſtris quas docetis vt vobis credant & in Chriſto nõ cre-
nt? Vos enim eis dicitis, propter traditores, quos non oſten-
is, remanſiſſe eccleſiam Chriſti in ſola Africa partis Dona-
quod non de lege, non de Propheta, non de Pſalmo, non de
oſtolo, non de Euangelio, ſed de corde veſtro & de paren-
m veſtrorum calumniis recitatis. Chriſtus autem dicit, Præ-
cari in nomine ſuo pœnitentiam & remiſsionem peccato-
m per omnes gentes incipientibus ab Hieruſalem. Cui ec-
eſiæ ex ore Chriſti manifeſtatæ, vos non communicatis, &
ios in veſtram perditionem trahentes, liberari non vultis.
autem ideo vobis diſplicemus quia per Imperatorum iuſ-
ones ad vnitatem cogimini, hoc vos feciſtis qui vbicunque
llemus prędicare veritatem, vt eam quiſque ſecurus audiret
volens eligeret, nunquam permiſiſtis per violentias & ter-

Pſal. 119.

Luce 24.

rores vestros. Nolite stridere, & perturbare animas vestras, patienter si fieri potest considerate quod dicimus, & recolite facta Circuncellionum vestrorum, & clericorum qui duces eorum semper fuerunt, & videbitis quæ causa vobis hoc excitauerit. Vnde iniuste querimini, quia vobis omnia ista vt iuberentur coëgistis. Nam vt longè præterita & multa non repetamus, saltem recentia facta vestra cogitate: Marcus presbyter Casphalianensis à nemine coactus propria voluntate catholicus factus est. Quare illũ vestri persequuti sunt, & penè occidissent, nisi Dei manus per homines superuenientes violentias eorum compresſisset. Restitutus Victorianensis ad catholicam nullo cogente se transtulit. Quare raptus est de domo sua, cæsus, in aqua volutatus, bruda† vestitus, & nescio quot dies in captiuitate retentus est, nec libertati propriæ fortasse restitutus esset, nisi iam penè propter ipsam causam Proculianus sibi exhibitionem videret imminere. Marcianus Vrgensis catholicam vnitatem propria volũtate delegit. Quare subdiaconum eius, cùm ipse fugisset, prope vsq; ad mortem cæsum, clerici vestri lapidibus obruerunt, quorum domus pro suo scelere euersæ sunt. Quid amplius dicamus? Modo præconem misistis qui clamaret Siniti, Quisquis Maximiano communicauerit, incendetur domus eius: qui antequam ipse ad catholicam conuersus esset, & nondum de transmarinis remeasset, ad quid aliud presbyterum Siniti miseramus, nisi vt nulli molestus nostros visitaret, & in domo iuris sui positus, pacem catholicam volentibus prædicaret, quem vos inde cum graui iniuria proiecistis? Quid aliud agebamus, quando vnus nostrum Calamẽsis Episcopus Posidius ibat ad fundum Fugilinensem, nisi vt nostri quamuis pauci qui illic erant visitarentur, & audito verbo Dei ad vnitatem Christi qui vellent conuerterentur? Cui ambulanti viam suam, latronum more insidiati sunt, & quia in eorum insidias cadere non potuit, eum aperta violentia in fundo Liuetensi penè viuum cum domo quò fugerat incenderant, nisi tertio suppositas flammas coloni eiusdem fundi propter periculum suæ salutis extinguerent. Et tamen cum Crispinus propter hoc factum in Proconsulari iudicio conuinceretur hæreticus, eiusdem Episcopi Posidij intercessu decem libras auri non est exactus. Cui beneuolentiæ & mansuetudini ingratus, ad imperatores Catholicos ausus est appellare. Vnde hanc in vos iram Dei de qua murmuratis, multo importunius &

Bruda.
† *Buda*

veh

vehementius prouocauit. Videtis quia vos contra pacem Chriſti violenter inſurgitis, & patimini non pro ipſo, ſed pro iniquitatibus veſtris. Quæ eſt iſta dementia vt cùm malè viuitis, latronum facta faciatis, & cum iure punimini, gloriam martyrum requiratis? Si ergo vos priuata veſtra audacia tam violenter cogitis homines, aut ire in errorem, aut permanere in errore, quantò magis nos debemus per ordinatiſsimas poteſtates, quas Deus ſecundum ſuam prophetiam ſubdidit Chriſto, reſiſtere furoribus veſtris, vt miſeræ animæ de veſtra dominatione liberatę, eruantur de vetuſtiſsima falſitate, & aſſueſcant in apertiſsima veritate? Nam quos à nobis nolentes dicitis cogi, multi etiam ſe cogi volunt, quod nobis antea & poſtea confitentur, vt vel ſic euadant oppreſsiones veſtras: & tamen quid eſt melius, proferre veras Imperatorum iuſsiones pro vnitate, an falſas indulgentias pro peruerſitate, quod vos feciſtis, & mendacio veſtro ſubito totam Africam impleſtis. In quo facto nihil aliud oſtendiſtis, niſi partem Donati, ſemper de mendacio præſumentem, omni vento iactari & circunferri, ſicut ſcriptum eſt, Qui fidit in falſis, hic paſcit ventos. Sicut enim vera fuit iſta indulgentia, ſic vera ſunt crimina Cæciliani, & traditio Felicis Aptungenſis per quem ordinatus eſt, & quicquid aliud contra catholicos dicere conſueſtis, vt à pace eccleſiæ Chriſti infelices ſeparetis & infeliciter ſeparemini. De nulla quidem nos hominis poteſtate præſumimus, quamuis vtique multo ſit honeſtius præſumere de Imperatoribus quàm præſumere de Circuncellionibus, præſumere de legibus quàm præſumere de ſeditionibus. Sed meminimus ſcriptum eſſe, Maledictus omnis qui ſpem ſuam ponit in homine. Vnde ergo præſumimus, ſi vultis noſſe, illum cogitate, de quo Propheta prænuntiauit dicens, Adorabunt eum omnes reges terræ, & omnes gentes ſeruient illi. Et ideo hac Eccleſiæ poteſtate vtimur, quam ei dominus & promiſit & dedit. Imperatores enim ſi in errore eſſent, quod abſit, pro errore ſuo contra veritatem leges darent, per quas iuſti & probarentur & coronarentur, non faciendo quod illi iuberent, quia Deus prohiberet. Sicut iuſſerat Nabuchodonoſor, vt aurea ſtatua adoraretur, quod qui facere noluerunt, Deo talia prohibenti placuerunt. Quando autem Imperatores veritatem tenent, pro ipſa veritate contra errorem iubent quod quiſquis contempſerit, ipſe ſibi iudiciū acquirit. Nam & inter homines pœnas luit, &

Prou.10. *Hiere.17.* *Pſal.71.* *11.q.3. Imperatores.*

† *fortem* apud Deum frontem † non habebit qui hoc facere noluit, quod
Daniel. 3. ei per cor regis ipsa veritas iussit. Sicut ipse Nabuchodonosor postea miraculo salutis trium puerorum commotus atq; mutatus, pro veritate contra errorem edictum proposuit, vt quicunque blasphemarent Deum Sidrach, Misaach, & Abdenago, in interitum irent, & domus eorum in dispersionem. Et non vultis vt tale aliquid contra vos iubeant Imperatores Christiani, cùm sciant à vobis in eis quos rebaptizatis Christum exufflari. Si iussiones regum non pertinent ad prædicandam religionem & sacrilegia prohibenda, quare ad edictum regis talia iubentis etiam ipsi vos signatis? An ignoratis verba regis esse, Regi Nabuchodonosor ostendi signa & ostenta, quæ fecit mihi dominus Deus excelsus, placuit mihi in conspectu meo annuntiare, quàm magnũ & potẽs sit regnum eius regnũ sempiternum & potestatis eius in secula seculorũ? An cùm hoc audieritis, non respondetis, amen, & hoc dicto clara voce ad edictum regis vos in sancta solennitate signatis. Sed modo quia nihil apud Imperatores potestis, nobis inde vultis facere inuidiam. Si autem aliquid possetis, quanta faceretis quando nihil potestis & non cessatis? Scitote quòd primi maiores vestri causam Cæciliani ad Imperatorem Constantinum detulerunt. Exigite hoc à nobis, probemus vobis, & si non probauerimus, facite de nobis quicquid potueritis. Sed quia Constãtinus non est ausus de causa Episcopi iudicare, eam discutiendam atque finiendam Episcopis delegauit. Quod & factum est in vrbe Roma præsidente Melciade Episcopo illius Ecclesiæ cum multis collegis suis. Qui cum Cæcilianum innocentem pronuntiassent, & Donatum, qui schisma Carthagini fecerat, sententia percussissent, iterum vestri ad imperatorem venerunt, de iudicio Episcoporum in quo victi fuerant murmurarunt. Quo modo enim potest malus litigator laudare iudices, quibus iudicantibus victus est? Iterum tamen clementissimus Imperator alios iudices Episcopos dedit apud Arelatum Galliæ ciuitatem, & ab ipsis vestri ad ipsum Imperatorem appellarunt, donec etiam ipse causam cognosceret, & Cæcilianum innocentem, illos calumniosos pronuntiaret. Nec sic totiens victi quieuerunt, sed de Felice Aptungitano per quem Cæcilianus fuerat ordinatus quotidianis interpellationibus ipsi Imperatori tædium fecerunt, dicentes eum esse traditorem. Et ideo Cæcilianum Episcopum esse non posse quòd à tradi-

tore

re fuerit ordinatus, donec & ipse Felix iussu Imperatoris
usa cognita ab Heliano Proconsule innocens probaretur.
unc Constantinus prior cōtra partem Donati seuerissimam
gem dedit. Hunc imitati filij eius talia prçceperunt. Quibus
ccedens Iulianus desertor Christi & inimicus, supplicanti- *Iulianus.*
us vestris Rogatiano & Pontio, libertatem perditioni partis
onati permisit. Denique tunc reddidit basilicas hæreticis,
uando templa dæmoniis, eo modo putans Christianum no-
en posse perire de terris, si vnitati Ecclesiæ de qua lapsus fue
t inuideret, & sacrilegas dissensiones liberas esse permitte-
t. Hæc erat eius prædicanda iustitia, quam supplicantes Ro-
tianus & Pontius laudauerunt, dicentes homini apostatæ,
uòd apud eum sola iustitia haberet locum. Huic successit Io-
nianus, qui quoniam citò mortuus est, nihil de rebus talibus
ssit. Deinde Valentinianus, legite quæ contra vos iusserit.
de Gratianus & Theodosius, legite quando vultis quæ de vo-
is constituerint. Quid ergo de filiis Theodosij miramini,
uasi aliud in hac causa sequi debuerunt, quàm Constantini
dicium per tot Christianos Imperatores firmissimè custo-
itum? Ad Constantinum autem sicut diximus, sic vobis quan
o vultis si causam ignoratis ostendemus: maiores vestri cau-
m Cæciliani vltrò detulerunt. Defunctus est Constantinus,
d iudicium Constantini contra vos viuit, quò vestri causam
iserunt, apud quem iudices Episcopos reprehenderunt, ad
uem à iudicibus Episcopis appellauerunt, quem tædiosissi-
è de Felice Aptungitano interpellauerunt, à quo toties con-
icti & confusi redierunt, & à pernicie furoris & animosita-
s suæ non recesserunt, eámque vobis posteris suis hæredita-
iam reliquerunt, vt tam impudenter de iussionibus Christia-
orum Imperatorum faciatis inuidiam, cùm si vobis liceret,
on quidem iam Constantinum Christianum, quia veritati fa
it, contra nos appellaretis, sed apostatam Iulianum ab infe-
is excitaretis, quasi verò si aliquid tale contingeret, esset ma-
num malum nisi vobis. Quæ est enim peior mors animæ
uàm libertas erroris? Sed iam tollamus ista omnia de medio,
memus pacē, quam omnis doctus & indoctus intelligit præ-
onendam esse discordiæ, diligamus & teneamus vnitatem.
Hoc iubent Imperatores, quod iubet & Christus: quia cùm bo-
um iubent, per illos non iubet nisi Christus. Et nos etiam per
postolum obsecrat, vt idipsum dicamus omnes, & non sint
in

1.Cor.1. in nobis schismata. Neque dicamus, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, ego autem Christi, sed simul omnes nõ simus nisi Christi, quia nec diuisus est Christus. Nec Paulus crucifixus est pro nobis, quantò minus Donatus? nec in nomine Pauli baptizati sumus, quãtò minus in Donati? Hoc dicunt & Imperatores, quia Christiani catholici sunt, nõ idolorũ serui sicut vester Iulianus: Non hæretici, sicut quidam fuerunt, & Ecclesiam catholicam persecuti sunt, quando veri Christiani non pro hæretico errore pœnas iustissimas sicut vos, sed pro catholica veritate passiones gloriosissimas pertulerunt. Attendite quàm manifestissima veritate per cor regis, quod in manu Dei est, ipse Deus dixerit in ista ipsa lege quam contra vos prolatam dicitis. Est autem si intelligatis prolata pro vobis. Attendite quid habeant verba principis: Nam si in eis qui primo initiati sunt idcirco religio baptismatis iudicatur infirma, quòd ij à quibus accipitur peccatores putẽtur, toties renouari necesse erit traditum sacramentum, quoties indignus fuerit inuentus collati baptismatis administrator, & fides nostra non ex nostræ voluntatis arbitrio, neque ex diuini muneris gratia, sed ex meritis sacerdotũ & clericorum qualitate pendebit. Faciant mille concilia Episcopi vestri, huic vni sententiæ respondeant, & ad quod volueritis consentimus vobis. Videte enim quàm peruersè & impiè dicatur, quod dicere soletis, quia si bonus sit homo, ipse sanctificat eum quem baptizat, si autem malus sit & nesciat ille qui baptizatur, tunc Deus sanctificat. Hoc si verũ est, optare ergo debent homines vt à malis ignoratis baptizentur, potius quàm à notis bonis, vt magis à Deo quàm ab homine possint sanctificari. Sed absit à nobis ista dementia. Quare ergo non verum dicimus & rectè sapimus: quia semper Dei est illa gratia & Dei sacramentum, hominis autem solum ministerium, qui si bonus est, adhæret Deo & operatur cum Deo, si autem malus est, operatur per illum Deus visibilem sacramenti formam, ipse autem donat inuisibilem gratiam. Hoc sapiamus omnes, & non sint in nobis schismata. Cõcordate nobiscum fratres, diligimus vos, hoc vobis volumus quod & nobis. Si propterea nos grauius

23. q. 6. quod erraverat. odistis, quia errare vos & perire non permittimus, hoc Deo dicite, quem timemus minantem malis pastoribus & dicentem: Quod errauerat non reuocastis, & quod perierat non inquisi-

Exec. 34. stis. Hoc vobis per nos Deus ipse facit, siue obsecrando, siue

minan

ando,ſiue corripiendo,ſiue damnis,ſiue laboribus,ſiue per
occultas admonitiones vel viſitationes, ſiue per poteſta-
temporalium leges. Intelligite quid vobiſcum agatur,
re vos non vult Deus in ſacrilega diſcordia alienatos à
re veſtra catholica. Nihil in nos aliquando probare potui-
eſtri Epiſcopi conuenti à nobis, nunquam nobiſcum pa-
è conferre voluerunt, quaſi fugientes cum peccatoribus
i. Quis ferat iſtam ſuperbiam, quaſi Paulus Apoſtolus non
ulerit cum peccatoribus & cum valde ſacrilegis? Legite
s Apoſtolorum, & videte: Quaſi ipſe dominus non cum
eis à quibus crucifixus eſt, ſermones de lege habuerit,
ie congruenter reſponderit? Poſtremò diabolus eſt pri-
omnium peccatorum, qui conuerti ad iuſtitiam nun-
n poterit: & tamen nec ipſe dominus de lege dedignatus
i reſpondere, vt intelligatis iſtos ideo nobiſcum nolle con
e, quia cauſam ſuam perditam norunt. Nos ignoramus
aduerſus ſeipſos homines iactent qui calumnioſis diſſen-
ibus gaudent. In ſcripturis didicimus Chriſtum, in ſcriptu
didicimus Eccleſiam. Has ſcripturas cõmuniter habemus, *Galat.3.*
re non in eis & Chriſtum & Eccleſiam cõmuniter retine-
? Nos vbi agnouimus eũ de quo dicit Apoſtolus, Abrahæ
æ ſunt promiſsiones & ſemini eius: Non dicit, & ſemini-
tanquam in multis, ſed tanquã in vno, & ſemini tuo quod
Chriſtus; ibi agnouimus Eccleſiam de qua dicit Deus ad
ahã. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Vbi agno- *Geneſ.12.*
us Chriſtũ in Pſalmo de ſe prophetãtẽ, Dominus dixit ad *Pſal.2.*
filius meus es tu, ego hodie genui te: ibi agnouimus Eccle
in eo quod ſequitur, Poſtula à me & dabo tibi gentes hæ-
tatem tuã & poſſeſsionem tuã terminos terræ. Vbi agno-
us Chriſtum in eo quod ſcriptũ eſt, Deus deorũ dominus *Pſal. 49.*
utus eſt: ibi agnouimus & Eccleſiam in eo quod ſequitur,
vocauit terrã à ſolis ortu vſq; ad occaſum. Vbi agnouimus
riſtum in eo quod ſcriptum eſt, Et ipſe tanquam ſponſus *Pſal. 18.*
cedens de thalamo ſuo, exultauit vt gigas ad currendam
m: ibi agnouimus & Eccleſiam in eo quod paulò ſuperius
tur: In omnẽ terrã exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ
ba eorum: In ſole poſuit tabernaculũ ſuũ, Ipſa eſt Eccleſia
ole poſita, hoc eſt, in manifeſtatione omnibus nota vſque
erminos terræ. Vbi agnouimus Chriſtum in eo quod ſcri-
m eſt, Foderũt manus meas & pedes meos, dinumerauerũt *Pſal.21.*
omnia

omnia ossa mea: Ipsi verò considerauerunt & aspexerunt me, & diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestimentum meum miserunt sortẽ: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod paulò pòst in Psalmo ipso dicitur, Commemorabuntur & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ: Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium: Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Exaltare super cælos Deus: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod sequitur, Et super omnem terram gloria tua. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod de ipsa in Psalmo ipso dicitur, Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Aethiopes, & inimici eius terram lingent, Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi. Vbi agnouimus Christũ in eo quod scriptum est, lapidem de monte sine manibus præcisum fregisse omnia regna terrarũ, vtique illa quæ de culturis dæmonum præsumebant, ibi agnouimus & Ecclesiã in eo quod dictũ est, lapidem ipsum creuisse, & factũ mõtem magnũ & repleuisse omnem terram. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Præualebit dominus aduersus eos, & exterminabit omnes deos gentiũ terræ: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod illic sequitur, Et adorabunt in cõspectu eius vnusquisq; de loco suo omnes insulæ gentiũ. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptũ est, Deus ab Africo veniet, & sanctus de monte vmbroso, operiet cælos virtus eius: ibi agnouimus Ecclesiã in eo quod sequitur, Et laudis eius plena est terra. Ab Africo enim posita est Hierusalẽ, Sicut legitur in libro Iesu Naue, vnde nomen Christi diffusum est: & ibi est mons vmbrosus, mons Oliueti, vnde ascendit in cælum vt cooperiret cælos virtus eius, & impleretur Ecclesia per omnẽ terrã laudis eius. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptũ est, Sicut ouis ad immolãdũ ductus est, & sicut agnus corã tondente se fuit sine voce, sic non aperuit os suum, & cætera quæ illic de eius passione dicũtur: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod illic dicitur, Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ nõ parturis, quoniã multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virũ. Dixit enim dominus, Dila

Psal. 106. *Psal. 71.* *Danie. 2.* *Abac. 3.* *Iosue 18.* *Esaiæ 53.* *Esaiæ 54.*

Dilata locũ tabernaculi tui,& aulas tuas confige,non eſt quod parcas:porrige longius funiculos, & palos validos confirma, etiam atque etiam in dexteram atq; ſiniſtram extende. Semen enim tuum hæreditabit gentes,& ciuitates quæ deſertæ erant inhabitabis:Non eſt quod metuas, præualebis enim : nec erubeſcas quod deteſtabilis fueris. Confuſionem enim in perpetuum obliuiſceris,ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor, quoniam ego ſum dominus qui feci te, dominus nomen eius. Et qui eruit te, ipſe Deus Iſraël vniuerſæ terræ vocabitur. Non nouimus quid de traditoribus dicatis, quos nunquam conuincere,nunquam oſtendere potuiſtis:non dico quia veſtri potius in tali crimine detecti & confeſsi manifeſtantur : quid ad nos pertinet de ſarcinis alienis, niſi vt quos poſſumus corrigamus vel correptione, vel quacunque diſciplina in ſpiritu manſuetudinis & diligentia charitatis?Quos autem corrigere non valemus, etiam ſi neceſsitas cogit pro ſalute cæterorum,vt Dei ſacramenta nobiſcum communicent, peccatis tamen eorum non communicemus,quod non fit niſi conſentiendo & fauendo. Sic enim eos in iſto mundo in quo Eccleſia catholica per omnes gentes diffunditur,quem agrum ſuum dominus dicit,tanquam zizania inter triticum, vel in hac vnitatis area tanquam paleam permixtam frumento, vel intra retia verbi & ſacramenti tanquam malos piſces cum bonis incluſos vſque ad tempus meſsis aut ventilationis aut littoris toleramus,ne propter illos eradicemus & triticum, aut grana nuda ante tempus de area ſeparata, non in horreum mittenda purgemus,ſed volatilibus colligẽda proiiciamus, aut diruptis per ſchiſmata retibus,dum quaſi malos piſces cauemus,in mare pernicioſæ libertatis exeamus. Propter hoc enim his atque aliis ſimilitudinibus dominus ſeruorum ſuorum tolerantiam confirmauit, ne dum ſe boni putant malorum permixtione culpari, per humanas & temerarias diſſenſiones aut paruulos perdant,aut paruuli pereant.Quod vſqueadeò cæleſtis magiſter cauendum præmonuit, vt etiam de præpoſitis malis plebem ſecuram faceret, ne propter illos doctrinæ ſalutaris cathedra deſereretur, in qua coguntur etiam mali bona dicere. Neque enim ſua ſunt quæ dicunt ſed Dei,qui in cathedra vnitatis doctrinam poſuit veritatis. Proinde ille verax & ipſa veritas de præpoſitis ſua mala facientibus, & Dei bona dicentibus ait, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite, *Mat.23.*

Dicunt

Dicunt enim & non faciunt. Non vtique diceret, quæ faciunt facere nolite: nisi manifestassent mala quæ faciunt. Non ergo propter malos in mala dissensione pergamus.† * quamuis vestros maiores non execratores malorum, sed accusatores innocentium fuisse, si velitis, posimus ostendere. Sed quicunque illi & qualescunque fuerint, portant sarcinas suas. Ecce scripturæ communes, ecce vbi nouimus Christum, ecce vbi nouimus Ecclesiam, Si Christum ipsum tenetis, ipsam Ecclesiam quare non tenetis? Si in ipsum Christum, quem legitis & non videtis, tamen proptet veritatem scripturarum creditis: quare Ecclesiã negatis, quã & legitis & videtis? Hæc vobis dicendo, & ad hoc bonũ pacis & vnitatis & charitatis vos compellendo, inimici vobis facti sumus, & mandatis quia occideris nos qui veritatem vobis dicimus, & in errore vos perire quantum possumus non permittimus. Vindicet nos Deus de vobis, vt ipsum errorem vestrum in vobis occidat, & nobiscum de veritate gaudeatis. Amen.

†* *Aliàs, pereamus*

Augustinus Festo, docens rectè legibus sanari Donatistas, & indicans in regione Hipponensi nondum eos Festi literis correctos, sed adhuc intolerabiliter grassari.

Epistola CLXVII.

DOmino dilectissimo & honorabili ac suscipiendo filio Festo, Augustinus in domino salutem. Si pro errore homines & damnabili dissensione & conuicta modis omnibus falsitate tanta præsumunt, vt eorum salutem requirenti catholicæ Ecclesiæ tam audacter insidiari minarique non cessent, quantò magis æquum est, & oportet eos, qui pacis & vnitatis Christianæ asserunt veritatẽ, omnibus etiã disimulãtibus & cohibentibus manifestã, satagere instanter atque impigrè, nõ solùm pro eorũ munimine qui iam catholici sunt, verũetiam pro eorũ correctione qui nondum sunt? Nam si pertinacia insuperabiles vires habere conatur, quantas debet habere cõstantia, quæ in eo bono quod perseueranter atque infatigabiliter agit, & Deo placere se nouit, & proculdubiò nõ potest hominibus prudentibus displicere? Quid autem infelicius atque peruersius sicut Donatistæ faciunt, qui se persequutionem perpeti gloriantur, quàm de coërcitione iniquitatis suæ non solùm nescire confundi, sed etiam velle laudari, ignorantes cæcitate mirabili, vel animositate damnabili, seu scire disimulantes quod martyres veros non

faciat

faciat pœna,ſed cauſa?Et hoc quidẽ aduerſus eo diceremꝰ,quos ſola caligo hęretici erroris inuolueret,pro quo ſacrilegio pœnas dignisſimas luerent, nec tamen vlla quemquam violenta inſania lædere auderent. Aduerſus autẽ iſtos quid dicam, quorum tam pernicioſa peruerſitas, vel damnorum terrore coërcetur,vel docetur exilio,quàm vbique diffuſa ſit Eccleſia,ſicut futura prędicta eſt,quam malunt oppugnare † quàm agnoſcere? Et ſi ea quæ per miſericordisſimã diſciplinam patiuntur, comparentur eis factis quæ furioſa temeritate cõmittunt,quis nõ videat qui magis perſecutores vocandi ſunt?Quanquã filij mali eo tantum quod perdite viuunt,etiam ſi nullas violenter inferant manus, parentum pietatem grauius perſequuntur, quàm cum illos pater aut mater,quãto amplius diligunt tanto amplius ad bonam vitam ſine vlla diſsimulatione compellunt.Extant publicorum monimentorũ firmisſima documenta,quæ potes legere ſi volueris, imò peto & hortor vt legas, quibus probatur quod maiores eorũ qui primi ſe ab Eccleſiæ pace diuiſerunt,vltro per Anulinum tunc Proconſulem apud Conſtantinum Imperatorem accuſare auſi ſunt Cæcilianum. In quo vtique iudicio ſi viciſſent,quid erat Cæcilianus ab Imperatore paſſurus, niſi quod in iſtos poſteaquã victi ſunt,pronuntiauit? Sed videlicet ſi eis accuſantibus atq; ſuperantibus Cæcilianus eiúſq; collegæ pellerentur ſedibus quas tenebant, vel etiam in ſua cõſpiratione durantibus grauius punirentur, Neque enim poterat victos & reſiſtentes regia cenſura cõtemnere,tunc iſti prouiſionem ſuã & pro Eccleſia ſolicitam curam prædicandam laudibus ventilarent. Nunc autem quia ipſi ſuperati ſunt,quia ea quæ intendebant probare minimè potuerunt,ſi quid pro ſua iniquitate patiuntur perſecutionẽ vocant, nec tantum furorem perditum minimè reprimunt, verumetiam honorem martyrum quærunt,quaſi verò Chriſtiani catholici Imperatores aduerſus eorum pertinacisſimam iniquitatem aliud ſequantur quàm Conſtantini iudiciũ apud quem vltrò Cæciliani accuſatores fuerunt,cuius autoritatem omnibus tranſmarinis Epiſcopis prætulerunt, vt nõ ad illos,ſed ad illum Eccleſiæ cauſam deferrent,vt ab eo datũ in vrbe Roma Epiſcopale iudiciũ,in quo primũ victi ſunt,rurſus apud illum accuſarent, vt ab altero apud Arelatum dato Epiſcopali iudicio ad illum appellarent,apud quem tamẽ nouisſimè ſuperati in ſua peruerſitate permanſerunt. Puto quòd ipſe diabolus,ſi

† accuſare

autoritate iudicis quem vltrò elegerat toties vinceretur, non esset tam impudens vt in ea causa persisteret. Sed hæc humana iudicia deputentur, & circunuenire ac falli vel etiã corrumpi potuisse dicantur. Cur ergo adhuc accusatur Christianus orbis terrarũ, & nescio quibus traditorum criminibus infamatur, qui vtique nec potuit nec debuit, nisi electis iudicibus potius quàm victis litigatoribus credere? Habent apud Deũ illi iudices causam suã siue bonam siue malam, quid fecit Ecclesia toto orbe diffusa, quæ nõ ob aliud ab istis rebaptizanda censetur, nisi quia in ea causa in qua quid veri esset iudicare non potuit, eis potius qui iudicare potuerũt, quàm eis qui nec superati cesserunt credendũ putauit? O magnum crimen omniũ gentium, quas in semine Abrahæ benedicendas promisit Deus, & sicut promisit exhibuit, quæ cũ vna voce dixerint, Quare nos vultis rebaptizare? Respõdetur eis, quia nescitis qui fuerint in Africa sanctorum codicum traditores, & in eo quod nesciebatis iudicibus magis quàm accusatoribus credere voluistis. Si crimen alienum non grauat quenquam, quid pertinet ad orbem terrarum quod in Africa quisque commisit? Si crimen incognitum non grauat quenquam, vnde potuit orbis terrarum cognoscere, vel crimen iudicum vel reorum? iudicate qui cor habetis. Hæc est hæretica iustitia, vt quia orbis terrarum non damnat crimen incognitum, pars Donati damnet orbem terrarum inauditum. Sed sanè sufficit orbi terrarum tenere promissiones Dei, & in se videre compleri, quod Prophetæ tantò antè præcinuerunt, in eisdem scripturis agnoscere Ecclesiam, vbi & rex eius Christus agnoscitur. Vbi enim de Christo talia prædicta sunt, qualia completa in Euãgelio legimus, illic prędicta sunt de Ecclesia qualia cõpleri toto orbe iam cernimus. Nisi fortè quenquam prudentiũ permouebit, quod de baptismo solent dicere. Tunc esse verum baptismũ Christi, cum ab homine iusto datur, cum & hinc teneat orbis terrarũ euidentissimam & Euangelicam veritatem, vbi Ioannes ait, Qui me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit, Super quẽ videris spiritum descendentem quasi columbam & manentẽ super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Vnde secura Ecclesia spem non ponit in homine, ne incidat in illam sententiam in qua scriptum est, Maledictus omnis qui spem suã ponit in homine, sed spem suam ponit in Christo, Qui sic accepit formam serui, vt nõ amitteret formam Dei. De quo dictum est, Ipse est

Ioan. 1.

Hier. 17.

qui

qui baptizat. Proinde homo quilibet miniſter baptiſmi eius, qualencunque ſarcinam portet,non iſte ſed ſuper quē columba deſcendit,ipſe eſt qui baptizat. Illos autem vana ſentientes, tanta abſurditas ſequitur, vt quò ab ea fugiant non inueniant. Cum enim fateantur ratum & verum eſſe baptiſmum, quādo baptizat apud eos aliquis criminoſus cuius crimina latent, dicimus eis, Quis tunc baptizat, nec habent quid reſpōdeant, niſi Deus. Neq; enim poſſunt dicere quòd homo adulter quenquam ſanctificet. Quibus reſpondemus, Si ergo cum baptizat homo iuſtus manifeſtus, ipſe ſanctificat, cum autem baptizat homo iniquus occultus, tunc nō ipſe ſed Deus ſanctificat optare debēt qui baptizantur ab occultis malis hominibus potius baptizari quàm à manifeſtis bonis. Multo enim eos melius Deus, quàm quilibet homo iuſtus ſanctificat. Quod ſi abſurdum eſt, vt quiſque baptizandus optet ab occulto adultero potius baptizari, quàm à manifeſto caſto, reſtat vtique vt quilibet miniſtrorū hominum acceſſerit, ideo ratus ſit baptiſmus, quia ſuper quem deſcenderit columba ipſe baptizat. Et tamen cum tam perſpicua veritas aures & corda hominū feriat, tanta quoſdam malæ conſuetudinis vorago ſubmerſit, vt omnibus autoritatibus rationibúſque reſiſtere, quàm cōſentire malint. Reſiſtunt autem duobus modis, aut ſæuiendo aut pigreſcendo. Quid igitur hic faciat Eccleſiæ medicina ſalutem omniū materna charitate conquirens, tanquam inter phreneticos & lethargicos æſtuans? Nunquid cōtemnere, nunquid deſiſtere vel debet vel poteſt? Vtriuſque ſit neceſſe eſt moleſta, quia neutris eſt inimica. Nam & phrenetici nolunt ligari, & lethargici nolunt excitari, Sed perſeuerat diligētia charitatis, phreneticum caſtigare, lethargicum ſtimulare, ambos amare. Ambo offenduntur, ſed ambo diliguntur: ambo moleſtati, quandiu ægri ſunt indignantur, ſed ambo ſanati gratulantur. Denique non ſicut putant & ſicut iactant tales eos ſuſcepimus quales fuerunt, ſed omnino mutatos: quia eſſe catholici nō incipiunt, niſi hæretici eſſe deſtiterint. Neque enim ſacramēta eorum nobis inimica ſunt, quæ cum illis nobis ſunt cōmunia, quia non humana ſunt, ſed diuina. Proprius eorum error auferendus eſt, quem male imbiberunt, nō ſacramenta quæ ſimiliter acceperunt, quæ ad pœnam ſuā portant & habent, quanto indignius habent, ſed tamē habent. Errore itaque derelicto, ſeparationis prauitate correcta, ab hæreſi ad Eccleſiæ pacē tranſeunt, quam

non habebant, sine qua illis perniciosum fuerat quod habebãt. Sed si cum transeunt ficti sunt, non est hoc iam nostrũ, sed Dei iudicium. Et tamen quidam cum ficti putarentur, quoniã iussionis ad nos terrore transierunt, tales posterius in nonnullis tentationibus inuenti sunt, vt quibusdam veteribus catholicis præferrentur. Num ergo nihil agitur cũ instanter agitur? Neque enim solis humanis terroribus murus duræ cõsuetudinis expugnatur, sed etiam diuinis autoritatibus atque rationibus fides & intelligẽtia mentis instruitur. Quæ cum ita sint, nouerit benignitas tua homines vestros, qui in regione Hipponensi sunt, adhuc esse Donatistas, nec apud eos quicquam valuisse tuas literas. Cur autem nõ valuerint, non opus est scribere, Sed mitte aliquem tuorum, vel domesticorum, vel amicorũ, cuius hoc fidei possis iniungere, qui nõ ad ea loca, sed ad nos primitus veniat illis omnino nescientibus, & nobiscũ primitus consilio pertracto, quod agendum domino adiuuante visum fuerit agat. Neque enim tantum pro eis agimus cũ hoc agimus, sed etiam pro nostris iam factis catholicis, quibus illorum vicinitas sic infesta est, vt contemni à nobis nullo modo possit. Et hoc quidem breuiter scribere poteram, sed volui te habere aliquid literarum nostrarum, quo rationem curæ meæ non solum ipse cognosceret, sed etiam cuicunque dissuadenti, ne tuorum correctioni operam instanter impendas, nobísque detrahenti quod talia velimus, habeas, quod respondeas. Quod si superfluo feci quod iam ista vel didiceras, vel ipse cogitaueras, aut onerosus fui quod curis publicis tam occupato prolixam Epistolam ingessi, peto des veniam, dum tamen quod suggessi & rogaui non spernas. Sic te tueatur misericordia Dei.

Augustinus Eusebio narrat immane factum iuuenis, qui matrem cædere solitus, demum & mortem minatus, transijt ad Donatistas, & ab illis iterato baptizatus est. Rogat vt causa presbyteri cuiusdam placide tractetur apud graues viros.

Epistola CLXVIII.

Domino meritóque suscipiẽdo eximio atque honorabili fratri Eusebio, Augustinus. Scit Deus cui manifesta sunt arcana cordis humani, quantum pacem diligo Christianã, tantum me moueri sacrilegis eorum factis, qui in eius dissensione indignè atq; impiè perseuerant, eúmq; motum animi mei esse pacificum, neq; me id agere, vt ad communionem catholicam quisquã cogatur inuitus,

sed

ſed vt omnibus errantibus aperta veritas declaretur,& per noſtrum miniſterium Deo iuuante manifeſtata ſe amplectẽdam atque ſectandam ſatis ipſa perſuadeat. Quid enim execrabilius quæſo te, vt alia taceam, quàm id quod nunc accidit? Corripitur ab Epiſcopo ſuo iuuenis, crebris cædibus matris inſanus,& impias manus,nec illis diebus cum etiam ſeueritas legum ſceleratiſsimis parcit, à viſceribus vnde natus eſt reuocans. Minatur eidem matri ſe in partem Donati trãſlaturum, & eam,quã incredibili furore ſolet cędere,perempturum.Minatur ei,tranſit ad partẽ Donati,rebaptizatur furens,& in maternum ſanguinẽ fremens albis veſtibus candidatur. Conſtituitur intra cancellos eminens atque conſpicuus,& omniũ gementiũ oculis matricidij mediator tanquã renouatus opponitur. Hæccíne tandẽ tibi placent vir grauiſsime? Nequaquam hoc de te crediderim.Noui conſiderationem tuã.Cæditur mater carnalis in mẽbris, quibus genuit & nutriuit ingratũ,prohibet hæc Eccleſia mater ſpiritalis, cæditur & ipſa in ſacramentis quibus genuit & nutriuit ingratũ. Nónne tibi videtur dixiſſe parricidaliter frendens,quid faciã Eccleſię quę me prohibet cędere matrem meã?Inueni quid faciam:Iniuriis quibus poteſt etiã ipſa feriatur, fiat in me aliquid vnde membra eius doleant.Vadam mihi ad eos qui nouerunt exufflare gratiã in qua ibi natus ſum,deſtruere formã quam in vtero eius accepi. Ambas matres meas ſæuis cruciatibus torqueam,quæ me poſterior peperit,efferat prior.Ad huius dolorẽ ſpiritaliter moriar,ad illius cædem carnaliter viuã. Quid aliud expectamus vir honorabilis Euſebi,niſi vt in miſeram mulierem ſenectute decrepitã, viduitate deſtitutam,à cuius cædibus in catholica prohibebatur,iam Donatiſta ſecurus armetur? Quid enim aliud furibundo corde concepit cũ diceret matri,Transferam me in partem Donati,& bibam ſanguinem tuũ?Ecce iam conſcientia cruentus, veſte dealbatus perficit partẽ pollicitationis ſuę:Reſtat pars altera,vt matris ſanguinem bibat.Si ergo placent iſta, vrgeatur à clericis & ſanctificatoribus ſuis, vt intra octauas ſuas totũ quod vouit exoluat.Potens eſt quidẽ dextera domini quæ furorem illius à miſera vidua & deſolata compeſcat,& eũ quibus modis nouit à tam ſcelerata diſpoſitione deterreat. Veruntamen ego tanto animi dolore percuſſus, quid facerem niſi ſaltẽ loquerer?An verò iſta illi faciunt & mihi dicitur,tace?Auertat à me dominus hanc amentiam.Et cum ipſe

Titum 1. mihi imperet per Apostolum suum,& dicat,ab Episcopo refelli oportere docentes quæ nõ oportet, ego illorum indignationibus territus taceam? Quod enim publicis gestis hærere volui tam sacrilegum nefas,ad hoc vtiq; volui,ne me quisquam, maxime in aliis ciuitatibus vbi opportunum fuerit,ista deplorantem fingere aliquid arbitretur, quando etiam apud ipsam Hipponem iam dicitur,nõ hoc Proculianum mandasse,quod publicum renuntiauit officium. Quid autem modestius agere possumus, quàm vt tam grauẽ causam per te tamen agam virum & clarissima dignitate præditũ, & considerantissima voluntate tranquillum? Peto igitur sicut iam petiui per fratres nostros bonos atq; honestos viros, quos ad tuam eximietatem misi,vt quærere digneris: vtrum Proculiani presbyter Victor non hoc ab Episcopo suo mandatũ acceperit, quod officio publico renũtiauit,an forte cùm & ipse Victor aliud dixerit,falsum illi apud acta prosecuti fuerint,cùm sint cõmunioniseiusdem? Aut si cõsentit vt ipsam totam quæstionẽ dissensionis nostræ placide pertractemus,vt error qui iam manifestus est,manifestius innotescat,libenter amplector. Audiui enim quod dixerit, vt sine tumultu populari assint nobiscum deni ex vtraq; parte graues & honesti viri,& secundũ scripturas quid in vero sit per quiramus. Nam illud quod rursus eum dixisse nonnulli ad me pertulerũt,cur nõ ierim Constantinã,quando ibi plures ipsi erant,vel me debere ire Mileuum,quod illic sicut perhibẽt cõcilium proximè habituri sunt,ridiculum est dicere quod ad me pertineat cura propria,nisi Hipponensis Ecclesiæ. Mihi tota huius quæstionis ratio maximè cum Proculiano est. Sed si forte imparem se putat, cuius voluerit collegæ sui imploret auxilium. In aliis enim ciuitatibus tantum agimus quod ad Ecclesiam[Dei]pertinet, quantum vel nos permittunt, vel nobis imponunt earundem ciuitatum Episcopi fratres & consacerdotes nostri. Quanquam & iste qui se tot annorum Episcopum dicit,quid in me tyrone timeat, quo minus mecum velit conferre sermonem, non satis intelligo. Si doctrinam liberalium literarum[non nouit,]quas forte ipse aut non didicit,aut minus didicit, quid hoc pertinet ad eam quæstionem quæ vel de sanctis scripturis, vel documentis Ecclesiasticis, aut publicis discutienda est, in quibus ille per tot annos versatur, vnde in eis deberet esse peritior? Postremo est hic frater & collega meus Samsucius Episcopus Turensis Ecclesiæ,qui nullas tales

didic

didicit, quales iste dicitur formidare. Ipse assit, agat cum illo. Rogabo eum, & vt confido in nomine Christi facilè mihi concedet, vt suscipiat in hac re vicem meam, & eum dominus pro veritate certantem, quamuis sermone impolitum, tamen vera fide eruditum sicut confidimus adiuuabit. Nulla ergo causa est, cur ad alios nescio quos deferat, ne inter nos quod ad nos pertinet peragamus. Nec tamen vt dixi etiam illos defugio, si eorum ipse poscit auxilium.

Augustinus Eusebium hortatur, vt curet vt admonito Proculiano, non ferendam clericorum suorum licentiam coërceat, alioqui se Romam rem delaturum.

Epistola CLXIX.

Domino eximio meritóq; suscipiendo & dilectissimo fratri Eusebio, Augustinus. Non ergo recusanti voluntati tuæ iudicium sicut dicis inter Episcopos subeũdum molestus exhortator aut deprecator imposui. Quod quidem etiam si suadere voluissem, possem fortasse facile ostendere quàm valeas iudicare inter nos in tam manifesta atq; aperta causa, & quale sit illud quod facis, vt non auditis partibus iam ferre non dubites pro vna parte sententiam, qui iudicium reformidas. Sed hoc vt dixi interim omitto. Nihil autem rogaueram aliud honorabilem benignitatem tuam, quod quæso tandem in hac saltem epistola digneris aduertere, nisi vt quæreres à Proculiano, vtrum hoc ipse dixerit Victori presbytero suo, quod ab eo sibi dictum publicum officium renuntiauit: an forte qui missi sunt, non quod à Victore audierũt, sed falsum gestis prosecuti sint. Deinde quid illi tuo de tota ipsa quæstione inter nos discutienda videretur. Arbitror autem non iudicẽ fieri eum, qui rogatur vt interroget aliquem, & quod ei responsum fuerit rescribere dignetur. Hoc ergo etiam nunc rogo vt facere nõ graueris, quia literas meas sicut etiam expertus sum non vult accipere. Quod si voluisset, non vtiq; per tuam eximietatẽ id agerem. Cùm autem id non vult, quid possum minus agere quàm vt per te talẽ virũ, & qui eum diligis interrogetur aliquid, vnde me tacere mea sarcina prohibet? Quod autẽ mater à filio cęsa tuę grauitati displicuit sed ille dixisti si sciret, à communione sua tam nefarium iuuenem prohibitus esset, breuiter respõdeo, Modo cognouit, modo prohibeat. Addo etiam aliud: Subdiaconus quondã Spaniensis Ecclesiæ vocabulo Primus, cùm ab accessu indisciplinato

22. *quæ.* 1. *subdiaconus.*

ſanctimonialium prohiberetur,atq; ordinata & ſana præcepti contemneret,à clericatu remotus eſt,& ipſe irritatus aduerſus diſciplinam Dei,tranſtulit ſe ad illos,& rebaptizatus eſt. Duas etiam ſanctimoniales cum colonis ſuis*† de fundo catholicorum Chriſtianorum ; ſiue idem tranſtulit, ſiue illum ſecutæ etiam ipſæ, tamen rebaptizatæ ſunt. Et nunc cum gregibus Circuncellionum inter vagabundos greges fœminarum, quæ propterea maritos habere noluerunt, ne habeant diſciplinam, in deteſtabilis vinolentiæ bacchationibus ſuperbus exultat, gaudens latiſsimam ſibi apertam eſſe licentiam malæ conuerſationis,vnde in catholica prohibebatur. Et hoc fortaſſe Proculianus ignorat. Ergo per tuam grauitatem atq; modeſtiam eidem in notitiam perferatur. Iubeat eum qui non ob aliud illam communionem delegit, niſi quia in catholica clericatum amiſerat, propter inobediētiam & perditos mores à ſua communione remoueri. Etenim ego ſi domino placet iſtum modum ſeruo,vt quiſquis apud eos propter diſciplinam degradatus ad catholicam tranſire voluerit,in humiliatione pœnitentiæ recipiatur,quò & ipſi eum forſitan cogerēt,ſi apud eos manere voluiſſet. Ab eis vero conſidera quæſo te, quàm execrabiliter fiat, vt quos male viuentes Eccleſiaſtica diſciplina corripimus,perſuadeatur eis vt ad lauacrum alterum veniant, atq; vt id accipere mereantur Paganos ſe eſſe reſpondeant,quæ vox ne procederet de ore Chriſtiano,tantus ſanguis martyrum fuſus eſt , deinde quaſi renouati & quaſi ſanctificati , diſciplinæ quam ferre nō potuerunt,deteriores facti,ſub ſpecie nouę gratiæ,ſacrilegio noui furoris inſultēt. Aut ſi male facio,per tuam beneuolentiam iſta corrigenda curare,de me nullus queratur, ſi hæc illi perferri in notitiam per codices publicos fecero, qui mihi negari vt arbitror in Romana ciuitate non poſſunt. Nam cùm Deus imperet vt loquamur & prędicemus verbum,& docentes quæ non oportet refellamus,& inſtemus opportune atq; importune,ſicut dominicis & Apoſtolicis literis probo, nullus hominum mihi ſilentium de his rebus perſuadēdum arbitretur. Violenter autem vel latrocinantes ſi quid audendum putauerint,non deerit dominus ad tuendam Eccleſiam ſuam,qui iugo ſuo in gremio eius toto orbe diffuſo omnia terrena regna ſubiecit. Nam cùm Eccleſię quidam colonus filiam ſuam, quę apud nos fuerat catechumena,& ab illis ſeducta eſt,inuitis parentibus vt ibi baptizata etiam ſanctimonialis formam ſuſciper

*† al. con-colonas ſuas.

ſciperet, ad communionem catholicam paterna vellet ſeueritate reuocare, & ego fœminam corruptæ mẽtis niſi volentem, & libero arbitrio meliora diligentem ſuſcipi noluiſſem, ille ruſticus etiam plagis inſtare cœpit, vt ſibi filia cõſentiret, quod ſtatim omnimodo fieri prohibui. Tamen per Spanianam trãſeuntibus nobis, presbyter ipſius ſtans in medio fundo catholicæ ac laudabilis fœminæ, voce impudentiſsima poſt nos clamauit, quòd traditores & perſecutores eſſemus, qui conuicium etiam in illam fœminam iaculatus eſt, quæ communionis eſt noſtræ, in cuius medio fundo ſtabat. Quibus vocibus auditis, nõ ſolùm meipſum à lite refrænaui, ſed etiam multitudinem, quæ me comitabatur compeſcui. Et tamen ſi dicam, quæratur qui ſint vel fuerint traditores vel perſecutores. Reſpondetur mihi, diſputare nolumus & rebaptizare volumus. Nos oues veſtras inſidiantibus morſibus luporum more deprædemur, vos ſi boni paſtores eſtis, tacete. Quid enim aliud mãdauit Proculianus, ſi vere ipſe mandauit, Si Chriſtianus es, ſerua hoc iudicio Dei, niſi, nos faciamus, tu tace. Auſus eſt etiam idem preſbyter homini ruſticano conductori fundi Eccleſię comminari. Hæc quoq; omnia per te quæſo nouerit Proculianus, coërceat inſaniam clericorum ſuorum. Vide honorabilis Euſebi, non apud te tacui: dignaberis itaq; nõ quid tu de his omnibus ſentias ne tibi arbitreris à me iudicis onus imponi, ſed quid illi reſpondeãt mihi reſcribere. Miſericordia Dei te incolumem tueatur domine eximie & merito ſuſcipiẽde ac dilectiſ. frater.

Auguſtinus Seuerino conſanguineo ſuo, qui videtur fuiſſe Donatiſta, deteſtatur ſchiſma ſceleſtum & impudens.

Epiſtola CLXX.

DOmino multum deſiderabili & valde chariſsimo fratri Seuerino, Auguſtinus. Literas fraternitatis tuæ etſi valde ſero, etſi præter quod ſperaueram, tamen lætus accepi, maximéque ampliori gaudio perfuſus ſum, cùm cognouiſſem hominem veſtrum hac ipſa ſola cauſa veniſſe Hipponem, vt ad me literas tuæ fraternitatis afferret. Cogitaui enim non ſine cauſa hoc exortum eſſe in animo tuo, vt recoleres conſanguinitatem noſtram: niſi quia fortaſſe perſpicis, ſicut noui non leue pondus prudentiæ tuæ, quàm ſit dolendum, vt qui ſecũdum carnem fratres ſumus, in Chriſti corpore non vna ſocietate viuamus: præſertim quia facile tibi eſt attendere & videre ciuitatem ſuper montem conſtitutam, de

qua dominus ait in Euangelio, quòd abscondi non possit. Ipsa est enim Ecclesia catholica: Vnde καθολικὴ Græcè appellatur, quòd per totum orbem terrarum diffunditur. Hanc ignorare nulli licet, ideo secundum verbum domini nostri Iesu Christi, abscondi non potest. Pars autem Donati in solis Afris calumniatur orbi terrarum, & non considerat ea sterilitate qua fructus pacis & charitatis noluit afferre, ab illa radice Orientalium Ecclesiarum se esse præcisam, vnde Euangelium in Africam venit: vnde terra si eis afferatur, adorant, fidelis autem si inde veniat, exufflant & rebaptizant etiam. Hoc enim prædixit filius Dei qui veritas est, se esse vitem, suos autem filios esse sarmenta, & patrem suum agricolam. Sarmentũ, inquit, quod in me non dat fructum, pater meus tollet illud: Sarmẽtum autem quod in me dat fructũ, purgat illud, vt maiorem fructum afferat. Non ergo mirum est, si de illa vite quæ creuit & omnes terras impleuit, præcisi sunt illi qui fructum charitatis afferre noluerũt. Qui si vera crimina obiecissent collegis suis, maiores eorum qui schisma fecerũt, ipsi obtinuissent causam suam apud Ecclesiam transmarinam, vnde ad istas partes Christianę fidei manauit autoritas, vt illi essent foris, quibus eadem crimina obiiciebant. Nunc autem cum illi inueniuntur intus communicare Ecclesiis Apostolicis, quarum nomina in libris sanctis habent & recitant, isti autem foris positi, & ab illa communione separati sint, quis non intelligat eos habuisse causam bonam, qui eam apud medios iudices obtinere potuerunt? Aut si causam bonã habebant, & eam transmarinis Ecclesiis probare non potuerunt, quid illos læsit orbis terrarũ, vbi Episcopi collegas suos qui apud eos obiectis criminibus cõuicti non erant temere damnare non possent? Itaq; innocẽtes rebaptizantur & Christus in innocẽtibus exufflatur. Si autem iidem Donatistæ Afrorum collegarum suorum vera crimina nouerãt, & neglexerunt ea demonstrare & probare transmarinis Ecclesiis, ipsi se ab vnitate Christi sceleratissimo schismate præciderũt, non habent quod excusent: & vos nostis maximè, quia tam multi scelerati apud eos emerserunt, & tolerauerunt illos per tot annos, ne partem Donati conscinderent. & non dubitauerunt illo tempore, falsas suspitiones suas obiicientes, pacem Christi vnitatémque dirumpere, & vos videtis. Sed nescio quæ carnalis consuetudo frater Seuerine ibi vos tenet: & olim doleo, olim gemo, maximè prudentiam tuam cogitans, & olim te videre deside

Ioan. 15.

deſidero, vt de hac re tecum loquerer. Quid enim prodeſt vel ſalus vel conſanguinitas temporalis, ſi æternam Chriſti hæreditatem ſalutémque perpetuá in noſtra cognatione contemnimus? Hæc me interim ſcripſiſſe ſuffecerit, quæ duris cordibus valde pauca ſunt & propè nulla, animo autem tuo, quem bene noui, valde multa ſunt & valde magna. Non enim mea ſunt qui nihil ſum, niſi quod expecto miſericordiam Dei, ſed ipſius Dei omnipotentis, quem quiſquis in hoc ſeculo contempſerit patrem, inueniet in futuro iudicem.

Sub perſona Eccleſiæ catholicæ cohortatur omnes Donatiſtas, vt reſipiſcentes redeant ad communionem.

Epiſtola CLXXI.

VObis Donatiſtæ, catholica Eccleſia dicit: Filij hominum vſquequo graues corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Vt quid vos à totius orbis vnitate nefario ſchiſmatis ſacrilegio diuiſiſtis? Attenditis falſa quæ vobis dicuntur ab hominibus, aut mentientibus, aut errantibus de traditione codicū diuinorum, vt in hæretica ſeparatione moriamini, & non attenditis quod vobis ipſi codices dicunt, vt in catholica pace viuatis. Quare aperitis aures ad ſermonem hominum dicentium, quod nunquam probare potuerunt, & ſurdi eſtis aduerſus ſermonem Dei dicentis: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionē tuam terminos terræ? Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones & ſemini eius. Non dicit, & ſeminibus tanquam in multis, ſed tanquam in vno, & ſemini tuo quod eſt Chriſtus. In ſemine, inquit, tuo benedicentur omnes gentes. Erigite oculos cordis, & conſiderate totum orbem terrarum, quomodo in ſemine Abrahæ benedicuntur omnes gentes. Tunc ab vno credebatur quod nondum videbatur, iam vos videtis & adhuc inuidetis. Paſsio domini pretium eſt orbis terrarum. Ille totum orbem redemit, & vos cum toto orbe ad lucrum veſtrum non concordatis, ſed potius ad damnum veſtrum in parte litigatis, vt totum perdatis. Audite in Pſalmo, quo pretio redempti ſumus, Foderunt, inquit, manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea. Ipſi verò conſiderauerunt & conſpexerunt me, diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtimentum meum miſerunt ſortem. Quare diuiſores veſtimentorum domini eſſe vultis, & tunicam illam

2. Retrac. 40. *Pſal. 4.* *Pſal. 2.* *Galat. 3.* *Geneſ. 12.* *Pſal. 21.*

char

charitatis desuper textam, quam nec persecutores eius diuiserunt, tenere cum toto orbe non vultis? In Psalmo ipso legitur, quia totus orbis eam tenet: Commemorabuntur, inquit, & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ: Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium. Quoniam ipsius est regnum, & ipse dominabitur gentium. Aperite aures cordis & audite, quia Deus deorum dominus locutus est, & vocauit terrá à solis ortu vsque ad occasum, ex Sion species decoris eius. Si hoc non vultis intelligere, audite Euangelium, iam per os proprium loquente ipso domino & dicente: Quia oportebat de Christo compleri omnia, quæ de illo scripta sunt in lege & Prophetis & Psalmis, & prędicare in nomine eius pœnitētiam & remissionem omniũ peccatorũ per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalē. Quod in Psalmo dixit: Vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum, hoc in Euangelio, Per omnes gentes. Et quod in Psalmo dixit, Ex Sion species decoris eius, hoc in Euangelio dixit, Incipientibus ab Hierusalem. Fingitis vos ante tempus messis fugere permixta zizania, quia vos estis sola zizania. Nam si frumenta essetis, permixta zizania tolleraretis. & à segetē Christi nō vos diuideretis. De zizaniis quidē dictũ est, Quoniā abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Sed & de tritico dictum est, Qui perseuerauerit vsque in finē, hic saluus erit. Quare creditis creuisse zizania & mundum repleuisse, triticũ autē decreuisse, & in sola Africa mansisse? Christianos vos dicitis, & Christo contradicitis. Ipse dixit, Sinite vtraque crescere vsque ad messem, nō dixit, crescant zizania, decrescant frumenta. Ipse dixit, Ager est hic mundus, non dixit, ager est Africa. Ipse dixit, Messis est finis seculi, non dixit, messis est pars* Donati. Ipse dixit, Messores angeli sunt, non dixit, messores principes Circuncellionum sunt. Sed quia pro zizaniis triticum accusastis, vos esse zizania demonstrastis, & quod est grauius ante tempus vos à tritico separastis. Maiores enim vestri quorum in sacrilega præcisione perseueratis, quidā gestis municipalibus codices sanctos & instrumenta Ecclesiæ persecutoribus tradiderunt, quidā eos fatentes dimiserunt & eis cōmunicauerunt, & vtriq; Carthaginē furiosa factione conuenerunt, de crimine traditionis, de quo ipsi inter se iam consenserant, inauditos damnauerunt, Episcopum contra Episcopũ ordinauerũt, altare cōtra altare erexerunt. Posteà literas ad Imperatorem Constantinũ vt inter Afros Episcopi transm

Marginal notes: Psal. 49. — Lucæ 24. — Mat. 24. — Matt. 13. — *Al. tempus

tranſmarini iudicarent, miſerunt, datis iudicibus quos poſtulauerant, & Romæ iudicantibus non obtemperauerunt, Epiſcopos apud Imperatorē tanquam malè iudicauerint arguerunt. Ab aliis rurſus Epiſcopis ad Arelatū miſsis ad ipſum Imperatorem appellauerunt: ab ipſo auditi & calumniatores inuenti, in eodem ſcelere permanſerunt. Euigilate ad ſalutem, amate pacem, redite ad vnitatē. Hæc vobis quemadmodū geſta ſunt, quando vultis omnia recitamus. Ille communicat malis qui conſentit factis malorum, non qui tolerat in agro dominico zizania vſque ad meſſem, vel paleam vſque ad vltimam ventilationē. Si malos odiſtis, voſipſi mutamini ab ſcelere ſchiſmatis. Si malorum permixtionem timeretis, Optatum inter vos in apertiſsima iniquitate viuentem per tot annos non teneretis. Quem cum modo martyrem dicitis, ſupereſt vt eum propter quem mortuus eſt Chriſtum dicatis. Poſtremò quid vos offendit orbis Chriſtianus, à quo vos nefario furore præcidiſtis? Et quid apud vos promeruerunt Maximianiſtæ, quos à vobis damnatos, & per iudicia publica de baſilicis perturbatos, in ſuo rurſus honore recepiſtis? Quid vos offendit pax Chriſti, contra quam vos diuiditis ab eis quos infamatis? Et quid vos promeruit pax Donati, pro qua ſuſcipitis quos damnatis? Felicianus Muſticanus modo vobiſcū eſt. Legimus enim prius in veſtro concilio damnatum, & à vobis poſteà in iudicio Proconſulis accuſatum, & in Muſticana ciuitate geſtis municipalibus oppugnatum. Si traditio codicū ſcelerata eſt, quam Deus in regē qui Hieremiæ librū incendit morte publica *† vindicauit, quantò ſceleratius eſt ſacrilegiū ſchiſmatis, cuius autores quibus Maximianiſtas comparaſtis, aperta terra viuos abſorbuit? Quomodo ergo crimen traditionis nobis obiicitis qđ non probatis, & ſchiſmaticos veſtros & dānatis & acceptatis? Si propterea iuſti eſtis, quia perſecutionē per Imperatores paſſi eſtis, iuſtiores vobis ſunt iſti Maximianiſtæ quos per iudices ab Imperatoribus catholicis miſſos voſipſi perſecuti eſtis? Si baptiſmū vos ſoli habetis, quid apud vos facit baptiſmus Maximianiſtarū in eis quos baptizauit Felicianus dānatus, cum quibus eſt ad vos poſteà reuocatus? Vel vobis laicis ad iſta reſpōdeāt Epiſcopi veſtri, ſi nobiſcū loqui nolūt, & cogitare pro ſalute veſtra quale ſit hoc ipſum quod nobiſcū loqui nolunt. Si lupi conciliū fecerunt vt paſtoribus nō reſpōdeant, quare oues concilium perdiderunt vt ad luporum ſpeluncas accedant?

*† Al. bellica

Auguſt

Augustinus Crispinum Donatistam vrget, propositis breuiter aliquot argumentis, ad ea si potest respondeat per literas.

Epistola CLXXII.

QVia humilitatem nostrã vestri reprehendunt, ideo sic epistolam prænotaui, quod in tuam contumeliam fecisse videar, si non ita mihi abs te vt rescribatur expecto. De Carthaginensi promissione tua vel nostra instantia, quid multa commemorem? Quomodolibet ea gesserimus, transierint ne quod restat impediant. Nunc excusatio, nisi fallor nulla est, adiuuante domino, ambo in Numidia sumus, & nobis loco terrarum inuicem propinquamus. Rumor ad me detulit adhuc te velle mecum disputando experiri de quæstione quæ nostram dirimit communionem. Vide quàm breuiter omnes auferãtur ambages. ad hanc epistolam responde si placet, & fortasse sufficiet, non solùm nobis, sed & eis qui nos audire desiderant: aut si non sufficiet, scripta atque rescripta, donec sufficiat, repetentur. Quid enim nobis commodius poterit exhibere vrbium quas incolimus tanta vicinitas? Ego enim statui nihil de hac re agere vobiscum nisi per literas, vel ne cui nostrum de memoria quod dicitur elabatur, vel ne fraudentur talium studiosi, qui fortè interesse non possunt. Soletis de præteritis rebus gestis quæ vultis falsa iactare, fortè nõ mentiendi studio sed errore. Proinde si placet de præsentibus illa metiamur. Proculdubiò te non fugit prioris populi temporibus & idololatriæ sacrilegiũ fuisse commissum, & à rege contemptore librum Propheticum incensum, quo vtroq; crimine schismatis malum non puniretur atrocius, nisi grauius pẽderetur. Profectò enim recordaris quemadmodum schismatis autores viuos dehiscens terra sorbuerit, & eos qui cõsenserant, cælo irruens ignis absumpserit. Sic nec fabricatũ & adoratum idolum, nec sacer liber exustus meruit vindicari. Cur ergo qui soletis nobis obiicere, non solùm in nostris non probata, sed potius in vestris probata crimina eorũ qui formidine persecutionis impulsi dominicos libros concremandos ignibus tradiderunt, Vos eos quos pro scelere schismatis, plenarij concilij vestri veridico, sicut ibi scriptum est, ore damnastis, in eodem ipso Episcopatu recepistis, in quo damnastis, Felicianũ dico Musticanũ & Prætextatũ Assuritanũ. Neq; enim sicut ignorantibus dicitis ex eo numero fuerunt isti quibus vestrum conciliũ diem prorogauerat & præfixerat, intra quem nisi

niſi ad veſtram communionem remeauiſſent,eadem ſententia tenerentur: ſed de illo numero iſti fuerunt quos eo die ſine dilatione damnaſtis,quo illis dilationem dediſtis.Probabo ſi negaueris.Concilium veſtrum loquitur,Proconſularia geſta habemus in manibus quibus id non ſemel allegaſtis.Aliam ergo defenſionem para ſi potes,nedum negas quod conuincam,moras faciamus. Felicianus igitur & Prætextatus ſi innocentes erant,quare ſic dãnati ſunt?Si ſcelerati, quare ſic recepti ſunt? Si probaueris innocentes, cur nõ credamus à multo paucioribus maioribus veſtris falſo crimine traditionis innocentes potuiſſe damnari,ſi à trecẽtis decẽ ſucceſſoribus eorũ, vbi etiam pro magno ſcriptum eſt,plenarij concilij ore veridico, in falſo crimine ſchiſmatis innocentes damnari potuerunt? Si autem probaueris rectè fuiſſe damnatos, quæ reſtat defenſio, cur in eodem Epiſcopatu recepti ſint,niſi vt exaggerans vtilitatem ſalubritatémq; pacis,oſtendas etiã iſta pro vnitatis vinculo toleranda? Quod vtinam nõ oris,ſed cordis viribus ageres, profectò perſpiceres,quàm nullis calumniis per orbem terrarũ eſſet violanda pax Chriſti, ſi licet in Africa etiam in ſacrilego ſchiſmate damnatos,in eodẽ ipſo Epiſcopatu recipi pro pace† Donati. Itẽ ſoletis nobis obiicere quod vos per poteſtates terrenas perſequamur. Qua in re non diſputo, vel quid vos pro immanitate tanti ſacrilegij mereamini, vel quantũ nos Chriſtiana tẽperet mãſuetudo:illud dico,ſi hoc crimen eſt, cur eoſdem Maximianiſtas per Iudices ab eis Imperatoribus miſſos, quos per Euangeliũ genuit noſtra cõmunio,grauiter inſectati de baſilicis quas tenebant,in quibus eos inuenit ipſa conciſio, & controuerſiarum ſtrepitu & iuſsionũ potentatu & auxiliorum impetu perturbaſtis? in qua conflictatione quæ paſsi ſint per loca ſingula recẽtia rerũ veſtigia cõteſtantur,quæ iuſſa ſint chartæ indicant,quæ facta ſint terræ clamant, in quibus etiam Optati illius Tribuni veſtri ſancta memoria prædicatur.Item dicere ſoletis,quod nos Chriſti baptiſmum non habeamus, & præter veſtram communionem nuſquam ſit.Poſſem hinc vberius aliquanto diſſerere.Sed contra vos iam nihil opus eſt, qui cum Feliciano & Prætextato etiam Maximianiſtarum baptiſmum recepiſtis. Quotquot enim baptizauerunt quando Maximiano communicabant,cùm etiam ipſos nominatim,id eſt, Felicianum & Prætextatum de baſilicis eorum, ſicut geſta teſtantur,diuturno conflictu iudiciorum expellere conaremini.

† parte

Quot

Quotquot ergo eo tempore baptizauerunt, nunc secum & vobiscum habent, non solũ per ægritudinum pericula, sed etiam per solẽnitates Paschales in tot Ecclesiis ad suas ciuitates pertinentibus, & in ipsis tam magnis ciuitatibus foris in scelere schismatis baptizatos, quorum nulli baptisma repetitum est. Atque vtinã probare possetis eos quos foris in scelere schismatis Felicianus & Prætextatus tanquã inaniter baptizauerant, ab eis receptis intus quasi vtiliter denuo baptizatos. Si enim rursus baptizandi erant isti, rursus ordinandi erant illi. Amiserant enim Episcopatum recedẽtes à vobis, si extra cõmunionem vestram baptizare nõ poterant. Nam si discedentes Episcopatum non amiserant, baptizare vtique poterant. Si autem amiserant, ergo vt eis quod amiserant redderetur, redeuntes ordinari debebant. Sed noli timere, sicut certũ est cum eodem illos Episcopatu, cum quo exierant remeasse, ita certum est omnes quos in Maximiani schismate baptizarũt, sine vlla baptismi repetitione secum vestræ cõmunioni recõciliasse. Quibus igitur sufficimus lacrymis plangere recipi baptismũ Maximianistarum, & exufflari baptismũ orbis terrarũ? Siue auditos siue inauditos, siue iustè siue iniustè, dãnastis Felicianũ, damnastis Prætextatum: dic mihi, quem Corinthiorũ Episcopum audiuit, aut damnauit aliquis vestrum? quẽ Galatarum? quem Ephesiorum? quem Colossensium? Philippensium? Thessalonicensium? cæterarúmque omnium ciuitatum, de quibus dictum est, Adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ † gentium. Ergo istorum baptismus acceptatur, & illorum exufflatur, qui nec istorum est nec illorum, sed illius de quo dictum est, Hic est qui baptizat. Sed non hinc ago, ad illa quæ præsto sunt, aduerte, ea quæ oculos etiam cæcos feriunt, intuere, damnati habent baptismum & inauditi non habent. Nominatim in scelere schismatis expressi & eiecti habent, & ignoti longe peregrini nunquam accusati, nunquam iudicati non habent? Qui de præcisa parte Africæ rursus præcisi sunt habẽt, & vnde ipsum Euangelium in Africam venit non habent? Quid pluribus onero? Ad ista responde: Attende sacrilegium schismatis vestro concilio Maximianistis exaggeratum: Attende persecutiones per iudiciarias potestates, quas eis irrogastis: Attende baptismum eorum quem cum eis quos damnastis recepistis, & responde si potes, vtrum habeatis aliquid vnde iniiciatis nebulas imperitis, Cur ab orbe terrarum lõge maiore scelere schism

Psal. 21.
† *familiæ*
Ioan. 1.

ſchiſmatis ſeparemini, quàm quod in Maximianiſtis vos damnaſſe gloriamini? Pax Chriſti vincat in corde tuo.

Expoſtulat cum Criſpino, qui quoſdam mercede attractos rebaptizarat, adiurans illum vt ad obiecta reſpondeat.

Epiſtola CLXXIII.

DEum quidem timere debuiſti, ſed quia in rebaptizandis Mappalienſibus ſicut homo timere voluiſti. Cur nō valeat iuſsio regalis in prouincia, ſi tantum valuit iuſsio prouincialis in villa? Si perſonas compares, tu poſſeſſor, ille Imperator. Si loca compares, tu in fundo, ille in regno. Si cauſas compares, ille vt diuiſio reſarciatur, tu vt vnitas diuidatur. Sed nos te de homine nō terremus. Nam poſſemus agere, vt decem libras auri ſecundū Imperatoria iuſſa perſolueres. An forte propterea nō habes vnde reddas quod dare iuſsi ſunt rebaptizatores, dum multū erogas, vt emas quos rebaptizes? Sed nos te vt dixi de homine non terremus, Chriſtus te potius terreat. Cui volo ſcire quid reſpōdeas ſi tibi dicat, Criſpine carum fuit precium tuū ad emendum timorem Mappalienſium, & vilis mors mea ad emendum amorem omnium gentium? Plus valuit rebaptizandis colonis tuis quod numeratū eſt de ſacculo tuo, quàm rebaptizādis populis meis quod manauit de latere meo? Scio te plura audire poſſe, ſi Chriſto aurem præbeas, & ex ipſa tua poſſeſsione admoneri, quàm impia contra Chriſtū loquamini. Si enim humano iure præſumis firme te poſsidere quod emiſti argento tuo, quanto firmius diuino iure poſsidet Chriſtus quod emit ſanguine ſuo? Et ille quidē inconcuſſe poſsidebit totum, [quod emit,] de quo dictū eſt. Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terræ. Sed certè quomodo confidis non te perditurum quod in Africa videris emiſſe, qui Chriſtū dicis toto orbe perdito ad ſolam Africam remanſiſſe? Quid multa? Si voluntate ſua Mappalienſes in tuam communionem tranſierunt, ambos nos audiant, ita vt ſcribantur quæ dicemus, & à nobis ſubſcripta eis Punicè interpretentur, & remoto timore dominationis eligāt quod voluerint. Ex iis enim quæ dicemus apparebit, vtrū coacti in falſitate remaneant, an volentes teneant veritatē. Si enim hæc non intelligunt, qua temeritate traduxiſti nō intelligentes? Si autem intelligunt, ambos vt dixi audiant, & quod voluerint faciant. Si quæ etiā plebes à vobis ad nos tranſierunt, quas putas à dominis coactas,

Pſal. 71.

hoc & ibi fiat, ambos nos audiant, & eligant quod placuerit. Si autem non vis hoc fieri, cui non appareat non vos de veritate præsumere? Sed cauenda est ira Dei & hic & in futuro seculo. Adiuro te per Christum, vt ad ista respondeas.

Augustinus Pascentio comiti hæreseos Arrianæ, qui in professione fidei eluserat, ac post iactarat Augustinum ab ipso superatum, scripto reddit rationem fidei suæ, de tribus personis, & vno Deo, déque verbo homusy.

Epistola CLXXIIII.

Volueram quidem petente te atque instante vt meminisse dignaris, imò pro merito ætatis ac dignitatis tuæ, iubente te de fide Christiana, etiã præsens cum præsente, inquantum mihi facultatem dominus largiretur cõferre sermonem. Sed quia tibi post prandium displicuit, quod inter nos mane placuerat, vt à notariis verba nostra exciperentur, ne vlterius dicas quod te audio nõ tacere, nõ me fuisse ausum tibi dicere fidem meam, his literis accipe, quod & tu legas, & cui volueris legendũ tradas, & quod volueris vicissim scribendo ipse respondeas. Iniquum est enim vt quisq; de alio iudicare velit, & iudicari de se nolit. Et de præterito quidem placito nostro quod cõdicto meridiano implere noluisti, facile existimari potest, quis nostrũ fidei suæ fiduciam nõ habuerit: vtrũ qui volebat vt diceretur, & timebat ne teneretur: an qui vsq; adeo nolebat eam disceptantiũ iudicio subtrahi, vt mandata literis vellet etiã legentium memoriæ commendari, ne quisquã vel obliuione opinatus, vel dissensione† irritatus, diceret ab aliquo nostrũ, aut non esse dictũ quod dictum erat, aut dictum esse quod dictum non erat? In his enim solent latebras suæ malæ defensionis inquirere, qui cõtentionis sunt cupidiores, quàm veritatis. Hoc autem nec à te, nec à me, nec de te, nec de me dici posset, si in fide condicti permaneres, vt verba nostra exciperentur. & scriberentur, præsertim quia tu ipse in iis verbis, quibus fidem tuã pronunciasti, quoties ea repetisti, toties variasti, quod nulla credo fraude, sed obliuione factum esse. Nam primo dixisti: Credere te in Deum patrẽ omnipotentem, inuisibilem, ingenitum, incapabilem: & in Iesum Christum filium eius, Deum natum ante secula, per quem facta sunt omnia: & in spiritum sanctũ. Quibus ergo auditis, cum respondissem, nondum à te quicquam dictum quod meæ fidei repugnaret, & ideo si ea scripsisses, me his etiã

32. q. 6. iniquum

† defensione

posse

posse subscribere: ad hoc nescio quomodo res perducta est, vt accepta charta, eaipsa quæ dixeras velles etiam literis tua manu exprimere. Quod cum mihi ad legēdum dedisses, animaduerti minus te scripsisse patrem, cum scripsisses Deum omnipotentem, inuisibilem, ingenitum, innatum. Quod vbi commemoraui non post multam allegationem, addidisti patrem: & incapabilem quidem, quod verbis dixeras, scripto prætermiseras. Sed nulla hinc à me facta commemoratio est. Deinde cum dixissem me paratum esse subscribere, adhuc illa verba etiam mea esse posse, prius quæsiui, ne quod in mentem venerat laberetur, vtrum alicubi scripturarum diuinarum legeretur pater ingenitus. Hoc autem feci, quia in exordio sermonis nostri cum Arrius & Eunomius cōmemorati essent, non à me, sed à fratre meo Alipio, requirente quémnam eorum secutus esset Auxentius, qui abs te fuerat non parua prædicatione laudatus, exclamando anathematizasti & Arrium & Eunomium, tamen cōtinuo flagitasti, vt & nos anathematizaremus homusion, quasi quisquā homo esset qui hoc vocaretur, sicut Arrius & Eunomius. Deinde vehementer exigebas, vt hoc verbum tibi in scripturis ostenderemus, & statim nobis cōmunicares. Respondebatur à nobis, quia nos Latinè loqueremur & illud Græcum esset, prius quærendum esset, quid sit homusion, & tunc exigendū vt in libris sanctis ostenderetur. Tu contra verbum ipsum crebro repetens, & inuidiose ventilans, atque in conciliis maiorum nostrorum conscriptum commemorans, vehementer vrgebas, vt ipsum omnino verbum, quod est homusion, in sanctis libris ostenderemus, nobis etiam atq; etiam reuocantibus, quia lingua nostra Græca non esset, prius interpretandum & exponendū esse quid sit homusion, tum demum in diuinis literis requirendum, quia etsi fortasse nomen ipsum non inueniretur, res tamen ipsa inueniretur. Quid est enim contentiosius, quàm vbi de re constat, certare de nomine? Hæc ergo quia inter nos iam collocuti fueramus, posteaquam ad id ventum est, vt fidem tuā sicut commemoraui scriberes, quanquam nihil in eis verbis viderem nostræ fidei esse cōtrarium, & propterea me dicerem paratum esse subscribere, quæsiui vt dixi, vtrum scriptura Dei contineret hoc verbum, quod pater esset ingenitus: & cum scriptum esse respondisses, instantius quærebam vt ostenderes. Tunc vnus ex iis qui aderant, quantū intelligi datur fidei tuę socius, ait mihi, Quid ergo? Tu

ἀγέννητος

patrem genitum dicis? Respondi, non dico. Et ille. Si ergo genitus nõ est, inquit, vtiq; ingenitus est. Cui ego, vides, inquam, posse fieri, vt etiam de verbo quod in scriptura Dei nõ est, reddatur tamen ratio vnde rectè dici ostendatur. Sic ergo & Homusion quod in autoritate diuinorum librorum cogebamur ostendere, etiam si vocabulum ipsum ibi nõ inueniamus, fieri posse vt illud inueniamus, cui hoc vocabulũ rectè adhibitum iudicetur. Quibus dictis quid hinc tibi videretur attendi vt audirem. Et aisti, Rectè factũ esse, vt ingenitus pater in scripturis sanctis nõ diceretur, ne illi vel tali verbo fieret iniuria. Ergo, inquam, modo facta est iniuria Deo, & hoc manu tua? Quo audito fateri iam cœpit, nec te hoc dicere debuisse. Sed cũ admonerem, vt si tibi tale videretur hoc verbũ, vt ad Dei pertineret iniuriã, deleres illud. Inde vbi scripturâs cõsiderasti, credo posse id rectè dici, & posse defendi: & rursus aisti, prorsus ego hoc dico. Tum ego illud quod iamiam dixeram repetiui ita fieri posse, vt etiã homusion neque scriptum in sanctis paginis inueniatur, & tamen dictum in assertione fidei defendatur, sicut patrem in illis libris nusquam ingenitum legimus, & tamen dicendum esse defenditur. Tunc à me chartam quam dederas abstulisti & conscidisti, & constituimus postmeridianum tempus, vt adessent notarij ad excipienda verba nostra, atque inter nos ista quantum possemus diligentius tractaremus. Venimus vt nosti ad horam condictam, notarios adduximus, & vt tui adessent concedimus. Dixisti rursus fidem tuam, atque in verbis tuis non audiui ingenitum patrẽ. Credo quod cogitaueris quid inde mane dictũ fuerit, & præcauere volueris. Deinde proposcisti, vt ego etiã dicerem fidem meam. Vbi cum postulassem commemorans antemeridianum placitum nostrum, vt ea quæ dixeras dictare potius dignareris, tunc exclamasti calumniam parare nos tibi, & ideo verba tua cõscripta velle retinere. Ibi quid responderim recordari non libet, atque vtinam nec tu memineris. Seruaui tamẽ debitam honorificentiam honori tuo, nec maledictum deputaui, quod non à veritate, sed à potestate audire meruissem. Tamẽ quia vel ipsa verba repetiui vt pressa voce dicerem, ita ne calumniam paramus nos tibi? vt ignoscas peto. Sed tu his auditis rursus fidem tuã sono clariore repetisti, atq; in verbis tuis nõ audiui Deum filium, quod nunquam quotiens eam dixisti tacueras. Hic ego tam modeste vt nusquam pulsarem, vt de excipiendis verbis

nostris

noſtris, quid inter nos placuerat impleretur etiam ipſam vtilitatem de præſenti experimēto ſuggeſsi, dicens, teipſum nō potuiſſe in memoria verba tua tibi vtilatiſsima retinere, quando nunquā ea repetere valuiſſe videbamus, cum nō aliquid maximè neceſſarium parares: quantominus poſſe illos qui nos audirent ita noſtrorum meminiſſe verborū, vt ſi quid forte vel tu de meis vel ego de tuis verbis vellem retractare atque diſcutere, valerent ſeu dictum ſeu non dictū liquido recordari, in qua nobis difficultate facilè notariorū recitatio ſubueniret. Tunc indignanter dixiſti, melius fuiſſe vt meam famam ſemper audires, eo quod longe inferiorem me expertus eſſes, quàm tibi illa iactaſſet. Tunc ego commemoraui, cum te ante prandium ſalutaremus, & eam famam nobis prædicaſſes, hoc me dixiſſe, quod de me illa mentita ſit. Hic ſanè aiſti verum me dixiſſe. Proinde cū duo tibi de me diuerſa locuti ſint, aliud fama mea, & aliud ego, magis vtiq; gaudere debeo me potius quàm illā repertum eſſe veracem. Sed quia ſcriptum eſt, Solus Deus verax, omnis autem homo mendax, vereor ne hoc quoque de me temere dixerim. Neque enim in nobiſipſis vel per noſipſos veraces ſumus cum ſumus, ſed cū ille in ſeruis ſuis loquitur qui ſolus eſt verax. Hæc ſi vt narraui geſta eſſe recolis, vides quàm nō debeas iactare apud homines, quod non auſus ſim tibi aſſerere fidem meam, quandoquidem in fide noſtri placiti ſtare noluiſti: & vir tantus qui pro fide quam reipublicæ debes, non times maledicta prouincialium, pro fide quam Chriſto debes, times calumnias Epiſcoporum. Deinde cum diſputationi noſtræ etiam honoratos viros intereſſe cupiueris, miror quomodo in ipſa deuitatione calūniæ verba tua times à notariis conſcribi, & ex ore tuo à clariſsimis teſtibus non times audiri. Nónne cōſideras difficile eſſe, vt homines ſuſpicentur te à nobis vllam formidaſſe calumniam vt verba tua excipi nolles, ſed cum cogitaſſes retentum te fuiſſe in verbo ante prandium manu tua conſcripto, ſimul etiam cogitaſſe non tam facilè te notariorum tabulas delere potuiſſe, quàm facilè illam chartulam conſcidiſti? Si autem dicis non illa ita geſta eſſe vt à me narrata ſunt, aut tu obliuione falleris, non enim audeo dicere, mentiris, aut ego vel ſimiliter fallor vel mentior. Vides ergo quàm rectè dicam ea, quæ de his maximè rebus geruntur excipi atque conſcribi oportere, & quàm tibi quoque hoc ipſum rectè placuerat, niſi poſtmeridianus timor antemeridianum

Rom. 3.

Fides Augustini. placitum frangeret. Audi ergo iam fidem meam, potens est misericordia domini Dei nostri, quæ præstet me quod credidi sic loqui, vt nec eius offendam veritatem, nec humanitatem tuam. In omnipotentem Deum patrem me credere profiteor, eúmque æternum ea æternitate, hoc est immortalitate, dico, quam solus Deus habet: hoc & de filio eius vnigenito credo in forma Dei, hoc & de spiritu sancto qui spiritus est Dei patris & filij eius vnigeniti. Sed quia ipse Dei patris vnigenitus filius, *Gala. 4.* dominus & Deus noster Iesus Christus, posteaquàm venit plenitudo temporis opportuni, ad diem salutis nostræ, formam serui accepit, multa de illo in scripturis secundum formam Dei dicuntur, multa secundum formam serui. Quorum exempli gratia, duo quædam commemoro, vt singula ad singula referantur. *Ioan. 10.* Secundum formam Dei de seipso dixit, Ego & pater vnum sumus. *Ioan. 14.* Secũdum formam serui, Quoniam pater maior me est. *1. Timo. 6.* Quod autem de Deo scriptum est: Qui solus habet immortalitatem. *1 Timo. 1.* Et, inuisibili soli Deo honor & gloria, & cætera huiusmodi, non de patre tantum accipimus, sed etiam de filio, quod ad formam Dei attinet, & de spiritu sancto. Pater enim & filius & spiritus sanctus vnus Deus est, & solus verus Deus, & solus immortalis secundum incommutabilem omnino substantiam. Si enim de carne diuersi sexus dictum est, Qui adhæret meretrici vnum corpus est: & de spiritu hominis qui non est quod dominus, consequenter scriptum est, *1. Cor. 6.* Qui autem adhæret domino vnus spiritus est: quantò magis Deus pater in filio, & Deus filius in patre, & Deus spiritus patris & filij vnus Deus est, *6. de Trinitate. c. 3.* vbi nulla est diuersa natura, cum pro diuersis modo quodam sibi cohęrentibus dicatur vel spiritus vnus vel corpus vnum? Et cùm pro anima & corpore sibi cohærẽtibus dicatur, vnus homo, cur non multomagis patre & filio sibi cohærentibus dicatur vnus Deus, cùm sibimet inseparabiliter cohęreant quo modo nõ corpus & anima? Et cùm corpus & anima sit vnus homo quamuis corpus & anima non sint vnum, cur non multo magis sit pater & filius vnus Deus, cùm pater & filius vnum sint, secundum illam veritatis vocem, *Ioan. 10.* Ego & pater vnum sumus? Item cùm homo interior & homo exterior nõ sint vnum, neq; eiusdem naturæ est exterior cuius interior, quia exterior cùm nuncupato corpore dicitur homo, interior autem in sola rationali anima intelligitur, vtrunque tamen simul non homines duo, sed vnus dicitur: quantò magis pater & filius vnus

Deus

Deus eſt, cùm pater & filius vnum ſint, quia eiuſdem naturæ vel ſubſtantiæ ſunt, vel ſi quo alio vocabulo congruentius dicitur id quod Deus eſt, vnde dictum eſt, Ego & pater vnum ſumus. Itaque vnus ſpiritus domini & vnus ſpiritus hominis & non ſunt vnum, & tamen ille cùm cohæret domino † non ſunt duo, ſed vnus ſpiritus: Et vnus homo interior & vnus homo exterior non ſunt vnum, & tamen eius connexione vinculi naturalis ſimul vtrunque non duo, ſed vnus homo. Multò magis igitur cùm filius Dei dicat, Ego & pater vnum ſumus, vnus eſt Deus pater, & vnus eſt Deus filius, & tamen ſimul vtrunq; non duo ſed vnus Deus. Quod enim fecit in multis ſanctis in adoptionem filiorum vocatis cohæredibus Chriſti, vna fides & vna ſpes & vna charitas, vt eſſet eis vna anima & cor vnum in Deum, hoc præcipue cogit intelligi vna eadémq; patris & filij natura, ſi ita dicendum eſt deitatis, vt pater & filius qui vnum ſunt, & inſeparabiliter vnum ſunt, & ſempiterne vnum ſunt, non ſint duo dij ſed vnus Deus. Illi enim homines per conſortium & communionem vnius eiuſdémque naturæ, qua omnes homines erant, vnum erant. Et ſi aliquando ſecundum diuerſitates voluntatum & ſententiarum, opinionum morúmque diſſimilitudines non erant vnum, erunt autem plenè perfectéque vnum, cùm peruentum fuerit ad eum finem vt ſit Deus omnia in omnibus. Deus autem pater & filius eius, verbum eius Deus apud Deum ſemper atque ineffabiliter vnum ſunt, vnde magis, non duo dij, ſed vnus Deus. Homines autem minus intelligentes, quid propter quid dicatur, potentes volunt habere ſententias: & ſcripturis non diligenter ſcrutatis, cùm arripiunt defenſionem cuiuſque opinionis, & ab ea vel nunquam vel difficile deflectuntur, dum docti atq; ſapientes magis putari quàm eſſe concupiſcunt, ea quæ propter formam ſerui dicta ſunt, volunt transferre ad formam Dei. Et rurſus quæ dicta ſunt vt ad ſeinuicem perſonæ referantur, volunt nomina eſſe naturæ atq; ſubſtantiæ. Fides autem noſtra eſt, patrem & filium & ſpiritum ſanctum vnum Deum credere & confiteri, nec tamen eum qui filius eſt patrem dicere, nec eum qui pater eſt filium, nec eum qui ſpiritus patris & filij eſt, aut patrem aut filium nuncupare. His enim appellationibus, hoc ſignificatur, quod ad ſeinuicem referuntur, non ipſa ſubſtantia, qua vnum ſunt. Nam & pater cùm dicitur, non niſi alicuius filij dicitur, & filius non niſi alicuius patris intelligitur, & ſpiritus ſecundum

† deo

5. de Trinitate. c. 11.

id quod ad aliquid refertur, spirātis alicuius est, & spirans vtique spiritu spirans est. Non autem ista corporaliter sentiūtur, nec vsitato modo intelliguntur in Deo. Qui potens est facere, sicut dicit Apostolus, supra quàm petimus & intelligimus. Si autem facere, quantò magis esse? Nam hoc nomen quod spiritus dicitur, non secundum id quod refertur ad aliquid, sed secundum id quod aliqua natura significatur, omnis incorporea natura spiritus in scripturis appellatur: vnde non tantum patri & filio & spiritui sancto, sed omni rationali creaturæ & animæ hoc vocabulum congruit. Vnde dominus dicit: Spiritus est Deus: & ideo qui adorant Deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Scriptum est etiam, Qui facit angelos suos spiritus. Dictum est & de hominibus quibusdam: Quoniam caro sunt & spiritus ambulans, & non reuertens. Et Apostolus ait: Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Item scriptum est. Quid scit spiritus filiorum hominum si ascendat ipse sursum, & spiritus pecoris si descēdat ipse deorsum in terram? Dicitur etiam spiritus in scripturis secundum quādam distinctionem in ipsa vna vnius hominis anima. Vnde Apostolus dicit: Vt integer spiritus vester & anima & corpus in diem domini nostri Iesu Christi seruetur. Item in alio loco, Si orauero lingua spiritus meus orat, mens autem mea infructuosa est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mēte. Proprio autem modo quodam dicitur spiritus sanctus, secundum quod refertur ad patrem & filium, quod eorum spiritus sanctus sit. Nam secundum substantiam, quoniam semel dictum est: Spiritus est Deus, & pater spiritus est, & filius, & ipse spiritus sanctus, nec tamen tres spiritus, sed vnus spiritus, sicut non tres dij sed vnus Deus. Quid miraris? Tantum valet pax, non qualiscunq; vt solet intelligi, nec talis qualis laudatur in hac vita per concordiam charitatémque fidelium, sed illa pax Dei, quæ, sicut dicit Apostolus, supergreditur omnem intellectum. Quem? nisi nostrum, id est, omnis rationalis creaturæ? Quapropter considerantes infirmitatem nostram, & audiētes Apostolum confitentem & dicentem: Fratres ego me non arbitror apprehēdisse. Et qui se putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet scire, cum diuinis scripturis quantum possumus colloquamur sine contentione pacati, non inani ac puerili animositate studentes alterutrum vincere, vt pax Christi potius vincat in cordibus nostris, quantum eam nobis & in hac vita

Ephes. 3. · *14. de Trinitate, ca. 16.* · *Ioan. 4.* · *Psal. 103.* · *Psal. 77.* · *1. Corin. 2.* · *Eccle. 3.* · *1. Thess. 5.* · *1. Co. 14.* · *Philip. 4.* · *Philip. 3.* · *1. Corin. 8.*

vita percipere poſſe donauit: vt cogitantes quid eadem pax inter fratres egerit, quorũ ex tam multis animis & multis cordibus fecit animam vnam & cor vnum, in Deum debita pietate credamus: multo maximè in illa pace Dei, quæ ſuperat omnem intellectum, & patrem & filium & ſpiritum ſanctum non eſſe tres deos, ſed vnum Deum, tanto excellentius quàm iſtorum erat anima & cor vnum, quanta illa pax, quæ ſuperat omnem intellectum excellentior eſt iſta pace, quam tenebat omnium illorum cor vnum & vna anima in Deum. Filium autem hominis eundem dicimus quem filium Dei, non tamen propter formam Dei, in qua eſt æqualis Deo patri, ſed propter acceptam formam ſerui, qua maior eſt pater. Et quia eundem filium hominis dicimus, propter hoc & filium Dei crucifixum fatemur, non ex virtute diuinitatis, ſed ex infirmitate humanitatis: non ex ſuæ naturæ permixtione, †ſed ex noſtrę ſuſceptione. Iam nunc paululum intuere quæ ſcripturarum eloquia nos cogant vnum dominum Deum confiteri, ſiue tantum de patre, ſiue tantum de filio, ſiue tantum de ſpiritu ſancto, ſiue ſimul de patre & filio & ſpiritu ſancto interrogemur. Certè ſcriptum eſt, Audi Iſraël dominus Deus tuus Deus vnus eſt. De quo dictum putas? Si tantum de patre, non eſt dominus Deus noſter Ieſus Chriſtus. Et vbi eſt vox illa clangentis & clamantis, Dominus meus & Deus meus: quam Chriſtus ipſe non reprehendit, ſed approbauit dicens, Quia vidiſti me credidiſti? Porrò ſi & filius dominus Deus eſt, & pater dominus Deus eſt, & ambo iam duo domini & duo dij, quo modo erit verum, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt? An forte pater eſt vnus dominus, filius autem non vnus dominus, ſed tantum dominus, ſicut ſunt dij multi, & domini multi, non ſicut ille vnus de quo ſcriptum eſt, Dominus vnus eſt? Quid ergo reſpondebimus Apoſtolo dicenti, Nam etſi ſunt qui dicuntur dij ſiue in cælo ſiue in terra, ſicuti ſunt dij multi & domini multi, nobis tamen vnus Deus pater ex quo omnia, & nos in ipſo, & vnus dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum? Porrò ſi quod de vno Deo patre dicitur, cogit inde filium ſeparare, dicant qui audent, non poſſe iam intelligi dominum patrem, quia vnus, inquit, dominus noſter Ieſus Chriſtus. Nam ſi vnus, vtique ſolus. Si ſolus, quo modo & pater: niſi quia & ipſe & pater vnus Deus & ſolus Deus, nõ ſeparato ſpiritu ſancto. Vnus ergo Deus pater, & cum illo filius vnus Deus, quamuis non cum illo vnus

† permanſione,

Deute. 6.

Ioan. 20.

1. Corin. 8.

pater. Itémque vnus dominus Iesus Christus, & cum illo vnus dominus pater, quamuis non cum illo vnus Iesus Christus, tanquam & pater sit Iesus Christus. Hoc enim nomen ex dispensatione misericordiæ susceptæq; humanitatis assumptum est. An forte quod ait Apostolus, Vnus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia non vultis adiungi quod dictum est vnus, ad id quod est dominus, sed ad id quod ait, per quem omnia, vt non vnus dominus sed vnus per quem omnia intelligatur, vt nō sit pater per quem omnia, sed pater solus ex quo omnia, & filius solus per quem omnia? Si ita est, iam tandem fatemini vnum dominum & Deum nostrum esse patrem & filium. Quis enim cognouit sensum domini? Aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria. Neque enim dixit, Ex patre omnia, & per filium omnia, sed ex ipso & per ipsum & in ipso: quo? nisi domino, de quo ait, Quis enim cognouit sensum domini? Ex domino ergo & per dominum & in domino omnia, non alio illo & alio isto, sed vno domino: quia non dixit, ipsis gloria, sed ipsi gloria. Quod si quisquam dicit id quod ait Apostolus: Vnus dominus Iesus Christus per quem omnia, non intelligi vnus dominus, nec vnus per quem omnia, sed vnus Iesus Christus, qui vnus Iesus Christus etiam dominus dicitur, non tamen vt vnus dominus sit, sed vt vnus Iesus Christus: quid dicturus est cùm audierit eundem Apostolum clamantem, Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus & pater omnium? Cùm enim Deum patrem hic commemoraret vbi ait, Vnus Deus & pater omnium: proculdubio id quod ibi dixit, Vnus dominus, quem nisi Iesum Christum voluit intelligi? Si ergo eis placet, desinat esse dominus pater, quia vnus est & dominus Iesus Christus. Quod si absurdum & impium est opinari, discamus intelligere vnitatem patris & filij & spiritus sancti, vt quod de vno solo Deo dictum fuerit, non continuo prohibeamur de filio vel de spiritu sancto intelligere quia pater quidem non est filius, & filius non est pater, & spiritus vtriusque non est pater aut filius, sed tamen & pater & filius & spiritus sanctus, vnus solus est verus dominus Deus. Neque enim spiritus sanctus si aut Deus aut verus Deus non esset, templum eius essent corpora nostra. Nescitis, inquit, quia corpora vestra templum in vobis est spiritus sancti quem habetis à Deo? Et ne quisquam ipsum spiritum negaret Deum

1.Cor.8. Rom. 11. Rom. 11. Ephes. 4. 1.Cor.6.

contin

continuò secutus ait, Et non estis vestri, Empti enim estis pretio magno, Glorificate ergo & portate Deum in corpore vestro, eum scilicet cuius templum corpora vestra esse prædixerat. Iam hoc mirabile est, si verum est quod vos audio dicere, ita esse spiritum sanctum minorem filio, sicut patre minor est filius. Cùm enim corpora nostra membra sint Christi, sicut dicit Apostolus, Itémque corpora nostra templum sint spiritus sancti, sicut idem ipse dicit Apostolus, nimium miror, quomodo sint membra maioris, templum minoris. An fortè iam placet dicere spiritum sanctum domino Iesu Christo esse maiorem? Videtur enim suffragari huic opinioni etiam illa sententia. Quoniam qui dixerit verbum aduersum filium hominis, remittetur ei, Qui autem dixerit aduersus spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro. Periculosius enim peccatur in maiorẽ quàm in minorem. Nec separari fas est filium hominis à filio Dei, quia ipse filius Dei factus est filius hominis, non mutando quod erat, sed assumendo quod non erat. Sed absit etiam talis impietas, vt spiritus sanctus maior filio esse credatur. Non ergo facilè in peruersum moueant quæ ita dicuntur, quasi ostendant alterum altero esse maiorem. Nam quædam etiam sic dicuntur, vt hominibus parum intelligentibus & ipse filius maior patre videatur. Quis enim cùm fuerit interrogatus, quid sit maius, verum an veritas, non potius respondeat veritatem esse maiorem? Ab illa enim vera sunt quæcunque vera sunt. Non autem ita est in Deo. Nam filium maiorem patre vtique non dicimus, & tamen filius dicitur esse veritas, Ego sum, inquit, via veritas & vita. De patre autem tantummodo vos vultis intelligi quod ait: Vt cognoscant te vnum verum Deum & quem misisti Iesum Christum, Vbi nos subaudimus, etiam Iesum Christum verum Deum, vt hæc sit sententia, Te & quem misisti Iesum Christum cognoscant vnum verum Deum, Ne illa consequatur absurditas, vt si propterea non est verus Deus Iesus Christus, quia dictum est patri, Te vnum verum Deum: propterea non sit dominus, pater, quia dictum est de Christo, vnus dominus. Verùtamen secundum prauum intellectum vel potius errorem, maior est Deus veritas, quàm Deus verus, quia verus à veritate est. Maior ergo patre filius, quia iste est veritas, ille verus. Hanc peruersitatẽ pellit ex animo, qui didicerit patrẽ verũ Deum esse gignendo, veritatẽ non

Mat.12.

De verbis Domini, ser.11.

Ioan.14.

Ioan.17.

partic

participando. Non eſt autem alia ſubſtantia veri gignentis, & alia genitæ veritatis. Sed cùm ad hæc contemplanda infirmus ſit oculus cordis humani, accedit vt de contentione etiam turbulentus ſit. Et quando iſta conſpiciet? Dicit ſcriptura, filium Dei Dominum & Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum, verbum Dei eſſe & veritatem & ſapientiam: & homines eum ante incarnationem quam de Maria virgine accepit, ſine vlla omnino ſuſceptione corporeæ creaturæ, per ipſam naturam & ſubſtantiam ſuam qua verbum Dei eſt & ſapientia Dei, viſibilem & corruptibilem dicunt, dum ſibi volunt conſtare quod ſentiunt, & de patre tantummodo eſſe dictum, inuiſibili incorruptibili ſoli Deo. Rogo te, verbum hominis non eſt viſibile nedum verbum Dei. Iam verò ſapientia illa de qua dictum eſt: Attingit vbique propter ſuam mũditiam, & nihil inquinatum in eam incurrit, & in ſeipſa manens innouat omnia, & ſi qua ſimilia quæ numerari non poſſunt. Si corruptibilis eſt, neſcio quid dicam, niſi vt doleam præſumptionem humanam, & mirer patientiam diuinam. Cùm verò de illa dictum ſit: Candor eſt enim lucis æternæ, nec veſtri vt arbitror iam dicunt lucem patris, quæ quid eſt niſi eius ſubſtantia, fuiſſe aliquando ſine candore à ſe genito, ſicut iſta in diuinis & ſpiritalibus & incorporeis & incommutabilibus credi, & vtcunque intelligi poſſunt. Audio enim iam eos emendaſſe, an fortè falſum eſt hoc eos aliquando dixiſſe, quod fuerit aliquando pater ſine filio, tanquam fuerit lux æterna ſine candore quem genuit. Quid ergo dicemus? Si natus eſt filius Dei de patre, iam pater deſtitit gignere: & ſi deſtitit, cœpit. Si autem cœpit gignere, fuit aliquando ſine filio: ſed nunquam fuit ſine filio, quia filius eius ſapientia eius eſt, quæ candor eſt lucis æternæ. Ergo ſemper gignit pater & ſemper naſcitur filius. Hic rurſus timendum eſt, ne putetur imperfecta generatio, ſi non dicimus natum eſſe ſed naſci. Compatere mecum obſecro in his anguſtiis humanę cogitationis & linguæ, & pariter confugiamus ad ſpiritum Dei per Prophetam dicentem, Generationem eius quis enarrabit? Hoc vnum peto interim vt diligenter exquiras, vtrum alicubi diuina ſcriptura de diuerſis ſubſtantiis dixerit, quod vnum ſint. Si enim non inuenitur dictũ niſi de iis rebus, quas conſtat eſſe vnius eiuſdémq; ſubſtantiæ, quid opus eſt vt rebellemus aduerſus veram & catholicam fidem? Si autẽ inueneris alicubi hoc ſcriptum, etiam de diuerſis ſubſtantiis, tunc aliud

Sapien. 8. *Sapien. 7.* *Eſaiæ 53.* *Inuenitur*

cogar

cogar inquirere, vnde oſtendã rectè homuſion dictum patrem & filium. Nam ſi illi qui ſcripturas noſtras, aut neſciunt, aut non laborioſè ſcrutantur, & tamen filium eiuſdem ſubſtantiæ & æqualẽ patri credunt, dicant eis qui hoc nolunt credere, cùm tamen Deum patrem filium habere vnigenitum credant, noluit Deus habere æqualem filium, aut non potuit? Si noluit inuidus eſt: ſi non potuit, infirmus eſt: vtrumuis autem horum de Deo ſentire ſacrilegum eſt: neſcio vtrum poſsint inuenire quid dicant ſi nolint res abſurdiſsimas & ſtultiſsimas dicere. Ecce quantum potui expoſui tibi fidẽ meam: & plura quidem dici poſſunt & diligẽtius diſputari. Sed vereor ne iſta ipſa quæ dixi, oneri ſint occupationibus tuis, tamen ea non ſolùm dictata conſcribi volui, ſed etiam manu mea ſubſcribenda curaui, quod quidem & anteà volueram, ſi quod inter nos placuerat ſeruaretur. Sed modò certè puto iam non à te debere dici, timuiſſe me tibi dicere fidem meam, quando nõ ſolùm dixi, ſed ſcriptam ſubſcripſi, ne me quiſquam dicat aut dixiſſe quod nõ dixi, aut non dixiſſe quod dixi. Hoc fac & tu, ſi iudices quæris, non qui in ore tuo reuereantur perſonam tuam, ſed qui in literis tuis exerant libertatem ſuam. Si enim calumniam times, quod nullo modo auderẽ dicere, niſi hoc ipſe dixiſſes, licet tibi non ſubſcribere. Nam & ego propterea nolui nomen tuũ ſcribi in his meis literis, ne hoc fortè noluiſſes. Facilè eſt vt quiſq; Auguſtinũ vincat, videris vtrum veritate an clamore. Non eſt meum dicere, niſi quia facilè eſt vt quiſque Auguſtinũ vincat, quantomagis vt viciſſe videatur. Aut & ſi non videatur, viciſſe dicatur facilè eſt. Hoc nolo magnũ putes, nolo pro magno appetas. Nam cùm aduerterint homines in hac re tam ingentem famem † cordis tui, multi gaudebũt ſe inueniſſe occaſionem, vt ad pauca euge euge tam potentem virum faciant amicum. Nolo dicere quia ſi nõ faueant, vel ſi contrariam ſententiã proferant, etiam formidare poterunt inimicum, ineptè quidem & ſtultè, ſed tamen plerique homines ita ſunt. Noli ergo attendere quomodo vincatur Auguſtinus, qualiſcunq; vnus homo, ſed attende potius vtrũ vinci poſsit Homuſion, nõ ipſum verbum Græcum, quod facile eſt non intelligentibus irridere, ſed illud quod ſcriptum eſt, Ego & pater vnum ſumus. Et, Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut & nos. Item paulò pòſt, Non pro his autem rogo tantum, inquit

† flammã

Ioan.10.

Ioan.17.

inquit, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt mundus credat quia tu me misisti, & ego claritatem quam dedisti mihi dedi illis, vt sint vnũ sicut & nos vnum sumus: Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum. Vide quoties dixit, Sint vnum sicut & nos vnum sumus, nusquam tamen dixit, Ipsi & nos simus vnum, sed sicut ego & tu sumus vnum, sic & ipsi in nobis sint vnum. Quia sicut illi erant vnius eiusdémque substantiæ, quos etiam vnius participes vitæ æternæ facere volebat, ita de patre & filio propterea dictum est, Vnũ sumus, quia vnius sunt eiusdémq; substantiæ, & non participes vitæ æternæ, sed ipsa principaliter vita æterna. Et poterat dicere secundum formam serui, Et ipsi vnũ sumus, aut vnum simus: nec tamen hoc dixit, quia vnam substantiam patris & suam, & vnam illorum volebat ostendere. Si autem dixisset, Vt tu & ipsi vnum sitis, sicut ego & tu vnum sumus, aut, Vt tu & ego & ipsi vnum simus, sicut ego & tu vnum sumus, nemo nostrum recusaret posse dici vnum sunt, etiam diuersas substantias. Nunc autem vides quàm non ita sit, quia non ita dixit, & sæpe dicendo vehementer commendauit quod dixit. Inuenis ergo aliquid in scripturis vnum de diuersis naturis, sicut suprà ostendimus, sed additur vel subauditur, quid vnum, sicut ex anima & corpore dicimus vnum animal & vna persona & vnus homo vel est vel sunt. Sine aliqua verò adiunctione dici vnum sunt, si inueneris in scripturis, nisi de iis quæ vnius substantiæ sunt, iustissimè flagitabis, vt aliud proferamus vnde homusion demonstremus. Sunt enim & alia multa, sed interim de hoc vno cogita deposito studio contentionis, vt habeas propitium Deum. Non enim bonum hominis est, hominem vincere, sed bonum est homini vt eum veritas vincat volentem, quia malum est homini, vt eum veritas vincat inuitum. Nam ipsa vincat necesse est, siue negantem siue confitentem. Da veniam si quid liberius dixi, non ad contumeliam tuam, sed ad defensionem meam. Præsumpsi enim de grauitate & prudentia tua, quia potes considerare, quantam mihi respondendi necessitatem imposueris: aut si hoc non rectè feci, & huic da veniam. Huic scripturæ à me dictatæ & relectæ ego Augustinus subscripsi.

6. de Trinit. cap. 3.

Augustinus Pascentio de eadem re, vrgens vt explanet fidem suam. *Epistola* CLXXV.

SI dicis te mihi dixiſſe fidem tuam, & me tibi noluiſſe dicere fidem meam, quod te audio non tacere, recordare obſecro quàm vtrunque ſit falſum. Nam nec tu mihi voluiſti dicere fidem tuã, & ego tibi fidem meam non dicere nolui, ſed ita dicere volui, vt nemo poſſet dicere, aut dixiſſe me aliquid quod nõ dixerim, aut non dixiſſe quod dixerim: diceres autẽ mihi fidem tuam, ſi hoc diceres, vnde diſſentis à nobis. Si diceres, Credo in Deum patrem qui filiũ fecit primã creaturã ante omnes cæteras creaturas, & in ipſum filium, nec æqualem patri, nec ſimilem, nec verum Deum, & in ſpiritum ſanctum factum per filium poſt filium: Hęc enim vos audio dicere. Aut ſi fortè falſum eſt quod iſta dicatis, hoc potius abs te volo ſcire. Si autẽ verum eſt quia iſta dicitis, volo ſcire quemadmodũ ea de ſcripturis ſanctis defendatis. Nunc autem dixiſti, credere te in Deum patrem omnipotentem, inuiſibilem, immortalẽ, non ab aliquo genitum, & ex quo ſunt omnia. Et in filiũ eius Ieſum Chriſtum, Deum natum ante ſecula, per quem facta ſunt omnia. Et in Spiritum ſanctum. Hæc fides non eſt tua, ſed vtriuſque noſtrum, quemadmodum ſi adiungeres quod eundem filium Dei Ieſum Chriſtum etiam Maria virgo peperit, quod pariter credimus, & ſi qua alia communiter confitemur. Si voluiſſes ergo tuam dicere, non iſtam diceres, quæ communis eſt nobis, ſed illã potius in qua diſſentimus à vobis: hæc & præſens dicerẽ, ſi quemadmodum placuerat verba noſtra exciperentur. Sed quia hoc noluiſti, dicens te à nobis timere calumniã, & à placito cui mane conſenſeras, poſt prãdium receſsiſti, vt quid dicerem, quod quemadmodum velles me dixiſſe narrares, & ego non haberem vnde oſtenderem quid vel quemadmodum dixerim. Noli ergo vlterius iactare quod tu fidẽ tuã dixeris, & ego meam non dixerim: quia ſunt homines qui cõſiderent me potius habuiſſe fiduciã fidei meę, qui eam ſcribi voluerim, te autem non habuiſſe dum quaſi calumniã pertimeſcis. Paratus ergo eras negare ſi tibi obiiceretur quod contra fidem meam aliquid dixeris. Vide ergo quid de te ipſe ſentiri feceris. Quod ſi obiectum non eras negaturus, cur dictũ ſcribi noluiſti, præſertim cum magnopere voluiſſes etiã honoratos viros noſtro intereſſe ſermoni? Cur ergo volens calumniã deuitare notariorũ, ſtylum timebas, & clariſsimorũ teſtimonium nõ timebas? Si autem ſic vis vt etiam ego dicam fidem meam quomodo te dicis

dixiſſe

dixisse tuam, ego etiam breuius possum dicere, Credere me in patrem & filium & spiritum sanctum. Si autem propriũ aliquid vnde dissentis à me vis audire, Credo in patrem & filium & spiritum sanctum, nec filium dicens patrem, nec patrem filium, nec vtriusq; spiritum sanctũ, vel patrem vel filium. & tamen patrem Deum, & filiũ Deum, & spiritum sanctum Deum solum æternum & immortalem propria sua substantia, sicut Deus solus & æternus & immortalis est, ea diuinitate quæ est ante secula. Hoc si tibi displicet, & placet à me audire queãdmodũ de scripturis sanctis asseratur, lege etiã illud quod prolixius conscriptũ misi benignitati tuæ. Si autem illud tibi non vacat legere, nec mihi vacat frustra verba iactare. Possum tamen quantum dominus dederit facultatis vel dictanti tibi vel scribenti, ego quoque vel dictando vel scribendo ad quod volueris respondere. Huic scripturæ à me dictatæ & relectæ ego Augustinus subscripsi.

Pascentius Augustinum contumeliosè compellat, vrgens vt proferat, quis è tribus personis, sit vnus Deus, ad conflictum sub arbitris prouocans. *Epistola* CLXXVI.

Optaueram te frater dilectissime pristini erroris tui consilium deponere, nunc miror te in ipso adhuc permanere, sicut epistola, quam ad me misisti, clamat. Nam ita est dignatio tua, sicut sitiens nimio calore accensus, si inuenerit aquam cœnosam & se ingurgitauerit, postea etiam si lympidissimam & frigidam reperiens biberit, non satis proficere potest, quandòquidẽ cœno semel eius cor & anima obruitur. Deniq; quod pace tua dicam, ita est consilium præstantiæ tuæ, sicut arbor curua & nodosa quæ nihil in se rectum habet & aciem peruertit oculorum. Rescribit mihi sanctitas tua, patrem Deum, filium Deum, spiritum sanctum Deum, sed vnum Deum. Quis è tribus vnus Deus? An fortè est vna persona triformis quæ hoc nomine nuncupetur? Tu si voluisses & considers de professione tua, resideres mecum cum coëpiscopis tuis puro ac pacifico animo & spiritu, & conferres de iis quæ sunt Dei, & quæ ad gloriam & gratiam spiritalem pertinent, Vnde quid opus est scribere & rescribere quod nos non ædificat.

Augustinus Deum vnum profitetur, triformem negat, conflictum non detrectat, si excipiantur quæ dicuntur.
Epistola CLXXVII.

Literæ

LIteræ tuæ nec ad reddenda conuiuia me prouocare, nec à reddendis literis reuocare potuerunt. Ea quippe quę ſcripſiſti mouerent me, ſi à veritate Dei non à poteſtate hominis dicerentur. Dixiſti conſiliũ meũ arborem curuam & nodoſam, quæ nihil in ſe rectum habet & aciem peruertit oculorum. Quid in me diceres ſi à placito quod inter nos mane ſtatueramus ego receſsiſſem, & in re facillima quæ rectè placuerat curuam refragationẽ & nodos difficultatis poſuiſſem? Neq; enim aqua cœnoſa ingurgitatum me iudicares, ſed perfidiæ, quod multo peius eſt ebrietate ſubmerſum, ſi nõ talis poſt prandium rediſſem, qualis ante prandium receſsiſſem. Sed ecce nunquid nõ reſcripſiſti quod voluiſti, & nullam calumniam formidaſti. Sic ergo potes & cætera, vt ſit quod vel noſipſi, vel alij poſsint conſiderare & iudicare. Quod enim dicis triformem Dei perſonam me credere, ſi legere dignatus fuiſſes quod aliud aliquando prolixius miſi, & ad ea quæ ibi ſcripta ſunt reſpõdere voluiſſes, hoc fortaſſe non diceres. Sed tamen ecce, & hoc ipſum quod triformem Dei perſonam dicam, & dictaſti & conſcriptum miſiſti, & nullam calumniam timuiſti. Ecce oſtendiſti verum eſſe quod dico, non ideo te ſicut placuerat cum ſimul eſſemus verba tua dictare noluiſſe, quia calumniã timebas, ſed quia de veritate nõ confidebas; modo quia iam tibi placuit dictare, an triformem Dei perſonam credam, reſpondeo nõ me ita credere: Vna quippe forma eſt, quia vna, vt ita dicam, deitas, & ideo vnus Deus pater & filius & ſpiritus ſanctus. Tu autẽ peto digneris breuiter reſpondere, quomodo accipias quod ait Apoſtolus, Qui adhæret meretrici, vnũ corpus eſt, qui autem adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Diuerſi enim ſexus corpora ſibi adhærentia, vnum corpus dixit, Et cum ſpiritus humanus nullo modo poſsit dicere. Ego & dominus vnum ſumus: tamen cum adhęret domino vnus ſpiritus eſt: quãto magis ille qui veriſsime dixit, Ego & pater vnũ ſumus, quia inſeparabiliter patri cohæret, ipſe & pater vnus Deus eſt? Si tamen vel hoc verbum amittitur in illa diuinitate, vt dicamus cohæret, quod nunquã omnino vel fuit vel eſſe poterit vlla diſtantia ſeparatũ. Ad hoc reſponde, vtrum tibi placeat biformem ſpiritũ dici, quando qui adhæret domino vnus ſpiritus eſt. Quod ſi tibi nõ placet, nec ego triformem Deum dixi patrem & filium & ſpiritum ſanctum, ſed vnum Deum. Si autem in præſentia vis vt colloquamur, gratiam

1. Cor. 6.

Ioan. 10.

quidem habeo dignationi & beneuolentiæ tuæ. Sed sicut iam mihi aliud quod voluisti rescribere dignatus es, ita dignare rescribere dictaturos nos esse quæ dicturi sumus,& non deero voluntati tuæ,quantum me adiuuerit dominus. Nam si scribis & scribo,non nos ædificat, quomodo nos ædificat, Dicis, dico, vbi post verborum strepitum non inuenimus quod legendo recenseamus. Augustinus hæc dictaui,& relictis subscripsi. Abstineamus nos à conuitiis ne tempus inaniter impendamus,& ad id quod agitur inter nos potius aduertamus.

Non est epistola, sed altercatio, ad quam prouocarat Pascentius Arrianus, homo simpliciter impudens. Habita est autem notarijs quæ dicebantur excipientibus, arbitro Laurentio, Hippone regio, in domo Anicia, secundum Augustini sententiam pronuntiatum est. Mirum est autem Pascentium tam malè instructum ad certamen venisse, cum tam gloriose prouocarit. *Epistola CLXXVIII.*

LAurentius vir clarissimus partibus & personis in commune positis dixit: Dei discutiēdum est negotium, naturæque eius, in qua plerique labuntur homines, examinãda perfectio, si post illud totũ quod pars parti, persona personæ conuitij intulit pridẽ, iam in vtrisque maneat serenitas animorum, venerande Augustine & Pascenti nobilissime dignamini profiteri. De domino enim disputans animus debet serenior inueniri, quia repulsis animositatis caliginibus, menti se puræ ad intelligendam naturæ suæ magnitudinem facilius offeret. Fidem igitur vestram ex professione opinionum primitus agnoscere volo, tum demum requirere vtrum liceat prȩter scripturarum diuinarum eloquia vsurpatiuæ defensionis merito aliquid affirmare. Augustinus Episcopus dixit: Sunt aliqua fidei necessaria à patribus posita, quæ in verbis diuersarum linguarum aliter sonant, aliud intus continent in secreto: sicut ipsa caro Christi Dei & hominis, hominis pleni infirmitatem ostendebat exterius, diuinitatis virtutem gerebat interius. Tamẽ fidem reipublicæ debens vir clarissimus Pascentius, qua ipse extitit prouocator, fidei quoque suȩ quam Christo debet, qua etiam suã credit animam gubernari, dignetur nomen edicere, quia potestatis, ætatis etiam, simúlque prouocationis eius ordo sic fieri iustissime flagitat. Mihi enim placet te iudicem præsidere, quod etiam ipsi placuisse manifestissime comprobatur. Laurentius vir clarissi-

imus dixit: Tuæ excellentiæ merito Pascenti vir nobilissime nos admodum paruisse clarū est. Tremens enim in tantæ rei negotio paruus præsideo cognitor, formidans, ne de tantæ omnipotentiæ natura secus quid credens reatum incurram. Sacramento enim me meum animū animámq; memini constrinxisse, nec tuas intentiones vlla intentione palpare, nec aliquid à iustitia lōgius cohibere. Tua enim dilectione iudex in cognitione si Dei inter vtrosq; videor præsidere. Partis ergo è diuerso sistentis, cui defensionis verba Augustinus vir grauissimus se impensurum ostendit postulationem qua petit, quia & ratione nō caret, dignare affectu anticipare, noménq; simul propriæ religionis edicere. Pascentius vir clarissimus dixit: Nec præsens prudentissimus suæ fidei Episcopus Augustinus me negare potest Christianū: in patrem ingenitum: & in filiū genitum, & in spiritum sanctum me credere profiteor, sed non vnius æqualísque substantiæ vel naturæ. Et quoniam hesterna die, cum laudabiliter sanctū virum, & omnis scientiæ Auxentium nominarem, & quem idem vir è duobus fuisset secutus, vtrum Arrium an Eunomium idem frater Augustinus scrupulosius inquireret, ego anathema memoratū continue Arrio & Eunomio dicere nō dubitaui, flagitans vt ipse quoq; homusion anathematizaret, eo quod scriptū in libris dominicis minimè reperiatur. Quod facere omnino in nullo consensit, vnde se proculdubio homusianum euidenter ostendit: & quàm pergraue sit, ipse prorsus aduertis, scripturarum autoritate calcata, illud ponere quod eadem scriptura non dixit. Si quid enim præter autoritatem diuinorum voluminum ponitur, vacuū approbatur. Laurentius vir clarissimus dixit: Aduertis ne venerabilis Augustine, quid pro sua prosecutione designet, vel quàm integro prosecutionis modo sententiā suā vir clarissimus Pascentius firmet? Augustinus Episcopus dixit: Catholicum me homusion in sancta Trinitate credētem hac professione respondeo, firmetur tantūmodo eiusdem viri spectabilis Pascentij responsio, si nihil pręterquā quod scriptū est, quisquā nostrū debeat vel audeat in defensione fidei applicās, nominare. Aut enim licebit, & nulli, maximè Græcis vbi fides orta est, denegabitur: aut nō licebit, & calumnia iustissime repelletur. Postea tamen homusion verbum Græcum vnitatem ostendens, quid contineat, quid habeat, quídve maneat, exponetur. Laurentius vir clarissimus dixit: Etiam ab Augustino hono-

Homusiani

rabili viro rectissimè respondetur. Aut enim, vt ipse prosecutus est, licebit aliquid quod scriptum non est defendendæ fidei merito ponere, & ponendum est licite: aut nõ licebit, & vtrunque penitus denegandum est integre: vnde opus nõ est agnito iam vocabulo sonante professionem vlterius quicquã inquirere, nisi vt ipsum homusion nobis venerabilis Augustinus suę religionis Episcopus scriptum ostendat in lege. Augustinus Episcopus respondit: rectissimã iustitiæ lineam tenens, O nobilissimæ fidei vir præsidens, agnosce rationémque perpende, quia de tuo non solum alij sapientissimi viri iudicio iudicabunt, verumetiã Deus verissimus, qui est omniũ iudex plenius iudicabit. Non enim differentis Dei spernendũ est iudicium, nonnunquã & in præsenti iudex vltor assurgit. Fidei ergo nostræ iam dignare rationem inquirere, symbolúmque quo fides vtcunque constat, singulos præcipe tuis auribus coram omnibus recitare. Laurentius vir clarissimus dixit: A iustitia nulla ratione discordat, vt ipse digneris qui petitor es, Pascenti vir clarissime, tuæ fidei symbolum recitare. Tunc Pascentius sono clariori symbolum recitans, credere se in Deũ patrem omnipotentem, inuisibilem, ingenitum, & incapabilem dixit. & in Iesum Christum filium eius Deum natum ante secula, per quem facta sunt omnia, & in spiritum sanctum. Augustinus Episcopus respondit: Memorem esse amplitudinem vestrã in Dei negotio, præsidens cognitor prosecutionis nostræ non dubito, quia vir clarissimus Pascentius nihil ponendũ esse in fidei ratione, præterquam quod scripturæ continent, asseruit: qui licet fidei catholicæ homusion verbum pro macula nominis secundum suos autores nitatur opponere, ex eo quod posuit, vel potius vetuit, hinc magis & homusion à Græcis sacerdotibus positum verbũ in assertionem fidei dici debere rectè defendimus, & aliqua quæ scripta non sunt, ab ipsis potius temere posita vel dicta modo probamus. Laurentius vir clarissimus dixit: Cursum vt video, honorabilis Augustinus negotij præsentis calcem sese obtinuisse declarat, seséq; docturũ astruens, aliqua quæ scripta non sunt, tuæ Pascenti clarissime autores fidei posuisse, quæ sequeris. Quæ si in lege non posita, & à vobis propria vsurpatione fidei merito posita esse docuerit, iam quærendum erit, quia iam licere manifestum erit, quid in intimis homusion verbum habeat, ad quam rem pertineat, cuique rei rectè hoc verbum adhibitũ iudicetur, iustéque inuen-

tum

tum vel poſitum ipſa fidei perfectio roborabit. Paſcentius vir clariſsimus dixit: Non decet nos aliquid ſine autoritate ſcripturarũ ponere diuinarum, quid eſt tamen ſepoſito calumniæ artificio, quod dicit vel proponit è diuerſo defendens frater Auguſtinus, abſq; legis autoritate nos alicubi poſuiſſe vel dicere, publicet palàm, & ſi cõuicerit, nec homuſion iniuſte ab ipſis poſitum, etiã ego iam publicè conclamabo, ſtatímque eorum cõmunioni ſocius fio. Laurentius vir clariſsimus dixit: Nihil tam optimum támque libertati fideíque & animæ congruũ, quàm longa tergiuerſatione, quã potuit ſtoliditas enutrire, ocyus derelicta, animoſitatis qua Deo fit iniuria obſtinata aliquandiu nebula repellatur, atque quæ occulta in linguis variis ſunt euidentiore luce pandantur. Sed ne in longum negotium iam propè victoria pacatum oratio protrahat diuturna, quod abſque legis autoritate à Paſcentio viro clariſsimo, vel ab eius autoribus reclamas poſitum, dignare iam Auguſtine vir ſanctiſsime publicare. Auguſtinus Epiſcopus reſpondit: In aſſertione fidei patrem ingenitum & incapabilem dixit, cum nec ingenitum nec incapabilem ſcriptura patrem alicubi teſtetur: qui licet ingenitus pater ſit; quia hoc ipſum vtrique confitemur, tamen hoc nullius ſcripturæ ſeu veteris ſeu nouæ cõtinet textus. Eſt enim ingenitus, qui à nullo eſt genitus: ſed hoc eſt ingenitus quod genitus, vt pote de Deo Deus. Non enim quia Adam ingenitus approbatur, idcirco eſt homo: & Abel quia de ipſo eſt genitus, non eſt homo: hominem genuit: quod eſt, ingenitus homo: Deus quod eſt genuit eiuſdem ſubſtãtiæ, eiuſdem eſſentiæ ſine tempore, ſibi coæternum genuit. Ante quem nihil eſt temporis, non accipit modum. Eſt igitur ingenitus pater, quia vt dictum eſt, à nullo eſt genitus, ſed eſt genito coæternus: quomodo ignis in ſubſtantia ſua, in qua eſt à creatore creatus, eſt quidẽ ingenitus, ſed genito à ſe ſplendori conſubſtantialis eſt & coæternus. Hanc Dei Trinitatis ſubſtantiam vnam Homuſion verbo Græci cõplecti breuiter maluerunt. Non enim nomen eſt, ſed res terribilis eſt in verbo huiuſcemodi ſonans. Quod verbum apertè ipſe filius declarat, cum dicit: Ego & pater vnum ſumus. In iſto vno conſiſtit ſubſtãtia vna: nam ex eo quod eſt vna, & ipſe filius manet in ea, vnde etiã iam circumamictus carnis veræ trabea dicit: Nemo nouit filiũ niſi pater, neq; patrem quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Ecce & filius per ſeipſum inui-

Ioan. 10.

Matt. 11.

ſibilis approbatur. Quid eſt quod quaſi acutius in fidei ponere aſſertione nituntur? Incapabilem autem nec legunt nec iuſtè defendunt. Quo modo enim incapabilis pater, quem capit filius totum, ipſo dicente: Ego in patre & pater in me? De quo etiam Paulus Apoſtolus dicit: Quoniam cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo: qui formam implet Dei, nihil habet minus Deo. Quo modo ergo incapabilis pater dicitur, qui capitur totus à filio? Ecce enim quæ ſcripta non ſunt in lege vſpiam, à vobis temere ponuntur in ſymbolo, vbi nihil magis aliter oportet inſeri, præter quàm ſcripturæ veridicæ cõtinet modus. Cur vobis de homuſion verbo viſum eſt fidei catholicæ inuidiam excitare, quæ ſubſtantiam Dei vnam ſimpliciter credens, hoc verbum à Græcis patribus in aſſertionem fidei defendendo accepit? In concione enim, hoc eſt in ſymbolo quod eſt inter animas noſtras & Deum, quid viſum eſt hominibus aliquibus ponere, quæ ſcripta nõ reperiuntur in lege? Neq; enim alicubi ingenitus aut incapabilis pater, Laudantes enim Deum, dicere ſolemus in precibus, eius magnitudinem admirantes: Qui capit omnia, quem capit nemo, ſcilicet hominũ. Nam totus capitur à filio, cuius formam implet filius vnius incommutabilis naturę ſecreto. Ergo neq; ſolus inuiſibilis pater, ſed & filius inuiſibilis, ſicut hominibus inuiſibilis pater, ita inuiſibilis hominibus filius ſecundum illud ſecretum quod manet in patre. Non ergo iuſtè poſitus eſt inuiſibilis ſolus pater in ſymbolo, ſed inuiſibilis tota trinitas Deus, excepta carne ſuſcepta à filio, de qua dicit Apoſtolus: Inuiſibili ſoli Deo honor & gloria in ſecula ſeculorũ. Totus ergo habitat pater in filio, cuius patris formam idem filius non ex parte, ſed implet in pleno. Hanc Apoſtoli Pauli ſentẽtiam, qua dicit intimátq; Dei mortalibus ſecreta, Qui cùm in forma Dei eſſet, aliqui malè pronuntiantes malè ſentiendo bene digeſta, non eſſe auſum filium Dei per imparilitatem ęqualem, ſed per rapinam fieri Deo patri prorſus affimãt: quod iniquè ſentitur. Si enim diceret, Qui cùm Deus eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, poſſet anguſtiis fidei ſuæ quilibet qualecunq; etſi debile de qua ſine mora excluderetur, ſpatium inuenire: nunc verò, quia cùm in forma Dei eſſet, dixit, omnem machinationis iniuſtæ aditum intercluſit: vbi eſt forma, nihil habet prorſus minus omnino natura. Deus enim, ait idẽ Apoſtolus, erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi. Quo modo enim

Ioan. 14. *Philip. 2.* *1. Timo. 1.* *Philip. 2.* *2. Corin. 5.*

enim susciperet minor maiorem, nisi se vna natura cognosceret parem? Neq; enim liniamentis spaciisq; membrorum hæc Dei forma distenditur, vt pater filium in se suscipiat habitantem, aut in se filius patrem ostendat manentem, sicut ipse ait: Pater in me manens, facit opera mea: aut euacuatur cùm spiritum sanctum suum pater & filius omnem creaturam suam proferat illustrantem, quo modo cogitari non potest, quo modo explicari non potest, simul secum vnum est, quod secundum incommutabilem omnino substantiam in trinitate Deus est, Ecce quid est homusion, quod exprobatur iniustè. Non enim verbum solum, sed res in verbo: nec solus sermo sonans auribus, sed substantia vna est Dei credenda in mentibus. Si enim in homine credente in se totus Deus credentibus est habitare, quo modo filium totum in se pater, aut filius patrem non credatur excipere? Ac per hoc ipse in patre, & pater in eo manet, & ex patre & filio sanctus credendus est spiritus non solùm processisse, sed semper ad peragenda opera trinitatis, omnino procedere, sicut eadem trinitas Abraham amicum suum in vnitate nominis dignata est visitare. Quid est quod calumniantur de homusion verbo Græco, quia scriptum in lege minime inueniatur? Cur non vident culpam suam? Cur sibi non displicent, cùm ponunt in symbolo verba vel nomina, quæ non sunt vlla scriptura digesta? Qui disponit arguere, non faciat vnde alium nititur accusare. Inspiciunt de verbo simplici & ratione fidei pleno, quasi de stipula oculum fratris, & suum sauciatum præter scripturas ponendo quod credunt, tanquam de immanitate nō peruident trabis. Ecce homusion rectè probamus positum, & in assertionem fidei, qua trinitatis vnitas à catholicis creditur à Græcis patribus dictum. Quid si Græcus ipse obiiciat, non Latino, non Barbaro, sed sibi magis licere verba ad fidem pertinentia diuulgare. Nam sciendum est, Amen & Hallelu ia, quod nec Latino nec Barbaro licet in suam linguam transferre, Hebræo cunctas gentes vocabulo decantare. Non enim in Africa aut in cuncta Barbaria, sed in Syria vel Græcia, vbi & ipsa caro voluit de virgine nasci dominica, decuit vel oportuit verba fidei compendiose firmare. Denique non Latino, non Barbaro stylo venerandus ille Moyses, non Prophetæ, non Apostoli, non ipsi Euangelistæ, sed aut Hebræo, aut Græco scripturas eluquio dominicas firmauerunt, quas postea viri probati ac disertissimi in

Ioan. 14.

omnibus periti linguis, de Hæbræo primitus in Græco, de Græco in Latino stylo edisserere cum labore nimio maturarunt. ὁμόσιος ergo exponitur, vnius substantiæ pater & filius & spiritus sanctus. Nemo ergo iam calumnietur verbo, quia licet scriptũ non sit, quod habet interius vel sonat, ostendit, non per aliquem alium, sed per vnam diuinitatis substãtiam, in qua filius patri loquitur, dicẽs: Tua omnia mea sunt, & mea tua. Iam ipsi viderint qualiter ausi fuerint nomina, quæ scripta in lege non sunt, vel verba in symbolo cõtinuare, non aliud nisi ostendere genitum ab ingeniti, quod sit incapabilis potentia, patris filium segregare. Deus enim pater substãtia sua genuit filium æqualem sibi: docet hoc veridicus ille secretorum interpres diuinorum Ioannes. Propterea iudęi volebant, inquit, eum interficere, quia non solùm soluebat Sabbatum, sed & patrem suum diçebat Deum, æqualem se faciens Deo. Consubstantialem itaque sibi genuit filium pater, quia non accepit tanquam creatura indigẽs vnde genuisset, tota copia quod ipse est hoc genuit, perfectum genuit, quia sine tẽpore est ipse qui genuit & quem genuit. Si homo generat quod est, Deus non potuit generare quod est? Accepit homo ab ipso Deo, & tamen licet acceperit, hoc generat quod accepit: à nullo accipiens pater Deus quod est generare non potuit? Hanc æqualitatem substantiæ ὁμούσιον sermo Græcus ostendit, nihil austerum, sed optimum dulcéq;, & hoc quod credendum est humanis cordibus introducit. Etsi enim verbum ipsum in lege scriptũ non inuenitur, quia æqualis est patri filius, per beatum Ioannem primitus, & per Paulum postea comprobatur. Ioannes enim æqualitatẽ dixit, Paulus formam impleuit. In duobus, inquit scriptura, aut tribus testibus stabit omne verbum. Per duos enim verissimos testes iam probauimus vnius substantiæ esse, æqualésq; patrem & filium, addamus & tertium, Thomam illum discipulũ post dubitationem fortius confitentem dominum & Deum, quem nec resurrexisse crediderat crucifixum. Dominus meus, inquit, & Deus meus. Approbat filius dictum, quia se cognoscit à sua creatura iustissime Deum & dominum proclamatum, patri vtiq; & sancto spiritui coęternum. Homusion vtiq; verbum est Græcum, & Christus Græcum est nomen. Qui accusat per iniustitiam de verbo quod non intelligit, fidem non accipiat, & de nomine nomen. Homusion verbum vnius eiusdémque substantiæ sonat in Græco, non quenquam infirmum, sed patrem &

Ioan. 17.

Quur hic nõ citatur testimoniũ patris vbi & spiritus.

Ioan. 5.

Deut. 17.

Mat. 18.

Ioan. 20.

& filium & spiritum sanctum. Iam ergo nemo improbet quasi verbum, sed apertè separet quisquis & quod non potest, homusion patrem & filium & spiritum sanctum. Contra hoc pugnetur quod possidet, quod habet, quod docet verbum Græcum, non contra ipsum verbum, quod auribus retinuit syllabis articulatum: contra diuitias, contra æqualitatem naturæ, quam possidet verbum ipsum Græcum, non contra exteriorem veluti corticem ab eo, qui se audere dicit, si præualet repugnetur. Absit erubescamus catholici in vniuerso manentes, nos appellari propter fidem veram vnius eiusdémque substantiæ, à nonnullis verbum Græcum non intelligentibus Homusiones, qui nos appellari gaudemus de Christi nomine Christianos. Neq; enim in parte accipiendum est verbum Græcum, & in parte alia refellendum. Nemo ergo vtatur Christi nomine ex vocabulo Græco. Erubescat se dicit Christianum, quia nomen est Græcum. Non accipiatur Paulus, qui dicit Romanis scribens, In quo clamamus abba pater, in vno nomine duabus vtitur linguis. Dicit enim abba Græco vocabulo patrem, & Latinè nominat identidē patrem. Contemnatur idem Apostolus Paulus, & in nouissimis partibus ad Corinthios Epistolæ, vbi plebem arguens, simul Gręco & Syro vtitur verbo. Si quis, inquit, non amat dominum, sit anathema maranatha. Anathema Gręco sermone dixit condemnatus: maranatha, donec dominus redeat. Iam ergo nemo appellet oleum quo fideles vnguntur Græco nomine chrisma, Homusion reprobatur vnam Trinitatem resonans, eandémq; naturam. Quid est enim quod dixit beatissimus Paulus: Si quis non amat dominum, nisi si quis humiliat se Deo? Non ergo rectè dicitur dominū amare, qui Dei & domini vnius audet substantiam separare, de quo dicitur in lege: Audi Israël, dominus Deus tuus, Deus vnus est. Non corpore vtique, liniamentísq; corporeis extensus, sed vna pater & filius & spiritus sanctus deitate perfectus. Plura quidem Græco verbo definita reperiūtur in lege, sed pro multis hæc pauca, quæ dicta sunt, sapientibus credo sufficere. Si æqualitas nō est, non auderet inferior dicere superiori: Omnia mea tua sunt, & tua mea. Nec auderet dicere, Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Non, inquam, diceret, Volo, sed diceret, supplicans rogo. Absurdum igitur non est, vt in conciliis patrum Gręco verbo patris & filij & spiritus sancti vna substantia firmaretur, cùm super Apostolos primitus spiritus sancti propria largita-

Homusiones. *Roma. 8.* *Abba.* *1. Cor. 16.* *Maranatha.* *Deut. 6.* *Ioan. 17.*

te linguarum varietas fundaretur. Audiuimus enim eos, ait scriptura Actuum Apostolorum, loquentes variis linguis magnalia Dei. Magnalia vtiq; sunt non Deorum, sed Dei, Græca lingua vnam substantiam credi patris & filij & spiritus sancti. Hebraicè igitur, Græcè & Latinè super crucem domini à Pilato fuit causa eius scripta. Si licuit vt Græca lingua, vel imò permisit ipse dominus, vt causa mortis eius esset scripta, cur abhorret vt substantia eius, qua Deus est æqualis cum patre, Græco vocabulo approbetur ostensa? Si minime licet patris & filij & spiritus sancti vnam substantiam lingua exeri Græca, ergo nec Deum laudari decet & Barbara. Sicut enim Græca lingua, quod est homusion, vna dicitur vel creditur à fidelibus Trinitatis omnino substãtia, sic vna rogatur vt misereatur à cunctis Latinis & Barbaris vnius Dei natura, vt à laudibus Dei vnius nec ipsa lingua Barbara sit, vt Latinis aliena. Latinè enim dicitur, Domine miserere. Sola ergo hæc misericordia ab ipso vno Deo patre & filio & spiritu sancto lingua debet Hebræa vel Græca, & ipsa ad postremum postulari Latina, non autem & Barbara. Si enim licet dicere, nõ solùm Barbaris lingua sua, sed etiam Romanis sihoraarmem, quod interpretatur, domine miserere, cur non liceret in conciliis patrum in ipsa terra Græcorum, vnde vbiq; destinata est fides, lingua propria homusion confiteri, quod est patris & filij & spiritus sancti vna substantia? Nam subiectionem filij patri debitam ex carnis infirmitate susceptam, etiam nos quia iustum est verissime confitemur, in qua eum infirmitate non solùm subditum, sed & seruum euidẽtissime confitemur, ipso dicente in prophetia ad patrem: O domine quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ, id est, Mariæ. Patet ergo in quo sit æqualis patri filius, in quo sit non solùm subditus aut inferior, sed etiam humilissimus seruus. Ipse, inquam, ostendit in quo sit humilis, in quo sit æqualis, vnde omnipotens, vnde infirmus, vnde abiectus, vnde speciosus, vnde diues, vnde egestati subiectus. Laurentius vir clarissimus dixit: Euidentissimè claruit defensionem assertionis fidei suæ Augustinum virum clarissimum communisse, multáque magis tuos autores vir clarissime Pascenti absque scriptura temere posuisse, nec esse nomen fidei homusion, sed æqualitatem magis ipsius Trinitatis. Sed si inueniuntur in lege verba quæ improbata sunt, dignare vir nobilissime respondere, vt certe nobis pares ire possitis. Nam proc

Acto. 2.

κύριε ἐλέησον.

Gothicam linguam Roma capta didicit.

Psal. 115.

proculdubiò intueris à nobis præſentem virum Auguſtinum ſuis aſſertionibus nimium tranſilire. Apud te enim nobiliſsime vir eligo quàm apud Deum perennis reatus culpas incurrere. Paſcentius vir clariſsimus reſpondit: Scripta, quæ propoſui, non ſunt quidem in lege, ſed debere propter honorem patris aſtrui rectè defenduntur. Laurentius vir clariſsimus dixit: Sic ergo & Homuſion, quod in dubium veniebat te proponente, & ſi ſcriptum non eſt, res ipſa tamen, quæ latet in verbo, vera eſt. Credatur honorifice vnitati, ne fiat iniuria Trinitati. Sententia

Auguſtinus Probæ & Iulianæ nobilibus viduis gratulatur de Demetriade, quæ virginitatis velum acceperat, agens gratias pro munuſculo miſſo. Epiſtola CLXXIX.

DOminarum honore digniſsimis, merito illuſtribus & præſtantiſsimis filiabus Probæ & Iulianæ, Auguſtinus in domino ſalutem. Impletis gaudio cor noſtrum, tantò iocundius quantò charius, †tantò gratius quantò citius. Veſtræ nanque ſtirpis ſanctimoniam virginalem, quoniam quacunque innotuiſtis, ac per hoc vbique fama celeberrima prædicat, velociſsimum volatum eius fideliore atque certiore literarum nuntio præueniſtis, & prius nos feciſtis exultare de cognito tam excellenti bono, quàm dubitare de audito. Quis verbis explicet? quis digno præconio proſequatur, quantum incomparabiliter glorioſius atque fructuoſius habeat ex veſtro ſanguine fœminas virgines Chriſtus, quàm viros cõſules mundus? Nam volumina temporum, ſi magnũ atq; præclarũ eſt nominis dignitate ſignare, quãtò eſt maius atq; præclarius cordis & corporis integritate trãſcendere? Magis itaq; gaudeat puella nobilis genere, nobilior ſanctitate, quòd ſit per diuinũ conſortiũ præcipuam in cælis conſecutura ſublimitatem, quàm ſi eſſet per humanum connubium prolem propagatura ſublimem. Generoſius quippe elegit Aniciana poſteritas tam illuſtrẽ familiã beare nuptias neſciendo, Quàm multiplicare pariendo, & in carne iam imitari vitam angelorũ, quàm ex carne adhuc numerum augere mortalium. Hæc eſt vberior fœcundiórq; felicitas, non ventre grauescere, ſed mente grandeſcere: non lacteſcere pectore, ſed corde candeſcere: non viſceribus terram, ſed cælum orationibus parturire. Dominarum honore digniſsimæ filiæ, perfruamini

†clarius.

mini in illa quod defuit vobis, perseueret vsque in finem, adhærens coniugio quod non habet finem. Imitentur eam multæ familiæ dominã, ignobiles nobilem, fragiliter excelsæ excelsius humilem, virgines quæ sibi optant Aniciorum claritatem, eligant sanctitatem. Illud enim quantalibet cupiditate quando assequentur? Hoc autem si plenè cupierint, mox habebunt. Protegat vos incolumes & feliciores dextera altissimi, dominæ honore dignissimæ & præstantissimæ filiæ: pignora sanctitatis vestræ, præcipuè ipsam sanctitatem [vestram] præcipuam debito vestris meritis officio dilectione domini salutamus. Velationis apophoretum gratissime accepimus.

Augustinus Honorato Episcopo, distinctius explicat, quibus, quando, & quomodo fugiendum, imminente periculo.

Epistola CLXXX.

Sancto fratri & coëpiscopo Honorato, Augustinus in domino salutem. Charitati tuæ misso exemplo epistolæ, quam fratri Quoduultdeo nostro coëpiscopo scripsi, putabam me hoc onere caruisse, quod mihi imposuisti, quærendo cõsilium quid in his periculis, quæ tempora nostra inuenerunt, facere debeatis. Quamuis enim epistolam illam breuiter scripserim, nihil me tamen prætermisisse arbitror, quod & respondenti dicere, & quęrenti audire sufficeret: quandoquidem dixi, nec eos esse prohibendos, qui ad loca, si possunt, munita migrare desiderant, & ministerij nostri vincula, quibus nos Christi charitas alligauit, ne deseramus Ecclesias quibus seruire debemus, non esse rũpenda. Ista quippe verba sunt quæ in illa ipsa epistola posui: Restat ergo, inquam, vt nos, quorum ministerium quantulæcũque plebi Dei vbi sumus manenti, ita necessarium est vt sine hoc eam non oporteat remanere, dicamus domino: Esto nobis in Deũ protectorem & in locum munitum. Sed hoc consilium tibi propterea non sufficit, vt scribis, ne cõtra domini præceptum vel exemplum facere nitamur, vbi fugiendum esse de ciuitate in ciuitatem monet. Recolimus enim verba dicentis: Cùm autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Quis autem credat ita hoc dominum fieri voluisse, vt necessario ministerio, sine quo viuere nequeunt, deserantur greges quos suo sanguine comparauit? Nunquid hoc fecit ipse, quando portantibus parẽtibus in Aegyptum paruulus fugit, qui nondum Ecclesias congregauerat, quas ab eo desertas fuisse dicamus

Psal. 30.

Mat. 10.

Matt. 1.

mus? Nunquid quando Apostolus Paulus, ne illum comprehenderet inimicus, per fenestram † in sporta submissus est, & effugit manus eius, deserta est quæ ibi erat Ecclesia necessario ministerio, & non ab aliis fratribus ibidem constitutis quod oportebat impletum est? Eis quippe volentibus hoc Apostolus fecerat, vt seipsum seruaret Ecclesiæ, quem propriè persecutor ille quærebat. Faciant ergo serui Christi, ministri verbi & sacramenti eius, quod præcepit siue permisit. Fugiant omnino de ciuitate in ciuitatem, quando eorum quisquam specialiter à persecutoribus quæritur, vt ab aliis qui non ita requiruntur, non deseratur Ecclesia, sed præbeãt cibaria cõseruis suis, quos aliter viuere non posse nouerunt. Cùm autem omnium, id est, Episcoporum & clericorum est commune periculum, ij qui aliis indigent, non deserantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes transeant, aut qui habent remanendi necessitatem, non relinquantur ab eis, per quos illorum est Ecclesiastica supplenda necessitas, vt aut pariter viuant, aut pariter sufferant, quod eos paterfamiliàs volet perpeti. Quod si cõtigerit, vt siue alij maius, alij minus, siue omnes æqualiter patiantur, qui eorũ sint qui aliis patiuntur apparet, illi scilicet qui cum se possent talibus malis eripere fugiẽdo, ne aliorum necessitatẽ desererent, manere maluerunt. Hinc maximè probatur illa charitas, quam Ioannes Apostolus cõmẽdat dicens: Sicut Christus animam suam pro nobis posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Nam qui fugiunt, vel suis deuincti necessitatibus fugere non possunt, si comprehensi patiuntur, pro seipsis nõ pro fratribus vtique patiuntur. Qui verò propterea patiuntur, quia fratres qui eis ad Christianã salutem indigebãt deserere noluerunt, sine dubio suas animas pro fratribus ponunt. Vnde illud quod Episcopũ quendam dixisse audiuimus: Si dominus nobis imperauit fugam in eis persequutionibus vbi potest fructus esse martyrij, quãtò magis debemus fugere steriles passiones, quando est barbaricus & hostilis incursus? verum est quidem & acceptabile, sed his quos Ecclesiastici officij non tenent vincula. Nam qui clades hostiles ideo nõ fugit, cùm possit effugere, ne deserat ministerium Christi, sine quo non possunt homines vel fieri vel viuere Christiani, maiorem charitatis inuenit fructum, quàm qui nõ propter fratres, sed propter seipsum fugiens atque comprehensus non negat Christum, suscepitque martyrium. Quid est ergo

2. Cor. 11.
† murum
Act. 9.
1. Ioan. 3.

quod in epistola tua priore posuisti? Dicis enim, Si in Ecclesiis persistendum est, quid simus nobis vel populo profuturi non video, nisi vt ante oculos nostros viri cadant, fœminæ constuprentur, incendantur Ecclesiæ, nos sub tormentis deficiamus, cùm de nobis quæritur quod non habemus. Potens est quidem Deus audire preces familiæ suæ, & hæc quæ formidãtur auertere, nec ideo tamen propter ista quæ incerta sunt, debet nostri officij esse certa desertio, sine quo est plebi certa pernicies non in rebus vitæ huius, sed alterius incomparabiliter diligentius solicitiúsq; curandæ. Nam si certa essent ista mala, quæ timentur ne in locis in quibus sumus, fortè contingant, prius inde fugerent omnes, propter quos ibi manendũ est, & nos manendi necessitate liberos redderent. Non enim quisquam est, qui dicat ministros manere oportere, vbi iam non fuerint quibus necesse sit ministrare. Itaque quidam sancti Episcopi de Hispania profugerunt, prius plebibus partim fuga lapsis, partim peremptis, partim obsidione consumptis, partim captiuitate dispersis. Sed multo plures, illic manentibus propter quos manerent, sub eorũdem periculorum densitate manserunt. Et si aliqui deseruerunt plebes suas, hoc est, quod dicimus fieri non debere. Neque enim tales docti autoritate diuina, sed humano vel errore decepti, vel timore sunt victi. Cur enim sibi putant indifferenter obtemperandum esse præcepto, vbi legunt de ciuitate in ciuitatem esse fugiendum, & mercenarium non exhorrent, qui videt lupum venientem & fugit, quoniam non est ei cura de ouibus? Cur nõ istas duas dominicas veráſq; sententias, vnam scilicet vbi fuga finitur aut iubetur, alteram vbi arguitur atq; culpatur, sic intelligere student, vt inter se reperiantur nõ esse cõtrariæ, sicut nõ sunt? Et hoc quomodo reperitur, nisi attendatur quod iam superius disputaui, tunc de locis, in quibus sumus premente persequutione fugiendũ esse Christi ministris, quãdo ibi aut plebs Christi nõ fuerit, cui ministretur, aut [etiã fuerit &] potest impleri per alios necessariũ ministeriũ, quibus nõ est eadẽ causa fugiẽdi: sicut in sporta submissus, quod suprà memoraui, fugit Apostolus, cùm à persecutore propriè ipse quæreretur, aliis vtiq; necessitatẽ similem non habentibus, à quibus illic ministerium absit vt desereretur Ecclesiæ. Sicut fugit sanctus Athanasius Alexãdrinus Episcopus, cùm eum specialiter apprehẽdere Constantius cuperet Imperator, nequaquàm à cæteris ministris deserta plebe catholica, quæ in

Alex

Alexandria commanebat. Cùm autē plebs manet & ministri fugiunt, ministeriúmque subtrahitur, quid erit nisi mercenariorum illa fuga damnabilis, quibus nō est cura de ouibus? Veniet enim lupus, non homo, sed diabolus, qui plerūque fideles apostatas esse persuasit, quibus quotidianū ministeriū dominici corporis defuit, & peribit infirmus in tua non scientia, sed ignorantia frater, propter quem Christus mortuus est. Quod autem ad eos attinet, qui in hac re non falluntur errore, sed formidine superantur, quare non potius cōtra suum timorem domino miserante atque adiuuante fortiter dimicant, ne mala sine comparatione grauiora, quæ multò amplius sunt tremenda, contingant? Fit hoc vbi Dei charitas flagrat, nō mundi cupiditas fumat. Charitas enim dicit: Quis infirmatur & non ego infirmor? Quis scandalizatur, & non ego vror? Sed charitas ex Deo est. Oremus ergo vt ab illo detur à quo iubetur. Et per hanc magis timeamus ne oues Christi spiritalis nequitiæ gladio in corde, quàm ne ferro in corpore trucidētur, vbi quandocunque quocunque mortis genere morituri sunt. Magis timeam⁹ ne sensu interiori corrupto, pereat castitas fidei, quàm ne fœminæ violenter constuprentur in carne: quia violentia non violatur pudicitia, si mente seruatur, quoniam nec in carne violatur, quando voluntas patientis sua turpiter carne non vtitur, sed sine consensione tolerat quod alius operatur. Magis timeamus ne lapides viui extinguantur deserentibus nobis, quàm ne lapides & ligna terrenorum ædificiorū incendantur præsentibus nobis. Magis timeamus ne membra corporis Christi destituta spiritali victu necentur, quàm ne mēbra corporis nostri oppressa hostili impetu torqueātur. Non quia ista non sunt vitanda cùm possunt, sed quia potius ferenda sunt, quando vitari sine impietate non possunt: nisi fortè quisquam contenderit non esse ministerium impium, qui tunc subtrahit ministerium pietati necessariū, quādo magis est necessarium. An non cogitamus, cùm ad istorum periculorum peruenitur extrema, nec est potestas vlla fugiendi, quantus in Ecclesia fieri soleat ab vtroque sexu, atque ab omni ætate concursus, aliis baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam pœnitentiæ ipsius actionem, omnibus consolationem & sacramentorum confectionem & erogationē? Vbi si ministri desint, quantum exitium sequatur eos qui de isto seculo vel non regenerati exeunt vel ligati? Quantus est etiam luctus fidelium

2. Cor. 11.

32. q. 5. magis.

1. de Ciui. Dei, c. 16. & 18.

suor

suorum, qui eos secum in vitæ æternæ requie non habebunt? Quantus denique gemitus omniũ, & quorundam quãta blasphemia de absentia ministeriorum & ministrorum? Vide quid faciat malorũ temporalium timor, & quanta in eo sit acquisitio malorum æternorũ. Si autem ministri assint pro viribus, quas eis dominus subministrat, omnibus subuenitur: alij baptizantur, alij reconciliantur, nulli dominici corporis cõmunione fraudantur, omnes cõsolantur, ędificantur, exhortantur, vt Deum rogent qui potens est omnia quæ timentur auertere, parati ad vtrunque, vt si non potest ab eis calix iste transire, fiat voluntas eius qui mali aliquid nõ potest velle. Certè iam vides quod te scripseras nõ videre, quantum boni consequantur populi Christiani, si in præsentibus malis non eis desit præsentia ministrorum Christi: quorum vides etiam quantum obsit absentia, dum sua quærunt non quæ Iesu Christi, nec habent illam de qua dictum est, non quærit quæ sua sunt, nec imitantur eum qui dixit: Non quæro quod mihi vtile, sed quod multis vt salui fiant. Qui etiam persecutoris principis illius insidias non fugisset, nisi se aliis quibus necessarius erat, seruare voluisset. Propter quod ait: Compellor autẽ ex duobus concupiscentiam habens, dissolui & esse cum Christo multò magis optimum, manere in carne necessarium propter vos. Hic forte quis dicat, ideo debere Dei ministros fugere à talibus imminẽtibus malis, vt se pro vtilitate Ecclesiæ temporibus trãquillioribus seruent. Rectè hoc fit à quibusdã, quando non desunt alij per quos suppleatur ecclesiasticum ministerium, ne ab omnibus deseratur, quod fecisse Athanasium suprà diximus. Nam quantũ necessarium fuerit Ecclesiæ, quantúmque profuerit quod vir ille mansit in carne, catholica fides nouit, quæ aduersus Arrianos hæreticos ore illius & amore defensa est. Sed quando est commune periculum, magísq; timendũ est, ne quisquam id facere credatur, non consulendi voluntate, sed timore moriendi, magísque fugiendi obsit exemplo, quàm viuẽdi prosit officio, nulla ratione faciendum est. Denique sanctus Dauid, ne se cõmitteret periculis præliorum, & fortassis extingueretur, sicut ibi dictum est, lucerna Israël, à suis hoc petentibus sumpsit, non ipse præsumpsit. Alioquin multos imitatores fecisset ignauiæ, qui eum crederent hoc fecisse nõ cõsideratione vtilitatis aliorum, sed suæ perturbatione formidinis. Occurrit aliquãdo alia quæstio, quam contemnere non debemus. Si enim hæc vtilitas neglig

Philip.2. *1.Cor.10.* *Philip.1.*

negligenda nõ est, vt aliqui ministri propterea fugiant imminente aliqua vastitate, vt seruentur qui ministrent eis, quos post illam cladem residuos potuerint inuenire, quid fiet vbi omnes videntur interituri, nisi aliqui fugiant? Quid si enim hactenus sæuiat illa pernicies, vt solos ministros Ecclesiæ persequatur? Quid dicam, an relinquenda est à ministris fugientibus Ecclesia, ne à morientibus miserabilius relinquatur? Sed si laici non quæruntur ad mortem, possunt occultare quoquomodo Episcopos & clericos suos, sicut ille adiuuerit, in cuius potestate sunt omnia, qui potest & non fugientem per mirabilem conseruare potentiam. Sed ideo quærimus, quid nos facere debeamus, ne in omnibus fugiendo diuina miracula tentare dominum iudicemur. Non quidem talis est ista tempestàs, quando laicorum & clericorum est cõmune periculum, sicut in naui vna commune periculum est mercatorum atque nautarum. Verum absit vt tanti pendenda sit hæc nauis nostra, vt debeant eam nautæ, & maximè gubernator periclitantem deserere, etiã si in scapham transiliendo vel etiam natando possit effugere. Quibus enim metuimus ne nostra desertione pereant, nõ temporalem mortem, quæ quandoque ventura est, sed æternam quę potest si non caueatur venire, & potest si caueatur etiam non venire, metuimus. In communi autem periculo vitæ huius cur existimamus vbicunque fuerit hostilis incursus, omnes clericos & non etiam omnes laicos esse morituros, vt simul finiant hanc vitã, cui sunt clerici necessarij: Aut cur non speremus sicut laicos aliquos, sic etiam clericos remansuros, à quibus eis necessarium ministerium valeat exhiberi? Quanquam inter hos Dei ministros inde sit disceptatio, qui eorum maneant ne fuga omnium: & qui eorũ fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia. Tale quippe certamen erit inter eos, vbi vtrique ferueant charitate, & vtrique placeant charitati. Quæ disceptatio si aliter non potuerit terminari, quantũ mihi videtur, qui maneant & qui fugiant sorte legendi sunt. Qui enim dixerint se potius fugere debere, aut timidi videbuntur, quia imminens malum sustinere noluerunt: aut arrogantes, quia se magis qui seruandi essent, necessario Ecclesiæ iudicarunt. Deinde fortasse ij qui meliores sunt, eligent pro fratribus animas ponere: & hi seruabuntur fugiendo, quorũ est minus vtilis vita, quia minor consulendi & gubernandi peritia. Qui tamen si piè sapiunt, cõtradicent eis quos vident, & viue-

re potius oportere & magis mori mallè quàm fugere. Ideo si-
Prou. 18. cut scriptũ est: Contradictiones sedat sortitio, & inter potentes definit. Melius enim Deus in huiuscemodi ambagibus quàm homines iudicat, siue dignetur ad passionis fructũ vocare meliores & parcere infirmis, siue istos facere ad mala perferenda fortiores, & huic vitæ subtrahere, quorũ non potest Dei Ecclesiæ tantum quantum illorũ vita prodesse. Res quidem fiet minus vsitata, si fiat ista sortitio. Sed si facta fuerit, quis eam reprehendere audebit? Quis nõ eam nisi imperitus aut inuidus congrua prædicatione laudabit? Quod si nõ placet facere, cuius facti non occurrit exemplum, nullius fuga faciat vt Ecclesiæ ministerium maximè in tantis periculis necessariũ ac debitum desit. Nemo excipiat personam suã, vt si aliqua gratia videtur excellere, ideo se dicat vita & ob hoc fuga esse digniorem. Quisquis enim hoc putat, nimium sibi placet. Quisquis autem etiam hoc dicit, omnibus displicet. Sunt sanè qui arbitrantur Episcopos & Clericos nõ fugientes in talibus periculis, sed manentes facere vt plebes decipiantur, cum ideo non fugiunt quia manere suos præpositos cernunt. Sed facile est hanc responsionem vel inuidiã declinare, alloquendo easdem plebes atq; dicendo, non vos decipiat quod de loco isto nõ fugimus. Non enim propter nos, sed propter vos potius hic manemus, ne vobis nõ ministremus quicquid saluti vestræ, quę in Christo est, nouimus necessarium. Si ergo fugere volueritis, & nos ab istis, quibus tenemur, vinculis soluistis. Quod tũc puto esse dicendũ, quando vere videtur vtile esse ad loca tutiora migrare. Quo audito si vel omnes vel aliqui dixerint, in illius potestate sumus, cuius iram nullus quocunque vadit, euadit, cuius misericordiã vbicunq; sit potest inuenire, qui nusquã vult ire, siue certis necessitatibus impeditus, siue laborare nolens, ad incerta suffugia & nõ ad finienda, sed ad mutanda pericula, procul dubio isti deserendi non sunt ministerio Christiano. Si autem hoc audito abire maluerint, nec illis manendum est qui propter illos manebant: quia ibi iam non sunt, propter quos manere adhuc debeant. Quicunque igitur isto modo fugit, vt Ecclesiæ necessarium ministerium illo fugiente nõ desit, facit quod dominus præcepit siue permisit. Qui autem sic fugit, vt gregi Christi ea quibus spiritaliter viuit, alimẽta subtrahantur, mercenarius ille est, qui videt lupum venientem & fugit, quoniã non est ei cura de ouibus. Hæc tibi quia me cõsuluisti

frater

frater dilectissime, qua existimaui veritate & certa charitate rescripsi, sed ne meliorem si inueneris sequaris sententiã non prescripsi. Melius tamen quod in his periculis faciamus, inuenire non possumus, quàm orationes ad dominum Deum nostrum, vt misereatur nostri. Quod ipsum vt scilicet Dei Ecclesias non desererent, Dei dono nonnulli prudentes & sancti viri & velle & facere meruerunt, & inter dentes obtrectantium à sui propositi intentione minimè defecerunt.

CLXXXI.

Hoc numero sequebatur Epistola cum inscriptione ad Italicam, decerpta ex Epistola 112. ad Paulinam: quod ab ocioso scriba factum esse liquet. Nam si Augustinus bis eadem scribere voluisset ad ambas, adiecisset aliqua propria, aut certè hoc ipsum testatus fuisset, se fragmentum illius Epistolæ mittere.

Quid precemur istis ociosis, qui talibus næniis ac nugis onerant lectorem. Nec oratio nec sensus quicquam habet Augustini, sed ex historia quispiam confinxit hæc argumenta. Cuiusmodi sunt epistolæ Theophili ad Hieronymum, Hieronymi ad Theophilum, Senecæ ad Paulum & Pauli ad Senecam. Quanquam fortasse non tam succensere decet iis, qui exercendi styli gratia tractant hoc genus argumentorum, quàm illis, qui tam nullius nasi sunt vt hæc serio tribuant autoribus, quorum nomina præferunt. Ob antiquitatem tamen passi sumus eas residere, quanquam nil habentes quur legi debeant.

Epistola CLXXXII.

DOmino sublimi semper magnifico filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Ornet mores tuos pudicitia coniugalis, ornet sobrietas & frugalitas: Bene enim agere, & illicita nõ prohibere, consensus erroris est. Quædam dum de Ecclesia egreditur Christi virgo sacrata, ebriam Gothi Herpæ mentem & corpus incurrit. Habeat quæso miles sub comite positus disciplinam. Graue est enim vt quem nõ vincit homo, vincat libido: Aut volutetur vino, qui non vincitur ferro.

Epistola CLXXXIII.

DOmino merito honorabili patri Augustino Episcoporum summo, Bonifacius. Tuæ sanctitatis epistolam admonitu me terrificante suscepi. Etenim venerabilis papa si thorus ille legitimus pauidos habet accessus, quo debet puniri supplicio, diuinas qui temerat rationes? Arguetur ergo profecto qui diuina atq; humana neglexit, & quem libido preuenit,

gladius vltor absumet: eúmque quem insobrium in tantis angustiis fama veridica publicauit, carceris periturum quocunque supplicio custodia retinebit.

Epistola CLXXXIIII.

EGo quos diligo arguo & castigo, non occidi desidero, nec carcere pleno squallore retrudi, Sola sufficit admonitio. Poterit enim, si ei diuinitus concedatur, tempus pœnitentiæ condonari, qui domini templum ausus est violare. Sit ergo ipse qui fecit, sui arbiter voti. Fas enim non est vt reus Episcopi suggestionibus occidatur, qui veniæ si pœnituerit reseruatur. Nam si in Barbarorũ erroribus velimus cum decet exercere vindictam, paucos reperiemus, nec ipsos animosos ad pugnam fore.

Epistola CLXXXV.

DOmino sublimi sempérque magnifico filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Africæ littus, vt audio, miles attigit transmarinus: sed huius meriti dux à catholica veritate dissentit. Quid orem sicut oportet, ignoro. Ab Italia hostis est publicus nuntiatus, cõtra victricia signa superbas erigens hastas. Pacem inter nos fieri vellem, si scirem plenius quod ignoro. Adest quidem Africæ olim paratum in Italia bellum, sed tamen non inuideo fili charissimè Romaniæ. Sed dico quod sentio. Non dabit diuinitate catholicus hæretico terga. Tui cordis intentio dirigatur ad dominnm, non militem timebis, non Gothum, non Hunum.

Epistola CLXXXVI.

DOmino sancto patri Augustino Episcopo, Bonifacius. Scio quòd si tua sanctitas pro mea vita solicita, & quæ aduersus me tyrannus ille ordinauerit ac disponat, antequam tuum sacerdotium scriberet, noui obuiamus ad mortem vltro tendentibus, quos nostræ victoriæ, vt credimus, faciet Christus addictos. Sed si erga me meósque omnes aliud voluerit ordinare diuinitas, precare vt animã liberet Deus, & dabitur competens aduersario secunda vice respõsio. In pugna enim vtriusque desæuit furor, sed Deus inspicit causas. Igitur ora vt dixi, & vincet vna Trinitas nobis.

Epistola CLXXXVII.

17. q. 4. miror

DIlectissimo, & spectabili viro filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Miror quomodo tam subito fidei mu-

rum

rum aries ruperit inimici. Noui enim qua religione ſemper ſis Eccleſiam Dei veneratus. Quo inſtigante facere auſus es, hominem de Eccleſia rapuiſti. Tuus ſi de tuo amico fortè præſumeret fugitiuus, poſſet proculdubio interceſſoris cauſa veniam promereri. Ergo ſi amicus intenditur, cur Deus offenditur? Sed ſi de poteſtate præſumitur, Nabuchodonoſor regem intende, qui cauſa ſuperbiæ in bouem eſt ex homine commutatus. Non vt confundam te hæc ſcribo, ſed vt filium meum chariſsimum moneo. Eccleſiæ igitur illæſum reuoca, quem vt irreligioſiſsimus rapuiſti. Oblatio verò domus tuæ à clericis ne ſuſcipiatur, indixi: Communionémque tibi interdico, donec peracta pro auſibus vel errore à me definita tibimet pœnitentia & tempore condonato, pro hoc facto corde contrito & humiliato dignum offeras ſacrificium Deo.

Dan.4.

Epiſtola CLXXXVIII.

HVmilis ſaluto, quod primum eſt: Suſcepi autem tremens ſanctitatis tuæ verba verberibus plena. Scio quòd veniæ præparatur, qui ab Auguſtino perfectiſsimo ſacerdote corripitur: nec debet Epiſcopo denegare quod volũtas facit aut caſus. Ipſe enim ſibi denegat curam, qui ſuã medico nõ publicat cauſam. Hominem ergo piiſsimè pater è liminibus Eccleſiæ raptum tuis ſanctis aſpectibus iuſsio mea furórque ſubduxit. Alieno non ſunt iſta facta conſilio, Dei & ſanctorum eius regimine viuo. Illum itaque virum morte digniſsimum, quem vt dixi meus de Eccleſiæ foribus furor abſtraxit, vitæ tuis iuſſionibus donamus illæſum. Agnoſco culpas. Indignæ meæ lacrymæ iungantur tuis fletibus iuſtis, quo poſsit hæc nota nigro ſcripta titione deleri. Eccleſiæ mihi introitus non negetur. Illic ſpero veniam vbi admiſi culpam. Oblatio verò domus meæ vt tua ſanctitas iuſsit, ad cæleſtis regis menſam eius manibus offeretur.

Epiſtola CLXXXIX.

DOmino ſublimi, ſempérque magnifico filio Bonifacio, Auguſtinus Epiſcopus. Dumquodam in loco poſitus tuæ eximietatis trãſitus intuerer, placuit meis aſpectibus tuæ ſublimitatis mitis ille ac terribilis greſſus. Sed poſtquam illud læuigatum ſacro chriſmate caput portam cum paucis ciuitatis exiuit, ſubito vomunt equites domus, ciuitas fundit exercitum, ſtrepunt arma, concrepant tubæ, cunctis criſpatæ ventis ſtuppæ dependent, ferreæ tunicæ virorum fortium membra

constringunt, sessoris & equi renibus setigera vestitur, † intensus geritur arcus, pulchra cuncta conspexi, nihil melius Bonifacio comite vidi. Sed postquam ad palmas vt comperi tua sublimitas venit, ad illum breuem quidem, sed plenum periculis maris transitum quod vix aliquando naue transitur, praeceperas matutino tempore transmeare, ne noctis obscuritas mali aliquid procuraret. Gudila eximietatis tuae fidelissimus seruus equo ipsius maris dum natat in brachio interdicti littoris tetigit oras, nec statim licuit reuerti profecto: Maris enim tumor increscens reuersuro transitum denegauit. Hoc illos tuos vigilantissimos sensus latere non potuit. Iram ratio prouocauit, culpa veniam † suasit ad fugam, sed felix fuga est quae currit ad vitam. Memoratus Gudila ad patronum tuum sanctum Stephanum primum martyrem confugit. Ipse mihi & imperauit vt pro eodem apud religionem tuam postulator accedam. Habeat igitur quaeso veniam, quoniam † nec turbatus vndis equus caruit, nec gurges altus absorbuit, quem Deus eruit & aqua seruauit. Valeat apud te epistolaris ista rogo suggestio. Eris enim vt deprecor ab ira domini alienus, quotiens petitus à te offensus non fuerit Augustinus.

† aliàs, setigera, thecà vestitus.

† iuuenem

† quem

Epistola CXC.

DOmino beatissimo & venerabili sancto patri Augustino Episcopo Bonifacius. Furens paratóq; qui obuio bello, † sanctitatis tuae frangor imperio. Gudilam fortissimum semper quem volo viuere virum, metuo ne eum aliquando in virtute sua leuitas † faciat interire. Potest quidem praecinctus armis quantos inimicos repererit trucidare. Sed apud belligeros viros victus dicitur victor occisus. Nam equo vectus, maris brachium quod natando perrexit luxuriae non fuerat, sed virtutis. Arbitror enim quod noctę cogitarit aliquid hostibus facere, cui sole ingresso finis diei consilia parata subduxit. Hoc vero dolui, quod natatione longissima ab equo posset & aquis occidi. Vt iubes ergo sancti beatique Stephani imperata iussa vestra refero. Spondeo enim ipsi tibique, quod Gudila vobis est iubentibus veniae condonatus.

† aliàs, Furẽs parco qui obuius bello.

† iuuentutis suae leuitas

Epistola CXCI.

DOmino venerabili sancto patri Augustino Episcopo Bonifacius. Castinus ille, priuatus exconsule, vitae meae ac nominis omnibus vt notum est persecutor, peiores committens ac furens † factiones, quasi mearum à me gestarum immemorem

† fingens

morem Datium Italia fugiens, meis ſe in Africam defenſionibus tradidit committendum. Omitto beatiſsime pater olim mihi ab eodem ingeſtas miſerias, oſtenſa pericula: fugiens eum nunc vſque viuo. Thrax natus vix Scytham euaſi, duraui inuido ſub conſule miles. Sed diuina potentia quæ nouit planare ſublimia, & altius eleuare proſtrata, fecit de ſuperbo quod voluit, & hoſtem meum me quieto victoriam mihi quam nouit adduxit.† Sufficit pro funere victi tanta deiectio, adorauit Sarathan clauus, timuit ſenator barbarum caput, tremuit militem dux. Doloris dicuntur iſta pater ſancte Cothurno. Nam veneror illuſtriſsimum conſulem, & primum conſpicio ſenatorem: ſed ne conſueta fallacia mali erga me, vt ſolet, aliquid moliatur, putétque ſe ſuis fraudibus Romanis ducibus profuturum, & in meo verſetur exitio, integrum de ſuis ſenſibus det tuæ beatitudini ſacramentum, ſi nullus in eius corde vertitur dolus. Ego autem per omnia quæ ſancta ſunt iuro, quoniam ſi apud eum animi reperero puritatem, eum incolumem ac ſublimem Italiæ [Romæque] reddam, fruſtratis inimicis eius & domitis. Hoſtis autem erit ſuæ animæ, ſi aliquid in eo ſiniſtræ partis inuenero.

† *aliàs, victoria mihi qua nouit adduxit.*

Epiſtola CXCII.

DOmino inſigni meritóq; ſublimi filio Bonifacio, Auguſtinus Epiſcopus. Vir illuſtriſsimus Caſtinus ſacramento ſe prodidit, quod ſit ab omni culpa & erroribus alienus. Quem tibi vt dicit fœderatus ille Sonia adhuc te in palatio poſitum falſis ſuggeſtionibus concitabat. Sed ne totum quod nunc agebatur mittatur in medium, detur prolixitati compendium. Dauid ille opilio regnum parcendo inimicis obtinuit. Chriſtus pro Iudæis, qui eum crucis patibulo confixerunt, patrem ne iraſceretur rogauit, & indignis hominibus veniam miſericors condonauit. Crede igitur homini, qui mihi fidele tradidit ſacramentum, & quærit me pollicitante tua defenſione vitæ ſubſidium. Scio enim quod eius ſalutis mihi promiſſa complebis.

Epiſtola CXCIII.

DOmino venerabili ſancto patri Epiſcopo Bonifacius. Graue nobis eſt bellum: Inimici mucro noſtra pectora pulſat. Deo funde preces vt ſoles, tua ſit nobis comes oratio: rauca buccina, terrifica tuba, puto quod & ſydera terreat: hoſtium clamor immanis adeſt, ſed his non terremur. Nouimus

enim ista non hodie. Ergo venerande Christi sacerdos, pete Deum vt iacula in hostes dirigat nostra, ac seipsi trucident mutua cæde.

Epistola CXCIIII.

† *filio* DIlectissimo & spectabili viro† Bonifacio, Augustinus Episcopus. Graui de pugna conquereris: dubites nolo, vtile tibi tuisque dabo consilium, arripe manibus arma. Oratio au-
† *cælis* ris pulset autoris: quia quando pugnatur, Deus apertis oculis† spectat, & partem quam inspicit iustam, ibi dat palmam.

Epistola CXCV.

DOmino venerabili sancto patri Augustino Episcopo, Bonifacius. Manus superba Deo iuuante cecidit, quæ ante paululum audax gladium erecta portabat. Multi ex aduersis ceciderunt, de nostris autem Christo iuuante nullus est vulneratus. Ora igitur venerabilis papa vt talis de inimicis vltio sæpe procedat.

Epistola CXCVI.

DOmino insigni meritóque sublimi filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Lecto me vacare nobilitatem tuam latere non credo, vltimúmq; diem mihi exopto venire. Gaudeo tuæ victoriæ. Ciuitatem quæso serua Romanam, Tuos vt bonus rege comes. Nihil de viribus propriis præsumas, de autore gloriare virtutum, & nullum curabis penitus inimicum, Vale.

Epistola CXCVII.

NVnquam diuinitas preces ac lacrymas despicit peccatorum. Cupis ipse quidem de hac vita securus ac cæli regna migrare. Sed nobis opus es fessis in tantis adhuc periculis constitutis. Itaque ora nobiscum vt tua nobis salus aliquantulum temporis condonetur.

CXCVIII.

Quæ hic erat, transtulimus in locum Epistolæ III. *quam loco submouimus, eò quòd haberet indoctam loquacitatem, & omnino nihil Augustini.*

Mulier quædam inscio marito susceperat votum continentiæ. Pòst tamen maritus assensus est, & continenter cùm ea vixit. non sinens tamen vt monachæ vestem sumeret. Tandem inscio marito duobus facultates omnes veluti pauperibus erogauit, cùm haberet filium puerum ex eodem viro. Maritus suspicans eos monachos esse ex eorum numero, qui penetrant ac prædantur domos

alien

alienas, resiliit à proposito, & cœpit mœchari. Hanc obiurgat de perperam factis, hortans, vt quantum potest reconcilietur viro suo.

Epistola CXCIX.

DOminæ religiosissimæ filiæ Ediciæ, Augustinus in domino salutem. Lectis literis reuerentiæ tuæ, & earum perlatore interrogato quę interroganda restabant, vehementer dolui sic te voluisse agere cum marito, vt ædificium continentiæ, quod in eo iam construi cœperat, amissa perseuerantia in adulterij ruinam miserabiliter laberetur. Cùm enim lugendus esset, si post continentiam votam Deo, iámq; actu ipso moribúsque susceptam reuerteretur ad coniugis carnem, quantò magis nunc demersus in interitum profundiorem lugendus est, qui tam abrupta dissolutione mœchatur, iratus tibi, perniciosus sibi tanquam in te acerbius sæuiat, si ipse pereat. Hoc autem tãtum mali accidit, dum tu eius animum non qua debuisti moderatione tractasti: quia etsi carnali consortio iam ex consensu vobis non miscebamini, in cæteris tamen rebus coniugali obsequio viro tuo mulier seruire debuisti, præsertim cum ambo essetis membra corporis Christi. Et vtique si maritum infidelem fidelis habuisses, agere te conuersatione subdita oportuit, vt eum domino lucrareris, sicut Apostoli monuerunt. Omitto enim quod ipsam continentiam illo nondum volente non secundum sanam doctrinam te suscepisse cognoui. Neque enim corporis tui debito fraudandus fuit, priusquam ad illud bonum, quod superat pudicitiam coniugalem, tuæ voluntati voluntas quoque eius accederet, nisi forte non legeras, nec audieras, vel non attenderas Apostolum dicentem: Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquæque suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter autem & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas propter intemperantiam vestram. Secundum hæc verba Apostolica, etiam si se ipse continere voluisset, & tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur, & illi Deus imputaret continentiam, si non suæ, sed tuæ cedens infirmitati, ne in adulterij damnabile flagitium caderes, maritalem tibi cõcubitum non negaret: quantomagis te,

1. Corin. 7.

33. q. 5. secundum verba.

quam magis ſubiectam eſſe decuerat, ne ipſe quoque in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddẽdo huiuſmodi debito voluntati eius obtemperare cõuenerat, cum tibi voluntatem continendi acceptaret Deus, quia propterea non faceres, ne periret maritus. Sed hoc, vt dixi, θ merito θ omitto, quoniam poſtea tibi nolenti ſibi ad reddenda coniugalia debita conſentire, ad eadem continentiæ pacta ipſe conſenſit, & tecum continentiſsime diu dixit, ſuóq; cõſenſu à pacto † illo, quo ei debitum carnis negabas, ipſe te abſoluit. Non ergo iam in tua cauſa iſta vertitur quæſtio, vtrum redire debeas ad concubitum viri. Quod enim Deo pari conſenſu ambo voueratis, perſeueranter vſq; in finem reddere ambo debuiſtis: à quo propoſito ſi lapſus eſt ille, tu ſaltem conſtantiſsime perſeuera. Quod te non exhortarer, niſi quia tibi ad hoc ipſe conſenſerat. Nam ſi nunquam tenuiſſes eius aſſenſum, numerus te nullus defendiſſet annorum, ſed poſt quantumlibet tempus me conſuluiſſes, nihil tibi aliud reſponderem, niſi quod ait Apoſtolus: Vxor non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir: de qua poteſtate ſic tibi iam permiſerat continentiam, vt eam tecum & ipſe ſuſciperet. Sed illud eſt, quod minus te obſeruaſſe contriſtor, quia tanto humilius & obedientius ei obſequi in domeſtica conuerſatione debuiſti, quanto ille religioſius tibi rem tam magnam etiam imitando conceſſerat. Non enim quia pariter temperabatis à commixtione carnali, ideo tuus maritus eſſe deſtiterat, imò vero tanto ſanctius inter vos coniuges manebatis, quanto ſanctiora concorditer placita ſeruabatis. Nihil ergo de tua veſte, nihil de tuo auro vel argento, vel quacunque pecunia, aut rebus vllis terrenis tuis ſine arbitrio eius facere debuiſti, ne ſcandalizares hominem, qui Deo tecum maiora vouerat, & ab eo quod de tua carne licita poteſtate poſſet exigere, continenter abſtinuerat. Denique factum eſt, vt vinculum continentiæ, quo ſe dilectus ille innexuerat, contemptus abrumperet, & iratus tibi, non parceret ſibi. Sicut enim mihi retulit perlator Epiſtolæ tuæ, cùm cognouiſſet, quòd omnia vel penè omnia quæ habebas, neſcio quibus duobus tranſeuntibus monachis tanquam pauperibus eroganda donaueris, tunc ille deteſtans eos tecum, & non Dei ſeruos, ſed domus alienæ penetratores, & tuos captiuatores, & deprædatores putans, tam ſanctam ſarcinam, quam tecum ſubierat indignatus abiecit. Infirmus enim erat, & ideo

† peccato

33. quæ. 1. quod Deo.

Monachi

ideo tibi quæ in communi propoſito fortior videbaris, non erat præſumptione turbandus: quia etiam ſi ad ipſas eleemoſynas largius faciendas fortè pigrius mouebatur, poſſet & iſta condiſcere, ſi tuis inopinatis non feriretur expenſis, ſed expectatis inuitaretur obſequiis: vt etiam hoc quod temerè ſola feciſti, multò conſultius dilectione concordi, multóque ordinatius & honeſtius ambo faceretis, ne blaſphemarentur ſerui Dei: ſi tamen hoc fuerunt qui marito abſente atque neſciente, ab ignota muliere & ab aliena vxore tāta ſumpſerunt, & laudaretur Deus in operibus veſtris, quorum eſſet tam fida ſocietas, vt à vobis communiter teneretur, non ſolùm ſumma caſtitas, verumetiam glorioſa paupertas. Nunc autem inconſiderata feſtinatione attende quid feceris. Vt enim de illis monachis, à quibus te ipſe non ædificatam ſed ſpoliatam eſſe cōqueritur, ego bene ſentiam, nec homini præ ira turbatū oculum habenti contra Dei fortaſſe famulos facilè conſentiam, nunquid tantum bonum eſt quod pauperum carnem largioribus eleemoſynis refeciſti, quantum malum eſt, quod viri tui mentem à tam bono propoſito ſubruiſti? An cuiuſquam tibi vitæ temporalis ſalus charior eſſe debuerat quàm huius æterna? Nónne ſi ampliorem miſericordiam cogitans, ideo pauperibus res tuas erogare differres, ne ſcandalizatus maritus tuus Deo periret, vberiores tibi Deus eleemoſynas imputaret? Proinde ſi recolis quid acquiſiueras, quando lucrata fueras virum tuum, vt tecum Chriſto ſanctiore caſtitate ſeruiret, intellige per illas eleemoſynas tuas quibus cor eius euerſum eſt, quanto grauiore damno percuſſa fueris, quàm ſunt illa lucra quæ cæleſtia cogitabas. Si enim habet ibi magnum locum panis fractus eſurienti, quantum locum ibi credenda eſt habere miſericordia, qua homo eripitur diabolo tāquā leoni rugienti, & quē deuoret inquirenti? Neq; hoc ita dicimus, vt ſi quiſquam ſcādalizatus fuerit de bonis operibus noſtris, ab eis deſiſtendū putemus: ſed alia cauſa eſt alienarū, alia neceſſariarū in ſocietate aliqua perſonarum: alia fidelis, alia infidelis: alia parentum erga filios, alia filiorū erga parentes. Alia poſtremo ea, quæ in his rebus vel maximè intuēda eſt viri & vxoris, vbi mulierem coniugatam non licet dicere. Facio quod volo de meo: cùm & ipſa nō ſit ſua, ſed capitis ſui, hoc eſt viri ſui. Nam ſic quædam, vt cōmemorat Apoſtolus Petrus, mulieres ſanctæ, quæ in Deum ſperabant, ornabant ſe ſubiectæ ſuis viris, ſicut *1. Pet. 3.*

Sara

Sara obsequebatur Abrahæ, dominum eum vocans, Cuius, inquit, factæ estis filiæ, cùm ad Christianas non ad Iudæas fœminas loqueretur. Quid autem mirum, si pater communem filiũ nolebat huius vitæ sustentaculis à matre nudari, ignorans quid sectaturus esset, cùm in ætate grandiuscula esse cœpisset, vtrum monachi professionem, an Ecclesiasticũ ministerium, an coniugalis necessitudinis vinculum? Quamuis enim ad meliora excitandi & erudiendi sint filij sanctorum, vnusquisque tamen proprium donum habet à Deo, alius sic, alius au-

1. Cor. 7. tem sic. Nisi fortè talia prospiciens & præcauens reprehenden-

1. Tim. 5. dus est pater, cùm beatus Apostolus dicat: Quisquis autem suis & maximè domesticis non prouidet, fidem denegat, & est infideli deterior. Cùm verò de faciendis ipsis eleemosynis loqueretur, ait, Non vt aliis refectio sit, vobis autem angustia. Pariter ergo consilium de omnibus haberetis, pariter moderaremini quid thesaurizandum esset in cælo, quid ad vitæ huius sufficientiã vobis & vestris vestróque filio relinquendum, ne aliis esset refectio, vobis autem angustia. Et in his disponendis atque faciendis si quid tibi fortè melius videretur, suggereres viro reuerenter, eiusdémque autoritatem tanquam tui capitis sequereris obedienter: vt omnes qui sanum sapiunt, ad quos posset hoc bonum vestrum fama perferre, de domus vestræ fructu ac pace gauderent, & aduersarius reuereretur, nihil habens de vobis dicere praui. Porrò si de faciendis eleemosynis & in pauperes impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam euidentia præcepta sunt domini, cum viro tuo fideli, & tecum sanctæ continentiæ pacta seruante consilium communicare deberes, eiusdémque non spernere voluntatem, quantò magis de habitu atque vestitu nihil tibi præter eius arbitrium mutandum vel vsurpandum fuit, vnde nihil

1. Tim. 2. diuinitus legimus imperatum. Scriptum est quidem mulieres esse debere in habitu ornato: aurique circumpositio, & intortio crinium, & cætera huiusmodi quæ vel ad inanem pom-

† formæ pam, vel ad illecebram fermè † adhiberi solent, merito repre-

33. quæst. 5. quod Deo. hensa sunt. Sed est quidam pro modulo personæ habitus matronalis à viduali veste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis salua religionis obseruantia conuenire. Hunc te maritus si depónere noluit, ne te velut viduam illo viuente iactares, puto quia non fuerat in hac re vsq; ad dissensionis scandalum perducendus, magis inobedientiæ malo, quàm vllius abstinentiæ

bono

bono. Quid enim eſt abſurdius, quàm mulierem de humili ve- Veſtiu.
ſte viro ſuperbire, cui te potius expediret obtemperare candi-
dis moribus, quàm in nigellis veſtibus repugnare? Quia etſi
te indumentũ monachæ delectabat, etiã hoc gratius poſſet ma
rito obſeruato exoratóque ſumi, quàm illo incõſulto contem-
ptóque præſumi. Quod ſi omnino non ſineret, quid tuo propo-
ſito deperiret? Abſit vt hinc diſpliceres Deo, quod coniuge tuo
nondum defuncto, non indueretis ſicut Anna, ſed ſicut Suſan-
na. Neque enim & ille qui tecum iam cœperat cuſtodire tam
magnum continentiæ bonum, etiam ſi coniugale non viduale
voluiſſet vt acciperes indumentũ, ad indecentẽ quoq; te com-
puliſſet ornatum. Quò & ſi aliqua dura conditione cogereris,
poſſes habere in ſuperbo cultu cor humile. Nẽpe apud patres,
Heſter illa regina Deum timens, Deũ colens, Deo ſubdita, ma
rito regi alienigenæ non eundẽ ſecum colenti Deum, tamen
ſubiecta ſeruiebat: quæ cum extremo periculo, non ſuo tantũ,
ſed etiam gentis ſuæ, qui tunc erat populus Dei, domino pro-
ſterneretur orando, in ipſa oratione ſua dixit, ita ſibi eſſe orna-
tum regium, ſicut pannũ menſtrualem: & ita orantem confe-
ſtim exaudiuit, qui cordis inſpector eam verum dicere ſciuit.
Et vtiq; maritum habebat multarum mulierũ virum, & deo-
rum alienorũ falſorúmque cultorem. Tu autẽ ſi & ille in pro-
poſitò quod tecum ſuſceperat, perduraret, nec à te offenſus in
flagitium corruiſſet, maritũ habebas nõ ſolùm fidelem, & ve-
rum Deũ tecum colentẽ, ſed etiam continentẽ, qui proculdu-
biò propoſiti veſtri nõ immemor, & ſi ad coniugalia te coge-
ret indumenta, ad ſuperba tamen ornamenta nõ cogeret. Hæc
tibi ſcripſi, quoniã me conſulendũ putaſti, non vt tuum rectum
inſtitutũ ſermone meo frangerẽ, ſed quòd te inordinatè & in-
cautè agente viri tui factum dolorẽ. De cuius reparatione de-
bes vehementiſsimè cogitare, ſi verè ad Chriſtũ vis pertinere.
Indue itaque humilitatẽ mentis, & vt te Deus conſeruet perſe-
uerantem, noli maritum contemnere pereuntem. Funde pro
illo pias & aſsiduas orationes, ſacrifica lacrymas tanquã vul-
nerati ſanguinẽ cordis. Et ſcribe ad eum ſatisfactionẽ, petens
veniam, quia in eum peccaſti, quod præter eius conſiliũ & vo-
luntatem de rebus tuis feciſti, quod faciendũ putaſti, non vt te
pœniteat tribuiſſe pauperibus, ſed eum tui boni operis parti-
cipem & moderatorẽ habere noluiſſe. Promitte de cætero in
adiutorio domini, ſi & illum ſuæ turpitudinis pœnituerit, &

conti

continentiam quam deseruerit repetiuerit, te illi sicut decet in omnibus seruituram, ne fortè, vt ait Apostolus, det illi Deus pœnitentiam, & resipiscat de diaboli laqueis, à quo captiuus tenetur secundum ipsius voluntatem. Filium autem vestrum quoniam de legitimis eum, & honestis nuptiis suscepisti, magis in patris quàm in tua esse potestate quis nesciat? Et ideo ei negari non potest, vbicunque illum esse cognouerit, & iure poposcerit: ac per hoc vt secundum tuam voluntatem in Dei possit nutriri & erudiri sapientia, necessaria est illi etiam vestra concordia.

2.Tim. 2.

Augustinus Asellico Episcopo monstrat Christianos esse quidem Israëlitas, & Iudæos iuxta sensum spiritalem esse, tamen ab hoc vocabulo vulgo temperandum, eò quòd Christiani non solùm liberi sint à Iudaicis obseruationibus, verumetiam ab eo, quòd præceptorum obseruationem non tribuunt suis viribus vt solent Iudæi.

Epistola CC.

Domino beatissimo fratri & coëpiscopo Asellico, Augustinus in domino salutē. Literas sanctitatis tuæ quas ad venerabilem senē Donatianum de cauendi Iudaismi disceptatione misisti, ad me ipse dignatus est mittere, atque vt eis responderē petendo vehementius impetrauit, quē veritus cōtemnere, vt possum domino adiuuante respondeo, gratū existimans etiam charitati tuę, quòd ad te scribendo illi iubenti, quem pro suis meritis ambo veneramur, obtemperare non renui. Christianos maximè ex gentibus veniētes iudaizare nō oportere, Paulus Apostolus docet vbi ait, Dixi Petro corā omnibus, si tu cùm sis Iudæus gentiliter & nō Iudaicè viuis, quemadmodū gentes cogis iudaizare? Et secutus adiunxit, Nos natura Iudæi, & nō ex gentibus peccatores. Scientes autē quoniam nō iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidē Iesu Christi, & nos in Iesu Christo credidimus vt iustificemur per fidē Christi, & nō ex operibus legis, quoniā ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro. Non solùm autem illa opera legis quæ sunt in veteribus sacramētis, & nunc reuelato sacramento † nouo nō obseruantur à Christianis, sicuti est circūcisio præputij, & Sabbati carnalis vacatio, & à quibusdā escis abstinētia, & pecorū in sacrificiis immolatio, & neomenia & azymū, & cætera huiusmodi, verūetiam illud quod in lege dictum est, Non concupisces: quod vtique & Christianus nullus ambigit esse dicendū, non iustificat hominem

Galat. 2.

† testamēto

nem nisi per fidem Iesu Christi, & gratiã Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Idem ipse quippe dicit Apostolus, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatũ non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiã nesciebã nisi lex diceret: Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum est. Ego autem viuebam aliquando sine lege. Adueniente autem mandato peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatũ sanctum, & iustum & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, vt fiat supra modum peccatum peccans per mandatum. Scimus enim quia lex spiritalis est, Ego autẽ carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, ignoro. Nõ enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, cõsentio legi quoniã bona est. Videmus itaque in his Apostolicis verbis legem nõ solùm non esse peccatum, sed etiam esse sanctam, & mandatum sanctũ & iustum & bonum, quod dictum est, non concupisces. Sed peccatum per bonum fallit, & per illud occidit eos qui cùm sint carnales, putãt suis viribus legẽ spiritalẽ se posse complere: & per hoc fiunt non solùm peccatores, quod essent etiã si legem non accepissent, sed etiam præuaricatores, quod non essent nisi legem accepissent. Sic enim alio loco dicit, Vbi lex non est, nec præuaricatio. Lex ergo subintrauit, sicut alibi ipse testatur, vt abundaret delictum. Vbi autẽ abundauit delictũ, superabundauit & gratia. Hæc est igitur vtilitas legis, quia ostendit hominẽ sibiipsi, vt sciat infirmitatẽ suam, & videat quemadmodum per prohibitionẽ augeatur potius carnalis concupiscentia quàm sanetur. Appetũtur enim ardẽtius quæ vetãtur, dum id quod spiritaliter iubetur carnalis obseruare cõpellitur. Vt autem fit spiritalis qui legẽ impleat spiritalẽ, non fit ipsa lege, sed gratia: hoc est, nõ imperio, sed beneficio: nõ iubente litera, sed adiuuante spiritu. Incipit autem homo secũdum gratiam in interiori homine renouari, vt mente agat quod amat, nec carni consentiat agenti quod odit, id est, vt non omnino non concupiscat, sed vt post concupiscentias suas non eat.

Rom. 7.

Rom. 4.

Rom. 5.

Quod

Quod quidem tam magnũ eſt, vt ſi omnimodo fieret, & quamuis inſint dum ſumus in corpore mortis huius deſideria peccati, nulli eorum tamen adhiberemus aſſenſum, nõ eſſet vnde diceremus patri noſtro qui es in cælis, Dimitte nobis debita noſtra. Nec tamen ideo tales iam eſſemus, quales erimus cum mortale hoc induerit immortalitatẽ. Tunc enim nõ ſolũ nulli deſiderio peccati obediemus, ſed nulla erũt deſideria talia quibus nõ obedire iubeamur. Nunc ergo vbi dicitur, Iam nõ ego operor illud, ſed in quod in me habitat peccatum: de concupiſcentia carnis dicitur, quę operatur in nobis motus ſuos etiam quando eis nõ obedimus, dum non regnat peccatum in noſtro mortali corpore ad obediendũ deſideriis eius, nec exhibemus membra noſtra arma iniquitatis peccato: in qua iuſtitia nondum conſummata perſeueranter proficientes, ad eius conſummationem quandoque veniemus, vbi peccati concupiſcentia non cohibenda atq; frænãda, ſed nulla ſit. Hoc enim lex poſuit dicendo, Non concupiſces: nõ quòd hic valeamus, ſed ad quod proficiendo tendamus. Verùm hoc fit non lege quæ hoc imperat, ſed fide quæ hoc impetrat: non litera qua iubetur, ſed ſpiritu quo ſanatur. † Non ergo meritis operantis hominis, ſed largientis gratia ſaluatoris. Vtilitas itaque legis eſt vt hominem de ſua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinã, quæ in Chriſto eſt, implorare compellat. Omnis enim qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit. Quo modo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? Quo modo credent quem non audierunt? Vnde paulò pòſt dicit, Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti, quæ cùm ita ſint, qui ſe Iſraëlitas eſſe carnaliter gaudent, & præter gratiam Chriſti, in lege gloriantur, ij ſunt de quibus idem Apoſtolus ait, quod ignorantes Dei iuſtitiam & ſuam volentes conſtituere, iuſtitiæ Dei nõ ſunt ſubiecti. Dei quippe dixit iuſtitiam, quæ homini ex Deo eſt: Suam verò, quam putant ſibi ſufficere ad facienda mandata ſine adiutorio & dono eius qui legẽ dedit. His autẽ ſimiles ſunt, qui cùm profiteantur ſe eſſe Chriſtianos, ipſi gratiæ Chriſti ſic aduerſantur, vt ſe humanis viribus diuina exiſtiment implere mandata: ac ſic etiã ipſi ignorantes Dei iuſtitiã, & ſuã volentes conſtituere, iuſtitiæ Dei nõ ſunt ſubiecti, nõ quidem nomine, ſed tantum errore Iudaizantes. Hoc genus hominũ capita ſibi inuenerat Pelagium & Cæleſtium impietatis huius aſſertores acerrimos. Qui recenti iudicio Dei per diligentes & fideles ſeruos

Matt. 6. Rom. 6. † donatur. Rom. 10. Rom. 10.

ſeruos eius etiam catholica communione priuati ſunt,& propter cor impœnitens adhuc in ſua damnatione perſiſtũt. Quiſquis ab iſto carnali & animali,atque ideo nõ immerito reprehenſibili atque damnabili Iudaiſmo eſſe quærit alienus, non ſolum veteres illas obſeruationes à ſe facere debet alienas, quæ iam reuelato teſtamento nouo, poſteaquam venerunt ea quæ per illas ſignificabantur eſſe futura, proculdubio eſſe neceſſaria deſtiterunt,vt nõ iudicetur in cibo & potu & in parte diei feſti & neomeniæ & ſabbatorum,quod eſt vmbra futurorum,verumetiam illa quæ in lege ita prçcepta ſunt vt valeant ad infirmãdos mores fideliũ:id eſt, vt abnegantes impietatem & ſeculares cupiditates, temperanter & iuſtè & piè viuamus in hoc ſeculo. Vnde eſt etiã hoc quod ex lege maximè cõmendandũ elegit Apoſtolus,Non concupiſces:Et quçcunq; de Deo & proximo diligendo ſine vllis figuris ſacramentorum præcipiuntur in lege,in quibus duobus prçceptis etiã ipſe dominus Chriſtus dicit totam legẽ Prophetáſque pendere,ſic accipit,ſic amplectitur,ſic obſeruanda eſſe nõ dubitat, vt quicquid in eis proficit,non ſibi tribuat,ſed gratiæ Dei per Ieſum Chriſtũ dominum noſtrũ,Veruntamen cum quiſque iſto modo fuerit verus germanúſque Chriſtianus,vtrum etiã Iudæus aut Iſraëlita dicendus ſit,merito quæritur. Quod quidem ſi nõ carne ſed ſpiritu hoc eſſe intelligitur,nõ debet ipſum nomen ſibi in conſuetudine ſermonis imponere, ſed ſpiritali intelligentia retinere,ne propter ambiguitatem vocabuli quam non diſcernit quotidiana locutio,illud profiteri videatur quod eſt inimicum nomini Chriſtiano.Hanc autem quæſtionem,id eſt vtrum qui Chriſtianus eſt,etiã Iudæus vel Iſraëlita poſsit intelligi, idem beatus nobis aperit & diſſoluit Apoſtolus,vbi dicit,Circũciſio quidem prodeſt,ſi legem cuſtodias. Si autem præuaricator legis ſis,circũciſio tua præputium facta eſt.Si igitur præputium iuſtitias legis cuſtodiat, nónne præputium ei in circunciſionem reputabitur, & iudicabit quod ex natura eſt præputium legem perficiens,te qui per literam & circunciſionem præuaricator legis est Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt,neque quæ manifeſta in carne eſt circunciſio, ſed qui in abſcondito Iudæus eſt & circunciſio cordis, quæ ſpiritu non litera, cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt. Cum igitur audiamus Apoſtolum Chriſti cõmendantem nobis Iudæum in abſcondito,non in carnis circunciſione,ſed cordis,& ſpiritu nõ literæ

Rom. 7.

Matt. 6.

Rom. 2.

quis est iste nisi Christianus? Sic itaque sumus Iudæi, non carnaliter sed spiritaliter, quemadmodum sumus semẽ Abrahæ, non secundum carnem sicut illi qui de ipso nomine carnali superbia gloriantur, sed secundum spiritum fidei, quo non illi. Scimus enim nos fuisse promissos quando ei, dixit Deus, Patrem multarum gentiũ posui te. Et quàm multa de hac re dicat Apostolus, nouimus. Dicimus enim, inquit, quoniam deputata est Abrahæ fides ad iustitiã. Quomodo ergo deputata est? An cum in circuncisione esset, an cum esset in præputio? Non in circuncisione sed in præputio. Et signum accepit circuncisionis signaculum iustitiæ fidei quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentiũ per præputium, vt deputetur & illis ad iustitiam, vt sit pater circuncisionis, non iis solum qui ex circuncisione sunt, sed & iis qui sequuntur vestigia fidei quę est in præputio patris nostri Abraham. Et paulò pòst, Ideo inquit ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei tantum quod ex lege est, sed & ei quod ex fide est Abraham, qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est, Quia patrem multarũ gentium posui te. Item ad Galatas, Abraham, inquit, credidit Deo & deputatum est illi ad iustitiam. Intelligite ergo quoniam qui ex fide, hi sunt filij Abrahã. Prouidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænuntiauit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes gentes, ita vt qui ex fide sunt benedicantur cum fideli Abraham. Iam aliquanto post in eadem Epistola, Fratres, inquit, secũdum hominem dico, tamen hominis confirmatum testamentum nemo irritum facit aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dicit, & seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. Item paulò pòst, Omnes enim vos, inquit, vnum estis in Christo Iesu. Si autem vos estis Christi, ergo Abrahæ semen estis secundum promissionem hæredes. Secundum istum ergo intellectum Apostolicum inueniuntur Iudæi, qui Christiani non sunt, cum ex carne Abrahæ originem ducant, non esse filij Abrahę. Cum enim dicit: Intelligite ergo, quoniã qui ex fide, hi sunt filij Abrahæ: profectò significat eos qui ex fide nõ sunt, non esse filios Abrahæ: Ac per hoc nisi Iudæis eo modo sit pater Abraham quomodo est nobis, quid eis prodest, quòd de carne eius exorti sunt, & nomen sine virtute † tenuerunt? Cum autem ad Christũ transeunt & incipiunt esse ex fide filij Abrahæ, tunc erunt Iudęi, non

Genes. 17. *Rom. 4.* *Genes. 17.* *Galat. 3.*

† *veritate*

in

in manifesto, sed in abscondito, circuncisione cordis, spiritu non litera, quorum laus non sit ex hominibus, sed ex Deo. Ab hac autem fide alienati, in ramis fractis deputabuntur ex illa olea, in cuius radicem idem dicit Apostolus inseri oleastrum, id est, gentes, quod vtique nõ fit per carnem, sed per fidem: neque per legem, sed per gratiam: nec per literam, sed per spiritum: neque carnis circuncisione, sed cordis: nec in manifesto, sed in abscondito: nec laudes ex hominibus, sed ex Deo, vt sit vnusquisque Christianus sicut nõ carnalis, sed spiritalis Abrahæ filius: ita nõ carnalis, sed spiritalis Iudæus: nec carnalis sed spiritalis Israëlita. Nam & de isto nomine sic Apostolus loquitur: Non enim omnes qui ex Israël hi sunt Israël, neque qui sunt semen Abraham, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen: hoc est, non ij qui filij carnis hi filij Dei, sed filij promissionis deputantur in semẽ. Nónne mirabilia magna sunt ista profundúmque mysterium, vt multi ex Israël non nati, sint Israël: & multi non sint filij, cum sint semen Abrahæ? Quomodo enim non sunt, quomodo sunt †, nisi quia non sunt filij promissionis ad Christi gratiam pertinentes, sed filij carnis nomen inane gestantes: ac per hoc nec illi sunt Israël sicut sumus nos, nec nos sumus Israël sicut sunt illi. Nos enim sumus secundum spiritalem regenerationem, illi secundum carnalem generationem. Intuendũ est quippe ac discernendum, aliũ esse Israël, qui propter carnem nomen accepit, alium verò, qui propter spiritũ rem, quæ illo nomine significatur obtinuit. Nunquid enim ex Agar ancilla Saræ nati sunt Israëlitæ? Nónne Hismaël ex illa natus est, & non Israëlitarum [sed Hismaëlitarum] gentem suo semine propagauit? De Sara nanque venit Israël per Isaac, qui ex promissione natus est Abrahæ. Tamen cum secũdum propaginem carnis se ita res habeat, venitur ad intellectum spiritalem, & inueniuntur ad Saram nõ pertinere carnales Israëlitæ, qui ex illa carnis originem ducunt, & pertinere ad eam potius Christiani, qui non secundũ Hismaël filij sunt carnis, sed secundum Isaac filij sunt promissionis, non ad ipsius Isaac carnale semen, sed ad spiritale mysteriũ pertinentes. Ita quippe ad Galatas Apostolus loquitur: Dicite mihi sub lege esse volentes, legẽ non audistis? Scriptum est enim, quòd Abrahã duos filios habuit, vnũ de ancilla & vnũ de libera. Sed ille quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionẽ, quæ sunt in allegoria. Hæc

Rom. 9.

† *Aliàs, quomodo nos sumus*

Galat. 4.

enim sunt duo testamenta. Vnum quidẽ à monte Sina in seruitutem generans, quod est Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui cõiunctus est huic, quæ nunc est, Hierusalem, & seruit cum filiis suis. Quæ autem sursum est, Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Scriptũ est enim, Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ nõ parturis, quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus. Sed sicut tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura: Eiice ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cũ filio liberæ, [Nos autem fratres nõ sumus ancillæ filij, sed liberæ]: qua libertate Christus nos liberauit. Ecce secũdum istam spiritalem atque Apostolicam intelligentiã nos potius pertinemus ad liberam Saram, qui ex illa nullam carnis propaginem trahimus. Iudæi autem qui ex illa carnis propaginẽ trahunt, ad Agar potius ancillam pertinere monstrantur, de qua carnis propagationem nõ trahunt. In nepotibus etiã Abrahæ & Saræ, id est, filiis Isaac & Rebeccæ, illis geminis Esaũ & Iacob, qui postea vocatus est Israël, Hoc ipsum magnum & profundum mysteriũ reperitur. De quo idem Apostolus loquens, cum per Isaac promissionis filios commemorasset ad Christi gratiam pertinentes. Non solum autem illa, inquit, sed & Rebecca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri. Nondum enim natis, nec qui egerint aliquid boni aut mali, vt secũdum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictũ est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esaũ autem odio habui. Hæc certè doctrina Apostolica atque Catholica satis euidenter indicat nobis, secundum originem carnis ad Saram Iudæos, id est, Israëlitas, [Agar verò Ismaëlitas] pertinere. Secundum autẽ mysterium spiritus, ad Saram Christianos, ad Agar Iudæos. Item secundum originem carnis ad Esaũ, qui dictus est etiã Edom, gentem Idumeorum, ad Iacob autem, qui dictus est etiam Israel, gentem Iudæorũ. Porrò secundum mysteriũ spiritus, ad Esaũ Iudæos, ad Israël pertinere Christianos. Ita quippe impletur quod scriptum est: Maior seruiet minori: id est, prior natus populus Iudæorum, posteriori nato populo Christianorum. Ecce quemadmodum sumus Israël adoptione diuina, non humana cognatione gloriantes, nec in manifesto, sed in occulto, nec li-

Esa.54. *Rom.9.* *Malac.1.*

tera

tera ſed ſpiritu, nec carnis, ſed cordis circũciſione Iudæi. Quæ cum ita ſe habeant, non tamen debemus conſuetudinẽ ſermonis humani inepta loquacitate confundere, & in rebus diſcernendis frequentata vocabula perturbata ſignificatione miſcere, vt eos qui Chriſtiani ſunt, & appellatione vſitatiſsima Chriſtiani vocantur, inuſitato vocabulo aliquis affectet appellare Iudæos: vel cum ſit ipſe vocetúrque Chriſtianus, Iſraëlitæ potius nomine delectetur, & quod in myſterio debet ſemper intelligere, parcius autẽ ore proferre, hoc in quotidiana loquendi conſuetudine magis eligat frequentare inepta inſolentia, & ſi dici poteſt, imperita ſcientia. Nunquid enim Apoſtoli, per quos ea didicimus iſta neſciebant, quomodo nos potius ſimus ſemen Abrahæ ſecundũ Iſaac promiſsionis hæredes, & Iudæi ſpiritu non litera, cordis circunciſione non carnis, & nõ ſecundum carnem Iſraël, ſed Iſraël Dei? Sciebant vtique iſta multo ſapientius certiúſque quàm nos, & tamen in loquendi conſuetudine Iudęos & Iſraëlitas eos appellabant, qui ſecundum carnem de Abrahæ ſtirpe tunc exiſtebant. Nanque ait Apoſtolus, Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt: Nos autem prędicamus Chriſtum crucifixum, Iudęis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam. Ipſis autem vocatis Iudæis & Gręcis, Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiã. Quod dixit Græcos, hos etiam gentium nomine ſignificauit, eo quòd hæc lingua maximè excellit in gentibus. Iudæos tamẽ ipſos vocauit, quos omnes hoc nomine appellauit. Nam ſi Chriſtiani ipſi ſunt Iudæi, Chriſtianis eſt ergo ſcãdalum Chriſtus crucifixus, de quo dictũ eſt, Iudæis quidem ſcandalum. Quis hoc niſi inſaniſsimus ſentiat? Item dicit: Sine offenſione eſtote Iudæis & Græcis & Eccleſię Dei. Quomodo iſta diſtingueret, ſi & Eccleſiam Dei in quotidiana loquendi conſuetudine Iudæos appellare deberet? Item ait: Quos & vocauit non ſolũ ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus. Quomodo vocauit ex Iudæis ſi potius ex nõ Iudæis vocauit vt eſſent Iudæi? Item de Iſraëlitis, Quid ergo dicemus, inquit: Quia gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiã, [iuſtitia autem quæ ex fide eſt:] Iſraël autem perſequens legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ non peruenit. Quare? Quia nõ ex fide, ſed quaſi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offenſionis. Item ad Iſraël autẽ quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. Et ſecutus adiungit, Dico ergo: Nun-

1. Cor. 1. *1. Cor. 10.* *Rom. 9.* *Rom. 10.* *Rom. 11.*

quid repulit Deus plebem ſuam? Abſit. Nam & ego Iſraëlita ſum ex ſemine Abrahæ de tribu Beniamin. Non repulit Deus plebem ſuam quam præſciuit. Quo modo hic appellauit Apoſtolus Iſraël non credentem, & contradicentem, ſi Chriſtiani ſunt Iſraël: vel quo modo ſe appellauit Iſraëlitam? Nunquid ex eo quòd Chriſtianus factus erat? Non vtiq;, ſed ex eo quòd ſecundum carnem fuerat ex ſemine Abraham, de tribu Beniamin, quod non ſumus nos ſecundum carnem, quamuis ſecundum fidem ſimus ſemen Abrahæ, ac per hoc & Iſraël. Sed aliud eſt quod agnoſcit altioris intelligentia ſacramenti, aliud quod expoſcit quotidiana conſuetudo vocabuli. Denique Aptius iſte neſcio quis de quo ſcripſiſti quòd doceat Iudaizare Chriſtianos, eo modo ſi ſicut inſinuauit ſanctitas tua, Iudæum & Iſraëlitam vocat, vt ab eis † prohibeat, à quibus pro temporis illius congruētia lex per ſanctum famulum Dei Moyſem data prohibebat, & cæteras illius temporis obſeruationes iam nunc apud Chriſtianos abolitas remotáſq; perſuadeat, quas vmbras futurorum appellat Apoſtolus, vt & prophetia in illis intelligatur, & eorum obſeruatio iam euacuata monſtretur: vnde apparet quare ſe iſte Aptius velit Iſraëlitam Iudæúmque vocitari, non ſpiritaliter ſed omnino carnaliter. Nos autem nec illis obſeruationibus quæ nouo teſtamento reuelato euacuatæ ſunt, tenemur obſtricti, & præcepta legis huic etiam tempori neceſſaria, qualia ſunt, Non adulterabis, non homicidium facies, non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, quod in hoc ſermone recapitulatur, Diliges proximum tanquam teipſum, non viribus humanis, quaſi noſtram conſtituentes iuſtitiam, ſed gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, in ea iuſtitia quæ nobis ab illo eſt obſeruanda eſſe didicimus, docemus. Nec tamen ideo nos negamus ſemen Abrahæ, quibus dicit Apoſtolus: Vos ergo Abrahæ ſemen eſtis, aut Iudæos in abſcondito, de qualibus idem dicit: Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, neque quæ in manifeſto in carne eſt circuncifio, ſed qui in abſcondito Iudæus eſt, & circuncifio cordis, quæ eſt ſpiritu non litera, cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt, aut Iſraëlitas ſpiritales, ad eum ſcilicet pertinentes, cui minori prædictum eſt ſeruiturum eſſe maiorem. Sed hæc vocabula nobis non indecenter imponimus, eáq; myſteriorum intelligentia continemus, non verborum inſolentia ventilamus.

† eſcis

Exod. 20.

Leuit. 15.

Galat. 5.

Roma. 2.

Nectar

Nectarius Augustinum rogat, vt intercedat pro suis ciuibus. Epistola CCI.

Domino insigni & merito suscipiendo fratri Augustino Episcopo, Nectarius. Quanta sit charitas patriæ, quoniam nosti prætereo. Sola est enim quæ parentum iure vincat affectum. Cui si vllus esset consulendi modus aut finis bonis, digne iam ab eius muneribus meruimus excusari. Sed quoniam crescit in dies singulos dilectio & gratia ciuitatis, quantúmq; ætas fini proxima est, tantum incolumem ac florentem relinquere patriam cupimus, idcirco gaudeo primum quòd apud instructũ disciplinis omnibus virum mihi hic est sermo institutus. In Calamensi colonia multa sunt quæ merito diligamus, vel quòd in ea geniti sumus, vel quod eidem magna contulisse videmur officia. Hęc ergo domine præstantissime & merito suscipiende, non leui populi sui errato prolapsa est. Quod quidem si iuris publici rigore metiamur, debet plecti seueriori censura. Sed Episcopum fas non est nisi salutem hominibus impertire, & pro statu meliore causis adesse, & apud omnipotentem Deum veniam aliorum mereri delictis. Quamobrem quanta possum supplicatione deposco, vt si defendenda res est, innoxius defendatur, ab innocẽtibus molestia separetur. Præsta hoc quod secundum naturam tuam peruides postulari: de damnis facilis potest haberi taxatio, tantum supplicia deprecamur. Acceptior Deo viuas domine insignis & merito suscipiende frater.

In ciuitate quadam Idololatræ, contra recens Cæsaris edictum, per occasionem sacrorum suorum impetum fecerant in Christianos: trucidatis aliquot, ac spoliatis multis: quum ob tam immane facinus formidarent Cæsaris iram, Nectarius rogat Augustinum, vt intercedat, ne innocentes cum nocentibus plecterentur. Augustinus respondet, illic alios nocentiores, alios minus nocentes, alios nocentissimos inueniri posse, innocentem neminem. Promittit tamen, vt resipiscentibus parcatur, & cum nocentibus etiam agatur mitius, sed hactenus, ne cæteri impunito exemplo ad audenda similia prouocentur.

Epistola CCII.

Domino eximio meritóque honorabili fratri Nectario Augustinus. Iam senio frigescentibus membris, feruere animum tuum patriæ charitate nec miror

ſed laudo, téque non tantum non tenere memoriter, verum etiam vita ac moribus demõſtrare, quod nullus ſit patriæ conſulendi modus aut finis bonis, non inuitus imò etiam libens accipio. Vnde ſupernæ cuiuſdam patriæ, in cuius ſancto amore pro noſtro modulo inter eos quibus ad illam capeſſendam conſulimus, periclitamur atque laboramus, talem etiam teipſum ciuem habere vellemus: vt eius portiunculæ in hac terra peregrinanti, nullum conſulendi modum finémque cenſeres, tanto effectus melior, quanto meliori ciuitati officia debita prærogares, in eius æterna pace nullum gaudendi finem inuenturus, cuius ad tempus laboribus nullum tibi finem ſtatueris conſulendi. Verum hoc donec fiat, neque enim deſperandum eſt illam te patriam poſſe acquirere, vel iam acquirendam prudentiſsime cogitare, ad quam te pater etiam qui in iſta genuit anteceſsit. Hoc donec fiat, da nobis veniam ſi propter patriam noſtram quam cupimus nunquam relinquere, contriſtamus patriam tuam quam cupis florentem relinquere: de cuius quidem floribus, ſi cum tua prudentia diſputemus, non eſt verẽdum ne tibi difficile perſuadeatur, aut vero etiam non facile occurrat quemadmodum florere ciuitas debeat. Commemorauit Poëta ille veſtrarum clariſsimus literarum quoſdam flores Italiæ: ſed nos in veſtra patria non tam experti ſumus quibus floruit terra illa viris, quàm quibus arſerit armis. Imò vero non armis ſed flammis, nec arſerit, ſed incenderit. Quod tantum ſcelus ſi fuerit impunitum, nulla digna correctione prauorum florentem te patriam putas relicturum. O flores non planè fructuum, ſed ſpinarum. Compara nunc, vtrum malis florere patriam tuam pietate an impietate, correctis moribus an ſecuris auſibus: Compara iſta & vide, vtrum in patriæ tuæ amore nos vincas, vtrum eam magis veriúſque cupias florere quàm nos. Intuere paululum ipſos de republica libros, vnde illum affectum amantiſsimi ciuis ebibiſti, quòd nullus ſit patriæ conſulendi modus aut finis bonis. Intuere, obſecro te, & cerne quantis ibi laudibus frugalitas & continentia prædicetur, & erga coniugale vinculum fides, certíq; honeſti ac probi mores, quibus cùm præpollet ciuitas, vere florere dicenda eſt. Hi autem mores in Eccleſiis toto orbe creſcentibus, tanquam in ſanctis auditoriis populorũ docentur atq; diſcuntur, & maxime pietas, qua verus & verax colatur Deus: qui hæc omnia, quibus animus humanus diuinæ ſocietati ad inhabitand

tandam æternam cæleſtémq; ciuitatem inſtruitur & aptatur, non ſolùm iubet aggredienda, verumetiam donat implenda. Inde eſt quod deorum multorũ falſorúmq; ſimulacra, & prædixit euerſum iri, & præcepit euerti. Nihil enim homines tam inſociabiles reddit vitæ peruerſitate, quàm illorum deorum imitatio, quales deſcribuntur & commẽdantur literis eorum. Deniq; illi doctiſsimi viri qui rempublicam ciuitatémq; terrenam qualis eis eſſe debere videbatur, magis domeſticis diſputationibus requirebant vel etiam deſcribebant quàm publicis actionibus inſtituebant atq; formabant, egregios atq; laudabiles, quos putabant homines potius, quàm deos ſuos imitando proponebant erudiendæ indoli iuuẽtutis. Et reuera Terentianus ille adoleſcens, qui ſpectans tabulam pictam in pariete, vbi pictura inerat de adulterio regis deorum, libidinem qua rapiebatur ſtimulis etiam tantæ autoritatis accendit, nullo modo in illud flagitiũ vel concupiſcendo laberetur, vel perpetrando immergeretur, ſi Catonem maluiſſet imitari quàm Iouem. Sed quo pacto id faceret cùm in templis adorare cogeretur Iouem potius quàm Catonem? Verum hæc ex Comœdia quibus impiorum luxus & ſacrilega ſuperſtitio cõuinceretur, proferre forſitan non debemus. Lege vel recole in eiſdem libris quàm prudenter diſſeratur, nullo modo potuiſſe ſcriptiones & actiones recipi Comœdiarum, niſi mores recipientium conſonarent: ita clariſsimorum virorum in republica excellẽtium, & de republica diſputãtium autoritate firmatur, nequiſſimos homines fieri deorum imitatione peiores, nõ ſanè verorum ſed falſorum atq; fictorum. At enim illa omnia quæ antiquitus de vita deorum moribúſq; conſcripta ſunt, longe aliter ſunt intelligenda atque interpretanda ſapientibus. Ita vero in templis populis congregatis, recitari huiuſcemodi ſalubres interpretationes heri & nudiuſtertius audiuimus. Quæſo te, ſiccine cæcum eſt humanum genus aduerſus veritatem, vt tam aperta & manifeſta non ſentiat? Tot locis pingitur, funditur, tunditur, ſculpitur, ſcribitur, legitur, agitur, cantatur, ſaltatur Iupiter, adulteria tanta committens, quantum erat, vt ſuo ſaltem Capitolio iſta prohibens legeretur? Hæc mala dedecoris impietatíſq; pleniſsima, ſi nemine prohibente in populis ferueant, adorentur in templis, rideantur in theatris, cum his victimas immolant, vaſtetur pecus etiam pauperum, cùm hæc hiſtriones agunt & ſaltant, effundantur patrimonia diuitum,

De diminutiõe dæmonum. c.9.

ciuitates florere dicuntur. Horum planè florum non terra fertilis, non aliqua opulens virtus, sed illa dea Flora digna mater inuenta est, cuius ludi scenici tam effusiore & licentiore turpitudine celebrantur, vt quiuis intelligat quale dæmonium sit quod placari aliter non potest, nisi illic non aues, non quadrupedes, non deniq; sanguis humanus, sed multo scelestius pudor humanus tanquã immolatus intereat. Hæc dixi propter quod scripsisti, Quantum tibi ætas fini proxima est, cupere te vt patriam tuam incolumem ac florẽtem relinquas. Tollantur iam ista omnia vana & insana, conuertantur homines ad verum Dei cultum moresq; castos & pios, tunc patriam tuam florentem videbis, non opinione stultorum, sed veritate sapientium, cùm hæc patria carnalis generationis tuæ, portio fuerit illius patriæ, cui non corpore sed fide nascimur, vbi omnes sancti & fideles Dei post labores, velut hyemales vitæ huius, interminata æternitate florebunt. Nobis itaq; cordi est, neq; Christianam amittere mansuetudinem, neq; perniciosum cæteris imitationis exemplum in illa ciuitate relinquere. Quo modo id agamus, aderit Deus, si eis non ita grauiter indignetur. Alioquin & mansuetudo, quam seruare cupimus, & disciplina qua vti moderate nitimur impediri potest, si Deo aliud in occulto placet, siue iudicanti hoc tantum malum flagello acriore plectendum, siue etiam vehementius irascenti, si nõ correctis nec ad se conuersis ad tempus esse voluerit impunitum. Præscribit nobis quodam modo prudẽtia tua de persona episcopali, & dicis patriam tuam nõ leui populi sui errato prolapsam. Quod quidem si iuris publici rigore metiamur, debet plecti seueriori censura. Sed Episcopum, inquis, fas non est, nisi salutem hominibus impertire, & pro statu meliore caussis adesse, & apud omnipotentem Deum veniam aliorum mereri delictis. Hæc omnino seruare conamur, vt seueriore cẽsura nemo plectatur, neq; à nobis, neq; ab alio vllo intercedentibus nobis: salutem hominibus cupimus impertire, quæ posita est in recte viuendi felicitate, non in male faciendi securitate. Veniam quoque non tantum nostris, verum & aliorum instamus delictis mereri, quod impetrare nisi pro correctis omnino non possumus. Adiungis etiam & dicis: Quanta possum supplicatione deposco, vt si defendenda res est, innoxius defendatur, ab innocentibus molestia separetur. Accipe breuiter quæ commissa sint, & noxios ab innocentibus ipse discerne. Contra recentissimas leges,

Flora.

ges, Calendis Iuniis festo † Paganorum sacrilega solennitas † *fuit* agitata est, nemine prohibente, tam insolenti ausu, vt quod nec Iuliani temporibus factum est, petulantissima turba saltantium in eodem prorsus vico ante fores transiret Ecclesiæ. Quam rem illicitissimam atque indignissimam clericis prohibere tentantibus, Ecclesia lapidata est. Deinde post dies fermè octo, cùm leges notissimas Episcopus ordini replicasset, & dum ea quæ iussa sunt, velut implere disponunt, iterum Ecclesia lapidata est. Postridie nostris ad imponendum perditis metum, quod videbatur apud acta dicere volentibus publica iura negata sunt. Eodémque ipso die, ne vel diuinitus terrerentur, grando lapidationibus reddita est: qua transacta, continuo tertiam lapidationē, & postremo ignes Ecclesiasticis tectis atque hominibus intulerunt, vnum seruorum Dei qui oberrans occurrere potuit occiderunt, cæteris partim vbi potuerant latitantibus, partim quò potuerant fugientibus, cùm interea contrusus atque coarctatus quodam loco se occultaret Episcopus, vbi se ad mortem quærentiū voces audiebat sibíque increpantium, quòd eo non inuēto gratis tantum perpetrassent scelus. Gesta sunt hęc ab hora fermè decima vsq; ad noctis partē non minimam. Nemo compescere, nemo subuenire tentauit illorum quorū esse grauis posset autoritas, præter vnum peregrinum, per quē & plurimi serui Dei de manibus interficere conantium liberati sunt, & multa extorta prædātibus: per quem clarū factum est, quàm facilè illa vel omnino nō fierēt vel cœpta desisterent, si ciues maximéq; primates ea fieri perficiq; vetuissent. Proinde in vniuersa illa ciuitate non innocentes à nocentibus, sed minus nocentes à nocentioribus poteris fortasse discernere. Nam in paruo peccato illi sunt, qui metu deterriti, maximéque ne offenderent eos, quos in illo oppido plurimum posse & inimicos Ecclesiæ nouerant, opem ferre nō ausi sunt. Scelerati autē omnes, quibus etsi non facientibus, neq; immittentibus, tamen volentibus ista cōmissa sunt. sceleratiores qui cōmiserunt, sceleratissimi qui immiserunt. Sed de immissione suspicionē putemus esse non veritatem: nec ea discutiamus quæ nisi tormentis eorum per quos inquiruntur inueniri omnino non possunt. Demus etiam veniam timori eorum qui potius Deum pro Episcopo & seruis eius deprecandū, quàm potentes inimicos Ecclesiæ offendēdos esse putauerūt. Quid eos qui restant, nulláne censes disciplina coërcendos, & propo-

nend

nendum existimas impunitum tam immanis furoris exemplum? Non præterita vendicando pascere iram nostram studemus, sed misericorditer in futurũ consulendo satagimus. Habent homines mali, vbi & per Christianos non solùm mansuetè, verumetiam vtiliter salubritérque plectátur. Habent enim quòd corpore incolumi viuunt, habent vnde viuunt, habent vnde malè viuunt. Duo prima salua sint, vt quos pœniteat sint, hoc optamus, hoc quantum in nobis est etiam impensa opera instamus. Tertium verò si Deus voluerit tanquam putre noxiúmque resecari, valde misericorditer puniet. Si autẽ vel amplius voluerit, vel ne hoc quidem permiserit, altioris & profectò iustioris consilij ratio penes ipsum est, à nobis curam officiúmque oportet impendi, quousque videre conceditur, deprecantibus eum, vt animum nostrum approbet, quo cunctis volumus esse consultum, nihílque fieri sinat, per nos quod & nobis & Ecclesiæ suæ nõ expedire longè melius nouit ipse quàm nos. Modò cùm apud Calamam essemus, vt nostri in tam graui dolore, vel consolarentur afflicti, vel sedarẽtur accensi, quantum potuimus quod in tempore oportuisse existimauimus, cum Christianis egimus. Deinde etiam ipsos Paganos mali tanti caput & causam petẽtes, vt ab eis videremur admisimus, vt hac occasione admoneremus eos, quid facere deberent si saperent, non tantum pro remouenda præsenti solicitudine, verumetiam pro inquirenda salute perpetua: multa à nobis audierunt, multum etiam ipsi rogauerunt, sed absit vt tales serui simus, quos ab eis rogari delectet, à quibus noster dominus non rogatur. Vnde peruides pro viuacitate mentis tuæ, ad hoc esse nitendum seruata mansuetudine & moderatione Christiana, vt aut cæteros deterreamus eorum imitari peruersitatem, aut cæteros optemus eorum imitari correctionem. Damna quæ illata sunt, vel tolerantur à Christianis, vel resarciuntur per Christianos. Animarum verò lucra quibus acquirendis cum periculo etiam sanguinis inhiamus, & in loco illo quæstuosius prouenire, & aliis locis illo exemplo non impediri desideramus. Dei misericordia nobis præstet de tua salute gaudere.

Augustinus Presbyter Maximino Episcopo Donatistæ, qui diaconum orthodoxum baptizasse dicebatur, vt aut fateatur factum, aut profiteatur se orthodoxum, inuitans illum vel ad colloquium, vel ad rescribendum, vt concordia Ecclesiæ sarciatur.

Epiſtola CCIII.

DOmino dilectiſsimo & honorabili fratri Maximino, Auguſtinus Presbyter Eccleſiæ catholicæ in domino ſalutem. Priuſquam ad rem veniam, de qua tuæ beneuolentiæ ſcribere volui, tituli huius epiſtolæ, ne vel te vel alium quempiam moueat, rationem breuiter reddam. Domino ſcripſi, quia ſcriptum eſt: Vos in libertatem vocati eſtis fratres, tantum ne libertatē in occaſionem carnis detis, ſed per charitatem ſeruite inuicem. Cùm ergo vel hoc ipſo officio literarum per charitatem tibi ſeruiam, non abſurdè te dominum voco propter vnum & verum dominum noſtrum, qui nobis iſta præcepit. Dilectiſsimo autem quod ſcripſi, nouit Deus quòd non ſolùm te diligam, ſed ita diligam vt meipſum: quandoquidem bene mihi ſum conſcius, bona me tibi optare quæ mihi. Honorabili verò quod addidi, non ad hoc addidi vt honorarem Epiſcopatum tuum, mihi enim Epiſcopus non es, neque hoc cum contumelia dictum acceperis, ſed ex animo, quo in ore noſtro debet eſſe, eſt eſt, non non. Neque enim ignoras, aut quiſquam hominū qui nos nouit ignorat, neque te eſſe Epiſcopum meum, neque me Presbyterum tuum. Honorabilem igitur ex ea regula te libenter appello qua noui te eſſe hominem, & noui hominem ad imaginē Dei & ſimilitudinem factum, & in honore poſitum ipſo ordine & iure naturæ, ſi tamen intelligendo quæ intelligenda ſunt ſeruet honorem ſuum. Nam ita ſcriptum eſt: Homo in honore poſitus non intellexit, comparatus eſt iumentis inſenſatis, & ſimilis factus eſt illis. Cur ergo te honorabilem inquantum homo es non appellem, cùm præſertim de tua ſalute, atq; correctione quandiu in hac vita es deſperare non audeam? Fratrem verò vt vocem, non te latet præceptum nobis eſſe diuinitus, vt etiam eis qui negant ſe fratres noſtros eſſe dicamus: Fratres noſtri eſtis: & hoc vehementer valet ad cauſam propter quam ſcribere volui fraternitati tuæ. Iam enim reddita ratione, cur epiſtolæ talē ianuā fecerim, audi placidiſsimè quæ ſequuntur: Ego cùm in iſta regione cōſuetudinē hominū lugendā atque plangendā qui cum Chriſtiano nomine glorientur, Chriſtianos rebaptizare non dubitant, quibus verbis poterā deteſtarer, non defuerūt laudatores tui, qui mihi dicerēt te iſta nō facere. Fateor primo nō credidi. Deinde conſiderans poſſe fieri, vt animam humanā de futura vita cogitātem Dei timor inuaderet,

Galat.3. *Geneſ.1.* *Pſal.48.*

vt se ab scelere apertissimo temperaret, gratulatus credidi quòd tali proposito ab Ecclesia catholica nolueris esse nimis alienus. Quærebam sanè occasionē loquendi tecum, vt si fieri posset ea quæ parua remanserat, inter nos dissensio tolleretur. Cùm ecce ante paucos dies diaconum nostrum Mutugennensem te rebaptizasse nuntiatum est. Dolui vehementer, & illius miserabilem lapsum,& tuum frater inopinatum scelus. Noui enim quæ sit Ecclesia catholica. Gentes sunt hæreditas Christi,& possessio Christi termini terræ, Nostis & vos, aut si non nostis, aduertite, facillimè à volentibus sciri potest. Rebaptizare igitur hæreticum hominem, qui hæc sanctitatis signa perceperit, quæ Christiana tradidit disciplina, omnino peccatum est. Rebaptizare autem catholicum, immanissimum scelus est. Tamen non adeò credens, quia de te mihi bene persuasum tenebam. Mutugennam ipse perrexi: & eum quidem miserum videre non potui: à parentibus verò eius audiui quòd vester iam etiam diaconus factus sit. Et tamen tam bene adhuc de tuo corde sentio, vt eum rebaptizatū esse non credam. Quare te frater dilectissime per diuinitatem & humanitatem domini nostri Iesu Christi obsecro, vt rescribere mihi digneris quid gestum sit. Et sic rescribere, vt noueris me in Ecclesia fratribus nostris epistolam tuam velle recitare. Quod ideo scripsi, ne cùm id posteà facerem, quod me non sperares esse facturum, offenderem charitatem tuam, & iustam de me apud communes amicos querelam deponeres. Quid ergo te impediat ad rescribendum non video. Si enim rebaptizas, nihil est quod homines de tuo collegio formides, cùm id te rescripseris facere, quod te illi facere etiam si nolles iuberent. Cùm autem id quantis potueris documentis faciendum esse defenderis, non solùm non succensebunt, sed etiam prædicabunt. Si autem non rebaptizas, arripe libertatem Christianam frater Maximine. Arripe quæso te: non cuiusquam hominis in contemplatione Christi, aut reprehensionē verearis, aut exhorreas potestatem. Transit honor huius seculi, transit ambitio. In futuro Christi iudicio, nec abscidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ, nec sanctimonialium occursantium atque cantantiū greges adhibebuntur ad defensionem, vbi cœperit accusare conscientia,& conscientiarū arbiter iudicare. Quæ hic honorant ibi onerant, quæ hic releuant ibi grauant. Ista quę pro tempore propter Ecclesiæ vtilitatē honori nostro exhibentur, defendentur

dentur fortè bona conscientia, defendere autem non poterunt malam. Quod ergo tam pio & tam religioso animo facis, si tamen facis, vt Ecclesiæ catholicæ baptismum non iteres, sed approbes potius tanquam vnius verissimæ matris, quæ omnibus gentibus, & regenerandis sinũ pandit, & regeneratis vbera infundit, tanquam vnius possessionis Christi, sese vsque ad terræ terminos porrigentis, si hoc verè facis, cur non erumpis in exultantem & liberam vocem? Cur lucernę tuæ tam vtilem splendorem premis sub modio? Cur non discissis atque abiectis veteribus pellibus timidæ seruitutis, Christiana potius indutus fiducia existis & dicis: Ego vnum baptismum noui, patris & filij & spiritus sancti nomine consecratum atque signatum? Hanc formam vbi inuenio necesse est, vt approbem: non destruo quod dominicum agnosco, non exufflo vexillum regis mei. Vestem Christi & qui diuiserunt non violauerunt, & illi adhuc Christum non resurrecturum crediderant, sed morientem videbant. Si à persecutoribus vestis non conscissa est pendentis in cruce, cur à Christianis destruitur sacramentum sedentis in cælo? Si veteris populi temporibus Iudæus essem, quando alius esse melius non possem, accepissem vtique circuncisionem. Quod signaculum iustitiæ fidei tantum illo tempore valuit, antequam domini euacuaretur aduentu, vt infantem filium Moysi angelus præfocasset, nisi mater arrepto calculo circuncidisset puerum, & hoc sacramento imminentem perniciem depulisset. Hoc sacramentum etiam Iordanem fluuium refrænauit, & reduxit in fontem. Hoc sacramentum ipse dominus quamuis euacuauerit crucifixus, tamen natus accepit. Non enim singula † illla damnata sunt, sed succedentibus opportunioribus decesserunt. Nam sicut circũcisionẽ abstulit domini primus aduentus, sic baptismũ auferet secundus aduentus. Sicut enim nunc posteaquàm venit libertas fidei, & remotum est seruitutis iugum, nullus Christianus circũciditur carne: sic tunc regnantibus iustis cum domino damnatisq; impiis nemo rebaptizabitur: sed illud quod ista præfigurant, id est, circuncisio cordis, & mundatio conscientiæ manebit in æternum, Si ergo illo tempore Iudæus essem, & veniret ad me Samaritanus, velletque illo errore derelicto, quem etiam dominus improbauit dicens: Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quoniam salus ex Iudæis est. Vellet ergo Samaritanus, quem Samaritani circunciderant fieri Iudæus,

† signacula

Ioan. 4.

vaca

vacaret certè iterationis audacia, & id quod apud hæresim factum erat, quod præceperat Deus, non repetere sed approbare cogeremur. Quod si in carne circuncisi hominis non inuenirem locũ vbi circuncisionem repeterem, quia vnum est illud membrum: multòminus inuenitur locus in vno corde vbi baptismũ Christi repetatur. Ideo qui duplicare baptismũ vultis, necesse est omnino vt corda duplicitia requiratis. Clama ergo rectè te facere si non rebaptizas: & nõ solum sine trepidatione, sed etiam cum gaudio mihi inde rescribe. Nulla te tuorũ consilia frater exterreant. Si enim hoc eis displicuerit, non sunt digni, qui te habeant. Si autem placuerit, credimus de misericordia domini, qui timentes sibi displicere, & conantes placere nunquã deserit, quòd inter vos & nos citò pax erit. ne propter honores nostros, de qua sarcina periculosa ratio reddetur, miseræ plebes credentes in Christum habeant in domibus suis communes cibos, & mensam Christi communem habere non possint. Nónne ingemiscimus quòd vir & vxor vt fideliter con iungant corpora sua, iurãt sibi plerunq; per Christum, & ipsius corpus Christi diuersa communione dilaniant? Hoc tantum scandalum, tantus diaboli triumphus, tanta pernicies animarum, si per tuam modestiam & prudentiam & dilectionem, quam debemus ei qui pro nobis suum sanguinem fudit, ablata de medio in his regionibus fuerit, quis explicet verbis quã tibi palmam præparet dominus, vt ad cætera membra sanãda quæ per totam Africã tabefacta miserabiliter iacent, à te proficiscatur tam imitabile medicinæ documentũ? Quam vereor quoniam cor meum videre non potes, ne tibi cum insultatione potius quàm cum dilectione loqui videar. Sed certè amplius quid faciã non inuenio. nisi vt inspiciendũ sermonẽ meum tibi offeram, animũ Deo. Tollamus de medio inania obiecta, quæ à partibus imperitis iactari cõtra inuicẽ solent: nec tu obiicias tempora Macariana, nec ego sæuitiam Circuncellionum. Si hoc ad te non pertinet, nec illud ad me. Area dominica nondum ventilata est, sine paleis esse non potest. Nos oremus, atq; agamus quantum possumus vt frumentũ simus. Ego rebaptizato diacono nostro silere nõ possum. Scio enim quàm mihi silentiũ perniciosum sit. Non enim cogito in Ecclesiasticis honoribus tẽpora ventosa transigere, sed cogito me principi pastorum omnium, rationẽ de commissis ouibus redditurum. Si fortè nolles vt hæc tibi scriberem, oportet te frater ignoscere

timo

timori meo. Multum enim timeo, ne me tacēte & diſsimulante, alij quoq; rebaptizentur à vobis. Decreui ergo quantum vires & facultatem dominus prębere dignatur, cauſam iſtam ſic agere, vt pacificis collationibus noſtris omnes, qui nobis communicant nouerint, ab hæreſibus aut ſchiſmatibus quantū catholica diſtet Eccleſia, & quantū ſit cauenda pernicies vel zizaniorū vel præciſorū de vite domini ſarmentorū. Quam collationem mecum ſi libenti animo ſuſceperis, vt concordibus nobis amborum literæ populis recitentur, ineffabili exultabo lætitia. Si autē id æquo animo nō accipis, quid faciā frater, niſi vt te quoq; inuito Epiſtolas noſtras populo catholico legam, quo eſſe poſsit inſtructior? Quod ſi reſcribere dignatus non fueris, vel meas ſolas legere decreui, vt ſaltē diffidentia veſtra cognita rebaptizari erubeſcant. Neq; id agam, cū miles præſens eſt, ne quis veſtrū arbitretur tumultuoſius me agere voluiſſe, quàm ratio pacis deſiderat, ſed poſt abſceſſum militis, vt omnes qui nos audiunt intelligant, nō hoc eſſe propoſiti mei, vt inuiti homines ad cuiuſquā communionem cogātur, ſed vt quietiſsime quærentibus veritas innoteſcat. Ceſſabit à noſtris partibus timor temporaliū poteſtatum. Ceſſet etiam à veſtris partibus terror cōgregatorum Circuncellionum. Re agamus, ratione agamus, diuinarū ſcripturarū autoritatibus agamus, quieti atq; tranquilli quantum poſſumus petamus, quęramus, pulſemus, vt accipiamus & inueniamus, & aperiatur nobis, ne forte fieri poſsit, vt adiuuante domino concordes conatus & orationes noſtras, tanta deformitas atq; impietas Africanarū regionum de veſtris terris incipiat aboleri. Si non credis poſt diſceſſum militū me velle agere, poſt diſceſſum militū tu reſcribe, Si enim ego pręſente milite literas meas legere populo voluero, prolata Epiſtola mea demōſtrabit me fidei violatorē. Quod miſericordia domini auertat à moribus atque inſtituto meo, quod mihi per iugū ſuū inſpirare dignatus eſt. Epiſcopus meus beneuolentiæ tuæ fortaſſe potius literas miſiſſet, ſi eſſet pręſens, aut ego illo vel iubēte vel permittente ſcripſiſſem. Sed illo abſente cū diaconi rebaptizatio recens eſſe dicitur, frigeſcere actionē ipſam dilatione nō paſſus ſum, de fraterna & vera morte acerbiſsimi doloris aculeis excitatus. Quē dolorem meū adiuuante miſericordia & prouidentia domini, pacis fortaſſe cōpenſatio lenitura eſt. Deus & dominus noſter tibi mentem pacatam inſpirare dignetur, domine dilectiſsime frater.

Augustinus Donato presbytero Donatistæ, qui cum citaretur ad concilium, conatus sit sibi vim inferre, suadet vt re sobrie perpensa resipiscat, docens prauam voluntatem recte cogi ad meliora. *Epistola* CCIIII.

DOnato presbytero partis Donati, Augustinus Episcopus Ecclesię catholicę. Si posses videre dolorem cordis mei & solicitudinē pro salute tua, fortassis misereris animæ tuæ placens Deo in audiēdo verbo, nō nostro sed ipsius, nec eius scripturas sic in memoria tua figeres, vt contra eas cor clauderes. Displicet tibi quia traheris ad salutem, cum tam multos nostros ad perniciem traxeris. Quid enim volumus nisi cōprehendi & præsentari & seruari ne pereas? Quod autē in corpore læsus es, ipse tibi fecisti: Qui iumento tibi mox admoto vti noluisti, & te ad terrā grauiter collisisti. Nam vtiq; alius, qui adductus est tecum, collega tuus illæsus venit, qui talia sibiipse nō fecit. Sed neq; hoc putas tibi fieri debuisse, quia neminem existimas cogendum esse ad bonum. Attende quid Apostolus dixerit: Qui episcopatū desiderat, bonum opus concupiscit: Et tamen tam multi vt Episcopatum suscipiant tenentur inuiti, perducuntur, includuntur, custodiuntur, patiuntur tanta quæ nolunt donec eis assit voluntas suscipiendi operis boni. Quantò magis vos ab errore pernicioso, in quo vobis inimici estis, trahendi estis, & perducendi ad veritatem vel cognoscendam vel eligendam, non solum vt honorem salubriter habeatis, sed etiam ne pessime pereatis? Dicis Deum dedisse liberum arbitrium. Ideo non debere cogi hominē nec ad bonū. Quare ergo illi de quibus supra dixi coguntur ad bonum? Attende ergo quod considerare nō vis. Ideo voluntas bona misericorditer impenditur, vt mala voluntas hominis dirigatur. Nam quis nesciat nec damnari hominem, nisi merito malæ voluntatis, nec liberari, nisi bonam habuerit voluntatem? Non tamen ideo qui diliguntur, malæ suæ voluntati impune & crudeliter permittendi sunt, sed vbi potestas datur, & à malo prohibendi, & ad bonum cogendi. Nam si voluntas mala semper suæ permittenda est libertati, quare Israëlitæ recusantes & murmurantes tam duris flagellis à malo prohibebantur, & ad terram promissionis compellebantur? Si voluntas mala suæ permittenda est libertati, quare Paulus non est permissus vti pessima voluntate, qua persequebatur Ecclesiam, sed prostratus est vt excæcaretur, & excæca

23. q. 4. displicet

1. Tim. 3.

excæcatus est vt mutaretur, mutatus vt mitteretur, missus vt qualia fecerat in errore, talia pro veritate pateretur? Si voluntas mala semper suę permittenda est libertati, quare monetur pater in scripturis sanctis, filium durum nō solum verbis corripere, sed etiam latera eius tundere, vt ad bonam disciplinam coactus & domitus dirigatur? Vnde item dicit: Tu quidē percutis eum virga, animam autem eius liberas à morte. Si mala voluntas semper suæ permittenda est libertati, quare corripiuntur negligentes pastores, & dicitur eis: Errantem ouem non reuocastis, perditam non inquisistis? Et vos oues Christi estis, characterem dominicum portatis in sacramento quod accepistis, sed erratis & peritis. Non ideo vobis displiceamus, quia reuocamus errantes, & quærimus perditos. Melius enim facimus voluntatem domini monentis, vt vos ad eius ouile redire cogamus, quàm consentiamus voluntati ouium errantiū, vt perire vos permittamus. Noli ergo iam dicere quod te assidue audio dicere: Sic volo errare, sic volo perire. Melius enim nos hoc omnino non permittimus quantum possumus. Modo quòd te in puteum vt morereris misisti, vtique libera voluntate fecisti. Sed quàm crudeles essent serui Dei, si huic malæ tuæ voluntati te permitterent, & non te de illa morte liberarent? Quis eos non merito culparet? quis non impios rectè iudicaret? Et tamen tu te volens in aquam misisti vt morereris. Illi te nolentem de aqua leuauerunt ne morereris. Tu fecisti secundum voluntatem tuam, sed in perniciem tuam. Illi contra voluntatem tuam, sed propter salutem tuam. Si ergo salus ista corporalis sic custodienda est, vt etiā in nolentibus ab eis, qui eos diligunt seruetur, quā: ò magis illa spiritalis, in cuius desertione mors æterna metuitur? Quanquam in ista morte, quam tibi tuipse inferre voluisti, non solum ad tempus, sed etiam in æternum morereris, quia & si non ad salutem, nō ad ecclesiæ pacem, non ad Christi corporis vnitatem, non ad sanctam & indiuiduam charitatem, sed ad mala aliqua cogereris, nec sic tibiipse mortem inferre debuisti. Considera scripturas diuinas, & discute quātum potes, & vide vtrum hoc fecerit aliquis aliquando iustorum atque fideliū cum ab eis tanta mala perpessi sint, qui eos ad æternum interitum nō ad vitam æternam quò tu compelleris adigebant. Audiui quod dixeris Apostolum Paulum significasse hoc fieri debere vbi ait: Et si tradidero corpus meū vt ardeam: quia videlicet omnia bona dice-

Eccle. 30. *Prou. 23.* *1. de ciuit. Dei. c. 17.* *1. Cor. 13.*

bat,quæ ſine charitate nihil proſunt, ſicut ſunt linguæ hominum & angelorum,& omnia ſacramenta,& omnis ſcientia, & omnis prophetia, & omnis fides ita vt montes transferantur, & rerum ſuarũ diſtributio pauperibus proſit.Ideo videtur tibi etiam inter bona numeraſſe,vt ſibi quiſque inferat mortẽ.Sed attende diligẽter,& agnoſce quemadmodum dicat ſcriptura, quòd tradat quiſque ſuũ corpus vt ardeat.Non vtique vt ipſe ſe in ignem mittat,quando perſequentem patitur inimicũ:ſed quando ei proponitur,vt aut mali aliquid faciat,aut mali aliquid patiatur,eligat non facere mala,quàm nõ pati mala.Atq; ita corpus ſuũ tradat in poteſtatem interfectoris, ſicut tres illi viri fecerunt,qui auream ſtatuam cogebantur adorare,& niſi facerent minabatur eis ille qui cogebat, caminũ ignis ardentem.Idolum adorare noluerunt,nõ ipſi ſe in ignem miſerunt, & tamen etiam de illis ſic ſcriptum eſt, quòd tradiderunt corpora ſua,vt neque ſeruirent, neque adorarent vllum Deũ,ſed Deum ſuũ. Ecce quomodo dixit Apoſtolus:Si tradidero corpus meũ vt ardeam.Quod autem ſequitur,vide:Si charitatem non habeam nihil mihi prodeſt:ad iſtam charitatẽ vocaris,ab iſta charitate perire nõ ſineris,& putas tibi aliquid prodeſſe, ſi teipſe præcipites in interitum,cum tibi nihil prodeſſet,etiam ſi alter te occideret charitatis inimicum? Foris autem ab eccleſia conſtitutus,& ſeparatus à compage vnitatis vinculo charitatis,æterno ſupplicio punireris ,etiam ſi pro Chriſti nomine viuus incendereris.Hoc eſt enim quod ait Apoſtolus:Et ſi tradidero corpus meum vt ardeam,charitatẽ autem nõ habeam, nihil mihi prodeſt. Reuoca mihi animum ad ſanam cõſiderationem,& ſobriam cogitationem:attende diligẽter, vtrum ad errorem & impietatem voceris,& patere pro veritate quaſlibet moleſtias. Si autem tu potius in errore atque in impietate verſaris,quò autem vocaris ibi eſt veritas & pietas,quia ibi eſt Chriſtiana vnitas & ſancti ſpiritus charitas, qui adhuc tibi eſſe conaris inimicus?Ideo pręſtitit miſericordia Dei vt & nos & Epiſcopi veſtri tam frequenti numeroſóque conuentu Carthaginem veniremus,atque inter nos de ipſa diſſenſione ordinatiſsime conferremus.Geſta conſcripta ſunt,noſtræ etiã ſubſcriptiones tenentur. Lege vel patere vt tibi legantur, & tunc elige quod volueris. Audiui quòd dixeris poſſe te nobiſcum de ipſis geſtis aliquid agere, ſi omittamus verba Epiſcoporũ veſtrorũ vbi dixerũt,Nec cauſa cauſæ,nec perſona perſonæ præiudicat

1. de ciuit. Dei. c. 18. & 19.
Daniel 3.
1. Cor. 13.

iudicat. Hæc verba vis omittamus, vbi per eos neſcientes veritas ipſa locuta eſt. Sed tu dicturus es hic eos erraſſe, & in falſam ſententiā incautius cecidiſſe. Nos autem dicimus hoc eos verum dixiſſe, & hoc per teipſum facillime probamus. Si enim Epiſcopi veſtri electi ab vniuerſa parte Donati qui cauſam omnium ſuſtinerent, & ſi quid egiſſent gratum & acceptū cæteri haberent, tamen in eo quod illos temere, & non rectè dixiſſe arbitraris, non vis vt tibi præiudicent. Verum ergo dixerunt, quia nec cauſa cauſæ, nec perſona perſonæ præiudicat. Et ibi debes agnoſcere, quia etſi perſona tot epiſcoporū tuorum in illis ſeptem cōſtitutorum nō vis vt præiudicet perſonæ Donati Mutugennenſis presbyteri, quanto minus nō debet præiudicare Cæciliani perſona, etiam ſi mali aliquid in illo eſſet inuentum, vniuerſæ vnitati Chriſti, quæ non in vna villa Mutugenna concluditur, ſed toto terrarum orbe diffunditur? Sed ecce facimus quod voluiſti, ſic tecum agimus ac ſi nō dixerint veſtri, nec cauſa cauſæ nec perſona perſonæ præiudicat. Tu inueni quid illic dicere debuerint cum eis obiecta eſſet cauſa & perſona Primiani, qui damnatores ſuos & damnauit cum cæteris, & damnatos ac deteſtatos in ſuos rurſus honores ſuſcepit, & baptiſmum quem mortui dederant, quia de ipſis in illa præclara ſententia dictū erat, quòd mortuorū funeribus plena ſint littora, agnoſcere potius & acceptare quàm exufflare, & reſcindere maluit totúmq; diſſoluit. Quod malè intelligentes dicere ſoletis: Qui baptizatur à mortuo, & iterū tangit mortuum, quid ei prodeſt lauacrum eius? Si ergo nō dicerent, nec cauſa cauſæ, nec perſona perſonæ præiudicat, rei tenerentur in cauſa Primiani. Cum autem hoc dixerunt, immunem fecerūt eccleſiam catholicam, ſicut nos aſſerebamus, à cauſa Cæciliani. Sed cætera lege, & cætera diſcute. Vide vtrū in ipſum Cæcilianum, de cuius perſona præiudicare conabantur eccleſiæ, aliquid mali probare potuerint. Vide vtrum non potius etiā pro illa multa egerint, & pluribus lectionibus, quas cōtra ſe protulerunt & recitauerunt, cauſam eius bonā omnino firmauerint. Lege iſta vel legantur tibi. Conſidera omnia, retracta diligenter & elige quid ſequaris: vtrū nobiſcum in Chriſti pace, in eccleſiæ catholicæ vnitate, in fraterna charitate gaudere: an pro nefaria diſſenſione, pro Donati parte, pro ſacrilega diuiſione importunitatē noſtræ circa te dilectionis diutius ſuſtinere. Attendis enim & ſæpe repetis ſicut audio quod in Euangelio *diſplicet*

Eccle. 34.

23. q. 4.

scriptum est, recessisse à domino septuaginta discipulos, & arbitrio suæ malæ atq; impię discessionis fuisse permissos, cæterisq; duodecim qui remanserant fuisse responsum: Nunquid & vos vultis ire? Et non attendis, quia tunc primum ecclesia nouello germine pullulabat, nondúmq; in ea fuerat completa illa prophetia: Et adorabũt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi. Quod vtique quantò magis impletur, tanto maiore vtitur ecclesia potestate, vt nõ solùm inuitet, sed etiam cogat ad bonum. Hoc tunc dominus significare volebat, qui quamuis haberet magnam potestatẽ, prius tamen elegit commendare humilitatem. Hoc & in illa conuiuij similitudine satis euidenter ostendit, vbi misit ad inuitatos, & venire noluerunt, & ait seruo: Exi in plateas & vicos ciuitatis, & pauperes & debiles & cęcos & claudos introduc huc. Et ait seruus domino: Factum est vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo: Exi in vias & sepes & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Vide nunc quemadmodũ de his qui prius venerunt dictum est: Introduc eos: non dictum est, compelle. Ita significata sunt ecclesiæ primordia adhuc crescentis, vt essent vires etiam compellẽdi. Proinde quia oportebat eius iam viribus & magnitudine roborata etiam cõpelli homines ad conuiuium salutis æternæ, postea quàm dictum est: Factum est quod iussisti, & adhuc est locus: Exi, inquit, in vias, & sepes, & compelle intrare. Quapropter si ambularetis quieti extra hoc cõuiuium sanctæ vnitatis ecclesiæ, tanquã in viis vos inueniremus. Nunc vero quia per multa mala & sæua quæ in nostros committitis, tanquam spinis & asperitate pleni estis, vos tanquam in sepibus inuenimus, & intrare compellimus. Qui compellitur, quò non vult cogitur. Sed cùm intrauerit, iam volens pascitur. Cohibe itaque tam iniquum & impacatum animum, vt in vera ecclesia Christi inuenias salutare conuiuium.

Ioan. 7. *Psal. 71.* *ἀνάγκη θυρίς* *Lucæ 14.*

IACOBVS HAEMER STVTGARTANVS, LECTORI.

CVm opus hoc Epistolarũ emacularemus, deprehendimus Epistolam quæ numero CXLII. fuerat, ab Erasmo Roterodamo suo loco & libro motam: Eam siue epistolam siue librum. Nam sic Augustinus eam nominat, sub finem reposuimus, cùm vt omnium stomacho satisfaceremus, tum quia D. Augustinus in epistola ad Iulianam Demetriadis virginis matrem integras sententias ex hac sibi refellendas desumpsit. Et

clar

clarius nobis traduntur iuxta posita quæ sibi inuicē pugnant. Præterea paucis, quæ Pelagianam hæresim sapere conuincuntur, sobrie prætergressis, docta & pia est epistola. Quæ vero fuerat c x i. ad quendam comitem, loco deturbatam Tomus quartus operum Augustini excepit libri inscriptione: Censuram eius vt habet Frobeniana posterior editio, manere siuimus. Epistolam D. Augustini ad Cyrillum, & eiusdem ad Augustinum, de miraculis diui Hieronymi, ad calcem nostrę editionis restituimus, ne quisquam iure queri posit per nos sibi suæ infirmitatis alimenta subtracta. Censuram eius si requiris, exhibebit Epistola Erasini pręliminaris. Porro cum situ & vetustate corrosa exēplaria euolueremus, inuenimus x x i. Epistolas hactenus nunquam impressas, quarum maior pars mutilæ sunt, quanquam aliquæ non indoctæ. Eas vt legi à nobis potuerunt, litera enim antiquitate iam fugitiua erat, numeris suis iudicio tuo subiecimus, hoc cōsilio, vt quas Augustini esse deprehenderis, hoc enim nomine inscribebant eas vetera, si in meliora exemplaria incideris, vel perficias vel emendes. Vale.

Erudita Epistola commendans Demetriadis virginis vitæ institutum, cum saluberrimis bene viuendi præceptis, nisi quòd libero arbitrio nimium concedit. Cuius nonnulli errores refelluntur ab Augustino in Epistola C X L I I I. Dicitur esse Iuliani Pelagiani.

SI summo ingenio parique fretus scientia officium scribendi facile me implere posse crederem, tamen tam arduum hoc opus ingredi sine magno difficultatis timore non possem. Scribendum tamen est ad Demetriadem virginem Christi, virginē nobilem, virginem diuitem: & quod his maius est, ardore fidei nobilitatem diuitiásq; calcantem. Quam vtique pro tam insignis admiratione virtutis, vt laudare omnibus facile, ita docere difficile est. Cui enim oratio deesse posit in eius laude celebranda, quæ summo loco nata, in summis opibus deliciísq; nutrita, tantis támq; variis huius vitæ blandimentis velut tenacissimis quibusdam irretita vinculis subito eruperit, cunctáque simul corporis bona cum virtute mutauerit: quæ florem adhuc ipsum ineuntis ætatis, quodam fidei gladio, id est, voluntate succiderit, & crucifigens cum Christo carnem suam, viuam sanctámq; hostiam sacrauerit Deo, ac nobilissimi sanguinis posteritatem virginitatis amore contempserit? Prona autem & facilis dicendi via *Caput i.*

est, quæ ipsa vbertate materiæ cursum orationis accendit. Sed nobis alio magis itinere pergendum est, quibus propositum est institutionem virginis, non laudem scribere: nec tam paratas iam virtutes eius exprimere, quàm parandas: magísq; reliquam ordinare vitam, quàm ornare præteritam. Est autem difficillimum cum eius persona facere, in qua cupiditas tanta dicendi est, tantúsq; perfectionis ardor, vt ei quælibet perfecta doctrina par esse vix posit. Meminit enim rectéque meminit, quas mundi opes gloriámq; respuerit, quibus voluptatibus renuntiauerit, quas deniq; contépserit vitæ præsentis illecebras. Et ideo contenta non est communi hoc mediocríq; genere viuendi, & quod facile ipsa multorum societate vilescat, nouum aliquid & inusitatum requirit, præcipuum ac singulare quoddam flagitat, non minus conuersationem suam quàm conuersionem vult esse mirabilem. In seculo nobis, apud Deum cupit esse nobilior: tam preciosa requirit in moribus, quàm contempsit in rebus. Hunc itaque tam deuotæ mentis ardorem, hanc tantæ perfectionis sitim, quod vnquam satiabit flumē ingenij? Quæ vis aliquãdo orationis, quæ copia tãtum exprimere verbis poterit, quantũ parata est virgo rebus implere? Nobis vero donanda est venia, qui ad ornandum domini tabernaculum, secũdum vires nostras munus offerimus. Nec veremur ne temere scribendo ad tantæ nobilitatis virginem, vltro nos morsibus tradamus inuidiæ. Scribimus enim petente sancta matre eius, imò iubente, idq; à nobis transmarinis miro cum desiderio animi flagitante: quæ facile ostendit, quo studio, quantáque cura in filia germen cæleste plãtauerit, dum illud tam solicite cupit ab aliis irrigari. Remoti ergo à temeritate, & ab ambitione liberi, proposito insudemus operi nec de mediocritate diffidamus ingenij, quod credimus & fide matris & merito virginis adiuuari.

Caput 2. Exordiũ commẽdationis boni naturæ humanæ.

Quoties mihi de institutione morũ, & sanctæ vitæ conuersatione dicendum est, soleo primo humanę naturæ vim qualitatémque monstrare, & quid effici posit ostẽdere, ac iam inde audientis animum ad species incitare virtutum, ne nihil prosit ad ea vocari, quæ forte sibi impossibilia esse præsenserit. Nunquam enim virtutum viam valemus ingredi, nisi spe ducamur comite. Si quidem appetendi omnis conatus perit, consequẽdi desperatione. Quem ego exhortationis ordinem cum in aliis quoq; opusculis tenuerim, tum hic maxime obseruandum puto, vbi eò plenius naturæ bonum declarari debet, quo

instit

inſtituenda eſt vita perfectior: ne tanto remiſsior ſit ad virtutem animus ac tardior, quantò minus ſe poſſe credat, & dum quod ineſſe ſibi ignorat, id ſe exiſtimat non habere. Proferenda ſemper in notitiam ea res eſt, cuius vſus deſideratur, & explicandum quicquid bonum natura poteſt, cùm quicquid poſſe probatur, implendum eſt. Hæc igitur prima ſanctæ ac ſpiritalis vitæ fundamenta iaciantur, vt vires ſuas virgo agnoſcat, quas demum bene exercere poterit, cùm eas ſe habere didicerit. Optima enim animi incitamenta ſunt cùm docetur aliquis poſſe quod cupiat. Nam & in bello exhortatio maxima eſt, eáque plurimum autoritatis habet, quæ pugnatorem de viribus ſuis admonet. Primum itaq; debes naturæ humanæ bonum de eius autore metiri, Deo ſcilicet, qui cum vniuerſa mundi & quæ intra mundum ſunt, opera bona & valde bona feciſſe referatur, quanto putas præſtantiorem ipſum hominem fecit, propter quem omnia etiam intelligitur illa condidiſſe? Quem dum ad imaginem & ſimilitudinē ſuam facere diſpoſuit, antequam faceret, qualē eſſet facturus, oſtendit. Deinde cùm ſubiecit ei vniuerſa animalia, cúmq; etiam conſtituit eorum dominum, quæ vel mole corporis, vel viriū magnitudine, vel armis dentium, multo valentiora homine fecerit, declarat quanto pulchrius ſit homo ipſe conditus, quem vel ex hoc voluit naturæ ſuæ intelligere dignitatē, dum fortia ſibi ſubiecta miratur animalia. Neq; enim nudū illum ac ſine præſidio reliquit, nec diuerſis periculis velut expoſuit infirmū: ſed quē inermem extrinſecus fecerat, melius intus armauit, ratione ſcilicet atq; prudentia: vt per intellectum vigorémque mentis, quo cæteris præſtabat animalibus, factorem omnium ſolus agnoſceret, & inde ſeruiret Deo, vnde aliis dominabitur. Quem tamen iuſtitiæ dominus voluntarium eſſe voluit non coactum. Et ideo reliquit eum in manu conſilij ſui, poſuítq; ante eum vitā & mortem, bonum & malum: & quod placuerit ei dabitur illi. Vnde etiam in Deuteronomio legimus: Vitam & mortem dedi ante faciem tuam, benedictionem & maledictionem, elige tibi vitam vt viuas. Hinc iam prouidēdum eſt, ne forte illud remordeat te, in quo temere imperitum vulgus offendit, & ideo non vere bonū factum hominē putes, quia is facere malum poteſt: nec ipſa naturæ violētia adſtringitur ad immutabilis boni neceſsitatem. Nam ſi diligēter retractes, & ad ſubtiliorem intellectum cogas animum, hinc tibi melior ſtatus hominis ac ſu-

Eccle. 15.

Deut. 30.

Caput 3.

perior apparebit, vnde putatur inferior. In hoc enim gemini itineris discrimine, in hac vtriusque partis libertate, rationabilis animæ decus positum est. Hinc, inquam, totus naturæ nostræ honor consistit: hinc dignitas, hinc deniq; optimi quique laudem merentur: hinc præmium nec esset omnino virtus vlla in bono perseuerantis, si is ad malum transire nō potuisset. Volens nanq; Deus rationabilem creaturam volūtarij boni munere & liberi arbitrij potestate donare, vtriúsq; partis possibilitatem homini inserendo proprium eius fecit esse quod velit: vt boni ac mali capax, naturaliter vtrunq; posset, & ad alterutrum voluntatem deflecteret. Neq; enim aliter spontaneū habere poterat bonum, nisi ea creatura quæ etiā malum habere potuisset. Vtrunq; nos posse voluit optimus creator, sed vnum facere, bonum scilicet, quod & imperauit, maliq; facultatē ad hoc tantum dedit, vt voluntatē eius ex nostra voluntate faceremus. Quod cùm ita sit, hoc quoq; ipsum quòd etiā mala facere possumus, bonū est: Bonum, inquam, quia boni partem meliorem facit. Facit enim ipsam voluntariā, sui iuris non necessitate deuictam, sed iudicio liberā. Licet enim nobis eligere, refutare, probare, respuere. Nec est quo magis rationabilis creatura cæteris præferatur, nisi quòd cùm omnia alia cōditionis tantum ac necessitatis bonum habeant, hæc sola habeat etiā volūtatis. Sed pleriq; impiè non minus quàm imperite, cùm super statu hominis quæritur, vereor dicere, quasi reprehēdētes opus domini, talem illum aiunt debuisse fieri, qui omnino facere nō posset malū. Dicit itaq; ei figmentū qui se finxit, quid me fecisti sic? Et improbissimi hominū dum dissimulant id ipsum bene administrare, quod facti sunt, aliter se factos esse malūt: vt qui vitam suam emendare nolunt, videātur emendare velle naturam: cuius bonū ita generaliter cunctis institutū est, vt in gētilibus quoq; hominibus, qui sine vllo cultu Dei sunt, se nōnunquā ostendat ac proferat. Quàm multos enim Philosophorum & audiuimus, & legimus, & ipsi vidimus, castos, patientes, modestos, liberales, abstinētes, benignos, & honores mundi simul & delicias respuentes, & amatores iustitiæ non minus quàm sciētiæ. Vnde quæso hominibus alienis à Deo, ista quę Deo placent? Vnde autē illis bona, nisi de naturæ bono? Et cùm ista quę dixi, vel omnia in vno, vel singula in singulis haberi videamus, cùm omnium natura vna sit, exemplo suo sibi inuicem ostendunt

Roma. 9.

dunt, omnia in omnibus eſſe poſſe, quę vel omnia in omnibus, vel ſingula in ſingulis inueniantur. Quòd ſi etiam ſine Deo homines oſtendunt, quales à Deo facti ſunt: vide quid Chriſtiani facere poſſunt, quorum in melius per Chriſtum natura & vita inſtructa eſt, & qui diuinæ quoque gratiæ iuuantur auxilio.

Cap. 4. Age iam ad animæ noſtræ ſecreta veniamus: ſeipſum vnuſquiſque attentius reſpiciat. Interrogemus quid de hoc ſentiát propriæ cogitationes: ferat ſententiã de naturæ bono ipſa conſcientia: inſtruamur domeſtico magiſterio animi, & mẽtis bona non aliunde magis quæque quàm ab ipſa mente diſcamus. Quid illud obſecro eſt, quòd ad omne peccatum aut erubeſcimus, aut timemus, & culpam facti nunc rubore vultus, nunc pallore monſtramus: ac trepidante animo, etiam in minimis delictis teſtem effugimus: cõſcientia remordemur: ex diuerſo autem in omni bono læti, conſtantes, intrepidi ſumus: ídque ſi occultum eſt, palàm etiã fieri cupimus, & volumus: niſi quòd teſtimonio ſibi eſt ipſa natura, quæ hoc ipſo declarat bonum ſuum, quo ei malum diſplicet: & dum in bono opere confidit, quid ſolum eam deceat, oſtendit? Hinc illud eſt, quòd frequenter carnifice occulto, in autorem ſceleris conſcientiæ tormenta deſæuiunt, & latentem reum ſecreta mentis pœna perſequitur: nec vllus poſt culpam impunitatis locus eſt, dum fit reatus ipſe ſupplicium. Hinc eſt quòd econtrariò innocens etiã inter ipſa tormenta fruitur conſcientiæ ſecuritate, & cùm de pœna metuat, de innocẽtia gloriatur. Eſt enim, inquã, in animis noſtris naturalis quædã, vt ita dixerim, ſanctitas, quæ velut in arce animi præſidẽs, exercet mali boníque iudiciũ: & vt honeſtis rectíſque actibus fauet, ita ſiniſtra opera condemnat, atque ad conſcientiæ teſtimonium diuerſas partes domeſtica quadã lege diiudicat. Nec vllo prorſus ingenio, aut fucato aliquo argumentorũ colore decipit: ipſis nos cogitationibus fidelisſimis & integerrimis ſanè teſtibus, aut arguit, aut defendit. Huius legis, ſcribẽs ad Romanos, meminit Apoſtolus, quã omnibus inſitam, velut in quibuſdam tabulis cordis ſcriptam eſſe teſtatur, cùm inquit, Gentes quæ legem nõ habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt: huiuſmodi legẽ non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente eis conſcientia eorum, & inter ſe inuicem accuſantium cogitationum aut etiam defendentium. *Rom. 2.* Hac lege vſi ſunt omnes, quos inter Adam atque Moyſem ſanctè vixiſſe

atque

atque placuisse Deo, scriptura commemorat. Quorum tibi exempli causa, aliqui proponendi sunt, vt facilè intelligas quantum sit naturæ bonum, cùm eam legis vice docuisse iustitiam probaueris. Abel primus hanc magistram secutus, ita dominum promeruit, vt dum ei offerret hostiam, tam gratè sacrificium eius acceptũ Deo fuerit vt fratrem in inuidiã concitaret. Quem iustum in Euangelio dominus ipse commemorãs, breuiter perfectionem eius exposuit. Omnis enim virtutum species vno iustitiæ nomine continetur. Beatũ Enoch ita placuisse Deo legimus, vt eum ex medio mortaliũ raperet, & in mundo consummatũ de mundi habitatione transferret. Noë iustus in generatione sua & perfectus asseritur: cuius sanctitas eo magis est admirabilis, quò prorsus à iustitia declinante mundo, solus iustus inuẽtus est. Nec ab alio sanctitatis quæsiuit exemplum, sed ipse præbuit. Et ideo totius orbis imminente naufragio, solus ex omnibus meruit audire: Intra tu & domus tua in arcam, quia te vidi iustum in generatione ista coram me. Ante Deum autẽ ille iustus probatur, qui corpore sanctus est & corde. Melchisedech sacerdos Dei legitur: cuius meritũ facile ex hoc intelligi potest, ꝙ multo post futurũ domini sacramentũ antè signauit, ac sacrificio panis & vini mysterium corporis & sanguinis expressit, ac sacerdotij sui typo Christi sacerdotiũ figurauit, cui à patre dicitur: Tu es sacerdos in æternũ secũdũ ordinem Melchisedech. Nàm & benedixit Abrahã principem Patriarcharum, qui per circũcisionẽ pater Iudæorũ, per fidem gentiũ, illius signantissimè ostendit figurã, qui per fidẽ suam Iudæis donauit benedictionem & gentibus. Loth quoque sancti Noë virtutem secutus, inter tot peccantium exempla iustitiam non reliquit. Et vt illum totius mundi exemplũ non vicit, ita hic tota illa in qua habitabat regione peccante, contra multitudinis vitia tenuit sanctitatẽ. Qui, vt beatus Apostolus Petrus ait, visu & auditu iustus erat, & inter pessimos positus mala eorũ & oculis auersabatur & auribus: atq; ideo simili exemplo vt ille diluuio, ita hic est ereptus incẽdio. Quid Abrahã amicũ Dei, quid Isaac, & Iacob memorẽ? quàm perfectè impleuerũt domini voluntatẽ vel hinc possumus æstimare, quòd familiari quadã & præcipua dignitate, eorũ se Deũ voluit nominari: Ego sum, inquit, Deus Abrahã, Deus Isaac, & Deus Iacob: hoc nomẽ meũ sempiternũ, & memoriale in generationes generationũ. Ioseph fidelis domini famulus à puero tribulationibus

Marginal notes: Cap. 5. / Gen. 4. / Mat. 24. / Gen. 5. / Eccle. 44. / Gen. 7. / Gen. 14. / Psal. 109. / Gen. 17. / Gen. 19. / 2. Pet. 2. / Exod. 3.

nibus magnis iuſtus oſtẽditur, qui primũ à fratribus Iſmaëlitis in ſeruum addictus eſt, ab eiſque venditus, à quibus ſe videt at adorandum, deinde Aegyptio domino traditus, ſemper tamen ingenuæ animæ tenuit dignitatẽ, docuítq; exemplo ſuo & ſeruos liberos in nõ peccãdo, nõ conditionẽ cuiquam obeſſe, ſed mentem. Hic quæſo remorare pauliſper, & caſtum animum ſolicitè virgo conſidera. Concupiſcitur à domina fœmina adoleſcens, nec ad concupiſcentiã reuocatur. Rogatur & fugit, vna hac in re & blanditur & ſupplicat, quæ in cæteris imperabat. Amator Dei, mulieris amore nõ vincitur. Caſtum animum nec ætas adoleſcentiæ permouet, nec diligentis autoritas. Contempta frequenter domina, propiores adoleſcenti inſidias tendit. In ſecreto ac ſine teſtibus manu impudens apprehendit, ac procatioribus verbis hortatur ad crimen. Nec quidẽ hinc vincitur, ſed vt verba verbis, ita res rebus refert. Nam qui frequenter rogatus negauerat, nunc comprehenſus aſtringitur, & antequã illud Euangelicũ diceretur: Qui viderit mulierem ad concupiſcendã eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Ille non aſpectu ſolùm, ſed ipſo penè complexu prouocatus à fœmina, fœminam nõ concupiuit. Caſtitatis virtutem hucúſque mirata es. Nunc reſpice benignitatem. Priuſquam Propheta diceret: Vnuſquiſque malitiam proximi ſui non reminiſcatur in corde ſuo: ille pro odio reddidit charitatem, & cùm videret fratres ſuos, imò inimicos ex fratribus, cúmque ab eis cognoſci vellet, dilectionis affectum pro dolore teſtatus eſt, deoſculabatur ſingulos, & irriguis fletibus pauentiũ colla perfundens, odiũ fratrum charitatis lacrymis abluebat, quos tam viuo patre quàm mortuo, germano ſemper dilexit amore. Nec recordatus eſt illũ in quo ob necẽ fuit deiectus lacum: nõ cogitauit addictã germanitatẽ pretio, ſed pro malis bonũ retribuens, Apoſtolicũ præceptũ ſub naturæ adhuc lege compleuit. Quid de beato Iob dicam famoſiſsimo illo athleta Dei, qui poſt direptas opes, & funditus deleta patrimonia, poſt filiorum ac filiarũ vnum ſubitò interitum, ad vltimũ proprio contra diabolũ corpore dimicauit? Auferuntur omnia quæ extrinſecus poſsidebat: & extranea bona repente decidũt, vt magis propria clareſcãt. Omnibus prorſus velut indumẽtis exuitur, vt expeditius & fortius nudus triũphet: & hoſtẽ, quẽ ferendo damna antè ſuperauerat, rurſus tolerando ſupplicia deuincat. De quo tale ipſius domini teſtimonium eſt: Nunquid conſider

Matt. 5.

Gen. 45.

Cap. 6.

Iob 1. & 2. ſideraſti puerũ meum Iob? Non eſt enim ſimilis ei quiſquam in terris, homo ſine querela, verus Dei cultor, abſtinens ſe ab *Iob 31.* omni malo. Nec immerito: Semper enim, vt ipſe ait, tanquam tumẽtes ſuper ſe fluctus timebat dominum, & præſentiæ eius pondus ferre non poterat, nec audebat aliquando contemnere, *Iob 27.* quẽ ſemper adeſſe credebat, dicebátq;: Securus ſum, non enim *Matt. 5.* reprehendit me cor meum in omni vita mea. Qui antequam *Iob 31.* dominus inimicos præciperet eſſe diligendos, dicere poterat: Si in malis inimici mei gauiſus ſum, ſi dixi in corde meo, be- *Luce 6.* nefactum eſt. Necdum Euangelicum illud ſonuerat: Omni *Iob 31.* petenti te tribue: & iam ille dicebat: Si exire paſſus ſum ino- *Coloſſ. 4.* pem ianuam meam ſine viatico? Nondum legerat illud Apo- *Iob 31.* ſtoli: Domini quod iuſtum eſt & ęquum ſeruis pręſtate: & con- *1. Tim. 6.* fidens clamabat ad dominum: Si ſeruo nocui, ſi ancillam læſi, omnia tu ſcis domine. Priuſquam quidem Apoſtolus pręcipe-ret, diuitibus non ſublime ſapere, neque ſperare in incerto di-uitiarum, ſic habuit ille diuitias, vt ſe alibi diuitem eſſe mon- *Iob 31.* ſtraret: In diuitiis, inquam, non confidebam, nec in lapide pre-cioſo: & hoc non verbis tantum, ſed ipſis quoque rebus proba- *Iob 1.* uit, dicebátque per ſingula, Dominus dedit, dominus abſtu-lit, ſicut domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini be-nedictum in ſecula. Nudus exiui de vtero matris meæ, nudus redeã illuc. Quo enim affectu poſsideamus aliquid, docemus cùm id amiſimus, & cupiditatẽ fruendi carendi dolor prodit, quem qui in carendo nõ habuit, in poſsidendo quonam modo habuit? O virum ante Euangelia Euangelicũ, & Apoſtolicum ante Apoſtolica præcepta, diſcipulum Apoſtolorum, qui ape-riens occultas diuitias naturæ, & in medium proferens ex ſe, quid omnes poſsimus oſtendit: docuítque quantus ſit ille the-ſaurus animæ, quem nos ſine vſu poſsidemus, & quod proferre *Cap. 7.* nolumus, nec habere nos credimus. Poſt multa quæ de natu-ra diximus, etiã ſanctorũ exẽplis bonũ eius oſtẽdimus, ac pro-bauimus. Et ne econtrariò ad ipſius culpã pertinere putetur, quòd aliqui iniqui fuerint, ſcripturarum vtar teſtimoniis, quæ peccantes vbiq; crimine voluntatis grauant, non excuſant ne- *Gen. 49.* ceſsitate naturæ. In Geneſi legimus: Simeon & Leui fratres conſummauerũt iniquitatẽ ſuã ex voluntate ſua. Ad Hieruſalẽ *Hiere. 9.* dominus locutus eſt: Propter quod ipſi dimiſerunt viam meã, quam dedi ante faciẽ eorum, & nõ exaudierunt vocẽ meã, ſed abierunt poſt voluntatem cordis ſui mali. Ac rurſus idem Pro-

pheta

pheta: Et peccastis Deo, & non exaudistis vocē eius, & in mandatis illius, & in legitimis & in testimoniis eius ambulare noluistis. Per Esaiam quoque Prophetam dominus locutus est: Si volueritis & audieritis me, quæ sunt bona terræ manducabitis: Si autem nolueritis neq; audieritis me, gladius vos consumet. Et rursum: Omnes vos occisione decidetis, quia vocaui vos, & non exaudistis: locutus sum & neglexistis, & fecistis malum ante conspectum domini, & quæ nolebam elegistis. Ipse quoque dominus in Euangelio ait: Hierusalem Hierusalem quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quēadmodū gallina congregat pullos suos sub alis suis, & noluisti. Vbi velle videmus, & nolle eligere & refutare, ibi non vis naturæ, sed libertas intelligitur. Voluntatis plena sunt vtriusque testamenti volumina, quibus tam bonum esse, quàm malum voluntarium semper asscribitur, quæ nos modo breuitatis causa omittimus: maximè cùm sciamus te sacræ lectioni deditā de ipso vberius fonte potare. Neque verò nos ita defendimus naturæ bonum, vt eam dicamus malum nō posse facere, quam vtiq; boni ac mali capacem etiam profitemur: Sed ab hac eam tantummodo iniuria vindicamus, ne eius vitio ad malum videamur impelli, qui nec bonum sine voluntate faciamus vel malum, & quibus liberum est vnū semper ex duobus agere, cùm semper vtrunque possimus. Vnde enim alij iudicaturi sunt, alij iudicandi, nisi quòd in eadem natura dispar voluntas est: & quia cùm omnes idem possimus, diuersa faciamus? Itaque vt hoc ipsum clarius lucere possit, alia exempla sunt proferenda: Adam de Paradiso eiicitur: Enoch de mundo rapitur: In vtroque dominus libertatem arbitrij ostendit. Vt enim placere potuit ille qui deliquit, ita potuit peccare iste qui placuit. Non enim à iusto Deo, aut ille puniri meruisset, aut hic eligi, nisi vterque vtrunque potuisset. Hoc de Cain & Abel fratribus, hoc etiam de Iacob & Esaü geminis intelligendum est, ac sciendum, solam voluntatem causam esse, quod in natura eadem, merita diuersa sint: & Sodomorū crimina, Loth sanctitas iudicauit. Nec illud est paruum argumentum ad probandum naturę bonum, quòd illi primi homines per tot annorum spatia absque vlla admonitione legis fuerunt, non vtique quòd Deo aliquando creaturæ suæ cura non fuerit, sed quia se talem sciebat hominum fecisse naturam, vt eis pro lege ad exercendam

Esaiæ 1.

Esaiæ 65.

Mat. 23.

De arbitrij humani libertate.

Nimia liberi arbitrij excellentia.

Cap. 8.

cendam

cendam iustitiam sufficeret. Denique quandiu recentioris adhuc naturæ vsus viguit, nec humanę rationi velut quādam caliginem, longus vsus peccandi obduxit: sine lege dimissa natura est. Ad quā dominus nimis iam vitiis obrutam, & quadam ignorātię rubigine infectā, limam legis admouit, vt huius frequenti admonitione expoliretur, & ad suū posset redire fulgorem. Neque verò alia nobis causa difficultatē quoque bene faciendi facit, quàm longa consuetudo vitiorum, quæ nos infecit à paruo, paulatímque per multos corrupit annos, & ita postea obligatos sibi & addictos tenet, vt vim quodammodo videatur habere naturæ. Omne illud tempus, quo neglig ēter edocti, id est, ad vitia eruditi sumus, quo mali etiā esse studuimus, cū ad incitamenta nequitiæ innocentia pro stultitia duceretur, nunc nobis resistit, contráque nos venit, & nouam voluntatem impugnat vsus vetus. Et miramur, cur nobis per otium atque desidias nescientibus etiam quasi ab alio sanctitas conferatur, qui nullam consuetudinem boni facimus, cùm malum tandiu didicerimus. Hæc de naturæ bono cursim, quasi in alio opere dicta sint, quod ideo nobis faciendum fuit, vt tibi planiorē viam ad perfectam iustitiam sterneremus, quàm eo facilius currere posſsis, quò in ea nihil asperū, nihil inaccessibile esse cognoueris. Nam si etiam ante legem, vt diximus, & multò ante nostri Saluatoris aduentū iustè quidam vixisse & sanctè referantur, quantò magis post illustrationem aduentus eius nos id posse credendum est, qui instructi per Christi gratiam, & in meliorem hominem renati sumus, qui sanguine eius expiati atque mundati, illiúsque exemplo ad perfectam iustitiam incitati, meliores illis esse debemus, qui ante legem fuerunt, meliores etiam quàm fuerunt sub lege dicente Apostolo: Peccatum in vobis iam non dominabitur: Non estis enim sub lege, sed sub gratia. Et quoniam sufficienter de his, vt puto, diximus, nunc instituamus perfectam virginem, quæ ex vtroque semper accensa & naturæ simul & gratiæ bonum morum sanctitate testetur. Prima igitur virginis cura, primúmque studium sit, scire voluntatem domini sui, & quid ei placeat, quídve displiceat, diligenter inquirere: vt secūdum Apostolum, rationabile Deo reddat obsequium, totúmque vitæ suæ cursum ex eius posſsit ordinare sententia. Imposſsibile est enim ei quenquam placere, cui quid placeat ignorat: fieríque potest vt etiam obsequendi voto offendat, qui quo modo obsequi debeat, antè non didicit:

Epilogus dictorū de naturæ bono.

Roma. 6.

Caput 9.

Transitus ad virginis institutionem.

Prima virginis cura, primúmque studium.

Roma. 12.

dicit:& vt maius eſt, voluntatem domini facere, quàm noſſe, ita prius eſt noſſe quàm facere. Illud enim merito præcedit, hoc ordine. Vnde Propheta dicit: Et tu Iſraël noli ignorare. Et beatus Paulus: Qui autem ignorat, ignorabitur. Itémq; alibi: Propterea nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes, quæ ſit voluntas domini: Initiũ obedientiæ eſt, quid præcipiatur velle cognoſcere:& pars eſt obſequij didiciſſe quid facias. Scito itaque in ſcripturis diuinis, per quas ſolas potes plenam Dei intelligere voluntatem, prohiberi quædam, præcipi quædã, concedi aliqua, nonnulla ſuaderi. Prohibentur mala, pręcipiuntur bona, conceduntur media, perfecta ſuadentur. In duobus illis, quæ priori loco ſunt peccatum omne concluditur. In vtroque enim Dei continetur imperium, & nõ ſolum præcipere, ſed & prohibere ipſum, iubentis eſt. Generaliter nanque omnibus mandat vt iuſtitia, quam ſaluator in Euangelio breuiter quidem, ſed pleniſsime comprehendens, ait: Quæcunque vultis vt faciant vobis homines bona, hæc & vos facite illis: hoc eſt, vt nihil mali inferamus aliis, & præſtemus omne quod bonũ eſt, quia volumus hoc ab aliis in nos vtrunque ſeruari. Hæc ſententia æquo iure præcepti vniuerſos tenet, nec vlli omnino tranſgredi licet, quod omnibus imperatum eſt; apertúſq; contemptus Dei eſt, vel facere prohibita, vel iuſſa non facere. Duo verò reliqua quæ ſequuntur, quorum vnum conceditur & ſuadetur aliud in noſtra poteſtate dimiſſa ſunt, vt aut cum minori gloria conceſsis vtamur, aut ob maius præmium etiam ea quæ nobis permiſſa ſunt reſpuamus. Conceduntur quidẽ nuptiæ, carnium vſus & vini: ſed horum omniũ abſtinentia conſilio perfectiore ſuadetur. Ad virginitatis honorem pertinet licentia nuptiarum, & eſcarum indulgentia virtutem abſtinentiæ clariorem facit. Contempſiſti virgo coniugiũ, licitum tibi priuſquàm contemneretur. Maioris præmij amore flagrans vouiſti Deo nõ imperatam, ſed laudatam virginitatem:& conſilio Apoſtoli legem tuã feciſti latiorem. Certaminis ingreſſa campum, nõ tam laborem curſus quàm brauium victoriæ cogitaſti. Legeras credo illud Euangelicum de perpetua caſtitate præconium, & ipſius te domini ſermo ad amorem ſeruandæ virginitatis accenderat, qui Petri ſuper hoc ſentẽtiam ipſa rei magnitudine ac difficultate laudauit, & voluntariis ſpadonibus regnum cælorũ promittens ait: Qui poteſt capere capiat. Rem itaque tam magnam non impero, nõ impono, ſed offero:

1. Cor. 14.
Epheſ. 5.
Matt. 7.
Matt. 19.

neque quenquam ad hoc cogo, sed prouoco. Quanquam de viris tantum sonare videatur, nõ solis tamen viris, sed æqualiter vtrique sexui virginitatis palma promittitur. Et Apostolus, de virginibus præceptum quidem se dicit nõ habere Dei, sed dat consiliũ. Dicit itaque: An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Perfectionis igitur serua cõsilium, beatitudinẽ specialis aggressa propositi, serua generale mandatũ. Dixi, idémq; nũc repeto, in causa iustitiæ omnes vnũ debemus, virgo, vidua, nupta, summus, medius, medius & imus gradus, ęqualiter iubemur implere pręcepta. Nec à lege soluitur, qui supra legẽ facere proponit: quinimò nullus magis illicita vitare debet, quàm qui respuit quæ licebant. Nec quisquam ita à se mandata pollicetur implenda, vt ille qui amore perfectionis supra mandata cõscendit, & cum amplius statuit facere quàm præceptũ est, ostendit minus sibi præceptum esse quàm potuerit. Deinde qui tantæ se obedientiæ profitetur, vt etiam consiliũ diuinum libenter audiat, quomodo non debet audire præceptũ? Illa enim res perfectionis est, ista necessitatis. De virginitate dicitur: Qui potest capere capiat. De iustitia nõ dicitur: Qui potest facere faciat: sed, Omnis arbor quæ non facit fructũ bonum, excidetur & in ignem mittetur. Considera quæso, quantum à consilio distet imperium. Ibi aliquos excepit, hic generaliter omnes comprehendit. Ibi præmiũ proponit, hic pœnam. Ibi inuitat vt facias, hic nisi feceris comminatur. Hæc igitur optima ratione distinguens, animaduerte quid offeras, animaduerte quid debeas: imò quia vtrunque iam debes, & virginitatem, quam vltro obtulisti Deo, & iustitiam quam ipse præcepit, integrũ vtrunq; persolue. Ille seruus domino placet, qui ita aliquid vltro operis exercet: vt tamen etiã imperata perficiat: qui non facit aliud pro alio, sed vtrunque, nec mutat sed addit obsequium. Nec te earum exempla decipiant, quæ sibi in sola castitate plaudentes, vt post suas voluntates eant, Dei voluntatẽ abiiciunt: quæ perpetuæ castitatis bonum, non cũ iustitia, sed pro iustitia offerre volunt, & in compensatione peccatorũ pręmium virginitatis annumerant, atq; pro præmio impunitatẽ petunt: vel certè impudentiori vecordia coronandas esse se putant, & in regno cælorũ cæteris præferendas, quæ sibi transgressione mandatorũ aditum clausere cælorum. Non omnis, Christus inquit, qui dicit mihi domine, domine intrabit in regnum cælorũ; sed qui facit voluntatem patris

1.Cor.7.
2.Cor.13.
Cap.10.
Matt.7.

patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorũ. Meminerint stultas virgines à sponsi ianuis repellendas, dicendũ eis: Nescio vos, illisque iungẽdas esse, de quibus dominus ipse ait: Multi dicent mihi in illa die, domine domine nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: Amen dico vobis nescio vos: discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Tibi verò longe est alia via ingrediendum, quæ seculi amore calcato, semper cogitando quæ Dei sunt. Apostolicam te exhibere vis virginem, quæ tam spiritu sancto, quàm corpore domini præstolaris aduentum, & animæ tuæ lampadi sanctorum iugiter operum infundis oleum, & sapientibus iuncta virginibus in sponsi obuiam præpararis. Fugienda tibi lata via est, quam multorum ad mortem euntium comitatus terit, & ad vitam æternam angusti illius itineris, quod pauci reperiunt, callis tenendus est. Deposuisti iam impedimenta vel maxima: & omne quicquid à spiritalis vitæ cursu vel retardat vel reuocat, prima statim conuersione vicisti. Respuisti coniugij voluptatem, posteritatis curam illecebras, delitiarum, seculi pompam, diuitiarum cupidinem, & cum Paulo potes dicere: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Cuius tale principium est: qualis debet esse perfectio? Hanc mihi tu virtutẽ, hunc animum etiam in reliquis affer: eáque vi mentis qua vitiorũ occasiones depulisti, vitia nunc ipsa respue. Ornetur morum sanctitate virginitas, & perfectum gradum vitæ perfectio subsequatur. Certè si secularis vita tibi placuisset, dares operam, ne quis te diuitiis, ne quis corporalibus ornamentis, ne quis rerum omnium copia & honore præcederet: & nunc diuersitas studij diuersam vitã desiderat. Cura ne quis te in bene viuendo transcendat, ne quis morum sanctitate superet, ne quis tibi in virtutibus præferatur. Et in illis quæ antè diximus, nõ erat tuum vt tu aut omnes vinceres, aut nemo te. Cuncta enim illa foris petuntur, & quicquid aliunde speratur, alienum est. Hæc verò in tua potestate sunt, & verè propria, quæ non extrinsecus veniunt, sed in ipso corde generantur. Illa enim nec omnis qui quærit inuenit, nec qui inuenerit semper tenet: vt ea commodare, ita & eripere casus potest. Hæc autem & omnis qui quærit inuenit, & qui inuenerit eripi sibi nunquam timet. Ista enim sola bona sunt, quæ sine voluntate non inuenimus aliquando, nec perdimus. Habes ergo hic per quæ

Matt. 25
Matt. 7.
Galat. 6.
Cap. 11.

Verba ab Augustino in epistola cxlij. cōmemorata. Error ab eodē damnatus

merito pręponaris aliis: imò hic magis. Nam corporalis nobilitas atque opulentia, tuorum intelliguntur esse non tua: Spiritales verò diuitias nullus tibi præter te conferre poterit. In his ergo verè laudanda, in his merito cæteris præferenda es, quæ nisi ex te & in te esse nō possunt. An sola ista vita est, quæ certamen non habeat de profectu? Et in qua vnusquisq; hoc tantum debeat permanere quod cœpit, nec vllo augmēti desiderio ad maiora contendat? Et cum in omnibus mundi studiis profectu non satientur homines, hic tantum cœpisse sufficiet? Feruentissimi in terrenis, frigidissimi in cælestibus sumus: & summam in rebus paruis exhibētes alacritatem, ad maiora torpescimus. Considerare pudet quātus sit feruor in seculo, qua cura singula quæque studia hominū quotidie ad perfectiora nitantur. Literarum ardor nulla prorsus ætate extinguitur, imò, vt secularis autoris vtar sententia, ipsa magis ætate inflammatur. Diuitiarū amor insatiabilis est, expleri nescit honorū cupido, celerem habituræ res finē, sine fine quæruntur. Nos diuinam sapientiam, cælestes diuitias, immortales honores, pigra quadam dissimulatione negligimus, & spiritales diuitias aut ne attingimus quidē, aut si leuiter degustauerimus, continuo nos putamus esse satiatos. Aliter nos diuina sapientia ad suas inuitat epulas. Qui edunt me, inquit, adhuc esurient, & qui me bibunt adhuc sitient. Nullus vnquam talibus expletur epulis, nec aliquādo patitur de satietate fastidium. Tanto vnusquisq; capacior, tanto auidior erit, quanto inde plus hauserit. Dominus in Euāgelio Beati, ait, qui esuriūt & sitiunt iustitiā, quoniā ipsi saturabūtur. Vult enim esurire nos hic semper ac sitire iustitiam, vt in futuro iustitiæ retributione satiemur. Consideranda vis ipsà verborum est, & ita nobis desideranda est iustitia, vt in fame vel siti cibus desideratur ac potus: & in hoc commune omnibus est dicēdum his, qui immortalis vitæ præmia desiderant. Iam tuū est æstimare quantum animo præstare debeas, quæ maioris præmij desiderio plus facere proposuisti, quàm vel alios necesse est. Apostolus definiens Christi virginem, longe eam separauit à nupta, & diuersis studiis singularitatis meritum coniugiique diuisit. Innupta, inquit, & virgo cogitat quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo, vt sit sancta corpore & spiritu: Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro suo. Quæ corpore & spiritu sancta est, nec in mēbris nec in mente delinquit. Delinquere autē non in causa

Ecci. 24. *Matt. 5.* *Cap. 12.* *1. Cor. 5.*

cauſa caſtitatis tantum eſſe poteſt, ſed etiam in quacũque parte iuſtitiæ. Quanuis enim virgo corpore, virgo ſit ſpiritu, & nihilominus aut manibus, aut oculis, aut auribus peccet, aut lingua, quomodo corpore ſancta dicẽda eſt? Deinde ſi vel odio infecta, vel inuidia, vel auaritia, vel iracundia ſit: quomodo ſpiritu obtinet ſanctitatẽ? Et ſi nupta, quæ amore coniugij cogitat quomodo placeat viro ſuo, quantum liberis relinquat, quæ variis mundi aſtricta curis, tarius ad voluntatem Dei reſpicit, tamen de peccatis excuſare ſe non poteſt: quid facit virgo, quæ ſoluta ab omnibus huius mundi impedimentis ac libera ſcholam quandam caſtitatis ingreſſa eſt? Si vis itaque propoſiti tui magnitudinẽ æquare moribus, & per omnia Deo copulari, ſi leue, ac ſuaue iugum Chriſti ſuauius tibi leuiúſque vis facere, nunc maximè in beata vita curam impende, nunc ſtude, vt calentem recentis fidem conuerſionis nouus ſemper ardor accendat, & in tenera adhuc ætate facilius ſanctæ conuerſationis vſus inoleſcat: quicquid in te primũ inſtitueris hoc manebit, & ad initiorum tuorũ regulam reliqua vita decurret. Finis in ipſo exordio cogitandus eſt: qualis ad illum vltimũ diem peruenire cupis, talis nunc iam eſſe conare. Conſuetudo eſt, quæ aut vitia, aut virtutes alit, quæque in his plurimum valet, cum quibus ab ineunte ætate ſimul creuerit. Optimi ſunt ad inſtitutionem morũ primi quiq; anni. Habent enim in ſe lentum quiddam & molle, quod facilè formari queat, atque ad arbitrium volentis trahi, & in cunctis ferè rebus citius aſſueſcitur omne quod tenerum eſt. Nouellas adhuc & vix firmæ radicis arbuſculas, dum ad omnem ductũ ſequaces ſunt, in quamlibet partem flecti facile eſt, quę natura plerunque curuatæ, citò ad arbitriũ colentis corriguntur. Tenera adhuc & primæ ætatis animalia, ſine labore domari ſolent: quanto citius à vagandi libertate diſſueta ſunt, tanto facilius vel colla iugo, vel fræn.is ora inſueſcunt. Ipſa quoque literarũ ſtudia teneris melius inſeruntur ingeniis: idq; penitus inhærere ſenſibus ſolet, quod prius ſederit in mente. Hoc idem plurimũ etiã in bene viuendi ratione valet, dum adhuc mobilis eſt ætas, & animus duci facilis, exercenda boni cõſuetudo, & iugi meditatione firmanda eſt. Occupandũ eſt optimis rebus ingeniũ, & ſanctæ cõuerſationis vſus altius inſerendus eſt. Tunc verò ad perfectionis faſtigiũ animus aſcẽdit, & longæ cõſuetudinis beneficio vtitur ad bene viuendi facultatem, & virtutes ſuas etiam ipſe mira-

Cap. 13.

tus, secum quodam modo in se putabit natum esse quod discit.

Caput 14. Respice obsecro quantum à te sanctitatis auia matérq; expectant, quæ cùm te quasi nouum & illustre quoddam lumen generi suo natum esse putant, nunc in te solam omnẽ curam animi transtulerunt, & propositi tui cursum miris studiis ac fauore succendunt. Cúmq; ipsæ te ad honestatẽ morum ab ineunte ætate formauerint, nunc à te vinci cupiunt, tuámq; victoriam suam laudem esse putant. Quarum egregia erga Deum fides, in professione tua maximè claruit, cùm te iam nuptiis præparatam, simul atq; aliud velle didicerunt, mira cõtinuo assensus celeritate, ad id quod elegeras cohortatæ sunt, & trepidam pro ætate sententiã voluntatis suæ autoritate firmauerunt, tuúmq; votum commune fecerunt. Quæ cùm multos suorum in altissimo dignitatis gradu viderint, de nullo ita, vt de te aliquando lætatæ sunt: nihil enim ita magnum, nihil tam præclarum in quoquam viderãt. Sola quippe præstitisti generi tuo, quod longa retro ætate non habuit: licet ediderit virilis sexus memorabiles consulatus, & amplissimi ordinis status illustris familiæ nomina frequens adierit, nihil vnquã tamen in genere vestro hoc tuo honore fuit præstantius, qui non corporali albo, sed in libro memorię immortalis insertus est. Cùm exceperint illi theatrales toto orbe plausus, miráq; acclamandi conspiratione insignia consulum merita lætum vulgus expresserit, longe tamen tui honoris est gloria maior, quæ gaudium in cælis fecit, angelísq; lætitiam. Per te enim non meretriculæ locupletantur, sed aluntur virgines Christi: non venator & auriga ditantur, sed sustentantur pauperes Christi. Ad consulatum eorum diuersæ totius orbis prouinciæ, ad quas domus vestræ potentia extenditur, peregrinas feras, & ignota animalia transmiserũt, quæ crudelis arenæ solum, vel suo, vel hominum sanguine cruentarẽt: Ad te vero electę quæq; virgines mittuntur, quas tu preciosissimum munus offeras Deo, tuóq; exemplo ad perpetuam prouoces castitatem, non tibi, sed tecum Deo seruituras. Hæc professionis tuæ gloria rumore celebri vulgata est per cunctos: & ita ad cõuersionem tuam totus exultauit orbis, vt quod præ ingenti gaudio vix adhuc homines credere poterant, id semper videantur optasse. Multum his initiis, multum famæ tuæ odore suspensi omnes, mirum de te nescio quid audire desiderant, & qui professionis tuæ cognouere virtutem, nunc conuersationis expectant. In te nunc puta cunctorum ora

ocul

oculóſq; conuerſos, & ad ſpectaculum vitæ tuæ totum conſediſſe mundum. Caue ne per te tantorum animi offendãtur, nec minus in te inueniant, quàm requirũt. Verum quid ego tecum de hominibus ago, eorúmq; de te expectationem ad cohortationem tuam traho? Deus ipſe omniũ rector ac dominus, cùm omni angelorum militia, certamen tuum expectat, tibíq; contra diabolum dimicanti parat æternitatis coronam, & cæleſte præmium incitamẽtum victoriæ facit. Huic tanto ſpectaculo, vide quem animum, quam debeas offerre virtutem, & certaminis magnitudinem de expectantium dignitate metire. Hæc tibi itaq; in hoc agone ſubeundi præcipua cura ſit, hic primus accinctus, internicionis bellum virtute deuincere, & aduerſum diaboli caſtra in omnia præcepta Dei iurare, nec tantummodo declinare vetita, ſed iuſſa complere. Neque enim tibi ſufficit à malis ocioſam eſſe, ſi ocioſa fueris à bonis, cùm lex Dei duplici mandatorum genere diſtincta ſit, & mala prohibens, bona imperet, atq; ab vtraq; parte contemptum vetet. Non enim tantum ille ſeruus cõtempſit dominum, qui prohibita fecerit, ſed & qui iuſſa non fecerit. Dicta à nobis paulò antè ſententia eſt. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: & blandimur nobis ſi à malis fructibus non grauemur, qui damnãdi ſumus ſi à bonis ſteriles manſerimus. Iuxta hanc intelligentiam abſcindet pater omnem palmitem fructum non ferentem in filio: & qui acceptum talẽtum in ſudario abſcondit, quaſi inutilis ſeruus & nequam damnatur à domino, nec minuiſſe ſolum, ſed & non auxiſſe culpabile eſt. Non ideo aliqua putes contemnenda eſſe mandata, quia leuiora ſint. Tam enim maxima illa quàm minima à Deo imperata ſunt, & contemptus cuiuſcunq; præcepti, præcipientis iniuria eſt. Vnde beatus Paulus clamat & docet, Omnia facite ſine murmuratione & hæſitatione, vt ſitis irreprehenſibiles & ſimplices, ſicut filij Dei immaculati in medio nationis prauæ & peruerſæ, inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo. Remoremur hic virgo pauliſper, & precioſiſsimas margaritas quibus exornanda eſt ſponſa Chriſti, per ſingula Apoſtoli verba penſemus. Omnia inquit facite: Non enim quaſi ad arbitrium noſtrum quædam ex mandatis Dei debemus eligere, ſed generaliter vniuerſa complere: nec aliqua præcepta eius, quaſi vilia munuſcula ac parua contemnere, ſed imperantis in omnibus maieſtatem aſpicere. Nullum quippe mandatum Dei contem-

Caput 15.

Matt. 7.

Philip. 2.

Caput 16.

ptibile nobis videri poteſt, ſi eius ſemper cogitemus autorem ſine murmuratione & hæſitatione. Viles & ignobiles dominos palàm contemni videmus à ſeruulis, eíſq; ad minima quæque præcepta in faciem reſiſtimus. Et hoc in perſonas nobiles iam non admittitur, quantóque potentiores domini, tanto ſerui ad obedientiam promptiores ſunt. Cúmq; difficiliora præcipiũt, libentius audiuntur. Certe ad regis imperiũ, ita omnes parati ſunt, & in procinctu obedientiæ conſtituti, vt etiam optent iuberi, & non ſolùm bene merituros eſſe ſe credunt ſi iuſſa fecerint, ſed tãquam iam meruiſſent quod iuſsi ſunt, ita pro dignitate præcipientis ſeruitium beneficij loco ducitur. Nobis vero Deus ipſe æterna illa maieſtas, ineffabilis atque inæſtimabilis poteſtas, ſacras literas, & vere adorãdos præceptorum ſuorum apices mittit, & nõ ſtatim cum gaudio ac veneratione ſuſcipimus, nec pro magno ducimus beneficio tam illuſtris poteſtatis imperium, maximè cùm non iubentis quæritur cõmodum, ſed vtilitas ſubſequentis. Verum ecõtrario faſtidioſo ac remiſſo animo, ſuperborum ac nequam ſeruorũ more, in os domini reclamamus & dicimus, durum eſt, arduum eſt, non poſſumus, homines ſumus, fragili carne circundamur. O cæcã inſaniam. O profanam temeritatẽ. Duplici ignorantia accuſamus Deum ſciẽtiæ, vt videatur neſcire quod fecit, neſcire quod iuſsit, quaſi oblitus fragilitatis humanæ, cuius autor ipſe eſt, impoſuerit homini mandata quæ ferre non poſsit. Simúlq; proh nefas, adſcribimus iniquitatem iuſto, pio crudelitatẽ, dum eum primo impoſsibile aliquid præcepiſſe conquerimur: deinde pro his damnandum putamus hominem ob ea quæ vitare non potuit, vt quod etiam ſuſpicari ſacrilegiũ eſt, videatur Deus non tam ſalutem noſtram quæſiſſe, quàm pœnam. Itaq; Apoſtolus ſciẽs à domino iuſtitiæ ac maieſtatis nihil impoſsibile eſſe præceptum, aufert à nobis vitium murmurãdi: quod tunc vtiq; naſci ſolet, cùm aut iniqua ſunt quæ iubẽtur, aut iubentis minus digna perſona eſt. Quid tergiuerſamur incaſſum: & præcipienti opponimus naturæ fragilitatem? Nemo magis nouit menſuram virium noſtrarum, quàm qui ipſas vires nobis dedit: nec quiſquã melius quid poſsimus intelligit, quàm qui ipſam virtutem nobis noſtri poſſe donauit. Nec impoſsibile aliquid voluit imperare, qui iuſtus eſt, nec damnaturus hominẽ fuit pro eo quod vitare nõ potuit qui pius eſt. Sequitur, Vt ſitis irreprehenſibiles & ſimplices ad omnem morum perfectionẽ. Vnum

Caput 17. *Philip.* 2.

hoc

hoc ſufficere verbum poteſt, quod etiam in Epiſcopo eligendo Deus quæri iubet. Quàm enim circũſpecta vita eſt, quàm ſancta eſt, quæ nihil reprehenſionis incurrit? Quis autem ſanctior poteſt eſſe, quàm qui veræ ſimplicitatis virtutem tenens, nunquam aliud corde promittit, aliud ore vultúq; mẽtitur, ſicut filij Dei immaculati? Non eſt exhortatio vehementior, quàm qua nos ſcriptura diuina filios Dei vocat. Quis enim non erubeſcat, & metuat tanto patre agere aliquid indignũ: vt qui dicitur Dei filius, ipſe efficiatur vicij ſeruus? Et idcirco adiungit: Vt ſimus immaculati: Neq; enim conuenit in filiis Dei, quia ipſe eſt fons iuſtitiæ, peccati maculã reperiri, in medio nationis prauæ & peruerſæ: hoc eſt dicere, Quamuis infinita vos cingat peccantiũ multitudo, & innumera ſint exempla vitiorum, vos tamẽ ita cæleſtis natiuitatis memores eſſe debetis, vt inter malos viuentes omne malum vincatis: Inter quos lucetis, ait, ſicut luminaria in hoc mũdo. Et rurſum in Euãgelio legimus: Tunc iuſti fulgebũt ſicut ſol in regno patris eorum. Comparatur vita præmio, vt qui in futuro ſolis fulgore donãdi ſunt, hic iam ſimili iuſtitiæ claritate reſplẽdeant, & infidelium cæcitatem operibus ſanctitatis illuminẽt. Huic loco ille ſenſus aptãdus eſt, quem ad Corinthios idem Apoſtolus deferens ait: Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarũ. Stella autem à ſtella differt in claritate, ſic & reſurrectio mortuorũ, diſpares ſunt in regno cælorum per ſingulorũ merita manſiones. Diuerſitas enim operum, diuerſitatem facit præmiorũ, quantúmq; aliquis hic in ſanctitate fulſerit, tantum ibi fulgebit in honore. Nunc ergo ad omnem morum perfectionem mentis aciem intende, & ad cæleſte præmiũ cæleſtem vitam para. Reſplẽdeat omnibus clariſsimi in modum ſyderis ſanctitas virginis, & futuri præmij magnitudinem de nouitate cõuerſationis oſtẽdat. Tibi facilior in bonis curſus eſt, quem malorũ animi conſuetudo nõ retinet. Nec timemus ne te à virtutibus vitia retardent, & maligno diaboli ſemine Chriſti frugẽ necent. Nam ſi etiam illi, qui longo peccãdi vſu bonum quodammodo obruere naturæ, inſtaurari per pœnitentiam poſſunt, & mutata voluntate viuendi conſuetudinem cõſuetudine extinguere, ac opprimi quiq; de peſsimis fieri: quantò magis tu potes illa ſuperare, à quibus non ſuperata es? Cui non tam expellenda ſunt vitia, quàm refellenda, quę vtiq; nõ ſuſcipere facilius eſt, quàm ſemel ſuſcepta deponere. Nec vero eorum tanta dulcedo eſt, vt

Matt. 13.

1. Cor. 15.

Caput 18.

ea debeamus præferre virtutibus, cùm nec in omnibus ſit delectationis illecebra, & à pleriſque ea etiam quæ videntur dulciſsima, reſpuantur. Duo nanque ſunt ex omnibus vitia, quæ maximè homines decipiunt ſui voluptate, gula ſcilicet ac libido. Quæ deponere eo difficilius eſt, quo eis vti dulcius eſt: & tamen hæc vitia tam moleſta támque delectatione ſui periculoſa, ita à multis calcari vidimus, vt tota ætate virgines permanſerint in ſumma abſtinentia: Vt de illis taceam, quæ poſt deliciarum longum luxum, & inueteratum vſum libidinis, caſtitati ac temperantiæ ſe dederint, & vtrunque vitium contraria ſibi virtute mutauerint. Aliorum vero vitiorum eſt longe diuerſa ratio, quæ cùm nihil habeant iucunditatis, tam multum amaritudinis habent: quęq; cùm ad vitandum multo ſint faciliora, raro à quibus vitentur inuenies. Quid oro te inuide, delectationis pręſtat inuidia, quem ſecretis quibuſdam conſcientiæ vngulis liuor ipſe decerpit, & alienam felicitatem tormentum eius facit? Quid vero alter ab odio mercedis accipit, niſi horribiles animæ tenebras, & confuſæ mentis horrorem: qui vultu ſemper animóque mœrente, voto quo alteri vult noceret, ſeipſum cruciat? Quid autem iracundo furor ſuus confert, quem ſæuiſsimis exagitatum ſtimulis conſcientiæ, ira ab omni conſilio ac mente deturbat, vt dum iraſcitur, inſanire credatur? Similiter curre per ſingula, inuenies tot animę tormenta, quot vitia: quæ vtiq; eo facilius vinci poſſunt, quo nulla illiciunt nos voluptate. Quantò illud difficilius, quanto durius, vt de caſtitatis labore taceam, abſtinere à vino carnibúſque, ipſo quoque etiam oleo, & vilem ſine his cibum poſt biduum interdum triduúmque vix capere, fracta ieiunio membra vigiliíſque, fomenta balnei contemnere, neceſſarias res negare corpori, & vim quandam inferre naturæ? Da tantam in cæteris magnitudinem animi, & vide quid non poſsis efficere. Sed nos, proh pudor, quadam delectione peccati, cùm in quibuſdam oſtendimus quandam vim naturæ noſtræ, in aliis omnino torpeſcimus: & qui voluptates corporis virtutum amore contempſimus, rurſum amore viciorum tormēta ſuſcipimus, atque ita malis noſtris credimus, vt ea nec putemus poſſe deponi. Quod hoc quæſo conſilium tuum? Quęnam hæc noua viuendi ratio eſt? Res difficiles & laboris plenas ſecurus aggredior, & faciliora non poſſe fieri credo: vinco maxima, vincendus à paruis. Excelſa & ardua indefeſſus exupero: & cùm

veni

uenitur ad plana, deficio. Libenter fugio quod delectat, & non volo vitare quod cruciat. Verum hæc eorum ſunt qui Dei voluntate contempta, id ſolum petunt quod laudem facilius inuenit & citò exit in famã, morũ verò bona quę ſecretiora ſunt, negligunt. Tu verò quæ calcaſti mundum & concupiſcentias eius, vt calcato eo gradũ tibi quendam aſcendendi ad cælum faceres, mundi gloriam ne requiras. Illi tantum placere ſtude, cui ſæpe diſplicet quod hominibus placet, & qui ipſa hominum iudicia iudicaturus eſt. Abſtinentia tua & ieiunium eo magis Deo grata ſunt, quo cum bonis moribus offeruntur: vt quæ in aliis ſunt vmbracula vitiorum, in te ſint ornamenta virtutum. Reſpice obſecro ad ipſam, qua apud Deum illuſtrata es dignitatem qua per baptiſmum in Dei filio renata es, rurſúmque per conſecrationem virginitatis ſponſa Chriſti eſſe cœpiſti. Ex vtroque hic tuus honor te ad ſolicitudinem tui propoſiti admoneat: At nullus debet eſſe ibi negligentiæ locus, vbi tam præclara ſeruanda ſunt. Precioſior quæque veſtis diligentia timidiore cuſtoditur à macula, multo quæſita auro gemma maiori ſolicitudine poſsidetur: & generaliter grandi cura magna quæque ſeruantur. Vnde & tu ſi te ipſam bene cuſtodire cupis, debes honorem tuum ſemper pretiúmque cogitare. Tantò enim ſe vnuſquiſque negligentius vtitur, quanto ſe exiſtimat viliorem. Non ob cauſam aliam magis nobis in ſcripturis diuinis tam frequenter filiorum Dei nomen imponitur, vt illud quod dicitur per Prophetas: Et ego ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, dicit dominus omnipotens. Et Apoſtolus: Eſtote imitatores Dei ſicut filij chariſsimi. Et beatus Ioannes, inquit, Chariſsimi, nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus: ſcimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt: vt qui habet hanc ſpem, ſanctificet ſe, ſicut & ille ſanctus eſt: vult nobis doctrinæ cæleſtis dignitatem, qua donati ſumus frequenter ingerere, & honorem noſtrum peccandi pudorem facere. Vnde etiam dominus ipſe ad perfectam nos benignitatem vocans, ait: Diligite inimicos veſtros, benefacite iis qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, vt ſitis filij patris veſtri, qui in cælis eſt. Non eſt enim quod ſic homines Deo faciat amabiles, vt pietas mentis & bonitas, quæ tota in Chriſtiano eſſe debet, vt etiam in malis abundet: Deíque imitetur beneuolentiam, qui ſolem ſuum

Cap. 19. *Epheſ. 5.* *1. Ioan. 3.* *Matt. 5.* *Ibidem.*

ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Hoc itaque vel in primis abſit, vt nemini vel in verbo etiam noceas, vt in omnibus quibuſcunque prodeſſe ſtudeas: & ne vicem quidem mali reddens, bona pro malis, Apoſtolo dicente, reſtituas. Nunquam detractio ex ore virginis procedat. Vilium ſatis hominum eſt, & ſuam laudem quærentium, alios viles facere, quia alterius vituperatione ſe laudari putant: & qui ſuo merito placere non poſſunt, placere volunt in comparatione peiorum. Parum diximus, non ſolùm ipſa non detrahas, ſed ne detrahenti quidem aliquando credas. Peſsimum eſt hoc vitium quod alterum vilem facit videri. Non minus auribus quàm lingua fugias detractionem. Scripturę memor eſto, quæ dicit: Non eris conſentaneus cum derogantibus aduerſus proximum tuum: & non accipies ſuper illo peccatum. Et alibi: Sepi aures tuas ſpinis, & noli audire linguam nequam. Accuſator eſt enim auditor, qui facit detractorem: qui ſi auerterit aures, & vultum contrahat, ac oculos abnuendo contineat, malè loquentem etiam tacens arguit: vt diſcat non libenter dicere, quod didicerit non libenter audiri. Solicitam ſatis ori tuo cuſtodiam pone. Nõ eſt quicquam enim in nobis, quo facilius peccare poſſumus, quàm lingua. Vnde ſanctus Iacobus illum eſſe perfectum dicit, qui non offendit in verbo. Et ſcriptura dicit: Mors & vita eſt in manibus linguæ. Mentiri autem, maledicere & iurare lingua tua neſciat: quia & os quod mentitur, occidit animam. Et qui maledicunt, regnum Dei non poſsidebunt, iuxta Apoſtolum. Et iurare ipſe Chriſtus prohibuit, qui dixit: Ego autem dico vobis, non iurare omnino. Et rurſum: Sit autem ſermo veſter, eſt eſt, non non: quod autem amplius eſt, à malo eſt. Apoſtolus breuiter oris vitia reſecãs ait: Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Sit autem ſermo virginis prudens, modeſtus, & rarus: nec tam eloquentia precioſus quàm pudore. Mirentur omnes tuã te tacente verecundiam, loquente prudentiam. Mite ac placidũ ſemper eloquium tuum ornet mixta cum grauitate ſuauitas, cum pudore ſapientia: ſit certa atque librata ſuique opportunitate gratiſſima ſilentij verbíq; ratio. Nec vnquã omnino virginis os loquatur, vt tacuiſſe melius ſit: cum ingẽti cautione debet loqui, cui nõ ſolùm malus, ſed etiã otioſus ſermo vitãdus eſt. Sũma tibi ſcientia ſit, notitia ſumma, vitia virtutéſque diſtinguere.

Rom. 12. *Eccle. 28.* *Iacobi 3.* *Prov. 19.* *Sapien. 1.* *Galat. 5.* *Matt. 5.* *Ephes. 4.* *Cap. 20.*

Quæ

Quæ quanquam ſemper cõtraria ſibi ſint, aliqua tamen ex eis tanta iunguntur ſimilitudine, vt diſcerni omnino vix poſsint. Quàm multi enim ſuperbiam libertatis loco ducũt, adulationem pro humilitate ſuſcipiunt, malitiã prudentiæ amplectuntur vice, & ſtultitiæ ſimplicitatis nomen imponunt, atq; fallaci ac peſsima decepti ſimilitudine, vitiis pro virtutibus gloriantur? Et quanquam hæc omnia ſubtiliſsima intelligentia debeas ſeparare, cunctáſque virtutes cum ſuis lineis inſequendo nuſquam prorſus abſcedere, præcipuè tamen fictam humilitatem fugiens, illam ſectare quæ vera eſt, quam Chriſtus docuit humilitatẽ, in qua nõ ſit ſuperbia incluſa. Multi enim huius virtutis vmbram, veritatem eius ſequuntur pauci. Perfacilè eſt enim aliquam veſtem habere contemptam, ſalutare ſubmiſsius, manus & genua deoſculari, inclinato in terram capite oculíſque deiectis humilitatem ac manſuetudinem polliceri, lenta voce tenuiq; ſermones infringere, ſuſpirare crebrius, & ad omne verbum peccatorẽ ac miſerũ ſe clamare, & ſi vel leui ſermone offenſus ſit, continuo attollere ſuperciliũ, leuare ceruicem, & delicatum illũ oris ſonum inſano repente clamore mutare. Aliam nos humilitatẽ Chriſtus docuit, qui nos ad exemplum ſuum hortatur dicens: Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. Qui cùm malediceretur non maledicebat, cùm pateretur non cõminabatur. Quam nobis humilitatẽ beatus Petrus inſinuat: Miſericordes, inquit, & humiles nõ reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto. Auferantur omnia figmenta verborum, ceſſent ſimulati geſtus, & ante occaſionem ſermo placidus. Verum humilem patientia oſtendit iniuriæ. Nullus ergo vnquã in mente tua vllius ſit vitij locus, nihil in te ſuperbum, nihil arrogans, nihil in te faſtidioſum. Apud Deum non eſt quicquam humilitate ſublimius. Ipſe loquitur per Prophetam: Super quem alium reſpiciã niſi ſuper humilem & quietũ & trementẽ ſermones meos? Et nũquam in iram exardeſcat animus, quod eſt ſeminarium odij. Tantus mentẽ tuã repleat timor Dei, vt indignari omnino nõ audeas, & irã metu vincas. Beatus Apoſtolus mundans animã noſtrã, eámque in habitaculũ Dei præparans, clamat & dicit: Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blaſphemia auferatur à vobis cum omni malitia. Adulatores vt inimicos caue, quorũ ſermones ſuper oleũ molles, & ipſi ſunt iacula. Corrumpunt fictis laudibus leues animas, & malè credulis mentibus

Matt. 11.
1. *Petr.* 2.
1. *Petr.* 3.
Eſaiæ 66.
Epheſ. 4.
Cap. 21.

tibus blandum vulnus infigunt. Creuit hoc in nostra ætate vitium, & in vltimo fine stetit, nec augeri potest: in hanc omnes nos scholã studiúmque dedimus, vt officiũ putemus illudere, quódque ipsi ab aliis libenter accipimus, id aliis quasi quoddã munus offerimus: & spe recipiẽdæ laudis, eos à quibus laudari volumus, antè laudamus. Sæpe adulantiũ resistimus verbis ad faciẽ, & in secreto mentis fauemus, maximúmq; fructũ cepisse nos ducimus, si vel fictis laudibus prędicamur. Nec cogitamus quid ipsi simus, sed quid alteris esse videamur. Vnde eò producta res est, vt neglecta veritate meriti de sola opinione curemus, qui testimoniũ vitæ nostræ nõ à cõscientia nostra, sed à fama petimus. Beata mens est quæ perfectè hoc vitiũ vincit, nec adulatur aliquando, nec adulanti credit, quæ nec decipit alterum, nec ipsa decipitur, tantúmq; hoc malũ nec facit aliquãdo nec patitur. Nihil vnquam in te fictum sit, nihil omnino fucatum. Conscientiã tuam, quæ certè Deo semper patet, in multitudine versari puta. Nunquam aliud corde, aliud ore prætendas. Quicquid pudet dicere, pudeat etiam cogitare. Illud verò notum iam omnibus, atque diuulgatũ est, quàm vtilis quámq; huic proposito necessaria est ieiuniorum & abstinentię virtus, maximè in his annis, in quibus corpori maior æstus inest. Nõ manducare itaque carnem, neque bibere vinũ, Apostolica voce laudatum est. Quicquid illud quod inflammare corpus potest, quod fomentum suggerit voluptati, castitatis amore fugiendũ est. Nec tamen ita magno huius rei labore grauari te volumus, vt sub ipso statim onere succumbas: per quod multi dum nimio feruore mentis rationẽ suarũ viriũ non haberent, subitò conciderunt, & penè ante debilitatẽ, quàm sanctitatem de proposito suo cõsecuti sunt. Optimus est in omni re modus, & laudabilis vbique mensura. Corpus non frangendũ, sed regendum est. Sint ergo moderata & sancta, simplicia in omni mentis humilitate ieiunia, quæ ita attenuent corpus, ne animum eleuent, ne res humilitatis gignat superbiam, & vitia de virtute nascantur. Ego, inquit, cùm mihi molesti essent, induebar cilicio, & humiliabam in ieiunio animam meam. Vestis abiectio, cibi vilitas, ieiunij lassitudo, extinguere debent non nutrire superbiam. Quis rem medicinæ vulnus faciat, & inde sanè lædat quoque, vnde iam læsa curanda sunt? Aut quæ superit spes salutis, si ista animæ remedia ipsa sint venena? Laborem ieiunij tui misericordiæ opera commendent, & abstinentia

Psal.34.

Cap.22.

nentia tua pauperum refectione ſit gratior. Dominus loquitur per Prophetam, Miſericordiam volo & non ſacrificium. In Euangelio Chriſti verba legimus: Beati miſericordes, quoniá ipſi miſericordiam conſequentur. Sed quæſo hanc curam vitæ tuæ auia matérque ſuſcipiant: illæ has partes pro te agant, illæ theſaurum tuum in cælum leuent. Illarum ſit eſurientes alere cibo, veſtire nudos, viſitare infirmos, peregrinos tecto ſuſcipere, & æterni ſpe præmij Chriſto in pauperibus fœnerari, qui dixit: Quodcunque feciſtis vni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Tibi verò maximè dum in propoſito matureſcat animus, ab omnibus occupationibus recedendum eſt, & omne ſtudium, omníſque cura in ornandis moribus exhibēda. Quibus ita vacare debes, & totam occupare mentem, vt non diuitem te ſentias eſſe, nec dominam: nobilitatis ad hoc tantum memineris, vt cum claritate generis, morum ſanctitate contēdas: & cum nobilitate corporis, animi virtute nobiliter proficias, magíſque illa nobilitate glorieris, quæ filios Dei & cohæredes Chriſti facit. Ad quam ſi ſemper inſpicias, dum credis gaudium te habere quod maius eſt, deſinis de eo quod minus eſt gloriari. Omnis iſta præclari generis dignitas, & illuſtris auiti ſanguinis decus ad animam transferantur. Ille clarus, ille ſublimis, ille ſit nobilis: ille tunc integram nobilitatem ſuam ſeruare ſe putet, ſi dedignetur ſeruire vitiis ab eíſq; non ſuperari. A quo enim quis ſuperatur, huius & ſeruus eſt. Quid enim hac ſeruitute animi indignius, quídve turpius, quàm cùm in eo aut dominatur odiū, aut regnat inuidia? quàm cùm eū aut auaritia poſſidet, aut captū ira tenet, vel certè cætera ſibi vitia vēdicāt? Nō eſt quòd ſibi aliquis de nobilitate generis blandiatur, ſi ex meliore parte ſit famulus. Multò eſt indignius mente ſeruire, quàm corpore. Superfluum arbitror te monere quàm parca in procedēdo debeas eſſe, quàm rara, cùm te hoc etiā ſecularis ab infantia honeſtas docuerit, & facilè intelligas, id tibi multò magis in hac vita eſſe ſeruādū, quá maxime ſecretū decet. Illud admoneo, vt ipſis quoq; ſalutationibus, quæ tibi in cubiculo tuo exhibēdæ ſunt, certiſsimū modū ponas: nō ſint nimiæ, neque quotidianæ, ne non tantū officium, quàm inquietudinem præſtare videantur. Et quanquam omne vitæ tuæ tempus diuino debeas operi conſecrare, & nullam prorſus horam à ſpiritali profectu vacuam eſſe conueniat, cùm tibi in lege domini die ac nocte meditandum ſit, debet tamen

Oſee 6. *Matt. 5.* *Mat. 25.* *2. Pet. 2.* *Cap. 23.* *Pſal. 1.*

tamen aliquis esse determinatus & cõstitutus horarum numerus, quo plenius Deo vaces, & qui te ad summam animi intentionem velut quadã lege contineat. Optimũ est ergo huic operi matutinum deputari tempus, id est, meliorem diei partẽ, & vsque ad horam tertiã quotidie in cælesti agone certãtem, hoc velut spiritalis quodã palestræ exerceri gymnasio. His tu per singulos dies horis in secretiori domus parte ora, clauso cubiculo tuo. Adhibe tibi etiã in vrbe solitudinem, & remota paulisper ab omnibus, propius Deo iungere, aspectuíque tuorum reddita lectionis fructũ & orationis ostẽde. Nihil enim in hoc secreto magis agere debes, quàm animã diuinis eloquiis pascere, & quantũ ei per totã sufficere possit diem, hoc eam veluti cibo pinguiore satiare. Ita scripturas sanctas lege, vt semper memineris Dei illa verba esse, qui legem suam nõ solùm sciri, sed etiam impleri iubet. Nihil enim prodest facienda didicisse & non facere. Optime vteris lectione diuina, si tibi eam adhibeas speculi vice, vt tibi velut ad imaginem suam anima respiciat, & vel fœda quæq; corrigat, vel pulchra plus ornet. Lectionem frequẽter interrumpat oratio, & animã iugiter adhærentem Deo grata vicissitudo sancti operis accendat. Nunc te igitur ordo instruat cęlestis historiæ. Nunc sanctũ Dauid oblectet canticũ. Nunc Salomonis erudiat sapientia. Nunc ad timorem domini incitent dicta Prophetarũ. Nunc Euãgelica & Apostolica perfectio te Christo in omnium morũ sanctitate coniungat. Quæ paranda sunt, memoriæ penitus insere, eáq; iugi meditatione conserua: quę maturanda sunt frequenter reuolue, vt diuinum hoc studium & cælestis schola, & mores simul virginis ornent & sensum, tradántque tibi cum sapientia sanctitatem. Vnde scriptura dicit: Qui quærunt Deum, inueniunt sapientiam cum iustitia. Sit autem ipsa lectio temperata, cui finem consilium, non lassitudo imponat. Nam vt immoderata ieiunia & ardor abstinentiæ, & enormes inordinatæque vigiliæ, intẽperantiæ coarguuntur, idq; nimietate pariunt, vt hæc ipsa posteà quidẽ nec mediocriter fieri possint, ita studium lectionis in reprehensionem intẽperans cadit, quódq; laudabile est in genere suo, fit de nimietate sui culpabile. *Cap.24.* Generaliter quidem strictímque, sed breuiter dicendũ est. In bonis quoque rebus, quicquid modũ excesserit, vitium est. Magna est, magna inquam, & quæ grandi studio constat perfectæ vitæ ratio, consummatæque sapientię est, scire quid, quo insequaris modo, & ad

ad omnem actum præferendo conſilium, nihil facere, quod fe-
ciſſe pœniteat. Intra vnius horæ ſpatium mutatur habitus, ie-
iunare, abſtinere, pſallere, vigilare, nō tam ſtudio opus habent
quàm voluntate. Quilibet incipiens ſtatim vt voluerit ad iſta
perfectus eſt, imò illi hoc facilius facere poſſunt, qui recentis
corporis vires de ſeculo ad propoſitum afferunt. Mores verò
mutare, ſinguláſque virtutes animi formare in ſe atq; perfice-
re, grandis ſtudij eſt, & longæ cōſuetudinis. Itaq; multi in hoc
propoſito ſeneſcimus, & ea propter quæ ad ipſum propoſitum
venimus non habemus. Tua verò conuerſatio noua eſſe debet,
mira grauitas, patientia, manſuetudo, pietas. Quicquid ſan-
ctius eſt, atque perfectius, quicquid magis Deo te cōmendare
poteſt, & maiorem in cælo facere, id ſemper ſequere, id ſem-
per amplectere. Sponſa Chriſti nihil debet eſſe ornatius. Tan-
to maiore placendi ſtudio opus eſt, quanto maior eſt ille cui
placendū eſt. Seculi verò virgines, quæ ſe nuptiis præparant, &
indulgentiā magis Apoſtoli, quàm conſiliū ſequi malunt, ma-
gíſque amplectuntur incontinentiæ remediū, quàm pręmium
continentiæ, vt ſponſis placeant, eóſque in amorem ſui magis
incitent, mira ſe ſolicitudine formare ſtudent, & naturalem
corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Hæc eſt
illis per dies ſingulos cura præcipua, decentibus fucis colora-
re faciem, implicare auro crinem, & ardentes concharum la-
pides capitis honorem facere, ſuſpendere ex auribus patrimo-
nia, brachia ornare monilibus ac latera, & incluſas auro gem-
mas à collo in pectus demittere. Non minorem ſponſus tuus
requirit ornatum, qui cū vniuerſam eccleſiam ſalutaris aquæ
lauacro purificatam ſine macula rugáque reddiderit, quotidie
cupit eam fieri pulchriorem, vt ſemel à vitiis peccatíſq; mun-
data, ſemper ornetur decore virtutū. Et ſi hoc à tota requirit
eccleſia, in qua & viduæ continentur & nuptæ, quantum putas
expectat à virgine, quæ ex pulcherrimo hoc quodam eccleſiæ
prato, velut auguſtior quidā flos videtur electa? Aſſume ergo
omne illū ornatum per quē placere Chriſto potes. Satis place-
re Deo crede tuā faciem, ſi hominibus pulchra apparere non
ſtudeas. Iſtud ornamentū ſerua capitis, quod acquiſiuiſti chriſ-
matis ſacramento, cū tibi in cæleſtis regni myſteriū diadema
quoddā regalis vnctionis impoſitum eſt. Optima ornamenta
ſunt aurium verba Dei, ad ea ſola paratus eſſe debet auditus
virginis, eáq; precioſiſsimis lapidibus anteferre. Omnia pro-

R

ſus membra decorentur operibus ſanctitatis, totáque virginalis animi pulchritudo gemmati monilis inſtar, vario virtutũ fulgore reſplendeat. Tunc verè cõcupiſcet rex decorem tuum dicétque tibi: Tota formoſa es proxima mea, & macula nõ eſt in te. Et hæc tibi ornamenta quæ dixi etiã erunt munimenta maxima. & quæ te ipſum ornare Deo, & contra diabolum armare poſsint, qui per leue interdũ quodcunque vitiũ, ad animam ingreditur: & ſi virtutũ propugnacula non reſiſtant, noſtro nos repellit loco, & continuo de hoſte fit dominus. Propter quod ſcriptura nos adhortatur, & dicit: Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum tuũ ne dimiſeris. Ab eo Iam tempore, quo primũ per virginitatis profeſsionẽ domino conſecrata es, aduerſarij in te creuit odiũ, & qui aliena lucra pro ſuis damnis habet, ſe amiſiſſe dicit, quicquid te poſſeſſurã dolet. Grandi tibi opus eſt vigilantia, grandíque cura, & tanto ſolicitius cauendus eſt inimicus, quanto apud eum ditior eſſe cœpiſti. Vacuus viator & nudus non timet latronis inſidias. Securus à nocturnis furibus dormit pauper etiam ſi clauſtra non muniat. Diuiti verò opes ſuę latronis ſemper imaginantur occurſum, & iugi ſolicitudine noctium ſomnum adimunt. Vnde tuæ quoque diuitiæ, cæleſtis theſaurus, iſta cautione indigent atque cuſtodia. Quanto ditior es, tanto debes eſſe vigilantior. Qui enim plus poſsidet, plus debet timere ne perdat. Inuidere non ceſſat autor inuidiæ. Et qui ſemel à Deo ipſe proiectus eſt, tanto maiori liuore torquetur, quãto aliquẽ apud eum viderit clariorem. Qui inuidit Euæ paradiſum, quantò magis inuidet tibi regnum cælorum? Cuncta, mihi crede, ille nunc circumit: vt beatus Petrus ait, deuorandi te cupidus. in modum rugientis leonis ingreditur, vel more doloſi hoſtis vniuerſa perluſtrans, explorat omnes aditus animæ tuæ, an ſit aliquid infirmum & minus tutum, per quod poſsit irrepere: rimatur nunc ille omnia. & ſingula quæq; pertentans, quærit vulneri locum. Cuius tu inſidias ſolicite debes præuidere: vt cum Paulo non ignores aſtutias eius. Qui cum terribiles diaboli poteſtates principatúſq; deſcribat, nos nihilominus hortatur ad pugnã, hoſtiúmq; vim pandit, vt augeat ſolicitudinem militum. Non enim vult nos eſſe timidos ſed paratos: denique non fugã ſuadet, ſed arma ſuggerit. Propterea, inquit, Accipite arma Dei vt poſsitis reſiſtere in die malo. & in omnibus perfecti ſtare. Ac ſtatim inſtrumenta ſingula ſpiritalis pugnæ tradens, addidit

Canti. 4. *Eccleſiaſtes 10.* *Cap. 25.* *Epheſ. 6.*

dit & dixit: State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti lorica iustitiæ, & calceati pedes in præparatione Euangelij pacis, in omnibus assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, & gladium spiritus, quod est verbũ Dei, per omnem orationem. Et quoniam de hoc bello licet etiam fœminis triumphare, suscipe hæc arma Pauli, & tanti hortatione ducis certam præsume victoriã. Hęc enim si tu omnia instrumenta possideas, secura procedas ad prælium spiritale, nec pauebis diabolum cũ toto exercitu suo. Cadent enim à latere tuo mille, & decem milia à dextris tuis, ad te autem nõ appropinquabunt. Beatus quoque Iacobus ille Christi miles emeritus, nõ minore nobis autoritate de hoc bello victoriam pollicetur: Subditi inquit, estote Deo, resistite autem diabolo, & fugiet à vobis. Ostendit quomodo resistere debeamus diabolo, si vtique simus subditi Deo, eiúsque faciendo voluntatem, vt diuinam etiam mereamur gratiam, & facilius nequam spiritui auxilio sancti spiritus resistamus. Neque verò aperta contra nos pugnat acie, nec publica nobiscum fronte congreditur, sed dolo vincit ac fraude, nostráque contra nos vtitur voluntate, de consensu nostro aduersarius vires accipit, nostróque nos, vt dici solet, iugulat gladio. Infirmus hostis est, qui non potest vincere, nisi volentem. Procul à nobis desperátio, procul à nobis omnis recedat pauor aduersariorum: non adiuuemus, sed vincamus aduersarios. Dant illi quidem consilium, sed nostrum est vel eligere vel respuere quid suggerunt. Non enim cogendo, sed suadendo nocent: non extorquent à nobis cõsensum, sed expetunt. Vnde etiam Ananiæ dicitur: Quare tentauit cor tuũ Satanas, mentiri te spiritui sancto? Quod vtique illi Apostolus nunquàm imputaret, si id absque ipsius voluntate diabolus fecisset. Ipsa etiã Eua ideo condemnatur à domino, quia ab eo quẽ poterat superare superata est. Nec enim meruisset à domino iustitia puniri, quæ victa est, nisi vincere ipsa potuisset. Huius nequissimi hostis est illa vel prima calliditas, & ars doli plena, fatigare cogitationibus rudes animas, & nouellis in proposito mentibus de ipsa interdum conuersatione afferre mœrorem, vt facile ab huius rei profectu deterreatur animus, cuius initia amara cognouerit. Itaque solet tam sordidas nonnunquàm & impias cogitationes inserere menti, vt qui tentatur, dum suũ illud putat esse quod cogitat, deteriorem se per spiritum immundũ proposito

Psal. 90.

Iacobi 4.

Cap. 26.

ſuo arbitretur effectum: multóque puriorem animam habuiſſe ſe credat, cum adhuc res ſeculi amaret. Vult enim iis quibus inuidet callidiſsimus inimicus, horrorem propoſiti ex deſperatione facere ſanctitatis: vt eos obſidēte triſtitia, etſi à propoſito nō reuocat, certe retineat à profectu. Propter quod maxime ſanctarum tibi ſcripturarū ſtudium diligendū eſt, illuminanda diuinis eloquiis anima, & coruſcante Dei verbo, diaboli repellendæ ſunt tenebræ. Citò enim fugit ille ab ea anima, quam ſermo diuinus illuminat, quæ cæleſtibus ſemper cogitationibus occupatur? In qua aſsiduū eſt Dei verbum, cuius vim nequam ſpiritus non poteſt ferre. Et idcircò beatus illud Apoſtolus ſpiritalis belli inter cætera inſtrumenta gladio cōparauit. Eſt autem tutiſsimū atque perfectum vt aſſueſcat animus ſolicita ſemper peruigilíque cuſtodia diſcernere cogitationes ſuas, & ad primum animi motum vel probare vel reprobare quod cogitat, vt vel bonas cogitationes alat, vel ſtatim extinguat malas. Hic nanque fons eſt boni & origo peccandi, omníſque ingentis delicti in corde principium eſt cogitatio, quæ vnumquodque opus velut in quadam cordis tabula depingat antequā faciat. Nam ſiue ille actus ſiue ſermo ſit, vt proferatur ante diſponitur: & cogitationum conſilio diſcernitur quod futurum eſt. Vides quàm breui interdum momento quæque iſta quis cogitet, cogitatáq; perficiat. nec quicquā omnino vel lingua, vel manu cæteríſque mēbris agitur niſi cogitationes ante dictauerint. Vnde & dominus in Euāgelio dicit: De corde hominis procedunt cogitationes malæ, adulteriū, fornicatio, homicidia, furta, falſa teſtimonia, auaritia, nequitia, dolus, impudicitia, oculus malus, blaſphemia, ſuperbia, ſtultitia: Hæc ſunt quæ coinquinant homines. Omnis ergo ſolicitudo tua omni intentione debet eſſe in cuſtodia: ibi te maximè oportet obſeruare peccatū, vbi naſci ſolet, ſtatímq; ad primā tentationis repugnare faciem, & malum antequàm creſcat extinguere. Nec enim expectandū eſt augmentum eius rei, quæ timeri debet à paruo, & quæ tanto faciliùs vincitur, quāto ei citius repugnatur. Ideo clamat ſcriptura diuina: Omni cuſtodia ſerua cor tuum. Ex ipſo enim exitus vitæ. Diſtinguendum eſt autem inter iſtas cogitationes quibus voluntas fauet, quas cum dilectione amplectitur, & inter eas cogitationes quæ tenuis vmbræ modo præteruolare mentem ſolent, ſeſéque tantummodo vel tranſeundo monſtrare, quas Græci typos vocant, vel certe

Matt. 15.

Prou. 4. Cap. 27.

illas quæ repugnanti ac inuito animo suggeruntur, quibus mens cum horrore quodã renititur ac resistit, quibus vt contristatur admissis, ita gaudet expulsis. In quibus quidem quæ se leuiter menti ostendunt & quasi fugiendo demonstrant se, nec peccatum omnino nec pugna est. In iis autem cum quibus aliquãdiu anima luctatur, quibus resistit voluntas, æquale certamen est. Aut enim consentimus, & vincimur: aut respuimus & vincimus, & acquirimus de pugnatione victoriam. In illa ergo tantummodo cogitatione peccatum est, quæ suggestione consensum mentis dedit, quæ malum suum blande fouet, quæ in factum gestit irrumpere. Huiusmodi cogitatio etiam si ex aliquo impedita casu non impleat voluntatem, nihilominus actione criminis condemnatur à domino, vt illud in Euangelio legimus: Qui viderit, inquit, mulierem ad cõcupiscendum eam iam mœchatus est eam in corde suo apud Deum, cui nota sunt omnia etiam antequàm fiant. Voluntas perfecta faciendi reputatur pro opere facti. Qua de re debes (sæpe enim repeto) quod fieri semper volo, sanctas scripturas sine intermissione meditari, hisque tuã replere mentem, & malis cogitationibus locũ auferens, diuinis animũ sensibus occupare, quantúmque Deum diligas, ex dilectione legis eius ostendere. Vnde scriptura dicit: Qui timent dominum, inquirent quod beneplacitum est illi: & qui diligũt eum, replebuntur lege eius. Tunc senties quantum ad eius amorem adiuuet te sapientia, quantum sit in te diuinæ legis auxilium, & domino cum Dauid lęta cantabis: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Excitandus est enim spiritalibus stimulis semper animus & maiore quotidie ardore renouandus: orationis instantia, illuminatio lectionis, solicitudo vigiliarum, & diurna & nocturna, eius incitamenta sunt. Nihil enim in hoc proposito ocio deterius est, quod nõ solummodo non acquirit noua, sed etiam parata consumit: Sanctæ vitæ ratio processu gaudet & crescit, cessatione torpescit & deficit. Quotidianis & recentibus incrementis mens instauranda est, & viuẽdi nobis hoc iter nõ de transacto, sed de reliquo metiendum. Quandiu sumus in hoc corpore, nunquam nos ad perfectum venisse credamus: sic enim melius peruenitur. Tandiu non relabimur retro, quandiu ad priora contendimus. At vbi cœperimus stare, descẽdimus, nostrúmq; non progredi, iam reuerti est. Cesset omnis ignauia, & inutilis de pręterito labore securitas. Si volumus non redire, curren-

Matt. 5.

Eccle. 2.

Psal. 118.

Philip. 3. dum est. Beatus Apostolus de die in diem viuens Deo, nec quid antè fecisset, sed quid facere deberet semper attendens dicebat: Fratres ego me non arbitror comprehendisse aliquid. Vnum autem, quæ quidem sunt retro obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora, me extẽdens, ad destinatum persequor brauium supernæ vocationis Dei. Si beatus Paulus ille vas electionis, qui ita *Galat.* 2. Christum indutus erat, vt diceret: Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus: adhuc tamen se extẽdit, crescit, & proficit: quod nos facere debemus, quibus optandum est, vt in fine nostro Pauli principio comparemur? Ergo tu hũc imitare qui *1. Cor.* 4. dixit: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Obliuiscere omne præteritum & quotidie inchoare te puta, ne pro præsenti die, quo debes seruire Deo, præteritũ imputes. Optime quæsita custodies si semper inquiras: damnum parata sentiẽt, si pa- *Caput* 28. rare cessaueris. Dicas forsitan, grãdis labor est, sed respice quod promissum est. Omne opus leue fieri solet, cùm eius pretium cogitatur, & spes præmij solatium est laboris. Sic durus agricola inaratum diu campum, & pinguiores otio glebas, violento vomere scidisse se gaudet, & mirum in modum ipsa operis difficultate lætus, spem segetis de labore metitur. Sic negotiator auidus maria contemnit, spectare ausus fluctuum spumas, rabiémq; vẽtorum, dúmq; in omni labore ac periculo lucrum cogitat, & lassitudinem simul obliuiscitur & timorem. Considera quæso magnitudinem prẹmij tui, si tamen considerari potest, quicquid immensum est, post abscessum animæ, post carnis interitum, post fauillas & cinerem, in meliorẽ statum virgo reparanda es, mandatũ terræ corpus in cælum eleuandum est. Post hæc angelorum es donanda consortio, regnum acce- *Psal.* 115. ptura cælorum, & in perpetuũ regnatura cum Christo. Quid ergo retribues domino, pro omnibus quæ retribuit tibi? Quid tanto remuneratore dignum facies? Aut quem laborẽ durum *Roma.* 8. putabis cuius tanta sunt præmia? Vnde beatus Apostolus, Nullæ, inquit, sunt cõdignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Quid enim dignum vel facere vel pati possumus in breui hoc tempore vitæ nostræ, cum *Caput* 29. id immortalitate sit recompensandũ? Propter quod idem Apo- *2. Cor.* 4. stolus ait: Id enim quod in præsenti sæculo est momentaneum ac leue tribulationis nostræ, suprà modũ in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Respuantur honores, despiciãtur diuitiæ, ipsa quoq; vita nostra martyrij amore con-

temn

temnatur. Et hæc omnia etiam si pro æternitatis præmio non darentur, essent tamen quandoq; peritura. Amittunt etiam hoc illi qui semper cupiunt possidere. Quàm multos memoria nostra retines in maximis honoribus ac diuitiis constitutos, repente de summo illo potentiæ fastigio concidisse: & eos qui tumore elati, aliud quiddã quàm homines esse se putabant, exitu tandem suo docuisse nos quid fuerint? Quid enim in hoc mundo stabile? Quid vero firmum est? Quid porrò nõ breue & incertum & casui non seruiens? Quale istud bonũ est, quod semper timeas amittere? quod vel auferendum abs te metuas, vel à te relinquendũ scias? Nam etsi nullo eripiatur casu, vel morte certe perdendum est. Et si vita nostra tendatur per mille annos, & ad extremum illum totius diem ætatis, quotidiana deliciarũ voluptate veniamus, quale hoc quæso diu est quod fine deletur? Aut quis illius voluptatis fructus est, qui statim vt cessauerit, videbitur tibi non fuisse? Age iam, transactum vitæ tuę tempus animo reuolue. Nónne videbitur tibi vmbra quædam fuisse, quod transiit, & instar somnij tenuis incertum esse omne quod videtur? Hoc idem & decrepitus senex sentire potest. Cui conuenit dicere cùm Propheta, Dies mei sicut vmbra declinauerunt, & ego sicut fœnum arui. Quòd si hæc etiam hic possumus dicere, vbi quamuis breuis, tamen quia præsens est, vita ista magnipenditur, quid in futuro dicturi sumus, vbi maiori ętatis scientia, transactum omne pro nihilo est? Hæc tu tecum diligenter reuoluẽs, & breuitatem vitæ huius æternitatis contemplatione despiciens, ipsum quoq; contemptum mundi maiori cum virtute contemne, & ad illum tantum diem para te, in quo mundi gloria finienda est. Illum inquam diem, quem saluator diluuio comparauit, qui multos fallaci securitate deceptos, furtiuo, vt ait Apostolus, comprehẽdet aduentu. Quem beatus quoq; Petrus describẽs ait: Adueniet autem dies domini sicut fur, in qua cæli magno impetu transibunt, elemẽta vero à calore resoluentur. Cùm hæc omnia dissoluenda sint, quales oportet nos esse in sanctis cõuersationibus & pietatibus expectantes & properantes in aduẽtu domini Dei, in quo cæli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent? Recens factũ est, & quod ipsa audisti, cùm ad stridulæ buccinæ sonum Gotthorúmque clamorem lugubri oppressa metu domina orbis Roma contremuit. Vbi tunc nobilitatis ordo? vbi certi & distincti vllius dignitatis gradus? Permixta omnia & timo-

Psal. 21.
Caput 3.
1. Thess. 5.
2. Petri. 3.

re confusa, omni domui planctus, & æqualis fuit per cunctos pauor. Vnum erat seruus & nobilis, eadem omnibus imago mortis. Nisi quia magis eam timebant illi, quibus fuerat vita iucundior. Si ita mortales timemus hostes & humanam manum, quid faciemus cùm clãgore terribili tuba intonare de cælo cœperit? & ad illam archangeli vocem omni buccina clariorem, totus simul remugiet mundus? cùm viderimus super nos non manufacta arma concuti, sed & virtutes cælorũ commoueri, sicut Propheta dicit: cùm venerit dominus ponere orbem terræ desertum & peccatores perdere ex eo, quis tunc nobis pauor, quæ caligo, quæ tenebræ, cùm nos sæpius ac totiens admonitos, & tamen imparatos dies repererit? Tunc, inquit, plangent super se omnes tribus terræ: & videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & maiestate. Tunc dicent montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos: & petris, aperite vos nobis. Verum hęc eorum sint, qui variis huius mundi detenti curis, de mundi non cogitant fine. Tu vero cui aduentus Christi dierum noctiúmque meditatio est, cui pro conscientiæ puritate domini est optanda præsentia, quæ consummationem seculi quasi certum præmij tui tempus expectas, exultationem de cælo capies non timorem. Tunc enim tu sanctorum mixta choris, & sanctis comitata virginibus, in sponsi obuiam subuolabis & dices, Inueni quem quæsiuit anima mea. Nec vllius iam temporis separationem timebis, quæ semel immortalitatis gloria & incorruptionis splendore donanda es, & cum Christo semper futura es. Apostolo dicente: Quoniam ipse dominus, in iussu, & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt resurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam domino in aëra, & ita semper cum Christo erimus. Hęc sit igitur cura tua semper, hoc studium, hæc iugiter virginis corde voluantur, in his totius diei versetur labor, in his noctis somnus reponatur, in hoc anima rursus euigilet. Etenim nullus labor durus, nullum tempus longum videri debet, quo gloria æternitatis acquiritur.

Mat. 24. Luca 23. *1. Thess. 4*

Sancti Augustini ad Cyrillum Hierosolymitanum Episcopum, de magnificis admirandisque sancti Hieronymi virtutibus ac preconijs, elegantissimo stylo disserentis.

Epistola CCV.

Glor

GLorioſsimi Chriaſtianæ fidei athletæ, ſanctæ matris Eccleſiæ lapidis angularis, in quo admodum firmata conſiſtit:nunc vero in cæleſti gloria Dei ſyderis radientis olim Hieronymi presbyteri laudes venerabilis pater Cyrille ſilẽdum ne putas,aut lingua balbutientis pueri,virum pollutum labiis me locuturum fore retis? Cæli enarrant gloriam Dei, & omnia quæ fecit dominus eum in ſanctis ſuis laudant. Silere debet rationalis creatura à laude Dei,irrationali non ſilente? Taceam,aut loquar? Cùm ſi taceam lapidibus iubetur clamare. Certè loquar & nõ tacebo, totis viribus & niſibus laudare Hieronymum: Qui quamuis indignus & inſufficiens laudator exiſtam,cùm non ſit pulchra in ore peccatoris laus,tamẽ ab eiuſdem laudibus minime ceſſabo.Firmetur itaq; manus,& lingua noſtra palato non adhæreat:quoniã certè magnus eſt iſte vir ſanctiſsimus, mirabilis, & metuẽdus ſuper omnes qui in circuitu noſtro ſunt, magnus certè in vitæ excellentiſsimæ ſanctitate, magnus in ſapientiæ ineffabilis profunditate,magnus in maioris nũc gloriæ quantitate. Mirabilis in prodigiis inſuetis, metuendus ob ſibi à domino traditam poteſtatẽ.Quàm itaq; magnus ſit iſte glorioſiſſimus Hieronymus,in ſuæ vitę excellentiſsimæ ſanctitate,quo modo patefaceret mea lingua, cùm præcipuè cunctorum non ſufficerent mortalium linguæ, vt eius excellentiã explicarent? Liceat ergo dici, alter hic Helias, alter hic Samuel, alter hic Ioannes Baptiſta vitæ excellentiſsimæ ſanctitate.Helias & Ioannes eremitæ magnis ciborum & veſtium aſperitatibus carnem macerauerunt:Non minoris vitæ Hieronymus glorioſiſſimus,eremita idem per quadriennium in eremo ferarum tantum ſocius perſtitit.Quinquaginta annis vt venerabilis Euſebij eiuſdem diſcipuli literæ,quas pridie recepi,plenius fatebãtur:& vt me certius tu idem noſti, vinum & ſiceram aliqualiter non guſtauit.Ab omni carnium & etiam piſcium eſu ita ſe abſtinuit,quòd vix ea nominare volebat.Coctum quid non niſi in vltima ægritudine bis comedit. Cilicino ſacco carnẽ veluti Aethiopis macerans,deſuper panno viliſsimo ſe tegebat.Stratum aliud niſi terram nũquam ſciuit.Non niſi ſemel fructibus aut hærbarum foliis ſiue radicibus paſtus in die, poſt veſperas ſe orationibus præbens, deinceps vſq; ad ſecundam noctis horam quotidie vigilabat: poſtmodum vero ſomno feſſus in terra dormiẽs vſq; ad mediam noctem quieſcebat. Qua quidem

continue surgens, lectionibus & scripturis sanctissimis, quibus tota radiat ecclesia, vti lapidibus pretiosis, intétus, vsq; ad eius horam perdurabat. Ita leuissima fiebat peccata, vt quis eum æstimasset hominem interemisse. Ter in die carnem diris verberibus flagellabat, ita vt ex eius corpore riuuli sanguinis effluerent. Quin verbum otiosum aliquid vt pestem maximam fugiebat. Sibi otium nullũ erat, semper aut sacris lectionibus, aut scribendo, aut docendo cunctos exercitabatur. Quid plura loquar? Si sanctorum singulorum perquirerem vitas: eo vt puto maiorem neminem inuenirem. Sed quia eum superius alterum Samuelem nominauimus, fuisse huic similem Samuelem ostendamus. Hic certe Samuel, qui de vanis literarum studiis verberibus euocatus, sacræ scripturæ ministerio deputatur. In cuius vultus lumine diuina gratia influente, vtriusq; testamenti lumen vidimus, & in cuius brachij fortitudine hæreticorum pars maxima est dispersa. Hic certe gloria virtutis nostræ trãsferens vtrunq; testamentũ ex Hebræorum lingua in Græcam pariter & Latinam, disponénsq; ipsum posteris in æternum, declarans ænigmata & obscura dubia & nodosa, præparans officiorum seriem cunctis ecclesiæ ministris, totam penè ecclesiam ædificauit. Vnde bene magnus apparet in sapientiæ ineffabilis profunditate. Liberales autem scientias ita perfectè sciuit, quòd relatione omnium nullus adhuc sibi similis apparet. De scripturis vero sacris vti multarum suarum epistolarum, quas ad me direxit, experientia didici, æqualem sibi neminem vnquam noui. Hebraicorum, Græcorum, Chaldæorum, Persarum, & Medorum, Arabicorũ, & penè omnium nationum linguàs & literas, tanquam si fuisset in eisdem natus & educatus, sciuit. Quid plura dicam? Quæ Hieronymus ignorauit in natura, nullus hominum vnquam sciuit. Non me ista venerabilis pater existimes dicere, vt putem te Hieronymi & vitam & virtutes peius me scire, cùm sibi socius extiteris multo tempore. Sed testor Deum, quoniam ob tam ineffabilis viri sanctitatem, si voluissem tacere, non potuissem. Confitentur mirabilia opera sanctitatem suam & ipsi cæli, in quibus magnus habitat sine fine. Nulli itaque dubium est intra patris mansiones, ipsum vnam ex maioribus & sublimioribus sedibus obtinere. Cùm enim homo ibidem secundùm opera præmietur, & iste perfectioris penè vitę extiterit, clare patet ipsum vnum de maioribus & sublimioribus cælestis Hierusalem ciuibus fore.

Quod

Quod vt à nobis plenius & certius credatur, in mundo præ cunctis, quorum nostra recordatur ætas, valde mirabilis apparet prodigiis insuetis, & miraculis infinitis, quorum mihi aliqua venerabilis Eusebius suis literis intimauit. De cæteris verò prodigiis, quæ mirabiliter fiunt quotidie: vt continuè intelligo relationibus cupiens plurimorum auidius peraudire, tibi pater charissime supplico, vt mihi in breui volumine quæcunque poteris vera & vtilia miracula collecta, quàm citius facultas aderit, eiusdem Hieronymi sanctissimi deuotione transmittere non deneges. Sed vt multa merita Hieronymi sanctissimi non lateant, quid erga me diuina annuente clementia, in ipso sui obitus die acciderit, enarrabo. Eodem nanque die & hora qua exutus putredinis & immunditiæ carnis toga Hieronymus sanctissimus vestimentum perpetuæ immortalitatis, inæstimabilis lætitiæ & gloriæ induit, eram Hippone in cellula mea quiescens, auide cogitans qualis inesset animabus beatorum, qui cum Christo gaudent, gloriæ, & lætitiarum quantitas, cupiens inde ex hac materia breuem componere tractatum, precibus compulsus nostri Seueri quondam venerabilis Martini Turonensis Episcopi discipuli, charta, calamo, pugillarique in manibus susceptis, vt breuem scriberem epistolam sanctissimo Hieronymo destinandam, vt quicquid ex hoc sentiret responderet. Sciebam enim in tam difficili quæstione à nullo alio viuentium me posse melius doceri & euidentius. Cúmque iam scribens salutationis exordium Hieronymo prænotarem, ineffabilè subitò lumen nostris inuisum temporibus, nostrisq; minime linguis declarandũ, cum ineffabili inauditáq; odorũ omniũ fragrãtia cellulam in qua stabã intrauit, hora iam cõpletorij. Quo à me viso, stupore admirationéq; cõmotus, animi & membrorũ virtutes repẽte amisi. Nesciebã enim tunc quòd dextera mirabilis Dei exaltasset seruum suum, notas faciẽs in populis virtutes suas. Nesciebam etenim quòd Deus antiquæ miserationis seruum suum fidelem à carnis immunditiis dissoluisset, & tam sublimem ei in cælo sedem parasset. Nesciebã certè inuestigabiles vias domini. Nesciebam thesauros infinitæ Dei sapientiæ & scientiæ. Secreta & occulta Dei iudicia nõ cognoscebam: quoniam quos vult facit sua ineffabili sapiẽtia ad sui agnitionem venire. Quos autem prædestinat, vocat, iustificat, & beatificat, pro vt decernit conuenire. Itaque quia talem oculi mei

nunq

nunquam perſpexerant lucem, olfactus meus odorem nō ſenſerat, tam nouis, tam inauditis miris obſtupeſcebā. Inter hæc autem meis in me perſtrepentibus cogitationibus quid hoc eſſet, de luce hæc dicens verba, vox emicuit: Auguſtine, Auguſtine quid quæris? Putáſne breui immittere vaſculo mare totum? Breui includere pugillo terrarū orbem? Cælum firmare ne vſitatos exerceat motus? Quæ oculus nullius hominum videre potuit, tuus videbit? Quæ auris nulla per ſonum hauſit, audiet tua? Quæ cor humanū nullatenus intellexit, nec etiam cogitauit, exiſtimas te poſſe intelligere? Infinitæ rei quis erit finis? Immenſa qua menſura metieris? Potius totum mare in arctiſsimo clauderetur vaſculo, potius terrarum orbem paruulus teneret pugillus, potius cælum à motu continuo deſiſteret, quàm gaudiorū & gloriæ quibus beatorū animæ ſine fine potiuntur, minorem intelligeres particulā, niſi vti ego experientia docereris. Diſcurre adhuc breue temporis ſpatiū. Impoſsibilia facere ne coneris, donec impleatur tuus vitę curſus. Hic non quæras quæ non alibi, niſi quo tam feliciter properas, inueniri poſſunt. Hic ſatage talia exercere opera, vt poſtmodū ibi quæ aliqualiter hic intelligere cupis, in æternū habeas. Inde qui intrāt nullatenus exeunt. Ad hæc ego pauore ſtupēs, admiratione tam inuiſa penè amēs, omni quaſi vigore carens, his verbis aliqualem ſumens audaciam, tremebunda voce dixi: Fas vtinam mihi foret, qui tam felix es, tam glorioſus, tam honorifice ad illa properans gaudia, qui tam dulcia eloquia gutturi meo faris, nō ambigere. At ille inquit: Nomen meum quæris? Hieronymi illius presbyteri, cui tranſmittendam epiſtolam iam ſcribens cœpiſti, ſum anima, quæ hac in hora in Bethleem Iuda carnis onere depoſito, Chriſto omnique cæleſti comitata cohorte, omni decorata pulchritudine, omni illuſtrata ſplendore, illo induta immortalitatis deaurato veſtimento, circumamicta omnium bonorum & gaudiorum varietate: terrenorum omnium triumphatrix, omni diademate coronata, omni beatitudine & felicitate vallata, iam nullum deinceps expecto gloriæ defectum, ſed augmentum. Tam glorioſè támque ineffabiliter pergo ad regna cælorum ſine fine manſura. Quando iterum iungar corpori glorificando & non morituro, ſed gloriam quam nunc ſola habeo habituro, in illa ſcilicet vniuerſæ carnis reſurrectionis die. Tunc ego amplius animi in me collectis viribus, præ gaudio à lacrymis

non

non ceſſans, ſic reſpondi: Vtinam virorum eximie tui mererer fieri pediſſequus. Sed quæſo tui ſeruuli, quanquam viliſsimi, quem dilexiſti in mundo nimia charitatis affectione, recorderis: vt tuis interuentionibus à peccatis emender, tua gubernatione recto calle inoffenſo pede procedam, tuis defenſionibus aſsiduis ab inimicis mihi continuè inſidiantibus protegar: tuóque ſancto ductu ſalutis portum attingam. Placeret vtinam voluntati tuæ aliqua mihi interroganti reſpondere. At illa: Quid optas, dicito, me omni tuæ voluntati reſponſuram ſciens. Vellem, inquam, intelligere. Vtrum beatorum animæ quædã velle præſumant, quæ obtinere nequeant. At illa: Vnum Auguſtine noueris, quòd ſanctorum animæ ita in illa æterna gloria in Deo ſunt ſolidatæ & firmatæ, quòd nulla ſibi ineſt alia voluntas niſi Dei, quòd nil velle aliud poſſunt, niſi quæ Deus vult. Ideo quæ volunt obtinere poſſunt. Etenim quæcunque volũt, & Deus & vult & adimplet. Nemo quippe noſtrum ſuis fraudatur deſideriis, quia nil præter Deũ aliquis noſtrum optat: quoniam verò ſemper vt volumus Deum habemus, noſtra ſemper deſideria ſunt pleniſsimè adimpleta. Longa quidẽ pater chariſsime Cyrille verborum texeretur ſeries, ſi omnia quæ glorioſa illa anima mihi perſcrutãti patefecit, ſcriberem in hac breuitatis epiſtola. Spero enim quòd Bethleem ad tantas reliquias viſitandas permittente Deo veniã nõ poſt multos annorũ circulos, vbi tunc quæ audiui, & in ſcriptis tradidi, videbis perſpicaciter. Pluribus itaque horis illa glorioſiſsima anima ibidem mecum manens, Trinitatis ſanctiſsimæ vnitatem, & vnitatis trinitatẽ, filij à patre generationẽ, ſpiritus ſancti à patre & filio proceſsionem, angelicas hierarchias & ordines, & eorũdem beatorum ſpirituum myſteria, beatarũ etiam animarum felicia gaudia, & alia vtilia & grauia humanis intellectibus, quàm ſubtiliter, quàm euidenter, quàm mirabiliter & delectabiliter mihi patefecerit auido, ſi omniũ hominũ linguis loquerer, non explicarẽ ſermone. Deinde à meis oculis lux illa diſparuit. Sed multis poſtmodum diebus ineffabilis odoris ſuauitas remãſit. Quàm mirabilis ergo iſte eſt, faciens tot mirabilia, tot & tanta inſueta prodigia hominibus. Ad ipſum ergo ore noſtro clamemus & exultemus, demúſq; gloriam laudi eius, quoniam certè dignus eſt omni laude, nec ſumus ſufficientes ipſum laudare. Introiuit enim in domum domini candidus & pulcherrimus, vbi ſine dubio de ſublimioribus

ribus

ribus & præclarioribus gloriæ ſedẽ obtinet. Quod, vt iterum clarius veritatis lumen pateat pluribus teſtibus quàm vno, cenſui quid ſuprà dictus noſter Seuerus, vir doctrina & ſapientia pollens, cum tribus aliis in ipſo die, & hora obitus Hieronymi, in Turonẽſi ciuitate viderit, meæ addere viſioni: de quo mihi quidem ſolummodo ipſemet pridie ad me veniens fuit teſtis. Volens itaque Deus vt ſublimis Hieronymi gloria mundum non lateret, veluti ſanctitas ſublimis, & pene cunctorum viuentium excellentiſsima non latebat, ne illi quos ſanctitatis illius delectabat ſequi veſtigia, habiturum præmium ignorantes, aliquando à ſanctitatis deuiarent tramite: & vt etiam alij ſibi tot & tanta elargiri cernentes præmia, illius ſanctitatis & virtutis inhęrerent veſtigiis. Minuit enim laborem ponderis, præmiorum ſpes, die & hora qua idem glorioſus Hieronymus feliciter expirauit, elargiendam ſibi gloriam, Seuero & tribus aliis cum eo ſtantibus taliter declarauit. Hora completorij die illo in domo ſua Seuerus cum tribus aliis viris catholicis, quorum duo monaſterij quondam venerabilis Martini erant monachi, in diuinis legens locutionibus, in cælo, in æthere terráque canticum ſuauiſsiorum inauditorum, ineffabilium & incredibilium infinitas repente audiuit voces, & organorum, tympanorum, Pſalteriorum, & totius ſymphoniæ, & inſtrumentorum ſonos, quibus cælum & terra, & omnia, vt ſibi videbatur, vndiq; reſonabant: quorum ſuauitatibus eorum animæ pene à corporibus exhalabant. Stupefacti ilico omnes illi eleuantes oculos cælum totum, æthera, & omnia quæ corũ continentur ambitu, quadã viderunt luce ſepties ſolis luce pręclariorę clareſcere: ex qua omniũ odorũ aromata erũpebant. Hæc illi tam miranda cernẽtes, Deũ exorauerunt precibus, vt eos cur talia fierent nõ lateret. Quibus vox de cælo veniens iſta dixit: Nulla vos moueat admiratio, nec vobis videatur admirabile, ſi talia & videtis & auditis. Hodie enim regum rex, & dominus dominantiũ, Chriſtus dominus exeunti de hoc nequam ſeculo animæ glorioſiſsimi Hieronymi presbyteri in Bethleem Iudæ commorantis, totus feſtiuus obuiam venit, vt eam præ cæteris tantò honorificentius, tantò & excellẽtius & ſublimius ad ſua introducat regna, quãtò præ cæteris ſublimioris & ſanctioris vitæ meritis fulget. Hodie omniũ angelorũ ordines exultantes, & talibus vocibus alternatim cuncti concinentes ſuo ciui ſociantur. Hodie omnium

Patriarcharum & Prophetarũ cœtus, Hodie Apoſtolorum & diſcipulorũ chorus, Hodie omnes ſancti martyres, Hodie confeſſores, Hodie glorioſa Dei genitrix ſanctis omnibus comitata virginibus, Hodie omniũ beatorũ animæ lætabundæ & feſtiuo ſuo occurrũt compatriotæ & ciui. His auditis vox ſiluit, ſed tamen lux & cantus & odor per horã poſtmodũ perdurantes ceſſauerũt. Itaque liquido patet ipſum de ſublimioribus & maioribus ciuibus fore: quo & magnus & mirabilis eſt & metuendus ſuper penè omnes ſanctos ob ſibi traditam poteſtatem. Nulli ſit dubiũ, quin ita præ cęteris quæ vult poſſe ipſum aſſequi, ſicut præ cæteris ſua voluntas diuinæ magis cohæret volũtati. Nullus verò me tantæ audaciæ putet, vt fatear ipſum Ioanne Baptiſta, quo teſtante ipſo Saluatore, nullus maior inter natos mulierum ſurrexit, Petro & Paulo & cæteris duodecim Apoſtolis, qui ab ipſo Chriſto electi & ſanctificati ſunt maiorẽ habere gloriã. Sed tamen etſi prohibeat ratio, ipſum illis maiorem obtinere gloriam in cæli regno aliquẽ audere confirmare: tamen nullas video rationes, cur ſit nefas dicere, æqualem illis in gloria Hieronymum fore, dummodo illis in vitæ ſanctitate diſcors nõ fuerit, cùm non ſit perſonarum acceptor Deus, ſed ſingulorum merita decernens, & reddens vnicuique quod meruit. Aſt ſi cuiquam videatur minorẽ Ioanne & Apoſtolis Hieronymum, parũ videatur minorẽ ipſum obtinere gloriã. cùm & illius ſanctitatis merita, illius laboris grauia, illius ſcripturæ & veriſsimæ tranſlationis vtriuſq; teſtamenti, officiorúmque ordinationis fructus, nõ ſolùm præſentibus, ſed etiam futuris perſpicaciter cernat, paulò minus fore nil ipſum ab eiſdem in gloria diſcordẽ. Verum teſtor Deum, puto iudicabit. Porrò ne aliquibus deridendi laqueũ initiare videar, dum Ioanni & Apoſtolis in ſanctitate & gloria æqualẽ eſſe Hieronymũ ſanctiſsimũ fateor: vnum quod expletis nondum diebus quatuor in viſione vidi enarrabo, vt veritas nõ lateat, & ne quis me has laudes retexere credat vel amore carnali, quo homo à veritatis cognitione maximè deuiat, vel veſanæ mentis imperitia, vel alia quacunq; cauſa velit: ſed me hoc nõ ambigat ab homine intellexiſſe minimè, ſed per reuelationem quam dedit Deus omnipotens qui ſuos exaltat ſanctos, & exaltando magnificat. Quarta præeunte nocte mihi auide cogitãti, quid laudis, quidve debitę reuerẽtiæ Hieronymi in breui retexerẽ epiſtola, reuelauit hoc modo. Dum itaque vt dixi,

dispo

diſponens hanc epiſtolam tibi ſcribere, cogitarem aptam laudis materiã inuenire, hora adueniente noctis mediæ, me ſomnus oppreſsit, & ecce maxima mihi affuit angelorũ multitudo, inter quos fulgẽtes plus infinito ſole duo erãt viri, ita ſimiles & vniformes vt nulla in eis videretur differentia, qua alter ab altero differre poſſet, niſi quòd tria ſerta ferebat vnus in capite ex auro & lapidibus precioſis, alter verò duo. Hi cãdidiſsimis induti colobiis, vndique auro & gemmis contextis, tantæ erant pulchritudinis vt nõ valeret quiſpiam imaginari. Accedentes itaque illi ambo prope me, ſub ſilentio pauliſper ſteterunt. Deinde ille qui tria ferebat ſerta, his me verbis allocutus eſt: Cogitas Auguſtine quid laudis debeas de Hieronymo in veritate proferre. Et certe diu cogitans nondũ noſti, ſed huc ambo venimus vt eius tibi gloriã indicemus. Hic certè meus ſocius quem vides, Hieronymus ipſe eſt: qui ſicut æqualis mihi in vitæ ſanctitate fuit, ita per omnia in gloria æqualis eſt, & quæ poſſum, ipſe poteſt: & quæ volo & ipſe vult: & ſicuti Deum video, & ipſe videt, & cognoſcit, & intelligit. In quo omnis noſtra & ſanctorum omnium conſiſtit beatitudo & gloria. Nec habet maiorem vel minorem gloriam alter ab altero ſanctorum, niſi inquantum magis & minus diuinam contemplatur ſpeciem ſiue cognoſcit. Sertum verò tertium quid plus illo fero, aureola martyrij eſt, quo vitam finiui corporis: Qui etſi in mundo labores plurimos, & ærumnas, afflictiones, verbera, contumelias, & hominum opprobria, & deriſiones, & cætera valde grauia, quæ ita pacificè pertulit, & ita gaudẽter propter Deum, vt infirmitatibus exultaret, & verus martyr extiterit, & præmia martyrij non amiſerit: tamen quia gladio vitã non finiuit, aureolam quę in ſignum datur martyrij, talis non habet. Serta vero duo alia quę habemus, aureolę ſunt, quę ſolum virginibus & doctoribus dantur, vt ab aliis diſcernantur. Ad hęc vt mihi videbatur reſpondi: Quis enim es domine mi? Et ille: Ioannes, inquit Baptiſta ego ſum, qui huc ad te deſcendi vt nunciarem tibi Hieronymi gloriam quatenus ipſam gẽtibus nunties. Hoc enim noueris: quia honor & reuerentia quæ ſingulis ſanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur, ne putes quòd in cælo ſit aliqua inuidia vt in mundo. Sicut enim in mundo quilibet hominum cæteris præeſſe potius vellet quàm ſubeſſe, ita in cælo propter charitatem ineffabilem, qua ſe inuicem diligunt beatæ animæ, quilibet ſanctorum ita alterius

glor

gloria gaudet,ſicut ſua. Quin & vellet quiſque maior vt quiſque minor ſibi eſſet æqualis & penè maior, quia eius gloria eſſet ſua:ita minor maioris gloria gaudet ſicuti eam haberet: nec vellet eam habere vt ille non haberet,imò potius de ſua,ſi fas eſſet,impartiret. Vnde gloria ſingulorũ eſt gloria cunctorum,& gloria cunctorum eſt gloria ſingulorum.His dictis ſocietas omnis illa diſceſsit. Expergefactus itaque à ſomno,tantos in me ſubito ſenſi charitatis ardores, quantos in me nunquàm ſenſeram.Nam deinceps hactenus nunquã aliqualis in me vel inuidiæ,vel ſuperbiæ,ſiue arrogantia fuit appetitus vel cogitatio.Teſtis enim eſt Deus qui omnia antequã fiant nouit: quòd deinde tantus in me extitit charitatis feruor, quòd plus alieno bono gaudeo quàm meo,plus affecto omnibus ſubeſſe, quàm ſupra eſſe.Hæc idcirco dixerim,non vt laudis humanæ acquiram famã,ſed vt quis hæc non putet vana fuiſſe ſomnia, quibus ſæpe deluditur mens noſtra.Sępe etenim Deus abſcondita & maxima per ſomnia referat. Magnificemus ergo dominũ in ſancto ſuo,magnificemus opera ſua, quoniam perfecta ſunt:nec eſt in eis iniquitas. Sanctũ domini Hieronymum propter Deũ cum quo regnat,ſecure magnificemus,quoniam in vita ſua magnifice fecit, in morte ſua magnifica recepit. Quapropter magnus eſt in medio noſtri:& ſanctus & excelſus in vitæ excellentiſsimæ ſanctitate.Magnus ſanctus & excelſus in ſapientiæ ineffabilis profunditate. Magnus ſanctus & præexcelſus in maioris nunc gloriæ quantitate. Mirabilis & laudabilis & glorioſus in prodigiis inuiſis, inauditis, & inſuetis: metuendus,colendus,& venerandus, ob ſibi traditam à domino poteſtatem,honorem,& gloriam ſempiternam.Magnificemus ergo obſecro eum,ne taceamus,quoniam maior eſt omni laude.Notas faciamus in populis gloriæ ſuæ laudes,Non miretur homo ſi eum quem Deus magnificauit & coluit, laudemus.Non hominem pigeat venerari & colere,quem Deus coluit & veneratus eſt.Non putet quiſpiam Ioannis & Apoſtolis in gloria & ſanctitate æquando Hieronymum,Ioanni & Apoſtolis exercere iniuriam:quoniam ipſum illis præſtare & gloria & ſanctitate ſi poſſent, optarent.Gloria enim & beatitudo eius eorum eſt gloria,& beatitudo eorum eſt ſua.Honor, laus & reuerentia à nobis exhibita Hieronymo,eorum ſingulis exhibetur:& quæ illis ſingillatim exhibetur, Hieronymo exhibetur. Si ergo cupis Ioannẽ baptiſtam & Apoſtolos venerari,

simul venerare illum, quoniã ipsis per omnia est æqualis. Secura igitur mente, omni depulsa formidine, Ioannem Baptistam Hieronymo æqualem, & non maiorem, quoniam nullus maior surrexit, omni deuotione & reuerentia, fateamur: quoniam si minorem facimus, Ioannis gloriæ derogamus, & magis iniurias exercemus ad laudes. Huius mei imperiti sermonis opus, quanquam insufficienter, quanquam vilissime, quanquam nihili, tamen deuote & reuerenter expletum, ad te venerabilis pater puro corde, & magna animi deuoti affectione dirigo, supplicans vt ingenioli mei verbula quę de meæ imperitiæ pauperie in laudes eximij Hieronymi obtuli, nõ deridendo, sed charitate debita æquanimiter tolerando legas, & quæ minus debita dixi ad tanti viri laudes, & meæ imputes imperitiæ & epistolæ breuitati, & eius laudum immensæ immensitati. Quoniam certè si omnium mortalium linguæ solũ eius laudes promerent, minus debito satis esset. Mei peccatoris venerabilis pater esto memor, vt dum in illo steteris loco, quo illud sacrum eximij Hieronymi cadauer quiescit, eius me interuentionibus recommendes. Quoniam nulli dubium est, quòd ea quæ optat idem Hieronymus, potest continuo obtinere. Non enim suo aliqualiter defraudatur desiderio.

Beati Cyrilli ad sanctum Augustinum, de miraculis beati Hieronymi presbyteri post mortem celebratis, accurate disertissiméque scribentis. Epistola CCVI.

Epistolã hanc non credo esse Cyrilli, vt nec præcedentẽ Augustini.

VEnerabili viro, Episcopo eximio Augustino Hipponensi præsuli, Cyrillus Hierosolymitanus pontifex, & omnium sacerdotum infimus, illius insequi vestigia, cuius in terris sanctitas radiare non cessat: illius scilicet Hieronymi gloriosi, cuius memoria in benedictione in sęculũ sæculi. Qui quãtus sit & tu similiter bene nosti, eius vsus maxime colloquiis & doctrinis, de quo me velle differere cum sim reprobus in toto, & indignus, quasi reputo audaciam. Sed tamen quia tua me cogit dilectio, vt tibi aliqua scribam de prodigiis hominibus insuetis, quæ per illũ in diebus nostris fecit dominus, vt eum celebrem in mundo faceret, & cunctis hominibus gloriosum, tamen tuis confisus orationibus, opus aggrediar vt tua poscit deuotio, & breuiloquio perstringam de multis pauca. Gloriosum huius viri obitum, visionémque meã, necnon & mirifica tunc temporis peracta te nosse non ambigo. Nam vir vtique reuerendus & memoriæ

obli

obliuioni non dandæ, Euſebius nobilis Cremonenſis eius diſcipulus, in quo magiſtri refulſit ſanctitas & doctrina, cuius ſapientiam & probitatem & excellentiam non ignoras, qui poſt biennium à noſtræ mortalitatis miſeria ereptus, ſuum prædilectiſsimum magiſtrũ Hieronymum in cæli patria eſt ſecutus, vt nobis indicant eius crebra miracula, de quibus etiã inferius aliqualiter pertractabo, reuerendo patri Damaſo Portuenſi Epiſcopo, & Theodonio Romanorum ſenatori eius fratri, Seuero probiſsimo viro, Euſtochio ſanctiſsimæ mulieri, & tibi & multis aliis quos ſingillatim nominari non eget, tunc temporis per ſuas literas totius eius obitus ſeriem intimauit. Vnde amplius ea quæ noſti reiterare foret ſuperfluũ, & dicendorum impedimentum. His ergo omiſsis ad eiuſdem quę non ceſſant cõtinue clarere miracula noſter ſe ſtylus vertat, vt tua poſcit deuotio. Et primo ab Euſebio viro ſanctiſsimo eiuſdem Hieronymi ſanctiſsimi diſcipulo ſumat initium.

Error ortus poſt obitũ beati Hieronymi.

POſt obitum glorioſi Hieronymi, quædam hæreſis inter Græcos, id eſt, ſecta ſurrexit, quæ ad Latinos vſq; deuenit, quæ ſuis nefandis nitebatur rationibus probare: quòd animæ beatorum vſque ad vniuerſalis iudicij diem, in quo eorũ corporibus erant iterum cõiungendæ, viſione & cognitione diuina, in quo tota conſiſtit beatitudo ſanctorum, priuabantur, & damnatorũ animæ ſimiliter vſque ad diem illum nullis cruciabantur pœnis. Quorũ ratio talis erat, Sicut anima cum corpore meruit vel peccauit: ita cum corpore recipit præmia ſiue pœnas. Aſſerebant etiam illius ſectæ nequiſsimi, nullum fore purgatorij locum in quo animæ quæ nondum de ſuis peccatis in mundo plenam egiſſent pœnitentiam, purgarentur. Qua quidem ſecta peſtifera crebreſcẽte, tantus in nos dolor irruit, vt nos amplius pigeret viuere. Quocirca meis cunctis ſuffraganeis Epiſcopis, & aliis viris catholicis conuocatis, eis ieiunia & orationes indixi, vt ſuã ſic agitari eccleſiam diuina non permitteret bonitas. Mira res, & forte huic ſimilis nunquam viſa. Tribus expletis diebus ieiuniorum & orationum, ſubſequenti nocte glorioſus Hieronymus ſuo prædilectiſsimo filio Euſebio orationibus incumbenti manifeſte apparens, benignáque eum allocutione confortans, ei dixit, in hac ſecta peſtifera minimè formida cum ſibi finis iam imponendus erit. Quem Euſebius nimio fulgentem ſplendore, ita vt in eum oculis humanis aſpicere non valeret, intuitus, quaſi de graui

Ratio errantium.

Recurſus ad dominum contra errorem.

Exauditio miraculoſa

so nno euigilans, dulces per oculos fundens lacrymas, ita vt pęnè formare vocem nō posset, quantū poterat clamare cœpit: Pater meus Hieronymus es? Quare meā societatem spernis? Certe teneam te, nec dimittam, nec sine tuo quē dilexisti filio gradieris. Ad quē gloriosus Hieronymus, Non te fili dilectissime deseram: Confortare, nanque vicesimo die me sequeris, & simul in gaudio permanebimus sine fine. Sed Cyrillo cunctísq; fratribus nuntia, vt die crastina iuxta pręsepe domini, vbi meū quiescit corpus, omnes in vnum conueniant, tam catholici quàm etiam illius sectæ viri. Et tu trium hominum, qui in hac sunt vrbe hac nocte defuncti, cadauera inhumata in locum in quo meū est humatum corpus facies deportari: super quibus saccum quo vtebar ponens, statim vitæ pristinæ redditi, hanc radicitus hęresim extirpabunt. Cui vale dicens gloriosus Hieronymus disparuit. Mane autem facto, ad me qui Bethleem tunc eram, venerabilis Eusebius veniens, cuncta quæ viderat enarrauit. Quo audito immensas creatori gratias agens, & glorioso Hieronymo, omnibus in prædicto loco, in quo pro nobis de intemerata virgine saluator natus est, & vbi etiā sacratissimum Hieronymi cadauer humatum est congregatis, prædictorum defunctorū cadauera deferri fecit. O mira erga homines Dei miserantis dispensatio. Quot modis in se sperantes scit iuuare. Quantis & quot honoribus suos exaltat sanctos. Fiebat interea ab illius sectæ cultoribus derisio, credentibus quòd foret exinanita manus domini. Lætetur itaque omnis fidelium cœtus: & Deo in voce exultationis psallant, quoniam suscepimus misericordiā domini in medio templi eius. Accedens nanque vir venerabilis Eusebius ad singulorum cadauera flexis genibus manibúsque in cælum extensis, cunctis audientibus sic orauit: Deus cui nihil est impossibile, nihil graue, inuictæ fortitudinis & virtutis, qui facis mirabilia magna solus, & nullum in te sperantiū spernis: nunc preces tuorum exaudi fidelium, & vt tua quam dedisti fides, intemerata inuiolatáque per secula maneat, ac etiā vt horum error appareat, & per merita & intercessiones gloriosi tui Hieronymi dilecti, introduc in hæc cadauera animas quas de ipsis egredi voluisti. Qua quidē oratione finita, singulorum sacco quo supra carnem gloriosus Hieronymus vtebatur, tangēs cadauer protinus in id vitæ spiritum introduxit. Qui homines apertis oculis, omnibúsq; vitæ signis ostensis sunt perfectè resuscitati,

& cœp

& cœperunt beatarum animarum gloriam, & peccatorũ pœnas, tam purgatorij quàm inferni clara voce omnibus intimare. Nam vt mihi poſtmodũ interroganti dixerunt, beatus Hieronymus eos cõduxerat ſecum in paradiſum, in purgatorium, & infernum: vt quæ ibi agebantur, patefacerent vniuerſis. Sibíque dixerat, quòd ad corpora redirent, & de perpetratis peccatis ibi agerent pœnitentiã, qui eo die & hora qua venerabilis Euſebius migraturus erat, & ipſi iterum morituri erant, ac etiam ſi bene agerent pœnitentiã, cum eo gloriam adepturi. Quod & factum eſt, vt inferius declarabo. His igitur peractis, multitudo maxima populorum tam fidelium quàm etiã illius ſectæ defenſorum, qui ad tam grande concurrerent ſpectaculum, tam certum erroris indicium & veritatis experimentum, necnon beati Hieronymi merita egregia cernens, magnis vocibus immenſas laudes referũt creatori, qui ſuos in ſe ſperantes nõ deſerit. Et ſic Auguſtine chariſsime, pius dominus nauiculam ſuæ fidei ſacratiſsimæ in huius mundi mari eructantibus malorum hominum fluctibus agitari permittit: ſed minimè naufragari. Quo quidem forti quæſo eſto animo: viriliter age, non formides contra fidei perſecutores magnanimiter dimicare ſub vmbra alarum tam pij patris, qui ſuorum fidelium preces inefficaces eſſe non ſinit, dummodo tota ſpe & puro fiant animo. Non enim aliter noſtræ nequeũt exaudiri preces, niſi cum in Deo noſtra non perfectè ſpes conſiſtit, vel quia petimus non petenda. Ad ipſum ergo dominum non tantum ore, ſed toto corde clamemus dum affligimur: Et ipſe qui dominatur in virtute ſua, & nos quotidie oculo reſpicit pietatis, non permittet nos tentari ſupra id quod poſſumus. Sed ne nimis deuius à propoſito modo gradiar: ad incepta redeam, & venerabilis Euſebij obitum explens primo, & virorũ illorum trium ſimiliter, quos reſuſcitatos noſti migrationem ſcribens: quia eadem hora ſunt & die qua Euſebius, de huius mundi & valle miſeriæ exempti. Aliqua Hieronymi miracula introducam de multis pauca.

Dies languoris beati Euſebij

ADueniente autem die, quo venerabilius Euſebius à beato Hieronymo in viſione de qua ſupra fatus ſum, ſe migraturum ſciebat, die tertia præeunte languore febrium concuſſus valide ſe ſuper terram, magiſtri non immemor, nudum deferri fecit à fratribus, & ſingulos oſculans fratres benigna eos conſolatione confortauit, & vt in ſancto manerent

proposito admonuit. Deinde saccum quo gloriosus induebatur Hieronymus, deferri fecit & supra se poni iussit, ordinauitque se nudũ instar gloriosi magistri in ecclesia in qua iacebat sancti Hieronymi corpus sepeliri. Post hæc communione sacratissimi corporis Iesu Christi se muniẽs, domino se & beato Hieronymo commendauit: & per triduum loquutione corporalique visione priuatus iacuit, circunstantibus fratribus alternatim Psalterium, passionem domini, & alia sacra continue legentibus. Durum quippe & cunctis recte in mundo legentibus formidabile hoc quod narro. Die autem quo moriturus erat, per duas horas ante animæ beatæ exitum: venerabilis Eusebius tam terribiles actus cœpit peragere, quòd circunstantes monachi pauore perterriti, velut amentes in terra iacebant. Nam quandoq; transuersis oculis, manibus simul iunctis, facie terribili, vocéq; dira, quasi sedens clamabat: Non faciam, non faciam: mentiris, mentiris. Post hæc ad terram rediens, faciem firmabat in terram, quantum potuit clamans: Adiuuate me fratres ne peream. Quod monachi videntes, lacrymantes & trementes eum interrogauerunt: Quid habes pater? Ad quos ille: Non videtis dæmonum agmina, quæ me debellare cupiunt? Et illi: Quid te facturum volebant, cùm dicebas, non faciam, non faciam? Et ille: Conantur nanq; vt diuini nominis blasphemus inueniar: & ideo me hoc non facere clamabam. Et illi: Quare pater faciem abscondebas in terram. Et ille: Ne eorum aspectum cernerem, qui tam turpis & terribilis est, quòd omnes penè formidines quæ in mundo sunt respectu eius nihil sunt. Inter hæc verba actus priores reiterans, sic ad extremam horam vsq; deuenit. Fratres autem qui adstabant, pauore & dolore perterriti, velut mortui stabant, quid facere nescientes. Gloriosus Deus in sanctis suis, mirabilis in maiestate sua, benignus & se amantibus misericors, sanctos suos non derelinquit in tempore necessitatis. Ad extremam nanque horam venerabili Eusebio peruenteti, gloriosus Hieronymus apparuit, eum benigne confortans. Cuius aduentu omnis illa dæmonum turba, quasi infinita, eius timore perterrita, ab eo velut fumus euanuit: vt plures testantur monachi qui propriis oculis dispensatione diuina se hoc vidisse dicunt. Sed hoc magis approbatur: nam omnes circunstantes audierũt has ab Eusebio voces, Vnde venis pater? Quare tantum moratus es? quæso filium tuum ne derelinquas. Cui subito cunctis audiẽtibus alia vox respondit

Res formidabilis ipso die mortis eius.

dit:Expecta fili,ne formides: quia te non deseram, quem tantum diligo. Qua audita voce breui inde decursa morula, venerabilis Eusebius expirauit. Qua quidem hora & illi tres qui resuscitati sunt migrauere, & vt puto cum Eusebio ad æterna gaudia peruenerunt. Nam per illos omnes viginti dies, quibus postquam, vt nosti resuscitati sunt, se in tanta pœnitentia tradiderunt, quòd sine dubio æterna beatitudine potiuntur. Silentio prætereundum nequaquam puto, quæ ab iisdem tribus viris per illos dies quibus vixerunt didici, continuo toto hoc tempore cum aliquo eorum secreta vitæ illius quam post hanc breuem & momentaneam expectamus, rimari cupiens: à tertia diei hora diem ducens ad vesperam. Sed quanuis multa ab eisdem didicerim, tamen ad præsens breuitatis causa quædam solum referam: cætera verò aliâs ea dicturus omittam. Quadam vice ad vnum eorum me iuisse contigit: quem duré lacrymantem, nec meis verbis consolationem aliquam admittentem comperiens, tanti fletus causam ab eo cœpi inquirere. Qui pluries de hoc à me interrogatus, nec tamen ad interrogata respondens, tandem meis coactus importunitatibus sic respondit: Si quæ pridie sum expertus non ignorares, tibi inesset semper causa fletus. Ad quem ego: Quæso, vt quæ vidisti edisseras: Tunc ille paulisper tacens dixit: Quales credis pœnas & tormenta, non solùm damnatis, sed etiam in purgatorio existentibus præparari? Ad quem ego: De incertis quæ nam vera potest proferri sententia? vt enim puto nostris quibus affligimur pœnis æquari nõ possunt. Ad quod ille: Si omnes quæ in mundo cogitari possent pœnæ, tormenta, afflictiones, minori quæ illic habetur pœnæ & tormento comparentur, solatia erunt. Mallet enim quilibet viuentium omnes quæ hic videntur pœnæ & tormenta si illas experientia nosceret pœnas, vsque ad finem mundi omnibus his simul sine remedio cruciari pœnis, quas omnes homines ab Adam hucusque singillatim pertulerunt, quam vno die in inferno, siue in purgatorio, minori quæ illic habetur pœna torqueri. Et ideo si causam mei fletus interrogas, timor pœnarum est quæ peccatoribus iuste dantur. Scio nanque me erga Deum meum peccasse: & ipsum iustum fore non dubito. Qua de re non mireris si plango: cùm potius si non plangerem vehementer admirari deberes. Sed potius admirare quare homines, qui se mori non dubitant, saltem aliorum experiméto tanta hic securitate viuunt

Pœnarũ purgatorij grauitas.

nec tantas cogitant euadere pœnas. Ad hæc dolore tactus intrinseco, ita vt vix verba formare possem, dixi: Heu quid audio? Sed quæso in quo tormenta differunt infernalia ab iis quæ sunt in purgatorio, dicas. Et ille: Nihil inter se differunt: quia eædem sunt magnitudine pœnæ purgatorij & inferni: Sed vnum est quo differre possunt: quia infernales finem non expectant, sed augmentum, scilicet in iudicij vniuersalis die: quando corpora ibidem cruciabũtur cum animabus: & purgatorij sunt cum fine. Nam post expletam pœnitentiam inde exempti gaudiis beatissimis perfruentur. Ad hęc ego: Sunt omnibus in purgatorio existentibus æqualia tormenta vel diuersa? Ad hęc ille: Diuersa quidem. In aliquibus maiora, in aliquibus vero leuiora, iuxta magnitudinẽ peccatorum. Nam in patria etiam beatorum omnes animæ gloriosæ diuinam contemplantur speciem, in quo omnis consistit gloria. Quæ quamuis singulæ tanta habeant gaudia, quanta velle vel cogitare possunt, tamen gaudiis non sunt pares: quia maiora hæc possidet, minora illa iuxta opera quæ fecerunt. Sed si tibi aliqua ex hoc oriretur admiratio, quo modo sanctis possit inesse diuersitas gaudiorum, quorum causa est solus ipse Deus, in quo nulla potuit vnquam fore diuersitas: solutio satis patet. Nam cum diuina contemplatio & cognitio siue intelligentia sit tota merces & gloria: in aliquo poteit esse sanctorum minor, in aliquo vero maior. Idcirco cùm omnes simul animæ Deum sicuti est videant & cognoscant: aliqua minus videt & intelligit, & sic minor sibi inest gloria: aliqua vero clarius videt & subtilius intelligit, & sic maiorem possidet gloriam: Sic etiam de illorum miserorum damnatorum pœnis dici potest. Nam cùm omnes animæ damnatorum in vno consistant pœnarum loco: tamen diuersis cruciantur pœnis iuxta vitiorum qualitates. Tantum siquidẽ differt inter Christianorum, qui ibi torquentur, pœnas, & Paganorum: vt Paganorum cruciamenta respectu eorum quæ falsi Christiani & peccatores sustinent, sint quasi nulla: quanquam ineffabilia sunt, nec à viuentibus cogitabilia vt dignum est. Nam illi gratiam Dei in vacuum receperunt, nec voluerunt à peccatis corrigi, dum vixerunt: sacris continue vociferantibus scripturis, quas pro nihilo putauere. Tum ego, Horribile est, inquam, quid dicis: & vtinam sedulo mortaliũ insisteret mentibus, vt vel tantarum pœnarum terrore à prauis cessarent, si nollent amore gloriæ. Sed quæso quid erga te pridie exeunte ani

Comparatio pœnarum infernaliũ & purgatorij.

Diuersitas pœnarum inferni.

Diuersitas gaudiorum cælestium.

Differentia pœnarum damnatorum Christianorum & Paganorum.

Quæstio de anima isti⁹ resuscitati hora mortis.

anima peractum eſt, breuiter innoteſce. Ad quod ille. Adueniente, inquit, mortis meæ hora, tanta in loco, quò migraturus iacebam, nefandorum affuit ſpirituum multitudo, quòd præ multitudine dinumerari omnino non poſſent: quorum ſpecies talis erat, quòd ea nil pœnoſius, nil ve horribilius excogitari poteſt. Potius enim quilibet hominum flammis ardentibus arſurum ſe exponeret, quàm earum formarũ ictu oculi viſione potiri: qui ad me venientes, omnia quæcunq; perpetraui opera contra Deum, ad meam memoriá reuocabant, ſuadentes mihi vt amplius diuinam miſericordiam, quam tam grauiter offenderam, nõ ſperarem. Et certe noueris, quòd niſi me diuina miſeratio adiuuiſſet, eis reſiſtere non valebam. Nam dum omni vigore ſpiritus deſtitutus, eorum verbis paululum aſſentirem, glorioſus affuit Hieronymus, magno vallatus agmine angelorum, ſepties ſole ſplendidior, me confortans: Qui vbi illos ſpiritus immundos fuit intuitus, me tam dure exacerbãtes, valde commotus erga eos, voce terribili eis dixit: Quid ad hunc nequitiæ & omnis maledictionis ſpiritus veniſtis? Neſciebatis hunc meis fore fouendũ auxiliis? Protinus hunc relinquentes, abite: & veſtras ab eo elongate nequitias quantũ diſtat Oriens ab occaſu. Hic illa maledictorum ſpirituum ſocietas perterrita, diris vlulatibus & clamoribus limen loci in quo iacebam, exceſsit. Tunc glorioſus Hieronymus aliquibus imperans angelis, ne à me diſcederent, ſed quouſque reuerteretur expectarent cum cæteris angelis feſtinanter abſceſsit. Eodem quoque abeunte, angeli qui ad me cuſtodiendum remanſerunt, me confortare cœpere, blanda & dulcia promittentes, ſi forti animo perdurarem. Inter hæc autem conſolationis colloquia, hora quaſi decurſa, ſecundo beatus Hieronymus veniens, ſtánſq; in limine, Velociter, inquit, venite. Tunc ſubito anima corpus relinquit tam grauiter & acerbe, quòd certe quantæ fuerint preſſuræ & anguſtiæ, intellectu non caperet mens humana, niſi vt ego per experientiam didiciſſet. Si enim omnis humana intelligentia, quas vellet anguſtias & dolores æſtimaret, reſpectu animæ diſſolutionis à corpore: tamẽ illa pro nihilo computaret. Hæc & alia non minus ardua, & valde mortalibus formidanda, quæ pro longitudine præſenti operi non inſcribam, audiui eo loquente incipiebat claudi dies occaſu ſolis, quo neceſſe fuit, quid ei poſt mortem contigerit nõ explere. Sed quia id præ cæteris affectabam ſcire, ſequenti die duobus aliis cum eo

Reſponſio terribilis.

De grauitate viſionis dæmonum ante exitũ animæ.

Acerbitas exitus animæ à corpore.

insimul conuocatis, ad narrationis illius seriem redij, hoc cu- piens ab illis etiam duobus aliis peraudire, vt triũ testimonio solidius edocerer. Itaq; cùm hi iam dictare inciperent, sic respondi. Quanquam hæc vtilia sint, nec tęderet sæpius ipsa fari, tamẽ iis quæ iam audiui omissis, quæso vt quid vobis post dissolutionem corporis euenerit, meo hiãti detegatis animo. Ad hoc ille qui mihi quæ audisti transacto narrauerat die. Quod Cyrille, inquit, interrogas, nõ est possibile plene fari: quoniam spiritalia nostris minime sensibus cõprehenduntur. Scis nanq; non te exanimem fore, tamẽ quid aut qualis sit anima non cognoscis. Deum certè scis omniũ esse principiũ & finem, à quo incipiunt omnia atq; ad quem tendũt, & tamen quid sit Deus, aut qualis, dum carnis istius grauissimæ corruptibile portas onus, nõ intelligi, nisi per speculum scilicet & in ænigmate: sic etiã de angelis, & cæteris incorporeis idem liquet. Cùm enim multa quæ sunt notissima in natura, nostræ paruæ intelligẽtiæ defectu intelligere non possumus, super cælestia & spiritalia omnino aliena à naturæ cognitione, quo modo intelligemus? Vt dicis, inquam, est, sed vt potes quæso dicas: At ille, Circũloquar, inquit, id quod optas: & dicam paulominùs quod nõ possum. At hi qui mecum ea quæ pridie dixi sunt experti, si ita est testificabuntur. Mea pridie anima à corpore tot vt suprà fatus sum pressuris & doloribus dissoluta, subito in ictu oculi ineffabiliter fuit ante Dei iudicantis præsentiã deportata, Sed à quibus, & quo modo nõ cognosco. Nec certè mirũ, Nam nunc carnis mole aggrauor, tunc autem erat anima sine carne. Fuerunt etiam ibidẽ istorũ animæ, terroribus inexcogitabilibus quid iudex ageret formidantes. Heu cur mortales nesciunt, quibus hoc eueniet quod tũc nobis: certe si illorũ non foret ignorãtia, totiens nõ peccarẽt. Nullum quæ toto tẽpore gessimus peccatorum, iudicẽ latere potuit: imò cuncta quæ fecimus, tanquam si forent præsentia, cunctis astãtibus clara erant: ita vt minimũ nostrorũ cogitaminũ, sicuti fuerat apparebat. Cõsidera quibus & quot agitabamur terroribus. Hinc dæmonũ multitudo stabat, mala testificãtes quæ fecimus: locum, modum, & tempora declarantes. Hinc nosmetipsi ad ea quę obiiciebantur: nullatenus contradicere poteramus: tum quia iudicem cuncta scientem, tum quia ipsum quilibet nostrum iustissimum cognoscebat. Heu quid dicam? Quam sententiam præstolabamur, ob eius memoriam nunc formido. Hinc mala vndiq; vindictam iudic

Quæstio de animabus istorũ post egressionem.

Responsionis difficultas.

Responsio per circumlocutionẽ.

Præsentatio animæ ante iudicem.

Accusatio à demonib' & peccatis.

Iudici acclamabant, nec vllum penè apparebat bonum quo misericordiam speraremus. Hinc nos dignos supplicio omnes qui aderant exclamabant. Cúmque iam nihil deesset nisi sententiam publicari, quæ peccatoribus dignè datur, ecce gloriosus Hieronymus cunctis splendidior astris, beato Ioanne Baptista, summóque Apostolorum principe Petro, necnon angelorum ingenti multitudine comitatus, ad præsidentis iudicis thronum veniens, nostram sententiam suspendi modico temporis: nósque sibi dari ob reuerentiam & deuotionem, quam sibi contuleramus, & propter erroris destruendi necessitatem, vt voluit, impetrauit. Deinde nos secum ducens, omni illa beata vallatus societate, vbi fidelium animæ inæstimabili gloria perpetuo perfruuntur, quæ ibi gerebantur, vt redderemus testimonium, declarauit. Post hæc ad purgatorium & Infernum nos deducens, non solùm quæ ibi erant indicauit: sed voluit vt pœnarum experientiam probaremus. His igitur omnibus sic peractis, hora qua nostra cadauera sacco quo beatus vsus fuit Hieronymus, tetigit venerabilis Eusebius, idem gloriosus Hieronymus nobis imperauit, vt ad corpora rediremus, mandans vt de iis quæ vidimus testaremur, promiténsque nobis, vicesimo die, si de perpetratis peccatis nos contingeret debitam pœnitentiam exercere, cum beato Eusebio, qui tunc erat ex hoc seculo migraturus, gloriam finis nesciam adipisci: Sicque corporibus nostræ animæ sunt coniunctæ. Multa siquidem Augustine charissime formidanda, quæ mortalium impressa mentibus, ab eisdem labentium omnium terrenorum amorem & curam peruigilem, qua tot aberrant homines, vt puto, funditus extirparent, patenter didici: quæ si his chartis imprimerem, plus cogitato opus procederet, nec essem compos soluere iam promissa. Itaque cùm de proximo te expectem visitaturum gloriosi Hieronymi reliquias, vt tuæ quas pridiè recepi, literæ fatebantur, cætera quæ tunc ad meam reducere potero memoriam, declarabo. Hæc omnia hoc fine claudam, tangens venerabilis Eusebij sepulturam, vt ad miracula redeam enarranda, quæ superius sum pollicitus enarrare. Oblitus nanque Eusebij venerabilis & trium hominum prædictorum seriem in precedentibus, quàm breuius potui, inserui, quædam tibi, vt puto, affectuosa interponens. Sed prædictorum sepulturæ series ita patet. Mortuo nanque venerabili Eusebio, plura sunt miracula cunctis visa

Succursus beati Hieronymi.

Secundũ.

visa, quæ præcedentis vitæ sanctitatem testauerunt. Quorum ad presens duo solùm dicam. Monachus quidam eiusdem cœnobij præ lacrymis & vigiliis priuatus corporali lumine oculorum: statim vt Eusebij corpus venerandum facie tetigit pristinę lucis gratiam est adeptus. Dęmoniacus autem quidã dum sacrum corpus ad Ecclesiam duceremus, eidẽ obuians est protinus liberatus. Iuxta Ecclesiã in qua gloriosi Hieronymi cadauer sanctissimum est humatum, venerabilis Eusebij corpus honore debito magistri instar sepeliuimus. In cuius etiã cœmiterio hominum illorum trium qui eadem sunt hora mortui, fuerũt corpora tumulata. His ergo dictis venerabilis Eusebij cuncta sileant, vt pręgrandia & ineffabilia locum teneant prodigia eximij beati Hieronymi iam promissa.

Post mortem Eusebij miracula.

Primum.

Secundũ.

IN amœno & iucundissimo siquidem mirabilium gestorum sanctissimi Hieronymi prato positus, vti sertũ faciens, præcipuos & decoros miraculorum flores ad huius opusculi venustatem, & nostrę posterorúmve saluti vtiles, legam pro posse. Quorum omnium quid pridie erga Sabinianũ hęresiarcham pestiferum, quem agnoscis, peractum est, primo dicam. Sabinianus nanque hęresiarcha hęreticorum fautor, duas in Christo asserens voluntates, & quod peius est, inter se quandoque discordes. Ad cuius tam inopinabilis falsitatis probationũ introducebat illud quod in Euãgelio Christus dixit, Pater si fieri potest, transeat à me calix iste: eliciens ex hoc rationes grauissimas, & penè inextricabiles, quòd passionem Christus voluerit vna fugere voluntate, & altera eandem coactè subire oportuerit passionem. Et ex his dicebat, quòd multa Christus voluit quę obtinere non potuit: tãtum in nos dolorem explicuit, quò l magnitudinem explicare nequimus. Peruertebat nanq; idem pestifer anguis & lupus rapax se vestimento ouium induens, nobis commissum gregem, & vt sęuitiam diri pectoris efficacius exerceret, opusculum quoddam compilauerat, falsis probans rationibus hoc sic esse. Quod quidem opusculum vt fidem ei daremus, glorioso Hieronymo totius veritatis speculo intitulauerat. Cuius falsitatis notitiam comperiens, sciens tibi gloriosum Hieronymũ epistolam super huius erroris destructione nõ multum ante sui obitũ edidisse, prædictũ Hęresiarcham cum suis discipulis, & eiusdem nequitiæ ministris inuitaui quodam Dominico die in Ecclesiam Hierosolymitanam ad disputandum & suum errorẽ nequissimum comprobandum

Mat. 26.

bandum. Quo die vniuerſis meis Suffraganeis Epiſcopis & aliis quàm pluribus orthodoxis, necnon & ipſo Hæreſiarcha cum ſuis nefandis diſcipulis in prędicta Eccleſia adunatis, diſputatio à nona incepta, ad veſperas vſq; tetendit. Cùm autem idem Hæreſiarcha contra nos opuſculũ ab ipſo compoſitum, quod falſò glorioſo intitulabatur Hieronymo, allegaret: has tantas beati Hieronymi iniurias ferre non valens bonæ memoriæ Syluanus ſanctæ Nazareth Eccleſiæ Archiepiſcopus (qui tanta beatum Hieronymum affectione animi & deuotione colebat, vt ſi quid faceret, diuinum nomen & beati Hieronymi pręmittebat. Vnde quaſi ab omnibus Hieronymus dicebatur) prædicto Hæreſiarchæ protinus inſurrexit, dire eum increpans, quòd tot & tantas exercuiſſet nequitias. Dum autem inter eos longa oriretur contentio, & vterque opprobria ſibi inuicem pro poſſe dicerent, in fine ſic ambo pariter ſtatuerunt, quòd ſi vſque in ſubſequẽtis diei hora nona beatus Hieronymus hoc opus falſò compoſitum euidenter oſtenderet, prædictus Hæreſiarcha capite puniretur: ſin autem, Archiepiſcopus. Quibus finitis ſinguli ad propria remearunt. Per totam autem noctem quiſque noſtrum orationibus vacans orabat, vt nobis in opportunitatibus auxiliũ eueniret à domino, qui neminem vnquam in ſe ſperantium ſpreuit. Magnus dominus & laudabilis nimis, cuius certè ſapientiæ nõ eſt numerus. *Pſal.144* Statuto autem die & hora, lætus Hęreſiarcha in Eccleſiam cum ſuis nequitiæ filiis veniens, huc illúcque diſcurrens quærebat Dei ſeruum & filium, tanquam leo rugiens paratus eum deuorare, veluti ſi foret Deus nõ intelligens, nec ſuorũ ſeruorum preces exaudiens. Sed tamen cùm ſolidius ſe fatuus ſtare crederet, miſerabilius cecidit. Stabat autẽ omnis fideliũ concio in Eccleſia, quilibet ſancti Hieronymi clamans nomen. Clauſerat ſiquidem glorioſus Hieronymus aures fingens ſe dormire, orationes ſupplicantiũ non intendens, vt mirabilior appareret: At ego totus perfuſus lacrymis, ſtupẽs & admirãs, cur Hieronymus ſic abeſſet, quid deinceps accideret expectabam. Denique cùm nil miraculi appareret, ſæuire cœpit Hæreſiarcha canina rabie, vt Syluanus quod promiſerat, iam expleret. Ad locũ autem quo decollandus erat Syluanus ſanctiſſimus, gaudens & intrepidus tanquã ad nuptias veniens, Epiſcopos & omnes alios catholicos, qui ad hoc conuenerant, his confortabat verbis; Exultate mecũ chariſsimi, gaudete & no-

lite

lite contristari, quoniam nõ derelinquit Deus sperantes in se. Si non exaudiar, plus meis iam perpetratis merui peccatis. Post hæc genua flectens, sancte, inquit, Hieronyme adesto mihi si placet, quanquam hoc & maiori sim dignus supplicio, tamen ne falsitas locum teneat, veritati succurre. Quòd si fas nõ est, vt adiuuer, propitius mihi esto in hora mortis, vt gloriæ finis nesciæ nõ sim expers. Hæc dicẽs, spiculatori collũ prębuit, vt feriat ipsum rogat. Eleuat autẽ spiculator ensem, antistitis venerandi caput vno ictu cupiens amputare. Adest subitò Hieronymus gloriosus cunctis cernentibus, manu extensa tenet ensem, Syluano imperans vt exurgat: deinde Hæresiarchã increpans, scripturas falsò compositas innuens, eíque minans, ab omnium euanuit oculis. Quod huic, eius similibus vtinã eueniret. Cõfestim vt gloriosus Hieronymus disparuit: Hæresiarchæ caput terram petiit à corpore detruncatũ, tanquam si ense spiculatoris manus amputasset ictu vno. Quod tam mirabile cuncti videntes qui aderant, illicò stupefacti, Deo gratias egerant & Hieronymo glorioso, & ad veritatis tramitẽ Hęresiarchæ discipuli rediere. Ecce quantũ venerabilis antistitis fiducia in domino & beato Hieronymo fuit efficax, qui pro veritate mori minimè formidauit. Exemplar certè factus est venerandus antistes cæteris Christianis. Non enim Christianus ille est, qui pro veritate mori timet. Si enim Christus pro nobis animam suã posuit, vt nos ab omni redimeret seruitute: & nos ꝓ ipso cùm tẽpus est, animas ponere minimè timeamus. Quia nemo nisi legitimè certans, potest coronam gloriæ obtinere.

VErùm quia de Syluano aliquid dictũ nosti, aliud quoddam non minus, vt puto, mirabile erga eum factum narro, cuius tot fuerunt testes, quot Nazareth vrbs & Bethleem tenent: qui propriis oculis hoc viderunt. Serpens ille antiquus diabolus ob suam deiectus superbiam in inferni profundum, venerandi antistitis Syluani nimiæ inuidens sanctitati, in eum dolis vt callidior cunctis animantibus grauiter est commotus: qui vt virum Dei infamem redderet, quatenus qui suo sanctitatis exemplo releuabantur ad rectæ conuersationis semitas, suo casu deciderent ad peiora, nocte quadam formam sancti viri sumens, cuidam mulieri nobilissimæ iam in stratu quiescenti apparuit, & se ad eam illicitè accedere fingens, consensum sui corporis inquirebat. Ad quod perterrita mulier viri ignorans speciem, dum se cum homine solã in thalamo cerneret,

neq

nec quid faceret ſciret, diras cœpit voces emittere, ita vt clamoribus aſsiduis omnes excitarentur dormientes, & non ſolùm de illa domo, ſed etiam conuicini. Qui omnes ad prædictæ mulieris thalamum accurrentes, quid hoc eſſet interrogauere pauidam mulierem. Intereà callidus ſerpens ſub thoro ſe ponens cœpit latere. Qui autem accurrerant, hoc audientes, quis hic homo fuerit, vbiq; perquirere inceperunt. Verum illi diu perſcrutantes, tandem ad locum venientes vbi peſtifer latitabat anguis, aliena ſpecie occultatum hominẽ inuenerunt. Qui eundem candelis accenſis intuentes, Syluanum Archiepiſcopum crediderunt. Ad quod omnes qui aderant ſtupefacti, & veluti amentes effecti, quaſi quid agerẽt, quídve dicerent ignorabant, ſcientes eiuſdẽ ſanctitatis nomen. Et quia hoc tam deteſtabile inopinabiléque cernebant: eum interrogauerunt, cur tantas nequitias perpetraſſet. At ille, Quid, inquit, malè feci, ſi mulier hæc me ad huiuſmodi negotium inuitauit? Quod mulier audiens, eum fore mendacem lacrymans reſpondit. Tunc ille, vt homines erga Dei virum ad maius odiũ incitaret, quatenus illum citius diffamarent, talia cœpit, & tam abhorrẽda verba fari, quòd nullus præ turbatione auribus poterat ſuſtinere. Quocirca eum contumeliis & opprobriis exacerbantes, coactè extra domicilium expulerunt. Mane autem facto quæ geſta fuerant enarrantes: Syluanum Archiepiſcopũ, hypocritam & dignum incẽdio acclamabant. Qua de re quaſi tota eſt ciuitas Nazareth commota verſus Archiepiſcopum, ita vt audiendo eius nomen quilibet blaſphemaret. Mira huius viri patientia & magnæ ſanctitatis indicium. Volat ad innoxij antiſtitis aures tanti fama criminis, os tamen non mouetur ad iniurias. Inter tot aduerſa cor manet immobile: ad nullá ſe vertens impatientiam. Gratias diuino ſemper agens nomini, ſua hæc cõfitetur noxia meruiſſe. Heu quid dicam Auguſtine, non ſolùm iniurias & opprobria ferre vt poſſum fugio, ſed etiam quibuſq; verbulis frangor: præmia opto, nec de laboribus curo, quanquam ſciam ad regna cælorũ non aliter quempiam, niſi laborum & afflictionum tramite peruenire. Quid enim aliud debeo iudicare cùm me à ſanctis moribus & vita diſcordem inuenio, niſi & diſcordẽ in morte & præmio reperiri? Flebilia & grauia mihi adſunt, ſi ſanctorũ vitam & meam recordor. Miro quippe auditu ſanctorũ geſta reuoluũt homines, vti ego, & tamen nil ipſi volunt peragere. Porrò hoc ad meam

deteg

detegendam inſipientiam eſt,quod dicam. Pluries me ab eiuſdem Syluani ore audiſſe ſcio:nunquã tantum ſe felicem fuiſſe, quantum cum ſe ab omnibus deſpici & conculcari cernebat. Creuit intantum eius infamia quòd eius opinio vſque ad Alexandriam, Cyprum,& per ciuitates affines penè ore omniũ eſt delata. Atqui limen domus innoxij antiſtitis calx tangere non audebat. Manens verò in ſupernis dominus ſpectator omniũ, ſuos,ſinit labi ſanctos in tribulationũ ærumnas,vt tunc fideles patientia eos reddat , ſed eos exigente neceſsitate in preſſuris minime derelinquit. Reuoluto itaque anno quo diaboli aſtutia talia erga Dei hominẽ perpetrauerat,ciuitatem Nazareth, vt illarum gentiũ aliqualiter ſcandalũ mitigaret,vir Dei occulte deſerens, ad Eccleſiã in qua glorioſi Hieronymi humatum quieſcit corpus,tanquam ad refugij portum veniens,ſe in ſepulturæ loco poſuit oraturus. Quo per duarũ horarum ſpatium ſic manente,vir quidem nequitiæ ſpiritu inflammatus,in prædictam Eccleſiam intrans,ſanctúmq; reperiẽs ſuper ſepulturam in oratione poſitum, ad eum velut draco cucurrit ei improperans quòd mulierum mẽtes ad libidinoſas ſuas voluptates continue incitaret.Cui agnus innocens Syluanus ſe deſpici gaudens humilitate ſolita,vt iſta ſæpe ei diceret,blandis colloquiis inuitabat.Quod peſsimus ille latro audiens,gladium ex vagina ſuo pendente lateri impudica trahens dextera , ipſum, vt in Syluani antiſtitis guttur immergeret,eleuauit. Cui cùm hoc verbũ:Succurre Hieronyme glorioſe,venerandus antiſtes opponeret,in guttur proprium eleuatũ gladium immerſit viri illius dextera retrouerſa:Et ſic vt decebat, ſeipſum vir nequiſſimus interemit,vt in lacum caderet quem effodit. Admirabile hoc,ſed non minus eſt mirabile id quod reſtat. Caſu itaque alius ſuperueniens vir nequiſsimus , hoc quod vltione diuina perpetratum fuerat,vt vidit , protinus gladiũ arripiens , à Dei viro hominem illum æſtimans interemptum:Syluanũ interficere conabatur.Ne nimia verba loquar,id quod primo acciderat,huic euenit. Quin nondum vir iſte ſecundus in terram ceciderat,quòd duo alij viri Eccleſiam intrauere. Qui id videntes,diuini ignari iudicij , hoc tantum fuiſſe peractum ſcelus à Dei homine putauerunt. Quorum vnus id præ alio grauè ferens,furia veſanię vndique inflammatus,latro cœpit quãtum poterat exclamare,vſquequo tua viget malitia? Tu mulieres ad tuas libidinoſas cogis voluptates , & homines interficis in

occul

occulto:certè tuæ hodie nequitiæ finis erit,& ſubito propoſſe cucurrit,vt eum extingueret vibrato & denudato enſe. At vbi Syluanus more ſolito: Succurre glorioſe Hieronyme,exclamauit: vir ille,vt duo primi, ſe manu & enſe proprio interfecit. Vir autem alius qui cum ipſo venerat hoc intuens, tremebundus ob viſionem ad Eccleſiæ fores cucurrit. Qui id quidem maleficiis factum putans,quantum poterat exclamare cœpit: Huc omnes accurrite, ecce maleficus Syluanus Archiepiſcopus nō ſolum mulieres vituperat,ſed ſuis etiam incantationibus necat homines toto poſſe. Fit his auditis nimius virorū & mulierum concurſus:verberant aërem voces,combuſtione dignum Syluanum Archiepiſcopum nequiſsimū acclamantes. Hæc ad meas ſonant aures. Triſtis ego & lacrymās ad tantum pergo monſtrū. Stabat agnus inter lupos atrociſsimos ſæuientes vt canes famelici, rabie non minima, mitiſsimus & lætus tanquam fungens proſperis,nil dicens aliud niſi,hoc iuſte patior,quia in Deum meū peccaui grauiter. Verberatur vir innocens,capitur ab omnibus, vt ad ſupplicia tāto latior,quanto pœna grauior,deducatur. At dum ego manu ſilentiū populo,eius optans furorem nimium mitigare,inſinuo,eo amplius iracundia & furore populus inflammatur. Cúnque iam captus Syluanus extra Eccleſiam duceretur, ſubito glorioſus Hieronymus,vt viſum eſt,de loco in quo iacebat ſurgens,tanto circunfuſus lumine quòd radiis in eum intuentium oculi reuerberarentur,cunctis apparuit ſuo deuotiſsimo antiſtiti auxilia donaturus:qui ſua dextera Syluani venerandi capiens dexterā, his qui eundem captum retinebant antiſtitem, voce terribili vt eundem dimitterent imperauit. Tantæ ſiquidem fuit virtutis hæc viſio,vt antequā finiretur vox talis,omnes repente tantus timor inuaſit,quòd omni vigore corporis deſtituti in terram velut mortui cecidere. Inter hæc mulier quædā à nefando ſpiritu obumbrata,catenis vincta,compedibus manicíſq; ferreis alligata,pluriū hominum manibus,liberationis obtinendæ cauſa,ad Eccleſiam deportatur. At vbi mulieris pes tangit Eccleſiæ limen,vlulatus & voces terribiles,miſerere mei glorioſe Hieronyme, nam per te crucior ante tempus,diabolus emittere nō ceſſabat. Cui Hieronymus glorioſus,Nefande,inquit,ſpiritus ab hac exi famula Dei, & tuas detege quas erga Syluanū egiſti fallacias,in Syluani forma omnibus te demonſtrans. Tunc diabolus,vt glorioſus Hieronymus iuſſerat,ita vt

ab omnibus Syluanus Episcopus putaretur, apparuit,& rem quam fecerat vt infamem redderet Dei famulum, enarrauit. His dictis,diris clamoribus & vlulatibus nefandus spiritus de templo disparuit. Quod vbi tam mirabile negotium est peractum,gloriosus Hieronymus antistitis sui dexteram non derelinquens, Quid optas,inquit,voce leni, Syluane charissime tibi placitum me facturũ? At ille, Mi domine vt me hic amplius nõ relinquas. Ad quem gloriosus Hieronymus respõdit, Quod postulas ita fiat. Post me velociter ergo veni: hæc dicens cunctorum visui se negauit. Interuallo autem horæ vnius facto Syluanus Archiepiscopus expirauit. Fit ob hoc cunctis stupor & admiratio inaudita. Vndique virorum & mulierũ, necnon & puerorũ confluit multitudo. Lacrymarũ effusione terra madet, voces, lamentationes, vlulatus, gemitus,& suspiria in Rama sonant. Quilibet se reum eo quòd in Syluanũ commisisset, veniam petens clamabat. Per totam autẽ sequentem noctem gentiũ multitudo ab Ecclesia non recessit. Itaque mane facto, clero ad antistitis funus præparato, corpus eiusdem ad Nazareth Ecclesiã honore congruo deportatur, tam istius ciuitatis quàm illius scilicet Bethleem populi multitudine comitatũ. In qua quidẽ Ecclesia Nazareth, corpus illud venerandũ humauimus vt decebat. Longa certè verba ac etiã admiranda Syluani venerandi præsulis merita plenè promererẽt, sed quia dicendorum prægrandis patet arca, eiusdem venerandi præsulis actus finiam, quædam alia non minus grandia breui verborum schemate narraturus.

ENarrandum puto quoddam satis mirabile, quod partim relatione veridicorum testium didici, partim oculorũ visu. Duo viri nobilissimi in rebus transitoriis locupletes, licet catholicæ fidei veritatis inscij, tamen vt in gentili ritu geniti satis boni, gloriosi Hieronymi mirabilia audientes, ex ciuitate Alexandria multis adunatis opibus, deuotione eiusdẽ feruidi ceperũt iter, vt eiusdem gloriosi Hieronymi reliquias visitarent. Cúnque iam incepto itinere quoddam à tramite deuij introissent nemus, vbi nulla hominum, aut equorum vestigia videbantur, beati Hieronymi inuocantes nomen, eiusdem se custodiæ tradiderunt. In eodem siquidem nemore, quidam latronum habens sub se plures quingentis latronibus, habitabat princeps, hos & illos ad aliquod prędestinans iter, vt transeuntes interficerent, & ad eundem & cæteros spolia reportarent

rent. Is itaque princeps hos tranſeuntes intuens, tribus conuocatis latronibus, vt ad eos interficiendum accederent, imperauit. Qui ſui principis implere iuſſa cupientes, aſſumptis armis, illorſum via qua gradiebantur Alexandrini, concito curſu tendunt. Magna ſiquidem glorioſi Hieronymi merita, maiora & prodigia, forte, vt puto, à ſanctis modicis talia nūquam viſa. Accelerant latrones, vt tranſeūtes mactent. Sed dum propè fuerunt, quos prius ſolum cernebant duos, paulominùs innumerabiles eſſe vident. Inter quos vir præibat tanto lumine circunluſtrans, vt intuendi in eum aliqualiter fas nō eſſet. Apprehendit timor, ſtupor, & admiratio hos latrones, quid aliud poſsint facere neſciunt niſi ad latrones alios remeare. At vbi iam forent à longe redeuntes retrouerſi, ſolum duos homines, vt prius reuiderunt. Mirantur nimis latrones, & ſe illuſos arbitrantes, cœperūt ad tranſeuntes homines retrogradi. At vbi appropinquarunt, vti prius viderant, tunc viderunt. Magis ac magis ſtupefacti latrones, cernentes in vacuū ſe rediſſe, terga verterunt, & velociter ad ſuū quid hi feciſſent expectantē principem deuenerunt. Increpat eos princeps, quid tamdiu peregiſſent. Sed cum rem geſtam audiſſet, eos inſipiētes & fatuos exiſtimans, duodecim aliis latronibus cōuocatis cum eiſdem ipſemet verſus homines tranſeuntes meat curſum. A longe duos cernunt, ſed propinqui vti primi viderant, ſic & iſti. Eorundem protinus tremunt baſes, trepidat cor, fiūt velut amentes omni vigore animi deſtituti. Tandem in ſe redeuntes, eos latenter ſequuntur, cupientes quid deinceps accidat, edoceri. Trepidant verò huius neſcij tranſeuntes hos videntes homines, & inter ſe qui hi ſint auide percontantur. Denique iam occaſu ſolis inclinata die, cū quid in nocte faciant neſciunt, illos duodecim latrones viatores exiſtimantes, ad eoſdem conſulendum ſtatuunt declinare. At vbi ad latrones veniendi iter carpunt, eoſdem latrones ſolum duos cernunt: Quo vigorem latrones adepti tranſeuntibus & ipſi protinus obuiarunt. Qui omnes inuicem iuncti ſe ſimul ſalutarunt. Interim interrogant latrones, qui ſint, vnde veniant, & quò pergant? At illi inquiunt, Sumus de Alexandria, inde venientes Bethleem petimus, vt glorioſi Hieronymi reliquias viſitemus. Ad hæc latronum princeps: Qui, inquit, fuerunt viri qui huc uſque vobiſcum tantummodo veniebant? Mirantur hos talia fari viatores & ſe poſtquam nemus intrauerunt, neminem

nisi ipsos & tres alios vidisse, vel audisse dicunt. Quæ gesta fuerant, tunc latronum narrat princeps, illos obsecrans, vt ipsi ob quam causam hoc acciderit, si noscunt, debeant indicare. Quibus illi, ob aliã causam, nisi quia gloriosi Hieronymi custodiæ se dederunt, hoc euenisse se nescire dicũt. Ad hoc latrones, spiritu sancto, qui vbi vult spirat subito inspirante, omni quam prius habebãt ferocitate deposita, in terram eorũ pedibus prouoluti, pro excogitatis flagitiis veniam postulantes, illos ad latrones alios perduxerunt. Sed quod dicam non minus patet ad contuendum. Hora prima noctis ad latrones expectãtes deueniunt, post hoc quid acciderat declarant, eosdem suppliciter exorantes, vt hi flagitiis solitis iam expulsis, ad gloriosum visitandum cadauer Hieronymi secum irent. Fit his verbis cæteris latronibus irrisio. Promittunt siquidẽ suo principi & illis aliis necem durissimam, si audeant amplius ista fari. Non cessantibus autem illis priora iterũ loqui verba, latronumquamplurimi canis rabie furibundi, mox in eos insurgunt ensibus denudatis. Potuerũt nempe rhomphæas eleuare, sed ipsis gloriosi Hieronymi auxilia postulantibus enses deponere, donec illi qui fuerant occidendi, à Hieronymo postularunt, nullatenus valuerunt. O ineffabilis clementia Saluatoris, quot modis quos vult facit ad agnitionem sui nominis deuenire? Repente hæc tam insueta omnis illa latronum videns concio, altis Deo & glorioso Hieronymo vocibus debitas agunt laudes, eiusdem se vouentes reliquias visitare. Facto igitur mane plures trecentis hominibus, qui tunc temporis ibi erant talia perpetrantes flagitia, cum eisdem Alexandrinis ex illo exeuntes nemore ad gloriosi Hieronymi tumulũ deuenerunt: cunctis tam insueta prodigia enarrantes. Baptizantur itaq; gentiles Alexãdrini, & cunctis mundi vanitatibus conculcatis, religiosam in quodam cœnobio vitam ducunt. Latrones autem illi similiter ad lucem veritatis sanctæque & laudabilis vitæ diuina gratia & gloriosi Hieronymi meritis peruenerunt.

SIcut Constantinopolitanis literis hac de re mihi specialiter directis transacto non longo dierum spatio intellexi, simile penè miraculum illi quod suprà fatus sum, duobus accidit Romanis iuuenibus, à Romana vrbe Bethleem venientibus, pro gloriosi Hieronymi visitando corpore. Quod tractabo si cuti breuius potero. Cum igitur duo illi iuuenes cuidã appropinquarent ruri, à Constantinopoli per duodecim ferè distante

milia

miliariorum spatium, antequam rus à duobus miliaribus introirent, eadem ferè hora quorsum veniebant duos cõtigerat homines interimi. Quorũ mortis rumore prædicti resonante ruri, loci eiusdem viri insimul congregati circunquaque quis horũ fuerit interfector, cœperunt inquirere vehemẽter. Cúmque diligenter perquirerent, adesse certum neminem, nisi prædictos iuuenes, qui iam propè venerant, reperientes, eosdem protinus tenuerunt, ab eisdem credentes fore homines interfectos. Mirantur itaque huius ignari iuuenes, & horum se nil scire totis nisibus coniurabant. At illi eorum pro nihilo computantes verba, captos eosdẽ ad rus conantur ducere festinanter. Post hoc de rure, quòd ad eosdem viros iustitia non spectabat, cum accusationibus ad Constantinopolitanum dominum capti iuuenes destinantur. Quin ne nimis longus fiam verbis, quod non fecerant tormentorum rigore iuuenibus iam cõfessis, adiicitur more solito sententia decollandi. Heu quale cor audiendo tot lamenta innocentium, quos & iuuentutis & pulchritudinis maxima venustas & ortus nobilissimus decorabant, posset se à lacrymis continere? Flentes itaque iuuenes, grauibus lacrymis pallidas facies irrigantes, vlulatus, gemitúsque & suspiria promere non cessantes: Gloriose dicebant Hieronyme, hoc tale ne est præmiũ quod obsequentibus tibi præstas? Est tale quod labore tui meruimus itineris? Heu Romana vrbs nostri præscia ortus: nõ sic te credebamus nesciam nostræ finis. Ad locum nanque tanti supplicij, ibidem gẽtium multitudine maxima expectante, innoxij iuuenes conducuntur. O ineffabilis misericordia Dei nostri, qua cælum redũdat & terra, nec vllius ad se currentis obliuiscitur misereri. Flexis in loco quo plectendi erant genibus, in cælũ vtrique iuuenes manibus eleuatis: Gloriose magna voce, inquiũt, Hieronyme nostrę salutis & auxilij portus, nostræ'q; spei anchora saluberrima & vitalis, hac inclina hora nostris indignis supplicationibus pias aures, vt si hoc quo punimur scelus nõ fecimus, tuas liberationis opes pietate solita sentiamus. Quòd si fecimus, exigẽte iustitia condẽnemur. Hæc vbi dixerũt, colla extẽdunt carnificibus feriẽda, nil dicẽtes aliud, quàm Succurre, succurre Hieronyme gloriose. Quid mirũ si tot lacrymis cunctorũ ad se currentiũ misericors opifex Hieronymus se à miserẽdo non potuit abstinere, cum circunstantium omnium, & carnificum corda ad cõpassionem mouerentur? Eleuatis si quidẽ ensibus,

iuuenum carnifices colla feriũt, sed colla percusſionum ſigna vti porphyretici lapides forent recipiunt. Mirantur carnifices, credentes ſe ictus fefelliſſe, denuo eleuãt vt plus poſſunt enſes, & feriunt, ſed tamen vt prius inſenſibilia iuuenum colla manent. At illi iterum atq; iterum feriunt, ſed enſes vti eſſent paleæ iuuenes nunquam lædunt. Oritur ex hoc inter aſtantes admiratio, & ſtupor vehemẽtiſsimus omnes capit. Hincinde gentium ad tam inſuetam viſionem confluit multitudo. Audit hoc & ipſe ſententiæ lator, & currit, iubet iterum carnificibus, vt ſe vidente denuo feriant, & tamen omnimode illæſa iuuenũ colla manent. Stupens magis ac magis iudex, tantíq; ignarus miraculi, nil ſcit aliud cur hæc fiant, quàm veneficia cogitare. Præcepit itaq; miniſtris omni mora poſtpoſita, nudos tradi arſuros iuuenes rogi flammis. Circa illos mox copioſus ignis accenditur, infunditur lignis oleum & pix, vt eorum vita citius deſtruantur. Quid mirandum: ſi compos protegendi ab enſibus glorioſus Hieronymus, à flammis, ſuos ſe inuocantes ſedulis vocibus iuuenes potuit liberare? Surſum ignium flammæ in immenſum ſcandunt. At iuuenes ſub alis conſiſtentes Hieronymi glorioſi, ſalubriter permanent, veluti in amœno ſi quieſcerent viridario & iucundo. Poſt hæc iudex vtrum hoc aſſeribendum miraculis an veneficis, certius cupiens experiri, vt ſi hi diebus octo ſuſpenſi viuerent, quo vellent abirent ſoluti & liberi cenſuit. Suſpenſis itaque illis, mox Hieronymi glorioſi præſentia minime defuit, qui plantas manibus tenens pedum, illæſos & viuaces ſtatutis diebus mirabiliter obſeruauit. Currunt igitur octauo die totius ciuitatis & circumadiacentium villarum viri, currit & iudex. Cernunt clare glorioſum miraculum, patefacientibus quæ viderunt, qui ad cuſtodiendos iuuenes fuerant deputati. Mirantur omnes, vocibus in excelſis laudes peragũt creatori & Hieronymo glorioſo. Mox de eculeo innoxij iuuenes deponũtur, & maximis honorum exequiis ab omni populo venerantur. Verum qui in vrbem Conſtantinopolitanam capti & dolore vehementiſsimo intrauerant, liberi honorifice & cum gaudio ineffabili exierunt, & tandem annuente Deo à multis Conſtantinopolitani populi comitati Bethleem attingentes, veneratione debita glorioſi Hieronymi reliquias viſitarunt: ſtatímq; depoſita ſecularium omni cura, cœnobium, in quo vixit glorioſus Hieronymus, intrauerunt, & vacantes die noctúq; pœnitentiæ & orationibus, cælibe

vita

vita ſanctitatis perſpicuæ in prędicto cœnobio adhuc manent.

MAgnæ admirationis, gaudij, deuotionísq; tam præcedens iuuenum miraculum extitit, ſed multæ formidinis conſtat ſequens in ſacris ordinibus maximè conſtitutis. Apud ſuperiorem Thebaidem quoddam dominarum fuiſſe ante duos annos dicitur eximium & diues monaſterium, omni pulchritudine & excellentia decoratum. In quo penè ducentæ dominæ vitæ honeſtæ religionis recluſione continua decorísq; moribus permanebant. Ad hoc qui inſunt figant aures, ne quod vna hauſerit auricula, fundat altera. Nauis quantumcunq; ſana ſit & integra, modicum, imò nil prodeſt ſi alta volens ſecarè maria, paruum quod fundo ineſt foramen relinquat, vt dira naufragia non admittat. Cur hæc ſim fatus, præſentis narrationis hiſtoria referebit, Multis itaq; pollens prædictum monaſterium virtutibus, vnum peſsimum, quo ruit, ſimoniæ vitium retinebat. Nam inſtigante diabolo, in eiſdem dominabus hæc obſeruabatur abuſio, vt ſi quam vellent in monialem recipere, non tantum intuitu charitatis & miſericordiæ recipiendæque bonitate, quantum recipiebant reſpectu pecuniæ. Nulla enim in monaſterium intrare manſura poterat, niſi certa pecuniæ quantitas ſecum iret. In hoc ſiquidem erat monaſterio ſanctimonialis quædam domina, ætate grandæua, quæ ab infantia ſua ieiuniis & orationibus, omni reſoluta cœno, Deo vixerat, quæ vitium illud quamplurimum abhorrebat. Cui nocte quadam, vt erat ſolita, in oratione poſitæ, glorioſus Hieronymus apparens, locum illum immenſo luſtrans lumine eidem præcepit, vt ad abbatiſſam cæteráſque illius cœnobij moniales mane pergeret, nuntians quòd niſi à peccato iam inueterato manum extraherent, vltionem diuinam ſubito expectarent. His dictis diſparuit. Perterrita viſione inſueta ſanctimonialis domina, quis hic fuerit iubens talia nuntiari in ſeipſa auide pertractás, totam illam noctem peregit inſomnem. Crepuſculo diei adueniente, omnes in capitulo moniales propulſato tintinnabulo congregauit. Quibus admirantibus ad quæ forent tanta feſtinatione in capitulo conuocatæ: ſanctimonialis domina ex earum aſſurgens medio, quæ viderat & audierat omnibus patefecit. Fit illico ex hoc monialibus cunctis irriſio, hanc exclamant fatuam, multíſque garriunt deriſionibus hanc forte illa nimia ebrietate ſomniaſſe. Illa verò accepta contumelia, patientiæ ſcuto ſe muniens, de earum ſi-

quidem pertinacia nimium dolens, sed de sua despectione gaudens, ad solitas rediit orationes, supplicans continuo, ne suis monialibus quod audierat eueniret. Transactis igitur diebus decem, nocte media prædictæ sanctimoniali dominæ hac pro re deuotis orationibus incumbenti, gloriosus iterum apparuit Hieronymus, eidem vt quæ prius nuntiauerat monialibus, denuo intrepide nuntiaret, allocutione mandauit benigna. Ad quem illa, Quis, inquit, es domine talia mihi mandans? Hieronymus, inquiens, sum, & ab eiusdem euanuit oculis. Illa verò sciens earum duriciem, quid ageret, quídve diceret, nesciebat. Tandem malens à monialibus insana & ebria reputari quàm diuinis contraire præceptis, congregatis iterum monialibus quæ viderat & audierat voluit intimare. Ast vt eam assurgere moniales pestiferæ conspexerũt, diuini nesciæ iudicij sibi de proximo affuturi, antequã verba inciperet, è capitulo cum magnis cachinnationibus exierunt. Quin transactis insuper diebus tribus dormienti prædictæ sanctimoniali dominæ gloriosus Hieronymus ineffabili quasi societate vallatus angelorum, nocte apparens media eam excitauit, eíq; iussit protinus vt de illo exiret monasterio, nec subito futuram sententiam expectaret. Cum illa verò multis lacrymis supplicaret, ne hoc fieret, gloriosus, inquit, Hieronymus: Ad abbatissam & cęteras pergito omni mora postposita, eisdem nuntians, quòd nisi pœniteant, hac nocte diuinam sentient vltionem: si autem in sua permanebũt duritia, statim exiens amplius in monasterio non moreris. His finitis abscessit. Hæc igitur audiẽs sanctimonialis, anxia plenaq; tristitiis, capitulum adiit, & campanam cœpit vehementer, vt ad capitulum accederent moniales, resonare. Quo abbatissa de somno euigilans, cognoscénsq; ab hac fore campanam pulsatam, cum iracundia ad capitulum properauit. At vbi illam vidit, diris eam minis increpans, nullum voluit audire verbum: promittens quòd nisi cessaret hoc agere, secum in monasterio amplius non maneret. Cui sanctimonialis domina, ne tardes, inquit, quæso agere quæ promittis. Profecto me noscas hoc in loco amplius non mansuram. Gloriosus equidem Hieronymus apparens mihi tantummodo hoc statim monasterio futurum iudicium patefecit. Hæc audiens abbatissa deridere cœpit, hanc æstimans vesano capite ista fari, & ostiariam conuocans, iussit vt hanc de monasterio protinus effugaret, mandans eidem, vt aliqua hora sic extra dimissam

ſam poſtmodum faceret introire, vt ſic ab inceptis operibus iam ceſſaret. Hac de re læta ſanctimonialis domina, quàm citius potuit è monaſterio eſt egreſſa: lacrymis tamen fuſa doloribúſque repleta pro iis quæ monaſterio nouerat euenire. Terribilis ſiquidem Deus fortis atque potens, & quis reſiſtet ei? Heu cur eum homines non formidant, ſcientes ſe nullatenus poſſe ab eius effugere manibus, vt eos magnũ & inenarrabile iudicium eius non comprehendat: ſaltem his miſeri terreantur exemplis. Audiant qui in ſuis confidunt diuitiis, quíque in ira concitant excelſum dominum ſuæ auaritiæ ſiccitate, quale huic monaſterio à Deo propter pecunias faciem auertenti de cælo eſt iudicium iaculatum. Penè limen oſtij ſanctimonialis domina exceſſerat, quãdo ſubito totum corruit monaſterium, omnes opprimens moniales, ita quòd ex eis viua aliqua non remanſit. Sanctimonialis verò illa in quodam venerabili dominarum monaſterio, quod eſt apud inferiorem Thebaidem, hactenus ſanctitate præcipua viua manet.

DIgnum cenſui præmiſsis miraculis aliqua alia diuini cõtra peccantes manifeſti iudicij declaratiua iungere, vt ſi forte præ iudiciorum multitudine peccatorum corda tenacia & plus quàm lapidea in carnea verterentur, quatenus cum ſe ob peccata cernerent beluas, rationem & cognitionem ſui conarentur vt fierent homines, adipiſci. Abiecta etenim ratione qua ſunt homines, infra bruta animalia rediguntur. Græcorum quidam hæreticus die quadam cum ſacerdote quodam in Hieroſolymitana Eccleſia publice diſputabat. Cúmq; ſacerdos ob ſuæ partis defenſionem autoritatem quandam glorioſi Hieronymi allegaret, vt Græci deſtrueret rationes, temerario peſtifer Græcus ore glorioſum fuiſſe Hieronymum, totius veritatis lumen, mentitum non erubuit voce fari. At qui voce talem nequitiam perpetrauerat, vocem deinceps vllatenus non formauit.

QVidam inſuper alius hæreticus peſtifer Arrianorum in quadam diſputatione cuidã glorioſi Hieronymi autoritatem contra eum inducenti, vt, mentitur, ſua temeritate reſpondit, ſubito fuit diuina vltione percuſſus. Nam nondum verbum voce finiens, clamare per totum diem ſine aliqua ceſſatione non deſiit: Miſerere mei Hieronyme glorioſe, quia à te pœnis duriſsimis torqueor. Et hoc per totum illum diem quantis vocibus poterat clamans, hora completorij miſerabi-

liter cunctis, qui ad hæc concurrerant, cernentibus expirauit.

HAereticus quidam alius pestiferæ hæresis Arrianæ, cui ante meum obitum finem pius imponat dominus, in Ecclesia Sion gloriosi Hieronymi imaginem cernens, Vtinam, inquit, sic te cum viuebas meis manibus tenuissem, quia te meo gladio iugulassem. Hæc vt dicta dedit gladium euaginans tota vi ipsum in imaginis illius guttur infixit. Quàm magnus iste Hieronymus tot faciens mirabilia, cui secundum sua opera similis non apparet: potuit equidem imbecillis in imaginis gutture gladium figere dextera, sed de imagine gladium, & à gladio manum quousque res innotuit, extrahere nullatenus fuit compos. Mox quoque ex percussionis loco tanquam ex hominis corpore viui sanguinis vnda fluxit, quæ vsque modo pro miraculo declarando fluere nunquam cessat. Eadem insuper hora, qua res sic acta est, iudici in atrio existenti idem gloriosus Hieronymus cum gladio gutturi infixo apparens, pro offensione huiusmodi vindictam fieri postulauit, narrans equidem sibi factam, & hæc dicens abiit. Stupefactus itaque iudex, cum cæteris qui astabant, ad Ecclesiam properans, hæreticum manu gladium infixum tenentem repperit. Qui protinus vt hi viderunt, manum fuit compos à gladio remouendi. Captus itaque hæreticus, in sua permanens duritia, ob aliud se non dolere, nisi quòd viuum non teneret Hieronymum, garriens, à populi multitudine lapidibus, lignis, ensibus, & lanceis iugulatur.

NEpos meus Ioannes quem agnoscis, omni fulgens pulchritudine, quem mihi in locum filij adoptaui, vt puto, tibi pridie quid ei euenerit, enarrauit: sed tamen vt præstantius memoriæ commendetur, silentio non transibo. Captus itaque idem Ioannes ante duos annos à Persis, & Persarum regis ministris venditus, propter eminentem suam pulchritudinem, ad regis exercenda obsequia deputatur. Cúmque per annum in curia non paruo dolore & tædio permansisset, eodem reuolutionis anni die, prandenti regi seruiens, præ tristitia se à lacrymis non potuit continere. Hoc rex intuens, lacrymarum ab eo auide quærit causam. Qua comperta, in quodam eum castro custodiri fecit. Ibi nocte quadam existente diris lacrymis vndique madefacto, in somnis eidem gloriosus Hieronymus veniens, manúmque eius, vt sibi videbatur, capiens, ad ciuitatem Hierusalem secum duxit. Expergefa-

gefactus mane, putans se in castro à militibus retineri, in domo, qua maneo, se inuenit. Qui admiratione velut amens quasi vtrũ in castro vel in domicilio meo staret, nullatenus discernebat: in se postremo rediens, emissa voce dormientem familiam excitauit. Currunt igitur ad me famuli, adesse Ioannem ineffabili gaudio nuntiantes. Quare dubius accurrens, quem à Persis vinctum putabam, præsentem cerno. Quo quidem quid ei acciderat enarrante, Deo & glorioso Hieronymo laudes maximæ persoluuntur.

Sanctimonialis quædam domina, omnium penè pulcherrima fœminarum, ætate iuuẽcula, sed animi sapientia valde cana, beati Hieronymi deuotissima, in quodam cœnobio dominarum multa sanctitate, vt opinor, adhuc viuit: cui quod audies dicitur contigisse. Sit mulier hæc aliis in exemplum, quæ huc illúcq; per plateas & vicos discurrere non cessant, sua stultorum hominum illaqueantes animas visione. Nullo tot diabolus animas rete capit, quot laqueo pessimo mulierum. Sanctimonialis hæc, vt omnium dominarum testimonio comprobatur, nunquam nisi eam maxima compellat necessitas, extra suam cellam gradum figit. Neque enim aliud agit opus, quin aut orationibus vacat, aut lectionibus & meditationibus implicatur, aut corpus reficit dormiendo. His dirus serpens antiquus diabolus operibus inuidens, vt eam à sancto proposito reuocaret, cuiusdam nobilissimi iuuenis animum in eiusdem sanctimonialis intantum incitauit concupiscentiam, quòd nil poterat die noctúq; aliud nisi quo modo posset eam attingere, cogitare. Circa monasterium veri luminis obcæcatus continue pergens, nullum remedium aliud reperire quibat. Tanta namq; inscitiæ nube caligatus extitit, vt multotiẽs se suis perniciosis turbatum affectibus cernens, voluerit se aquis tradere suffocandum. Stulti amoris stultum iuuenem catena de die in diem stringit, vt hæc ad sanctimonialis aures resonent ob suam non audet pudicitiam. Qua de re omni ad hoc auxilio destitutus, quendam inueniens magum, veneficia dæmonum incantationes nefandis artibus exercentem, magnam promittit, si quod optat expertus fuerit, pecuniæ quantitatem. Tunc veneficiorum magus suis carminibus conuocatum dæmonem decipiendi causa nocte media festinè ad sanctam destinat monialem. Ad cellulam itaque accedens dæmon transire vltra cellulæ Hieronymi imaginis in cella

pictæ

pictæ timore nimio nequit limen. Mira res Augustine, vt multiplicibus patet exemplis, tantus gloriosi Hieronymi timor diabolo inest, vt etiam suæ picturæ non audeat apparere. Nam si cui ab eodem obsesso corpori preciosa demõstretur imago, ab eodem continuo diabolus effugatur. Igitur cõmissum exempli opus nequam spiritus desperãs, ad mittentẽ reuertitur, sibiq; negari ad monialem introitũ pandit ob gloriosi Hieronymi imaginem cellæ pictam: quam deridens Magus dimisit. Móxque conuocatum alium dæmonem quàm potest mittit citius ad huiusmodi opera finienda. Fitque secundo id quod primo. At secundus per horã fortè manẽs coactus excelsas cœpit voces emittere, Si me Hieronyme hinc sinis recedere, huc vlterius non reuertar. Ad hæc stupefacta mulier, quæ in orationibus in cellula inhærebat, quis istas fundat voces nimio pauore percontatur. Non cessante diabolo sic clamare, excitatæ illius cœnobij moniales, timore percussæ grandi, tremulæ ad illã accurrũt cellã, cruce domini præeunte. At vbi illũ fore nequam spiritum sciunt, eundẽ coniurant, vt debeat qua de causa venerit, intimare. Narrãs equidẽ diabolus rei seriem, séque gemitibus & vlulatibus pandens catenis ignis vinctũ à Hieronymo retineri, rogat eas vt suis mereatur precibus abeundi gratiã inuenire. At vbi hæc moniales audiunt, Deo & glorioso Hieronymo laudes reddunt, suppliciter postulantes vt dæmonem hunc nullatenus reuersurum de eodem cœnobio effugaret. Vix orationum verbis finitis, diabolus magnis stridoribus ex eodẽ loco recedens Magũ adiit, eúmque capiens tantis verberibus & cruciatibus flagellauit, vt per multa horarum spatia aliquod vitale signũ paulominùs appareret, diris clamans vocibus: Mei cruciatus causa fuisti ad illã me destinãs monialem, certè in te eisdẽ verberibus vindicabor. Inter hæc autem verba tam horrida, Magus cùm se penè perniciei protritum cerneret, suas vidẽs artes nullũ sibi auxiliũ adhibere, ad totius refugij portũ Hieronymũ gloriosum iam naufragus se dirigens, Gloriose, inquit, Hieronyme, huic ad tuam clementiam subueni misero accurrenti, ei solita misericordiæ dona prægrandia nõ denegãs. Promitto nanq; si tuis hac hora intus auxiliis perniciei tam horribili non succumbam, quòd deinceps cunctis exutus fallaciis, à tuis obsequiis nõ recedã. His finitis, velut fumus ab eodẽ nequã spiritus euanuit. Per annũ autem idem iacuit verberibus Magus intantum sui corporis impos,

quòd non niſi alieno auxilio potuit ſe mouere. Mox idem accepta pœnitentia Magus, antequam de lecto ſurgeret, cunctis cõbuſtis codicibus, quibus artes illas nequiſsimas exercebat, venditiſq; omnibus quæ habebat & pauperibus erogatis, completo anno in illa ſe ob pœnitentiã peragendã in quadam ſpelunca claudens, eremo in qua per quadriennium glorioſus ſtetit Hieronymus multa ſanctitate & vitæ & pœnitentiæ aſperitate pollet. Huc quæſo iuuenes omnes currant, & inſani iuuenis exemplo diſcant, ne quod illi contigit, ſibi poſt modũ doleant contigiſſe. Inſanus itaque iuuenis tantis circũligatus luxuriæ laqueis, videns ſe omnimodæ ſuæ miſerrimæ voluptatis deſiderio nefandiſsimo defraudari, quadam nocte laqueo ſe ſuſpendit, & ſic ſe infelix temporali vita potius & perpetua priuauit. Ecce quot malorum cauſam turpiſsimum luxuriæ vitium fore liquet. Nil tam ruinæ animæ pariter & corporis promptum, quãtũ iſtud nequiſsimum arbitror ſcelus. Ex ipſo nanque homicidia, ebrietates, contentiones, & penè vniuerſa oriũtur mala, vt veteris & noui teſtamẽti infinitis patet exemplis, necnon & continuis manifeſtiſq; experientiis declaratur. Ad hoc autẽ vt maior iuuenibus detur aſtutia ſe tuendi, Nam ſtatus vllus periculoſior non eſt inſipientis iuuentutis ſtatu, aliud cenſui exemplum mei nepotis Ruſi, ætatis fortè annorum decem & octo, quanquam dolore nimio, ſubrogare.

NOn eſt ambiguum iſta quæ incipio enarrare magnis tribulationibus meæ memoriȩ reuocari, ſed tamen vt præmiſſum eſt, vt omnibus & maximè iuuenibus proueniat in exemplum, ſilentio illa nequeo præterire. Nepos quidã meus, Rufus nomine, vtroque priuatus parente, anniculus ad meas deuenit manus, qui vtinam ex matris viſceribus non exiſſet, ne illi quod ſuſtinet, contigiſſet: quem tanta diligentia ſuo infortunio enutriui vt à pluribus à me genitus putaretur. Creſcens itaque in diem puer infelix ætate, ſed non ſapientia, ingenti pulchritudine corporis, ſed non animæ decoríſque & probis moribus, honeſtate, bonitate, & multæ ſapientiæ elegantia: quanquam vanè decoratus, à cunctis dilectione ſuperflua colebatur. Is nanque in decimooctauo ætatis ſuæ anno imbecillis & miſerrimus expirauit. Propter quem tantus ab omnibus inſonuit luctus, vt vix per menſem finem potuerit inuenire. Sed certè luctus pro eo quod euenerat non ſuffecit. Aſt ego eius nimiæ incumbens dilectioni, pluries glorioſum

roga

rogaui Hieronymum, vt mihi quid nepoti meo acciderat, reuelaret. Igitur meis annuẽs gloriosus Hieronymus precibus, obtinui quod gliscebam. Oranti enim mihi die quodam hora nona, tantus euenit fœtor, quòd naribus nullatenus poteram tolerare. Hæc dum mecum tacitus reputans, vnde hic tantus adesset fœtor, admirarer, supra meum verticem eleuatis oculis, infelicem nepotem vidi terribilis visionis, ita quòd in eum visum imprimere non audebam. Nam catenis igneis circumligatus fornacis instar flammas fœtidissimas eructabat. Ad hanc itaque visionem subito metam vehemens timor irrepsit, vt dum pluries loqui vellem, formandi vocem nullatenus compos eram. Postremo aliquantulum in me rediens, si meus erat nepos voce cœpi perquirere tremebunda. Ad hæc ille vlulatibus & suspiriis, Vtinam, inquit, non fuissem, ne tam diris essem cruciatibus deputatus. Nam scias me tartareis mansionibus perpetuis temporibus permansurum. Heu quid dicam? His dictis tantus mihi dolor affuit, vt sim pluries admiratus quo modo vita protinus non discessit. Longis autem expletis colloquiis ab eodem sciscitatus fui, cur diuinæ fuisset misericordiæ sic expers, cum in mundo tot virtutibus sic polleret. Pro nulla, inquit, me scias causa fore damnatum, nisi quia in ludis maxime delectabar. At quia in morte accepta pœnitentia quasi stulta ignorantia postposui cõfiteri, diuinam non merui veniam adipisci. Et hæc dicens, à meis disparuit oculis. Talis autem eo abeunte remansit fœtor, vt in locum illum hactenus nullus audeat introire. Ecce quantum turpissimum ludi scelus diuinæ abhorrent maiestatis oculi. Timeamus ergo, ne nos bonorum rapiat inermes tam repentinus interitus, ne non pœnitere nos viciorum contingat, dum tempus inest, quia postmodum pœnitentia foret frustra. Vt igitur Christianus tantæ ruinæ ludi procul effugiat nefas, imò vt omnium memoria deleatur, exempla alia quædam quàm breuius potero surrogabo.

IN Samaria quindecim nondum expletis diebus, dum miser quidam ludens, quasi omnia quæ habere poterat consumpsisset, gloriosi cœpit Hieronymi nomen ausu temerario blasphemare. Quẽ nefanda blasphemiæ vix finientẽ verba, videntibus & stupẽtibus cũctis, mox è cælo fulmẽ veniẽs interemit.

TRibus aliis in Tyro ludẽtibus hoc accidit quòd enarro. Cum enim illi suum vellent incipere ludum, vt ij qui se

hoc

hoc ab eisdem audisse & totam rei seriem etiam se vidisse fantur, & referunt, sic dixerunt, Quancunque potes exerce vim Hieronyme, quia te inuito ludum istum alacriter finiemus. His ita dictis suum inceperunt ludum, quo quidem primordiato, quasi vno elapso instanti, se terra aperiens, illos solum absorbuit, ita vt nil ex eis amplius fuerit visum.

QVod visu noscitur, verissimo testimonio comprobatur. Idcirco quæ dico quanquam multis possent comprobari testibus, tamen meipso teste, qui ea visione propria didici comprobabo. Iuxta meam in qua in Hierusalem habito ædem, nobilissimus quidam miles fuit, transitoriis nimirum locuples, qui vnicum habens filium, eiusdem stultissimi amoris cæcitate percussus, non solum à prauis eum non corrigere, sed etiam eum ipsemet praua instruere conabatur. Parentes fatui & isti similes, mentis quæso oculos huc inclinent, vt quis finis eueniat non ignorent. Multi enim homines magnas animæ & corporis inciderunt ruinas ob prauorum parentum insipientiam. Crescens nanque illius militis filius, cunctis moribus bonis destitutus, de die in diem peierando, totum suum tempus amittens in ludis & blasphemiis, cunctísq; immunditiis, patre causante, annum attingit duodenum. Qui quodam aduesperascente die solitis cum patre ludis insistens, ludum eodem vt gliscebat non habente, primo prorupit in hæc verba, Si quid ille potest Hieronymus, qui ludos prohibet, iam exerceat: nam se inuito hinc non nisi victor exurgam. Verum hæc duntaxat ipso prosequente, nequam spiritus teterrimi hominis specie cunctis videntibus locum in quo ludebat veloci gradu adiens, eundem puerum infelicem rapuit. Sed quo eum detulit nulli hactenus hominum est compertum. Verum, vt puto, eum detulit in infernum. Eadem namq; hora casu ad quandam meæ domus fenestram, quæ loco in quo ludentes degebant pater & filius, ex opposito sita est, me posueram, quo me videre fuit necesse veritate perspicua seriem tam formidandæ rei gestæ. Discant ergo iuuenes in iuuentutis tēpore, quod cęteris est præstantius, expetēdis moribus se fulcire, ne vilibus caducísq; moribus iuuenilis animus informatus, statū in canitie nequeat permutare. Quod enim nouę chartę inscribitur, de facili nō deletur. Discant etiā parentes fatui filios correctionibus & verberibus erudire, nec vitiorū sinant vepres radices figere non faciliter euellendas, ne flendi & hic & in futuro cedant

euent

euentus. Nam nisi fallor, ad æternorum gaudiorũ patriam deueniendi arctissima & sine ambiguitate aliqua à paucissimis certè cognita extat via. Eundi ad perditionẽ iter latissimum, & multis imò penè infinitis limitibus plenum fore constat. Quodlibet enim mortalium peccatorũ ad perditionem suum tramitem struit. Quo dum hominum, nõ solum Paganorum, sed etiã illorum quos sacri baptismatis vnda lauit: nam de Paganis nulla oritur quæstio quòd nõ damnentur, maiorem fore liquet numerum multiplicibus insistẽtium flagitiis, quorum nulla penè vnquã cognoscitur emendatio: quinimò, respectiuè quidem dico pariter bonis & malis hominibus consideratis, non est qui faciat bonũ, non est vsque ad vnum, sed omnes post suas improbas & pessimas ambulant voluptates. Consequẽter concludi debet, quòd ad æternæ beatitudinis gaudia rarissimi gradiantur. Infinitæ quinimò omnes penè sacræ scripturæ autoritates hoc testantur. Infinita siquidem exempla possemus perspicaciter intueri, ad huiusmodi veritatem sufficientius demonstrandam Hoc ex omnibus vnum cẽseri decet, nec ab hoc discrepare potest, nullum scilicet ad æterna modo aliquo peruenire posse gaudia, nisi omnibus non particulariter, sed totaliter viciis extirpatis, virtutum studeat itinere festinare. His iam fine dato, exempla & prodigia quædam iam huius operis fini propinquus breuiter introducam. Et duo præcipue admiranda, quæ à venerabili viro Nicolao Cretensis insulæ archiepiscopo referente didici, primò dicam.

Venerabilis idem archiepiscopus pridie gloriosi Hieronymi deuotione nimia Bethleem veniens, vt eiusdem cunctis honoribus colendas reliquias visitaret, vt totus charitate feruidus redire noluit, donec me sua gratissima visitatione eximiis lætitiis adimpleret. Qui vti donorum præcipuus vt gratissima mihi donaria superabundantissimè more solito impertiret, me visitare minimè contentus, mecum dignatus est iam diebus pluribus commorari, & etiam adhuc manet, quod vtinam tempore longo duret. In Christo nanque Augustine charissime venerabilis idem pontifex te salutat. Quampluries igitur mihi suorum verborum auido venerabilis idem pontifex enarrauit, hoc tale in ciuitate Candia contigisse. Sacerdos quidam suus suæ maioris Ecclesiæ custos, impudicus, luxuriæ & ebrietati deditus, nondum completo anno de hoc seculo migrauit. Cuius corpore in cæterorum sepulto

barat

barathro sacerdotum, vt eius punitio cunctis innotesceret ad exemplũ, subsequenti nocte tantus in Ecclesia, eiúsq; cœmiteriis fuit strepitus, quòd rumore nimio in vrbe illa cõmorantes excitati, pauore ingenti velut amentes ad Ecclesiam cucurrerunt. Stant itaq; omnes circa Ecclesiã, strepitus vehementes, campanarúmq; sonitus audientes. Diuinam quidem exorant clementiã, quatenus cur ista fiant debeat reuelare: sed nullum exauditionis sentiunt adiuuamen. Diluculo hoc cessante, cuncta quæ fuerant in Ecclesia reperiũt reuoluta, & quasi vndique flammis igniũ violata. Ad hoc memoratus pontifex orationes indicens populo, quid sequenti eueniat nocte præcipit expectari. Ne nimis succumbam verbis, sequẽti nocte duplex strepitus & pauoris tribulatio est secuta. Qua de re, repletus populus amaritudine & dolore, cernens nullũ sibi à domino adiutorium euenire, sicut vulnerati qui in monumentis proiecti dormiunt, existebant. Die autem elucescente, omnibus in Ecclesia orationibus congregatis, gloriosus Hieronymus subito septies sole splendidior in Ecclesiam veniens, ad altaréque gradiens cunctis videntibus & mirantibus, per horam forte sub silentio manens, obstupenti populo, hoc propter sacerdotis illius miserum cadauer sacris indigne locis conditum ad terrorem peccantium contigisse intimauit: eidémque mandans vt cadauer miserum tartareis post resurrectionem omniũ mansionibus deputandũ dissepultum flammis traderent protinus concremandum. Alioquin incepta pestilentia non abiret. Et sic ab intuentium oculis est inuisus. Quod vt ordinauerat lætabundus populus protinus adimpleuit, Deo & beato Hieronymo laudes præcipuas persoluendo. Et sic pestis illa cessauit. Qui deinceps beatissimum Hieronymum omnes vnanimiter deuotione maxima incœperunt colere.

IN eadem insuper ciuitate quidã pulcherrimus extitit iuuenis, Titus nomine, honestis moribus, luculentus, carnali nõ ignobiliori natus progenie, prædiues valde, totam penè deuotionem & fiduciã habens in beato Hieronymo. Hic siquidem iuuenis virgineo nitens candore, in eiusdem sanctæ virginitatis proposito vsque ad vicesimũ annũ probis vitę moribus perdurauit. Quo itaque tempore cõpleto, sui fratris nefando consilio incitatus, spretis tam nobilissimis virginitatis gemmis, auri preciosissimum metallum calcans, ad carnis spurcitias & lutum ac fœtorem vehementer declinans, puellam quandam

V

omni pulchritudine corporis renitentem sibi in matrimonio copulauit. In cuius amoris retibus ita se capiens, quòd aliud præter ipsam poterat minimè cogitare, de die in diem cœpit diuina obsequia obliuisci. At quia miser dereliquit iustitiam, oblitus fuit Deum alentem se, oblitus fuit sibi dominus misereri. Completo annò nanque, quo cũ puella iuuenis insensatus steterat, non vt matrimonio fungeretur, sed causa explendæ libidinis copulatus, suggerente diabolica astutia, iuuenis frater puellæ illaqueatus amore auide diu quęrens eius amplexibus frui tandem quod optauerat est adeptus. Huc accurrant iuuenes & exemplo iuuenis sint experti. Fiunt nota iuueni puellæ viro iam peracta. Tacens idẽ cogitat auide, quo valeat modo rei certitudinẽ reperire. Expectat diebus aliquot se simulans hoc nescire. Ast die quodã ordinat vrbem deserens peregre proficisci. Et latens per diem in ciuitate, nocte media domũ veniens, reseratis seris à puella seruitrice clàm, vt prius simul ordinauerant ambo, vsque ad thalamũ, in quo eius frater & vxor in lecto stabant, procedens sibi postulat aperiri. Mirantur illi, & timore perterriti vehementi pulsanti negligunt ostium reserare. Tandem confractis seris thalami, iuuenis ita & furore nimio fornacis instar ardentis vndique inflãmatus, vxorem primo euaginato gladio interfecit. Deinde sub thoro proprium latitantem fratrem inueniens interemit. His ita gestis ex ciuitate exiens, multo tempore per mundum huc illúcque errans cum quibusdam aliis cœpit quosdam transeuntes in itinere deprædari, ac etiam iugulare. Permanenti itaque eidem Tito per decem annos talibus negotiis implicato, gloriosissimus Hieronymus salubre refugium & vitale, die quadam iam aduesperascente luce in modũ mercatoris se monstrauit, ne ille solũmodo habitæ deuotionis præmiis priuaretur. Nam ille quanquam tot & tanta vitia abhorrenda continue exerceret, tamen in beato Hieronymo deuotionem aliquã retinebat, ita vt eidem quotidie se cõmendans, boni aliquid diebus singulis ad eius honorẽ facere nullatenus postponebat. Cernens itaque Titus mercatorem, nefandis sociis ad solita nequitiæ opera conuocatis, concito cum eisdem pergens cursu vibratis lanceis Hieronymo mercatoris instar obuiat venienti. Mórq; in eum insurgẽs à sociis eundem præcepit retineri, donec eius lateri gladius infigatur. Deinde manum eleuat, interficiendi gladiũ retinentem, vt scelus tantum valeat iam explere. Ad hęc

Hieronymus glorioſus, Amore,inquit.Hieronymi, quem tu diligis,aliqua loquẽdi breuis licentia mihi detur,poſtmodum ſi volueris,facito id quod optas. Ad hæc & Titus, Amore, inquit,eius quem nominaſti,& loquendi & viuendi licentia tibi vt poſtulas concedatur, tantum quæ portas mercimonia iam depone. At glorioſus Hieronymus,Ego ipſe ſum Hieronymus qui huc propter tuam liberationem veni,ne mihi à te impenſa obſequia in vacuum præterirent. Te tot quæ geſsiſti peccaminum iam pœniteat, ad teipſum redeas,ne formides:hucuſque me noueris propter tuã ſalutem & animæ & corporis ſupplicem erga te apud iratam diuinam iuſtitiã extitiſſe,ne in te dignas tibi ſæuitias exerceret. Ad pœnitentiæ igitur quàm citius perge callem,& peccatorum onera iam depone, alioquin me tui cuſtodem & apud Deum ſupplicem nõ habebis. His dictis Hieronymus glorioſus ab illorũ oculis diſparuit. Ad hoc ſtupefactus Titus,& qui cum illo erant,timore & admiratione tam ingenti ad terram procidens,per horam nõ potuit eleuari. Tunc ſubito in Titum,& qui cum illo erant ſpiritus ſancti gratia eſt effuſa, & lux eos cælitus illuſtrauit. Qui protinus in viros alteros iam mutati, ſpretis cunctis ſpurcitiis vitiorũ,ad pœnitentiæ tramitem rediere. Deinde ad eremorum antra deuia & ignota properantes,in magnis ſe corporũ aſperitatibus,& vita ſanctiſsima tradiderunt.

MIraculum aliud quod veridicorum teſtimonio ſolidiſsime in ſuperioribus Aegypti partibus peractum intellexi,quatenus hominibus & maximè iuuenibus quantumcunque caſtis proueniat in exemplum, ad euitandum periculum mulierum, præcedenti miraculo addere cogito fore gratum. Monachus quidam iuuenis & decorus, honeſtate præcipuus, morum maturus, qui ſenex virginalis pudicitiæ cuſtos, cunctiſque illius monaſterij monachis ſpeculum ſanctitatis, glorioſiſsimi Hieronymi amator deuotiſsimus fuit 12. degens annis in monaſterio, continue orationibus vacans & ſtudio ſcripturarum. Hic amore caſtitatis timens, ne cor aliqualiter violaret, mulierum viſus ineffabiliter abhorrebat, ita vt earum memoriam formidaret. Huic propoſito diabolus antiquus ſerpens, & hominum inimicus, inuidens, ſuæ nequitiæ inueteratæ contra eum dolos & artes multiplices incitauit, continue cogitationum ſtimulis iuuenem peſsimus tentator affligens die noctúque à tentationibus duobus men-

ſibus non ceſſauit. Iuuenis verò prouidus ſeſe domini & beati Hieronymi, cuius dilectionis ardore feruebat, commendans custodiæ victrici, tentamēta diabolica ieiuniis & orationibus triũphabat. Confluant huc quæſo iuuenes atque ſenes, & quãti ſit caſus mulierum fallax pulchritudo hic doceantur, maxime per exemplum. Cernens ſe aſperis perfidus diabolus à iuuene ſuperari, tanquã leo rugiens ſubtiliores nocendi artes cœpit quærere, vt iuuenem deuoraret: fit itaque inter eos pugna grauis. Hinc aſtutiis cõſuetis caſtra aduerſus iuuenem ſtruit peſſimus inimicus, hinc iuuenis orationes & glorioſi Hieronymi protectio caſtrorum ſternunt munitiones, & vires eorũ triumpho nobili vilipendũt. Interea genitoris ad mortem ægrotantis viſitationis cauſa ingruente, ex monaſterio in ciuitatem ad paternam ædem venire iuuenis eſt compulſus. Nam ſe pater dolore nimio moriturum ſi viſione fruſtraretur filij, crebris clamoribus acclamabat. Ob hoc dolens monachus, timens ne mulierum viſu cor mundum & virgineo candore nitidũ violaret, potius, niſi fratrum ſui cœnobij fuiſſet ſupplicationibus inclinatus, erga patrem crudelitatem volebat propter dominum exercere, quàm eidem infirmanti compati à monaſterio recedendo. Sciebat enim monacho nil tam nocuum, deteſtabile, & mortale, quàm vicos & ciuitates & gentiũ multitudinem circumire. Nulla certè permanet in homine quies mentis, qui multorum verboſitatibus & vaniloquiis implicatur. Quod aqua piſcibus, monachis idem præcipue ſilentium operatur. In paterna itaque manens æde monachus, diebus tribus tædio tam vehementi affectus eſt, quòd ſibi potius videbatur tetris ſe fore carceribus mãcipatum. Completo die tertio, dum eum cum ſorore ſua quadam pulchritudinis inauditæ, infirmitatis cauſa patris crura ſimul contingeret confricare, caſu ſororis dextera eiuſdem tangente dexterã, tam diris libidinis & eiuſdem ſororis ineptæ & abominabilis cõcupiſcentiæ fuit ſubito iaculis cor eiuſdem monachi inſtigante diabolo vulneratum, quòd penè eam ad illicita, & omnino ab hominibus abhorrenda, niſi extitiſſet timor verecũdiæ, inuitabat. Heu quid dicam? Quæ monachis illis inerit obſeruantia caſtitatis, qui continue mulierum viſibus potiuntur inſimul colloquẽdo? Sic manet in caſtitate homo faciem intuens aſsidue mulierum, ſicut manet palea ſtans in igne. Fallax certe & ruinæ maxime propinquus caſus, ineuitabiléque periculum eſt fœminæ pulchritudo. Timor

mor certè monacho euenit, quem timebat, & sibi accidit, quod tanto tempore verebatur, nec sine exemplo maximo aliorum, non illud iussum est parentibus obedire, in quo animæ periculum formidatur. A monasterio inuite monachus egreditur, sed ardore libidinis tam nefandæ cor inflammante nil aliud quàm sororis hoc nescientis scelus, faciem improbis oculorũ visibus videre cogitans penè vnquam fuisse monasteriũ recordatur. Sanatur interim pater, at monachus excusationibus adinuentis tardat de die in diem ad monasterium remeare. Manente eodẽ in paterna domo tribus mensibus, hinc monachos, hinc patrem maxima mouit admiratio, omnémq; familiam, cur istum tam vehemens irrepserit mutatio, & alteratio inaudita. Ignorant siquidem rei causam, idcirco effectum eos contingit ignorare. Ad monasteriũ cum duobus ad se ex monasterio destinatis monachis tandem reuertitur, illud referens tædium redeundo, quod prius detulerat exeundo. Cœpit itaq; in monasterio corpus degere monachi, cor verò à sorore aliqualiter non recedit: hoc sibi fit studiũ scripturarũ, vt attingat pessima quæ affectat. Hæc contemplatio diuinorũ, vt peccatorum modum inueniat explendorũ. Percutitur alienus sui, & à veritatis cognitione deuius continue à diabolo, cuius iugo grauissimo imbecille collum submisit libidinis nouæ telis. Sicut fumus deficiunt dies eius, confringuntur sicut in frixorio ossa eius, & infirmatur doloribus vita eius, irrationabili fit similis animali. Obliuiscitur in toto diuinam clementiá exorare, tota die cogitás, quis modus appareat habilis, vt poculũ mortis valeat degustare. Heu quàm sunt inopes & miseri, & omnibus bonis egẽtes & exules, qui à domino se elongát. Tanto fit peius brutis animalibus vir in peccatis, quibus ab anima Deus maiori spacio elõgatur, quàm id quo cælũ à terra distat, & Oriẽs ab occasu, quàm ab eisdẽ pręstat, cũ diuina gratia est fulcitus. Cogitáti deniq; monacho, veritatis luminis nescio, nefandissimę & auditui horribilis voluptatis adipiscẽdę reperire modũ: mali cõsilij seminator diabolus, hoc sibi tale insinuat cõsilium occulto cogitamine vani cordis, vt scilicet intempestæ noctis medio cũctis dormiẽtibus, veste deposita monachali, sumptóque habitu laicali ex monasterio exiens, paternas clàm adeat mãsiones, & domũ crepusculo noctis latẽter intrans sub thoro sororis lateat donec dormiẽte ipsa ad eandem accedat, suę voluptatis libidines expleturus. Placet insanæ mentis imperitiæ

consilium erogatum, studétque ipsum toto posse quàm potest breuius effectui mancipare. Sequentis igitur aduenienti noctis medio, sub silentio ad fores cœnobij claues gerens manibus properat, sed ad ostia veniens per totam illam noctem huc illúcq; discurrens, quo sint in loco posita non inuenit. Stupore & admiratione perterritus, cur hæc sint nesciẽs intueri, iam matutinali qua ad laudes debitas dominicas monachi excubabãt, propinquante hora, compellitur ille ad cellulam retrogradi. Manet in cellula ille admirãs per diem illũ: proponit sequenti nocte facere quod nõ fecit, audet imbecillis dextera quę non potest, sperat stultum pecus contra leonem pugnans triumphi gloriam adipisci. Quid insensate reris? Putas agere vile pecus quæ leo fortissimus Hieronymus contradicit? Cessa imagini gloriosissimi Hieronymi genua flectere, ipsum vlterius nõ salutes, & tibi potestas protinus concedetur, vt cadas in foueam quam effodis, vt dira naufragia iam admittas. Nõ possunt impensa gloriosissimo Hieronymo seruitia, quoquomodo fiant, mercedibus vacuari. Retinebat siquidem in cellula monachus ille deuius & errans & diabolico domino mancipatus, imaginem gloriosi Hieronymi tabula insignitam, cui diebus singulis antiqua consuetudine flectens genua, se eidem pluries commendabat. Idcirco vt eius mira clemẽtia cunctis innotesceret, illo eum die retinebat ne malum faceret quod volebat. Ignorans verò hæc ille monachus, subsequẽti nocte ad cœnobij iterum fores pergit. Sed quod præcedenti nocte fecerat, id hac fecit. Ne igitur inhæream verbis, per vnum ferè mẽsem singulis noctibus continue hoc euenit. Completo itaq; vt puto mensis circulo, in somnis beatus Hieronymus sanctissimo cuidam illius monasterij monacho apparuit in strato suo quiescenti nocte, eidem reuelando quid iste monachus faciebat, mandánsq; illi vt debeat eidem monacho sic erranti declarare quo modo ipse eum, ob sibi impensam reuerentiã, custodiuit, vt ostia non videret ad cogitatum perpetrãdum scelus: & quòd nisi sibi velox de inceptis subsequatur emendatio, sese de ipsius custodia remouebit: discessítq; protinus ab eodem. Mane autem facto, quæ viderat monachus, alteri monacho enarrauit. At ille se quid hic dicat non intelligere pluribus detestans sacramentis, cœpit dicere propter cerebri vacuitatem hæc somnia euenisse. Tacet monachus & recedit, hic gaudẽs proponit nocte sequenti, nullam amplius exhibens solitam Hieronymo reuerẽtiam,

ostia

ostia monasterij ad nequam opus quod tãdiu affectauerat peragendum, ad suum libitum reserare. Vt breuiter dicam, quod miser diu hianti animo cogitauerat, mala operãdi à Hieronymo honore solito priuato sibi tradita potestate, vt voluit sic effecit: sed tamen in fine gloriosissimi Hieronymi clemẽtia non defecit. Recedens itaq; ille de monasterio nocturna hora, alieno habitu occultatus, patris domum adueniẽs per diem illum vndiq; circumiuit. Cúmq; noctis crepusculo domum intrasset, ad lectum in quo virgo soror quiescere tunc solebat clàm procedens, tam diu sub eodem latitauit quã diu sororem dormire potuit æstimare. Tunc idem exiens, expoliatis vestibus, sororis se dextero lateri applicauit. Ad hæc soror leui somno dormiẽs excitatur, & virum iuxta se manu sentiens admodum expauescens, diris emissis clamoribus ad se omnes pariter euocauit. Currunt ad puellæ thalamum cuncti cum lumine, & tandẽ in lecto inueniunt hunc iacentem. Mirantur parentes & stupent, cernunt hoc cuncti qui cucurrerant, & condolent. Interrogat à filio pater discriminis tanti causam, reatum suum filius silẽtio confitetur. Vt enim dixi, voluit gloriosus Hieronymus hunc suam stultitiam experiri, vt in posterũ humilior & astutior fieret ad cauendum, & in prçlio se tuendum: & ne amplius exemplo suo quis de sanctitate confideret & speraret. Quantò enim maior inest homini sanctitas, dum in mari mundi huius procelloso, & inimicorum agminibus pleno, imbecilli carnis nauicula nauigat, tanto maior est timor & astutia se tuendi. Infinitas pessimus ille tentator diabolus nocendi possidet artes. Qui incautus pergit, leuissimè capitur. Qui in cunctis timet, ab omnibus diabolis hic timetur. Certè plus nil nocet, quàm spreto aliorum consilio, vt propria voluntas præcipit ambulare. Qui suæ tantum voluntati credit in cunctis quç facit, finem odibilem adinueniet. Magnus exẽplo iam finito timor de fragilitate nostra maxima, & de diabolica calliditate & astutia, nobis omnibus demonstratur: magna & spes veniæ peccatoribus declaratur. Cernẽs nanq; se monachus sic à diabolo deturbatum, delusum, ac etiam in tanta miseria captiuatum, protinus suffragiis gloriosissimi Hieronymi, cuius semper deuotus exstiterat, suam miseriam & culpam vehementissimam recognoscens in seipsum rediit, & de eadem paterna exiens domo, omni retardatione abiecta lugens & dolens, ad fontem pœnitentiæ properauit. Deinde verò in suo monasterio per annos

duos in tanta se abstinentiæ asperitate afflixit, vt foret cor hominum insufficiens cogitare: & completo annorum duorum spacio, ante dies modicos ex hoc seculo feliciter expirauit.

VEnerabilis Damasi Portuēsis Episcopi pridie receptis literis, aliqua eis inscripta corde auido intellexi, quæ ob eius reuerentiam non dimittam. Romæ cardinalis quidem Cælestinus nomine, Hieronymi gloriosi æmulus & detractor, dum die quodam in conuentu existens cardinalium, more solito ore audaci & temerario in eiusdem iniuriæ verba proruperat, dolore subito viscerum impellente, ad occulta naturæ loca properans, viscera omnia protinus emanauit: & antequam illinc recederet expirauit.

ALius quoque presbyter cardinalis Andreas nomine, isti non similis, sed gloriosissimi Hieronymi deuotissimus atque cultor, pridie in eadem Romana vrbe multis circum astantibus expirauit. Qui cùm iam in Ecclesia esset paratis exequiis, quæ solent fidelium tumulandis exhiberi corporibus, assistente summo pontifice cùm penè toto clero & populo Romanorum, qui ad eundem Andream conuenerant honorandum, emissis vlulatibus & crebris gemitibus in feretro cunctis stupentibus, & veluti amentibus effectis, tanquam si à somni dormitione excitaretur, mirabiliter exurrexit. Cúmque à Romano pontifice remoto de Ecclesia maiori beati Petri Apostoli vniuerso populo, clausísque foribus interrogaretur, intulit ista verba: Dum starem diuino examini iudicandus, & iam propter vestium & ciborum quibus hactenus vsus eram nimiam superfluitatem tartareis cruciatibus condemnarer, subito adueniens quidam sole splendidior, niuéque candidior, quem fuisse gloriosum Hieronymum ad se inuicem referentibus qui astabant intellexi, præsidenti iudici flexis genibus animam meo corpori iungi porrectis precibus impetrauit. Quibus finitis verbis, in ictu oculi inde recedens, anima vti cernitis corpori est coniuncta. Ad hoc miratur summus pontifex & cæteri audientes. Fiunt hæc nota populo extra Ecclesiam expectanti, & confractis Ecclesiæ foribus protinus Ecclesiam intrant, omnes magnis vocibus Deum & gloriosum Hieronymum collaudantes.

MVlta nos mentis afflictio commouet & contristat, intellecto quòd quamplurimi Episcoporum Deum & dominum Iesum Christum, cuius vicem gerunt, abnegantes, ter-

renorum, quorum Deus venter eſt, veſtigiis inhærentes, de ſtipendiis pauperum & ſanguine Ieſu Chriſti delicatiſsimis ferculis, cum hiſtrionibus & cæteris diuitibus ſuam ventris replent ingluuiem, ad fœditatem luxuriꝗ incitandam, veſtimentorúmque de die in diem ſuperfluitatibus abutuntur, de pauperibus, quorum mercedem raptam manu latrocinij deuorant, fame morientibus & frigore, non curantes. Hi certe non Epiſcopi, ſed diaboli vocandi ſunt. Epiſcopus autem aut ſanctiſsimus aut diabolicus eſt. Magni certe meriti eſt ſtatus Epiſcopalis, ſed periculi infiniti. Leuiſsimum peccatum aliis imputandum, grauiſsimũ Epiſcopo imputatur. Pontificis etenim vitium in ſubditos diffunditur per exemplum. Maiora recipienti, ratio maior creſcit. Quod enim ouium Chriſti vel negligentia Epiſcopi, vel exemplo in peccata deuiant, de tot tenetur domino reddere rationem. Heu quid Auguſtine chariſsime dicam: Graue nobis ineſt pondus, grauis ſarcina. Sed debiles ego habens humeros, quid portabo? Sunt certe anguſtiæ mihi, vndique me torquentes. At dum graues mihi promptos caſus intueor, timore maximo ſuccreſcente, continue affligor & contriſtor. Securius eſt Epiſcopalem ſtatum fugere quàm appetere. Laudo certe Epiſcopatum tanquam vicariatum domini noſtri Ieſu Chriſti: ſed illos qui in eo vitam agunt militum terrenorum, qui mundi gloriam & pompas appetunt, non collaudo: imò eis conſulo vt eum fugiant quantum poſſunt. Melius certe fuiſſet eis cum terrenis vitam agere terrenorum, quàm in pontificali culmine hoc agentes ad infima & profundiora loca deſcendere: tanto præ cæteris cruciandi, quanto præ cæteris plura donaria receperunt. Intelligo enim Epiſcoporum plurimos, potius nomen gerere quàm eſſentiam: potius lupos rapaces fore Chriſti ouium quàm paſtores: deſtructores magis eſſe Chriſti eccleſiæ quàm rectores: qui Chriſtianorum eleemoſynas deprædantes, mercedem pauperum lupinis faucibus in ſuperfluitatibus ciborum & veſtium deuorant & conſumunt, quod abſurdum eſt, abominabile, & deflendum. Hæc idcirco dixerim, vt talis abominatio cunctis gentibus innoteſcat, quatenus ſi Deum non metuunt, homines verentes ſuis aliqualiter abominationibus retardentur. Audiant quæſo hi tales Epiſcopi quæ narrando proponimus, & ſaltem aliorum calamitatibus terreantur.

IN superioribus Aegypti partibus in deserto quodam ab hominibus propter vitæ incommoda inhabitabili, quidam degebat Monachus Helias nomine, antiquissimus, & magna vitæ sanctitate radians: qui viuente beatissimo Hieronymo, eidem familiaris valde fuit: quem beatissimus Hieronymus habuisse prophetiæ spiritum pluries enarrauit. Hic die quodam vt plures mihi testificarunt monachi, vita venerabiles fidéque digni, qui se dixerunt ab eiusdem sancti viri ore multotiens audiuisse, solitis incumbens orationibus, somno repentino adueniente aliquantulum obdormiuit: & ecce in visione, quo quidem modo multotiens Deus omnipotens grandia & occulta suis fidelibus reserat sacramenta in quodam palatio miræ pulchritudinis, ineffabilis & à mortalibus nunquam visæ, vt sibi videbatur, erat. Cùm per horam per palatium illud huc illúcq; gradiens, eius admiraretur pulchritudinem vehementem, vidit quoddam præparari tribunal à quibusdam nimiæ pulchritudinis iuuenibus, stratis tapetiis & vestibus auro & gemmis & multa artificij varietate decoratis circunquaq; pariete inuoluto. In quo postmodum rex quidam maximus & decorus, cuius aspectus tantæ erat suauitatis, vt nil vellet aliud qui habere magna desiderat, virorum sole lucidior comitatus societate veniens se posuit vt iudicia exerceret. Inter hæc cuiusdam anima, quem fuisse Anconitanum præsulem ab aliquibus ibidem consistentibus postmodum intellexit, nequam spiritibus, catenis igneísque vinculis vincta instar fornacis flammas erumpens sulphureas, deportata, maiestati regiæ præsentatur. Quæ prius quàm de aliquo interrogaretur, cœpit diris vocibus se infernalibus mansionibus dignissimam acclamare: hanc inter cæteras maxime assignans principalem causam, quoniam vanis pompis intentus, in conuiuiis & vestibus, & huiusmodi stultitiis delectabatur. Quibus finitis, lata per iudicem sententia, vt pœnis infernalibus traderetur crucianda, donec corpori iuncta duplices pœnas in perpetuum sustineret: mox illam secum ferens omnis illa nequam spirituum turba, inde cum diris clamoribus recesserunt. Deinde alterius cuiusdam anima quam fuisse Theodonij senatoris fratris venerabilis Damasi prædicti Episcopi Portuensis similiter intellexit, ante maiestatem regiam circunstantibus multis nequam spiritibus cum grauissime accusantibus præsentatur. Cúmq; à diabolis in longum accusatio traheretur, & nullus exaduerso ali-

qua

qua responderet, vir quidam septies sole splendidior, & vt sibi videbatur, penè cæteris astantibus eminentior, ad regis sedens dexteram, in pedibus se erexit. Quo quidem surgente silentium rex manu propria à cunctis fieri imperauit: tunc qui steterat omnibus opponens accusantibus, hunc suum fuisse fidelissimum & deuotum, & ei continue exhibuisse reuerentiam specialem, eisdem mox loquendi audaciam abstulit, & taciturnitatem prænotauit. Postmodum verò ille flectens ante regem genua, huic suo fidelissimo veniam & æternam requiem solita pietate & misericordia infinita clementissime elargiri, ita tamen quòd pro cõmissis in mundo flagitiis in purgatorio purgaretur, suis precibus vt voluit est adeptus. Tunc omnis illa nefandorũ spirituum multitudo gemens & vlulans de illo loco protinus se remouit. Interuallo autem facto horæ vnius, iuuenis quidã pulcherrimus concito gradu per palatium veniẽs ad húncq; accedens, qui tam eminens & præclarus in auxiliũ exurrexerat Theodonij senatoris, se fore dixit à Petro patricio Romanorum eius deuotissimo missum, quatenus eiusdem preces exaudiens, sibi impetrare à domino filium dignaretur. Ad hæc rex: Quod, inquit, à filio meo Hieronymo Petrus postulat, certe fiat. His omnibus sic finitis, à somno illo mox Helias monachus excitatur, laudes immensas Deo reddens, & Hieronymo glorioso. Qui diem illum in quo tam miranda viderat, prænotans, eodem postea intellexit die Episcopum Anconitanum & Theodonium senatorem ex hoc sæculo migrauisse. Quo liquidè patet, hæc vana somnia non fuisse.

MAgnam putabas Augustine charissime aliquibus admirationem inducere, veluti si quid nouum & inauditum eis proponens, dum in tuis pristinis literis quas recepi, Ioanni Baptistæ & cæteris Apostolis Hieronymum sanctissimum æqualem in sanctitate & gloria, rationibus sine dubio efficacibus, & visionibus mirificis comprobabas. Certe non est aliqualis ambiguitas verissima & omni fide & deuotione dignissima ita fore. Nec puto aliquibus eius vitam sanctissimam, & eius tanta prodigia hominibus insueta non ignorantibus, admirationis aliquid euenire. Sed quoniam tales tuæ fuerunt rationes, ad veritatem huiusmodi declarandam, quòd meas leuissimas & imperitas nunc illis opponere non deceret, ideo omisis omnibus visionem mirabilem, quam venerabilis vir Cyrillus Episcopus Alexandrinus

se vid

se vidisse suis ad me diebus plurimis iam elapsis destinatis literis affirmabat, breuiter introducam. Post beati Hieronymi obitum gloriosum, anno completo in die natiuitatis gloriosissimi Ioannis domini præcursoris, laudibus expletis matutinis, dum memoratus pontifex more solito in Ecclesia solus, ante altare eiusdem præcursoris domini gloriosi, flexis genibus ipsius gloriam & excellentiam multa spiritus dulcedine contemplaretur, repentino somno aliquantulum obdormiuit, & ecce in Ecclesiam vt sibi clarissime videbatur, binatim quorundam speciosissimorum hominũ vltra humanam æstimationem cantus alternatim suauissimos concinentium turba vehementissima miro ordine veniebat. Deinde binatim omnes ad altare procedentes, & ibidem flectentes genua, ad sedendum singuli se ponebant. Cúmq; illorum hominum iam esset Ecclesia valde plena, post omnes duo viri eminentiores cæteris, in toto similes, atque pares, infinities sole lucidiores, stola induti lucidissima, candidissima, auro & gemmis vndique ineffabiliter rutilante, venientes, Ecclesiam pariter intrauerunt. Ad quorum introitum omnes in Ecclesia residentes, protinus flexis genibus eisdem summam reuerentiam persoluerunt. Tunc duo illi viri ante altare ab eisdem reuerentia exhibita, in duabus cathedris aureis mira lapidũ pretiosorum varietate & pulcherrime decoratis, sibi à quibusdam pulcherrimis iuuenibus præparatis, ambo pariter consederunt, & sic silentes aliquantulum permanserunt. Interim inter illos silentio facto, cœpit alter eorum duorum alterum impellere ad loquendum. Cúmque longa adinuicem altercatio oriretur, quis primo inciperet prędicare, cœperunt singuli, vt Hieronymus Ioannis, cuius erat die illa solennitas, laudes & magnificentias explicaret, magnis vocibus acclamare. Tunc vnus illorum sermonem mox incipiens, laudes beatissimi præcursoris domini tanta loquelæ dulcedine, tantóque verborum ornatu, nécnon & sententiæ grauitate contexuit, quòd fas non esset linguæ hominum declarare. Finito itaque sermone illo, alter quem Ioannem Baptistam cuncti qui aderant, nominabant, eidem grates referens multiplices, hoc circunstantibus ad eius honorem & gloriam est locutus: Socius iste meus charissimus Hieronymus, æqualis mihi in gloria, æqualis etiam in sanctitate, seriam mearum laudũ est hactenus prosecutus, idcirco dignum est vt eius laudibus nunc insistam. Hic vere

lux

lux eſt Eccleſiæ, tenebras effugans errorum, & cunctos illuminans homines veritatis claritate cæcos. Hic fons eſt aquæ ſapientiæ ſalutaris, ad quem ſitientes dum accedunt, largiſsime ſatiantur. Hic arbor altiſsima, cuius cacumen cælum aſcendit, ſub cuius doctrinæ frondibus de ſuaui eiuſdem oris fructu, aues cæli ſcilicet homines multum intelligentes & beſtiæ terræ, ſcilicet homines parum intelligentes vberrime ſatiantur. Hic mecum fuit in ſeculo eremita, & certe non minus me carnem abſtinentiis macerauit. Hic mecum virgo nitidus atque purus, Hic mecum fuit prophetico ſpiritu illuſtratus, Hic mecum doctor extitit veritatis. Ego propter iuſtitiam & veritatē vitam corpoream dereliqui: hic etſi ſic non amiſerit vitam corporalem propter iuſtitiæ & doctrinæ ſuæ perſpicaciſsimę veritatē: tempus ſuum tamen totum geſsit in ſeculo in martyrio, afflictionibus, & dolore. Ego Chriſtianæ fidei prẹcucurri nuncius & gentium inuitator: hic poſtmodum veniens eiuſdē fidei extitit ſuſtentator, & ab hæreticis eandem lacerantibus defenſator. Ego ſemel in baptiſmate manibus propriis Chriſtum tetigi in Iordane: hic ipſum non ſolum manibus propriis habuit multotiens in altari, ſed & ore proprio mãducauit. Hic mihi in ſanctitate per omnia fuit æqualis, nũc autem ęquali ambo æternæ vitæ præmio in ſimul congaudemus. Hæc & alia multa proſequente beato Ioanne, quæ idem beatus Cyrillus non potuit totaliter memoriæ cõmendare, iam hora diei prima adueniẽte, Eccleſiam cuſtos intrans Epiſcopum intuitus dormientem, eundẽ manibus excitauit. Expergefactus itaq; pontifex, ſtupore, & admiratione, & gaudio admodum plenus, quę viderat cuſtodi cũ lacrymis enarrauit: deinde illo die miſſam ſolenniſsime celebrans, viſionem mirabilem omni populo declarauit.

SVnt infinitò plura, quæ dici poſſent miracula veriſsima, & vtilia enarranda, quàm ea quæ in breui hoc opuſculo ſunt ſcripta. Sed ne prolixitate operis aliquid legẽtibus tædij oriatur, vno ſolo miraculo, quod nondum expleto menſe in Bethleem peractũ eſt, perfectus huic operi finis erit. Die dominico tranſacto poſt octauas Pẽtecoſtes, omnibus meis ſuffraganeis Epiſcopis, & multitudine maxima tam virorum quàm mulierum in Eccleſia, in qua ſacratiſsimum quieſcit Hieronymi cadauer, in ſimul congregatis, honore debito & veneratione tã debita quàm deuota, primo egomet ſacris indutus veſtibus,

ad

ad locum foueæ, in qua corpus venerandum iacet, accedens, terram cœpi effodere sepulturæ, quatenus sacratissimum illud corpus inde ablatum in tumulo marmoreo mira pulchritudine vndique decorato, quod hac de causa fuerat fabricatum, postmodum poneretur. Cum iam fouea foret vacua, cunctis cernentibus corpus sanctissimum in medio foueæ, tanquam in aëre à nulla parte terram tangens permanebat integrum, nec corruptione aliqua violatum. Quod inde eleuantes cum odore tam vehementissimo & suaui, quòd talem olfactus hominum nunquam sensit, collocauimus in altari, quatenus à populo reliquiæ sanctissimæ viderentur. Quot autem illo die me cunctísque qui aderant, astantibus sunt peracta miracula gloriosa, explicare ea nullatenus compos essem. Cæci sedecim illas reliquias tangentes facie, visum protinus receperunt. Tres precipue dæmoniaci catenis vincti, in illam Ecclesiam plurimorum hominum manibus deportati, sunt protinus liberati. Mulieris cuiusdam viduæ paupérculæ puerulus, eius vnicus filius in Ecclesia fuit præ gentium multitudine suffocatus, quem mater inueniens, dolens & lugens, mox in vlnis puerile cadauer ad foueam, in qua sepultum fuerat corpus Hieronymi gloriosi deferens, eum in foueam proiecit, hęc dicens verba: Sancte Hieronyme gloriose, hinc non recedam, donec restituas mihi vnicum meum filium, quem amisi. Mirabilis certe Deus in sanctis suis, faciens prodigia insueta. Statim vt terram extincti puerili corpus tetigit, eidem anima est coniuncta. Quidam vir corpus cuiusdam sui filij de sepultura, in qua per triduum steterat, extractum mox ad foueam illam detulit, & illud in foueam sic proiecit: qui iuuenis fuit illico vitæ pristinæ restitutus. Innumerabilia penè forent miracula, quæ peracta sunt à mane vsque ad vesperas, quo quidem tempore gloriosum Hieronymi cadauer de fouea dissepultum in altari extitit collocatum. Sed tamen ad huius huiusmodi miracula vlterius non procedam. Vnum quod nocte sequenti accidit non silebo.

IN hora siquidem vespertina corpus illud sacratissimum in monumento quod præparauimus, posuimus: sed mane monumentum vacuum est inuentum, & corpus sanctissimum foueæ pristinæ inuenimus restitutum. Quod dum ego plurimum admirarer, nocte sequenti mihi dormienti beatus Hieronymus apparens in visione, plurima mihi grandia patefecit.

cit. Sed inter cætera, talia mihi verba dixit, Noueris Cyrille, quòd corpus meum de fouea in qua iacet, nullatenus extrahetur, quouſque ciuitas Hieruſalem ab infidelibus capietur. Quo quidem tempore Romam delatum, ibidem multo tempore requieſcet. Ad hæc expergefactus, quæ videram cunctis Epiſcopis & aliis viris catholicis enarraui. Quid & quando hæc euenient, aliter non agnoſco. Si quid vtile aut bonum in hac epiſtola dixi, non meis ſed glorioſiſsimi Hieronymi meritis imputetur. Siquid verò ſuperfluum inutile & non bonum: ſolum meæ inſipientiæ & negligẽtiæ cauſa hoc accidiſſe, ab omnibus iudicetur. Mei Auguſtine chariſsime in tuis orationibus memor eſto.

Auguſt

tini.

Augustinus Bonifacio comiti vitam Christianam compendio depingit: ostendens obiter Christiano pro pace publica arma tractare licere. Videtur missa esse cum Epistola L. cuius initium ad eundem Bonifacium est, Laudo & gratulor.

***

Epistola CCVII.

DOmino eximio, & merito insigni atque honorabili filio Bonifacio, Augustinus in domino salutem. Iam rescripseram charitati tuæ, sed cum Epistolæ dirigendo occasio quæreretur, superuenit dilectissimus filius meus Faustus pergẽs ad eximietatem tuam. Qui cum ipsas literas, quas iam feceram, accepisset tuæ beneuolentiæ perferendas, suggessit mihi multum te desiderare vt aliquid tibi scriberem quod te ædificet ad sempiternam salutem, cuius tibi spes est in domino nostro Iesu Christo. Et quamuis mihi occupato tantum institit vt facere non differrem, quantum scis quòd te synceriter diligat. Festinanti ergo vt occurrerem, malui festinanter aliquid scribere, quàm religiosum tuum desiderium retardare, domine eximie & merito insignis atque honorabilis fili. Quod ergo breuiter possum dicere, Dilige dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota virtute tua: & dilige proximum tuum tanquam teipsum. Hoc est enim verbum quod breuiauit Dominus super terram, dicens in Euangelio, In his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. In hac ergo dilectione quotidie profice, & orando & bene agendo, vt ipso adiuuante, qui tibi eam præcepit atque donauit, nutriatur & crescat, donec hæc te perfecta perficiat. Ipsa est enim charitas, quæ, sicut Apostolus dicit, diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Ipsa est de qua iterum dicit, Plenitudo legis charitas. Ipsa est per quam fides operatur. Vnde iterum, Neque circuncisio quis

Mat. 22. Mar. 12. Luca 10. Roma. 5. Rom. 13. Gal. 5

quicquam valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. In hac ergo omnes sancti patres nostri & Patriarchæ & Prophetæ & Apostoli placuerũt Deo. In hac omnes veri martyres vsque ad sanguinem contra diabolum certauerunt; & quia in eis non refriguit nec defecit, ideo vicerunt. In hac omnes fideles boni quotidie proficiunt, peruenire cupientes non ad regnũ mortalium, sed regnum cælorũ: non ad temporalem, sed ad sempiternã hæreditatem: non ad aurum & argentum, sed ad diuitias incorruptibiles angelorum: nõ ad aliqua bona huius seculi, in quibus cum timore viuatur, nec ea quisquam secum potest auferre dum moritur, sed ad vidẽdum Deum. Cuius suauitas & delectatio excedit omnem nõ solum terrestrium, verumetiam cælestiũ corporum pulchritudinem, excedit omnem decorem animarũ quantumlibet iustarum atque sanctarũ, excedit omnem speciem supernorum angelorum atque virtutum, excedit quicquid de illo nõ solum dicitur, verumetiam cogitatur: neq; hanc tam magnam promissionem, quia valde magna est, ideo desperemus, sed potius quia valde magnus eam promisit accepturos nos esse credamus. † Sicut enim dicit beatus Ioannes Apostolus, Filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Noli existimare neminem Deo placere posse, qui in armis bellicis militat. In his erat sanctus Dauid, cui dominus tam magnum perhibuit testimoniũ. In his etiam plurimi illius temporis iusti. In his erat & ille Centurio qui domino dixit, Non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic vade, & vadit: & alij veni, & venit: & seruo meo fac hoc, & facit: de quo & dominus, Amẽ dico vobis, nõ inueni tantam fidem in Israël. In his erat & ille Cornelius, ad quẽ missus angelus dixit, Corneli, acceptæ sunt eleemosynæ tuæ, & exauditæ sunt orationes tuæ; vbi eum admonuit, vt ad beatum Petrũ Apostolum mitteret: & ab illo audiret quæ facere deberet. Ad quẽ Apostolum vt ad eum veniret, etiam religiosum militem misit. In his erant & illi qui baptizandi cum venissent ad Ioannem sanctum domini præcursorem, & amicum sponsi, de quo dominus ipse ait, In natis mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista: & quæsissent ab eo quid facerent: respondit eis, neminem concusseritis: nulli ca-

† fidamus
1. Ioan. 3.
Matt. 8.

lumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Non eos vtique sub armis militare prohibuit, quibus suum stipendium sufficere debere præcepit. Maioris quidē loci sunt apud Deum qui omnibus istis secularibus actionibus derelictis etiam summa continentia castitatis ei seruiunt: Sed vnusquisque, sicut Apostolus dicit, proprium donum habet à Deo, alius sic, alius autem sic. Alij ergo pro vobis orandò pugnant contra inuisibiles inimicos, vos pro eis pugnando laboratis contra visibiles Barbaros. Vtinam vna fides esset in omnibus, quia & minus laboraretur, & facilius diabolus cum angelis suis vinceretur. Sed quia in hoc seculo necesse est vt ciues regni cælorū inter errantes & impios tentationibus agitentur, vt exerceantur, & tanquam in fornace sicut aurum probentur, non debemus ante tempus velle cum solis sanctis & iustis viuere, vt hoc suo tempore mereamur accipere. Hoc ergo primum cogita quando armaris ad pugnam, quia virtus tua etiam ipsa corporalis donum Dei est. Sic enim cogitabis de dono Dei non facere contra Deum: fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur, quanto magis amico pro quo pugantur? Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas, vt liberet Deus à necessitate & conseruet in pace. Non enim pax quæritur vt bellum excitetur, sed bellum geritur vt pax acquiratur. Esto ergo etiam bellando pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincendo perducas. Beati enim pacifici, ait Dominus, quoniam ipsi filij Dei vocabuntur. Si autem pax humana tam dulcis est pro temporali salute mortalium, quanto est dulcior pax diuina pro æterna salute angelorum. Itaque hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas. Sicut rebellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia iam debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur. Ornet mores tuos pudicitia coniugalis, ornet sobrietas & frugalitas: valde enim turpe est, vt quem non vincit homo, vincat libido: & obruatur vino qui non vincitur ferro. Diuitiæ seculares si desunt, non per mala opera quærantur in mundo: Si autem adsunt, per bona opera seruentur in cælo. Animum virilem & Christianum, nec debent si accedunt extollere, nec debent frangere si recedunt. Illud potius cogitemus quod dominus ait: vbi est thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum: & vtique cum audimus Cor sursum habeamus, non mendaciter respondere

deb

debemus quod nosti quia respondemus:& in his quidem bene studiosum te esse cognoui,& fama tua multum delector,multúmque tibi in domino gratulor, ita vt hæc Epistola magis tibi sit speculum,vbi qualis sis videas, quàm vbi discas qualis esse debeas:veruntamen quicquid siue in ista,siue in scripturis sanctis inueneris quod tibi ad bonam vitam adhuc minus est, insta vt acquiras & agendo & orando:& ex his quę habes gratias age Deo tanquam fonti bonitatis vnde habes: atque in omnibus bonis actibus tuis illi da charitatem, tibi humilitatem.Sicut enim scriptum est, Omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum. Quantumcunque autem in Dei & proximi charitate atque in vera pietate profeceris, quandiu in hac vita conuersaris sine peccato te esse non credas.De ipsa quippe legitur in literis sanctis, Nunquid non tentatio est vita humana super terram? Proinde quoniá semper,quàm diu es in hoc corpore, necessarium est tibi in oratione dicere quod dominus docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Memento cito ignoscere, si quis in te peccauerit & à te veniam postulauerit, vt veraciter possis orare,& peccatis tuis veniam valeas impetrare. Hæc dilectioni quidem tuæ festinanter scripsi, quoniam me festinatio perlatoris vrgebat. Sed Deo gratias ago, quoniam bono desiderio tuo qualitercunque non defui. Semper te misericordia Dei protegat, domine eximie & merito insignis atque honorabilis fili.

Matt.6. *Iacobi 1.* *Iacobi 7.* *Matt.6.*

Euodius Augustino quæstionem proponit de ratione & Deo, rationis cum Deo coæternitatem astruens. Apparet hanc seorsum Epistolæ inclusam transmissam esse.

Epistola CCVIII.

EVodius Augustino Episcopo Salutem. Perfecta ratio illa est, quæ omnium rerum præstat scientiam:& maximè æternarum rerum,quæ intellectu comprehenduntur:hanc æternam esse,æternam esse debuisse,æternum illud esse, quod nec cœpit, nec mutatur,nec variatur,ipsa docet atque ostendit ratio: quam necesse est esse æternam, non solum quòd æterna doceat & demonstret, sed multò magis, quod ipsa æternitas non potest esse sine ratione. Quæ arbitror non esset æternitas, si ratio ipsa æterna non fuisset.Deinde Deũ esse vel esse debuisse, nec aliter fieri quàm

vt Deus esset, ratio demonstrat. Quæ vtique siue essent, qui hoc scirent, siue non essent, tamen cum æternus sit Deus, dubitandum non est æternam rationem, quæ Deum esse oportuisse intenderet, & ita autem vt illi se demonstraret esse coæternam. Sunt autem quædam quæ ratione coguntur vt sint, vt anterior sit ratio, & effectus posterior eius rei, quam futuram esse ostendit ratio: vt verbi gratia, Cum mundus factus est, ratio habuit vt fieret mundus. Prior ergo ratio quàm mundus est. Ea ergo quæ sciuit ratio futura esse, subsecuta sunt, vt sit princeps ratio, postea mundi operatio. Iam nunc quoniam ratio ostendit Deum esse, vel necesse esse vt Deus esset, quid cui præponemus? Rationem Deo, aut rationem mũdo, aut Deum rationi, sine qua Deum nullatenus esse probabile est? Si enim Deum esse æternum, est ratione esse æternum, quæ est ratio? Ergo aut Deus est, aut Dei est, vt ipsa docet ratio: quæ si ipsa est Deus, ratio ostendit Deum esse rationem, & possunt ista coæua & coæterna esse. Si autem Dei est similitudo hæc ratio, ostendit rationem Dei esse similiter: & hoc erit coæuum & coæternum. Deum autem esse similiter fieri non posse, nisi esset Deus, ipsa ratio ostendit: quæ ratio si auferatur, quod dictu nefas est, non erit Deus, si ratio non ostenderit necesse esse Deum. Tunc ergo Deus est, cum est ratio vt sit Deus. Deus ergo quia est: sine dubio est ratio quæ docuit quia est. Quid ergo est, si dici potest in Deo primum, ratio an Deus? Sed Deus non erit, nisi fuerit quæ doceat Deum esse debere. Ratio quoque non erit, nisi Deus erit. Nihil ergo ibi primum & postremum. Natura ergo hæc diuina simul quodammodo habet, & rationem Deum. Vnum autem vnum generat, aut ratio Deum, aut Deus rationem. Subiectum autem aut in subiecto fortè dicatur, ratio & Deus. Deus & ratio vnus in vno. Bene autem Deus generat rationem: quia ratio Deum esse demonstrat. Intelligitur autem Deus à ratione vt filius à patre, & ratio à Deo, vt pater à filio. Nam & ipsa ratio cum Deo Deus est. Neque enim Deus aliquando sine ratione fuit, aut ratio sine Deo. Tunc enim Deus est si est ratio, & tunc filius si est pater: vt si ratio auferatur, sicut dictum est, quod dici fas non est, ne ipse quidem Deus est. Per eius enim rationem est actus & operatio vt sit Deus. Rursus eadem dicamus, Si ratio non fuit, Deus non fuit: & si Deus non est, ratio non fuit. Ratio ergo & Deus sempiterna res: & Deus & ratio simili modo res sempiterna. Connexio autem

Ratio & deus vtrũ alteri præferendũ.

Ratio coæterna Deo

tem atque vnitio rationis ad Deum & Dei ad rationem, patris, ad filium, filij ad patrem. Principia sibi quodam modo & causas existendi præstant: quia alterum sine altero esse non potest. Deficitur in verbis, & quodcunque dicitur ne sileatur. Vtrum autem germen rationis Deum dicamus, an Dei germen rationem, quia nec fructus sine radice esse potest, nec sine fructu radix aliquid est, similitudo sit ducta: vt quiddam intelligentiæ de Deo signetur, viuit enim & in grano tritici ratio fœcundans, quo sterile non finitur esse: Sed iterum si granum tritici non esset, ex qua re ista produceret, ratio non haberet. Cum igitur ratio quæ Deus est, aut ostendat Deum rationem, aut rationem esse Deum, vnū quodammodo alterum ostendens: nō ostenditur pater nisi per filium, nec filius ostenditur nisi per patrem: & tunc quasi in silentio fit filius, quando per patrem venitur ad filium, vt vnū quodam modo abscondatur, alterum demonstretur: vt demonstrans se vnus, demonstret & alterum, nec possit vnus sciri, vt lateat alter: quia qui me videt, inquit, videt & patrem: & nemo venit ad patrem, nisi per me: & nemo venit ad me, nisi quem pater attraxerit. Arduum vehementérque difficile negotium iniuimus, vt aliquid de Deo non intelligentes intelligeremus. Tamen quemadmodum omnia quæ sunt sine quadam specie non intelliguntur, & incognoscibilia sunt: sic multò magis sine filio hoc est sine ratione incognitus est Deus. Quid enim? An aliquando sine ratione pater alogus fuit? Quis hoc audeat dicere? Cognoscendum itaque ratione Deum vnum ex vno, vel vnum in vno simul vnum esse: quia vnus est Deus, cui necesse est illam inesse dilectionem, quia semper habendam ipsa ratio docet vel Deus præcipit dilectionem vel exhibendam esse.

Euodius Augustino, de eo quod ad Volusianum scripserat de Virginis conceptione, Si ratio quæritur &c. Et de eo quod ad Italicam scripserat, Dei substantiam oculis corporeis cerni non posse.

Epistola CCIX.

EVodius Augustino Episcopo Salutem. Per Iobinum qui ad possessionem Marcianensem missus erat, dudum vnam quæstionem de ratione & Deo missa Epistola mea interrogaui, cuius adhuc responsum nō merui. Sed quia epistolas sanctitatis tuæ, vnam ad

Quæ sunt in ordine Epistolarum præcedentiū 3. & 6.

illustrem virum Volusianum, & alteram ad Italicã illustrem in Christo fœminam in manibus legentes habuimus, occurrit quod in Epistola de domini Iesu Christi Dei nostri carnali in virgine conceptione, & ex ea natiuitate posuisti: Si ratio quæritur, non erit mirabile: Si exemplum poscitur, non erit singulare: & visum est posse de omni natiuitate & hominis vel cuiuslibet animantis tale aliquid dici. Si ratio enim eius quæratur, non indagabitur, & erit mirabile: & si exemplũ poscatur, quia nihil tale sit in exemplis, erit singulare. Neque enim quis conuentus viri & fœminæ vel cuiuslibet conceptionis aliquando, quod in secreto formatur, ratione poterit exponi. Aut verò seminum ex terra nascentium, primitus putrescentium, postea fructificantium vlla ratio inuenietur. Non enim & hoc mirabile non est, vermen vnum si vllo parente, si ad singularitatem aliquid requiratur, intra pomum virgineo conceptu formatum, perfectum inueniri? vnde ad exemplum arbitror dictum, *Psal.21.* Ego vermis & non homo. De conceptionibus ergo, siue coniunctorum, siue singularium, nescio quæ nam possit ratio exhiberi. Non ergo de conceptione virginis tantum non redditur, sed de nulla quidem arbitror conceptione posse persolui *Pli. lib.7.* rationem. Sed exemplum poscitur, Ecce & de vento dicuntur *Vir. Geor. 3.* equæ, & de cinere gallinæ, & de aqua anates, & alia nonnulla animalia sine virili semine fœtus proprios edere. Certe si integre non reddunt, tamen possunt illibate concipere: quo modo ergo ponitur, si exemplum poscitur non erit singulare, quando tot exempla procedunt? Nasci etiam in corporibus, non solùm fœmineis, verumetiam virorum, intrinsecus dico, quædam animalia, notum est omnibus. Ecce exempla, ecce miracula, de quibus ratio nullatenus redditur. Aut si ad hoc redditur, quia in virgine homine nihil tale vnquam contingit, tamen sunt exempla in aliis rerum naturis, quia nata & sine seminibus concipiuntur, ex quibus penitus ratio reddi nequaquam potest. Tamen nec in generatione est aliquid tale inuenire quod sic edat partus, vt integritas naturæ non violetur. Soleo enim audire quod aranea sine vlla virili conceptione, & partus corruptione illa omnia fila ex quibus tentis hærere solet, secundum naturæ suæ modum proferat mirabiliter, & sibi tantum quasi singulari præstitum esse demonstrat. Ergo si & hoc quæratur, non tantum mirabile est, & exempla talia rerum dari nullatenus possunt. Metuo enim ne ob hoc ipsa præ-

cesse

cesserint in exemplis, vt qui non credidissent virginem concipere posse, his exemplis conuincerentur esse quidem mirabile, sed tamen non erit singulare. Nam omnia Dei opera mirabilia: quia in sapientia facta sunt. Si ergo hoc nobis obiiciatur, quid respondebimus? Illud etiam me vrget vehementissime, quod sic potest dici in corporis ipsius domini clarificati substātia. quia & ipsa poterit videri Dei substantia. Aisti enim in epistola ad Italicam, nō posse. Et certum est, vt cùm rationem reddere cœperimus, quia non potest: hoc nobis obiiciatur, quia si quod illa conceptione & natiuitate factum est, mirabile est & singulare, nec ratio quam volunt nec exemplum redditur: quia vnico hoc præstitum est, quemadmodum eis ratio non redditur de conceptione & generatione, sed in illo solo inuenitur singulare: sic de eius visione ratio non reddatur, nec exemplum requiratur, sed soli illi singulariter licere diuinitatis substantiam corpore videre. Sed respondebitur rationem posse reddi, quia corporea re incorpoream rem nequaquā cernere liceat. Metuo ne respondeatur, quia & conceptio illa ratione exponi, & exemplis possit firmari. Aut enim in hominibus ratio deficiet, & exempla cessabunt, & confirmabunt corpore suo vnigenitum videre posse Deum: aut si ratio hic reddita fuerit, consequetur rationem reddi posse ab aliquibus nimis sapientibus viris, & illius conceptionis & consequentis generationis. Quid ergo talibus respondeatur, percunctor. Non enim certamina semino, sed quemadmodum insidiosis respondeatur, interrogo. Ego tamen sic credo virginis conceptionem & partum, quo modo semper credidi: & corpore quoq; clarificato Deum videri non posse vtcunque ratione colligo. Obuiandum tamen censeo hominibus, qui aut seditiones ex quæstionibus solent excitare, aut feruenti studio ad discendum euigilare. Ora pro nobis. Pax & charitas Christi sanctitatem tuam nostri memorem perficiat, domine sancte venerabiliterq; beatissime frater.

Augustinus Fabiolæ peregrinationem eius moleste ferenti, de præsentia animorum nexu amicitiæ vinctorum. Est corrupta & imperfecta.

Epistola CCX.

DOminæ religiosissimæ & præstātissimæ & in Christi charitate laudabili filiæ Fabiolæ Augustinus in domino salutem. Quanquam rescripta reddideris, sic tamen legi literas sanctitatis tuæ vt eis respon-

dere debitum duxerim. Doluisti enim peregrinationem, qua contingit perpetuò gaudere cum sanctis, & desiderium supernæ patriæ vbi iam non certarum spatio diuidemur, sed semper nimis contemplatione lætabimur merito pertulisti: felix es talia fideliter cogitando, amando felicior: & ideo eris etiam felicissima consequendo. Sed etiam nunc diligentius intuere vnde magis dicamur absentes, vtrum quia nostra inuicem corpora non ridemus, an quia signa non damus & recipimus animorum, quod est colloqui: puto enim quod licet longinquis regionibus corpore separati, si nostras cogitationes nosse possetis, magis essemus vobiscum, quàm si vno in loco alterutrum conspicantes taciti sederemus, nullam vocibus signa sensus intimi proferentes, nullis corporum motibus nostros animos indicantes. Quocirca intelligis ideo vnumquenque sibi esse præsentiorem quàm alterum alteri, quòd vnusquisque sibi magis quàm alteri notus est, non faciem suam, quæ nisi assit speculum gestatur & lucet, sed conscientiam contuendo quam & clausis oculis videt quanta est, quia etiam vita, quæ pro magno habetur, nostra.

Locus corruptus. *Locus corruptus.*

Augustinus Naucelioni temeritatem Donatistarum ex condemnatione Feliciani Maximianistæ & eiusdem restitutione asseuerat, conuincens eadem temeritate eos erga catholicos agere. Et hæc est imperfecta, & erat corruptissima. Tractat ferè idem quod CLXXII. in numero epistolarum, Epistola CCXI.

Domino dilectissimo & honorabili fratri Naucelioni, Alipius & Augustinus. Cum retulisses nobis quid à patre nostro Clarencio responsum fuerit, id est, de Feliciano Mustitano nō eum negasse, & damnatum ab ipsis & postea in honore suo receptum, sed innocentem fuisse damnatum, quia absens fuerit, & absentem se fuisse probauerit: hoc dicimus, vt ad hoc respondeat, quia non licuit damnari inauditum, quem innocētem fuisse ipsi modo dicunt qui eum damnauerunt. Aut ergo innocens damnari nōdebuit, aut nocens recipi damnatus non debuit. Si innocens receptus est, innocens damnatus est, si nocens damnatus est, nocens receptus est. Si nesciebant qui illum damnauerunt, vtrum innocēs fuerit, arguendi sunt temeritatis, quia inauditum, innocētem, de quo nesciebāt, damnare ausi sunt: & de præsenti facto intelligimus eadem temeritate illos damnasse etiā superiores, quos trad

traditionis crimine infamauerunt. Si enim potuit ab ipſis innocens damnari, potuerunt ab ipſis traditores etiam dici, qui non erant traditores. Deinde idem Felicianus dānatus ab ipſis, multo tempore cum Maximiano communicat: ſi innocēs erat quando damnatus eſt, quare poſteriore tempore cum ſcelerato Maximiano communicans multos baptizauit extra communionem ipſorum? Teſtes ſunt ipſi qui egerunt apud conſulem, vt idem Felicianus tanquam cum Maximiano de Baſilica excluderetur. Parum ergo erat damnaſſe abſentem, damnaſſe inauditum, damnaſſe ſicut dicunt innocentem, inſuper & additus eſt contra illum, Proconſul, ait, de Eccleſia expellatur. Vel tunc quando illum expellebant de Eccleſia, fatentur quia inter damnatos & ſceleratos & Maximianiſtas eum deputauerunt. Quando ergo ille baptizabat homines, Maximiano communicans, verum dabat an falſum? Si verum baptiſmum dabat, qui cum Maximiano communicabat, quare accuſatur baptiſmus orbis terrarum? Si autem falſum baptiſmum dabat, quando communicabat cum Maximiano, quare ſic ſunt recepti cum illo, quos in ſchiſmate Maximianus baptizauit, & nemo eos in parte noſtra rebaptizauit.

Auguſtinus Palatinum vt terrena, quod iam cœperat, contemnens, in Chriſti ſapientia ſeſe exerceat: adhortatoria. Non eſt integra. *Epiſtola CCXII.*

DOmino dilectiſsimo & deſideratiſsimo filio Palatino Auguſtinus. Conuerſatio tua fortior atq; fructuoſior ad dominum Deum noſtrum magnum nobis attulit gaudium. Elegiſti enim à iuuentute doctrinam, vt inuenias vſque ad canos ſapientiam. Cani ſunt ergo ſenſus hominis, & ſenectutis ætas vita immaculata. Quam donec tibi dominus petenti, quærenti, atque pulſanti, qui nouit bona data dare filiis ſuis. Quamuis enim abundant tibi exhortationes, & exhortationes ad viam ſalutis & gloriæ ſempiternæ, maxime ipſa gratia Chriſti, quæ tibi ſalubriter in corde tuo locuta eſt, tamen etiam nos pro dilectionis officio, quod tibi debemus, afferimus aliquid exhortationis in hac reſalutatione noſtra, qua te non pigrum vel dormientem excitemus ſed prouocemus, incitemus, quod currentem ſapere te oportet, fili, vt perſeueres, quia ſapuiſti vt eligens ſit hoc ipſum ſapientiæ tuæ ſcire cuius donum hoc eſt. Reuela ad dominum viam tuam, & ſpera in eum, & ipſe faciet: Et deducet velut lumen iuſtitiam *Pſal. 36.*

tuam, & iudicium tuum velut meridiem: ipse faciet rectos cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Sicut spreuisti quod sperabas in seculo, ne in abundantia diuitiarum gloriareris, quas more filiorum seculi huius concupiscere cœperas, ita nunc ad tollendum iugum domini & sarcinam eius in virtute tua non confundas. Et illud leue erit & hæc leuis. Pariter quippe improbantur in Psalmo, & qui confidunt in virtute sua, & qui in abundantia diuitiarum suarum gloriantur. Ergo diuitiarum gloriam non iam habebas, sed quam habere cupiebas, prudentissime contempsisti. Caue ne tibi subrepat in tua virtute confidere: homo es enim, & maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. Sed planè in Deo tuo toto corde confide, & ipse erit virtus tua, in qua pius gratúsque confidas, cui dicas humiliter & fideliter, Diligam te domine virtus mea, quia & ipsa charitas Dei, quæ perfecta foras mittit timorem, non per vires nostras, id est, humanas, diffunditur in cordibus nostris. Sed sicut dicit Apostolus per spiritum sanctum qui datus est nobis. Vigila ergo & ora ne intres in tentationem. Ipsa quippe oratio admonet te quod indigeas adiutorio domini tui, ne spem bene viuendi in te ponas. Oras enim non iam vt accipias diuitias & honores præsentis seculi, aut aliquid vanitatis humanæ, sed ne intres in tentationem. Quod vtique si homo sibi præstare posset volendo, non posceretur orando. Quapropter vt non intremus in tentationem, si voluntas sufficeret, non oraremus: quæ tamen si deesset, nec orare possemus. Assit ergo vt velimus, oremus autem vt valeamus, quod voluerimus cum ipso donante rectè sapuerimus. Quod bonum quoniam iam accepisti, est vnde gratias agas: quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, caue ne glorieris, quasi non acceperis: hoc est, quasi ex te ipso habere potueris, sciens autem vnde acceperis ab illo pete vt perficiatur, à quo datum est vt non inciperetur. Cum timore itaque & tremore tuam salutem operare. Deus est enim qui operatur in te & velle & perficere, pro bona voluntate: quoniam præparatur voluntas à domino, atque ab ipso gressus hominis diriguntur, & viam eius volet. Hæc cogitatio sancta seruabit te, vt sapientia tua pietas sit: id est, vt ex Deo sis bonus, & Christi gratiæ non ingratus. Desiderant te parentes tui, fideliter congratulantes meliori spei tuæ, quam in domino habere cœpisti. Nos autem te siue absentem corpore, siue præsentem, in vno spiritu

habe

Hiere. 17. Psal. 17. 1. Ioan. 4. Roma. 5. Mar. 14. 1. Cor. 4. Philip. 2. Psal. 36.

habere cupimus, per quem diffunditur charitas in cordibus noſtris, vt quolibet loco fuerit caro noſtra, nullo modo ſeparata poſsit eſſe anima noſtra. Gratiſsime accepimus cilicia quæ miſiſti, vt nos de frequentanda humilitate oratio non prior ipſe monuiſti.

Rom.5. *Non potuit legi hic locus.*

Auguſtinus Feliciæ virgini, quæ mala quorundam Eccleſiæ paſtorum vita, non leuiter ſcandalizata fuerat, monens ne ſcandalis offenſa ab Eccleſia recedat. Docta & pia omnino.

Epiſtola CCXIII.

DOminæ merito ſuſcipiendæ & in Chriſti membris honorandæ filiæ Feliciæ, Auguſtinus in domino ſalutem. Non dubito animum tuum & pro tua fide & pro aliorum infirmitate vel iniquitate turbatum, cum ſanctus Apoſtolus plenus viſceribus charitatis confiteatur & dicat, Quis infirmatur & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? Vndeetiam ego ipſe compunctus, & pro tua quæ in Chriſto, ſalute ſolicitus, has vel conſolatorias vel exhortatorias literas ad tuam ſanctitatem dandas putaui: quoniam in domini noſtri Ieſu Chriſti corpore, quod eſt Eccleſia eius & vnitas membrorum eius, germaniſsima nobis facta es, quæ tanquam honorabile membrum in eius compage diligeris, & nobiſcum illius ſancto ſpiritu viuis. Vnde te admoneo, ne grauius perturberis his ſcandalis, quæ ideo ventura prædicta ſunt, vt quando venirent reminiſceremur eſſe prædicta, & non eis valde commoueremur. Nam hæc ipſe dominus in Euangelio ita prædixit. Væ mundo ab ſcandalis. Oportet venire ſcandala, væ autem homini illi, per quem ſcandalum venit. Qui ſunt ipſi homines niſi de quibus dicit Apoſtolus, ſua quærentes, non quæ Ieſu Chriſti. Alij ſunt ergo qui propterea tenent paſtorales cathedras, vt Chriſti gregibus conſulant: alij verò qui propterea in eis ſedent, vt ſuis honoribus temporalibus & commodis ſecularibus gaudeant. Iſta duo genera paſtorum, aliis morientibus, aliis naſcentibus, in ipſa catholica Eccleſia neceſſe eſt vſque ad finem ſeculi, & vſque ad domini iudicium peruenerint. Si enim temporibus Apoſtolorum fuerunt tales, inter quos falſos fratres Apoſtolus gemeret, & diceret, periculis in falſis fratribus, nec eos per ſuperbiam ſepararet, ſed per toler

2.Cor.11. *Mat.18.* *2.Cor.1.*

tolerantiam sustineret: quanto magis temporibus nostris necesse est vt sint, cum de tempore huius seculi quod propinquat ad finem, apertissime dominus dicat, quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum: Sed quod sequitur nos debet consolari & exhortari, Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Sicut autem sunt pastores boni & mali, sic etiam in ipsis gregibus sunt boni & mali. Boni ouium nomine significantur, mali verò hædi appellantur, sed commixti pariter pascunt, donec veniat princeps pastorum, qui dictus est vnus pastor, & quemadmodum ipse promisit, separet sicut pastor oues ab hædis. Nobis enim imperauit congregationem, sibi autem seruauit separationem: quia ille debet separare qui nescit errare. Nam qui separare ante tempus, quod sibi dominus seruauit, superbi serui facilè ausi sunt, ipsi potius ab vnitate catholica separati sunt. Nam schismate immundi mundum gregem vnde habere potuerunt? Vt ergo in vnitate maneamus, nec offensi scandalis palearum aream dominicam deseramus, sed potius vsque in finem ventilationis frumenta perseueremus, communitam † stipulam firmo charitatis pondere toleremus. Ipse pastor noster in Euangelio de pastoribus bonis nos admonet, vt propter bona opera eorum nec in eis ipsis nostram spem ponamus, sed eum qui tales illos fecit, patrem qui in cælis est glorificemus, & de pastoribus malis, quos nomine Scribarum & Pharisæorum significare voluit docentes bona & facientes mala. Nam de bonis pastoribus ita loquitur, Vos estis lumen mundi. Non potest ciuitas abscondi super montem constituta, neque accendunt lucernam & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant opera vestra & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. De malis autem pastoribus oues admonet dicens, Super cathedram Moysi sedent, quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, ipsi facere nolite: Dicunt enim & non faciunt. His auditis oues Christi etiam per malos doctores vocem ipsius audiunt, & vnitatem illius non reliquunt: quia bonum quod eos audiunt dicere, non est ipsorum, sed illius. Et ideo secure oues pascuntur, quia & sub malis pastoribus pascuis dominicis nutriuntur. Non autem faciunt malorum facta pastorum, quia talia opera non sunt illius, sed ipsorum. Quos autem bonos vident, non solum audiunt

Marginal notes: Mat. 24. — Mat. 10. — † aliàs, cōminutā. — Matt. 5. — Mat. 23.

diunt bona quę dicunt, ſed etiam imitantur bona quæ faciunt. De talibus erat Apoſtolus, qui dicebat, Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Iſte lumen erat illuminatum à lumine ſempiterno ipſo domino Ieſu Chriſto & in candelabro poſitum erat, quia in eius cruce gloriabatur: vnde ait, Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti. Et quia non ſua quærebat, ſed quæ Ieſu Chriſti, quamuis ad imitationem ſuam, quos per Euangelium genuerat, hortatur, tamen corripit grauiter eos qui per Apoſtolorum nomina ſchiſmata fecerunt, & obiurgat illos qui dicunt, ego ſum Pauli. Nunquid Paulus pro vobis, inquit, crucifixus eſt, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? hinc intelligimus & bonos paſtores non ſua quærentes, ſed quæ Ieſu Chriſti, & bonas oues quamuis imitentur facta paſtorum bonorum, tamen in eis nõ ponere ſpem ſuam quorum miniſterio ſunt congregatę, ſed in domino potius cuius ſanguine ſunt redemptæ: vt quando forte incurrerint in paſtores malos, doctrinam illius prædicantes & ſua mala opera facientes, quæ dicunt faciant, quæ autem faciunt, non faciant: nec propter filios iniquitatis paſcua deſerant vnitatis. In catholica enim Eccleſia, quæ non in ſola Africa, ſicut pars Donati, ſed per omnes gentes ſicut promiſſa eſt dilatatur atque diffunditur, in vniuerſo mundo, ſicut dicit Apoſtolus fructificans & creſcens, & boni ſunt & mali. Ab ea verò ſeparati, quàm diu contra illam ſentiunt, boni eſſe non poſſunt: quia etſi aliquos eorum bonos videtur oſtendere, quaſi laudabilis conuerſatio, malos eos facit ipſa diuiſio: dicente domino, Qui mecum non eſt, aduerſum me eſt: & qui mecum non colligit, ſpargit. Vnde & exhortor domina merito ſuſcipienda & in Chriſti membris honoranda filia, & quod tibi dominus præſtitit, fideliter teneas, eúmque corde toto diligas, & eius Eccleſiam, qui te non permiſit virginitatis tuæ fructum cum perditis perdere vel perire. Si enim de iſto ſeculo exires ſeparata ab vnitate corporis Chriſti, nihil tibi prodeſſet ſeruata integritas corporis tui. Sed Deus qui diues eſt miſericordia, fecit iuxta te quod in Euangelio ſcriptum eſt, cum excuſarent inuitati venire ad cœnam patrisfamiliàs, inter cætera dicit ſeruis ſuis, Exite in vias & ſepes, & quoſcunque inueneritis cogite intrare. Tu ergo quamuis dilectionẽ ſynceriſsimam debeas etiam bonis ſeruis eius, per quorum miniſteriũ intrare coacta es, in illo tamen debes ſpem ponere qui conuiuium

1. Cor. 11. *Philip. 3.* *Gala. 7.* *1. Corin. 1.* *Coloſſ. 1.* *Luca 14.*

nium pręparauit, cui & tu ad vitam æternã beatámque ſolicitá es. Ei quippe commendans cor tuum & propoſitum tuum & ſanctam virginitatem tuam, & fidem & ſpem & charitatem tuam, non moueberis ſcandalo quod abundabit vſque in finẽ, ſed ſtabili robore pietatis ſalua eris atque in domino glorioſa in eius vnitate perſeuerando vſq; in finem. Quo modo autem hanc acceperis pro te ſolicitudinem meam, quam quibus potui literis tibi inſinuare curaui, fac vt nouerim reſcriptis tuis. Dei miſericordia & gratia te ſemper protegat.

Auguſtinus, libro quodam ſuo in eam rem conſcripto, Celerem inſtruxerat, mera leuitate Donatiſtas ſe ab Eccleſia catholica ſegregaſſe. Cui, ſi eo codice ſatiſfactum non ſit promittit adhuc ſcripta. In fine cum amico quodam Donatiſta, Celeri ſubdito, conferre rogat.

Epiſtola CCXIIII.

Domino dilectiſsimo meritóque honorabili ac ſuſcipiendo filio Celeri, Auguſtinus in domino ſalutem. Nullam fuiſſe iuſtam cauſam cur ab orbe terrarum quo Eccleſia catholica ſecundum Prophetica & Euangelica promiſſa diffunditur, ſe pars Donati dirimeret, credo quòd magis quoque conſiderans prudentia tua facillimè intelligit. De qua re, ſi diligentior diſputatio neceſſaria eſt, memini me ad legendum dediſſe beneuolentiæ tuæ codicem, cum te petiſſe chariſsimus mihi filius meus Cecilius intimaſſet, qui codex non paucis diebus apud te fuit, quem ſi rei huius cognoſcendæ ſtudio, vt inter occupationes tuas legere ſiue voluiſti ſiue potuiſti, non dubito comperiſſe prudentiam tuam non eos habere quod probabiliter contradicant: & ſi quid te forte adhuc mouet, quantum Deus donat ac ſinit, forte poterimus reſpondere interroganti, aut ad legendum itidem ad te dare, domine dilectiſsime meritóque honorabilis ac ſuſcipiende fili. Quapropter peto vnitatem catholicam regioni Hipponenſi diligentius commendes hominibus tuis maxime Paterno & Mauruſio. Vigilantiam cordis tui noui, nec opus eſt, arbitror, plura ſcribere, cum ſi volueris facillime poſsis, & quid alij curent & caueant in poſſeſsionibus tuis, & in re tua quid agatur addiſcere. In re tua eſſe mihi valde affirmatum eſt amicum cum quo cupio concordare: peto faueas ad hanc rem, vt & inter homines magnam laudem, & apud Deum habeas magnam mercedem:

iam

Iam enim mihi per quendam vtriuſq; noſtrum medium mandauerat, ſe neſcio quos violentos ſuos timere ne faceret, quos in re tua & te fauente timere non poterit, nec ipſe in eo debes diligere non conſtantiam, ſed planè petinaciam. Turpe eſt enim mutare ſententiam, ſed veram & rectam. Nam & ſtultam & noxiam & laudabile & ſalubre eſt. Sicut autem conſtantia non ſinit hominem deprauari, ſic pertinacia non ſinit corrigi: proinde ſicut illa laudanda, ſic iſta eſt emendanda. & PP. quem miſi reliqua tuæ prudentiæ planius intimabit. Incolumen felicémque te Dei miſericordia tueatur, domine dilectiſſime meritóque honorabilis ac ſuſcipiende fili.

Auguſtinus, Romulum potentem hominem, quem in Chriſto genuerat, obſecrat ne nimiũ acerbus & iniuſtus exactor ſit tributorum adminiſtratoribus ſuis ſolutorum: minitans ei, ſi tyrannice exigere pergat, extremum iudicium. Hæc vix legi potuit ex veteri. Vnde & poſt medium epiſtolæ ſubobſcurior eſt.

Epiſtola CCXV.

DOmino dilectiſsimo Romulo filio, Auguſtinus in domino ſalutem. Veritas & dulcis eſt & amara. Quando dulcis eſt, parcit, & quando amara, curat. Si non recuſas bibere quod in hac epiſtola offero, probabis quod dixi: vtinam ſicut mihi non obeſt, ſic nec tibi obeſſet quicquid contumeliarum mihi irrogas. Et vtinam vel tantum tibi obeſſet iniquitas quam miſeris & pauperibus facis, quantum obeſt ipſis quibus eam facis. Illi ad tempus laborant, tu autem vide quid tibi theſaurizes in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui reddet vnicuiq; ſecundum opera ſua: cuius miſericordiam deprecor, vt hic te corrigat, quomodo ipſe nouit, potius quàm reſeruet in illum diem quando nullus iam erit correctionis locus: vt qui tibi dedit timorem ſuum, propter quem de te non deſpero, aperiat tibi ſenſum vt videas quæ facis, & exhorreas, & emendes. Parua enim & quaſi nulla tibi videntur, quæ tam mala ſunt, vt quando te domita cupiditas ea conſiderare permiſerit, riges lacrymis terram vt Deus miſereatur tui. Aut ſi ego iniquus ſum qui hoc tecum ago, ne miſeri & egeni homines bis reddant quod debent, cum coloni actori ſuo dederint, ſubditi præpoſito & iubenti ſeruientes, nec ille ſe accepiſſe negare potuerit. Si ergo ego iniquus ſum, quia mihi videtur iniuſtum vt bis exigantur, qui vix ſemel reddere ſufficiunt: fac quod vis. Si autem tu vides

quia iniustum est: fac quod decet, fac quod Deus iubet, & ego rogo. Nam pro illis magis nouit ille quē timeo, sed pro te ipso teipsum rogo, vt quomodo scriptum est misererearis animæ tuæ placens Deo. Et modo quidem nō rogandus, sed obiurgandus es. Nam & hoc scriptum est, Ego quem amo redarguo & castigo. Ego tamen si pro me rogandus esses, forte non te rogarem. Quia verò pro te rogandus es, rogo te iratum vt parcas tibi, vt tibi placetur ille quem rogas. Misi ad te die sabbati cū adhuc pranderes vt non proficiscereris nisi me vidisses: renuntiasti ita te esse facturū. Surrexisti die dominico, & vt audiui venisti in Ecclesiā, & orasti, & profectus es, & me videre noluisti: Deus tibi ignoscat. Quid enim aliud tibi dicam nisi quod ipse nouit quia cupio. Sed scio quia nisi te correxeris, ille iustus est. Cum autem tibi parcis, & mihi parcis, neque enim tam miser sum & alienus à visceribus Christi, vt non grauissimo vulnere feriatur cor meum, quando sic agunt quos in eius Euangelio genui iterum dicturus es, Non eis iussi vt darent Ponticano, nec possent distinguere quousque seruirent, & quousque non seruirent, maxime cum ea peteret quæ se debere sciebant. Tuas autem literas habere debuerunt, quas proferrent exactori, si te nolente exigebat, & relegerent ei non se debere dare, nisi cum tuas literas accepissent. Nam si verbo aliquando iussisti ne exactori aliquid darent, multum est vt meminerint, multum est vt tu ipse memineris, an vere iusseris, an ipsis iusseris, an aliis, an omnibus: maxime quia etiam nunc alteri actori audisti datam & saluam esse ipsam pecuniam, & non tibi displicuit quia dederunt. Sed cum ego dixissem, quid si iste interuertisset, ab ipsis iterum exigendum erat rursus? tibi cœpit displicere quia dederunt: & cum mihi sæpe dixisses, nunquam te iniunxisse vices tuas vel Valerio vel Aginesi, subito cùm denuo ageretur quia debuerunt ostendere si accrescere cœperat, & diceret tibi quòd absens erat: credo excidit tibi, qui mihi toties dixeras, & dixisti, quia habuerunt Aginesi ostendere, & ipsius agere arbitrio. Ibi ego cùm dixissem, certe vices tuas istis non soles iniungere: respondisti, sed literas meas habebat Aginesis: quasi semper illi, quibus aliquid iniungis, literas tuas recitent rusticanis hominibus vt credant quia tu iussisti. Sed quia eos vident tibi sic iungi, non vtique credunt temere illos aliquid audere præsumere, nisi à te data potestate. Ideo quòd inter ista incerta non apparet quid iubeas, nec possunt

Eccl. 30.

Apoc. 3.

firm

firmum aliquid retinere nisi literas tuas habuerint, quas omnibus proferant, & non nisi tuis literis probatis obtemperent quando eis aliquid dandum est. Sed quid opus est tam diu tecum disputare, & onerare verbis occupationes tuas, vt fortè cum irasceris verbis meis velis sæuire in homines miseros. Illis imputabitur ad meritum bonum, quia pro salute tua, propter quam tibi tanta loquor, te patiuntur iratum; tibi autem nolo aliquid grauius dicere, ne putes me non timendo, sed male optando tale aliquid loqui. Time Deum si non vis decipi: ipsum testem inuoco super animam meam, plus me tibi timere cum hæc dico, quàm illis pro quibus apud te intercedere videor. Si credis, Deo gratias. Si autem non credis, consolatur me quod dominus ait; dicite pax huic domui, & si est ibi filius pacis, requiescet super eum pax vestra. Si quo minus, ad vos reuertetur. Dei misericordia te tueatur domine dilectissime fili.

Augustinus Pancario de presbytero quodam ab hæreticis criminis insimulato. Pancarii scilicet opera, commendat ne eiusdem presbyteri domus diripiatur. Imperfecta est.

Epistola CCXVI.

DOmino dilectissimo meritóque honorabili filio Pancario, Augustinus in domino salutem. Cum antequam veniret religio tua, presbyter Secundinus Germanitianensibus nō displiceret, vnde modo factum est vt eum sicut scripsisti, etiam de nescio quibus criminibus accusare parati sint, nescio domine dilectissimè meritóque honorabilis fili. Veruntamen nullo modo nos possumus contemnere quod presbytero videntur obiicere, tantum si catholici sunt qui obiiciunt. Nam hæreticorū accusationes contra catholicum presbyterum admittere, nec possumus nec debemus. Proinde hoc primo agat prudentia tua vt hæretici non sint, vbi ante aduentum tuum non fuerunt, & audiemus causam presbyteri sicut eam oportet audiri. Illud sanè moneo, quia dignaris, quoniam & salus & existimatio tua charissima nobis est, & ipsi Germanitianenses pertinent ad curam humilitatis nostræ, vt ea quæ à gloriosissimis Imperatoribus impetrasti, & ea quæ apud competentes iudices egisti, fidenter allegare digneris; vt appareat omnibus nihil te inordinate agere, ne iterum in causa vestra qui de possessione contenditis, ipsi miseri fatigentur, & grauius afflicti dispareant. Simul etiam

commendo, vt eiusdem presbyteri domus non diripiatur, neque vastetur. Nam de Ecclesia sua nuntiatum est nobis, quòd eam nescio qui velint deponere, sed non puto quòd vllo pacto possit hoc à tua religione permitti.

Hæc epistola refutat incomprehensibilitatem Platonicorum, videtúrque cum libris Academicorum transmissa. Est, vt aliæ, imperfecta.

Epistola CCXVII.

HErmogeniano Augustinus. Academicos ego ne inter iocandum quidem vnquam lacessere auderem: quando enim me non tantorum virorum moueret autoritas, nisi eos putarem longe in alia quàm vulgo creditū est fuisse sententia. Quare potius eos imitatus sum quantum valui, quàm expugnaui, quod omnino non valeo: videtur enim mihi satis congruisse temporibus, vt si quid syncerum de fonte Platonico flueret, inter vmbrosa & spinosa dumeta potius in possessionem paucissimorum hominum duceretur, quàm per aperta manans irruentibus passim pecoribus nullo modo posset liquidum purúmq; seruari. Quid enim conuenientius pecori est quàm putari animam corpus esse? Contra huiusmodi homines opinor ego illam vtiliter excogitatam Dei veri artem atque rationem: hoc autem seculo cum iam nullos videmus Philosophos, nisi fortè clanculo corporis, quos quidem haud censuerim dignos tam venerabili nomine, reducendi mihi videntur homines, si quos Academicorū peruersorum ingenium à rerum cōprehensione terruit, sententia in spem reperiendæ veritatis: ne id quod eradicandis altissimis erroribus pro tempore accommodatum fuit, iam incipiat inserendæ scientiæ impedimento esse. Tantum enim tunc variarum sectarum studia flagrabant, vt nihil metuendum esset, nisi falsi approbatio. Pulsus autem quisque illis argumentis, ab eo quòd se firmum & inconcussum tenere crediderat, tanto constantius atque cautius aliud quærebat, quanto & in moribus maior erat industria, & in natura rerum atque animorum altissima & implicatissima latere veritas sentiebatur. Tanta porrò nunc fuga laboris & incuria bonarū artium, vt simul atq; sonuerit, acutissimis Philosophis esse visum nihil posse cōprehendi: dimittant mentes vt in æternum obducant. Non enim audent viuaciores se illis credere, vt sibi appareat quod tanto studio, ingenio, ocio, tam denique

multa

multa multiplicíque doctrina, postremo vita etiam longissima Carneades inuenire non potuit. Si verò etiam aliquantum obnitentes aduersus pigritiã, legerint eosdem libros, quibus quasi ostenditur naturæ humanæ denegata perceptio: tanto tempore indormiscunt, vt nec cælesti tuba euigilent. Quamobrem cum gratissimum habeam fidele iudicium tuum de libellis meis, tantúmque in te momenti ponam, vt nec error in tua prudentia, nec in amicitia simulatio cadere possit, illud magis diligentius peto consideres, mihique rescribas, vtrum approbes quod in extremo tertij libri suspiciosius fortasse quàm certius, vtilius tamen, vt arbitror, quàm incredibilius putaui credendum. Equidem quo modo se habeant illæ literæ, non tam me delectat vt scribis quòd Academicos vicerim; scribis enim hoc amantius fortè quàm verius, quàm quòd mihi abruperim odiosissimum retinaculum, quo ad philosophiæ vbere desperatione veri quod est animi patibulum refrænabar.

Adhortatur in hac epistola Augustinus Zenobium, vt cœptam inter se disputationem semel finiant. Est manca vt præcedentes.

Epistola CCXVIII.

Zenobio Augustinus. Bene inter nos conuenit, vt opinor, omnia quæ corporeus sensus attingit, ne puncto quidẽ temporis eodem modo manere posse, sed labi, effluere & presens nihil obtinere, id est, vt Latinè loquar, non esse. Horum itaque perniciosissimum amorem, pœnarúmque plenissimum vera & diuina Philosophia monet frænare, atque sopire: vt se totus animus, etiã dum hoc corpus agit, in ea quæ semper eiusdem modi sunt, nec peregrino pulchro placent, feratur atque æstuet. Quæ cũ ita sint, & cum te verum ac simplicem, qualis sine vlla solicitudine amari potest, in semetipsa mens videat, fatemur tamen congressum istum atque conspectum tuum, cum à nobis corpore discedis, locísque seiungeris, quærere nos eáque dum licet cupere. Quod profecto vitium, si te bene noui, amas in nobis: & cum omnia bona optes charissimis & familiarissimis tuis, ab hoc eos sanari metuis. Si autẽ tam potenti animo es, vt agnoscere hunc laqueũ, & eo captos irridere valeas, ne tu magnus atque alius. Ego quidẽ quàm diu desidero absentem, desiderari me volo. Inuigilo tamen, quantũ queo, & nitor vt nihil amem

quod abeſſe à me inuito poteſt. Quo cum officio admoneo te interim, qualiſcunque ſis, inchoatam tecum diſputationẽ perficiendam, ſi curæ nobiſmetipſis ſumus. Nam eam cum Alipio perfici nequaquam ſinerem, etiam ſi vellet. Non vult autem. Non enim eſt humanitatis eius nunc mecum operam dare, vt inquam multis poſſemus literis te nobiſcum teneamus, neſcio qua neceſsitate fugere tecum.

Locus corruptus

Faſtius quidam ære alieno obrutus ad Eccleſiam confugerat, cuius creditoribus mutua accepta pecunia Auguſtinus ſatisfecit, eum publica collatione per Chriſti fideles orat Faſtio impertiri.

Epiſtola CCXIX.

DOminis dilectiſsimis & deſiderantiſsimis ſanctæ plebi cum miniſtro, membris Chriſti Auguſtinus in domino ſalutem. Notiſsima mihi & probatiſsima deuotio ſanctitatis veſtræ in domino noſtro Ieſu Chriſto fiduciam dedit, vt etiam abſens præſumerem vnde præſens gaudere conſueui. Qui ſemper ſpiritu vobiſcum ſum, non ſolum quia gratia domini noſtri Ieſu Chriſti tantæ ſuauitatis flagrare non ceſſat, ſed etiam quia meipſum, qui vobis in Euangelio ſeruio, anguſtiam pati non permittitis. Cum enim frater noſter Faſtius debito decem & ſeptem ſolidorum ab opinatoribus vrgeretur vt redderet, quod ad præſens vnde explicaret ſe non inueniebat, ne corporalem pateretur iniuriam, ad auxilium ſanctæ eccleſiæ conuolauit: illi etiã exactores cum proficiſci cogerentur, & ideo dilationem dare nõ poſſent, grauiſsimis me querelis onerauerunt, ita vt eis illum traderem: aut quod ſibi deberi oſtendebant, vnde acciperent prouiderem. Cúmque obtuliſſem Faſtio vt veſtram ſanctitatem de neceſsitatibus eius alloquerer, pudore deterritus ne facerem deprecatus eſt. Ita ego maiore neceſsitate coarctatus à fratre noſtro Oracedomo decem & ſeptẽ ſolidos accepi, quos in cauſam eius continuo dedi, promittente illo quòd ad certum diem cum eis reddendis poſſet occurrere: & conſentiente vt ſi non poſſet occurrere, ſermo de illo fieret ad veſtram miſericordiam, quam fraternam fratribus exhibere conſueuiſtis. Nunc ergo quoniam abſens eſt, reſtat vt ſubueniatis, non illi quem nemo cõpellat abſentem, ſed pollicitationi meæ, cuius exiſtimatio nobis ſemper eſt præſens. Iam enim dies, ad quem ſe promiſerat occurſurum, tranſactus eſt, & ego ei qui ſolidos

suos

suos fidei meæ commisit, quid respondeam non inuenio, nisi, Faciam quod me facturum esse promisi. Sed quoniam nõ sum de hac re commonitus, vt die pentecostes, quando aderat maior vestra frequentia, sermonem inde facerem, peto vt has literas pro lingua mea præsente habere dignemini, admonente vos & exhortante in cordibus vestris Deo & domino nostro cui credidistis, qui nunquã discedit à vobis timentibus & honorantibus nomen suum, in quo vobis & nos semper coniuncti sumus, quamuis corpore à vobis profecti esse videamur: qui nobis bonorum operum semine messem vitæ æternæ promittit, dicente Apostolo, Bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus infatigabiles. Itaque dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Quoniam ergo domesticus fidei est, Christianus fidelis, catholicus frater noster pro cuius supplẽda necessitate vos peto vt faciatis quod dominus imperat, sine tristitia, sine murmuratione, & cum lætitia & hilaritate facite: Deo enim creditis non homini: quia ille promittit vos nihil eorum quæ misericorditer facitis perdituros, sed in illo die cum vsuris immortalibus recepturos. Et quoniam ipse Apostolus dicit, Hoc autem dico qui parce seminat parce & metet. Intelligere debetis tempus esse vt domum vitæ æternæ, cum adhuc in ista vita sumus, festinanter & alacriter comparemus: quia cum finis seculi venerit, non dabitur nisi eis qui fide sibi hoc meruerunt, antequam videre potuissent. Scripsi eis etiam presbyteris, vt si quid minus fuerit post collationem sanctitatis vestræ, compleant ex eo quod habet Ecclesia, dum tamen vos secundum quod placet hilariter offeratis: quia siue de vestro siue de Ecclesia detur, omnia Dei sunt, & deuotio vestra dulcior erit thesauris Ecclesiæ: sicut Apostolus dicit, Non quia quæro datum, sed requiro fructum: lætificate ergo me, quia de fructibus vestris gaudere cupio. Vos enim estis arbores Dei, quas assiduis imbribus & per nostrum ministerium rigare dignatur. Tueatur vos dominus ab omni malo & hic & in futuro seculo, domini dilectissimi & desiderantissimi fratres.

Galat. 6.

1. Cor. 9.

Philip. 4.

Corrupta & non integra est hæc epistola, vixque legi ex veteri potuit. Obiurgat verò Paulum quendam Episcopum, qui Ecclesiam leui sua vita grauiter offendebat, vt ad frugem & Episcopo dignam vitam redeat.

Epistola CCXX.

DOmino synceriter dilectißimo & votis omnibus beatificando fratri & consacerdoti Paulo, Augustinus in domino salutem. Iam inexorabilem me non vocares, nisi etiam mendacem putares. Quid enim aliud de animo meo credis, quando mihi talia scribis, nisi me tenere aduersus te manum discordiæ & odium detestandum: quasi in re manifesta non caueam, ne aliis prædicans ipse reprobus inueniar? aut ita velim eiicere stipulam de oculo tuo, vt in meo trabem nutriam? non est quod putas. Ecce iterum dico & testor Deum, si tu tibi ea velles quæ tibi ego volo, iam olim securus in Christo viueres, & in nominis eius gloria totam eius Ecclesiam lætificares. Ecce iam scripsi non tantum te esse fratrem meum, sed etiam collegam meum. Neq; enim fieri potest, vt non sit collega meus quilibet Episcopus Ecclesiæ catholicæ, qualiscunq; sit, nullo Ecclesiastico iudicio damnatus. Sed vt tibi communicem nulla causa est, nisi quia tibi adulari non possum. Tibi enim maxime debeo, quia in Christo Iesu per Euangelium ego te genui, salubrem mordacitatem charitatis, veraciter obiurgando. Et ita gaudeo multos in ecclesiam catholicam adiuuante domino per te esse collectos, vt non debeam plangere plures inde dispergi. Sic enim vulnerasti Ecclesiam Hipponensem, vt nisi te dominus omnibus curis & sarcinis secularibus expeditum, ad veram episcopalem vitam mecum reuocauerit, tale vulnus sanari non poßit. Cùm autem tu magis magísque implicare te non cesses, vt etiam rebus quibus renuntiasti, te post renuntiationem inseruieris, quod nec apud humanas ipsas leges vllo modo defendi potest: & in ea profeßione viuere dicaris, cui fragilitas Ecclesiæ tuæ sufficere non poßit: vt quid quæris communionem meam, cum audire nunquam volueris admonitionem meam? an vt quicquid facis mihi imputent homines, quorum querelas sustinere non possum? Frustra autem suspicaris eos esse obtrectatores tuos, qui tibi semper & in vita priore aduersati sunt. Non est ita, nec mirum quod multa te latent. Sed etiam si hoc verum esset, nihil in tuis moribus inuenire debuerunt, quod recte reprehenderent, & vnde Ecclesiam blasphemarent. Adhuc me putas fortasse ideo ista dicere, quia non accepi satisfactionem tuam. Imò propterea dico, ne ipse non poßim satis Deo facere de peccatis meis, si hoc tibi tacuero. Noui quia cor

1.Corin.9.
Luca 6.

habes, sed & tardum, securum est & acutum: cor nihil est quando in terra est. Non est Episcopatus artificium transigendæ vitæ fallacis: docebit te quod dico dominus Deus, qui tibi interclusit omnes vias ad quas illo vti voluisti, vt dirigat, & si intelligas in illam viam propter quam ambulandam tibi sancta sarcina imposita est.

Augustinus Victori Episcopo, concilium Episcoporum iure primatis conuocanti, excusatoria quare ad concilium non venturus sit. Rogat vt prius cum Xantippo Episcopo super iure primatus & concilij Episcoporum conuocandi placide componat.

Epistola CCXXI.

DOmino beatissimo & venerabili patri & consacerdoti Victorino, Augustinus in domino salutem. Tractoria ad me decimo Idus Nouembris venit, iam finito die, & me valde indispositum inuenit, vt occurrere omnino non possem. Veruntamen siue imperitiam meam mouerit, siue iustè motus sim, tuæ sanctitatis & grauitatis est arbitrari. Legi in eadem tractoria etiam ad Mauritanas esse scriptum, quas prouincias scimus nobis nos habere primates. Quòd si & ex eis ad Numidiam cōuocandum esset concilium, oportuit vtique vt aliquorum Maurorum Episcoporum, qui illic priores sunt, nomina in tractoria ponerétur. Quod in ista tractoria non reperiens, multum miratus sum. Deinde ad ipsos Numidas ita perturbato & neglecto ordine scriptum, vt nomen meum tertio loco inuenerim, qui noui quàm post multos episcopus factus sum. Quæ res & aliis iniuriosa est satis, & mihi inuidiosa. Præterea venerabilis frater & collega noster Xantippus Tagonensis dicit, quod eum primatus ipse contingat, & erga plurimos sic habetur, & tales mittit epistolas. Qui etiam error si facilè inter vestram sanctitatem cognosci & corrigi potest, non debuit tamen in tractoria, quam misit venerabilitas tua, nomen eius prætermitti. Quòd si in mediis locis conscriberetur, & non in primo poneretur, multum mirarer: quantò magis mirandum est, quòd nulla tibi eius admemoratio facta est, qui maximè ad concilium venire debuit, vt de ipso primatus ordine, quæ causa omnium Numidarum Episcopis Ecclesiarum primatus ageretur. His de causis etiam venire dubitarem, ne forte falsa esset tractoria, qua tanta peruersitas appareret: quan-

quam & anguſtia tẽporis & aliæ graues neceſsitates me multipliciter impedirent. Vnde peto beatitudinem tuam, vt mihi ignoſcas: & primo inſtare digneris, vt inter tuam ſanctimoniam & ſenem Xantippum concorditer conſtet, quis veſtrum debeat conuocare concilium: aut certe quod ſalubrius arbitror, ſine cuiuſquam præiudicio ambo conuocate collegas veſtros: eos maxime, qui vobis Epiſcopatus ætate vicini ſunt, qui facile quis veſtrum verum dicat agnoſcant: vt inter vos paucos eadem præ cæteris quæſtio dirimatur, & errore ſublato minores à cæteris conuocentur: qui nec poſſunt nec debent, niſi vobis in hac re tanquam prioribus credere, & nunc ignorant cui veſtrum potiſsimũ credant. Hanc epiſtolam ſignatam miſi annulo, qui exprimit faciem hominis attẽdentis in latus.

Longa & docta eſt hæc Epiſtola, tractans de Baptiſmo paruulorum, contra Pelagium: quem tamen clementer hac Epiſtola tractat. Hæc per exemplaris vetuſtatem difficulter legi potuit, propter quod in aliquibus locis obſcura eſt.

Epiſtola CCXXII.

CHariſsimo filio Marcellino Auguſtinus Epiſcopus ſeruus Chriſti ſeruorúmq; Chriſti in domino Salutem. De quæſtionibus quas mihi propoſueras, vt ad te aliquid ſcriberem, aduerſus eos qui dicunt, Adam etiam ſi non peccaſſet fuiſſe moriturum, nec ex eius peccato quicquam ad eius poſteros propagando tranſiſſe: maximè propter baptiſmum paruulorum, quem more piiſsimo atque materno vniuerſa frequentat eccleſia: & quod in hac vita fuerint futurique ſint filij hominum, nullum habentes omnino peccatum, iam duos prolixos abſolueram libros. Quibus mihi viſus ſum non quidem omnibus omnium occurriſſe in hac cauſa motibus animorũ: quod vel à me vel à quoquam vtrum fieri poſsit, ignoro, imò fieri non poſſe non dubito: ſed tamen egiſſe aliquid, quo de his rebus à maioribus traditæ fidei defenſores, contra nouitates eorum qui aliter ſentiunt non inermes vſquequaq; conſiſterẽt. Verum poſt paucíſsimos dies legi Pelagij quædam ſcripta, viri, vt audio, ſancti, & non paruo prouectu Chriſtiani, quæ Pauli Apoſtoli expoſitiones breuiſsimas continerent. Atque ibi comperi cùm ad illum veniſſet locum vbi dicit Apoſtolus, Per vnum hominem peccatum intraſſe mundum, & per peccatum mortem, atque ita in omnes homines

Pelagius. *Roma.5.*

nes pertranſiſſe: quandam eorum argumentationem qui negant paruulos peccatum originale geſtare, quam fateor in illis tam longis voluminibus meis non refelli: quia in mentem mihi omnino non venerat, quenquam poſſe talia cogitare vel dicere. Quapropter quoniã illi operi, quod iam certo fine concluſeram, nihil addere volui, & ipſam eiſdem verbis quibus eam legi, & quid mihi contra videatur huic epiſtolæ inſerendum putaui. Sic ergo illa argumentatio poſita eſt. Hi autem, inquit, qui contra traducem peccati ſunt, ita illam impugnare nituntur. Si Adæ, inquiunt, peccatum etiam non peccantibus nocuit: ergo & Chriſti iuſtitia etiam non credentibus prodeſt: quia ſimiliter, imò & magis dicit, per vnum ſaluari, quàm per vnum ante perierunt. Huic ergo, vt dixi, argumento in illis duobus libris, quos ad te ſcripſi, nihil reſpondi: neque id mihi prorſus redarguẽdum propoſui. Nunc ergo prius illud attende quemadmodum cùm dicunt, Si Adæ peccatum etiam non peccantibus nocet, ergo & Chriſti iuſtitia etiam non credentibus prodeſt, abſurdiſsimum vtique & falſiſsimum iudicant vt Chriſti iuſtitia etiam non credẽtibus proſit. Vnde putant conſici nec primi hominis peccatum paruulis non peccantibus nocere potuiſſe, ſicut & Chriſti iuſtitia prodeſſe nullis non credentibus poteſt. Dicant itaque Chriſti iuſtitia qui baptizatis paruulis proſit. Dicant omnino quod volunt. Profectò enim ſi ſe Chriſtianos eſſe meminerunt, aliquid prodeſſe non ambigunt. Quodlibet igitur proſit, prodeſſe, ſicut etiam ipſi aſſerunt, non credentibus, non poteſt. Vnde coguntur paruulos baptizatos in credentium numero deputare, & autoritati ſanctæ vbique eccleſiæ conſentire; quæ fidelium nomine eos cenſet indignos quibus iuſtitia Chriſti etiam ſecundum iſtos prodeſſe non niſi credentibus poſſet. Sicut ergo eorum per quos renaſcuntur iuſtitiæ ſpiritus reſponſione ſua traiicit in eos fidem, quam voluntate propria nondum habere potuerunt: ſic eorum per quos naſcuntur caro peccati traiicit in eos noxiam quam nondum vita propria contraxerunt: & ſicut eos vitæ ſpiritus in Chriſto regenerat fideles, ſic eos corpus mortis in Adam generauerat peccatores. Illa enim carnalis generatio eſt, hæc ſpiritalis. Illa facit filios carnis, hæc filios ſpiritus. Illa filios mortis, hæc filios reſurrectionis. Illa filios ſeculi, hæc filios Dei. Illa filios iræ, hæc filios miſericordiæ. Ac per hoc illa peccato originali obligatos, iſta omnis peccati vinculo libe-

ratos. Poſtremò ad id quod intellectu perſpicaciſsimo aſſequi non valemus, autoritate diuina conſentire cogamur, benè quod ipſi nos admonent, iuſtitiam Chriſti niſi credentibus prodeſſe non poſſe, & prodeſſe aliquid paruulis confitentur. Vnde, vt diximus, neceſſe eſt eos baptizatos in credentium numero ſine vlla tergiuerſatione conſtituant. Conſequenter igitur ſi non baptizentur, inter eos qui non credunt erunt. Ac per hoc nec vitam habebunt, ſed ira Dei manet ſuper eos: quoniam qui non credit filio, non habebit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum: & iudicati ſunt, quoniam qui non credit iam iudicatus eſt: & condemnabuntur, quoniam qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui autem non crediderit, condemnabitur. Iam nunc videant iſti qua iuſtitia tentent vel conentur aſſerere, non ad vitam æternam ſed ad iram Dei pertinere, & diuinitus iudicari atque damnari homines, qui ſine peccato ſunt: ſi quemadmodum proprium, ita nullum in eis eſt etiam originale peccatum. Iam cæteris quæ Pelagius inſinuat eos dicere, qui contra originale peccatum diſputant, in illis duobus prolixi mei operis libris ſatis, quantum arbitror, dilucidéque reſpondi. Quod etſi quibuſdam vel parum vel obſcurum videbitur, dent veniam, & componant cum eis qui fortaſſe illud non quia parum eſt, ſed quia nimium reprehendunt. Et qui ea quæ pro natura quæſtionum dilucide dicta exiſtimo, adhuc non intelligunt, non mihi calumnientur pro negligentia, vel pro meæ facultatis indigentia, ſed Deum potius pro accipienda intelligentia deprecentur. Veruntamen nos non negligenter oportet aduertere, iſtum, ſicut eum qui nouerunt loquuntur, prædicandum virum, hanc argumentationem contra peccati propaginem non ex propria intuliſſe perſona: ſed quid illi dicant qui eam non approbant, intimaſſe. Nec ſolum hoc quod modo propoſui, eíque reſpondi, verumetiam cætera quibus me in illis libris iam reſpondiſſe recolui. Nam cùm dixiſſet, ſi Adæ, inquiunt, peccatum etiam non peccantibus nocuit, ergo & Chriſti iuſtitia etiam non credentibus prodeſt: quod in iis quæ reſpondi, cernis quàm non ſolùm non expugnet quod dicimus, ſed etiam nos admoneat quid dicamus: ſecutus adiunxit, Deinde aiunt, Si baptiſmus mundat antiquum illud delictum: qui de duobus baptizatis nati fuerint, debent hoc carere peccato. Non enim potuerunt ad poſteros tranſmittere, quod ipſi minime habuerunt. Illud quoque addunt, inquit, quia

1. Ioan. 5. Ioan. 3. Mat. 16.

quia ſi anima non eſt ex traduce, ſed ſola caro, ipſa tantum habet traducem peccati,& ipſa ſola pœnam meretur, iniuſtum eſſe dicentes, vt hodie nata anima, non ex maſſa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum. Dicunt etiam, inquit, nulla ratione concedi, vt Deus, qui propria peccata remittit, imputet aliena. Vides ne, obſecro, quemadmodum hoc totum Pelagius non ex ſua ſed ex aliorum perſona indiderit ſcriptis ſuis, vſqueadeo ſciens hanc neſcio quam, eſſe nouitatem, quæ contra antiquam Eccleſiæ inſitam opinionem ſonare nunc cœperit, vt eam ipſe confiteri, aut verecundatus, aut veritus fuerit. Et forte hoc ipſe non ſentit, quod ſine peccato naſcatur homo, cui fatetur neceſſarium eſſe baptiſmum, in quo fit remiſsio peccatorum, quod ſine peccato damnetur homo, quem neceſſe eſt non baptizatum in non credentibus deputari: quia vſque ſcriptura Euangelica fallere non poteſt, in qua apertiſsime legitur. Qui non crediderit condemnabitur. Poſtremò quòd ſine peccato imago Dei non admittatur ad regnum Dei, quoniam niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei: atque ita vel in æternam mortem ſine peccato pręcipitetur, vel quod eſt abſurdius, extra regnum Dei habeat vitam æternam: cum dominus prædicens quod ſuis in fine dicturus ſit, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab initio mundi: manifeſtauerit etiam quid ſit ipſum regnum quod dicebat, ita concludens, Sic ibunt illi in ambuſtionem æternam, iuſti autem in vitam æternam. Hæc igitur & alia quæ iſtum ſequuntur errorem, nimium peruerſa & Chriſtianæ repugnãtia veritati, credo quod vir ille tam egregie Chriſtianus omnino non ſentiat. Sed fieri poteſt, vt etiam iſtorum argumentis, qui contra peccati traducem ſentiunt, adhuc fortaſſe ita moueatur, vt audire vel noſſe quid contra eos dicatur expectet. Et ideo quid illi dicant, qui contra peccati traducem ſentiunt, nec tacere voluit, vt quæſtio diſcutiẽda inſinuaretur: & à perſona ſua remouit, ne hoc etiam ipſe ſentire iudicaretur. Ego autem etſi refellere iſtorum argumenta non valeam, video tamen inhærendum eſſe iis quę in ſcripturis ſunt apertiſsima, vt ex iis reuelentur obſcura: aut ſi mens nondũ eſt idonea, quæ poſsit vel demonſtrata cernere, vel abſtruſa inueſtigare, ſine vlla hæſitatione credantur. Quid autem apertius tot tantiſq; teſtimoniis diuinorũ eloquiorum, quibus dilucidiſsime apparet, nec præter Chriſti ſocietatẽ ad vitam

Pelagiꝰ. Excuſat

Mar. 16.

Mat. 25.

vitam salutémque æternam posse quenquam hominum peruenire, nec diuino iudicio iniuste aliquem posse damnari: hoc est, ab illa vita & salute separari? Vnde fit consequens, vt quoniam nihil agitur aliud quando paruuli baptizantur, nisi vt incorporentur Ecclesiæ, id est, Christi corpori membrísque socientur, manifestum sit eos ad damnationem, nisi eis consultum fuerit, pertinere. Non autem damnari possent, si peccatum vtique non haberent. Hoc, quia illa ætas nullum in vita propria contrahere potuit, restat intelligere, vel si hoc nondum possumus, saltem credere, trahere paruulos originale peccatum. Ac per hoc si ambigui aliquid habent verba Apostolica, quibus dicit, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit: possúntque ad aliam duci transferríq; sententiam, nunquid & illud ambiguũ est, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, nõ potest intrare in regnum Dei? Nunquid & illud, Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum? Nunquid etiam illud, Quia non est opus sanis medicus, sed ægrotantibus, hoc est, quia non est necessarius eis qui nõ habent peccatum, sed eis qui saluandi sunt à peccato? Nunquid etiam illud. Quia nisi manducauerint homines carnem eius, hoc est, participes facti fuerint corporis eius, non habebunt vitam? His atque huiusmodi aliis quæ nunc prætereo testimoniis, diuina luce clarissimis, diuina autoritate certissimis, nónne veritas sine vlla ambiguitate proclamat, non solum in regnum Dei non baptizatos paruulos intrare non posse, sed nec vitam æternam posse habere præter Christi corpus, cui vt incorporentur sacramento baptismatis imbuuntur? Nónne veritas sine vlla dubitatione testatur, non ob aliud eos ad Iesum, hoc est, ad Saluatorem, & ad medicum Christum piis gestantium manibus ferri, nisi vt per medicinam sacramentorum eius possint à peccati peste sanari? Quid ergo cunctamur Apostoli verba, de quibus forte dubitamus, etiam ipsa sic intelligere, vt iis congruant testimoniis de quibus dubitare non possumus? Quanquã toto ipso loco, vbi per vnius peccatum multorum condemnationem, & per vnius iustitiam multorum iustificationem Apostolus loquitur, nihil mihi videtur ambigui, nisi quod ait, Adam formã futuri. Hoc enim reuera non solum huic sententiæ conuenit; quia intelligitur futuros eius posteros ex eadem forma cum peccato esse

Roma. 5. Ioan. 3. Luce. 1. Matt. 9. Mar. 2. Ioan. 6. Roma. 5.

generatos: ſed etiam in alios & alios intellectus poſſunt hæc verba deduci. Nam & nos inde aliud aliquando diximus, & aliud fortaſſe dicemus quod tamen huic intellectui non ſit aduerſum, & ipſe Pelagius non vno modo id expoſuit. Cætera vero quæ ibi dicuntur, ſi diligenter aduertantur atque tractentur, ſicut in primo illorum duorum libro vtcunque conatus ſum, etiam ſi ſubobſcurum pariunt rerum ipſarum neceſsitate ſermonem, non tamen poterunt alium ſenſum habere, niſi per quem factum eſt, vt antiquitus Eccleſia retineret fideles paruulos originalis peccati remiſsionem per Chriſti baptiſmum conſequutos. Vnde non immerito beatus Cyprianus oſtendit, quàm hoc ab initio creditum & intellectum ſeruet eccleſia. Qui cum paruulos à materno vtero recentiſsimos iam idoneos ad percipiendum Chriſti baptiſmum aſſereret, quoniam conſultus fuerat, vtrum hoc ante octauum diem fieri deberet: quantum potuit conatus eſt, eos demonſtrare perfectos: ne quaſi pro numero dierũ, quia octauo antea circuncidebantur infantes, eos adhuc perficiendos exiſtimaret. Sed cum magnum eis defenſionis patrocinium præſtitiſſet, ab originali tamen peccato eos immunes non eſſe confeſſus eſt. Quia ſi hoc negaret, baptiſmi cauſam, propter quem percipiendum eos defendebat, auferret. Potes ipſam epiſtolam memorati martyris de baptizandis paruulis legere ſi volueris. Neque enim poteſt deeſſe Carthagini. Verum in hac etiam noſtra, quantum præſenti quæſtioni ſatis viſum eſt, pauca inde transferenda arbitratus ſum. Quæ prudenter attende. Quantum vero, inquit, ad cauſam infantium pertinet, quos dixiſti intra ſecundum vel tertium diem quo nati ſunt conſtitutos, baptizari nõ oportere: & conſiderandam eſſe legem circunciſionis antiquæ, atque intra octauum diem eum qui natus eſt, baptizandum & ſanctificandum non putare: longe aliud conſilio ſancto viſum eſt. In hoc enim quod tu putabas eſſe faciendum, nemo conſenſit, ſed vniuerſi potius iudicauimus nulli hominum nato miſericordiam Dei, & gratiam denegandam. Nam cum dominus in Euangelio ſuo dicat, Filius hominis non venit animas hominum perdere, ſed ſaluare: quantum in nobis eſt, ſi fieri potuerit, nulla anima perdenda eſt. Aduertis ne quid dicat, quemadmodum ſentiat, non tantum carni, ſed animæ quoque infantis exitiabile eſſe atque mortiferum, ſine illo ſalutari ſacramento exire de hac vita? Vnde ſi iam nihil aliud diceret, intel

Ioan. 10.

intelligere nostrum fuit, sine peccato animam perire non posse. Sed vide paulo post defendens innocentiam paruulorum, quid tamen de illis apertissime fateatur. Cæterum si homines, inquit, impedire aliquid ad consecutionem gratiæ posset, magis adultos & prouectos & maiores natu possent impedire peccata grauiora. Porrò autem si etiam grauissimis delictoribus, & in Deum multum ante peccantibus, cum postea crediderint remissio peccatorum datur, à baptismo atque gratia nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxit? Qui ad remissionem peccatorum accipiendum, hoc ipso facilius accedit, quòd illi remittuntur non propria, sed aliena peccata. Vides quanta fiducia ex antiqua & indubitata fidei regula vir tantus ista loquitur, quia hæc documenta certissima ideo protulit, vt illud quod erat incertum, vnde consuluerat ille cui rescribit, & vnde consilij decretum consensisse † commemorat, vt scilicet etiam ante octauum diem, ex quo die natus esset infans, cum si afferretur baptizare nemo dubitaret: per hæc firmamenta probaretur? Neque enim hoc tunc quasi nouum, aut quasi aliqua cuiusquam contradictione pulsatum, concilio statuebatur seu firmabatur, quòd obstricti originali peccato tenerentur infantes. Sed cum illic alia consultatio versaretur, & disceptaretur propter legem carnalis circuncisionis, vtrum eos & ante octauum diem baptizari oporteret: ideo ei qui hoc negabat nemo consensit: quia iam non consulendum, nec disceptandum, sed firmum certúmque habebatur, animam saluti æternæ perituram, si hanc vitam sine illius sacramenti consecutione finiret: & quamuis ab vtero recentissimi paruuli solo reatu essent peccati originalis obstricti, quare illis etsi multo facilior quòd alienorum, sed tamen esset necessaria remissio peccatorum. His certis illa incerta de octauo die quæstio dissoluta est, atque in concilio iudicatum, homini nato ne in æternum pereat, omni die debere succurri: cum etiam de ipsa carnali circuncisione ratio redderetur quod vmbra esset futuri, non quòd intelligeremus etiam baptismum octauo die, ex quo natus est homo, dari oportere: sed nos in Christi resurrectione spiritaliter circuncidi, qui tertio quidem post diem passionis, in diebus hebdomadarum, quibus tempora prouoluuntur, octauo hoc est, post sabbatum

† *Aliàs, constitutum esse.*

primo

primo Die à mortuis reſurrexit. Et nunc neſcio cuius nouæ diſputationis audacia quidam nobis facere conantur incertum, quod maiores noſtri ad diſſoluenda quædam, quæ nonnullis videbantur incerta, tanquam certiſsimum proferebant. Quando enim primitus hoc diſputari cœperit neſcio: illud tamen ſcio, quòd etiam ſanctus Hieronymus, qui hodiéque in literis eccleſiaſticis tam excellentis doctrinæ fama ac labore verſatur, ad quaſdam ſoluendas in ſuis libris quæſtiones etiam hoc certiſsimum adhibet ſine vlla diſceptatione documentum. Nam in eo, quod in Ionam Prophetam ſcripſit, cum ad eum veniſſet locum vbi commemorentur etiam paruuli ieiunio caſtigati: maior inquit ætas incipit, vſque ad minorem peruenit. Nullus enim abſq; peccato, nec ſi vnius quidem diei fuerit vita eius, & innumerabiles anni vitæ illius. Si enim ſtellæ mundæ non ſunt in conſpectu Dei, quanto magis vermis & putredo, & ij qui peccato offendentis Adam tenentur obnoxij: Hunc doctiſsimum virum, ſi facile interrogare poſſemus, quàm multos vtriuſque linguæ diuinarum ſcripturarum tractatores, Chriſtianarúmque diſputationum ſcriptores commemoraret, qui non aliud ex quo Chriſti eſt Eccleſia conſtituta ſenſerunt, non aliud à maioribus acceperunt, non aliud poſteris tradiderunt? Ego quidem quamuis longè pauciora legerim, non memini me aliud audiſſe à Chriſtianis, qui vtrunque accipiunt teſtamentum, non ſolum in Eccleſia catholica, verumetiam in qualibet hæreſi vel ſchiſmate conſtitutis: non memini me aliud legiſſe apud eos quos de his rebus aliquid ſcribentes legere potui, qui ſcripturas canonicas ſequerentur, vel ſequi ſe crederent, credi ve voluiſſent. Vnde nobis hoc negocium repente emerſerit neſcio. Nam ante paruum tempus à quibuſdam tranſitorie colloquentibus, curſim mihi aures perſtrictæ ſunt, cum illic apud Carthaginem eſſemus, non ideo paruulos baptizari, vt remiſsionem accipiant peccatorum, ſed vt ſanctificētur in Chriſto. Qua nouitate permotus, & quia opportunum non fuit, vt contra aliquid dicerem, & non tales homines erant de quorum eſſem autoritate ſolicitus, facile hoc in tranſactis atque abolitis habui. Ecce contra Eccleſiam ſtudio flammante defenditur: ecce ſcribendo etiam memoriæ commendatur: ecce res in hoc diſcriminis adducitur, vt hinc etiam à fratribus conſulamur: ecce contra diſputare atque ſcribere cogimur. Ante paucos annos Romæ quid

Iouinianus

quidam extitit Iouinianus, qui sanctimonialibus etiam ætate iam prouectioribus nuptias persuasisse dicatur, nō illiciendo, quò earum aliquam ducere vellet vxorem, sed disputando virgines sanctimoniæ dicatas nihil amplius fidelibus coniugatis apud Deum habere meritorum. Nunquam tamē hoc ei commentum venit in mentem, vt asserere conaretur, sine originali peccato nasci hominum filios. Et vtique si hoc astrueret, multo procliuius vellent fœminæ nubere, fœtus mundissimos pariturae. Huius sanè scripta, nam & scribere ausus est, cum fratres ad Hieronymum refellenda misissent, non solum in eis nihil tale comperit verum etiam ad quædam eius vana confutanda, hoc tanquam certissimum de hominis originali peccato, vnde vtique nec ipsum dubitare credebat, inter multa sua documenta deprompsit. Id agentis hæc verba sunt, Qui dicunt se, inquit, manere in Christo, debent sicut ille ambulauit & ipsi ambulare. Eligat aduersarius è duobus quod vult, optionem ei damus. Manet in Christo, an non manet? Si manet, ita ergo ambulet vt Christus. Si autem temerarium est similitudinem virtutum domini polliceri, non manet in Christo; quia

Esaie 53.

non ingreditur vt Christus. Ille peccatum non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius: qui cùm malediceretur non male-

Ioan. 14.

dixit, & tanquam agnus coram tondente se non aperuit os suum: ad quem venit princeps mūdi istius, & inuenit in eo nihil: qui cùm peccatum non fecisset, pro nobis peccatum eum

Iacobi 3.

fecit Deus. Nos autem iuxta epistolam Iacobi, multa peccamus omnes, & nemo mundus à peccatis, nec si vnius quidem diei fuerit vita eius. Quis enim gloriabitur castum se habere cor, aut quis confidet mundum se esse à peccatis? Tenemúrque rei in similitudinem præuaricationis Adam. Vnde & Dauid

Psal. 50.

dicit: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis concepit me mater mea. Hæc non ideo commemoraui, quòd disputatorum quorumlibet sententiis tanquam canonica autoritate nitamur, sed appareat ab initio vsque præsens ad tempus, quo ista nouitas orta est, hoc de originali peccato apud Ecclesiæ fidem tanta constantia custoditum, vt ab eis, qui dominica tractarent eloquia magis certissimum proferretur ad alia falsa refutanda, quàm id tanquam falsum refutari ab aliquo tentaretur. Cæterum in sanctis canonicis libris viget huius sen-

Roma. 5.

tentiæ clarissima & plenissima autoritas. Clamat Apostolus, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per

per peccatū mors:& ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Vnde nec illud liquide dici potest, quod peccatum Adæ etiam non peccantibus nocuit: cum scriptura dicit: In quo omnes peccauerunt. Nec sic dicuntur ista aliena peccata, tanquam omnino ad paruulos non pertineant. Siquidem in Adam omnes tunc peccauerunt, quando in eius natura illa vi insita qua hos gignere poterat, adhuc omnes ille vnus fuerunt. Sed dicuntur aliena: quia nondum ipsi agebant vitas proprias, sed quicquid erat in futura propagine, vita vnius hominis continebat. Nulla, inquiunt, ratione conceditur, vt Deus qui propria peccata remittit, imputet aliena. Remittit, sed spiritu regeneratis, nō carne generatis. Imputat verò, non iam aliena sed propria: Aliena quippe erant, quando ij qui propagata ea portarent, nondum erant. Nunc verò carnali generatione iam eorum sunt, quibus nondum spiritali regeneratione dimissa sunt. Sed si baptismus, inquiunt, mundat antiquum illud delictum: qui de duobus baptizatis nati fuerint, debent hoc carere peccato. Non enim potuerunt ad posteros transmittere, quod ipsi minimè habuerunt. Ecce vnde plerunque conualescit error, cum homines idonei sunt iis rebus interrogandis, quibus intelligendis non sunt idonei. Cui enim auditori, vel quibus explicem verbis, quomodo mortalia vitiosa primordia non obsint eis, qui aliis primordiis immortalibus inchoati sunt, & tamen obsint eis quos idem ipsi quibus iam non obsunt, ex eisdem vitiosis primordiis generauerint? Quomodo id intelligat homo, cuius tardiusculam mentem impedit etiam suæ sententiæ præiudicium & peruicatiæ grauissimæ vinculum? Veruntamen si aduersus eos mihi esset causa ista suscepta, qui omnino paruulos baptizari prohiberent, aut superfluo baptizari contenderent, dicentes eos ex fidelibus natos, parentum meritum necessario cōsequi: tunc deberem ad hanc opinionem conuincendam laboriosius fortassis & operosius excitari. Tunc si mihi apud obtusos & contentiosos, propter rerum naturæ obscuritatem, difficultas refellendi falsa & persuadendi vera resisteret, ad hæc fortè quæ in vsu atq; in promptu essent exempla confugerem, vicissimque interrogarem, vt quia eos moueret quomodo peccatum, quod mundatur per baptismū, maneat in eis quos genuerint baptizati: ipsi explicarent quomodo præputium, quod per circuncisionem aufertur, maneat in eis quos genuerint circuncisi: quo

modo etiam palea, quæ opere humano tanta diligentia separatur, maneat in fructu qui de purgato tritico nascitur. His & talibus forsitan vtcunque conarer exemplis persuadere hominibus, qui mundationis sacramenta superfluo filiis mundatorum crederent adhiberi, quàm recto concilio baptizatorum filij baptizentur: quámque fieri posſit vt homini habēti vtrunque semen, & mortis in carne, & immortalitatis in spiritu, non obsit regenerato per spiritum, quod obest eius filio generato per carnem: sítque in isto remiſsione mundatū, quod sit etiam in illo simili remiſsione, velut circuncisione, velut trituratione, ac ventilatione mundandum. Nunc verò quoniam quidem cum eis agimus qui cōfitentur baptizatorum filios baptizandos, quanto melius sic agimus vt dicamus, vos qui asseritis de hominibus à peccati labe mundatis, sine peccato nasci filios debuisse: cur non attenditis eo modo vobis posse dici, de Christianis parentibus Christianos nasci filios debuisse? Cur igitur eos Christianos fieri debere censetis? Nunquid in eorum parentibus corpus Christianum non erat, quibus dictum est, Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi? An forte corpus quidem Christianum ex Christianis parentibus natum est, sed non Christianam animam accepit? Hoc verò multo est mirabilius. Nanque vtrumlibet de anima sentiatis, quia profecto cum Apostolo non eam creditis, antequam nasceretur aliquid egisse boni aut mali: aut de traduce attracta est, & similiter vt corpus de Christianis Christianum, sic anima etiam Cristiana esse debuit, aut à Christo creata, vel in Christiano corpore, vel propter Christianum corpus, Christiana debuit creari, seu mitti. Nisi fortè dicetis Christianos homines Christianum corpus gignere potuisse, & ipsum Christum animam Christianam non potuisse procreare. Cedite itaque veritati, & videte, sicut fieri potuit, quod & vos fatemini, vt de Christianis non Christianus, de membris Christi non membrum Christi: atque vt occurramus etiam omnibus, qui licet falso quocunque religionis nomine detinentur, de consecratis non consecratus, ita etiam fieri de mundatis non mundatus nascatur. Quid respondebitis quare de Christianis nō Christianus nascatur, nisi quia non facit generatio sed regeneratio Christianos? Hanc igitur vobis reddite rationem: quia similiter à peccatis nemo nascendo, sed omnes renascendo mundantur. Ac per hoc de hominibus ideo mundatis quoniam renatis, homo qui nascitur

1.Cor.6.

tur renascitur, vt etiam ipse mundetur. Potuerunt enim parentes ad posteros transmittere quod ipsi minimè habuerunt, non solum sicut frumenta paleam, & præputium circuncisus, sed etiam quod & vos dicitis, fideles infidelitatem in posteros traiiciunt, quod iam non est illorũ per spiritum regeneratorum, sed quo in carne generati sunt mortalis seminis vitium. Nam vtique quos paruulos per sacramentum fideliũ fideles faciendos esse iudicatis, infideles natos ex parentibus fidelibus non negatis. At enim si anima non est ex traduce, sed sola caro, ipsa tantum habet traducem peccati, & ipsa sola pœnam meretur. Hoc enim sentiunt iniustum esse, dicentes, vt hodie nata anima non ex massa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum. Attende obsecro rem: quemadmodum vir circunspectus Pelagius. Nam ex eius libro hæc quæ modo posui verba transcripsi, sensit quàm in difficili de anima quæstione versetur. Non enim ait, quia anima non est ex traduce: sed, si anima non est ex traduce: rectissimè faciens de re tam obscura, de qua nulla in scripturis sanctis certa & aperta testimonia inuenire possumus, cunctanter loqui potius quàm fidenter. Quapropter ego quoque huic propositioni non præcipiti assertione respondeo. Si anima non est ex traduce: ergo quæ ista iustitia est, vt recens creata & ab omni delicto prorsus immunis, ab omni contagione peccati penitus libera, passiones carnis diuersósque cruciatus, & quod est horribilius, etiam dæmonum incursus in paruulis sustinere cogatur? Neque enim aliquid horum caro sic patitur, vt non ibi anima potius quæ viuit ac sentit pœnas luat: hoc enim si iustum ostenditur, sic etiam ostendi potest, qua iustitia in carne quoque peccati subeat originale peccatum, baptismatis sacramento & gratiæ miseratione mundandum. Si autem illud ostendi non potest, neque hoc posse arbitror. Aut ergo vtrunque occultum feramus, & nos homines esse meminerimus: aut aliàs aliud de anima opus si necesse videbitur, cautela sobria disputando moliamur. Nunc tantum illud quod ait Apostolus, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt: sic accipiamus, ne tot tantísque apertissimis diuinarum scripturarum testimoniis, quibus docemur præter Christi societatem, quæ in illo & cum illo fit cum sacramentis eius imbuimur, & eius membris incorporamur, vitam salutém-

Difficilis de anima quæstio.

Rom. 5.

que æternam adipisci neminem posse: nimis insipienter atque infœliciter repugnare iudicemur. Neque enim alio sensu dictum est ad Romanos, Per vnum hominem peccatum intrauit mundum, & per peccatum mors, atque ita in omnes homines pertransiit: quàm illo quo dictum est, ad Corinthios, Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Nemo quippe ambigit, hoc ibi de corpore mortis dictum, quoniam de resurrectione corporis magna Apostoli intentione quæstio versabatur: & ideo videtur ibi de peccato tacuisse, quia non erat quæstio de iustitia. Hic autem ad Romanos vtrunque posuit, & vtrunque diutissimè commendauit, peccatum in Adam, iustitiam in Christo; & mortem in Adam vitam in Christo. Quæ omnia verba sermonis Apostolici, quantum potui satisque visum est, in primo, vt iam dixi, illorum duorum libro perscrutatus aperui. Quanquam etiam ibi ad Corinthios locum ipsum de resurrectione diu tractatum sic in fine concluserit, vt nos dubitare non fineret mortem quoque corporis merito accidisse peccati. Cum enim dixisset, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: cum autem corruptibile hoc indutum fuerit incorruptionem & mortale hoc immortalitatem, tunc fiet sermo, inquit, qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors contentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Deinde subiecit, Aculeus autem mortis est peccatum, virtus verò peccati lex. Quia ergo sicut Apostoli apertissima verba declarant, eo absorbetur mors in victoria, quo corruptibile & mortale hoc induet incorruptionem & immortalitatem; id est, quo viuificabit Deus & mortalia corpora nostra propter inhabitantem spiritum eius in nobis: manifestum est & huius mortis corporis, quæ resurrectioni carnis contraria est, aculeum fuisse peccatum. Aculeũ autem, quo mors facta est, non quem mors fecit. Peccato enim morimur, nõ morte peccamus. Sic itaque dictum est, aculeus mortis: quomodo, lignum vitæ: Non quòd hominis vita faceret, sed quo vita hominis fieret. Et quo modo lignum scientiæ per quod scientia fieret hominis, non quod per suam scientiam faceret homo. Sic ergo & aculeus mortis, quo mors facta est, non quem mors facit. Sic enim dicimus, & poculum mortis, quo aliquis mortuus sit vel mori possit, non quòd moriens mor

Rom. 5.

1. Cor. 15.

mortuúsve confecerit. Aculeus itaque mortis peccatum est. Peccati punctu mortificatum est genus humanum. Quid adhuc quærimus cuius mortis, vtrum animæ, an corporis? vtrum primæ, qua non omnes morimur: an secundæ, qua tunc impij morientur? Nulla causa est exagitandi quæstionem, nullus tergiuersandi locus. Apostoli verba quibus id agebat, interrogata respondent. Cum mortale hoc, inquit, induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria: vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatum, virtus vero peccati lex. De resurrectione corporis agebat, qua absorbebitur mors in victoria, cum mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc ipsi morti insultabitur, quæ in victoria resurrectione corporis absorbebitur: tunc ei dicetur: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Morti ergo corporis hoc dicetur: hanc enim absorbebit victoriosa immortalitas, cum mortale hoc immortalitatem induetur. Morti, inquam, corporis hoc dicetur, vbi est victoria tua, qua omnes sic visceras vt etiã Dei filius tecum confligeret, téq; non vitando sed suscipiendo superaret? vicisti in morientibus: victa es in resurgentibus. Victoria tua qua absorbueras corpora morientium, temporalis fuit: victoria nostra qua in corporibus absorpta es resurgentium, æterna constabit. Vbi est aculeus tuus? hoc est, peccatum, quo puncti & venenati sumus, vt etiam in corporibus nostris fieres, & ea tam longo tempore possideres, Aculeus autem mortis est peccatum, virtus vero peccati lex. Peccauimus in vno omnes, vt moreremur in vno omnes: accepimus legem, non vt emendatione finiremus peccatum, sed vt transgressione augeremus. Lex enim subintrauit vt abundaret peccatum. Et conclusit scriptura omnia sub peccato. Sed Deo gratias qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum, vt vbi abundauit delictum, superabundaret gratia: atq; vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, & vinceremus mortem per immortalem resurrectionem, & aculeum eius peccatum per gratuitam iustificationem. Nemo itaque de hac re fallatur & fallat. Omnes adimit atq; aufert iste sanctæ scripturæ sensus manifestus ambages. Quemadmodum ab origine trahitur mors in corpore mortis huius, sic ab origine tractum est peccatum in hac carne peccati. Propter quod sanandum & propagine attractum: & voluntate auctum, atq;

1. Cor. 15.

Rom. 6

ad ipſam carnem reſuſcitandam medicus venit in ſimilitudine carnis peccati:qui non eſt opus ſanis ſed ægrotantibus: nec venit vocare iuſtos ſed peccatores. Proinde quod ait Apoſtolus, cùm fideles moneret vt ſe ab infidelibus coniugibus non disiungerent. Sanctificatus eſt enim vir infidelis in vxore, & ſanctificata eſt mulier infidelis in fratre: alioquin filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt. Aut ſic eſt accipiendum, quemadmodum & nos alibi, & Pelagius cum eandem ad Corinthios epiſtolam tractaret expoſuit, quòd exempla iam præceſſerant, & virorum quos vxores, & fœminarum quas mariti lucrifecerant Chriſto, & paruulorum ad quos faciendos Chriſtianos voluntas Chriſtiana etiam vnius parentis euicerat:aut ſi, quod magis verba Apoſtoli videntur ſonare & quodam modo cogere, aliqua illic intelligenda eſt ſanctificatio, qua ſanctificabantur vir vel mulier infidelis in coniuge fideli:& qua ſancti naſcebantur filij fidelium,ſiue quia in menſtruo cruore mulieris à concubitu continebat, quicunque vir vel fœmina id in lege didicerat. Nam hoc Ezechiel inter illa præcepta ponit,quæ non figurate accipienda ſunt, ſiue propter aliam quamlibet quæ ibi aperte propoſita non eſt, ex ipſa neceſsitudine coniugiorum atque filiorum ſanctitatis aſperginem. Illud tamen ſine dubitatione tenendum eſt, quæcunque illa ſanctificatio ſit,non valere ad Chriſtianos faciendos,atque ad dimittenda peccata, niſi Chriſtiani & Eccleſiaſtici inſtitutione ſacramenti efficiantur fideles. Nam nec coniuges infideles,quamlibet ſanctis & iuſtis coniugibus hæreant, ab iniquitate mundantur, quæ à regno Dei ſeparatos in damnationem venire compellit:nec paruuli, de quibuſlibet ſanctis iuſtiſque procreati,originalis peccati reatu abſoluuntur,niſi in Chriſto fuerint baptizati. Pro quibus tanto impenſius loqui debemus, quanto pro ſe ipſi minus poſſunt. Id enim agit iſta diſputatio, contra cuius nouitatem antiqua veritate nitendum eſt, vt infantes omnino ſuperfluò baptizari videantur. Sed aperte hoc non dicitur, ne tam firma ſalubriter Eccleſiæ conſuetudo violatores ſuos ferre non poſsit. Sed ſi pupillis opem ferre præcipiamur,quantò magis pro iſtis laborare debemus,qui deſtitutiores & miſeriores pupillis etiam ſub parentibus remanebunt, ſi eis Chriſti gratia denegabitur, quam per ſe ipſi flagitare non poſſunt? Illud autem quod dicunt, ſine vllo peccato aliquos homines iam ratione vtentes in hoc ſeculo vixiſſe vel

1. Cor. 6.

viue

viuere: optandum eſt vt fiat, conandum eſt vt fiat, ſupplicandum eſt vt fiat, non tamen quaſi factum fuerit confidendum. Hoc enim optantibus & conantibus & digna ſupplicatione deprecantibus, quicquid remanſerit peccatorum per hoc quotidie ſoluitur, quod veraciter in oratione dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Quam orationem quiſquis cuilibet homini ſancto & Dei voluntatem ſcienti atque facienti, præter vnum ſanctum ſanctorum, dicit in hac vita neceſſariam non fuiſſe, multum errat, nec poteſt omnino illi ipſi placere quem laudat. Si autem ſeipſum talem putat, ipſe ſe decipit, & veritas in eo non eſt: non ob aliud niſi quia falſum putat. Nouit ergo ille medicus qui non eſt opus ſanis ſed ægrotantibus, quemadmodum nos curando perficiat in æternam ſalutem: qui & ipſam mortem, quamuis peccati merito inflicta ſit, non aufert in hoc ſeculo eis quibus peccata dimittit, vt etiam cùm eius timore ſuperando ſuſcipiant pro fidei ſynceritate certamen: & in quibuſdam etiam iuſtos ſuos, quoniam adhuc extolli poſſunt, non adiuuat ad perficiendam iuſtitiam: vt dum non iuſtificatur in conſpectu eius omnis viuens, actionem gratiarum ſemper indulgentiæ ipſius debeamus: & ſic ab illa prima cauſa omnium vitiorum, hoc eſt, à tumore ſuperbiæ ſancta humilitate ſanemur. Hanc epiſtolam dum diſputatio mea breuem parturit, liber prolixius eſt natus: vtinam tam perfectus, quàm tandem aliquando finitus.

Matt. 6.

1. Ioan. 1.

Pſal. 124.

Nebridius Auguſtino quæſtionem proponit vnde nocturnæ imagines & ſomnia dormientibus ſubrepant. Debebat hæc præponi Epiſtolæ CXV. quæ huius eſt reſponſoria.

Epiſtola CCXXIII.

Auguſtino Nebridius. Feſtinanti mihi ad rē peruenire, nullũ procœmiũ, nullum placet exordiũ. Quid ſit mi Auguſtine, vel qui modus eſt ille, quo vtũtur ſuperiores poteſtates, quas cæleſtes intelligi volo, cùm eis placet nobis dormientibus aliqua ſomnia demonſtrare? Qui inquã modus eſt, id eſt, quo modo id faciunt, qua arte, quibus imaginib. quibúſq; inſtrumẽtis aut medicamẽtis, animúmve noſtrum per cogitationes ſuas impellũt, vt nos etiã ea cogitãdo imaginemur. An ipſa in ſuo corpore vel in ſua phãtaſia facta nobis offerũt & oſtẽdũt. Sed ſi in ſuo corpore ea faciunt, ſequitur vt & nos alios oculos corporeos intrinſecus ha-

beamus cùm dormimus, quibus illa videmus quæ illi in suo corpore formauerũt. Si verò ad istas res non corpore adiuuantur suo, sed in phantastico suo ista disponunt, atq; ita phãtastica nostra contingunt, vt sit visum, quod est somniũ, cur quæso te, non ego phantastico meo tuum phãtasticum ea somnia generare compello, quæ mihi primo meo ipse formaui? Certe & mihi est phantasia, & quod volo potens fingere, cùm omnino nullum tibi facio somnium, sed ipsum corpus nostrum video in nobis somnia generare. Nam cùm semel habuerit per affectum quo animæ copulatur, cogit nos idipsum miris modis per phantasiam simulare. Sæpe dormientes cùm sitimus, bibere somniamus, & esurientes quasi comedentes videmur, & multa talia, quæ quasi commercio quodam à corpore in animam phantastice transferuntur. Hæc pro sui obscuritate, pro nostráq; imperitia ne mireris si minus eleganter minúsq; subtiliter explicata sunt: tu id facere quantum poteris laborabis.

Epistola hæc, præter pauca quæ in initio sunt, tota inserta est epistolæ numero CXV. cuius initium, Quanquam mei animi cognitor sit.

Epistola CCXXIIII.

NEbridio Augustinus. Recentissimis literis tuis respondere malui, non quòd contempserim præcedentia quæsita tua, minúsve me delectauerint, sed quòd in respondendo maiora quàm opinaris melior. Quanquam enim longiorem quàm longissima est epistolam tibi mittendam esse præscripseris, non tamen tantum habemus otij, quantum existimas, & quàm semper optasse nos nosti & optamus. Ne quæras cur ita sit. Illa enim facilius quibus impedior, quàm cur impediar exposuerim. Scribis cur ego & tu cùm simus singuli eadem multa faciamus, sol autem non idem faciat quod cætera sydera. Cuius rei causam conarer. Nam si eadem nos agimus, multa & ille cùm cæteris agit. Si non ille, nec nos. Ambulo & ambulas, mouetur & mouentur: Vigilo & vigilas, Lucet & lucent: Disputo & disputas, circuit & circumeunt: tametsi actus animi nullo modo est iis, quæ videmus comparãdus. Si autem animum, ita vt æquum est, animo conferas, magis idem vel cogitare, vel contemplari, vel si quid aliud commodius dicitur, si vllus eis inest animus, sydera quàm homines consideranda sunt. Cæterùm in corporum motibus, si vt soles diligenter attendas, nihil omnino à duobus

idem

idem fieri potest. An tu cum deambulamus simul, satis idem nos agere existimas? absit à prudentia tua. Septentrioni namque vicinior nostrum qui deambulat, aut alterum pari motu antecedat, aut tardius ingrediatur necesse est: neutrum tamen sentiri potest. Sed tu, nisi fallor, quid intelligamus non quid sentiamus expectas. Quòd si ab axe in Meridiem tendamus, coniuncti nobis atque inhærentes quantum valemus, innitamúrq; marmori leui & æquali, vel etiam ebori, tamen nõ potest esse amborum idem motus, quàm venæ pulsus, quàm forma, quàm facies. Remoue nos & pone Glauciam prolem, nihil egeris. Quippe his etiam simillimis geminis tanta est necessitas, vt proprie moueantur, quanta fuit ne singuli nascerentur. At enim hoc, inquies, rationi tantum: quòd autem sol ab astris differt, sensibus etiam clarum atque manifestum est. Si magnitudinem me cogis aspicere, nosti de interuallis quàm multa dicantur, & ad quantum incertum perspicuitas ista reuocetur. Sed vt concedam ita esse vt apparet, sic enim & credo, cuius tamen & sensum fefellit illa proceritas, ne septem pedũ longioris quàm quæ sex longissimis. Qui te credo nimium quæsisse hominem æqualem, Et cum minime reperisses, vsque in eius formam nostram epistolam tendere voluisse. Quare cum in terris quoq; aliquid tale existat, nihil de cælo puto esse mirandum. Si autem te mouet quod præter solem nullius syderis lumen implet diem: quis quæso te, hominibus tantus apparuit quantus ille homo quẽ Deus suscepit, longe aliter quàm cæteros sanctos atq; sapientes. Quem si cum aliis hominibus conferas maiori distantia cõtinentur, quàm collatione solis cętera sydera. Quam sanè similitudinẽ diligenter intuere. Fieri enim potest mente, qua excellis, vt quandam quęstionem de homine Christo à te propositam transeuntes dissoluerimus. Item quæris vtrum summa illa veritas & summa sapientia & forma rerum per quem facta sunt omnia, quem filium Dei vnicum sacra nostra profitentur, generaliter hominis, an etiam vniuscuiusq; nostrum rationem contineat. Magna quæstio. Sed mihi videtur, quod ad hominem faciendum attinet, hominis quidem tantum, non meam vel tuam ibi esse rationem: quod autẽ ad orbem temporis, varias hominum rationes in illa synceritate viuere. Verum hoc cum obscurissimum sit, qua similitudine illustrari possit, ignoro: nisi forte ad artes illas quæ insunt animo nostro confugiendum est. Nam in disciplina metiendi

vna est anguli ratio, vna quadrati. Itaque quotiens demonstrare angulum volo, non nisi vna ratio anguli mihi occurrit. Sed quadratum nequaquam scriberem, nisi quatuor simul angulorum rationem intuerer: Ita quilibet homo vna ratione, qua homo intelligitur, factus est. At vt populus fiat quamuis & ipsa vna ratio, non tamen hominis ratio sed hominum. Si igitur pars huius vniuersi est Nebridius, sicut est: & omne vniuersum partibus constit, non potuit vniuersi conditor Deus rationem partium non habere. Quamobrem quòd plurimorũ hominum ibi ratio est, non ad ipsum hominem pertinet, quanquam miris rursum modis ad vnum omnia redigantur. Sed tu id commodius cogitabis: his contentus sis interim peto, quanquam iam excesserim veniam.

Augustinus Nebridio de animæ corpore, In fine quæstiones tales ad se nihil pertinentes rogat vt dimittant.

Epistola CCXXV.

NEbridio Augustinus. Vsitata tibi scribere non libet, noua non licet. Alterum enim video tibi non conuenire, alterum non mihi vacare. Nam ex quo abiit abs te, nulla mihi opportunitas, nullũ ocium datũ est, ea quæ inter nos quærere solemus, agitãdi atq; versandi. Sunt quidẽ hyemales nimis longę noctes, nec à me totæ dormiuntur, sed se obiiciunt magis cogitanda cũ ocium est, quæ definiendo sunt ocio necessaria. Quid ergo faciam, mutúsne apud te an tacitus sim? Neutrum vis, neutrũ volo, Quare age atq; accipe quod de me excudere potuit vltimum noctis, quandiu exequebatur, quo hæc epistola scripta est. Necesse est te meminisse quod crebro inter nos sermone iactatũ est, nósq; iactauit anhelantes, atque æstuantes de animæ scilicet velut perpetuo quodam corpore, vel quasi corpore, quod nonnullis etiam dici vehiculũ recordaris. Quam rem certe, siquidem loco mouetur, non esse intelligibilem clarum est. Quicquid intelligibile non est, intelligi non potest. At quod intellectum fugit, si saltem sensum refugit, æstimare inde aliquid verisimile non vsquequaque denegatur. Quod vero neq; intelligi neq; sentiri potest, temerariam nimis atq; nugatoriam gignit opinionem: & hoc de quo agimus tale est, si tamen est. Cur ergo quæso te non nobis ad hanc quæstiunculam indicimus ferias, & nos totos imprecato Deo in summam serenitatem naturæ summæ viuentis attollimus? Hic forsitan dicas, quanquam corporea

percipi

percipi nequeant, multa nos tamen ad corpus pertinentia intelligibiliter poſſe percipere: vt eſt quod nouimus eſſe corpus. Quis enim neget, aut quis hoc ius ſimile potius quàm verum eſſe fateatur. Ita cum ipſum corpus veriſimile ſit, eſſe tamen in natura tale quiddam veriſsimum eſt. Ergo corpus ſenſibile, eſſe autem corpus intelligibile iudicatur. Non enim poſſet aliter percipi. Ita neſcio quid illud de quo ad locum tranſeat putatur, quanquam etiam ſi non ſenſibus noſtris tamen quibuſdam longè vegetioribus ſenſibile ſit, vtrum tamen ſit intelligibiliter cognoſci poteſt: Hoc ſi dices, veniat in mentem illud, quod intelligere appellamus, duobus modis in nobis fieri: aut ipſa per ſe mente atque ratione intrinſecus, vt cùm intelligimus eſſe ipſum intellectum: aut admonitione à ſenſibus, vt id quod iam dictum eſt, cùm intelligimus eſſe corpus. In quibus duobus generibus illud primum per nos, id eſt, de Deo quod apud nos eſt Deum conſulendo: hoc autem ſecundum de eo quod à corpore ſenſúque nuntiatur, nihilominus Deum conſulendo intelligimus. Quæ ſi vera ſunt, nemo de illo corpore vtrum ſit intelligere poteſt, niſi cui ſenſus quicquam de illo nuntiarit. In quo animantium numero, ſi vllus eſt, nos quoniam non eſſe perſpicimus, illud etiam perfectum puto, quod dicere cœperam, non ad nos iſtam pertinere quæſtionem. Hæc etiam atque etiam cogites velim, & quod cogitando genueris, vt nouerim cures.

Auguſtinus Felici de pupilla quadam Eccleſiæ tutelæ commiſſa.
Imperfecta epiſtola. *Epiſtola CCXXVI.*

DOmino dilectiſsimo meritóque honorabili & præferẽdo fratri Felici Auguſtinus in domino ſalutem. Nouit optimè religio tua, quam curã tuendis cum omnibus hominibus, tum maximè pupillis Eccleſia vel Epiſcopi debeant. Vnde receptis literis tuis, & exemplo literarum viri ſpectabilis fratris noſtri, nec potui nec debui paſſim puellam cuiquam committere, præſertim quia eam Eccleſiæ commendauit, domine dilectiſsime meritóque honorabilis & præferende frater. Proinde aduentum eius expecto, vt ſi quid fieri oporteat eius præſentia deliberem, & faciam quod dominus faciendum eſſe inſpirauerit, &c.

Epiſtola hæc mutila eſt ad Peregrinum. Excuſat autem breuitatem epiſtolæ ad Maximum datæ quæ incipit,
Cum à ſancto fratre.

Epistola CCXXVII.

Domino beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & coëpiscopo Peregrino, Alipius & Augustinus in domino salutem. Ad honorabilem fratrem nostrum Maximum literas dedimus, credentes eum gratanter eas sumpturum: vtrum tamen aliquid profecerimus, proxima occasione quam reperire potueris dignare rescribere. Sciat sanè prolixas epistolas ad familiarissimos nostros, non solùm laicos verum etiam Episcopos, sic quo modo ista scripta est ad eos nos scribere non solere, vt & cito scribantur, & certa teneantur † commodius cum leguntur, ne forte istum morem nostrum nesciens factam sibi arbitretur iniuriam.

Quae est numero LXVI. epistola.

† al. charta teneatur

Tomi secundi, qui complectitur epistolas Diui Augustini & nonnullas aliorum ad ipsum,

FINIS.

LVGDVNI,
Excudebat Iacobus Faure.